LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՆՐԵՔՇԱԲԹԻ 1 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
1 Novembre 1932

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2023 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կ՚ըսէ մնաց մեր խօսքը՝ աշխատակցի մը մտածումներուն առթիւ:

Պարզելով արտասահմանի երիտասարդութեան թուլութիւնը, մեր ընկերը այդ կացութեան հիմնական պատճառ կը համարէր մեր թափառական վիճակը:

— «Մեր երիտասարդութիւնը այն ժամանակ միայն կարող է իր բոլոր կարողութիւնները ի յայտ բերել, երբ որ բախտը կ՚ունենայ իր հարազատ հայրենիքում ապրել այնպէս ինչպէս Հայաստանի ազատ քաղաքացի, վայելելով հայրենի իշխանութեան եւ զանազան միութիւնների եւ հեղինակաւոր անձանց աջակցութիւնը»:

Բացատրեցինք թէ սովորական ճշմարտութիւններ են ասոնք: Եւ, եթէ մնանք այդ կէտին վրայ, հետեւանքը պիտի ըլլայ նահանջականութիւն:

Ընդհակառակն, «ճիշդ այս պարագան պիտի մղէր մեզ ոչ թէ կրաւորական դիրք բռնելու եւ բախտին սպասելու, այլ հակազդելու: Ներշնչուելու, դիմադրելու եւ գործելու»: (Յառաջ, 28 հոկտ.):

Այդ տրիպողականութիւնն է որ կը յիշեցնենք այս թերթին հիմնարկութենէն ի վեր, տարուէ տարի աւելի սուր շեշտ մը դնելով:

Տասը տարի ունինք արդէն մեր ետին: Եւ, ոչ միայն կ՚ուշանայ «մի փոքր յոյսի ճառագայթում Արարատի գագաթից», այլեւ, կը տկարանայ գաղութներու դիմադրական կարողութիւնը:

Կարճ խօսքով, աւելի քան երբեք պէտք ունինք ներքին հզօր եւ յարատեւ ճիգի մը, սահմանափակելու համար սպառնացող չարիքը:

Որո՞ւ համար գաղտնիք է որ, դէպի կազմալուծում եւ տկարացում կ՚երթանք:

Ո՞վ կրնայ ժխտել թէ՝ Երեւանը, իր կարգին, տուն կուտայ, ուժ կուտայ այդ կազմալուծման:

Ու վերջապէս, կա՞յ մխիթար մը որ հաւատայ թէ՝ «մօտ է գարունը»: Կամ ուղղակի մեր կամքէն կախուած:

Կը գտնուինք վրդովիչ անստուգութեան, փոխանցման եւ երկունքի շրջանի մը, թէ կ՚ուզէք՝ անզօր կատաղութեան տագնապի մը մէջ, որ ամէն բանէ առաջ կը պահանջէ պաղարիւն տոքնութիւն եւ ներգործական աշխատանք: Այլ մանաւանդ միացեալ ճակատ եւ սերտ գործակցութիւն:

Պատերազմի մէջ ենք, առանց պատերազմի: Ինչպէս ամբողջ աշխարհը:

Եւ աշխարհն ալ ուրիշ բան չրներ եթէ ոչ կազմակերպուիլ, ուժ ամբարել եւ «ապահովութիւն» փնտռել:

Մենք «ապահովութեան» խնդիր չունինք: Ուրիշ խօսքով, չունինք արտաքին յարձակման կամ... դաշնագիրներու բռնաբարման վախ:

Բայց ունինք հոգ մը շատ աւելի ծանր ու նուիրական,— ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ:

Երէկ՝ ֆիզիքական, այսօր՝ հոգեկան:

Զափազանց բարդ էր եւ դաժան, երէկ, ֆիզիքական ինքնապաշտպանութեան հոգը: Բայց, չընկրկեցանք, չվհատեցանք, չհամակերպեցանք, սպասելով որ՝ անկախութիւն կամ հայրենիք ունենանք:

Այլ՝ կազմակերպուեցանք, տասնապատկուեցանք, դիմացանք եւ կռուեցանք, որպէսզի ունենանք ե՛ւ մէկը ե՛ւ միւսը:

Այսօր ալ կը գտնուինք նոյն տրիպողական, բացառիկ պահանջին առջեւ:

Հարցին ծանրութիւնը չէ որ փոխուած է, այլ ձեւը: Փոխուած ըլլալով կացութիւնը:

Եւ քանի մը ատրճան աւելի բարդ է պայքարը, քանի որ արմատէն կտրուած ճիւղերու ենք վերածուեր:

Մինչեւ «մի փոքր յոյսի ճառագայթում»— եւ ամէն կարելի ճիգ թափելով զայն փութացնելու համար— մենք պարտաւոր ենք մտածել թիկունքի, արմատախիլ եւ անճար, անտէր ժողովուրդի ազգային պաշտպանութեան մասին:

Իսկ ասոր համար անհրաժեշտ է կարելի եղածին չափ խիտ եւ համատարած կազմակերպութիւն: Մանաւանդ երիտասարդական ցանց:

Որովհետեւ, երիտասարդութիւնը ոչ միայն ուժ է, այլ եւ ամէնէն աւելի վտանգուած՝ ներկայ պայմաններուն մէջ:

Զէ՞ որ, ահա տասը տարիէ ի վեր կը սահի լպրծուն պողոտաներու վրայ, կամ կը տրորուի գաղթակայաններու մէջ:

Ի՞նչպէս կարելի է ապահովել, երկարաձգել անոր —երիտասարդութեան— եւ Սփիւռքին դիմադրական կարողութիւնը, առանց հոգեկան կապի մը եւ կազմակերպական լայն, շղթայաչար ցանցի մը:

Միջավայրի դժուարութիւնները ոչ թէ պիտի ընկճեն մեզ, այլ, ընդհակառակն աւելի պիտի թեւաւորեն, իբրեւ խթան:

Ի՞նչ բանի պիտի նմանէր երիտասարդութիւն մը, որ երէկ արիաբար կը կռուէր ճակատին վրայ, իսկ այսօր կը վհատի խաղաղութեան մէջ՝ զանազան խոչընդոտներու առջեւ:

Ինքնապաշտպանութեան կռիւ է, եւ ամէն մէկն իր բաժինը պիտի բերէ, համաձայն իր կարողութեան: Եւ պահելով իր անկախութիւնը մինչեւ այնտեղ ուր հայրենիքի ու ազատութեան դատը կ՚ազդարարէ,— հոգ կեցէք:

Ժամանակն եկած ու անցած է թօթափելու շարք մը բացասական ունակութիւններ որ ժառանգութիւն մնացեր էին թրքական միջավայրէն:

Տասը տարին քի՞չ է, ազգային պարտականութեան քննութիւնը անցընելու համար:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՔԻՉ ՄԸ ՊԱՐԿԵՇՏ

Հայրենակից մը, որ կիրակի օր ներկայ եղած էր «Երկիր Նայիրի» շարժանկարին ներկայացման, վրդովումով կը պատմէր այդ «անճախընթաց» արտադրութեան կարգ մը խայտառակութիւնները:

Կը թուի թէ՝ կազմակերպիչները շփոթած են Երեւանն ու Փարիզը:

Գիտեմ որ սահման չունի բոլշեւիկեան շռայլաբանութիւնը (թարգմանէ՝ շարլաթանութիւն):

Կ՚ընդունինք որ բոլշեւիկները Եանքիներն ալ կը գերազանցեն, շնորհիւ «ռէքլամ»ներու, եւ պոռոտ, սնամէջ տարփողանքի ճակատին վրայ:

Եւ, զաղտնիք չէ որ մահու չափ կ՚ատեն Դաշնակցութիւնն ու ինչ որ դաշնակցական է:

Բայց, յետին փերեզակն ալ՝ պարտաւոր է պուտ մը պարկեշտութիւն պահել եթէ ոչ Երեւանի, գոնէ Փարիզի մէջ:

Ցուցադրեցէ՛ք ինչ որ կրցած էք բնտեղծել ու շինել, յղացէք ամէն անպարարութիւն՝ Թուրքին յանձնուած Արարատն անգամ շահագործելով:1 Բայց, խեղկատակութիւնն ու շնականութիւնը (սինիզմ) մի տանիք մինչեւ... իշավարի ցուցադրութիւններու:

(Անոնք որ ներկայ էին կիրակի օր, կրնան հասկնալ այս բացատրութեան իմաստը):

Բազմութիւնը կուգայ հայրենիքին ու անոր ծոցին մէջ կատարուած աշխատանքները դիտելու, ոչ թէ՝ բարեկենդան տեսնելու:

ՎԱՐԱԶ

ԿԱՏԱՐԵԱԼ ՋԱՐԴ

Իսկական ջարդի մը հանգամանքին ստացած է Մակեդոնացիներու ներքին պայքարը: Շաբաթ չանցնիր առանց մէկ-երկու սպանութեան:

Քանի մը օր առաջ ծանուցեր էինք երեք նոր սպանութիւններ: Ահա նորագոյնը,— կիրակի գիշեր Սոֆիայի մէկ սրճարանին մէջ Մակեդոնացի Պլակոկէլէվ սպաննուեցաւ Միխայլովի կուսակիցներէն աչարեկիչի մը կողմէ, որ անմիջապէս ձերբակալուեցաւ: Ցայտարարեց թէ Մակեդոնական ներքին կազմակերպութեան մէկ հրամանն է որ գործադրեց:

ԲՈՒՌՆ ՓՈԹՈՐԻԿՆԵՐ ԵՒ ՁԻՒՆ ՁՄԵՌ

Երկու օրէ ի վեր բուռն փոթորիկներ կը տիրեն Մանշի եւ Ատլանտեանի մէջ: Խանգարուած են շոգենաւային երթեւեկները: Բազմաթիւ նաւեր ապաստանած են Շէրպուրկ: Լուր չըկայ օդանաւէ մը որ Լոնտոնէն ճամբայ ելած էր դէպի Պերլին: Կը կարծուի թէ Մանշի մէջ ինկած է: Շաթէլայյոնի մէջ ծովուն ալիքները խորտակեցին թումբ մը, 100,000 ֆրանք վնաս պատճառելով: Տեղատարափ անձրեւներու հետեւանքով, ժայռեր և հողակոյտեր սահելով, խորտակեցին կամուրջ մը՝ Ժիւռայի մէջ, Ժընեւի ճամբուն վրայ: Գետերը յորդած են ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, մանաւանդ Մառնը եւ Լուարը: Տեղ-տեղ ձիւն եկած է: Շամոնիի մէջ երկու օրէ ի վեր կը տեղայ ձիւնը:

Անգլիոյ մէջ, ծովուն ալիքները խորտակուած նաւերու բեկորներ կը նետեն ցամաք:

Պելժիոյ մէջ, ընդարձակ տարածութիւններ ողողուած են գետերու յորդումէն:

ՎԵՆԻԶԵԼՈՍԻ դահլիճը հրաժարական տուաւ: Նոր դահլիճը պիտի կազմէ Պ. Ցալտարիս, ժողովրդական (արքայական) կուսակցութեան պետը:

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ մէջ բացուեցան երկու նոր թատրոններ, մէկը$ արուեստանոր թատրոններ, մէկը՝ արուեստաւորներով Լեհաստանի ամենամեծը պիտի ըլլայ եւ միւսը՝ Օփերա Պուֆփա: Լեհաստանի մայրաքաղաքը այժմ 21 թատրոն ունի:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Հ. Յ. Դ. ՏԷՍԻՆԻ ՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱՒ ՄԵԾ ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՄԲ

Տէսինէն հեռախօսով կը հաղորդեն մեզի՝ թէ Հ. Յ. Դ. Տան բացումը տեղի ունեցաւ կիրակի օր, մեծ յաջողութեամբ, թէ բարոյապէս եւ թէ նիւթապէս: Բազմութիւն մը խռնուած էր թէ քաղաքէն եւ թէ շրջականերէն եւ սրահը նեղ կուգար:

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

40,000 գործաւորներու ցոյցը Լոնտոնի մէջ

Կիրակի օր, գործաւորները նոր ցոյց մը կատարեցին Լոնտոնի մէջ, Թրաֆալկայի հրապարակին վրայ: Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած էր: Ամբողջ հրապարակին բոլորտիքը ամուր շղթաներ կազմուած էին եւ մասնաւորապէս պաշտպանուած էին դրացի շէնքերը, արքայական պալատը, նախարարութիւնները ինչպէս եւ ռազմագիտական կարեւոր կէտերը: Պահեստի ուժեր խռնուած էին շրջակաները, ի հարկին միջամտելու համար: Միեւնոյն ատեն կամաւոր ոստիկաններ հաւաքուած էին, աջակցելու համար բուն ոստիկանութեան: Անձրեւ մը կը տեղար առտուընէ ի վեր: Միակ խռովութիւնը ծագեցաւ արքայական պալատի ճամբուն վրայ: Քանի մը հարիւր հոգի դիրք բռնած էին եւ կը պոռային.— «Դէպի պալատ: Խօրտակենք ցանկապատը»: Ձիաւոր ոստիկաններ բանի տեղահանելով ցրուեցին բազմութիւնը: Թրաֆալկայի հրապարակին վրայ 40-50,000 հոգի պատասխանած էին կազմակերպիչներու կոչին: Նէլսընի արձանին պատուանդանը դարձած էր բեմ ատենախօսութեանց համար: Ցուցարարները կը պահանջէին ջնջել ապրուստի միջոցները քննութեան ենթարկելու որոշումը եւ անխնայ պայքար մղել անօթութեան դէմ:

Ինչպէս անցեալ հինգշաբթի օրուան ցոյցին, հազարաւոր հեծեալ ոստիկաններ պաշարած էին գործաւորներու խուռներամ բազմութիւնը, անդառնալի ու քառապատիկ շղթայ կազմելով: Ճառերը ողջունուեցան բուռն ծափերով: Ցուցարարներուն մէջ կը տեսնուէին բազմաթիւ կիներ: Իրիկուան ժամը 4.30-ին «անօթութեան գունդերը» վերակազմուեցան եւ ճամբայ ինկան դէպի գըլխաւոր պողոտաները, առաջնորդութեամբ նուագախումբերու: Ոստիկանութիւնը, բիրերով յարձակում գործեց, բազմութիւնը ցրուելու համար: Շատեր վիրաւորուեցան: Տեղ-տեղ ընդհարումներ պատահեցան եւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան:

Պ. Էռիօ կը պատրաստէ միտքերը նոր տուրքերու եւ փոխառութեան մասին

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ԶԻՆԱՐՇԱՒ...

Պ. Էռիօ Սպանիա մեկնեցաւ, ամրապնդելու համար երկու երկիրներու բարեկամութիւնը: Կ՚ըսուի թէ այս առթիւ բանակցութիւններ պիտի կատարուին Մարոքի մասին:

Մեկնելէ առաջ, կիրակի օր, վարչապետը մեծ ճառ մը խօսեցաւ Փուաթիէի մէջ, ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան մասին: Մասնաւորապէս ծանրացաւ ելմտացոյցի բացին վրայ: Բացատրեց թէ զանազան գործողութիւններով եւ կրճատումներով կարելի պիտի ըլլայ խնայել 5200 միլիոն ֆր.: «Սակայն, բացը սարսափելի է: Պէտք է չեշտակի նայիլ տագնապին: Սեպտ. 30ին, այսինքն ներկայ ելմտացոյցի վեցերորդ ամսուն վերջը, հասոյթները պակասած էին երկու միլիառ: 1933ի ելմտացոյցին բացը կը նախատեսուի մօտ 12 միլիառ, այսինքն ամբողջ ելմտացոյցին իբր մէկ չորրորդը: Այդ բացը իջեցուցինք 8 միլիառի: Հարկ է գոցել այդ բացը: Ուրկէ՞ պիտի գտնենք դրամը: Եկամուտի վրայ տուրքը կը պահանջէ հակակշիռ, պայմանաւ որ հաւատարմութեան ձեւ չառնէ այդ հակակշիռը: Կ՚ուզենք խուսափիլ նոր տուրքերէ, բայց օրինաւոր չէ՞, օրինակ, վերակազմել ծանր ինքնաշարժներու տուրքը: Խոստացած ենք նաեւ խուսափիլ նոր փոխառութիւններէ: Բայց կրնա՞նք այնքան ծանրաբեռնուած ելմտացոյցի մը վրայ բարդել կարգ մը անհրաժեշտ ծախքեր,— ինչպէս ճամբաներու, նաւահանգիստներու շինութեան եւ շոգեկառքերու ելեկտրականացման համար: Կառավարութեան մը որ այսքան դըժուարութեանց կը հանդիպի, իրաւունք չունի՞ դիմելու բոլորին հայրենասիրութեան»:

Անցնելով հողագործական տագնապին, Պ. Էռիօ պարզեց առաջադրուած միջոցները: Այս առթիւ աւելցուց թէ ճարտարարագործական տագնապը մեղմանալու նշաններ կը ցուցնէ: Գործաւորներու թիւը, որ 300,000էն աւելի էր յունուարին, 256,000ի իջաւ սեպտեմբերին: Արտաքին վաճառականութիւնն ալ զգալապէս բարւոքած է սեպտեմբերին:

Իսկ արտաքին քաղաքականութեան մասին, վարչապետը չեշտեց թէ այստեղ ալ խնդիրը աճարկու դժուարութիւններ կը ներկայացնէ: «Զինաթափութեան խորհրդաժողովը նոյնպէս եկած յանգած է տագնապալի կէտի մը: Խնդիրը այն է թէ կարելի պիտի ըլլա՞յ գտնել կարգ ու սարք մը որ ժողովուրդներուն իրաւունք տայ խաղաղութեամբ աշխատելու, թէ պիտի վերսկսի զինարշաւը, որուն հետեւանքը ոչ միայն կործանում է, այլ եւ շատ աւելի ծանր դըժբախտութիւն մը: Պատերազմէն 14 տարի յետոյ, աշխարհ կը գալարուի քաոսի մէջ, անկարգութեան մը մէջ որուն արտաքին նշանները կը բազմապատկուին անընդհատ, եթէ նոյն իսկ չեն ծանրանար: Ինչ որ կը մնայ իբրեւ քաղաքակրթութիւն, ազատութիւն, մարդկութիւն՝ վտանգուած կը թուի: Խնդիր է գիտնալ մասնաւորապէս թէ ծերունի Եւրոպան պիտի կրնա՞յ հակազդել ճակատագրի-ն որուն առջեւ տեղի կրնան տալ միայն ծոյլերը եւ անարի մարդիկը: Պէտք է խորտակել երկաթեայ զուռը եւ աւելի լայն, աւելի բարեբաստիկ ճամբայ մը բանալ մեր ետեւէն հասնող սերունդներուն»:

ԹԻՖԼԻՍԸ ԿԸ ԾԱԽԱԼԻ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

Վերջերս գրած էինք թէ բծաւոր ժանտատենդի համաճարակ մը կը տիրէ Պուլկարիոյ մէջ:

Նոր հեռագրի մը համաձայն, համաճարակը սաստկացած է կարգ մը քաղաքներու մէջ: Պրացիկովայի մէջ, որ 3500 բնակիչ ունի, ժողովուրդին մէկ տասներորդը վարակուած է:

Սոֆիայի մէջ հարիւրներու կը հասնի հիւանդներու թիւը: Ախտը կը տարածուի հակառակ ձեռք առնուած խիստ միջոցներուն: Քաղաքին բոլոր հիւանդանոցները խճողուած են եւ յաճախ երկու հիւանդ կը տեղաւորուի միեւնոյն անկողնին մէջ: Թերթերը կը ծանուցանեն թէ համաճարակը ծաւալած է նաեւ Սոֆիայի շրջակայ գիւղերուն մէջ:

ԱՅՍՕՐ, ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋ ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ «ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ»

ՀԱՐԿԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ԲՈՂՈՔԸ

ՊԻՏԻ ԴԻՄԱԴՐԵՆ ՄԻՆՉԵՒ ՎԵՐՋԸ

Շաբաթ օր Մաժիք Սիթիի մէջ տեղի ունեցաւ Ֆրանսայի հարկատուներուն դաշնակցութեան բնդհ. ժողովը, տուրքերու յաւելման, ապրուստի սըղութեան եւ անոր հետեւանքներուն, եւ գործազրկութեան դէմ:

Ժողովին ամէնէն տպաւորիչ պարագան այն է որ, բոլոր նահանգներու պատուիրակները երդում բրին մինչեւ վերջը դիմադրել եւ իրենց հետ պայքարին մէջ քաշել իրենց նահանգի հարկատուներու բազմութիւնը:

Քուէարկուած բանաձեւը կը տրամադրէ այսեւս նոր տուրք չվճարել եւ կազմել նպաստի սնտուկ մը, օգնելու համար այն հարկատուներուն որ անարդար հետապնդումներու կ՚ենթարկուին: Իսկ երդման բանաձեւը կ՚ըսէ, — Ֆրանսացի հարկատուներու դաշնակցութեան հինգ հարիւր հազար անդամները կ՚երդնուն միացնել իրենց ջանքերը, պարտադրելու համար որ խորհրդարանը հաւասարակշռէ ելմըտացոյցը առանց նոր տուրքերու, առանց նոր յաւելումներու եւ առանց նոր փոխառութեանց: Եւ վստահ՝ վաբիչ մարմնին վրայ, անոր ամէնէն լիազօրութիւն կուտան շարժման մէջ դնելու զիրենք, հաւաքական ձեռնարկի մը համար»:

Ժողովը վերջացաւ «հարկատուներու Մարսէյեզ»ով, զոր յօրինած է անդամներէն մէկը:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՕՐԻՆԱԳԻԾԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

ՇԱԲԱԹԸ 48 ԺԱՄ

Երկար ձգձգումներէ եւ ուսումնասիրութիւններէ յետոյ Թուրքիոյ ազգ. մեծ ժողովին յանձնուեցաւ աշխատանքի օրինագիծը, որ շատ մեծ փոփոխութիւններ յառաջ պիտի բերէ:

Օրինագիծը խստօրէն կը պարտադրէ շաբաթը 48 ժամէն աւելի չաշխատցնել: Ցետոյ կը սահմանէ կանոններ՝ աշխատանքի արկածներու դէմ: Հիմնական սկզբունքը այն է թէ բանւորը ո՛ր եւ է հատուցման իրաւունք ունի, արկածին պարագային, եթէ նոյն իսկ յանցաւորը ինք ըլլայ:

Արկածի դէմ ապահովագրութիւնը պարտաւորիչ է եւ գործատէրը պիտի վճարէ գումարը: Բանւորը իր տարեկան վաստակին երկու երրորդի համեմատութեամբ գումար մը պիտի ստանայ, եթէ տեւականապէս անկարող է աշխատելու: Արկածի հետեւանքով մեռած բանւորին ծնողքը եւ զաւակները իրաւունք ունին տարեկան թոշակի մը որ կը հաւասարի տարեկան աշխատավարձի 15—20առհարիւրին: Որբերը աւելի մեծ դիւրութիւններ պիտի վայելեն:

Այս առթիւ, Պոլսոյ Առեւտրական Սենեակը դիտել տալով թէ օրէնքը շատ ծանր բեռներ կը դնէ թուրք գործատէրերուն վրայ, կը խնդրէ որ աստիճանաբար գործադրուի, որպէսզի թրքական ճարտարագործութիւնը կարենայ յարմարիլ նոր պայմաններուն:

ՆՈՅՆ ՀՈԳԸ ԱՄԷՆ ՏԵՂ

Հունգարական կառավարութիւնը որոշեց տուրք մը դրամանձել, գործազուրկներուն օգնելու համար ձմրան միջոցին: Տուրքը պիտի ըլլայ հարիւրին մէկ՝ աշխատանքով շահուած եկամուտին վրայ, իսկ հարիւրին երկու՝ առանց աշխատանքի եկամուտներուն վրայ: Միայն Փէշթայի մէջ կը յուսան ութ միլիոն փէնկօ ապահովել այս տուրքէն եւ օրական 100,000ի բաժնեցնել ձրի ճաշողներու թիւը: Զօր. Կէօմպոս ջերմագին կոչ մը ուղղեց Հունգարիոյ գործատէրերուն որպէսզի աւելցնեն իրենց բանւորներուն, պաշտօնեաներուն և ծառաներուն թիւը, նոյնիսկ զրկուելով կարգ մը շահերէ: Զօրավարը շեշտելով թէ ազգը մի եւ անբաժան է, յոյս կը յայտնէ թէ գործատէրերը ազգային պարտականութիւն պիտի սեպեն գործ ճարել անոնց որ անգործ են հակառակ իրենց կամքին:

ՄԻԻՍ ՊԱՏՐԱՆՔԸ

Բայց, անիկա տեսակէտ չէ, այլ եւս։ Բանաձեւում չէ։ Պատճառաբանուած կարծիք չէ։ Մեր անցեալէն, մեր սովորամոլութենէն, մեր ոգելլկումէն, մեր դարաւոր «ողջմտութենէն» եկող ու թանձրացեալ կամ մածնացած կոշտ մը արիւն է հայ գանկին մէջ։ Այսինքն՝ սարսափ։ «Փորձառութիւն»։ Կամ՝ ոռմանթիզմ, զոր դիտել տուեր էի տոմսով մը։ Այս անգամ, սակայն, չարիքը չափազանցնող երեւակայութեամբ մը…։

Կամ «Հերիք որդեակք այսքան տառապանք»ին դէմ՝ «Հերիք եղբարք այսքան կռիւ»։

Այսինքն, վերադարձ մը, նորէն, դէպի «հին ու բարի օրերը»։ Հանգի՛ստ սրտով ակնարկ մը՝ անդունդէն վար, կամ անջրպետէն անդին։ Ու, ոչ մէկ յուզում, ո՛չ մէկ պահանջ, ո՛չ մէկ դատ կամ դատաստան։

Հապա՞։

— Կա՛լ գլխ հրաժարեալ։

Աւելի՛ն։

Մերձեցման ցանկութիւն։ Թուրքին հետ լեզու գտնելու տենչ։ Յոյս ու հաւատամք՝ անոր փոփոխմանը մասին։

Քաղաքականութի՞ւն է ասիկա։

— Այո՛, — եթէ իրենց կարծիքը ուզես։ Անոնք կը խորհին, նոյն իսկ, որ միակ ելքն է, փրկութեան ճամբան։ Ճակատ մը, ուր, կ՚ըսեն մեզի, մենք ստիպուած ենք ու պէտք է որ մեր ճակատը ծռենք։

Ի՞նչ բանի կը յենու այս «ողջմտութիւնը», սակայն։ Երկու հիմնաւոր տեսակէտի՝ միշտ ըստ իրենց։

Առաջին՝ այն որ՝ մենք տկար ենք։ Երկրորդ՝ այն որ, Թուրքը զօրաւոր է։

Ու կ՚եզրակացնեն շատ բնականօրէն, — անհաւասար ուժերուն այս պայքարը բարիք ու փրկութիւն չի խոստանար մեզի։ Կծուած ենք ու սպառած։ Պէտք է լեզու գտնենք ու միջոց։

«Լեզու» գտնելու այս տենչը աւելի բացաւ լեզուները՝ Թուրք լեզուական համաժողովին առթիւ։ Պարոն մը, փրոֆէսէօրի կեղծ պատմուճանը կոնակին, Պոլիս իջաւ, Կագիին իր մեծարանքները մատուցանելց, համբերատար ընթերցողի ու հաւաքողի իր արժանիքը ընդունիլ տալու իբրեւ հմտութիւն ու, ահա՛ պատրանքը՝ սահմաններէն ասդին, իր գլուխը ցցեց։ Մարմին ու ձեւ առաւ։ Լեզո՛ւ ելաւ։ «Թիւրք հայրենակցի» զգացումները ժպիտ դրին դէմքերու վրայ։ Ու Հայու դիւրախաբ, հազար հեղ հարուածուած, բայց հազար հեղ ակնկալութիւն տուող չարաշուք ու դաւադիր յոյսը խլրտեցաւ կուրծքերու տակ։

Ու բանաձեւը շեշտ ու ձեւ առաւ նորէն. — «Ահա միակ ճամբան»։

Փրկութեա՞ն։ Հրամեցէ՛ք. ո՛վ որ աւելորդ գլուխ ունի ուսերուն վրայ՝ ազատ է մեկնելու։

Բայց, կ՚արժէ որ ողջմտութեան դասեր տրուած ատեն, տասն անգամ փորձուածը անգամ մըն ալ չփորձէինք։

Ու հարցին մտենայինք առանց կողմնակի տրամադրութիւններու։

Պայքար մը կայ Թուրքին եւ Հայուն միջեւ։ Անիկա չենք կրնար ուրանալ։ Բայց, սխալ կ՚ըլլար կարծել թէ այդ պայքարը մեզմէ կախուած է։ Այսինքն՝ կրնանք վաղը կասեցնել զայն։ Այդ պայքարը կար դար մը, երկու դար առաջ։ Այսինքն՝ կողմերէն մէկը յարատեւօրէն ոչնչացնելու կը ձգտէր միւսը կողմը։

Օր մը եկաւ, երբ այլ եւս ստիպուեցանք ըսել — «Հիմ՞ էլ լռենք»։

Այդ պայքարը շարունակուեցաւ, երբ ամէն հաշիւ մաքրուած էր։ Զարկած էին մեզի ու զարկած էինք իրենց։ Նեղ կամ լայն շերտ մը հող ունէինք մեր ոտքին տակ, ու կը ձգնէինք ոտքի կանգնիլ՝ պատառ մը հաց գտնելու համար։

Ու առտու մը, յանկարծ, «հարեւան»ը երեւցաւ։ Պատահմա՞ր, դէպքի՞ մը իբրեւ հետեւանք, — ո՛չ։ Երկարօրէն որոճացուած ծրագրի մը համաձայն։

Անհատապնդուած ենք չորս հովերուն առջեւ։ Խեղակորոյս։ Շշմած կամ այլափոխուած՝ իրար չհասկընալու աստիճան։

Բայց եւ այնպէս, «հարեւան»ը մեր դէմ է նորէն։ Մեր կռնակին։ Մեր կուշտը։ Ու նոյն կճռտող ականերով։ Նոյն թոյնը լեզուին։ Նոյն դաւադիր նայուածքը մեր փոքրիկ լուսամուտներէն ներս։

Ինչո՞ւ։ Դէպքի՞ մը պատճառաւ։ Որովհետեւ կը կռուի՞նք։ Ե՞րբ, ո՞ւր։ Ո՛չ։ Մի՛շտ իր նոյն ծրագրին հետեւողութեամբ։

Այն ատե՞ն։ Փնտռենք իրական պատճառը։ Կերք չունի Թուրքը մեզի դէմ։ Ու երբեք չէ ունեցած։ Յաղեցա՛ւ Հայու արիւնէն. ալ ի՞նչ եւ ինչո՞ւ զայրոյթ միշտ կուրծքին տակ։ Հիմա, մանաւանդ, երբ մնացաւ, մինչեւ Էնկիւրի արիւնով ներկող յունական բանակին ահաւոր հարուածն իսկ։

Բայց, մտահոգ է Թուրքը մեզմէ։ Ոչ մեր ֆիզիքական ուժէն, անշուշտ։ Ան գիտէ որ Հայն ալ գիտէ հարուածել. բայց, գիտէ, նաեւ, որ այսօր ի վիճակի չէ իրենին հաւասար հարուած մը փոխարինելու։ Եւ սակայն, ֆիզիքական մեր տկարութեան դէմ ֆիզիքական զօրութիւն ունեցող Թուրքը, ինքզինքը տկար կը զգայ պետական ուժեղացման համար ուրիշ ճամբու մը վրայ.— Տնտեսական ստեղծագործական տեսակէտէն։ Ու նոյն այդ տեսակէտէն ան ուժեղ կը տեսնէ Հայը։

Ու ասկէ, միայն ասկէ կը բխի Թուրքին հակառակութիւնը մեզի դէմ։

Ուրեմն, երբ իրեն համար հարցը ունի ոչ թէ զգացողական-վրէժխնդրական, այլ՝ պետական մտահոգութեան մը հանգամանքը, հասկնալի ու պարզ պէտք է ըլլայ մեզի համար թէ ինչո՛ւ ան պիտի շարունակէ այդ պայքարն ու հարուածը մեզի դէմ՝ անկախ մեր կամքէն, մեր որոշումէն, մեր ցանկութենէն կամ մեր վարելիք քաղաքականութենէն։

Ու քանի տկար ըլլայ Հայը՝ այնքան ուժեղ պիտի ըլլայ Թուրքին հարուածը՝ վերջնականապէս փըրկուելու համար, ոչ թէ մեր բազուկէն, այլ մեր բնածին ընդունակութիւններէն, անոնց վտանգէն։

Մեր այդ ընդունակութիւններուն նունոյն էր Ռուսիոյ հակահայ տրամադրութիւն»ը, որ, միշտ նոյն ձեւով, սառնօրէն դատուած ու ծրպուած պետական քաղաքականութիւն մըն էր։

Երէկ վնասուեցանք երկու ցնորամիտ ու զգացողական տեսակէտ։ Կամ երկու զգացումներէ,— սիրալիր՝ Ռուսին հանդէպ, ու ատելավառ Թուրքին հանդէպ։ Մինչ, իրականին մէջ, երկուքը հաւասարապէս հակադիր քաղաքականութիւն ունէին մեզի հանդէպ, ու մենք այնքան չարաչար վնասուեցանք մեր ռուսասիրութեամբ։

Այդ ունակութիւնը ճակատագրականօրէն պիտի շարունակուի, որովհետեւ «մեր կռնակը տուած ենք Ռուսին»։

Ու միշտ, դժբա՛խտ բարեբախտութիւն, պիտի մնանք ենթակայ դէպի Ռուսիա ուղղուած պատրանքի չարիքին։

— Կը սխալիք, կ՚ըսեն ոմանք, Թուրքը բարեփոխուած է, հինը չէ…

Թէ՛ փոխուած է,— ո՛չ մէկ առարկութիւն։ Բայց, դէպի բարի՞ն՝ մեզի հանդէպ, թէ չարը։ Ֆէսին տեղ գլխարկ դրած ըլլալո՞ւն համար։ Գերմանիան զարերու քաղաքակրթութիւն մը ունէր, բայց, իր պետական շահերէն առաջնորդուած, արիւնով ներկեց Պելճիքան։ Նոր տառե՞ր առած ըլլալուն համար։ Այդ տառերուն բուն տէրերը՝ Իտալիան ու Ֆրանսան չէ՞ին որ դաւադրեցին մեզի՝ 1920էն ասդին։ Զուիցերիակա՞ն օրէնքներով։ Թո՛ղէ՛ք, ի սէր Աստուծոյ։ Սահմանադրութեան շրջանը անհամեմատօրէն աւելի հանդուրժող էր, քան քէմալականը։ 1930ին Ճանիկեանը Պոլսոյ մէջ վայրագօրէն խողխողողները ի՛նչ տարբերութիւն ունէին 1830ին Հայաստանի մէջ գիւղացիները գիտապատա գետին փռողներէն…։

Եւ սակայն, «փոխուած է Թուրքը»։ Ի՛նչ փառնազարեր ըմբռնում է մերը՝ զարգացումի մասին։ Միշտ նոյն ռոմանթիզմը։ Միշտ նոյն պատրանքը։ Ուրեմն երբ մարդ զարգացած է, վայրագ չէ։ Մարդկային պատմութիւնը կը ժխտէ այդ բանը։ Պետական ամէն մէկ մարդ ոճրագործ չէ, բայց, ոճիր կը նկատէ, եթէ իր պետութեան շահուն համար հարկ ըլլայ բանակը քալեցնել, ու ինք վարանի…։ Խնդրին նայինք այս ակնոցով։

Եւ այդ ակնոցը մեզի ցոյց պիտի տայ իրապէս փոխուած Թուրքը, — այժմ աւելի մոլեռանդ, աւելի թըթու, աւելի անհանդուրժող եւ աւելի անխնայ։

Այդ ակնոցը մեզի ցոյց պիտի տայ եւ՛ ուրիշ բան մը, — Թուրքիոյ մէջ բոլոր փոփոխութիւնները ձգտած են ու կը ձգտին մէկ գլխաւոր փոփոխումին, — Թուրքը կատաղի ու անզիջող Թուրք մը դարձնելու…։

Այդ պարագայի՛ն։ — Կը հարցնեմ «լեզու գտնելու» ջատագովներուն, — մենք մեր ի՞նչով պիտի պարտադրենք բարեկամութիւնը իրեն։

Պարտադրել, անշուշտ, որովհետեւ, թոթափենք եւ՛ այն միամտութիւնը թէ ժողովուրդները փափաքով ու զգացումով կը մերձենան իրարու։

Ինչո՞վ։ Մեր ո՞ր ուժին շնորհիւ։

Ալպասատանիլ իր բարեկացակամութեա՞ն։ Ըլլալ «պարկեշտ քաղաքացինե՞ր»։ Դեռ չըմբռնեցի՞նք որ այսօրուան փոփոխեալ Թուրքը հոգիին խորքէն կ՚ատէ այդ «հայրենակցութիւնը»։ Ոչ թէ «իր»հայրենիքը, այլ իր մեզքն անգամ չուզեր բաժնել Յոյնին, Իտալացիին, Պուլկարին, Քիւրտին, Հայուն, բայց մանաւանդ Հայուն հետ…

Օսմանեան-էնին՝ թրքերէնի, եւ օսմանեան պետութեան՝ Թուրքիոյ վերածումը, իր խորքին, ձգտումին, էութեան մէջ ա՛յդ կ՚ապացուցանեն։

Մինչ մենք դեռ կ՚երազենք։ Դեռ անձնատուր շքեղ պատրանքներու՝ կ՚օրօրուի՛նք։ Իմաստութիւն կը նկատենք դաս տալ, ու, ցաւալի՛ միամտութեամբ մը՝ որ նկարագիր դարձեր է մեր մէջ, դեռ կը յուսանք, դեռ կը հաւատանք, դեռ կը ցանկանք Էնկիւրիի ժպիտին…

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

—)(o)(—

Կէլիպոլուն անցնելէ յետոյ,«Թէոֆիլ Կօթիէ» մեր շոգենաւը դանդաղեցուց իր ընթացքը, որպէս զի կանուխ չհասնի եւ ճամբորդները կարենան վայելել դասական համայնապատկերը՝ Պոլիս հասնելով վերջալոյսին տակ։

Թրքական շոգենաւը, որ յաճախ նոյն պատճառները չունէր, մեզմէ առաջ կ՚անցնի եւ սրընթաց կը հեռանայ՝ դրօշը հովին, Իզմիրէն Պոլիս վերադարձնելով ներկայացուցիչները, որոնք եկեր էին Կազիին արձանին բացման։

Ա՛խ, այդ Կազին, ի՛նչպէս կ՚ողեւորէ խուսակցութիւնը այն ճամբորդներուն, որոնք շահեր ունին Թուրքիոյ մէջ։

— Ճշմարիտ կ՚ըսեմ, բոլորն ալ կը խենդենան վրան, մանաւանդ Թրքուհիները, կ՚աւելցնէ յոյն գիրուկ վաճառական մը։ Ի՛նչ հրաշք գործեց։ Հաղուստ — կապուստի բարեփոխութիւն մը, ուրիշ ոչինչ։ Ի՛նչ դիւրին գործ, երբ կը սպառնայ թէ գլխանոցին հետ գլուխն ալ վրայ կուտայ բարեփոխութեան ընդդիմացողը։ Բայց աւելի լաւ էր, որ բարեփոխէր գլուխները եւ ոչ թէ գլխանոցները։ Թուրքին մտայնութիւնը ճիշդ ու ճիշդ նոյնն է ինչ որ էր յեղափոխութենէն առաջ։ Երբ Պոլիսէն կը հեռանան, վերստին կը հագնին իրենց ազգային զգեստները։ Ի հեճուկս ամուսնական նոր օրէնքներուն, չեն ամուսնանար ու հարճ կը պահեն։ Նոյն բանը լատինական տառերու գործածութեան համար։ Երկրին մէջ ոչ ոք կը սորվի լատինական տառերով գրելը։ Եւ մենք, որ տուգանքի կը դատապարտուինք եթէ լատինական տառերով չգրենք, լաւ հասկցնելու համար, նոր տառերով գրուած մեր նամակներուն հետ կը դրենք նաեւ օրինակ մըն ալ արաբական տառերով։

— Բայց, ըսէ, ի՛նչ կ՚ուզէք, նոր տառերը տակաւին չորս տարի եղաւ, որ կը գործածուին, սպասեցէք ժամանակ մը…

— Գրեցէք, որ ձեր նամակները Պոլի՞ս ղրկեն, կը միջամտէ վաճառականը, լաւ, չպիտի ստանաք։ Ցրուիչը պիտի վերադարձնէ այդ նամակները, վրան գրելով՝ «անծանօթ քաղաք»։ Կոստանդնուպոլիսը անունն մըն է, որ կ՚ոգեկոչէ յունական մեծ անցեալ մը, նոր քաղաքը հիմա կը կոչուի Սթամպուլ։ Ա՛խ, եթէ Կազին կարենա՞ր փճացնել ամբողջ անցեալը…

— Իր ամենամեծ սխալն այն է, յաւելց հայ առեւտրական մը, որ մայրաքաղաքը փոխադրեց Էնկիւրի, շոգեկառքով 16 ժամ հեռու, որ ինքնաշարժի ճամբայ ալ չունի։ Նախարարները, դեսպանները, բարձր պաշտօնատարները ստիպուեցան հետեւիլ իրեն։ Այսպէսով Պոլիս հմայթափ եղաւ եւ առեւտուրն ալ անդամալուծուեցաւ։ Աւելցուցէք քափիթիւլասիոններուն ջնջումը, ինչ որ լեւանթացի վաճառականները կը մղէ հպատակութիւն փոխելու։ Ու Պոլսոյ ժողովուրդը հետզհետէ կը նօսրանայ, ու քաղաքը կը տկարանայ։

— Այո՛, կը վերսկսի յոյն վաճառականը, Պոլսոյ նաւահանգիստը երբեմնի նաւերուն հազիւ քառորդը կը տեսնէ հիմա։ Ամայացած քաղաք մը դարձաւ, մեռեալ քաղաք մը։ Ալ ոտարականներ չկան, մեծ պանդոկները փակուած են։

— Ի՞նչ կ՚ըսէք, ուրեմն այդ ասոր ճանին հասա՞ւ, կը հարցնեմ զօղալով։

— Ո՛չ, կը չափազանցեն, կ՚ապահովցնէ գլխ Ֆրանսացի սպայ մը։ Դուք կրնաք լաւ պանդոկներ գտնել, ապահովաբար Բէրա — Փալասը բաց է։ Ինչ որ չպիտի գտնէք, տեղական գոյնն է, նախկին Պոլսոյ նկարչական տարրերը։ Քսան տարի առաջ սպայած եմ Պոլսոյ մէջ, եւ վեց ամիս առաջ էր, որ դարձեալ այցելեցի Պոլիս։ Ա՜հ, Պոլիսը ասփալ քաշքէթներու ու պատրաստի կարուած զգեստներու։ Այս ամէնը տխո՛ւր է, ցաւալի՛ն է, աղեօրէն թշուառ բան տեսնել է մինարէներու տէֆոբրին մէջ քան այլուր։ Չեմ կարծեր որ ցամաք իջնեմ, երբ շոգենաւը կենայ։

— Ես գէթ յուսախաբ ըլլալու պատճառ չեմ ունենար, տեսած չըլլալով հին Պոլիսը։ Ուրախ ըլլալու եմ ասոր համար։ Ցնտոյ կ՚ենթադրեմ որ քաղաքը չէ փոխած իր տեղը։ Միշտ եօթը բլուրի վրայ է չէ՞, Ոսկեղջիւրի եւ Վոսփորի վերեւ։

×

Մեր շոգենաւը կը քերէր ցամաքը այնքան մօտէն, որ որոշապէս կը տեսնէինք Եալըզան, Թէօղորոս կայսրուհիին ջերմուկները, զորս արդիականացուցած է Կազին։ Եւ ահա Սան — Սթէֆանօ, աշխարհիկ ծովափը։ Ահա Իշխանաց կղզիները, աքսորավայրը բիւզանդական կայսրերուն, որոնց մէկուն աչքը հանած էին՝ աքսոր ղրկելէ առաջ։ Եւ ահա ամայի կղզին, աւելցած մը, ուր նետուած հարիւր հազար շուներ իրար կերան, եւ երկու ամսուան մէջ փճացան։

Նաւուն ճախակողմը կանգնած քերս կը յառեմ ցամաքին, որ դիւրաւ կը ցայտէ Մարմարայէն, կը ծփայ իրիկուան ոսկեփոշիին մէջ, հետզհետէ աւելի որոշ կը դառնայ՝ քանի կը մօտենանք, — գմբէթներ, մինարէներ, նոճիներ, կարմրորակ պարիսպներ, վարդագոյն չէնքեր, կանանչապատ ամրոցներ, զանդակատուներ, ա՛խ, քառուկիր զանգակատուներ, գմբէթներու շուրջ, յակինթի ու մեղեսիկ գոյնով զանգակատուներ, որ կը մօտենան ու կը հեռանան, հակայ մամեր, որ կը կորսուին հրաշալի երկնքի մը մէջ։

Ֆրանսացի սպան բարեյօժար մէկ մէկիկ անունները կուտայ մզկիթներուն, — Սուլթան Սիւլէյմանի մզկիթը, Սուլթան Պայազիտի մզկիթը, Մեծն Այա — Սօֆիան, Փոքր Այա — Սօֆիան։ Ահա, հրուանդանի մը վրայ, Եսկի Սէրայը, ուրուատիպ քաղաքը վայրագ եւ մեծագործ սուլթաններու, — քէօշկեր, պալատներ, կամուրջներ, պարտէզներ, տախտակապատ քղեր, ամբողջ անցեալ մը սրբինոտ առեղծուածներու եւ պերճանակ կիրքերու, որ կը կորսուէին ծառերու մեծ լռութեան մէջ եւ պատնէշներու ետեւ։

— Պոլիս կը բաղկանայ երեք քաղաքներէ, — նախ Սթամպուլը որ մեր վերեւն է, երկրորդը այն, որուն ձեւնովական աշտարակը կը տեսնէք, Բերա — Կալաթա, աշխարհիկ քաղաք, որ կը բաժնուի առաջինէն Ոսկեղջիւրով, (այսպէս կոչուած է, որովհետեւ վերջալոյսին ոսկիով կը լեցուի), եւ երրորդը, ամբողջովին խայտ, Սկիւտարը, ասիական եզերքին վրայ, միւսներէն Վոսփորով բաժնուած։ Վոսփոր կը նշանակէ «որ գոմէշ կը վերցնէ», թերեւս ի յիշատակ Յոյնին, զոր Արամազդ երինջի փոխակերպեց։ Նախանձոտ Յունոն իր բառերով այնքան նեղեց երինջ Յոն, որ խեղճը ինքզինքը նետեց գետափին կոհակներուն մէջ։ Վոսփորի բերանը, փոքրիկ կղզեակի մը վրայ, աշտարակը Լէանդրի, որ սիրահարած էր Աֆրոդիտէի քրմուհիին։ Կ՚ըսեն թէ Պայրըն, այս աւանդութենէն կախարդուած, լողալով Սկիւտարէն աշտարակ գնաց։

Երբ, վերջապէս, «Թէոֆիլ Կօթիէ» խարիսխ կը նետէ Կալաթայի առջեւ, գիշերը հասած էր արդէն։ Մաքսատունը փակուած էր, ուստի Թուրք ոստիկանութիւնը յաջորդ օրուան կը յետաձգէ ցամաք ելլելու արտօնութիւնը։

ՄԻՐԻԱՄ ՀԱՐՐԻ

ԿԱԹՈՂ. ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Մարսէյլի Առաջնորդարանէն կը հաղորդեն թէ հոկտ. 15ին Լոնտոնէն Մոսկուայի ճամբով էջմիածին մեկնած է ծանօթ մտաւորական Պ. Պետրոս Տօնապետեան, իբրեւ պատուիրակ Մարսէյլի Թեմին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԸ

Մեզի կը հաղորդեն թէ Մարսէյլի Ազգ. Առաջնորդարանը փոխադրուած է 3 Rue Venture, Բ. յարկ։ Հեռաձայն՝ D. 23-14։

ԱՆԴՐՇԻՐԻՄԵԱՆ ՁԱՅՆԵՐ

(Պատերազմի գրականութիւն)

ՓԱՍՏԵՐ ՈՒ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թնդանօթի ու գնդացիրի երբեմնի ցաւատանջ զոհերն են որ կը խօսին…։

Տասնեւհինգ տարիէ ի վեր, բոլոր երկիրներու մէջ,եղերական մղձաւանջէն յեղակարծ սթափած հոգիները, մրմռալով ու անհնարին ցասումով բռնուած, լոյս աշխարհ կը հանեն պատերազմի իրական ու զազանդական պատումները, սրտաճմլիկ դրուագներըն ու խրամներուն տառապանքը, վիրաւորներուն հեծեծանքն ու վիշտը, վառօդի ու դիակներու խեղդիչ հոտը, մէկ խօսքով Մեծ Տօնմը՝ իր ողբերգական բոլոր քստմնելի ծալքերուն մէջ։

Պատերազմարո՛յր գրականութիւն…

Մահառիթ գնդակներու տակէն հրաշքով ազատուած թրթռուն հոգիներն է որ կը բանան իրենց վէրքերը եւ չիթ առ չիթ արիւն կը ցանեն իրենց գրականութեան մէջ։

Վիշտ, յուզում, գառնութիւն, սարսափ, կարաւան կազմած, դժոխային տողանցքով, իրար հրելով, իրար գերազանցելով, չարժանկարի արագութեամբ կ՚անցնին յետ-պատերազմեան մարդու, նոր մարդու հոգիին վրայէն։

Արդար յուզում մը կը խեղդէ քեզ. կը փշաքաղիս եւ անզօր ճիգերդ կը լարես ըմբռնելու մարդկային այս վիթխարի բազմութեան գալարումները, որ չարի, օրինացած ոճիրի մոլեգին գործադրութեան անմեղ զոհն ու գործիքն է դարձած։

Պատերազմը պետութիւններու նըւիրագործած հաւաքական ոճիր մըն է, որ դարերու մռայլ խորքէն եկած եւ նստած է մարդկութեան գլխուն։ Ո՞ր անկիւնէն ալ նայիս՝ պատերազմը կը մնայ պատերազմ, յարձակողական թէ պաշտպանողական, մեծ թէ փոքր, իրաւացի թէ անիրաւ։

Միջազգային կեանքի մէջ, ցեղային ինքնապաշտպանութեան զէնքերը թնդանօթներն ու գնդացիրները չեն միայն։ Անզօր պաշտպանութեան միջոցներ են անոնք եւ մի միայն ճնշուած, տրկացած եւ ազատութեան համար արիւնաքամ ժողովուրդներու յատուկ, որոնք կը մաքառին լախտ մը, մական մը փշրելու համար։

Պատերազմը եւրոպական սաւառնաթեւ քաղաքակրթութեան ծոցին մէջ, արիւնահոս եւ կործանարար խարխապատ մըն է, անդունդ մը եւ Եւրոպայի գերեզմանը։ Վկայ 1914 չարաշուք Թուականը։

Մեծ պատերազմը եղաւ ո՛չ թէ ըստրուկ ժողովուրդներու ազատագրութեան եւ կորսուած արժէքներու վերականգնման համար, այլ յաւելեալ իրաւունքներու, դրամատիրական անյագուրդ ախորժակներու եւ ազգային փառասիրական տենչանքներու գոհացման համար։

Պատերազմը պայթեցաւ եւ միլիոնաւոր բազմութիւններարիւնաքամ եղան։ Խաչափայտերը ցցուեցան բիւրաւոր ինկածներու շիրիմներուն վրայ եւ անմխիթար մայրերն ու այրիները արիւն լացին իրենց սիրելիներուն վրայ։ Ցարութիւն առաւ անծանօթ զինուորի շիրիմը յաղթական կամարներու տակ, մշտավառ կանթեղով, ի սփոփանս այդ Սպանդի։

Չորս տարի անդադար ծովի, ցամաքի ու օդի մէջ ռազմի շեփորը հնչեց եւ մարդկային հեղեղներ նետուեցան իրարու վրայ։

Եւ վերապրողները ականջալուր թնդանօթին, ականատես Մեծ Եղեռնի դրուագներուն կը պատմեն, կը պատմե՛ն մերկապարանոց ճշմարտութիւնները, յաճախ անխնայ ու անխիղճ… ինչ որ տեսան ու ապրեցան։

Սեռ չի ճանչնար այս գրականութիւնը, եւ ոչ ալ քարոզ ու միտում։ Թուղթին վրայ փռուած է առարկայականօրէն տխրող հոգեվիճակը, պատերազմի դաշտը, յուզումն ու զգացումը։

Հոն են ամէնքն ալ, — զօրավար ու զինուոր, քաղաքագէտ ու մտաւորական, բանուոր ու գիւղացի, առեւտրական ու վաճառական, հոգեւորական ու աշխարհական։ Ամէնքն ալ շատագոյն ողջակէզ՝ արիւնոտ Մողոքին առջեւ։ Բոլորն ալ անըմբռնելի սրբազան պարտականութեան մը ճամբուն մէջ, հրացանն ուսին, պայուսակը կողքին, բարձունքէ բարձունք խոյանալու մշտապատրաստ։

Ազգ, հայրենիք, դրօշակ, իրաւունք, ազատութիւն դարձած էին չարչարուած Յիսուսներ անփառունակ խաչելափայտի մը առջեւ։

Աւա՛ղ, շատեր գացին եւ ա՛լ չվերադարձան…

Որքա՜ն անողո՛ք էր յարձակող խօլական բազուկը, ամբարտաւան ու սիգապանծ, նոյնքան յանդուգն ու փոթորկային էր պաշտպանողականը — Համաձայնականը։

Կը յիշեմ տակաւին, արեւելքի մեծ բանաստեղծ Ռապ. Թակորը ասկէ տասը տարի առաջ աւերուած շրջաններէն նոր կը վերադառնար, ֆրանսական ընտրանիի մը առջեւ, Անաթօլ Ֆրանսի նախագահութեան տակ, դասախօսութեան մը ատեն բացագանչեց.

— Քաղաքակիրթ Եւրոպայի վանտալականութիւնը տեսայ իմ աչքերով եւ ազգացի ու պիտի սգամ անոր եւեւ ձգուած աւերակները…։

Ինչ որ ըսուեին ու գրուեին, բառերը անզօր պիտի ըլլան եթէ թիւերը օգնութեան չհասնին։

Ահա թէ որքա՜ն խօսուն են այդ թիւերը։

Պատերազմէն առաջ, Եւրոպայի մէջ զէնքի տակ եղած են միայն 4,200,000 զինուոր։ Իսկ 1914ի պատերազմի ատեն, զօրաշարժի ենթարկուած են 74 միլիոն մարդիկ, հետեւեալ համեմատութեամբ.—

	Զինուոր
Գերմանիա	13,250,000
Աւստրօ-Հունգարիա	9,000,000
Թուրքիա	1,860,000
Պուլկարիա	1,000,000

Ընդամէնը՝ 25,000,000 զինուոր։

Իսկ Համաձայնականները.—

Ռուսաստան	19,000,000
Անգլ. եւ գաղութներ	9,500,000
Ֆրանսա	8,200,000
Իտալիա	5,600,000
Ռումանիա	1,000,000
Մ. Նահանգներ	3,900,000
Պելճիքա, Սերպիա, Յունաստան եւն.	1,700,000

Ընդամէնը՝ 49,000,000 զինուոր։

Տասը միլիոն մարդիկ ինկած են 35 միլիոն կռուողներէն ճակատին վրայ եւ հիւանդանոցներուն անկիւնը։ Ըստ համեմատութեան իւրաքանչիւր վեց հոգիէն երկուքը սպաննուած են։

	Սպան.	Վիր.
Գերմանիա	1,885,000	4,248,200
Աւստ.-Հունգ.	1,450,000	2,000,000
Թուրքիա	450,000	675,000
Պուլկարիա	70,000	100,000
Համաձայնականները՝		
Ռուսաստան	2,500,000	5,000,000
Անգլիա	743,000	1,693,000
Անգլ. գաղթ. ներ	202,300	428,600
Ֆրանսա	1,358,900	2,560,000
Ֆրանս. գաղթ.	67,000	140,000
Իտալիա	497,000	949,600
Ռումանիա	159,000	170,000
Պելճիքա, Սերպիա, Յունաստան, եւն.	800,000	1,000,000
Ընդամէնը՝	6,000,000	12,500,000

Պատերազմը տեւած է 1551 օր, ըսպաննուած է տասը միլիոն։ Օրական սպաննուած կ՚ըլլայ 6400 հոգի եւ իւրաքանչիւր վայրկեանին 4 հոգի։

Այս սպաննուածներուն վրայ պէտք է աւելցնել նահանջի եւ յարձակումներու ատեն պատահած մահերը, չուրջ երեք միլիոն։

Երեք միլիոն զինուոր գերի է բռնուած։

Ինը միլիոն երախաներ որբացած եւ կորսնցուցած են իրենց ծնողները։ Եւ հինգ միլիոն կիներ կորսնցուցած են իրենց այրերը։ Տասը միլիոն ալ ճակատի գծէն փոխադրուած որպէս գաղթական դէպ ի թիկունքը։ Տասը միլիոն ալ անդամահատ ու կազահար են եղած։

Ահա՛ մարդկային կեանքերու աղաղակող հաշուեկշիռը։

(1) ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԳԻՄԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ ՄԷՋ

— :-: —

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆ (Մարսէյլ). — Բազմաթիւ ժողովուրդով եւ մեծ յաջողութեամբ տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օր»ը։

...

Սարգիս Փօլաճեան

ՌՈՒՍ ՃՈՒՐԺԻ ԹԱՂ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

— :-: —

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՑԱՆԿԸ ՇԱՀԵՑԱՒ

Սոֆիա, 23 Հոկտ. (սեփ. թղթ.). — Քանի մը ամիս առաջ, տեղի ունեցած էր Թաղ. խորհուրդի ընտրութիւն։ «Պլօք»ը պարտուած էր։ Լուծեալ Թեմական խորհուրդը 28 մայիսէն առաջ շրջաբերական մը հանեց ու Թաղ. խորհուրդներուն արգիլեց եկեղեցւոյ մէջ տնօրինակատարութիւն ընել։ Որովհետեւ այս կարգադրութիւնը հակազգային էր, Թաղ. խորհուրդը անճկուն թողուց զայն ու տնօրինակատարութիւնը արտօնեց։ Ատոր վրայ, նախկին Թեմականը «ժուռնալ» մը տուաւ պատկան նախարարութեան, ըսելով թէ Թաղ. խորհուրդը «կեղծ դրօշ»ով տոնած ու անսաստած է մեր հրահանգը, եւ, հետեւաբար, պահանջեց լուծել։ Եւ սակայն, մինչ ջանացած էր իր մարդոցմէն եռանդամ մը նշանակել տալ, պատահեցաւ ճիշդ հակառակը։ Կրկին ժողովրդական հոսանքէն եռանդամ մը նշանակուեցաւ։

Այսօր, կիրակի, տեղի ունեցաւ նոր ընտրութիւնը։ Հնչակ, ռամկավար, կեղծ «Հայաստանցի» կամ «չէզոք», — բոլորը ոտքի էին՝ շաբաթներէ ի վեր։ Կոչեր, խոստումներ, բազմաչարչար Հայաստանին շահագործումը, ներգաղթի եւ այլ խոստումներ։ Դաշնակցութիւնը, իր հետ ունենալով յարգուած ու լուրջ հայրենակիցներ, անգամ մըն ալ ցոյց տուաւ իր հասակը։ Ընտրութեան արդիւնքը երբ պարզուեցաւ, խեղճերը սմքեցան արդէն։ Սոֆիայի լուծեալ Թեմականին անդամները հեւ ի հեւ լուրի կը սպասէին, անշուշտ...։

Այս արդիւնքը նկատառելի է անոր համար, որ Պուլկարիոյ մէջ դեռ ներգաղթ կը յաղան ու ոչ – հպատակ հայրենակիցներու քուէներովը կը պայմանաւորեն...

Կարդացէք եւ Տարածեցէք «ՅԱՌԱՋ»ը

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ՆՇԱՆԱԽՕՍՔԵՐԸ

ՄԻԼԱՆ, 27 Հոկտ. (Սեփ. Թղթ.). — Թորինոյի փառաւոր ընդունելութենէն յետոյ, Միլանոյի ժողովուրդն ալ, աննկարագրելի ցոյցերով ընդունեց «Տուչէ»ն։ Մուսոլինի այստեղ ալ ինչպէս Թորինօ, այցելեց վերջին տարիներուն կառուցուած շէնքերը, դպրոցները, հիւանդանոցները, ...

...

Պ. Մուսոլինի ընդունած է հայ ուսանողութեան պատուիրակութիւնը, որ պարզ անկեղծ խօսքերով, ինչպէս վայել է ուսանողներուն, յայտնած է հայ ուսանողութեան յոյսերը ու համակրանքը։

Ա. Ս.

ԹՈՒՐՔԻԱ

"ԵԹԷ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԵՆԱՅԻ ՄԷԿ ՕՐՈՒԱՆ ՄԷՋ ԲՈԼՈՐՆ ԱԼ ԿԸ ՓԱԿԷԻ»

Ծանօթ քննադատ-գրագէտ փէյեամի Սէֆա պէյ «ճումհուրիյէթ»ի մէջ խօսելով օտար վարժարաններու մասին կը գրէ.

— Եթէ իշխանութեան տէր ըլլայի, բոլոր օտար վարժարանները մէկ օրուան մէջ կը փակէի։ Որքան ատեն որ անոնք բաց կը մնան, այն հաւատքը ունիմ թէ մեր մէջ տա- ...

...

Մէհմէտ, կամ քրիստոնեայ Խրիսթօ.— երկուքն ալ նոյն աստիճանով թշնամի են Թուրքիային։ (Մէնէմէնի մէջ սպաննուած սպան)։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑԸ

ԿԱՐՏԱՆ.— Արդէն լոյս տեսած է Հ. Յ. Դ.եան Մարսէյլի Պատանեկան Միութեան «Գոյամարտ» օրացոյցի 1933ի հրատարակութիւնը։ Յիսունը երեք թերթիկներէ բաղկացած այս տարուան օրացոյցը աւելի ճոխ եւ գեղեցիկ տեսք մը ունի։

Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութիւնը 4րդ տարին է որ լոյս կ՚ընծայէ «Գոյամարտ» օրացոյցը։ Տարուէ տարի աւելի այլազան ու նորագոյն նկարներով եւ պատմական կարեւոր անցքերու ճշգրիտ թուագրութեամբ ...

...

Նոր Տարուան առթիւ յարմար կաղանդչէք մըն է, ազգականներու եւ բարեկամներու ղրկելու համար։ Ամէն Հայ պէտք է ունենայ «Գոյամարտ» օրացոյցը։

Լեւոն Գեղունի

ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ԱՄՍԱԳՐԻ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

«Հայրենիք» օրաթերթը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— «Այսօր լոյս տեսաւ «Հայրենիք» ամսագրի 10րդ տարուան 12րդ (Հոկտեմբեր) թիւը, որով կը լրանայ անոր գոյութեան 10րդ տարին։

Գրական այս ձեռնարկը, որուն ...

...

ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՔԱՐԻՒՂԱՏԱՐ ԽՈՂՈՎԱԿԻՆ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մուսուլի խողովակին շինութեան համար Անգլիա, Ֆրանսա, Գերմանիա եւ Ամերիկա ապսպրուած անհրաժեշտ նիւթերը, մեծ քանակութեամբ, վերջերս Իրաք հասած են եւ չափերը առնուած են խողովակներու զետեղումին համար որ պիտի սկսի ներկայ ամիսէն եւ պիտի վերջանայ 1934ի յունիսի վերջը, Պաղտատի կառավարութեան եւ Քարիւղի Ընկերութեան միջեւ կնքուած համաձայնութեան պայմանաժամէն վեց ամիս առաջ։

Հայֆայի, Տրիպոլոյ, Հոմսի, Պէնճի, Ռիւթպիի եւ Մաֆրաքի մէջ Ընկերութեան համար անհրաժեշտ շէնքերուն շինութիւնը արդէն վերջացած է։

Գետակներու վրայ զետեղուելիք նիւթերը հասած են Սուրիա եւ Իրաք։

Ամերիկայէն եկած է 5000 թօն զանազան տեսակ խողովակ։

Մնացեալ խողովակները պիտի գնուին Անգլիայէն՝ 33000 թօն, Ֆրանսայէն՝ 49,000 եւ Գերմանիայէն՝ 18 հազար։

Ջուր ստանալու համար Ընկերութիւնը պիտի գործածէ ջրհան մեքենաներ, որոնք պիտի բաժնուին 12 տարբեր կայաններու վրայ։

Բազմաթիւ ջրհորներ պիտի փորուին ճամբաներուն վրայ եւ ջուրը խողովակներով պիտի փոխադրուի աշխատաւորներու բնակութեան կեդրոնները։

Հայֆայի նաւահանգիստի շինութեան անհրաժեշտ նիւթերու հայթայթումը պիտի կատարուի անգլիական, ֆրանսական, գերմանական եւ ամերիկեան պետութիւններուն կողմէ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ

ԳՐԵԼ ԿԱՐԵԼԻ ԵՂԱԾԻՆ ՉԱՓ ՄԱՔՈՒՐ, քանի որ մեծ մասամբ տողաշարով կը շարուի ՅԱՌԱՋը։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՉԶԳՁԳԵԼ ԲԱԺՆԵԳԻՆՆԵՐՈՒ ՎՃԱՐՈՒՄԸ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (35)

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...

...

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

Imp. A. DER (Agopian)

17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

ԽՄԲ. — **Martha Mckenna**, որ հիմակ անգլիացի սպայի մը տիկինն է, աղջիկութեան անունով կը կոչուէր **Martha Cnockaert**, Պելճիքացի օրիորդ մը, որ պատերազմի ընթացքին Պելճիքայի մէջ ծառայեց որպէս հիւանդապահուհի գերման հիւանդանոցի մը մէջ՝ եւ միաժամանակ որպէս լրտես Համաձայնական բանակներուն։

Գերմանները զինք պատուեցին Երկաթ Խաչ պատուանշանով. Սըր Տըկլըս Հէյկի կողմէ պաշտօնական յիշատակութեան արժանացաւ եւ ֆրանսական ու պելժ կառավարութիւններէն Պատուոյ Լեգէոն ստացաւ։

Գերմանացիները երբ անոր լրտես ըլլալը իմացան, զինք դատապարտեցին մահուան, յետոյ այս վճիռը վերածեցին ցկեանս բանտարկութեան։

×

— Աստուած ղրկեց ձեզ, — ըսաւ մայրապետներուն մեծաւորը, երբ իրեն յայտնեցին թէ վարժ հիւանդապահուհի մըն եմ։

Մեր շուրջը կային մարդիկ՝ բաց վէրքերով, մարդիկ առանց բազուկի, առանց սրունքի, կոյրեր վեր վար կը նետուէին անկողիններուն, նստարաններուն եւ տախտակամածին վրայ, երբ երկու գերման սպասաւորներ եւ բժիշկ մը կ'անցնէին անոնց մէջէն, անհամբերօրէն յոգնաբեկ աչքերով։

1914 *տարուան օգոստոս ամսուն էր եւ ես՝ Մարթա Քնօքքէրդ, Ուէսթրուզպէք գիւղէն պելճիքացի աղջիկ մը, կամովին ինքզինքս տրամադրեցի մեր գիւղի մայրապետներուն, որոնք գիւղին ամենամեծ տունը նախնական հիւանդանոցի վերածեր էին։*

Ատկէ քանի մը շաբաթ առաջ պատահածներու մասին պաշտօնական փաստաթուղթերը — անհաւատալի դէպքերու չոր ժամանակագրութեամբ — աւելի համոզիչ կերպով կրնան բացատրել։

Գիւղի քահանան իր իսկ գերեզմանը փորել տալով անոր մէջը անձնասպան եղաւ... Կին մը բարձր պատուհանէն ինքզինքը վար նետեց... Ծեբեր՝ պատին կեցած, կարգով սպաննուեցան... Ասոնք այն քանի մը սոսկալի դէպքերն են միայն՝ որոնց ականատես եղայ, երբ 1914 օգոստոսի օրերուն գերման զօրքը մեր գիւղը թափեցաւ։

Բայց ի՞նչ հարկ խօսիլ այստեղ այն բաներու մասին զորս ես տեսայ։ Աբար աշխարհ գիտէ անոնք, եւ այս օրերուս անոնց վերյիշումը «բարեկամական» չի նկատուիր։

Բաւականանանք, ուրեմն, վեր հանել անմոռանալի պատկերին միւս կողմը. — այն որ Գերմանները ցոյց տուին պատերազմի սկիզբի օրերուն, կատաղած ու տենդագին յուզումէ մը յետոյ։

Մեր գիւղը այդ միջոցներուն կրակի գծին ետեւ բժշկական խաղաղ կայանի մը վերածուած էր։ Շատ յաճախ բըժիշկի պարտականութիւն ալ կը կատարէի. — սահուն գերմաներէն ալ կը խօսէի. — ու երբ իմացայ որ մայրապետները հիւանդանոց մը բացած են, ուր կը խնամեն թէ գերման վիրաւորներ եւ թէ Համաձայնականներուն վիրաւոր գերիները՝ գացի եւ հոն ծառայելու պատրաստակամութիւնս յայտնեցի։

Այդ հիւանդանոցին մէջ ինձ հանդէպ այնպիսի ակնածանքով կը վերաբերուէին որ 1915 յունուարին, երբ պատերազմին ընթացքը առժամապէս նպաստաւոր դարձաւ Համաձայնականներուն՝ ու երբ ռումբերն սկսան պայթիլ մինչեւ այդ ժամանակ խաղաղ մեր գիւղին վրայ, հիւանդանոցի հրամանատարը զիս իր մօտ կանչելով ըսաւ.

— Օրիորդ, այս վայրը այլ եւս շատ վտանգաւոր դարձաւ, կրակի գիծէն հեռու, Ռուլըրս պիտի փոխադրուինք. դուք հոս գնահատելի գործ կատարեցիք եւ ուստի մեզ հետ պիտի գաք։

Ու գացի Ռուլըրս հինաւուրց գիւղաքաղաքը։ Վեց մղոն հեռաւորութիւնը ի՜նչ տարբերութիւն կրնար ունեցած ըլլալ։

Եկած էի արիւնի, աւերի ու ծխացող քանդումի մթնոլորտէ մը դէպ ի հիւրընկալ վայր մը, որուն առիքաւոր տուները իրենց անեղծ պայծառութիւնով, կազդուրիչ խաղաղութեան մը օդը կը պարգեւէին։

Գօլէճին բարձր ու գորշ շէնքերուն վրայ կը ծածանէր գերման հիւանդանոցին Կարմիր Խաչի դրօշակը, որուն ես յանձնուած էի։

Խաղաղութեան մասին խօսեցայ... մինչդեռ նոյն այդ խաղաղիկ Ռուլըրսի մէջ էր որ սկսայ այնպիսի արկածալից քայլեր առնել որ, նոյն իսկ հիմա, գիշերները կ'արթնցնեմ այդ ահաւոր տարիներու սոսկալի մղձաւանջներով։

Տասնըհինգ օրի չափ հետեւեցայ հիւանդանոցի սովորական կանոններուն որոնք ծանօթ են 1932ի այս խաղաղ օրերու որ եւ է հիւանդապահուհիի։ Աշխարհի ո՛ր մասին վրայ ալ ըլլայ հիւանդանոցը նոյնն է. այնպէս որ տասնըհինգ օր ամբողջ օգնեցի գերման բժիշկներուն, խնամելով ծանր վիրաւորները — Գերման, Անգլիացի եւ Ֆրանսացի, — որոնք նախկին գօլէճը կը բերուէին։

Հայրս ու մայրս կրցած էին ինձ հետ միասին Ռուլըրս գալ եւ կը բնակէին հիւանդանոցին մօտ տունի մը մէջ, պելճիքացի ընտանիքի մը հետ։

1915 *յունուարին գիշերային պարտականութիւնս կատարելէ վերջ, առտու մը ժամը 7ին ծնողքիս այցելութեան գացի։*

Մօրս հետ խոհանոցին մէջ խօսակցած միջոցիս՝ յանկարծ դուռը ճռնչեց եւ դաստակը սկսաւ դառնալ, մեր աչքերը դէպ ի դուռը ուղղուեցան։ Մուտքին մէջ կեցած էր Լիւսէլ Տէլտօնք, կին մը զոր կը ճանչնայի այն. քանդուած գիւղէն ուրկէ փախած էինք։ Սպիտակ մազերը խառն ի խուռն կախուած, դէմքը յոգնութենէն մեռելատիպ։ Իր լռութեան նշան մատը շրթունքներուն տարաւ. մայրս աթոռ մը մօտեցուց։

Ան կամաց ձայնով մը սկսաւ.

— Ոչ ոք պէտք է իմանայ իմ հոս գալս. ձեզ գտնելու համար շատ դժուարութիւն քաշեցի եւ եթէ ձեր առանձին ըլլալը խոհանոցի պատուհանէն չտեսնէի, ներս չպիտի մտնէի։

— Բայց ո՞ւրկից կուգաս, Լիւսէլ։

— Սահմանին միւս կողմէն կուգամ եւ ձեզի տալիք լուրեր ունիմ։ Մտիկ ըրէք։ Միջին տարիքով կին մըն եմ. անցած տարի խորհեցայ կեանքիս մնացեալ օրերը խաղաղ ու երջանիկ անցընել։ Բայց ձեզի հիմա ըսեմ որ Հոլանտայէն հոս քառասուն եւ աւելի մղոն եմ քալեր եւ տակաւին տասը մղոն ալ պիտի քալեմ։ Եթէ Գերմանացիներն իմանան որ ես հոս եմ...

Թարգմ. *Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ*

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 2 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

2 Novembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2024 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ ԿԸ ԹԱՆՁՐԱՆԱՅ

Ինչ որ տեղի կ՚ունենայ, երկու ամիսէ ի վեր, Եւրոպայի սրտին վրայ, բաւական է խռովելու բոլոր խաղաղասէրներու հոգին։ Խուսափի՛նք չարագուշակ մարգարէութիւններէ, բայց չծածկենք կացութեան իրականութիւնը։

Մտահոգ է Եւրոպան աւելի քան երբեք։

Եւ մտահոգութեան պատճառները կը բազմապատկուին, կը շեշտուին հետզհետէ։

Մտահոգ են, ամէնէն առաջ, օրուան վարիչները։

Ապացոյց՝ իրենց անընդհատ երթեւեկները ժողովէ ժողով, քաղաքէ քաղաք։ Եւ իրենց ճառերը, որոնց պերճախօսութեան տեղատարափը չի կրնար ծածկել ներքին խռովքը։

Մենք առիթ ունեցանք ներկայացնելու չափազանց բնորոշ արտայայտութիւններ՝ Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին բացման առթիւ։

Օրը օրին պարզեցինք, նաեւ, նոր տագնապի մը, սպառազինութեանց հաւասարութեան հարցին զանազան երեւոյթները։

Անկէ ի վեր, աւելի թանձրացած է մթնոլորտը։ Եւ անկէ ի վեր, աւելի ամուր դիրք մը բռնած է Գերմանիան, — պարզապէս «սպորթաժ» (խափանարար ընթացք)։

Մէջտեղ նետելով սպառազինութեանց հաւասարութեան ուսմը, Գերմանիան վեր ի վայր շրջեց շատ մը ծրագիրներ, վրդովեց յաղթականներուն երջանիկ անդորրութիւնը։ Ու հիմա, քէն ըրած, մեկուսի կը դիտէ անոնց տագնապը։

Ինչ որ կ՚առաջարկեն միւսները — մասնաւորապէս Անգլիան եւ Ֆրանսան— կը հանդիպի գերմանական «ոչ – կարեմք»ին։

Զինաթափութեան խորհրդաժողովի դիւանին հրաւիրեցին, մերժեց։ Լոնտոն կանչեցին, «չորս»ով խորհրդակցելու համար, դրաւ այնպիսի պայմաններ որոնք հաւասար էին քաղաքավարի մերժումի։

Ֆրանսայի գոհացում տալու համար թելադրեցին ժընեւ փոխադրել Լոնտոնի համար ծրագրուած խորհրդակցութիւնը։ Պերլին դարձեալ մերժեց։

Այժմ կը պատրաստուին գումարելու բուն զինաթափութեան խորհրդաժողովը, — Գերմանիան կը յայտարարէ թէ նոր ըսելիք չունի։

Ուրիշ խօսքով, չպիտի մասնակցի։

Եւ ահաւասիկ նոր պարագայ մը, — Նախագահ Հուվըրի առաջարկով, որոշուած էր ո՛ր եւ է սպառազինութիւն դադրեցնել մինչեւ մէկ տարի։ Պայմանաժամը լրացաւ նոյ. 1ին։ Ստորագրողները յանձն առին չորս ամիս ալ երկարաձգել այս զինադուլը։ Ազգերու Դաշնակցութիւնը դիմած է նաեւ Գերմանիոյ։ Այս վերջինը պատասխան անգամ չի տար, միշտ յիշեցնելով սպառազինութեանց հաւասարութեան խնդիրը․․․

Եթէ անել չէ այս, դուք որոշեցէք բառը։

Տագնապը հասած է այնպիսի կէտի մը, որ Ֆրանսայի մէջ արդէն կը խօսին վաղուան պատերազմի մասին։ Նոյն ինքն վարչապետ Պ. Էռիօ երկու քաղաքական ճառեր խօսեցաւ, երկուքն ալ լի՝ ծանր մտահոգութեամբ։

Առաջինը՝ Երեսփ. ժողովի հոկտ. 28ի նիստին մէջ էր, երբ հարցապնդումներ կը տեղային եւ վարչապետը կը ներկայացնէր զինաթափութեան եւ ապահովութեան «չինարար ծրագիրը»։

Բոլոր անոնք որ խօսք առին այս առթիւ, չէին ծածկեր վտանգին գոյութիւնը։

Լէոն Պլում, ընկերվարական վարիչը, դիտել տուաւ թէ դաշինքներու բազմապատկումը անոնց անկարողութիւնը կ՚ապացուցանէ, չըսելու համար ամլութիւնը։ Երբ նոր դաշնագիր կը կնքուի, կը նշանակէ թէ մարդիկ չեն հաւատար նախորդներուն օգտակարութեան։

Պ. Էռիօն ալ խոստովանեցաւ այս պարագան։ Եւ երբ Ֆրանքլէն – Պույեօն ամբոխավարական ճառով մը կը խտացնէր գերմանական սպառնալիքը, վարչապետը, նեղսրտելով հանդերձ, չկրցաւ ծածկել կացութեան ծանրութիւնը։ Ընդհակառակն, շեշտակի նայելով Ֆրանքլէն – Պույեօնի երեսին, յայտարարեց.

— Լոզանի մէջ խնդիրը դրամի մասին էր։ Այս անգամ այս երկրի զաւակներու կեանքի մասին է։

Եւ կքած՝ պատասխանատուութեան ծանրութեան տակ, պերճախօսութեան դոհարներ թափեց, համոզելու համար թէ աննախընթաց աղէտի մը պիտի յանգին, եթէ ձախողի զինաթափութեան խորհրդաժողովը։

— «Ենթադրենք թէ խորհրդաժողովը ձախողեցաւ եւ Գերմանիան իր պատեանին մէջ քաշուած՝ իմացաւ այդ ձախողումը։ Աշխարհն ալ իմացաւ։ Ի՞նչ պիտի ըլլայ ելքը։ Մէկ ելք միայն, — տեսակ մը զինարշաւ, նախ երկու երկիրներուն, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ։ Այն ատեն, կը մտածէ՞ք թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ Գերմանիոյ բախտը՝ իր ատուար ժողովուրդով, իր հսկայ ճարտարագործութեամբ։ Երեւակայեցէք թէ ո՛ւր պիտի յանգի այդպիսի զինարշաւ մը»։

Պ. Էռիօ աւելի խտացնելով պատկերը, յիշեցուց թէ Մեծ Պատերազմին Անգլիան, Ամերիկան, յետոյ Իտալիան Ֆրանսայի կողքին էին։ Իսկ հի՞մա։ Իսկ վա՞ղը․․․

Իր երկրորդ ճառին մէջ ալ, դեռ այս կիրակի, վարչապետը կը շեշտէր.

— «Զինաթափութեան խորհրդաժողովը նոյնպէս եկած յանգած է տագնապալի կէտի մը։ Խնդիրը այն է թէ կարելի պիտի ըլլա՞յ գտնել կարգ ու սարք մը որ ժողովուրդներուն իրաւունք տայ խաղաղութեամբ աշխատելու, թէ պիտի վերսկսի զինարշաւ մը որուն հետեւանքը ոչ միայն կործանում է, այլ եւ աւելի ծանր դժբախտութիւնը մը»։

Այսքանը արդէն բաւական է, որոշ գաղափար տալու համար կացութեան մը մասին որ շատ կը յիշեցնէ 1914ի շրջանը։ Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԱՆԿԱՐԵԼԻ՛ Է»․․․

— Անկարելի է որ, կ՚ըսեն շատեր, հայ ժողովուրդը վերստանայ իր հայրենիքը, տիրանայ իր հողին, վերադառնայ հոն, ուր ապրած են իր նախնիքը։

— Ինչո՞ւ։

— Որովհետեւ, կը պատճառաբանեն անոնք, Թուրքիան տիրաբար կեցեր է հոն. կարելի՞ բան է որ այդ զօրեղ բազուկը ընկենենք մեր տկար մարմնով։

Ասիկա յոռետեսութիւն չէ, անշուշտ։

Ասոր հակառակն ալ լաւատեսութիւն չէ, սակայն։ Ի՞նչ կ՚ըսէ իրատեսութիւնը։

Իրատեսութիւնը կ՚ըսէ, որ այդ մըտածողութիւնը ունեցողները, միշտ նոյն ձեւով՝

1908 – 1914 կը պնդէին թէ՝ անկարելի է որ Հայաստան մը ունենանք։ Բայց, ունեցանք։

1918 – 1920 կը պնդէին թէ՝ անկարելի է որ Թուրքիան կարենայ Պոլսէն դուրս հանել Անգլիացին, կամ՝ վանել Յոյնը՝ Իզմիրէն։ Բայց, յաջողեցաւ։

1928 – 1930 կը պնդէին թէ՝ Գերմանիան չի կրնար շարժիլ։ Բայց, այսօր կը սպառնայ։

1914ին, 1918ին, 1922ին եւ 1928ին, կը պնդէին թէ անկարելի է որ ստերլինը իյնայ։ Բայց, 1931ին Բարեգործականի հարստութիւնը կէսի իջեցուց «պողպատեայ» թղթադրամը․․․։

1918էն ասդին, կը պնդէին թէ՝ անկարելի է որ աշխարհը երկրորդ պատերազմի մը բռնուի։ Բայց, այսօր, բոլորը կը խոստովանին թէ ամէնքը կը պատրաստուին պատերազմի։

Ու եթէ անոնց հարցնես թէ՝ երբ իրատես ու աչալուրջ հետեւողութեամբ, ներքին գերզօր համերաշխութեամբ, միահամուռ ճիգերով, ազգին ու հայրենիքին շահերը կուսակցական ու անհատական եսերէն գերադասելով, զոհողութեամբ, պատրաստակամութեամբ եւ առնականութեամբ փորձենք դիմագրաւել աշխարհային գալիք ցնցումը, դէպքերը արդեօ՞ք նըպաստաւոր դասաւորում մը չեն տար մեր դատին, անոնք, «ընդոծին ողջմտութեամբ» ու «հեռատես խոհականութեամբ» մը իրենց ուսերը կը ցցեն, յօնքերը կը պռստեն, շրթները կը խածնեն՝ մտովի խորանալու ձեւով մը, ու, որովայնէն եկող ․․․ «խորո՛ւնկ համոզում»ով մը՝

— Անկարելի՛ է, կը վճռեն քեզի․․․

Ու կը համոզուիս որ իրե՛նցմէ զոհողութիւն, ճիգ, համերաշխութիւն, եսի ստորադասում, առնականութիւն եւ պատրաստակամութիւն պահանջող հայ Դատին բարեյաջող լուծմանը համար զիրենք համոզելը իրապէ՛ս

— Անկարելի՛ է․․․

ՍՕՍԵԱՅ ՏՂԱՆ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՕՏԱՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ԽԻՍՏ ՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ՊԻՏԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԻՆ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ օտար վարժարաններու մէջ թուրքերէն դասերուն պէտք եղած կարեւորութիւնը չտրուելուն պատճառաւ, խիստ քննութիւն մը պիտի կատարուի։ Այս դպրոցներու աշակերտները թուրքերէնի քննութեան մէջ չյաջողած պարագային ալ կարգ կը փոխեն եղեր։

Այս առթիւ իրաւասու անձնաւորութիւն մը յայտնած է թէ «իրենց երկիրներուն մէջ գործելու իրաւունքէն զրկուած այս դպրոցները մեր կրթական կեանքին մէջ *քափիթիւլասիոն* մը կը կազմեն։ Թուրքիոյ մէջ մանաւանդ թուրք տղոց այս վարժարաններուն մէջ ուսում առնելը երբեք լաւ չէ»։

ԳԱՒԱՌԷՆ ՊՈԼԻՍ

Սըվազէն 30 հայ ընտանիքներ չկարենալով դիմանալ թշուառութեան, Պոլիս գացեր են։ Ուրիշ գաւառներէ ալ բեկորներ հետզհետէ ճամբայ կ՚ելլեն, գործ փնտռելու կամ կայաններու մէջ պատսպարուելու համար։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆՃՈՌՆԻ ԵՒ ԱՐԻՒՆՈՏ ԽԱՂԻ ՄԸ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԳՐԳՌԵՆ ԱՄԲՈԽԸ

ԽՄԲ. — Գրած էինք թէ՝ արիւնածարաւ դաւադիր մը գրքոյկ մը հրատարակած է, «Սուրիա եւ Մենք», հայկական բոլոր հոսանքներուն եւ մասնաւորապէս Դաշնակցութեան վերագրելով Սուրիոյ մէջ անկախ Հայաստան ստեղծելու ծրագիրներ։ Միտքերը աւելի պղտորելու համար, գրքոյկին իբրեւ հեղինակ նշանակուած է «Ա. Նիկոլ», որպէս զի համապատասխանէ ընկ. Նիկոլ Աղբալեանի անունին․․․

Ինչպէս կը սպասուէր, Սուրիոյ արաբական թերթերը արդէն սկսած են շահագործել այս անճոռնի խաղը։

Այսպէս, «Էլ Նիտա» կը գրէ հոկտ. 21ի թիւին մէջ, «Դաշնակ գրագէտ մը կը յարձակի Սուրիացիներուն վրայ» խորագրին տակ.

— «Ծանօթ է ամէնուն որ հայ ժողովուրդի մէջ քանի մը քաղաքական կուսակցութիւններ կան։ Ասոնք են՝ Դաշնակ, Հնչակ եւ Ռամկավար։ Դաշնակները փաշիստ ազգայնականներ են։

Դաշնակ կուսակցութիւնը, Հայաստանի վերջին յեղաշրջումէն առաջ, իշխանութեան գլուխը կը գտնուէր։ Ռուսիոյ մէջ յեղափոխութիւն ծագելէն եւ Ցարին անկումէն վերջ, Հայաստան Խորհրդային Միութեան մէջ մտաւ։ Դաշնակները կողոպտեցին պետական գանձը եւ իրենց միջեւ բաժնելէ վերջ ամբողջ գումարները, փախան զանազան արաբական երկիրներ, — Իրաք, Սուրիա, Եգիպտոս եւայլն։

Դաշնակները իրենց Սուրիա մտած օրէն սկսեալ կ՚աշխատին Սուրիոյ մէջ, հայկական հայրենիք մը ստեղծելու։ Իշխանութիւնները գաղտնօրէն կը քաջալերեն զանոնք, տեղական ազգայնական շարժումին դէմ ուժ մը պատրաստելու համար։ Միւս հայ կուսակցութիւնները այս պատճառաւ Դաշնակներէն շատ նեղացած են, որովհետեւ անոնք չեն ուզեր թշնամական քաղաքականութիւն մշակել Սուրիացիներու հանդէպ։

Նոյն իսկ Հնչակներու և Դաշնակներու միջեւ թշնամութիւնները կը սաստկանային եւ արիւնի կը փոխուէին այդ պատճառաւ։

Ահա՛ այս պարագան որոշապէս ցոյց կուտայ Դաշնակ յայտնի գրագէտի մը կողմէ վերջերս հրատարակուած «Մենք եւ Սուրիա» գրքոյկը, որուն մէջ յիշուած են սուրիական խնդիրները եւ Հայերուն դիրքը Սուրիոյ հանդէպ։ Այդ գրքոյկին մէջ Սուրիոյ եւ Արաբներու հասցէին շատ բուռն յարձակումներ գործուած են։ Եւ այնքան աղտոտ լեզու մը գործածուած է մեզի դէմ որ արաբական աշխարհի գայրոյթը գրգռած է։

Կը տեսնուի որ Դաշնակները հասկնալով թէ այս շարժումը վնաս պիտի պատճառէ իրենց, Դաշնակ թերթ մը խկոյն հերքում հրատարակեց եւ յայտարարեց որ այդ գիրքին հեղինակին «հիւանդ» միտքերէն անտեղեակ են իրենք։ Բայց ի՛նչ ալ ընեն, ուզեն պահեն ուզեն բանեն, այլ եւս Դաշնակներու քաղաքականութիւնը որոշ է եւ յայտնի մեզի։

Հայ ժողովուրդի մեծ մասը հակառակ է Դաշնակներու քաղաքականութեան եւ պատերազմ յայտարարած է անոնց դէմ»։

Վերսայլի դաշնագրին ջնջումը կը պահանջեն

Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակցութիւնը հետեւեալ օրինագիծը ներկայացուց Երեսփ. ժողովին.—

ՅՕԴ. 1.— Վերսայլի դաշնագիրը ջնջուած է։

ՅՕԴ. 2.— Ջնջուած են, — պատերազմական, ծովային, օդային, անդրծովեան երկիրներու պաշտպանութեան յատկացուած վարկերը. նաեւ զանազան նախարարութեանց մէջ ազգային կրթութեան, զինուորական կրթութեան, ընդհ. ապահովութեան, ոստիկանութեան եւն. յատկացուած վարկերը։

ՅՕԴ. 3.— Այդ վարկերը ամբողջովին կը յատկացուին, — Ա) Գործազրկութեան սնտուկներուն, բարձրացնելու համար բոլոր գործազուրկներուն յատկացուած վճարումը, առանց տարիքի, սեռի կամ ծննդավայրի խտրութեան.— Բ) Մասնաւոր սնտուկի մը, օգնելու համար մանր գիւղացիներուն եւ ագարակապաններուն որ ազդուած են տագնապէն.— Գ) Ամբողջովին վճարելու համար պատերազմի հանգստեան թոշակները։

ՅՕԴ. 4.— Ջնջուած են այս օրէնքին հակառակ բոլոր տրամադրութիւնները։

«Իւմանիթէ»ն այս լուրը տալով, անոր դիմացը կը հրատարակէ գերմանական օրինագիծ մը, որով Գերմանիոյ խորհրդարանին համայնավար խմբակցութիւնը միեւնոյն պահանջները կը դնէ։

⁂ Երկուշաբթի օր Փարիզի մէջ գլըրդագին ճառ մը խօսեցաւ Թալման, Գերմանիոյ համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը։ Իւմանիթէ կը պատմէ թէ 15,000 հոգի կ՚աղաղակէին. «Կեցցէ՛ ռուսական յեղափոխութիւնը». «Անկցի՛ Վերսայլի դաշնագիրը»։ Առաջին խօսքը առաւ Մարսէլ Քաշէն, փառաբանելով խորհրդային իշխանութեան յաղթանակները։ Իսկ Թալման պարզելով միջազգային կացութիւնը, շեշտեց թէ պէտք է ջնջուի Վերսայլի դաշնագրին վրայ հիմնուած ամբողջ կարգ ու սարքը։ «Մենք, դասակարգային պայքարին ապագայ յաղթականներս, որ վճռած ենք իշխանութիւնը գրաւել, երբեք չպիտի ճանչնանք այն նուաճողական դաշնագիրները զորս գերման քաղքենի դասը կնքած է Ֆրանսայի դրամատիրութեան հետ։ Կողք կողքի ձեզի հետ, Ֆրանսայի եւ ամբողջ աշխարհի աշխատաւոր բազմութիւններուն հետ, երբ իշխանութեան տիրանանք, պիտի հռչակենք ջնջումը Վերսայլի դաշնագրին, Եռնկի աւազակային ծրագրին եւ Լոզանի դաշինքին»։

Հրեաները եւ Արաբները դէմ դիմաց

Պաղեստինի արաբական գործադիր Մարմինը որոշեց մերժել անգլիացի Ֆրէնչի ծրագիրը, առարկելով թէ ան կը ձգտի դիւրացնել Հրեաներու ներգաղթը, արաբական հողերը տրամադրելի դարձնելով Հրեաներուն տեղաւորման համար։ Գործադիր Մարմինը ընդհակառակն որոշեց խնդրել կառավարութենէն որ նոր օրէնքով մը արգիլէ հոչակէ Հրեաներու ներգաղթը ինչպէս եւ հողի գնումը։ Յետոյ, որոշուեցաւ ընդհ. գործադուլ հռչակել չորեքշաբթի օր

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆՈՐ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Լանքաշիրի (Անգլիա) մանարաններու մեծագոյն մասը փակուեցաւ, որովհետեւ 200,000 բանուորներ գործադուլ հռչակած են, մերժելով աշխատավարձի հարիւրին 7ուկէսի կրճատումը։ Աշխատանքի նախարարութենէն պաշտօնատար մը Մանչէսթըր գնաց, միջին ճամբայ մը գտնելու համար։

Եթէ տագնապը երկար տեւէ, հիւսուածեղէնի գործարանները ալ պիտի փակուին եւ այն ատեն 200,000 այրեր եւ կիներ եւս պիտի աւելնան բանթողներուն վրայ։

ՀՈՂԱԳՈՐԾՆԵՐՆ ԱԼ ՍԿՍԱՆ ՔԱԼԵԼ․․․

Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ, հետեւելով նախկին պատերազմիկներու օրինակին, մանր ագարակապանները հազարներով կը համախմբուին, Ուաշինկթընի վրայ քալելու համար։ Այս կերպով կը յուսան ստիպել կառավարութիւնը որ միջոցներ ձեռք առնէ, պաշտպանելու համար հողագործութիւնը եւ հազարաւոր գիւղացիներ որոնք թշուառութեան մատնուած են։ Հազար հոգինոց գունդ մը կազմուած է արդէն Միջին Արեւմուտքի մէջ։ Ճամբան ուրիշներ ալ կը միանան թափորին։ Միւս կողմէ 500 հողագործներու գունդ մը, որ կը յուսայ Ուաշինկթընի հասնիլ դեկտ. 7ին, հետեւեալ բանաձեւը քուէարկած է, — 1. Յետաձգել պարտքերու, վարձքերու, տուրքերու եւ կալուածական գրաւի վճարումը։ 2. Նկատի առնելով գործազուրկներու մեծ թիւը — 15 միլիոն — դադրեցնել վճարումները ագարակներէն։ 3. Միջոցներ ձեռք առնել հողագործական բերքերու գիները բարձրացնելու համար։ 4. Անմիջապէս նիւթական օգնութիւն հասցնել հողագործներուն։

ԾԱՆՐ ԱՐԿԱԾԻ ՄԸ ՊԱՏԻԺԸ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ՝ 5 ժամուան դատավարութենէ մը յետոյ, գնդակահարութեան դատապարտուեցաւ կայարանապետ Պուլաքով, իբրեւ պատասխանատու երկաթուղիի արկածի մը որուն հետեւանքով մեռան 36 հոգի եւ վիրաւորուեցան 51 հոգի, Լուպլինոյի մէջ։ Ուրիշ պաշտօնեայ մը դատապարտուեցաւ ութ տարի բանտարկութեան, պահակ մը՝ վեց տարուան, նշանատու մը՝ մէկ տարի տաժանակիր աշխատանքի։ Վըրճիռները վերջնական են։

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ՆԱԽԱԳԱՀ ՀՈՒՎԸՐԻ ԴԷՄ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ դաւադրութիւն մը երեւան հանուած է նախագահ Հուվըրի դէմ։ Իբրեւ թէ գծէն դուրս պիտի հանուէր այն կառախումբը որով կը ճամբորդէր նախագահը, շաբաթէն կիրակի։ Գծին երկայնքը 36 պտուտակներ հանուած էին։ Եթէ դաւադրութիւնը երեւան հանուած չըլլար, նախագահական կառախումբը անդունդ մը պիտի գահավիժէր, 15 մեթր բարձրութենէ մը։ Կարելի է գուշակել հետեւանքները։

ՍԵՐՊԵՒՊՈՒԼԿԱՐ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Պելկրատէն կը հեռագրեն թէ երկուշաբթի օր խումբ մը պուլկար «կոմիտէճի»ներ սերպ անտառապահներու համազգեստ հագած, սահմանը անցան եւ կրակ բացին Տուքաթի պահականոցին վրայ։ Բայց ետ մղուեցան եւ փախան, ձգելով իրենց ռազմանիւթը եւ կազմածները։ Միեւնոյն ատեն ձգած էին ռումբ մը որ պայթեցաւ գիշերը։ Հետապնդումները կը շարունակուին։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ

Անգլիոյ դահլիճը արտակարգ նիստ մը գումարելով, քննեց զինաթափութեան ֆրանսական ծրագիրը։ Որոշումները գաղտնի կը պահուին. բայց թերթերը կը հաղորդեն թէ Անգլիա ընդունելով հանդերձ ֆրանսական ծրագրին առաւելութիւնները, իր կողմէ կարգ մը առաջարկներ պիտի ներկայացնէ։

Ամերիկա վերապահ դիրք մը բռնած է ֆրանսական ծրագրին հանդէպ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

«GREY WOLF»

(Հեղինակ՝ H. C. ARMSTRONG)

Ա.

Շատ բան գրուեցաւ Թուրքիոյ «անզուգական հերոս»ին մասին, 1923էն ի վեր։ Չափազանցուած գովեստներ հիւսեցին անոր համար, բացառիկ առաքինութիւն եւ տաղանդ վերագրեցին իրեն քիչ մը ամէն տեղ. բայց մարդ չհամարձակեցաւ մինչեւ այսօր ներկայացնելու զինքը այնպէս ինչպէս որ է իբրեւ մարդկային արարած։ Մենք Հայերս շատ բաներ գիտէինք իր մասին։ Իմացած էինք իր կենցաղին գրեթէ բոլոր մանրամասնութիւնները, լսած էինք թէ Մ. Քէմալ իր զինուորականի համազգեստին տակ ինչ զարհուրելի մոլութիւններ կը ծածկէր։ Սակայն ականջ չպիտի կախէին մեր մերկացումներուն, եթէ հատորի մը մէջ ամփոփէինք զանոնք եւ ցրուէինք եւրոպական դիւանատուներէն կամ խմբագրութիւններէն ներս։ Օտար մը՝ անաչառ եւ քիչ մըն ալ Թուրքիոյ բարեկամ մէկը պէտք է ստանձնէր այդ դերը։

Եւ ահաւասիկ «Թայմզ»ի զինուորական թղթակիցը, Հ. Արմսթրոնկ 350 էջնոց գիրք մը հրատարակեց Նոյեմբեր 24էն «Grey wolf» անունով՝ ամբողջապէս նուիրուած «Գազի»ին։

Մէկ շունչով կարդացի գիրքը։ Իսկապէս շահեկան է։ Հեղինակը փորձեր է անաչառ ըլլալ, պիտի ըսէի, եթէ Մուսթաֆա Քէմալի ախտավարակ եւ գազանային խառնուածքը երեւան հանելէ ետք, քիչ մը չափաւորութիւն դրած ըլլար անոր զինուորական արժանիքները եւ հայրենասիրական զգացումները անվարան հիացումով արտայայտելու իր ճիգին մէջ։

Կը թուի, սակայն, որ հեղինակը հաշիւ եւ զգացում չէ դրած իր նկարագրութեան մէջ։ Թուղթին յանձներ է ինչ որ իմացեր է Քէմալի մասին։ Մէկ կողմէ, կախարդուած անոր երեւութական յաղթանակներէն, կը համարձակի «հանճար» բառը սահեցնել իր տողերուն մէջ, միւս կողմէ յիշելով անոր ամենօրեայ կենցաղին մանրամասնութիւնները եւ նկարագրին ստորնութիւնը, չի վարանիր «վայրի գազան» տիտղոսը տալ անոր։

Արմսթրոնկ բարեկամ չէ հայ ժողովուրդին։ Կակիծ չէ ունեցած երբեք մեր արիւնոտ պատմութեան համար եւ չէ կրցած անկողմնակալ կերպով գնահատել հայ-թուրք յարաբերութիւնները անցեալին մէջ։ «Վերածնեալ Թուրքիա եւ Սուրիա» անուն իր վերջին հեղինակութեան մէջ, անխնայ հեգնեց, վարկաբեկեց մեզ։ (ԽՄԲ.— Ժամանակին խօսած ենք այս գրքի մասին)։ Հետեւաբար չէինք կրնար սպասել որ մտածէր մեզի պէս, ճանչնար Թուրքը մեզի չափ եւ խօսէր անոր մասին ինչպէս կը խօսինք մենք։

Բայց հոգ չէ։ Տասնեակներով Արմսթրոնկներ թող յափշտակուին Մուսթաֆա Քէմալով, երեւելի եւ աներեւոյթ քաղոցութիւններ թող վերագրեն անոր, «վեհանձն թշնամի» կամ «ազնիւ բարեկամ»ի յորջորջումներով թող մեծարեն զինքը, թող պատուանշան ու դափնեպսակ ղրկեն իրեն. այդ բոլորը չեն փասեր մեր Դատին։ Ընդհակառակն։

Ուրախ ըլլանք միայն որ Արմսթրոնկ առաջին անգամ ըլլալով քաջութիւնը ունեցած է տալու իրական պատկերը Զան Գայայի հերոսին։

×

«Grey wolf» (Գորշ գայլ,— Թուրքին խորհրդանշանը) կենսագրութիւնն է Մուսթաֆա Քէմալի ինչպէս նաեւ հարեւանցի պատմութիւնը Թուրքիոյ։ Զանց առնելով քաղաքական պատմութեան այն մանրամասնութիւնները, որոնց մօտէն ծանօթ ենք եւ որոնց մէջ որոշ դեր ունեցած է Քէմալ մինչեւ Միլլի շարժումը, քաղուածաբար պիտի տամ գրքին այն մասերը, որոնք առաւելապէս կը ներկայացնեն անոր կենցաղն ու նկարագիրը։

Մ. Քէմալ ծնած է 1881ին, Սելանիկի մէջ։ Հայրը՝ Ալի Րիզա եւ մայրը՝ Զիւպէյտա Թուրք էին ծագումով եւ աղքատ։ Ինը տարեկան էր երբ հայրը մեռաւ ու երախային կրթութեան հոգը մնաց մօրը վրայ։ Ըմբոստ էր Մուսթաֆա, «յաւակնոտ եւ պարծենկոտ», այն աստիճան որ իր դասընկերները «երբեք չէին սիրեր զինքը»։ Չէր խաղար անոնց հետ եւ շարունակ կը կռուէր։ Դասատուն օր մը ապտակեց զինքը եւ Մուսթաֆա բարկացած փախաւ դպրոցէն եւ անգամ մըն ալ ներս չմտաւ։ Կռուազան էր նաեւ տանը մէջ եւ մայրն ու մօրեղբայրը, որուն տունը փոխադրուած էին հօրը մահէն ետք, չէին կրնար գլուխ ելլել իրեն հետ։ Ճարահատ մօրեղբայրը խորհուրդ տուաւ զինուորական վարժարան մը ղրկել. նախ որ ձրի էր եւ յետոյ աւելի յարմար կը թուէր տղուն խառնուածքին։ Մուսթաֆա կը մերժէր կրօնաւոր ըլլալ. իսկ խանութպանութիւնը «Յոյնին, Հային, քրիստոնեային եւ Հրեային գործն էր, ոչ թէ Թուրքին»։

Բարեկամ սպայի մը բարեխօսութիւնով կը մասնակցի զինուորական վարժարանի քննութեանց, որոնց մէջ կը յաջողի։ «Ես ձեզի պէս չպիտի ըլլամ, ես մեծ մարդ պիտի ըլլամ» կը պոռար իր ընկերներուն։ Վարժարանին ուսուցիչներէն հարիւրապետ Մուսթաֆա կը համակրի տղուն, օգնական ուսուցիչի պաշտօն կը յանձնէ անոր, վարի դասարաններուն համար. եւ անուններու շփոթութենէն խուսափելու համար «Քէմալ» մականունը կուտայ անոր։

Յաջող էր իր դասերուն մէջ, բայց շատ կը նախանձէր աւելի յաջող դասընկերներուն։ 14 տարեկանին արդէն հասուն երիտասարդի հովեր ունէր։ Սեռական զգացումը արթուն էր իր մէջ եւ այդ տարիքին մէջ պատմութիւն մը ունեցած էր դրացի աղջկան մը հետ։ Երբ իր դասընկերները կը խաղային ուկրզզուըտէին, Թուրքիոյ ապագայ հերոսը «առանձին ման կուգար հոս, հոն հագուածսքուած, անուշ նայուածքներ կը նետէր վանդակապատ պատուհաններու ետեւ նստած աղջիկներուն կամ նաւահանգիստի թեթեւաբարոյ կիներուն»։

Տասնեւեօթ տարեկանին Քէմալ կը փոխադրուի Մանասթըրի բարձրագոյն վարժարանը։

Յունաստան գրաւած էր Կրետէն. Թուրքիա կը պատրաստուէր պատերազմի։ Պետութիւնները իրենց ճանկերուն մէջ առած էին Օսմանեան Կայսրութիւնը որ հոգեվարքի օրեր կ'ապրէր։ Սուլթան Համիտ անտանելի կացութիւն մը ստեղծած էր երկրին սահմաններէններս, կը վախնար թէ օտարներէն եւ թէ իր հպատակներէն եւ գաղտնի լրտեսներու ցանցով մը պատած էր երկիրը։ Դժգոհութիւն եւ խրարանցում ամէն տեղ. քրիստոնեաներու ջարդ եւ յեղափոխութեան վտանգը, որ կը սաւառնէր երկրին մէկ ծայրէն միւսը. մանաւանդ Պալքաններու մէջ, Մանասթըրի շուրջը։

Այս բոլորը ազդեցին պատանի Մուսթաֆայի վրայ որ արդէն ինքզինքը «կ'երեւակայէր յեղափոխական շարժումի մը ղեկավարը»։

Դպրոցական արձակուրդին վերադարձաւ Սելանիկ։ Իր մայրը երկրորդ ամուսնութիւն մը կնքած էր բարեկեցիկ վաճառականի մը հետ։ Մուսթաֆա չսիրեց իր խորթ հայրը։ Սկսաւ ֆրանսերէնի դասեր առնել Տոմինիկեան վանականներէ եւ անոնց միջոցաւ ծանօթացաւ նոր բարեկամի մը, Ֆէթհի, Մակեդոնացի եւ համակրելի տղայ մը։ Մտերմացան իրարու հետ։ Կարդացին Վոլթէր, Ռուսօ, Հօպս, Սթիւըրթ Միլ, բոլորն ալ արգիլուած հեղինակներ համիտեան շրջանին։ Յեղափոխականի կայծը արթնցաւ իր մէջ այդ օրերուն, ըսել կ'ուզէ Արմսթրոնկ։

Յաջող անցաւ նոյնպէս իր Մանասթըրի դպրոցական կեանքը։ Իբր դեր-տեղակալ ղրկուեցաւ Պոլիս՝ Հարպիյէի զինուորական վարժարանը, որուն տնօրէնութեան ներկայացուցած էին զինքը, «փայլուն, դժուարահաճ պատանի մը, որուն հետ անկարելի է մտերմանալ»։

Մուսթաֆա Քէմալ քսան տարեկան էր երբ եկաւ Պոլիս։ Սելանիկի կամ Մանասթըրի մէջ չէր կրցած պէտք եղած փորձառութիւնը ստանալ։ Բայց, այստեղ, տարբեր էին պայմանները։

«Եկածին պէս նետուեցաւ քաղաքին ամէնէն աղտոտ կեանքին մէջ։ Ամէն գիշեր սկսաւ խաղալ եւ գինովնալ սրճարաններու եւ ճաշարաններու մէջ։ Կիներու համար դժուարահաճ չէր։ Դէմք մը, կիսատուեր մը, ժպիտ մը բաւական էին զինքը բռնկցնելու, հետապնդելու որ եւ է կին։

Երբեմն իր փնտռած կիները յոյն կամ հայ պոռնիկներ էին Ղալաթիոյ կամուրջին մօտ, գարշահոտ փողոցներու հանրատուներուն, ուր բոզաբածներն ու միասեռականները կը գոհացնեն բոլոր տեսակի մոլութիւնները։ Երբեմն մէկ երկու շաբաթ, Լէվանդին կին մըն էր որ իր Բանկալթիի բնակարանին մէջ Մուսթաֆային կը մատակարարէր փնտռուած հաճոյքը։ Ուրիշ անգամներ քօղածածուկ թրքուհի մը՝ Բեբայի կամ Սթամպոլի ժամադրավայր-հանրատուներուն մէջ։ Չէր սիրահարեր ոչ մէկուն հետ, զգայական չէր, ոչ ալ վիպական։ Մէկէն միւսը կ'անցնէր առանց որեւէ խղճահարութեան. ախորժակը կը գոհացնէր եւ... մնաս բարով։ Հոգեբանութեամբ բոլորովին Արեւելքցի էր։ Կինը տեղ չունէր իր կեանքին մէջ. ան միայն պէտք էր անասնական հաճոյքին համար։ Թաւալգլոր նետուեցաւ քաղաքին շուայտ կեանքին մէջ»։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Խ. Ս. Հ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

—)(o)(—

ՄԻՆՉԵՒ 1937 ՈՉ ՄԷԿ ԱՂՕԹԱՏԵՂԻ ՊԻՏԻ ՄՆԱՅ

«Մոլոտոյ Ավանկարտ» (Երիտասարդ Յառաջապահ) իր վերջին թիւով կը հրատարակէ «Անաստուածներուն Հնգամեակ»ի օրէնք – հրամանագիրը, որ կը բաղկանայ 118 յօդուածներէ եւ բաժնուած է հինգ գլուխներու։

Հրամանագրին առաջին յօդուածը կ'ըսէ.—

Անաստուածութեան Հնգամեակը կը հետապնդէ լիակատար հաշուեյարդարը այն բոլոր կրօնական վարդապետութեանց եւ ուսմունքներու, եկեղեցական համայնքներու եւ հերձուածներու, որոնք գոյութիւն ունին Խորհրդային Միութեան հողերուն վրայ, անկախ անոնց սկզբունքային վերաբերումէն դէպի խորհրդային իշխանութիւնը։

Իսկ հինգ գլուխները, որ կը համապատասխանեն հինգ տարիներու (1932 Մայիս 1 – 1937 Մայիս 1), ահա թէ ի՛նչ կը տրամադրեն.—

ԱՌԱՋԻՆ ՏԱՐԻ.— Այս տարեշրջանին օրէնքը կը նախատեսէ բոլոր կրօնական դպրոցներու – հոգեւոր ճեմարաններ, կաթոլիկ սեմինարիաներ եւ աստուածաբանական դասընթացքներփակումը։ Միաժամանակ, այս տարեշրջանին, եկեղեցական բոլոր պաշտօնեաները պիտի կցուին քաղաքացիներու այն կարգին, որ պարէն ստանալու իրաւունք չունի։

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ.— Այս տարեշրջանին (մինչեւ 1 Մայիս 1934) պիտի գոցուին ամբողջ Միութեան մէջ եղող բոլոր յարանուանութեանց բոլոր աղօթավայրերը։ «Մինչեւ 1 Մայիս 1937ը Միութեան հողերուն վրայ պիտի չմնայ անգամ մէկ հատիկ աղօթավայր. իսկ «Աստուած» հասկացողութիւնը պիտի վտարուի Միութեան սահմաններէն, իբրեւ միջնադարեան մնացորդ մը, որ ծառայած է բանուոր դասակարգի կեղեքման գործին»։ Այս նոյն տարեշրջանին պիտի ոչնչացուին նաեւ «կրօնական օճախ»ները ընտանիքներու եւ պաշտօնապէս արձանագրուած «հաւատացեալներու համայնք»ներու մէջ (նախկին վանքեր)։ Մինչեւ 1933 հոկտ. խորհրդային հաստատութիւններէն պիտի վտարուին բոլոր անոնք, որոնք կրօնական ըմբռնումներ ունին։ Այս տարեշրջանին պիտի արգիլուի հրատարակութիւնը բոլոր կրօնական գրքոյկներու, պարբերականներու եւ աղօթագիրքերու։ Խստօրէն պիտի արգիլուի կրօնական պիտոյքներու պատրաստութիւնը։ Ճիգ պիտի թափուի «զանգուածի հոգեբանութեամբ պատուաստել գիտակցական անաստուածութեան հիմերը»։ Այս նպատակով ոյժ պիտի տրուի հակակրօնական շարժապատկերներուն, որոնցմէ պիտի պատրաստուին 150 հատ։

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ.— Գործօն կերպով պայքարի պիտի լծուին «անաստուածութեան բջիջ»ները։ Այս տարեշրջանին Ռուսիայէն բռնի կերպով պիտի վտարուին այն բոլոր հոգեւորականները, որոնք կամովին հրաժարած չեն իրենց գրաւած հոգեւոր պաշտօններէն։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ.— Բոլոր յարանուանութեանց բոլոր աղօթավայրերը պիտի փոխանցուին պետութեան՝ այդ աղօթատուններու մէջ ակումբներ, սինեմաներ եւ ժամանցի այլ օգտաւէտ օճախներ հաստատելու համար։ «Սրբազան պաշտամունքի եւ կռապաշտութեան բոյները մենք համայնավար ուսմունքի վառ ջահեր պիտի դարձնենք։ Տէրտէրներու, խախամներու եւ քէհնաներու տեղ մենք ուսուցիչներ պիտի բերենք։ Շամաններու դարը անցած է – տէրտէրական ցնդաբանութեանց այլ եւս ոչ ոք արժէք կուտայ» – կը գրէ շարժման վարիչ դէմքերէն Կալիբանով։

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ.— Այս տարեշրջանին պիտի բացուին եւ արմատացուին այն բոլոր գրաւումները, որոնք կատարուած են նախորդ չորս տարիներուն։ 1937 Մայիս 1ին այլ եւս Ռուսիոյ մէջ ո՛չ կրօնաւոր պիտի մնայ եւ ոչ կրօնավայր։

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

Նոր Ջուղայի Ամենափրկչեան վանքի հարուստ մատենադարանը կը պարունակէ 8 հազար կտոր գիրք, որոնց 4500ը հայերէն, 2 հազարը անգլերէն, իսկ 1400 կտորն ալ ռուսերէն, պարսկերէն եւ ֆրանսերէն են։ Մատենադարանը զետեղուած է Առաջնորդարանի վերի յարկի սենեակներուն մէջ։ Կազմուած են մասնագիտական գրացուցակներ։ Համայնական Խորհուրդը ծրագրած է մօտերս կարգաւորել նաեւ վանքին հարուստ դիւանը, որ հարուստ է պատմական փաստաթուղթերով։ Այս ձեռագրերու թիւն է 790, որոնց մէջ մանրանկարչութեան արուեստին եւ գծագրութեան վերաբերող թանկագին գոհարներ կան։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Դաշնակցութեան Օրը ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

— :-: —

ՍԷՆԹ – ԷԹԻԷՆ 25 հոկտ. (Սեփ. ԹՂԹ.).— Այս եօթներորդ անգամն է որ Դաշնակցութեան Օրը փառաւորապէս կը տօնուի Սէնթ – Էթիէնի մէջ։ Հակառակ աննպաստ օդին, ժողովուրդը հոծ բազմութեամբ կը դիմէր «Սալ տ'Արմօնի»։ Երիտասարդութիւնը անհամբեր կը խռնուէր սրահէն ներս լսելու համար Դաշնակցութեան խօսքը։ Ուշագրաւ էր բեմին ճաշակաւոր յարդարումը։ Ճակատը զետեղուած էր հիւանդ հայ որբի մը կողմէ խնամքով պատրաստուած (100×60) զինանշանը՝ շրջապատուած հիմնադիրներու եւ բազմաթիւ հերոսներու նկարներով։ Իսկ խոստմնալի գծագրիչ ընկեր Լեւոն Պայընտրեանի նրբաճաշակ վրձինը կեանք էր տուած անմահն բանաստեղծ Յ. Թումանեանի «Արծիւն ու կաղնին» բանաստեղծութեան։ Խաւաքարտէ շինուած ալեւոր արծիւը օդին մէջ ճախրելով, հպարտ ու գոռոզ՝ ապարէզ կը կարդար դարաւոր կաղնիին՝ որ նոյնպէս խաւաքարտով շինուած էր։ Ճիւղերուն մէջէն Հ. Յ. Դաշնակցութեան զինանշանը բոցեր կ'արձակէր, իսկ կաղնիին բունին վրայ գրուած էր արծիւին պատասխանը.

— «Հինգ հարիւր տարի ապրել եմ կանգնած, հինգ հարիւր տարի էլ կ'ապրեմ դեռ էսպէս թիկնած»։

Խումբ մը ընկերներ բեմին վրայ երգեցին «Մշակ բանուոր»ը։ Նախագահ ընկ. Ա. Պօղիկեան իր բացման խօսքով պարզեց օրուան նշանակութիւնը եւ առաջարկեց ներկաներուն՝ յոտնկայս մէկ վայրկեանի լռութեամբ յարգանքի տուրքը մատուցանելու ծանօթ թէ անծանօթ այն բոլոր հերոսներուն որոնք զոհուեցան ազատութեան փշոտ ճանապարհին։

Մեծ յաջողութեամբ արտասանեցին ընկերներ՝ Ս. Փիլիկեան՝ «Ասպետին երգը», Գ. Առապեկեան՝ «Հայոց բանակին» եւ փոքրիկներ Գ. Աբրահամեան «Արծիւն ու կաղնին», «Արշալոյս Սեդրակեան ու Լուսի Ղըլազեան հայրենաշունչ գեղեցիկ կտորներ։ Այս վերջինը մանկական անմեղութեամբ երգեց «Իբրեւ արծիւ»ը անընդհատ ծափեր խլելով։ Ուղերձներ կարդացին ընկերներ Լեւոն Պայընտրեան եւ Սարգիս Փիլիկեան։ Անակնկալներով ուրախ տրամադրութիւններ ստեղծեցին ընկ. Տ. Չէքեան եւ փոքրիկն Ֆլօրիցա Քուրուեան։ Յետոյ բեմ եկաւ օրուան բանախօս, ընկ. Ա. Ջամալեանը որ Հ. Յ. Դաշնակցութեան անցեալին վրայ ակնարկ մը նետելով ըսաւ՝ «1925ին 10րդ Ընդհ. Ժողովը որոշեց տարուան մէկ օրը նուիրել Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ այդ մենք կը տօնենք իւրաքանչիւր տարուան Հոկտեմբեր ամսուան ընթացքին, մասնաւոր նշանաբանով մը։ Այս տարուան մեր նշանաբանն է «շարքերը խտացնել» հետեւաբար բոլոր այն երիտասարդները որ կ'ուզեն մեր շարքերէն ներս ընդունուիլ, պէտք է ընդունին հետեւեալ գլխաւոր կէտերը. Ա.— Հայրենիքի գաղա-

ԱՆԴՐՇԻՐԻՄԵԱՆ ՁԱՅՆԵՐ

(Պատերազմի զրականութիւն)

ՓԱՍՏԵՐ ՈՒ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հապա նիւթական վնասնե՞րը...

Միմիայն Ֆրանսան պատերազմի ընթացքին ծախսած եւ կորսնցուցած է.—

Պատերազմական ծախքեր 465 միլիառ փրանք։

Անհատական շարժական հարստութեան կորուստ 250 միլիառ փրանք։ Անշարժ գոյքերու վնաս 200 միլիառ միլիառ փրանք։

Ընդամէնը 915 միլիառ փրանք նետած է պատերազմի բոցերուն մէջ։ Ցնցող եւ ահաւոր գումար մը, որ այսօր կը զգացնէ իր փոշիացումը եւ կը պրկէ երկրին բոլոր արտադրական երակները։

⁂

Անըմբռնելի պիտի ըլլար պատերազմը իր կործանարար բոլոր հետեւանքներով, եթէ որոշ տեսութիւններ ու իրաւական դրութիւններ չփարատէին այդ մառախուղը։

Դարերու ընթացքին այդ տեսութիւնները ծներ, սներ եւ իրարու բախելով հարթեր են ճամբայ մը, մտավիճակ մը բոլորովին իրարու հակոտնեայ։ Պատերազմը անբաժան հիւանդութեան մը պէս փարեր է ազգերու գոյութեան ու տենչանքներուն եւ մտրակեր անոնց քաղաքական տեղի ու անտեղի յաւակնութիւնները։

Երկու հիմնական տեսութիւններ— ֆրանսական եւ գերմանական— կանգնած են դէմ առ դէմ։

Ժան Ժագ Ռուսօ տեսականօրէն սահմաներ է պատերազմին էութիւնը իր CONTRAT SOCIAL–ին մէջ, հետեւեալ բառերով։ –«Պատերազմը մարդէ մարդ ձգուած յարաբերութիւն մը չէ, այլ պետութենէ պետութիւն. եւ այն պահուն երբ անհատները դիպուածաբար թշնամի կ'ըլլան, իբր մարդ եւ քաղաքացի չէ որ կ'ըլլան, այլ իբրեւ զինուոր եւ հայրենիքի պաշտպան»։

Ըստ ֆրանսական տեսութեան՝ պատերազմը ողբալի միջադէպ մըն է միջազգային յարաբերութիւններու մէջ, ուր պետական մարդիկ չեն կրնար հաշտեցնել իրենց սեփական երկրի եւ ընդհանուր մարդկութեան շահերը եւ կը ստեղծեն շփոթ ու անել կացութիւն մը, որմէ կը պայթի պատերազմը։

Ֆրանսական տեսակէտով կուիր օրինական կը նկատուի.—

Ա.— Երբ պետութիւն մը յարձակման ենթարկուի միւսէն եւ ինքնապաշտպանութեան հարկին տակ գտնուի։

Բ.— Երբ անխախտ եւ նուիրագործուած իրաւունք մը սրբապղծուի եւ հատուցում պահանջուի։

Գ.— Երբ պետութեան մը ընթացքը վնասէ ուրիշ պետութեան մը շահերուն։

Իսկ գերման մտածողութիւնը բոլորովին տարբեր է։

Աւելի հեռաւոր դարերէն կը սկսի գերման աշխարհակալութիւնն եւ պետականութեան պաշտամունքը։

Բայց ԺԸ. եւ ԺԹ. դարու նորագոյն յղացումներն ու իմաստասիրական հիմնաւորումները կը պատկանին Հեգելին եւ Ֆիխտէին։

Ժագ տը Դամբիէռ «Գերմանիան եւ միջազգային իրաւունքը ըստ գերման ազրիւրներու եւ ֆրանսական կառավարական դիւաններու» աշխատութեան մէջ, գերմանական տեսութիւնը կը հիմնաւորէ երեք սկզբունքներու վրայ.—

Ա.— Գերման ազգը ամենէն բարձրն է, եւ այդ բարձրութիւնը իրաւունք կուտայ անոր իշխելու ամբողջ տիեզերքին վրայ։

Բ.— Գերմանիան ոյժ ունի, ապա ուրեմն ե՛ւ իրաւունք։ Զինուորականութիւնը իշխանութեան հիմնական տարրն է։

Գ.— Գերմանիան կրնայ պարտադրել աշխարհին խաղաղութիւն, եթէ տուիկա ձեռնտու է իր շահերուն։ Միւս ազգերը ստորադաս ըլլալով, պէտք է հետեւին անոր։

«Տիրոջը ընտրեալ» ժողովուրդ ըլլալու գաղափարը — Herrenvolk — եկած եւ անգամ մը արմատացած է ժողովուրդին մէջ, որովհետեւ երկար տարիներ գերման ժողովուրդը դաստիարակուեր է անհատի դերը ոչնչացնելու եւ հանրութեան ծառայելու։ Անհատական իրաւունքներու ժխտումը զանոնք հասցուցած է սարկական հաւատարմութեան։

Հեգելի վարդապետութիւնը, տեսակ մը աստուածացումն է պետականութեան, որուն ալիւնները կը կազմեն անհատները. «Գերման միտքը նոր աշխարհի միտքն է, որուն առաքելութիւնն է իրականացնել բացարձակ ազատութիւնը, որ ինքնին կ'ապահովէ իր գոյութիւնն ու ճշմարտութիւնը։ Պետութիւնը բարձրագոյն արտայայտութիւնն է ընդհանուր ճշմարտութեան։ Բոլոր անհատական ազատութիւնները կը հալին քաղաքական ազատութեան աւազանին մէջ։ Ոեւէ անհատ իրաւունք ունի պետութեան միջոցով։ Անհատը կրնայ վարել իր կեանքն ու սեփականութիւնը։ Իր գոյութիւնը խաղ մըն է»։

1808–ին Ֆիխտէն այսպէս կը ձեւակերպէ իր ըմբռնումը պետականութեան եւ գերման ժողովուրդի մասին. «Գերման ժողովուրդը մարդկային մտքի եւ յառաջդիմութեան գլուխը կը գտնուի այժմ։ Անիկա նախասահմանուած է բարձրեալէն՝ ըլլալու գերագոյնը բոլոր ազգերուն։ Գերմանիան բարոյական իրաւունք ունի իրականացնելու իր ճակատագիրը բոլոր միջոցներով, ըլլայ անգամ ոյժն ու նենգութիւնը»։ Եւ կը յարէ «Պետութիւններու մէջ ոչ օրէնք կայ եւ ոչ իրաւունք։ Կայ միմիայն ամենէն ուժեղի օրէնքը»։

Նիցչէի գերմարդը պետութեան աստուածացման նոյն փառաբանութիւնն է։

Կլաուզեվիցը – նախկին գերման սպայակոյտի պետ – իր «Պատերազմը» գրքին մէջ բանաձեւած է իր տեսութիւնը երկու բառերուն մէջ «Բացարձակ կռիւ յանուն գերման հայրենիքի»։

Զօրավար Հարտմանը 1870ին, զարգացնելով Կլաուզեվիցի մտքերը, կ'ըսէր. «Պատերազմը որքան մարդկային է, նոյնքան դաժան, եւ որքան դաժան ու ահարկու է, նոյնքան կարճատեւ»։

Պետութեան եւ պատերազմի փոխյարաբերութեան այս հիւանդագին մտայնութիւնն ու աստուածացման խօլական պաշտամունքը խարիսխ էր նետած ո՛չ միայն ամբոխային պղտոր հոգեբանութեան, այլ եւ առաջաւոր եւ բարձր մտաւորականութեան մէջ։ Եւ ատոր համար, իմաստասէրէն մինչեւ զօրավարը, նոյն ձեւով դաստիարակուած եւ նոյն ցնորական երազներով սնած էին։

Կարելի է քովէ քով դնել բազմաթիւ մտածողներու մտքերն ու կարծիքները եւ անվարան պնդել որ մէկ հեղինակի գործն են ասոնք։ Այնքան հետեւողական են անոնք իրենց քարոզած դաւանանքներուն մէջ։

Նոյն իսկ, արդի յետպատերազմեան հիթլերական Գերմանիան, չարաչար պարտուած ու ջախջախուած Մեծ Սպանդին մէջ, այսօր դարձեալ կանգնած է հին նախապատերազմեան խարխուլ գիրքերուն վրայ։

Սերունդներ պէտք է փոխուին ծանրանալու համար այդ մտայնութեան դէմ։ Եւ ահա այդ յառաջապահ սերունդի ոտնաձայնն է, որ կը լսուի գրականութեան ու գեղարուեստի միջոցով եւ կ'ուզէ սթափեցնել ժողովուրդը, հակառակ գրուած արգելքներուն եւ հալածանքներուն, որուն զոհերէն մէկն է էրիք Մարիա Ռըմարքը։

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

փար.– Դարերու ընթացքին հայրենի-քի գաղափարը գոյութիւն չունէր մեր ժողովուրդին մէջ, այլ միայն հայրեն-նակցութիւնն էր որ կը տիրապետէր եւ այդ իսկ պատճառաւ չէին կրնար իրարու հետ սերտ յարաբերութիւն-ներ մշակել։ Ու դժբախտ երկիրը բաժան – բաժան եղած, մատնուած էր անել կացութեան մը։ Եւ վերջապէս փառայեղ օր մը որոտաց Հ. Յ. Դաշ-նակցութեան պատգամը, «Մէկ հա-յութիւն մէկ հայրենիքով» որուն շը-նորհիւ ժողովուրդը գիտակցութեան գալով որպէս մէկ ընտանիքի զաւակ-ներ համախմբուած կուրծք տուաւ գոյնզգոյն թշնամիներու ի խնդիր ա-զատութեան ու անկախութեան։ Բ.– Ընկերական կապ.– Հ. Յ. Դաշնակցու-թիւնը իր սկզբնական շրջանին «ընկե-րութիւն» կը կոչուէր հայ հասարա-կութեան կողմէ։ Հսկայ ընտանիք մըն է ան որուն անդամակցողները չափա-զանց պատուախնդիր ըլլալով մէկզմէկ ընտանիքը միւսին քոյր կը կոչուի։

Գ. Մարտական.– Հ. Յ. Դաշնակ-ցութեան մարտական գործունէու-թեան մասին ինչ որ խօսուեր է, չի ներկայացներ նոյն իսկ անոր մէկ հա-րիւրերորդ մասը։ Դաշնակցութիւնը հսկայ աշխատանքներ է թափեր իր ծրագիրը իրականացնելու յօգուտ բազմաչարչար հայ ժողովուրդին։ Դաշնակցութիւնը մարտական է, յան-դուգն է, այն առեն երբ ժողովուր-դին չահը այդ կը պահանջէ, իսկ ամէն գնով կ՚աշխատի խափանել բոլոր այն ձեռնարկները որոնք անմեղները ար-եան ծովու մէջ խեղդելու կը ձգտ-ին։ Օրինակ՝ 1928–1930 Թուականներուն երկրի ժողովուրդը չկրնալով հանդուրժել կարմիր բռնակալի քան-դիչ ու աւերիչ ծրագրին (ինչքերու համայնացումը եւն.) բազմաթիւ գիւ-ղացիներ զինուած լեռները բարձրա-ցան։ Դաշնակցութիւնը չէր կրնար անտարբեր մնալ, քանի որ անմեղնե-րու արիւնը պիտի հոսէր առանց իրա-կան արդիւնք մը ձեռք ձգելու, ուստի անմիջապէս հրահանգեց լեռներէն վար գալ, պահել զէնքերը եւ տոկալ։ Եթէ այսօր չեն երեւար Դաշնակցու-թեան մարտական աշխատանքները, այդ չի նշանակեր որ չկան։

Դ.– Կարգապահութիւն.– Եթէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այնքան երկար կեանք ունեցաւ, այդ կը պարտի իր երկաթէ կարգապահութեան։ Դաշ-նակցութիւնը երբեք խնայել չի գիտեր զաւածանին թէ դասալիքին։ Հարուա-ծը հուժկու է եւ սմքեցուցիչ։ Ունե-ցեր ենք բազմաթիւ դէպքեր որոնք ընձեռուած են Դաշնակցութեան երկա-թէ կարգապահութեան ծանրութեան տակ։ Օրինակ՝ Լեւոն Աթաբէկեանի անջատումը (ռուսահայ), միհրանա-կան շարժումը (Թաքահայ), որոնք միանգամ ընդմիշտ սմքած ու թօշնած են, երբ զգացեր են Դաշնակցութեան անհեղ թաթին ծանրութիւնը։

Ե.– Զոհողութիւն.– Դաշնակցու-թեան զոհաբերող ոգին եզակի է։ Կը զոհէ եւ կը զոհուի, անոնք որ մեր շարքերէն ներս մտնել կ՚ուզեն միան-գամ ընդմիշտ պէտք է զոհուին նոյն իսկ իրենց կեանքի գնով՝ առանց փառքի խօսք մը ակնկալելու։ Դաշ-նակցութիւնը մարդ չի հերոսացներ քանի դեռ ան կ՚ապրի։ Մեր հերոսնե-րուն գովքը կը հիւսուի այն ատեն միայն երբ անոնք գոյութենէ դադրած են։ Դաշնակցականի մը հեռացումը կամ գործօն դերի մը մէջ մահանալով եւ կամ իր հետապնդած նպատակին յաջողութեամբ պսակումովը կրնայ ըլլալ։ Եւ այս ուղղութեամբ արդէն բազմահազար հերոսներ է տուած Դաշնակցութիւնը, ի սէր Հայաստանի անկախութեան պաշտելի գաղափա-րին»։

Ընկ. Ջամալեանի բանախօսութենէն յետոյ, ներկայացուեցաւ «Երկու խու-լերը»։ Դերակատար ընկերները իրենց ճարպիկութեամբ կուշտ ու կուռ խըն-դացուցին ներկաները, որոնք գոհ տը-պաւորութեամբ ուշ ատեն մեկնե-ցան սրահէն։

ՀԱՐԳԱՆՑԻ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

ՈՐԲԵՐՈՒ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

Մեսրոբ գիւղի (Քավալայի շըր-ջան) չափահաս որբերը «Հորիզոն»ի գրկած են 19 հոկտ. Թուակիր նա-մակ մը, ուր կ՚ըսէ.

Այս տարի մեր վիճակը շատ դժբախտ է, մանաւանդ ամուսնա-ցած տղոց վիճակը։

Բոլոր երիտասարդները, որոնք քարը բռնեն ջուր կը հանեն, ան-գործութենէ կը տառապին եւ մին-չեւ իսկ ուտելու հաց անգամ չու-նին։ Գիւղացին ալ իր վստահու-թիւնը վերցուցած է այլեւս մեր վրայէն եւ չենք գիտեր թէ ինչ պի-տի ընենք այս ձմեռ։

Մտածեցինք որ ձեր թերթին միջոցով մեր դժբախտութիւնը պարզելով միջոց մը խորհուի մեզի օգնութեան հասնելու համար։ Ճիշդ է որ մեզի պէս երիտասարդներու համար ամօթ է օգնութիւն խնդրել, բայց անօթութիւնը մեզ կը ստիպէ որ այս քայլն ալ առնենք, որովհե-տեւ ուրիշ ապաւէն չունինք։

Գիտնայիք, թէ որքան դժուա-րութիւն քաշեցինք ինքնութեան թուղթ հանելու համար։ Զուճէինք 56 տրախմի, որ երթայինք թուղ-թերը հանելու։ Ստիպուեցանք վեր-ջապէս ունեցած հագուստնիս ծա-խել այս նեղ ժամանակին եւ կըր-ցանք առնել մեր թուղթերը։

Ի սէր ազգութեան, ճար մը խորհեցէք թշուառ խլեակներուս համար։

ՊՈԼԻՍ

ՍԻՊԻԼԻ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Բժիշկներու խորհուրդով ան-հրաժեշտ դարձած է Սիպիլը փո-խադրել Բերա, Կզզին մէջ ձմրան եղանակին դարմանումը դժուար ըլլալով։ Վաստակաւոր գրագիտու-հին չուզեր հիւանդանոց փո-խադրուիլ, ուր երկարատեւ դար-մանուելու համար աւելի լայն յար-մարութիւն կայ։ Էսայեան լիսէի իր թոշակի մասին թաղ. Խորհուրդը պատշաճ կարգադրութիւն մը պիտի ընէ։ Եթէ իր պաշտօնակիցները անձնուիրաբար ստանձնեն դասերը, թոշակը նոյնութեամբ պիտի շա-րունակուի։

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

ՍՕՖԻԱՅԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Գրեցինք թէ Պուլկարիոյ վարչա-պետին միջամտութեամբ յետա-ձգուած է Սօֆիա Հայոց եկեղեցիին քանդումը։

Պուլկարական թերթերը կը շա-րունակեն քրքրել այս հարցին ծալ-քերը, մեղադրելով Սօֆիայի մետ-րապոլիտ Ստեֆանը։

Ընկերվարական «Նարոտ» թերթն ալ այս առթիւ հրատարակեց յօդ-ուած մը, ուր կ՚ըսէ.

— «Մետրապոլիտ Ստեֆանի ծը-րագիրն է մայրաքաղաքի կեդրո-նին մէջ ունենալ շատ մը խանութ-ներ, որոնցմէ պէտք է ստացուին մեծ հասոյթներ՝ իբրեւ երաշխաւո-րութիւն «խաղաղ եւ բարեկեցիկ կենցաղի»։ Մետրապոլիտարանի շրջակայ գետինը արդէն ամբողջո-վին բռնուած է հասութաբեր խա-նութներով։ Որպէսզի չըրկուին «Ս. Պետկա» փոքր եւ հնաւուրց եկեղե-ցիի հասոյթէն, ան պահուեցաւ խանութներու միջեւ, իսկ վերը կը գտնուի մետրապոլիտեան «հանգս-տարանը»։

Շրջակայ հողամասէն մնացած է, մետրապոլիտարանի շինարարական ծրագրին մաս կազմող հայկական ե-կեղեցին։ Այդ մատուռը հեռաւոր ժամանակներէ գոյութիւն ունի եւ կը ծառայէ իբրեւ մխիթարութիւն եւ հոգեւոր կեդրոն Սօֆիայի Հայե-րուն, ինչպէս «Ս. Պետկան», օրինա-կի համար, կը ծառայէր իբրեւ հո-գեւոր կեդրոն եւ մխիթարութիւն Սօֆիացի Պուլկարներուն, Թուրքե-րու ժամանակ։ Անոր վրայ բարեա-ցակամ աչքով նայած են մինչեւ այժմեան բոլոր հոգեւոր պետերը, միայն ան մետրապոլիտ Ստեֆանի աչքին փուշն է եւ ան կ՚ուզէ զայն մէջտեղէն վերցնել, որպէսզի ամ-բողջացնէ խանութներու շինու-թիւնը։

Մետրապոլիտ Ստեֆան կը կա-տարէ «կանոնական յանցանք» մը, որովհետեւ եկեղեցին չի կրնար քանդուիլ եւ անոր տեղ ուրիշ նպա-տակով շէնք բարձրացնել։

Հայոց եկեղեցին քրիստոնէական է, ան կը գտնուի կանոնական եւ մարդկային օրէնքներու պաշտպա-նութեան տակ։ Հայ քրիստոնեանե-րը շատ քիչ տարբերին կամ գրեթէ չեն տարբերիր Պրավոսլաւներէն, իսկ իր բախտի վիճակով հայ ազ-գը, ամէնէն մօտիկն է պուլկար ազ-գին։

Անկէ զատ, Հայերը լաւ պուլկար քաղաքացիներ ու պուլկար հպա-տակներ են։ Պէտք չէ ձգել, որ ա-նոնք զոհ դառնան մետրապոլիտ Ստե-ֆանէն»։

ՆԿԱՐԻՉ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

Նկարիչ Գ. Ս. Խաչատրեան Թաւ-րիզ հասաւ Աշրաֆէն, ուր մանրա-կրկիտ հետազօտութեան ենթարկեց «Սահարը Ջէման» պալատը, ու-սումնասիրելով որմնանկարները, ո-րոնք դժբախտաբար գէշ վիճակի մէջ կը գտնուին։

Նկարիչը պալատին մէջ կրցաւ գտնել 14 որմնանկարներ, որոնք հե-տաքրքրական են իրենց ձեւով եւ գոյներու արտասովոր ներդաշնակու-թեամբ։ Այդ նկարներէն մէկը իր գաշնաւորութեամբ կը յիշեցնէ Ռեմ-բրանդի արուեստը։

× Հոկտ. 12ին Նիւ Եորք քաղա-քի մէջ բացուած է նկարահանդէսը Գ. Խաչատուրեանի այն նկարնե-րուն, որ ցուցադրուեցան Փարիզի մէջ։

Այս նկարահանդէսը կազմակեր-պած է Պարսկական Արուեստի եւ Հնէաբանութեան Ամերիկեան հաս-տատութիւնը, որուն քարտուղար Մայրըն Պիժըն Սմիթ հետեւալ կերպով կ՚արտայայտուի Խաչա-տուրեանի կատարած գործի մասին.

«Հասարակութիւնը եւ Արուեստի սիրահարները մեծապէս պիտի հե-տաքրքրուին այդ ցուցադրութեամբ ոչ միայն այն պատճառով որ նկար-ները արգիական են ոգիով, այլ ո-րովհետեւ անոնք ուշադրութիւն կը հրաւիրեն ճիւղի մը վրայ, որ բո-լորովին տարբեր է ծանօթ մանրա-նկարներէն»։

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ԿԻՐԱԿԻՆ ՊԷՏՔ Է ԸԼԼԱՅ ԴԱԴԱՐԻ ՕՐԸ»

— :-: —

Ճումհուրիէթի մէջ 26 հոկտ. Եու-նուս Նատի պէյ, «Հանգիստի օրը կի-րակի պէտք է փոխուի» խորագրով գրած է խմբագրական մը։ Կարեւոր մասերը կուտանք ստորեւ.–

— Պիտի ըսէք թէ գործը տա՞ր մնաց։ Հակառակ անոր որ մեր բոլոր գործերուն մէջ ընդունած ենք աշխար-հին յարմարելու անհրաժեշտութիւնը, եւ շատ լաւ ըրած, դեռ տակաւին կ՚ուշացնենք սրբագրութիւնը ձեւա-կանօրէն անկարեւոր, բայց հիմնա-կանին մէջ խիստ կարեւոր խնդիրի մը։ Եւրոպայի հետ մեր ունեցած գործե-րուն տեսակէտով մեզի համար վնա-սակար թերի մըն է Ուրբաթի հան-գիստը, երբ Եւրոպայի մէջ Կիրա-կին ընդունուած է իբրեւ հանգիստի օր։

Եւրոպայի մէջ շաբաթական հան-գիստի օրը թէեւ Կիրակին է, բայց իրականին մէջ կը սկսի շաբաթ կէս օ-րէն յետոյ եւ կ տեւէ մինչեւ Երկու-շաբթի կէս օր։ Դրամատուները շա-բաթ կէսօրին իրենց հաշիւները կը փակեն։ Այս պատճառով ամէն մարդ ըստ այնմ կը դասաւորէ իր գործերը։

Մեծ հաստատութեանց տնօրէննե-րը շաբաթ կէսօրէն կը սկսին իրենց շաբաթական հանգիստին։ Փարիզի մեծ հաստատութիւններէն մէկուն տնօրէնը, եթէ ուզէ Կիրակին Նիսի մէջ անցնել, Շաբաթ կէսօրին ճամբայ կ՚ելլէ, յաջորդ օրը հոն անցնելէ յե-տոյ, Երկուշաբթի առտու մինչեւ կէ-սօր իր գործին գլուխը կը գտնուի։ Եւրոպայի մէջ Շաբաթ կէսօրէն ըս-կսեալ այս հանգիստը մասնաւոր ա-նուն մըն ալ ունի Ուիքէնտ որ կը նը-շանակէ շաբաթավերջ։

Նկատելով որ մեր հանգիստի օրը Ուրբաթն է, այդ օրը չենք կրնար ոեւ է կարեւոր խնդրի մասին ստիպող կան հեռագիր քաշել Եւրոպա, որով-հետեւ կացութեան մասին գաղափար չենք կրնար ունենալ այդ օրը։ Իսկ եթէ ուզենք հեռագիր քաշել իսկ, այդ պարագային մեր դէմը մարդ չպիտի գտնենք, որովհետեւ ո՛չ հրա-պարակը բաց է եւ ոչ ալ ուրիշ ոեւէ աղբիւրի կրնանք դիմել։ Ստիպուած շաբաթ օրուան պիտի սպասենք։ Շա-բաթ օրը քաշուած հեռագիր մը, նոյն իսկ եթէ կէս օրէն առաջ Եւրոպա հասնի, ո՛չ ոք պիտի զբաղի անով։ Եւ որովհետեւ յաջորդ օրն ալ Կիրա-կի է, չենք կրնար Երկուշաբթի երե-կոյէն առաջ պատասխան մը ստանալ։ Մինչդեռ անցնող երեք օրերու ըն-թացքին կրնան շատ կարեւոր դէպքեր եւ փոփոխութիւններ կատարուիլ։

Պարագան նոյնն է նաեւ Եւրոպա-յէն Թուրքիա ղրկուած հեռագրերու համար, որոնք երբեմն մինչեւ հինգ օր կորուստի տեղի կուտան։ Մասնաւո-րաբար սակարանային խնդիրներու մէջ, բացառիկ կարեւորութիւն ունի խնդիրը։

Սակարանը հոս Ուրբաթ, իսկ Եւ-րոպայի մէջ Կիրակի օրերը փակ է։ Այնպէս որ եթէ Ուրբաթ օրը Եւրոպա-յի մէջ սակարանի աշխարհը տակ ու վրայ ըլլայ, մենք, բանէ մը տեղեկու-թիւն չենք ունենար։ Կիրակի օրն ալ կատարեալ անշարժութեան կը մատ-նուինք, որովհետեւ փակ են Եւրոպա-յի սակարանները։ Սակարանային տեսակէտով իսկ այս տարբերութիւնը երբեմն աներեւակայելի վնասներ կը պատճառէ։

Գործառնութեանց տեսակէտով, աշ-խարհի բոլոր երկիրները իրարու կապուած են այսօր։ Հետեւաբար շա-բաթական հանգիստի խնդրին մէջ ալ պէտք է միանանք Եւրոպայի։

Քսան տարիէ ի վեր այս խնդիրը օրակարգի վրայ է, բայց մինչեւ այ-սօր վերջնական լուծում մը չէ գը-տած։ Իմ կարծիքովս մեզի համար ուրիշ բան մը չի մնար, բայց եթէ պարզապէս Ուրբաթի դադարը Կիրա-կիի փոխել։ Օրերը իրենց տեղերը պի-տի պահեն, միայն թէ գործի տեսա-կէտով Կիրակին հանգիստի օր պիտի ըլլայ։

Կը զարմանամ թէ քանի մը տարի առաջ երբ շաբաթական դադարը պարտաւորիչ դարձնող օրէնքը հրա-տարակուեցաւ, ինչո՞ւ հանգիստի օր չընդունուեցաւ Կիրակին։

ՄԱՄՈՒԼ

Սուրիոյ հայ գաղութը

«Ասպարէզ» կը նկատէ այս խո-րագրով խմբագրականի մէջ մէջ 14 (հոկտ.).—

Ծանր է Սուրիոյ վիճակը եւ ա-նակնկալներով յղի անոր մօտիկ ա-պագան։

Ստացուած վերջին չփոթ եւ ա-նորոշ տեղեկութիւնները բացայայտ կերպով կ՚ապացուցանեն անհերքելի ճշմարտութիւն մը, որ Սուրիան ամբողջութեամբ կ՚անցնի ծանր ճգնաժամէ մը։

Ազգայնական տարրերը կը փոր-ձեն թօթափել ֆրանսական հոգա-տարութեան ծանրութիւնը։ Այս շփոթէն կ՚օգտուին նաեւ հիւսիսա-յին Սուրիոյ Թրքասէրները՝ իրենց մանածը ներկելու փորձ մը կատա-րելու համար։

Մենք առիթ չպիտի ունենայինք խօսելու այս մասին, եթէ հոն չու-նենայինք 150 հազարնոց գաղութ մը, որ, դժբախտաբար, չարաղէտ պարագաներու հարկադրութեամբ՝ պիտի մնայ հոն երկար ժամանակ։

Փոքրիկ անզգուշութիւն մը եւ անխորհուրդ քայլ մը՝ պիտի վտան-գէ մեր գաղութին գոյութիւնը։

Մեր գաղութին դիրքին այս փա-փուկ կացութիւնը հրամայական պարտք մը կը դնէ իր վրայ մնալ խստօրէն չեզոք՝ մղուող պայքարի ընթացքին։

Կան պաշտօններ, որոնց պար-կեշտ կիրառումն անգամ հայ մար-դու կողմէն, կրնայ գրգռել մէկ կամ միւս կողմի զայրոյթը։ Յանուն գա-ղութի ընդհանուր շահերուն պէտք է խուսափել նման ծառայութիւններէ, նոյնիսկ նիւթական ծանր զոհողու-թիւններու գնով։

Կը ներկայանան փորձութեան վայրկեաններ, ուր սայթաքում մը կրնայ աղէտալի հետեւանքներ ու-նենալ։

Հետեւաբար, գաղութի ղեկավար-ներուն վրայ պարտք կը ծանրա-նայ աչալուրջ հսկել դէպքերուս վրայ։ Իսկ արտասահմանի հայ ղեկավարներուն ու մամուլին վրայ ալ պարտք կը ծանրանայ դէպքերը միայն արձանագրել, ա-ռանց անհարկի դատումներու մէջ մտնելու, դիւրացնելու համար գա-ղութի ղեկավարներուն դժուարին գործը։

Սուրիոյ հայ գաղ-թին վտանգ կ՚սպառնայ նաեւ ուրիշ կողմէ մը, որուն դէմ ձեռք առնուելիք կան-խազգուշութիւններու մասին չենք կրնար խօսիլ մամուլի էջերէն, վըս-տահելով զայն տեղօն ղեկավարնե-րուն աչալուրջ հսկողութեան։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (36)

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ…

▪▪▪▪▪▪▪▪▪

«Կառքին մէջ, պատուանդանի մը վրայ ծակ – ծակ թուղթով կուրծքի վանդակ մը, անմիս։ Անոր եւսեւ թո-քախտաւորներուն թագաւորը՝ շրջապատուած դեղի շի-շերով, սեխի մեծութեամբ դեղահատներով, խողովակ-ներով, գործիքներով։ Խառն ի խուռն։ Կառքին խորքը պահուած ֆօնօ մը որ երգէ. «Վա՛յ ձեր վրայ թառած հաւատքին…» երգը։ Կառքին վարիչը պիտի հագնի հի-ւանդ քննելու պատրաստ բժիշկի մը ճերմակները, պիտի դնէ ակնոցներ։ Իսկ դուրսը կառքէն չորս քայլ հեռաւո-րութեան վրայ, երկու կողմէն զոյգ շարքով ցուցարար-ներս սուսերի տեղ մէկ – մէկ թքաման բռնած, ու մանք ալ վերտառութիւններ, գրուած, զոր օրինակ «Թողու-թիւն մեղքերուս, ոճիրներս շատ են՝ գի աններելի է՝ պատահած տեղը թքնելու սովորութիւնս», կամ «Ներե-ցէք թշուառականիս, դեռ չսորվեցայ առանց համբու-րելու սիրել», եւ կամ «Տգէտ եմ, ահա ինչու տխուր եմ եւ հետեւաբար չար»։ Նման խօսքեր, հիմա բոլորը չեմ կրնար յիշել»։

= Կարճ խօսքով կատարեալ մեռելաթաղ մը, կ՚ըսէ մէկը։

— Ո՞վ ըսաւ, չէ՞ս տեսներ, գթութենէ աւելի ար-համարհանք պիտի ըլլայ ներշնչածս։

= Թերեւս. հասկցողին համար։ Հեռուէն հեռու գիւղացիներուն հետ բարեւ մը կը փոխանակէինք այն ալ պիտի դադրեցնեն։

— Անիրաւ ես, կ՚ըսէ ուրիշ մը, — թող գիտնան թէ կը գիտակցինք եւ թէ ուէքլամ – խրատներէն աւելի՝ կը ջանանք գործնականին օգտակար ըլլալ, ծաղրելի ըլ-լալու գնով։ Բայց ո՞վ պիտի ըլլայ «Թագաւորը»։

= Սօլը։ 18 տարիէ ի վեր հիւանդ է եւ կրնայ ու-ղած ժամանակը աշխարհ լեցնող աղմուկով մը հագալ, որովհետեւ չմոռնանք, գիւղին մէջ, ամէն անկիւնադար-ձի, կամ հրապարակի վրայ, խմբովին եւ մասնաւոր ե-ղանակով մը հագալ պէտք է։ Գալով «Թագաւոր»ին, իր դասը ունի զոր պիտի պատրաստեմ։

— Առաջարկ մը… կը մոռնաք Լուառէն. մարդը 20 տարի է թոքախտաւոր է, 85 քիլօ կը կշռէ ու 100 քիլօ կրնայ վերցնել փետուրի պէս։ Աւելի կարեւորը, — հա-գալու այնպիսի կերպեր գիտէ որ անկարելի է չզանել։ Ըստ իս ճիշդ պէտք եղածն է։

— Կը փորձենք։

= Հապա ե՞ս։ Ի՞նչ կ՚ընեմ ես։ Խնդրող չեղաւ մը կ՚ըսէ յանկարծ Քէնսաք։

— Դուն… դուն, կը պատասխանէ Մարիուս, սպա-սածիս հակառակ բնաւ իր յաղթանակէն չօգտուող չեշ-տով մը, դուն, քու դերդ քիչ մը դժուար է։

= Թող ըլլայ։

— Դուն կ՚առնես հիւանդապահուհիի մը դերը, չէ՛, հիւանդապահ մայրապետի մը դերը. կը հագնիս գոգ-նոցը, ուսիդ ալ կը բռցնենք հասակիդ չափ ջերմաչափ մը։

— Կ՚ըլլայ։

= Չըլլար։

— Կ՚ըլլայ… կ՚ըլլայ…

= Զոյգ – զոյգ խօսեցէք… գլուխ մի՛ տանիք։

Առաջարկները կը շատնան. խանդավառ են. կը յու-սացուի յաջող կերպով դուրս ելլել։

Սակայն խաղասրահ տանող միջանցքին մէջ դժգոհ մէկը կը մրմռայ.

— Ուրախացէ՛ք, ուրախացէ՛ք, յիմարնե՛ր. այդ ալ ըրէք, մինչ աշխարհ անգործութեան, թշուառութեան մէջ թող տուայտի։ Բազմութիւններ շղթայակապ հե-ծեն։ Ուրախացէ՛ք, յիմարնե՛ր…

Արդեօք պիտի ըլլա՞յ մէկը որ ըսէ իրեն.

— Անիրաւ ես, ամէն տեղի ու ամէն առնենի աղէտ-բու։ Անիրաւ ես։ Հոս մենք, չենք ժխտեր այդ, այլ կ՚ա-պացուցանենք։ Ձե՞ս լսեր վարը թիւ 3ին մէջ երիտա-սարդ Ալճերիացին մահամերձ է, ու վաղը գուցէ դուն, ես, մենք ու անկէ դուրս միւսները, անոնք…

ԺԶ.

13րդ ժամը սպասումի պահն է։

Առնուազն 20 հոգի խաղասրահին ու ներքնասրահին մէջ հաւաքուած կը սպասեն ցրուիչին։

Ան, որը միայն մէկ անգամ կը հանդիպի հոս։ Իսկ այսօր, անձրեւոտ օր, մռայլ ու տժգոյն, ոչ պարտէզին պտոյտը, ոչ անկէ երեւցող դաշտ ու լեռները եւ ոչ ալ սենեակներուն առանձնութեան գաղջ ու լուռ հանգիստը կայ։

Խտացող գորշութիւնը չի ձգեր մեր անձէն դուրս գալ, մէկզմէկու հաղորդուիլ։ Պէտք է կրեայի պէս պատ-եանը քաշուիլ ու զգալ՝ զգայութիւններուն թմրելու ըն-դունակութիւնով՝ մօտալուտ սառոյցներուն պաղը։

Աշնանային։

Կ՚անձրեւէ եւ չանձրեւեր, ձիւն է կարծես իջնողը. դանդաղութեամբ ու ամառէն յետոյ հողին մէջ պահ-ուած արեւին հանդէպ օտարութեամբ։ Ցուրտ է։

Արդէն շրջակայ լեռները, նոյն իսկ մեծ անտառին բլուրը ճերմակ են շաբաթէ մը ի վեր։ Ձիւնը իջեր է։ Եւ այս առտու խուլցած ու դեղին մարդերը, ճամբա-ներն ու լճացած ջուրերը սառոյցի խաւով մը արթնցան։ Շոգի ու մառախուղ։

Ու շէնքէն ներս, —ըմբոստացնող, փնտռուած բանտ մը այլ եւս, — հագերը շատցեր են, տժգունութիւնները չէշտուեր։ Կատակներն ու խօսակցութիւնները կրճատ-ուեր։ Համ չունի կեանքը։ Դառն ալ չէ։ Թմրի՛լ է հար-կաւոր։

Բայց կը սպասենք։ Ցրուիչին։

Թէեւ այսօր երկնքէն կաթող խոնաւ ուծացումը ըս-պառումն ալ է ջլատեր, սակայն առանձինն ըլլալուն նո-րէն, այս առօրեան յատկանիշը՝ իր ներկայութիւնը շօշափելի է։

Կան որ ստացան երէկ, առջի օր, կամ նախընթաց օր իրենց նամակները, բայց հոս են դարձեալ, ու կը սպա-սեն։ «Է՛հ, Թերեւս, ո՞վ գիտէ…»։ Ի՞նչ ընեն հապա այս օդով. մանաւանդ այնքան դիւրին է այս մէկը, ձեր-բազատող՝ եսը տարբեր «ընկերէ»։ Մտածել։

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

(այսօր), Պալֆըրի յայտարարութեան տարեդարձին առթիւ: (Այդ յայտարարութեամբ, որ եղաւ 1917ին, Պաղեստինի մէջ Հրէական Տուն հաստատելու արտօնութիւն կը տրուէր Հրեաներուն):

Գերմանիա միշտ կը մերժէ

Գերմանական կառավարութիւնը որոշեց չպատասխանել Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին նամակին, որ կը հրաւիրէ պետութիւնները՝ չորս ամիս երկարաձգել զինադուլը: (Այս ծրագիրը առաջարկած էր նախագահ Հուվըր, որպէս զի մէկ տարի դադրի ամէն սպառազինութիւն, մինչեւ որ կարելի ըլլայ ելք մը գտնել զինաթափութեան խորհրդաժողովին մէջ: Մէկ տարուան պայմանաժամը լրացաւ նոյ. 1ին):

Այսպէս ուրեմն, Գերմանիան որ եւ է պատասխան չպիտի տայ, մինչեւ որ չկարգադրուի սպառազինութեանց հաւասարութեան խնդիրը: Միեւնոյն պատճառով, Գերմանիան իր կապերը խզած է զինաթափութեան խորհրդաժողովին հետ:

Լեհաստան չուզեր խառնուիլ

Լեհական կառավարութիւնը մերժեց միջնորդել, վերսկսելու համար Ռումանիոյ եւ Խ. Միութեան ընդհատուած բանակցութիւնները՝ ոչ-յարձակման դաշինքի մասին: Իր պատասխանին մէջ, Լեհաստան կ'ըսէ թէ նախընտրելի է որ ինք չէզոք մնայ: Այս մերժումը ծանր տպաւորութիւն գործեց Պուքրէշի մէջ: Կը կարծուի թէ այս մերժումէն յետոյ, բանակցութիւնները դժուարութեան պիտի հանդիպին: Իսկ Փարիզի թերթերը լաւատես են, Ռումանիան ապահոված ըլլալով Ֆրանսայի աջակցութիւնը:

Ֆրանսայի վարչապետը Սպանիոյ մէջ

Պ. Էռիօ ջերմ ընդունելութիւն գտաւ Մատրիտի մէջ: Առաջին օրը, Սպանիոյ հանրապետութեան նախագահին յանձնեց Պատուոյ Լեգէոնի մեծ Խաչը, որուն փոխարէն ստացաւ սպանիական նոր պատուանշանը: Յետոյ երկար տեսակցութիւններ ունեցաւ նախարարներուն հետ: Թերթերը կը չեշտեն թէ այս ճամբորդութիւնը ունի նաեւ քաղաքական իմաստ, քանի որ Սպանիան միացման գիծ մըն է Եւրոպայի եւ Ափրիկէի միջեւ: Սպանիան իր նոր կարգ ու սարքով կրնայ վերստանալ իր նախկին դիրքը: Չկայ ո՛ր եւ է վէճ Ֆրանսայի եւ Սպանիոյ միջեւ, իսկ այս ճամբորդութիւնը աւելի պիտի ամրապնդէ երկու լատին երկիրներուն բարեկամութիւնը: Երկուքն ալ հաւատարիմ են Ազգերու Դաշնակցութեան: Յետոյ, Սպանիան եւ Ֆրանսան լաւ յաճախորդներ են փոխադարձաբար: Մէկ խօսքով, մեծ կարեւորութիւն կը տրուի Պ. Էռիոյի այցելութեան, միջազգային տագնապի այս օրերուն:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Հիմնադիր ԱՐՄԱՆ ԿՈԹԻԿԵԱՆ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Մ. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին — Կը ներկայացուի՝

ՀԱՑԻ ՀԱՄԱՐ (Մարուող ծրագներ) Դրամ 3 արար Ա. Աբէլեանի

կը մասնակցին՝ Տիկիններ՝ Գայեանէ, Լաթիֆեան, Պ. Պ. Ալթունեան, Դմբէթեան, Թորոսեան, Կոթիկեան, Նիկողոսեան, Տէրվիշեան:

Տոմսերու գիները 3 եւ 5 ֆր.: (30 տեղ միայն 10 ֆր. ռէզէրվէ)

Տոմսերը կը ծախուին սովորական տեղերը: Տոմսերը ապահովել նախօրօք Հրանտ Սամուէլի գրատունէն եւ միւս սովորական տեղերէն:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆԻ
ՍԵՒ ԼԵՌԻՆ ՄԱՐԴԸ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԵԾ ՎԷՊ

Բ. տպ. Աթէնք, 1932, էջ 343 — Գին՝ 20 ֆրանք

Ե. ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ
ՖՐԱՆՍ.— ՀԱՅ ԲԱՌԱՐԱՆ

Լաթակազմ, 1200 էջ — Գին 75 ֆրանք

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆԻ
Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

510 էջ, բազմաթիւ նկարներ — Գին՝ 40 ֆրանք

ԹԱՓԱՌԱԿԱՆԻ
ԴԷՊԻ ԿԱԽԱՂԱՆԸ

Թուրքիոյ խորերը մնացած հայ բեկորներու յուզիչ պատմութիւնը

877 էջ, պատկերազարդ, — Գին՝ 75 ֆրանք

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ, 1933

Նոր տարիի ամէնէն ճոխ տարեգիրքը

Բազմաթիւ նկարներով եւ աննախընթաց բովանդակութեամբ

Գին 30 ֆրանք եւ 1.50 տոլար

ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ 1933

Հրատ. Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան

40է աւելի ազգ. գործիչներու նկարներով — Գին 5.50 ֆրանք

Դիմել ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ, 51 rue Monsieur-le-Prince, Paris (6).

Եւրոպայի հայկական մեծագոյն գրատունը: Ընդարձակ գրացուցակը ձրի կը ղրկուի փափաքողներուն:

Յ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՊԱՆԷԼՕ ՔԱՇԱՌԻ Արծիւ խումբի ժողովը այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ընկ. Մինաս Ալթունեանի բնակարանը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՊԻԼՎԻԼԻ Ռոստոմ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Ռոստոմի Գրադարանին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ՀԱՏՈՐ Ա.

Հիմնադրութենէն մինչեւ Օսմ. Սահմանադրութիւն (1890—1908)

Շուրջ 500 մեծադիր էջ 80 պատկերներ

Գրեց՝ Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ

Գին՝ Ֆրանսա, Սուրիա, Ռումանիա, Պուլկարիա, Յունաստան 40 ֆր.: Ուրիշ երկիրներ՝ 50 ֆր. կամ 2 տոլար: Դիմել՝ L. Tadévossianի, դրօշակի հասցէով, 71 Ave. Kléber, Փարիզ (16):

Կը ծախուի նաեւ Յառաջի խմբագրատունը: Ապսպրանքները կանխիկ:

ԱՄԵՆԱՎԵՐՋԻՆ ՊԱՐԵՐԸ, ԴԻՊԼՈՄԱՅՈՎ ԵՂԱՆԱԿՈՎ.

Պ. ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆ

4 անգամ վկայեալ պարի մրցումներու մէջ

Ժամադրուելու համար գրել իրեն՝ 88 Bld. Port Royal, Paris (5)

Շաբաթ 29 Հոկտ.ին բացում իր շաբաթական պարանցիկ երեկոյթներուն, Սալ վօլթէրի սէջ, 21 rue de l'Odéon:

Այրի Տիկին Թօփալեան, Տէր եւ Տիկին Ապտալեան եւ զաւակունք, Օր. Մառի Թօփալեան, Պ. Պարթեւ Ապտալեան, Օր. Անահիտ Ապտալեան, Պ. Օ. Զպուքէրեան, Տէր եւ Տիկին Եփրեմեան եւ զաւակունք, Ռուբէն, Րէիզեան, Շահլամեան ընտանիքները, Այրի Տիկին Պալեան, Այրի Տիկին Ապտալեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ հօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԻԲՐԱՆՈՍ ԹՕՓԱԼԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 30ին, 69 տարեկան հասակին, իր բնակարանին մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Չորեքշաբթի, ժամը 10ին Քաշանի Սէն Ժէրմէն եկեղեցիին մէջ, 38, Avenue Dumotel, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Քաշանի գերեզմանատունը:

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Պատ. Միութեան «Գոյամարտ» օրացոյցը կը ծախուի՝ Պէյրութի մէջ Khoren Aznavourianի մօտ, Librairie Papeterie, rue Bab-Yacoub, Հալէպի մէջ, Խորէն Գըրքէսէլեանի մօտ, 22 rue Boustan-Kulab:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ մօրեղբօրորդիս Խաչիկ Ալիքսանեանը որ 1927ին կը գտնուէր Թուլոն: Կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի կամ Ղ. Հայրունիի 12 rue Grande Fontaine, St. Germain-en-Laye, S. et O.

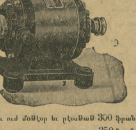
— Կը փնտռեմ քոյրս Էրզրումցի Աղաւնի Եաղուպեան, հօր անունը Հաճի Մարտիրոս, մօր անունը Հաճի Մագթաղինէ, եղբօր անունը Խաչատուր: Տեղահանութեան միջոցին միասին էինք մինչեւ Ակն, ուր հայրս մեռաւ, մայրս ծանրապէս հիւանդացաւ, իսկ եղբայրս իր նշանածին հետ մեկնեցաւ Արաբկիրի շրջանները: Թուրք կին մը քոյրս Ակն տարաւ: Այդ օրը բոլոր փոքրիկները գետը նետեցին, ես կրցայ ազատիլ եւ հետեւեալ օրը Ակն երթալով գտայ քոյրս: Քանի մը օր վերջ զիս Թրքական որբանոց մը տարին, քոյրս մնաց Թուրք կնոջ մօտ: Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ Էլիս Մանուկեանի (ծնեալ Եաղուպեան), 80 Ave. de Livry, Sevran, (S. et O.), France.

— Կը փնտռեմ մօրաքրոջս որդին Աւետիս Աղաեարեանը Փարատիսոյի (Իզմիր) Ամերիկեան վարժարանի աշակերտներէն: 1923ի վերջերը տեսած եմ Մարսէյլ: Անկէ ի վեր լուր չունիմ: Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել հետեւեալ հասցէին՝ Garabed Krimian, 109 rue Moncey, Lyon, կամ Vartan Krimian, concierge, 34 rue des Frères Chappe, St. Etienne (Loire).

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեններ. հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

Կարի յատուկ մոթէորներ

1/15 ձիու ուժ մօթէօր եւ բէօսթամ 300 ֆրանք

1/8 » » » » 350 ֆրանք

Աժան եւ հաստատուն, երկու տարուան երաշխաւորութեան վկայական, պահանջեցէք մեր ներկայացուցիչը: Վճարման դիւրութիւններ:

կարի մեքենայի յատուկ լամբ 30 ֆր.

HOVHANESSIAN ingénieur

15 rue de Vienne, Paris (8)

Կ'ընդունինք Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 3-5:

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Քարացած մնաց, կարծես ձեռք մը բերանը գոցած ըլլար: Յետոյ ոտքի ելաւ յոգնաբեկ:

— Լաւ, այլ եւս երթամ: Ձեզ երկուքդ ալ կրկին անգամ տեսնելուս համար ուրախ եմ: Դարձեալ կը յիշեցնեմ որ այս քաղաքին մէջ ըլլալս պէտք չէ որ եւ է մէկը իմանայ:

Դուռին առջեւ կեցաւ, միտքը բան մը ինկածի պէս եւ լուրջ կերպով ինծի նայեցաւ:

— Մարթա, — ըսաւ կամաց ձայնով մը, — դուն երիտասարդ ես ու սրբասուր. չե՞ս ուզեր հայրենիքիդ ծառայել:

Հասկցայ թէ ի՛նչ ըսել կ'ուզէր, — լրտես մը պէտք է ըլլայի: Բոպէ մը սարսափով լեցուեցայ:

Գիտէի թէ Պելճիքայի մէջ լրտեսներ կային որոնք իրենց հայրենիքին կը ծառայէին. բայց ես անոնց վրայ կը նայէի որպէս անգութ մարդերու ու իմ անձնական հօրիզոնէս հեռու կը վանէի:

— Եթէ իմ աղջիկս կը փափաքի ծառայել՝ ես զինքը կուտամ սիրայօժար եւ հպարտութեամբ, ինչպէս տուած եմ տղաներս, — բացագանչեց մայրս ձեռքերը թեթեւ մը ուսերուս վրայ դնելով:

— Նկատի ունեցիր որ այս գործին մէջ կեանքդ ամէն օր վտանգի տակ պիտի ըլլայ, Մարթա. ի՞նչ կ'ըսես:

Իրերը ինծի կը սկսէին բոլորովին նոր լոյսով մը երեւալ:

— Ձեր հրահանգներուն կը սպասեմ, Լիւսէլ — պատասխանեցի:

— Ապրիս, քաջ աղջիկս: Մարթա, առ այժմ քեզի որ եւ է հրահանգ չպիտի տամ: Ես բրիտանական Գաղտնի Գործակալութեան անդամներէն մէկն եմ. մինչեւ որ անոնց հետ չհաղորդակցիմ, բան մը չեմ կրնար յայտնել, որովհետեւ հրահանգներդ անոնցմէ պիտի ստանաս:

«Քանի մը օրէն ինծմէ երկտող մը սպասէ եւ ի՛նչ կերպով ալ այդ նամակը քեզ հասնի, բնաւ զարմանք մի՛ յայտներ: Գործեր կան կարգադրելիք, որոնց համար քանի մը օր Ռուլըրսի մօտերը պիտի ըլլամ: Առ այժմ մնաք բարով — յարեց ժպտադէն — բաց դաշտերուն մէջէն հիմա կը հեռանամ, ինչպէս կ'ընեն մեր շատ մը ճամբորդները որոնք Գերմաններէն անցագիր չունին»:

Յետոյ հեռացաւ. մինչ մայրս ու ես իրարու աչքերու մէջ կը նայէինք:

Քիչ ժամանակ վերջ հրահանգներս ստացայ...

Բանջարավաճառ ծեր կին մը կար որուն գերման զինուորները «Գանթին Մա» կեղծանունը տուած էին եւ շատ կը սիրէին: Այս կինը շաբթուան ընթացքին գիւղէն քանի մը անգամ կուգար քառանիւ կառքով մը, բեռնաւորուած պտուղով եւ բանջարեղէնով. կը կենար իր զանազան յաճախորդներուն դուռներուն առջեւ ու առեւտուր կ'ընէր:

Եւ որովհետեւ գերման խոհանոցին հետ պայմանաւորուած էր պտուղ հայթայթելու, այդ պատճառով ալ ազատ անցք ունէր գիւղերուն մէջ: Մօտաւորապէս 70 տարեկան էր, ալիտակ, ճիւաղի նայուածքով եւ դպրոցական երախայի մը այտերով:

Լիւսէլի այցելութենէն երեք օր յետոյ, առտուն կանուխ երբ տունէն դուրս կ'ելլէի հիւանդանոց երթալու համար՝ տեսայ «Գանթին Մա»ն որ իր ծեր ձին առջեւը ձգած՝ երգելով եւ սուլելով փողոցէն վար կ'անցնէր:

— Բարի լոյս, օրիորդ, — պոռաց իր ճաթած, բարձր ձայնով, եւ մօտեցաւ ձեռքին մէջ սակառ մը բռնած: Ցուրտ է, բայց քիչ վերջ գեղեցիկ օդ մը պիտի ընէ: Պատուական լուբիա ունիմ. քիչ մը չէ՞ք ուզեր, օրիորդ. այսօր աժան է:

«Գանթին Մա»ն յետոյ կեցաւ եւ սանդուղներուն վրայ դրաւ իր սակառը ու ձեռքիս մէջ փոքր բան մը սահեցուց ու փախաւ.

— Անգամ մը աչքէ անցուր:

Դողդոջ կերպով սանդուղներէն վեր՝ դէպ ի սենեակս վազեցի ու թուղթը բանալով կարդացի հետեւեալը.—

«Զուիվզէլի ճամբուն վրայ աջ կողմը գտնուող երկրորդ ագարակը եկուր եւ Լիզէթը հարցուր, որ քեզի կը սպասէ այս իրիկուն ժամը 9ին»:

Անմիջապէս հասկցայ որ այս թղթիկը Լիւսէլին կողմէ ղրկուած էր:

Այդ գիշերը ամբողջ մէկ ժամ քալեցի, դաշտին մէջ ընդարձակ շրջան մը ընելով, մինչեւ որ հասայ որոշուած վայրը: Հոս պէտք է խոստովանիմ որ սիրտս մինչեւ բերանս էր հասած:

Որոշած էի որ եթէ զիս հարցուփորձէին թէ գիշերուան այդ ժամուն ի՛նչ կ'ընէի դաշտերուն մէջ՝ ըսեմ թէ իբրեւ հիւանդապահ կանչած էին հիւանդ կնոջ մը մօտ:

Ցաւիտենականութեան պէս երկար թուող այս ճամբորդութենէն վերջ երբ այլ եւս ագարակին քանի մը քայլ էր մնացած՝ դուրս ելայ ճամբէն. բայց այդ փոքր տարածութիւնը կտրելս այդ գիշերուան ամէնէն ջղագրգիռ ժամանակը եղաւ:

Դաւադիրի մը պէս եսեւի դուռը զարկի, վստահ որ վերջապէս կեանքս ձեռքերուս մէջն եմ առած՝ լաւ կամ վատ գործի մը համար:

— Ի՞նչ կ'ուզէք, — հարցուց ձայն մը:

— Լիզէթը տեսնելու եմ եկած:

Ներսէն լսեցի խողի խռնչիւն մը. սալայատակին վրայ ոտքերու հրմշտուք ու ահա նեղ անցքի մը վրայ դուռը երեսի վրայ բացուեցաւ: Դէմք մը պատին ետեւը կանգնած էր:

Ձեռք մը անսպասելիօրէն բռնեց զիս եւ մութ սանդուղներէն առաջնորդեց տանիքին ետեւի մասին մէջ տեղ մը: Անկէ տարին պատուհանները հաստ վարագոյրներով գոցուած սենեակ մը որ կը լուսաւորուէր կրակին թռչող բոցերովը միայն:

— Փիէռ, — ըսաւ Լիւսէլ, որ կրակին առջեւ կեցած էր — եթէ կասկածելի բան մը իմանաս, մեզի լուր տուր:

Մնացինք առանձին:

— Աղջիկս, քեզ տեսնելուս համար ուրախ եմ: — Ու կրակին մօտ աթոռ մը երկարեց ինծի:

— Մարթա, ըսաւ, այս օրուընէ սկսեալ կամքովդ լրտես մը եղած ես ու պիտի գործես յաղթական թշնամիներուդ մէջ որոնք հիմա քու հայրենիքդ կը կառավարեն: Ժամանակ ժամանակ պիտի ստանաս որոշ հրամաններ կամ հրահանգներ, որոնք պէտք է գործադրես կարողութեանդ ներած չափով:

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 3 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

3 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2025 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԵՒ ՎԱՂՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

Մենք ձեռքի տակ չունինք այն հրէշային վիժուկը — «Սուրիա եւ Մենք» — զոր մէջտեղ նետեր է անանուն թշուառական մը, Ա. Նիկոլ, գրգռելու համար Արաբները:

Բայց, «Յուսաբեր»ին արտատպումները բաւական են գաղափար կազմելու:

Յիշեցնենք, նորէն, անոր «միտ բանի»ն, — Հայերը որոշած են անկախ Հայաստան ստեղծել Սուրիոյ մէջ:

Այդ ծրագրին աջակցեր են եւ կ'աջակցին — միշտ համաձայն նոյն գրքոյկին — Ազգերու Դաշնակցութիւնը, Նանսէնեան գրասենեակը, Հոգատար Ֆրանսան, «Դաշնակ կուսակցութիւնը գլուխը գտնուելով գրեթէ բոլոր հայ կուսակցութիւնները», Պօղոս Նուպար, «միսիս Պրինիէ», «յարգելի միլիոնատէր Գալուստ Կիւլպէնկեան»:

«Յուսաբեր» երկրորդ անգամ, ամբողջ առաջին էջին վրայ պարզելով գրքոյկին խարդախութեան ապացոյցները (21 հոկտ.), հայ ժողովուրդին ուշադրութեան կը յանձնէ գարշելի «չանթաժ»ը: Եւ այս առթիւ՝ ռամկավար «Արեւ»ին երկդիմի դիրքը:

Ուրեմն, ոչ մէկ տարակոյս՝ գործին էութեան մասին: Արտատպուած ո՛ր եւ է պարբերութիւն, չափէն աւելի խօսուն է, ոչ միայն ոգիով, այլ եւ թրքավարի հայերէնով ու շարադրութեամբ:

Եգիպտոսի մեր պաշտօնակիցը, նախատեսելով այդ հրէշային խեղկատակութեան հետեւանքները, պարտք սեպած էր լուսաբանել արաբական թերթերը: Եւ յաջողած է:

Գահիրէի երեք հեղինակաւոր թերթերը — «էլ Պալաղ», «էլ Մուգաթթամ» եւ «էլ Ահրամ» հրատարակած են այդ ազդարարութիւնը, որ պարզելով սարքուած արիւնոտ խաղը, կ'ըսէ.

— «Գրքոյկը յանձնուած է արդէն Եգիպտոսի պատկան իշխանութեանց, անծանօթ հեղինակը հետապնդելու համար:

Ճշմարտութիւնը պարզած ըլլալու եւ հասարակութիւնը զգուշացնելու դիտաւորութեամբ, այս լուսաբանութիւնը տալէ յետոյ, յատկապէս կը խնդրենք արաբական մամուլի ազնիւ ընթերցողներէն, որ չզլանան մեզի իրենց աջակցութիւնը, արժանի տեղը բերելու համար ոճրապարտ հեղինակը եւ իր արբանեակները»:

Անշուշտ կարելի չէր միեւնոյն պարկեշտ եւ բարեացակամ դիրքին մէջ պահել արաբական մամուլին բոլոր օրկանները: Մանաւանդ Սուրիոյ մէջ, ուր այնքան սուր են ազգայնական կիրքերը, եւ առատ կանուխ արթնցողը պատրուակ մը կը փնտռէ, հայ գաղթականութիւնը վարկաբեկելու համար:

Տեսանք, արդէն, առաջին օրինակը, — «էլ Նիտա» լրագիրը իր ընթերցողներուն հաղորդելով գրքոյկին հրատարակութիւնը, զայն կը վերագրէ «Դաշնակ յայտնի գրագէտի մը», եւ բանի տեղ չի դներ այդ առթիւ եղած մերկացումները:

— «Բայց ի՛նչ ալ ըսեն, ուզեն պահեն, ուզեն բսեն, այլ եւս Դաշնակներու քաղաքականութիւնը որոշ եւ յայտնի է մեզի»:

Չենք գիտեր թէ «էլ Նիտա» ձեռքի տակ ունի՞ Ա. Նիկոլի վիժուկը: Բայց, ան արդէն կազմեր է իր համոզումը, իւղի պէս կլլեր է ինչ որ պատմեր են, քանի որ սեւով ճերմակի վրայ կը գրէ.

— «Այդ գրքոյկին մէջ Սուրիոյ եւ Արաբներու հասցէին շատ բուռն յարձակումներ գործուած են: Եւ այնքան աղտոտ լեզու մը գործածուած է մեզի դէմ որ արաբական աշխարհին զայրոյթը գրգռած է»:

Այս բոլորը կրկին եւ կրկին օրակարգի վրայ կը բերեն հիմնական խնդիր մը, որ կ'արծարծուի տարիներէ ի վեր, առանց ո՛ր եւ է ելքի յանգելու:

Կ'ակնարկենք Սուրիոյ գաղութին ղեկավարութեան, որ դժբախտաբար բախտին ձգուած է:

Կան բազմաթիւ օրկաններ, կրօնականէն մինչեւ քաղաքականն ու հայրենակցականը: Կան Միութիւններ, մասնաւորականութիւն, մամուլ, ակումբներ եւ գոյնզգոյն հաստատութիւններ:

Բայց, կը պակսի կենսականը — ընդհանուր ղեկավարութիւն:

Փարիզէն մինչեւ Պէյրութ, չունինք ո՛ր եւ է յստակ ուղեգիծ, այս հոծ եւ բազմապահանջ գաղութին համար, որ իր պայմաններով բոլորովին կը տարբերի միւսներէն:

Յաջորդական տագնապներն ու անակնկալները խրատ չեղան մեզի: Երեւի աղէտի մը կը սպասենք, խելքի գալու համար:

Եթէ կառավարելը նախատեսել է, ինչո՞ւ կ'անտեսենք այնքան վրդովիչ ախտանշաններ:

Առաջին անգա՞մ է որ զանազան թերթեր մաղձ կը թափեն եւ թոյն կը սրսկեն:

Նո՞ր է որ դեղին կամ կարմիր «Ա. Նիկոլ»ներ արիւն կը պղտորեն:

Եւ երբ այս բոլորը անպատիժ տեղի կ'ունենան հոգատարութեան շրջանին, ինչո՞ւ չենք ըմբռներ թէ՝ վաղը աւելի վրդովիչ անակնկալներու առջեւ պիտի գտնուինք: Մանաւանդ որ, կը շարունակենք մնալ կրաւորական, հակամարտ եւ անպատրաստ:

Արդէն սեղանի վրայ է հոգատարութիւնը վերցնելու խնդիրը: Որքան ալ ձգձգուի անոր գործադրութիւնը, մենք չէ որ պիտի շահինք անցած ժամանակէն:

Այնքան ճեղքեր բացուած են այդ ճակատին վրայ, այնքան «անելիքներ» կան որ, կը վախնանք թէ երկու կամ հինգ տարին ալ չբաւէ, — ենթադրելով որ դեռ այդքան կը տեւէ հոգատարութիւնը:

Մնաց որ, հոգատարութիւնը չպիտի ըլլայ մեր խարխուլը, այլ տեղական տարրը: Երկրին իրաւատէրը:

Տարրական պահանջ է որ ունենանք հիմնական ծրագիր մը, այսօրուան եւ մանաւանդ վաղուան համար:

«Ա. Նիկոլ»ները կուգան ու կ'անցնին: Ազդանշաններ են անոնք:

Ընդունա՞կ ենք ըմբռնելու այդ ազդանշանը եւ դեռ այնքան ծանրակշիռ երեւոյթներ:

Շատ ուշ ենք մնացեր արդէն, եւ վաղը կրնանք բոլորովին մինակ մնալ անծանօթին առջեւ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆԿՈՉ ԿՈՉԵՐԸ ԿՈՉԵՐՈՒ...

Եւ սա կոչե՛րը: Անկո՛չ կոչերը: Ի՞նչպէս կոչել զանոնք:

Ես զանոնք կը նկատեմ մեր վատթարագոյն յատկանիշներէն մէկը: Հայելին մեր հոգիին: Մեր տկարութիւններուն բանաձեւումը:

Ու ո՛րքան շատ: Կոչ՝ երբ չորս պատ պիտի բարձրացնենք՝ մանկատուն մը բանալու համար: Կոչ՝ երբ գմբէթ մը պիտի կամարենք, կամ՝ զանգակ մը պիտի հնչեցնենք: Կոչ՝ չորս կորացած քամակներու կտոր մը հաց, եւ քանի մը անսուաղ մանուկներու «պուտ մը կաթ» տալու համար: Կոչ՝ անձնուրաց մարտնչումներէ վերջ օտար անկիւն մը ծուարած վաստակաւորի մը համար: Կոչ՝ երբ հայրենիքի մէջ կառուցումի աշխատանքին պէտք է օգնել: Կոչ՝ երբ հայ Դատի պաշտպանութեան համար «զտնըւիլ» հարկ է: Եւ կոչ՝ երբ շարժման մէջ պէտք է տեսնել հայ տղամարդը...

Ու հատընտիր բառեր: Սրտի խօսող բառեր: Շռայլանք, բացատրութիւն, ո՛ն, ո՛ն, նոյն իսկ յուզելու համար հայ սրտերը, խթանելու համար հայ գիտակցութիւնները, ցնցելու համար հայ հոգիները...:

Հայ հոգի՞ն: Գիտակցութի՞ւնը:

Ուրեմն, «այսքան արիւն» անզօր եղան գիտակցութեան բերելու հայ զանկը: Այսքան թշուառութիւն դեռ կարօտ են բառերո՛ւ՝ յուզելու համար սրտերը: Եւ այսքան խոյանք ու հերոսութի՛ւն՝ անկարող՝ ցնցելու հայ հոգին...:

Ու հարկ է դե՛ռ կոչ ուղղել, որպէս զի քսակները բացուին, երբ պէտք էր որ անաղմուկ ու ինքնահոս ըլլար ան: Դեռ հարկ է, որ ճառեր խօսուին, որպէս զի ոգեւորուին ու լծուին գործի...:

Երեւոյթը չէ որ տխուր է: Այլ՝ մեր նկարագրին տխո՛ւր կողմն է աս:

Երբ յուզելու համար ճիգ պէտք է՝ կը նշանակէ՝ կոչ ընողներու համոզումով՝ յուզուելու բնական ընդունակութիւնը կորսնցուցեր է հայ սիրտը: Երբ խանդավառելու համար հուր ու բառ կ'ուզէ, կը նշանակէ ոգեւորումի ընդոծին բոցը չկա՛յ հայ հոգիին մէջ: Երբ օժանդակելու համար հրաւէրի պահանջ կայ, ըսել է՝ այդ հանոյքին զգացումը կը պակսի մեր մէջ:

Կը նշանակէ թէ սպառա՛ծ են քառասուն տարիներու հերոսական ու արիւնաներկ մարտնչումները, արիւնանց հայդուկներու «մութ գիշեր»ներու արշաւանքները, Անդրանիկը՝ իր հէքեաթային մարտնչումներով, Մուրատը իր հանճարեղ ռազմականութեամբ ու պիրկ եւ պղնձեայ դիմագիծով, Հրայրը իր խորոխտ ու վսեմ յատկանիշով, խանդադրի՛ւր Սերոբը իր ձագուկներով, կամաւորական գունդերը իրենց կայծակնային խոյանքներով, Րաֆֆին իր լեռնակուտակ հատորներով, Ահարոնեանը իր «Սեւ Հաւերով», «Խաւար եւ Լոյսին»ներով եւ Վազրիկներով:

Ա՞յս է հայ հոգին: Հայ գիտակցութիւնը: Հայ անձնազոհութիւնը...

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԳԱՄՆ ԱԼ ԱՆՕԳՈՒՏ Է

— :-: —

Երեքշաբթի օր, Օփերայի հրապարակին վրայ, ինքնաշարժ մը անցորդներու սահմանուած (զամուած) անցքին վրայ նետուելով, սպաննեց 21 տարեկան աղջիկ մը եւ ծանրապէս վիրաւորեց մայրը: Վիրաւորուեցան ուրիշ չորս անցորդներ ալ:

Կը նշանակէ թէ՝ զամերն ալ օգուտ չունին եւ աւելի քան երբեք արթուն պէտք է ըլլալ, մանաւանդ մեծ հրապարակներէն անցած ատեն:

⁂ Տիժոնի մէջ, կառախումբ մը ընդհարեցաւ հանրակառքի մը: Երեք ճամբորդներ եւ անցորդ մը սպաննուեցան տեղն ու տեղը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐՏԱԳԱՂԹԻ ԻՆՆԵՐՈՐԴ ԿԱՐԱՒԱՆԸ

ՀԻՆԳ ՀԱՐԻՒՐ ԲԱՆՏԱՐԿԵԱԼ

ԹԱՒՐԻԶ, 22 Հոկտ. (Թղթ. «Յառաջ»ի) — Այսօր Առաջնորդարան եկան դժբախտներու կարաւանից չորս հոգի եւս՝

1) Հրաչ Մելիքեան, *Խնուսցի, 24 տարեկան, երկար տարիներ ապրել է Խորհրդային Հայաստանում:*

2) Նուպար Թորոսեան, *Պրուսացի, 40 տարեկան, առաջին կարաւանով Յունաստանէն մեկնած:*

3) Թորոս Թիւֆէնկճեան, *Իզմիրցի, 22 տարեկան, առաջին կարաւանով Յունաստանէն մեկնած:*

4) Կարապետ Քիրազեան, *Թոտոսթոցի, 38 տարեկան, առաջին կարաւանով Յունաստանէն մեկնած:*

Վերջին երեք հոգու երկու ընկերները չկարողանալով Արաքսը անցնել, մնացած են միւս ափը: Ազատուած են թէ չեկիստներու ձեռքն են ընկած, — յայտնի չէ:

Հրաչն ու Նուպարը խոստացած են առանձին – առանձին իրենց գլխուն եկածը գրի առնել եւ թերթերուն ուղարկել:

Սրանց պատմելով, այժմ Երեւանի բանտում հինգ հարիւրից աւելի Յունաստանից գնացած երիտասարդներ կան բանտարկուած, որոնք ցանկացել են Արաքսը անցնել, բայց սահմանում ձերբակալուել են:

Մեզ վիճակուած է միմիայն այս ափը անցնողներին լսել եւ գրի առնել, իսկ թէ միւս ափում ինչեր է կատարւում, այդ արդէն չեկիստ – կոմունիստներին է յայտնի:

Այս անգամուայ եկողները նոյնպէս բառիս լայն իմաստով մերկ վիճակում տեղս հասած են: Նրանց վիճակը այնքան ծանր էր որ, փողոցով անցնելիս բոլորը խղճում եւ ցաւում էին ու միաժամանակ անիծում սովետական իրաւակարգը, որ խեղճ մարդկանց այդ օրին են հասցրել: Իսկ թէ ե՞րբ պիտի դադրի այս արտագաղթը, մարդ չի հասկանում: Բարեգործականն ու «Հօկճի»ները շատ խիստ լռութիւն կը պահեն եւ կարծես թէ որ եւ է բանից տեղեկութիւն չունին:

Ամօթ է, պարոննե՛ր, գոնէ խիղճ ունեցէք ձեր իսկ ձեռքերով դժբախտացրած բեկորներին օգնութիւն հասցնելու եւ նրանց սովամահութիւնից ազատելու ու նրանց մերկութիւնը ծածկելու:

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ԱՆՀԱՄԲԵՐ ԵՆ

«Թայմզ»ի թղթակիցը կը գրէ Փարիզէն. — *Այստեղ կանխահաս կը համարեն այն լուրերը թէ Ֆրանսա գրեթէ անմիջապէս պիտի քաշուի Սուրիոյ հոգատարութենէն: Անշուշտ Ֆրանսական կառավարութիւնը կը խորհի կարելի եղածին չափ շուտով բանակցիլ դաշնագրի մը մասին, յարեւմտան անոր որ կնքուեցաւ Անգլիոյ եւ Իրաքի միջեւ. բայց բանակցութիւնները դեռ չեն հասած այնպիսի կէտի մը ուր կարելի ըլլայ նախատեսել անմիջական կնքումը:*

⁂ Նոյն թերթին Պէյրութի թղթակիցը իր կարգին կը գրէ հոկտ. 31 թուականով. — *Սուրիոյ մարզպանը չկարենալով խորհրդարանին բացման օրը յայտնել խոստացուած դաշնագրին պայմանները, մեծ յուսախաբութիւն պատճառեց ազգայնականներուն, որոնք կը սպասեն որ Ֆրանսան ալ հետեւի Մեծն Բրիտանիոյ օրինակին:*

Ազգայնականներուն կասկածը՝ Ֆրանսայի դիտաւորութեանց մասին՝ աւելի շեշտուեցաւ այն հեռագրական լուրին վրայ թէ մօտալուտ չէ խոստացուած դաշնագրին կնքումը: Մտնալով թէ տարիներով բանակցութիւններ պէտք եղան մինչեւ որ կնքուեցաւ անգլեւիրաքեան դաշնագիրը, ազգայնական երեսփոխանները, բաց ի երկուքէն, որոշեցին չմասնակցիլ խորհրդարանի նիստերուն:

Նոր եւ ծանր խռովութիւններ Լոնտոնի մէջ

Երեքշաբթի իրիկուն նոր եւ աւելի ծանր խռովութիւններ ծագեցան Լոնտոնի մէջ: «Անօթութեան» վաշտերը որոշեր էին պատուիրակութիւն մը ղրկել Երեսփ. Ժողովին, իրենց պահանջները ներկայացնելու համար: Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած էր: Հաղորդակցութիւնները ընդհատուած էին գլխաւոր պողոտաներուն վրայ, եւ մասնաւորապէս խորհրդարանին շրջակաները: Անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր փողոցները: Երեսուն մարդու վրայ մէկը ոստիկան էր, բազմութեան մէջ խառնուած: Խորհրդարանին պահակներուն թիւը եռապատկուած էր: Ամբողջ մէկուկէս ժամ ոստիկանութիւնը կը ցրուէր համախմբումները, մինչ բազմութիւնը կ'աճէր անընդհատ: Առաջին միջադէպը պատահեցաւ ժամը 8ին, բուն իսկ Երեսփ. Ժողովին մէջ, երբ երիտասարդ մը պոռաց ունկնդիրներու սրահէն.

— Գետի՛նն անցնի ապրուստի միջոցները քննելու որոշումը: Ազատ ձգեցէք Հէնինկզրնը (գործազուրկներու ղեկավար մը, որ ձերբակալուեցաւ):

Հինգ բարապաններ խոյացան երիտասարդին վրայ եւ ոստիկանութեան յանձնեցին: Գործազուրկ մըն էր:

Քիչ յետոյ հրաման տրուեցաւ փակել խորհրդարանին դուռները: Ձիաւոր ոստիկաններ օգնութեան հասան, հրապարակը մաքրելու համար: Շատեր մերժեցին, աղաղակելով.

— Հերի՛ք է, ստակեցանք անօթութենէն...

Քանի մը ոստիկաններ կաշկանդեցին պոռացողներէն մէկը եւ քշեցին պահականոց: Ասոր վրայ բազմաթիւ ցուցարարներ հետեւեցան ոստիկաններուն եւ խուժեցին նեղ փողոցի մը մէջ: Ձիաւոր ոստիկաններու կրկնակ շղթայ մը ետ մղեց բազմութիւնը: Երթեւեկը դադրեցաւ եւ ժամը 9ին ծանր ընդհարումներ պատահեցան: Քանի մը հարիւր ցուցարարներ յարձակեցան ոստիկանական շղթային վրայ, արտաքին նախարարութեան շրջակաները: Ոստիկանները սկսան բիր գործածել անխնայ: Ուէսթմինիսթըրի կամուրջին վրայ, ցուցարարները կապարէ խողովակներով յարձակեցան ոստիկաններուն վրայ, որ աջ ու ձախ կը հարուածէին բիրերով: Միեւնոյն ատեն խռովութիւններ ծագեցան Չէրինկ Քրոսի կայարանին մէջ որ փակուեցաւ: Ոստիկանական ուժ մը ստիպուեցաւ նահանջել 2—300 գործազուրկներու առջեւ: Երբ օգնական ուժ հասաւ, ցուցարարները ցիրուեցան փախան դէպ ի Թրաֆալկարի հրապարակը, տապալելով բազմաթիւ կիներ եւ աղջիկներ որոնցմէ շատեր մարեցան: Այդ միջոցին, ուրիշ փողոցէ մը գործազուրկներ փորձեցին խորհրդարան մտնել,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԻՐԱԿԻ՞ ԹԷ ՈՒՐԲԱԹ

—)(o)(—

«Ճիւմհուրիյէթ» խմբագրականով մը պահանջած էր ուրբաթի փոխարէն կիրակին ընդունիլ հանգիստի օր: (Տես երէկուան «Յառաջ»ը): Նոր խմբագրականով մը, կ'առաջարկէ բոլորովին վերցնել շաբաթական հանգիստը.

— Այս կերպով մեր նախկին կացութեան վերադարձած պիտի ըլլանք, եւ ինքնաբերաբար անհետացած պիտի ըլլան ուրբաթի եւ կիրակիի դադարներուն հետեւանքով ստեղծուած դժուարութիւնները: Այս պարագային, շաբաթական հանգիստը պաշտօնական հաստատութեանց միայն յատուկ պիտի ըլլայ, բայց այդ առթիւ ալ կիրակին հանգիստի օր ընդունելու տեսակէտը պիտի պահպանուի: Պետութեան ելմտական կացութեան բերումով ալ անհրաժեշտ է որ, հանգիստի օրը կիրակիին վերածենք:

Այս պատճառներով, գոնէ առեւտրականներուն կրած դժուարութիւնները անհետացած կ'ըլլան, եթէ ջնջենք շաբաթական հանգիստի վերաբերեալ օրէնքը:

Տնտեսական տագնապը հետզհետէ սաստկացած ըլլալով, այլ եւս ակներեւ է թէ մեզի նման աշխատելու ստիպուած ազգի մը համար աւելորդ պերճանք մըն է հանգիստի օրը:

Նկատելով որ ապրուստը հետզհետէ դժուարացած է, այսօր ամէն մարդ անխտիր զոհ չէ շաբաթական հանգիստի դրութենէն: Շաբաթական հանգիստէն բնականաբար չեն կրնար աշխատիլ, հետեւաբար չեն կրնար իրենց ապրուստը ճարել: Այդ դասակարգին համար, շաբաթական հանգիստը կրկնակ բեռ մը կ'ըլլայ, որովհետեւ մարդիկը այդ օրը թէ՛ դրամ չեն շահիր եւ թէ ստիպուած կ'ըլլան աւելորդ դրամ ծախսելու:

Այս առթիւ, աւելցնենք որ շաբաթական դադարը մեզի համար երբեք կրօնական բնոյթ չունի: Իսլամ կրօնքը իր հետեւորդներուն կը հրամայէ միմիայն հետեւեալը.

— «Ուրբաթ օրը, «էզան» կարդացուած պահուն, բան գործ ձգելով մզկիթ գացէք եւ «նամազ»ը ընելէ յետոյ, դարձեալ ձեր գործերուն վերադարձէք»:

Անկէ զատ, յայտնի է թէ Ուրբաթի աղօթքը (նամազ) ընդամէնը 5—10 վայրկեանի զբաղում մըն է եւ ատկէ դուրս իսլամական կրօնքը հանգիստի որ եւ է պարտադրութիւն չէ դրած:

Նկատելով որ տնտեսական տագնապը թոյլատրու չէ որ մենք աւելորդ պերճանքի նմանող հանգիստներ ընենք, այսօր ալ կ'առաջարկենք բոլորովին ջնջել շաբաթական հանգիստի առժամեայ օրէնքը: Ուզողը թող աշխատի, ուզողը հանգիստ թող ընէ:

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ

ՕՍՄ. ՊԱՆՔԱՅԻՆ ՎՐԱՅ

Պոլսէն կը հեռագրեն նոյ. 1 թուականով. — Երէկ օրը ցերեկով երկու զինեալ եւ դիմակաւոր աւազակներ կողոպտեցին Օսմ. Դրամատան Պրուսայի մասնաճիւղը: Ատրճանակներն ուղղելով սարսափահար պաշտօնէութեան, ստիպեցին զանձապահը 3500 ոսկի յանձնել իրենց: Ցետոյ խառնակութենէն օգտուելով փախան:

ՆՈՐ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՄԷՋ

Աթէնքէն կը հեռագրեն նոյ. 1 թուականով. — Իրիկուան ժամը 6ին երկրաշարժի շատ զօրաւոր ցնցում մը զգացուեցաւ Խալքիտիքիի մէջ: Մասնաւորապէս ազդուեցան Փոլիկերոս, Արնէա, Սթակերա, Սթրադոնիքի եւ Եէրիսոս գիւղերը: Բազմաթիւ տուներ փլան: Ժողովուրդը ահ ու սարսափի մատնուած է: Նոյն ժամուն կոհակաձեւ շարժ մը ահ ու սարսափի մատնեց Սելանիկի ժողովուրդը: Ցնցումներ զգացուեցան նաեւ Սէրէզի, Տրամայի, Գավալայի եւ Քօչանայի մէջ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

« GREY WOLF »

(Հեղինակ՝ H. C. ARMSTRONG)

Բ.

Մուսթաֆա Քեմալ հարիւրապետ է 1905ին : Զինուորութեան շրջանին կը զբաղի նաեւ քաղաքական գործերով : Այդ օրերուն Սուլթան Համիտի բռնապետական իշխանութենէն եւ օտար միջամտութենէն դժգոհ երիտասարդութիւն մը կը հասուննար հետզհետէ Պալքաններէն մինչեւ Վոսփորի ափերը : Արդէն գոյութիւն ունի Վաթանի յեղափոխական ընկերակցութիւնը որուն նպատակն է ջախջախել Սուլթաններու եւ կրօնաւորներու ստեղծած վարչաձեւը եւ հիմնել սահմանադրական իշխանութիւն մը Թուրքիոյ մէջ :

Մուսթաֆա Քեմալ ամբողջովին համակիր ընկերութեան ծրագրին, կ'անդամակցի անոր եւ երեւան կուգայ իբրեւ կատաղի հակառակորդ օրուան վարչաձեւին : Ցօղուածագիր է եւ նոյն իսկ յեղափոխական բանաստեղծ :

Շատ չի տեւեր Վաթանի արձակ համարձակ գործունէութիւնը Պոլսոյ մէջ : Սուլթանը միշտ մտավախ, Իսմայիլ Հագգը փաշայի միջոցաւ կ'արգիլէ անոր գործունէութիւնը : Վաթանի կը վերածուի գաղտնի ընկերութեան մը որուն ղեկավարութիւնը գրեթէ կը ստանձնէ Քեմալ ինքը : Զգոյշ են հիմա, բայց անփորձ · որովհետեւ Սուլթանին «աչքը» կը հետեւի այդ ափ մը երիտասարդներու շարժումներուն, կը մտնէ տուներէն ներս ուր կը հաւաքուէին գաղտագողի եւ օրին մէկը Մուսթաֆա Քեմալ ինքզինքը կը գտնէ բանտին մէջ : Երկար չի մնար այնտեղ : Իսմայիլ Հագգը փաշա Սուլթանին հրամանով կը ղրկէ զայն Դամասկոս, հետեւեալ խրատականէն վերջ·

— «Կարող երիտասարդ մըն ես եւ ապագայ ունիս, եթէ շարունակես մնալ Նորին Վեհափառութեան ծառայութեան մէջ : Միւս կողմէ սակայն կ'անպատուես թէ ինքզինքդ եւ թէ համազգեստդ : Կ'ապրիս վատահամբաւ բարեկամներու շրջանակի մը մէջ, կը խաղաս ու կը խմես եւ կ'անցընես չուայտ կեանք մը հանրատուներէն ներս : Քաղաքական գործերու ալ կը խառնուիս եւ միացեր ես Վեհապետիդ դէմ գաղտնի դաւաճանութիւն յնողներուն եւ կը քաջալերես քու ընկերներդ ալ որ քեզի հետեւին : Նորին Վեհափառութիւնը պիտի գթայ քեզի, որովհետեւ երիտասարդ մըն ես եւ խենդ · հաւանաբար աւելի յամառ եւ վայրենի քան խելացիս դէջ : Պաշտօնի կոչուած ես Դամասկոսի հեծելազօրքի գունդին մէջ» :

Դամասկոսի մէջ Քեմալ կը վերակազմէ Վաթանը, իր շուրջը հաւաքելով համակիր երիտասարդութիւն մը : Բայց ասպարէզ չկայ երկրին այդ կողմը : Պալքաններուն մէջ է հրդեհը · պէտք է այնտեղ երթալ : Իր ընկերներուն խորհուրդով կը փախչի Սելանիկ : Լրտեսները դարձեալ կը հետեւին իրեն իբրեւ «վտանգաւոր» մէկը եւ Մուսթաֆա Քեմալ եկած ճամբով կը վերադառնայ Դամասկոս, ի հարկէ միշտ գաղտնի եւ ծպտուած այս անգամ : Բայց չի յուսահատիր եւ ճարահատ միջոցներու դիմելով, «ի պաշտօնէ» փոխադրել կուտայ ինքզինքը Սելանիկ :

Իթթիհատը ձեւ ու մարմին առած էր արդէն Սելանիկի մէջ : Բաւական երկար ժամանակ զինքը փորձելէ ետք, Հրեայ եւ Ազատ — Որմնադիրներու ձեռքով հիմնուած այդ կազմակերպութիւնը իր մէջ կ'առնէ Քեմալը : Կը բացատրեն իրեն Միութեան նպատակը որուն մէջ աւելի տեղ ունէին Որմնադրական եւ հրէական գաղափարները : Քեմալ ծուռ աչքով կը նայի բոլորին շարժումներուն · «ինք ի՞նչ կապ ունի միջազգային խնդիրներու կամ Հրեաներու պաշտպանութեան հարցին հետ. չէ՞ որ ինք Թուրք է եւ հպարտ այդ բանին համար ու իր միակ խօսքն է Թուրք ժողովուրդին ազատութիւնը : Ցետոյ, ի՞նչ ասպարէզ մնացած էր մետասաններորդ ժամուն հասնող անդամի մը համար : Արձակուած հրամաններուն պիտի հնազանդէր, իսկ այդ տեսակ բան չկար իր խառնուածքին մէջ :

Իթթիհատի շրջանակին մէջ կը ծանօթանայ Էնվէրին՝ «յախուռն երիտասարդ մը», Ճեմալին՝ «ծածկամիտ Արեւելքցի մը», Ճաւիտին՝ «տէօնմէ մը», Նիազիին՝ «Ալպանացի, վայրենի եւ անհաւասարակշիռ մէկը», Թալաթին՝ «նամակատան պաշտօնեայ մը որ կը նմանէր դանդաղաշարժ արջի մը» :

Քեմալ իր ինքնահաւան եւ յամառ բնաւորութիւնով չի կրնար շահիլ համակրութիւնը յեղափոխական շարժման վարիչներուն եւ մասնակից չէ անոնց գաղտնի գործունէութեան : Ցրտութիւն մը յառաջ կուգայ իր եւ անոնց միջեւ եւ Քեմալ կը քաշուի իր պատեանին մէջ :

Ցանկարծ կը պայթի 1908ի յեղափոխութիւնը : Իթթիհատի յանդուգն փորձը կը յաջողի անսպասելի կերպով : Մուսթաֆա Քեմալ որ, ինչպէս ըսինք, ղեկավար անդամներու շարքէն դուրս կը մնար, վարանումով կը դիտէ յեղափոխութեան առաջին փորձերը : Բայց հետզհետէ տեսնելով յաղթանակը, կը մօտենայ տէօնմէներուն : Թէեւ աննշան եւ անծանօթ մէկը, այնտեղ է երբ Էնվէր՝ օրուան հերոսը, Սելանիկի գլխաւոր հրապարակին վրայ կը կարդայ նոր Սահմանադրութիւնը :

Շուքի մէջ կը մնար Քեմալ՝ Էնվէր-Նիազիի փառքի օրերուն : Սահմանադրութեան հռչակումէն յետոյ Նիազի կը քաշուի Ալպանիա ուր կը սպաննուի : Էնվէր կը մեկնի Պերլին, զինուորական կցորդի պաշտօնով, իսկ Մուսթաֆա Քեմալ կ'ուղարկուի Տրիպոլիս, իբրեւ քննիչ :

Գիտենք որ Սահմանադրութիւնը իր հետ կը բերէ նոր բարդութիւններ, այս անգամ քաղաքական : Աւստրիա կը կլէ Պոսնա — Հէրսէկը, Յունաստան՝ Կրետէն եւ Պուլկարիան Բոս-սիոյ թելադրութեամբ կը հռչակէ անկախութիւն : Անդին Ալպանիա եւ Արաբիա կ'եփին :

Խառնակ է կացութիւնը Պոլսոյ մէջ : Սուլթանին համակիր կրօնաւոր դասակարգը կը պայթեցնէ քաղաքացիական կռիւ մը · Թուրքերը իրար կը սպաննեն փողոցներուն մէջ, յանուն իսլամական կրօնքին : Իթթիհատը կը դիմէ Մակեդոնիոյ բանակին որուն ընդհանուր հրամանատարն էր Մահմուտ Շէվքէթ փաշա՝ «բարձրահասակ, մեռելադէմ, նիհար եւ ներքինիի նմանող մարդ մը որ Սուլթան Համիտի աչքին լոյսն» էր եղած : Երկար վարանումէ ետք, փաշան գլուխն անցած մակեդոնական Բ · եւ Գ · բանակներուն կ'արշաւէ Պոլիս, դահընկէց կ'ընէ Համիտը, կը ջախջախէ «չէրիաթճի»ներու ըմբոստութիւնը : Էնվէր եւ Մուսթաֆա Քեմալ որ Ազատութեան բանակին մէջ էին իբրեւ հրամանատար եւ սպայակոյտի պետ, կուգան Պոլիս : Էնվէր կը փայլի ամէն տեղ իբրեւ ազգային հերոս, իսկ Քեմալ կը մնայ վարագոյրին ետեւը : Նոյն ինքնահաւան, հակակրելի եւ անհնազանդ մարդն է ան Իթթիհատի շարքերէն ներս : Սակայն այլ եւս չեն զբաղիր իրմով, ընդունելով հանդերձ իր կարգ մը կարողութիւնները եւ կը ձգեն որ շարունակէ իր զինուորական ծառայութիւնը :

×

Սահմանադրութեան առաջին երեք տարիները Մուսթաֆա Քեմալի համար քաղաքական դաստիարակութեան շրջան մը կը դառնան : Կը կարդայ Նափոլէոն եւ Մոլթքէ եւ կը հետեւի զինուորական կեանքի բոլոր շարժումներուն :

Դժգոհ է տիրող կացութենէն եւ անհաշտ հակառակորդ Իթթիհատի Հրեաներուն որոնց դէմ կը քարոզէ : Թշնամի է օտար պետութեանց, մանաւանդ Գերմանիոյ, որոնք մի միայն իրենց շահերն է որ կը հետապնդեն Թուրք հայրենիքին մէջ :

1911ին անդամ էր ընդհանուր սպայակոյտին եւ հետեւաբար բաւական ծանօթ զինուորական մը : Պատերազմական նախարար Մահմուտ Շէվքէթ փաշա, որ ծանօթ էր Քեմալի «վտանգաւոր» խառնուածքին, կը ղրկէ զայն Սելանիկ, մասնաւոր պաշտօնով : Պոլսէն հեռացումը տարբերութիւն չըներ Քեմալին համար որուն խելքը — միտքը պետական հարուած մը պատրաստել էր, որպէս զի «օտարները վտարուին եւ Թուրքիան մնայ Թուրքերուն» :

Երկար չի մնար Սելանիկ եւ կը կանչուի Պոլիս, ուր պատերազմական նախարարը նոր պաշտօն մը կուտայ անոր՝ իր աչքին տակ :

Մխիթարական չէր Պոլսոյ քաղաքական կացութիւնը : Դժգոհութիւնը եւ քաղաքական մեքենայութիւնները վտանգաւոր վիճակ մը ստեղծած էին :

Իթթիհատի անդամներէն Ճեմալ նոր կուսակցութիւն մը հիմնած էր : Հետզհետէ կը զարգանար հակադրման մտայնութիւնը զինուորական շրջանակներու մէջ : Քեմալ անմիջապէս կը մտերմանայ այդ նոր կուսակցութեան անդամներուն · կը խմէ, կը խաղայ, կը խօսի անոնց հետ, մէկ քաղաքական գործիչէն միւսին կը վազէ իր ծրագիրները, իր ներշնչումները պարզելու եւ գետին պատրաստելու համար : Բայց ո՞վ մտիկ պիտի ընէ այս երիտասարդ զինուորականին որուն խելքը բանի մը չի հասնիր եւ որուն ըսածներուն մէջ ոչ մէկ նորութիւն կայ : Սելանիկի մէջ ինք մէկն էր, իսկ Պոլի՞ս :

Տագնապի այս տարին Իտալիա առանց ազդարարութեան կը գրաւէ Տրիպոլիսը :

Մուսթաֆա Քեմալ կ'որոշէ մէկդի նետել քաղաքականութիւնը եւ կ'աշխատի ամէն գնով անցնիլ Տրիպոլիս, բայց ի՞նչպէս : Թուրքիա զինուոր չի կրնար փոխադրել ծովէն, որովհետեւ Իտալիա փակած է Տարտանէլը, իսկ Թրքական երկու մարտանաւերը «ժանգոտած» են Ոսկեղջիւրի ջուրերուն մէջ : Ամէն սպայ պէտք է իր միջոցներով երթայ կռուելու թշնամիին դէմ : Էնվէր եւ ուրիշներ այնտեղ են արդէն : Մուսթաֆա Քեմալ պիտի անցնի Եգիպտոսէն · բայց Անգլիա յայտարարած է Եգիպտոսի չէզոքութիւնը :«Քեմալ կը փրփրի զայրոյթէն · հապա՞ Եգիպտոս Թրքական հող է · Անգլիան ի՞նչ իրաւունք ունի այնտեղ» :

Արաբական տարազով կը փորձէ փախչիլ սահմանէն · քիչ մը արաբերէն կը խօսի, բայց իր դեղին մազերը եւ կապոյտ աչքերը նկարագրուած էին սահմանապահ ոստիկանին : Բախտաւոր է սակայն Քեմալ : Ոստիկանը՝ Եգիպտացի, թշնամի էր բոլոր քրիստոնեաներուն եւ կը սիրէ Թուրքերը : Ստիպուած է հնազանդիլ իրեն տրուած հրամանին, ձերբակալել Քեմալը եւ ետ ղրկել, բա՛յց . . . խորամանկ մարդ, կը ձերբակալէ դեղին մազերով եւ կապոյտ աչքերով ուրիշ ճամբորդ մը եւ ճամբայ կը բանայ Քեմալի առջեւ՝ օրհնութիւն մըն ալ շրթունքին վրայ :

Մուսթաֆա Քեմալ Տրիպոլսոյ ճակատին վրայ կը մտնէ ակամայ իր ոխերիմ հակառակորդին՝ Էնվէրի հրամանին տակ :

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Փարիզի մէկ կայարանին մէջ

Ո՞ւր սաանկ, բարեկամ։

— Անգամ մըն ալ Փարիզ չվերադառնալու պայմանաւ կ'երթամ Լիոն։

Անգամ մըն ալ չդառնալու պայմանաւ։

— Այո՛...

— Ա՛խ, բարեկամս, շատ նեղն եմ, ինծի 500 ֆրանք փոխ կուտա՞ս...

×

Հայրը՝ տղուն.

— Ըսէ տեսնեմ, ինչո՞ւ դասերուդ չես աշխատիր։

Տղան՝

— Ինչո՞ւ աշխատիմ, հայրի՛կ, մենք կ'աշխատինք, իսկ ամսականը ուսուցիչները կ'առնեն...

×

Կինը.— Սիրելի ամուսինս, վաղը ծննդեանդ տարեդարձն է, չէ՞։

Ամուսինը.— Այո՛։

Կինը.— Ուրեմն, հազար ֆրանք տուր, ու քեզի յիսուն ֆրանքնոց նուէր մը գնեմ...

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

«Ճումհուրիէթ»ի թղթակիցը՝ Մաժմուտ Եէսարի, որ նոր գրող մըն է, այս խորագրով պատմուածք մը ունի: Ստորեւ թարգմանաբար կու տանք զայն, ցոյց տալու համար թէ ինչպէս կը ծեգնեն հայկական «հեռատեսութիւնը»: Հեղինակը կարգ մը բառեր հայերէն գործածած է (աղբար, Ասփաս (Աստուած), պզտիկ եւլն.). —

Վ. Ի.

Վերջին օրերս, Զարզորեան էֆ. շատ մտախոհ, շատ մտազբաղ կը տեսնեմ: Առանց հոգի մարդ չըլլար: Ամէն ոք, իրեն զբօսանք մը կը գտնէ ու կը մեղմէ ցաւը: Զարզորեան էֆէնտին ալ կարդալու փափաքէն տարուեր է: Առտուան եւ երեկոյեան շոգենաւերուն մէջ, մեկուսի անկիւն մը կը քաշուի, դրպանէն գիրք մը կը հանէ եւ կը սկսի կարդալ:

Նախ, կարծեցի թէ հետաքրքրական վէպ մըն է: Այդպէս է. մարդ անգամ մը բռնուեցա՞ւ, չաւարտած՝ չի կրնար ձեռքէն ձգել: Բայց, յաջորդ օրը, Զարզորեան էֆէնտի նորէն «ընթերցումով զբաղած» էր: Գրքին ծաւալին նայեցայ. ամենադանդաղ ընթերցումով՝ երկու օրէն կ'աւարտէր: Է՛հ, մարսելէն կը կարդայ, ըսի: Երկու օր վերջ, Զարզորեան էֆէնտիին ձեռքը նորէն նոյն ձեւով գիրք մը կար:

Գրատան մը՝ նոյն գոյնով, նոյն ձեւով, նոյն կազմութեամբ հրատարակած հատորներու շարք մը ըլլալու է, մտածեցի:

Քանի մը օր վերջ, շոգենաւին մէջ, պատահաբար, Զարզորեան էֆէնտիին քովը նստայ: Զիրար բարեւեցինք: Իրարու որպիսութիւն հարցուցինք: Անոր ընթերցմանը արգելք չըլլալու համար թերթս բացի: Եւ սակայն, — Արարիչին գիտցածը արարածէն ինչո՞ւ պահեմ — աչքիս պոչովը Զարզորեան էֆէնտիին գրքին նայեցայ: Զարմանքէս՝ քիչ մնաց պզտիկ լեզուս կլլէի...

Զարզորեան էֆէնտին յունարէն դրպարտութեան գիրք մը կը կարդար: Գիտցածիս համաձայն, Զարզորեան էֆէնտի «մանիֆաթուրաճի» էր: Քառասուն տարիէ ի վեր ամուսնացած մարդ մը. իսկ կինը յոյն չէր: Արդեօք «մանիֆաթուրաճի»ութիւնը այլ եւս շահ չբերելուն, Զարզորեան էֆէնտի յունական վարժարանի մը մէջ ուսուցչութի՞ւն կ'ընէ, թէ տեղէ մը ականջին լուրեր մը հասան մեծ շահերու մասին, եւ Յունաստան երթալու մտադիր է:

Քանի մտածեցի, գանկիս մէջ հարցումները շատցան, ու նստած տեղս՝ նեղութենէս՝ քրտինքներու մէջ մնացի: Անհերսութիւնը յաղթեց տօք ու հարցուցի.

— Հարցնելը ամօթ չըլլայ՝ լեզու սորվելու փափաքը ուրկէ՞ ծնաւ:

Զարզորեան էֆէնտի գիրքը փակեց, դրաւ ծունկին, յոգնատանջ շունչ մը առաւ, եւ՝

— Մեր տիկինը բան գործ չունի՝ գլխուս ժեծ «տէրտ» մը փաթթեց, ըսաւ... Զգէ որ, իմ ալ յիժամարութիւնս բռնեց... պարապ գանուեցայ, աղբար: Ապա թէ ոչ, այս տարիքս եկեր եմ, սաանկ «խըմպըլ»ութիւն չէի ըրած...

— Քա՛ւ լիցի... քա՛ւ լիցի... Դուն աչքը բաց մէկն ես. մարդս միշտ պարապ պահեր կ'ունենայ:

Գլուխը շարժելով հաստատեց ըսածս.

— Այո՛, այո՛... մարդ երբեմն պարապ կը գտնուի...: Բայց, այս անգամ, մոմ վառեր՝ փնտռեր եմ... ծերութիւն, աղբար, մարդ բռածդ քանի ծերանայ, այնքան «պըզտիկլաշըյօր»... մանաւանդ մեր տիկինը բոլորովին «պըտիկլաշտը»...: Տունը, առանձին նստելէն կը նեղուի: Այսքան տարի է ամուսնացած ենք: Զաւակ չունեցանք: Շատ կը փափաքէինք: Բժիշկ ու հօճա չմնաց որ չդիմէինք: Բժիշկի դեղ, մանկաբարձի դեղ, պառաւ կնկան դեղ, բոլոր յանձնարարածներնին ալ անօգուտ անցաւ: Ասփասին (Աստուծոյ) բաժէն մատիկ մը տարբեր չըլլար եղեր...: Ալ յօյսերնիս կտրեցինք: Եկուր տես որ, մեր տիկինը, զաւակ կ'ուզեմ, տէ կ'ուզեմ...: Շուկայէն դրամով առնուելիք բան չէ որ առնես՝ տուն տանիս...: Մեզի դրացի է յոյն ընտանիք մը որ չորս զաւակ ունին: Վիճակնին մի՛ հարցնէք, ուտելիք հաց չունին: Կ'ուզե՞ս որ այս տարի զաւակ մը եւս ունենան... Ասփաս տալ որ սկսի՝ կուտա՛յ...: Դուն ուզէ կ'ըցիր՝ եթէ բան գործ չունիս... 5 թիւ տղան պիտի չկարենան նայիլ, ի՞նչ ընեն: Տանին եկեղեցիին դրանը առջե՞ւ դնեն, զաւակ է, աղբար, սիրտերնին չըլլար: Մեր տիկինը՝ Քօթաքին տիկնոջ՝ Զօյիձային՝

— Մատամ, ըսաւ, այս տղան մեզի տուր. մենք՝ մեզի զաւակ ընենք զայն...

Քօթաքին ու Զօյիձան խելք խելքի տուին մտածեցին. մերինէն լա՞ւ դուռ պիտի գտնեն: «Այո» ըսին... Ե՛ս ալ «այո» ըսի: Ու այդ տղեկը որդեգրեցինք...

— Բարիք ըրեր էք. երախտիքը մեծ է: Միայն թէ սա յունարէն սորվելնուդ պատճառը չհասկցայ...:

Զարզորեան էֆէնտի, յօնքերը պռստելով, ակնարկը խստօրէն ինծ սեւեռեց եւ ըսաւ.

— Ըրածդ խօ՞սք է, աղբար: Ո՛չ տիկինս յունարէն գիտէ, ո՛չ ալ՝ ես գիտեմ: «Պզտի»ը երբ խօսիլ սկսի՝ ի՞նչ լեզուով պիտի խօսինք հետը...

«Անօթութեան» ցուցարարները

Լոնտոն համախմբուած գործազուրկները 50 հոգինոց պատուիրակութիւն մը նշանակեցին, որպէսզի երեսփ. ժողովին ներկայացնէ իրենց պահանջները:

Զգուշութեան համար, բազմաթիւ ոստիկաններ շղթայ կազմած էին խորհրդարանին շրջակաները:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՉՁԳՁԳԵԼ ԲԱԺՆԵԳԻՆՆԵՐՈՒ ՎՃԱՐՈՒՄԸ

ԱՆԴՐՇԻՐԻՄԵԱՆ ՁԱՅՆԵՐ

(Պատերազմի գրականութիւն)

ՀԱՌԱՉՆԵՐ ՈՒ ՄՐՄՈՒՆՋՆԵՐ

Յուլիս 14ի Ֆրանսական ազգային տօնի օրերուն, պատահաբար, Ուազի նահանգի աւաններէն մէկուն մէջ կը գտնուի : Նախկին պատերազմիկներու միջնորդութեամբ իրենց ընկերներէն մէկը շքանշան պիտի ստանար, որ վիրաւորուեր էր եօթն անգամ, յիշատակութեան էր արժանացեր 17 անգամ, երեք գունդերու փրկութեան պատճառ էր եղած եւ ինք միակն էր իր գունդի վերապրողներէն :

Գիւղի հրապարակին վրայ խռնուած էր հոծ բազմութիւն մը : Քաղաքապետը, պաշտօնական անձեր եւ նախկին պատերազմիկները, որոնց մէկը ոտք չունէր, մէկը աչք եւ միւսը թեւ, եկան խումբ առ խումբ կանգնեցան :

Երեւոյթը աւելի քան խօսուն էր : Ցաւոր պատաչաճի ծիսակատարութիւններէն յետոյ, բոլորն ալ դիմեցին գերեզմանատան մարմարեայ մեծ արձանի մը քով, որուն վրայ գրուած էր «Մեռած՝ հայրենիքի համար, 1914—1917» : Եւ անուններու երկար շարք մը :

Պատերազմիկներէն մէկը խօսք առնելով դիտել տուաւ իր նոր շքանշանի արժանացած ընկերոջ·

— «Կը դիտես այս լուռ արձանը որ կը ցցուի այս անուններուն վրայ, ե՛ս ալ, դո՛ւն ալ, հոս պիտի ըլլայինք եթէ նախախնամութեամբ ու հրաշքով փրկուած չըլլայինք . . .» :

Եւ արցունքոտ աչքերով եկաւ համբուրել իր ընկերոջ պսակուած ճակատը . . . :

Եւ յիրաւի Ֆրանսական բոլոր գիւղերն ու քաղաքները, բոլոր միութիւններն ու հաստատութիւնները նմանօրինակ կոթողներով յաւերժացուցած են այն բոլո՛ր անունները, որոնք ինկած են պատուոյ դաշտին վրայ :

Ցուրտ մատեանի մը պէս, լուռ ու մունջ, անկիւնէ մը կը դիտեն կեանքը եւ կ'ոգեկոչեն 1914ի աննախընթաց Գողգոթան :

Եւ մարմարներէն յետոյ, ահա, հեղինակներն են որ կը պատմեն գրքերու էջերէն :

×

Ամերիկայի Ուիլըմ գոլէճի փրոֆէսէօրներէն Նորթըն Քրու, ծագումով Ֆրանսացի, 140րդ հետեւակ գնդի ենթասպաներէն «Վկաներ» գրքին մէջ, վերլուծման կ'ենթարկէ Ֆրանսայի մէջ հրատարակուած եւ պատերազմին նուիրուած բոլոր գիրքերը, որ երեւցած են այս 15 տարուան ընթացքին եւ զանոնք կը բաժնէ ըստ հեղինակներու կարեւորութեան եւ ըստ նիւթի, հետեւեալ ձեւով (*) :

Ա) Օրագիր՝ 70 հեղինակ, 84 հատոր ·

Բ) Յիշողութիւններ՝ 74 հեղինակ, 86 հատոր ·

Գ) Խորհրդածութիւններ՝ 31 հեղինակ, 42 հատոր ·

Դ) Նամակներ՝ 28 հեղինակ, 29 հատոր ·

Ե) Վէպեր՝ 48 հեղինակ, 59 հատոր ·

Մօտ երեք հարիւր հատոր կարդացեր, զտեր, դասաւորեր եւ քննական բովէ է անցուցեր, մի միայն ճշմարիտը ու ճշմարտագոյնը գտնելու առաջադրութեամբ : Ինչպէս ինք կ'ըսէ իր յառաջաբանին մէջ· «Ոչ թէ քարացած, բացարձակ ու վերացական ճշմարտութիւններ գտնելու համար, այլ զուտ մարդկային, անկեղծ վկայի, ինչպէս պատմագէտ մը, հասարակագէտ մը եւ հոգեբան մը պիտի ընէր : Պատերազմի այս պատմական ու իրական ճշմարտութիւնն է որ կ'ուզենք պաշտպանել նախ ամէն բանի դէմ» :

Եւ Նորթըն Քրու կը բաժնէ հեղինակները վեց դասի, ըստ արժէքի եւ ըստ բովանդակութեան : Իբրեւ ուսուցիչ աշակերտական նիշերով գնահատած է զանոնք · փաստակաօրէն ճիշդ, շատ լաւ, լաւ, միջակ, թոյլ եւ անարժէք : Թուենք կարեւորները.—

Առաջին կարգի հեղինակներուն մէջ են Պէնիէ, Պօնէ, Քառէ, Քաղէն, Սօվիլ, Տէլվէն, Տօնկօ, Փավլովսկի, Թիէռի, Վասալ, Վիալ եւայլն :

Երկրորդին մէջ են Շէն, Կրասէ, Հուսթիք, Նէժէլէն, Փարալ եւն· :

Երրորդին՝ Ֆիլիպ Պառէս, Պուշըռօն, Քէսէլ, Մօռուա, Միւռա, Փիք եւայլն :

Չորրորդին՝ Հ · Պարպիւս, Տօրժըլէս, Տիւհամէլ, Ժիռօտու, Ժընըվուա, Ռէյմօն Լըֆէվր, Վայեան — Քութիւրիէ, Թարտիէօ, Մաք Օռլան, Ժոզէֆ Ժօլինոն եւն· :

Հինգերորդին՝ Ալէքսանդր Առնու, Ասրիէն Պէռթրան, Ֆօռ, Ֆլօրիան — Փարմանթիէ, Մալէռպ, Մասիս, Զավի եւայլն :

Վեցերորդին՝ Կօշէ, Լիւսիէն, Կռօ, Նաստօ, Վառիօ եւն· :

Քրու, երկրորդական արժէք տուած է Տիւհամէլի, Տօրժըլէսի, Ժօլինոնի, Պարպիւսի եւ ուրիշ կարգ մը կազմըւած ու խոր գրագէտներու գործերուն, որ անկասկած ընդունելի չէ :

Այստեղ, մի առ մի, Պարպիւսի «Կրակ»էն, Տօրժըլէսի «Խաչափայտեր»էն, Ֆլօր· Փարմանթիէի «Ուրականներ»էն, Ժօլինոնի «Փառքի ձոր»էն, Նէկէլէնի «Տառապահարներ»էն, Մօրիս Ժընըվուայի «Վէրտէօնի տակ»էն, Տիւհամէլի «Մարտիրոսներու կեանք»էն, նոյն հեղինակի «Քաղաքակրթութիւնը» երկէն, Պէնիէի «Խոցուած»էն, Էմիլ Պառէի «Հողին զաւը»էն, դժուար է մէջբերումներ ընել եւ ծանրաբեռնել «Յառաջ»ի սիւնակները :

Բայց անհրաժեշտ է ընթերցողին գաղափար մը, պատկեր մը տալու համար փոքրիկ նմոյշներով ցուցադրել տաք ու վառվռուն շունչը այս հեծեծող գրականութեան :

×

Մութ երեկոյ մըն է : Կռիւը դադրած է ժամանակաւորապէս : Անտառի մը խորքը՝ Գերմաններն ու Ֆրանսացիները դէմ դիմաց խրամներուն մէջն են : Ֆրանսական X գիւղի տաճարի զանգակին հնչիւնները կը ցանուին անտառին վրայ : Բայց զանգակը իր թրթռուն ձայնին մէջ քաջալերութիւն կը բերէ Ֆրանսացիներուն եւ յանդիմանութիւն՝ Գերմանացիներուն : Ֆրանսացիներուն կ'ըսէ·

— «Ցուսացէ՛ք, Ֆրանսայի զաւակներ, ես ձեր քովն եմ, ես ձայնն եմ ձեր օջախներուն որ լքած էք : Ես ձեզի կը բերեմ ձեր ծննդավայրին պատկերը, որուն կապուած է ձեր սիրտը : Ես ձեր սիրտն եմ, երկրի սիրտն եմ, որ կը բաբախեմ ձեր մէջ : Աւելի քան վստահ եմ, աւելի քան ուժեղ եմ : Ես չափն եմ հայրենիքի անմահ կեանքին» :

Իսկ Գերմանացիներուն կ'ըսէր·

— «Անմիտներ, կը կարծէք որ Ֆրանսան պիտի մեռնէր : Լսեցէք ինծ, փոքրիկ եկեղեցին՝ որուն պատկերը փշուր — փշուր գետին են թափուած, տակաւին ամուր ու կանգուն կը պահէ զանգակը : Ան է որ ինծ կը ղրկէ դէպ ի ձեզ, որ կը հեգնէք մեզ, բայց ինծմով ամբողջ գիւղն է որ կ'արգահատի ձեզի : Ինչ որ ըրած էք դուք, ես կանգուն եմ, ես կ'ապրիմ . . . ինչ որ ալ ընելու ըլլաք, դարձեալ ես պիտի ապրիմ : Ես ձեզմէ չեմ վախնար, որովհետեւ գիտեմ որ պիտի գայ օր մը ուր զանգակատանս աքաղաղը, որ անդադար կապոյտ հորիզոնը կը դիտէ, պիտի տեսնէ նաեւ ձեր խելագար փախուստը եւ ձեր անհամար դիակները որ պիտի փտին մեր գիւղերուն մէջ» :

Ժընըվուայի «Վէրտէօնի տակ» գրքէն այս կտորը, ինչպէս եւ առհասարակ, ազգայնականի մը տաքութեամբ ու երեւակայութեամբ է գրուած : Հոն ամէն մէկ երեւոյթին ետեւ կը զգայ, կը չօշափես «Հայրենիք»ը, անոր փառքն ու մեծութիւնը :

Մինչդեռ Տիւհամէլը խորունկ ու լայն, համամարդկային շունչ մը դըրած է իր խօսքերուն մէջ : Ահա էջ մը «Մարտիրոսներու կեանք»ը գրքէն, որ դիակի մը հետ կը խօսի եւ կը կոչէ «Լացող դիակ» :

(3) ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

(*) Այս շարքին մէջ չենք մտներ Փուանքառէի, Ժոֆրի, Քլէմանսոյի եւ Ֆօշի քաղաքական եւ զինուորական յուշերը :

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

Ամայի՞ է քաղաքը, մեռա՞ծ է քաղաքը: Ո՛չ, այլ եռուն, կենդանի եւ շնորհալի: Բոլոր հանրակառքերը,— առաջին կամ երկրորդ կարգի,—կ՚անցնին բերնէ բերան լեցուած: Այսուհանդերձ ինծի տեղ բացին եւ օգնեցին Թրքերէն քանի զրոյցներու հաշիւին մէջ:

Անցնելէ յետոյ Գարաքէօյի նոր կամուրջը,— որ իրարու կը կապէ Պոլսոյ ափերը, իրարմէ բաժնելով Վոսփորի եւ Ոսկեղջիւրի ջուրերը,— կ՚իջնեմ վար: Մզկիթ մը ուշադրութիւնս կը գրաւէ իր հոյակապ ուրուապատկերով եւ մարմարեայ սանդուխներով, որ դրան առջեւ: Ներսը, վիթխարի գմբէթի մը տակ, որ մայրական գեղեցիկ ձեւով մը կը հակի չորս պզտիկ գմբէթներու վրայ, կապոյտ գդուածքէն լոյս մը պատէն կը կախէ ջուրի եւ երկինքի երազ մը, ուր կը շողան կաթ ու խորհրդաւոր երանգով, հրաշալի ծաղիկներ: Ցախճապակիէ այդ պաստառին վերեւը գրուած են տողեր Ղուրանէն ազուոր խճանկարներու, ոսկեգոյն յատակի մը վրայ կապոյտ քաղցրութեան մէջ, մեծ օթեակ մը, ոսկեղէն վանդակով, յառաջ կը կախուի մարմարեայ սիւներու վրայ:

Թանձր գորգ մը գետինը:

Ոչ ոքի կայ հեշտալի մզկիթին մէջ: Միայն, սիւնի մը ստորոտը, մարդ մը, հին գլխարկը մէկ կողմը դրած, գլուխը թաշկինակով մը ծածկած, ծունկի վրայ, գրակալի մը առջեւ, Ղուրան «կը քաղէ»: Իր մրմունջը, այս քաղցր պարապութեան մէջ, այնքան կ՚օրօրէ զիս, որ տարօրինակ չեմ գտներ հոծային արդիական հագուստը:

Բայց ահա եռեւս ուրիշ մէկը: Ապահովաբար նկարիչ մըն է, դատելով իր նկարապաստառէն, հայրենակից մ՚, դատելով իր երեւոյթէն: Ինծի պէս ալ ան յափշտակուած կանգներ է կախարդական այս լռութեան մէջ:

— Ի՛նչ հրաշալի մզկիթ, ձեւերու եւ գիծերու ի՛նչ սքանչելիք: Մէկը Պոլսոյ ամէնէն գեղեցիկ մզկիթներէն: Բարեբախտաբար մոռցուած է «առաջնորդ» գրքոյկներու մէջ, եւ զբօսաշրջիկները չեն հետաքրքրուած: Կը զգաս որ սուլթանուհիի մը մզկիթն է, Վենետիկեան գերուհի սուլթանուհի մը: Ամբողջովին կապոյտ, —երկինքի եւ ծակի կապոյտ մը: Իր վերնատունն ալ, վերը, վենետիկեան օթեակ մը չէ՞ միթէ: Զտեսա՞ք, դուրսը, փողոցին մէջ, իր առանձին մուտքը, կամարին տակ, ուր սովորաբար կը կենար կառք մը: Ահա սանդուղները, գաղտնի նրբանցքներ, միշտ գեղակերտ եւ պերճափառ:

Մայր — սուլթանուհիին մզկիթն է այս, սուլթանուհի Բէօսէմի, կինը Ահմէտի, մայր երեք սուլթաններու, որոնք սպաննուեցան: Մայր — սուլթանուհին ինք ալ իր կարգին խեղդամահ եղաւ իր ներքինապետին կողմէ պալատական սարսափելի դաւի մը ընթացքին: Մզկիթին շինութիւնը աւարտեց, շատ ուշ, իր հարսը, սուլթանուհի Թուրխան Շատիչա, լեհ գերուհի մը, Մէհմէտ Դ.ի մայրը:

— Երկու սուլթանուհիներու շինած մզկիթն է ուրեմն, հիմա կ՚ըմբռնեմ իր շնորհը, չափազանց զգայանէր:

— Կը տեսնէք դուրանին մէկ տողը, որ գրուած է մայր դրան վերեւ,— Իմաստուններուն մեկանը թանկագին է աւելի քան մարտիրոսներու արիւնը:

— Դժբա՛խտ սուլթանուհի, եթէ գիտնար թէ պիտի մեռնէր խեղդամահ, թերեւս չընտրէր այս խօսքը:

Գաւիթին մէջ, սքանչելի աղբիւր մը կը կրէ հետեւեալ արձանագրութիւնը.— Ջուրը կը սրբագործէ ամէն բան:

Կը բաժնուիմ նկարիչէն ու վար կ՚իջնեմ նախադաւթին վեհապանծ սանդուխներէն, որ կը յանգին հասարակաց պարտէզի մը, երեւոյթով անշուք, բայց լաւ գծուած ածուներով, եւ եւրոպական պարտէզի մը նման՝ լաւ յարդարուած ուղիներով: Առաջ հրապարակ մըն էր, հարիւրամեայ ծառերով հրապարակ մը, ուր կ՚ապաստանէին դատարկապորտները, բանաստեղծները, տէրվիշները, որոնք կուգային իրենց տարօրինակ ցնցոտիներով, ջուր փնտռելու, երազելու եւ քնանալու:

Այսօր այնտեղ լեցուած են մեծ թիւով գրագիրներ, որոնք իրենց կոնակը տուած են երկաթէ խեղճ ցանկապատի մը, եւ բաց երկինքին տակ նստած, իրենց գլխուն վրայ քասքէթ մը, իրենց առջեւ գրի մեքենայ մը, լատինական տառերով կը գրեն ինչ որ իրենց կը բերեն յաճախորդները աբաբական տառերով: Անոնք որ յաճախորդ չունին, կը ծխացնեն խոշոր «նարկիլէ» մը, զոր դրած են սեղանին վրայ, գրի մեքենային կողքին: Ոմանք ալ գաւաթ մը պաղ օշարակ կուլ կուտան, զոր կը լեցնէ օշարակավաճառը պղնձեայ իր աշտարակէն, մարգարտանման թալիսմաններով զարդարած եւ կուշտին կապած, գլուխին վրայ երախայի «փօլօ» մը:

Այնտեղ Թրքուհի մը իր հովանոցին տակէն, ծանր լուր մը կը շշնչայ իր տաքթիլոյին:

Կը շրջիմ անշուք պարտէզին մէջ եւ յանկարծ կը կենամ հին գորշագոյն պատի մը տակ, որուն վրայ բացուած ծակերէն, պղնձեայ վանդակի մը ետեւ, կը տեսնուին մարմարեայ կոթողներ:

Բէօսէմն է, խեղդամահ սուլթանուհին, որ կը հանգչի այնտեղ իր սպաննուած զաւակներուն հետ:

Ու ես կ՚երեւակայեմ զինք, լուսընկայ գիշերով մը, երբ լոյսը կուտայ երկաթեայ վանդակապատէն, կ՚անցնի հրապարակէն, կը մտնէ կամարին տակ, ուր կը կենայ իր կառքը, կը բարձրանայ սանդուխներէն վեր, սենեակէ սենեակ կ՚երթայ կը մտնէ լուռ մզկիթը, կը նստի իր ոսկեզօծ օթեակին մէջ դիտելով թէ ի՛նչպէս պատին վրայ կը խոխտան երկինքն ու վենետիկեան լճակները:

×

Կ՚արթննամ արշալոյսին, որ ներս կը թափանցէ մժեղարգել շըղարշին մէջէն, ու կը վազեմ պատշգամ:

Ահ, առջեւս է Պոլիսը, զոր իմ բլուրէս կը բաժնէ Ոսկեղջիւրի հովիտը: Վրան մշուշ, ուր կը ծփան,— ինչպէս երազի տժգոյն քաղաքներ, — գմբէթներու եւ մինարէներու կըղզեակներ:

Վար կ՚իջնեմ, բերնէ բերան լեցուն հանրակառքին մէջ սեղմուած՝ կը զուարճանամ դիտելով նշանատախտակները լատինական տառերով:

Շուրջս կիներ, վզնոցը փաթթած իրենց կզակին տակովը ալա Մոսկով: Ուրիշներ ալ հագուած են ալա փարիզիէն: Թերեւս նուազ գեղեցիկ, զոր կարելի չպիտի ըլլար նշմարել քօղի մը խորհրդաւորութեանը մէջէն: Բազմաթիւ սպաներ, զերմանական սեռմ համազգեստներ հագած, իրենց քասքէթին տակ նարնջագոյն, մանիշակագոյն ու կապուտակ թաւիշի կտոր մը, ինչ որ կը հակասէ մանկօլական իրենց տիպարին, տիպար մը, որ կ՚արդարացնէ բոլոր Թուրքերուն նոր ցանկութիւնը հրաժարելու այն ամէն ժառանգութիւններէն, արաբական եւ պարսկական, զորս կը զգան իրենց արեան, նոյնիսկ իրենց լեզուին մէջ:

Փողոցին աջ ու ձախ կողմերէն՝ սանդղաձեւ զոհեր, որ կը բարձրանան դէպի Կալաթայի աշտարակը, կամ կ՚իջնեն մինչեւ հին նաւահանգիստը: Իսկ ուրիշ սանդուխներ ալ կան, որ մէկ կողմէ կը հաղորդակցին Ոսկեղջիւրին, միւս կողմէ Վոսփորին ու Մարմարայի հետ:

Ամէն վայրկեան Շիրքէթի նաւերը կ՚երթան ու կուգան, եւ մարդկային ալիքներ նաւ կը մտնեն կամ ցամաք կ՚ելլեն՝ ճեղքելով ամբոխը շրջուն փերեզակներու, ծաղկավաճառներու, օշարակ կամ պտուղ ծախողներու, կօշիկ ներկողներու, լուսանկարիչներու, լրագրավաճառներու,— փոքրիկ աշխարհ մը, տխուր եւ խաժամուժ, ծաղրածուներու պէս հագած կեղտոտ քասքէթներ, մաշած զգեստներ, արեւմտեան թշուառ նկարապաստառ, աւելի եւս թշուառ անոր համար որ կ՚երեւի կապոյտ ջուրերու վրայ, արեւով ոսկեզօծ, եւ հորիզոնի մը վրայ, զոր կըպանծացնէ մեծ սուլթաններու կրօնաթաթախ ճարտարապետութիւնը:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Չիւնուփիններ

Պարթընէն կը գրեն «ճիւմհուրիյէթ»ի (25 Հոկտ.).—

Պարթընի մէջ գիւղական օրէնքը ամբողջովին գործադրութեան ճամբուն մէջ դրուած է: 8 գաւառակէ եւ 307 գիւղէ կազմուած այս շրջանին մէջ նախ գիւղական քարտուղարներու նշանակումով գործի սկսուած է: Շրջանակներու բաժնուած քարտուղարները 15 օրը անգամ մը կեդրոնին մէջ եւ գայմագամին նախագահութեամբ կը հաւաքուին, 15 օրուան իրենց գործունէութեանց իրենց տեղեկագրերը կը կարդան, նոր նոր հրահանգներ կը ստանան եւ կրկին գիւղ կը վերադառնան: Այս գիւղերուն մէջ 61 հազար բնակիչ կայ: Այս հայրենակիցներուն պէտքերը, մահուան եւ ծնունդի գործերը կարգի դնող, կենդանիի գողութեան դէմ պայքարող մարմին մը կայ: Այդ մարմինը տեղւոյն վրայ կրցածը կը կարգադրէ. չկրցածը կը տեղեկացնէ գայմագամին: Գիւղերէն շատ շատերը կապուած են մայր ճամբաներով: Մինչեւ վերջերը կենդանիով անցնիլն իսկ անկարելի եղող «Արիթ» լեռներու շրջակայքը 18 գիւղեր այսօր ճամբով մը կապուած են Պարթընի. խճուղին կառքի եւ ինքնաշարժի ալ կրնայ ծառայել: Գիւղերու ճամբաներուն վրայ վերջերս 44 հատ տախտակէ, եւ երկու հատ քարկիր կամուրջ շինուած է: Երկու մեծ կամուրջներու շինութիւնն ալ աւարտելու վրայ է:

Ամէն մէկ գիւղ ունի գիւղական սենեակ մը: Ամասրայի մէջ, ծովեզրը, գիւղացիի պանդոկ մը շինուած է: Գիւղացիին բարձրացման շատ նպաստող գիւղական օրէնքի գործադրման մէջ գայմագամ Թէվֆիք պէյ արժանաւոր ծառայութիւն եւ մեծ աշխատանք ի գործ կը դնէ: Ասոնք մը, ծովու եւ ցամաքի մաքսանենգութեան, տարիներէ ի վեր գիւղացիին մէջէքը կտրող կենդանիի գողութեան, ինչպէս նաեւ քաղաքին մէջ մինչեւ առաւօտ շարունակուող հրազէնի պայթիւններուն թատր եղող Պարթընը այս բոլորը այժմ պատմութեան թողած է: Գիւղը՝ մեր ժրաջան գայմագամը ըլլալու պայմանաւ՝ ստրկանութեան ուժեղ հետապնդման շնորհիւ, ոճրագործները աչք չեն կրցած բանալ եւ ստիպուած են խաղաղ ապրիլ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մարգագետինները

Գիւղատնտես Ե. Փանեանի ուսումնասիրութենէն.—

Հինգ հարիւր հազար հեկտար կը հաշուեն Հայաստանի մարգագետիններուն եւ արօտավայրերուն տարածութիւնը: Պէտք է գիտնալ, որ բոլոր այդ մարգագետինները եւ արօտավայրերը կը գտնուին աննախանձելի վիճակի մէջ: Շատ քիչ քանակութեամբ միայն խոտ կուտան, հազիւ 6-15 կենդիւնար: Վերջապէս Հայաստանի մարգագետիններուն եւ արօտավայրերուն տուած բերքը, խոտը, չի բաւեր անասուններուն, ոչ ձմեռը, ոչ ալ ամառը: Ոչ մէկ պահուած ուշադրութիւն դարձնող չկայ խոտամշակութեան:

Մինչեւ հիմա մարգագետիններն ու արօտավայրերը կ՚օգտագործուին քոչւորներու կողմէ, որոնք բարբարոսաբար կը շարժին, անոնք, առանց երբեք ուշադրութիւն ընելու մարգագետինը թարմացնելու անհրաժեշտութեան, Գարնան սկիզբը, խոտը հազիւ ծլած, կը քշեն իրենց անասունները եւ կ՚ոչնչացնեն մարգագետինը: Ձմեռուան սովէն ազատած անասունները, բաւականաչափ խոտ չգտնելով, կը դառնան ու կը դառնան, կոխկրտելով նորածիլ բուսականութիւնը: Այսպէս կը պնդացնեն հողն ալ, բուսականութիւնը զրկելով օդէ: Դարձեալ, մատղաշ խոտը տակաւին արմատ արձակած ու ամրացած չըլլալով, անասունները կը փրցնեն գետնէն ու կը մերկացնեն հողը: Կամ կը թողուն միայն անարժէք խոտերը, գողնալով հողին ամբողջ սննդանիւթերը: Ուրիշ վնաս մըն ալ, որ յառաջ կուգայ հողին այսպէս պնդանալէն: Մեր բոլոր մարգագետինները շրջապատուած են ժայռերով: Այս ժայռերը տարալուծուելով, քայքայուելով, անձրեւին ու հովին ազդեցութեան տակ, ամէն տարի մեծ քանակութեամբ հանքանիւթեր կը սահին կ՚երթան պինդ մարգագետիններուն վրայէն, փոխանակ մնալու այնտեղ:

Անհրաժեշտ է պաշտպանել Հայաստանի արօտավայրերն ու մարգագետինները: Չթողուլ որ աճին մոլախոտերը, այդ նպատակով արգիլել թաց հողին վրայ անասուն արածեցնել, խոտը կանուխ հնձել, դաշտ չհանել անասունները՝ երբ դեռ խոտը մատղաշ է, փճացնել մոլախոտերը, հաւաքել քարերը մարգագետիններու մէջէն, քանդել թփուտները, լեցնել փոսերը եւ խնամքով ցանել կերախոտը:

Յետոյ առու բանալ եւ ցամքեցնել ճահճացած արօտները, ինչպէս Աղբաքալի խորհրդային տնտեսութեան եւ Արփա Գիւղին հողերը, կերախոտ ցանել Ղարաղաչի, Խարաբալա գիւղերուն մօտ: Արգիլել, նոյնիսկ խոտը հնձելէ յետոյ, անասուններու արտածումը խոնաւ եղանակին կամ անձրեւէն թրջած մարգագետիններու մէջ: Ցաքանել մըրջիններուն կազմած հողի դէզերը:

Ներկայիս վիճաբանութիւն մը կայ խումբ մը հողագէտներու միջեւ, մարգագետիններն ու արօտները հեղուկ աղբով պարարտացնելու հարցին մասին: Ոմանք կ՚առաջարկեն պարարտացնել եւ ցաքանել, ոմանք ալ՝ պարարտացնել առանց ցաքանելու: Կան ուրիշներ ալ, որ կ՚առաջարկեն միայն ցաքանել: Առանց վիրաւորել ուզելու այդ հողագէտները, փաստակար կը գտնեմ բոլոր այդ ձեւերը: Ահա թէ ինչո՛ւ. — նախ Հայաստանի մէջ աղբի պահանջ չեն զգար բոլոր մարգագետինները, մանաւանդ այն հողերը, ուր կ՚աճին նաեւ թիթեռնածաղիկներ: Իսկ եթէ տեղ տեղ պահանջ կայ պարարտացնելու, պարզ մակերեսային պարարտացումով օգտակար չենք կրնար ըլլալ, ընդհակառակն սնունդ կը հայթայթենք մոլախոտերուն. որովհետեւ տարիներէ ի վեր պնդացած հողը, կորսնցնելով անձրեւին բերած լուծեալ հանքանիւթերը ծծելու յարմարութիւնը, չի կրնար օգտուիլ հեղուկ աղբանիւթէն: Այդ աղբանիւթին հեղուկ մասը կը շոգիանայ, չլուծուած տարրերն ալ կը կազմեն շագանակագոյն բարակ կեղեւ, որ ծածկելով հողին ծակոտիքը, աւելի եւս կը դժուարացնէ օդին եւ ջերմութեան թափանցումը:

Միւս կողմէ այդ կեղեւը իր գոյնով աւելի շատ ջերմութիւն կը ծծէ, հետեւաբար կը չորցնէ խոտը ժամանակէն առաջ: Ահա պարարտացնելուն անպատեհութիւնները: Թէ որո՞նք են ցաքանելուն անպատեհութիւնները.— Հողին երեսը կ՚օժտուի օդածծումով, հետեւաբարար աւելի արագ կը տարրալուծուին մակերեսի գործարանական նիւթերը՝ նպաստելով մոլախոտերու աճման: Ցաքանին ակռաները կը պնդացնեն ակօսներուն պատերը, ուր օդը դժուար կը թափանցէ:

Իսկ գարնան ցաքանելով, արմատախիլ կերախոտերը կը չորնան, աշնան ցաքանելով, կը սառին աւելի կանուխ քան մոլախոտերը: Ուստի այն մարգագետիններն ու արօտավայրերը, որոնք անպայման պարարտ կը պահանջեն եւ համեմատաբար հարթ մակերես մը ունին, այնպէս որ անձրեւաջուրը չի տանիր պարարտանիւթերը, պէտք է պարարտացնել հետեւեալ ձեւով.— Նախ հերկել՝ շուռ տալով հողի ժապաւէնները, յետոյ մասնաւոր գութանով մը փխրել նաեւ ակօսին յատակի հողերը, պարարտացնել հեղուկ աղբով կամ հանքային պարարտանիւթով: Ու յետոյ հողի ժապաւէնները կործել ակօսին մէջ: Պարարտանիւթը այսպէս կ՚իյնայ բուսականութեան արմատին մօտ եւ կը ծառայէ իր նպատակին, իսկ հողի ժապաւէններուն միջեւ մնացած տարածութիւնը կը նպաստէ օդի թափանցումին: Աւելի բարձրադիր սարալանջային արօտներու մէջ վտանգաւոր է այս աշխատանքը, որովհետեւ անձրեւը կը սրբէ կը տանի հերկուած հողամասին երեսը: Այդ պարագային, զիջել մակերեսային խառաբուծութեան եղանակին:

ՄԱՄՈՒԼ

ԾԽԱԽՈՏԻ ԲԱՆՒՈՐՆԵՐԸ

■■■

Սելանիկի «Հօրիզոն»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (23 հոկտ.).

— «Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ շրջանին մէջ, տասնեակ հազարներու կը հասնին ծխախոտի բանուորները: Արհեստը շատ բանուկ էր այս շրջանին մէջ հինէն ի վեր: Աշխատաւորները կը ստանային գոհացուցիչ օրավարձ եւ տարին հազիւ մէկ – երկու ամիս անգործ կը մնային: Այս առաւելութիւններէն շլանալով, աշխատաւոր ձեռքերու մեծ թիւ մը կը դիմէր ծխախոտի արհեստանոցները եւ «կուտէն» կը հասուննար արհեստին մէջ: Առաջները, կար նաեւ արհեստաւորներու պահանջը, այնպէս որ, հետզհետէ բազմացաւ, տասնեակ հազարներու հասաւ ծխախոտի բանուորներու համրանքը այս շրջանին մէջ:

Տարիներն ու ժամանակները սակայն փոխուեցան: Եւ, մօտաւորապէս չորս տարիէ ի վեր ծայր տուաւ ծխախոտի ձեռնագործութեան աննախընթաց տագնապ մը: Ծխախոտի ճարտարարուեստին ու առեւտուրին ներկայացուցիչները, ծախքերու նուազում մը ապահովելու համար դիմեցին գանազան միջոցներու, որոնք չեչտակի կը հարուածէին աշխատաւոր դասակարգը: Աժան ձեռքեր գործածելով, իբրացուցին՝ ծխախոտը սնտուկներու մէջ թխելու «Թօնկա» կոչուած դրութիւն մը, որ մուխը մարեց նուրբ ձեռնագործութեան մասնագէտ աշխատաւորներուն: Վաճառականը, գնած ծխախոտին մեծ մասը այդ ձեւով կը բանեցնէր, աժանագոյն օրավարձերը վճարելով բանուորուհիներուն: Անկէ պայթեցաւ տագնապը, որ յետագային, աւելի սաստկացաւ, մէկ կողմէն ծխախոտի գերարտադրութեան ու խնդրանքի պակասին եւ ասոնց իբր արդիւնք՝ արդիւնաբերութեան յաջորդական նուազումներուն հետեւանքով, իսկ միւս կողմէն օրավարձերու անկման պատճառով: Եւ ստեղծուեցաւ այսօրուան կացութիւնը, երբ Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ գերագանցապէս ծխախոտ արտադրող եւ ծխախոտով ապրող շրջաններուն մէջ, ձեռնագործութեան համար տրամադրուած ծխախոտի նուազած քանակութիւնը, չափազանց խոտոր կը համեմատի աշխատաւոր ու արհեստաւոր ձեռքերու հոծ համրանքին հետ: Այս պատճառով ալ, ծխախոտի բանուորները չեն կրնար բաւարար գործ ճարել ապրելու համար եւ փա՛ռք կուտան բախտին, եթէ երբեք տարուան մը ընթացքին 3, 4 կամ առ առաւելն 5 ամսուան գործ կրնան գտնել, մնացեալ 9, 8 կամ 7 ամիսները անգործ ու կիսաքաղց թափառելու համար փողոցներու մէջ:

Աւելցուցէք այս ողբերգական վիճակին վրայ նաեւ ծխախոտի բանուորներուն ենթարկուած հակառողջապահիկ պայմանները, որոնց ներքեւ ստիպուած են անոնք աշխատիլ օրական ութ ժամ, փոշի շնչելով եւ մանրէ ստացնչելով, տժգունելով ու հիւծելով, — եւ դարձեալ լրիւ չէք կրնար ունենալ պարհուրանքի այն պատկերը, զոր ծխախոտի բանուորը կը պարզէ ձեր առջեւ»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (37)

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...

■■■■■■■■■

Անհամբերութեամբ, տագնապով սպասողներ ալ կան: Անխօս, տենդագին: Ահ եթէ անոնց գրողները գիտնային թէ ինչպէ՛ս կը սպասուի հոս...

Փոքրիկ ծախքերու, «անհրաժեշտութիւններու», կերակուրներու միօրինակութենէն հիւանդագինօրէն զուածներուն համար ալ, ցրուի՛չ, պիտի բերե՞ս այն ... մը Փրանքը... ի՛նչ խղճալի բաղձանք...

Զորս հոգի թուղթ կը խաղան. հոն երկու հոգի նարտ: Չեն խաղար գրեթէ: Իրենցմէ երկուքը սաէպ կը դառնան հարցնելու «եկա՞ւ»: Կը պատուիրեն մէկուն կամ միւսին թէ «Շարլ կամ Կապրիէլ, ուշադրութիւն անունիս, առ ու հոս բեր...» իբր թէ առանց ատոր նամակը կը կորսուէր:

Արմանն ալ ամէն օրէ աւելի անհամբեր է: Զայրոյթով կը նայի խաղացողներուն: «Կամաց պոռացէք», կը ... ակռաներուն մէջէն, չես գիտեր որո՞ւ: Աննախընթաց է իր այս վիճակը: Բայց չեմ համարձակիր մօտենալ: Շատ մը օրերէ ի վեր կարճ ու պաղ խօսքեր միայն կը փոխանակենք: Ափսո՜ս, կարելի լաւ մտերմութիւն մը մեռցուցի յիմար խօսքերու կարկուտի մը տակ...

— Անպիտան մարդը կ՚ուշանայ:

= Քառորդ ժամ կայ սովորականէն:

— Հապա ցո՞ւրտը, հապա խոնա՞ւը... եթէ չգա՛յ...

= Կուգայ, կուգայ:

Հոգ ընելու օ՞ր է միթէ իր հանդարտիլը կամ ոչ:

Թէեւ, ես նամակի չեմ սպասեր:

Արդէն ստացեր եմ հօրաքրոջս իր ամսական աղօթքն ու օրհնութիւնը, գրուած ակնոցաւոր աչքերով ու դողացող մատներով: Գծերը մոռացութեան տրուած, չտեսնուած, անհաւասար տողերով: Խե՜ղճ հօրաքոյրս: Կը ծերանայ. գիտեմ, զիս շատ կարօտցեր է: Մայրս փոխարինեց մանուկ տարիներուս: Ու հիմա որ վախն ունի զիս կորսնցնելու, հազիւ կը զսպէ լացը: Ցայտնի է ամէն մէկ խօսքին ետին տրոփող սիրտը: Կ՚երեւայ: Խրատներ որ կը քաշուին սակայն մահսատուեր բառեր ըսելէ: Աղօթքներ ու քաջալերանքներ՝ սառած ձեռքեր տաքցնելու ճիգն ընող հեւքի պէս:

Հօրաքո՜յրս... Ահա կը գիտակցիմ: Իմ աւելորդ մարդու մահս խեղճ չարիք ունի, իր հեռքերուն վրայ: Անցնելէ յետոյ: Ես որ կ՚ըսէի թէ ոչինչ կը ձգեմ, մոռացո՜ւս... Ո՞վ պիտի կրնայ կասեցնել արցունք, ի՞նչ բան, մեր ներկայութեամբն ու բացակայութեամբը ըստեղծուած վիշտերուն, ցաւերուն չարանը... Հօրաքո՜յր, հաւանաբար վիշտը զոր կուտամ վիճակովս՝ քեզ ինձմէ առաջ գերեզման տանի, մինչ ես կը ցամքիմ տակաւ, օրըստօրէ աւելի չըթայուած հալումաշ մարմնիս տուայտանքին, ու կը նեղուիմ ուրիշի մը վրայ արտասուելու անկարողութեամբս... Օ՜, սիրելիի մը կորուստին առթիւ չկարենալ արտասուել...

... Հազուադէպ են ընկերական նամակները: Զանձրացան տղաքը: Մխիթարական խօսքերն ալ չափ մը ունին: Կ՚անլինան, կեղծիք կը դառնան: Եւ ընկեր մը, պարտուած ընկերի մը ի՛նչ կրնայ ըսել, եթէ չուզեր գործել: Եւ ի՛նչ ընեն այս քրոնիկ մահուան դիմաց: Եւ յետոյ, կեանքը ապրելու համար պէտք է կոխել ինկածները: Նոր շրջանակներ, նոր հաճոյքներ: Դաժան ու անգութ «նորը» երիտասարդին է: Ընկեր մը չի կրնար անցնիլ այդ գիծը, առանց եղբայր ըլլալու: Համոզիչ, մարդկային իրականութիւնն է ասիկա, ուր մեղքն ու մեղաւորը իրար չեն ճանչնար: Իրար կ՚անգիտանան: Քարը գլուխը՛, ըսէ՛, ըսէ՛, ըսէ՛...

Գ...էն երէկ առի: Բացիկ մը: Աչնանային անտառ մը տժգոյն: Կարճ խօսքեր: Կիսատ խօսքեր: Եւ կէտ, շատ կէտ::: Ծածուկ, գրաւող վիշտ մը որ կը կրծէ քաջութիւններուն արմատը: Եւ այդ հազիւ կը հասկցուի, մէկ նամակէն միւսին անջրպետը այնքան է փոքր... Բայց ամբողջութիւնը անդունդն է որ կը շինեն... վասնզի ո՞ր երիտասարդ սիրտն է որ չպիտի տեսնէ, վերջ ի վերջոյ, մութ ու անվերջանալի ճամբու մը առջեւ կանթեղին անզօրութիւնը...

Այսպէս, միջանցքներուն մէջ կը չափենք անդադրում՝ կարճ միջոցի մը անսահմանօրէն երկարելու կարողութիւնը... Նոյն քառակուսի գետնին վրայ կ՚երթանք ու կուգանք, կուգանք ու կ՚երթանք շարունակ...

Անշուշտ պիտի գայ ցրուիչը:

Ժէ.

Լիմօժցի էմիլը ինծի կ՚առաջարկէ երթալ Բէնսաքին տեսութեան:

Անհանդարտ տղան քանի մը օր առաջ անխոհեմութեամբ ծանրութիւն մը փոխադրելով արիւն թքաւ: Կարեւորութիւն չտուին: Ինքն ալ նոյնքան: Բայց շատցաւ, ջերմը բարձրացաւ. իսկ հիմա վարի թիւ 4 սենեակն է:

Երբ թիւ 3 սենեակին առջեւէն կ՚անցնինք, կը լսենք Ռաթան որ վէճի բռնուած է մայրապետին հետ:

— Զըլլա՛ր, կ՚ըսէ մայրապետը, ծանր է վիճակը: Յետոյ անթարթ դուռին յառած իր աղջկան կը սպասէ: Անօգուտ անցաւ մեր խրատը: Զուղեր մեկնիլ: Կը սպասէ: Բժիշկն ալ սրդողեցաւ...

= Ի՞նչ կ՚ըլլայ եթէ տեսնեմ. թէեւ գժտուած էինք, կը պատասխանէ Ռաթա, բայց հոգ չէ, վնաս մը չի տար, իմ գիւղէս է ինք, թերեւս բան մը կ՚ուզէ, բան մը կը փափաքի, ես զղջացած եմ սիրտը ցաւցնելուս, հաշտուիլ կ՚ուզեմ, ձգեցէք, խնդրեմ...

— Հասկցէք պարոն, իր աղջկան կը սպասէ, հաշիւով դուռը կը բանանք, նուազ յուսախաբութիւն պատճառելու համար, կրնայ ըլլալ որ մէկ վայրկեանէն միւսը գայ, հասկցէք, մահամերձ է...

Ռաթան կը լռէ, ու կը մօտենայ մեզի:

— Ո՞վ է հիւանդը, կը հարցնեմ ցած ձայնով:

= Միւրիէն:

— Ո՞վ:

= Լաակեացը:

— Հը՛մմ: (Որքան շուտ կը մոռնանք մէկզմէկ. ուրեմն խեղճ մարդը մահամերձ է եւ աղջկան կը սպասէ):

— Պիտի գա՞յ արդեօք, կը հարցնեմ բարձր:

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

բայց ոստիկանութիւնը կրակ բրաւ: Բազմաթիւ մանաւոր ինքնաշարժներ բռնուեցան ցուցարարներուն կողմէ: Ժամը 10ին խորհրդարանի հրապարակը ամբողջովին պարպուած էր, բայց խռովութիւնները շարունակուեցան դէպ ի արեւմուտքի թաղերը: Բազմութիւնը յարձակեցաւ ոստիկաններուն վրայ: Միեւնոյն ատեն պատկառելի թափոր մը կը կազմուէր ուրիշ թաղի մը մէջ: Ցուցարարները չէին կրնար կը նետէին ոստիկաններուն վրայ: Բազմութեան ճնշումին տակ, խորտակուեցան բազմաթիւ վաճառատուներու ապակեփեղկերը: Ժամը 10·30ին հասան հինգ ինքնաշարժներ որոնց մէջ տեղաւորուած ոստիկանները երկար բիրեր ունէին: Վերջապէս կարելի եղաւ ցրուել վիթխարի բազմութիւնը, բայց մինչեւ ուշ ատեն խռովութիւնները շարունակուեցան զանազան թաղերու մէջ: Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան:

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջակաները

ՊԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՌԻ Արծիւ խումբի ժողովը այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ընկ. Մինաս Ալթունեանի բնակարանը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՊԸԼՎԻԼԻ Ռոստոմ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Ռոստոմի Գրադարանին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէն դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Մուրատ, Կայծակ եւ Գայլ Վահան խումբերը այս Կիրակի ժամը 5.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. Պ. Չիւսեան: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները նկատի պիտի առնուին: Ներկայ կ'ըլլայ շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

Փարիզի Գրական Ակումբ այս շաբ. իրիկուն ժամը 9ին, 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. Կը հրաւիրուին Ակումբի անդամները տարեկան ընդհ. ժողովի: Օրակարգ՝ 1) զեկուցում Ակումբ.ի 1931—32 թ. գործունէութեան մասին, 2) վարչութեան ընտրութիւն:

Մեծամասնութիւն չըլլալու պարագային, նոյն օրը ժամը 9.30ին տեղի կ'ունենայ երկրորդ եւ վերջնական ժողովը:

Երգչուհի-դերասան Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼԻ ներկայացումները

Լ Ի Ո Ն Ի Մ Է Ջ.— Նոյեմբեր 5ին Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.45ին Էմիլ Զօլայի Թատերասրահին մէջ 127-129 rue Boileau

Տ Է Ս Ի Ն Ի Մ Է Ջ.— Նոյ. 6ին Կիրակի ցերեկ ժամը 2.30ին Նորականոյց Ժողովրդական Տան մէջ:

Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ Ի Մ Է Ջ.— Նոյ. 26ին, Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Սալոն Շաբի մէջ, 84 բիւ Շափ:

Կ Ա Ր Տ Ա Ն Ի Մ Է Ջ.— 27 Նոյեմբեր, Կիրակիր առաւօտ:

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ՝ **ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ-ԱԼԱՆ** [ՕՓԵՐԷԹ]

Գիները ժողովրդական են:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Հիմնադիր ԱՐՄԱՆ ԿՈԹԻԿԵԱՆ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին կը ներկայացուի՝

ՀԱՅԻ ՀԱՄԱՐ (Մարուող ճրագներ) Դրամ 3 արար Ա. Աբէլեանի

կը մասնակցին՝ Տիկիններ՝ Գայեանէ, Լաթիֆեան, Պ. Պ. Ալթունեան, Գմբէթեան, Թորոսեան, Կոթիկեան, Նիկողոսեան, Տէրվիշեան:

Տոմսերու գիները 3 եւ 5 Ֆր.: (30 տեղ միայն 10 Ֆր. ռէզէրվէ)

Տոմսերը կը ծախուին սովորական տեղերը: Տոմսերը ապահովել նախօրօք Հրանտ Սամուէլի գրատունէն եւ միւս սովորական տեղերէն:

ՋԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՕՆԷԻ ՄԷՋ

Պուլօնեը սիւր Մէր 2 Նոյ. 932

Հակառակ քիչ ձուկ որսացուած ըլլալուն, գոհացում կը տրուի բոլոր պահանջներուն: Կերէք Պուլօնեի ձուկը:

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant ***H. STEPHAN***

Տիկ. Ժ. ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Թուլլրսի հիւանդանոցին մէջ ունեցած հիւանդապահուհիի պաշտօնիդ շնորհիւ, շարունակ շփման մէջ պիտի ըլլաս ամէն կարգի թշնամի զօրականներու հետ եւ բացառիկ պատեհութիւններ պիտի ունենաս իմանալու զինուորական խումբերու շարժումները, զինուորական կազմակերպութիւնները վայրերը, հրետանիին կեդրոնացումներն ու դիրքերը, մթերանոցներու կազմակերպումը եւ այն բազմաթիւ զինուորական գործունէութիւնները, որոնք ամէն օր տեղի կ'ունենան Թուլլրսի պէս կրակի գիծին մօտ գտնուող բերդաքաղաքի մը մէջ:

Հետեւաբար, անկախ՝ մասնաւոր հրամաններու գործադրութենէն՝ քեզ պարտականութիւն պիտի համարես հաղորդել նաեւ բոլոր զինուորական տեղեկութիւնները, նոյն իսկ եթէ անոնք քեզ համար աննշան համարուին:

Ցիշէ թէ դուն չէ որ պիտի դատես նշանակութիւնը այն բաներուն զորս կը լսես կամ կը տեսնես շուրջդ:

Սահմանագլուխէն անդին զինուորական մասնագէտներ կան որոնք հասած տեղեկութիւնները գիտեն մաղել»:

— Բայց տեղեկագիրներս ի՞նչպէս պիտի հաղորդեմ, ըսի:

— Քիչ մը համբերէ ու ամէն բան պիտի իմանաս: Սկսինք ծայրէն: Անգլիական Գաղտնի Գործակալութեան մօտ քու անունդ է «Լօուա», բոլոր տեղեկագիրներդ պիտի ըլլան ծածկագիր եւ ստորագրուած այդ անունով: Ծածկագիրը զոր պիտի գործածես խրթին է, բայց մէկը որ անոր բանալին ունի, կրնայ դիւրութեամբ իմանալ կամ կարդալ:

Առաջին գործդ պիտի ըլլայ զոց սորվիլ այդ ծածկագրին տարազը եւ այնքան լաւ որ երբեք սխալ չընես: Երբ լաւ մը սորվեցար, կը փճացնես այդ տարազը եւ քու իսկ ապահովութեանդ համար որքան շուտ այրես ատանկ անիծուած թուղթ մը այնքան լաւ կ'ըլլայ:

Առի ծալլուած թուղթը զոր Լիւսէլ ինծի երկարեց առանց մեկնաբանութեան եւ խօթեցի գուլպայիս մէջ:

Լիւսէլ հանդարտ կերպով ծիծաղեցաւ, եւ — Մարթա, — ըսաւ — շատ խելացի եւ նպատակայարմար չէ ատանկ վտանգաւոր թուղթ մը այդպիսի տեղ մը պահել: Եթէ մէկը վրադ խուզարկելու ըլլայ, առաջին անգամ հոդ պիտի նայի: Մազերուդ մէջ դիր:

Հրահանգներդ պիտի ստանաս «Գանթին Մա»ին միջոցով: Երբ հաղորդելիք լուր մը ունենաս ծածկագիր կ'ընես, կ'երթաս Rue de la Place, մինչեւ որ հասնիս Grand' Placeը: Հոն աջ ձեռքիդ վրայ ծառուղի մը պիտի տեսնես, ներս մտիր եւ ձախ կողմիդ հինգերորդ պատուհանը զարկ երեք անգամ. կեցիր. յետոյ դարձեալ զարկ երկու անգամ ու սպասէ: Հոն գտնուող մեր գործակալներէն մէկը, որ ծանօթ է Թիւ 63 անունով, պիտի առնէ տեղեկագիրդ ու անմիջապէս պիտի փոխանցէ սահմանագլուխին վրայ գտնուող Բրիտանական Գաղտնի Սպասարկութեան Մասնաճիւղին, վստահելի կամաւոր լրաբերներու միջոցաւ. որովհետեւ լուր մը երկար ժամանակ միեւնոյն ձեռքերուն մէջ պահելը երբեք խելացութիւն չէ:

Ցետոյ պատմեց «ապահով - գնդասեղ»աւոր մարդերու մասին, որ ըստ երեւոյթին հակադերման լրտեսական դրութեան շատ գործօն մէկ ճիւղն էր:

Այս մարդիկը երբեմն կը կատարէին ամենավտանգաւոր եւ ապշեցուցիչ ձեռնարկներ: «Ապահով - գնդասեղաւոր մարդիկը» կը ճանչցուէին իրենց վերարկուին տակ պահուած երկու ըսպիտակ մետաղէ շինուած ապահով - գնդասեղներով:

Ըսաւ թէ քանի մը օրէն անծանօթ մարդ մը մեր տունը գալով զիս պիտի հարցնէ: Եթէ ինծի ցոյց տայ իր վերարկուին տակ գտնուած երկու ապահով գնդասեղները, պէտք է ուրեմն որ ձեռքէս եկածը ընեմ՝ կամ տանս մէջ բնակեցնելով եւ կամ մօտիկ ընկերներէս մէկուն տունին մէջ առնելով:

Այս մարդը Թուլլրս կուգար «մասնաւոր առաքելութիւնով մը» եւ թերեւս կարճ ժամանակ միայն պիտի մնար: Այդ ժամանակամիջոցին ան որ եւ է տեղեկագիր որ տար, պարտաւորուած պիտի ըլլայի փոխանցել Թիւ 63ին:

Լիւսէլ ոտքի ելլելով ըսաւ.

— Ցտեսութիւն Մարթա, Աստուած հետդ ըլլայ:

Երկու օր վերջ երբ հիւանդանոցէն տուն գացի, մայրս ինծի յայտնեց որ առտուն կանուխ մարդ մը մեր տունը գալով զիս հարցուցած է:

Այս տեսակ մարդու մը հաւանական այցելութիւնը մօրս իմացուցած էի, եւ պատուիրած որ տունէն բացակայ եղած միջոցիս խնդրէ անկէ տունը գտնուած ատենս դարձեալ գալ:

Անծանօթը քիչ յետոյ եկաւ: Հուժկու, գեղեցիկ պեխերով ու միջին տարիքով մարդ մըն էր, դիւղացիի հագուստներով:

— Բարեւ, օրիորդ, հոս բնակութիւն գտնելու որ եւ է հաւանականութիւն կա՞յ արդեօք: Ես մէկն եմ այն դժբախտներէն որոնք արշաւանքի ժամանակ զրեթէ ամէն բան կորսնցուցին: Ինծի ըսին որ հոս գործերը լաւ կը վճարուին. ուստի կ'ուզեմ բախտս փորձել:

— Վայրկեան մը ներս հրամմեցէք, ըսի:

Անմիջապէս որ դուռէն ներս մտաւ մարդը՝ շուրջը արագ ակնարկ մը նետեց տեսնելու համար որ մէկը իրեն չի նայիր. յետոյ շուտ մը վեր վերցուց վերարկուն ուր տեսայ սպիտակ մետաղ երկու ապահով - գնդասեղները:

— Կարծեմ գիտէք թէ ի՞նչ պէտք է ընէք ասիկա, — մրմնջեց, սիկառի տուփին մէջէն հանելով ոլորուած ճերմակ թուղթ մը եւ ափիս մէջ դրաւ:

— Այս իրիկուն իսկ պիտի երթայ, — ըսի իրեն քիչ մը դողալով, որովհետեւ ասիկա տակաւին առաջին գործս էր:

Թիւ 63ին մօտ պիտի երթայի. ու կը խորհէի թէ արդեօք ա՞յր էր թէ կին եւ ի՞նչ տեսակ արարածի կը նմանէր:

Դարձեալ նայելով օտարականին, ըսի.

— Հոս ի՞նչ կ'ընէք:

— Գաղտնի գործակալ — պատասխանեց մարդը խիստ չեչտով — այդքանը կը բաւէ...

Ու հեռացաւ:

Ծառուղիին անկիւնին մօտ գերման տասնապետ մը ոստիկանի մը հետ կը շաղակրատէր. անցած ատենս կասկածելի ակնարկ մը նետեցին վրաս եւ կարծես սիրտս բաբախումը դադրեցաւ:

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone: Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՃԱՄԲԱՐ) Métro: TOLBIAC

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ 4 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

4 Novembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2026

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԷՐ ԵՂԷՔ ՁԵՐ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻՆ

Առաջարկելով յստակ ուղեգիծ մը Սուրիա – Լիբանանի համար, մենք մեծ սպասելիքներ չունինք Փարիզէն:

Ինչպէս ուրիշ պարագաներու մէջ, այստեղ ալ նորէն տեղացին է որ պիտի կատարէ տիրական դեր:

Անո՛ր, տեղական տարրին կ՚իյնայ ե՛ւ նախաձեռնութիւնը ե՛ւ կազմակերպումը ընդհանուր եւ հիմնական ղեկավարութեան մը:

Եւ մանաւանդ այն սերունդին որ արդէն հասունցած եւ ինքնապահ դարձած, ամէն դիւրութիւն կը վայելէ իր պարտականութիւնը կատարելու:

Ամէն անգամ որ մենք այս հարցը դրինք մէջտեղ, մեզի պատասխանեցին թէ Սուրիան զրկուած է այդ առաւելութենէն: Թէ դուրսէն մարդիկ պէտք է որ գան եւ ստանձնեն պատասխանատուութիւնը:

Առնուազն թիւրիմացութիւն է այս կամ նախապաշարում:

Դուրսէն մարդիկ միշտ ալ պարտաւոր են երթալ եւ ամրապնդել օղակները: Եւ ինչքան շատ երթան, այնքան լաւ:

Բայց, անոնք պակասները պիտի լրացնեն, ոչ թէ գլխու վրայ բազմած՝ իշխանութիւն պիտի բանեցնեն:

Ինչ որ ալ ըսեն, մեզ չեն կրնար համոզել՝ թէ ընդունակ եւ տրամադրելի տարրեր չկան այդ հոծ գաղութին մէջ, հանրային կեանքը վարելու համար:

Ընդհակառակն, թերեւս ոչ մէկ տեղ այնքան «ուսումնական»ներ ունինք, որքան Միջերկրականի այդ ափին վրայ:

Ոչ միայն ամէն կողմէ ուսումնականներ համախմբուած են Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, այլ եւ նորեր կը հասնին պարբերաբար, շնորհիւ կրթական բազմապիսի հաստատութեանց:

Ի հարկին անուններով կրնանք յիշել երեսուն – քառասուննոցներ, որոնք եթէ ուզեն, դուրսէն մարդու պէտք չեն ձգեր:

Այո՛, «եթէ ուզեն»: Բայց, ինչո՞ւ չպիտի ուզէին:

Իրենք ալ մաս չե՞ն կազմեր այն ժողովուրդին որուն անուշն ու լեղին քամեցին, մինչեւ որ այսօրուան դիրքերուն հասան:

Ինչո՞ւ միայն իրենց ասպարէզին մէջ պիտի սահմանափակուին, իրենց պատեանին մէջ պիտի կծկուին այն բժիշկները, փաստաբանները, ճարտարագէտները, նոյն իսկ մանր առեւտրականներն ու արհեստաւորները — «էսնաֆ» — որ տուն – տեղ եղած են տարիներէ ի վեր, եւ գիտեն ժողովուրդին կեանքն ու բաղձանքները:

Այսօրուան առաւելութիւնները չունէին անոնք որ, երէկ, թրքական լուծին տակ, ակռաները սեղմած, կը ծառայէին ժողովուրդի ծոցին մէջ: Պոլսէն մինչեւ Պիթլիս, Սեւ ծովու ափերէն մինչեւ Միջերկրական եւ Տիգրանակերտ:

Խօսք չունինք դասալիքներուն, այլասերածներուն եւ քարացածներուն, որոնք երէկ ալ կային: Բայց, հարիւրին քանի՞ն կը կազմեն անոնք:

Ինչո՞ւ համար Ցունաստան կամ Պուլկարիա, նոյն իսկ Միջագետք ինկած ուսումնականը, նիւթական աւելի ծանր հոգեր ունենալով հանդերձ, հազար կտոր պիտի ըլլայ, պիտի մաշի, պիտի տրորուի, իսկ Սուրիա կամ Լիբանան ապաստանած մտաւորականը մատը մոխիրը չպիտի թաթխէ: Պիտի սպասէ որ ուրիշները գան ամէն պատասխանատուութիւն ստանձնեն եւ ինք ծափահարէ կամ հեգնէ:

Կրկնենք անգամ մըն ալ,— դուրսի, մեծ քաղաքներու «երեւելի»ներուն խնայելու խնդիր չկայ մեր առաջարկին մէջ:

Ընդհակառակն, եթէ մեր ձեռքն ըլլար, եղած – չեղած բոլոր մտաւորականները կը տեղաւորէինք խոնարհ գաղութներուն մէջ: ժողովուրդին մէջ:

Մեզի համար աւելի քան երբեք իր ուժը կը պահէ հին նշանախօսք մը — Դէպ ի Գաւառ: Որքան ալ փոխուած ըլլան պայմանները:

Մեզի համար, Փարիզը ձգելով Մարսէյլ, Վալանս, Լիոն, Վիէն կամ Տէսին հաստատուիլն ալ՝ նոյն արժէքն ունի:

Արդ, հենալով այս սկզբունքին վրայ, զայն կը համարենք իբրեւ լրացուցիչ՝ միւս հիմնական, տարրական պահանջին, — իւրաքանչիւր գաղութ ինք պիտի վարէ իր ճակատագիրը: Շարժման մէջ պիտի դնէ իր բոլոր ուժերը: Պիտի փորձէ իր կարելին: Նոյն իսկ դուրսէն գացողը պիտի լուծէ իր մէջ, իր բարիքին համար:

Ահա թէ ո՛րքան յստակ է բանաձեւը:

Մենք մանաւանդ նկատի ունեցանք Սուրիա – Լիբանանը, որովհետեւ բացառիկ է այդ գաղութին վիճակը, թէ բազմամարդութեամբ եւ թէ տեղական պայմաններով:

Միշտ աւելի դուրգուրանք եւ դրական աջակցութիւն՝ դուրսէն: Ո՛չ մէկ խօսք՝ այս մասին:

Բայց, նախ դո՛ւք տէր եղէք ձեր ճակատագրին, ընկերներ եւ քաղաքացիներ:

«Ա. Նիկոլ»ներու արմատը չի չորնար Փարիզէն կամ Եգիպտոսէն արձակուած հրթիռներով:

Եւ ո՞ւր են մեր բոլոր բաղձանքները, եթէ պիտի շարունակենք այսպէս կրաւորական դիրք բռնել ամէն բանի մէջ, աչքերն յառած դէպ ի դուրս: Դէպ ի հեռաւորն ու տիտղոսաւորը:

Ինչպէ՞ս կը յուսանք անցընել փոխանցման շրջանի տագնապը — այս ժամանակի քննութիւնը — երբ պատրաստ չենք ամէնէն տարրական պահանջներուն առջեւ: Երբ կը խուսափինք միակ ապահով եւ փրկարար ելքէն, — ինքնագործունէութենէն:

Եթէ անգօր են օրուան իրականութեան թելադրանքները, գոնէ ներշնչման աղբիւրներ գտնենք անցեալէն: Մինչեւ իսկ 1860ի սերունդէն:

Կարողութի՞ւնն է որ կը պակսի թէ հաւատքը:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԱՐԵԼԻ՞ ԷՐ ԻՄԱՆԱԼ…

Փախստականներու իններորդ ցանկը հրատարակեց «Յառաջ», երէկուան թիւով:

Կը հետեւիմ բոլոր թերթերուն, եւ կը զարմանամ որ մասնաւորապէս ռամկավար օրկանները տող մը գիր չեն գրեր այս մասին:

Անոնք ցնծութեամբ կ՚աւետեն հասարակ խանութպանի մը ժամանումը՝ Եգիպտոսէն Փարիզ:

Լայնօրէն կը հեռագրեն որ եւ է նոր հարուստի մը հացկերոյթը կամ թէյասեղանը:

Օրը օրին լուր կուտան, եթէ ազնուաշուքի մը ոտքը ցաւի, կամ վսեմաշուք մը հարբուխի բռնուի:

Իսկ երբ հարցը եպիսկոպոսի մը կամ վարդապետի մը փորձշուքի մասին է, նկարագրութեան ոճն ալ կ՚ազնուանայ, կը վսեմանա՛յ:

Բայց, ո՛չ մէկ տող, ո՛չ մէկ ակնարկ՝ երբ խումբ խումբ որբեր եւ գաղթականներ յուսալքաբ՝ լողալով կ՚անցնին Արաքսը, եւ իրենց շունչը կ՚առնեն Պարսկաստան:

Կարելի՞ էր իմանալ գաղտնիքը այս անիմանալի դիւանագիտութեան:

Քանի մը ամսուան ընթացքին, մօտ հարիւր երիտասարդներ փախեր են, դժոխային տանջանքներ կրելէ յետոյ: Քանի մը հարիւր հոգի ալ փախած ատեն բռնուելով՝ բանտարկուեր են:

Նկարագրութիւնները իրարու կը նմանին, բայց մէկը միւսը կը գերազանցէ իր մանրամասնութիւններով:

Այս բոլորը գոնէ արտատպմա՞ն ալ արժանի չեն, — պահելով տեսակէտի բոլոր անկախութիւնը:

Անշուշտ, եթէ տեսակէտի խնդիր է այս լռութիւնը եւ ոչ թէ… «ինատըմ ինատ»ի:

ՎԱՀԷ

ՆՈՐ ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Օփերայի հրապարակին վրայ պատահած արկածին առթիւ, ոստիկանութիւնը նոր եւ աւելի խիստ հրահանգներ ուղղեց ամէն կողմ: Անցորդ թէ շարժավար (շօֆէօր), խիստ պատասխանատուութեան պիտի ենթարկուին, եթէ անսաստեն օրէնքին եւ նկատի չառնեն գամերով ծածկուած անցքերու կանոնը:

Միայն հոկտեմբերի ընթացքին ոստիկանութիւնը արձանագրած է երկու հազար անսաստում՝ շարժավարներու կողմէ: Այս է պատճառը որ վերջերս աւելի յաճախադէպ են արկածները: Իսկ որոշուած կանոններուն անսաստող անցորդներու թիւն եղած է, նոյն ժամանակամիջոցին, 640:

Մեծ հրապարակներու վրայ, ոստիկանութիւնը հետեւեալ երեք միջոցները կը գործադրէ, արկածներու առաջքը առնելու համար. — Նախ, զանգակով կ՚ազդարարեն անցորդներուն թէ պէտք չէ մայթերէն վար իջնեն, իսկ շարժավարներուն՝ թէ պէտք է պատրաստուին կանգ առնելու: Երկրորդ պահուն, բոլոր կարմիր լոյսերը կը վառին: Այդ միջոցին, երթեւեկը արգիլուած է կառքերուն համար՝ ամէն ուղղութեամբ. իսկ անցորդները պիտի լրացնեն այն ճամբան ուր կը գտնուին: Այս ժամանակամիջոցին տեւողութիւնը կախում ունի պարագաներէն: Երրորդ շրջանին, կը մարին կարմիր լոյսերը այն ճամբուն որ ազատ է եւ անցորդները կ՚անցնին, իսկ ինքնաշարժները դանդաղօրէն կը յառաջանան զուգահեռաբար: Դժբախտաբար, շատ մը շարժավարներ եւ անցորդներ չեն սպասեր երրորդ շրջանին եւ ճամբայ կ՚իյնան անմիջապէս որ կը հնչէ զանգակը, իբրեւ պարզ ազդարարութիւն: Ասկէ կը ծագին բազմաթիւ արկածներ:

Զգուշութիւնը մէկ ալ մեր կողմէ աւելցուցած ըլլալու համար, կը յանձնարարենք 1. Երբեք չվազել մեծ պողոտաներուն վրայ, ինքնաշարժի վախէն, որովհետեւ թէ՛ սահելու վտանգ կայ եւ թէ հակառակ ուղղութեամբ սուրացող ինքնաշարժի մը զարնուելու հաւանականութիւն: 2. Մնալ միշտ արթուն, չտատանիլ, եւ խօսակցութիւններով չերկարել բանուկ ճամբաներուն վրայ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ֆրանսա եւ Սպանիա համաձայնեցա՞ն

Պ. Էռիօ վերադարձաւ Մատրիտէն, փառաւոր ցոյցերու արժանանալէ յետոյ: Թէեւ, ազգայնական թերթերը գիտել կուտան թէ արտաքին չքեղանք են այս բոլորը, եւ Սպանիոյ երիտասարդութիւնը դառնացած է Ֆրանսայի դէմ, զոր կը համարէ աշխարհակալ ուժ մը՝ իր սահմանին վրայ: Արդարեւ, վերապահ դիրք մը բռնեցին Մատրիտի համալսարանի ուսանողները եւ նոյն իսկ ցոյցեր կատարեցին:

Թերթերը ուժգնօրէն կը հերքեն այն զրոյցները թէ ֆրանքօ-սպանիական զինակցութիւն մը կնքուած է այս այցելութեան առթիւ: Բայց, ստոյգ է որ Պ. Էռիօ ապահոված է Սպանիոյ աջակցութիւնը՝ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, իր ծրագիրներուն իրականացման համար: «Այժմ Պիրենեաններ չկան», կը գրէ սպանիական թերթ մը, ըսել ուզելով թէ երկու երկիրները սերտօրէն կապուած են իրենց քաղաքականութեամբ:

Իբրեւ գործնական արդիւնք, Պ. Էռիօ յաջողած է կնքել պայմանագրութիւն մը՝ ֆրանսացի եւ սպանիացի աշխատաւորներու համար, որոնք փոխադարձաբար իրաւունքներ պիտի վայելեն երկու երկիրներուն միջեւ: Ֆրանսայի վարչապետը այս պայմանագրութիւնը խորհրդանշան մը կը համարէ երկու երկիրներուն եղբայրակցութեան համար: Այս առթիւ, իր ճառին մէջ շեշտեց.—«Մենք ձեր անդրանիկներն ենք. մենք արդէն բաւական երկար անցեալ մը ունինք հանրապետական կարգ ու սարքի: Մեր սպանիացի բարեկամները նոր կ՚ելլեն յեղափոխութենէն: Ես աչքովս տեսայ ինչ որ կատարած են: Ես եկայ ըսելու անոնց թէ՝ եթէ կրնանք օգնել, պիտի օգնենք սրտանց: Համոզուած եմ թէ այս ճամբորդութիւնը պիտի նպաստէ ամրապնդելու ֆրանքօ-սպանիական բարեկամութիւնը, յանուն ազատութեան, քաղաքակրթութեան եւ խաղաղութեան»:

Թուրքիոյ Ազգ. Ժողովին բացումը

Առջի օր բացուեցաւ Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովը: Հանրապետութեան նախագահը իր ճառին մէջ մաղթելով որ ազգերը համաձայնին «գոնէ խաղաղութեան պահպանման համար», փառաբանեց թուրք ժողովուրդին կենսունակութիւնը: Ցետոյ շարունակեց.

— «Մեր յարաբերութիւնները մեր դրացիներուն եւ բոլոր ազգերուն հետ՝ հիմնուած են խաղաղութեան եւ ապահովութեան ուղղամիտ եւ անկեղծ սկզբունքին վրայ: Մենք մեծ կարեւորութիւն կուտանք հետեւեալ սկզբունքին, — յստակ կացութիւն՝ մեր եւ մեր բարեկամներուն միջեւ: Գալով միջազգային տնտեսական դժուարութեանց, մենք պարագաներուն համաձայն միջոցներ ձեռք կ՚առնենք պաշտպանելու, հաւասարակշռելու եւ ընդարձակելու համար փոխանակութիւնները: Մեր տնտեսութեան ուժը եւ մեր դրամին ամրապնդումը կ՚ապացուցանեն գործադրուած միջոցներուն ճշդութիւնը: Կը յուսանք իրականացնել ելմտացոյցին հաւասարակշռութիւնը, որ մեր գլխաւոր հոգն է յառաջիկայ տարուան համար»:

Վերջացնելով, Մ. Քէմալ շեշտեց թէ անհրաժեշտ է շարունակել երկաթուղիներու քաղաքականութիւնը, յաճախորդներ գտնել արտածելի ապրանքներուն համար, մղում տալ ազգային ճարտարարգործութեան եւ իրականացնել թուրք լեզուին բարեփոխումը:

Ցունաստանի նոր դահլիճը

Պ. Ցալտարիս (արքայական) յաջողեցաւ կազմել նոր դահլիճը, ապահովելով կարգ մը հոսանքներու աջակցութիւնը: Վենիզելոսի կուսակցութիւնը եւ ուրիշ քանի մը խմբակցութիւններ խոստացան խիստ չէզոքութիւն պահել: Դահլիճին մաս կը կազմեն Զօր. Մէթաքսաս եւ Քոնտիլիս:

Իրազեկներ կը հաշուեն թէ նոր դահլիճը Երեսփ. Ժողովին մէջ պիտի ունենայ 104 ձայն, որոնց 86ը ժողովրդական (Ցալտարիս), 3ը՝ Մէթաքսասի խմբակէն, հինգը՝ Քոնտիլիսի խմբակէն: Եթէ միւս հոսանքները բարեացակամ դիրք չբռնեն, չի կրնար դիմանալ:

«Անօթութեան վաշտերը» ճամբուեցան

Լոնտոնի ծանր խռովութիւններէն յետոյ, որոնց մանրամասնութիւնները հաղորդեցինք երէկ, Անգլիոյ ներքին նախարարը յայտարարութիւններ ըրաւ Երեսփ. Ժողովին մէջ: Նախարարը ըսաւ թէ 41 հոգի ձերբակալուած են, իսկ 12 ոստիկաններ եւ 30 ցուցարարներ վիրաւորուած: Աւելցուց թէ ցուցարարները ծանր վնասներ պատճառած են իրենց անցած փողոցներուն մէջ: Ցետոյ չափաւորութեան կոչ մը ուղղելով, յայտարարեց.

— Կը կարծեմ թէ Երեսփ. Ժողովը եւ երկիրը պիտի ըմբռնեն այդպիսի անկարգութեանց անմտութիւնը: Մենք չպիտի ընկրկինք ո՛ր եւ է միջոցի առջեւ, վերջ տալու համար անոնց:

Ձերբակալուած գործաւորներէն 39 հոգի անմիջապէս դատի յանձնուեցան: Քանի մը հոգի դատապարտուեցան վեց ամիս տաժանակիր աշխատանքի: Դատապարտեալներէն մէկը ուժգնօրէն բողոքելով, պոռաց.

— Անկցի՛ մեզ անօթութեան մատնող ազգային կառավարութիւնը:

Դատարանի նախագահն ալ պարտք սեպեց ազդարարութիւն մը ուղղել Լոնտոնի ժողովուրդին.

— Ամէն քաղաքացի, երբ խռովութեանց վայրին վրայ կը գտնուի, պարտաւոր է օգնել ոստիկաններուն: Եթէ այս վերջինները ի զուր կոչ կ՚ուղղեն հանրութեան, ականատեսները կը գործեն յանցանք մը որ արժանի է պատիժի:

«Խաղաղութիւնը» վերահաստատուած է, եւ երկրի ներսերէն եկած անօթութեան վաշտերը հետզհետէ կը վերադառնան իրենց տեղերը, ինքնաշարժներով կամ շոգեկառքով:

Գերմանիոյ ներքին պայքարները

Ֆոն Փափէնի կառավարութիւնը տիրաբար կը գործէ, ամբողջ իշխանութիւնը Պերլինի մէջ ամփոփելու համար: Չափազանց կրճատուած է Փրուսիոյ ներքին ինքնավարութիւնը: Կեդրոնը կը միջամտէ ամէն բանի: Այս երեւոյթէն խորապէս ազդուած, Պաւարիոյ վարչապետը կծու ճառ մը խօսեցաւ Գերմանիոյ վարչապետին դէմ եւ յորդորեց դիմադրել: Դիտել տուաւ թէ խորհրդարանը պարզապէս «նախագահական խորհուրդ»ի մը վերածուած է:

Իբրեւ հետեւանք այս բոլորին, այժմ խզուած են դիւանագիտական յարաբերութիւնները՝ Գերմանիոյ եւ Պաւարիոյ միջեւ:

ՏԱԳՆԱՊԸ ՉԻ ՄԵՂՄԱՆԱՐ

— :-: —

Համաշխարհային տնտեսական համաժողովին առթիւ, որուն նախնական խորհրդակցութիւնները կը սկսին շուտով, Անգլիոյ գործարանատէրներու դաշնակցութիւնը տեղեկագիր մը հրատարակեց: Իր եզրակացութեան մէջ, տեղեկագիրը կանխատես կը համարէ բոլոր լաւատես ենթադրութիւնները: «Ընդհանրապէս այն կարծիքը կը տիրէ թէ Մ. Նահանգները իրենց գինները գտած են անցեալ գարնան [illegible] ու որովհետեւ Կեդր. Եւրոպայի կատարեալ փլուզման առաջքը առնուեցաւ, կարելի կը համարուի միջազգային վաճառականութեան յառաջիկայ վերածնութիւնը: Առ այժմ ո՛ր եւ է հիմնաւոր պատճառ չկայ ենթադրելու թէ այս տեղական երեւոյթները կրնան տեւական ազդեցութիւն գործել միջազգային կացութեան վրայ: Պէտք չէ մոռնալ որ, բաց ի Լօզանի համաձայնութենէն, պատերազմական պարտքերու խնդիրը աւելի մօտ չէ լուծման քան առաջ»:

ԱԼԻ ՐԻԶԱ ՓԱՇԱ

Պոլսէն հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ մեռած է նախկին եպարքոս Ալի Րիզա փաշա, որ մեծ դեր կատարած է իբրեւ զինուորական:

1903ին ընդհ. քննիչ նշանակուած էր Ե. (սուրիական) բանակին, եւ 1904—5ին Եէմէն ղրկուեցաւ, ապստամբութիւնը զսպելու համար: Զինուորները անօթի էին եւ հիւանդ, արաբական վաշտերը չէին ուզեր կռուիլ, եւ երբ Հոտէյտայէն դէպ ի Սանաա կը յառաջանար, բանակը խուճապահար փախաւ կիրճերուն մէջ: Իսկ Սանաան պաշարուած էր եւ սովահար:

1908ի յեղափոխութենէն յետոյ, Ալի Րիզա, որ երիտասարդ թուրքերուն համակրանքը կը վայելէր, հրամանատար նշանակուեցաւ Էտիրնէի զօրաբանակին: Կարող եւ ժրաջան մարդ էր, բայց «ուղուրսուզ»ի անուն հանած էր (չարաբաստիկ մարդ), եւ դէպքերը հաստատեցին այս կարծիքը: 1912ին հրամանատար նշանակուեցաւ Մակեդոնիոյ 25 զօրաբաժիններուն: Այստեղ ալ բախտ չունեցաւ: Պալքանեան պատերազմը կը ճաքէր թրքական բանակը: Մարզուած թէ անմարզ, կարող եւ անկարող, թրքական բոլոր ուժերը շարժման մէջ դրուած էին, առանց ապահովելու փոխադրութեան եւ պարենաւորման միջոցները: Ալի Րիզա հրաման ստացաւ յարձակելու Սերպերուն դէմ: Քումանովայի պարտութենէն յետոյ, տեղի ունեցաւ Մանաստըրի աղէտը: Ալի Րիզա եւ իր բանակին մնացորդը Եանեա փախան եւ Մարտ 5ին բերդաքաղաքը անձնատուր եղաւ Յոյներուն, որոնց հրամանատարն էր գահաժառանգ իշխան Կոնստանդին: Այնուհետեւ Ալի Րիզա այլ եւս պաշտօն չստացաւ բանակին մէջ: Դաշնակիցներու գրաւման ատեն, կարճ ատեն մը եպարքոս եղաւ, բայց շուտով քաշուեցաւ եւ փիլիսոփայական կեանք մը վարեց:

ՆԻՒԹԱԿԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԳԻՒՂԵՐՈՒՆ

Լիբանանի կառավարութիւնը ելմտական տնօրէնին որոշմնագիր մը ղրկելով, կը հրահանգէ նիւթական օժանդակութիւններ ընել Լիբանանի գիւղերուն, գիւղազնացութեան շարժումին զարկ տալու եւ յառաջիկայ տարի աւելի մեծ թիւով օտարականներ Լիբանանի լեռները բերելու համար:

Թանուրին գիւղը՝ պիտի ստանայ 4000 սուրիական ոսկի, ճամբաներու շինութեան համար, Պհամտուն՝ 3000 ոսկի, հանրային պարտէզի մը շինութեան համար, Քրնէյլ՝ 1500 ոսկի, ջուրի համար, Պասպտա՝ 1500 ոսկի ճամբաներու ու հանրային պարտէզի մը շինութեան համար, Տհուր – էլ – Շուէր՝ 3000 ոսկի հանրային պարտէզի մը շինութեան եւ ճամբաներու նորոգութեան համար, Ալէյա՝ 1500 ոսկի ջուրի եւ ճամբայի համար, Էհտէն՝ 11000 ոսկի ելեկտրականութեան համար եւ Պէրնէ՝ 400 ոսկի ջուրի համար:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

«GREY WOLF»

(Հեղինակ՝ H. C. ARMSTRONG)

Գ.

«Էնվէր եւ Մուսթաֆա Քէմալ», կը շարունակէ Արմսթրօնկ, «չէին կրնար համաձայնիլ իրարու հետ Տրիպոլսոյ մէջ. երկուքն ալ Ալպանացիի կռուազան արիւնը կը կրեն իրենց երակներուն մէջ: Երկուքն ալ հպարտ, դիւրագրգիռ եւ կամքի տէր. ոչ մէկը, ոչ ալ միւսը կրնան տանիլ քննադատութիւն կամ ընդդիմութիւն ըսուած բաները. մտքով եւ ֆիզիքականով անվախ՝ բացէ ի բաց կ'ըսեն իրենց միտքն անցածը: Սակայն նկարագրի այս նմանութիւններէն զատ, հակոտնեայ տիպարներ են այս երկու զինուորականները: Էնվէր մեծ գաղափարներ, մեծ ծրագիրներ կը յղանայ, չի զբաղիր մանրամասնութիւններով, դէպքերով եւ թուանշաններով:

Քէմալ ընդհակառակն աւելի զգոյշ է եւ հաշիւի մարդ:

Յեղափոխութեան առաջին օրերէն սկսեալ չէր սիրած Էնվէրը, իսկ երբ ան կը փայլէր ամենուրեք, ամբողջ հոգիովը կ'ատէր զայն. կը նախանձէր անկէ եւ համոզուած էր որ ինք աւելի կ'արժէր իբրեւ մարդ եւ զինուորական:

Մուսթաֆա Քէմալի ներկայութիւնը կամ իր եւ իրեն պէններուն յոխորտանքը բան չէին փոխեր անշուշտ կացութենէն: Պատերազմը կը տեւէ տարի մը եւ Իտալիա վերջնականապէս կը հաստատուի Տրիպոլսոյ մէջ: Քէմալ եւ ամբողջ Թուրք բանակը կը վերադառնան հայրենիք, երբ նոր սպառնալիք մը կար Թուրքիոյ գլխուն, այս անգամ աւելի լուրջ եւ վտանգաւոր:

1912, հոկտեմբեր ամսուն պալքանեան պետութիւնները պատերազմ կը հրատարակեն Թուրքիոյ դէմ: Քէմալ կը մասնակցի կռիւներուն Պուլայիրի ճակատին վրայ: Թշնամին կը յառաջանայ դէպ ի Պոլիս. Թուրքիա հոգեվարքի մէջ է: Պետութիւնները կը միջամտեն եւ կը կնքուի զինադադար մը որ կը տեւէ շատ կարճ: Էնվէր, նոր վերադարձած իտալական ճակատէն, իր շուրջը կը հաւաքէ Իթթիհատի երեւելիները ըմբոստութեան կը հրաւիրէ երիտասարդ զինուորականութիւնը օրուան կառավարութեան դէմ որ հաշտութեան կը պատրաստուէր, եւ օրին մէկը կը քալէ Բարձրագոյն Դրան վրայ եւ իր ատրճանակին ծայրով ահ ու սարսափի մատնելէ ետք ծերունի փաշաները, կը հաստատէ Իթթիհատի առաջին կառավարութիւնը, որուն կը մասնակցին Մահմուտ Շէվքէթ փաշա, Թալաթ եւ Ճէմալ: Էնվէր գնդակի մէկ հարուածով գետին կը փռէ օրուան պատերազմական նախարարը՝ Նազըմ փաշան:

Անկէ յետոյ ա՛լ ճամբան բաց է Էնվէրի համար: Նախ կախաղան կը բարձրացնէ իր հակառակորդները եւ կը սկսի նոր յարձակումի մը Պուլկարիոյ դէմ, համաձայն այն ռազմական ծրագրին որ պատրաստած էր ինքն իր գլխուն: Թուրք սպայակոյտին խորհրդակցութիւններուն կը մասնակցի Մուսթաֆա Քէմալ, որ կը քննադատէ Էնվէրի շառայլաբանութիւնները: Էնվէր կը սաստէ իր ստորադասը եւ կը հրամայէ «քիչ խօսիլ եւ կատարել այն ինչ որ կը հրամայուի իրեն»: Թուրքիա կը ջախջախուի Էտիրնէի առջեւ, որ կը գրաւուի պուլկար բանակին կողմէ: Էնվէր կը ստիպուի համաձայնիլ Քեամիլ փաշայի առաջարկուած սկզբնական պայմաններուն:

Բայց բախտաւոր են Թուրքերը: Պալքանեան պետութիւնները չեն կրնար բարեկամաբար բաժնել պատերազմի աւարը: Եւ ահաւասիկ պատերազմ Սերպիոյ, Յունաստանի եւ Պուլկարիոյ միջեւ: Էնվէր օգտուելով առիթէն, կը յարձակի պուլկար բանակին վրայ, գրեթէ յանկարծակիի բերելով զայն եւ կը գրաւէ Էտիրնէն:

Ա՛լ ազգային հերոս է Էնվէր. Թուրք ժողովուրդին փառքն ու պարծանքը: Իսկ Մուսթաֆա Քէմալ որ իր զօրագունդին կէսը կորսնցուցած էր կռիւներուն մէջ, կը վերադառնայ Պոլիս, իր մօրը եւ քրոջը քով, պարտուած եւ գլխիկոր:

Իբրեւ զինուորական անգործ, բայց կ'աշխատի դարձեալ զբաղում ստեղծել իրեն, վազելով մէկ քաղաքական մարդէն միւսը: Սակայն պայմանները փոխուած են հիմա: Ուժով կառավարութիւն մը կայ Պոլսոյ մէջ: Թալաթ-Էնվէր-Ճէմալ եռրորդութիւնը ինքնիշխան էր: Էնվէր միջազգային դէմք էր արդէն, Գերմանիոյ աչքին լոյսը. ամուսնացած էր Թուրք իշխանուհիի մը հետ եւ կ'ապրէր ճոխութեան եւ փառքի մէջ:

Մինչդեռ Մուսթաֆա Քէմալ աւելի եւս հակակրութիւն կը ներշնչէր իր շուրջիններուն: Իթթիհատի բոլոր անդամները հակառակ էին իրեն, բաց ի Ճէմալէն որ համաձայն էր Քէմալի հակագերման քաղաքականութեան: Թուրք բանակը վերակազմելու համար Էնվէր հրաւիրած էր Լիման Ֆոն Զանտէրսը:

Քէմալ կատղած էր այս «անարգանքին» համար: Ականջ չէին կախեր իր դիտողութիւններուն: Էնվէր մերժած էր նոյն իսկ տեսնել զինքը:

Մուսթաֆա Քէմալ հետզհետէ անտանելի կը դառնար, թէեւ ոչ վտանգաւոր օրուան յաղթական կուսակցութեան համար: Պէտք է հեռացնել զայն: Զինուորական կցորդի պաշտօնով կը ղրկեն զինքը Սոֆիա, ուր իր մօտիկ բարեկամը՝ Ֆէթհի դեսպան նշանակուած էր:

Աքսորի նման բան մըն էր այս նոր պաշտօնը: Բոլորովին կտրուած Պոլսոյ քաղաքական կեանքէն, հիմա կ'իջնէր հասարակ զինուորականի աստիճանին: Շատ քիչ բան կար ընելիք Սոֆիայի դեսպանատան մէջ: Այնպէս որ իր անգործ եւ քիչ շատ մենաշնորհեալ դիրքը օտար երկրի մը մէջ, կը նետեն զինքը դարձեալ կեանքի հաճոյքներուն թոհուբոհին մէջ:

Մուսթաֆա Քէմալ կը սկսի պարի դասեր առնել եւ կը մտնէ սալոնները՝ ներս «սիրաբանելով» Սոֆիայի բարձր դասակարգի կիներուն հետ: Բայց չափազանց անճարակ էր: Բարեձեւ եւ լաւ հագուած Թուրք զինուորական մը միայն, ուրիշ ոչինչ: Պուլկար կիները չէին սիրեր Թուրքերը եւ Քէմալ ոչ գեղեցկադէմ էր, ոչ ալ զուարճ: Շատ խակ էր իր շարժուձեւերուն մէջ: Կամ քիթը բերանը կախած մունջ կուգար սրահներուն մէջ եւ կամ կը սկսէր յանկարծ շատախօսել:

Կնամեծարութեան կամ շողոքորթութեան չէր հասկնար երբեք: Չէր հասկնար նոյնպէս անմեղ սիրաբանութիւնը: Տմարդի կերպով կ'ուզէր որ ամէն կին անկողին երթայ իրեն հետ. եթէ առաջինը մերժէր, այլ եւս չէր հետաքրքրուեր անով եւ նոյն տմարդի ձեւով կը մօտենար երկրորդի մը»:

Այնպէս որ, կ'ըսէ Արմսթրօնկ, Սոֆիայի բարձր դասակարգին մէջ Մուսթաֆա Քէմալ ճանչցուեցաւ «արտասովոր կերպով անտանելի մէկը եւ մոռցան զինքը»: Քէմալ սկսաւ ատել այդ փափկասուն տիկինները որոնք կը գրգռէին զինքը, բայց տեղի չէին տար իրեն:

Մուսթաֆա Քէմալ կը քաշուի այդ շրջանակէն ու կը վարէ փողոցային կեանքը վաւաշոտ ախտաւորներուն: Հանրատուներու կիները աւելի հաճոյակատար են իրեն համար: Վատահամբաւ տուներու մէջ է նորէն գիշեր ցերեկ, կը խմէ որքան որ կրնայ, կը խաղայ ուզածին պէս, ժամերով, օրերով: Կը փորձէ բոլոր տեսակի մոլութիւնները, բայց կը պատժուի վերջ ի վերջոյ: Կը վարակուի սեռային զարհուրելի ախտէն եւ կը քայքայուի առողջութիւնը: Եւ որովհետեւ պատիժներ կան որոնք հակազդեցութիւն յառաջ կը բերեն մարդոց մէջ, «Մուսթաֆա Քէմալ այլ եւս հաւատք չունի կնոջ մասին եւ ժամանակի մը համար կը սիրահարի իր սեռին»: Արմսթրօնկ որոշապէս չըսեր թէ Քէմալ որքան առաջ կը տանի այդ «սիրահարութիւնը» Սոֆիայի մէջ, բայց յայտնի է, գիրքին կէսէն անդին որ Թուրքիոյ մեծագոյն հերոսը գրեթէ արհեստի եւ կանոնաւոր զբաղումի վերածած է զայն Չան-Գայայի որջին մէջ:

×

1914: Ընդհանուր պատերազմ: Թնդանօթները կը գոռան ամէն տեղ. արեւին, աւերակ, լեռնակուտակ դիակ բոլոր ճակատներուն վրայ:

Մուսթաֆա Քէմալ հանգիստ չի կրնար նստիլ Սոֆիայի մէջ: Կը նախընտրէր որ Թուրքիա մնար չէզոք ժամանակի մը համար, բայց արդէն ուշ է. Իթթիհատ դաշնակցած է Գերմանիոյ եւ մտած է պատերազմի մէջ: Կը հեռագրէ Էնվէրին եւ կը խնդրէ որ ճակատ ղրկեն զինքը. Էնվէր կը մերժէ: Կը կրկնէ իր դիմումները եւ 1915 Փետրուարին կը կանչուի Պոլիս:

Էնվէր գացած էր Կովկասի ճակատը այդ թուականին: Քէմալ՝ Թօփալ Իսմայիլ Հաքքը փաշայի որոշումով կ'ուղարկուի Տարտանէլ, ուր անգլիական նաւատորմը մեծ յարձակողականի մը կը պատրաստուէր: Տարտանէլի բանակին ընդհանուր հրամանատարը, Լիման Ֆոն Զանտէրս հաւատք չունէր Թուրք սպաներու մասին, բայց իմացած էր որ Մուսթաֆա Քէմալ օժտուած է բացառիկ յատկութիւններով: Անոր կը յանձնէ Թերակղզիին հարաւային մասը պաշտպանելու հոգը, հակառակ Էնվէրի հրահանգներուն:

Արմսթրօնկ լորձնաշուրթն կը գովաբանէ Քէմալի յաջողութիւնները այս ճակատին վրայ: Զարմէր մտնել մանրամասնութիւններուն մէջ, զորս չափազանցուած հիացումով կը նկարագրէ ան:

Դպրոցական երախաներն անգամ գոց գիտեն որ եթէ Դաշնակիցները յաջողէին Տարտանէլի առջեւ եւ Անգլիա գրաւէր Պոլիսը ապրիլ 25ի յարձակողականին յետոյ, բոլորովին տարբեր պիտի ըլլար աշխարհի պատմութիւնը այսօր: Անգլիոյ անյաջողութիւնը այդ ճակատին վրայ հետեւանք էր շատ մը ուրիշ պատճառներու որոնց մասին հատորներ գրուեցան զինադադարէն յետոյ:

Տարտանէլի գրաւման յաջորդելիք հետեւանքներուն մասին խօսելով, հեղինակը կ'ըսէ «Ջօնուք Պայըրի (Քէմալի ճակատը) գիծը բանալին էր Տարտանէլի, իսկ այս վերջինն ալ բանալին էր Պոլսոյ: Եթէ Տարտանէլ եւ Պոլիս իյնային, Թուրքերն պիտի անջատուէր Գերմանիայէն եւ պիտի ստիպուէր առանձին հաշտութիւն կնքել: Յունաստան, Ռումանիա եւ Պուլկարիա հաւանաբար պիտի միանային Անգլիոյ: Բարոյական ազդեցութիւնը պիտի ըլլար տիեզերական:

Ցարձակող Աւստրալիացիներուն եւ այս հսկայ կարելիութիւններուն միջեւ կեցած էր ինքը՝ Մուսթաֆա Քէմալ վճռական, Ջօնուք Պայըրի նեղ կատարին վրայ պահելով յոգնաբեկ Թուրքերը, միմիայն շնորհիւ իր տիրապետող անհատականութեան»:

Արմսթրօնկէն քանի մը ամիս առաջ «Տարտանէլի պաշտօնական պատմութեան» մէջ, զօրավար Օկլանտէր նոյն չեշտով արտայայտուեցաւ Մուսթաֆա Քէմալի կատարած դերին մասին:

Արդար ըլլալու համար կ'ընդունինք որ պատերազմի այդ ճակատին վրայ որոշ յաջողութիւններ ունեցաւ Քէմալ, բայց ինք չէր որ փոխեց պատերազմին կամ պատմութեան ընթացքը: Տարտանէլի առեղծուածը հասկընալու համար, պէտք է պրպտել այդ օրերու դիւանագիտական պատմութեան ամէնէն գաղտնի ծալքերը:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԱՄԷՆ ՏԵՂ ՆՈՅՆ ԳԱՆԳԱՏԸ

Դամասկոսի դատական պաշտօնեաները վարչապետին ադրեսագիր մը ուղղելով, կը բողոքեն իրենց ամսաթոշակներու կրճատման դէմ:

Ադրեսագիրը կը պարունակէ հետեւեալ պատճառաբանութիւնները.—

Սուրիացի պաշտօնեաներու ամսաթոշակները անհամեմատօրէն աւելի զեղչուած են քան սահմանամերձ երկիրներու միեւնոյն կարգի պաշտօնեաներունը: Եթէ ներկայ ամսաթոշակներէն զեղչուի մէկ հինգերորդը, պետական պաշտօնեաները պիտի չկրնան ապրիլ: Այն պաշտօնեան որ չի վարձատրուիր իր կարիքներուն համեմատ, կ'աշխատի տարբեր միջոցներով հոգալ իր պէտքերը: Պաշտօնեան իրաւունք ունի հանգստեան թոշակի:

Հ. Յ. Դ. ՏԷՍԻՆԻ ՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Ամէն մարդ չի կանա խըմի իմ ջուրըն,
ուրիշ ջրէն է,
Ամէն մարդ չի կանա կարդա, իմ գիրըն,
ուրիշ գրրէն է,
Բունիաթս աւազ չիմանաս, քարափ է,
եարու կըրէն է...

ՍԱՅԵԱԹ - ՆՕՎԱ

ՏԷՍԻՆ, 31 Հոկտ. (Սեփ. Թղթ.). — Ու աւազ չէ նաեւ կամքը Դաշնակցութեան:

Լեռներէն ու կիրճերէն քաղաք իջնող այս արի արանց «ցեղը» հաւատք ունի նախ իր կամքին ու զօրութեան վրայ, ապա իր նայուածքին ու վազքին...: Հորիզոնը, ուր Դաշնակցութիւնը ցուպը ձեռին կ'ուզէ հասնիլ, մութ բան չէ իրեն համար, ոչ ալ ուրիշներու կողմէ պատմուած հէքեաթ մը: Ան գիտէ թէ ո՛վ է ինք ե՛ւ ուր պիտի երթայ:

Դաշնակցութեան ճամբուն վրայ վարձուցուցանակներ աչքկան, որպէս զի ան շուարի ու ընկրկի, եւ մութին մէջ մնալով ետ դառնայ: Ետ դառնալիք ճամբաներ ու ժամեր շատ են եղեր իր առջեւ, բայց Ան առանց վհատման, անարգել շարունակած է իր ճամբան, յաճախ դանդաղ, բայց միշտ ուժգին, վճռական ու յարատեւ բնազդով մը:

Իր կամքին մէկ պզտիկ պատկերն է Տէսինի այս Տան շինութիւնը, որուն համար մեր ընկերները ձմրան ցուրտին գիշերեցին դուրսը, փայտէ կրակի մը առջեւ...: Ու այս Տան պատերուն հիմքին ու սրահին մէջ Դաշնակցականին քրտինքը կայ: Գաղջ քրտինք մը, որմէ աւելի նուիրական բան կարելի չէ պահանջել ընկերներէն այս օրերուն...: Եւ բացումը կատարուեցաւ աւելի քան խանդավառ, յիշեցնելով «Մշոյ Ս. Կարապետ»ի վանքին գացող ուխտաւորները:

Արդարեւ, դեռ Կիրակին չեկած, Ուրբաթ ու Շաբաթ օրերը արդէն հիւրեր ունէին. բոլորն ալ բանուոր ընկերներ ու համակիրներ: Իսկ Կիրակի, 30 Հոկտեմբեր, Վիէնէն, Սէն Թ'Էթիէնէն, Կրընոպլէն, Սէն Շամոնէն, Սէն Մօրիսէն, Փոն տը Շէրիւէն, Լիոնէն ու իր արուարձաններէն եկած էին բոլորը: Շատեր իրենց երախաներով միասին, տուն տեղ ձգած, սենեակներուն բանալիները իրենց գրպանը, փութացեր են ներկայ ըլլալու Տան բացման, որովհետեւ բոլորն ալ գիտեն թէ Դաշնակցութեան Տունը իրենցն է, — այս չարքաշ ու հալածական հայ բազմութեան: Եւ նուէրնե՛ր, նուէրնե՛ր...:

×

Կիրակի, ժամը 2.30ին, սրահը արդէն լեցուած է հոծ բազմութեամբ: Աթոռներէն, պատերու ազատ միջանցքներէն ու բաժանումներէն զատ ժողովուրդը խռնուած է դուրսը: Շատեր տեղաւորուած են բեմին վրայ: Ցնծուն, ուրախ ու հոգեպարար: Որովհետեւ տօն կայ, հայկական տօն, Հայու տան մէջ:

Ընկեր Սաքօ Յակոբեան ձեռքը Թուղթ մը բեմ կուգայ եւ կը յայտնէ որ սա թաւիշէ վարագոյրը նուիրած են Սեբաստացի ընկերներ ու համակիրներ՝ 1100 ֆրանքի արժողութեամբ:

Յետոյ խոշոր նկար մը, որուն վրայ կ'երեւան Անդրանիկ, մէջտեղը՝ Վարուժան, ու Մուրատը իր «փափախ»ով: Նուիրուած՝ նոյն ընկերներուն կողմէ, շուրջ 400 ֆրանք արժողութեամբ: Եւ լայնածաւալ հայկական եռագոյն մը, Կարմիր Խաչի Տէսինի մասնաճիւղին կողմէ: Քրիստափորի, Զաւարեանի, Ռոստոմի եւ «յաղթական կոթող»ի նկարները ամբողջացած մէկ թուղթի վրայ ու գեղեցիկ շրջանակի մը մէջ, նուիրած էր Կարսը Վէգի ընկերներէն՝ Կարօ Տ. Գաբրիէլեան: Եւ երկու բեմազարդ խոշոր ծառամաններ Սեբաստացի հայրենակիցի մը կողմէ: Նաեւ ուրիշ նուէրներ:

Վարագոյրը նուիրող ընկերներէն Վահան Պէշիշեան 500 ֆրանք կուտայ, որպէսզի ինքը ըլլայ վարագոյրին առաջին բացողը: Ու կը բանայ: Բեմին վրայ կ'երեւան ընկ. Ա. Խատիսեան, Վ. Փափազեան, Ա. Ջամալեան, Կ. Սասունի, Բժ. Տէր Դաւիթեան, եւ ուրիշներ: Ծափեր կը թնդացնեն սրահը: Եւ ջերմ բացականչութիւններ, ժպտուն աչքեր, ցնծութիւն: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն է որ խօսի, ներկաներու սրտին, հակառակ բոլոր բռնութեանց, որ կուգան աջէն ու ձախէն:

Թող ներեն «Յառաջ»ի ընթերցողները, որ չափազանց կարճ պիտի գրեմ այն ճառերը, զորս արտասանեցին օրուան բանախօսները:

Ա. Խատիսեան (Նախագահ).— Ընկերներ եւ հայրենակիցներ, այսօր դուք հաւաքուած էք ո՛չ թէ Դաշնակցութեան տունը, այլ ձեր տան մէջ... Ձերն է այս տունը, եւ ձեր պահպանումին համար է որ Տէսինի մեր ընկերներն ու բարեկամները շինեցին զայն, որպէսզի աւելի հանգիստ ու ազատ զգաք դուք ձեզ: Փառաւոր սրահ մը չէ այս Եւրոպացիներուն համար, բայց թանկագին բան մըն է մեզի, Հայերուս համար: Այս տնտեսական ծանր պայմաններուն տակ երբ Դաշնակցութիւնը այս տունը կը շինէ, գործը մեր է գնահատանքէ: Փառք բոլոր անոնց, որ նիւթապէս, բարոյապէս ու ֆիզիքապէս օգնեցին այս տան կառուցման համար:

Ընկ. Վ. Փափազեան.— Ընկերներ եւ հայրենակիցներ, ձեր ներկայութիւնը այս տան մէջ, աւելի պիտի ամրապնդէ ձեր հաւատքը, որ կայ դէպի հայրենիքն ու ընդհանուր հայութիւնը: Թող Տէսինի մեր ընկերներուն օրինակը վարակէ նաեւ միւս քաղաքներու մէջ բնակող Հայերը: Հոս ձեր տունն է այսօր: Հոս է որ դուք պիտի իմանաք ձեր պատմու-

ԱՆԴՐՇԻՐԻՄԵԱՆ ՁԱՅՆԵՐ

(Պատերազմի զրականութիւն)

ՀԱՌԱՉՆԵՐ ՈՒ ՄՐՄՈՒՆՋՆԵՐ

— « ... Կը յիշե՞ս զուն, անհոգի դիակ. այժմ որ դու ո՛չ հայեացք ունիս, ոչ տանջանք եւ ոչ շարժում: Միայն ու միայն անըրեւակայելի յաւիտենականութիւն մըն ես դարձած:

«Որո՞ւ համար են աչնան խոնաւ քամիները, որ կը թափահարեն ղուռներուն առջեւ պարզուած կտաւէ նշանակները. որո՞ւ համար են հացեններուն ծովային ժխորն ու լուսեղէն ճառագայթները, որո՞ւ համար թնդանօթի այս ոռնոցները, որ խառնուած այս գեղեցիկ դաշտանկարին, բնութեան անբաժան մէկ ազմուկն են դարձեր: Միայն ինծի համար են, ինծի համար միայն, որ միայնակ եմ մահուան հետ:

«Դիակը տակաւին այնքան մօտ է կենդանի մարդուն, որ չեմ կրնար ինքզինքս համարել մինակ, եւ մինակ մնացողի մը պէս մտածել:

«Եւ խակապէս, մենք միասին շա՜տ օրեր յուսացինք եւ շատ օրեր համբերեցինք, եւ եթէ ճիչդը կ'ուզես, մենք միասին շա՜տ տանջուեցանք: Որքա՜ն մաղթեցինք որ վերջ գտնէ շուտով այս տենդը, որպէս զի քննէինք վէրքերը եւ փնտռէինք այս ոճիրին խորունկ պատճառները: Երկուքս ալ դողահար էինք:

«Կը յիշե՞ս, անհոգի դիակ, մենք միասին այնքան օրեր խրամներուն մէջ անցուցինք եւ շքանչանի մը միամիտ սպասման մէջ այնքա՜ն յոգնեցանք...: Բայց ցուցակին վրայ արձանագրուելու համար, պէտք էր տալ աչք մը, թեւ մը եւ ոտք մը: Եւ ահա դո՛ւն, յանկարծ տուիր քու ամբողջ կեանքդ... շքանչանը չեկաւ, որովհետեւ ան միշտ մահուընէ վերջ կուգայ...:

«Այնքան օրեր...

«Եւ ահա վերջին անգամ, երկուքս միասին...:

«Օ՛ն, երթանք... Ես գործով եկայ քովդ, ես բան մը ընելու համար եկայ քովդ: Ես եկայ որ քու մարմինդ ինծի խօսի: Տուփս կը բանամ, կը հանեմ փայլուն մկրատ մը եւ կը կտրեմ վիրակապ մը. եւ կ'ըսեմ քեզի առաջուան պէս. — «Եթէ մէկ տեղդ ցաւցնեմ, իմացուր ինծի...»:

Ուրիշ հեղինակ մը, Հ. Նասէլ, իր «Հնձանին տակ» գործին մէջ կը պատկերացնէ գերազանցօրէն մարդկային բնազդ մը — վախի զգացումը — որ չգիտես ո՞րտեղէն մարմին կ'առնէ եւ մարդը կը հալածէ, մանաւանդ կեանքի վախը, որ նման չէ սնոտի միւս երկիւղի զգացումներուն:

— «Զարհուրելի բան մըն է մահը մարդոց որ իրար կը սպաննեն արդարութեան անունով:

«Կը ճանչնայի զայն. մէկ - երկու ամիս մաս կը կազմէր այն ջոկատին, որուն կը պատկանէի ես: Երիտասարդ գիւղացի մըն էր, տափակ ճակատով, երկչոտ մուկի հայեացքով, եւ իր ամբողջ դիմագիծը կը մատնէր աղուէսի նման փախչելու մշտապատրաստ վիճակ մը: Քիչ կը խօսէր. քիչ կ'ազմըկէր. սիրալիր էր. երկչոտ եւ յիմար: Երկիւղը՝ նոյն իսկ հանգիստի ժամանակ, զինքը չէր ձգեր, թօքախտի պէս իր մէջ բոյն էր դրած, որ կը հիւծէր, կ'ուտէր ու կը մաշեցնէր. չնչաւութիւնը կ'արգիլէր եւ աչքերուն երբեմն կուտար տենդոտ տեսք մը: Կ'ուտէր սնուցանելու համար իր այդ մարմինը: Ցարձակման առեն գետինը կը փակէր, կը կծկուէր ծակի մը մէջ, յեղապտտուն, աւելի մեռած քան կենդանի, շան մը պէս որ խեղդեցած է որսորդին աղմուկէն: Եւ երբ հանգիստի իջանք, մէկ միտք կը շարշրկէր զայն, — փախչիլ: Փախչիլ ուր որ ըլլայ, դէպ ի ետ՝ ուր որ երբեք թնդանօթի ձայն չպիտի լսուի:

«Եւ իրիկուն մը, ընթրիքէն վերջ անհետացաւ, առանց մարդու բան մը ըսելու:

«Վեց օր յետոյ, լսեցինք որ ոստիկանները ձերբակալեր էին Թուրքի կողմերը: Ամբողջ շաբաթ մը թափառեր է ազդին - անդին անտառներուն մէջ. ցերեկը պահուելով, գիշերը քալելով, հում գետնախնձոր եւ ճակնդեղ ուտելով: Անօթութենէ մղուած կը մտնէ ագարակի մը մէջ ծառայութեան: Տէրը կը յայտնէ իշխանութեան: Կը ձերբակալուի եւ ահա Զինուորական Խորհուրդի սարսափը կը պատէ:

«Զինուորական խորհուրդին առջեւ ոչինչ կրցաւ ըսել իր պաշտպանութեան համար: Գլխահակ էր եւ միավանկ բառերը կ'իյնային իր շրթներէն:

«Իր պաշտպան փաստաբանը մեղմացուցիչ պարագաներ կը գտնէ: Կը լսուի իր պետերուն վկայութիւնը՝ կարգապահ, բայց երկչոտ զինուոր — աւելի ծանրացնելով անգիտակցաբար անոր յանցանքը: Մէկ նշանաբան կար ամբաստանողներուն համար. «Ֆրանսան պէտք ունի զինուորի եւ ամբաստանեալը կրնայ քաջ մը ըլլալ, բայց յիմար եւ երկչոտ մարդէ մը՝ Ֆրանսան ոչ մէկ սպասելիք ունի»:

«Եւ կառավարութեան լիազօրը յայտնեց թէ քանի յարձակողականը սկսած է, դասալիքներուն թիւը շատցած է վրդովիչ կերպով: Զինուորական խորհուրդը օրինակ մը պիտի տայ:

«Հինգ վայրկեան խորհրդակցութենէ վերջ, միաձայնութեամբ վճիռը տրուեցաւ. — Մահապատիժ՝ թշնամիին առջեւէն փախած ըլլալուն համար:

«Առտուն գործադրուեցաւ վճիռը: Մեր ջոկատը հոն էր եւ մեր առջեւէն գալարափողերն ու թմբուկը կը թնդացնէին: Կառքը կանգ առաւ: Ցանցապարտը իջաւ կոթնած քահանային վրայ. Ցուդայի համբոյր մը «է՜հ, ի՞նչ, զիս կը համբուրես, եւ կը յանձնես իմ դահիճներուն եւ կը յաւակնիս թէ զիս կը սիրես...», ըսաւ քահանային:

«Ես կ'ընդվզէի, բայց ան հլու էր: Անշուշտ այլ եւս ուժ չունէր, կուլար եւ կը հառաչէր «Ըրածս ի՞նչ էր որ...:

«Գնդապետը հրաման տուաւ: Աչքերը թաշկինակով մը կապեցին: Մարդուն համար ամէն ինչ մթնեց, ինք կ'ապրէր տակաւին, բայց մարդկութիւնը մեռած էր անոր համար: Հեռուն թնդանօթը կը գոռար... Զինուոր մը կարդաց վճիռը: Ան հասկցաւ, գիտցաւ որ քանի մը վայրկեանի կեանք կայ երակներուն մէջ: Կը կարծէի թէ դեռ պէտք է ընդվզէր: Ո՛չ: Հլու էր: Կապեցին սիւնին: Հրացանները բարձրացան. «Կրա՛կ»: Մարդը գալարուեցաւ ինքն իր վրայ: Ալ դիակ մըն էր... Եւ մենք գնդապետին «Մէ՛կ երկու, մէկ երկու» հրամանին տակ տողանցք մը ըրինք դիակին առջեւէն: Տեսանք անոր սրտին վրայ կարմիր մեծ ծակ մը...:

«Ես ալ գացի գլխահակ եւ դատապարտուածի, առանց մտածելու: Արդեօք ամօ՞թը թէ տխրութիւնն էր որ կը խեղդէր զիս: Ինծի այնպէս կը թուէր թէ անոր մէջ ես իմ սուգն էր որ կը կրէի»:

Էմիլ Պասքի կուսայ սրտառուչ ձեւով որբերու, խեղճ մայրերու «պատառուած եւ մահացու սրտերուն» աղաղակները, Նէկէլէն՝ Վէրտէօնի 400 հազար ինկածներու հոնդիւններն ու խաչափայտերը, որ կրակէ բոցերու նման ցցուած են դէպ ի երկինք (Debout Les Morts):

Ռընէ Քապան, յայտնի ընկերվարական մը, «Սրինգի եւ թմբուկի ձայներու մէջէն» կ'ողբերգէ խաղաղութեան ձիթենին:

Մարսէլ Պէրժէ «Մառնի գաղտնիքը» երկով կը պատկերացնէ մեծ ճակատամարտի սարսափն ու յաղթանակը՝ երբ «երկինքը կապոյտ էր եւ Մառնը արիւնոտ»:

Արեան թափօր մըն է որ կ'անցնի այս հատորներու դողդոջուն էջերուն մէջէն, այնքա՜ն յուզիչ ու եղերական եւ այնքա՜ն վսեմ ու հոյակապ:

Մարդկային ապրումներու այս հարազատ պոռթկումը, նոյն սաստկութեամբ ու նոյն ցասումով հանդէս է եկած նաեւ սահմանին այն կողմը — Գերմանիոյ մէջ, որուն հակիրճ խտացումը պիտի տանք յաջորդով:

(4) ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

թիւնը, ուրախութիւններն ու տրտմութիւնները, եւ այն քաջերու շարանը, որոնք եկան ու անցան Դաշնակցութեան դրօշին տակէն յանուն սկզբունքի, յանուն ձեր, մեր ու բոլորին ազատութեան։ Հոս պէտք է կրթել նաեւ Տէսինի նոր սերունդը, այստեղ կը պատկանի բոլորին, մեծին, պզտիկին, բաւ է որ լըրին հայ ըլլան, եւ հայ մնալու անոնք լարուին։ Կեցցէ՛ հայ ժողովուրդը, կեցցէ՛ իր շինարար ոգին։

Ընկ. Ա. Ջամալեան.— ...Դուք տեսնէք, որ Տէսինի կոմիտէն գլուխ հանեց այս շէնքին շինութիւնը։ Անոնց համար մը ճիգն է այս, ընկերներ եւ հայրենակիցներ, որ կը ցուցնէ աչքերուն առջեւ։ Ու վստահ եղէք, որ, եթէ Տէսինի մէկ կոմիտէն յաջողեցաւ բերել այսպիսի սքանչելի գործ մը, համայն աշխարհիս երեսին գոյութիւն ունեցող բոլոր Դաշնակցականները միանան, ո՛չ միայն կը շինեն մէկ տուն այս կամ այն քաղաքի մէջ բնակող հայութեան համար, այլեւ կրնան տուն մը շինել ամբողջ հայութեան համար։ Հ. Յ. Դ. Բիւրոյին կողմէ ողջոյնի խօսք ամենիս բոլոր ընկերներուն, համակիրներուն, բարեկամներուն ու ծանօթներուն, որոնք ամէն աշխատանքի առջեւ կանգ չառնելով, այսօր բոլորիս ներկայութեան կանգնեցուցին այս շէնքը, որ պիտի ըլլայ ազգային, յեղափոխական վառարան մը։ Կեցցե՛ն Տէսինի մեր ընկերները, կեցցէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Ընկ. Կարօ Սասունի.— Ձեր ներկայութիւնը ծաղկեփունջ մըն է այստեղ։ Որովհետեւ հոս հաւաքուած էք բոլորդ։ Հոս կայ Տարօնցի, Վասպուրականցի, Սասունցի, Խարբերդցի, Կարինցի, Սեբաստացի եւ ներկայացուցիչներ զանազան քաղաքներէ եւ գաւառներէ։ Մենք չենք զարմանար, որ Տէսինի մեր ընկերները այս Տունը շինեցին, որովհետեւ ո՛վ որ կը հասկնայ Դաշնակցութիւնը, ան գիտէ թէ ի՛նչ վճռականութիւն կայ իր կամքին մէջ։ 42 տարուան ճամբայ կայ մեր ետին, եւ չենք գիտեր թէ դեռ քանի քառասուններ պիտի գան ու անցնին Դաշնակցութեան վրայէն։ Մէկ բան գիտենք սակայն։ Որ մեր ճամբան դեռ չէ հատած։ Մենք չպիտի կանգնինք ու ետ չպիտի դառնանք։ Որովհետեւ մենք կը հետապնդենք, մենք դաժան խուզարկուն ենք մեծ իտէալին, որ կը կոչուի մէկ հայրենիք՝ բաւարար ամբողջ հայութեան։

Խօսեցաւ նաեւ ֆրանսացի հիւր մը, վեր հանելով հայ ժողովուրդի գարաւոր կեանքը։

Տան բացման առթիւ կարդացուեցան բազմաթիւ ուղերձներ եւ հեռագիրներ զանազան տեղերէ եւ անձերէ։ Ստորեւ քանի մը հատ.—

— Ձեր ձեռնարկին առթիւ կը յայտնենք մեր մաղթանքները։

Դեր. Շահխաթունի եւ Լեւոն Ցարուկ, Փարիզ

—Սրտագին շնորհաւորութիւններս։ Կեցցէ՛ Դաշնակցութիւնը։

Վահան Համբարձումեան

— Սրտանց կը շնորհաւորեմ մեր Տան բացումը։ Կեցցէ՛ Դաշնակցութիւնը։

Գերասիմ Բալայեան

—Ողջունելով Դաշնակցութեան Տան բացումը, կը բաղձանք աւելի մեծ եռանդ եւ յարատեւութիւն՝ մեր հիմնական նպատակներուն իրագործման համար։

«Ցառաջ»

— Կը շնորհաւորենք Տէսինի Տան բացումը, որուն մէջ վառ պիտի մնայ հայութեան կայծը։

Հ. Յ. Դ. Սէնթ Էթիէնի Կոմիտէ

— Կը շնորհաւորենք Տէսինի Տունը որպէս Դաշնակցութեան կոթող, եւ կը մաղթենք որ նաեւ ըլլայ փարոս մը ընդդէմ ձերմակ ջարդին։

Սէնթ Էթիէնի Կարմիր Խաչ

— Սրտի անհուն ուրախութեամբ կը շնորհաւորենք մեր Տան բացումը։

Հ. Յ. Դ. Լուառի Շրջ. Կոմիտէ

— Կեցցէ՛ Տէսինի Դաշնակցութիւնը որ աշխատեցաւ կառուցանել հսկայ շէնք մը։

Հ. Յ. Դ. Նիսի Կոմիտէի կողմէ Վահան

— Պատի՛ւ Տէսինի ընկերներուն ու համակիրներուն, որ հիմնեցին մշակոյթի այս բոյնը։

Լ. Գեղունի, Կարտան

— Սրտի անհուն բերկրանքով մեր ողջոյնի խօսքը կ'ուղղենք ձեզ, Տէսինի ընկերներ ու համակիրներ։ Կը շնորհաւորենք ձեր քրտնաջան աշխատանքն ու ձեր թանկագին վաստակը... Թէեւ հեռու, բայց հոգիով միշտ ձեզի հետ, մեր անխառն հրճուանքը խառնելով ձեր մեծ ուրախութեան, կը մաղթենք նորանոր եւ աւելի մեծ յաղթանակներու, — Ազգային, մշակութային, կուսակցական բոլոր ձեռնարկներուն մէջ, մինչեւ որ իրականանայ մեծ իտէալը, — Անկախ եւ Միացեալ Հայաստանի Ազատագրումը։

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէ

×

Եւ դեռ ուրիշներ, — հեռագիր, նամակ, ուղերձ։ Յիշենք միայն Տէսինի Հ. Յ. Դ. Կոմիտէի, Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ու Կարմիր Խաչի ուղերձները, որոնք ցնծութեամբ ծափահարուեցան հասարակութեան կողմէ։

Քանի մը վայրկեան յատկացնելով նուիրատուութեան, գոյացաւ շուրջ 11,500 ֆրանքի գումար մը, առանց հաշուելու մուտքի տոմսակները։

×

Հանդէսին գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին Օրիորդներ՝ Խօվինար Տէր-Պետրոսեան, որուն ջինջ ձայնը ուռեցուց մեր սրտերը ու յիշեցուց հայրենիքի քաղցրութիւնները։ Նոյնը նաեւ Օր. Հերա, որ նոր կը սկսի դեռ։ Հանդէսը խանդավառեց նաեւ երգչուհի Տիկ. Ե. Բաղալ։

Իսկ ընկ. Ա. Մելքոնեան կը թուի թէ այլ եւս պէտք է իր «Կոմիտաս» երգչախումբով պտտի բոլոր հայաշատ քաղաքները, հայ երգին թըթռացումը տարածելով ամէն կողմ։ Աւելորդ է գովասանական տողեր գրել Տիրայր Խաչիկեանի վարած «Արծիւ» ֆանֆառի խումբի մասին, որ հպարտութիւն կուտայ մեզի։

ՀՐԱԿ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՉՁԳՁԳԵԼ ԲԱԺՆԵԳԻՆՆԵՐՈՒ ՎՃԱՐՈՒՄԸ

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿ ԳԱԲՐԻԷԼ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆԻ

(1852 – 1932)

Գրած էինք թէ Բարեգործականը ոլոշած է Պ. Գ. Նորատունկեանի ծննդեան 80ամեակը տօնել թէյասեղանով մը, նոյ. 6ին։ Այս առթիւ մեզի կը հաղորդեն հետեւեալ կենսագրական տեղեկութիւնները.—

Գաբրիէլ Նորատունկեան, ծնած է 1852 նոյեմբեր 6ին, Կ. Պոլիս, Սկիւտար, Սէլիմիէ Թաղը։ Իր հայրն էր Գրիգոր Նորատունկեան, որ կայս. Պալատան եւ Օսմ. բանակին «էքմէքճի պաշը» անուանուած էր, Սիմոն և Յակոբ եղբայրներուն հետ։

Նախնական կրթութիւնը տանը մէջ յատուկ դաստիարակներու միջոցաւ ստանալէ ետք, աւարտած է Գաղաթիոյ(?) Ֆրանսական գիշերօթիկ Լիսէին ընթացքը եւ 1869ին մտած է առեւտրական ասպարէզի մէջ։

Հօրը մահուընէ վերջ, Արտաքին գործոց նախարարութեան արձանագրութեանց, յետոյ արտաքին թղթակցութեանց դիւանին մէջ պաշտօնավարած է։ Բայց քիչ ետք Փարիզ մեկնելով, Իրաւաբանական Համալսարանի, ինչպէս նաեւ Սորպոնի եւ Քաղաք. Գիտութեանց վարժարանի դասախօսութեանց հետեւած է։ 1875ին Պոլիս վերադառնալով, կրկին արտաքին գործոց նախարարութեան մէջ պաշտօնի կոչուած է։ Ռուսեւթուրք պատերազմէն ետք, սահմաններու գծման առթիւ զանազան պաշտօններ վարած, 1881ին Զէթինիէի Օսմ. Դեսպանատան Ա. քարտուղար եւ 1883ին Բ. Դրան իրաւագէտ – խորհրդական անուանուած է, պաշտօն զոր տարիներով վարած է, մեծ դեր մը կատարելով միջազգային կարեւոր հարցերու մէջ (Հիրչ, եւն.) եւ արժանանալով բարձր աստիճաններու։ Միջոց մը դասախօսած է Կ. Պոլսոյ Իրաւ. վարժարանին մէջ, եւ յետոյ հրատարակած է «Receuil d'actes Internationaux de l'Empire Ottoman» կարեւոր երկասիրութիւնը, չորս հատոր։

Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ, նշանակուած է Ծերակուտական, Քեամիլ փաշայի դահլիճին մասնակցած է իբրեւ Առեւտր. եւ Հանր. Շինութեանց նախարար, պաշտօն զոր պահած է յաջորդ երեք դահլիճներուն մէջ։ Յետոյ, Պալքանեան պատերազմի նախօրեակին, Արտաքին Գործ. Նախարարութեան կոչուած է Ղազի Ահմէտ Մուխթար փաշայի դահլիճին մէջ, եւ Իթթիհատականներու պետ. հարուածէն յետոյ Եւրոպա մեկնած է։

Շուրջ 60 տարիներ առաջ սկսած է իր ազգային գործունէութիւնը, իբրեւ հոգաբարձու Ազգ. վարժարաններու եւ ատենապետ Սկիւտարի Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ Թաղ. Խորհուրդին։ 1877ին կոչուած է Տնտեսական խորհուրդի ատենապետութեան, 1882ին երեսփոխան ընտրուած է իր Թաղին (իսկ յետագային՝ Սամաթիայէն, Բերայէն եւ Երզնկայէն)։ 1885ին Բ. ատենապետ ընտրուած է քաղաքական ժողովին, և 1894ին ալ Իզմիրլեան Պատրիարքի ընտրութեան միջոցին Ազգ. Երեսփոխանական ժողովին ատենապետած է, եւ այդ աղետալի տարիներու ընթացքին իբր անդամ Ազգ. Վարչութեան մեծ դեր խաղացած է, Ազգ. Սահմանադրութիւնը ջնջելու աշխատանքները վիժեցնելու համար։ Նոյն պաշտօնները քանիցս վարած է, 1906ին քաղաքական ժողովի և 1908էն վերջն ալ երկիցս Ազգային ժողովի ատենապետ ընտրուելով։

Պ. Նորատունկեան գնահատելի գործունէութիւն մը ունեցած է նաեւ Սովելոց յանձնաժողովին եւ Միացեալ Ընկերութեան մէջ, ինչպէս նաեւ Սանասարեան Խնամակալութեան, Գարակէօզեան Կտակի, Իզմիրեանց գրական մրցանակի յանձնաժողովներուն մէջ, եւն.։ Նշանակելի ծառայութիւններ մատուցած է մասնաւորաբար Հ. Բ. Ը. Միութեան, 1910ին իբր հիմնադիր–ատենապետ Կ. Պոլսոյ կարեւոր մասնաճիւղին եւ 1921էն ասդին Փարիզ իբրեւ փոխ–նախագահ Կեդր. Վարչ. Ժողովի, որուն մինչեւ այսօր կը շարունակէ իր գործակցութիւնը, վերջերս պատուակալ հանդամանքով։

1918ին և 1920ին մասնակցած է Փարիզի Ազգ. Համագումարին իբրեւ ատենապետ, իսկ 1921ին անդամակցած է Ազգ. Պատուիրակութեան, իբրեւ փոխ–նախագահ, Լոնտոնի խորհրդաժողովին առթիւ։ Քիչ ետքը, Ազգ. Պատուիրակութեան կողմէ յատուկ առաքելութեամբ Ամերիկա մեկնած եւ տեսակցած է նախագահ Հարտինկի հետ։ Նոյն տարին, Պօղոս Նուպար փաշա քաշուած ըլլալով, առողջական պատճառներով, իրեն յանձնուած է Ազգ. Պատուիրակութեան նախագահութեան պաշտօնը եւ շարունակած է բանակցութիւնները մինչեւ Լօզանի Խորհրդաժողովը ջանալով որ գէթ Լոնտոնի Խորհրդաժողովին մէջ որոշուած «Ազգային Տուն» հաստատումը իրականանայ։

Այդ շրջանին տեղի ունեցած երկու մեծ աղէտներու՝ Կիլիկիոյ պարպումին եւ Իզմիրի անկումին հետեւող արտագաղթին, ջանք չէ խնայած խուճապահար ժողովուրդին օգնելու համար։ Հայ գաղթականներուն Հայաստանի մէջ տեղաւորուելուն, ինչպէս նաեւ Սուրիա ապաստանածներուն բարեկեցութիւնը ապահովելու համար եւս տքնաջան դիմումներ եւ բանակցութիւններ կատարած է։

Իբր Խերեան ժառանգութեան կըտակարար կարեւոր գումար մը յատուց Հայաստանի մէջ Մեղուաբուծական վարժարանի մը հաստատման համար։ Նախագահն է Մարկոսեան հիմնադրամի վարչութեան եւ պատուակալ նախագահը Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան։

1924ին, վերջ տալով Ազգ. Պատուիրակութեան, առկախ մնացած խնդիրներու, գլխաւորաբար գաղթականներու իրաւանց պաշտպանութեան համար իր նախաձեռնութեամբ կազմուած է Գաղթ. Կեդր. Յանձնաժողովը, որ, ինչպէս յայտնի է, կը գործէ Հ. Բ. Ը. Միութեան աջակցութեամբ։

Պ. Նորատունկեան Ֆրանս. Պատուոյ Լեգէոնի հրամանատար է, ունի եւրոպական գրեթէ բոլոր պետութեանց բարձրագոյն պատուանշանները, եւ կ'անդամակցի Միջազգային Իրաւունքի Կաճառին, ինչպէս նաեւ Միջազգային Դիւանագիտական Ակադեմիային։

Ի՞ՆՉ ԳՈՅԱՑԱՒ ՄԵՌԵԼՈՑԷՆ

Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի ալ, երկուշաբթի եւ երեքշաբթի, ամբողջ Ֆրանսայի մէջ երկիւղածութեամբ տօնեցին Մեռելոցը (Թուսէն)։

Թերթերը կը գրեն թէ՝ նոյ. 1ի օրը Փարիզի գերեզմանատուններուն այցելութենէ մուտք գոյացած է 480,116 ֆրանք, մինչ անցեալ տարի 622,248 ֆր. էր։ Իսկ արուարձաններու գերեզմանատուններէն գոյացած է 742,792 ֆրանք։ Անցեալ տարի 638,621 ֆր. էր։

ՄԱՄՈՒԼ

«ՊԱՅՔԱՐ»Ն ԱՆԳԱՄ Կ'ԸՄԲՈՍՏԱՆԱՅ

Պայքար, Ամերիկայի ռամկավար պաշտօնաթերթը, հետեւեալ կարճ ու ազդու խմբագրականը սահեցուցեր է Հոկտ. 19 թուականով.

— «Հանդէպ Թուրք իշխանութեանց բռնագրաւումներուն եւ սիստեմաթիք անարդարութեանց, մեր առջեւ կը գտնենք այն հայկական խանդավառ ցոյցերը որ տեղի ունեցան Թուրք աղջկան մը «գեղեցկութեան թագուհի» հռչակուելուն առթիւ։

Դեռ երէկ, անձ մը որ Հայ Բարեգործական Միութեան նախագահն էր, Պ. Գալուստ Կիւլպէնկեան, իր դուռը փակելէ վերջ աղաչող ազգակիցներուն դէմ որ «Թախանձանօք» կը խնդրէին իրմէ հայ մարդու պարտականութիւնը կատարել ազգին հանդէպ, իր ապարանքին դուռները լայնօրէն կը բանար այս Թուրք աղջկան առջեւ, եւ վստահաբար՝ իր շռայլած պատիւները մի միայն գեղեցկութեան չէին երթար։

Պոլսոյ մէջ Հայ կին Թերթին խմբագրապետուհին, բազմաթիւ հայ անձնաւորութեանց հետ «պերճաշուք» ընդունելութիւն մը տուած է «Թագուհի»ին, շատ աւելի արդարանալի եւ անկեղծ զգացումներէ մղուած քան Պ. Գ. Կիւլպէնկեանը, որ երեսն Հայաստանի դէմ դարձուց «քավալիէրական» սրտմտութեամբ, բայց նոյնքան ասպետական հրճուանքով Թուրք Թագուհին ողջագուրեց։

Գեղեցիկ աղջկան մը ընծայուած այս պատիւներուն որ և է առարկութիւն չունինք, սակայն անհնար է անտեսել Հայոց այս խանդակաթ առատասրտութիւնը՝ Թուրքերու անհաշտ ատելութեան դէմ, որ մարդկային ամէնէն բնական զգացումները կը վիրաւորէ»։

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ԴՊՐՈՑ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻ

— :-: —

ԱՌՆՈՒՎԻԼ-ԼԷ-ԿՈՆԷՍ.— Գիւղիս մէջ ժամանակէ մը ի վեր ստեղծուած շարժումը ձեւ կ'առնէ, գիմագրաւելու համար օտարացման վըտանգին։ «Արարատ» Միութիւնը բացած է մանկապարտէզ մը նորաշէն եկեղեցւոյ յարակից սրահին մէջ, ուր գետեղած են վարժարանի մը անհրաժեշտ պիտոյքը։ Պզտիկները, 4-6 տարեկան, այժմէն մխիթարական թիւ մը կը կազմեն եւ օրէ օր աւելնալու վրայ են։ Դպրոցասէրի Տնօրէնութիւնը համեստ ամսականով մը իր նոր շրջանաւարտ սանուհիներէն մէկը տրամադրած է մանկապարտէզին իբր ուսուցչուհի։

Հոկտ. 22ի Շաբաթ գիշեր երեկոյթ–պարահանդէս մը տրուած էր «Արարատ»ի կողմէ ի նպաստ մանկապարտէզին, ուր շարունակուեցաւ նախապէս բացուած հանգանակութիւն մը նոյն նպատակին համար։

Եկեղեցւոյ միեւնոյն սրահին մէջ տեղի կ'ունենան հինգշաբթի օրերը հայերէն դասախօսութիւններ, ֆրան. վարժարան յաճախող պզտիկներուն համար։ Այս դասընթացքը կազմակերպուած է Բարեգործականի Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ։ Ուսուցիչն է Պ. Արամ Վտարանդի, որուն ներկայութիւնը գիւղիս մէջ մղում կուտայ հայ կեանքի վերարծարծման գործին։

Նորաշէն եկեղեցւոյ աւարտումը մօտալուտ ըլլալով, օծումը պիտի կատարուի Նոյեմբեր 5 կիրակի օր։ Շէնքը արտաքնապէս իր ընդհանուր ոճով կը ներկայացնէ Հայ Եկեղեցին, իբրեւ յիշատակ անցեալէն։

Ճարտարապետ Պ. Արմէն Յակոբեան իր տաղանդը փայլեցուցած է այս առթիւ ալ։ Փարիզի Հայոց Եկեղեցւոյ Ընկերակցութիւնը ներկայ անձուկ պայմաններուն մէջ ստանձնած ըլլալով այս մեծածախս գործը, ամէն գոհունակութիւն պիտի զգայ օժանդակելու համար ներքին եւ արտաքին բոլոր յարմարութիւններով։ Իսկ Առնուվիլի գաղութը կը պատրաստէ իր աւանդական նուէրը եկեղեցւոյ բարեզարդման համար։

Ցաճատ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ը ՉԱՀԼԷԻ ՄԷՋ

— :-: —

ՉԱՀԼԷ (Սուրիա).— Մասնաճիւղը կազմեց իր Վարչութիւնը.— Հ. Լամպաճեան՝ ատենապետ, Կ. Թապաքեան՝ ատենադպիր, Մ. Տէր-Մելքոնեան՝ գանձապահ, Մ. Ունճեան՝ ֆութպոլի խմբապետ, Վ. Պապօեան՝ գոյքապահ։ Իսկ առաջին մրցումը կազմակերպեց Հոկտ. 29ին Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա.ին դէմ։ Խաղը սկսաւ կէս օրէ յետոյ ժամը 3ին Հ. Մ. Ը. Մ.ի յարձակողականով։ Կանոնաւոր փասերով յառաջացան մեր տղաքը եւ հինգ վայրկեան չանցած շահեցան առաջին նշանակէտը։ Քիչ յետոյ հատ մըն ալ եւ կիսախաղը վերջացաւ 2 - 1։

Հինգ վայրկեան դադարէ յետոյ խաղը նորէն սկսաւ, Հ. Մ. Ը. Մ.ը կանոնաւոր «փաս»երով յառաջացաւ մինչեւ հակառակորդին «պէք»ը եւ գնդակը ետ մղուեցաւ։ Վերջաւորութեան հինգ վայրկեան մնացած Հ. Մ. Ը. Մ.ը շահեցաւ նշանակէտ մը եւ խաղը վերջացաւ 2-2 հաւասար։ Հ. Մ. Ը. Մ.ի տղոց խաղը բարձր էր եւ բազմութեան գնահատութեան արժանացաւ։ Օրուան դատաւորն էր Պ. Վահէ Ծերնիկեան, որ յաջողութեամբ կատարեց իր դերը։

Հ. Մ. Ը. Մ.ը իր այս կազմով պիտի մրցի Րայաքի ֆրանսական A. S. B.ի Ա.ի դէմ որ զօրաւոր խումբ մըն է, կազմուած ֆրանսացի օդանաւորդներէ։

Լեւոնաս

«ՄՆԱՑՈՐԴԱՑ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Անոնք որոնք չեն ստացած մինչ եւ 544րդ էջին վերջը (պրակ 17րդ), տեղեկացնեն անպայման Յառաջին։

Կը խնդրուի բոլոր բաժանորդներէն որ անյապաղ փոխադրեն իրենց անվճար պարտքերը։

Նոր բաժանորդագրուիլ ուզողներուն կը ղրկուի առաջին էջէն, փոխարժէքը կանխիկ։ էջ 1-544, այսինքն 16 պրակ, կ'արժէ 16 ֆրանք։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (38)

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...

■■■■■■■■

= Գուցէ... երեք օրէ ի վեր հեռագիրը առած է. ննջքին մէջ պինդ սեղմած, վայրկեան մը չի հեռացներ աչքը դուռնէն։

— Հապա ինչո՞ւ չգիտնալ կը ձեւացնէիր։

= Վստահ եմ, երկար չպիտի կրնայ տոկալ։ Կ'ուզէ տեսնել... քանի մը իրեր ունի... չուրջիկները չպահեն... գիւղացիս է. իրաւունքս է...

— Կարելի է փրկուի, եթէ գայ, կ'ըսեմ, անուշադիր իր խօսքերուն։

= Ցղայամիտ ես։

Եւ վրայ կը բերէ չարութեամբ.

= Հոս հրաշքը չանցնիր։ Արդէն կասկածն է որ կ'ապրեցնէ։ Եթէ քովն երթայի, ոչինչ պիտի փոխուէր։ Ընդհակառակն։

— Ո՞ւրկէ գիտես, Թաթա։

= Առաջինը չէ, տեսած եմ։

Կը հեռանայ, ոչ թէ ըստ ծին կասկ. ծելլութեամբ, այլ ծխատուփ մը կամ ժամացոյց մը կորսնցուցած մարդու դժգոհանքով։

Մենք կը շարունակենք։ Ահա Քէնսաքը։ Նիհարցած այտոսկրերուն վրայ վարդագոյն բիծեր։ Շրթները չորցած ու կապտորակ։

Կը ժպտի յանցանքի մէջ բռնուած, ու պատիժէն չվախցող մանուկի պէս։ Եւ ես կ'ամչնամ աւելի կանուխ իրեն տեսութեան չգալուս։

— Ոչինչ բան է, կ'ըսէ. տաքութիւնս իջաւ։

— Շուտով կուգաս նորէն առաջուան տեղդ։ Կ'անցնի, հոգ մի ըներ։ Միայն զգոյշ եղիր, քիչ խօսէ, մի շարժիր։

Այս խօսքերը հանգարտ, անտարբեր ձայնի մը կեղծիքով։

= Բնաւ չեմ խօսիր։

Եւ կ'աւելցնէ.

= Հոգս, շուտով ոտքի կ'ելլեմ, ձիւնն ալ եկած կ'ըլլայ, ձիւնագնդակ կը խաղանք։ Հէ՞։

Արդեօք վիճակին վրայ ճիշդ կարծիք լսելո՞ւ համար է այս տղայական անգիտութիւն ձեւացնելը։

— Հարկա՛ւ, հարկա՛ւ, կազդուրուելուդ նայէ։

Մայրապետը կ'անցնի, ու մեզի նշան կ'ընէ գաղտնօրէն, չյոգնեցնել տղան։

= Ասոր հետ մէկտեղ, կ'ըսէ Լիմօժցին, զինքը լըռեցնելու ջանքով, այսուհանդերձ քիչ մը շատ կարեւորութիւն կուտանք արիւն թքնելուն. ի՞նչ կ'ըլլայ եղեր... շատ անգամ պարզ թուքը աւելի հիւանդագին է քան արիւնը... Չէ՞։

Կը նայիմ Քէնսաքին. չհասկցողի, մտացրիւ մարդու նայուածք մը ունի։ Անժպիտ։ Ինչպէս եթէ ըսել ուզէր.

— Բացարձակ երեւոյթ, բացարձակ վիճակ, բացարձակ ընթացք կա՞յ այս զարշելի հիւանդութեան քով... կը կարծէ՞ք խաբել զիս...

Սխալած եմ սակայն։ Նայուածքը կը վառէ, ու նախ գանգատ ապա գրեթէ հեւքով կ'ըսէ.

= Եկուր եւ հասկցուր սա մարդոց, մէկ կողմէն միւսին դառնալուս կը դողան, կը պոռան, կը սրդողին... բժիշկը հապա՛, երեսիս խնդացած չունէր առաջ, իսկ երէկ մեղմութեամբ կը հարցնէր թէ ի՛նչ կ'ուզեմ, ի՛նչ կը փափաքիմ... որպէս թէ դատապարտուած ըլլայի... ի՞նչ կ'ըսէք, խնդալիք չէ՞...

Աւա՛ղ, չէ, խնդալիք չէ։ Բայց կը ժպտինք։

Ցած ձայնով.

— Ջուրը կուտա՞ս ինծի։

= Մի՛ խմեր, լաւ չէ։

— Հոգ չէ՛, կ'այրիմ։

Ագահութեամբ կը խմէ։ Կը լռենք։

Սենեակին միւս երկու բաղդատաբար աւելի լաւ վիճակով հիւանդները կը խօսին։ Կը դառնանք անոնց։

Մին կ'ըսէ.

— Նորէն քահանան կանչելու գացեր են։

Միւսը.

= Միւսի՞ն համար։

— Կ'երեւի։ Ըսել որ երեք անգամ զիս այդ փորձանքէն անցուցին։ Բայց միտքս դրեր եմ յուսահատեցնել սա տէրտէրը։ Զիս տեսնելուն գէշ – գէշ կը նայի. իբր թէ խաբող յաճախորդ մը ըլլայի...

= Կը չափազանցես։ Մահուան վախն է այդպէս ցուցնողը։ Եթէ չես սիրեր մարդը, ինչո՞ւ «Լուսնակաց»ին պէս չես ըներ...

— Որովհետեւ անհաւատ չեմ։

= Կը հաւատա՞ս ուրեմն։

— Ձեմ ալ հաւատար։

= Հապա ի՞նչ... Կը վախնա՛ս...

— Կը կարծե՞ս... այնպէ՛ս, վարժութիւն, եթէ Աստուած մը կայ, ինչո՞ւ բարկացնել յումպէտս... Թատերախաղ մը աւելի, թատերախաղ մը պակաս... այդ չէ որ պիտի յոգնեցնէ զիս...

= Քու մա՞յրդ թէ հայրդ էր հրեայ...

— Կարծեմ պապուս պապը։

Եւ չեն խնդար։ Զարմանալի լրջութեամբ մը։

— Ի՞նչ ըսած է «Լուսնակաց»ը, կը հետաքրքրուիմ ծըռելով իրենց կողմը։

= Վռնտեր է քահանան, հայհոյելով իր Աստծուն ու Քրիստոսին. եւ բուռնցքը երկարած առաստաղին, պայթող աչքերով մռնչեր է, այսպէս պէտք է փճացնել քեզ...

Քէնսաք միշտ անկուշտ աչքը ջուրին կ'ըսէ.

— Կը հաւատայ... ի՞նչպէս կարելի է սիրել կամ ատել չեղած բան մը։

— Այո՛, իսկական անհաւատութիւնը գերբնականին, անտարբերութիւնն է. սիրոյ կամ ատելութեան ներկայութիւնը ուղղութիւն մը կ'ենթադրէ։ Աղօթքն ու հայհոյութիւնը արտայայտութեան ձեւեր են միայն։

— Ջո՛ւրը։

Կուտամ առանց անդրադառնալու։ Մեքենաբար։

Կ'որոճամ հաւատքներուն պայմանադրականութիւնը՝ վիճակներուն ու խառնուածքներուն դիմաց։

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

Ց. Հ. Դ. Փարիզ եւ շրջակայքեր

ՊԱՆԵՐՕ ՔԱՇՌԻԻ Արծիւ խումբի ժողովը այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ընկ. Մինաս Ալթունեանի բնակարանը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՊԻԼԱՆԻԿԻ Ռոստոմ կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Ռոստոմի Գրադարանին մէջ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէն դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Մուրատ, Կայծակ եւ Դայլ Վահան խումբերը այս Կիրակի ժամը 5.30ին սովորական հաւաքատեղին։ Կը դասախօսէ ընկ. Պ. Հիւսեան։ Ներկայանալ անդամատոմսով։ Բացակաները նկատի պիտի առնուին։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Աղբիւր Սերոբ ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի ժամը 2ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բացակաները նկատի կ'առնուին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱՆՆՈՑ ՋՈՒՐԻ Հայրենակցական միութեան Փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը այս Կիրակի ժամը 2ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալի։ Հայրենակիցներու ներկայութիւնը խիստ կարեւոր է։

ՓԱՐԻԶԻ Աղքատախնամ Ընկերութիւնը ստացած է Պ. Պօղոս Արսլանեանէ 100 ֆր., Պ. Ստ. Աստարճեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Փօն տը Շէրիւի, Արաք.— 130։
Լիոն, Գործ.— 304։
Պուրկ, Սէնթ Անտոլ, Սահ.— 40։
Մարսէյլ, Օ. Ա.— 105։
Տիկուան, Մ. Հ.— 35։
Մարսէյլ, Ս. Պ.— 35։
Լա Սիոթ, Գ. Թ.— 140։
Արքէօյլ, Նէմ.— 35։ Սկսանք զրկել։
Սէն Ժօրժ, Լակրիկոլ, Եաղ.— 10։
Վիէն, Կէմ. Հ. Մ.— 5։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ապանեան եւ Սրապեան ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին ՄԱՐՏԻՐՈՍ Ղ. ԱՊԱՃԵԱՆի մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Վիէնի Կէմէրէկի Հայր. Միութեան վարչութիւնը եւ անդամները իրենց շնորհաւորութիւնները կը յայտնենՊ. ՊՕՂՈՍ ԱՅԱՆԵԱՆի իր մանչ զաւկին ծնունդին առթիւ։

Կարեւոր

Պ. Արտաւազդ Ճէրանեանէ որուն հասցէն էր Encienne Route Heyrioux, Quartier cite Marchal, St. Priest, Isère, կը խնդրուի իր հասցէն անմիջապէս հաղորդել «Յառաջ»ի խմբագրութեան։

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ մօրեղբօրորդիս Խաչիկ Ալիքսանեանը որ 1927ին կը գտնուէր Թուլօն։ Կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի կամ Ղ. Հայրունիի 12 rue Grande Fontaine, St. Germain-en-Laye, S. et O.

— Կը փնտռեմ քոյրս Էրզրումցի Աղաւնի Եաղուպեան, հօր անունը Հաճի Մարտիրոս, մօր անունը Հաճի Մագթաղինէ, եղբօր անունը Խաչատուր։ Տեղահանութեան միջոցին միասին էինք մինչեւ Ակն, ուր հայրս մեռաւ, մայրս ծանրապէս հիւանդացաւ, իսկ եղբայրս իր նշանածին հետ մեկնեցաւ Արաբկիրի շրջանները։ Թուրք կին մը քոյրս Ակն տարաւ։ Այդ օրը բոլոր փոքրիկները գետը նետեցին, ես կրցայ ազատիլ եւ հետեւեալ օրը Ակն երթալով գտայ քոյրս։ Քանի մը օր վերջ զիս Թրքական որբանոց մը տարին, քոյրս մնաց Թուրք կնոջ մօտ։ Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ Էլիս Մանուկեանի (ծնեալ Եաղուպեան), 80 Ave. de Livry, Sevran, (S. et O.), France.

— Կը փնտռեմ մօրաքրոջս որդին Աւետիս Աղաեարեանը Փարատիսոյի (Իզմիր) Ամերիկեան վարժարանի աշակերտներէն։ 1923ի վերջերը տեսած եմ Մարսէյլ։ Անկէ ի վեր լուր չունիմ։ Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել հետեւեալ հասցէին՝ Garabed Krimian, 109 rue Moncey, Lyon, կամ Vartan Krimian, concierge, 34 rue des Frères Chappe, St. Etienne (Loire).

— Համբարձում Նահապետեան կը փնտռէ իր եղբայրը Պրուսայի Եէնիճէ գիւղացի Գրիգոր Նահապետեան. որ կորսնցուցած է տեղահանութեան միջոցին, հօր անունը Վարդերես, մօր անունը Վարդենի, մեծ եղբօր անունը Մարտիրոս, քոյրերը Խեխնա եւ Էլպեկ։ Իմացնել Համբարձում Պաւնազեանի, Chez Mr. E. de Micheaux, à Flaviac, Ardèche, France։ Ճշգրիտ լուր տուողին նուէր։

ՔԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԷԻ ՄԷՋ

Պուլօնէը սիւռ Մէր 3 Նոյ. 932

Վաղը առտու ձեր ձկնավաճառին ծախած ձուկը որսացուած է այսօր։ Կերէք Պուլօնէը սիւր Մէրի թարմ ձուկը։

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ — ԵՐԵԿՈՅԹ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ԱՂՔՈՒՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ Հայ Ակումբին մէջ

Կը խօսի՝ ՏԻԿԻՆ ԷԼԷՆ ԲԻՒՋԱՆԴ

Կը ներկայացուի՝ ԿԸՐԼ ՍԿԱՈՒՏ (զաւեշտ)

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. Ա. Տէր Թովմասեան, Տիկիններ Ղ. Ժամկոչեան, Հ. Առաքելեան, դերասան Կոթիկեան, Պ. Պ. Սուրէն, Գանթարճեան, Վարդանեան, եւն.։ Ճազ ղեկավարութեամբ Պ. Մանտիկեանի։

Տոմսերու գիները՝ 5 եւ 3 ֆրանք

Բացառիկ հանդէս

Նախաձեռնութեամբ Թեմական երեսփ. ժողովի

Սէն Լուի սատուռ—մանկապարտէզի պարտուց վերացման համար

12 Նոյեմբեր Շաբաթ իրիկուն Brébant Marseillaisի մէջ
երեկոյեան ժամը 9էն մինչեւ առաւօտեան 5

Հովանաւորութեամբ Առաջնորդ Սրբազան Հօր եւ Նախագահութեամբ Թեմ. երեսփոխանական ժողովոյ ատենապետին։

Ա. մաս.— Բացման խօսք, ժողական լապտերով ցուցադրութիւն (Բագրատունեաց մայրաքաղաք Անիի աւերակներու, Թրքահայաստանի, Կիլիկիոյ եւ արդի Հայաստանի վերաշինութեան) հարիւրաւոր նկարներու։
Բ. Մ.— Նուագ, երգ, արտասանութիւն։
Գ. մաս.— Եւրոպական եւ հայկական պարեր ժամը 12էն մինչեւ լոյս, ընտիր ճազ-պանտ։

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Հիմնադիր ԱՐՄԱՆ ԿՈԹԻԿԵԱՆ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին Կը ներկայացուի՝

ՀԱՑԻ ՀԱՄԱՐ (Մարուոյ Ֆրագներ) Տրամ 3 արար Ա. Աբէլեանի

Կը մասնակցին՝ Տիկ. Գայեանէ, Օր. Տէր Թովմասեան, Պ. Պ. Ալթունեան, Գմբէթեան, Թորոսեան, Կոթիկեան, Նիկողոսեան, Տէրվիշեան։

Տոմսերու գիները 3 եւ 5 ֆր.։ (30 տեղ միայն 10 ֆր. ռեզերվէ)

Տոմսերը կը ծախուին սովորական տեղերը։ Տոմսերը ապահովել նախօրօք Հրանտ Սամուէլի գրատունէն եւ միւս սովորական տեղերէն։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Յ. Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ունի խիստ մաքուր թուղթով ու տպագրութեամբ 104 լայնածաւալ էջեր (17 × 28 մեծութիւն)։ Կը խօսի Պատմ. Հայաստանի, Կիլիկիոյ եւ արդի Հայաստանի վրայ, տալով անոնց կենդանական, բուսական եւ հանքային հարստութիւնները եւ բնական ու քաղաքական աշխարհագրութիւնը։ Կը պարունակէ Կեսարիա, Մարզուան, Ամասիա, Եւդոկիա, Շ. Գ. Հիսար, Զէյթուն, Ուրֆա, Կարին, Երզնկա, Սեբաստիա, Մալաթիա, Խարբերդ Ակն, Վան, Մուշ եւն. եւն., Կիլիկիոյ, Պարսկահայաստանի եւ Ռուսահայաստան – Արդի Հայաստանի բազմաթիւ քաղաքները, պատմական վայրերը, կարեւոր գիւղերը, հայրենի սրբութիւնները եւ 155 հետաքրքրական տեսարաններ, Կիլիկեան թագաւորներէն ոմանց դրամները եւ ստորագրութիւնները, Ներսէս Լամբրոնացիի ձեռագիրը եւ 41 մանրանկար ու միջակ մեծութեամբ քարտէսներ, որոնք ցոյց կուտան ժամանակագրական կարգով եւ թուականներով Ս. Գրքի Ծննդոց Ժ. Գլխի նշանակած Հայաստանէն մինչեւ այսօրուան Հայաստանը՝ անոր առած սահմանային ձեւերը զանազան խին ազգերու տիրապետութեան տակ կամ օրով, Հայաստանի բաժանումէն մինչեւ 1918 ազատագրեալ Հայաստանը, Ուիլսընի գծած Հայաստանը եւ Կարսի անկումէն առաջ ու վերջ անոր արդի սահմանը։

Տրուած է պատմ. կարեւոր անցքերու եւ դէպքերու կարեւոր թուականներ, ինչպէս Քրիստոսի 341 թուականէն մինչեւ 1931 Հայաստանի մէջ պատահած 70 բուռն երկրաշարժները (17ը միայն Երզնկա), Պատմ. Հայաստանի հին գաւառներու անունները եւ անոնց համապատասխան նոր անունները եւ վերջապէս Արարատ լերան ու անոր վրայ կատարուած բազմաթիւ վերելքներու մասին աշխարհագր. եւ գիտական լայն տեղեկութիւններ։

Ամէն Հայու նշմարիտ եւ հայրենիքի կարօտը գոհացնող բնկերը եւ սրտին խօսող միակ գիրքը, որ կ'արժէ Ֆրանսա եւ գաղթավայրեր՝ 10 ֆր., Ամերիկա՝ 70 սէնթ եւ այլուր՝ 12 Ֆրանս. ֆրանք։ Կ'ընդունուին նաեւ մի միայն Ֆրանս., Պելժ., Իտալ., Եգիպտ. եւ Ամերիկեան դրոշմաթուղթ՝ իբրեւ դրամ հաւասար արժէքով։

Դիմել հեղինակին՝ BABESSIAN (առանց անուան սկզբնատառի՝ մի միայն մականունս գրել որոշ եւ անսխալ) 1bis, Rue Rouget-de-l'Isle, CHOISY - LE - -ROI (Seine) — France. փոխանակութիւն չի կատարուիր եւ ապառիկ յանձնարարութեանց բնաւ պատասխան չտրուիր։

6 օրինակ գնողին 1 օրինակ նուէր կը տրուի։ Սահմանափակ թիւով հրատարակուած ըլլալով այժմէն ապսպրել չսպառած։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ 1933

Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան «Գոյամարտ» պատկերազարդ պատի օրացոյցը, շաբաթական, 53 թերթկրօնական ու ազգային բոլոր տօներով անխտիր, 40է աւելի ազգային գործիչներու և ֆէտայիներու նկարներով։ Գին 5 ֆրանք, փոստի ծախքով 5.50, Այժմէն դիմել N. Gagossianի, 49rue Nationale, Marseille։ Կը ծախուի նաեւ Յառաջի խմբագրատունը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Բարեբախտաբար, սակայն, իրարու հետ խօսելով սկսան յառաջանալ եւ ծառուղիին մութ անցքը ամայացաւ։

Կայծակի պէս դէպ ի ծառուղին անցայ եւ կեցայ ձախ կողմիս հինգերորդ պատուհանին առջեւ։ Լիւսէլի բացատրածին պէս յաջորդական հարուածները տուի, վստահ ըլլալով որ միւս բոլոր պատուհաններուն մէջ ալ կային աչքեր, որոնք այնքան խնամքով գորշ թուղթերով գոցուած էին։

Վախէս ծունկերս սկսան կթոտիլ։

Ցանկարծ պատուհանը քանի մը մատնաչափ վեր բարձրացաւ. մթութեան մէջ դուրս երկարեցաւ սպիտակ ձեռք մը, որուն մէջ դրի թանկագին թուղթի կտորս։

Ցետոյ ձեռքը ետ քաշուեցաւ, պատուհանը գոցուեցաւ եւ ամէն բան իր առջի վիճակն ստացաւ։

Պաշտօնս վերջացած էր. կը մնար ապահով դուրս ելլել ծառուղիէն։

Յաջորդ օրերուն աչք ու ականջ կտրած էի նոր բաներ իմանալու համար։

Ռուլըրսի հինգած շոգեշարժ հանրակառքերը, որոնց գերման զինուորները «ça-ne-fait-rien» (անպէտ) կ'ըսէին, որովհետեւ միշտ կը կոտրէին, առաջին անգամ ասոնք միտքս արթնցուցին։

Յաճախ կը տեսնէի որ այս կառքերը կանոնաւորաբար կը փոխադրէին տխրադէմ զինուորներ կամ ռումբեր եւ ռազմամթերք դէպ ի գերմանական երկրորդ գիծը։

Այս դէպքը առիթ տուաւ ինծի որ ուշադրութիւնս դարձնեմ Ռուլըրս կեցող շոգեկառքերուն վրայ։ Իրապէս ալ յայտնի եղաւ որ այդ հանրակառքերուն շարժուան ընթացքին ունեցած գործունէութիւնը կը նշանակէր զինուորական կառախումբի մը ժամանումը ռազմամթերքով բեռնաւորուած, որուն պարպումը վեր ի վերոյ տասներկու ժամ կը տեւէր։

Եթէ կարենայի իմանալ, զինուորական կառախումբին շարժուան մէջ ո՛ր օրուան եւ ո՛ր ժամուն ժամանումը՝ պիտի տեղեկագրէի անգլիական Օդային Ուժերու հրամանատարութեան, թիւ 63ի միջոցաւ եւ կայարանը ռմբակոծել պիտի տայի։ Այս գործին յաջողութեանը համար հարկ եղած տեղեկութիւններն իմանալու միակ միջոցն էր ծանօթանալ գերման զինուորական երկաթուղիի փոխադրութեանց հսկող սպաներէն մէկուն հետ. այն յոյսով որ ան կրնար անմտօրէն բերնէն բան մը փախցնել։

Կայարան երթալու յարդելի պատճառներ չատ ունէի, քանի որ յաճախ պարտաւորուած էի ընկերանալ գերման վիրաւորներուն մինչեւ կայարան, որոնք կը փոխադրուէին հիւանդանոցի կառքերով։

Արեւոտ օր մը, կէս օրէ վերջ, կարգ մը վիրաւորներուս հետ տախտակամածին վրայ կանգնած՝ կը դիտէի կառախումբի մը սուրալը տարածութեան մէջ։ Գործերուս թեթեւ ատենն էր. հիւանդանոցին մէջ երկու ժամ ինծի պէտք չունէին։

Մինչ կը մտածէի վերադառնալ — քանի որ կայարանը մնալու մասնաւոր առիթ մը գտած չէի — ետեւէս ձայն մը պոռաց.

— Սիրելի օրիորդ, երջանիկ եմ որ ձեր սիրուն ներկայութիւնով յաճախ այս կայարանը կը պատուէք։

Փոքր, կլորադէմ սպայ մը հաճելի ու պայծառ դէմքով, բարեւեց զիս ժպիտով մը։

Դիտած էի որ անոր կոճղեղաւոր կապոյտ աչքերը վրաս կը յառէին միշտ, կայարան գտնուած միջոցիս։

Կայարանին մէջ մուտ գալու իր ձեւէն ու իր փայլուն մօյկերուն վրայ նետած յաճախակի ու հիացկոտ նայուածքէն գուշակեցի որ դեռ նոր էր կոչուած այս պաշտօնին, որուն բարձրութիւնը զինքը անհուսօրէն կը հրճուեցնէր։

Դառնալով ըսի ժպտագին.

— Գեղեցիկ օդը կը վայելեմ։ Առայժմ հիւանդանոցին մէջ չատ զբաղում չունինք եւ քանի մը ժամ պարապ եմ։ Դուք անշուշտ, պարոն հրամանատար, չատ աւելի զբաղած էք ձեր դժուարին պաշտօնով։

— Ո՛չ, օրիորդ, օրերէ ի վեր առաջին անգամն ըլլալով ես ալ ազատ եմ այս միջոցիս. ու մեր երկուքիս միջեւ տեղի ունեցած դէպքերու յաջող ընթացքէն չատ ուրախացած՝ հանեց սիկարէթի տուփը։

— Կը ծխէ՞ք, օրիորդ։

— Ո՛չ հրապարակաւ. շնորհակալութիւն. պարոն հրամանատար։

— Ա՛, հասկնալի է։ Հրամեցէք գրասենեակս, օրիորդ, եւ թոյլ տուէք թէյ հրամցնեմ ձեզի։

Երեք վայրկեան վերջ իր գրասենեակի ներքնամասին մէջ նստած կը ծխէինք. մինչ յարակից սենեակին մէջ լրաբերներ կը պատասխանէին յարատեւ հեռախօսին եւ գրամեքենաները կը գործէին։

Քառորդ ժամու չափ հաճոյական խօսակցութիւն մը ունեցանք. աչքերս իրմէ հեռացուցած ատենս զիտէի թէ զիս կը դիտէր։

Զգացի որ, երբ թէ զիպուածով՝ իր ձեռքը ձեռքիս վրայ էր դրած։ Չշարժեցայ։ Կը զգայի որ կը կակուղնար։ Դուռը բացուեցաւ եւ զինուոր մը բարեւ կեցաւ։

Վեր կեցայ ու մեկնելու պատրաստուեցայ, եւ ինչպէս կը յուսայի, փափաքուած արդիւնքը տուած էր։

— Օրիորդ, ըսաւ, կը յուսամ որ ձեզ դարձեալ պիտի տեսնեմ։ Թերեւս երկուքս ալ պարապ ժամանակ մը գտնենք միասին պտոյտի ելլելու համար։

— Շատ գոհ պիտի ըլլամ։ Այսօր երկուշաբթի է. շաբթուան մէջ ո՞ր ատեն ազատ էք։

Ուշադրութեամբ նայեցաւ նօթատետրի մը վրայ։ Այդ միջոցին ե՛ս ալ դժուարութիւն չքաշեցի իր ուսերուն վրայէն այդ նօթատետրին վրայ նայելու։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻին տակը կարդացի. «Զինուորական կառախումբ. ժամանում առտուան ժամը 3ին. մեկնում կէս օրէ վերջ 3ին։ Մանր չափի ռումբեր տեղաւորել մթերանոցներուն մէջ ըստ առաջնոյն. թեթեւ չափի ռումբեր եւ փոքր զէնքի մթերքը շարունակել դէպ ի գիծերը ուղարկել շոգեշարժ հանրակառքերով»։

Փոքրիկ սպան վեր նայեցաւ երջանիկ ժպիտով մը։

— Սիրելի օրիորդ, Ուրբաթ կէսօրէ վերջ եւ իրիկունը լաւ կը յարմարի ինծի։ Մասնաւոր արտօնագիր մը կ'առնեմ, կ'երթանք կանտ եւ հոն հաճելի իրիկուն մը կ'անցընենք։ Ի՞նչ կ'ըսէք։

— Այո, — ըսի մեղմ կերպով — Ուրբաթ կէս օրէն մինչեւ իրիկուն միասին պիտի ըլլանք եւ իրապէս հաճելի ժամանակ մը պիտի վայելենք։

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 5 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

5 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2027

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԸՄԲՌՆԵՑԷ՛Ք, ՎԵՐՋԱՊԷՍ...

Փախուստներ բերնէ բերան, հարցում եւ մեղադրանք՝ հեռախօսով կամ նամակով.

— Ինչո՞ւ հրատարակութեան կու տաք այս լուրերը...

Հարցը՝ Հայաստանի փախստականներու մասին է, որոնց ներքին կարաւանին ժամանումը կը հաղորդէր Թաւրիզի մեր թղթակիցը, առջի օր: (Փախստականներէն մէկուն պատմութիւնը պիտի կարդաք այսօր իսկ, խառօրէն գրաքննուած *վիճակի մէջ, ինչպէս կ'ընենք, առ հասարակ, այդ կարգի գրութեանց համար):*

Ուրեմն, մեղաւո՞ր է «Յառաջ»ը, որ պարտականութիւն կը սեպէ հանրութեան հաղորդել հայրենիքի չարն ու բարին:

Մեղաւո՞ր է, որովհետեւ օրը օրին հրատարակութեան կու տայ փախուստի դէպքեր՝ անուն – մականունով, տարիքով, ծննդավայրով, արհեստով, երբեմն ալ՝ բուն իսկ լուսանկարներով: (վերջերս փախստականները պարսիկ ոստիկանութեան կողմէ կը քշուին դէպ ի երկրին ներսերը, եւ չատ քիչեր բախտ կ'ունենան Թաւրիզի առաջնորդարանը հանդիպելու, այնպէս որ կարելի չըլլար լուսանկարել):

Այս մեղադրանքին առթիւ, ակամայ մեր միտքը կու գայ հայկական առած մը.

— «Ջուրը գայ, ջաղացքն աղայ, խենդն ուտէ, եղէ խաղայ»:

Իսկապէ՞ս: Նստած՝ Փարիզի մէջ կամ այլուր, ազատ՝ ո՛ր եւ է հետապնդումէ, երազին մէջ անգամ չտեսած՝ Չեկայի սարսափը, անօթութիւնը, հացի «պոչ»երը, մարդկային արժանապատուութեան նուաստացումը, համատարած թշուառութիւնը, — մարդիկ համարձակութի՞ւնն ունին հայրենասիրութիւն ծախելու:

Մարդիկ չե՞ն հանդուրժեր որ լուրի, գրուի, տպուի քստմնելի ողբերգութիւն մը, — կարաւան – կարաւան փախուստ՝ հայրենի երկրէն: Եւ հայկական իշխանութեան մը բարբարոսութեան հետեւանքով...

Այսքան քստմնելի զարտուղութիւն՝ միայն եւ միայն հայկական կեանքի մէջ կարելի էր երեւակայել:

Մարդիկ մասնաւոր նախանձախնդրութեամբ «Հայկական կեանք»ի լուրերուն մէջ կը տեղաւորեն հայ անհատի մը հետ կապուած ո՛ր եւ է հասարակ արկած, խաչագողութիւն, հիւանդութիւն կամ սնանկութիւն, բայց քար կամ ծառ կը դառնան, երբ հայրենակարօտ երիտասարդներ խումբ – խումբ կը փախչին հայրենիքէն, աչք առնելով խոշտանգումը, բանտը, լեռներու մէջ անօթի սատկիլը, գնդակահարուիլը կամ Արաքսի մէջ խեղդուիլը:

Իսկ երբ դուն կը հրատարակես, կը դառնաս թշնամի՝ հայրենիքին ե՛ւ մարդկութեան...

Ահա թէ ո՛ւր իջած է մեր հանրային մակարդակը:

Ահա թէ ի՛նչպէս մարդիկ Հայաստան կը պաշտպանեն:

Եթէ ուժ ունենայինք, մէկ միջոց կար այս մարդիկը խելքի բերելու, — բոլորը մէկ չոգենաւ մը նետել եւ ղրկել Երեւան, որպէս զի աչօք – բացօք տեսնէին, կրէին, վայելէի՛ն ամէն բան, եւ յետոյ բերան բանային:

Եւ մենք դեռ հազիւ տասնէն մէկը հրատարակութեան կու տանք, մեր ձեռքն եղած փաստերուն: Պարբերաբար հասած, ստուգուած լուրերուն եւ թղթակցութիւններուն:

Ըմբռնեցէ՛ք վերջապէս, բարեկամ թէ չարակամ: Վէրքերը ծածկելը չէ՛ որ պիտի զօրացնէ հայրենիքը, ոչ ալ դերասանութիւնը:

Խոր, չատ խոր վէրքեր ունի «աշխարհ Նայիրի»ն: Եւ, եթէ չատ բաներու մասին լաւ չէ խօսիլ, անօգուտ է վիճիլ, կա՛ն բաներ որոնց հանդէպ լռութիւնը յանցանք է, ոչ թէ հայրենասիրութիւն:

Ի՞նչ, հրատարակուած լուրերը — իրական դէպքեր, ոչ թէ հէքեաթ — կը սառեցնե՞ն ժողովուրդին սիրտը: Կը վնասե՞ն իշխանութեան վարկին կամ ներգաղթին:

Շա՛տ ու չատ բարեւ, տեարք փափկասունք:

Եթէ մենք լռենք, Երեւանի պարիսպները պիտի աղաղակեն: Եթէ մենք չարձանագրենք, Արաքսի քարաժայռերը պիտի մռնչեն:

Ո՞վ կ'ուզէք խաբել, վերջապէս: Իշխանութի՞ւնը թէ անոր զոհերը:

Ո՞վ է դրդողը որ փախչին: Ինչո՞ւ Չեկան ինք, իր քստմնելի ցանցով, չի կրնար վար դնել փախստականը:

Եւ ինչո՞ւ այնպէս տգէտ կը ձեւանաք, ենթադրելով թէ արձանագրել յուսակտուր թշուառներու տառապանքն ու թշուառութիւնը՝ կը նշանակէ խրախուսել զանոնք: Տան լակոտնե՞ր են այդ փախստականները, թէ հայկական բեկորներ՝ ձեզի եւ միւսին պէս·

«Յուսաբեր» վերջերս պատասխանելով նմանօրինակ մեղադրանքի մը — «Ինչո՞ւ կը տպէք» — կը գրէր·

— «Կ'ընենք այդպէս միայն մէկ նպատակով, — ցոյց տալու համար իշխանութեան՝ թէ *կը հսկենք* իր գործերուն վրայ, *կը հետեւինք* իր արարքներուն, *կը հետապնդենք* զինքը իր բոլոր քայլերուն մէջ»:

Մենք պիտի ըսէինք աւելին, — կը հրատարակենք ու պիտի հրատարակենք այդ կարգի տեղեկութիւնները — ինչպէս բարի լուրերը — որպէս զի կարճ կապուին զանազան «չանթաժ»ներ:

Որպէս զի բարեմիտ կամ չարամիտ մարդիկ չհամարձակին գուրանի վերածել ներգաղթը, չփոթելով անոր սեւն ու ճերմակը:

Որպէս զի աշխարհ իմանայ թէ՝ այնքան շռնդալից չինարարութեանց հետ, ի՛նչպիսի չնութիւններ ալ կը կատարուին կարմրադրօշ չինովնիկներու ձեռքով, այս ժողովուրդի մնացորդներու գլխուն:

Որպէս զի, ո՛ր եւ է ներգաղթ կազմակերպած ատեն, մարդիկ իրար չխառնեն սուտն ու իրաւը, եւ գաղթողները երթան գիտակցաբար: Աչքերը բաց, ոչ թէ կախարդուած:

Ըմբռնեցէ՛ք, վերջապէս, թէ կոնակ չոյելով չէ որ դատ կը չահուի:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎՃԱՐՈ՞ՂՆ Է ԱՐԴԱՐ...

Օրուան թերթերը կը պատմեն.—

Պերլինի մէկ հաստատութեան մէջ, մեքենագիր աղջիկ մը, Օր. Միլլէր, յանկարծ կը կանչուի գործատէրին գրասենեակը, նամակ մը գրի առնելու:

Գործատէրը, գլանիկը բերնին եւ աչքերը երազուն, տուն կուտայ.

— *«Պաշտելի Իրէնս, — Երէկուան երեկոյթը երբեք չպիտի մոռնամ: Այդքան աղուոր վայրկեաններ չէի ունեցած ամբողջ կեանքիս մէջ: Ամբողջ գիշերը անուշիկ դէմքդ...»:*

Գործատէրը չկրցաւ շարունակել: Մեքենագիր աղջիկը, յանկարծ ոտքի ելլելով, յայտարարեց արդար ցասումով.

— Ես այստեղ պաշտօն չունիմ ձեր սիրային նամակները մեքենագրելու: Ամօ՜թ ձեզի որ այդ գռեհիկ արհեստը կատարել կուտաք ինծի: Դուք անձամբ գրեցէք ձեր սիրային նամակները:

— Այսպէ՞ս ուրեմն. լաւ. մինչեւ այսօր կը վճարեմ. ձեր գլխուն ճարը նայեցէք:

Աղջիկը չունեցը կ'առնէ դատարան, երեք ամսական հատուցում պահանջելով:

— Զիս վարձեր էին առեւտրական նամակներ գրելու, ոչ թէ վարպետին սիրահայ նամակները գրի առնելու համար:

Դատարանը իրաւունք տուաւ, յայտարարելով թէ մեքենագիր մը սիրոյ միջնորդ չէ:

Գործատէրը՝ կաղած՝ դիմեց վերաքննիչ ատեանին եւ չահեցաւ դատը:

Ցնդած «վերաքննիչ»ները կը վճռէին թէ՝ մեքենագիր մը պէտք է կատարէ գործատէրին պահանջած բոլոր թղթակցութիւնները, կը բաւէ որ լուրջ ըլլան, ոչ թէ քաշքշուք: Արդ, գործատէրին թելադրած նամակը իսկ եւ իսկ «լուրջ» սիրատոմս մըն էր: Ուրեմն, գործատէրը իրաւունք ունէր անհնազանդ պաշտօնեան նամբելու...

Այդպէ՜ս է, օրիորդ —«մանկամարդ աղջիկ որ տուն կը պահես»:

Դրամը վճարո՞ղն է որ իրաւունք ունի:

Դրամը վճարողը տէրն է ոչ միայն մատներուդ որ կը բանեցնեն գրամեքենան, այլ եւ ամբողջ մարմնիդ, եթէ այդպէ՜ս տրամադրէ իր բարի կամքը:

Ի՜նչ կը ներկայացնես դուն, երբ դատաւորն անգամ դրամատէրին հետ է...

ՎԱՐԱԶ

ՊՈՒԼԿԱՐԵԻՍԵՐԲ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Եուկոսլավիոյ ներքին նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ առջի օր պուլկար յեղափոխականներու խումբ մը անցաւ սահմանը, Սթրումիցայի շրջանին մէջ եւ կրակ բանալով, վիրաւորեց ոստիկան զինուոր մը: Սահմանապահները օգնութեան հասան եւ յարձակողները փախան դէպ ի պուլկարական սահմանը:

«ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ»

Նիւթերու առատութեան պատճառով, երեքշաբթի օրուան յետաձգած ենք Տիկին Միրիամ Հարրիի տպաւորութիւնները՝ *«ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ»*, զոր կը քաղենք «Ժուռնալ»էն, ինչպէս յիշեր էինք հոկտ. 26ի թիւով: (Նոյ. 3ի հրատարակութեան մէջ մոռցուած էր հեղինակին անունը):

Յետաձգած ենք նաեւ *«ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է»* յօդուածաշարքին շարունակութիւնը, միեւնոյն պատճառով:

— :-: —

ՖԱՇԱԿԱՆ քսան նամակադրոշմներու շարք մը հրապարակ պիտի ելլէ քանի մը օրէն: Իւրաքանչիւրը կը ներկայացնէ փաշական գլխաւոր գաղափարներ կամ գործունէութիւն մը: Նամակադրոշմներէն երկուքը առաջին անգամ ըլլալով պիտի պարունակեն Մուսոլինիի նկարը:

ՍԹԵՐԼԻՆԸ 84·63էն 83·72ի իջաւ առջի օր: Տոլարը ամուր կը մնայ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Թուրքերէն թերթերը կը փառաբանեն Ֆրանսիոյ բարեկամութիւնը

Գրած էինք թէ Էնգիւրիի մէջ ստորագրուեցաւ Ֆրանքօ-թուրք նոր համաձայնութիւնը՝ սուրիական սահմանի, երկաթուղիի գծի եւ կալուածական խնդիրներու մասին:

Թուրք թերթերը ջերմապէս կը գնահատեն համաձայնութեան կնքումը, զայն բարեբաստիկ դէպք մը եւ նոր շրջան մը համարելով ֆրանքօ-թուրք յարաբերութեանց համար:

«Ճումհուրիյէթ» կը գրէ Փրանսերէն տպագրութեան մէջ.

— «Աղաղութեան համար խիստ բարեբաստիկ դէպք մըն է Թուրքերու եւ Ֆրանսացիներու աւանդական բարեկամութեան ամրապնդումը՝ իբրեւ հետեւանք երկու երկիրներու միջեւ յետին վէճերու կարգադրութեան: Պէտք է յիշել որ Թուրքերը գրեթէ միշտ բարեկամական յարաբերութիւններ ունեցած են Ֆրանսացիներուն հետ եւ նոյն իսկ երբեմն այդ բարեկամութիւնը հասած է մինչեւ գինակցութեան: Պէտք չէ մոռնալ նաեւ որ Թուրքերը միշտ օգտուած են ֆրանսական մշակոյթէն, յարմարելու համար եւրոպական քաղաքակրթութեան: Կարելի չէ ուրանալ այս ճշմարտութեան կարեւորութիւնը»:

Իսկ «Հաքիմիյէթի Միլլիյէ», Էնգիւրիի պաշտօնաթերթը, կը գրէ.

— «Թուրք մամուլը եւ մտաւորականութիւնը չատ լաւ կը ճանչնան Ֆրանսան: Երբ մեր Ֆրանսացի պաշտօնակիցները գիտնան զանազանել յեղափոխական Թուրքիոյ նոր արժէքները եւ այն հիմնական տարբերութիւնները որ զայն կը բաժնեն օսմ. կայսրութենէն, այն ատեն ամէն կերպով արդիւնաւոր պիտի ըլլայ նոր համաձայնութեանց յաջողութեան համար թափուած աշխատանքը»:

Մեծ գործադուլ Պերլինի մէջ

Հինգշաբթի օր ընդհանուր գործադուլ հռչակեցին Պերլինի հանրակառքերու եւ ստորերկրեայ երկաթուղիներու պաշտօնեաներն ու բանուորները: Շարժումը քաղաքական հանգամանք ունի: Կ'ըսուի թէ այս ճակատին վրայ համաձայնած են Հիթլէրեաններն ու համայնավարները: Արտաքին պատճառն է՝ աշխատավարձի կրճատման որոշում մը: Ատոր գործադուլի կուսակիցները բռնած էին բոլոր մթերանոցներն ու կայարանները: Ոստիկանութիւնն ալ կանուխէն լուր առած էր բայց չկրցաւ ուրիշ բան ընել եթէ ոչ արգիլել ընդհարումները: Շատ մը հանրակառքեր որ կ'երթեւեկէին, բռնուեցան համայնավար Հիթլէրականներու կողմէ: Ճամբորդները վար առնելէ յետոյ, ցուցարարները հոն ղրկեցին պարապ կառքերը, նախապէս խորտակելով ապակիները: Ուրիշ վայրերու մէջ ցուցարարները ուղղակի խափանարար միջոցներու դիմեցին, հանելով գիծերը չրջապատող սալայատակները կամ անգործածելի դարձնելով սանդղները:

Գործադուլը տակնուվրայ ըրաւ քաղաքին առօրեայ կեանքը: Ամբողջ Պերլինը անշարժութեան եւ լռութեան դատապարտուած էր: Մեթրօներու կայարաններուն առջեւ բանթողներ եւ հիթլէրականներ դիրք բռնած էին, երթեւեկը խափանելու համար: Ցասուկ մարդիկ վարձելով, անոնց կոնակը փակցուցեր էին խոշոր ազդատախտակներ, վրան՝ «Գործադուլ»: Գործի մարդիկը ստիպուած են ինքնաշարժ բռնել կամ քալել: Մայթերը խռնուած են մեծ բազմութեամբ, եւ օդն անձրեւոտ ըլլալով, անձրեւանոցները իրար կը հրմշտկեն: Նոյն իսկ ձիաւոր կառքեր մէջտեղ ելած են:

Բանակցութիւնները կը շարունակուին, ելք մը գտնելու համար: Պերլինի գերագոյն իրաւարար ատեանը վճռեց թէ նոր թոշակները համապատասխան են ուրիշ ասպարէզներու մէջ եղած վճարումներուն: Այս վճիռը պարտաւորիչ կը համարուի, վերահաստատելու համար մայրաքաղաքին ամենօրեայ կեանքը: Այս վճիռով, պաշտօնապէս հռչակուած կ'ըլլայ գործադուլը: Հանրակառքերու ընկերութիւնը ազդով մը հրաւիրեց բոլոր պաշտօնեաները՝ վերսկսիլ աշխատանքը, այլապէս բոլորն ալ պիտի ճամբուին:

Թերթերը կը գրեն թէ համայնավարները օրական երկու մարք կը վճարեն բանթողներուն, հոգալով նաեւ անոնց սնունդը: Իսկ հիթլէրականները կու տան երեք մարք եւ սնունդը: Զրոյց կը շրջի թէ կազմակերպիչները կ'ուզեն հասանքին մէջ քշել նաեւ ելեկտրականութեան եւ կազի բանուորները: Այս շարժումը կապ ունի երեսփոխանական նոր ընտրութեանց հետ: Կառավարութիւնը կը փորձէ իբրեւ դաւաճանութիւն ներկայացնել այս գործադուլը, ամենախիստ միջոցներ ծրագրելով:

Պ. Էռիօ արմատականներու համագումարին մէջ

Վարչապետ Պ. Էռիօ առջի օր ներկայ եղաւ Ֆրանսայի արմատական կուսակցութեան տարեկան համագումարին, որ բացուած է Թուլուզի մէջ: Այս առթիւ ալ ճառ մը խօսելով, պաշտպանեց իր քաղաքականութիւնը որ արժանացաւ համագումարին գնահատման: Պ. Էռիօ խօսքն ուղղելով իր քննադատներուն, ըսաւ.

— «Դիւրին է բառերով գրգռել թշուառութեան մատնուած բազմութիւնները: Դատապարտեցէ՛ք երազները եւ ուժ տուէք անոնց որ կանգնած են իրականութեան գետնին վրայ: (Պատասխան ներքին քաղաքականութեան մասին եղած քննադատութեանց):

Անցնելով արտաքին քաղաքականութեան, վարչապետը յայտարարեց.

— «Գերմանիան ապստօրէն ընդունեց Երկին ծրագիրը, ի փոխարէն Հուվէրեան զիջումներու պարպումին: Եթէ պայմանագիրները ուժ չունին, պէտք է վախնալ ամէն բանէ: Ես պաշտպանեցի պայմանագիրները, որովհետեւ այդ կը պահանջէ նոր կարգ ու սարքին սկզբունքը: Ես յանցաւո՞ր եմ որ երկու միլիառ ոսկի մարք բերի Լօզանէն: Կ'ըսեն թէ պէտք էր յայտարարել որ Գերմանիան չպիտի վճարէ, հետեւաբար Ֆրանսան ալ սանթիմ չպիտի վճարէ Ամերիկայի: Բայց մեղի ըսած էին թէ նկատի չպիտի առնեն մեր ձեռնպահութիւնը: Ես ամուր խաղաղասէր մըն եմ, բայց երբեք չպիտի հաւանիմ միջազգային համաժողովներու մէջ ծափեր խլել գեղեցիկ նախատեսումներով, որովհետեւ գիտեմ որ սխալ մը կրնայ վտանգել ամենասիրելի էակներու կեանքը: Ես չպիտի հաւանիմ զինաթափութիւնը անջատել ապահովութենէն: Ես կուսակից եմ միջազգային կազմակերպութեան, բայց կը պահանջեմ քիչ մը արդարութիւն՝ Ֆրանսայի համար: Ֆրանսան իր եսասիրական չահերը չէ որ կը պաշտպանէ, այլ բոլոր ժողովուրդներուն չահերը»:

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅ ՕԴԱՆԱՒՈՐԴՆԵՐ ՈՐ ՍԵՓԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒ ՈՒՆԻՆ

Պէյրութ հասած է Պ. Սուրէն Թօփալեան, որդի Տոքթ. Թօփալեանի որ կարեւոր դիրք մը ունի Պաղտատի բժշկական շրջանակին մէջ:

Սուրէն Թօփալեան 21 տարեկան երիտասարդ մըն է որ երկու տարի Ամերիկայի մէջ ինքնաշարժի եւ օդանաւի մեքենագիտութիւնը ուսումնասիրած եւ թռելու ինչպէս նաեւ թռիչքի դասեր տալու արտօնուած է պաշտօնապէս:

Ինք կը պատրաստուի իր անձնական օդանաւով Դամասկոսէն Պաղտատ անցնիլ, կտրելով 850 քիլոմեթր տարածութիւն մը, մեծ մասով անապատ:

Երիտասարդ օդանաւորդը առաջին Հայն է որ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ կը յայտնուի այս կարեւոր ասպարէզին մէջ:

Օդանաւը 4 հոգիի համար է եւ 125 ձիու ուժ ունի իր շարժանիւը: Կրնայ մինչեւ 180 քիլոմեթր արագութեամբ ընթանալ մէկ ժամուան մէջ:

⁂ Ժամանակէ մը ի վեր Ֆիլատելֆիայի մէջ հայ երիտասարդ մը՝ Գրիգոր Ճիհանեան, լրջօրէն ինքզինքը նուիրած է օդանաւորդութեան:

Այս հայ երիտասարդը առաջինն է, որ ունի իր սեփական օդանաւը եւ շարունակ թռիչքներ կը կատարէ անով:

Ճիհանեան հետզհետէ յառաջ կ'երթայ իր նախասիրած ճիւղին մէջ: Ունի մեքենագիտական կարողութիւն եւ օդանաւորդ մը ըլլալու յարմարութիւններ:

Ճիհանեան քանի մը շաբաթ առաջ Ֆիլատելֆիայէն Աթլանթիկ Սիթի առանձին թռիչք մը կատարեց եւ չահեցաւ առաջնութեան մրցանակ:

Վերջերս ալ Ամերիկեան Լեգէոնի հսկայ մէկ մրցահանդէսին մէջ, որուն ներկայ եղած են աւելի քան 40,000 հանդիսատեսներ, երկրորդ մրցանակը չահեցաւ օդանաւը գետին իջեցնելուն մէջ:

Պ. Ճիհանեան նախագահն է տեղւոյն Օդանաւային Ակումբին, որուն կրնան մասնակցիլ հետաքրքրուող բոլոր հայ երիտասարդները:

ԳԵՐՄԱՆԵԻՏԱԼԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ?

«Տէյլի» արժանահաւատ աղբիւրէ մը կ'իմանայ թէ քանի մը շաբաթ առաջ, ֆոն Շլայխէր, Գերմանիոյ պատերազմական նախարարը, գաղտնապէս Իտալիա երթալով, տեսակցած է Մուսոլինիի և պատերազմական նախարարին հետ: Այս առթիւ, ամէն տեսակ պատահականութիւն նկատի առնուած է, բայց գրաւոր համաձայնութիւն չէ կնքուած: Միեւնոյն շրջանին եւ միեւնոյն գաղտնապահութեամբ, Մուսոլինիի տեսակցութիւն մը ունեցած է ֆրանսացի բարձրաստիճան անձնաւորութեան մը հետ: Կ'ըսուի թէ այս վերջին հանդիպումը յաղ մըն է, միւսը ծածկելու համար:

70 ՄԻԼԻԱՌ ՖՐԱՆՔ ՆՊԱՍՏ ԱՆԳԼԻՈՅ ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒՆ

Անգլիոյ Երեսփ. ժողովի առջի օրուան նիստին մէջ, աշխատանքի նախարարութեան փոխանորդը յայտարարեց թէ 1918 նոյեմբերէն մինչեւ 1932 հոկտեմբեր 686,000,000 ստերլին նպաստ բաշխուած է գործազուրկներուն: (Օրուան սակով՝ 57 միլիառ 624,000,000 ֆրանք): Այս գումարին վրայ պէտք է աւելցնել 5,289,000,000 ֆրանք՝ իբրեւ վարչական ծախք, 1,513,000,000 ֆրանք՝ իբրեւ տոկոս կնքուած փոխառութեանց եւ 5 միլիառ 375,000,000 ֆրանք՝ իբրեւ զանազան օգնութիւններ: Ուրեմն, 14 տարուան ընթացքին գործազրկութիւնը արժած է 69,801,000,000 ֆրանք:

Խորհրդականը միեւնոյն ատեն աւելցուց թէ սեպտ. 26ին գործազուրկներու ընդհ. թիւն էր 2,858,000, մինչ նախորդ ամսուն 2,733,780 էր:

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍՕՖԻԱՅԻ ՄԷՋ

Չորեքշաբթի առտու ծանր խռովութիւններ պատահեցան Սօֆիայի համալսարանին մէջ, ազգայնական եւ համայնավար ուսանողներու միջեւ: Երեսունի չափ երիտասարդներ վիրաւորուեցան եւ նիւթական կարեւոր վնասներ յառաջ եկան:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

«GREY WOLF»

(Հեղինակ՝ **H. C. ARMSTRONG**)

Դ.

1915 Դեկտեմբերին Անգլիացիները կը պարպեն Տարտանէլը եւ Մուսթաֆա Քէմալ կը վերադառնայ Պոլիս՝ այս անգամ յաղթական եւ փառաւորեալ, արդէն տիտղոսը կցուած իր անունին։

Այլ եւս ծանօթ մէկն է ինք եւ որոշ արժէք մը կը ներկայացնէ։ Պէտք է իր խօսքը մտիկ ընեն հիմա, պէտք է հետեւին իր խորհուրդներուն, պէտք է ձայն ունենայ երկրին քաղաքականութեան մէջ։

Լիման ֆոն Զանտէրսի եւ իր բարեկամութիւնը Տարտանէլի ճակատին վրայ, չէր ազդած իր հակագերման մտայնութեան վրայ։ Եթէ նոյն իսկ պէտք ունինք Գերմաններուն, անոնք պէտք է ըլլան մեր ծառաները մեր երկրին մէջ, կը քարոզէր ան։ Աւելի քան երբեք հակառակ էր Էնվէրին «որ պիտի քանդէր երկիրը»։

Իրաւ է որ 1916ի սկիզբները Թուրքերը դժգոհ էին Գերմաններու տիրապետութենէն. իրաւ է որ ամբողջ գերման զինուորականութիւնը իր ափին մէջ առած էր Թուրքիան, պատերազմական նախարարութենէն մինչեւ ամենայետին զումարտակը, սակայն Էնվէրի ստեղծած մթնոլորտը անկարելի կը դարձնէ որ եւ է յանդուգն քայլ Վիլհելմի ներկայացուցիչներուն դէմ։ Էնվէր այդ օրերու Մուսոլինին էր Թուրքիոյ մէջ։ Ժողովրդականութիւն չէր վայելեր անշուշտ, բայց ահ ու սարսափ կ՚ազդէր իր շուրջը։ Իթթիհատի միւս ղեկավարներն անգամ կը վիճէին իրեն հետ։

Մուսթաֆա Քէմալ բազմաթիւ առիթներով կը փորձէ իր դիրքէն վար իջեցնել Էնվէրը։ Օր մը նոյն իսկ կը ներկայանայ վարչապետին՝ Թալէաթին եւ կ՚առաջարկէ որ զինքը նշանակեն պատերազմական նախարար։ Խօսակցութեան ընթացքին Թալէաթ հաւանութեան նշաններ ցոյց կուտայ, բայց երբ Քէմալ կը թողու վարչապետին գրասենեակը, Թալէաթ անուշ-անուշ կը խնդայ անոր պաշտօնի ցանկութեան վրայ։ Քէմալ յետոյ կը լսէ այդ խնդուքին մասին. կը կատղի։ Այդ օրէն ասդին երբեք չէր ներած Թալէաթին։ Քէմալ չի յուսահատիր, սակայն, կը տեսնուի Ճէմալին, Խալիլին եւ Նէսիմին հետ. նոյն զանգատները, նոյն յաւակնոտ եւ ինքնահաւան տեսակէտները։ Նորէն ականջ չեն կախեր իր ըսածներուն։ Բարկութենէն ինքզինքը կ՚ուտէ. այնքան մեծամիտ է որ չուզեր ոչ մէկուն համակերպիլ, բայց կը պահանջէ որ ուրիշները իրեն մտիկ ընեն, իրեն հնազանդին։ Գաղտնիք չէ այլ եւս իր հակառակութիւնը Գերմաններուն եւ Էնվէրի դէմ։ Իր անունը կը խառնուի Էնվէրի դէմ քանիցս կազմակերպուած դաւադրական ցոյցերուն։ Եազուպ Ճէմալ անունով մէկը կը փորձէ սպաննել Էնվէրը — եւ անոր տեղը դնել Քէմալը։ Էնվէր կախաղան կը բարձրացնէ մահափորձին հեղինակը, բայց բաւականաչափ փաստեր չի կրնար ճարել Քէմալի դէմ, անկէ ալ իր վրէժը միանգամ ընդմիշտ լուծելու համար։ Էնվէր ճարահատ Կովկասի ճակատը կ՚ուղարկէ այս «փորձանքը»։

Երբ Մուսթաֆա Քէմալ կը հասնի ռուսական ճակատը, իր առջեւ կը գտնէ թրքական բանակ մը բոլորովին անկազմակերպ։ Իր նախորդը՝ Էնվէր պարտուած էր իր ռազմավարութեան մէջ։ Շնորհիւ իր անհաշիւ արկածախնդրութեան, «100 հազարնոց թրքական բանակէն հազիւ 12,000 զինուոր մնացած էր»։ Միայն 30 հազար հոգի սառած էին։ Ռուսական բանակը Մեծ-դուքս Նիքոլայի հրամանատարութեամբ կը յառաջանար, գրաւուած էին Կարին, Վան, Պիթլիս, Մուշ, եւայլն։ Թուրքիա իր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած էր Տարտանէլի ճակատին վրայ, նախորդ տարին, եւ երեսի վրայ ձգած էր Կովկասի ճակատը։

Մուսթաֆա Քէմալ ի վիճակի չէր յարձակելու թշնամիին վրայ։ Թուրք զինուորը ռազմամթերք չունէր։ Էնվէր պատասխան անգամ չէր տար Քէմալի հեռագիրներուն։ Թշնամին կը պատրաստուէր խոշոր յարձակողականի մը (1917), պէտք է չարժիլ եւ կարելի եղածին չափ շուտ։ Ինչպէ՞ս։

Սատանայի բախտ ունի Մուսթաֆա Քէմալ։ 1917ի գարնան կը պայթի ռուսական Յեղափոխութիւնը։ Ա՛լ դիտենք մնացածը։ Կը կազմալուծուի ռուս բանակը, կը յետաձգուի յարձակողականը, եւ կը կանչուի Մեծ Իշխան Նիքոլան, Ռուսիա կը գալարուի յեղափոխութեան ալիքներուն մէջ։ Մուսթաֆա Քէմալ կը յառաջանայ, բայց շատ դանդաղ «որովհետեւ իր բանակը շատ ողորմելի վիճակի մէջ էր եւ տեղացի քրիստոնեաները՝ Հայերն ու Վրացիները որոնք կազմակերպուած էին Ռուսերուն կողմէ, կատաղի ընդդիմութիւն ցոյց կուտային պաշտպանելու համար իրենց հողերը»։ Քէմալ կը գրաւէ Վանը, Պիթլիսը եւ Մուշը եւ կը քալէ դէպ ի Պաթում (*)։ Կովկասի ճակատին վրայ է որ Մուսթաֆա Քէմալ կը ծանօթանայ Քեազըմ Գարա Պէքիրին եւ Ըսմէթին. երկուքն ալ իր ստորադասները։ Առաջինը «խոշոր կազմով, բթամիտ բայց հաւատարիմ, աշխատասէր, կարող եւ իր զինուորներէն սիրուած» հրամանատար մը, իսկ երկրորդը, անոր ճիշդ հակապատկերը, «զուսպ եւ կարճահասակ, պնդակազմ, պզտիկ գլուխով եւ արծուեռունգ, քիչ մը խուլ եւ հետեւաբար հանդարտ ու ըլռակեաց սպայ մը։ Համբերատար, յարատեւող եւ փորձառու մէկը գրասենեակի աշխատանքներու մէջ»։

Ռուսական վտանգը հեռացած նկատելով, Քէմալ Սուրիոյ ճակատը մեկնելու համար կը մեկնի Պոլիս, Քեազըմ Գարա Պէքիրին յանձնելէ ետք «Հայերը մաքրագործելու եւ սահմանագլուխը հաստատելու գործը»։

×

1917ի ամառը Անգլիացիները գրաւած էին Պաղտատը եւ կը յառաջանային դէպ ի Մուսուլ։ Անգլիական ուրիշ բանակ մը պատրաստութիւններ կը տեսնէր Եգիպտոսի մէջ, յարձակելու համար Պաղեստինի եւ Սուրիոյ վրայ։

Էնվէրի թելադրութիւնով Ֆալքենհայն «Եըլտըրըմ»ի բանակը կազմակերպելու վրայ էր Հալէպի մէջ։ Մուսթաֆա Քէմալ կը նշանակուի հրամանատար թրքական եօթներորդ զօրաբանակին, բայց դժգոհ էր այդ կարգադրութենէն։ Չէր ուզեր հպատակիլ ոչ մէկ գերման զինուորականի։ Ֆալքենհայն գիտէ որ գլուխ չպիտի կրնայ ելլել այս յամառ եւ անկարգապահ Թուրքին հետ։

Սիրաշահելու համար անոր կ՚ուղարկէ տուփ մը կարմիր ոսկի։ Քէմալ կ՚առնէ տուփը, կուտայ ստացագիր մը. քանի մը օր վերջ կը վերադարձնէ ոսկիները եւ ետ կ՚ուզէ իր ստորագրութիւնը։

Քէմալ հակառակ է գերմանացի հրամանատարին յատակագծին. համոզուած է որ Պաղտատի եւ Սուէզի վրայ կատարուելիք յարձակումները պիտի ձախողին։ Վէճ, կռիւ եւ հրաժարում իր նոր պաշտօնէն։ Էնվէր եւ Ֆալքենհայն ի զուր կ՚աշխատին ետ առնել տալ հրաժարականը։ Քէմալ կը մերժէ։ Ֆալքենհայն կրնայ պատժել զայն, բայց Էնվէր կը հակառակի։ Կ՚առաջարկէ նոր պաշտօն մը Տիարպէքիրի մէջ։ Քէմալ դարձեալ կը մերժէ։ Ճարահատ եւ վէճը չսաստկացնելու նպատակով, Էնվէր անպայման ժամանակով արձակուրդ կուտայ Քէմալին, որովհետեւ չի համարձակիր պատժի ենթարկել իր ստորադասը։ Չէ՞ որ հակագերման հոսանքը հետզհետէ կը սաստկանայ։ Գերման ընդհանուր հրամանատարին հնազանդած չըլլալուն համար խիստ միջոցներու դիմել պիտի նշանակէր ազգային հերոսի մը վերածել Քէմալը։

Քէմալ կը վերադառնայ Պոլիս՝ մօրը եւ քրոջը քով։ Բայց անտանելի է նոյն իսկ իրեններուն հետ։ Չի հանդուրժեր մօրը խրատներուն, յորդորներուն, կը ջղայնանայ մօրը եւ քրոջը ցոյց տուած գուրգուրանքէն. կին չուզեր տեսնել իր շուրջը բաց ի անոնցմէ որոնք հաճոյք կը ծախեն իրեն։ Ինք պէտք է ազատ ըլլայ ամէն բանի մէջ։ Կը ձգէ տունը եւ կը քաշուի Բերա-Փալասի պանդոկը. քաշուած է ինքն իր մէջ, բայց դարձեալ կը պայքարի օրուան իշխանաւորներուն եւ Գերմանացիներուն դէմ։ Իր հ... մախոհները կը շատնան հետզհետէ. զինուորականներ և քաղաքական մարդիկ կան հ՛մա իր շուրջը, բոլորն ալ հակառակ Էնվէրին։ Պատերազմական նախարարը կը տեսնէ վտանգը. պէտք է զբաղում մը ճարել։ Լաւագոյն առիթը կը ներկայանայ։ Գահաժառանգ իշխանը՝ Վահտէտտին Պերլին պիտի այցելէ։ Կցորդ մը պէտք է իրեն։ Քէմալ պէտք է ընկերանայ իշխանին։ Էնվէր վստահ է որ Մուսթաֆա Քէմալ պիտի փոխէ իր համոզումները, երբ երթայ իր աչքովը տեսնէ Գերմանիան եւ անոր զօրութիւնը։

Ուրեմն, երեք ամիս պարապ պտտելէ ետք, Մուսթաֆա Քէմալ ակամայ կ՚ընդունի առաջարկուած պատուակալ պաշտօնը (1918 գարուն)։ Իշխանը փախուկի տպաւորութիւն կը թողու Մուսթաֆա Քէմալի վրայ, երբ առաջին անգամ կը հրաւիրուի անոր ներկայութեան։ Կէս-քուն, կէս-արթուն վիճակի մէջ նստած է իշխանը իր դիմացը։

Աւելի ողորմելի կը գտնէ զայն մեկնումի օրը, կայարանին մէջ։ Բարեւ կեցած զինուորներուն ալա թուրքա բարեւ մը կուտայ իշխանը։ Քէմալի զինուորականի արժանապատուութիւնը կը վիրաւորուի։ Աւելին կայ։ Երկաթուղիին մէջ, Քէմալի կը յատկացնեն այն մասնաբաժինը ուր տեղաւորուած էին իշխանին պայուսակները եւ... ծառաները. ինչ մեծ անարգանք էր Քէմալի պէս յաւակնոտ մէկու մը համար։

Երբ երկաթուղին կ՚անցնի թրքական սահմանը, իշխանը իր քով կը հրաւիրէ Քէմալը։ Քէմալ կ՚ապշի երբ կը տեսնէ որ դէմը նստած է, այս անգամ, կայտառ, աչքբաց մէկը։ Իշխանն է, բոլորովին կերպարանափոխուած։

Արմսթրոնկ կը պատմէ որ Վահտէտտին դիմամբ կը կեղծէր իր արտայայտութիւնը։ Սուլթան Համիտի սարսափին տակ մեծցած, սովորութիւն ըրած էր «ծպտուիլ», խեղճ ու կրակ, թափթփած եւ ապուշ ձեւանալ որպէս զի չկասկածին իրմէ։ Բայց իրականին մէջ կարող եւ խելացի մէկն էր։

Ճամբորդութեան ընթացքին իշխանը եւ Քէմալ կը մտերմանան։ Երկուքն ալ կ՚ատեն Էնվէրն ու Թալաթը։ Մուսթաֆա Քէմալ կը զգար որ իշխանին բարեկամութիւնը օգտակար կրնար ըլլալ օրին մէկը. չէ՞ որ Սուլթանը հիւանդկախ մէկն էր եւ չէր կրնար երկար ապրիլ։ Վահտէտտին պիտի յաջորդէր իրեն եւ...։ Բայց նախ պէտք էր համոզել իշխանը Գերմանացիներու անկարողութեան մասին։ Մ. Քէմալ փորձ կ՚ընէ այդ ուղղութեամբ։

Ինքնահաւանութեան նոր ապացոյցներ կուտայ Պերլինի մէջ։ Հինտէնպուրկ փայլուն կերպով կը ներկայացնէ իշխանին օրուան զինուորական կացութիւնը։ Ուրիշ առիթով մը Լիւտէնտորֆի հետ վէճի կը բռնուի Սուրիոյ ճակատի յարձակողականի մասին։ Օր մը Քայզէրին հացկերոյթին մէջ, կը մօտենայ Հինտէնպուրկին, կէս գինով վիճակի մէջ և կ՚ըսէ. «Ձեր անցեալ օրուան իշխանին պատմածները միայն թուղթի վրայ գոյութիւն ունին» եւայլն եւ պատասխանի կը սպասէ։ Ծերունի հրամանատարը վերէն վար կը չափէ այս յ նդուգն երիտասարդը եւ առանց ականջ կախելու անոր հարցումին կը հրամցնէ... սիկարէթ մը իբրեւ պատասխան։

Ուրիշ հացկերոյթի մը ընթացքին Ալզասի կառավարիչ կը քննադատէ իշխանին՝ Թուրքիոյ քաղաքականութիւնը Հայերուն հանդէպ։ Մուսթաֆա Քէմալ կը գայրանայ.

— «Ի՞նչպէս կարելի է այդ տեսակ խօսքեր ընել Թուրքիոյ ապագայ Սուլթանին, կառավարիչը ի՛նչ գիտէ եղեր Հայերուն մասին։ Թուրքիա իր շահերը վտանգեց դաշնակցելու համար Գերմանիոյ. Հայերը դաւադրութիւն կ՚ընէին Թուրքիան փճացնելու համար եւ այդ յիմար կառավարիչը կը համարձակի Հայերը պաշտպանել ընդդէմ Գերմանիոյ զինակիցներուն»։

Ու երբ կառավարիչը կը փորձէ ներողութիւն խնդրել, Քէմալ՝ հեղնոտ կը պատասխանէ.

— «Մենք այստեղ եկած ենք ոչ թէ վիճելու Հայերուն մասին, այլ գաղափար կազմելու համար Գերմանիոյ իրական կացութեան մասին»։

Վերադարձի ճամբորդութեան ատեն Մուսթաֆա Քէմալ կը համոզէ, նոյն իսկ կը ստիպէ իշխանը որ պահանջէ զօրաբանակի մը հրամանատարութիւնը։ Խուսափողական պատասխան կուտայ խորամանկ իշխանը, որովհետեւ գիտէ թէ Էնվէր չի համարձակիր այդ շնորհը ընել իշխանին։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(*) ԽՄԲ.— Այս տեղեկութիւնը եւ ուրիշ կարգ մը կէտեր չեն համապատասխաներ իրականութեան։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՋՆՋԵԼ ԲԱԺՆԵԳԻՆՆԵՐՈՒ ՎՃԱՐՈՒՄԸ

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ԴԷՊԻ ՀԻՒՍԻՍ

ԵՐԿՈՒ ՕՐ ԼԷՆԻՆԿՐԱՏԻ ՄԷՋ

Է.

Ս. Իսահակ մայր եկեղեցին, զոր դար մը առաջ կառուցած է ֆրանսացի ճարտարապետ Մոնֆէրան, իր հոյակերտ ճարտարապետութեամբ եւ ոսկեզօծ հսկայ գմբէթով կ՚իշխէ քաղաքին կեդրոնը գտնուող գեղեցիկ հրապարակի մը վրայ։

Կրօնքի եւ կղերի փառքին նուիրուած այս սքանչելի յիշատակարանը այժմ վերածուած է Հակակրօնական Թանգարանի, որ իր տեսակին մէջ անուանի է։

Նախագաւիթին մէջ, սեղաններու շուրջ գործաւորներ բոլորուած՝ ընթերցումով տարուած են։Անաստուած, Երիտասարդ Անաստուածներ, Հակակրօնականութիւն եւ այլ հակակրօնական թերթեր ու հանդէսներ կը կարդան։

Երբ ներս կը մտնենք, աղօտ լոյսի մը մէջ անմիջապէս մեր ակնարկը կը յափշտակեն կանաչ ու կապոյտ միակտուր թանկագին մարմարէ (malachite եւ lapis-lazuli) հաստաբեստ սիւներու սքանչելի շարքերը, կամարներու ըղմայլելի խճանկարները, սուրբերու ոսկեզօծ պատկերները, պրոնզէ արձանները, ճոխ խորանները, որոնց փայլ մը աւելի կուտային հոս ու հոն ներս սողոսկող արեւի ճառագայթները։

Ի՛նչ աշխատանք եւ հարստութիւն թափուած է այս հոյակապ եկեղեցին կանգնելու համար։ Պէտք չունինք մեր միտքը տանջելու եւ երեւակայելու։ Դրան մօտ լայն ցուցատախտակի մը վրայ բազմաթիւ վաւերաթուղթեր, պատկերներ, գծանկարներ՝ մանրամասնութիւններ կուտան այդ մասին, եւ կը յիշատակեն անունները անոնց որոնք օգտուեցան ծախսուած գումարներէն, կամ իրենց բարոյական եւ նիւթական օգուտին համար կառուցանել տուին եկեղեցին։

Քիչ անդին, «Եկեղեցին իբրեւ շահագործողներու կազմակերպութիւն» վերտառութիւնը կրող ցուցատախտակի մը վրայ հարց դրուած է թէ «ո՞ւրկէ կուգային վանքերու եւ եկեղեցիներու հասոյթները»։ Սարդոստայնի ձեւով փոփի մը, ռուս քահանայի մը ծաղրանկարը, թերթերէ կտրուած յօդուածներ եւ պատկերներ, մոմի կտորներ, ցարական րուբլիները, եկեղեցական կապտած դանձանակներ, կրօնական գրքոյկներ եւ տիպարաններ ցոյց կուտան այդ հասոյթներուն աղբիւրը — կայսերական նուէրներ, կրօնքի, ամուսնութեան եւ թաղումի առթիւ վճարումներ, մոմագին, աղքատաց պնակ, կրօնական տօնակատարութիւններ, հրատարակութիւններ, եւն.։

Եւ այսպէս կ՚անցնինք քանի չափ ցուցատախտակներու առջեւէն, զորս կը ծածկեն լուսանկարներ, պատկերներ, վաւերաթուղթեր, ձեռագիրներ, թուանշաններ եւ զուարթ ծաղրանկարներ, եւ որոնց խորաքանդակին նշանակութիւնը կը բացատրեն զանազան վերտառութիւններ—«Եկեղեցին եւ Ոստիկանութեան Միութիւնը», «Եկեղեցիին պայքարը Յեղափոխութեան դէմ», «Եկեղեցին եւ Բանակը», «Եկեղեցին եւ Պատերազմը», «Եկեղեցին եւ Դրամատիրութիւնը», եւն.։

Խորանին առջեւ ապակեայ երկու դագաղներ, որոնք մէկ-մէկ դիակ կը պարունակեն։ «Մէկը իբրեւ «սուրբի» դիակ պաշտուած է, որովհետեւ չէ ապականած ու փտած»։ Ի՞նչ տարբերութիւն ունի միւսէն որ «մեղաւոր» եղբօրմացի մը դիակն է, եւ որ նոյնքան անեղծ մնացած է»...

Ահա ուրիշ ցուցադրութիւն մը, ուր հաւաքուած են կապալառութեան, քրիստոնէութեան եւ այլազան կրօնքներու եւ աղանդներու յատուկ կուռքեր, կրօնական հագուստներ, կախարդական առարկաներ, պաշտամունքի իրեր։

Թանգարանին պահապաններէն մէկը, խեղճ երեւոյթով կին մը, թախանձագին կը խնդրէ մեր առաջնորդէն որ անպատճառ ցոյց տայ ճօճանակը, այնպէս ինչպէս մանուկ մը պիտի պնդէր որ տեսնէինք իր մէկ խաղալիքը եւ հիանայինք անոր վրայ։ Անոր համար հրաշալիք մըն էր այդ հսկայ ճօճանակը (pendule de Foucault) որ եկեղեցիի գմբէթէն կախուած, անդադար եւ ինքնին շրջանաձեւ կը ճօճէր երկրագունդի թաւալումին ազդեցութեամբ, հետեւաբար կը փաստէր երկրի թաւալումը։ Այստեղ ալ ցուցատախտակ մը, մեքենաներու եւ այլ պատկերներով, թերթերով, գծագրութիւններով եւ վերտառութիւններով ծածկուած։ «Այս մէկը պիտի ըսպաննէ այս միւսը», այսինքն «գիտութիւնը պիտի սպաննէ կրօնքը». կամ «կրօնքը ժողովուրդին ափիոնն է», եւն.։

Այս բեմադրութիւնները առաջին առթիւ տղայական կը թուին եւ կասկածիլ կուտան հակակրօնական եւ հակակղերական պայքարի արդիւնաւորութեան մասին։ Բայց պէտք է նկատի ունենալ որ անոնք սահմանուած են ժողովուրդի մը որուն միտքը դարերու ընթացքին թանձրացած է կրօնական եւ այլ նախապաշարումներով եւ որ չարունակ ապրած է ու տակաւին կ՚ապրի իէոններու հետ եւ անոնց ազդեցութեան ներքեւ։ Վերոյիշեալ ցուցադրութիւնները, որոնց մանրանկարները կը գտնուին հանրային բոլոր հաստատութիւններու մէջ — դպրոց, զօրանոց, ակումբ, հաւաքական բնակավայրեր, եւն. — նպատակ ունին պատկերաւոր տուեալներով առաջին ցնցում մը հաղորդել կրօնքի արտաքին — շօշափելի եւ տեսանելի — շէնքին և անոր պահապաններուն հանդէպ, որոնք տակաւին շատ զօրաւոր են եւ պետութեան ու ներկայ կարգերուն դէմ դիմադրական կեդրոններ կը կազմակերպեն։

Բայց հակակրօնական բուն փրոփականտը կը մղուի նաեւ տարբեր եւ աւելի ազդու միջոցներով անաստուածներու անկրօններու ընկերակցութեան կողմէ, որ ճիւղաւորումներ ունի երկրի բոլոր մասերուն մէջ։ Այս ընկերակցութիւնն է որ կը կազմակերպէ հակակրօնական թանգարանները եւ էապէս կը վարէ կրօնքին եւ կղերին դէմ ազդու պայքարը բազմաթիւ պատկերազարդ թերթերով եւ հանդէսներով, գիտական հրատարակութիւններով, բանախօսութիւններով, թատերական ներկայացումներով, սինէմայով, մասնաւորաբար նոր սերունդին մէջ։

Գիտութեան շնորհիւ կրօնքի հիմերը քանդելու այդ հսկայ ձեռնարկին մէջ պետութիւնը բարոյական եւ նիւթական ամէն միջոցներով կ՚օժանդակէ այդ ընկերակցութեան, որովհետեւ համայնավարական կարգերու հաստատման անհաշտ թշնամի կը նկատէ կրօնքն ու կղերը։

Միւս կողմէ պետութիւնը, պաշտօնապէս չհալածելով հանդերձ կրօնքն ու կղերը — քանի որ օրէնքը առ այժմ կ՚ընդունի կրօնքի ազատութիւնը — ամէն միջոցներով կը դժուարացնէ անոնց գոյութիւնը։ Այսպէս, կրօնականները, իբրեւ ոչ-աշխատաւորներ, ուտեստեղէնի տոմսի իրաւունք չունին։ Եկեղեցիներու նիւթական գոյութիւնը հոգը պէտք է ստանձնեն հաւատացեալներու ընկերակցութիւններ, որոնք իրարու չեն կրնար օգնել. այնպէս որ երբ ընկերակցութիւն մը անկարող կ՚ըլլայ պահպանելու իր եկեղեցին, կը գոցեն զայն նոյն շրջանի ժողովուրդին որոշումով եւ կը վերածեն զայն սինէմայի, թատրոնի, ակումբի կամ այլ հանրօգուտ հաստատութեան մը։

Մինչ մեր առաջնորդը այս տեղեկութիւնները կուտար, կառքերը նաւամատոյց հասան։ Նաւուն վրայ կը բարձրանանք, արագօրէն կը ճաշենք եւ վերստին կառք կը նստինք Փեթերհօֆ երթալու համար։

Նախ կ՚անցնինք Լէնինկրատի հարաւային թաղամասերէն՝ Մոսկուա-Նարվայի շրջանէն։ Կառքերը նուազ կը ցնցեն, որովհետեւ Փեթերհօֆ տանող ճամբան բաւական լաւ սալայատակուած կամ սեւձիւթուած է. թերեւս անոր համար որ այդ ճամբուն վրայ կը գտնուին Փութիլով գործարանները, որոնց առջեւ քանի մը վայրկեան կանգ կ՚առնենք։ Այս գործարանները ցարական շրջանէն մնացած են եւ հնամենի ու անխնամ երեւոյթ մը ունին։ Հոս ու հոն ամրացած պաստառներու վրայ վերտառութիւններ հնգամեայ ծրագիրը կը փառաբանեն եւ զայն ժամ առաջ իրագործելու համար ժողովուրդին եռանդը կ՚ուզեն հրահրել։

Բայց ահա նորակառոյց բազմաթիւ շէնքեր՝ գործարանին շուրջ եւ անկէ հեռու, ճամբուն երկայնքին։ Գործարանին մօտ երկու հսկայ շէնքեր կը տնկեն իրենց կրադիւաէ եւ ապակիէ բազմայարկ յօրինուածքը, լայնածաւալ պատուհաններով եւ բոլորովին արդիական ոճով, զոր սովորաբար կ՚որակեն ֆրանսացի հանրածանօթ քաղաքաշէն-ճարտարապետ (urbaniste) Le Corbussierի անունով։

Շէնքերէն մէկը ակումբն է իր բազմաթիւ սրահներով՝ ընթերցումի, հանդիստի, բանախօսութեան, ներկայացումներու, մարզանքի եւ զբօսանքի համար։ Միւսը՝ գործարան-խոհանոցն է, որ ունի բազմաթիւ ճաշարահներ չափահասներու եւ մանուկներու համար, եւ խոհանոցներ արդիական կազմածներով, ուր օրական 40—50,000 հոգիի համար ճաշ կը պատրաստուի, թէ՛ տեղւոյն վրայ ճաշողներուն եւ թէ քաղաքին համայնական ճաշարաններուն համար։ Տեղւոյն վրայ ճաշողները նախապէս կը վճարեն ճաշին գինը եւ կը ստանան տոմսակ մը, առանց որուն ճաշ չի տրուիր։ Անոնք որ պարենատոմս ունին, 35 կոպէկ կը վճարեն երկու պնակ կերակուրի համար, անոնք որ չունին՝ հնգապատիկ աւելի, իսկ մանուկներէն՝ մօտ 25 կոպէկ կը գանձուի։ Հակառակ մեր բուռն փափաքին, դժբախտաբար ժամանակ չունեցանք այցելելու ո՛չ ակումբը եւ ոչ գործարան-խոհանոցը։

Շարունակելով մեր ճամբան կ՚անցնինք նորակառոյց բազմաթիւ գործաւորական շէնքերու առջեւէն, բազմայարկ, լայն պատուհաններով, առանց արտաքին զարդարանքի զօրանոցի և բեւեռներով տուներ, զորս հետզհետէ կը կառուցանեն բոլոր երկիրներուն մէջ, մասնաւորաբար մեծ քաղաքներու շուրջը։ Այս ամէնը — գործարանները եւ անոնց շուրջ կեդրոնացող ակումբները, խոհանոց-գործարանները եւ զօրանոց-շէնքերը — մօտաւոր պատկերը կուտար մեզի այն հաւաքական, չափաձեւուած «փեթակային» կեանքի մասին որ կը նախատեսուի մարդկային ընկերութեան ապագային համար։

Կը հասնինք Փեթերհօֆ, քանի մը հազար բնակչութեամբ քաղաք մը, որ ցարերու ամառնային բնակավայրն էր։ Ձմայլելի պալատներու շարք մը, գիւթական զբօսատան մը (parc), ընդարձակ աւազաններ զորս կ՚եզերեն ոսկեզօծ արձաններ, ջրվէժներ եւ ցայտող աղբիւրներ. հեռուն՝ Ֆինլանտիոյ ծովածոցը, ուր կը թափին աւազանին ջուրերը։ Ամբողջութիւնը գեղեցիկ ընդօրինակութիւնն է Վերսայլին։

Պալատներու հարիւրաւոր սրահներուն եւ սենեակներուն մէջ ցարերն ու ցարուհիները աննկարագրելի դաժան ու գեղարուեստական հարստութիւններ դիզած են։ Խ. պետութիւնը խնամով պահած, դասաւորած ու ցուցադրած է զանոնք։ Կարգ մը սրահներու մէջ վերակազմուած ճաշասրահներ, ընդունարաններ եւ մեղրամոմէ պալատականներ ցոյց կուտան պալատական հագուստն ու կապուստը, նիստ ու կացը, կեանքն ու շռայլութիւնը։ Գրեթէ ամէն տեղ, պատկերներով, գրութիւններով եւ թուանշաններով ծածկուած ցուցատախտակներ բացատրութիւններ կուտան գեղարուեստական եայլ զանձերու մասին և անցեալի պատմութիւնը կ՚ընեն, բնականաբար այնպիսի ձեւով մը որ Փեթերհօֆը, փրոփականտի կարեւոր կեդրոն մը կը դարձնէ ցարերուն, նախորդ ըէժիմին, կրօնքին ու կղերին եւ դրամատիրական կարգերուն դէմ։ Այդ փրոփականտը ալ աւելի ազդու կը դարձնեն առաջնորդները, որոնք խումբ խումբ կը պտտցնեն հոն եկած կամ ղրկուած հարիւրաւոր գործաւորները, զինուորներն ու գիւղացիները։

Ընդարձակ զբօսատանին մէջ եւ խուռն բազմութիւն մը կը պտտի աւազաններուն շուրջ, կամ կը հանգստանայ զով ծառուղիներուն մէջ եւ մտիկ կ՚ընէ զինուորական նուագախումբը։ Ոմանք իրենց շաբաթական հանգիստէն օգտուելով պտոյտի եկած են. սկզբունքով գործաւորները հինգ օր աշխատանքէ յետոյ (նախապէս 4 օր) մէկ օր հանգիստ ունին, թէեւ այդ սկզբունքը շատ մը բացառութիւններ կը վերցնէ։ Ուրիշներ իրենց արձակուրդը կ՚անցընեն։ Այդ վճարեալ արձակուրդին տեւողութիւնը (տարին կամ երկու տարին անգամ մը 2—4 շաբաթ) կախում ունի աշխատանքի մէջ բանուորներու ցոյց տուած եռանդէն, արագութենէն եւ արդիւնքէն, որոնց աստիճանին համաձայն բանուորները, բանուորական խմբակները կամ գործարանները կը դասուին «օդանաւ», «ինքնաշարժ», «շոգեշարժ», «էշ», «ուղտ», «կրիայ» եւ այլ անուններու տակ։ «Մեքենական» դասերուն պատկանողները լաւ կը վարձատրուին եւ երկար արձակուրդ կը ստանան։ «Կենդանական» շարքերուն մէջ գտնուողները նուազ կը վարձատրուին։

Չափահասներէն զատ հարիւրաւոր պատանիներ եւ մանուկներ կ՚երգեն, կը զբօսնուն, կը խաղան եւ կը տապլտկին ծառուղիներուն մէջ։ Բոլորն ալ առողջ եւ կայտառ երեւոյթ ունին։ Նոր սերունդը առողջապահական, նիւթական եւ բարոյական ամէն հոգածութիւն կը վայելէ պետութեան կողմէ, որ ամէն ինչ հիմնովին նորելու դժուար ծրագիրը կը հետապնդէ երկրի մը մէջ որ Եւրոպայի կրկին տարածութիւնը եւ հարիւրէ աւելի ցեղային խմբակներէ բաղկացած 160 միլիոն բնակչութիւն ունի։

Երկու ժամու չափ պալատներուն եւ պարտէզներուն մէջ թափառելէ յետոյ

ՈՒԹ ԱՄԻՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— :-: —

(Ի՞ՆՉ ԿԸ ՊԱՏՄԵՆ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ)

ԹԱՒՐԻԶ, 22 Հոկտ.— 1932 յունուարին Շահվէրդեանը Յունաստանի մէջ քարոզ կը կարդար մեզի, և այնպիսի վարդագոյն խոստումներ ըրաւ մեզի, որ մենք յափշտակուեցանք անոր բառերէն: Ես ալ իմ միամիտ ընկերներուս հետ փութացի արձանագրուիլ, որպէս զի մեկնիմ Հայաստան:

Առաջին կարաւանով յունուար 5ին հասանք Պաթում: Տակաւին Պաթում ոտք չդրած, զզջացի իմ մեկնումիս համար: Սակայն ուշ էր եւ փախչիլը անկարելի, որովհետեւ խորհրդային ոստիկանները մեզ արդէն նաւահանգիստի մէջ պաշարած էին: Հոս բոլշեւիկները ողջունեցին մեր ազատագրումը «բուրժուական» լուծէն եւ ըսին, որ ձեր դժբախտութեան պատճառը «Դաշնակներն» են: Անմիջապէս մեզ փոխադրեցին Երեւան, ուր հասնելով աւելի զզջացինք: Մեզ լեցուցին բեռնատար վակոններու մէջ, վաթսունական հոգի ապրանքներով և բեռներով: Երեւան մտանք եւ ի՞նչ տեսանք, մանուկները կիսամերկ կուլային եւ իրենց ծնողքներէն հաց կ'ուզէին. սակայն ծնողները կը սաստէին իրենց զաւակները «օչերեգ» (պոչ կապել) ըսելով, որ մենք չէինք հասկնար: Այնքանը մենք տեսանք քաղաքի ծայրամասերը, իսկ երբ քաղաք մտանք, հանդիպեցանք հարիւրաւոր եւ հազարաւոր մարդոց, որոնք իրարու ետեւ կանգնած կը սպասէին:

— Ինչո՞ւ համար էք կայներ այս ձիւնին մէջ, այս ցուրտ եղանակին:

— Հաց պիտի ստանանք, ընկեր, — պատասխանեց կին մը որ կանգնած էր այրերու մէջտեղը:

Ես ալ անօթի էի. ուզեցի հաց առնել, բայց ինծի ըսեցին որ «դուք այս խանութէն չէք կցուած եւ մթերային գրքոյկ չունիք»:

Անիծեցի եւ հայհոյեցի, որովհետեւ անօթի էի. բայց ինծի ըսին.

— Այստեղ Յունաստան չէ որ ազատ խօսիս ու գոռգոռաս, Չէկան կը բռնէ ձեզ:

Գացի մասնաւոր շուկայ եւ քիլօ մը սեւ հաց առնելու համար, ութը րուբլի վճարեցի: Ես եւ ընկերներս արհեստաւոր էինք, սակայն մեզ ուղարկեցին սեւ աշխատանքի, — հող փորելու: Օրական մեզի կուտային երեք ռուբլի, որով կէս քիլօ հաց չէր կարելի գնել, իսկ կոպերատիվը հաց չէր տար, որովհետեւ անոր կապուած չէինք:

Օր մը գացի կոպերատիվի խանութ, հինգ հարիւրէ աւելի կին, այղջիկ, այր, ծեր, երիտասարդ, հայ թուրք խառն «պոչ էին» բռներ հաց ստանալու համար: Ես ալ հաց ուզեցի, նորէն ըսին որ դուն «կցուած չես»:

— Ախպար, ըսի, ես շուն չեմ որ կցուիմ, ի՞նչ է, պէտք չունիմ ձեր հացին:

Ժողովուրդը սկսաւ այլայլիլ ու դողալ:

— Ինչո՞ւ կը վախնաք, հարցուցի սպասողներէն մէկուն:

— Չե՞ս վախնար որ այդպէս կը խօսիս:

Այս խօսքիս վրայ Չէկիստները ուզեցին զիս բանտարկել, սակայն նոր էի եկած, «նանայեցին»:

Գիշերը մեզ կը տանէին «Ժողտուն» քնանալու: Երեք հարիւր հոգի մէկ սրահի մէջ լեցուցին եւ ըսին. — «Այստեղ է ձեր բնակարանը ընկերներ»: Մեզմէ շատ քիչերը կը քնանային ցուրտէն եւ քամիէն: Ընտանիքի տէրերը տարին «լաւագոյն տեղ տալու» եւ լաւագոյն տեղը եղաւ վրանները: Եւ այդպէս Յունուար ամսուն մեր ընկերները վրաններու մէջ կծկուեցան. իսկ անոնց մանուկները ցուրտէն կ'ազադակէին եւ կուլային, որովհետեւ քամին վրանները կը քանդէր եւ ձիւնը կը զարնէր մանուկներու երեսներուն: Վրաններու մէջ ապրողներու մեծ մասը հիւանդացաւ:

Երեւան մտնելէ երկու շաբաթ չանցած, սկսանք մեր հագուստները ծախու հանել:

Անօթի էինք, պիտի ծախէինք, որպէսզի սովամահ չըլլայինք: Մեր հագուստները գրեթէ ձրի կը ծախէինք չէկիստներուն եւ կոմունիստներուն, որովհետեւ անոնք միայն հաց ունէին:

Պէտք է ըսեմ որ բոլորս այս կացութեան մէջ չէինք: Անոնք, որ կարմիր էին կապեր իրենց թեւերուն եւ մեր դժբախտութեան պատճառն էին դարձած, ամէն ինչ ստացան, որովհետեւ մտան Չէկան աշխատելու: Սակայն սանոնք շատ չնչին թիւ կը կազմեն: Այս վիճակը չկրցայ տանիլ եւ որոշեցի փախչիլ:

Առաջին անգամ հինգ հոգիով որոշեցինք փախչիլ. սակայն անփորձ ըլլալով բռնուեցանք եւ մեզ տարին Երեւանի բանտի «քաղաքական կորպուսը», ուր բանտարկուած էին 450 հոգի, բոլորն ալ մտաւորականներ: Այս 450 հոգին մեծ մասը յունահայ գաղթականներ էին, որոնք Պարսկաստան փախչիլ ուզած էին, բայց Չէկայի ճիրաններուն մէջ ինկած էին:

Բանտի մէջ մենք տեսանք 4000է աւելին քաղաքական կալանաւորներ, որոնք տասէն աւելի անգամ մահուան դուռն էին գացեր եւ վերադարձեր, երբ Չեկան կը հարցաքննէր: Բանտի կեանքը դժոխային է, օրական 300 կրամ հաց կուտային, այն ալ ցեխէն տարբերութիւն չունէր:

Վեց ամիս մեզ բանտը պահեցին, պատճառաբանելով, որ մենք չենք ուզած խորհրդային երկիր ապրիլ: Վեցերորդ ամսուն մենք ոսկրացած կիսամեռելներ էինք դարձեր:

Բանտի մէջ եղած Յունահայերը կ'անիծէին եւ կը հայհոյէին Շահվէրտեանին ու «հօկ»ճիներուն: Երիտասարդութեան կէսէն աւելին այժմ բանտերու մէջ կը տառապի:

Մեր վեց ամիսը լրանալով, մեզ բանտէն ազատեցին: Մենք այլեւս կեանք չունէինք այդ երկրի մէջ: Նորէն որոշեցինք փախչիլ՝ մեռնիլ կամ ազատիլ: Այսպէս մտածեցինք եւ մեզ Արաքսի վտանգաւոր ալիքներուն յանձնելով անցանք Պարսկաստան:

ՆՈՒՊԱՐ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

(Պրուսացի)

նաւ վերադարձանք եւ Լէնինկրատէն մեկնեցանք, տանելով անհաւասար արժէքով շարժանկար մը տեսած ըլլալու տպաւորութիւնը, շարժանկար որուն մեր տեսած փոքրիկ կտորին կարգ մը մասերը թերի, տկար կամ ձախող, իսկ ուրիշ մասերը յուսադրիչ էին եւ լաւագոյնին հասնելու ճիգը կը մատնէին:

(Վերջ) ՏՈՔԹ. Լ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԽՄԲ.— Մեր աշխատակիցը շուտով պիտի սկսի գրի առնել իր տպաւորութիւնները՝ սկանտինաւեան երկիրներու ընկերային կեանքի մասին, որ զոց գիրք մըն է մեզի համար:

«ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ ՀՐԵԱՅ»Ն ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

—)(օ)(—

G. Lenotreի մէկ գրքին մէջ, De la Prison à l'Echafaud, էջ 57-61, կը կարդանք.—

1228ին Մեծ Հայքէն եպիսկոպոս մը Անգլիա կ'երթայ եւ համբաւաւոր Սուրբ Ալբան վանքը զադար կ'առնէ: Ան կը խօսէր այն տեսակ լեզու մը, որ վանականներէն ոչ մէկը կը հասկնար: Բայց Անտիոքի աղնուականներէն մէկը, որ հայերէն գիտէր, հոն կը գտնուէր, եւ յանձն առաւ թարգմանել եպիսկոպոսին ըսածները, որոնք քանի մը տարի ետք՝ մտան Ս. Ալբանի վանականներուն կողմէն հրատարակուած Historia Majorին մէջ: Ուրեմն այս եպիսկոպոսին ըսածներուն կատարեալ եւ վաւերական օրինակն ունինք:

Ըստ այս եպիսկոպոսին, Քրիստոս Հրեաներու կողմէ քաշկռտուելով Պիղատոսի առջեւէն դուրս ելած միջոցին, ինկաւ սեմին առջեւը: Կարտափիլոս, դատարանին դռնապանը, կռուփի հարուած մը իջեցուց անոր գլխուն, պոռալով. «Աւելի շուտ քալէ՛, Յիսո՛ւս... Ինչո՞ւ կը կենաս»: Փրկիչը ոտքի ելաւ եւ պատասխանեց. «Կ'երթամ, ... բայց դուն պիտի սպասես, մինչեւ որ ես նորէն գամ»:

Այն օրէն ի վեր, կը պատմէ եպիսկոպոսը, Կարտափիլոս կը սպասէ: Քրիստոսի չարչարանքներու ժամանակ 30 տարեկան էր. եւ ամէն անգամ որ 100 տարեկանին մօտենայ, իր վրայ անբուժելի հիւանդութիւն մը կուգայ եւ ինքզինքը կը կորսնցնէ, որմէ ետք՝ նորէն կ'արթննայ եւ Քրիստոսի մեռած ժամանակուան երիտասարդութիւնը կը ստանայ:

Այս հայ եպիսկոպոսը կը հաստատէ, թէ «Կարտափիլոս՝ քրիստոնէութիւնն ընդունած է, եւ կը բնակի Հայաստանի մէջ: Շատ լաւ կը ճանչնամ զայն, եւ շատ անգամներ սեղանակից ըրած եմ ինծի: Անիկա մեծ հաւատացեալ, մարդօրմէ խուսափող եւ սակաւախօս մէկն է, նոյն իսկ անոնց համար որոնք հեռու տեղերէ կուգան զինք տեսնելու»:

1252ին Սեւ ծովի եզերքներէն եկող քանի մը Հայեր եւս նոյնը պատմեցին եւ հաստատեցին եպիսկոպոսին ըսածները:

1542ի Պօղոս Էյցէն անունով աստուածաբան մը Համպուրկ կ'երթայ, ծնողքը տեսնելու: Հոն եկեղեցիին մէջ՝ ծերունիի մը հանդիպեցաւ, որ կը կոչուէր Ահազվերոս, արհեստով կօշկակար Երուսաղէմի մէջ: Ինք ներկայ գտնուած էր Քրիստոսի դատավարութեան եւ մահուան բոլոր պարագաներուն: Եւ՝ երբոր Քրիստոս կռնակը շալկած խաչին ծանրութեան տակ կը կքէր, իր տունին պատին կռթնցուց խաչը, բայց կօշկակարը Քրիստոսի թեւէն բռնեց եւ անդին հրեց զայն: Այն ատեն՝ Յիսուս ըսաւ. «Ես պիտի կենամ եւ պիտի հանգստանամ, բայց դուն՝ պիտի քալես»: Անկէ ի վեր կը քալէ Ահազվերոս, որ ուրիշ մէկը չէ այլ Կարտափիլոս, նոյն ինքն Թափառական Հրեան:

ԽՄԲ.— Այս տեղեկութիւնը կը հաստատուի նաեւ ուրիշ աղբիւրէ մը, ինչպէս տուած է արձագանգը Ռստան (Թիւ 4):

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երեւանի Օփերան

«Պրոլետար»ի մէջ կը կարդանք.—

Երեւանի Պետական Օփերան կարելի է նկատել այլ եւս իրականացած եւ հաստատուն գործ մը: Որո՞նք են այն տուեալները, որոնց վրայ հիմնուելով՝ կրնանք ըսել թէ այս ձմեռ կը սկսին Օփերայի ներկայացումները: Նախ այն որ լուծուած է խաղացանկի հարցը: Պատրաստուած են «Ալմաստ», (որով պիտի բացուի եղանակը), «Գարմէն», «Ֆաուստ», «Սեվիլլայի Սափրիչը», առ նուազն երեքը հայերէն լեզուով:

Անշուշտ այս բարդ խաղերուն բեմադրութեան համար անհրաժեշտ են նիւթական լայն միջոցներ եւ բարոյական մեծ օժանդակութիւն, որպէսզի իրագործուի ծրագիրը եւ գոհացուին գեղարուեստական պահանջները, քանի որ գեղարուեստի ճիւղերէն եւ ոչ մէկը պահպանողական վիճակի մէջ է մնացած այնքան՝ որքան օփերան:

Երեւանի Օփերային հաստատումով, մեր կարող երաժիշտները կը մղուին հարստացնել օփերայի գանձարանը նորագոյն գործերով: Արդէն շատերը անցեր են աշխատանքի: Օրինակ. Կարօ Ստեփանեան կը վերամշակէ «Քաջ Նազար»ը, Արմ. Տիգրանեան՝ «Անուշ»ը, Ան. Տէր-Ղեւոնդեան՝ «Զօրավար»ը:

Մէկ քանի գրողներ զբաղած են երաժշտական վերածել իրենց գրական գործերը, օրինակ՝ Ազատ Վշտունի այդ նպատակով կը վերամշակէ իր «Մայիսեան Ապստամբութիւն» պոէման:

Ուրեմն, Երեւանի Օփերային հիմնադրութիւնը այսպէս կը դառնայ ոչ միայն պատմական գործ Հայաստանի կեանքին մէջ, այլ եւ առիթ՝ ստեղծելու նոր օփերա:

Գալով կազմակերպչական կողմին, ճիշդ է որ օփերայի չափազանց բարդ գործին մէջ անխուսափելի են թերութիւնները: Բայց անհրաժեշտ է, որ, սրբագրելու համար այդ թերութիւնները, ղեկավար տարրերը հեռագիրներու եւ նամակներու միջոցով չպանեն գործը: Ամէն նոր գործ զոհողութիւն կը պահանջէ: Եւ այդ է որ կը պահանջենք:

Դպրոցի ցաւերը

Կոմունիստի թղթակիցները կը գրեն Ջրաբերդէն.—

Դպրոցներու շինութիւնը բախտին ձգուած է կարգ մը գիւղերու մէջ (Հոռաթաղ, Մեծ-Շէն, Մարտակերտ, Քոլատակ): Շրջանին կարգ մը գիւղերն ալ (Կուսապատ, Հաթերք) դեռ չեն կրցած պարպել դպրոցները, ուր բնակարան հաստատած են աս ու ան: Ստեփանակերտի գիւղատնտեսական վարժարանը պատրաստ չէ տակաւին, երբ արդէն սկսած է ուսումնական տարին: Համաձայն տրուած հրահանգներու, գիւղատնտեսական վարժարանը իր դասախօսութիւնները պէտք էր որ սկսէր 10 սեպտեմբերին, այդ պատճառով ալ աշակերտները եկեր հաւաքուեր են: Բայց որովհետեւ վարժարանը պատրաստ չէ, աշակերտները կը թափառին փողոցներուն մէջ: Վարժարանը սնունդ չի տար անոնց, առանց նկատի առնելու թէ անոնք եկած են հեռաւոր գիւղերէ:

ՇԱՔԱՐԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ԼԷՆԻՆԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Խորհրդ. Հայաստան կը գրէ (6 հոկտ.) թէ Լէնինականի մէջ շաքարի գործարան մը հիմնելու համար տեղւոյն վրայ քննութիւն կատարեց շաքարի ընկերութեան տնօրէն Վերշինին, որ, յիշեալ թերթին թղթակցին հետ տեսակցութեան մը ընթացքին, կըյայտարարէ.

— Նախորդ քննութիւններս եւ այժմու ուսումնասիրութիւններս կը հաստատեն, որ անպայման պէտք է շաքարի գործարան մը հիմնել Լէնինականի մէջ: Այս գործարանը ապահովուած է ճակնդեղի բերքով: Արդարեւ Լէնինական ոչ միայն ճակնդեղխառատ բերք ունի, այլ եւ այդ ճակնդեղը շաքարատուութեան տեսակէն մեծ արժէք կը ներկայացնէ:

Ըստ նախնական տուեալներու, զոր շուտով կը հաստատէ նաեւ Ռուսիոյ շաքարի ընկերութիւնը, 1933ի գարնան կը սկսինք Լէնինականի շաքարի գործարանին շինութիւնը, որ պէտք է աւարտի եւ բանիլ սկսի 1934ին: Շաքարի գործարանին շինութիւնը պիտի արժէ 10 միլիոն րուբլի: Շաքարի գործարանը տարեկան պիտի բանի 150 օր (24 ժամ անընդհատ), 24 ժամուան մէջ գործարանը պիտի մշակէ 10 հազար կենդինար ճակնդեղ: Շաքարի գործարանը առաջին տարին պիտի արտադրէ 100,000 կենդինար շաքար, իսկ յետագայ տարիներուն՝ 150,000 կենդինար:

Նոյեմբերին սկսան գործարանի շինութեան անհրաժեշտ նիւթերու հայթայթման աշխատանքները:

ՄԱՄՈՒԼ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԽՈՀԵՐ

Այս խորագրով խմբագրականներու շարքի մը մէջ, Ցուսաբեր հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (25 հոկտ.).

— «Շատերը իրենց շարժման մէջ պէտք է գիտնան հպատակիլ քիչերու ղեկավարութեան: Ետ չմնալ՝ երբ քիչերը առաջ կ'անցնին. առաջ չանցնիլ՝ երբ քիչերը ետ կը մնան. ու չշարժիլ՝ երբ կեցած են վարիչները: Այս երեք գրութիւններէն որ և է մէկը խախտող շատերը բանակ չեն՝ այլ խուժան, եւ իրենց ստեղծած մակընթացութիւնը կամ տեղատուութիւնը շարժում չէ՝ այլ խուժանի տակնուվրայութիւն:

Քաղաքական կուսակցութեանց մէջ, այս բառին լայն ու քաղաքակրթական առումով, շատերը — ստրուկներ չեն, ուստի եւ իրենց կարգապահ հպատակութիւնը — կամազրկութիւն չէ:

Քաղաքական կուսակցութեանց մէջ քիչերը — բռնակալներ չեն, ուստի եւ իրենց իշխանապետութիւնը — բռնատիրութիւն չէ:

Քաղաքական կուսակցութեանց մէջ շատերը իրենց անբռնադատ կամքով կ'իշխուին քիչերու կողմէ:

Եւ որովհետեւ անբռնադատ է այս հպատակութիւնը, ուստի եւ երեւութական է այս իշխանապետութիւնը:

Ճշմարիտ կուսակցութեանց մէջ «քիչեր»ը ծառաներն են «շատեր»ու, ըլլալով հանդերձ անոնց առաջնորդները:

Տիպար կուսակցութեանց մէջ «շատեր»ը իշխաններն են «քիչեր»ու, ըլլալով հանդերձ անոնց հպատակները:

Իր կարգապահ հնազանդութեան մէջ հոգեկան գերագոյն վայելք պատճառող այս ազնուական զգացումը չունենալով՝ հպատակը ստրուկ կը զգայ զինք՝ երբ կը հպատակի, ինչպէս եւ բռնաւոր կը դառնայ՝ երբ կ'իշխանապետէ: Կը զգայ թէ ինք ոչինչ է — անոյժ ու անկարող — երբ հպատակ է, ու կը խորհի թէ ինք ամէն ինչ պիտի ըլլայ — ամենազօր ու ամենակարող — երբ իշխանաւոր դառնայ: Որովհետեւ միշտ ստրուկէն անբաժան այն զգացումն ունի, թէ ինք կարող է ամէն ինչ ընել՝ բայց իրաւունք չունի, մինչ իր իշխանաւորը իրաւունք ունի ամէն բան ընելու՝ բայց կարողութիւն չունի:

Իր հպատակութեան մէջ ստրկութիւն տեսնելով՝ խաթարուածկուսակցականը հոգեբանօրէն մասնակից չէ «քիչեր»ու աշխատանքին ու հոգեբանօրէն պատասխանատու չէ այդ աշխատանքին համար: Իր մէջ մեռած է իշխող հպատակը ու կենդանի է միշտ անկարգապահ ստրուկը:

Խորքին մէջ շատերը կ'իշխուին՝ իշխելով քիչերու վրայ, զանոնք հպատակութեան մէջ պահելով այն նպատակներու նկատմամբ, որ իրենք (շատերը) կը հետապնդեն: Իշխանապետելու ամէնէն նրբին եւ իրական ձեւը քաղաքակրթական այն մեծարժէք վաստակին մէջ է, որ կուսակցութիւն կը կոչուի»:

ՊՐԻՍԷԼԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

ՊՐԻՍԷԼ, 1 Նոյ.— Պելժիոյ Գաղթ. Վարչութեան կազմակերպած ցերեկոյթը տեղի ունեցաւ հոկտ. 30ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Պրիւսէլի Մէրոպէլիս սրահին մէջ:

Պրիւսէլի եւ Անվէրսի հայրենակիցներ մեծ թիւով ներկայ էին հաւաքոյթին, որ իր ժողովրդական հանդամանքով մեծ ընդունելութիւն գտաւ, եւ ջերմ ու մտերմիկ մթնոլորտ մը ստեղծեց:

Պարերու մասը խիստ ոգեւորեալ անցաւ եւ տեւեց մինչեւ կէս գիշեր:

Անվէրսէն երկու երիտասարդներ՝ Պ. Ն. Վրոյրի եւ Մ. Տէր-Սահակեանի առաջնորդութեամբ, հաճելի անակնկալ մը ըրին, ներկայացնելով զաւեշտախառն կտոր մը, Գաղթ. վարչութեան կեանքէն:

Հանդէսը ունեցաւ նաեւ գեղարուեստական բաժին մը: Հասոյթը պիտի յատկացուի գաղութի պէտքերուն: Պ. Ն. Զամքէրթէն կարեւոր նուէր մը ըրաւ գաղութի սնտուկին:

Ջերմապէս շնորհաւորելի է Գաղթ. Վարչութիւնը իր այս անդրանիկ ձեռնարկին համար: Փափաքելի է որ՝ նմանօրինակ հաւաքոյթներ յաճախ կրկնուին, ամրապնդելու համար ազգային կապը գաղութին բոլոր տարրերուն միջեւ, մանաւանդ օտարացման եւ ձուլման ներկայ աննպաստ պայմաններուն մէջ:

Հ. Ցէրոսկի

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (39)

ԱՐԵ՛Ի, ԱՐԵ՛Ի...

Կատարեալ լաբիւրինթոս, որուն խառնակութեան մէջ, եթէ մարդը իր մտքով ու զգայարանքներով յանձնուած է խորհուրդին — անշուշտ ի խնդիր ճամբու մը, ելքի մը փնտռտուքին — անկարելի է որ յենարանի մը նանձնուի: Իր կուրութիւնը հովէն կ'առաջնորդուի ու լոյս կը տեսնէ: Եւ լուսաւոր է: Եւ գահավիժումն իսկ թռիչք մըն է անով: Աստուծմով:

Մայրապետը կը հասնի երբ Քէնսաքի այդ զաւթն ալ պարպած է: Մեզ խստութեամբ կը հեռացնէ սենեակէն:

Ա՜հ, առանձնանալ ու կարենալ, հոգ չէ առանց հասկնալու իսկ աղօթք մը ըսել, խնդրել, աղաչել Քէնսաքին ապաքինումին համար. (գիտէ՞ք, շա՛տ հիւանդ է...): Աղօթել, ու ապա բանալ գիրքը, կարդալ այն մասը ուր վաճառականները վռնտուեցան տաճարէն... Երիտասարդ կեանքի մը համար շա՞տ է միթէ...

Այլ դուրսը, շէնքին վրայ, շէնքէն անդին խոնաւութիւնը կը թանձրանայ, կաթիլ-կաթիլ կ'իյնայ, կը սառի:

Մորթս ցաւագինօրէն կը զգայ այդ:

ԺԸ.

Այտոսկրերուն վրայ մորթն իսկ բարակցեր է, կ'ընես պէտք հալի ու ոսկորները պիտի մնան իրենց կրային ճերմակութեամբը: Կարելի չէ դիծերու մէջ պարփակել այսքան թափանցիկ քիթ մը: Ու աչքերը դեղին ծիրով մը շրջանակուած են: Լաւ է որ մազերը ծածկեր են ճակատը...

Մահամերձ է Կապրիէլ Քէնսաքը:

Իր մսալերծ շրթները դժուարութեամբ կը գոցուին ատամներուն վրայ, որոնք չար են ու անշարժ հեւքին հանդէպ որ իրենց շուրջը կը մարի...

Ըսել որ երեք ամիս առաջ իր առողջական վիճակին կը նախանձէի... Այս շէնքէն ներս երեւոյթներուն տեւողութիւնն է սակայն. նման աշնանային երկինքի մը մութնուլուսին: Փոփոխական:

Սակայն ինք կը ջանայ գէթ նայուածքով ցուցնել թէ արի է: Կը տառապի, բայց հեւքի մը ուժով կը չշնչայ.

— Շաբաթէ մը ի վեր քնացած չունիմ... անպիտաններուն գործողութիւնը սպաննեց զիս...

— Մի՛ խօսիր, կ'ըսեմ սրտաղող, կը յոգնիս...

— Օ՜հ... կարեւորութիւն չունի այլ եւս... միայն... միայն կ'ուզէի մեծ մայրս տեսնել... կը տեսնե՞ս զարմանալի կարօտ մը ունիմ... պապա՛կ... իր խօսքին, նայուածքին... եւ աւելի ցած՝ լացի՜ն...

Կը հեւայ ու կը շարունակէ.

—Հոգիս իր միօրինակ երգերէն... երգ մը... օրօր մը կ'ուզէ, — ա՜հ...

— Կ'ուզե՞ս որ Փօնոյի մը վրայ փորձենք. մինչեւ երեկոյ կրնանք ունենալ սկաւառակը:

— Չէ՛... նոյն բանը չէ... շնորհակալութիւն... իրա՛ւ... իրա՛ւ պիտի վերջանայ...

Ճերմակ ու խոնաւ ձեռքը ձեռքիս կը կառչի, կը սեղմէ, կը փակի՝ օգնութիւն պոռալու պէս...

Կը լռեմ. վախով: Ձեռքերս ջղային փութկոտութեամբ կը քաշուին իրմէ ու վերմակը շտկել կը ձեւացնեն:

Ի՞նչ պատասխանել. ըսէ՛ք ապրողներ, առողջ ապրողներ... որ այս պահուս ուրախ կամ տխուր էք ձեր ապրելուն համար ու ամենաչնչին պակասները, աննշան վիշտերն իսկ ձեզի մելամաղձոտ հառաչանքներ արձակել կուտան... Ի՞նչ պատասխանել. ո՞չ ըսել, սու՞տ վստահաբար... կամ մխիթարել, յո՞յսը տալ կարելի անդենականի մը... բայց չէ, շատ դժուար է մահամերձը խաբել...

Եւ կը ժպտի՛... ծամածուռ չէ, ոչ ալ հայհոյանք տուիկա այս մերկ ոսկորներուն վրայ: Ես կը տեսնեմ, անոր, արի տղու այդ արտայայտութեան ետին արցունքի ծովը... ինչ վեհ տառապանք...

Գանկիս մէջ չորցած աղբիւրներ կը հեղուն, մինչ պէտք է սեւեռել աչքերը կէտի մը ու զսպել. պաղեցնել ամէն գնով: Ո՛վ բախտակից եղբայր, մանուկ ընկեր, խօսք կուտամ չանարգել վերջին ընթացքդ: Տե՛ս, նայուածքս չոր է — այսինքն քեզի պէս եմ, ապրելս առաւելութիւն մը չէ, ու հետքերուդ վրայ եմ...

Ի՜նչ փոյթ թէ մեր մէջէն ամէնէն սկեպտիկն իսկ չի կրնար տաժանելի կեանքը վայել լրջութեամբ, մեծութեամբ ձգել... շարունակէ զսպել աքալդ, ու թող մարմնիդ պաղը միսերուս թափանցէ... Երկուքով գէթ ամբողջ մը կազմենք... կանգուն ամբողջը...

Աչքերդ կը պաղին: Աչքերդ կը չափեն փոսը, որ մօտ է, բոլորովին մօտ է այս անգամ ուր կը տեսնես ամբողջ երիտասարդական ճիգերուդ, թափիդ մոխիրը: Եւ սեւը որ կայ կոպերուդ շուրջը. վախը, նոր չէ... այլ չես ըսեր, ու չպիտի գթամ ողբագին...

Կծկուած աթոռին, այս գրեթէ մերկ պատերով սենեակին մէջ, քովդ, ու քովը գիշերասեղանիդ որ ծանր է շիշերու, խառն ի խուռն իրերու տակ, ես մոլորուն՝ «ի՜նչ փուճ, ի՜նչ յիմար բան է կեանքը» կ'ըսեմ, կը կրկնեմ, կ'երրորդեմ մտովի ու անմիջապէս յետոյ կափարիչի մը պէս, ինչպէս հորիզոնը անհունութեան վրայ, կ'աւելցնեմ, գոցելով. «աւա՜ղ, աւա՜ղ, աւա՜ղ...»:

Կը ժպտի՛ս. ցաւագին ծամածռո՞ւմ... ոչ կը ժպտի՛ս... մի ջանար խօսիլ որպէս թէ ուզէիր հիւր մը գրաղեցնել. կը գուշակեմ թէ ինչ պիտի ըսես. դարձեալ մեծ մայրդ պիտի կանչես տրտմօրէն, կամ պիտի ըսես թէ երէկ փնտռաքեցար պատուհանին աջ կողմը ըլլալ անկողնովդ — «այնպէ՜ս, պարզ քմայք մը, գիտե՞ս...» — ինչպէս անցեալ օրն ալ ձախ կողմն էիր ուզեր...

Ա՜հ, մի խօսիր... չըսի՞. տե՛ս:

Կը հազայ, կիսատ, անզօր չարչարանքէն... Սիրտս պիտի պայթի խեղդուող թռչունի այս տեսարանէն: Կ'իյնայ բարձին զգայազիրկ:

Քրտինքի կաթիլներ կը շարուին մազերուն տակ, յօնքերուն քով:

Եւ դուրսը արեւ չկայ. մուշ ու մշուշ:

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՊԱՆԵՃՕ ՔԱՇՌՆԻ Արծիւ խումբի ժողովը վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ընկ. Մինաս Ալթունեանի բնակարանը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՍԱՐՍԷԼ-Առնուվիլի ենթակոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ, Ռազմիկ եւ Հրայր խումբերու բոլոր ընկերները վաղը կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 3ին, ընկ. Կ. Երամեանի բնակարանին մէջ, Սարսէլ, Ջեկոյ 10րդ շըրջանային ժողովի պատգամաւորի կողմէ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէն դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Մուրատ, Կայծակ եւ Գայլ Վահան խումբերը վաղը Կիրակի ժամը 5.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. Պ. Չիւսեան: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները նկատի պիտի առնուին: Ներկայ կ'ըլլայ շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Աղբիւր Սերոբ ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի ժամը 2ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Բացակաները նկատի կ'առնուին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱԼՆՈՅ ՁՈՐԻ Հայրենակցական միութեան Փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի ժամը 2ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալի: Հայրենակիցներու ներկայութիւնը խիստ կարեւոր է:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Պերլին, Ե. Տ. Մ.— 100:
Ֆլավիակ, Պուռ.— 20:
Մօնթրէօյլ սու Պուա, Տիկ. Կ.— 45:
Փուաթիէ, Շ. Մ.— 35:
Մարսէյլ, Գործ.— 1111: կարգադրեցինք:
Վալանս, Մադ.— 5:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Թօփալեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին ԻԲՐԱՆՈՍ ԹՕՓԱԼԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Ազդ

Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան եկեղեցաշէն յանձնաժողովը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան թէ՝ Արնուվիլ-լէ-կոնէսի նորակառոյց եկեղեցւոյ օծումը պիտի կատարուի 13 Նոյեմբեր, կիրակի, նախագահութեամբ Տ. Վռ. եպիսկ. Քիպարեան սրբազանի եւ մասնակցութեամբ քահանայից դասուն: Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ժամը 9ին, սկզբնաւորութիւն պատարագի ժամը 10ին:

Ի դիմաց Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան:

(կնիք)

Դասախօսութիւն

Ֆրանսահայ կարմիր խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի վարչութիւնս սարքած է բժշկական դասախօսութիւն, վաղը կիրակի ժամը 3ին, Bar du Globe, 37 Bld. Dugommier մէջ: Կը դասախօսէ ՏՕՔԹ. Մ. ՔԷՋԵԱՆ: կը հրաւիրուին բոլոր անդամները եւ համակիրները: Տեղի պիտի ունենայ նաեւ երգ, նուագ եւ արտասանութիւն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ Կարնոյ մօտակայ մէկ գիւղէն (անունը չեմ յիշեր) եղբայրս Յակոբ Մանուկեան, հօր անուն՝ Մանուկ, մօր անուն՝ Մարիամ, հօրաքոյրները Մարինոս եւ Աղաւնի: Հայրս խանութպան էր եկեղեցիին մօտ, գիւղին մէջ Թուրք չկար, եւ կը յիշեմ թէ գիւղին մօտ կը գտնուէր աղահանք: Տեղահանութեան միջոցին մինչեւ Արապկիր եկանք, հայրս գետը նետեցին, մայրս մեռաւ, ինձ եւ եղբօրս Թուրքերը իրենց տունը տարին: Զինադադարին Ամերիկեան որբանոցը մտայ, յետոյ փոխադրուեցայ Պէյրութ: Եղբօրս հասցէն կամ իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէ կը խնդրեմ իմացնել Derderian Arsenի (Եաղուպ Մանուկեան), St.Georges Lagricol, Haute Loire, France.

— Կը փնտռեմ մօրեղբօրորդիս Խաչիկ Ալիքսանեանը որ 1927ին կը գտնուէր Թուլօն: Կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի կամ Ղ. Հայրունիի 12 rue Grande Fontaine, St. Germain-en-Laye, S. et O.

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ—ԵՐԵԿՈՅԹ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՌՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ Հայ Ակումբին մէջ

Կը խօսի՝ ՏԻԿԻՆ ԷԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

Կը ներկայացուի՝ ԿԸՐԼ ՍԿԱՈՒՏ (գաւեշտ)

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. Ա. Տէր Թովմասեան, Տիկիններ Ղ. Ճամկոչեան, Հ. Առաքելեան, դերասան Կոթիկեան, Պ. Պ. Սուրէն, Գանթարճեան, Վարդանեան, եւն.: Ճազ ղեկավարութեամբ Պ. Մանտիկեանի:

Տոմսերու գիներ՝ 5 եւ 3 ֆրանք

Թատերական ներկայացում Լիոնի մէջ

Ղեկավարութեամբ դերասան ԽՐԱԳՕՇի

Առաջին անգամ ըլլալով Էմիլ Զօլա Թատերասրահին մէջ կը ներկայացուի Նոյեմբեր 26ին, ԱՆՈՒՇ (օփերա)

Կը մասնակցի Տէսինի Կոմիտաս երկսեռ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. Ա. Մելքոնեանի:

Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Հիմնադիր ԱՐՄԱՆ ԿՈԹԻԿԵԱՆ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին կը ներկայացուի՝

ՀԱՅԻ ՀԱՄԱՐ (Մարուող ճրագներ) Դրամ 3 արար Ա. Աբէլեանի

Կը մասնակցին՝ Տիկ. Գայեանէ, Օր. Տէր Թովմասեան, Պ. Պ. Ալթունեան, Գմբէթեան, Թորոսեան, Կոթիկեան, Նիկողոսեան, Տէրվիշեան:

Տոմսերու գիները 3 եւ 5 ֆր.: (30 տեղ միայն 10 ֆր. ռէզէրվէ)

Տոմսերը կը ծախուին սովորական տեղերը: Տոմսերը ապահովել նախօրօք Հրանտ Սամուէլի գրատունէն եւ միւս սովորական տեղերէն:

Երգչուհի-դերասան Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼԻ ներկայացումները

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.— Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.45ին Էմիլ Զօլայի Թատերասրահին մէջ 127-129 rue Boileau

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ.— Վաղը Կիրակի ցերեկ ժամը 2.30ին Նորականոյց Ժողովրդական Տան մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— Նոյ. 26ին, Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Սալոն Շաբի մէջ, 84 րիւ Շափ:

ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ.— 27 Նոյեմբեր, Կիրակի առաւօտ:

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ՝ ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ-ԱԼԱՆ [ՕՓԵՐԷԹ]

Գիները ժողովրդական են:

Imp. A. DER (Agopian)

17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant *H. STEPHAN*

ՁԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԷԻ ՄԷՋ

Պուլօնեը սիւր Մէր 4 Նոյ. 932

Ամառուան կամ ձմեռուան մէջ ծովէն որսացուած ձուկը համեղ է: Կերէք Պուլօնեը սիւր Մէրի թարմ ձուկը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Ձեռքերս ետ քաշեցի, բայց դուռը եւ ուսին վրայէն փախուկ ակնարկ մը նետելով յարգալից կանգնող երիտասարդ քավալիէրիս՝ մնաք բարով մաղթեցի:

Եթէ ծրագիրներս յաջողէին, իրեն համար Ուրբաթ իրիկուն չպիտի մնար այլ եւս, ոչ ալ իր կայարանէն մեծ բան մը:

Գրասենեակէն դուրս ելած ատենս միայն զգացի կատարելիք ձեռնարկիս ահաւոր ծանրութիւնը: Վայրկեան մը սարսափը պատեց զիս. ի՞նչպէս որ այս ահռելի բանը պիտի ընէի:

Սարսափս փարատեցաւ եւ տխրութիւնը զիս պատեց: Անմիջապէս սակայն փայլատակեց տեսիլքն հայրենիքիս, ապիացած եւ արիւնած գերմանական մոյկերուն տակ:

Քայլերս արագացնելով տուն հասայ կատաղած եւ շնչահատ: Շոգեկառքին կայարանը սպասման ժամերու մասին հարկ եղած տեղեկութիւնները գրեցի ու պահեցի մազերուս մէջ: Նոյն իրիկունն իսկ հիւանդանոցէն վերադարձիս յանձնեցի թիւ 63ին:

Սրտի կատարեալ հանդարտութեամբ տուն վերադարձայ: Գործը այլ եւս ինձմէ ելած էր. ամէն պարագայի տակ բան մը չէի կրնար ընել աղէտը քաշքշելու կամ կանխելու համար:

Չորեքշաբթի գիշեր յաւիտենական խաւարի մը մէջ անկողնիս վրայ ջղաձգօրէն կը ցնցուէի. վերջապէս չօշափելով լամպը վառեցի. ժամը 3ը քառորդ կ'անցնէր: Զինուորական կառախումբը կայարան հասած էր:

Լոյսը մարեցի եւ մրափած պէտք է ըլլամ:

— Մարթա, Մարթա, մառանը փախիր:

Մայրս էր որ անկողնիս վրայ հակած զիս կը ցնցէր:

Դուրսը գիշերն աhատեսիլ էր, օդանաւի յատուկ թնդանօթներ ոռմբ կը տեղային, սուլիչներ կը ճչային, մարդիկ դռոում գոչումի մէջ էին եւ քայլեր կ'աճապարէին:

Հրացանաձգութեան ամբողջ տեւողութեան ընթացքին մէկ անգամ միայն լսեցի մեքենաներուն աղխալի պայթիւնը. փլուզում մը որ վարը կեցողներուն բացակա մահացում պատճառեց:

Անկողնէս դուրս ցատկելով վրաս վերարկու մը առի ու սկսայ սանդուղներէն վար վազել, յետոյ դարձի դէպ ի բաց դուռը: Լուսարձակներուն արծաթ դանակները երկինքը կը շերտաւորէին: Շարունակաբար տեղացող ռումբեր կը սուլէին ցաւագինօրէն, միջոց մը կը փայլատակէին տանիքներուն վրայ եւ կը պայթէին ահեղ ցնցումով մը:

Տանիքներու վրայ զետեղուած գնդացիրները վայրենիօրէն կըմժմային. գեղին ու ծիրանեգոյն աստղերը ամպերուն մէջէն կը փայլէին. հրագունդեր (shrapnel) ասեր կը սփռէին. բայց այս ամէնէն բան չէի հասկնար:

Ի վերջոյ հասկցայ սակայն եւ երջանիկ հպարտութիւն մը զգացի. — Անգլիացիները տեղեկագիրս ստացած էին: Այս պահուս տեղի ունեցած դժոխային այս տեսարանին պատասխանատուն ե՛ս էի:

Աղաչե՜լ Աստուծոյ որ իրենց ու Զինակիցներուն համար մահով ու տանջանքով բեռնաւորուած այդ երկար կառախումբը զարնէին կողերէն:

Սրտիս բաբախումը քիչ մը դադրեցաւ: Հեռաւոր սպիտակ բիծ մը երկնակամարին վրայ, լոյսի անշարժ ճառագայթներուն մէջ կը սաւառնէր:

Օդանա՞ւ մը:

Աչքերուս չէի կրնար հաւատալ: Քանի մը վայրկեան դիտելէ յետոյ սակայն վստահ եղայ որ միայն մէկ հատ մըն էր: Բայց յիմարութիւն էր գերմանական այդ կատաղի ու մրրկային հարուածներուն դէմ զրկել միայն մէկ օդանաւ:

Յանկարծ այդ սպիտակ բիծը դէպ ի գետին սուզեցաւ. զարնուած պէտք էր ըլլալ: Ուղղակի մեր գլխուն վրայ պիտի իյնար ու պիտի ջախջախուէր:

Թնդանօթներուն դղորդը աւելցաւ. մարդիկ շուրջս ուրախութեան աղաղակներ կ'արձակէին. յանկարծ, հըրաշքով մը, իյնալու վրայ եղող այդ օդանաւը վեր թռաւ մռնչելով, այնպէս ինչպէս երբ կարծես ջարդուփշուր պիտի իյնար տանիքին վրայ:

Միջոցին մէջ թնդանօթները պայթեցան խլացուցիչ պայթիւններով: Իսկական երկրաշարժ մը: Բայց զինուորական կառախումբը տակաւին անվնաս կը մնար:

Բոցի ընդարձակ շերտ մը բոլոր քաղաքը լուսաւորեց. մթնոլորտը սարսռաց եւ որոտումի նմանող պայթիւն մը զիս պատին նետեց:

Երկինքէն կարծես քար կը տեղար, քարակոյտեր տանիքներէն փրթելով կ'իյնային սալայատակներուն վրայ. ամբողջ Ռուլըրը կը ցնցուէր. հազարաւոր պատուհաններէ ջարդուփշուր իյնկած ապակիները սարսափելի աղմուկ կը հանէին:

Փողոցներուն մէջ գտնուող մարդիկ ծռկուեցան եւ երեսի վրայ պառկեցան: Ցետոյ պայթիւն պայթիւնի ետեւէ եւ բիւրաւոր գնդակաձգութիւն:

Այդ վերջին ռումբը ուղիղ ինկած էր զինուորական կառախումբին վըրայ: Ռուլըրի մէջ քառասուն տանիքներ քանդուած էին ատոր հետեւանքով:

Դուռին ետեւ, կայնած տեղէս անշունչ դիտեցի ռմբակոծող օդանաւը որ դարձաւ եւ կորսուեցաւ ամպերուն ետեւ:

Երբ վեր ելայ, տակաւին կը մտածէի կայարանի ծխացող աւերակներուն եւ երկաթուղիի փոխադրութեան գերման սպային՝ իմ փոքրիկ բարեկամիս ճակատագրին վրայ: Կայարանին շուրջ ինծի ծանօթ յօշոտուած Գերմաններուն ոգին ու կոծը ականջներս կը խլացնէին:

Անկողնիս վրայ ինկած դէմքս պատին դարձուցի եւ լացի, լացի սրտաբեկ:

—..—

ԿԱԶԻ ԱՌԱՋԻՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԸ

—..—

ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՍ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ ՆԿԱՏԻ ԶԱՌՆՈՒԵՑԱՒ

—..—

Շարթուան սովորական անցուդարձերը, աննշան տեղեկագիրերս, գիշերներուն ժամանումն ու փոխադրութիւնը, բանակներուն վայրը եւ ասոնց նման բաներու մասին հոս յիշատակութիւն չպիտի ընեմ. նկատելով որ ձանձրալի կրնան ըլլալ. հետեւաբար ընթերցողէն ներողութիւն կը խնդրեմ:

1915 Մարտ ամսու մէջ Հայրս սեփականատէրը դարձաւ «Գառիյոն» սրճարանին, Ռուլըրի մէջ. անոր տեղը քաղաքին հեռանալուն պատճառաւ:

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԿԻՐԱԿԻ 6 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
6 Novembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2028 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԵՍՆԵՆՔ ԱՅՆՊԷՍ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

Անգամ մը եւս, աջէն եւ ձախէն արձակուած մեղադրանքներուն առթիւ:

Հրատարակութեան տալով փախուստի պատմութիւնները, «Յառաջ»ը արդարացուցա՞ծ կ'ըլլայ փախստականները:

Եւ կամ, ճամբա՞յ կը բանայ նոր փախուստներու:

Ոչ մէկը, ոչ միւսը:

Հազար «Յառաջ» քար կտրին, փախչողը պիտի փախչի:

Հազար խրատ չեն կրնար իր տեղը կեցնել ան որ, վեց ամիս, ութ ամիս Հայաստան ապրելէ յետոյ, ուրիշ մտածում չէ ունեցեր եթէ ոչ փախչիլ:

Փախչիլ՝ գիտնալով հանդերձ որ կա՛մ պիտի բռնուի ու բանտարկուի, կամ պիտի գնդակահարուի լերան գլուխը եւ կամ պիտի խեղդուի Արաքսի մէջ:

Պարզ գլխուած մը չէ փախուստի այս պարագան, այլ ախտանշան մը: Վրդովիչ երեւոյթ մը:

Կը փախչին խումբ – խումբ, եւ հետզհետէ աւելի կարճ անջրպետներով:

Դեռ վեց ամիս առաջ էր որ հրատարակեցինք փախուստի առաջին լուրը, լուսանկարներով:

Եւ ահաւասիկ իններորդ կարաւանը: Երկու կարաւան՝ վերջին մէկ շաբթուան միջոցին (Հոկտ. 28 — Նոյ. 3):

Ամէն անգամ սարսուռ մը կը զգանք, երբ կը հանենք Թաւրիզի թղթարերը: Իսկ իւրաքանչիւր փախուստի հետ շարք – շարք նամակներ, որոնց մեծ մասը վար կը դնենք:

Առաջ միայն որբերն էին որ կը փախչէին: Այժմ գաղթականներն ալ իրենց գլուխը կորսնցուցեր են:

Արդ, երբ անընդհատ կը կրկնուի դէպք մը, հակառակ դաժան հետապնդումներու եւ նոյն իսկ մահուան վտանգին, ես, դուն, միւսը պարտաւո՞ր ենք հետաքրքրուիլ:

Պարտաւո՞ր ենք արձանագրել դէպքը — անշուշտ երբ ստոյգ է — եւ հանել տրամաբանական հետեւութիւնը:

×

Ի՞նչ կ'ըսեն փախստականները.

— Խաբեցին մեզ. ուրիշ բան ըսին, գացինք ուրիշ բան գտանք:

Եւ անէ՛ծք՝ Շահվերդեաններու հոգիներու, կարմիր – դեղին գործակալներու գլխուն:

Գիտենք որ շռայլաբանութիւնը աւերիչ դեր կատարած է ներգաղթի գործին մէջ ալ, ինչպէս ուրիշ պարագաներու տակ:

Որքան կրցած ենք ստուգել, Պ. Շահվերդեան խուսափած է շռայլաբանութիւններէ: Բայց որովհետեւ սմսեղուկ մարդ է, թո՛յլ տուած է որ իր գոյնզգոյն գործակալները — ընդհանրապէս անորակելի թշուառականներ — լրացնեն պակասը:

Այսպէս ըլլալով հանդերձ, փախստականները չեն կրնար արդարանալ:

Ի՞նչ կը նշանակէ, վերջապէս, «խաբուեցայ»:

Ֆրանսայի մէջ ալ ունինք այդ պատմութիւնը, — «խաբուեցայ»: Մէկ – երկու չէ, տասը, քսան, յիսուն մարդ հասարակ «սըմսար»ի մը ձեռքը կ'իյնան, Յունաստանէն կամ Պուլկարիայէն այստեղ գալու համար, կամ ինքնութեան թուղթ փոխելու համար, կը վճարեն, յետոյ կը տեսնեն որ ծուղակը ինկեր են: Եւ — «խաբուեցայ»...

Լե՞ռն ենք թէ Անատոլուի խորերը: Թերթ կայ, մարդ կայ, օրէնք կայ, — ինչո՞ւ մէկն ու մէկը չի հետաքրքրուիր, ամէն բան լաւ հասկնալու եւ չխաբուելու համար:

Ներգաղթի պարագային ալ, ամէն բան մէջտեղն է: Չխաբուելու բոլոր հնարաւորութիւնները կան: Տասը տարիէ ի վեր կը գրուի Խ. Հայաստանի մասին, եւ քիչ – շատ ամէն մարդ իր համոզումը չինած ըլլալու է տիրող պայմաններու մասին:

Արդ, ինչո՞ւ աչքերը գոց կը հաւատան առաջին հանդիպողին, եւ յետոյ մեղաւորներ կը փնտռեն:

Ինչո՞ւ ջաղացքէն եկած մարդու պէս, կը չքմեղանան, — «ըսին, մենք ալ հաւատացինք»:

Գացողները Յունաստան կը բնակէին տասը տարիէ ի վեր, եւ շատ բան տեսեր, լսեր, կարդացեր են: Նոյն իսկ շատերը բաւական բան իմացեր են նախապէս գացած եւ յետոյ վերադարձած ականատեսներէ:

Կը նշանակէ թէ՝ բոլորովին անտեղեակ չէին, երբ ճամբայ ելան: Իսկ երթալէ յետոյ, կա՛յ դիմանալու, յարմարելու պայքար մը, որ կ'երեւայ թէ տանելի չէ փախստականներուն համար: Իսկ մնացողները հոգի չունի՞ն:

Այսքանը՝ փախստականներու մասին:

Բայց այս դիտողութիւնները չեն սպառեր հարցը:

Այսպէս կամ այնպէս, փախչելու տրամադրութիւնը կայ ու կը մնայ: Մէկ աշխարհէն միւսը, սովորական կարգ ու սարքէ մը բոլորովին հակոտնեայ, զարտուղի յորձանքի մը մէջ նետուած ատեն, մարդիկ խորապէս կը ցնցուին եւ կը կորսնցնեն իրենց պաղարիւնը:

Եւ դժբախտաբար, չափազանց շատ են ու դժնդակ՝ բացառական պայմանները՝ աշխարհ Հայաստանի մէջ: Ոչ միայն բռնադատուած կարգ ու սարքին բերումով, այլ եւ իբրեւ հետեւանք Երեւանի չինովնիկներուն բթամտութեան:

Անոնք ռուսական կարմիր գօտին ամուր փաթթած հայկական փոքր կերպարանքին, նոյն իսկ անկարելին կը փորձեն, զայն տրորելու համար:

Եւ, ազատ երկինքի տակ, չկայ ձայն մը որ զգաստութեան հրաւիրէ ամէն բան կարմիր տեսնող խելագարները:

Չկա՛յ՝ բաց ի Դաշնակցութենէն, որ «խայինը վաթան» հռչակուած է, նոյն իսկ հասարակ խանութպաններու եւ սեղանաւորներու կողմէ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՃԱ՛Ր ՄԸ, ՃԱ՛Ր ՄԸ

ՅԱՌԱՋը գրեց թէ՝ Փորթ ա'Իթալիի թաղամասին մէջ ալ ծաղկոց մը բացուած է, աջակցութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.ի եւ Դպրոցասէրի:

Կազմակերպիչները կը պատմեն.—

Ծաղկոցը հազիւ բացուած (5 հոկտեմբեր), արձանագրուեցան 70 աշակերտներ եւ աշակերտուհիներ: Տակաւին նոյնքան ալ կան, բայց տեղ չունինք: Նոյն իսկ եղածը շատ նեղ կուգայ 70 պզտիկներու համար:

Արձանագրութիւնները դադրեցուցած ենք, բայց միշտ մայրեր կամ հայրեր կուգան, բռնած՝ իրենց երախաներու ձեռքէն.

— Մենք Հայ չե՞նք: Մենք ալ հայերէն սորվիլ կ'ուզենք:

Կայ տրամադրելի տաղաւար մը, որ կը ծախուի վեց հազար ֆրանքի, բայց մենք հազիւ երկու հազար կրնանք նալ: Ուրկէ՞ գտնենք մնացեալը:

Ուրկէ՞ նարեն, բարի մարդիկ:

Արհեստաւորներ եւ բանուորներ են — տեսակ մը գաղթակայան — եւ իրենց կարողութենէն աւելի չեն կրնար ընել:

Մինչեւ հիմա ծախսեր են 1300 ֆր., վարձքի, սեղանի եւ նստարանի համար, որոնք բոլորովին անբաւական են: Իսկ մուտք եղած է.... 400 ֆր.:

Սրտառուչ մանրամասնութիւն մըն ալ, — մէկ զաւակ ունեցողէն կը գանձուի ամսական 7ուկէս ֆրանք, երկուքէն՝ 10, երեքէն՝ 15 ֆրանք:

Այս բոլորը բան մը չե՞ն խօսիր ձեզի, բարի մարդիկ:

Քանի մը հազար ֆրանք, — 150 մանուկներ հայ պահելու համար...

Ճա՛ր մը, ճա՛ր մը:

ՎԱՀԷ

ԱՅՍ ԱԼ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Քիչ անդին հրատարակած ենք զինաթափութեան ֆրանսական ծրագրին գլխաւոր կէտերը:

Լոնտոնէն կը հեռագրեն թէ՝ անգլիական կառավարութիւնն ալ իր կարգին ծրագիր մը պատրաստած է, որ կը տրամադրէ.— 1. Ամբողջովին ջնջել հետապնդման եւ ռմբակոծութեան յատկացուած օդանաւերը.— 2. Առեւտրական բոլոր օդանաւերը համախմբել միջազգային կազմակերպութեան մը հակակշռին տակ.— 3. Սահմանափակել մասնաւոր (անհատական) օդանաւերու թիւը:

Կ'ըսուի թէ մասնագէտները եւ օդանաւի գործարանատէրները բոլորովին հակառակ են այս ծրագրին:

Միւս կողմէ, քառասուն երեսփոխաններ բանաձեւ մը ներկայացուցած են, որով կը պահանջեն որ խորհրդարանին կարծիքը առնուի զինաթափութեան պայմաններու մասին, փոխանակ ձգելու որ անգլիական պատուիրակները յանձնառութեանց տակ մտնեն Ժընեւի մէջ:

Այս երեսփոխաններուն կարծիքով, պէտք է ուժ տալ ոչ-ռազմական օդանաւորութեան, որ ամէն բանէ աւելի կը նպաստէ բոլոր երկիրներու բարեկամութեան ամրապնդման:

ՆՈՐ ՋՐԱՆՑՔ ՄԸ

Մոսկուայէն կը գրեն թէ վերջացած է Պալթիկ ծովէն Սպիտակ ծով ծրագրուած ջրանցքը, որ ունի 226 մեղր երկայնութիւն: Շինութիւնը տեւեց մէկ տարի: Ջրանցքը պիտի ծառայէ փայտ եւ ածուխ փոխադրելու փէչոբայի շրջանէն դէպ ի նարտարագործական կեդրոնները:

ՆՈՊԷԼԻ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԸ

Շուէտական թերթերը կը գրեն թէ Նոպէլի այս տարուան գրական մրցանակը պիտի տրուի ռուս տարագիր գրագէտ Միրեժկովսկիի, որ այժմ Փարիզ կը բնակի: Նկատի ունին նաեւ ուրիշ ռուս գրագէտ մը, Պունին, նմանապէս տարագիր:

— :-: —

ՎԻԷՆՆԱՅԻ համալսարանին մէջ մասնաւոր պահակներ սահմանուեցան, պաշտպանելու համար հրեայ ուսանողները հակահրէական խմբակցութեան դէմ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԵԽՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

13 միլիոն ֆրանք պարտք Սուրիացիներուն

Սուրիոյ «Լիսան Իւլ Հալ» թերթը կ'իմանայ թէ Ֆրանքեւսուրիական դաշնագիրը պիտի բաղկանայ 13 յօդուածներէ եւ իր ամբողջութեան մէջ աւելի նպաստաւոր է քան Իրաքի եւ Անգլիոյ միջեւ կնքուած դաշնագիրը: Սակայն յօդուած մը կայ, որուն համաձայն Սուրիացիները պիտի պարտաւորուին Ֆրանսայի վճարել 13 միլիոն Ֆրանք, որպէս փոխարժէք հոգատարութեան միջոցին Ֆրանսական կառավարութեան ըրած ծախքերուն:

Այս 13 միլիոնը պիտի վճարուի մասնավճարներով, 25 տարուան միջոցին: Սուրիացիները սակայն, ինչպէս կ'երեւի, չեն ուզեր նիւթական այս պարտաւորութիւնը, առարկելով որ իրենք ճնշուած կը մնան այդ ծանր բեռան տակ:

Այս մասին «Լ'Օրիան»ի Դամասկոսի թղթակիցը կը գրէ.—

Կը հաստատուի այն զրոյցը որուն համաձայն մարզպան Պ. Փոնսօ նախագահ Մուհամէտ Ալի պէյ էլ Ապիտ յայտներ է հիմնական կէտերը Ֆրանքեւսուրիական այն դաշնագրին որ վերջ պիտի դնէ հոգատարութեան:

Սակայն տեսակցութեան մը միջոցին վարչապետ Հաքքի պէյ էլ Ազմ յայտնած է որ հանրապետութեան նախագահը ոչինչ յայտներ է իրեն այս մասին:

Ազգայնական պարագլուխները դարձեալ կը պնդեն որ դաշնագրի նախագիծ մը յանձնուած է նախագահ Ապիտի: Անոնք կը ճշդեն նոյնպէս թէ դաշնագրի յօդուածներու թիւը 13 է եւ թէ վերջին յօդուածը Սուրիոյ վրայ կը դնէ 12 միլիոն Ֆրանքի բեռ մը, որպէս ծախք զինուորական գրաւումի:

Անոնք կ'աւելցնեն որ բարձր պաշտօնատար մը յայտարարեր է թէ 13րդ յօդուածը դիտողութեան առարկայ դարձեր է նախագահ Ապիտի կողմէ որ նկատեր է թէ այդ յօդուածը բուռն ընդդիմութիւն պիտի գտնէ ազգայնականներու մօտ:

Պ. Փոնսօ պատասխաներ է եղեր թէ ինք պատրաստ է այդ գումարը զեղչելու եւ կամ բոլորովին ջնջելու, կարգ մը երաշխիքներու փոխարէն:

Բարձր անձնաւորութեան մը յայտարարութեան համաձայն մարզպանը պիտի չհրատարակէ իր ծրագիրը եթէ վստահ չըլլայ թէ «ան պիտի անցնի ինչպէս նամակ մը թղթատարէն»:

ԽՄԲ.— Անցեալ օր Թայմզի թղթակիցը կը հաղորդէր թէ Պ. Փոնսօ յայտնած չըլլալով դաշնագրին բովանդակութիւնը, ազգայնական երեսփոխանները քաշուած են, բաց ի երկուքէն: Այդ լուրը կը հաստատուի արաբական թերթերու հետեւեալ տեղեկութիւններով.—

Յայտնի եղաւ որ Պ. Փոնսօ սուրիական կառավարութեան հետ պաշտօնական բանակցութեան մտնել չուզեր դաշնագրի շուրջ: Որոշ է որ ան դաշնագրի շուրջ պիտի սկսի բանակցիլ կառավարութեան հետ, երբ այս վերջինը ներկայանայ Երեսփ. Ժողով եւ ստանայ վստահութեան քուէ: Ներկայ կառավարութիւնը օրինաւոր չէ:

Ֆախրի պէյ Պարուտի, ազգայնական վարիչներէն, լրագրողի մը յայտարարած է որ ազգայնականները մտադիր են քաշուիլ Երեսփ. Ժողովէն, քանի որ դաշնագրի տրամադրութիւնները չեն պարզուիր Ժողովի գումարումէն առաջ: Ուրիշ լրագրողներ ալ տեսնուած են Ճէմիլ Մէրտէմ պէյի հետ. ան յայտարարած է որ դեռ յոյսերը կտրուած չեն եւ կարելի է համաձայնութեան եզր մը գտնել:

Ֆրանսական ծրագիրը Ժընեւի ժողովին առջեւ

ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԴԱՇԻՆՔ, ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿ, ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱԿԱԿՇԻՌ ԵՒՆ.

Ուրբաթ օր, զինաթափութեան նախնական ժողովին առջեւ, Պ. Փօլ Պօնքուռ, ներկայացուց զինաթափութեան եւ ապահովութեան «շինարար ծրագիրը», որ ընդհանուր վիճաբանութեան պիտի ենթարկուի նոյ. 25ին:

Շատ երկար է ծրագիրը եւ չափազանց բարդ: Կուտանք միայն հիմնական կէտերը.—

1) *Ջնջել բոլոր զինուորական մնայուն կազմակերպութիւնները, բաց ի անոնցմէ որ պիտի սահմանուին միջազգային աջակցութեան: Այս յօդուածով, պէտք է վերնայ գերմանական արդի բանակը, (Րայխսվէր), որուն զինուորները 12 տարի ծառայելու կոչուած են:*

2) *Սահմանափակել միջազգային աջակցութեան սահմանուած ուժերը, չանցնելով երկու երեք զօրաբաժինը: Այս ուժերը պիտի տրամադրուին ա՛յն ազգին որ յարձակման կ'ենթարկուի:*

3) *Ջնջել այն բոլոր ռազմանիւթերը որ յարձակողական բնոյթ ունին, բաց ի անոնցմէ որ անհրաժեշտ են փոխադարձ աջակցութեան համար եւ որ պիտի դրուին Ազգերու Դաշնակցութեան տրամադրութեան տակ:*

4) *Կարելի եղածին չափ շուտով ձեռնարկել պաշտպանողական միլիցիոն բանակի մը կազմակերպութեան, առ առաւելն 8—9 ամիս նշանակելով զինուորութեան շրջանը: Այս տեւողութիւնը կրնայ փոխուիլ համաձայն իւրաքանչիւր երկրի մարդանքի դիւրութեանց:*

5) *Զինուորական ծառայութեան մաս համարել նաեւ այն մարզանքները որ կը կատարուին ո՛ր եւ է ձեւով, այսինքն դպրոցական կազմակերպութիւնները, զինուորութեան շրջանէն յետոյ եղած մարզանքները: (Կ'ակնարկէ Գերմանիոյ երիտասարդութեան կազմակերպութեան):*

6) *Զօրքի թիւը կրճատած ատեն, նկատի առնել իւրաքանչիւր ազգի թիւը եւ ռազմական հնարաւորութիւնները:*

7) *Ներկայ զինուորական կարգ ու սարքը ձեւափոխել արագօրէն:*

8) *Ընդունիլ խիստ հակակշիռ Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ, մանաւորապէս պարբերական եւ տեղւոյն վրայ կիրարկելի հակակշիռ:*

Աւելի պարզ խօսելու համար, ըսենք որ ծրագիրը երկու հիմնական միջոց կը գտնէ, զինաթափութիւնը ապահովելու համար,— Առաջին՝ ընդհանուր յանձնառութիւն մը բոլոր պետութեանց միջեւ, հիմնուած Քելլոկ-Քէլլոկ դաշինքին վրայ, որուն համաձայն ամէն իրաւունք եւ աջակցութենէ պիտի զրկուի այն պետութիւնը որ պատերազմի կը դիմէ: Երկրորդ՝ Ֆրանսա կ'առաջարկէ մասնաւոր դաշինք մը կնքել այն պետութեանց միջեւ որոնց դիրքը անհրաժեշտ կը կացուցանէ ազգային պաշտպանութիւն մը՝ յանախադէպ յարձակումներու դէմ: Այս դաշինքն ստորագրող պետութիւնները Ազգերու Դաշնակցութեան տրամադրութեան տակ պիտի դնեն բանակ մը, իբրեւ երաշխիք դաշնագիրներու գործադրութեան:

Տէխինի Հ. Յ. Դ. Տան բացման առթիւ

Տէխինի Հ. Յ. Դ. Տան բացման առթիւ, Լիոնի ֆրանսական թերթերը կուտան հանդէսին նկարագրութիւնը: Այսպէս «Լը Փրոկրէ» եւ «Լիոն Ռէփիւպլիքէն» 31 հոկտեմբերի թիւով, նկարագրելէ յետոյ Տունը, կը յիշատակեն ներկաները, հայ եւ ֆրանսացի, եւ խանդավառութիւնը, զոր ստեղծած էր բացման հանդէսը:

«Լը Փրոկրէ» կ'աւելցնէ, թէ աւելի քան 800 հոգի ներկայ էին հանդէսին: Շատերը եկած էին հեռաւոր տեղերէ, մինչեւ Փարիզէն, Մարսէյլէն, Կրընոպլէն: Հանդէսին գեղարուեստական բաժինը կ'ապահովէր հայ արուեստագէտներու խումբ մը, որ իր երգերով կը յիշեցնէր կորսուած հայրենիքին ապրումները: Տէխինի քաղաքապետութեան խորհրդականներէն մին, Պ. Փոն, յանպատրաստից ճառ մը խօսեցաւ եւ հրաւիրեց հայ գաղութը, որ շարունակէ հաշտ ու համերաշխ ապրիլ ֆրանսացի բնակչութեան հետ, եւ շնորհաւորեց կազմակերպիչները, որ յաջողեցան նման շէնք մը շինել:

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ 400 ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Հանրակառքերու գործադուլը ուրբաթ օրն ալ շարունակուեցաւ Պերլինի մէջ, տեղի տալով արիւնալի դէպքերու:

Տրուած դատական վճռէն յետոյ, առտուն ընկերութիւնները վերջնագիր մը ուղղեցին բանւորներուն, ազդարարելով թէ անոնք որ չեն վերսկսիր աշխատանքը, նամբուած կը համարուին:

Հակառակ այս սպառնալիքին, գործադուլը շարունակուեցաւ: Ընկերութիւնները կրցան նամբայ հանել քանի մը հանրակառքեր, ոստիկաններու պաշտպանութեան տակ: Երբ այս կառքերը դուրս կը հանուէին կայաններէն, բանւորները յարձակեցան քարերով, իսկ ուրիշներ կ'աւրշտկէին գիծերը: Ոստիկանութիւնը ուժգնօրէն միջամտեց: Այնուհետեւ ծանր ընդհարումներ պատահեցան: Չորս հոգի սպաննուեցան եւ բազմաթիւ ուրիշներ վիրաւորուեցան: Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց 400 հոգի, իբրեւ խռովարար: Այս կալանաւորներէն 32ը կը փորձէին գործադուլի մղել ելեկտրական ընկերութեան եւ կազի բանուորները:

Կառավարութիւնը ազդարարութիւն մը ուղղեց, որով ծանրագոյն պատիժ կը սպառնայ անոնց որ կ'արգիլեն աշխատանքի վերսկսումը: Խռովութիւնները սաստկացան իրիկուան դէմ: Գործադուլի մասնակցող 21,000 պաշտօնեաներէն 4000ը միայն ներկայացան աշխատանքը վերսկսելու: Կը նշանակէ թէ գործադուլին կազմակերպիչները զօրաւոր նեցուկ կը բանեցնեն, պայքարը շարունակելու համար:

«ԻՇԽԱՆ» ԷՐ, ԳՂՈՐԵՑԱՒ ՉՆՏԱՆԸ

Քանի մը ամիս առաջ ձերբակալուած էր Կովկասցի մը, Քէրիմ պէկ, որ աջ ու ձախ կը ներկայանար իբրեւ իշխան Սուլթանով եւ կը պատմէր թէ հարուստ նաւթահորեր ունի Պագուի մէջ:

Ֆրանսայի դատական տոմարներուն մէջ, 14 տեսակ յանցանքներ արձանագրուած են «իշխան Սուլթանով»ի անունին դիմացը: Անկէ զատ, արտաքսման հրամանագիր հանուած է 1926ին:

Բայց եւ այնպէս, Քէրիմ պէկ յաջողած էր համոզել բազմաթիւ մարդիկ, եւ կէս միլիոն ֆրանքի գումար մը կորզել: Ճիշդ է որ իր ընտանիքը նաւթահորեր ունեցած է, բայց բոլորն ալ խորհրդային իշխանութեան ձեռքն անցած են:

Դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ առջի օր, եւ Քէրիմ պէկ դատապարտուեցաւ չորս տարի բանտարկութեան, 100 ֆր. տուգանքի եւ կորզած դրամները հատուցանելու:

Զոհերը բազմաթիւ էին, բայց բողոքած էին երեք հոգի, որոնց երկուքը՝ աղջիկ: Առնք 15,000ական ֆր. փոխ տուեր էին «իշխան»ին, իսկ առեւտրական մը՝ 180,000 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ. ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԸ

Հոկտեմբեր 24ին, Տէօնի նորակառոյց Տան մէջ, բացուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ֆրանսայի 10րդ Շրջ. Ժողովը, որ իր աշխատանքները լրացուց նոյեմբեր մէկին: Ութ օր տեւեց ժողովը, օրը երեք նիստ ունենալով, որոնք, երբեմն, կը տեւէին մինչեւ գիշերուան ժամը երեքը: Օրակարգի խնդիրներն էին՝ 12րդ Ընդհ. Ժողովի օրակարգի քննութիւնը, Ֆրանսայի կազմակերպութեան ներքին վիճակը եւ ընտրութիւններ:

Շրջ. Ժողովի կատարած աշխատանքների մասին հանրութեան կը յայտնուի առանձին յայտարարութեամբ: Նպատակս է մի քանի խօսքով գծել ժողովին ընդհանուր պատկերը: Սա անհրաժեշտ է, որովհետեւ, իր ներքին կեանքով, այս ժողովը բացառիկ էր Ֆրանսայի մէջ:

Շրջ. Ժողովի կազմն իր խոշոր մեծամասնութեամբ երիտասարդներից էր: Սակայն կային եւ հին ընկերներ, որոնք, տարիներ շարունակ, զէնքը ձեռքին, Հայաստանի լեռներում արժանացել են փէտայի կոչումին: Անցնող ու եկող սերունդների համախմբում էր, որ առանձին մթնոլորտ էր ստեղծել ու չտեսնուած ընկերական անկեղծ ու ազնիւ վերաբերմունք առաջացրել: Այս ժողովը, նախ եւ առաջ, Դաշնակցական ժողով էր:

Թող տարօրինակ չթուի այս յայտարարութիւնը: Վերջին ժամանակները մեր ժողովներն եղած էին կուսակցական բնականոն հունէն եւ, սատիճանաբար, կը խաթարուէին կուսակցական բարոյական հիմունքները: Եսասիրական եւ նպատակաւոր երեւոյթներ կը կերպարանափոխէին ժողովի Դաշնակցական դիմագիծը եւ ձգտում կար ոտնահարելու մեր բոլոր սրբազան աւանդութիւնները:

10րդ Շրջ. Ժողովի ութօրեայ ընթացքն եկաւ ապացուցանելու, որ Ֆրանսայի կազմակերպութիւնն առողջ ու ամուր հիմունքների վրայ է եւ մինչայժմեայ ցաւալի երեւոյթները միայն պատահական ու անցողակի դէպքեր են եղած: Ազատագրուելով անհարազատ մթնոլորտից, Ֆրանսայի կազմակերպութիւնը Շրջ. Ժողովին ներկայացաւ աւելի քան բիւրեղացած ու անաղարտ յեղափոխական նկարագրով:

Վերջին ներկուսակցական խնդիրները, ընդհակառակն, մի տեսակ զգաստացուցիչ հանգամանք են ունեցել, որ եւ մեծապէս նկատելի էր Շրջ. Ժողովի մէջ: Օրակարգի բոլոր խնդիրները քննուեցան գիտակցօրէն ու սառն դատողութեամբ: Որոշումներ տալէ առաջ, լրջօրէն հաշուի էին առնւում մեր եւ թշնամի կողմի իրական ուժերը եւ ըստ այնմ բանաձեւեր քուէարկւում: Սին խօսքեր ու ամբոխավար առաջադրումներ տեղ չգտան բանաձեւերի մէջ:

Ամբողջ ժողովի ընթացքին, չեղաւ մի դէպք, որ ընկեր ընկերոջ վիրաւորական խօսք ուղղէր կամ իր արտայայտած մտքերի տակ յետին միտում թաքցնէր: Վիճեցին անկեղծօրէն ու բացճակատ: Եւ ժողովի ներսի վէճերը որ եւ է կերպ չանդրադարձան զրոյի ընկերական յարաբերութիւնների վրայ: Բոլորի շահը եւ մտահոգութիւնը մէկ էր, — պահպանել կուսակցութեան միասնականութիւնն ու զգուշօրէն մօտենալ հայ ժողովուրդի ճակատագրի հետ կապ ունեցող խնդիրներին:

Գալով կուսակցական ներքին խնդիրներին, ժողովի մէջ կը տիրէր կատարեալ միաեռականութիւն: Ստեղծուած անախորժ կացութիւնը քննուեց լայնքին ու երկայնքին: Առանձին ճիգ կը նկատուէր թափանցելու խնդրին խորքը, երեւան հանելու բուն պատճառները: Հարցը պարզուեց ամբողջութեամբ եւ այդ մասին ժողովն իր վճռական խօսքն ասաց:

Դրա հետ մէկտեղ, ժողովը քննեց եւ այն միջոցները, որոնք դարմանելու են ներքին ցաւը: Եւ զուր չէր, որ կուսակցական դաստիարակչական խնդիրն ուշադրութեան գլխաւոր առարկան եղաւ, որի համար համապատասխան ծրագիր մշակուեց: Դաստիարակել ու սովորեցնել, — ահա յառաջիկայի մեր գլխաւոր աշխատանքը: Առանց այս զէնքերի, դժուար է նախապատրաստել այն Գործի համար, որի անունից շատերն են խօսում:

Միայն կազմակերպական միջոցներով չէ, որ պիտի կատարուի այս դժուարին աշխատանքը: Այս խնդրում իր գլխաւոր դերն ունի մամուլը, եւ առաջին հերթին, «Յառաջ»ը: Ժողովը մանրամասն զբաղուեց «Յառաջ»ով որ կը ճանաչուի իր շրջանի միակ կուսակցական թերթը եւ գնահատելով անոր տարած աշխատանքը, մատնանշեց եւ այն միջոցները, որոնք աւելի պիտի ուժ տան թերթի բովանդակութեանը:

Ժողովը ցրուեց նոյն մտայնութեան ու մթնոլորտի մէջ, ինչ որ ունեցաւ ութ օրերի ընթացքին: Եւ պատգամաւորները գնացին իրենց շրջանները, տարածելու ու ներշնչելու Դաշնակցական այն ոգին, որ կը տիրապետէր Հ. Յ. Դ. Ֆրանսայի 10րդ Շրջ. Ժողովի մէջ:

ԱՇՈՏ – ԱՐԾՐՈՒՆԻ

...ԵՒ ԱՆՕԹԻՆԵՐ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

Անօթիներու արշաւը համաճարակ դարձաւ քաղքենի պետութեանց մէջ: Ահա սակայն անօթիներու նոյն ըմբոստութիւնը ընկերվարական Ռուսիոյ մէջ: Գերմանական թերթերը կը հաղորդեն թէ Քիէվի բանուորները, այլ եւս անհրաժեշտ գտնելով անօթութիւնը, — ճարպի, գետնախնձորի, բանջարեղէնի սով կայ եւ հացն ալ անկանոն կը բաշխուի, — կը յարձակին պարէն բարձած վակոններու վրայ եւ կը թալանեն:

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

«ԱԹԻՆԱՅԱ՛, ՍՕՖԻԱՅԱ՛, ՊԵԼԿՐԱՏԱ՛...»

Ժամանակը կը հրէ, կը հրմշտկէ մեզ: Երկվարին պոչին կապուած, կը քաշկռտուինք սարէ սար, հէքեաթներու չար զաւակին պէս: Այսուհանդերձ կը կառչինք երբեմն մացառի մը: Թուական մը թայլ կուտայ մեզ ետ նայելու, դիտելու այն ճամբան, զոր կտրեր ենք, գետինը որ փախած է այլ եւս մեր ոտքերուն տակէն:

Բնախնդիր ուղտին նման երբ կ'որոճանք այսպէս անցեալը, ինչպէ՛ս չյիշել, զոր օրինակ, 1912ի աշունը, որ նախերգանքը եղաւ համաշխարհային տռամի մը:

Կ'ակնարկեմ Պալքանեան պատերազմին:

Քսան տարիներ վերջ, այսօր է միայն որ կը նշմարենք այդ դէպքին աննախատեսելի հետեւանքները. այն անդրադարձումը զոր ունեցաւ ան Եւրոպայի ճակատագրին վրայ:

Հայկական տեսակէտով մանաւանդ ի՜նչ բախտորոշ օրեր. շրջան մը, որ մեզ ստիպեց վերաքննել մեր տեսակէտները, մեր ազգային քաղաքականութեան ուղեգիծը: 1912ի ամրան թրքական երկնակամարը սկսած էր մթագնիլ. սահմանադրական արշալոյսը պատրանք մը եղած էր. երիտասարդ-թուրք վարիչները տուած էին իրենց չափանիշը: Դժգոհութիւնը կը միացնէր բոլոր այլացեղ տարրերը. մանաւանդ Ռումելին կը մնար միշտ տաքցած վէրքը, խառնակութեան անշիջելի հնոցը:

1912ի գարնան, դժգոհութեան ընդհանուր զրոհին առջեւ, Իթթիհատական Սաիտ փաշայի դահլիճը տեղի տուած էր. զայն կը փոխանորդէր ընդդիմադիր տարրերէ կազմուած նոր դահլիճ մը, Կազի Մուխթար փաշայի վարչապետութեան տակ:

Նոր կառավարութիւնը կը լուծէր Երեսփ. Ժողովը, որուն մեծամասնութիւնը կը պատկանէր Իթթիհատի:

Անիշխանութիւն՝ Ռումելիի մէջ: Ալպանական ըմբոստութիւնը կը տարածուէր. Սկիւպը այրած էին. սկսած էր իրենց յաղթական արշաւանքը դէպի Սելանիկ, ուր կը սպառնային Համիտը ազատագրել ու հակազդել կեդրոնի կառավարութեան:

Պոլիսը կը մնար անզօր. բանակը՝ կուսակցական կիրքերու անձնատուր՝ չէր անսար կեդրոնին. ոչ մէկ ուժ ունէր հարկ եղած հեղինակութիւնը, ոչ իսկ Մահմուտ Շէվքէթ փաշան:

Բ. Դուռը ընդունեց ալպանական պահանջները:

Խառնակ էր նաեւ Թրակիան. Բոշնակի մէջ Պուլկարներու ջարդը հրահրած էր միտքերը սահմանէն ներս, թէ՛ սահմանէն դուրս:

Պալքանեան փոքր պետութեանց մէջ հանրային կարծիքը կը լարուէր օրէ օր:

1912ի ամրան պարզուեցաւ յանկարծ որ Պալքանեան չորս փոքր պետութիւնները — Պուլկարիա, Սերպիա, Յունաստան եւ Գարատաղ — գաղտնապէս համաձայնութիւն կնքած են, միահամուռ ուժով կարգադրելու Ռումելիի հարցը: Իրենց մամուլը, պաշտօնական արտայայտութիւնները կասկած չէին թողուր:

1912ի Սեպտեմբերը եղաւ շրջան մը դիւանագիտական լարումի: Եւրոպան յանկարծակիի եկած էր: Առաջին անգամ Պալքանեան չորս իշխանութիւններ կ'առնէին միակամ եւ համախորհուրդ քայլ մը: Մթնոլորտը կը ծանրանար օրէ օր:

Սեպտեմբեր 29ին պայթեցաւ Պալքանեան պետութեանց զօրաշարժի լուրը:

Հոկտեմբեր 1ին Թուրքիան հետեւեցաւ անոնց օրինակին:

Հոկտեմբեր 8ին եւրոպական պետութիւնները փորձեցին կանխել պատուհասը: Անոնք կ'առաջարկէին բարենորոգումներու լայն ծրագիր մը՝ զոյավիճակի հիման վրայ: Նոյն օրը Գարատաղ պատերազմ կը յայտարարէր Թուրքիոյ դէմ:

Հոկտեմբեր 12ին Պալքանեան պետութիւնները Թուրքիոյ կը հաղորդէին իրենց պահանջները, — Ռումելիի ինքնավարութիւնը՝ համաձայն ցեղային սահմաններու:

Հոկտեմբեր 17ին Թուրքիա կը մերժէր եւ պատերազմ կը յայտարարէր անոնց դէմ:

Այդ օրն իսկ, Պոլիս, ներկայ եղայ միթինկի մը, որ տեղի ունեցաւ Տիվան Եօլի, Իթթիհատի ակումբին առջեւ: Թուրք ուսանողներու կարգին կը գտնուէի եւ ես:

Իթթիհատի պարագլուխներէն մէկը, որուն անունը չեմ յիշեր այսօր, հոն, որոտընդոստ ցոյցերու մէջ, ըսաւ ի միջի այլոց, հետեւեալ խօսքերը, որ կը խտացնէին այդ օրերու թուրք ամբողջ հանրային կարծիքը:

— «... Ովքե՞ր են անոնք որ կը համարձակին այսպէս պատերազմ յայտարարել մեզ, հինգ հարիւր տարուան կայսրութեան մը դէմ... Սա Պուլկարնե՞րը երէկուան մեր «սիւտճի»նե՞րը... Սա Սերպե՞րը, երէկուան մեր «չօպան»նե՞րը... Աա Յոյնե՞րը, երէկուան մեր «այվազ»նե՞րը... Ու սա Գարատաղցի՞ք, երէկուան մեր «գավազ»նե՞րը...

Նոյն միթինկին խօսեցաւ նաեւ Թալէաթը որ պէյ էր տակաւին, չավուշի համազգեստով, եւ որ աւետեց.

— «... Ահա այս բեմէն կ'իջնեմ, երթալու համար ուղղակի եւ անմիջապէս սահմանագլուխ... Բայց թէ անկէ ո՞ւր պիտի անցնիմ, այդ, դո՛ւք լաւ գիտէք ամէնքդ ալ...»:

Մինչ ան վար կ'իջնէր բեմէն, ամբոխը խելայեղ կը պոռար.

— Աթինայա՛..., Պելկրատա..., Սօֆիայա՛...:

Ինչո՞ւ չխոստովանիլ թէ թուրք ամբոխին այդ ճիչը արտայայտութիւնն էր հասարակաց, համաթրքական համոզումի մը: Ոչ ոք կը տարակուսէր օսմանեան զէնքերու յաջողութեան: Իթթիհատը միլիոններ սփռած էր Էտիրնէի, Քըրք-Քիլիսէի շուրջ. գերման զինուորականները հայթայթած էին բանակին կահուկազմը: Ինչո՞ւ զարմանալ, երբ կ'իմանայինք թէ ճակատ մեկնող սպաները, միասին կը տանէին իրենց համազգեստը, յաղթական թափօրներու վստահութեամբ...:

Այսուհանդերձ Թալէաթը սահմանը չանցաւ: Իր ճակատ մեկնիլն անգամ կասկածելի կը նկատուէր. իր համազգեստը «պլէֆ» մըն էր պարզապէս... Եւ սակայն պատահեցաւ այն, որ դուրս էր բոլոր հաշիւներէն, բոլոր նախատեսութիւններէն...

Պատերազմի յայտարարութեան այդ օրուան, Հոկտեմբեր 18ին, յաջորդեցին 11 օրեր, այո՛, ճիշտ 11 օրեր, ոչ աւելի եւ ոչ պակաս — անհաւատալի, աներեւակայելի օրեր — ու Հոկտեմբեր 29ին պուլկար բանակը ափ առած էր Չաթալճայի առջեւ, մայրաքաղաքին դուռը...

Աշխարհի ապշահար աչքերուն դիմաց, այդ 11 օրուան ընթացքին 500 տարուան փառապանծ բանակը կը փլէր թղթէ աշտարակի մը նման, «այվազ»ներու, «չօպան»ներու եւ «սիմիտճի»ներու զրոհին առջեւ...:

Հազուադէպ եղած է արդարեւ պատմական այդ տեսակ տեղատարափ մը: Չորս երիտասարդ բանակներ՝ կիրքով զինուված, տէր չէին այլեւս իրենց թափին. յաղթանակը յանկարծակիի բերած էր եւ զիրենք: Դէպքերը կը թաւալէին, կը զարգանային, առանց իրենց կամքին, գերազանցելով ամէն յոյս: Դրուագներու վկաները, մենք ամէնս, անկարող կը զգայինք հետեւելու դէպքերու թաւալումին ու նախատեսելու հետեւանքները...

Լուրերը կը պայթէին օրէ օր, անընդհատ: Լուրերը անխնայ կուգային, շշմեցնելով մեզ, շունչը կտրելով մեր կոկորդին մէջ. —

Պուլկարիան գրաւած է Մուսթաֆա փաշան, սահմանաւանը:

Սերպիա՝ մտած է Նովի Պազար:

Յոյները գրաւած են Ալասոնան:

Քըրք-Քիլիսէն ինկած է իր վիթխարի աւարով:

Սերպիա՝ տէր Քումանովայի:

Էտիրնէն՝ պաշարուած:

Յոյները՝ Սելանիկի մօտ:

Իւսկիւպը՝ ինկած:

Թուրք մայր բանակը ջախջախուած Լիւլէ-Պուրկազի-Փունար-Հիսարի գծին վրայ:

Հոկտ. 29ին Պոլսոյ ժողովուրդը կ'իմանար խորէն, Չաթալճայի կողմէն պատերազմի խուլ թնդիւնները:

Տասնըմէկ օրուան ընթացքին կատարուած էր հինգ դար տեւող գրաւումի մը հաշուեյարդարը:

Կարելի չէ նկարագրել այդ օրերուն Պոլսոյ պատկերը...

Ստամպուլի, Սիրքէճիի փողոցները խճողուած էին փախստական «մուհաճիր»ներով: Ռումելիի թուրք ժողովուրդը Եւրոպայէն կ'անցնէր կրկին Ասիա, միշտ նոյն նահապետական սայլերով, նոյն գոմէշներով, նոյն ցնցոտիներով, որոնցմով հինգ դար առաջ իր նախնիքը եկած անցած էին Վոսփորէն...: Անոնք կը քաշուէին հիմակ, առանց իրենց ետին հետք մը, շինարար յիշատակ մը թողած ըլլալու...:

Հիւանդանոցներ, դպրոցներ, մզկիթներ խճողուած էին վիրաւորներով: Ստամպոլի գմբէթներուն վերեւ կը սաւառնէր գրաւումի մղձաւանջը...

Թուրք ժողովուրդին զարնէր, արիւն չէր գար...

Նոյեմբեր 17: Գուրպան Պայրամ, Առտուն մթնշաղին արեւմուտքէն կը բարձրանայ խուլ հռնդիւն մը, կը թնդա՛յ կ'որոտայ ու կ'երկարաձգուի... Շունչերը կը բռնուին.. Պարիսպներուն, բլուրներուն ետին կը խաղցուի ճակատագրական խաղ մը... պուլկարական բանակը կը փորձէ ճեղքել Չաթալճայի գիծը...

Դէպքերը ցոյց տուին, սակայն, որ Չաթալճան եղաւ փրկարար զօտին, որուն պլլուեցաւ յուսահատօրէն ծիվամոյն Հիւանդ Մարդը:

Հոս կ'ընդհատեմ պատմութեան այդ էջը: Դէպքերու հետագայ զարգացումը ծանօթ է ամէնուն:

Թուրք նուաստացումի այդ օրերուն, ներկայ եղայ այլապէս եղերական դրուագի մը:

Թուրք մտաւորականներու նախաձեռնութեամբ միթինկ մը կազմակերպուած էր համալսարանի սրահը: Յուսահատ փորձ մը՝ բարձրացնելու ժողովուրդի բարոյականը, հրահրելու՝ դիմադրական կորովը անոր մօտ:

Հոն էր որ խօսք առաւ Մէհմէտ Էմին, առաջին «թիւրքճի» բանաստեղծը: Արտասանեց մէկը իր ամենէն տառապագին քերթուածներէն: Կը տեսնեմ տակաւին զինքը բեմին վրայ. արցունքը կը վազէ աչքերէն վար: Իր ձայնը կենդանի է տակաւին ականջիս մէջ...

... Քէօլէմ օլան միլլէթլէր,
Պանա զէնճիր վուրսունլար.
Խազինէմէ խարաճ վէրէն տէվլէթլէր
Խարապամա սալթանաթլար գուրսունլար...

Ամիս մը առաջ «Սօֆիա՛... Աթէնք...» պոռացող ամբոխն էր կրկին շուրջս, բայց այս անգամ ամբոխը կ'արտասուէր... Սրահին մէջ կը լսուէր հազար կուրծքերու հոգոցը՝ պարտեալ ժողովուրդի մը հեկեկանքը...

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

LA RONDE (ԹԱՒԱԼՈՒՄ), Ա. ՇՆԻՑԼԵՐԻ

Տէր եւ Տիկին Փիթոյէվ իրենց թատրոնն ունին, — Théâtre de l'Avenue:

Չեմ կրնար ծածկել մասնաւոր համակրանքս այս զոյգին հանդէպ որ ոչ միայն տաղանդաւոր դերասաններ են այլ լաւագոյն թատրոնի սիրահարներ եւ օտար արժէքաւոր գործեր բեմադրողներ եղած են:

Ժընեւէն հետեւած եմ անոնցանընկճելի եւ յարատեւ ջանքերուն, երբ առաջին անգամ հիմնեցին իրենց թատրոնը այնքան ինքնատիպ որքան արուեստով եւ խաղարկութեամբ բարձր շատ մը ծանօթ բեմերէ: Անոնց միջոցաւ ճանչցած եմ Իպսըն, Տոլստոյ, Սթրինտպէրկ Լընորման, Հէյէրմանց, Չեխով և ուրիշներ: Փիթոյէվի բեմական արուեստը գրեթէ շարունակութիւնն է իր վարպետին՝ Սթանիսլաւսքիի եւ չափազանց գնահատուած ֆրանսացի քննադատներէ:

Փիթոյէվ բեմ հանեց այս տարի Աւստրիացի մեծանուն թատերագրին՝ Արթիւր Շնիցլըրի «Թաւալումը» որ դժուար խաղացուելիք կտոր մընկատուած էր միջազգային բեմադրիչներու կողմէ եւ այս պատճառաւ երկար տարիներէ ի վեր մոռացութեան մատնըուած:

«Թաւալում»ը իրապաշտ վարդապետութեան փառքի օրերուն գրուած եւ այս զոյգին ամէն առաւելութիւնն ու պակասութիւնները կը մարմնացնէ իր վրայ: կեանքի փշրանք մը որ կուտայ պայմանադրական կեանքին բովանդակ խորհուրդը:

«Թաւալում»ի կազմը եւ դասաւորումը ծայրայեղօրէն ազատ եւ յառաջացած է: Սակայն անոր մէջ ոչինչ կայ վնասակար կամ անբարոյական, ոչ ալ ստորին կիրքը կը գտնենք խաչաձեւուած անոր տասը մասէ բաղկացած պատկերներուն մէջ որոնք կրնային եւ հարիւր դառնալ առանց բան մը աւելցնելու կամ պակսեցնելու:

Շնիցլէրի այս գործը բնապաշտ դպրոցի ամէնէն համարձակ թատրոնը ճանչցուած է իր առենին որ զգայուն եւ բնական չէշտով կը պատկերացնէ կեանքը իր յուզումնալից եւ ողբերգական շերտաւորումներով, որոնց մէջ մարդկային խռովք մը կայ ծրարուած հմայիչ երանգներով որ կը թարմանայ իր հինցած բայց գրաւիչ բուրումներով, քանի արուեստագէտին շունչը տիրականօրէն մեզի կը բանայ անոր ողբագին ծալքերը: Շնիցլըր եղած է տաղանդաւոր գիտող մը որուն վէպակները թարգմանուած են նաեւ հայերէնի Մակինցեանի, Տէրեանի եւ Իսահակեանի կողմէ: Իսկ որպէս թատերագիր Շնիցլըր ունի ջղուտ եւ թափանցիկ արուեստ մը որուն գործերուն մէջ խօսակցութիւնը իրական եւ ճըշմարիտ խտացումն է կեանքին հետ ապրող բոլոր պատկերներուն:

Շնիցլըր ստեղծագործ եղած է: Ահա պատճառը որ սիրած է իր ստեղծած տիպարները փիլիսոփայի մը հաւատքով, խորապէս ուսումնասիրած է մարդկային էակը ու ճանչցած անոնց բարդ հոգեբանութիւնը, անոնց զգայական աշխարհը եւ անոնց մարմնային պարտութիւնները, բժիշկի մը ճարտարութեամբ եւ համբերատարութեամբ, բայց մանաւանդ գրագէտի սրատես բախտով:

Արթիւր Շնիցլըր ծնած էր Վիէննայի մէջ, 1862ին եւ զաւակն է բժիշկի մը: Իր կարգին բժիշկ եղած է եւ քանի մը տարիներ գործ դրած: Սակայն գրականութեան եւ թատրոնի փափաքը այնքան զօրաւոր եղած է իր մէջ որ ձգած է բժշկութիւնը եւ նետուած է գրական ասպարէզ նորավէպեր գրելով կի տը Մօփասանի հետեւողութեամբ: Այդ գործերը իրենց այնքան նուրբ զգացումներով և խոր դատողութեամբ գինք շուտով անուանի կը դարձնեն եւ մեծ հետաքրքրութեամբ կը կարդացուին ու կը թարգմանուին:

Շուտով յայտնի վարպետ մը կը դառնայ թատրոնի եւ մէկ օրէն միւսը զինք կը փառաբանեն բոլոր քննադատները իր (լիէպէ) (Սիրաբանութիւն) թատերգութեան համար եւ կը դառնայ սիրոյ բանաստեղծը: Այդ շրջանին գերմանական բեմը տակաւին Իպսընի ազդեցութեան տակ էր: Շնիցլըր իր կարգին ազդուեցաւ անկէ եւ ուզեց ըլլալ հոգիի բանաստեղծը եւ Կէրհարդ Հաուփթմանի հետ դարձաւ գերման իրապաշտ թատրոնին լաւագոյն վարպետը:

Շնիցլըր հիանալի կերպով պատկերացուցած է ամէն դասակարգի ապրումներն ու կիրքերը: Սէրը՝ որ մարդկութեան մեծագոյն կարօտն եւ դառնութեանը աղբիւրը եղած է, Շնիցլէրի վէպերուն եւ թատրոնին մէջ տարբեր ձեւերով վերլուծուած է: Այն սէրը որ երազի եւ բանաստեղծութեան բուրումներով օծուած է եւ յաճախ Շնիցլըրի գրչին տակ քիմիագէտի մը վարպետութեամբ տարրալուծուած է ու մերկացած: Եւ արդէն երբ սէրը կը մերկանայ երազներու հմայքէն կը մընայ խարուսիկ գիրկընդխառնումը որուն կը յաջորդէ միայն դառնութիւն, զզուանք եւ ամօթը: «Թաւալում»ին մէջ Շնիցլէրի այս յուսախաբութեան դատավարութիւնն է որ ըրած է մագիստրոսի մը հեղինակութեամբ:

Սէրը կը նոյնացնէ բոլոր էակները, ինչ դասակարգի ալ որ պատկանին անոնք կամ որ աստիճանի վրայ ըլլայ անոնց քաղաքակրթութիւնը: Սակայն քանի կը բարձրանան ընկերային սանդուղէն վեր, այնքան սիրային հանդիպումները կը դառնան կնճռոտ:

«Թաւալում»ի տասը պատկերներուն մէջ ալ համաչափօրէն միեւնոյն նիւթը վերլուծուած է տարբեր տարբերով եւ միջավայրներով եւ այդ պատճառով միօրինակութիւն մը կայ: Սակայն խաղը այնքան ճարտարօրէն շինուած է որ մեծ հաճոյքով կը հետեւինք բոլոր դարձուածքներուն: Երկու նախնական էակներ դէմ դիմաց են առաջին տեսարանին: Աղջիկ մը եւ զինուոր մը, երկուքն ալ հաճոյք կը փընտռեն: Եւ երբ կը յագենան մարդը աւելի եսասէր կը լքէ, կը մոռնայ, միւս տեսարաններուն աւելի կը կնճռոտի եւ կը բարդանայ: Թէեւ անձնաւորութիւնները կը փոխուին յաջորդաբար այդ տասը պատկերներուն մէջ բայց գործողութիւնը կը մնայ նոյնը: Խաղը հիւսուած է կենդանի շղթակրատութեամբ յետոյ լռութեամբ մը որ բացադանչութիւններով զարդարուած եւ համբոյրներով ընդլայնուած կը հասնի ուրիշ պատկերի մը եւ «Թաւալումը» կ'երկարի մինչեւ ունկնդիրները եւ կը պարտադրէ զգալ կեանքին բովանդակ անէութիւնը եւ յաւիտենական միօրինակութիւնը:

Ամէն մէկ պատկերին երկու անձնաւորութեանց մէկը կը յայտնուի միւս տեսարանին մէջ: Կինը կամ մարդը փոխած են իրենց զոյգը: Նախ պճնազարդուած Լէօքատին կը հանդիպի Դանուբի կամուրջներէն մէկուն վրայ զինուորի մը, իր հաճոյքին գոհացում տալու համար կը կանչէ զայն քովինի նստարանի մը վրայ եւ դիւրաւ կը յանձնուի անոր. զինուորը կը լքէ զայն: Ցետոյ Մարի անունով դեռատի աղջիկ մը կուգայ պղծուելու պարասրահի մը ներքնայարկին մէջ, նաւազի մը կողմէ:

Ցաջորդ տեսարանի մը երիտասարդը սպասուհին գլխէ կը հանէ որ ընդառաջ կ'երթայ թեթեւօրէն ու կը լքուի անմիջապէս: Երիտասարդը իր սենեակին մէջ ամուսնացած կնոջ մը կը սպասէ անհամբեր, զայն կը փախցնէ, նորէն ձեռք կ'անցընէ եւ հպարտօրէն կը խոստովանի թէ թեթեւ կնոջ մը քովէն կուգայ:

Ցետոյ ամուսինն է որ դարպաս կ'ընէ իր կնոջ որպէս հոմանուհի մը եւ ան ալ կը փնտռէ այնպիսի թաքուն հաճոյքներ որ չէր ճանչցած: Ամուսինը մասնաւոր տան մը մէջ կը հանդիպի աշխատող աղջկան մը, բայց մի հաւատար անոր անկեղծ զգացումներուն:

Ուրիշ տեսարանի մը անուանի թատերագիր մը կը կենակցի իր սիրուհիի մը հետ է որ կ'արհամարհէ իր արկութիւնը, կեղծ անունով ներկայացած է եւ երբ իր մասին կ'արտայայտուի, կինը կը ծիծաղի: Ցաջորդին թատերագիրը նշանաւոր դերասանուհիի մը դեր է որ կ'արհամարհէ իր արժէքը եւ տաղանդը: Միեւնոյն դերասանուհին գերիրապաշտ «տէքօր»ներով կը խաղայ սիրոյ գերագոյն տեսարանը աւստրիացի կոմսի մը առջեւ որ փիլիսոփայական յաւակնութիւններ ունի: Տասներորդ տեսարանին կը գտնենք միեւնոյն կինը, որ առաջին տեսարանին ճանչցանք. իր տունը բերած է գինով մարդ մը որ կ'արթննայ եւ չի յիշեր թէ նախորդ գիշերը սիրականը եղած էր այդ կնոջ եւ այսպէս տեսարանները իրարու կը կցորդուին եւ «Թաւալումը» կամ կեանքը կը շարունակուի մահուան պարի մը նման տխուր եւ միապաղաղ սարսուռներով:

Տիկին Լուտմիլլա Փիթոյէվ սքանչելի կերպով կը խաղայ հինգ կնոջ դերերը, այնպիսի ճկունութեամբ եւ արուեստով որ կ'ըլլան տարբեր անձնաւորութիւններ յաջող այլափոխումներով: Տիկինը շատ մեծ դերասանուհի է, իսկ Պ. Փիթոյէվ վարպետօրէն եւ յաջող գիտերով բեմադրած է այս դժուար խաղացուելիք թատերգութիւնը: Կ'արժէ տեսնել:

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Տեսա՞ծ էք երբեք ամբոխին արտասուելը...

Այդ օրերուն էր նմանապէս որ Թուրք շաբաթաթերթի մը. «Իճթիհատ»ի մէջ լոյս կը տեսնէր Ռիզա Թեվֆիքի մէկ «տիվան»ը, Ռումելիի ձօնուած ողբերգ մը.

...ֆէլաքէթ պաղընը կէզտիմ սէրսէրի,
ֆէրիատ ու զարըմը տուեան գալմամըշ,
Արատըմ օ շաճին իկիտ էրլէրի,
խաթըրգւլարը եէրտէն նիշան գալմամըշ:
գափըլար գափանմըշ, պաճալար թիւթմիւզ,
քիմսէճիկ օ չէօլտէ պիր գոյուն կիւթմէզ,
Աղաճլար գուրումուշ, պիւլպիւլլէր էօթմէզ,
զայգուշլարտա պիլէ ֆիղան գալմամըշ...:

Ռումելին արտասուող Թուրք բանաստեղծ-փիլիսոփան յայտնատեսութի՞ւնը ունէր արդեօք այն վիթխարի ոճիրին, զոր իր ցեղակիցները պիտի յղանային ու գործադրէին երկու տարի վերջ, իրենց երկրի տարբեր մէկ մասին մէջ.

...խանտան քիշիլէր ճէփ եօգսուլ օլմուշ,
ցուշման գափըսընտա պաղըը գուլ օլմուշ.
օնագը կէլինլէր շիմտի տուլ օլմուշ,
ձէմիյէդ տաղըլմըշ ճանան գալմամըշ...:

... Ու կը մտածեմ երբեմն...

Հայկական ողբերգութիւնը փոխվրէժը չէ՞ր Պալքաններու աղօթալի պարտութեան։ Իր արժանապատուութեան, իր սրտին խորը վիրաւորուած Թուրք ժողովուրդը Հայու գլխին չէ՞ որ թափեց իր ամբողջ զայրոյթը... Մենք եղանք քաւութեան նոխազը այն բոլոր նուաստացումներուն զորս Թուրք ժողովուրդը կը կրէ 200 տարիէ ի վեր Եւրոպայի կրունկին տակ...

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ՍԱՐՍԷԼԻ ՄԷՋ

ՍԱՐՍԷԼ 2 Նոյ.— Այս փոքրիկ գաղութին մէջ ալ տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օր»ը անցեալ շաբաթ իրիկուն, Parc de Fleuryի համեստ սրահին մէջ՝ նախաձեռնութեամբ «Հրայր» խումբի եւ հովանաւորութեամբ Սարսէլ-Առնուվիլ ենթակոմիտէին։

Բեմին ճակատը զարդարուած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան արիւնագոյն զինանշանը, շրջապատուած Դաշնակցութեան հիմնադիրներու եւ հերոսներու նկարներով։

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով, զոր երգեցին Առնուվիլ-Կոնէսի «Արարատ» երգչախումբի անդամները, որոնք անհատապէս ներկայ էին հանդէսին։

Օրուան նախագահ ընկեր Խ. Մկրտիչեանի բացման խօսքէն յետոյ, փոքրիկ մը յաջողութեամբ արտասանեց «Հայդուկ եմ ես», որմէ յետոյ ծափերու մէջ բեմ հրաւիրուեցաւ ընկ. Շ. Միսաքեան։ Ընկեր բանախօսը համառօտ պատմականը ըրաւ Դաշնակցութեան 42 տարուան ընթացքին տարած աշխատանքին։ Յիշեց դրուագներ այն պայքարներէն եւ կռիւներէն զորս տարին մեր հերոսները աննպաստ պայմաններու մէջ։ Անդրադառնալով այլասերման վտանգին, բացատրեց թէ ինքնապաշտպանութեան կռիւն է որ կը շարունակուի տարբեր պայմաններու մէջ։ Ոչ միայն պէտք է զարնել՝ զարնողին, այլեւ Հայը Հայ պահել։ Կարելիէ՛ըլլալ կաթոլիկ, բողոքական, նոյնիսկ մահմետական բայց մտածել ու գործել իբրեւ Հայ։ Ունինք հայրենիք մը իբրեւ կորիզ, ուր կ՚ապրի մօտ մէկ միլիոն ժողովուրդ, հոգ չէ թէ խորթ վարչաձեւի տակ։ Օգնեցէք հայրենիքին ինչպէս որ կ՚ուզէք, բայց մի մոռնաք որ ան կը վայելէ պետութեան մը հովանաւորութիւնը, իսկ արտասահմանի մէջ գաղութները ձգուած են իրենց բախտին։ Մեկ ելք միայն ունինք սպիտակ ջարդէն փրկելու համար գաղութները, — Դաշնակցականը, ռամկավարը, հնչակեանը, կաթոլիկը, բողոքականը եւն. պէտք է մէկ ճակատ կազմեն։ Միացեալ ճակատ՝ աւելի քան երբեք եւ ամէն բանէ վեր, յանուն գաղութներու փրկութեան, եւ ապահովելու համար հայկական Դատին յաջողութիւնը։

Յետոյ Պ. Կարպիս Դանթարճեան երգեց երգ մը Ալէմշահէն, եւ արտասանեց քանի մը հատուածներ «Համլէթ»էն եւ «Օթէլլօ»էն, յաջողութեամբ նմանցնելով Վահրամ Փափազեանի յարտայայտութիւնները։

Ընկ. Կ. Օսմանեան արտասանեց կտոր մը մը Յովհ. Թումանեանէն։

Երգչախումբը յաջողութեամբ երգեց «Ինչո՞ւ բինկէօլը մտար»։

Յետոյ ներկայացուեցան «Երկու անվարտիներ»ը։ Դերակատարներն ընկ. Օ. Կարապետեան, ընկ. Կ. Օսմանեան, Պ. Մ. Պետրոսեան եւ Հայրի Ս. Աւետիսեան կուշտ ու կուռ խնդացուցին բոլորը։

Կէս գիշերէն յետոյ սկսան պարերը, որու ընթացքին աճուրդի դրուեցաւ գիրք մը եւ բարձրացաւ 150 ֆրանքի։

Արշալոյսին ցրուեցան ներկաները, խորապէս ազդուած ընկ. Շ. Միսաքեանի բանախօսութենէն, համոզուած որ Դաշնակցութիւնը միակ կուսակցութիւնն է որ կը մնայ պատնէշի վրայ, հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն եւ թշնամութեանց։

Հ. Ներկարարեան

Կարդացէ՛ք եւ Տարածեցէ՛ք «ՅԱՌԱՋ»ը

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«ՓԱՐՍԻՖԱԼ»Ը ՀԱՅԿԱԿԱ՞Ն Է

—)(o)(—

Վերջերս Նիւ Եորքի Musical Quarterly պարբերաթերթը հրատարակեց գերման բանաստեղծի մը՝ Մաքս Ունկէրի մէկ ուսումնասիրութիւնը «Փարսիֆալ»ի ծագումի մասին որ վեր ի վայր կը շրջէ մինչեւ այսօր ընդունուած բոլոր տեսութիւնները այդ հարցի շուրջ։

Ունկէրի գիւտը կը քանդէ ամբողջ գրականութիւն մը, բերելով նոր ու մանաւանդ անսպասելի յայտնութիւն մը, — Փարսիֆալի հայկական աղբիւրը։

«Փարսիֆալ» Վակնէրի գլուխ-գործոցն է, կրօնական, միսթիք ներշնչումով մը, որուն Աւագ Ուրբաթի երգեցողութիւնները կը մնան հրաշալիքներու հրաշալիքը երաժշտական աշխարհին մէջ։

Մինչեւ այսօր Եւրոպայի երաժշտական քննադատները այս քնարերգական թատերախաղին աղբիւրը նկատած են Միջին դարու Ֆրանսացի հեղինակի մը՝ Chrétien de Troyesի մէկ դիւցազնավէպը, La Légende du Saint - Graal։

Բայց ահա թէ ի՛նչ կը գրէ այդ մասին յայտնի երաժշտական քննադատ Henri de Curzon, Ունկէրի յայտնութեան առթիւ.

— «Գիտենք որ մեր Chrétien de Troyesն է որ առաջին անգամ օգտագործեց առասպելին նիւթը, գրելով Կրաալի Գիրքը։ Եւ իրմէ յետոյ Wolfram von Eschenbach չափագրեց այն քերթուածը ուրկէ քաղեց Վակնէր։ Բայց մէկը եւ միւսը միեւնոյն աղբիւրն ունէին. Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը բնագիր բանաստեղծութեան, Palsiwalnamœի, Փարսիֆալի պատմութեան։ Wolfram այս թարգմանութեան բնագրի հեղինակին կուտայ Kyot le Provençal անունը։ Բայց հիմա ապացուցած է որ. Հայ մըն է ան, Գիւտ անունով, հաւանաբար կղերականներ մը որուն աշխատութիւնը կատարուած է 1155ի մօտ, հետեւողութեամբ ձեռագրի մը որ գտնուած է «Տօլէթ գէ Սպանէ»ի մէջ, կ՚ըսէ Wolfram, ինչ որ պէտք է հասկնալ, ոչ թէ «Tolède en Espagne» այլ պարսկերէն «Սպահանի արքունի պալատը»։

Բնագրին այս առաջին փոփոխումէն իսկ, հոն ալրդած պէտք է ըլլան գտնուած նոր տարրեր... ասպետական եւ քրիստոնէական տեսակէտով։

Պատմութիւնը մանիքէական ծագում ունի եւ «Փարսիֆալ» հերոս մըն է Զարադաշտրայի շրջանէն։ Սօնսալվաթ Ֆու -ի - Ֆուաճայի աւերակ ամրոցն է, Համունի լճին եզերքը, Աֆղանիստանի սահմանագլխին վրայ։ Կրաալ անունը ունի պարսկական իմաստ մը, որ կը նշանակէ «մարգարիտ» գեղեցիկ գոհար մը, խորհրդանշան սրբացումի եւ օծուած արտակարգ զօրութիւնով։ Գալով նոյն ինքն Փարսիֆալի, պէտք է թարգմանուի որպէս «պարսկական ծաղիկը, անբիծ, անարատ ծաղիկը»։

Այսպէս, արդի բանասիրութիւնը մի առ մի կը քանդէ Միջին դարու շատ մը դիւցազնավէպերու աղբիւրները, որոնք ո՛չ ֆրանսական են եղած, ո՛չ բրիտանական, ո՛չ սպանիական, այլ միայն արեւելեան եւ մանաւանդ պարսկական։ Բոլորն ալ արեւելեան հէքեաթներ որոնք գաղթած են Արեւելքէն Արեւմուտք խաչակիրներու միջոցով։

Հնութիւններ

Հոկտեմբերի վերջը, Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ Նիւթական Մշակոյթի Պատմութեան Կաճառին անդամներուն առաջին ընդհ. ժողովը։

Կաճառին տնօրէնը, Յակոբ Զօրեան, իր բացման ճառին մէջ ներկայացուց կաճառին ծրագիրը։ Յետոյ անցան օրակարգին։

Մ. Տէր Յակոբեան կ՚արդաց զեկոյց մը Արմաւիրի II յունարէն արձանագրութեան թարգմանութեան մասին։ Այս արձանագրութիւնը կը հաստատէ թէ 3րդ դարուն (Քրիստոսէ առաջ) Հայաստան յարաբերութիւն կը մշակէր փոքր — ասիական եւ հելլենական պետութիւններու հետ։ Արձանագրութիւնը նշանակալից է նաեւ ուրիշ տեսակէտով մը։ Սելեւկեան տիրապետութեան հնագոյն արձանագրութիւններէն մէկն է այդ, եւ կարեւոր է թէ յունական արձանագրութեանց պատմութեան եւ թէ ատմարագիտութեան տեսակէտով։

Երկրորդ զեկոյցը կարդաց Յակոբ Զօրեան։ Զեկոյցը նուիրուած էր Գեղարդի պեղումներուն։ Սեպտեմբերի վերջերը, Յակոբ Զօրեանի նախագահութեանը տակ, հնագիտական արշաւախումբ մը երեւան կը հանէ երեք կամարաձեւ ընդարձակ խորշեր՝ վեց մեդր բարձրութեամբ, հինգ մեդր լայնութեամբ, 12 մեդր երկարութեամբ։ Շէնքը վիմափոր է։ Քանդակներն ու փորագրութիւնները շատ ողորկ են։ Կը կարծուի, որ պատմաբաններու յիշած հին Այրի վանքն է այդ, որ ապահովաբար շինուած է 9րդ դարուն։

Այս զեկոյցին մասին վիճաբանութիւններ եղան եւ որոշուեցաւ որ անմիջապէս շարունակուին պեղումները, նկատի ունենալով որ շէնքը գեղարուեստական մեծ նշանակութիւն ունի եւ պեղումները նոր փաստեր երեւան կը բերեն։ Պեղումները շարունակելու համար՝ ընտրուեցաւ յանձնախումբ մը, որուն կ՚անդամակցին Յ. Զօրեան, Թ. Թորամանեան, Ն. Բունեաթեան, Տարագրոս, Ս. Բարխուդարեան։

Երրորդ զեկոյցը նուիրուած էր Թալինի շրջանի հնագիտական, ազգագրական եւ քրտագիտական արշաւախումբին աշխատանքներուն։ Այս արշաւը տեղի ունեցած էր յուլիս ամսուն, կը մասնակցէին Կ. Մելիք – Օհանջանեան, Սպ. Մելիքեան, Սրբ. Լիսիցեան, Յովհ. Մանուէլեան, Յովհ. Եղիազարեան, Վալիկ Աբրահամեան, Իս. Մարագուլով, Հաջիէ Ջնդի, Շ. Կծիկեան։ Արշաւախումբը կրցեր է Թալինի շրջանէն 1) չափագրել, լուսանկարել, դրոշմատպել եւ նկարագրել մշակոյթի կարգ մը յուշարձաններ, 2) գրի առնել Սասունցիներու բերնէն 4 փոփոխակ Սասմայ – ծռերու մասին, 5 պատմական զրոյցներ մինչեւ հիմա անծանօթ, մէկ քանի հէքեաթ, առակներ, կենդանական վէպեր, պար – պարերգներ եւ երգեր։ Մասնաւորաբար քրտ. յանձնախումբը հաւաքած է 20 պար – պարերգ, Դըմդըմ Բերդի (ժողովրդական զրոյց) փոփոխակ մը, քիւրտ գրական լեզուի համար առտնին, արհեստագիտական, ընկերային, տնտեսական 250 բառեր։ Կրցած է ճշդել նաեւ բ եւ վ արտասանութիւնները քիւրտերէնի մէջ։

*** Նոյեմբերի սկիզբը Երեւանի մէջ լոյս տեսաւ խորհրդային Արուեստ անունով պատկերազարդ պարբերական մը, ընկերային – քաղաքական – գեղարուեստական բովանդակութեամբ, իբրեւ պաշտօնական հրատարակութիւնը լուսաւորութեան գործավարութեան։ Խմբագիրն է Աղատ Վշտունի։ Պարբերականը «կ՚արծարծէ արուեստի բոլոր բնագաւառներուն վերաբերեալ տեսական եւ գործնական հարցեր, ունի քննադատութեան եւ գրախօսականի բաժին, արձագանգ Հայաստանի, Անդրկովկասի, Ռուսիոյ եւ արտասահմանի գրական եւ գեղարուեստական շարժման մասին»։

*** Երաժշտագէտ Սպ. Մելիքեան հոկտեմբերի վերջը դասախօսութիւն մը տուաւ «միջնադարեան հայ քաղաքի երաժշտութեան մասին»։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Հպատակութենէ զրկուած Հայեր

Վերջին երեք ամսուան մէջ Գործավարներու Խորհուրդին որոշումով 108 հոգի դադրեցուցուած են Թուրք հայրենակցութենէ։ Ասոնց մէջ կան Յոյներ, Հրեաներ եւ Հայեր։ Ահա վերջիններն են.—Բանկալթիէն Յակոբ։ Էսկիշէհիրէն Օր. Մելինէ, Տրապիզոնէն՝ Տիկին Եսթէր, Վանցի Աղեքսանդր. կինը Մարգրիտ, տղան Միհրան, Բենիամին, Սեներիմ, Երզնկացի Մովսէս, Թօզաթցի Յովսէփ Աղազարեան, Մարաշցի Խաչեր Պարթաեան, Բանկալթիէն Յովհաննէս, Ամասիացի Արթին Մէնգիլճեան, Օրթաքէօյցի Հայկ Էսաեան, Պոլսեցի Լեւոն Ունճեան, Կաղի Այնթապցի Եղիա Պալեօզեան, Իզմիրցի Ալպէր Պահարլեան, Պոլսեցի Օր. Մաննիկ, Իզմիթցի Միհրան, Էնկիւրիցի Օր. Արսինէ, Պրուսացի տիկին Թագուհի, Պոլսեցի Պօղոս Սասաունեան, Էլ-Ազիզցի Կիւրեղ, Սըվազցի Մարիա, Մալաթիացի Խօսրով, Սինոպցի Գալուստ, Էնկիւրիցի Զապէլ, եղբայրը, Սիրուն, Պոլսեցի Վարդուհի Զապէլ, Այտընցի Թագուհի, Տրապզոնցիհնայի, աղջիկը Թիւթիւլ, կինը Թուլթու, աղջիկը Էլիզ, Հասնուկ, Վազգէն, Շապին-Գարահիսարցի Աղաւնի, Էսկիշէհիրցի Հռիփսիմէ, եղբայրը Վահրամ, Պոլսեցի Գրիգոր Շահինեան, Իզմիթցի տիկին Նեկտար, Զանազգալեցի Անձակիւլ, Գոնիացի Կարապետ Տարտանէլցի Օր. Աղաւնի, Իչէլցի Սիրուն Գազանճեան։

Պոլսեցի Թագէոս, Պոլսեցի Օր. Հռիփսիմէ Թօքմաքճեան, Օր. Վերժին, Տիկին Աշխէն, Օր. Եղիսաբէթ, Օր. Արշալոյս, Իզմիթցի Գրիգոր, Պրուսացի Նուպար, Էնկիւրիցի Զաբուհի, Պոլսեցի Ոգուհի, Տիկին Նուարդ։ Զաթաացի Մկրտիչ, Պոլսեցի Երուանդ Էշպանեան, Յովսէփ, Զանազգալեցի Նազար, տղան Գաբրիէլ, Գաբրիէլի աղջիկը Բերուզ, Պոլսեցի Տիկին Արաքսի, Էտմօն, Օր. Էլիզա Մարգարեան, Պուրսացի Արշակ, Ստեփան, Պոլսեցի Օհաննէս, Սմբատ, Էսկիշէհիրցի Կարապետ, Պրուսացի Սանդուխտ, Պոլսեցի Սարգիս, Էրզրումցի Վահան եւ Պոլսեցի Օր. Վարդուհի։

ԽՄԲ.— Ըստ այս միւս հարիւր հազարաւոր փախստականները «Թուրք հայրենակի՞ց» կը մնան...

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Թեհրանի դպրոցին տագնապը

Թեհրանի Հայկազեան ազգ. վարժարանը տնտեսական ծանր տագնապի մատնուած է այս տարի։ Ճամբան լայնցնելու համար քաղաքապետութիւնը քանդեց ազգ. վարժարանի սեփական խանութներուն մէկ մասը. այս ձեւով զրկելով զայն կարեւոր հասոյթէ մը (ամսական մօտ 2000 րիալ)։

Խանութներու վերաշինութեան համար քաղաքապետութիւնը միայն 3500 թուման վճարեց, մինչդեռ ընդհ. ծախքը 25,000 թուման է։

Միւս կողմէ, դպրոցը սեփական շէնք մը ունէր որ քիչ մը հասոյթ կը բերէր, բայց այս անգամ այդ քիչն ալ ցամքեցաւ, որովհետեւ շէնքը խարխուլ է, եւ ոչ վարձող կայ, ոչ ալ գնող...։

Քանի մը ամիս առաջ, դպրոցի Հոգաբարձութեան հրաւէրով հանգանակութեան ձեռնարկուեցաւ։ Արդիւնքը ողորմելի եղաւ, միայն 3000 թուման։ Բայց այսքանն ալ թուղթի վրայ մընաց եւ շատ քիչեր կատարեցին իրենց յանձնառութիւնը։

Կայ նաեւ շէնքի անբաւականութեան պարագան։ Դեռ անցեալ տարի, շէնքը նեղ կուգար։ Իսկ այս տարի 30 սենեակ պէտք է, որովհետեւ կառավարութիւնը արգիլեց պարսկահպատակ տղոց օտար վարժարան յաճախել։ Ասոր վրայ, մինչեւ հիմա 418 նոր աշակերտներ դիմած են Հայկազեան վարժարանը։ Դիմողներուն մէջ կան Ասորի, Պարսիկ, Ռուս եւ նոյն իսկ Անգլիացի աշակերտներ։

Մօտ 1000 աշակերտ տեղաւորելը անկարելի էր բնականաբար։ Ասոր համար Հոգաբարձութիւնը կ՚աշխատի նոր շէնք մը գտնել եւ ժողովուրդին դիմած է որպէս զի հայթայթէ նոր շէնքի ինչպէս նաեւ նստարաններու անհրաժեշտ ծախքը։

ԽՈՐԹ ԿԼԻՄԱՅԻ ՏԱԿ

Բ.

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ալ տրուած էր որոշումը։ Եւ անդառնալիօրէն։ Սահակ պիտի լքէր տուրեններու երկա՛ր շարքը։ Ամէն անգամ դանդաղ կը գտնէր։ Մինչեւ իսկ, օրը պիտի չորդեգրէր, երբ շարքը ժամանակին, եթէ վստահ ըլլար թէ՝ պիտի կարենար վայրկեանին հետ վազել։

Սահակ յետամնաց, ուշացած կ՚ենթադրէր ինքզինքը։ Կ՚ափսոսար տարիները, որոնք մեկներ են՝ առանց օժտած ըլլալու, խոշո՛ր թուականով մը, Սահակի անփառունակ կեանքը։ Կ՚ընդվզէր անոնց ամլութեանը դէմ։ Բայց ի վերջոյ, կը հանդարտէր, ապաստանելով սա ճշմարտութեան. անդարմանելի է անցեալը։

Ուրեմն։ Այո՛։ Այնպէս մը ընել որ այսօրը եւ վաղը չերթան թաղուելու ողբալի անցեալին գերեզմաննոցը։

Ու ճամբայ ինկաւ։ Դեգերեցաւ հինգ օր։ Մի մոռնաք որ Սահակ օրով կը չափէ ժամանակը։ Եւ վերջապէս, քսանըհինգ տարեկան հրեայ «փաթրօն» մը, պարոն Սիմովիչ, զինքը կ՚ընդունի։

Մինչեւ երեսունը ուսած էր Սահակ, ընկղմած ամենախրթին տեսութեանց գիրկը։ Եւ ահաւասիկ, դարձեալ ուսանող։ Ցաւիտենապէս ուսանո՞ղ դատապարտուած։ Ո՛չ։ Այս անգամ, եւ վերջինը անկասկած, Սահակ պիտի չուտով վկայուի։

Տասնըհինգ օրուան մէջ, Սահակ գործի մարդ պիտի ըլլայ։ Կօշի՛կ ծախող։ Եւ գործի մարդիկ ա՛լ պիտի դադրին անգթօրէն եւ վատաբար խնդալէ, ի տես Սահակի բժշկական վկայականին։ Սահակ անոնց պիտի ներկայանայ, տասնըհինգ օր յետոյ, կօշկավաճառի վկայագրով։

Ու պիտի չհեգնեն համալսարանական Սահակը։ Ընդհակառակն, գործնականնե՛րը պիտի կարեւորութիւն ընծայեն անոր, որ կիներուն առջին ծունկի, իբրեւ կօշկավաճա՛ռ, անոնց ոտքերուն կօշիկ, մուճակ անցընել պիտի գիտնայ։

— Ի՞նչ է անունդ։

Սահակ անմիջապէս անդրադարձաւ որ աշկերտ է, սորվող մըն է։ Հետեւաբար հանդուրժեց որ «փաթրօն»ը եզակի հոլովը գործածէ իրեն հանդէպ։ Ու ժպիտի մը հետ՝

— Սահակ։

— Մականո՞ւնդ։

— Նահապետեան։

Պարոն Սիմովիչ կնօջը հետ կարճ փսփսուքէ մը յետոյ.

— Սահակ Նահապետեան, այսօրուընէ սկսեալ, անունդ Արման է։

Հինգերո՛րդ մկրտութիւնը Սահակին։

— Օ՛ն, ուրեմն, Արմա՛ն, գործի։ Հանուէ՛։ Հագիր սա «պլուզ»ը։ Իջի՛ր վար։ Վառէ՛ լոյսը։ Լաւ մը աւլէ մառանը։

Եւ Արման, ձեռքը աւել մը, աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել աւելի կոթ մը։ Այն ալ հաւանաբար պապէն ժառանգ մնացած պարոն Սիմովիչի։ Աւելը եղաւ կօշկավաճառի առաջին դասը։ Գետնին տակը։ Խանութին ներքեւ։

Ու մինչ կ՚աւլէր, փոշեթաթախ եւ քրտնաթոր, Արման անխուսափելիին բախեցաւ։ Անուններուն ողբերգութեան վերաքաղը աւելին հետ կը պըտըտէր։

Ծննդավայրին աւազանէն դուրս ելլելուն, պարոն Տիգրան Առատաձեռնեան, էրզրումի Սանասարեանէն ընթացաւարտ եւ ջերմեռանդ սահակապաշտ, Սահակ էր կոչեր Արմանը։

Սահակ կը մեծնար։ Ու հպարտ էր իր անունով։ Եւ շատ էր երախտապարտ իր կնքահօր, որ գիտցեր էր անուններուն լաւագոյնը շնորհել իրեն։ Ու այս է թերեւս պատճառը, որ դեռ մինչեւ հիմա, յաճախ եւ ուրիշ նահատակներէ աւելի, Սահակ կնքահօրը այցելութիւնը կ՚ընդունի քունին մէջ։

Աքսոր։ Ու Սահակ Ականինկած։ Խաղնատար օղլուն կը հաւնի Սահակին ընտրութեան։ Սահակ Թուրք է այլ եւս եւ անունն ալ՝ Ալիշան։ Ու գոհ էր Սահակ որ, իբրեւ Թուրք, Ալիշան անունին տակ պիտի ապրէր։

Յետոյ սակայն, ձիւնիկէն գիւղին մէջ, Քիւչիւք Ահմէտ աղան, Ալիշան անունը Քիւրտի վայել նկատեց։

— Ալի Քէմալ է անունդ, հրամայեց գիւղին աղան։

Խաղաղութիւնը սակայն, Սահակ անունին վերադարձուց Ալի Քէմալը։ Կայսերական յաղթերգութեան տէր կ՚ապրէր Սահակ։ Շատ էր երջանիկ։

Բայց չուշացաւ երկրորդ աքսորը։ Եւ Սահակ՝ Ֆրանսական հողի վրայ։ Ֆրանսա չմարսեց Սահակը եւ Նահապետեանը։ Ու խստադէմ եւ չոր Վէպէը, արտասանեց.

— Նիքոլա պիտի կոչենք քեզ։

Երկար չապրեցաւ այդ անունը։ Ու Սահակ վերածնաւ, դիմանալու համար վեց տարի։

Այսօր, Հրեան Արման անուանեց զինքը։ Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի։ Տասնըհինգ օրէն Արմանն ալ կը մեռնի։ Ու Սահակը վերստին յարութիւն կ՚առնէ։

Պ. Սիմովիչ գնահատեց Արմանի խղճամիտ աշխատանքը։ Երկու անտուկ աղբ էր վերցուցեր Արման։ Ու հատ մը սարդի ոստայն չէր մնայած։ «Փաթրօն»ը առ ի վարձատրութիւն, կէս ժամ դասախօսեց Արմանին։

Ենթադրենք որ յաճախորդ մը ներս կը մտնէ։ Արման անմիջապէս ընդառաջ պիտի վազէ։ Ձայն շատ փափկօրէն եւ ժպտադէմ՝ աթոռ մը պիտի հրաւիրէ։ Ու առանց ժամանակ կորսնցնելու, կօշիկները պիտի հանէ։ Բայց մանաւանդ, պիտի շարունակ խօսի։ Հա՛, առեւտուրի մէջ, պէտք է խօսիլ։

— Խօսք է որ կը ծախենք, կը սիրէր կրկնել Պ. Սիմովիչ։

Ու Արման, գրաւոր թուղթ մը գրպանը, քանի մը օր, գոց արտասանեց կօշիկներուն տեսակները։ Սորվեցաւ թէ իւրաքանչիւր ձեւ, կտրուածք համապատասխան անուն մը ունի։ Ինչպէս օրինակի համար՝ էսքարփին կամ տէքօլթէ, ռիշլիէօ, տէրպի, շարլ նէօֆ, պալ մօրալ եւայլն։ Կրունկներուն եւ ներբաններուն նրբութեան եւ թանձրութեան ալ թափանցեց։ Գործածուող մորթի եւ կաշիի անուններն ալ սերտեց։ Հոգ չէ թէ չգիտնայ զանազանել՝ այծի մորթը հորթի մորթէն։ Հիւսուածեղէնները եւ սողուններն ալ զանց չառաւ։ Վերջապէս կօշկավաճառութեան բովանդակ տեսութիւնը անցաւ։

Գալով գործնականին, Արման սորվեցաւ աւլել, փոշի առնել, աթոռները տեղաւորել, կօշիկները աջ կամ ձախ տեղափոխել, հետեւելով «փաթրօն»ին մատի կամ բութիկքի շարժումներուն։ Սորվեցաւ «գուրս»երը ընել, ի մէջ այլոց, «փաթրօն»ին սիկարէթ գնել եւ անոր գլխարկը խոզանակել։

Տասնըհինգերորդ օրը, շաբաթ իրիկուն, «փաթրօն»ը կ՚ըսէ Արմանին թէ՝ առնուազն երեք ամիս մնալու է քիչ մը ծախել սորվելու համար։ Իսկ լաւ վաճառող մը ըլլալու համար, վեց ամիս գոհելու է։ Ու կրնայ ըլլալ որ, վեց ամիս յետոյ ալ բոլորովին իր քովը մընայ։

Արման սիրալիր ցտեսութենէն յետոյ, մայթին վրայ։ Ականներուն մէջէն բառերը զայրոյթով դուրս կը նետուին.

— Ա՛խ, ես քու հոգիդ... Հրեայի կտոր քեզի։ Ծօ՛, Արեւելքի մէջ տասներկու տարեկան աշկերտը վարպետին հացը, ջուրը կը բերէ։ Բայց հոն, չեն վարուիր այնպէս, ինչպէս դուն, խլուրդ եւ գարշահոտ Հրեայ, վարուեցար աշկերտին հետ, որ տասը դարուն եւ քաղ ձմեռ, անցուցեր է։ Կեցտի տոպրակ, քեզի... Հոգին սիրեմ Թուրքերէն լեզուին, մէկ հատիկ է հայհոյելու համար։

Նոյն իրիկունը, Արման հետեւեալ նամակը շարադրեց.

«Պարոն Սիմովիչ,

Թոյլ տուէք որ խորին շնորհակալութիւններս յայտնեմ ձեզի, բոլոր այն բաներուն համար զորս սորվեցուցիք ինծի, եւ խորունկ ցաւը զոր կը զգամ, խորհելով թէ՝ պիտի չկրնամ, դժբախտաբար, այսուհետեւ աշխատիլ ձեր քովը։

Հաճեցէք ընդունիլ, Պարոն...»։

Ու գրիչը կանգ առաւ։ Ի՞նչպէս ստորագրել. Սահակ Նահապետեա՞ն թէ Արման։

Արման ստորագրեց։ Որպէս զի Արմանը վերադարձուցած ըլլայ անոր, որ զայն տուած էր։

Ու երբ նամակը տուփը կը ձգէր, Սահակ մտաբերեց Օտէթը, տասնըվեց տարեկան գեղանի, բարի աշկերտուհին, օր մը առաջ եկած։ Ու մեղքցաւ խեղճ աղջկան, որ յառաջիկայ երկուշաբթիէն սկսեալ, հակառակ երկիւղին, պիտի ստիպուէր բարձրանալ շարժուն սանդուղին վրայ, մաքրելու եւ փայլեցնելու համար ցուցափեղկերուն վերի մասերն ալ, որոնք աներկիւղ Սահակին կալուածին մէջ կ՚իյնային։

Սահակ շատ ուրախ է որ իր առաջին անունին վերադարձաւ։ Եւ որքա՜ն հպարտ է միշտ։ Իր ցեղին ամբողջ պատմութիւնը պրպտած, սերտած եւ բաղդատած է։ Ու անխախտ մնացած է համոզումին վրայ. Սահակ մեր պատմութեան ամենամեծ, ամենատիրական դէմքն է։

ԱՐՇԱԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

Յ.

Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջակաները

ՊԱՆԾՕ ՔԱՇՈՒԻ Արծիւ խումբի ժողովը այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, ընկ. Մինաս Ալթունեանի բնակարանը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՍԱՐՍԷԼ-Առնուվիլի ենթակոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ, Ռազմիկ եւ Հրայր խումբերու բոլոր ընկերները այսօր կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 3ին, ընկ. Կ. Երանեանի բնակարանին մէջ, Սարսէլ՝ Ջեկոյ 10րդ շըրջանային ժողովի պատգամաւորի կողմէ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Հիմնադիր ԱՐՄԱՆ ԿՈԹԻԿԵԱՆ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Այսօր Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին *կը ներկայացուի՝*

ՀԱՑԻ ՀԱՄԱՐ (Մարուող ճրագներ) Տրամ 3 արար Ս. Աբէլեանի

կը մասնակցին՝ *Տիկ. Գայեանէ, Օր. Տէր Թովմասեան, Պ. Պ. Ալթունեան, Դմբէթեան, Թորոսեան, Կոթիկեան, Նիկողոսեան, Տէրվիշեան:*

Տոմսերու գիները 3 եւ 5 ֆր.: (30 տեղ միայն 10 ֆր. ոչէրվէ)

Նոր հասցէ

Տօքթ. ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

84 rue Blanche, Paris IX **Tél. Trinité 38-43**

կ'ընդունի ամէն օր ժամը 1.30էն մինչեւ 3.30, երկուշաբթի եւ Հինգշաբթի իրիկունները ժամը 8—9 եւ ժամադրութեամբ:

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. հիւանդանոցին

44 Rue Poissonnière. մէթրօ՝ Bonne Nouvelle

ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 14—18 եւ ժամադրութեամբ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ԱՐԱՑ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

փարիզի պետական երաժշտանոցէն եւ Schola Cantorumէ

Տարրական եւ բարձրագոյն դասընթացք երաժշտական տեսական եւ գործնական ճիւղերու:

դաշնակի, ձայնագրութեան (Solfège) եւ ներդաշնակութեան (harmonie)

Ըստ Փարիզի բարձրագոյն երաժշտանոցներու ծրագրին եւ նորագոյն մէթոտներու:

Դասաւանդութիւնք տեղի կ'ունենան մասնաւոր ժամադրութեամբ

Դիմել 35bis Rue de la Varenne (St. Maur)

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Վիրաբոյժ - ատամնաբոյժ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱՔԻՒԼԹԷԷՆ

14 Rue Lagrange, PARIS (5)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՈՍԿԻ ՔՈՒՐՈՆԻ, ԿԱՄՈՒՐՋԻ եւ ԱՏԱՄՆԱՇԱՐԻ

բերնի, լինդերու, ակռաներու խնամք եւ վիրաբուժ. գործողութիւն

կ'ընդունի ամէն օր, ժամը 2էն 8, առտուները ժամադրութեամբ, կիրակի եւ տօն օրեր 9էն մինչեւ կէսօր:

Métro St. Michel *կամ* Maubert-Mutualité

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ – ՍՐՃԱՐԱՆ – ՀԻՒՐԱՆՈՑ

"ԿԱԼԱԹԱ"

12, Rue Bleue - PARIS (9e) Métro: Cadet.

(*Ցխուն քայլ* «Petit Journal»էն)

Fondateurs - directeurs

MAXUD MIRIDJANIAN & HARILAOS VITALIS

Պատիւ ունինք ծանուցանելու հայ հասարակութեան, որ փարիզի կեդրոնը բացած ենք ճաշարան-սրճարան - հիւրանոց մը, ուր կը գտնէք.—

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ, Թարմ, մաքուր, աժան եւ հանրածանօթ խոհարարապետ Վահագնի կողմէ պատրաստուած, Ամէնյաճախորդարտօնուած էայցելելուխոհանոցը՝անձամբստուգելու:

Յունական հռչակաւոր «*Ճիպրօ*» օղի տաք սղանդերներով:

Յատկապէս Հայկական միութիւններու ուշադրութեան կը յանձնենք թէ հաւաքոյթներու, հարսանիքներու եւ ժողովներու համար ունինք ընդարձակ, մաքուր սրահներ, տրամադրելի մինչեւ առաւօտ, մատչելի գիներով:

Արտասահմանէն եւ գաւառներէն եկող հայրենակիցներու համար՝ մաքուր եւ օդասուն սենեակներ, աժան գիներով: Հոսող տաք եւ պաղ ջուր, կեդրոնական ջեռուցիչ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ մօրաքրոջս որդին Աւետիս Աղազարեանը Փարատիսոյի (Իզմիր) Ամերիկեան վարժարանի աշակերտներէն: 1923ի վերջերը տեսած եմ Մարսէյլ: Անկէ ի վեր լուր չունիմ: Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել հետեւեալ հասցէին՝
Garabed Krimian, 109 rue Moncey, Lyon, *կամ* Vartan Krimian, concierge, 34 rue des Frères Chappe, St. Etienne (Loire).

— Կը փնտռեմ մօրեղբօրորդիս Խաչիկ Ալեքսանեանը որ 1927ին կը գտնուէր Թուլօն: Կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի կամ Ղ. Հայրունիի
12 rue Grande Fontaine, St. Germain-en-Laye, S. et O.

ՏԻԿ. Ժ. ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ

ՕՓԷՐԷԹԱՅԻՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Théâtre Renée Maubel 8 rue de l'Orient, Paris (18) Métro: Blanche & Abbesses

13 Նոյեմբեր 1932, Կիրակի ցերեկ ժամը 2.45ին

ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ (Լիլա)

ՄԷԿ ՔՍԱԿ - ՉՈՐՍ ՊՍԱԿ

Նոր եւ եւրոպական ոճով հայկական օփերէթը 3 արար

Երաժշտութիւն՝ ԺՈՐԺ ՇԱՀ ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Ոտանաւորներ՝ ԳՐԻԳՈՐ-ՎԱՀԱՆ (ՃԳՆՈՒՈՐ)

Մասնակցութեամբ փարիզահայ ամենալաւագոյն ուժերու

մեծ երգչախումբ եւրոպական օրքէսթրը

Գիները՝ 25, 15, 10 եւ 7.50 ֆրանք

տոմսերը նախօրօք ապահովել ծանօթ վայրերէն

ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ ՀՕՃԱՆ ՓԱՐԻԶ ԵԿԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ ՀՕՃԱ.

Պատրաստուեցէք մօտօրէն

իր հետ ծանօթանալու

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԵՒ ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

71 rue du Fbg. St. Martin, Paris (10)

Tél. Botzaris 53-61 Métro Château d'Eau ou Gare de l'Est

Գիտութեան վերջին մեթոտներով կը բժշկենք՝ վեներական *ամէն տեսակի հիւանդութիւններ (ջերմամիզութիւն, ֆրանկախտ եւայլն), մորթի, ջղային, ստամոքսի եւ կանացի հիւանդութիւններ:*

Բժշկումը կը կատարուի, X անդրմանիշակագոյն ճառագայթներով եւ ելեքտրականութեամբ: Կը կատարենք մէզի եւ արեան տարրալուծում:

Կը խնամենք ատամի ամէն տեսակի հիւանդութիւններ: Քուրօն՝ սկսած 100 ֆրանքէն, պրիճ՝ ամերիկեան սիստէմով:

Արժէքները շատ մատչելի. Մասնաւոր զեղչ բանուորներու եւ չքաւորներու:

Դարմանատունը բաց է ամէն օր առաւօտեան 9—12 եւ 2—8: Կիրակի եւ տօն օրերը՝ 9—4:

Etude de Me BERNARD WAHÉ (ՊԷՕՐԷՔՃԵԱՆ)

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

J U R I S Ç O N S U L T E

Droit Français et International Privé

18, Rue Dauphine, Paris (6e) Tél. Danton 73-97

կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ հաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ certificats de coutumesներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները:

Կ'ընդունի ժամը 5.30—6.30 եւ ժամադրութեամբ.

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton 52—73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնասուած կերակուրներ.

Տէր եւ Տիկին Սրապիոն Էլմաեան, Օր. Մաւլէն Էլմաեան, Պ. Վահրամ Էլմաեան, Օր. Լօրիս Էլմաեան, Այրի Տիկ. Վարդանեան, ինչպէս նաեւ Էլմաեան, Սամուէլեան, Վարդանեան, Պահրի, Զափրաստ եւ Յակոբեան ընտանիքները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց մօր, քրոջ եւ ազգականուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՔԵՐՈՎԲԷ ԷԼՄԱԵԱՆԻ

(ծնեալ յԽամէլա Սամուէլեան)

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 4ին, իր բնակարանին մէջ, Անիէռ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի վաղը Երկուշաբթի, առաւօտեան ժամը 10ին, հանգուցեալին բնակարանին մէջ (24ter rue des Champs, Asnières), *ուրկէց մարմինը կը փոխադրուի Անիէռի գերեզմանատունը:*

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

Ազդ

փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան եկեղեցաշէն յանձնաժողովը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան թէ՝ Առնուվիլէ-կոնէսի նորակառոյց եկեղեցւոյ օծումը պիտի կատարուի 13 նոյեմբեր, կիրակի, նախագահութեամբ Ց. Վռ. եպիսկ. Քիպարեան սրբազանի եւ մասնակցութեամբ քահանայից դասուն: Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ժամը 9ին, սկզբնաւորութիւն պատարագի ժամը 10ին:

Ի դիմաց Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան:

(կնիք)

ՋԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԻ ՄԷՋ

Պուլօնը սիւր Մէր 5 Նոյ. 932

Հակառակ քիչ ձուկ որսացուած ըլլալուն, գոհացում կը տրուի բոլոր պահանջներուն: Կերէք Պուլօնի ձուկը:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 **R, Rivoli,** մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ ժնեներ. հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12. 2—8, կիրակի 9—12:

ՎԱՐՁՈՒ ԵՆ **Square de Neuilly-St. James** *Նէօյիի կամուրջին եւ Պուա տը Պուլօնի մօտ, գեղ. յարկաբ. ամէն յարմ., 3 եւ 4 փ. 10—15,000 ֆր., 5 փ. 13—20,000 համ. մեծութ. մեծ խոհ., ծառաներու՝ խոհ. տաքց. սեն. վերելակ, կառատուն: Այցելել՝* 7, 9 *եւ* 9**bis rue Casimir-Pinel** *եւ* 11 **Bld. de la Seine.** *մանր. ճարտ.* **Verdonnet***ի* 68 **rue Boursault** *Փարիզ*(17),*հեռ.* **Marc.** 77—16, *փափաք. կը ղրկուի պատկեր. գրքոյկ.*

Սօքթ. ԱՍԼԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԹՈՔԵՐՈՒ, ՍՏԱՄՈՔՍԻ եւ ԱՂԻՔՆԵՐՈՒ հիւանդութեանց

34 Bld. de Clichy, Paris. Métro Pigalle Tél. Marcadet 76-65

Հիւանդներ կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—8, Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12: Առաւօտները ժամադրութեամբ:

Հաւէր բոլոր փափկաճաշակներուն

ճաշարան ԳԱՈՒԼՕ

34 Rue St. Lazare, Paris (9)

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ եւ խնամուած կերակուրներ

Գիները շատ դիւրամատչելի, արագ եւ անթերի սպասարկութիւն

Մի մոռնաք իր անուանի մածունը

Դերձակ կարապետ խաչիկեան

19 Rue Henri Monnier, Paris

Քոսթիւմ կամ ձմեռնային վերարկու 400 — 700 ֆրանք

Հարիւրին 10 զեղչ Հայերու համար

Լաւագոյն կերպասը եւ ճաշակաւոր կարուձեւ

կիրակի օրերը բաց է մինչեւ կէսօր

Հաղորդակց. միջոցներ՝ մէթրօ Pigalle *եւ* St. Georges, Autobus H, R, Rbis, *թրամուէյ* 30 *եւ* 5:

ՈՒՍԱՆԻՆ ՆՈՒՐԻ ԲԱՐ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԼԻՈՆԻ ՏԷՍԻՆԻ ՎԻԷՆԻ եւ ՇՐՋ. ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Հ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆԻ «Տ Պ. Ե Փ Ր Ա Տ» Ը

Փոխադրուած է 36 rue Voltaire, Lyon

R. C. Lyon A. 77-929 Tél. Moncey 58-75

կը ստանձնենք գոյնզգոյն եւ գեղատիպ տպագրական ամէն տեսակ գործեր, քառուչ ուէ ամէն տեսակ կնիքներ՝ դիւրամատչելի գիներով: Գաւառներէն եղած ապսպրանքներուն շուտով ընթացք կը տրուին:

ԲՈՒՐԴԵՐ

կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ թրիքօ շինողներու համար: Միշտ պատրաստ ունինք 50000 քիլօ ամէն տեսակի գոյներով բուրդեր՝ թիւ 2/28, 3/28, 2/32, 2/36, 2/40 եւ հաստ մանած բուրդ (*grosse laine*): Ամէն տեղէ աժան գին:

դիմել՝ **Doerflinger,**

31 Rue de Maubeuge, Paris (9) Métro Cadet

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ ՏՕՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Նախկին բժշկապետ Մերսինի ֆրանս. հիւանդանոցներու

Պատուոյ մէտայլ ֆրանս, առողջապահ. նախարարութենէն

Հասցէ՝ 31 Rue de la Rochefoucauld (9)

Téléphone: TRINITÉ 59-54

Բաց է ամէն օր կէսօրէ վերջ ժամը 2.50էն 7.50, (կէսօրէ առաջ միմիայն ժամադրութեամբ) կիրակի եւ տօն օրերը 10—12:

Հոն կը կատարուին՝ X. ճառագայթներով ամէն կերպ քննութիւն, շողանկարում (**radiographie**), գեր-մանիշակագոյն, յետ-կարմրագոյն եւ ռէօնթկէնեան դարմանում (**radiothérapie profonde**), նաեւ ՏԻԱԹԷՐՄԻԻ բոլոր կիրարկումները եւ ելեկտրաբուժական բոլոր ձեւերը, որ ներքին, արտաքին եւ մորթային բազմաթիւ հիւանդութիւններու դէմ գործուած գիտական ամենավերջին եւ զօրաւոր ազդակներն են:

Թոքախտաւորներու համար **pneumothorax**ի գործողութիւն: Հակաշհիծախտային կանխարգելիչ եւ բուժիչ պատուաստ եւ շիճուկ (կատարելապէս անվտանգ):

Ջղային եւ հոգեկան հիւանդութիւններու դէմ քննական, թելադրական եւ փրկօտեան մեթոտներ:

Դարմանատունը ունի իր մասնագէտ բժիշկները աչքի, քթի, ականջի, ինչպէս նաեւ արանց եւ կանանց ծննդամիզային եւ վեներային հիւանդութիւններու համար:

Assurance Socialeի պատկանող հիւանդներու կը տրուի լուրջ խնամք:

Տօքթ. Մ. Քէշիշեան, որպէս մասնագէտ սրտի հիւանդութեանց, կ'այցելէ նաեւ դուրսի հիւանդներուն.

Métro: Trinité, St. George et Pigale: Tramway 26, 28, 54:
Autobus AF, AJ, AM, B, BD, BI, G, Gbis, L, H, Hbis, R, Rbis

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Ուրֆայի հայրենակցական միութեան ժողովը վաղը Երկուշաբթի իրիկուն ժամը 7ին Café de la Petite Source*ի մէջ: Մէթրօ Օտէօն:*

Ի գիտութիւն

Սուրճի գնորդներու դիւրութեան համար մթերանոց մը բացած ենք rue de Trévise *Քոնսթանթինօփըլը Նպարավաճառատան մէջ:*

Ամէն անոնք, որ կ'ուզեն աժան եւ լաւ սուրճ ունենալ, կարող են օգտուիլ ՍՈՒԼԹԱՆ գործարանի մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ գիներէն: Կեդրոնատեղի՝

"CAFE SULTAN"

Կեդրոնատեղի 92 Rue d'Angoulême

մէթրօ Couronnes եւ Parmentier

Ծանօթ.— Ամէն գնումի համար կը տրուի նուէր-կտրօններ

E. TER-MINASSIAN

Export und import, Komissionen und Vertretungen

Ցանձն կ'առնէ կատարել գերմանիոյ մէջ վաճառքը հում նիւթերու (չոր պտուղ, աղիք եւ այլ ապրանքներ), ինչպէս նաեւ գնումը դարձեալ գերմանիոյ ամէն կարգի ապրանքներու:

կը ստանձնէ ներկայացուցչութիւնը առեւտրական, վաճառականական եւ արդիւնաբերական հաստատութեանց:

Հասցէ՝ Motzstr 29, Berlin w. 30, Allemagne.

ԴԵՐՁԱԿ ԿԵՆԵՐՈՒ ԵՒԱՅՐԵՐՈՒ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

13 rue Saulnier, Paris (9)

Ձոխ մթերք անգլիական եւ ֆրանսական կերպասներու

Կը կարէ մաքուր ու վայելուչ, տնտեսական տազնապին առթիւ հարիւրին յիսուն զեղչ բոլոր կերպասներուն վրայ:

Imp. A. DER (Agopian) 17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant H. STEPHAN

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 8 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
8 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2029 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

15 ՏԱՐԻ՝ ԸՆԴ ՀՈՒՐ ԵՒ ԸՆԴ ՍՈՒՐ

Երէկ, 7 Նոյեմբեր (հին տոմարով՝ 25 Հոկտ.), լրացաւ բոլշեւիկեան յեղափոխութեան 15ամեակը:

Երկու աշխատակիցներ՝ վաղը եւ միւս օր կը ներկայացնեն այդ վիթխարի ալեկոծութեան զանազան երեսները:

Աննախընթաց՝ իր տարողութեամբ եւ ուժգնութեամբ, նոյ.ի յեղափոխութիւնը մինչեւ այսօր ալ կը մնայ ամէնէն զարհուրելի հարցականը՝ վաղուան համար: Եւ ամբողջ մարդկութեան համար:

Արդարեւ, ինչ որ կատարուեցաւ մինչեւ այսօր — 15 տարուան ընթացքին — դեռ «սկիզբն է երկանց»:

Լէնին իր շարժումը հաշուած էր եւրոպական, եթէ ոչ տիեզերական չափանիշով մը: Կը կարծէր թէ ռուսական ազդանշանը բաւական էր, վարակելու համար միւսներն ալ, վեր ի վայր շրջելով ամէն բան:

Չէ՞ որ յեղափոխութիւնը տեղի կ'ունենար պատերազմի ամէնէն վճռական, հոգեբանական պահուն: Միլիոններ ջարդուած, ուրիշ միլիոններ խորապէս ցնցուած էին: Կայսրութիւններ տապալած, անսահման տարածութիւններ քար ու քանդ եղած էին, եւ տակաւին անստոյգ էր ելքը:

Պարտեալը իր գերագոյն ճիգը կը թափէր, ոտքի կանգնելու համար: Յաղթականը, մոլեգնած, կը սպառնար երկարաձգել սպանդն ու աւերը: Ռուսաստանը, ինք, պատրաստ էր նոր միլիոններ թափելու դէպ ի ռազմադաշտ, «յանուն արդարութեան եւ քաղաքակրթութեան»...

Թնդանօթները լռեցին 1918 նոյեմբեր 11ին: Լէնին հեւիհեւ կը տարածէր իր թեւերը, անհնարին խոյանքներով: Բայց միշտ աչքը դուրսն էր, — կը սպասէր որ կրակը վառի ուրիշ երկրի մը մէջ ալ:

Մասնաւորապէս յոյս ունէր Գերմանիայէն, որ պարտուած ու ջախջախուած, կրնար ամէնէն զօրաւոր ազդակը դառնալ նոր եւ աւելի ահարկու յեղափոխութեան մը: (Այս յոյսը տեւեց մինչեւ 1923, երբ գերմանական յեղափոխութեան ամսաթիւն անգամ կը հաշուէին...):

Եւ սակայն, Ռուսաստանը մինակ մնաց իր ամեհի, իր արիւնոտ փոթորիկներուն եւ գալարումներուն հետ: Խորհրդային կարգ ու սարքը արմատ դրաւ ու ծաւալեցաւ միայն Ռուսաստանի մէջ, ուր եւ կը տիրապետէ մինչեւ այսօր: Անշուշտ, անցնելով «ընդ հուր եւ ընդ սուր»: Շնորհիւ անտեղիտալի, արիւնազանգ մոլեռանդութեան մը եւ կազմակերպական դժոխային ցանցի մը որ կը կոչուի Չեկա:

Ամբողջ աշխարհ սասանեցաւ նոր յեղափոխութեան փոթորիկներէն եւ մասնաւորապէս գործադրուած մեթոդներէն: Բայց մնաց անզօր:

Կոլչաքներու, Տէնիքիններու եւ Վրանկէլներու ձախողանքներէն յետոյ, աշխարհ այլ եւս աւելորդ սեպեց ո՛ր և է ձեռնարկ, ո՛ր եւ է աջակցութիւն կամ արշաւանք: Թո՛ղ տուաւ որ կրակը վառի ինքն իր մէջ:

Յետոյ, խոհեմութիւն համարեց ինքնապաշտպանութեան միջոցներ ձեռք առնել: Խափանել բոլշեւիկեան նոր նուաճումներ (Հունգարիա): Եւ երկար ատեն, արկածախնդրութիւն հռչակեց հասարակ առեւտուրն անգամ, մինչեւ որ Անգլիան գլորեց առաջին քարը, յատուկ դաշնագրով:

Տասնըհինգ տարի անընդհատ, մերթ աջ, մերթ ձախ հակելով, երբեմն սուրալով, յաճախ նահանջելով, բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը ամրապնդեց իր դիրքերը եւ այսօր կը ներկայանայ իբրեւ հաստատուն իրաւակարգ:

Անակնկալներ միշտ ալ կրնան պատահիլ: Բայց, տասնըհինգ տարին այնպիսի խրամներ բացած է որ, ամուլ են եւ անզօր՝ սովորական միջոցները:

Ամէն պարագայի մէջ, փլուզում կրնայ պատահիլ ոչ թէ արտաքին ճնշումներով եւ միջամտութիւններով, այլ ներքին պոռթկումներով: Եւ, առաւելապէս, տնտեսական ազդակներով:

Կարելի չէ, այսպէս քանի մը տողի մէջ, ներկայացնել այն ահաւոր աւերն ու արիւնահեղութիւնը, որ անջնջելի արատը կազմեց բոլշեւիկեան յեղափոխութեան: Լեռնակուտակ հատորներ հազիւ պիտի կրնային աղօտ գաղափար մը տալ այդ մասին: Մարդկային երեւակայութիւնը չի կրնար պատկերացնել ոչ ֆիզիքական կորուստը, ոչ ընկերային խաթարումը, ոչ տնտեսական քայքայումը եւ ոչ ալ բարոյական փլուզումը: Դարձի եկած բոլշեւիկը ինք՝ կը սարսափի, կը պապանձի քայքայման, արիւնոտ բարբարոսութեան եւ անասելի ապականութեան առջեւ:

Եւ սակայն, բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը ունեցաւ անգնահատելի բարիքներ ալ: Ինչպէս ամէն յեղափոխական շարժում:

Նման յորդահոսան եւ ամեհի, անդիմադրելի ալիքի մը որ կը խորտակէ ամէն արգելք, 1917 նոյ. 7ի արհաւիրքը իր ետին ձգեց ու դեռ պիտի ձգէ լուսաւոր հետքեր եւ ակօսներ, մարդկութեան բարիքին համար: Երկունքի մէջ է հսկայական Ռուսաստանը, — աշխարհի մէկ վեցերորդ մասը — եւ չարիքին հետ բարիքէն ալ բաժին պիտի մնայ աշխարհի մնացեալ մասին:

Ի՞նչ խօսք որ չարիքին ծանրագոյն տապարը իջաւ հայ ժողովուրդի գլխուն, քանի որ կը գտնուէր բուն իսկ ճամբուն վրայ: Եւ քանի որ ունեցաւ զաւակներ որոնք յեղափոխութեան ոգիէն աւելի ձեւերը կապկեցին, քար քարի վրայ չձգելով...

Մինչ ուրիշներ, բախտակիցներ կարելին ըրին ու կ'ընեն, առաւելագոյն բարիքը քաղելու համար տուեալ պայմաններէն, մեր սոփեստիկները անկարելին կը փորձեն, չարիքը խորացնելու, անտանելի դարձնելու համար:

Բայց լաւ է առանձին խօսիլ այդ մասին:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԵՏՐԱԿԻՆ ՊՏՈՅՏԸ ՔԱՂԱՔԷ ՔԱՂԱՔ

Այս միջոցին շարաշուք տետրակ մը, «Սուրիա եւ Մենք», ճամբայ կը կտրէ քաղաքէ քաղաք:

Տետրակը առաջին անգամ ստացաւ Գահիրէի ռամկավար «Արեւ»ը, եւ երբ հարցուցին, պատասխանեց թէ ստացած է... Սուրիայէն: (Վրան գրուած է՝ իբրեւ տպագրութեան վայր՝ Գահիրէ):

Սօֆիայի «Ազատ խօսք»էն կ'իմանանք թէ տետրակէն օրինակ մը ստացեր է առեւտրական մը՝ ... Ֆրանսայէն:

Առջի օր, Փարիզի մէջ գրասէր մը երկու օրինակ կը ստանայ... Հալէպէն:

Հիմա որ մէկ հատ ունիմ ձեռքիս տակ, կը հարցնեմ ինքն իրեն.

— Ի՞նչ կ'ուզէ ըսել, վերջապէս, այս թշուառականը, Ա. Նիկոլ, այսպէս քաղաքէ քաղաք պտտցնելով իր վիժուկը: Համակիրնե՞ր ճարել, թէ հետքը կորսնցնել:

Եթէ առաջինն է, — ինչո՞ւ հրապարակ չելլեր իր իսկական անունով:

Եթէ երկրորդն է, չի՞ հասկնար թէ՝ մինչեւ հիմա միայն մէկ հատընտիր ապուշ գտաւ իր ճամբուն վրայ — «Արեւ»ի խմբագիրը:

Ի՛նչ իմաստուն առածներ ունին հիները, — Գող՝ սիրտը դող...

ՎԱՐԱԶ

ՕԴԱՅԻՆ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՊՈԼՍՈՅ ԵՒ ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՄԻՋԵՒ

Մօտ օրէն պիտի սկսի Պոլիս — Էնկիւրի օդային սպասարկութիւնը: Շաբաթ մը Պոլիս կը հասնին ճամբորդի յատուկ այն երկու մեծ սաւառնակները, որոնք ամերիկեան Քըրթիս ընկերութեան յանձնարարուած էին: Այս սաւառնակները, որոնք 8 հոգինոց են եւ անթելով օժտուած, 2 ժամէն քիչ աւելիով պիտի կտրեն Պոլիս-Էնկիւրի ճամբան: Եթէ ճամբորդ կենայ, սաւառնակը էսկիշէհիր ալ պիտի հանգչի: Գնուած երեք սաւառնակով ալ պիտի ապահովուի Էնկիւրի – Տիարպէքիր օդային գիծը, որով թէ թղթատար եւ թէ ճամբորդ պիտի փոխադրուի:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԿԸ ՆԵՐԷ...

Շաբաթ օր բացուեցաւ փաշական գերագոյն խորհուրդը, որ յետաձգուած էր: Կը նախագահէր Պ. Մուսոլինի: Ընդհ. քարտուղարը հաղորդեց թէ մինչեւ հոկտ. 30 շարքերուն մէջ արձանագրուելու համար դիմած են 500,000 թեկնածուներ: Անկէ վերջն ալ անհամար դիմումներ եղած են եւ կը շարունակուին: Կուսակցութեան անդամներուն թիւն է 2,411,138:

⁂ Տասնամեակի առթիւ ընդհ. ներում պիտի հռչակուի այսօր-վաղը: Հրամանագիրը յանձնուեցաւ թագաւորին, ստորագրուելու համար: Կ'ըսուի թէ առաջին անգամ ազատ պիտի արձակուին 800 հոգի որոնք դատապարտուած են մասնաւոր ատեանին կողմէ: Այս կարգի դատապարտեալներուն թիւն է 1500, որով կէսը միայն կ'օգտուի ներումէն: Պիտի արձակուին բոլոր անոնք որ տասը տարիէն պակաս պատիժ ունին, իսկ անոնք որ տասը տարիէն աւելի պատիժ կրած են, պայմանաժամի կրճատում պիտի ստանան: Պիտի արձակուին նաեւ բոլոր այն քաղաքական յանցաւորները որ աքսորուած են Լիփարի կղզին, Սիկիլիոյ հիւսիսակողմը եւ ուրիշ կղզիներ: Անոնց թիւն է 2000: Քրէական յանցաւորները չպիտի կրնան օգտուիլ այս շնորհէն: Հաւանական է որ փախստականներն ալ վերադառնալու իրաւունք ստանան:

ԼՈՅՍԸ՝ ՄԵՔՍԻԿԱՅԷՆ

Մեքսիկայի կառավարութիւնը որոշեց ազգայնացնել ոսկիի, պղինձի, սնդիկի եւն. հանքերը, ինչպէս եւ փոսփաթի, նիթրաթի, ածուխի, փըլաթինի եւ երկաթի մթերքը, ժողովուրդի բարիքին համար:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԿՌԻՒ ՊՈՒՔՐԷՇԻ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ

Երէկ Պուքրէշի մեր թղթակցէն ստացանք նամակ մը, (3 նոյ.) որ կը պատմէ թէ անցեալ կիրակի օր արիւնալի կռիւ մը տեղի ունեցած է եկեղեցին հաւաքուած 3—400 հոգիներու միջեւ: Վիրաւորներ ալ կան:

Մանրամասնութիւնները վաղուան թիւով:

Ֆրանքօսուրիական դաշնագիր

Դամասկոսէն կը հեռագրեն նոյ. 5 թուականով.— *Սուրիոյ Երեսփ. Ժողովը գումարուեցաւ այս առտու: 69 երեսփոխաններէն 66ը ներկայ էին, ազգայնական երեսփոխանները որոշած ըլլալով մասնակցիլ ժողովին:*

Նախագահը համերաշխութեան կոչ մը ուղղեց, եւ անմիջապէս վստահութեան քուէ մը քուէարկուեցաւ կառավարութեան համար: Վարչապետը յայտարարեց թէ բանակցութիւններ պիտի կատարէ մարզպանին հետ, ֆրանքօսուրիական դաշնագիր մը մշակելու համար:

Գերմանական ընտրութիւնները

ՀԻԹԼԵՐԵԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ԿՈՐՍՆՑՆԵՆ

Կիրակի օր տեղի ունեցան Գերմանիոյ Երեսփ. Ժողովին ընտրութիւնները: Մեծ փոփոխութիւններ չկան: Խանդավառութիւնն ալ պակսած էր, մանաւանդ որ դեռ Յուլիս 31ին կատարուած էին նախորդ ընտրութիւնները: Այն ատեն մասնակցած էին 37,162,000 ընտրողներ. այս անգամ՝ 35,400,000 հոգի: Յուլիս 31ին երեսփոխաններու թիւն էր 608: Այս անգամ՝ 575: Բաղդատական ցուցակէ մը կ'երեւայ որ, 1930 Սեպտ. 14ի ընտրութեանց մէջ հիթլէրեանները շահեր էին 107 աթոռ, 1932 Յուլիս 31ին՝ 230 աթոռ, իսկ այս անգամ՝ 195 աթոռ: Ուրեմն նախորդին վրայ կորսնցուցած են 35 աթոռ: Ընկերվարականները՝ 1930ին՝ 143, 1932 Յուլիս 31ին՝ 133, այս անգամ՝ 121: Կորուստ՝ 12 աթոռ: Համայնավարները՝ կարգով՝ 77, 89 եւ 100, — որով շահած կ'ըլլան 11 աթոռ: Միւս կուսակցութիւններն ալ աւելի կամ պակաս շահեր եւ կորուստներ ունին:

Երեսփոխաններու թիւը պակսած էր, որովհետեւ նոր կարգադրութեամբ 60,000 ընտրողի կ'իյնայ մէկ երեսփոխան:

Նոր Րայխսդակն ալ նոյնքան դժուարութիւններ պիտի պատճառէ ֆոն Փափէնի կառավարութեան:

⁂ *Զրոյցի մը համաձայն, Հիթլէրեանները կը համախմբուին Պերլինի շուրջը, պետական հարուած մը պատրաստելու համար:*

⁂ *Ընտրութեանց առթիւ, կարգ մը խռովութիւններ ծագեցան: Բազմաթիւ վիրաւորներ կան: 77 տարեկան Պերլինցի մը առտուն կանուխ իր ընտրական գրասենեակը գնաց կնոջը հետ, քուէն ձգելու: Քուէթուղթը հազիւ լեցուցած՝ երբ կը պատրաստուէր քուէտուփը ձգելու, գետին փռուեցաւ: Յանկարծամահ եղած էր: Բայց քուէն տուփին մէջ մտած էր արդէն...*

Զինովիեւ եւ Կամենեւ բանտարկուած?

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Զինովիեւ եւ Կամենեւ, որոնք վերջերս կրկին վտարուած էին ուրիշ 18 ընդդիմադիրներու հետ, ձերբակալուած եւ բանտարկուած են Բուտիրսկայի բանտին մէջ: Երկուքն ալ ամբաստանուած են թէ դաւադրութիւն մը կը սարքէին Ռիւտինի հետ: Այս վերջինը մատնուած էր իր բարեկամներէն մէկուն կողմէ, թէ դաւադրութիւն մը կը պատրաստէ Ստալինը տապալելու եւ ուրիշ վարիչ մը նշանակելու համար: Այս թեկնածուին անունը գաղտնի կը պահուի: Չեկան Ռիւտինի կուսակիցներէն 200 հոգի ձերբակալելէ յետոյ, հրամայած է ձերբակալել նաեւ քանի մը ականաւոր բոլշեւիկներ: Այս նպատակով էր որ բանտարկուեցան Զինովիեւ եւ Կամենեւ: Երկուքն ալ ուրացան իրենց դէմ եղած ամբաստանութիւնը, բայց անօգուտ: Զրոյցի մը համաձայն, խոշոր դատ մը պիտի սարքուի, դատելու համար Ռիւտինի խմբակին բոլոր անդամները:

Դաշնագիրներու վերաքննութեան դէմ

Կիրակի օր վիթխարի ցոյց մը տեղի ունեցաւ Պուքրէշի մէջ, բողոքելու համար դաշնագիրներու վերաքննութեան դէմ: Կազմակերպողն էր «Ունիվերսուլ» թերթը: Ժողովին կը մասնակցէին քաղաքական դէմքեր, նախկին նախարարներ, մտաւորականներ եւն.: Շատեր խօսք առնելով, շեշտեցին թէ Ռումանիա բոլոր ուժովը պիտի պաշտպանէ Թրիանոնի դաշնագիրը (Հունգարիոյ դէմ): Ցուցարարները յետոյ գացին անծանօթ զինուորի դամբարանը եւ այնտեղ ալ հրաշունչ ճառեր խօսեցան:

Այս առթիւ ծանր խռովութիւններ ծագեցան: Հունգարացի թղթակից մը որ խօսք առած էր հակաճառելու համար, հալածուեցաւ ամբոխին կողմէ եւ ստիպուեցաւ սրճարան մը ապաստանիլ: Ցուցարարները եռեւէն հասան եւ ծանրապէս վիրաւորեցին: Սրճարանը աւարի տրուեցաւ ամբոխին կողմէ: Հինգ ցուցարարներ ալ վիրաւորուեցան:

Հայ չմնաց, իրար կը ջարդեն

Ահռելի ոճիրի մը լուրը կը հասնի Անատոլուէն: (Քաղաքին անունը անընթեռնելի է հեռագրին մէջ. թերեւս Պանտրմա):

Րէճէպ անուն մարդ մը կ'իմանայ թէ իր երկու կիներէն մէկը զինքը լքած եւ հօրը տունը գացած է: Րէճէպ հրացանը առնելով, կ'երթայ աներհօր տունը եւ կուրծքին գնդակ մը ուղղելով, գետին կը փռէ: Յետոյ կը նետուի առաջին կնոջը վրայ եւ դանակով կը մորթէ երախային հետ որ կաթ կ'ուտէր: Այս ալ բաւական չսեպելով, տուն կը դառնայ եւ ծեծի տակ կը մեռցնէ երկրորդ կինը: Յետոյ մայրէն քաշելով, կը տանի մօտակայ անտառ մը եւ կտոր կտոր կ'ընէ: Ու վերջապէս, տունը մէջ քարիւղ լեցնելով, կրակի կու տայ: Ոստիկան զինուորները կը հասնին. Րէճէպ անտառ կը փախչի, բայց կը ձերբակալուի 24 ժամ հետապնդուելէ յետոյ:

Թղթակիցները հեռացուցէք, եթէ ոչ...

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ խորհրդային իշխանութիւնը օգտուելով Լեթոնիոյ հետ կնքուած դաշնագրին աւարտումէն, կը պահանջէ վտարել Ռիգա հաստատուած թղթակիցները, որոնք 13 տարիէ ի վեր այնտեղ լուրեր կը քաղեն Մոսկուայէն եւ կը հաղորդեն Եւրոպա ու Ամերիկա: Խորհրդային բանագնացները միեւնոյն ատեն կը պահանջեն սահմանէն դուրս հանել բաւական թիւով ռուս տարագիրներ, որոնք միապետական հակումներ ունին: Կը պահանջեն նաեւ որ խիստ գրաքննութեան ենթարկուին խորհրդային Միութեան

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿԸ ԳԱՂԹԵ՞Ն

Ռումանիոյ մէջ կը բնակին 200,000 Թուրքեր: Ասոնցմէ զատ թուրք ցեղէ համարուած Կակաւօզներ ալ կան, որոնց թիւը կը յանգի աւելի քան 200 հազարի: Ասոնք քրիստոնեայ ըլլալով, իսլամ Թուրքերը կ'ուրանան անոնց թուրք ըլլալը: Այսուհանդերձ կացութիւնը գիտցողներ կան: Իսլամ կառապան մը ըսած է.— Անոնք մեր հօրեղբայրներն են, բայց ինչ ընենք որ մուրի մէջ մնացած են: (Կառապանը *մուր* բառը գործածած է *աղէտ*ի իմաստով):

Դժբախտաբար, կ'ըսէ թուրք թղթակից մը, Ռումանիոյ Թուրքերուն մէջ կազմակերպութիւն չկայ: Ահա թէ ինչու կը ցրուին: Թէեւ Պուլկարներէն շատ են, ոչ իսկ մէկ երեսփոխան ունին: Միայն Տերակոյտին մէջ Ահմէտ պէյ անուն Թուրք մը կայ: Թուրքերը անհատաբար զանազան կուսակցութեանց յարած են եւ բան մը չեն շահած: Թուրք պատուիրակութեան եկած շրջանում 100է աւելի ռումանացի Թուրքեր գաղթած են Պոլիս: Ասոնք կ'ըսեն թէ կառավարութիւնը կը ճնշէ զիրենք: Անկասկած անոնց յանցանքին մեծ մասը անկազմակերպ ըլլալն է: «Շատ օգտակար պիտի ըլլայ անշուշտ Ռումանիոյ մէջ գտնուած 200,000 Թուրքերուն Թուրքիա բերուիլը»:

Ռումանիոյ ծերակուտականներէն Ահմէտ պէյ հետեւեալը յայտարարած է.

— Պուլկարները բաւական երեսփոխան ունին, բայց այժմու կուսակցութիւնը Թուրքերէն երեսփոխան չհանեց: Թուրքերը գոհ չեն իրենց կացութենէն: Կարգ մը տեղեր ալ անհանգիստ են:

ՆԵՐԳԱՂԹԻ Ե. ԿԱՐԱՒԱՆԸ

Պ. Շահվերդեանէ Բարեգործականի հասած հեռագիր մը կը տեղեկացնէ թէ դեկտեմբերի սկիզբը ճամբայ պիտի ելլէ Ե. կարաւանը, 1150 հոգի, որոնց 100ը Ֆրանսայէն, 300ը Յունաստանէն, իսկ 750ը Պուլկարիայէն: Շոգենաւը պիտի մեկնի Պիրէոսէն, հանդիպելով Սելանիկ եւ Պուրկազ: Բարեգործականը գումար մը պիտի տրամադրէ այս կարաւանին փոխադրութեան համար:

ՏԽՐՈՒԻՆԻ

Ընկ. Ստեփան Միլտոնեան, Մարսէյլի մեր թղթակիցը, դժբախտութիւնն ունեցած է կորսնցնելու իր եղբայրը, ընկ. Մկրտիչ: Դժբախտ երիտասարդը Լիոնէն ինքնաշարժով վերադարձած ատեն, զոհ գացած է ծանր արկածի մը: Իրեն հետ վիրաւորուած են նաեւ ուրիշ երկու հոգի:

Մեր ցաւակցութիւնները Միլտոնեան ընտանիքին:

ՆՈՐ ԱՂԱՆԴ ԱՅՆԹԱՊԻ ՄԷՋ

Կազի Այնթապի մէջ ոստիկանութիւնը ձերբակալած է 33 անձեր, որպէս «Պապի» աղանդին հետեւողներ: Մօտ 4—5 ամիս առաջ, Եգիպտոսէն «Պապի» աղանդին պատկանող ուսուցիչ մը կ'երթայ այս շրջանը եւ իր հետ կը բերէ երկու կնիքներ, հետեւեալ գրութեամբ.— «Ատանայի Պահայական Ակումբ», «Այնթապի Պահայական Ակումբ»: Այնթապի Ակումբին նախագահն է Ապտիւլհագ անուն անձ մը: Ոստիկանութիւնը իր կատարած քննութեան վրայ ձերբակալած է 33 անձեր, ինչպէս նաեւ գրաւած աղանդի վերաբերեալ գրքեր եւ թղթակցութեան «տօսիէ»ներ: Հասկցուած է որ աղանդաւորները շիման մէջ էին Պապի աղանդին նախագահին հետ, որ այժմ Հայֆա կը գտնուի:

ՄԵՐ ԲՈԼՈՐ ԱԶԳԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԾԱՆՕԹՆԵՐՈՒՆ

«Մելքոնեան Հաստատութեան» սաներէն Հայկազուն Սինանեանը (Պարտիզակցի) եկած է Ֆրանսա, իր հօրեղբօր Յ. Սինանեանի մօտ եւ այժմ կը գտնուի Monte-Carlo եւ Nice: Մնայուն հասցէ՝ 115, Route d'Orléans, Cachan (Seine), France: (Ծ.)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

«GREY WOLF»

(Հեղինակ՝ H. C. ARMSTRONG)

Ե.

Գահաժառանգ իշխանը, ինչպէս բացատրեցինք նախորդ յօդուածով, բարեկամ չէր պատերազմական նախաբարին եւ համաձայն էր Մուսթաֆա Քէմալի տրամաբանական առաջարկին: Բայց ըսինք նաեւ որ չէր համարձակեր այդ նպատակով մօտենալ Էնվէրին: Միեւնոյն ժամանակ կը վախնար Մուսթաֆա Քէմալէն ալ: Անոր ուժեղ անհատականութիւնը կրնար թերեւս օրին մէկը իբրեւ զէնք օգտագործել Էնվէրի դէմ, բայց անխոհեմութիւն էր հիմակուց անոր ափին մէջ իյնալ: Իրականին մէջ վատոգի մէկն էր իշխանը, կ'եզրակացնէ Արմսթրօնկ:

Հազիւ Պոլիս վերադարձած, Քէմալ կը հիւանդանայ ծանրապէս: Գրեթէ երեսի վրայ ձգած էր Սօֆիայի մէջ առած հիւանդութեան դարմանումը: Բաց ի այդ, ֆիզիքական եւ մտաւոր ծանր աշխատանքներու կողքին շարունակած էր խմել եւ անցընել շուայտ կեանք մը: Ախտը վարակած էր երիկամունքները, ամբողջ ամիս մը անկողնին փակած կը տառապէր զարհուրելի ցաւէն եւ բժիշկներուն խորհուրդով կը մեկնէր Վիեննա եւ Քարլսպատ:

Ֆիզիքական չարչարանքին հետ մտքի անդորրութիւնն ալ կորսնցուցած էր. վհատութեան պահեր կ'ունենար. երբեմն ոչ մէկ բանով կը հետաքրքրուէր: Սուլթանին մահէն յետոյ (յուլիս 1918) Վահտէտտինի գահակալութիւնն անգամ անտարբեր ձգած էր զինքը:

Իզզէթ փաշա, որ նոր Սուլթանին թիկնապահ նշանակուած էր եւ հակառակորդ մըն էր Իթթիհատին, Պոլիս կը կանչէ Քէմալը: Էնվէր ընդհանուր հրամանատարի պաշտօնէն զրկուած էր. Վահտէտտին սկսած էր «ցոյց տալ իր ակռաները»: Երկար վարանումներէ յետոյ, Քէմալ կը հասնի Պոլիս յուլիսի վերջը, տակաւին հիւանդ: Վերադարձը՝ իր բարեկամներուն եւ թշնամիներուն շրջանակին մէջ, կը լարէ իր ջիղերը: Ոտքի է դարձեալ. կը յիշէ իր գլուխ – գլխի մտերմութիւնը Վահտէտտինի հետ: Գործելու ժամանակը եկած է, կը խորհի Քէմալ:

Կը ներկայանայ նոր Սուլթանին: Սիրալիր տեսակցութիւն: Սուլթանը նոյն իսկ սիկարէթ մը կը վառէ Քէմալին, — բացառիկ պատիւ եւ թերեւս քաջալերութիւն սրտաբաց խօսակցելու: Քէմալ կը ճառէ դարձեալ իր ծրագիրներուն մասին — «Կացութիւնը աղետալի է, Սուլթանը պէտք է իր ձեռքը առնէ բանակը, որքան ատեն որ Էնվէր եւ Գերմանացիները պաշտօնի վրայ են, ինքը, Սուլթանը խամաճիկ մըն է միայն. պէտք է ճամբու դնել Էնվէրը եւ ետ ղրկել Գերմանացիները: Պէտք է ինքը Քէմալ՝ նշանակուի ընդհանուր սպայակոյտի պետ, փրկելու համար Թուրքիան մօտալուտ քայքայումէն: Սուլթանը պէտք է լուծէ գերման զինակցութիւնը եւ կնքէ անջատ հաշտութիւն մը»: «Քեզի պէս մտածողներ շատ կա՞ն», կը հարցնէ Սուլթանը: «Այո», կը պատասխանէ Քէմալ. բայց Սուլթանը խոստում չի տար: Կ'ունենայ երկրորդ տեսակցութիւն մը Սուլթանին հետ. եւ յետոյ երրորդ մը: Անօգուտ: Կը ջղայնանայ հետզհետէ, կը պոռայ, կը բարկանայ Սուլթանին ձայնը անլսելի ընելու առիթման. կը մոռնայ կենցաղավարութեան օրէնքները Սուլթանին ներկայութեան:

Բայց կը սպառի վեհապետին համբերութիւնը. «Ես ամէն բան կարգադրած եմ Էնվէր եւ Թալաթ փաշաներուն հետ», կը պատասխանէ ու կը ճամբէ Քէմալը:

Իրականութեան մէջ Էնվէր սպառնացած էր Սուլթանին, որ Տամատ Ֆէրիտ փաշայի խորհուրդով համոզում գոյացուցած էր թէ ինք անկարող էր մաքառելու Էնվէրին եւ Իթթիհատին հետ: Մուսթաֆա Քէմալ հետեւորդներ չունի, կը մտածեր ան, ուրեմն պէտք է խոհեմ ըլլալ եւ ինքն իր գլխուն թողուլ այդ յախուռն երիտասարդը:

Չափէն աւելի կը ջղայնանայ Քէմալ: Ուրեմն Էնվէր յաղթած էր իրեն, իսկ Վահտէտտին լքած էր զինքը:

Քանի մը օր վերջ, Սուլթանը պալատ հրաւիրելով Մուսթաֆա Քէմալը, կը յայտնէր անոր, կարգ մը փաղաքշական խօսքերէ ետք, թէ նշանակուած է Սուրիոյ ճակատի հրամանատար:

Քէմալ պալատին սպասման սրահին մէջ կը հանդիպի գերման սպաներու եւ Էնվէրին որուն դառնալով, կ'ըսէ.

— «Աֆէրին Էնվէր, կը շնորհաւորեմ. շահեցար. որքան գիտեմ, մեր Սուրիոյ բանակը միայն անունով գոյութիւն ունի. ինծի այնտեղ ղրկելով վրէժ է որ կը լուծես»:

Գերման զինուորական մը, որ ներկայ էր, այս տեսարանին բարձրաձայն կ'ըսէ.

— «Կարելի չէ որ եւ է բան ընել Թուրք զինուորներով. անոնք անասուններու կը նմանին. միայն փախչիլ գիտեն. մի՛ դք անոնց վրայ հրամանատար եղողին»:

Քէմալ կատաղի ակնարկ մը կը նետէ Գերմանացիին աչքերուն ու կը պատասխանէ.

— Ես ալ զինուոր եմ եւ հրամանատար եղած եմ. Թուրք զինուորը երբեք չի փախչիր. բայց անգամ չի գիտեր: Դո՛ւք, պարոն հրամանատար, թերեւս Թուրք զինուորին կռնակը տեսած էք այն պահուն երբ դուք ալ կը փախչէիք: Ի՞նչպէս կը համարձակիք պատասպարանել Թուրք զինուորը, ձեր իսկ վախկոտութեան համար:

×

Օգոստոս ամսուն Մուսթաֆա Քէմալ Սուրիոյ ճակատն է, հրամանատար 7րդ զօրաբանակին:

Կովկասի բանակը շատ գէշ կացութեան մէջ էր. իսկ Սուրիոյ բանակը աւելի քան ողորմելի է. զինուորները անօթի, մերկ, հիւանդ, կը մեռնին հարիւրներով, ամէն օր: Մինչդեռ թշնամի բանակը կը պատրաստուի յարձակումի՝ ամենալաւ պայմաններու տակ:

Արմսթրօնկ դարձեալ կը չափազանցէ, հրաշագործ կարողութիւն եւ հնարամտութիւն վերագրելով անոր: Ան է միշտ որ խրատ կուտայ ու խելք կը սորվեցնէ գերման զինուորականութեան, նոյն իսկ Լիման Ֆոն Զանտէրսին որ յաջորդած էր Ֆալքէնհայմին: Հակառակ իր պատասխանատուութեան, սակայն, Քէմալ յաջողապէս նահանջ մը կը կատարէ այս ճակատին վրայ: Ցամաք աշխատանքէ եւ կռիւէ զատ ոչ մէկ յաջողութիւն: Ցուսահատօրէն իմաստակ եւ սնապարծ՝ կը խոստանայ հրաշքներ որոնց միայն ինք կը հաւատայ:

Անգլիական բանակը կը յառաջանայ դէպ ի հիւսիս: Արդէն փճացուցած է թրքական 8րդ եւ 2րդ զօրաբանակները եւ քիչ մնացած է որ գերի բռնէ Լիման Ֆոն Զանտէրսը: 7րդ զօրաբանակին դէմ կայ զօրաւոր ճակատ մը որ անշարժութեան դատապարտած է զայն: Երուսաղէմ, Դամասկոս, Հալէպ, կը գրաւուին հետզհետէ: Այս՛, այս՛, կը նահանջէ թրքական բանակը. անօթի, ծարաւ, հիւանդ, ընկճուած ու ցնցոտիներու մէջ փաթթուած բանակը Թուրքիոյ «մեծագոյն հերոսին»:

Քէմալ համակերպած է Արաբիոյ, Պաղեստինի, Սուրիոյ կորուստին, չէ՞ որ անոնք թրքական հողեր չէին արդէն, բայց պէտք է ամէն գնով արգիլել թշնամիին մուտքը բուն թրքական սահմաններէն ներս: Ուրեմն նոր պատրաստութիւններ թշնամին ջախջախելու համար Ալէքսանտրէթի դուռներուն առջեւ: Եւ սակայն... քաղաքական նոր դէպքեր պատճառ կ'ըլլան որ Քէմալ իր նպատակին չհասնի:

Կնքուած է Մուտրոսի զինադադարը. Թուրքիա պարտուած է. գերման զինուորականութիւնը կը վերադառնայ հայրենիք. գահլիճը ինկած է: Նոր կառավարութիւն մը կազմուած է Իզզէթ փաշայի վարչապետութեամբ, գահլիճին մէջ են Ֆէվզի, Ֆէթհի, Րէուֆ, Ըսմէթ, բայց չկայ ինքը՝ Քէմալը:

Ցանկարծ Իզզէթ փաշա, որ Սուլթանին հետ կռուած էր, հեռագրով կը կանչէ Մուսթաֆա Քէմալը, «որովհետեւ ինք նպատակ ունի հրաժարելու եւ անգլիասէր Թէվֆիք փաշան կը պատրաստուի կազմել նոր դահլիճը»:

×

Զինադադարէն ամիս մը վերջն է որ Պոլիս կը հասնի Մուսթաֆա Քէմալ: Շատ բան փոխուած էր հին օրերէն: Դաշնակից նաւատորմը կը ծփար Վոսփորի անուշ ջուրերուն մէջ: Միջդաշնակցային վարչութիւն Տարտանէլէն մինչեւ Պոլիս. Դաշնակից զինուորներ ամէն տեղ. ոստիկանութիւն, նաւահանգիստ, պաշտօնատուներ բոլորը, բոլորը երէկուան թշնամիներուն ձեռքը: Անվերադարձ գրաւուած են Եգիպտոսը, Սուրիան, Պաղեստինը, Արաբիան: Թուրքիան ջախջախուած յուսահատօրէն: Իթթիհատի հետքն անգամ չկար. Թալաթ, Էնվէր ու Ճէմալ փախած էին արտասահման. իսկ Ճավիտ եւ միւսները թաքստոցի մէջ: Թէվֆիք, ալեւոր Սատրազամը Համիտին, կազմած էր նոր կառավարութիւն մը, հլու հնազանդ կերպով կատարելու համար թշնամիէն եկած հրամանները:

«Ուժի այս ցուցադրութիւնը չսարսափեցուց Մուսթաֆա Քէմալը», կ'ըսէ հեղինակը:

Առաջին անգամ կը տեսնէ Իզզէթ փաշան եւ կը ջանայ նոր շարժում մը ստեղծել որուն նպատակը պիտի ըլլար վերականգնանացնել Թուրքիան: Հակառակ է ինք այն բոլոր հոսանքներուն որոնք արտաքին աջակցութիւն կը փնտռեն հայրենիքը փրկելու համար: Համախոհներ ունի հոս – հոն, խորհրդարանէն ներս. աւելի ուժեղ է իր դիրքը հիմա. Էնվէրի բացակայութեան ինք միակ զինուորականն է որ ունեցած է յաջող կռիւներ պատերազմի ընթացքին: Այլ եւս ինքզինքը կ'երեւակայէ պատերազմական նախարար: Սակայն պարտութիւնը շփոթութեան մատնած է օրուան քաղաքական գործիչներն ու ամբողջ Թուրք ժողովուրդը: Խորհրդարանին մէջ Թէվֆիք փաշա վստահութեան քուէ կը ստանայ այն երեսփոխաններէն որոնք համաձայնութիւն յայտնած էին Քէմալի ծրագիրներուն:

Քէմալ զայրացած՝ շունչը կ'առնէ Սուլթանին քով.

— «Զիս պատերազմական նախարար նշանակեցէք եւ ես պիտի փրկեմ Թուրքիան. այս խորհրդարանը պէտք է լուծուի. երեսփոխաններուն կէսը դաւաճաններ են»:

Սուլթանը կը փոխէ խօսակցութեան նիւթը ու կը հարցնէ. «Բանակը հաւատարի՞մ է ինծի»: — «Պատճառներ չունիմ հակառակը ենթադրելու», կը պատասխանէ Քէմալ: — «Լա՛ւ ուրեմն, ուշադրութիւն ըրէ որ հաւատարիմ մնայ ան» կ'ըլլայ Սուլթանին պատասխանը:

Ցաջորդ օրը Սուլթանը կը լուծէ խորհրդարանը եւ վարչապետ կը նշանակէ իր քեռայրը՝ Տամատ Ֆէրիտ փաշան: Սուլթանը գիտէր որ Քէմալ կարող զինուորական մըն էր, բայց գիտէր նաեւ որ վտանգաւոր էր եւ անզուսպ եթէ իշխանութիւն ունենար:

Սուլթանին այս յանկարծական կարգադրութիւնը փոթորիկ կը յարուցանէ: Կասկածողներ կ'ըլլան նոյն իսկ որ Մուսթաֆա Քէմալն էր իր խորհրդատուն, թէեւ նոր դահլիճին մէջ պաշտօն չէր տրուած անոր:

Վահտէտտին գործած էր ինքն իր գլխուն. վախկոտ եւ անձնասէր մարդ՝ կ'ուզէր հաստատ պահել իր գահը. ստիպուած էր անուշ վարուիլ յաղթական պետութեանց, մանաւանդ Անգլիոյ հետ: Պէտք չկար ուժով կառավարութեան մը: Անգլիա պատճառներ ունէր հանդիսա ձգելու զինքը՝ խալիֆան բոլոր Իսլամներուն:

Քաղաքական պարտութիւն մը եւս Մուսթաֆա Քէմալի համար որ ըմբոստ եւ յամառ՝ դարձեալ կը մնար առանձին:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

Բարձր պարիսպներ, փառաշուք սօսիներ, մայր-դուռներ սնապարծ, Բարձրագոյն Դուռը, հնօրեայ աղբիւր մը — «դահճին աղբիւրը», — ընդարձակ հրապարակ մը, ուրկից վեց մինարէներ երկինք կը նետուին՝ ցայտելով գմբէթներու խումբի մը մէջէն. — Սուլթան Ահմէտի մզկիթն է, սուլթանը որ ամուսնացաւ խեղդամահ Քէօսէմի հետ:

Վար կ'իջնեմ հանրակառքէն, ձախ կը ծռիմ, կ'անցնիմ կամարի մը տակէն եւ ինքզինքս կը գտնեմ Այա-Սօֆիայի հին կալուածներուն առջեւ, զոր միւսլիմաններն ալ կը կոչեն իր յունական անունով, «Այա-Սօֆիա», Աստուածային իմաստութիւն:

Հաստ որմայեցները, որ դրուած են ամրապնդելու համար ճարտարապետութիւնը, տգեղցուցած են ճակատը՝ ուժ դուռներ բանալով արքայագրան մօտ, որ կը բացուէր Բիւզանդիոնի կայսրերուն յաղթութեանց ժամանակ:

Նախատեանէն վերջ, — որուն սրբոց պատկերները լոյսին կը բերուին հիմա, շնորհիւ Թարնէկիին — եւ նախագաւիթէն յետոյ, ահա հսկայ մայր տաճարը, որ կը մնայ, 14 դար յետոյ, ինչպէս ուխտեր էր իր հիմնադիրը, «Աստուծոյ տուն մը, որուն նմանը շինուած չէ եւ չպիտի շինուի երբեք», եկեղեցի մը, որ շինուած է Տրալլէսի Անթեմիոսին, Եփեսոսի Անմահիտին, Ասորիքի Բահաղին մեհեաններուն գեղեցկութեամբը: Արդարեւ հեթանոսական բոլոր տաճարներէն հրաշալի սիւներ ղրկուած էին՝ բարձրացնելու համար կամարները «Աստուածային Իմաստութեան»:

Եւ երբ, հինգ տարի յետոյ, Յուստինիանոս կայսրը ներս մտաւ այս տաճարէն, կանգնելով գմբէթին տակ, — այնքան բարձր ու այնքան թեթեւ, որ կը թուէր թէ «կախուած է երկինքէն անտեսանելի շղթաներով» — չափազանց շլացաւ գեղեցկութեան ու վազեց ոսկեպատ խորանը, որ շինուած էր նման Երուսաղէմի տաճարին խորանին, բռնեց սիւներէն եւ, սուրբ հպարտութեան մը խանդավառութեամբ, գոչեց. — «Սողոմո՛ն, յաղթեցի քեզի»:

Ինը դար յետոյ, ուրիշ նոյնքան զօրաւոր ձեռքեր, նոյնքան լափշտակուած, բռնեցին խորանին սիւներէն: Սուլթան Մէհմէտ Ֆաթիհն էր, որ իր ճերմակ ձին քշելով Այա-Սօֆիայէն ներս, Քրիստոնեաներու ցայտած արիւնովը կարմիր անոր կողերը աշտանակելով դէպի խորանը, գոչեց. — «Փառք Ալլահին, որ ինծի շնորհեց այս յաղթանակը, իր փառաբանութեան նուիրեմ աստուածային այս բնակարանը»: Եւ հրամայեց ջարդել 30 հազար Բիւզանդացիները, որոնք ապաստանած էին Այա-Սօֆիա:

Ցետոյ ամիսնե՛ր պէտք եղան դուրս թափելու համար դիակները, եւ ուղտի կարաւաննե՛ր պէտք եղան՝ վարդի ջուր բերելու համար Իզմիրէն, որպէս զի սրբագործեն եկեղեցին: Սուլթանուհիներն եկան իրենց մազերով սրբելու եկեղեցին մարմարները:

Հիմա, խորանին տեղը փորուած է «միհրապ»ը: Բայց խորանիքին ծոցերուն մէջ դեռ կը թուչկոտին չորս հրեշտակապետները, որ կապոյտ թեւեր ունին եւ ոսկեգոյն սաղ մը իրենց ճակատին: Չորս անկիւններուն մէջ, չորս աւետարանիչներուն պատկերներուն տեղը գրուած են չորս առաջին խալիֆաներուն անունները: Իսկ գետինը լայնկէր զորգ մը կը ծածկէ խճանկարները:

Այդ զորգը շինուած է իրար հիւսելով բազմաթիւ նման զորգեր, ուղղագիծ եւ երկար, աղօթողի մը երկրպագութեան տեղին չափով, մուգ կարմիր գոյնով:

Բայց յանկարծ, քնքուշ այս բուրդին վրայ կը կարծեմ տեսնել հազարաւոր մարդիկ, զորս կը հնձէ մանգաղ մը եւ կը փռէ իրենց արեան մէջ:

Սակայն այս ի՛նչ անուշ հեծեծում է, ի՛նչ երկնային երաժշտութիւն, որ զիս կ'ազատէ այդ վայրագ տեսիլքէն: Կը նայիմ շուրջս, — ամայի է մզկիթը: Եւ արդէն կ'երեւակայեմ որ, գմբէթի երկինքին մէջ, հրեշտակապետները, որ ոսկեղէն սաղեր ունին իրենց հակտին, կ'երգեն փառաբանութիւն գաղափարիս: Բայց ահա, ծալապատիկ երգիչներու դասին վանդակորմին ետեւ կը նշմարեմ խիղճնուկ եւ ծերուկ հօճա մը, որ, քաղքէթին արեւանոցը ծածկելին բերած, կ'աղօթերգէ...

Դեռ կը թափառիմ անճառելի գմբէթին տակ, հիացումով կը դիտեմ, մուգ դրան մօտ, ալաբաստրէ անօթները, որ դրուած են աքանջելի բուրանոցի մը վրայ, վերը կանանցը, որ կը յենու հեթանոսական սիւներու վրայ: Այստեղ էր որ հրաշալին Թէոդորա կուգար երկրպագելու, այստեղ էր, որ, յետոյ, սուլթանուհիները կուգային աղօթելու: Վերջապէս կը հասնիմ խորշ մը, որ կը մնայ երկու սիւներու միջեւ, —

ԱՆԴՐՇԻՐԻՄԵԱՆ ՁԱՅՆԵՐ

(Պատերազմի գրականութիւն)

ՀԱՌԱՉՆԵՐ ՈՒ ՄՐՄՈՒՆՋՆԵՐ

Ժամանակի անիւը կը դառնայ
Եւ կը ճռուի յեղյեղուկ տենչերու,
Անէ՛ծք դժգոհներու,
Հաճելի բոլո՛ր խնդութերուն:

Է. ՆՕՀԱՆՍԸՆ

Թէեւ Գերմանիան բոլորեց անձկութեան ու ցնցումներու մռայլ տասնամեակ մը, նոյն հոգեսասան գրականութիւնը ծնունդ առաւ հո՛ն, եւ արտադրեց մէկէ աւելի գեղեցիկ գործեր:

Ռըմարք, Եօհանսըն, Հ. Ման, Ռէնն, Փէթէր Մարթէն Լամպէլ, Քիւհնէրդ եւ ուրիշներ, նոյն խարոյկին շուրջ բոլորուած կը պատմեն, կը նկարագրեն, կը ցուցադրեն ճարճատող բոցերուն աւերներն ու ցանած մոխիրները...:

«Զազրելի՛ պատերազմ, անիծաբո՛յր պատերազմ... մարդիկ, ազգեր, Եւրոպա... քաւո՛ւր...» կ'աղաղակեն խրամներուն ետեւէն համազգեստներու տակ ծածկուած զինուորները:

«Մարդն՝ Աստուած,
Մարդը՝ չարագործ,
Մարդը՝ խելագար...»:

Եւ գերման հեղինակները հուժկու ջերմութիւն մը կը հոսեցնեն պատերազմի պաղ դէմքէն եւ սարսուռ ու արդահատանք կը կաթեցնեն դէպ ի մարդկային լքուած գոյութիւնները, որոնք ռազմի դաշտերուն վրայ խոցոտուած ու իբր պարար խառնուած են հողին:

Երկու թշնամի երկիրներու սահմաններէն, զարմանալի զուգադիպութեամբ, եղբայրական համանման ըղձացումներու շունչն է որ կը բարձրանայ, անտեսելով ազգային կապանքները եւ գուրգուրալով միմիայն մարդարարածին վրայ:

Ռըմարքի «Արեւմտեան ճակատին վրայ ոչ մէկ նորութիւն» (*) գիրքը, որ եւրոպական գրականութեան ամէնէն բախտաւոր երկերէն մէկն եղաւ, չամբաստաներ գերակատարները, չի փնտռեր պատճառները, չի ապաստանիր դաւանանքի մը նուիրականութեան վրայ, այլ կը փորձէ ցոյց տալ թէ ի՛նչ էր պատերազմի ընթացքին ջախջախուած սերունդի մը վիճակը: Անոր կեդրոնական մտահոգութիւնն է ճշմարտօրէն բեմադրել սերունդ մը, որ փշրուեցաւ դէպքերուն տակ, եւ տիրապետող գաղափարը՝ մերկացնել պատերազմը իր մահաբեր բոլոր հետեւանքներով ու անդրշիրիմեան ձայներով: Եւ դառնութեամբ ու կծու հեգնութեամբ կ'ըսէ.

— «Ճակատի օրերը, չարաքերը, տարիները յարութիւն պիտի առնեն օր մը եւ մեր մեռած ընկերները պիտի գան եւ քալեն մեզի հետ... որո՞ւ դէմ, որո՞ւ դէմ... պատրանքներու եւ սխալներու ծառայող մարդոց դէմ»:

Նոյնը կ'ոգեկոչէ «Ուրական»ի հեղինակը, Ֆլօրիան Փարմանթիէ, ըսելով.

— «Մեռածնե՛ր, ձեր յարութիւնը մեր մէջ կատաղի ընդվզում մըն է. սարսափները տանելի են այն ատեն միայն, երբ գլխահակ ետ չես նայիր, բայց կը սպաննեն քեզ, երբ կը մտածես անոնց վրայ»:

Ռըմարք, ցեղային գետնի վրայ կանգնած չէ խարազանելու համար պատերազմը, այլ մարդկային գետնի վրայ, որ կը հակադրէ ազգութեան եւ տար համար իր խօսքն ուղղած է բոլոր մարդոց: Անոր էջերուն վրայ դուք չէք գտներ ո՛չ ճառ, ո՛չ երեմիական, այլ իրական ու հրէշային զարհուրանք մը, որ կոյր ճակատագրականութեամբ կը ցցուի առջեւդ եւ կը սասանեցնէ հոգիդ:

Ռըմարք գերազանցօրէն հասած է իր նպատակին՝ տալով մարդկային ապրումներով հարուստ ու ցնցող էջեր: Ան կը նկարագրէ մարդոց ներքին փոթորկումները, որ կը սպաննեն իր նմաններուն առանց որ եւ է անձնական պատճառներու, կը սպաննեն, որովհետեւ կոչուած են սպաննելու. հոգեբանական նուրբ վերլուծումներ կ'ընէ եւ կ'ոգեկոչէ բուն մարդը, որ ծնած չէ պաշտօնական դահիճ դառնալու:

Մարդասիրական զգացումներով տոգորուած՝ լուսեղէն մաքերով ծրփուն, վիպական վաւերուն երանգներով ներկուած՝ զմայլելի գործ մըն է նաեւ Եօհանսընի «Հետեւակազօրքի չորսերը» աշխատութիւնը:

Հարուստ երեւակայութիւն, ուժեղ պատկերներ, կենդանի տիպարներ, իմաստուն խորհրդածութիւններ, կը յատկանշեն տաղանդաւոր հեղինակը, որ այնքա՛ն յուզիչ դրուագներով եւ միմիայն չորս հոգիի միջոցով կը պատկերացնէ պատերազմին ամբողջ ողբերգութիւնը: Դիտելու, զգալու եւ նկարելու ցայտուն կարողութիւնը, զոր ունի Եօհանսըն «Հետեւակազօրքի չորսեր»ուն բովանդակութիւնը կը դարձնէ եղերականօրէն հմայիչ: Բառերը կրկնակ զօրութիւն կը ստանան կարծես, երբ հեղինակը հակիրճ տողերու մէջ հսկայ հորիզոններ կը բանայ մաքիդ առջեւ եւ ցաւոտ ու զայրոյթի ալիքը կուգայ երեւոյթներու վրայէն կուտակուելու ներսդ:

Անստոյգ մահուան առջեւ կանգնած ուսանողը, յուշատետրէն փրցուած թուղթի մը վրայ կը գրէ նամակ մը՝ իր սիրուհիին. նամակ մը, որ անոր ձեռքը չպիտի հասնի երբեք եւ վերջինը պիտի ըլլայ:

Ահա հատուած մը միայն, ցոյց տալու համար թէ մահամերձի մը վերջին գերբնական ճիգերուն մէջ, կեանքին ամուր կառչած մարդը, որպիսի՛ արտասուշ ու հոյակապ, անդարձ ու մրրկող ձեւով կը պոռթկայ...

— «... Եթէ վերադառնամ, ինծի կը թուի թէ ուրիշ աշխարհէ մըն է որ կը վերադառնամ եւ մենք դժուարաւ պիտի հասկնանք իրար: Դուք ամէնքդ ալ, որ երբեք չէք երեւակայեր թէ մենք ինչ վիճակի մէջ ենք, եւ միմիայն բառերուն ուժով է որ կ'ըմբռնէք, մենք, այլ եւս բառ չենք գտներ արտայայտելու: Բանով մը... ոչնչո՛վ... ճակատի կեանքով մենք բաժնուած ենք: Ասիկա բանի բաժանում մը չէ, այլ խիստ թեթեւ ու անշօշափելի «բանով» մը, միմիայն զգայուն ականջներուն եւ աչքերուն մատչելի: Ինչ որ որոշ է, մենք բոլորս ուրիշ կերպ պիտի զգանք եւ ուրիշ կերպ պիտի մտածենք:

«Քեզ համար, պատերազմը «պո՛ւմ, պո՛ւմ» մըն է, աղմուկ մը, փոքրիկ ծակ մը սրտին մէջ, կամ գլուխին վրայ ու բազուկին մէջ, եւ կամ շատ շատ հիւանդանոցը ու թաղում մը... իմ պաշտելի հրեշտակս, ես ալ 1914ին այդպէս կ'երեւակայէի: Ես բնաւ չուզեցի քեզի նկարագրել զարհուրելի իրականութիւնը: Չուզեցի որ մտահոգուիս: Բայց այսօր, պէտք է սակայն, որ ես քեզի խօսիմ անկեղծօրէն, որովհետեւ կը կարծեմ որ ողջ չպիտի վերադառնամ: Աւելին: Եւ գիտեմ հաստատօրէն, գիտեմ, ինչպէս գիտեն ու կը գուշակեն շատեր ճակատագիրը: Եթէ պատահաբար մէկը գտնէ այս երկտողս եւ քեզի ղրկէ, կը ստանաս հաւանօրէն: Այդ հաւատքով է որ կը գրեմ քեզի աննկարագրելի պատերազմը, պատերա՛զմը ինչպէս որ է:

«Աւա՛ղ, կը նկատեմ որ գրիչս անկարող է: Բառերը՝ բառեր են միշտ, որ կը թռչին հովին նման:

«Այս բոլորը կը գրեմ քեզ 18 տարեկան երիտասարդ զինուորի մը քովէն, փորը պատռած, արիւնը կը հոսի, աղիքները կը թափին դուրս: Արնահոսութիւնը դադրեցուցինք եւ հիմա կը սպասենք որ ան գայ: Ա՞ն, ո՞վ, գիտես — մահը:

«Զարհուրելի հոտ մը կը բուրէ շուրջս: Արդեօք համայնական փոսի մը քով կը գտնուիմ: Չեմ գիտեր: Անտանելի է հոտը: Անկարելի է դիմանալ, սիրտս կը խառնուի եւ աչքերս կը մթնէ:

«Այժմ լաւ, սիրելիս, պէտք է որ ըսեմ քեզի: Եթէ ես մեռնիմ հոս, դուն փոքրիկ խաչ մը կը շինես եւ կը տնկես պարտէզին այն անկիւնը, որ եղած է մեր վարդերուն անկիւնը...»:

Նոյնքան յուզիչ են գերմանացի ինը ուսանողներու նամակները, որ հրատարակուած են Լա Նուվէլ Ռըվիւ Ֆրանսէզին մէջ թարգմանաբար: Մայրական գիրկերէն, դպրոցական նստարաններէն մինչեւ խրամները անսահման ողբերգութիւն մը կը թաւալի անմեղ զոհերուն բերնէն:

Այլեւս չպիտի երկարենք այս աղէկտուր ճիչերուն շարանը:

Այս բոլորի «մէկ բանին» պարզ է եւ որոշ— ստեղծել զզուանք մը պատերազմին հանդէպ եւ հոգեբանօրէն հաշտեցնել օրէնքէ եւ մարդկութենէ դուրս: Պատերազմի գրականութիւնը խորունկ ճեղք մըն է բացած մարդկային բազմութիւններուն մէջ, թրթռացուցած է ամէնէն զգայուն լարերը եւ դիւանագիտական սակարկութիւններէ դուրս է հռչակած Մարդն ու մարդկային կեանքը:

Հայ գրականութիւնը տարաբախտաբար եղած է շատ ժլատ, այս գետնին վրայ:

Ամէնէն եղերական եւ ամէնէն քստմնելի ոճիրն է գործուած մեր ցեղին կէսին վրայ եւ տակաւին այսօր, հակառակ Ե. Օտեանի գուշակութեան, չյայտնուեցաւ ո՛չ Վարուժան մը եւ ո՛չ Սիամանթօ մը:

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

(*) «Յուսաբեր» թարգմանած եւ հրատարակած է այս կարեւոր գործը, ինչպէս եւ «Ետքը»:

այստեղ է գրուած հին յախճապակի մը, որ կը ներկայացնէ Մէքքէի «Քեապէ»ն:

Այստեղ Թրքուհի մը կայ, որ կ'աղօթէ, «նոր» Թրքուհի մը, մետաքսէ գուլպայով եւ արդիական զգեստով, վզնոց մը փաթթած իր կզակին տակէն: Շուքին մէջ քաշուած է, չեմ ուզեր անհանգիստ ընել զինք: Ա՛խ, ի՛նչ ջերմեռանդութեամբ կ'երկրպագէ, կը ծալի իր ծունկերուն վրայ, ճակատը կը քսէ գետնին, ոտքի կ'ելլէ, ու նորէն կը սկսի: Բայց երբ իր աչքերը կը բանայ երկինքի, թախանձագին կը պաղատի «Քեապէ»էն, ու կը հեծկլտա՛յ, կը հեծկլտա՛յ...:

Կը հասնի «առաջնորդ» մը, շուրջը Անգլիացիներ: Անոնց կը բացատրէ յախճապակիին սրբութիւնը: Զբօսաշրջիկները կը կանգնին կնոջ եւ քարին միջեւ: Մէկը նոյն իսկ կը զարնուի ու անդին կը նետէ կնոջ կօշիկը: Կինը ձայն անգամ չի հաներ: Մէկ կողմ կը քաշուի, ու յետոյ կը դիտէ անոնց մեկնումը, — ա՜խ, ի՛նչ տխուր ժպիտով, — եւ կ'առնէ կօշիկը ու կը վերսկսի իր փառաբանութիւնն ու պաղատանքը:

Դուրս կ'ելլեմ միւս դռնէն՝ երթալու համար թանգարան: Առաջ, թանգարանը մաս կը կազմէր Էսկի Սէրայի ու իր պարտէզին: Մուտքի դրան առջեւ, հին սօսի մը, որուն կեղեւը կը պատռի ու կը թափի: Ենիչէրիներուն կախաղանի տեղ կը ծառայէր այս ծառը: Այս ծառին ժամանակակից ուրիշ ծառեր ալ կան, տակաւին դիմացկուն, որոնք անշուշտ տեսան քանի՛ քանի՛ մարմիններու գալարումը եւ քանի՛ քանի՛ սուլթանուհիներու անցնիլը:

Քիչ մը հեռու, գաւիթին սանդուղներուն վրայ, աքասիայի մը շուքին ապաստաներ էին երեք կիներ,— երկու պառաւները չարշաֆ կը կրէին, իսկ մանկամարդ աղջիկը՝ գլխարկ եւ տէքոլթէ շրջազգեստ: Պառաւներէն մէկը կուլայ, միւսը կը հառաչէ, իսկ աղջիկը, ոսկեղէն երազի մը մէջ թաղուած, կը ժպտի:

Բարեւ կուտամ Թուրքերէն եւ կը նստիմ իրենց մօտ: Աղջիկը, նոյն ժպիտով, կը պատասխանէ ինծի ֆրանսերէն: Փարիզէ՞ն, թէ ես Փարիզէն եկած Ֆրանսուհի՞ մըն եմ,— երկու ձեռքերով կը սեղմէ սիրտը ու կ'ըսէ.

— Ա՛խ, Փարի՛զ, Փարի՛զ, կ'ուզեմ Փարիզ երթալ ես ալ:

— Ի՞նչ ընելու:

— Ամուսնանալու:

— Նշանուա՞ծ էք:

— Ո՛չ: Բայց քոյրս ամուսնացած է Փարիզի մէջ: Անշուշտ գիտէք, որ հիմա մենք ալ կրնանք ամուսնանալ օտարականներու հետ: Առաջ անկարելի էր ատիկա: Մեր կրօնքը կ'արգիլէ՛ր: Հիմա Կազին ու մեր նոր օրէնքները թոյլ կուտան ամուսնանալ օտարականներու հետ:

— Բայց դուք չէի՞ք նախընտրեր ամուսնանալ Թուրքի մը հետ:

— Ո՛չ, ո՛չ, կը պատասխանէ արհամարհական ձեւով քիթ - պռկունք ըրած, Թուրքերը շատ մոլեռանդ են: Անոնք կ'ըսեն թէ կը սիրեն բարեփոխութիւնները, բայց սուտ է, — կը սիրեն բարեփոխութիւնը իրենց համար, բայց ոչ մեզի համար: Ո՛չ, ես չեմ ուզեր ամուսնանալ Թուրքի հետ: Ես կ'ուզեմ ամուսնանալ օտարականի հետ, Անգլիացի, Ֆրանսացի, Իտալացի, փոյթ չէ: Ես կ'ուզեմ Փարիզ երթալ:

— Ո՞վ են այս կիները:

— Այն որ կը հառաչէ՝ մայրս է, իսկ այն որ կուլայ՝ մօրաքոյրս է:

— Ինչո՞ւ համար կուլայ:

— Աչքերը կը ցաւին: Ատոր համար հիւանդանոց եկանք, որ այս կողմն է: Մեզ չընդունեցին: Եւ այս երրորդ անգամն է, որ կուգանք այսպէս ի զուր: Հեռու կը բնակինք, եւ մայրս ու մօրաքոյրս վարժուած չեն դուրս ելլելու, հանրակառք նստելու:

— Իսկ ի՞նչ կը մտածեն նոր Թուրքիոյ մասին:

— Բնականաբար իրենք զիրենք հիմա դժբախտ կը զգան եւ կը կարծեն թէ աւելի լաւ էին առաջ: Արդէն բոլոր ծերունները այսպէս կը մտածեն:

Մօրաքոյրը լացը դադրեցուց, իսկ մայրն ալ՝ իր հառաչանքը: Կասկածոտ նայուածք մը նետեցին իրենց աղջկան վրայ: Ի՞նչ կը պատմէ այս յիմարը, չըլլայ թէ մատնէ զիրենք: Ո՞վ գիտէ, ի՞նչ գործով եկած են այս օտարականուհիները:

Եւ ոտքի ելլելով, խզեցին կապը մեր խօսակցութեան:

(4) ՄԻՐԻԱՄ ՀԱՐՐԻ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՊՈՒԼՎԱՐ-ՕՏՏՕԻ ՄԷՋ

Պուլվար - Օտտօ, (Մարսէյլ), 22 Հոկտ. (ցապաղած).— Հ. Յ. Դ. Պուլվար-Օտտօի Վռամեան ենթակոմիտէն ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս «Դաշնակցութեան Օր»ը տօնեց մեծ հանդիսաւորութեամբ: Իրենց մասնակցութիւնը սիրայօժար բերած էին «Աւօ» խումբը, Հ. Յ. Դաշնակցութեան տեղւոյս Պատանեկան եւ Երիտասարդ Միութիւնները:

Ժողովուրդը ժամանակէն առաջ խուռներամ կը դիմէր Պար Վէնսանի ընդարձակ սրահը, իր մեծ եւ արի սրանց զաւկին՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան խօսքը լսելու: Ընդարձակ սրահին մէջ տեղ մնացած չէր:

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով եւ «Մշակ Բանուոր»ով, որո՛նք ունկնդրուեցան յոտնկայս:

Օրուան նախագահ ընկ. Ա. Մարտիրոսեան պարզելով կատարուած աշխատանքը, յիշեցուց թէ ամէն Հայ պարտական է իր բաժինը բերել մեծ իտէալին՝ միացեալ եւ անկախ Հայաստանի իրականացման:

Գեղարուեստական բաժնին մէջ սիրայօժար իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Պատանեկան եւ Երիտասարդ Միութիւնները, ինչպէս նաեւ Պուլվար Օտտօի ազգ. վարժարանի սանուհիները: Բոլորն ալ իրենց երգերով եւ արտասանութիւններով խլեցին ջերմ ծափեր: Օր. Մանուշ Մարտիրոսեանը ծափերու տակ կրկին եւ կրկին անգամ բեմ ելաւ, երգելով հայ գեղջկական երգեր:

Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօս ընկեր Վահան Փափազեան որ խօսեցաւ աւելի քան մէկ ժամ: Ընկերը Դաշնակցութեան գործունէութիւնը բաժնեց երեք տասնամեակներու, թէ նախքան Դաշնակցութիւնը ինչ կը ներկայացնէր Հայ ժողովուրդը, մօտ վեց դար ստրկական կեանք ապրելով, եւ ինչպէս Դաշնակցութիւնը հազիւ վեց տարեկան մանուկ՝ կրցաւ կազմակերպել Պանք Օթօմանը, եւ հազիւ մէկ տարի յետոյ՝ պատմական Խանասորը, եւ այսպէսով եւ մեծ զոհողութեամբ սորվեցուց հայ ժողովուրդին թէ ինքը այլ եւս նախկին համակերպող ռայեան չէ, այլ ֆէտայի, թէ իր արձակած ազատութեան կայծը յաւիտեան անմար պիտի մնայ հայ ժողովուրդի սրտին մէջ:

Երկրորդ տասնամեակ, Դաշնակցութեան մեծ ռահվիրաները երկրէ երկիր, գիւղէ գիւղ կը շրջէին, զաւառի սորուկ գիւղացիին մէջ ցանելու ազատութեան եւ լուսաւորութեան սերմը ի գին իրենց արեան: Երրորդ տասնամեակը, — Ընդհ. պատերազմ, Ապրիլեան Մեծ Եղեռնը, Դաշնակցութիւնը ջանաց օր առաջ օգնութեան հասցնել իր կամաւորական բանակները, ազատելու համար Թուրքիոյ հայութիւնը, բայց չկրցաւ շնորհիւ քրիստոնեայ կոչուած մեծ արջին (Ռուսաստանին) նենգութեան: Յետոյ եկաւ Հայաստանի անկախութիւնը, Մայիս 28ը:

Եզրակացնելով, ընկեր բանախօսը շեշտեց թէ վարչաձեւերը կուգան եւ կ'երթան, էականը Հայաստանն է եւ հայ ժողովուրդը, որուն տրամադրած է ժողովուրդը իր բոլոր ուժերը: Կեցցէ՛ միացեալ եւ անկախ Հայաստանը: Ժողովուրդը կրկնեց բուռն ծափերով, — կեցցէ՛ միացեալ եւ անկախ Հայաստանը, կեցցէ՛ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Օրուան երկրորդ բանախօսն էր ընկերուհի Տիկին Քիպրիթճեան որ բանաստեղծական ոճով ժողովուրդը մագնիսացուց աւելի քան կէս ժամ:

Հանդէսը փակուեցաւ «Յառա՛ջ Նահատակ»ով եւ ժողովուրդը մեկնեցաւ ոգեւորուած եւ յուսալից:

Արամ Արմաղան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՄԱԿԻՐՆԵՐԸ ԿԸ ՏՕՆԵՆ «ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը

ՍԷՆ ՎԱԼԻԷ ՏԸ ՌՕՆ, 3 նոյ. (սեփ. թղթ).— Այս գիւղաքաղաքը կը գտնուի Լիոնի եւ Վալանսի ճիշդ մէջտեղը, շրջապատուած լեռնաշղթաներով: Ունի հինգ հազար բնակչութիւն: Կան 18 ընտանիք Հայեր, որոնք հաստատուած են 1927ին: Զունին որ եւ է կազմակերպութիւն, սակայն մեծ մասով Դաշնակցութեան համակիրներ են:

Այս փոքրիկ գաղութը տօնած է ապրիլ 14ի սգատօնը եւ այսօր կը տօնէ «Դաշնակցութեան Օր»ը: Տասնեակ մը համակիր երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ կուգան քով քովի, կ'առաջարկեն տօնել Հ. Յ. Դաշնակցութեան օրը: Խորհրդակցական ժողով մը կը գումարեն Հոկտ. 28ին, Պ. Սեդրակ Կարապետեանի բնակարանին մէջ: Ժողովին ներկայ կ'ըլլան 21 երիտասարդներ եւ 12 երիտասարդուհիներ: Ժողովը կ'որոշէ անպատճառ տօնել «Դաշնակցութեան Օր»ը:

Մեռելոցի առթիւ գործարանները փակ էին երկուշաբթի եւ երեքշաբթի օրերը: Գեղեցիկ պատեհութիւն, մեր համակիր եղբայրներուն ու քոյրերուն համար երեքշաբթի ժամը 2.30ին Թատերասրահին մէջ տեղի ունեցաւ հանդէսը: Կոկիկ սրահը լեցուած էր հայրենակիցներով: Բեմին վրայ կը ծածանէին Ֆրանսական դրօշը եւ տարագիր հայութեան եռագոյնը: Բեմին ճակատը զետեղուած էին Քրիստափորի եւ Զաւարեանի մեծադիր նկարները եւ քանի մը հերոսներու նկարները՝ անոնց կողքին:

Հանդէսը բացուեցաւ նախագահութեամբ Պ. Տիգրան Պետրոսեանի: Վարագոյրը բացուեցաւ «Մշակ բանւոր»ով: Նախագահը առաջարկեց յոտնկայս յարգել մեր նահատակներուն յիշատակը եւ երգուեցաւ «Մեր Հայրենիքը», նախագահը քանի մը խօսքով բացատրեց օրուան տօնին նշանակութիւնը: Տեղի ունեցան արտասանութիւններ, ուղերձներ ու երգեր, Պ. Մանուկ Մանուէլեան արտասանեց «Դարերու վրէժը», Պ. Դ. Նիկողոսեան Ա. Ահարոնեանի «Յարգանք քեզ»ը: Ուղերձ մը կարդաց Պ. Յովսէփ Մարգարեան: Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ Պ. Արսէն Գլանեան, որ պարզեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան կատարած գործերը, յեղափոխական կռիւներէն մինչեւ Հայաստանի անկախութիւնը: «Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը նմանի կաղնի ծառի մը որ իր արմատները արձակած է արգիւնաբեր հողին մէջ: Կ'անցնին սոսկալի մրրիկներ, սարսափելի հովեր, անդիմանալի հոսանքներ եւ սակայն ամուր կը մնան անոր բունն ու ճիւղերը եւ արմատները: 42 երկար տարիներ անցեր են եւ Դաշնակցութիւնը նոյնն է երէկ և այսօր: Ուշ կանուխ դարձեալ պիտի հասնի իր սրբազան նպատակներուն»: Սրահը կը թնդար ծափերով: Յաջորդաբար եղան արտասանութիւններ, երգեր ու անակնկալներ: Ժամանակը ուշ ըլլալով հանդիսականները ոտքի վրայ երգեցին «Մենք անկեղծ զինուոր ենք»ը: Խաղաղ ու պայծառ մթնոլորտի մը մէջ մեկնեցան ներկաները, տանելով իրենց հետ անկախութեան հաւատքը:

Յովսէփ Մարգարեան

ԹՈՒՐՔԻԱ

Թուրքեւֆրանսական համաձայնութիւնը

Համաձայն քաղուած տեղեկութեանց, Թուրքեւֆրանսական վերջին համաձայնութեան մէջ, կալուածական հարցի մասին երկու կողմերը յանձն առած են Լօզանի դաշնագրին տրամադրութիւնները գործնական ձեւով մը կիրարկել: Երկաթուղիին գալով, կողմերը ընդունած են բարեկամական գործակցութիւն մը ունենալ Սուրիոյ սահմանին վրայ, Էնկիւրիի 20 Հոկտեմբեր 1931ի դաշնագրին 10րդ յօդուածին սահմանին մէջ:

«Միլլիէթ» դիտել կուտայ թէ տարիներով առկախ մնացած այս խնդիրներուն լուծումը ընդհանուր գոհունակութիւն պատճառած է Էնկիւրիի մէջ, եւ գետին պատրաստած Թուրքեւֆրանսական դարաւոր բարեկամութեան նոր զարգացման համար:

«Ճիւմհուրիյէթ»ի խմբագրապետ Եռնուս Նատի պէյ, այս առթիւ կը գրէ.—

Այս համաձայնութեամբ միայն վէճերը չեն որ կը լուծուին, այլ կը կազմուի այնպիսի բարեկամութիւն մը որ դրուած է առողջ հիմերու վրայ եւ այլ եւս տեղի չպիտի տայ նոր խնդիրներու ծագման: Գոնէ մենք Թուրքերս այսպէս կ'ըմբռնենք կատարուած գործը:

Արդէն, մենք Թուրքերս ո եւ է յանցանք չունինք ծագած վէճերուն մէջ: Պարտքերը հին կայսրութենէն մնացին մեզի: Բայց մենք, նկատի ունենալով որ օտարները վերջին հաշուով Թուրքիոյ է որ ըրած են փոխառութիւնը, յանձն առինք կարելիութեան սահմանին մէջ վճարում ընել: Արդէն, ժամանակը ցոյց տուաւ որ այս սկզբունքը ընդունուեցաւ նաեւ միջազգային պարտքերու խնդրին մէջ:

Գալով հարաւային սահմաններու խնդրին, Ֆրանսայէն զատ մեր դէմը ունինք Սուրիա մը, երէկի քոյր երկիրը, որուն համար մեր ուզածը աստոք են. — Բարի դրացնութիւն եւ իրական ապահովութիւն, դէպ ի ազատութիւն եւ անկախութիւն ձգտող զարգացում մը, եւ վերջապէս Իսքէնտէրունի եւ շրջաններու մասնաւոր վարչաձեւին գործադրութիւնը՝ միջազգային իրաւունքներու սահմանին մէջ:

Երկու կամ երեք կողմերուն ուզածը այս ըլլալէն յետոյ, շատ դիւրին էր կարգադրել երկաթուղիի եւ այլ հարցերը, որոնք համեմատաբար երկրորդական նշանակութիւն ունին:

Այս համաձայնութեամբ, Թուրքեւֆրանս. դարաւոր բարեկամութիւնը կը վերածնի, ինչ որ շատ բարեբաստիկ դէպք մըն է աշխարհի խաղաղութեան տեսակէտով: Եւրոպայի հետ հինէն ի վեր մեր ունեցած յարաբերութեանց մէջ, միշտ բարեկամ եղած ենք Ֆրանսայի եւ երբեմն ալ այս բարեկամութիւնը զինակցութեան աստիճանին հասած է:

Ասիկա պատմական անժխտելի իրողութիւն մըն է: Բնականաբար այս պարագային ո եւ է նպատակով Ֆրանսայի հետ զինակցութիւն մը խնդրոյ առարկայ չէ: Մեր արտաքին քաղաքականութեան հիմնական սկզբունքն է բոլոր երկիրներու հետ բարեկամութեան մէջ ապրիլ: Իսկ փորձով հաստատուած է որ բարեկամութեան այս քաղաքականութիւնը հազար անգամ աւելի լաւ է քան աղէտներու աղբիւրը՝ զինակցութիւնը:

Մեր կողմէ ո եւ է արգելք չկար Թուրքեւֆրանսական բարեկամութեան ճամբուն վրայ: Ստոյգ կը մաղթենք որ գոյացած բարեկամական համաձայնութիւնը աւելի բարեբաստիկ արդիւնքներ տայ:

Ծխախոտի հրապարակը

Արտածման պաշտօնատան վիճակագրութեանց համաձայն 1931ի ծխախոտի բերքը 51 միլիոն քիլօ հշուած է: Եգէականի շրջանակի արտադրութիւնն է 25 միլիոն, Մարմարայինը 12, Սեւ Ծովինը 10, Արեւելեան եւ Հարաւային շրջանակներունն ալ 3 միլիոն քիլօ: Մինչեւ սեպտեմբերի սկիզբը արտասահմանի ծախուած են Եգէականի շրջանակէն 22ակէս, Մարմարայէն եւ Սեւ ծովէն 5ակէս միլիոն քիլօ: Երկրին ներսը ծախուածն ալ գումարուելու պարագային անցեալ տարուան բերքէն մնացած կ'ըլլայ 5 միլիոն քիլօ: Սեպտեմբեր եւ Հոկտեմբեր ամիսներուն մէջ ծախուածն ալ վերի վրոյ հաշուելով, այսօր երեք միլիոն քիլօ հին ծխախոտ մնացած կ'ըլլայ:

Այս տարուան բերքը 20 միլիոն քիլօյէն աւելի չի նախատեսուիր, այնպէս որ ներկայիս 23 միլիոն քիլօ ծխախոտ կայ, որ կը կարծուի թէ դիւրութեամբ պիտի ծախուի:

× Իզմիրէն կը հաղորդեն թէ ամերիկեան ընկերութիւնները ծխախոտի այս տարուան բերքի հրապարակը բացած են: Առաջին գնումը առջի օր եղած է Չէշմէի մէջ 95-100 ղրուշէն:

Ճէյի եւ Կլէն ընկերութիւնները 75 հազար օխայի գնում ըրած են: Նոյն ընկերութիւնները Գարապուռնէն գնումներ կատարած են:

Գըրգ-Աղաճի եւ Աքհիսարի համար, ընկերութիւններու ներկայացուցիչները 130 եւ Սոմայի մէջ ալ 160 ղրուշ գին կտրած են, բայց արտադրողները չեն ծախած, իրենց ապրանքին որակին անհամապատասխան գտնելով այս գիները:

Պ. ՑԱԼՏԱՐԻՍ յաջողեցաւ կազմել Յունաստանի նոր դահլիճը, որուն մէջ է նաեւ Զօր. Քոնտիլիս, իբրեւ պատերազմական նախարար:

ՄԱՄՈՒԼ

«Հայ վաստակ»

Մէկ տարիէ ի վեր Պոսթընի մէջ կը հրատարակուի առեւտրական – տնտեսական ամսագիր մը, «Հայ Վաստակ»:

Իր տարելիցին առթիւ, մեր պաշտօնակիցը կը գրէ.

— «Հայ Վաստակ հրապարակ եկաւ ամէնէն բանէ առաջ նուիրուելու շահերուն եւ ծանօթացմանը հայ տնտեսական կեանքին, թէ' բուն Հայաստանի, եթէ կարելի ըլլար, եւ թէ յատկապէս մեր գաղութներուն մէջ:

Հայոց ճիւղերը ճարտարարուեստի, վաճառականութեան, մանր առեւտուրի եւ արհեստներու մէջ որքան ալ փոքր եղած ըլլային, իրեն համար առաւ կարեւորութիւն կը ներկայացնէին, կը ներկայացնեն եւ պիտի ներկայացնեն ապագային: Իրեն համար Գալուստ Կիւլպէնկեան մը, Գարակէօզեան եղբայրները, Փուշման մը, Մելքոնեան մը, Կամսարական մը, Ռըզգալա Ծօրճ մը, աւելի արժէք ունին քան օտար հսկաները: Վաճառական Մարկոսեանը, խանութպան Կիրակոսեանը, լաւ արհեստաւոր եւ բանուոր Դաւիթն ու Ցարութիւնը իրեն համար գերադասելի են անոնց աւելի փայլուն օտար դասակիցներէն:

Հայ Վաստակ գոհ է տարուան մը փորձէն: Իր վճարող բաժանորդները ամսէ ամիս կը շատնան այնպիսի համեմատութեամբ մը, որ անհաւատալի կը թուի դրսէն դիտողներուն: Իր աշխատակիցները կ'աւելնան եւ նորանոր ուժեր կուգան խմբուիլ իր շուրջը: Կ'աճի այս հանդէսին հմայքը եւ օգտակարութեան ըմբռնումը: Հայ գործարանատէրը, հայ վաճառականը, հայ փոքր առեւտրականը եւ հայ արհեստաւորը անկեղծօրէն կը գնահատեն Հայ Վաստակը:

Կը նշանակէ թէ պակաս մը կը լրացնէ այս հանդէսը, սպասարկութիւն եւ ծառայութիւն կուտայ հայ հանրութեան, կը նուիրուի անոր անմիջական շահերուն, կը ջանայ արձագանգն ըլլալ անոր այժմէական խնդիրներուն, կը միտի ստեղծել առեւտրական առողջ մտածողութեան մթնոլորտ մը»:

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...

Ո՛ւշ է, ո՛ւշ է: Ջինադնդակ չպիտի կրնաս խաղալ· չպիտի խօսիս, պոռաս, երգես ու սիրես... չպիտի ապրիս... վաղն առտու բան մը չպիտի մնայ քեզմէ... կարելի՞ բան է...

Ապրի՛լ, ապրի՛լ, ապրի՛լ:

Զարհուրանքով, անկողնին գամուած թէ մահամերձ...

Միայն տեսնել որ պատուհան մը կայ, պատուհանէն անդին լոյս կամ մառախուղ, ու հով մը որ հաճի երբեմն փեղկերը սարսել:

Այսքանը բաւական է:

Այլ չես ըսեր: Չպիտի զգամ ողբագին:

— Օգնէ՛... դառնամ... կամաց...

Կը հեւայ· կը հառնի ու հառաչել, ցած ձայնով կը մրմնջէ.

— Միչէլին սա դաշտանկարը տեսնել ուզեցի... ուֆ... լա՛ւ է... որքան տարբեր է միւս կողմէն... եւ կ'ըսեն թէ հիւանդներ կան... տարիներով անշարժ...

= Այո՛, Քէնսաք, բարեկամս, կը պատասխանեմ ինծի անծանօթ ձայնով մը, այո՛, հիւանդներ կան, տարիներով անշարժ, ես մէկը գիտեմ 7 տարի, գոհ էր վիճակէն... սիրուհի մըն ալ ունէր...

(Բերա՞նս թէ գործիք մըն է ասոնք ըսողը):

— Շա՛ն կեանք...

= Հա՛:

Կը համբուրէն քայլերը որ կը հեռանան: Կարելի է ճանչնալ իր ձայնէն կառքը որ հեռացաւ: Գլուխս կը դառնայ դեղի մը հոտէն որ միայն հիմա ուշադրութիւնս գրաւեց իր քնացնող հանգամանքով: Օդը ծանր է. սենեակն ալ կը հեւայ:

— Գէթ սա արեւը... դուրսն ալ... ըլլար...

Նկարին է:

= Կ'ըլլա՛յ...

— Ե՞րբ:

— ...

— Գոցէ՛ վարագոյրը... միայն այս արեւը... տեսնեմ...

= Բայց, բայց մութ պիտի ըլլայ, առանց պատուհանին...

— Իրապէ՞ս... ձգէ՛, ուրեմն ձգէ՛... խեղճ Միչէլ, աշխատանքիդ ոչ իսկ... մշուշ լոյսը կրնայ յաղթել...

Կը շարունակէ.

— Մտիկ ըրէ, Արամ... զինք չէի սիրեր երբ... երբ դեռ այսպէս չէի, հիմա՛... հիմա՛... բոլոր այս խառնակութիւնը... կը...

Աչքերը կը լեցուին: Զիս չի տեսներ: Ձեռքը կը դողայ սաւանին վրայ: Ու եղունգները կապոյտ մելանի մէջ են թաթխեր կարծես:

Տակաւ հեւքը զոր անասելի դժուարութիւնով, — կուրծքս է ճնշուողը — կը բարձրացնէ ու կ'իջեցնէ վերմակը: Ես կը լուծուիմ մահամերձին սենեակը գրաւող լռութեան մէջ: Լռութիւն չէ այլ եւս, հրէշային ներկայութիւնն է, լեզու առնող ամէն ինչն է, աւելի զգալի մրճահարող քունքերուն քալուածքին հետ՝ քան որ եւ է պայթում, որ եւ է արիւնող հպում: Կը պզտիկնամ ինքս իմ մէջ ոչնչանալու տարօրինակ բաղձանքով, սարսափով: Եւ շունչս բռնած, կը զգուշանամ խանգարել, մինչ մեծցող, ծաւալող այս գոյութիւնը որ ականջներուս թմբուկներուն վրայ այնքան թեթեւ — ի՛նչ կ'ըսեմ — այնքան թմբուկները իրեն քաշող, լռութիւնս կեդրոնացնող է որ ահա, ահա պիտի խլանամ...

Կ'ուզեմ կանչել, մռնչել... այլ կը սարսափիմ, շարժում մըն ալ ու երկինք մը պիտի փլի վրաս...

Բայց բոլոր գերագոյն չափով լարուած վիճակներուն նման, անվիշտ ու անցաւ վերացում մը կը յաջորդէ, կը տիրէ ինծի... ու մեռելութեան խորէն խօսքերը մարմին կ'առնեն.

... Ո՛վ դուք, միւսներդ, առողջներ, քաղաքներուն թէ գիւղերուն, երկինքին թէ գործարաններու տառապագին տակ, դո՛ւք, որ կը շինէք, կը քանդէք, կ'աշխատի՛ք, կրնաք խմել երբ ծարաւ էք... ի՛նչ երանութիւն՝ կարենալ առանց հազի լիաթոք ծխել, գինովնալ, սիրել, քալել, վազել, կարենալ գրկել մանուկ մը, գգուել, համբուրել, երգել, գաւաթներ կոտրել, ապրի՛լ...

Գիտցէ՛ք թէ ինչ որ ալ ըլլայ ձեր ընկերային վիճակը, երբ ձեր ձեռքը ուժն ունի բռունցք շինելու, երբ ձեր թոքերը անբիծ են — ի՛նչ գեղեցկութիւն — ու կրնան պոռալու, պահանջելու տրամադրուիլ, կամքի՛ն... բայց դուք Ազատութիւնն էք, Երջանկութի՛ւնը...

... Քէնսաք, եղբայրս, կրնա՞յ ըլլալ որ անօգուտ տեղը մեռնիս, կրնա՞յ ըլլալ որ արեւը ճանչցած, ծլած, ծաղկած ու յետոյ այսպէս պոկուած ըլլաս՝ ընդունայն...

Լռութիւնն է ըսողը, ես «խուլ» ունկնդիրն եմ պարզապէս...

Կը հեծկլտայ ու կը մարի Քէնսաքը.

— Մեծ – մայրի՛կ...

ԺԹ.

« ... Եւ բանակները, սիրելի Թոռներս, վերադարձան յոգնած ու անօթի:

Անօթի՝ հաճոյքի, փառքի ու մոռացութեան:

Որովհետեւ զրկանքը աւերող չափազանցութիւններուն կը տանի, եւ արիւնին աղտը ամէնէն թանձրն է յուսախաբութիւններուն:

Սկսաւ արշաւ մը պարի, զեղխութեան, շահադիտութեան ու անկարգութեան:

Զափերը կորսուեցան: Կորսուած երէկի մը համար այսօրն ալ վատնեցին: Անմտօրէն: Խելագարօրէն:

Յափրացածներ կային որ «խաղաղութի՛ւն» կը պոռային — նոր պատերազմի կամ փառքի համար որ միեւնոյնն է — եւ քաղաքակրթութիւնը կ'անարգէին կարելի բոլոր կեղծիքով, անարդարութիւնով:

Անհատները անօթի էին: Ազգերը ամէն ժամանակէ աւելի մոռցած իրենց մարդկայնութիւնը: Եւ լոող չկար: Եւ պզտիկ չկար:

Նոյնպէս պարտուածները արիւն կ'երազէին վրէժի կամ փառքի համար, որ յաճախ նոյն բանն է:

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

մասին քաշուած հեռագիրները: Լեթոնիոյ հանրային կարծիքը ըմբոստացած է այս պարէն պահանջներուն դէմ․ բայց գործարանատէրներն ու առեւտրականները մտահոգ են, մանաւանդ որ, եթէ Լեթոնիա ընդունի խորհրդային պահանջները, կարեւոր ապսպրանքներ պիտի ստանայ Մոսկուայէն:

Կեղծ թուղթեր կը շինէին, աղջիկներ կը ծախէին...

Մարսէյլի ոստիկանութիւնը երեւան հանեց երեք խարեբաներ, որոնք բանդագործ ըրած էին կեղծ թուղթեր շինել եւ միամիտ աղջիկներ խաբելով ծախու հանել:

Առենէ մը ի վեր, ոստիկանութիւնը Միրամասի մէջ կը հետապնդէր Փիզոն անուն մարդ մը, 36 տարեկան, որ այնտեղ կ'ապրէր 50 տարեկան կնոջ մը եւ 12 տարեկան աղջկան մը հետ: Առջի օր խուզարկութիւն կատարելով, Փիզոնի տան մէջ գտան կապոց մը կեղծ կնիք՝ Փարիզի 14րդ Թաղամասի քաղաքապետութեան, Կառի նահանգին ոստիկանութեան, Մարսէյլի նաւահանգստի ոստիկանութեան եւն․ անուններով: Գտան նաեւ աշխատանքի վկայականներ՝ կիներու համար, ծննդեան վկայագիրներ՝ վաւերացմբաւ կիներու, ֆրանսական կեղծ անցագիրներ, նաեւ իրական բայց լուացուած անցագիրներ, եւ տպագրական պզտիկ մեքենայ մը: Տան մէջ բնակող աղջիկը ոչ մարդուն զաւակն էր, ոչ ալ կնոջ: Խեղճը ինքն ալ չէր գիտեր իր ծնողքին անունը: Հարցաքննութեան առեն, երեւան եկաւ որ մեղսակից մը ունին Օպանըի մէջ: Այնտեղ ալ խուզարկութիւն կատարուելով, երեւան հանուեցան առեւտրական ընկերութեանց բաժնեթուղթեր, երկու կեղծ կնիքներ, զանազան հաշիւներ, 70 տետրակ իրլանտական վիճակահանութեան տոմսերէն, տասը ամսու աղջիկ մը, եւ ծննդեան վկայականներ՝ որոնց շնորհիւ աղջիկներ պիտի ղրկուէին Հարաւ․ Ամերիկա: Բոլորն ալ ձերբակալուեցան: Ոստիկանութիւնը կը յուսայ աւելի մեծ յայտնութիւններ երեւան հանել:

Խաբեբաները միեւնոյն առեն ինքնութեան թուղթեր կը շինէին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Յ. Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ունի խիստ մաքուր թուղթով ու տպագրութեամբ **104** լայնածաւալ էջեր (**17 × 28** մեծութիւն): Կը խօսի Պատմ․ Հայաստանի, Կիլիկիոյ եւ արդի Հայաստանի վրայ, տալով անոնց կենդանական, բուսական եւ հանքային հարստութիւնները եւ բնական ու քաղաքական աշխարհագրութիւնը: Կը պարունակէ Կեսարիա, Մարզուան, Ամասիա, Եւդոկիա, Շ․ Գ․ Հիսար, Զէյթուն, Ուրֆա, Կարին, Երզնկա, Սեբաստիա, Մալաթիա, Խարբերդ Ակն, Վան, Մուշ եւն․ եւն․, Կիլիկիոյ, Պարսկահայաստանի եւ Ռուսահայաստանի – Արդի Հայաստանի բազմաթիւ քաղաքները, պատմական վայրերը, կարեւոր գիւղերը, հայրենի սրբութիւնները եւ **155** հետաքրքրական տեսարաններ, Կիլիկեան թագաւորներէն ոմանց դրամները եւ ստորագրութիւնները, Ներսէս Լամբրոնացիի ձեռագիրը եւ **41** մանրանկար ու միջակ մեծութեամբ քարտէսներ, որոնք ցոյց կուտան ժամանակագրական կարգով եւ թուականներով Ս․ Գրքի Ծննդոց ժ․ Գլխի նշանակած Հայաստանէն մինչեւ այսօրուան Հայաստանը՝ անոր առած սահմանային ձեւերը զանազան հին ազգերու տիրապետութեան տակ կամ օրով, Հայաստանի բաժանումէն մինչեւ **1918** ազատագրեալ Հայաստանը, Ուիլսընի գծած Հայաստանը եւ Կարսի անկումէն առաջ ու վերջ անոր արդի սահմանը:

Տրուած է պատմ․ կարեւոր անցքերու եւ դէպքերու կարեւոր թուականներ, ինչպէս Քրիստոսի **341** թուականէն մինչեւ **1931** Հայաստանի մէջ պատահած **70** բուռն երկրաշարժները (**17**ը միայն Երզնկա), Պատմ․ Հայաստանի հին գաւառներու անունները եւ անոնց համապատասխան նոր անունները եւ վերջապէս Արարատ լերան ու անոր վրայ կատարուած բազմաթիւ վերելքներու մասին աշխարհագր․ եւ գիտական լայն տեղեկութիւններ:

Ամէն Հայու նշմարիտ եւ հայրենիքի կարօտը զոհացնող ընկերը եւ սրտին խօսող միակ գիրքը, որ կ'արժէ Ֆրանսա եւ գաղթավայրեր՝ **10** ֆր․, Ամերիկա՝ **70** սէնթ եւ այլուր՝ **12** *ֆրանս*․ փրանք: Կ'ընդունուին նաեւ *մի միայն* Ֆրանս․, Պելժ․, Իտալ․, Եգիպտ․ եւ Ամերիկեան դրոշմաթուղթ՝ իբրեւ դրամ *հաւասար արժէքով*:

Դիմել հեղինակին՝ **BABESSIAN** (առանց անուան սկզբնատառի՝ մի միայն մականունս գրել *որոշ* եւ *անսխալ*) **1bis, Rue Rouget-de-l'Isle, CHOISY - LE - -ROI (Seine) — France**․ փոխանակութիւն չի կատարուիր եւ *պարունակ* յանձնարարութեանց բնաւ պատասխան չտրուիր:

6 օրինակ գնողին **1** օրինակ նուէր կը տրուի: Սահմանափակ թիւով հրատարակուած ըլլալով այժմէն ապսպրել չսպառած:

Թատերական ներկայացում Տեսինի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԷՍԻՆԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Նոյեմբեր 27ին, Տէսինի Հ․ Յ․ Դ․ ժողովրդական տան մէջ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ՝ **Ա Ր Ա Պ Օ**

Կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը:

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ ժամանակ յայտագրով:

Տէր եւ Տիկին Նշան Միլտոնեան, Պ. Ստեփան Միլտոնեան, Տէր եւ Տիկին Յ. Միլտոնեան, Տէր եւ Տիկին Յ. Օհանեան, Այրի Տիկին Վիքթորիա Մարգարեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Հճ. Գրիգոր Թապիպեան, Տէր եւ Տիկ. Ստեփան Կէօզիւմեան, Այրի Տիկ. Գայիանէ Միլտոնեան, Այրի Տիկ. Էպրուհի Միլտոնեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Կ. Պազրճեան (Փարիզ), Այրի Տիկ. Եղիսաբեթ Այտընճեան և զաւակունք, Տէր եւ Տիկ. Մ. Այտընճեան, Տէր Ղեւոնդ Բարմաքըրզեան, Տէր եւ Տիկ. Հ. Բարմաքըրզեան (Սելանիկ), Տէր եւ Տիկ. Կ. Ատալեան (Պուլկարիա), եւ ազգականները, ինչպէս նաեւ Հ.Յ. Դ. Սէն Ժէրոմի «Վրէժ» խումբը սրտի խորունկ ցաւով կը ծանուցանեն անակնկալ եւ զառնակսկիծ մահը իրենց որդւոյն, եղբօր, աներորդւոյն, քեռորդւոյն, ազգականին եւ ընկերոջ՝

ՄԿՐՏԻՉ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆԻ

որ շրջաւ իր 23 տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ, զոհ երթալով ինքնաշարժի արկածի մը Ավինեօնի մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ, 4 Նոյ. Ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 1.30ին, Սէն Ժէռօմի մատրան մէջ: Հանգուցեալին մարմինը ամփոփուեցաւ թաղին գերեզմանատան մէջ:

Մարսէյլ, 5 Նոյեմբեր 1932

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՈՂԲԱՑԵԱԼ Տիկ. Վերժին Գաբամաճեանի մահուան առթիւ Աղքատախնամ Ընկերութիւնը ստացած է հետեւեալ գումարները՝ Տէր եւ Տիկ. Հրանդ Թէրզեան 50 ֆր., Պ. Նուրհան Գաբամաճեան 50: Տիկին Եւշիլեանէ իր զաւկին մահուան առթիւ 50 ֆր.:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ մօրաքրոջս որդին Աւետիս Աղազարեանը Փարատխոյի (Իզմիր) Ամերիկեան վարժարանի աշակերտներէն: 1923ի վերջերը տեսած եմ Մարսէյլ: Անկէ ի վեր լուր չունիմ: Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել հետեւեալ հասցէին՝ Garabed Krimian, 109 rue Moncey, Lyon, կամ Vartan Krimian, concierge, 34 rue des Frères Chappe, St. Etienne (Loire).

— Կը փնտռեմ մօրեղբօրորդիս Խաչիկ Ալեքսանեանը որ 1927ին կը գտնուէր Թուլօն: Կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի կամ Ղ. Հայրունիի 12 rue Grande Fontaine, St. Germain-en-Laye, S. et O.

— Կը փնտռեմ Կարնոյ մօտակայ մէկ գիւղէն (անունը չեմ յիշեր) եղբայրս Յակոբ Մանուկեան, հօր անունն՝ Մանուկ, մօր անունն՝ Մարիամ, հօրաքոյրները Մարինոս եւ Ազաւնի: Հայրս խանութպան էր եկեղեցիին մօտ, գիւղին մէջ թուրք չկար, եւ կը յիշեմ թէ գիւղին մօտ կը գտնուէր աղահանք: Տեղահանութեան միջոցին մինչեւ Արապկիր եկանք, հայրս զէտը նետեցին, մայրս մեռաւ, ինձ եւ եղբօրս թուրքերը իրենց տունները տարին: Զինադադարին Ամերիկեան որբանոցը մտայ, յետոյ փոխադրուեցայ Պէյրութ: Եղբօրս հասցէն կամ իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէ կը խնդրեմ իմացնել Derderian Arsenի (Եաղուպ Մանուկեան), St.Georges Lagricol, Haute Loire, France.

— Համբարձում Նահապետեան կը փնտռէ իր եղբայրը Պրուսայի Եէնիճէ գիւղացի Գրիգոր Նահապետեան, որ կորսնցուցած է տեղահանութեան միջոցին, հօր անունն՝ Վարդերես, մօր անունն Վարդենի, մեծ եղբօր անունն՝ Մարտիրոս, քոյրերը՝ Խեխնա եւ Էլպեկ: Իմացնել Համբարձում Պետրոսեանի, Chez Mr. E. de Micheaux, à Flaviac, Ardèche, France: Ծըրագրիս լուր տուողին նուէր:

— Կը փնտռեմ քեռորդիս Եսաւ Էքմէքճեան (Խարբերդի Հաբուսի գիւղէն), 1931ին Ֆրանսայի Հաբուսի Հայրենասիրաց միութեան ծախքով մեկնեցաւ Յունաստան եւ միանալով առաջին կարաւանին անցաւ Խ. Հայաստան: Բայց 1932 սեպտ. 13 թիւով «Յառաջ»ի թղթակիցը Թաւրիզէն գրած էր թէ, 10 որբեր եւս փախած ու Պարսկաստան հասած են: Ասոնց մէջ կը գտնուէր Եսաւ Էքմէքճեանը: Մօտաւորապէս 2 ամիս է իրմէն ոչ մի լուր ստացած եմ, իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ H. Maghakianի, 25 rue Belle-Image, Valence (Drôme) France.

Կարեւոր

Պ. Արտաւազդ Ճէրանեանէ որուն հասցէն էր Ancienne Route Heyrioux, Quartier cité Marchal, St. Priest, Isère, կը խնդրուի իր հասցէն անմիջապէս հաղորդել «Յառաջ»ի խմբագրութեան:

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant *H. STEPHAN*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Առաջները սրճարանը կը յաճախէին բաց ի Գերմանացիներէ Պելճիքացիներ ալ:

Իրիկունները հիւանդանոցէն վերադարձիս, սրճարանին մէջ կը սպասարկէի մօրս կողմէ վարձուած երկու աղջիկներու հետ:

Շաբաթ մը վերջ, օր մը սովորականէն կանուխ տուն վերադարձած էի երբ Պէրթա՝ մեր սպասուհիներէն մին՝ ինծի յայտնեց թէ դեռ նոր ժամանած երեք գերման սպաներ փափաք յայտնած են սրճարանը մեզի հետ ապրիլ:

Այդ բանին չէի փափաքեր, վախնալով որ գործունէութիւնս կը կաշկանդուէր եւ սակայն անխուսափելի էր:

Սրահը տակաւին լեցուած չէր ու երբ զանգը զարնուեցաւ, վեր բարձրացայ հրամաններն իմանալու համար․ միաժամանակ մտահոգ էի գիտնալու համար թէ ինչ տեսակ մարդիկ էին որ տան մէջ մեզի հետ միասին պիտի ապրէին:

Սրահին մէջտեղը ընկոյզէ սեղանի մը շուրջ նստած էին երեք սպաներ, իրենց աչքերն յառած գինիի պարապ գաւաթներուն: Տախտակամածին վըրայ խառն ի խուռն դրած էին իրենց պիտոյքները: Երկու հարիւրապետներ, բաճկոններուն կոճակները քակած՝ սիկառ կը ծխէին: Միւսը՝ գեղեցիկ երիտասարդ տեղակալ մը, շատ մաքուր եւ վերէն վար կոճկուած ինծի կը նայէր արմուկները սեղանին վրայ եւ կզակը ձեռքերուն մէջ առած:

Երբ ինծի հրամայուած գինին բերի, կարմիր մազերով դէմ հարիւրապետը գաւաթը վերցնելով․

— Օրիորդ, կը հաճի՞ք մեզ պատուել, մեզի հետ գաւաթ մը խմելով — ըսաւ եւ ոտքի ելլելով — խմեցէք մեր դէպ ի Փարիզ արշաւանքին յաջողութեանը համար: Ու երազեկ դէմքով մը միւսներուն նայեցաւ:

— Շնորհակալութիւն, պարոն, այսօր հիւանդանոցը շատ յոգնեցայ․ այնպէս որ խմելու տրամադրութիւն չունիմ:

Հոս պէտք է ըսել որ անոր միւս երկու սպաներուն ուղղած տարօրինակ նայուածքը «արշաւանք դէպ ի Փարիզ» ըսած ժամանակ, իմ մէջս կասկած արթնցուց:

Թերեւս անմիտ բան էր այս նկատումս․ բայց գաղտնիքի մը հետքերուն վրայ գտնուելու չեշտուած ու անբացատրելի զգացումս այդ օրուընէ սկսաւ զօրանալ մէջս:

Միւս հարիւրապետը երկայնահասակ մեռելատիպ մարդ մըն էր․ միջին տարիքով․ մազերը ա՛յնքան արմատէն կտրուած էին որ կարծէք ածելիով էր կտրուած․ իր լայն ակնոցներուն տակէն գիս քննեց պաղ ժպիտով մը:

— Օրիորդը թերեւս ազնուութիւնը ունենայ ցոյց տալու մեր ննջասենեակները, — ըսաւ տարօրինակպէս հանդարտ ձայնով մը:

Այս մարդուն մօտ խիստ ու խորհրդաւոր բան մը կար որ կը սարսափեցնէր զիս:

Լռութեամբ ինծի հետեւեցան, ու երբ ամենավերջը երիտասարդ տեղակալին սենեակը ցոյց տուի այս վերջինը ըսաւ․

— Այս երկուքն ալ տարօրինակ մարդիկ են․ այնպէս չէ՞, օրիորդ․ վստահաբար կը կարծէք որ չափազանց կոշտ են, բայց այդպէս չեն: Ճիշդ եղբօր պէս ենք․ թէեւ երկուքն ալ իրենց առանձին գաղափարներն ունին:

— Այս՞․ ի՞նչ են անոնք:

— Երկու ներկայացուցիչներ որոնք ղրկուած են կարգադրելու համար մեր «արշաւանքը դէպ ի Փարիզ»: Ու խնդաց:

Կը զգայի թէ ուրիշ հարցում ուղղելս անխոհեմութիւն կրնար ըլլալ․ բայց բան մը կար հոս խորհրդաւոր եւ պէտք էր մէջտեղ հանել:

Քանի մը օր վերջը, առտու մը տեսայ «Գանթին Մա»ն Մեծ Հրապարակին վրայ, շրջապատուած զինուորներով որոնք կը խնդային, կը կատակէին ու գինիքը կը քաշքշէին․ մինչ ան կը պատասխանէր չարունակ իր անհասկնալի գերմաներէնով:

Անցած առենս եւեւէս պոռաց, յետոյ փախչելով․

— Մարթա, այստեղ օդին մէջ բան մը կայ: Զինուորներուն մէջ շատ կը խօսուի յաղթանակի մը մասին, որ ամէն բան պիտի աւլէ սրբէ, բայց որ եւ է մէկը այդ մասին որոշ բան չի գիտեր:

Նոյն իրիկունն իսկ հանելուկին մէկ մասը լուծեցի:

Իմացայ որ Բայխման, ակնոցաւոր հարիւրապետը, սկսած է օրական երկու անգամ օդի մասին տեղեկագիր ղրկել վաշտի հրամանատարութեան: Ռուվըլս – Մէնէնի եւ Փօէլգափէլ – Փաշէնտալի սահմաններուն մէջ տեղի ունեցած հովին փոփոխութիւնները կը գծագրուէին:

Իր հարիւրապետ ընկերը՝ որուն իր սպայ-բարեկամները «Կարմիր Քարլ» անունը կուտային՝ բազմաթիւ անգամներ օդանաւով եւ երկու անգամ ալ հետախուզական օդապարիկով Մէնէնի ճակատին վրայ հետախուզութիւններ էր կատարած:

Յաջորդ առտուն հիւանդանոցը լուր ղրկեցի, ըսելով որ հիւանդ եմ․ ու երբ վստահացայ որ Բայխմանը, Քարլը եւ Օթթօն, երիտասարդ տեղակալը, ամէնքն ալ դուրս են ելած՝ իմ ննջասենեակէս սողոսկեցայ Բայխմանի սենեակը եւ սեղանին վրայ գտնուած փաստաթուղթերը սկսայ աչքէ անցընել:

Իրապէս ալ հոս կային օդի ուղղութիւնը ցոյց տուող գործիքներ եւ հովի մասին գրութիւններ, ուրիշ ոչինչ: Այդ ամբողջ օրը շարունակ մտահոգ վիճակ մը ունէի․ այնպէս որ գիշերը պառկելու գացած ժամանակս չփոթութիւնս աւելի շատցած էր:

Կարմիր Քարլ ճաշարանին անկիւնը մինակը նստած էր քիչ մը գինով․ խօսակցելու համար մէկը կը փնտռէր անցած առենս գիս տեսնելով սկսաւ հարցնել:

— Գերմանիա եղա՞ծ էք բնաւ, օրիորդ, — սկսաւ սիկարէթ մը հրամցնելով զոր վառեց դողդոջ ձեռքով մը: — Ո՛չ, պարոն:

— Գերմանները չէք սիրեր, չէ՞:

— Ա՛, պարոն, անշուշտ չէք սպասեր որ այս սպանդէն վերջ զանոնք սիրենք:

— Ա՛ա... վնաս չունի, օրիորդ: Ես թէ նոյն իսկ չյաջողինք պատերազմը շուտով շահիլ՝ այնպէս մը պիտի յառաջանանք մինչեւ Ֆրանսա որ Բոուլըոնի մէջ իբրեւ գերման զինուոր գիւ քանի մը պահակ պիտի մնայ:

Դէպ ի Փարի՛զ, դէպ ի Քալէ՛:

Թարգմ․ Ա․ ՀԱԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 9 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
9 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2030 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ 10րդ ՇՐՋ. ԺՈՂՈՎԸ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Արեւմտեան Եւրոպայի 10րդ Շրջանային Ժողովը գումարուելով Տէսինի Դաշնակցութեան Նորակառոյց Տան մէջ, ուր օրուան ընթացքին քննութեան ենթարկեց իր օրակարգին վրայ եղած քաղաքական, ազգային եւ կուսակցական խնդիրները եւ տուաւ անհրաժեշտ որոշումները:

Այդ որոշումներն ու բանաձեւերը ընդարձակ շրջաբերականներով կը հաղորդուին կուսակցութեան պաշտօնական մարմիններուն եւ ընկերներուն: Բայց Շրջանային Ժողովը պէտք կը զգայ, ներկայ պարագային յայտարարութեամբ ամփոփ գաղափար մը տալ Ժողովի աշխատանքներուն եւ տրամադրութիւններու մասին:

Շրջանային Ժողովը առաջին հերթին զբաղեցաւ քաղաքական խնդիրներով, եւ քննութեան առնելով Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի հարցը, մեզ շրջապատող պետութիւններու եւ ազգերու դասաւորութիւնը, ազգային հակամարտութիւններն ու կարելիութիւնները, ինչպէս նաեւ հաշուի առնելով հայ ժողովուրդի բոլոր հատուածներու բաղձանքները, եկաւ այն եզրակացութեան թէ, Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի պահանջը կը մնայ ոչ միայն մեր հիմնական եւ հեռաւոր նպատակը, այլ եւ ներկայի մեր գործնական քաղաքականութեան անմիջական ուղեգիծը: *Որ՝ հայ ժողովուրդի դարաւոր թշնամին բանադրուած կը պահէ հայկական ընդարձակ հողամասերը եւ կը մնայ անհաշտ՝ դէպ ի հայ ժողովուրդը եւ անոր պահանջները: Որ՝ հայ ժողովուրդը, հարկադրաբար, հնարաւոր բոլոր միջոցներով պիտի պայքարի եւ պիտի շարունակէ անողոք կռիւը, մինչեւ իր լիակատար ազատագրումն ու տեղաւորումը իր ամբողջական հայրենիքին մէջ:*

Ներկայ Հայաստանի հանդէպ իր դիրքը ճշդելով, Շրջանային Ժողովը զայն կը նկատէ կորիզը հայ ժողովուրդի քաղաքական վերածնունդին եւ ապագայ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանին. ջերմ համակրանք կը տածէ դէպ ի այդ փոքրիկ հայրենիքը եւ հոն հաւաքուած հայ ժողովուրդը. կը մնայ ջատագովը ներգաղթին եւ վերաշինութեան, *որպէս զօրաւոր ազդակներ, որոնք կ'աւելցնեն թիւը հայ ժողովուրդին. եւ կը զօրացնեն երկիրը՝ ապագայ կարելիութիւններուն համար:*

Սակայն, միւս կողմէ, Ժողովը ներկայ վարչաձեւը եւ բոլշեւիկեան ազգային քաղաքականութիւնը կը գտնէ խորթ հայ ժողովուրդի ազգային, տնտեսական եւ մշակութային բաղձանքներուն եւ զօրաւոր արգելք մը անոր ամբողջական ազատագրութեան: Հետեւաբար, Ժողովը կը յայտարարէ թէ՝ Դաշնակցութիւնը կը մնայ գաղափարական անհաշտ պայքարողի դերին մէջ, *հանդէպ բոլշեւիկեան գաղափարաբանութեան, վարչաձեւին եւ գործելակերպին:*

Տարագիր հայութեան վիճակին անդրադառնալով, եւ անոր քաղաքական բախտը կապելով համայն հայութեան բախտին հետ, Շրջանային Ժողովը անհրաժեշտ կը գտնէ զարկ տալ գաղութներու կազմակերպման, զօրաւոր կապ ստեղծել գաղութէ գաղութ եւ գլուխ բերել համագաղթային կեդրոնական մարմին մը, միացեալ ճակատով եւ միացեալ ուժերով, *հայ զանգուածներու ազգային, մշակութային եւ տնտեսական գոյութիւնը պահպանելու եւ զայն դարձնելու զօրաւոր ազդակ մը ամբողջ հայ ժողովուրդի բախտի տնօրինութեան մէջ:*

Այս բոլորէն յետոյ, անդրադառնալով կուսակցական — կազմակերպական խնդիրներուն, 10րդ Շրջանային Ժողովը հանգամանօրէն քննեց բոլոր հարցերը, ձեւակերպեց իր բաղձանքները եւ թելադրանքները, որոնք կը ձգտին աւելի զօրացնելու Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որպէս կուռ կազմակերպութիւն մը, որ կոչուած է իր ուսերուն վրայ տանելու ազգային եւ քաղաքական այնքան բախտորոշ գործերը:

Առանձնապէս կանգ առնելով Արեւմտեան Եւրոպայի Շրջանի Դաշնակցութեան ներքին կեանքին մէջ այս վերջին 3—4 ամիսներուն տեղի ունեցած զարտուղի երեւոյթներու վրայ, լսելով Շրջաններու եւ Մարմիններու եւ պատգամաւորներու մանրամասն զեկուցումները, 10րդ Շրջանային Ժողովը կը հաստատէ՝

Որ, սարքուած խլրտումը իր սկզբնաւորութենէն իսկ, եղած է հակակարգապահական, հակականոնադրային եւ անօրինակ մեր կուսակցութեան պատմութեան մէջ. իսկ իր արտայայտութեան եղանակով եւ հրատարակութիւններով՝ ամբողջովին հակադաշնակցական:

Որ Արեւմտեան Եւրոպայի շրջանը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ կը մնայ խորապէս առողջ, հակառակ փոքրաթիւ խմբակի մը դրսւոր եւ բանաւոր, գրգռիչ եւ ամբոխավարական դաւերուն:

Որ մաքրագործման եւ վերակազմութեան աշխատանքը տուած է բարեբար արդիւնք եւ շարքերը աւելի քան երբեք հաւատարմութեամբ փարած են կուսակցութեան միասնականութեան գաղափարին:

Որ, դաշնակցական շարքերը ծառանալով մեր կուսակցութեան համար անհարազատ այդ երեւոյթներու դէմ, գիտակցօրէն կառչած կը մնան կազմակերպութեան երկաթեայ կարգապահութեան, որ ամրակուռ շաղախն է Հ. Յ. Դաշնակցութեան հզօրութեան:

Որ, տարածուած բամբասանքներն ու ստայօդ հրատարակութիւնները Դաշնակցութեան ներքին կեանքի հետ որ եւ է առնչութիւն չունին եւ կ'երթան միանալու հակադաշնակցական ամէն գոյնի արտայայտութիւններուն, որոնց միակ նպատակն է թուլացնել եւ քայքայել հայ ժողովուրդի ամէնէն կուռ կազմակերպութիւնը:

Որ, Դաշնակցութեան պաշտօնական կազմակերպութեան հետ կապ չունեցող, կամ անգոյ մարմիններու եւ խումբերու անունով եղած հրատարակութիւնները անորակելի չահատակութիւններ են, — Դաշնակցութեան անուան մեղապարտ շահագործումը:

Որ այս առթիւ քուէարկուած որոշումներն ու բանաձեւերը միանգամայն կը համապատասխանեն կացութեան պահանջներուն:

Շրջանային Ժողովը արձանագրելով այս բոլորը, կը թելադրէ մեր մարմիններուն եւ ընկերներուն՝ նուիրուիլ եռանդուն եւ պայծառ աշխատանքի, աչալուրջ պահակն ըլլալ Դաշնակցութեան աւանդներուն, կուռ ու միակամ քալել դէպ ի մեր գերագոյն նպատակը:

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ 10րդ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ

Անդրանիկի հողակոյտին վերեւ յուշարձան մը կանգնելու համար յանձնախումբ մը կազմուեր է Փարիզի մէջ: Ցապաղած ձեռնարկ մը, ահաւասիկ, որ ամէն Հայու սրտին կը խօսի:

Չգիտեմ՝ ի՞նչ ձեւով կը նախատեսեն զայն: Խստաբիր ու արի արանց հերո՞սը՝ իր առնակա՜ն դիմագիծով: Անհեդամռունչ հայդուկներու հո՞յլ մը՝ կուշտ կուշտի՝ մեր խոյանքը ցոյց տուող, այնպէս որ տեսնողն բսէր բանաստեղծին հետ՝

Զայն հոս կանգնեցնողը կարծեց Անդրանիկն էր տուած,
Առանց գիտնալու թէ կուտար գէնքին կերն ալ միասին...

Եւ կամ, ի՞նչ գիտնամ, թերեւս ճակատ մը Արամազդէն, «բիբ մը Արամէն», նայուածք մը՝ Տիգրանէն, սեւահեր գանկ մը Մուրատէն, եւ մռնչի՜ւն մը Վանիկէն, — տալու համար Հայ Հերոսը...

Ինչ որ իմ ուշադրութիւնս կը գրաւէ, սակայն, այդ գեղեցիկ ձեռնարկը կազմակերպողներն են: Շէֆախումբ մը՝ ուրիշ դասակարգէ անձերու, որոնք Հայոց պատմութեան վերջնագոյն շրջանին ձմեռնային պարտէզներու ծաղիկները մնացին, կամ՝ մուշտակեայ օձիքը իրենց վիզերուն՝ միշտ եղան ամպիոնին վրայ, երբեմն սրտանմլիկ դիտելով գանկակոյտը «Հայաստանեաց Աշխարհ»ին, երբեմն իրենց ցուցամատը եւ բթամատը կաբեկցօրէ՜ն տանելով իրենց *ժիլէ*ին գրպանը, երբեմն թօթուելով իրենց ուսերը, եւ ժպտելով՝ երբ հարկ էր ձեռք սեղմել, բայց մի՛շտ տրտնջալով, փրթմնջելով յեղափոխական ձեռնարկներու դէմ...

Ուրեմն, յուշարձանին հովանաւորները պիտի ըլլան անոնք որ երէկ դատապարտեցին գործը, բայց այսօր կը փառաբանե՜ն գործողը:

Ի՞նչ է այս խորհուրդին իմաստը, ազգդ իմ Հայոց:

Այս գաղտնիքին, այս թիւրիմացութեան, այս աղաղակո՜ղ հակասութեան իմաստը:

Ո՞ւր փնտռենք զայն:

Մեր պարտութեա՞ն, մեր անկումի՞ն, մեր դժբախտութեա՞ն կամ մետասաներորդ ժամու իմաստութեա՞ն մէջ:

Թէ՞ այս բոլորը պէտք է փնտռել մեր պատմութեան խորքը, Արարատեան աշխարհի իշխանութեանց յարատեւ պայքարին, ցեղաքանդական անտոյզ ու խորախորհուրդ ծալքերուն, բայց մանաւանդ՝ Գարահիսար ծննդեան, Սասունի մէջ հերոսանալուն, Անտանտեանէն անդին մահանալուն, եւ Փարիզի մէջ արձանանալուն մէջ...

Հո՛դ, այո՛:

Վասն զի, — դժբախտութի՜ւն, — հայ յեղափոխականը չկրցաւ, օտար կուռքեր տապալելէ վերջ, *իր* կուռքն ու արձանը կանգնել Հայո՛ւն հոգիին մէջ...:

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՇԱՀԸ ՎԱՆ ԿԸ ԵՐԹԱՅ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Րիզա շահը շուտով Թուրքիա պիտի գայ եւ Վանի մէջ տեսակցութիւն մը պիտի ունենայ Մ. Քէմալի հետ:

ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐ ԻԶՄԻՐԻ ՄԷՋ

Իզմիրէն կը հեռագրեն թէ հեղեղանման անձրեւներու հետեւանքով, ծանր ողողումներ կը սպառնան քաղաքին: Հաղորդակցութիւնները խզուած են գլխաւոր ճամբաներուն վրայ, աւազ եւ տիղմ հաւաքուած ըլլալով: Վնասները շատ ծանր են:

ԴԱՇՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ

Առնենէ մը ի վեր, անգլիական մամուլի մէկ մասին մէջ բացորոշապէս ձեւ ու մարմին կ'առնէ դաշնագիրներու վերաքննութեան շարժումը, մասնաւորապէս Գերմանիոյ արեւելեան սահմաններու մասին: «Նիուզ Քրոնիքլ» կ'ըսէ թէ անհրաժեշտ է կարգադրել լեհական նրբանցքի (Տանձիկ) խնդիրը, իբրեւ էական պայման ապահովելու զինաթափութիւնը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Անհամբերութեան նշաններ Սուրիոյ մէջ

ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ԵՒ Պ. ՓՈՆՍՕ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿՈՒՏԱՅ

Սուրիական թերթերը կը գրեն (1 նոյ.) .—

Ազգայնականները իրենց ամենակարեւոր եւ պատասխանատու ժողովը գումարեցին Դամասկոսի մէջ, հինգշաբթի գիշեր, որ շարունակուեցաւ մինչեւ կէս գիշեր: Ուրբաթ օր եւս շարունակելով իրենց ժողովը Ֆախրի պէյ Պարուտիի բնակարանին մէջ, ժամը կէս օրէ վերջ 2էն մինչեւ կէս գիշեր մնացին: Ազգայնականները չկրցան որոշ եզրակացութեան մը յանգիլ, շնորհիւ հանրապետութեան նախագահ Մուհամէտ պէյ Ալի Ապտի միջամտութեան որ աշխատեցաւ համաձայնութիւն մը գոյացնել Ֆրանսացիներու եւ ազգայնականներու միջեւ:

Ազգայնականները գրաւոր երաշխաւորութիւններ պահանջած են ծայրայեղ որոշումներ չտալու համար: Ըստ այդ երաշխաւորութեան, մարզպանը պէտք է յայտարարէ դաշնագրի ամբողջութիւնը, դաhիլինի վստահութիւն ստանալէն անմիջապէս վերջ եւ պայմանաւ որ ֆրանքեւսուրիական դաշնագիրը անգլեւիրաք դաշնագրէն աւելի աննպաստ չըլլայ:

Պ. Փոնսոյի եւ հանրապետութեան նախագահին միջեւ բանակցութիւնները շարունակուեցան այս կէտերու շուրջ եւ կ'ըսուի թէ՝ մարզպանը Փարիզէն լիազօրութիւն ստացած է այդ մասին անթելով:

Ուրբաթ կէս օրէ վերջ, Պ. Շօվէլ մարզպանին ստորագրութեամբ երաշխաւորագիր մը յանձնած է ազգայնականներուն, որով Պ. Փոնսօ անձնապէս երաշխաւորութիւն կուտայ թէ՝ ֆրանքեւսուրիական դաշնագիրը յար եւ նման պիտի ըլլայ Իրաքի դաշնագրին:

Հալէպէն եւ ուրիշ շատ մը շրջաններէ ուրբաթ օր հասած են բազմաթիւ հեռագիրներ, որոնք կը պահանջեն ազգայնականներու հեռացումը ժողովէն եւ կառավարութենէն: Նմանապէս հեռագիրներ հասած են Լաթաքիայէն, որոնք կը պահանջեն Սուրիական Միութիւն: Ուրբաթ օր, բոլոր մզկիթները լեցուած էին հաւատացեալներով եւ բոլորն ալ կը խօսէին դաշնագրի խնդրին շուրջ: Գրգռիչ ճառեր խօսուած են ամէն տեղ:

Իրաքի փոքրամասնութիւններուն վիճակը

Ազգերու Դաշնակցութեան Հոգատարութեանց Յանձնաժողովը չարաթ օր նկատի առաւ Իրաքի տարեկան տեղեկագիրը, որ կը պարզէ գործերու վիճակը՝ հոգատարութեան վերացումէն առաջ: Յանձնաժողովը սեղանի վրայ ունէր նաեւ կարգ մը հանրագրութիւններ՝ Իրաքի Ասորիներուն կողմէ: Ցաւելուածական տեղեկութիւններ տրուեցան քիւրտ ժողովուրդի եւ Պահայական աղանդի մասին: Ասորիներու խնդիրը առանձին քննուեցաւ, որովհետեւ ասոնք վերջերս հանրագրութիւն մը ներկայացնելով, ուրիշ բաներու կարգին խնդրած էին անջատ շրջան մը յատկացնել իրենց:

⁂ Տարիներու աշխատանքէն յետոյ, վերջացաւ Բէլվանտուզ — Թաւրիզ ճամբուն Իրաքի մասը: Այս կերպով, հիւսիսային Պարսկաստանը առաջին անգամ ըլլալով ուղղակի հաղորդակցութեան մէջ կը դրուի Միջերկրականի հետ:

Մ. Նահանգներու նախագահին ընտրութիւնը

47 ՄԻԼԻՈՆ ԸՆՏՐՈՂ

Երէկ տեղի ունեցաւ Մ. Նահանգներու նոր նախագահին ընտրութիւնը, (առաջին աստիճան):

Համաձայն սահմանադրութեան, չորս տարին անգամ մը, նոյ. 8ին ընտրողները, այր թէ կին, նահանգէ նահանգ եւ ընդհանուր քուէարկութեամբ կ'ընտրեն բուն ընտրողները որոնք բացարձակ պաշտօն ունին նշանակելու թեկնածուն: Ասով իսկ ընտրուած կ'ըլլայ նախագահը:

Այնուհետեւ, Յունուար ամսու առաջին չորեքշաբթին, նախագահական ընտրողները կ'ընտրեն նախագահը, իբրեւ պարզ ձեւակերպութիւն: Այս քուէարկութեան արդիւնքը կը ստուգուի Յունուարի երկրորդ չորեքշաբթի օրը, Երեսփ. Ժողովի եւ Ծերակոյտի խառն նիստին մէջ:

Այս տարի ընտրողներուն թիւը կը հաշուեն 47,000,000, այր թէ կին: Այս թիւը 3,500,000ի յաւելում մը կը ցուցնէ նախորդ ընտրութեան վրայ:

Համաձայն ընկալեալ սովորութեանց, այս առթիւ, կը նշանակուին 35 նահանգապետներ, 32 ծերակուտականներ (մէկ երրորդ) եւ 435 երեսփոխաններ, բաց ի այն 531 պատգամաւորներէն որոնք պիտի կատարեն նախագահին ընտրութիւնը, 1933 Յունուարի առաջին չորեքշաբթին:

Ընտրական գործողութիւններն սկսան առաւօտեան ժամը 8ին (Ֆրանսական ժամով՝ 1ին):

Գործողութենէն շատ առաջ, խաւարած էր Պ. Հուվըրի աստղը, եւ բացարձակապէս ստոյգ կը համարուէր Պ. Րուզվէլթի ընտրութիւնը:

Սկզբունքով համաձայնեցան...

Ժընեւէն կը հեռագրեն թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովի դիւանը շարունակելով քննել օրակարգը, սկզբունքով համաձայնեցաւ հակակշռի խնդրի մասին: Ձեռնոցաւոյաքիոյ եւ Շուէտի պատուիրակները հաւանեցան որ պարբերաբար քննութիւն կատարուի իւրաքանչիւր երկրի մէջ, սպառազինութեանց մասին: Ճափոնի պատուիրակը ուզեց նախապէս գիտնալ գործադրութեան ձեւերը: Մ. Նահանգներու եւ Անգլիոյ ներկայացուցիչները համաձայնեցան որ քննութիւն կատարուի, երբ գանգատ կը յայտնուի: Խորհրդային ներկայացուցիչը առաջարկեց որ հակակշիռը կատարեն բանուորները: Իտալական պատուիրակը վերապահումներ յայտնեց: Յետոյ որոշուեցաւ յաջորդ նիստին մէջ ճշդել հակակշռի գործադրութեան եղանակները:

Խ. Իշխանութեան 15ամեակը

Կիրակի օր սկսան բոլշեւիկեան յեղափոխութեան 15ամեակի տօնակատարութիւնները եւ շարունակուեցան մինչեւ երեքշաբթի օր: Այս առթիւ 54 նշանախօսքեր մէջտեղ դրուած էին, որոնց գլխաւորներն են.

— «Յառա՜ջ դէպ ի համաշխարհային հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը»: «Անհրաժեշտ է յեղափոխական լուծում մը՝ պայքարելու համար տագնապին դէմ»: «Կեցցէ՜ համայնավարական դիկտատուրան»: «Շուտով կը լրանայ առաջին հնգամեակը»: «Անկցի՜ դրամատիրութիւնը»:

Բոլոր թերթերը հրատարակած էին Ստալինի մէկ նամակը, որ կը չնոր-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱՒՈՐՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Ժընեւէն կը հեռագրեն «Թայմզ»ի, նոյ. 5 թուականով.—

Նանսէնեան գրասենեակի վարիչ մարմինը նոր վերջացուց իր վեցերորդ նստաշրջանը, նախագահութեամբ Տոքթ. Մաքս Հիւպէրի: Տրուած որոշումներուն համաձայն, Սուրիոյ 40,000 հայ գաղթականներուն տեղաւորումը պիտի լրանայ 1933ի վերջը: Խորհրդային Հայաստանի կառավարութիւնը յօժարութիւն յայտնած է նորէն 20,000 հայ գաղթականներ ընդունելու, պայմանաւ որ արտաքին աջակցութիւն ընծայուի: Վարիչ Մարմինը կը ջանայ վերակենդանացնել այն ազգային յանձնախումբերը որ ստեղծուած էին քանի մը տարի առաջ, դիւրացնելու համար Տոքթ. Նանսէնի սկզբնական ծրագրին իրականացումը:

Նանսէնեան Գրասենեակին Զինաստանի ներկայացուցիչը խարպին պիտի երթայ, եւ պիտի քննէ թէ ի՛նչ արդիւնաւոր միջոցներ կարելի է ձեռք առնել, օգնելու համար ողողումներէն վնասուած 20,000 ռուս գաղթականներուն: Գրասենեակին տրամադրելի գումարները չեն բաւեր առաջադրուած գործին:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Անգլիոյ Երեսփ. ժողովին մէջ երկար վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան գործազրկութեան տագնապին առթիւ: Պ. Լէնսպըրի, ընդդիմադիրներուն պետը (աշխատաւորական), առաջարկեց վերսկսիլ հանրօգուտ շինութիւնները եւ մեծ փոխառութիւն մը կնքել: Շեշտեց թէ այս տագնապը պատերազմի մը չափ մտահոգութիւն կը պատճառէ:

Աշխատանքի նախարարը պատասխանելով, յայտարարեց թէ 12 տարիէ ի վեր կը տիրէ գործազրկութիւնը որուն միջոցին 17 փորձեր եղած են դարման տանելու համար: Այսպէս, կարգով որոշուեցաւ օգնել աղքատներուն, հանրօգուտ շինութիւններ կատարել, արտագաղթ կազմակերպել, զեղչել աշխատանքի ժամերը, գործազրկութեան դէմ ապահովագրութիւն հաստատել եւն.: Աւելցուց թէ հանրօգուտ շինութեանց ծրագիրը վերջնապէս ձախողած է: «1924էն ի վեր, ճամբաներու շինութեան եւն. աշխատանքները 700 միլիոնի նստած են պետութեան: Միեւնոյն ժամանակամիջոցին թաղապետութեանց պարտքը 658 միլիոնէն բարձրացած է 1233 միլիոնի: Այս խոշոր ծախքերը կրցա՞ծ են գործ ճարել մեծ թիւով բանուորներու: Ոչ: Ընդամէնը 200,000 բանուորներ կրցած են գործ գտնել, իսկ այդ ժամանակաշրջանին գործազուրկներու թիւը աւելցած է մէկուկէս միլիոն: Գալով աշխատանքի ժամերը կրճատելու, այդ միջոցը չի կրնար աւելցնել գործի տէր բանուորներու թիւը, առանց մեծապէս բարձրացնելու արժեգինը:

ԻՐԱՔԻ ԶԻՆԱՆՇԱՆԸ

Պաղտատի պաշտօնաթերթը հրատարակեց օրէնք մը, որով կը նուիրագործուի Իրաքի զինանշանը: Վահանին վրայ կ'երեւան Եփրատ եւ Տիգրիս գետերը, որոնք հեռաւոր լեռներէն կուգան կ'անցնին Իրաքի մէջէն եւ կը կազմեն Շաթ էլ Արապը: Լեռներուն վրայ կը տեսնուի եռոտանի մը, իբրեւ խորհրդանշան քաղիքի ճարտարագործութեան: Երկու գետերուն միջեւ կը գտնուին չորս արմաւենիներ, իսկ անոնց ստորոտը՝ սուր մը եւ նիզակ մը կը խաչաձեւեն իրար: Վահանին եզերքը փորագրուած է արաբերէն նշանախօսք մը, իսկ տակը՝ 1339 (Հիճրէթի) որ Ֆէյսալ թագաւորին գահակալութեան թուականն է: Վահանին յատակը կը գտնուին եօթը ցորենի հասկեր եւ բամպակի ոստեր, կոկոններով եւ ծաղիկներով: Վահանին երկու նեցուկները են բաբելոնական առիւծ մը եւ ձի մը, իսկ վահանին վերեւ կը գտնուին երկու աստղեր, եօթը շողերով, իբրեւ խորհրդանշան երկու ցեղերու, — արաբ եւ քիւրտ: Վահանը կը հովանաւորէ Իրաքի թագը:

15 ՏԱՐԻ ԿԱՐՄԻՐ ՄԱԿԱՆԻ ՏԱԿ

Բոլշեւիկեան յեղաշրջումը, որ տեղի ունեցաւ ուղիղ 15 տարի առաջ, ճակատագրական դեր խաղաց ոչ միայն անծայրածիր Ռուսիոյ պատմական կեանքում, այլ եւ բախտորոշ եղաւ նաեւ այդ երկրի նախկին սահմանների մէջ գտնուող մանր ժողովուրդների համար։ Խորհրդային վարչաձեւը ուժգնօրէն անդրադարձաւ հայ ժողովրդի ճակատագրի վրայ եւ մեր երկիրն աւելի քան տուժեց տիրող իրաւակարգից։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ տեսակէտից. խորհրդային իշխանութիւնը մահացու հարուած հասցրեց Հայկական Դատին, զրկելով մեր ժողովուրդը այն բոլոր ազդակներից, որոնք հնարաւոր էին դարձնելու Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի իրականացումը։ Նախ եւ առաջ, խորհրդային իշխանութեան կարգադրութեամբ էր, որ ռուս բանակը լքեց գրաւած հայկական վիլայէթները, թողնելով հայ ժողովուրդը իր արիւնարբու թշնամու գերազանց ուժերի դիմաց՝ մէն մենակ։ Երկրորդ, նոյն խորհրդային իշխանութիւնն էր, որ դաշնակցած Թուրքիոյ հետ, խորտակեց Հայաստանի Հանրապետութեան շէնքը, որ կառուցուել էր չարաչարանց հայ ժողովրդի անհուն զոհաբերութեամբ եւ գերմարդկային ճիգերով։ Տէր դառնալով արիւնաքամ Հայաստանին, Խորհր. Հայաստանին, խորհրդ. իշխանութեան առաջին գործն եղաւ վաւերացնել պատմական այն մեծ անարդարութիւնը, որ կատարուեցաւ հանդէպ հայ ժողովրդի՝ իր իսկ գործակցութեամբ եւ Թուրքիոյ ձեռքով։ 1921 Մարտ 16ի Թուրք-խորհրդային դաշնագրին յաջորդեց նոյն թւի Հոկտեմբեր 13ի Կարսի խայտառակ դաշնագիրը, որ կնքւեց Խորհրդ. Հայաստանի եւ Էնկիւրիի միջեւ։ Մի դաշնագիր, որ բոլշեւիկ պատմաբան Բորեանն իսկ համարեց պատմութեան մէջ չտեսնուած ամէնէն մեծ անարդարութիւնից մէկը։

Ռուսաստանը, որ սկզբնական շրջանին Հայաստանի երեւութապէս շնորհած էր անկախութիւն, աստիճանաբար, Կովկասեան եւ Համամիութենական Դաշնակցութեան պատրւակով, մեր երկիրը միանգամայն զրկեց պետական ինքնուրոյն գոյավիճակէն, այդպիսով, զրկելով նրան իր սահմաններն ընդլայնելու եւ միացեալ Հայաստանի խնդիրը հետապնդելու բոլոր հնարաւորութիւններից։ Հայկական Դատի համար ներկայ Հայաստանը դադարեց ոչ միայն քաղաքական գործօն ըլլալէ, այլ եւ զրկւեց երկրի ներքին քաղաքականութիւնը վարելու որ եւ է իրաւասութենէ։ Շնորհիւ 15 տարիների խորհրդային քաղաքականութեան, այսօր, Հայաստան ինքնավար մէկ գաւառի իրաւասութիւններ անգամ չունի։

ՆԵՐՔԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ խնդրում, Հայաստանը, խորհրդային իշխանութեան օրօք, մնաց նոյն իրաւազուրկ եւ իր շահերն անտեսուած վիճակում։ Սահմանային անարդարութիւնները բնաւ չսրբագրուեցին եւ հայաբնակ Ախլքալակը եւ Ղարաբաղը, ինչպէս եւ Նախիջեւանը, մնացին Ադրբէջանի ու Վրաստանի տիրապետութեան տակ։ Խորհրդային իշխանութիւնը նկատի չառաւ ոչ Ախլքալակի 1925 թ. ապստամբութիւնն ընդդէմ Վրացիների եւ ոչ էլ այն բողոքները, որ տեղի ունեցան հայաբնակ կուսակցութեան մէջ թէ՛ Ղարաբաղում եւ թէ Հայաստանում։

Ազգագրական, տնտեսական ու ռազմական տեսակէտից կենսական նշանակութիւն ունեցող այդ հողամասերը կը մնան Հայաստանի սահմաններէն դուրս եւ յոյս էլ չկայ թէ խորհրդային իշխանութիւնը որ եւ է փոփոխութեան պիտի ենթարկէ Անդրկովկասի աշխարհագրական քարտէսը։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ասպարէզում, խորհրդային ձախող քաղաքականութիւնը մեծապէս վնասած է երկրի ազգային տնտեսութեան։ Խաթարելով բուն ժողովրդի տնտեսական ինքնազործունէութիւնը եւ ապաւինելով պետական դրամատիրութեան ձեւին, համայնավարները Հայաստանի տնտեսութիւնը գահավիժօրէն առաջնորդեցին դէպի քայքայում ու չքաւորում։ Իշխանութեան եւ ժողովրդի միջեւ անանցանելի պարիսպներ առաջացան եւ երկրի վերաշինութիւնը տարւեց ոչ թէ զանգուածների ստեղծագործական ճիգերով, այլ ի գին նոյն զանգուածների տնտեսութեան հիմերի խախտման։ Տնտեսական բնագաւառում իշխանութիւնն ու ժողովուրդը գործեցին ոչ թէ ձեռք ձեռքի տուած՝ միասնաբար, այլ մէկը միւսի դէմ պայքարի նշանաբանի տակ։ Հայաստանի տնտեսութեանը վերջնական հարուածը տրւեց վերջին երկու-երեք տարիների ընթացքին, երբ վայրագ արշաւանք սկսւեց անհատական տնտեսութիւնների դէմ։ Հաւաքական տնտեսութեան քաղաքականութիւնը ոչ միայն պատճառ եղաւ անասունների կոտորման ու ցանքերի ու գործիքների փճացման, այլ եւ տեղի տւեց զինական ըմբոստութիւններին եւ նորանոր հալածանքների ու աքսորների։ Պարզ է, որ այդ պայմաններում եւ նման տնտեսավարութեամբ չէր կարող յառաջդիմել Հայաստանի տնտեսութիւնը, ուր, ներկայիս, սովի ուրւականն է, որ կը սաւառնի։

ՄՇԱԿՈՅԹԻ բնագաւառում նոյն անմխիթար վիճակը։ «Ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ միջազգային» նշանաբանը իր էութեամբ կը նշանակէ հայկական մշակոյթի աստիճանական մահացում։ Ոչ միայն ոտնահարուեցին ազգային մշակութային գարաւոր արժէքները ու հալածանքի ենթարկւեցին հայ մշակոյթի անխոնջ մըշակները, այլ եւ հայ լեզուով ժողովրդին ներարկւում է օտար ու անհարազատ ոգին, Խորենացիներն ու Րաֆֆիներն այլեւս տեղ չունին գրադարաններում եւ իշխանութիւնն ամէն միջոց կը գործադրէ ժողովրդի սրտէն արմատախիլ անելու այն գաղափարները, որ յղացել էին հայ մտքի ռահվիրաները։ Լէնինեան աւերիչ դաւանանքն է, որ կ՚իշխէ հայ մշակոյթին վրայ։

Նոյն կործանարար աշխատանքը խորհրդային իշխանութիւնը կը տարածէ նաեւ դէպի գաղութները։ Որպէս Հայաստանի իշխանաւորներ, համայնավարները ոչ միայն չեն ձգտում որ եւ է կերպ թեթեւացնել գաղթահայ տքնաջան աշխատաւորութեան գոյավիճակը, այլ, ընդհակառակն, իրենց նպատակ են դրած գաղութները պահել միշտ խառնակ վիճակի մէջ, վտանգել գաղթահայ զանգուածների իրաւական կացութիւնն ու արգելք հանդիսանալ այն բոլոր ձեռնարկների, որոնք այս կամ այն կերպ կը ձգտին փրկել գաղթահայութիւնը վերջնական կորուստէ։ Անգամ ներգաղթի խնդիրը քաղաքական «շանթաժ»ի միջոց դարձնելով, խորհրդային իշխանութիւնը կը խաղայ գաղթահայութեան ազգասիրական ու հայրենաքաղձ զգացումների հետ, առանց որ եւ է շօշափելի գործ կատարելու այդ մարզին մէջ։ Այն ինչ, խորհրդային մամուլի իսկ տեղեկութիւններով, խորհրդային վարչաձեւի հաստատումէն ի վեր, Հայաստան են ներգաղթած մօտ հարիւր հազար թշւառներ ու այլազգիներ։

Եւ որքան էլ շռնդալից տօնեն Հոկտեմբերեան տասնհինգամեակը, իրողութիւնն այն է, որ համայնավարների տիրապետութեան շրջանին, թէ Հայաստանը եւ թէ հայ ժողովուրդը չհնհամակերպւում ստեղծուած կացութեան եւ, յանձն առնելով ամէն զոհողութիւն, կը պայքարին խորհրդային վարչաձեւի դէմ։

ԱՇՈՏ-ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՀԱՒԿԻԹԻ ՓՈԽԱՐԷՆ ՍՈՒՐՃ

Թուրք կառավարութիւնը վերջերս որոշած է հաւկիթի արտածումի փոխարէն քոյլատրել սուրճի ներածումը։ Երբ գործադրուի այս որոշումը, հաւկիթի գինները պիտի բարձրանան։

Սպանիոյ դրամատուններու յարուցած դժուարութեանց վրայ, սնտուկը 27 ոսկիի իջած էին հաւկիթի գինները։ Բայց վերջերս, հաւկիթի վաճառականները յաջողած են արտածման նոր շուկաներ գտնել Անգլիոյ մէջ, եւ ընդունուած կարգ մը յանձնարարութիւններ։ Այս շարժումին վրայ սկսած է բարձրանալ հաւկիթին գինը։

Առեւտր. Սենեակի վերջին ցանկերուն համաձայն, հաւկիթի գինները՝ սնտուկը մինչեւ 34 ոսկիի բարձրացած են։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Թան»ի թղթակիցը կը գրէ Պոլիսէն (25 հոկտ.) —

1929էն ի վեր, Թուրք կառավարութիւնը լծուած է շարք մը փորձերու, տնտեսական եւ ելմտական, որոնք չտուին սակայն սպասուած արդիւնքը։ Ընդհանրապէս այդ փորձերէն քաղուած դասերը ազգային տնտեսութեան գործավարութեան կը թելադրեն, մասնաւորաբար մաքսային քաղաքականութեան մարզին մէջ, գործադրութեան դնել մեթոտներ, որ քիչ մը տարբեր են մինչեւ այժմ փորձըւածներէն։ Թերեւս, ինչպէս կը նախատեսուի, փորձուի վերադարձ մը այն տեսակէտին, որ կը թոյլատրէ առեւտրական լայն փոխանակութիւններ կատարելու, ինչ որ չհարցեր պիտի ըլլայ ճապէս հողագործական երկրի մը համար, որ Թուրքիան է։

Քանի մը խօսքով յիշեցնենք այն միջոցները, որոնք յաջորդաբար գործադրուեցան այս վերջին տարիներուն։ Նախ, 1929 հոկտեմբերին, հրահանգ տրուեցաւ գործադրել մաքսապաշտպան դրութիւնը, որուն հետեւանքով, առաջին օրէն իսկ, կազմալուծուեցաւ եւ խանգարուեցաւ շուկան։ Յետոյ սեղմումներ դրուեցան սակարանային գործառնութեանց վրայ։ Քանի մը ամիս յետոյ, յաւելուածական տուրքեր դրուեցան, առժամեայ անունով, հարիւրին 10—24 համեմատութեամբ, զոր կը գանձէին պաշտօնեաներու ամսականներուն եւ բանուորներու աշխատավարձին վրայէն։ Շուտով, հաւասարակշռելու համար պիւտճէն, որքան ալ շատ կրճատուած ըլլար ան, դրուեցաւ նոր տուրք մը, տագնապի տուրք, հարիւրին 10 համեմատութեամբ, զոր կը գանձէին հաւասար չափով ամսականներու եւ աշխատավարձերու վրայէն։

Տրուած այս որոշումներէն՝ սակաւաթիւ վրայ դրուած սեղմումները սահմանուած էին պաշտպանելու թրքական թղթադրամը, իսկ մաքսապաշտպան դրութիւնը՝ զարգացնելու համար արտաքին առեւտուրը, եւ վերջապէս վերջին կարգադրութիւնները՝ հաւասարակշռելու համար նախորդ տարիներու եւ նոյն տարուան պիւտճէին բացերը։

Այս կարգադրութիւնները, սակայն, բաւական չեղան եւ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ արգելք դնել կարգ մը օտար ապրանքներու ներածման վրայ, եւ հաստատել բաժնեցուցակի դրութիւնը միւս ապրանքներուն համար։

16 նոյեմբերին ճիշդ տարի մը կ՚ըլլայ, որ գործադրութեան մէջ է բաժնեցուցակի դրութիւնը։ Ուրեմն կարելի է այլ եւս ճշդել եւ գնահատել արդիւնքը, որ տուաւ այդ կարգադրութիւնը։

Բաժնեցուցակի դրութեամբ, կառավարութիւնը կ՚աշխատէր արգելք դառնալ մէկ կողմէ դրամագլուխի փախուստին, միւս կողմէ զարգացնել ազգային ճարտարարուեստը։ Սկզբունքը լաւ է, արդարեւ ստոյգ է որ, քիչ շատ փոփոխութիւններով, կը հետեւին բոլոր այն պետութիւնները, որոնք մտահոգութիւնն ունին իրենց ազգային տնտեսութեան պահպանման։ Սակայն մաքսային քաղաքականութիւնը այն մարզն է, ուր պէտք է չարժիլ խոհեմութեամբ եւ զգուշութեամբ։ Այդպէս միայն մաքսային նոր դրութիւնը կրնար թանկագին յենարան մը դառնալ ազգային ճարտարագործութեան, կը բաւէր որ, այդ մարզին մէջ, յառաջանային աստիճանաբար եւ կանոնով, հասնելու համար՝ հանդրուան առ հանդրուան՝ արդիւնաբերութեան որոշ աստիճանի մը, որ պիտի կրնար գոհացնել երկրին պահանջները եւ արդարացնել մաքսային ապագայ սեղմումները։

Մաքսային այս արգելքներուն վրայ աւելցաւ այն որ հետեւանքն էր ճարտարագործութիւնը քաջալերելու համար դրուած օրէնքին, որուն գործադրութեան դէմ այնքան բողոքներ արձանագրուեցան Թուրք մամուլին մէջ։ Դրամագլուխին համար անյաղթելի պատնէշ մը չէր՝ թոյլ տալ որ ներածուին միայն այնպիսի նախանիւթեր, զորս պիտի մշակէր տեղական ճարտարագործութիւնը, վասն զի ո՛վ գիտէր թէ, օգտուելով դրուած օրէնքէն, բոլոր այն նախանիւթերը, որ կը ներածուէին մշակուելու համար տեղական ճարտարագործութեան մէջ, իրենց նպատակի՞ն կը գործածուէին թէ տարբեր բանի կը ծառայէին։

Այն գործարանները, որ հիմնուեցան նպաստաւորուելով այդ օրէնքէն, արտադրելով նոյն եւ միեւնոյն ապրանքը՝ ըստ այս կամ այն ճարտարագործութեան, որուն կը ծառայէին, վերջ ի վերջոյ սկսան մրցակցութեան դիմել, այնպէս որ իրենց ապրանքներուն գինը չափազանց ինկաւ, ինչ որ պատճառ դարձաւ սահմանափակելու բազմաթիւ գործարաններու աշխատանքը։

Դարմանելու համար այս կացութիւնը, Թուրք կառավարութիւնը, որուն երկու գլխաւոր մտահոգութիւնները կը կազմէին դէթ հաւասարակշռել առեւտուրը եւ պահպանել ազգային թղթադրամը, վերջ ի վերջոյ դիմեց բաժնեցուցակի դրութեան, զոր գործադրեց խստութեամբ։

Ի՞նչ արդիւնք տուաւ։ Մէկ կողմէ, օտար պետութեանց ճարտարարուեստները, դառնօրէն ազդուելով յանկարծակի դրուած այս կարգադրութիւններէն, մասամբ չպատասխանեցին ապսպրանքներուն։ Իսկ միւս կողմէ, կարգ մը երկիրներ, որոնց արտածումը վտանգուած էր այս սեղմումներուն պատճառով, պատասխանեցին փոխվրէժով, — մերժելով գնել թրքական հողերու արդիւնաբերութիւնը, կապ կը կապէին միայն իրենց հաւասարիմ մնացած յաճախորդներու հետ։

Այսպէս հարցը հասաւ իր ամէնէն ցաւոտ կէտին։ Կարգադրութիւնը չը տուաւ երբեք սպասուած արդիւնքը։ Ներածուած ապրանքները չհասան նոյն իսկ արտօնուած քանակութեան, ինչ որ մեծապէս կրճատեց մաքսային հասոյթները, միւս կողմէ արտածումներն ալ կը նուազէին հետզհետէ։

Ահա երկու սուրի միջեւ։ Երկու մարզերէն, ճարտարագործութիւն եւ հողագործութիւն, Թուրքիա ո՞րը պէտք է նախընտրաբար քաջալերէ, առանց երբեք ամբողջովին լքելու մէկը ի շահ միւսին։

Աւանդութիւն մը կը հաստատէ թէ Անատոլու, որ ժամանակին «շտեմարանն էր Եւրոպայի», բարեգործ պարիկի մը մոգական գաւազանին մէկ հարուածով պիտի կրնայ վերստին դառնալ նոյն բարգաւաճ եւ բարեբեր երկիրը։ Եթէ հին դարերու չափ առատ չարտադրեր հիմա, արդի Թուրքիան բոլորովին զրկուած չէ հողի արդիւնաբերութենէն, որովհետեւ բնութիւնը առատութեամբ օժտած է զայն։ Նոյն իսկ կարգ մը արտադրութիւններ, որ չկան ուրիշ երկիրներու մէջ, շատ կը փնտռուին, որովհետեւ իբրեւ նախանիւթ կը ծառայեն զանազան ապրանքներու պատրաստութեան։ Թուրքիոյ կը մնայ զարկ տալ այդ արտադրութեանց արտածման։ Հետեւաբար Թուրքիա, ըստ մեզի, պարտաւոր է ուժ տալու հողագործութեան, մանաւանդ որ հողագործութեան տրուած քաջալերութիւնը նուազ սուղի կը նստի քան ճարտարագործութեան տրուած նպաստը։ Թրքական արտածումներու նուազումը մասամբ հետեւանք չէ՞ր այն նախապատուութեան, զոր կը վայելէր ճարտարագործութիւնը, որուն զոհած էին հողագործութիւնը, թերեւս քիչ մը անճապաղանքով, ազգային վերանորոգութեան մասին իրենց խանդավառութեամբ։ Քանի մը թիւ բաւական է հաստատելու ատիկա։ 1924ին, հողագործական պիւտճէն էր 8,851,000 թրք. ոսկի, 1927ին (տակաւին տագնապի չմատնուած) 3,727,000 թրք. ոսկի։ Թերեւս գիտել տրուի թէ կառավարութիւնը, ելմտական տագնապի մատնուած ըլլալով, այսօր չկարենայ հողագործութեան համար ընել ինչ որ անհրաժեշտ է, սակայն անքացատրելի կը մնայ սա կէտը, — անշահախնդրութիւնը տեղացի դրամատէրներու, որոնք կը հըրապուրուին այն շահերէն, զորս իրենց կը խոստանան դրամատուները եւ զանազան հաստատութիւններ։

Ինչ որ ալ ըլլայ, իրողութիւնները եկան հաստատելու թէ սխալ ճամբու մէջ ինկած էր կառավարութիւնը։ Պետական վարիչները անկեղծօրէն խոստովանեցան ատիկա։ Ազգային տնտեսութեան գործավարը, Մուսթաֆա Շէրէֆ պէյ, հրաժարեցաւ եւ իրեն յաջորդեց Մահմուտ Ճէլալ պէյ, Իշ Պանքասըի տնօրէնը, որուն ձեռներէցութեան եւ կարողութեան վրայ մեծ յոյսեր դրուած են։

Պաշտօնը, որ տրուեցաւ իրեն, մեծ դժուարութիւններ կը ներկայացնէ։ Գործավարը կը գտնուի կացութեանը մէջ այն նաւապետին, որ, ղեկի մէկ շարժումով, պիտի փրկէ նաւը փոթորիկի մը վտանգէն։ Պէտք է մաղթել, որ իր լաւագոյն ներշնչող ըլլայ վստահութիւնը, զոր զգացին գործի մարդիկ, տեսնելով զինք երկրին ամէնէն փափուկ կալուածին գլուխն անցած։

Վերջացնելու առթին, ստորագծե՛նք իր բոլոր յայտարարութիւններուն մէջէն այն որով կը հաստատէ թէ կառավարութիւնը մտադիր է ճարտարագործութեան հարցին տալ վերջնական լուծում մը։ Ըստ իրեն, նախընտրելի կը համարի փոխել մաքսային դրութիւնը, քան չարունակել բաժնեցուցակի դրութիւնը։

Կը նշանակէ թէ, ինչպէս կը մեկնէին չհաշտրդուած շրջանակները, կառավարութիւնը պիտի քալէ աստիճանաբար ոչ միայն դէպի ի ջնջումը բաժնեցուցակի դրութեան, այլ եւ դէպի ի լայն բարեփոխութիւն մաքսային դրութեան։

Առոր առաջին քայլը պիտի ըլլայ այն զոր առաւ կառավարութիւնը՝ ընդարձակելով բաժնեցուցակներու սահմանը, դիւրութիւններ ընծայելով անոնց գործադրութեան։

Վերջապէս Թուրքիա, բաժնեցուցակի այս դրութեամբ, փորձ մը անցուց, որ բարեբախտաբար կարճ տեւեց։ Այդ փորձը օգտակար դաս մը եղաւ թէ իրեն եւ թէ ուրիշ երկիրներու։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

ԱՐԻՒՆԱՀԵՂ ԿՌԻՒ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ

Ինչ որ պատահեցաւ անցեալ կիրակի (30 հոկտ.) Հայոց եկեղեցիին մէջ, անխուսափելի հետեւանքն էր Հօկի տարած անմիտ քարոզչութեանց ու գրգռումներու։ Կիրքերը այնքան բորբոքած էին եւ ուռած որ, ելք մը կը փնտռէին։ Ու այդ պատահեցաւ, գոհացնելով անշուշտ Հօկի ղեկավարները։

Զնչին խնդիր մը առիթ եղաւ որ կըռիւ մը ծագի եկեղեցին հաւաքուած 3—400 հոգիներու միջեւ։ Բախումը այնքան ուժգին էր որ, հակառակ 15 վայրկեան տեւելուն, ծանր համեմատութիւններ առաւ։ Պակաս չեղան վիրաւորներ ալ։ Տարէցներ կը վկայեն թէ ասանկ բան երբեք տեսնուած չէր Պուքրէշի պէս խաղաղ գաղութի մը մէջ։

Կիրակի կէս օրէ յետոյ ժամը 4ին եկեղեցիի կից սրահին մէջ տեղի պիտի ունենար ծխական ժողով, ընտրելու համար ընտրական յանձնախումբ մը, որուն պաշտօնը պիտի ըլլար կատարել պատգամաւորի մը ընտրութիւնը, պատգամաւորական ժողովին համար։

3—400ի մօտ բազմութիւն մը լեցուած էր եկեղեցիին բակը, ու կը սպասէր ժողովին բացման։

Թաղականութեան ներկայացուցիչը տեսնելով որ սրահը նեղ պիտի գայ հետզհետէ հաւաքուող հասարակութեան, հրաւիրեց ծխականները եկեղեցի, հոն կատարելու համար ժողովը։

Քահանան բացուած յայտարարեց ժողովը եւ առաջարկեց ընտրել նախագահ մը։ Անկէ ծայր տուաւ կռիւը։

Հօկի աղբարիկները կը պնդէին, հասկնալի պատճառներով, որ անպայման իրենցմէ մէկը ըլլայ օրուան նախագահը։ Բնականաբար ողջամիտ հասարակութիւնը թոյլ չպիտի տար որ անոնց թայֆական պահանջները գործադրուին։ Եւ առաջարկեցինք բոլորովին չէզոք անձնաւորութիւն մը։

Եւ ահա ծեծկուուքը փրթաւ եկեղեցին մէջ, խորանին առջեւ։ Շփոթութիւն ու աղմուկ։

Հօկի ղեկավարները առաջին վայրկեանէն մտահոգ երեւոյթ մը ունէին տեսնելով մեծամասնութիւն կազմող դաշնակցական հասարակութիւնն ու եռուն երիտասարդութիւնը։ Անոնք կամացուկ մը կծիկը դրին, ոմանք խորանին ետեւի դռնէն, իսկ ոմանք արդէն կռիւէն հոտն առած չառած չքացած էին։ Բայց հոն ձգեցին «պաշըբօզուք»ներու խմբակ մը, որ ղեկավարներուն մեղքերը քաւեց։ Կռիւը հետզհետէ փոխադրուեցաւ եկեղեցիին բակը, ուր պարզուեցան տխուր տեսարաններ։

Մեր ղեկավարները ի զուր կը փորձէին զսպել մեր տղոց զայրոյթը, ի զուր կը պաղատէին դադրեցնել արիւնահեղութիւնը։

Այս առթիւ բազմաթիւ հին հաշիւներ մաքրուեցան։ Արժանի պատիժը կրեց մարդուկ մը որ համարձակած էր մէկ ամիս առաջ եկեղեցին դրան վրայ պարզուած եռագոյնը պատռելու փորձը ընել։

Հօկի ղեկավարներէն քանի մը հոգի ամբոխին ցասումէն ազատեցան շնորհիւ մեր տարէց ընկերներուն, որոնք իրենց պաշտպանութեան տակ առին զանոնք։

Մեր տղոց զայրոյթը իր գագաթնակէտին հասաւ, երբ տեսնուեցաւ թէ հակառակորդները իրենց գրպաններէն կը հանէին դաշոյն եւ այլ երկաթեայ վտանգաւոր գործիքներ··· Շուտով, սակայն, կարելի եղաւ գրաւել այդ գործիքները ու քիչ յետոյ, շնորհիւ մեր մեծ ընկերներու խիստ միջամտութեան, զսպել մեր տղաքը որոնք արդէն գոհացում ալ ստացած էին։ Բարեբախտաբար ոստիկանութիւնը լուր չառաւ, այլապէս պիտի խայտառակուէին օտարներուն առջեւ։

Հետզհետէ կիրքերը սկսան խաղաղիլ, սակայն ժողովուրդին մէկ մասը արդէն մեկնած էր։ Մեկնած էին նաեւ խռովարարները։ Մնացեալ հասարակութիւնը կը պահանջէր չարունակել ժողովը։

Այս անգամ գացին սրահ, եկեղեցին գոցուած ըլլալով։ Թէեւ սրահը փոքր կուգար, բայց ժողովը չարունակուեցաւ։ Նախագահ ընտրուեցաւ Պ. Լալիս Շահաղիզ ու քարտուղար՝ Ս. Մատինեան։ Ատենբէյը, որ միջադէպի ընթացքին մեկնած էր, վերադարձաւ ու ստանձնեց ժողովի ղեկավարութիւնը։

250 հոգիէ աւելի հասարակութիւն մը խաղաղ մթնոլորտի մը մէջ քննեց օրակարգի հարցերը եւ ըսաւ իր խօսքը։ Ընտրուեցաւ Ընտր. Յանձնախումբը որուն մէջ կը գտնուին բոլոր հոսանքի մարդիկ։ Որոշուեցաւ ընտրութեան թուականը ու թեկնածուներու ցանկը, — երեք հոգի Պ. Պ. Ա. Փափազեան, Ա. Տիրացեան եւ Վ. Զուլճեան։ Պ. Տիրացեան այն անձն է որուն ընտրութիւնը բեկանեց պատր. ժողովը եւ նորէն ընտրութիւնն է որ տեղի պիտի ունենայ։

Ինչպէս կը տեսնեն ընթերցողները, մեր ղեկավարները ամէն ջանք թափեցին որ գաղութին գործերը համերաշխաբար կատարուին եւ վերջ դրուի այս տխուր վիճակին։ Ապացոյց՝ ընտրուած անձերը որոնք բոլոր հոսանքները կը ներկայացնեն։

Չմոռնամ ըսելու որ ժողովի ընթացքին դաւադիր ձեռքեր մարեցին ելեկտրական լոյսը, ժողովը խանգարելու պարզ դիտումով։ Բայց ժողովականները մոմի լոյսով չարունակեցին իրենց նիստը։

Ինչ որ ալ ըլլայ կռիւին ընթացքը, շատ ցաւալի է որ խոր վիշտ կը պատճառէ մեզի։ Եթէ իրերու այս վիճակը չարունակուի, խայտառակ պիտի ըլլանք օտարներու առջեւ։ Անոնք մեզ կը ճանչնան իբրեւ օրինապահ ու խաղաղ ժողովուրդ մը։

Վա՜յ եկեր է մեր գլխուն, եթէ իրենց կարծիքը փոխեն։ Այն ատեն մենք ալ պիտի հասնինք Ցոմահայերու բախտին ու մեզի պիտի ըսեն.

— Գացէք, հեռացէք մեր երկրէն։

Ի՞նչ պիտի ըսեն այդ պարագային Հօկի պարագլուխները։ Անշուշտ պիտի հրճուին, քանի որ «չերտաւորում» տեղի կ՚ունենայ···

Բայց թող գիտնան այդ մարդիկը որ Դաշնակցութիւնը, ինչպէս ամէն տեղ, հոս ալ երկաթէ պահակն է ու թոյլ չպիտի տայ որ քանի մը անպատասխանատուներ տակնուվրայ ընեն մեր գաղութը։ Եթէ այս անգամ կրցան ճողոպրիլ մեր տղոց ձեռքէն, ուրիշ անգամ կրնան ուղղակի կրել իրենց արարքներուն հետեւանքները։

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՈՏՈՄԵԱՆՑԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՖԻԼԻՊԷԻ ՄԷՋ

— :-: —

ՖԻԼԻՊԷ, 31 Հոկտ. (Թղթ. «Յառաջ»ի.— Փրոֆ. Վ. Տոտոմեանց ատենէ մը ի վեր Պուլկարիա կը գտնուի։ Եկած է ժողովրդական Դրամատուներու Միութեան հրաւէրով։ Երէկ այցելեց Ֆիլիպէ ու երեկոյեան, «Վ. Մանուէլեան - Գեղարուեստասիրաց» Միութեան նախաձեռնութեամբ դասախօսեց տեղւոյս ընկերվարականներուն սրահին մէջ։ Սրահը լեցուն էր ամէն դասակարգէ բազմութեամբ մը։

Պ. Թ. Թագւորեան ծանօթացուց փրոֆէսօրը, յիշեց անոր հրատարակութիւնները, որոնք չինարէնի անգամ թարգմանուած են, բայց որոնց հայերէն թարգմանութիւններէն զուրկ ենք։ Դրուատիքը ըրաւ անոր վայելած համաշխարհային համբաւին, ու ըսաւ որ իր ներկայութիւնը հոս՝ պուլկարահայ գաղութին համար բարեբաստիկ առիթ մըն է, քանի որ պուլկար մամուլն ու կառավարական շրջանակները բացառիկ յարգանք մը ցոյց կուտան դէպի փրոֆէսօրը։

Յետոյ բեմ եկաւ Փրոֆ. Տոտոմեանց։ Դասախօսութեան նիւթն էր «համագործակցական»ը։ Ըսաւ թէ համագործակցութիւնը անծանօթ չէ եղած հայ ժողովուրդին՝ դեռ հին դարերուն։ Մինչեւ այժմ գիւղերու մէջ հաւաքական աշխատանքներ կը տանին անոնք։ Թուեց այդ շարժման օգտուողները։ Օրինակ բերաւ Ֆիլանտիան եւ Տանըմարքան, ուր

գիւղացիութիւնը նախանձելի կեանք կ'ապրէր։ Մասնաւորապէս գաղթական զանգուածին համար ստիպողական նկատեց համագործակցականը։ Ներկայ տնտեսական տագնապին հետ հոգեկան-բարոյական տագնապ մը կ'ապրին մեր բազմութիւնները։ Համագործակցականը, որ շահերու կամ նիւթականի համերաշխութիւն մըն է, պիտի վարժեցնէ մեզ բարոյական համերաշխութեան։ Յետոյ, պարզելով քրիստոնէութեան էութիւնը, համագործակցականը նկատեց անոր գործնականացումը։ Ամէնէն վերջ յիշեց Սօֆիայի մէջ կազմուած «Թրակիա»յի համագործակցական դրամատունը, որ հազուագիւտ երեւոյթ մըն է եւ որ օտարներու իսկ գնահատանքին է արժանացած։

Բուռն ծափերու մէջ փրոֆէսէօրը վերջացուց իր դասախօսութիւնը։ Իրմէ վերջ խօսք առաւ «Թրակիա»ի տնօրէն Պ. Ա. Հալըճեան։ Ան թուեց համագործակցական օգուտները եւ օրինակներ բերաւ իրենց ձեռնարկէն, որ 16 ամսուան ընթացքին մեծ յառաջդիմութիւն մը ունեցաւ եւ ոչ միայն շատ հայ առեւտրականներու յենարան դարձաւ, այլ եւ՝ ընտանիքի տէր 8-10 անձերու տնտեսական պաշտօն հայթայթեց։

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«Դաշնակցութեան Օր»ը Լա Սիոթայի մէջ

— :-: —

ԼԱ ՍԻՈԹԱ, 3 Նոյ.— Կիրակի կէսօրէ յետոյ, ժամը 2.30ին Պար Խոճալի սրահին մէջ խուռն եւ երկսեռ բազմութեան մը ներկայութեան տօնուեցաւ Դաշնակցութեան Օրը։ Ինչպէս ամէն տարի, այս անգամ ալ հասարակութիւնը եկած էր իր յարգանքը յայտնելու։ Սրահը շատ փոքր ըլլալով, հանդիսականները կարելի եղածին չափ սեղմուած էին վերջէն եկողներու տեղ բանալու համար։

Ընկ. Յ. Պիպէռեան հանդէսը բացուած յայտարարեց եւ հրաւիրեց ընկերները որ երգեն «Մեր Հայրենիքը»։ Հանդիսականները յոտնկայս կը մասնակցէին։ Ընկ. Ս. Բրուտեան առոյգ շունչով մը կարդաց «Հ. Յ. Դաշնակցութեան առաջին մանիֆէստը»։

Օր. Մանուշ Մարտիրոսեան, որ Մարսէյլէն եկած էր նոյն տօնակատարութեան առթիւ, թրթռուն ձայնով մը մեներգեց «Քնիր իմ բալիկ»։ Օրիորդը ծափերու տակ նորէն բեմ եկաւ եւ երգեց «Քէլէ, քէլէ, քէլէրդ ձանըմ»։ Տիկ. Նորոյեան երգեց «Ծիծեռնակ, ծիծեռնակ»ը, յուզելով բոլորը։ Արտասանեցին փոքրիկներ Զարուհի Պիպէռեան, «Տուր ձեռքդ, եղբայր», Նշան Բանիկեան, Մ. Նաթուռեան, «Տապանագիր», Նշան Պիպէռեան, ընկ. Ս. Բրուտեան սրինգի վրայ նուագեց «Երբոր բացուին դռներ յուսոյ»։ Ընկ. Սարգիս Ջուբակի մասնակցութեամբ երգեց «Սեւ մութ ամպեր» Ընկեր Ս. Բրուտեան նորէն հրաւիրուելով արտասանեց Ուխտաւորի բանաստեղծութիւններէն «Ուխտի գիշեր»ը։ Երգիչ խումբը երգեց «Մենք անկեղծ զինուոր ենք»։

Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը ընկ. Մ. Մ. Հիւսեան։

Նախ պատմեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծագումը, եւ ապա ներկայացուց անոր կեանքն ու գործը։ Բացատրեց կուսակցութեան գործունէութիւնը հայրենի բնագաւառէն դուրս։

Յուսադրեց ներկաները բացատրելով թէ ինչպէս որ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կրցաւ ոչինչէն ստեղծել Մայիս 28 մը, կրնայ նաեւ վերստեղծել նոր Մայիս 28ը։ Հանդէսը տեւեց մինչեւ ժամը 5ը, եւ փակուեցաւ «Մշակ բանուոր»ով։

Մեր կազմին այս տարուան աշխատանքը՝ Դաշնակցութեան Օրուան առթիւ կը գերազանցէր անցեալ տարիներունը։

Թղթակից

ԹՈՒՐՔԻԱ

Մ. ՔԷՄԱԼԻ ԲԱՑՄԱՆ ՃԱՌԸ

— :-: —

Ինչպէս գրած էինք, հոկտ. 31ին բացուեցաւ Թուրքիոյ ազգ. մեծ ժողովին նոր նստաշրջանը։ Այս առթիւ Մ. Քէմալ ճառ մը խօսեցաւ, ուր կ'ըսէ.—

Սիրելի ընկերներ, մարդկութեան զգացած նեղութիւնը եւ դառնութիւնը միջազգային քաղաքական ու տնտեսական տագնապներէն, կը շարունակուի։ Քաղաքական տագնապին հանգամանքը կարելի է ամփոփ կերպով տեսնել զինաթափութեան խորհրդաժողովին դժուարութեանց մէջ։ Իսկ տնտեսական տագնապն ալ ընդարձակած է իր սահմանը՝ ազգերու միջեւ փոխանակութեան քչնալովը եւ սահմանափակուելովը եւ աւելցուցած է իր ազդեցութիւնը։

Մեր համոզումով միջազգային քաղաքական վստահութեան զարգացման համար, առաջին եւ ամենակարեւոր պայմանն է ազգերու անկեղծ միաբանութիւնը՝ գոնէ խաղաղութիւնը պահպանելու գաղափարին մէջ։

Այն միջոցին երբ բոլոր ազգերը դժուարութեանց դէմ կուրծք ցցելու կ'աշխատին, մեր ազգը մեծ ոգեւորութիւն եւ մեր կառավարութիւնն ալ մեծ ճգնութիւն ցոյց կուտայ։ Մեր յարաբերութիւնները՝ մեր դրացիներուն եւ բոլոր ազգերու հետ՝ խաղաղութեան եւ վստահութեան լուրջ ու անկեղծ գաղափարներու վրայ հիմնուելով կը զարգանան։ Բարեկամներու միջեւ ուղիղ կացութեան մը պահպանումը՝ սկզբունք մըն է որուն միշտ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայենք մենք։

Միջազգային տնտեսական դժուարութեանց դէմ ներկայի պահանջման համաձայն պաշտպանութեան եւ հաւասարակշռութեան զարգացման միջոցներ ձեռք կ'առնենք։ Կը ջանանք լայնօրէն ու դիւրաւ գործադրել ամէն հնարաւորութիւն։ Ազգ. տնտեսութեան եւ դրամին ցոյց տուած զօրութիւնը եւ կայունացումը՝ ձեռք առնուած միջոցներու ճգնութեան մասին համոզում գոյացնելու հանգամանքն ունին։

Պիւտճէի կացութիւնը զօրաւոր յոյս կը ներշնչէ թէ այս տարի պիտի իրականանան եղած ենթադրութիւնները։ Ամէն պարագայի մէջ, մեր յառաջիկայ տարուան հիմնական մտածումը պիտի ըլլայ դարձեալ հաւասարակշռուած պիւտճէ մը ապահովել։

Պիտի շարունակենք երկաթուղիներու ծրագրին գործադրութիւնը։ Երկրագործական մարզի մէջ, պիտի ամբողջացնենք բարեկարգութեան հաստատութիւնները։ Մեր արտածելի ապրանքներուն համար արտասահմանի մէջ գնորդ գտնելու եւ ընդարձակելու համար մեր վաճառումները, կարեւոր կը նկատենք ամէն միջոց փնտռել ու գտնել։ Մեծապէս կ'աշխատինք որ ժամ առաջ իրականանան մեր ազգային կարիքներուն եւ շահերուն համար անհրաժեշտ արհեստական ճիւղերը։ Ընկերային հիւանդութեանց դէմ մեր պայքարը պիտի աւելցնենք։

Իբր Թուրք հանրապետութեան հիմնական բաղձանք, պիտի ապահովենք որ ազգ. մշակոյթը ամէն մարզի մէջ բացուի եւ բարձրանայ։ Կը փափաքինք որ մեր պետական բոլոր կազմակերպութիւնները ուշադիր եւ շահագրգիռ ըլլան որ Թուրք լեզուն իր իսկութեան, բնական գեղեցկութեան եւ հարստութեան հասնի։ Յարգելի ընկերներ, մեր ազգը բոլոր դժուարութեանց հանդէպ բնաւ կանգ չառնելով, կը յառաջանայ ու կը բարձրանայ։ Մեր ամէնէն նուիրական պարտականութիւնն է՝ ամէն տեսակ միջոցներով աւելցնելու աշխատիլ Թուրք մեծ ազգին այս ճամբուն մէջ ցոյց տուած փութկոտութիւնը։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԸՆԿ. ՄԿՐՏԻՉ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆԻ ԱՐԿԱԾԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 4 Նոյ.— Դառն է գրել երիտասարդ ընկերոջ մը մահուան մասին։

Բնիկ Քէօթահիացի Միլտոնեան գերդաստանի կրտսերագոյն զաւակներէն մին, Մկրտիչ անցեալ շաբաթ օր երեք ծանօթ ընկերներով պտոյտի կ'երթան Վալանս, Լիոն, Տէսին։ Երիտասարդական բուռն ցանկութիւնը երեքը միասին կը նետէ ինքնաշարժին մէջ (ընկերոջ մէկը՝ մեքենավար)։ Կիրակի 30 Հոկտ. կէս օրէ վերջ կը հասնին Տէսին, կը տեսնեն նաեւ մեծ եղբայրը, ընկ. Ս. Միլտոնեանը, որ կ'առաջարկէ ներկայ ըլլալ Դաշնակցութեան Տան բացման հանդէսին եւ միասին վերադառնալ։ Մկրտիչ կը պատասխանէ.

— Ես ընկերներով եկած եմ ու անոնց հետ ալ կը վերադառնամ, իսկ դուն որոնց հետ եկած ես՝ անոնց հետ վերադարձիր։

Այս կ'ըլլայ հանգուցեալին վերջին խօսակցութիւնը իր մեծ եղբօր հետ։ Երեք ընկերներով Տէսինէն կը վերադառնան Վալանս։ Գիշերուընէ յետոյ, երկուշաբթի առաւօտ, Վալանսէն ճամբայ կ'ելլեն առտուն կանուխ ժամը 4.30ին։ Երբ կը հասնին Ավինեոնի մօտերը, ինքնաշարժը սայթաքումի նշաններ կը ցուցնէ։ Մկրտիչ իր երիտասարդական ուժին վստահելով, կը ցատկէ ինքնաշարժէն վար եւ այդտեղ է որ կը պատահի արկածը։ Ինքնաշարժը թաւալգլոր կը դառնայ, տակն առնելով միւս երկու ընկերները։ Այս վերջինները մազապուրծ կ'ազատին անակնկալ վտանգէն, իսկ ընկեր Մկրտիչը արեան ճապաղիքներու մէջ օգնութիւն կ'աղաղակէ խելակորոյս։ Հէգ ընկերոջ անդամները ջարդ ու փշուր եղած ըլլալով, իսկոյն կը փոխադրուի Ավինեոնի հիւանդանոցը ու կ'ենթարկուի վիրաբուժական գործողութեան, 31 Հոկտ. առաւօտ ժամը 7.30ին։ Դժբախտաբար վէրքը անդարմանելի էր եւ գործողութենէն 26 ժամ վերջը կը փչէ հոգին, 23 տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ։

Ողբացեալ ընկերը Սէն Ժէռմի կազմի լաւագոյն ընկերներէն էր, մարտական ոյժ, որու նմանը քիչ ունի Մարսէյլը։ Վկա՛յ՝ այսօրուան կենդանի պատկերը յուղարկաւորներու անծայրածիր շարանը, հայ եւ օտար։

Հազարումէկ դժուարութիւններով դագաղը Ավինեոնէն փոխադրուեցաւ Մարսէյլ եւ Նոյ. 4ի կէսօրէն վերջ տեղի ունեցաւ յուղարկաւորութիւնը Սէն Ժէռմի մատրան մէջ։ Արարողութեանց կը մասնակցին երեք քահանաներ։

Ծաղկեպսակներ ղրկած էին Հ. Յ. Դաշնակցութեան Մարսէյլի շրջ. կոմիտէն, Սէն Ժէռմի «Վրէժ» խումբը, Հ. Մ. Ը. Մ.ը, Սէն Ժէռմի համայնքը, խումբ մը տիկիններ, Հ. Ե. Միութիւնը, Աֆարեան, Նէվշէհիրլեան Էքմէքճեան, Սիվրիհիսարլեան Պօյաճեան, Շէրպէթեան, Օհանեան ընտանիքները։ Թող ներուի ինչ որ չպիտի կրնամ յիշել երեսունէ աւելի ծաղկեպսակներու տէրերուն անունները։

Յուղարկաւորութեան աւելի փայլ մը տուաւ ուսուցչուհի Օր. Սիրանուշը իր գպրոցական աշակերտուհիներով, բոլորն ալ սեւ հագուած։ Թափօրը շարժեցաւ, անցնելով հանգուցեալի տան առջեւէն, շրջան ընելով Պուլվար Արարատը եւ ապա կեդրոնական փողոցով ուղղուեցաւ դէպի գերեզմանատուն։ Մարսէյլի արուարձաններէն ու քաղաքէն հաւաքուած խուռն բազմութիւնը լուռ ու երկիւղած հետեւեցաւ դագաղին։ Մինչեւ գերեզմանատուն դագաղը տարուեցաւ ուսամբարձ, բոլոր ընկերներու ու սիրելիներու կողմէ։ Մեռելական երաժշտութիւնը աւելի կը յուզէր սիրտերը։ Դագաղին հետեւող Ֆրանսացիներն իսկ, այր թէ կին, արցունք կը թափէին։ «Նարձ անցնիմ»էն վերջ, հոգեւոր դասը իր պարտականութիւնը կատարեց ու պզտիկ դադարով մը, ընկ. Մ. Ասլանեան յանուն Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Վրէժ» խումբի գրաւոր դամբանական մը կարդաց, խորապէս յուզելով յուղարկաւորները։

Ընկ. Մկրտիչ Միլտոնեանի մարմինը հողին յանձնելով գլխիկոր վերադարձանք տուն։ Ափսո՛ս որ ընկերոջ յատկութիւններու մասին չկրցայ գրել։ Բառին իսկական առումով հայ էր։ Ուր որ հայ ժողովուրդի հասցէին խօսք մը լսէր անարդար, իսկոյն օձիքէն կը բռնէր այդ մարդուն եւ բացատրութիւն կը պահանջէր։

Հանգի՛ստ ոսկորներուդ, պաշտելի ընկեր, թող քու յիշատակդ անջնջելի մնայ մեր բոլորի սրտին մէջ։ Նիրհէ խաղաղութեամբ այս օտար երկնքին տակ, օտար հողի վրայ։

Մեր ողջ մնացողներուս պարտականութիւնը թող ըլլայ, երբ ազատագրութեան ժամը հնչէ, հաւաքել ձեր բոլորի աճիւնը եւ տանիլ ամփոփել մայր հողին վրայ։ Այնտեղ է որ լիաթոք պիտի պոռանք — Հանգիստ ձեր տանջուած ոսկորներուն, թափառական ժողովուրդի թափառական զաւակներ։

Բաքերդցի

ՄԱՄՈՒԼ

ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆԸ ՍԿՍԱՒ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2 նոյ.)․

— «Ընթերցողներուն ծանօթ է «Սուրիա եւ Մենք» գրքոյկի պարագան։ Յիշողութիւնները թարմացնելու համար անգամ մը եւս ըսենք թէ գրքոյկին հեղինակը քէմալականներուն ծախուած հայ դաւաճան մըն է, որ հանրութեան կը ներկայանայ իբր դաշնակցական մտաւորական։

Սուրիական մամուլը արդէն սկսած է զբաղիլ գրքոյկի բովանդակութիւնով, չմոռնալով ընդհանրապէս մեղադրել հայութիւնը եւ մասնաւորապէս Դաշնակցութիւնը, որոնք իբր թէ Սուրիոյ մէջ հայկական օճախի ծրագիր կը մշակեն։

Թուրքերը եւ պոլշեւիկները, բարեկամ ու մտերիմ, մերձաւոր արեւելքի մէջ կը հետապնդեն նոյն նպատակը եւ ունին նոյն ձգտումները, Թուրքերը առանց մտահոգութեան չէ որ կը դիտեն Սուրիոյ հայութեան աճումն ու զարգացումը։ Եւ իրաւունք ալ ունին։ Ի՛նչ ըսել սակայն Երեւանցիներուն, որոնք գիտակցաբար կը վտանգեն սուրիահայութիւնը, զայն ներկայացնելով սուրիացիներու աչքին իբր դաւադիրներ, ու քաղաքական նպատակ հետապնդողներ։

Եւ աւելին ի՛նչ ըսել ռամկավար մտաւորականութեան մէկ մասին, որ գիտնալով մէկտեղ որ Դաշնակցութիւնը ոչ մէկ նպատակ ունի Սուրիոյ նկատմամբ, թութակի պէս կը կրկնեն Թուրքերուն եւ պոլշեւիկներուն առասպելները, իւղ քսելով թշնամիներու հացին։

Մեր խօսքը մասնաւորապէս ռամկավար պաշտօնաթերթ «Արեւ»ի մասին է, որ մեծագոյն վատութիւնը գործեց «Սուրիա եւ Մենք» գրքոյկին բովանդակութիւնը վերագրելով Դաշնակցութեան եւ իբր հեղինակ ցոյց տալով ծանօթ մտաւորական Նիկոլ Աղբալեանը։

«Արեւ»ի զզուելի եւ ապազնիւ դերը սկսաւ իր արձագանգները տալ սուրիական մամուլին մէջ։ Ու եթէ այս առիթով, անախորժութիւններ ու գրգռութիւններ պատահին Սուրիացիներու կողմէ Հայերուն դէմ, պատասխանատու պիտի ըլլայ «Արեւ» եւ իր արբանեակները, որոնք Թուրքերուն կէս ձգած գործը ամբողջացնելու փութկոտութիւնը ցոյց տուին։

Հանրային դատաստան ըսուածը եթէ գոյութիւն ունի մեր մէջ, պէտք է ուրեմն, Եգիպտոսի ռամկավար պաշտօնաթերթը ենթարկուի պօյքօթի եւ անոր խմբագիրը ի սպառ հեռացուի մամուլի ասպարէզէն։ Ռամկավար կուսակցութիւնը պէտք է արժանի պատիժը տայ «Արեւ»ի խմբագրին որուն ձախաւերութիւնները սկսած են ունենալ ծանր հետեւանքներ»։

ՍՏԱՑԱՆՔ

GUERIR, բժշկական – առողջապահական պատկերազարդ ամսագիր, նոյեմբերի թիւը, ուր յօդուածներ ունին Տօքթ. Թուրալ (յօդացաւի, շաքարախտի եւ գիրութեան դարմանումը), Տօքթ. Մարշալ (հեղձախտը), Տօքթ. Պուրկուան (սպիններու մասին), Տիկ. Շաթինիէր (տղոց նկարագրի ճանաչումը իրենց գրելու ձեւէն), Տօքթ. Մուրժոն (աճում, չնչողութիւն եւ ակռաներու բուսնիլը), Տօքթ. Պրիժ (դիազննութիւն), Փրֆ. Լէոն Պէրնար (պայքարը հիւծախտի դէմ), Տօքթ. Տօս (թութքը), Տօքթ. Տավէն (ծուռ – վիզը), Տօքթ. Պօղոս Քօլօլեան (եռոյամոլութիւնը)։

Հետաքրքրական է հայ բժշկապետին այս յօդուածը, որ կը ներկայացնէ դարուս հոգեկան քայքայումը, ձանձրախտը, եւ ասոր ախտանշաններէն մէկը՝ մոլութիւնը եռյօ խաղալու, — տափակ ճախարակ մը, որուն մէջքին վրայ բացուած ճեղքէն չուան մը անցընելով՝ կ'օրօրեն օդին մէջ, գլուխնին կախած, անընդհա՛տ ու երկար։

Զուարճալի բժշկութիւն գրքին հեղինակը, Տօքթ. Քօլօլեան իբրեւ մնայուն աշխատակից GUERIR ամսաթերթին, ստանձնած է ներկայացնել այդտեղ հոգեկան ախտաբանութեան զանազան երեւոյթները։

Թերթին բաժնեգինն է տարեկան 20 ֆրանք։ Դիմել, GUERIR, 12bis, Rue Keppler, Paris.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով։

ԳՐԵԼ ԿԱՐԵԼԻ ԵՂԱԾԻՆ ՉԱՓ ՄԱՔՈՒՐ, քանի որ մեծ մասամբ տողաշարով կը շարուի ՅԱՌԱՋը։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՃՇԴՈՒՄ ՄԸ

Ստորագրեալս կողմէ կազմակերպուած հրապարակային դասախօսութիւնները, որոնք տեղի կ'ունենային Ալֆորվիլի մէջ, Սեպտեմբեր, Հոկտեմբեր եւ Նոյեմբեր ամիսներու ընթացքին տարեկան դադար ունենալու մեր սովորութեան համաձայն, այս տարի եւս դադրեցուցինք, վերսկսելու համար 27 Նոյեմբերին։

Սոյն իրողութիւնը հրապարակել յարմար դատեցինք, երբ տեսանք որ ազգակից մը համարձակած էր մեր այդ տարեկան դադարին սուտ վերագրում մը ընել, եւ այդպիսով խաբել «Յառաջ»ի ազնիւ ընթերցողները։

Գ. Արմենակեան
Քարոզիչ՝ Փարիզի Հայ Շաբաթապահ Եկեղեցւոյ

ԸՆԿԵՐՆԵՐ, ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ, ՊԱՇՏՕՆԱԿԻՑՆԵՐ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ ՀԱՍՑԷԻՆ

Որ փոխուած է ՄԷԿ ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Թերթեր եւ նամակներ կը կորսուին կամ կ'ուշանան ուղղուած ըլլալով հին հասցէին **(235, Fbg. St. Martin)**, կամ 4—5 տարի առաջուան հասցէին։

«ՄՆԱՑՈՐԴԱՑ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Անոնք որոնք չեն ստացած մինչեւ 544րդ էջին վերջը (պրակ 17րդ), տեղեկացնեն անպայման Յառաջին։

Կը խնդրուի բոլոր բաժանորդներէն որ անյապաղ փոխադրեն իրենց անվճար պարտքերը։

Նոր բաժանորդագրուիլ ուզողներուն կը ղրկուի առաջին էջէն, փոխարժէքը կանխիկ։ էջ 1-544, այսինքն 16 պրակ, կ'արժէ 16 ֆրանք։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (41)

ԱՐԵ՛Ի, ԱՐԵ՛Ի...

Այդ ամէնուն լծակը, բնականօրէն դարձեալ Ոսկին, գերիներ շինեց։ Շղթայեց։ Անօթութիւններ անարգելով, անօթութիւններ սրելով՝ ապականեց։ Ամէն ժամանակէ աւելի։ Այլ բոլոր գծերուն վրայ, ցրուած թէ խումբով, կը վազէին Թուղթի ու պարահանդէսներու ուղղութիւնով, կաղի մուխով, կառքերու արագութիւնով։ Հասնելու ինչի՞... Խթանն էր չնազին հաճոյքը, վայելքը, յղփացումն ու փառքը։

Ուստի հիւծումն ընդհանուր էր։ Այս կամ այն կերպ։ Անխուսափելին։

Եւ Ան եկաւ։ Միւսներէն առաջ։ — Յեղափոխութիւնը ժամանակները կանխողն է — անկէ ալ առաջ։

Նախ գողունի, անվնաս դէմքով, ապա համարձակ ու տիրող։

Պարահանդէսներէն, գործարաններէն ու դաշտերէն իր զոհերը հազարներով ինկան։

Կանգունները, — աւելի անոնք որ կը պարէին ու կը ճառէին — հազիւ հաճեցան տեսնել։ Մինչ ամէնն ալ անոր քովն էին, անոր շունչին տակ։

Ան, քայլերը մեծցուց. երիտասարդ ու գինով սերունդը իր սիրելին էր։

Մանկութիւնն ալ դեղնեցուց։ Եւ տարիքները կորսնցուցին իրենց նշանակութիւնը։

Տարածուեցաւ, վարակեց, խրեց ճանկերը պիրկ։

Մինչ ճառողներուն ու պարողներուն ուշադրութիւնը հազիւ կեղծ հառաչանքին հասաւ, հազիւ մուրացկանի մը զանձանակին վայել զոհողութիւնը։ Գիտութիւնը սակարկեց։

Մինչ ամէնը անոր քովն էին, անոր շունչին տակ։

Մազապուր փրկուածները անոր ճանկերէն — հրաշքով — հոգիի ու մարմնի սպիներով կը վերադառնային։ Յաճախ կրկին իյնալու համար։

Բայց պարողներն ու ճառողները չտեսան։

Նախճիրը որ ան կը գործէր, վեր էր որ եւ է պատերազմի, որ եւ է ջարդի արդիւնքէն։

Եւ երբ զգացին օր մը թէ մարդկային ամէն արժէք, բոլոր սրբութիւնները հոգիի ու մտքի — արուեստ, հայրենիք, կրօնք — անոր շունչին տակ հիւծելու դատապարտուած էին — որովհետեւ պատուհասային մահն էր ինք — այդ օր արդէն ան տէրն էր ամբողջութեան։

Հիւծախտը»։

. . . .

... Կը դողդղամ ու կ'այրիմ։ Ջերմ ունիմ։

Դժուար թէ կարենամ այս գէշ երազէն յետոյ, որ գէշ հէքեաթ մը չէ միայն, քնանալ։

Մօտակայ եկեղեցիին ժամացոյցը փշրեց սառած օդը ապակիի պէս։ Կէս գիշերը անց է, ըսաւ։

Անլուսին։ Բայց մութին սեւեռելով կրնամ թանձր ձիւնը տեսնել։ Նախ ճերմակ նշոյլներով, ապա պատառն ամբողջ։ Պաղ օդը պատուհանէն կը խուժէ, կը նստի ինքնին, ինչպէս փեղկերը ծածկող ձիւնը։

Իսկ ոտքերուս տակ՝ տաք ջուրի ամանը գրեթէ պաղեր է։ Կը կծկուիմ։ Կը դառնամ, կը հեւամ, կը հազամ ու կը կծկուիմ։

Ինծի կը թուի որ Արմանն ալ արթուն է։ Ճմրթկուող թուղթի՞ թէ հեծկլտուքի ձայն էր.. Չէ՛, սխալած եմ։ Կը քնանայ։

Եւ տակաւ, շատ սովորական ճամբու մը վրայ եղողի պէս, աչքերս կը գոցեմ ու կը «նայիմ»։ Մեռածներուն ու ապրողներուն։ Որքա՛ն գերեզման։

Ա՛խ, եթէ կարելի ըլլար վերադարձնել։ Կարգ մը գնել։

Իսկապէս ի՛նչպէս պէտք է կոչել այն, ի՛նչպէս պէտք է սիրել այն որ պիտի գտնէ յաւիտենական ու բացարձակ խաղաղութեան միջոցը։

Եւ այն որ պիտի տայ անմահութիւնը։

Ո՛չ, ներողութիւն։ Շատ է ասիկա։ Նոյն իսկ չափազանցը։ Եւ անկարելին։ Ըսենք.

— Ո՞վ է որ պիտի գտնէ այս հիւանդութեան դարմանը։

Հիմնական դարմանը կ'ըսեմ։ Որ չխաբէ։

Ի՛նչ յիմար եմ։ Ժամերով կ'երազեմ բարեբախտ մէկ դիպուածին վրայ որ պիտի սորվեցնէ ինծի գլանիկի մը ծուխով մահամերձ թոքերն իսկ բժշկել։ Դիպուածով, հրաշքով։

Քանի՛ միլիոնաւոր երիտասարդներ, մանուկներ, բեղմնաւոր կեանքեր, քայքայուող, քանդուող տուներ, ժողովուրդներ պիտի փրկուէին։

Շա՛տ է։ Թող գանձ մը գտնեմ, բոլոր հիւանդները լաւագոյն պայմաններու մէջ դնելու, վարակումը սահմանափակելու համար։

Որքա՛ն տղայական եմ։

Բայց գոնէ փրկեցէք մանկութիւնը, առողջ երիտասարդութիւնը, անոնք որ դեռ ոչինչ ունին։ Գրեթէ ոչինչ ունի։ Ա՞յս ալ շատ է, ապրողներ։ Ա՞յս ալ անկարելի է։

Ներքինինե՛ր...

. . . .

... Ա՛հ, ջերմ ունիմ, նորէն ջերմ ունիմ քոյր իմ... գիտնաս որքան խղճահար եմ, գիտնաս որքան մեղապարտ եմ առջեւդ... Դեռ մինչեւ ե՞րբ, հէ՞...

Ի՞նչ կրնամ ընել։

Ո՞ւր կ'ուզես որ վազեմ, ո՞ր վերջնական կռիւին։ Հերոսութիւն չէ բաղձանքս, միայն արդարանալի ձեւով մը վերջացնեմ։ Հաւատա՛, ձանձրացայ...

Հարկաւ մեղաւոր եմ, անարժան, ծնողքիս, վիրաւոր հայրենիքիս ու մարդկութեան առջեւ, որովհետեւ...

Ջերմ ունիմ քո՛յր իմ։ Ըսէ՛, աղօթէ որ քնանամ...

. . . .

... Այտերուս վրայ երկու մեծ կաթիլներ հեռու չեն սառելէ։ Աւելի կ'արթննամ։ Կը սարսռամ։

Ո՞վ էր դուրս ելլողը։ Արմա՞նը։ Այո՛ անկողինը պարապ է։

Ինչո՞ւ չվերադարձաւ։ Քայլերն ալ խիստ զգուշաւոր էին։ Ինչո՞ւ չվերադարձաւ։

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

Հաւրէ Լէնինկրատի բանուորները որոնք առաջին անգամ բարձրացուցին ապստամբութեան դրօշը՝ 1917 Հոկտեմբերին: Մինչդեռ ատեն Հրատարակուեցաւ զինուորական յեղափոխական խորհուրդին մէկ բանաձեւը՝ ուղղուած բանակին եւ նաւատորմին: Բանաձեւը ստորագրուած է պատերազմական գործավար Վորոշիլովի կողմէ եւ կ՚ըսէ.

— «Ամբողջ երկիրը զբաղած է ընկերվարութեան կառուցումով. ան պատերազմ չի փնտռեր, պատերազմ չուզեր: Այս 15 տարիներու ընթացքին, օրէ օր, խորհրդային կառավարութիւնը ամէն տեղ եւ միշտ պայքարեցաւ խաղաղութեան համար: Բայց, այդ նոյն 15 տարիներու ընթացքին, երբեք չունեցանք ո՛ր եւ է պատրանք»:

Կիրակի օր, հանդիսաւոր նիստ մը տեղի ունեցաւ Մոսկուայի Թատրոնին մէջ: Կալինին այս առթիւ պարզեց ձեռք բերուած յաջողութիւնները որոնք հինգի տեղ չորս տարիէն գլուխ հանեցին հնգամեայ ծրագիրը եւ ճարտարագործական ու հողագործական մեծ երկրի մը վերածեցին Ռուսաստանը:

...Եւ սակայն ժողովուրդը անօթի է

Իշխանութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած էր ,կարելի եղածին չափ շքեղութիւն տալու համար տօնակատարութեանց, որպէս զի ոչ միայն շեշտուի բոլշեւիկեան իշխանութեան ուժն ու տեւողութիւնը, այլ եւ բացատրուի ժողովուրդին կրած զրկանքը: Ամէն նշան կը ցուցնէ թէ այդ զրկանքները պիտի սաստկանան ձմրան միջոցին: Արդէն շատ մը խռովութիւններ ծագեցան Մոսկուայի մէջ, ուտեստի խանութներուն առջեւ, ուր հազարաւորներ պոչ կազմեր էին :Պաշտօնական զեկոյց մը կ՚ըսէ թէ զարմանալի չէ որ անկարգութիւններ պատահած են եւ ոստիկանութիւնը ստիպուած է միջամտել, որովհետեւ կարգ մը կազմակերպութեանց պաշտօնեաները անտեսած են ժողովուրդին պէտքերը, եւ հարկադրած են զանոնք ամբողջ օրեր պոչ բռնել: Այս խակ պատճառով, շատեր ուժասպառ ինկած են:

Պոչ բռնելու թշուառութիւնը սաստկացած է սեպտեմբերէն ի վեր, եւ անցեալ շաբթու ալ խռովութիւններ ծագեցան: Մասնաւորապէս կիները անհամբեր դարձած են եւ առաջին յարձակումը անոնք գործեցին, ժամերով պոչ բռնելէ յետոյ:

Պարենաւորման տագնապը, որ արդէն ծանր էր, աւելի սաստկացաւ 15ամեակի տօնակատարութեանց հետեւանքով. որովհետեւ, Մոսկուայի եւ Լէնինկրատի համար բացառապէս ապսպրուած էին 8,000,000 տուփ պահածոյ ձուկ եւ բանջարեղէն, 6000 թոն կարագ, բրինձ եւ անուշեղէն, մեծ քանակութեամբ ալիւր եւ 7,000,000 ռուբլի արժողութեամբ կարագ—հաց (սանտուիչ): Այս բոլորը ճարելու համար, պարենաւորման խանութները երեսի վրայ ձգեցին առօրեայ պէտքերը:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ վարժարանի Սանուց նորակազմ միութիւնը կը հրաւիրէ բոլոր ուսանողները ընկերահամակրական թէյասեղանի մը, որ տեղի պիտի ունենայ այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին Ֆլօրիա ճաշարանին վերնայարկը, մեթրօ Սէն Միշէլ կամ Օտէօն:

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրուի Պ. Արշաւիր Խանէտանեան, կէսօրէ մը վերջ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Սէն - Ժէռոմի վրէժ խումբը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Միլտոնեան գերդաստանին եւ պարագաներուն ինչպէս եւ ընկ. Ս. Միլտոնեանի, սիրելի ընկ. ՄԿՐՏԻՉ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ զոհ գնաց ինքնաշարժի արկածի մը Ալինեոնի մէջ, 23 տարեկան երիտասարդ հասակին մէջ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ քեռորդիս Եսաւ Էքմէքճեան (Խարբերդի Հապուսի գիւղէն), 1931ին Ֆրանսայի Հապուսի Հայրենասիրաց միութեան ծախքով մեկնեցաւ Յունաստան եւ միանալով առաջին կարաւանին անցաւ Խ. Հայաստան: Բայց 1932 սեպտ. 13 թուով «Յառաջ»ի թղթակիցը Թաւրիզէն գրած էր թէ, 10 որբեր եւս փախած ու Պարսկաստան հասած են: Անոնց մէջ կը գտնուէր Եսաւ Էքմէքճեանը: Մօտաւորապէս 2 ամիս է իրմէն ոչ մի լուր ստացած եմ, իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ H. Maghakian, 25 rue Belle-Image, Valence (Drôme) France.

— Կը փնտռեմ մօրեղբօրորդիս Խաչիկ Ալիքսանեանը որ 1927ին կը գտնուէր Թուլօն: Կը խնդրուի իմացնել «Յառաջ»ի կամ Ղ. Հայրունիի 12 rue Grande Fontaine, St. Germain-en-Laye, S. et O.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՓԱՐԻԶԻ կոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովրվաղը Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 2 Place d'Italie, Café de la Mairieի վերնայարկը: Métro Place d'Italie.

Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորներու կողմէ:

ԱՆԻԷՌ Պուա Քոլոմպի առժամեայ մարմինը ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Մուրատ եւ Մասիս խումբերը այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին, 11 rue Descartes, Asnières. Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորի կողմէ:

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի երեք խումբերու բոլոր ընկերները, այս Ուրբաթ ժամը 2ին Խաժակ Ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց շրջանային ժողովի մասին, Կոմիտէի զեկոյց եւ նոր կոմիտէի ընտրութիւն: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Ազդ

փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան եկեղեցաշէն յանձնաժողովը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան թէ՝ Արնուվիլ-լէ-կոնէսի նորակառոյց եկեղեցւոյ օծումը պիտի կատարուի 13 Նոյեմբեր, կիրակի, նախագահութեամբ Տ. Վռ. եպիսկ. Քիպարեան սրբազանի եւ մասնակցութեամբ քահանայից դասուն: Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ժամը 9ին, սկզբնաւորութիւն պատարագի ժամը 10ին:

Ի դիմաց Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան:

(կնիք)

ՋԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԷԻ ՄԷՋ

Պուլօնէը սիւռ Մէր 8 Նոյ. 932

Վաղը առաւօտ ձեր ձկնավաճառին ծախած ձուկը որսացուած է այսօր: Կերէք Պուլօնէը սիւր Մէրի թարմ ձուկը:

Imp. A. DER (Agopian)

17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Ու իր պարապ գաւաթը այնպէս ուժով զարկաւ սեղանին որ, զարմացայ թէ ինչպէս կտոր կտոր չեղաւ:

Ասոր յաջորդեց փոքր դադար մը:

— Դուք Գերմանները այդ տեսակ պատմութիւններ պատմելո՛ւն մէջ միայն լաւ էք: Ես ձեզի կրնամ տալ անունները շատ մը Գերմաններու որոնք սովոր էին ըսել նոյն իսկ անցեալ տարի. «Դէպ ի Փարիզ, դէպ ի Քալէ» — ըսի կշտամբանքով:

— Ա՛, կրնայ ըլլալ. բայց հիմա ես գիտեմ, — ըսաւ բարձրաձայն խնդալով. — այո՛, ծիծաղելի է, ծիծաղելի: Ես, Քարլ Շթէրն, արհամարհուած քիմիագէտ մըն եմ. մարդ մը որուն այս շատ զօրավարները, իրենց խեղդող օձիքներով եւ ակնոցներով, անցեալին մէջ այնքան յարգ կուտային որքան իրենց ոտքերուն տակը եղած քարերուն եւ որ սակայն հիմակ մեծ դեր մը պիտի կատարէ, շահելու համար աշխարհի վրայ նմանը չտեսնուած այս սարսափելի պատերազմը, քան ինչ որ չպիտի կրնային ընել իրենց բոլոր մեծամոլ զինուորականները միասին առած:

Ու սկսաւ ինքնիրեն խնդալ, երբ կարգ մը բարեկամներ ներս մտան. սկսաւ անոնք ալ խնդացնել իր շարունակական մեծ-խօսկութիւնով:

Ուրեմն «Կարմիր Քարլ»ը քիմիագէտ մըն էր եւ հասարակ զինուորական պաշտօն մը չունէր: Իր ուղեղը լեցուցած էր մեծ յաղթութիւնով մը, որուն մասին այնքան վստահ էր, որ յիմարութիւններ դուրս կուտար:

Երբ անկողին մտայ, սկսայ մտածել թէ այս բոլորը ի՞նչ կը նշանակէին արդեօք. նկատելով որ բոլոր օդային խօսքերուն մէջ տրամաբանութեան մասնիկ մը կրնայ գտնուիլ:

Այդ գիշերն իսկ թիւ 63ի միջոցաւ Անգլիացիներուն հաղորդեցի խորհրդաւոր այս հովի գծերու մասին:

Երկու օր յետոյ, «Գանթին Մա»ն գրանս առջեւ եկաւ ու յանձնեց գնդասեղի բարձիկը որ կը պարունակէր հետեւեալ հրահանգը.—

«Օդի տեղեկագրի մասին մի՛ մտահոգուիք: Բանակներու շարժումները, շոգեկառքերու եւ զօրաթեւերու մասին որոշումները եւն. աւելի արժէքաւոր են»:

Յաջորդ օրը գերմանական փոխադրութեան յատուկ ինքնաշարժի վարիչէ մը պատահական կերպով իմացայ որ ամբողջ օրը իր ինքնաշարժով փոխադրած է գլօրինի մետաղ գլաններ:

Այս իրողութեան շատ կարեւորութիւն ընծայելու տրամադիր չէի ,բայց «քիմիագէտ»ին եւ «գլօրին»ին նմանութիւնը իմ մէջս յանկարծ բան մը արթնցուցին: Արդեօ՞ք կարմիր Քարլը բան մը պիտի ընէր այս գլաններով:

Ասիկա յիմար հեռանկար մըն էր թերեւս, եւ սակայն նոյն գիշերը տեղեկագրեցի թէ հովին ուղղութիւններով տակաւին կանոնաւորաբար կը զբաղին. կ՚ըսէի իրենց համար կարեւոր թելադրանքներ եւ գաղափարս կը յայտնէի Քարլի ու «գլօրին»ի գլաններու մասին:

Իմ պարտականութիւնս էր տեղեկացնել իւրաքանչիւր պատահար զոր կարեւոր կը նկատէի եւ Անգլիական Գաղտնի Սպասարկութեան կեդրոնը կրնար աւելի բաց իմանալ քան ինչ որ ես թերեւս անձնապէս չէի հասկնար:

Երեք օրէն հրահանգ մը ստացայ.—

«Ձեր վերջին տեղեկագրերը բարձր հայեցողութեան բնոյթ ունին: Կը կրկնենք. բանակներու շարժումները, զօրաթեւերու մասին որոշումները, շոգեկառքերը եւն. աւելի կարեւոր են»:

Ուրեմն կը խորհէին որ յիմար, երեւակայական աղջիկ մըն եմ ապահովաբար, որ փոքր բլուրները որպէս լեռ կը ներկայացնէի:

Մինչ աւդին օդային հետախուզութեան տեղեկագրերը ամէն օր կը շարունակուէին:

Ապրիլ ամսուն առտու մը, երբ հիւանդանոց հասայ, տեսայ որ հոն մեծ իրարանցում կը տիրէր: Այն բոլոր հիւանդները որոնք ի վիճակի էին շարժելու, փութով այլուր պիտի փոխադրուէին:

— Ա՜հ, օրիորդ, — դիմաւորեց զիս հրամանատարը իր հաճոյակատար ձայնով, — կարծեմ յառաջխաղացում մը պիտի կատարուի: Կանդի այս կողմը գտնուած բոլոր կայաններուն ազդարարած են անմիջապէս պարպել իրենց վիրաւորները:

Ասիկա կարեւոր լուր մըն էր: Գծին մօտ գտնուող հիւանդանոցներուն պարպումը յարձակում կը նշանակէր:

Նոյն գիշերը տեղեկագիրս հաղորդեցի թիւ 63ին: Ցետոյ անձկութեամբ սպասեցի օգնական ուժերու ժամանումին: Բայց օրերը կ՚անցնէին ու ո՛չ մէկ ուժ կը հասնէր: Վիւրթէնպուրկի զօրաբանակին 26րդ եւ 27րդ կիսագօրաբաժիններն կը դրաւէին զինուորական կայանը եւ ճակատի ու պահեստի գիծերը:

Մէկ շաբաթ վերջ, սակայն, խնդիրը պարզուեցաւ կուրացուցիչ շառաչիւնով մը:

1915 Ապրիլ 22ին — զոր միշտ պիտի յիշեմ — գեղեցիկ օր մըն էր. գարնան մեղմ զեփիւռը ամրան աւետիսը կուտար. բայց Ֆաշէնտէլի բարձունքներէն ուրիշ տեսակ զեփիւռ մըն ալ — «Սատանային հով»ը — դանդաղ կերպով կը տարածուէր «Անտէր Երկիր»ին վրայ, Լօնկմէրքի եւ Փօէլքափըլի տարածութիւնը, ուր կը գտնուէին Համաձայնականներուն խրամները ուր եւ կը պատէր մահուան խորհրդաւոր մառախուղ մը:

23ի առաւօտ, լոյսը հազիւ բացուած՝ հիւանդանոցէն ստիպողական հրահանգ մը ստացայ թէ անմիջապէս պէտք է հոն գտնուիմ:

Դէպ ի հիւանդանոց փութացի, ուր գրեթէ անմիջապէս յետոյ սկսաւ հասնիլ շարանը հիւանդանոցի կառքերուն՝ բեռնաւորուած դժբախտ գերիներով:

Առաջին առթիւ սկսան հասնիլ քաղաքական հոգիով, յետոյ հարիւրաւոր մարդիկ կխամեռ, շնչահեղձ որոնք աղիողորմ ճիչեր կ՚արձակէին ու գրեթէ խեղդուելու վրայ էին: Հիւանդանոցը իրարու վրայ լեցուած էր Ֆրանսայի զինուորներով, որոնք կը կուէին օդ շնչելու համար:

Տասնեակներով մարդիկ կը մահանային ճանճերու նման. հոգեվարքի ատեն իրենց հագուստները կը պատռէին. դէմքերուն վրայ ահաւոր հիւանդոտ կանանչութիւն մը կը պատէր ու մարդկային ձեւէ դուրս վիճակ մը կը ստանային: Բաճկոններն ու արոյրէ կոճակները կանանչ գոյն մը առած էին եւ անոնց շուրջ կծու հեղձուցիչ հոտ մը պատեր էր:

Թարգմ. Ա. ՀԱՅԿԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 10 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
10 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2031 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԱՐԱԲՆԵՐՈՒՆ ԱՆՀԱՄԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Շաբաթներէ ի վեր ուշագրաւ խմորումներ տեղի կ'ունենան Սուրիոյ մէջ:

Ինչպէս կը հաստատեն օրը օրին հրատարակուած լուրերը, արաբ ազգայնականութիւնը վարակուած է տեսակ մը անհամբերութեամբ, եւ ծրագիրներ կ'որոճայ, ժամ առաջ թօթուելու համար հոգատարութիւնը:

Այդ ձգտումը աւելի չեշտուեցաւ այն օրէն ի վեր որ Իրաքը տիրացաւ իր անկախութեան, դառնալով անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան:

Ինչ որ մինչեւ հիմա տեղի կ'ունենար գաղտնի ժողովներու եւ նրբանցքներու մէջ, կամ լրագրական բանավէճերով, այժմ կը շարունակուի ճակատէ ճակատ: Բուն իսկ Սուրիոյ Երեսփ. ժողովին մէջ կամ անոր միջոցաւ:

Արդարեւ, չափազանց պերճախօս են վերջին լուրերը:

Ազգայնականները գիշերը ցերեկին խառնելով, վճռական որոշումներ տուած եւ հաղորդած են Սուրիոյ մարզպանին:

Իսկ Պ. Փոնսօ, որ մինչեւ հիմա երկիրը կը վարէր տիրաբար — հրամանագիրներով — արդէն բռնած է գիջումներու ճամբան: Անշուշտ համակերպելով Փարիզէն տրուած նոր հրահանգներուն:

Այսպէս, եթէ արաբական թերթերը չեն չափազանցեր, մարզպանը ուղղակի բանակցութեան մտած է Դամասկոսի կառավարութեան հետ: Եւ, տեղի տալով ազգայնականներու պահանջին, յանձնած է երաշխաւորագիր մը, որուն համաձայն Սուրիոյ դաշնագիրը յարեւնման պիտի ըլլայ Իրաքի դաշնագրին:

Միայն այս պարագան բաւական է, համոզուելու համար թէ բան մը փոխուած է Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ յարաբերութեանց միջեւ: Թէ Փարիզը այլ եւս անպատեհ կը գտնէ ձգձգել Սուրիոյ վերջնական կազմակերպութեան եւ հոգատարութեան վերացման խնդիրները:

Այս խորհուրդին ուրիշ մէկ ապացոյցն է Ֆրանքեւթուրք վերջին համաձայնութիւնը, որով կը փակուին շարք մը առկախ հարցեր: Ու նաեւ սիրալիր խօսքերու փոխանակութիւնը՝ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ, թէ մամուլի եւ թէ ազգային ժողովներու բեմէն:

Ի՜նչ կասկած որ, Պ. Էռիօ աւելի կամ պակաս չափով հակած է Ֆրանքլէն Պույեօնի քաղաքականութեան, — կարելի եղածին չափ հաշտ երթալ Թուրքիոյ հետ եւ կարճ կապել վէճերը. որովհետեւ — արթո՜ւն է Գերմանիան:

Առանց մտնելու դիւանագիտական մանրամասնութեանց եւ նրբութեանց մէջ, ըսենք, անմիջապէս, որ լուրջ խմորումներ տեղի կ'ունենան Սուրիոյ մէջ, եւ աւելի քան երբեք սեղանի վրայ է հոգատարութեան վերացման խնդիրը:

Եւ ուրեմն Սուրիան կը գտնուի նոր անակնկալներու առջեւ, քանի որ արաբ ազգայնականները աչքի առջեւ ունին մէկէ աւելի ծրագիրներ, — ներկայ վարչաձեւէն մինչեւ միապետութիւն կամ արաբական ընդհանուր միութիւն:

Հոգատարութեան վերացումը չի նշանակեր ամբողջական պարպում: Ոչ ալ ձեռնպահութիւն ամէն պատասխանատուութենէ:

Անգլիան անկախ հռչակեց Իրաքը եւ զայն անդամագրեց Ազգերու Դաշնակցութեան: Բայց, դաշնագրին մէջ դրաւ որոշ տրամադրութիւններ, ապահովելու համար իր սեփական շահերը եւ փոքրամասնութեանց իրաւունքները:

Ֆրանսան ալ, որ յանձն առած է յարեւնման դաշնագիր մը կնքել, ունի միեւնոյն մտահոգութիւնները:

Նոյն իսկ աւելի փափուկ է Սուրիոյ կացութիւնը:

Իրաքը միակտուր զանգուած մըն է — չհաշուելով քրտական մեծամասնութիւն մը — իսկ այն ինչ որ Սուրիա կը կոչենք, կը բաղկանայ չորս – հինգ անջատ եւ հակամարտ երկրամասերէ: Կարելի չէ վերջնական համարել մինչեւ հիմա եղած կարգադրութիւնները:

Ամէն պարագայի մէջ, կը գտնուինք հեռանկարի մը առջեւ որ մեզի կը թելադրէ ե՛ւ արթնութիւն ե՛ւ լրջութիւն:

Բոլոր դէպքերը ցոյց կու տան թէ ուշ – կանուխ վերջ պիտի գտնէ տասը տարուան կարգ ու սարքը: Ե՞րբ, ի՞նչպէս, — երկրորդական է այդ պարագան: Կը բաւէ գիտնալ թէ անխուսափելի է հոգատարութեան վերացումը, հետեւաբար եւ Սուրիոյ քաղաքական – վարչական ձեւափոխումը:

Ծիծաղելի պիտի ըլլար ո՛ր եւ է դեր վերագրել մեզի՝ այս անցուդարձին մէջ:

Մեզի կ'իյնայ մէկ տարրական պարտականութիւն, — կարելի եղածին չափ կարճ կապել ներքին վէճերը, որոնք վրդովիչ դայթակղութեան մը հանգամանքն առած են այդ գաղութին մէջ, եւ պատրաստուիլ գալիքին:

Ուրիշ խօսքով, ունենալ որոշ ուղեգիծ մը, հիմնուած՝ երկրի եւ անոր ժողովուրդին եւ մեր փոխադարձ շահերուն վրայ:

Արտաքին ազդակներ միշտ ալ գոյութիւն պիտի ունենան: Եւ աւելի նպաստաւոր քան Իրաքի մէջ, քանի որ Սուրիան դրացի է եւրոպական ջուրերուն:

Բայց, արտաքին ազդակը, այս կամ այն դաշնագիրը չեն որ տիրական դեր պիտի կատարեն, այլ բուն միջավայրն ու անոր ժողովուրդը:

Պէտք է թօթափել, վերջապէս, միշտ «աչքը դուրսը» պահելու վարժութիւնը, որ այնքան սուղի նստաւ մեզի, եւ մեր իրաւունքները ներդաշնակել տանտիրոջ շահերուն հետ:

Իբրեւ նորագոյն ժողովուրդ, Արաբներն ալ վարակուած են թթու ազգայնականութեամբ: Փոխանցման շրջան է, եւ աւելի շատ բնազդն է որ կը գործէ քան պայծառ միտքը:

Արաբներուն անհամբերութիւնը, թէեւ ուղղուած ուրիշներուն դէմ, թող դառնայ ազդանշան մը՝ միացեալ ճակատի եւ գործակցութեան: Գոնէ այդ ճակատին վրայ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐ – ՎԱՐԺԱՊԵՏ

Մելքոնեան հաստատութեան անհանդուրժելի ոճիրն ու Պուքրէշի մէջ վաստակաւոր ուսուցչի մը դէմ եղած զազրելի վերաբերումը վրդովեր էին «Յուսաբեր»ը:

Առաջինին մէջ՝ ուսուցիչն էր մեղադրելին: Մեղապա՛րտը:

Երկրորդին մէջ՝ ճոխազն էր ուսուցիչը:

Ու երկու պարագային ալ հայ ուսուցչութիւնը լուռ էր: Անտարբե՛ր, նոյն իսկ: Հանդիսատեսի մը աններելի հոգեբանութեամբ մը՝ անշշուկ ու անշարժ...

Ու, «Յուսաբեր»,խռոված, կը հարցնէր.

— «Ուսուցչութիւն կա՞յ, թէ չըկայ...»:

Այս հարցումը նոր չէ որ տրուած է մեր հանրային կեանքի լուսամուտներէն մէկուն վրայ:

Ու պատասխանը այսօրը չի տար: Այլ՝ սա վերջին տասը տարիները, որոնք առին՝ ուսուցչին մէջէն՝ ինչ որ կար առաքինի, հպարտ ու գեղեցիկ, ու տեղը դրին անպաշտօն մնալու հոգը, գձուձ հաշիւը, եսը, ամեհոտ երկերեսութիւնը, դաւը:

Ու անոնք որ բաւական ուժ ու կորով ունէին անդրդուելի մնալու, վերջապէս, իրենց բարձրութեանը վրայ, կա՛մ թողուցին ասպարէզը, եւ կամ ինկան՝ վախանին վրայ:

Կան եւ դիմադրողներ...

Հայ հասարակութիւնը, սակայն, ուր ամէն ինչ կիրք, մոլեռանդութիւն ու հատուածական ճկատում դարձեր է, դեռ հզօր տենչը ունի՝ ուսուցչին տեղ՝ հասարակ ու մինուճար վարժապետը տեսնելու իր դէմ՝ ճիտը ծուռ, հանոյակատար պատրաստակամութիւնը դէմքին, ժպիտը շրթունքին եւ ձեռքերը կուրծքին...: Հայ հասարակութիւնը՝ դեռ ստրո՛ւկ՝ ոտիկաններու առջեւ, սատրա՛պ է՝ իր «վարժապետ»ին հանդէպ: Զորպաճի՛: Ժրլա՛տ: Նոյն իսկ՝ արհամարհոտ՝ դէպ ի անոր դերն ու իրաւունքը...:

Հասարակութի՞ւնն է յանցաւոր, թէ ուսուցչութիւնը: Մեր մամո՞ւլը, կուսակցութիւննե՞րը:

Դժբախտութիւնը ա՛յն է որ դեռ տեղին է, մեր կեանքին համար, յիշել մեծ մանկավարժի մը՝ Տիսթէրվէկ'ի սա կարծիքը.

— «*Ո՛վ որ կը բարձրացնէ ուսուցիչը, կը բարձրացնէ ազգը: Ուսուցիչներուն հետ գէշ վարուիլ, զանոնք ոստիկաններու եւ ենթասպաներու կարգը դասել, կը նշանակէ նուաստացնել, եւ, անոնց միջոցաւ նուաստացնել, նաեւ, անոնց դաստիարակած պատանեկութիւնը: Անոնց մօտ պէտք չէ սպաննել իրենց կոչումի մասին գիտակցութիւնը արժանաւորութեան, որ կը չափուի հանրային միւս պաշտօններու հանդէպ անոնց ունեցած դիրքով: Իր պաշտօնին մեծագոյն արժանաւորութեան մասին գիտակցութիւն չունեցող ուսուցիչը անատակ է այլ եւս դաստիարակ ըլլալու եւ կը դառնայ հասարակ արհեստաւոր վարժապետ մը...*»:

Ա՞յս է փնտռուածը:

Հայ հասարակութիւնը անոնց գերարտադրութիւնը ունի:

Ու հո՛դ պէտք է փնտռել պատճառը... տագնապին:

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԵԳԻՊՏՈՍՆ ԱԼ ՑՈՐԵՆ ԿԸ ՑԱՆԷ

Նոյ. 7ին բացուեցաւ արմտիքի նոր սակարանը՝ Գահիրէի մէջ: Բացման հանդէսին կը նախագահէր վարչապետ Սըտքը փաշա: Այս շինութիւնը մաս կը կազմէ կառավարութեան նոր քաղաքականութեան, որ կը ձգտի ուժ տալ արմտիքի մշակութեան, դարմանելու համար բամպակին կորուստը: Ծրագրուած է երկիրը ինքնապահ դարձնել ուտեստի տեսակէտով: Այս պատճառով, ծանր մաքսատուրքեր հաստատուած են օտար ցորենին դէմ եւ լայն աջակցութիւն պիտի ընծայուի տեղացի հողագործներուն:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Միացեալ Նահանգներու նոր նախագահը

ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՏԱՐՈՒԵՑԱՒ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ՄԵՔԵՆԱՅՈՎ

Ամիսներու տենդագին պայքարէն յետոյ, նոյ. 8ին վերջացաւ Մ. Նահանգներու նախագահին ընտրութիւնը (առաջին աստիճան): Ինչպէս կը նախատեսուէր, ընտրուած է Պ. Րուզվէլթ, ռամկավար թեկնածուն:

Ընտրողներուն թիւն էր 60 միլիոն, այր եւ կին, բայց արձանագրուած էին միայն 47 միլիոն հոգի: Կարգ մը նահանգներու մէջ խիստ միջոցներ ձեռք առնուած էին, անբաղձալիները չէզոքացնելու համար: Իսկ Փէնսիլվանիոյ նահանգին մէջ հաստատուած էր մասնաւոր տուրք մը: Եւ որովհետեւ չատեր տագնապի մատնուած են, չկրցան վճարել եւ զրկուեցան քուէարկութեան իրաւունքէն: Միլիոններու կը հասնէր անգործ քուէարկուներու թիւը: Առոր շնորհիւ է որ ընկերվարական թեկնածուն ալ նշանակելի յաջողութիւն ունեցաւ, քուէներու թիւով:

Վերջին ընտրութեանց (1928) *քուէարկուներու թիւն էր 37 միլիոն, 1924ին՝ 30 միլիոն, իսկ 1920ին՝ 27 միլիոն:*

Ինչպէս ամէն բան Ամերիկայի մէջ, քուէարկութիւնն ալ տեղի ունեցաւ ելեկտրական կոճակով: Ոչ քուէատուփ կայ, ոչ ալ քուէթուղթ: Ընտրողը առանձնարան մը կ'առաջնորդուի եւ կը կոխէ ելեկտրական այն կոճակին վրայ որ կը ներկայացնէ իր ուզած թեկնածուն: Այսպէս արձանագրուած քուէները միեւնոյն ատեն կը գումարուին, այնպէս որ քուէհամարը անմիջապէս յայտնի կ'ըլլայ: Նախապէս խիստ քննութիւններ կը կատարուին ընտրողներու ինքնութեան մասին: Ընտրութիւններէն մէկ ամիս առաջ, ընտրողը տետրակի մը մէջ կը ստորագրէ իր անունը, հասցէն, արհեստը, գործատիրոջ անունը, մէկ խօսքով՝ 32 հարցումներու պատասխանը: Ընտրութեան օրն ալ, պարտաւոր է նորէն ստորագրել տետրակին մէջ: Ո՛ր եւ է կասկածի պարագային, չորս քուէխոյզներէն — երկուքը հանրապետական, երկուքը ռամկավար — մէկը յանկարծ 32 հարցումներէն մէկը կ'ուղղէ քուէարկուին: Եթէ կասկածը հաստատուի, ոստիկան մը զայն կ'առաջնորդէ սենեակ մը, ստուգում կատարելու համար: Սուտ յայտարարութիւն մը անմիջապէս բանտ կը տանի քուէարկուն: Այս անգամ ալ, մասնաւորապէս ուշագրաւ էր կին ընտրողներու բազմութիւնը: Առնք ընդհանրապէս կը վախնան ելեկտրական կոճակէն կամ սխալներ կը գործեն: Այդ պատճառով ալ, ամէն գրասենեակի մէջ կը գտնուի փորձի մեքենայ մը, ուր նախ վարժութիւն կը կատարեն:

Իբրեւ հնարագէտ մարդիկ, Ամերիկացիները նկատի առած են նաեւ քուէարկու մեքենաներու խանգարումը: Միայն Նիւ Եօրքի նահանգին մէջ երեսուն բեռնատար ինքնաշարժներ կը սպասէին թաղէ թաղ, երկ–երկու պահեստի մեքենաներով, մէկ մեքենավարով եւ մէկ ոստիկանով: Խանգարման պարագային, ոստիկանը կը սուլէր եւ անմիջապէս նոր մեքենայ մը կը հասցնէին:

⁂ *Վերջին հեռագիրներու համաձայն, Պ. Ֆրանքլէն Րուզվէլթ ընտրութիւնը շահած է ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, — 531ի վրայ 453 քուէ: Իր մրցակիցը, Հուվըր, ստացած է 78 քուէ: Մ. Նահանգներու պատմութեան մէջ, ամէնէն ջախջախիչ պարտութիւնն է այս: Ռամկավարները յաղթած են ոչ միայն նախագահական ընտրութեան, այլ եւ Երեսփ. ժողովին եւ Ծերակոյտին մէջ: Արդէն իսկ ընտրուած են 107 ռամկավար երեսփոխաններ 31 հանրապետականներու դէմ, եւ 9 ծերակուտականներ՝ մէկի դէմ:*

Ընտրուածներուն մեծ մասը հակառակ են գինեհատութեան օրէնքին: Մեծ փոփոխութիւններ կը սպասուին ամերիկեան քաղաքականութեան մէջ:

⁂ *Նոր նախագահը ծնած է 1882ին եւ ունեցած է բազմակողմանի կեանք:*

Ֆրանսա եւ Թուրքիա աւելի խոր սիրալիր

Ինչպէս կը յիշուի, երբ Թուրքիա Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ ընդունուեցաւ, Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովին մէջ առաջարկուեցաւ ջերմագին շնորհաւորութիւններ ուղղել: Այս առաջարկը ընդունուեցաւ ծափերով:

Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովին վերաբացման առթիւ, կարգ մը երեսփոխաններ առաջարկեցին սրտագին շնորհակալութիւն յայտնել Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովին: Այս առթիւ Ըսմէթ փաշա խօսք առնելով, ջերմապէս պաշտպանեց առաջարկը եւ կառավարութեան համամտութիւնը յայտնեց: Իր ճառէն յետոյ, հետեւեալ բանաձեւը քուէարկուեցաւ.

— *«Թուրքիոյ Ազգ. Մեծ Ժողովը ջերմագին եւ խորին համակրանքով եւ շնորհակալութեամբ կ'ընդունի շնորհաւորութեան այն թանկագին եւ ազնիւ բանաձեւը զոր քուէարկեց Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովը, Թուրքիոյ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ մուտքին առթիւ, արտայայտելով Ֆրանսացի ժողովուրդին աւանդական բարեկամութիւնը: Ազգ. Մեծ Ժողովը, թարգման հանդիսանալով բարեկամութեան այն յոյժ անկեղծ զգացումներուն զորս կը զգայ Թուրք ժողովուրդը եւ անոր ջերմ բաղձանքին, կը ցանկայ շարունակել իր աշխատանքը խաղաղութեան ճամբուն վրայ, համախորհուրդ բոլոր ազգերու հետ»:*

Գերմանիա նորէն կը բողոքէ Վերսայլի դէմ

Գերմանիոյ վարչապետը նոր ճառ մը խօսելով, ուժգնօրէն քննադատեց այն մեթոտները որ կը գործադրուէին Գերմանիոյ դէմ, 1918էն ի վեր: Շեշտեց թէ պատերազմէն 14 տարի յետոյ Գերմանիան չի կրնար պարտեալի տեղ դրուիլ եւ թէ իրաւունք ունի հաւասարութիւն պահանջելու, այլապէս անկարելի է Եւրոպայի խաղաղութիւնը:

— *«Նորէն կը կրկնեմ թէ Վերսայլի դաշնագիրը խաղաղութիւն չբերաւ աշխարհի: Այդ դաշնագիրը նոյնիսկ չի կրնար կոչուիլ հաշտութեան դաշնագիր: Ան մշակուեցաւ իբրեւ նախաշաւիղ եւ կը պարունակէ վերաքննութեան պարագայ մը որ արժէք ունի իր բոլոր տրամադրութեանց համար: Ոչ խորամանկութիւնը, ոչ ալ սպառնալիքը չեն կրնար մեզ կապել այնպիսի լուծումներու որոնք մեզի պարտադրուած են բռնութեամբ»:*

Ֆոն Փափէն յետոյ խաղաղասիրական հաւաստիքներ տալով, յայտարարեց թէ պիտի շարունակեն Լոզանոյի քաղաքականութիւնը: Իսկ զինաթափութեան ֆրանսական ծրագրին առթիւ, ըսաւ թէ դէպի յառաջ քայլ մըն է ան եւ կրնայ վիճարանութեան հիմք ծառայել: «Բոլոր ժողովուրդներուն համար հաւասար ապահովութիւն կարելի է ստանալ միայն զինուորական հաւասարութեամբ եւ հաւասար սպառազինութեամբ, որուն տարողութիւնը պէտք է յարմարի սահմանագլուխներու տարածութեան ինչպէս եւ դրացիներու թիւին: Մեր քաղաքականութիւնը հիմնուած է իրական եւ ընդհանուր զինաթափութեան մը վրայ: Մենք պիտի ողջունենք ո՛ր եւ է տնօրինութիւն որ կ'երաշխաւորէ պաշտպանողական ուժը յարձակողականին դէմ եւ գոհացում կու տայ Գերմանիոյ իրաւահաւասարութեան եւ ապահովութեան պահանջին»:

ՅՈՒԶՈՒՄՆԱԼԻՑ ՏԵՍԱՐԱՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԲԱՑՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

— :-: —

Դամասկոսէն կը գրեն (1 նոյ.) —

Շաբաթ օր, քաղաքին մեծ մասը փակ կը մնար. նոյն իսկ մսավաճառները չբացին եւ ժողովուրդը մնաց առանց մսի:

Ժամը 10ին, Երեսփ. ժողովը բացուեցաւ: Ստուար բազմութիւն մը լեցուցած էր սրահը: Ժողովի ամենատարիքոտ անդամը, Մուհամմէտ պէյ Ատալը բանալով ժողովը, յայտնեց որ նառեր չուզեր, նախ պէտք է ընտրել ժողովի դիւանը: Շաքիր պէյ Շապանի բեմ բարձրանալով երկար ճառ մը խօսեցաւ եւ յայտնելէ վերջ՝ թէ իրենց պաշտօնակիցներէն մաս մը բացակայ կը գտնուի, առաջարկեց մասնաւոր պատուիրակութիւն մը ղրկել զանոնք հրաւիրելու համար եւ կամ ժողովը յետաձգել ուրիշ օրուան մը: Բայց այս առաջարկը չընդունուեցաւ մեծամասնութեան կողմէ:

Ժողովը երեք հոգիէ բաղկացեալ քննիչ յանձնախումբ մը ընտրեց, ընտրութեանց հսկելու համար, որու անդամներէն մէկն էր Մովսէս Տէր Գալուստեան: Եւ սկսան ընտրութեան: Գաղտնի քուէարկութեամբ եւ 54ի վրայ 46 ձայնով ժողովի նախագահ ընտրուեցաւ Սուպհի պէյ Պէրէքէթ:

Բուռն ծափերու մէջ բեմ բարձրացաւ Սուպհի պէյ եւ շնորհակալութիւն յայտնեց երկրորդ անգամ ըլլալով իրեն հանդէպ ցոյց տրուած վստահութեան համար եւ խոստացաւ ի գին իր կեանքին եւ հաւատարմութեամբ ծառայել երկրին ու հայրենիքին:

Պզտիկ դադարէ մը վերջ, ժողովը ընտրեց քննիչ յանձնախումբը: Քուէներու մեծամասնութեամբ ընտրուեցան Պ. Մովսէս Տէր Գալուստեան, էմիր Սիւլէյման եւ Արիֆ պէյ Ճէզար:

⁂ Շաբաթ օր փակ մնացած են նաեւ Հալէպի շուկաները եւ Մուհամմէտ Սալիհ անուն մարդ մը ձերբակալուած է, երբ կրգրգռէր ժողովուրդը ցոյցեր ընելու:

50 ՄԻԼԻՈՆԻ ԽԱՐԴԱԽՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ոստիկանութիւնը երեւան հանեց ծանր խարդախութիւն մը, որուն հետեւանքով 50 միլիոն փրանք վնաս կրած է տուրքերու վարչութիւնը:

Հաստատուած է որ Պալի (Զուիցերիա) Առեւտրական Դրամատունը իր Փարիզի մասնաճիւղին միջոցաւ կը վճարէր օտար կտրօններու փոխարժէքը, առանց վար դնելու 100ին 18 տուրքը: Անմիջապէս խուզարկուեցաւ մասնաճիւղը (14, Թրէմուիլ փողոց) եւ բռնուեցան բոլոր թուղթերը: Կը կարծուի թէ խարդախութեան այս գործը աւելի լայն ցանցեր ունի եւ կը շարունակուէր վեց տարիէ ի վեր: Մասնաճիւղին վարիչներէն երեքը դատի պիտի կանչուին: Հարցաքննիչ դատաւորը արգելքի տակ առաւ Պալի դրամատան բոլոր այն գումարները որ կը գտնուին Փարիզի դրամատուններուն մէջ:

ՇՈՒՆ ՄԸ ՀՐԱՑԱՆ ԿԸ ՊԱՐՊԷ ԵՒ ԿԸ ՍՊԱՆՆԷ ԻՐ ՏԷՐԸ

Գաւառական քաղաքի մը,Նիռռիմէջ հողագործ Պօն դաշտ կ'երթար սայլ մը նստած: Իրեն հետ առած էր բարեկամ մը որ ունէր շուն մը: Սայլին մէջ տեղաւորուած էր նաեւ հրացան մը:

Շունը ինքզինքը անհանգիստ զգալով, շարժտկեցաւ, ուզեց տեղաւորուիլ եւ պառկիլ. բայց, զարնուեցաւ հրացանի բլթակին: Եւ գնդակ մը թըռաւ, վիրաւորելով շունին տէրը: Մինչ հողագործը կ'անապարէր օգնութեան հասնիլ իր բարեկամին, շունը նորէն բլթակին զարնուեցաւ եւ այս անգամ հողագործը ինքն էր որ վիրաւորուեցաւ:

Երկու վիրաւորները հիւանդանոց փոխադրուեցան, ուր շունին տէրը մեռաւ: Հողագործին վիճակն ալ շատ ծանր է:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

«GREY WOLF»

(Հեղինակ՝ H. C. ARMSTRONG)

Զ.

Լքուած եւ արհամարուած ամէնքէն, Մուսթաֆա Քէմալ կը քաշուի Շիշլիի իր խոր տունը: Ա՛լ չի հետաքրքրուիր քաղաքական գործերով: Շատ քիչ բարեկամներ ունի որոնց մէջէն մտերիմ է միայն գնդապետ Արիֆին հետ: Զէնքի ընկերներ՝ իրար կը ճանչնային Սելանիկէն, միասին կռուած էին պատերազմի ճակատներուն վրայ: Միեւնոյն ճաշակին տէր, երկուքն ալ հմուտ էին զինուորական գործերու: Միասին էին միշտ, միասին կը գինովնային ու կը վայելէին պոլսական գիշերներու շուայտ կեանքը:

Շատ մը բամբասանքներու տեղի տուած էր իրենց ծայրայեղ մտերմութիւնը, ըսողներ կային նոյնիսկ որ «անոնք զոյգ մը սիրահարներ էին», որովհետեւ Արիֆ առաջին անձն էր որուն հետ սիրալիր էր Մուսթաֆա Քէմալ: Թեւը նետած անոր ուսերուն՝ Քէմալ միշտ փաղաքշական ածականներ կը շռայլէր անոր: Արտաքինով անգամ շատ կը նմանէին իրարու: Սակայն Թոյլ էր Արիֆ, մեծ յարգանք ունէր իր բարեկամին հանդէպ եւ շան պէս հաւատարիմ էր անոր:

Քէմալ գաղտնիք չունէր Արիֆէն, իր խօսակցութիւնը անոր հետ սրտաբաց էր միշտ: Արիֆ հաղորդակից էր անոր ներշնչումներուն, ապագայ ծրագիրներուն:

Դաշնակիցներու ներկայութիւնը Պոլսոյ մէջ՝ կը կատղեցնէր Քէմալը: Ան չէր կրնար հանդուրժել Թուրքիոյ նուաստացումին, թէեւ գիտէր որ անկարելի էր որ եւ է դարման գտնել այդ պայմաններուն մէջ: Անգլիացիները աչալուրջ կը հսկէին: Ստիպուած էր լռել ու համբերել:

Զինադադարէն հազիւ հինգ-վեց ամիս ետք, Դաշնակիցներու իշխանութիւնը սկսած էր աստիճանաբար մեղմանալ: Զինուորներու մէկ մասը ետ ղրկուած էին: Դաշնակից դիւանագէտները զբաղած էին Գերմանիայով եւ ժամանակ անգամ չունէին կարծես հետաքրքրուելու Մուսթաֆա Քէմալի հայրենիքով: «Թուրքիան առանձին ձգեցէք, ան ինքնիրենը պիտի քայքայուի ու մենք յետոյ մեր մէջ պիտի բաժնենք զայն», կ'ըսէին Լոյտ Ճորճի խորհրդատուները:

Խուլ պառակտում մը կը տիրէր Պոլսոյ դաշնակից ուժերուն միջեւ, տեսակ մը մրցում՝ առեւտրական կամ քաղաքական տեսակէտէն առանձնաշնորհեալ դիրք մը ապահովելու համար: Թուրքերը կը տեսնէին այդ բոլորը: Լատտեսներ կը մտածէին նոյնիսկ դիմադրութեան մը կարելիութիւններուն մասին: Անհնար էր այդ բանը Պոլսոյ մէջ՝ Սուլթանին եւ Անգլիացիներու քթին տակ, բայց թերեւս հաւանական՝ Անատոլուի խորերը:

Հոս, հոն միութիւններ կը կազմակերպէին Թուրքերը հետզհետէ: Բոլորին ալ նպատակն էր զէնք եւ ռազմամթերք փոխադրել դէպի ներքին գաւառները: Իսհլիճին կարգ մը անդամները,— բոլորն ալ Քէմալի բարեկամները— գաղտնի կերպով կը քաջալերէին այս շարժումները: Իթթիհատի մնացորդները Անատոլուի մէջ, կանոնաւոր աշխատանքի լծուած էին այդ ուղղութեամբ: Ամէն ճիգ կը թափուէր դժուարացնելու համար գրաւման բանակին գործը: Քեազիմ Գարա Պէքիր մերժած էր ցրուել իր զօրաբանակը:

Արմսթրօնկ կը բացատրէ որ տեղացի «Թուրք քրիստոնեաները լրտեսութիւն կ'ընէին Անգլիացիներուն» այս խմորումներուն մասին, որովհետեւ կ'ուզէին որ եւ է ձեւով «վրէժ լուծել Թուրքերէն»:

Անգլիացիներու սեւ ցանկին մէջ էր Մուսթաֆա Քէմալի անունը: Հրապարակի վրայ չէր ան, բայց մատ ունէր Անգլիացիներու կողմէ բանտարկուած կարգ մը կասկածելի Թուրքերը բանտէն փախցնելու համար կազմակերպուած դաւադրութեան մէջ:

Դժուար էր, հետեւաբար, կացութիւնը Քէմալի համար: «Վերադարձած էր Բերա – Փալաս. հիւանդ էր տակաւին. բոլորովին վհատած, քիթը կախ, նիւթապէս անձուկ վիճակի մէջ, թափթփած, տխուր եւ աննպատակ կը թափառէր փողոցէ փողոց կամ սրճարանէ սրճարան՝ առանց որ եւ է ծրագրի կամ ակնկալութեան: Իր միակ բարեկամը Արիֆն էր»:

×

Անգլիացիները, հետզհետէ մտահոգ Անատոլուի լուրերէն, կը ստիպեն Սուլթանը որպէս զի միջոցներ ձեռք առնէ կանխելու համար վտանգը: Համաձայն է Սուլթանը. պէտք է մէկը երթայ Անատոլու, իբրեւ ներկայացուցիչը եւ զսպէ ըմբոստութիւնը իր սաղմին մէջ: Ամէնէն յարմարը Մուսթաֆա Քէմալը կը համարէ ան: Բայց Դաշնակիցները հակառակ են այդ ընտրութեան: Վարչապետը կ'երաշխաւորէ անձամբ. «խռովութիւնները» ժողովրդական հանգամանք չունին», կը բացատրէ ան անգլիացի հրամանատարին, եւ «պարզապէս մեքենայութիւններն են Իթթիհատին. Քէմալ երեւութապէս անգամ է միայն այդ կուսակցութեան եւ իրականին մէջ հակառակորդ մըն է. մեծ համբաւ ունի երկրին մէջ. վստահելի է եւ միակ մարդը այս գործին համար»:

Մուսթաֆա Քէմալի անունը կը վերցնեն սեւ ցանկէն. կը նշանակուի Սուլթանին թիկնապահը եւ յետոյ ընդհանուր քննիչ ու ընդհանուր կառավարիչ Արեւելեան Նահանգներու:

Քէմալ չափէն աւելի ուրախ է այս անսպասելի կարգադրութեան համար: «Բախտաւոր եմ», ըսած էր իրեն Լիման Փոն Զանտէրս:

Արդարեւ:

Հիմա արդէն լրջօրէն կը մտածէ իր ծրագիրներուն իրականացման մասին —պիտի երթայ Անատոլու իբրեւ Սուլթանին ներկայացուցիչը, առաւելութիւն մըն է այդ պարագան ինքնին. պիտի կազմակերպէ ընդդիմութիւնը. պիտի փրկէ Թուրքիան:

Այս հեռապատկերը մտքին մէջ, Քէմալ Արիֆի եւ գնդապետ Րէֆէթի հետ կը մեկնի Սամսոն ուր կը հասնի Մայիս 19ին (1919): Տեսակցած է արդէն Ըմէթին եւ Ֆէվզիին հետ պատերազմական նախարարութեան շէնքին մէջ եւ համաձայնած է անոնց հետ ապագայի մասին:

Մուսթաֆա Քէմալի մեկնումէն քանի մը ժամ յետոյ միայն Սուլթանը կը հասկնայ իր սխալը. վարչապետին միջոցաւ լուր կը ղրկէ անգլիացի հրամանատարին ետ վերադարձնելու համար իր «թիկնապահը, որ Անատոլու կ'երթար ո՛չ թէ դիմադրութիւնը զսպելու այլ ընդհակառակն կազմակերպելու համար: Բայց ուշ էր արդէն:

Սամսոն Անգլիացիներուն ձեռքն էր. չի մնար այնտեղ երկար, որովհետեւ, կ'ըսէ հեղինակը, Յոյները եւ Հայերը կը լրտեսէին իր ամէն մէկ շարժումը. (այդ շրջանին Հայ չէր մնացած Սամսոնի մէջ, Պ. Արմսթրօնկ): Կը մեկնի Ամասիա եւ կը սկսի աշխատանքի: Իր մօտ կը կանչէ բոլոր զօրաբանակներու հրամանատարները — Ալի Ֆուատ (Էնկիւրի), Րէֆէթ (Սեբաստիա), Րէուֆ (որ հրաժարած ծովային նախարարութենէն, կը ղեկավարէր Իզմիրի շրջանին ըմբոստ ուժերը՝ Յոյներուն դէմ):

Առաջին հաւաքումին իսկ բոլորը համաձայն են կազմակերպուած դիմադրութեան մը անհրաժեշտութեան: Պիտի վերանորոգեն Թրքական բանակը որ ողորմելի վիճակի մէջ է, բայց պիտի ըլլան զգոյշ, որովհետեւ «եթէ Անգլիացիները իմանան, կրնան ջախջախել զիրենք»: Զինուորական կազմակերպութեան զուգընթաց՝ Մուսթաֆա Քէմալ կ'առաջարկէ ստեղծել առժամեայ կառավարութիւն մը: Ժողովին որոշումներուն հեռագրով համաձայնութիւն կու տան Քեազիմ Գարա Պէքիր (Տիգրանակերտ), Ճաֆէր Թայեար (Էտիրնէ) եւ Գոնիայի հրամանատարը:

Նորէն պիտի հաւաքուին Սեբաստիոյ մէջ:

Մուսթաֆա Քէմալ այս առաջին յաղթանակէն ետք կը պտտի գիւղերը, քաղաքները ըմբոստութիւն քարոզելու համար թշնամի Անգլիացիներուն դէմ: Դժուար աշխատանք էր դարձեալ ոտքի հանել Թուրք ժողովուրդը որ տարիներու պատերազմէն յոգնած, ընկճուած, հանգստութիւն կը փնտռէր, կը գրէ Արմսթրօնկ:

Իզմիրի գրաւումը հելլէն բանակին կողմէ՝ կը լարէ ջիղերը: Ատելութիւնը Յոյներուն դէմ կը ծաւալի ամէն տեղ:

Մուսթաֆա Քէմալ կ'երթայ Կարին:

— «Կովկասի մէջ Անգլիացիները ստեղծած էին հայկական հանրապետութիւն մը՝ սահմանակից Թուրքիոյ: Անոնք խոստացած էին Հայերուն որ երբ հաշտութիւնը կնքուէր, Թուրքիոյ Արեւելեան Նահանգները պիտի կցուէին այդ հանրապետութեան: Տեղացի Թուրքերուն համար ասիկա կը նշանակէր բնաջնջում:

Ասոնց համար նախընտրելի էր կռուիլ ու մեռնիլ քան թէ մտնել հայկական տիրապետութեան տակ. Քեազիմ Գարա Պէքիրի բանակը յոյս կը ներշնչէր իրենց այս մասին, իսկ Անգլիացիները շատ հեռու էին»:

Մուսթաֆա Քէմալի կազմակերպութեան լուրը կը հասնի Պոլիս: Սուլթանը ետ կը կանչէ զինքը. Քէմալ կը մերժէ. պաշտօնապէս կը զրկուի Սուլթանին կողմէ իրեն տրուած իրաւասութիւններէն: Խզում: Մուսթաֆա Քէմալ կը համոզէ իր շուրջինները եւ կը յաջողի ինքզինքը հռչակել տալ ղեկավարը դիմադրական շարժումին: Տեղի տալով պնդումներուն, կը խոստանայ չվշտացնել Սուլթան – խալիֆան, բայց, կ'ըսէ Արմսթրօնկ, խոստումը միջոց մըն է Քէմալին ձեռքը, նպատակի մը հասնելու համար:

Սուլթանը հրաման կու տայ Քեազիմ Գարա Պէքիրին որպէս զի ձերբակալէ Մուսթաֆա Քէմալը: Թուրքիոյ վերջին կանոնաւոր բանակին հրամանատարն էր Գարա Պէքիր. ունեցած էր կարգ մը յաջողութիւններ Կովկասի ճակատին վրայ եւ կրնար թերեւս ինք ստանձնել Քէմալի դերը Թուրքիոյ ազատագրական շարժման մէջ. սակայն «դանդաղաշարժ, կարգապահ, պարկեշտ, խօսքին տէր եւ պահպանողական զինուորական մըն է ան պարզապէս»: Խոստացած է հաւատարիմ մնալ Քէմալին ու Րէուֆին, բայց հաւատարիմ է նաեւ Սուլթանին եւ կառավարութեան: Պարտաւոր է գործադրել հրամանը. երկընտրանքի առջեւ է:

Քէմալ չափէն աւելի խորամանկ, կը համոզէ Գարա Պէքիրը որ «հաւատարիմ պէտք է մնայ միայն հայրենիքի պաշտպաններուն»:

Կ'ընտրուի գործադիր իշխանութիւն մը Քէմալի նախագահութեամբ, պաշտօնապէս կը քուէարկուի «դիմադրութիւնը օտար գրաւման դէմ» եւ կը բացուի խրամատը Պոլսոյ եւ Անատոլուի ըմբոստներուն միջեւ:

Բոլորը պատրաստ են հիմա Սեբաստիոյ համաժողովին:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱ յանձն առած է միջնորդել, դիւրացնելու համար ոչ-յարձակման դաշնագրի մը կնքումը՝ Ռուսիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ, պայմանաւ որ Պեսարապիոյ խնդիր չյարուցուի:

Պ. Գ. ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

— :-: —

Ընտանեկան հաւաքոյթ մը, փայլուն եւ պզտիկ հանդէս մը, պզտիկ սրահի մը մէջ, խճողուած միմիայն որոշ՝ պզտիկ դասակարգին կողմէ:

Ահա կիրակի օրուան «Մեծարանքի թէյասեղանը», «ի պատիւ Վսեմ. Տ. Գաբրիէլ Նորատունկեանի ութսունամեակին (1852—1932)», ինչպէս կ'ըսէր յայտագիրը:

Լաւագոյն պիտի ըլլար «Յոբելեան» անունը վերցնել երկուրան թէյասեղանին վրայէն եւ ձեռնարկել իրական «Յոբելեան»ի մը, ժողովրդական եւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, այս պատուական ծերունիին համար: Պ. Նորատունկեան արժանի է ատոր, որովհետեւ բաց ի «էֆէնտի»ի կարողութեններէն, որուն վրայ քիչ մը շատ ծանրացան խօսողները, ան ունեցած է ազգային երկարամեայ գործունէութիւն՝ որ պէտք եղածին պէս չէ ծանօթացուած, եւ լայն բաժին զինադադարի բանակցութեանց ընթացքին, Նորատունկեանի բեղուն կեանքին ամէնէն կարեւոր շրջանը, որու մասին գրեթէ չխօսեցան:

Յետոյ՝ միջազգային դէմք մըն է մեր հայրենակիցը: Շատ ծանօթ եւ շատ գնահատուած եւրոպական դիւանագիտութեան կողմէ: Զափազանցուած համեստութիւնը առաքինութիւն չէ:

Կրնայ ըլլալ որ մենք կամ ուրիշներ միշտ եւ ամէն կէտի վրայ համամիտ եղած չըլլանք իր հետ: Բայց երբ որոշեր ենք «մեծարանք» ընել իրեն, ապահովաբար գաւաթ մը թէյը (վճարովի, մարդ գլուխ 16 ֆր.), չափազանց համեստ է, եթէ ոչ պզտիկ:

Կրնայինք եւ պէտք է իրեն նուիրենք յոբելեան մը մասնակցութեամբ հայ ժողովուրդի լայն խաւերուն, որուն զաւակն է Նորատունկեան եւ որուն ծառայեց երկարօրէն եւ հաւատարմօրէն, սկսելով Պատրիարքարանի եւ հարստահարուած գաւառներու փշոտ հարցերէն եւ հայ մշակոյթին նուիրուած իր աշխատանքէն մինչեւ հայ հայրենիքին կազմութեան մէջ ունեցած օգնութեան բաժինը:

Այդ յոբելեանին վստահօրէն չպիտի մերժէին մասնակցիլ նաեւ օտար դիւանագէտներ, որոնք տարիներով անձնական շփում ունեցած են հայ դիւանագէտին հետ եւ գնահատած հայ ցեղին կարողութիւնը հայ մարդուն մէջ:

Գալով կիրակի օրուան հաւաքոյթին, Պ. Խմէրեան հանդէսը բացաւ անսեթեւեթ եւ անկեղծ չեշտով ողջունելով Պ. Նորատունկեանի մէջ պետական մարդը եւ հայ գործիչը:

Խօսեցան Պ. Պ. Կամսարական եւ Բաշալեան: Առաջինը բաղդատեց Պ. Նորատունկեանը Բ. Դրան ուրիշ հայ էֆէնտիներու հետ, ցոյց տալով անոր անձնուիրութիւնը երբ հարցը հայութեան շահերու պաշտպանութիւնն էր՝ «անբարեացակամ» կառավարութեան մը մօտ: (Կարելի չէ՞ր արդեօք Նորատունկեանի արժանիքին այդ նուրբ գիծը չեշտելու համար, իրական դիմագիծը տալ «անբարեացակամ»ին որուն դէմ մաքառեցաւ հայ պաշտօնատարը: «Անբարեացակամ կառավարութի՞ւն» թէ հրէշային եւ արիւնածարաւ կազմակերպութիւն): Եւ չեշտեց որ ան մնաց «միշտ պատրաստակամ օգնելու եւ գործելու ի նպաստ հայ ցեղին, վայելելով հանդերձ Թուրքերու վստահութիւնը»:

Պ. Լ. Բաշալեան խօսեցաւ իր կուռ եւ խնամուած ոճով գրեթէ նախորդին շօշափած նիւթին շուրջ: Միայն թէ պէտք տեսաւ — անհասկնալի է թէ որու հասցէին ուղղելով — չեշտել «Նորատունկեանի հեռատեսութեան կողմը եղաւ իրաւունքը, որով, Լօզանէն վերջ անիկա զգաց թէ հայութեան շահերը կը պահանջէին ուժ տալ նորակազմ Հայաստանին»: Արդեօք Լօզանէն վերջը կամ առաջ որ եւ է հայ տարբեր ձեւով խորհած է, որպէս զի Պ. Նորատունկեան ստիպուէր անոր հակառակ կարծիք ունենալ:

Տօքթ. Թորգոմեան եւ Վռամշապուհ եպսկ. խօսեցան անձնական հին յուշեր արծարծելով:

Ամէնէն վերջը խօսք առաւ Պ. Նորատունկեան:

— «Երկար ճամբորդութենէ մը վերադարձող ուղեւորի մը կը նմանիմ, որ, շրջապատուած սիրելիներէ մոռցնել կուտան անցեալին նեղութիւնները եւ նոր ոգեւորութեամբ կ'առաջադրեն նոր աշխատանքներ: Կեանքիս երկու սկզբունքները եղան՝ աշխատանք եւ ծառայութիւն: Եղայ աշխատանքի մարդը եւ չդադրեցայ նոյն իսկ երբ հանգիստի իրաւունքը ունէի, որովհետեւ աշխատանքին մէջ գտայ կորովը ազգիս ծառայելու: Մարդ պէտք է ապրած ըլլայ իր երկրին եւ իր ցեղին ծառայելով, զգալու համար թէ ի՛նչ մեծ հաճոյքներ կան ատոնց մէջ: Յաւակնութիւնը չունիմ որ լայնօրէն օգտակար եղած եմ ազգիս, բայց հպարտութիւնը ունիմ որ կրցածս ըրած եմ եւ պատրաստ եմ շարունակելու»:

Ներկաները յոտնկայս եւ երկարատեւ ծափերով ընդունեցին վաստակաւոր Հայուն անկեղծ եւ կորովի խօսքերը:

Կը սպասուէր — շուրջս ամէն ոք այդ կարծիքէն էր — որ խօսէր նաեւ Նորատունկեանի գործունէութեան գեղեցկագոյն շրջանին՝ յետ – պատերազմեան օրերու գլխաւոր աշխատակիցը, ընկ. Ահարոնեան, որ հանդէսին ներկայ էր ընկ. Խատիսեանի հետ: Կարգադիր մասնախումբը թերեւս ըզգալով իրական յոբելեանի մը անհրաժեշտութիւնը, այդ օրուան վերապահած է ընկ. Ահարոնեանի մասնակցութիւնը:

Կարճ բայց լաւ էր գեղարուեստական բաժինը, որուն մասնակցեցան Օր. Հ. Թորոսեան, Պ. Աղազարեան (Ջութակ) եւ Պ. Շահմուրատեան:

Ընդունուեցան բազմաթիւ շնորհաւորական հեռագիրներ, նամակներ եւ ուղերձներ: Ներկաներուն թիւը՝ մօտ երկու հարիւր:

Լ. ՄԵՍՐՈՊ

ԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԸ

Ուղիղ 15 տարի առաջ, Հոկտեմբեր 25ին (հին տոմար) Ռուսիայում կատարուեց մի շատ խոշոր քաղաքական ակտ, որ տակն ու վրայ արեց թէ ամբողջ Ռուսիայի պետական, հանրային եւ անհատական նիստ ու կացը եւ թէ ուժգին հարուած հասցրեց Հայկական Դատին:

Մեծ պատերազմը, որ պայթեց Եւրոպայի կրծքի վրայ, իր թեւերը աստիճանաբար տարածեց մինչեւ հայկական բարձրաւանդակը, որտեղ ռուսական եւ թրքական բանակները երեք տարի շարունակ իրար դէմ պատերազմեցին, հսկայական կորուստ պատճառելով Թուրք, քիւրտ եւ գլխաւորապէս հայ ժողովուրդին:

Թէ Մեծ Պատերազմից առաջ եւ թէ այդ պատերազմի ընթացքին, մենք ենթարկուելով շատ ծանր մարդկային եւ նիւթական զոհողութիւնների, կը ձգտէինք օգտուել ռուս – թրքական հերթական պատերազմից եւ ազատել մեր ժողովրդին թրքական բռնակալութեան ճիրաններից:

Ռուսական բանակը մինչեւ բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը, ուղիղ երեք տարուայ ընթացքում կարողացել էր գրաւել Թրքահայաստանի գրեթէ չորս՝ — Վանի, Բաղէշի, Կարինի եւ Տրապիզոնի վիլայէթները:

Մեծ Պատերազմի երրորդ տարին, երբոր Զինակիցները (Գերմանիա, Աւստրիա-Հունգարիա, Բուլկարիա եւ Թուրքիա) սկսեցին նեղուել թէ կռուող ուժերի եւ թէ ռազմամթերքի ու պարէնի տեսակէտից, Դաշնակիցներին միացաւ Միացեալ Նահանգների պէս աշխարհիս ամէնէն հարուստ պետութիւնը: Անկասկած էր, որ մանաւանդ Հիւս. Ամերիկայի բերելիք անսպառ մարդկային եւ նիւթական աջակցութեան շնորհիւ, Դաշնակիցները պէտք է յաղթէին: Եւ այս յաղթանակը միեւնոյն ժամանակ կը լինէր Հայկական Դատի յաղթանակը: Եթէ մի քանի ամիս եւս ռուսական բանակը դիմադրելու կարողութիւնն ունենար դիմանալու եւ ոչ թէ բոլշեւիկների ամբոխավարական կոչերից ազդուած եւ թէ՛ մոլուցքով բռնուած, առանց թշնամու բանակի հարկադրանքի, թողնէր ռազմաճակատը, գրաւուած վայրերը, ռազմամթերքի ու պարէնի հսկայական պաշարը եւ դէպի տուն վերադառնալով՝ թէ ինքը զրկէր Դաշնակից պետութիւնների հետ հաւասար տարած յաղթանակի բաժինը ստանալուց եւ թէ մեզ էլ այդ յաղթանակից օգտուելու առիթից զրկէր: Գերմանական գլխաւոր հրամանատարութիւնը չկարողանալով կռուով յաղթել եւ վերջնականապէս ռազմաբեմից քշել եւ անվնաս դարձնել ռուսական 15 միլիոնանոց ապառազինուած բանակը, մի խումբ բոլշեւիկների՝ Եւրոպայից առանձին գնացքով Ռուսիա փոխադրելով եւ ընդամէնը մի քանի տասնեակ միլիոն թղթադրամի գնով, յաջողեց ամբողջ աշխարհիս պատմութեան ընթացքին որ եւ պետութեան պատկանող քանակով ամէնէն մեծ բանակը, առանց իր կողմից մարդկային զոհերի, ռազմաճակատներից դէպի Ռուսիայի խորքերը քշել եւ իր գլխաւոր մրցակիցներից մէկը — Ռուսիան-դարձնել ալան - թալանի եւ եղբայրասպան կռիւների թատերաբեմ, որ մինչեւ հիմա էլ շարունակւում է եւ, դժբախտաբար, դեռ շատ երկա՛ր տարիներ պէտք է տեւէ...:

Ռուսական բանակի քայքայումից ժամանակաւորապէս օգտուեցին Զինակիցները եւ մի քանի ամիս եւս կարողացան դիմանալ Դաշնակից բանակների ուժեղ գրոհներին, բայց, վերջի վերջոյ յաղթանակը շահեցին Դաշնակիցները: Զինակիցների պարտութեան եւ Դաշնակիցների աջակցութեան շնորհիւ անկախութիւն ձեռք բերեցին Լեհերը, Չեխերն ու Սլովակները, Էստոնները, Լատիշները, Լիտուանացիները, Ֆինները, ինչպէս նաեւ թրքական իշխանութեան տակ երկար դարեր շարունակ հալածուած Իրաքի, Սիրիայի, Լիբանանի եւ Եգիպտոսի մէջ ապրող ժողովուրդները:

Քաղաքական իրերի դժբախտ բերումով, Թուրքիայի պարտութիւնից միայն հայ ժողովուրդին չվիճակուեց օգտուել, չնայած որ վերոյիշեալ ազատագրուած մանր ազգերից հայ ժողովուրդը աւելի շատ էր չարչարուել եւ պայքարել:

Ինչպէս պատերազմից առաջ եւ պատերազմի ընթացքում, ցարական կառավարութիւնը հաշտ աչքով չէր նայում Հայկական Դատի վրայ: Ռուսական բանակը դիտաւորեալ դանդաղ յառաջխաղացումով եւ նահանջներով առիթ տուեց որ թրքական Չարդարար բանակը իրագործէ սուլթանների եւ ցարերի հրէշաւոր ծրագիրը — Հայաստանը առանց Հայերի: Եւ այս հրէշաւոր ծրագրով շարունակում են առաջնորդուել աւելի բաց եւ շնականօրէն ցարերին եւ սուլթաններին յաջորդող, բարձր գաղափարական կեղծ տարազ հագած բոլշեւիկ եւ քէմալական սատրապները:

1916 թւի գարունն էր որ ցարական կառավարութիւնը ցրեց հայ կամաւորական գնդերը, որոնք այնքան մեծ ծառայութիւն էին մատուցել ռուսական բանակին, որովհետեւ Հայ կամաւորական բանակը հայկական տառապանքից, զոհաբերութիւնից եւ արդար իրաւունքից ծնուած երկաթէ շերեփն էր, որով հայ ժողովուրդը մասնակցում էր «հերիսա» եփելու եւ ախորժակով ճաշակելու գործողութիւններին...

Հայ կամաւորական գնդերին փոխարինող հայ սպաների հրամանատարութեամբ եւ հայ զինուորներից կազմուած կանոնաւոր գնդերը չէին կարող այնպիսի ազգօգուտ պարտականութիւններ կատարել, ինչ որ յաջողում էր կատարել կամաւորական գնդերին իրենց ֆէտայի հրամանատարների ու խմբապետների ղեկավարութեամբ եւ պատասխանատուութեամբ, յաճախ հակառակ ռուսական օրէնքներին եւ հրամանատարութեան հրահանգներին: Դեռ բաւական չէ որ ցրուեցին հայ կամաւորական գնդերը եւ անգործութեան մատնեցին բոլոր մեր հրամանատարներին, խմբապետներին եւ ռուսական զինուորագրութիւնից ազատ ռուսահայ, թրքահայ եւ պարսկահայ կամաւորներին, այլ եւ մտադիր էին բոլորի դէմ նորից սկսել քաղաքական հալածանք: Այս էր պատճառը, որ ի միջի այլոց, հանդուցեալ Անդրանիկը ստիպուած եղաւ Թիֆլիսից տեղափոխուել Ռոստովի շրջանը:

1916 թւի աշնանը Երեւանում որոշուած էր Արեւմտահայ Պատգամաւորական Խորհրդաժողով ունենալ, զուտ գաղթականութեան վերաբերեալ հրատապ խնդիրների մասին:

Ցարական իշխանութիւնը չթոյլատրեց այս Խորհրդաժողովը ա՛յն արտառոց պատճառաբանութեամբ, թէ ռուս կառավարութեան պաշտօնեաները, որ պէտք է ներկայ լինէին այդ Խորհրդաժողովին, «հայերէն չգիտեն». կարծես թէ ռուս կառավարութիւնը չէր կարող այնպիսի իրեն հաւատարիմ հայածին պաշտօնեաներ նշանակել, որոնք կարող էին բոլոր խօսողների ճառերը ամբողջովին սղագրել, թարգմանել ռուսերէնի եւ ներկայացնել ուր որ պէտք էր...

1917 թւի Փետրուարեան Յեղափոխութեան շնորհիւ թէ ամբողջ Ռուսիայի բոլոր ճնշուած ժողովուրդների ու դասակարգերի եւ թէ առանձնապէս մեզ համար բացուեց ազատութեան շատ լայն ասպարէզ: Տապալուած ցարական բռնակալութեան փոխարէն ասպարէզ եկաւ, այնպէս կոչուած՝ ժամանակաւոր կառավարութիւնը, բաղկացած հանրապետական եւ ընկերվարական յայտնի գործիչներից:

Նոր կառավարութիւնը կանգնած լինելով ազգերի ինքնորոշման տեսակէտի վրայ, առանձնապէս շատ նպաստաւոր քաղաքականութիւն սկսեց վարել Հայկական Դատի լուծման հանդէպ:

Այս ժամանակաւոր կառավարութեան որոշումից մէկը, որ քաղում եմ ընկեր Սիմոն Վրացեանի «Հայաստանի Հանրապետութիւն» գրքից:

«Ժամանակաւոր կառավարութիւնը, համաձայն յօդուած 42 եւ 43ի Լահէի Հոկտ. 5)18 պայմանագրի ցամաքային պատերազմի օրէնքների եւ սովորոյթների մասին, մինչեւ Խաղաղութեան դաշնագրով Թրքահայաստանի վիճակի վերջնական որոշումը՝ կարգադրեց.—

ԲԵՆՈ

(1)

Կարմիր ցոյցեր Սոֆիայի մէջ

ՍՕՖԻԱ, 4 Նոյ (Յառաջ) — Համայնավարները, որոնք բանուորական կուսակցութեան անուան տակ կը գործեն, ընկերական արտօնութիւն ունէր Համալսարանի մէջ: Կառավարութիւնը մերժեց: Բայց ... յայտարարեցին որ կիրակի օր արդէն իսկ կ'ընեն իրենց համագումարը: Ոստիկանութեան հասնելէն առաջ, բոլոր որոշումները քուէարկեր կատարուեցան ձերբակալութիւններ: Բայց, յետոյ, բոլորը արձակուեցան:

Երէկ ալ, համալսարանի ուսանողները ցոյց մը ըրին, հարիւրաւոր ուսանողներ հաւաքուելով այնտեղ: ... սրահին մէջ, ամպիոն ու ... ներս կը խուժեն ազգայնական ... ղները ու կռիւը ծայր կու տայ: ... յնավարները գրասեղաններէ ... կը շինեն · մինչ միւսները ան... կը յարձակին, «Ցուրտ Մարի...» (քայլերգ) երգելով ու մէկիկ մէկիկ դուրս նետելով համայնավարները, որոնց մէկ մասը կը ձայնակցի ... քայլերգին:

Ինչպէս կ'երեւի, այս տարի ուսանողութեան ազգայնական հատուածը ... րացած է, նոյն իսկ այն ճիւղերուն մէջ, ուր համայնավարները աւելի առաջ զօրեղ էին: Դասախօսներէն մին յայտարարեց թէ այս ընթացքը եթէ ... շարունակուի, պէտք է որոշ ատենի համար փակել Համալսարանը: Իսկ ... ներքին նախարարը յայտարարեց ·

— «Համալսարանի վարիչ մարմինը պէտք է ցոյց տայ իշխանութեան բոլոր կռուարարները, զանոնք իրենց ... ղակավայրերը ուղարկելու համար: Անոնք Սոֆիա են եկած ուսանելու համար, եւ ոչ թէ՝ կռուելու»:

... ղեմական խորհուրդը զբաղած ... այս խնդրով: Որոշուած է ամենախիստ կերպով պատժել դէպքը յարուցողները: Խիստ միջոցներ ձեռք ... պիտի առնուին՝ կանխելու համար նման դէպքեր: Այն ուսանողները որ ... քայլեր ե'առնեն, միանգամ ընդ միշտ պիտի արտաքսուին:

Օրուան հարց է, նաեւ, առհասարակ ամբողջ բանուորական կուսակցութիւնը օրէնքէ դուրս հռչակելու ... ը: Կառավարական պլոքէն ոամայնավարները վերջերս հաւաքում մը ... ու գրեթէ բոլոր շրջաններու ... կայացուցիչները այդ տեսակէտն ... Նոյն տեսակէտն են ազգ. ազատականները: Բայց, հողագործական նախարարները կ'ընդդիմանան խիստ միջոցներու: Անոնք կը խորհին որ, ... օրէնքէ դուրս հռչակելու պարագային, համայնավարները պիտի զօրա... ն զայն: Միւս կողմէ, սակայն, աջ ... կանները արդարօրէն մտահոգ են ... վտանգէն: Շարժում մը որ օրէ ... կը զօրանայ Պուլկարիոյ մէջ, եւ ... խիստ յանձնապաստանութիւն կ'ըլ... «անարժէք դէպքեր» նկատել ամե... ցոյցերը, պատահարները եւ ... քարոզչութիւնները: Այլապէս, պատերազմական նախարարը ... չէր դառնար իր վերջին ճառերուն ... ակնարկումներ ընելու եւ հայրենիքի պաշտպանութեան անհրաժեշտութիւնը շեշտելու:

Նոյնքան ուշագրաւ է, այս տեսակէտէն, «Զօրա» թերթին առաջնորդողը, իր նոյն օրուան թիւին մէջ: «Ինքնախաբէութիւն» վերնագրին տակ, «Զօրա» կը գրէ ·

—«Մեր համայնավարները կ'ապրին անհաւուր պատրանքի մը տակ: Անոնք կը կարծեն թէ՝ այն ինչ որ 15 տարի առաջ տեղի ունեցաւ Ռուսիոյ մէջ, կրնայ կրկնուիլ ուրիշ տեղ ևս, կրնայ ըլլալ ե'ւ Պուլկարիոյ մէջ, օրինակ:

«Մենք կը խորհինք թէ մեր համայնավարները, եւ մասնաւորապէս իրենց Մոսկուայի ներշնչողները, դառն ինքնախաբէութեան մը մէջ են, իսկ այդ ինքնախաբէութիւնը կրնայ նոր փորձութիւններ եւ դժբախտութիւններ բերել:

«Ծանօթ է ռուսական կրաւորականութիւնը, կրաւորականութիւնը ռուս զանգուածներուն, ու նաեւ ռուս մտաւորականութեան: Շնորհիւ անոր, այդ կրաւորականութեան, ռուս բոլշեւիկները ափ մը նաւազներով կարողացան յափշտակել իշխանութիւնը Փեթրոկրատի մէջ: Այն ատեն, ռուս վարիչները, գործելու տեղ, ճառեր կը խօսէին: Այն ինչ որ կը կոչուի կերենսկիութիւն, առանձնապէս ռուսական է: Զարիզմին մասին կրաւորականութիւնը, ինչպէս կ'ըսէր Տոլստոյը, զուտ ռուսական մտայնութիւն է:

«Այդպէս չէ ուրիշ ազգերու, բայց մասնաւորապէս Պուլկարներու մօտ: Մեր համայնավարները շատ կը սխալին, Պուլկարը կրաւորական չէ Ռուսին նման: Ընդհակառակն, ան գործօն է, գործօն է մասնաւորապէս փոթորկոտ շրջաններուն: Մեր համայնավարները թող պատրանքներ չունենան: Վերջերս ուժեղացող համայնավարական գործունէութեան դէմ համբային հակաշարժումը անոնց ուղղուած նախազգուշացում մըն է՝ ինքնամոռացութեան չտրուելու, որովհետեւ ինքնամոռացումը կը բերէ նոր դժբախտութիւններ պուլկար ժողովուրդին»:

ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐԸ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ

Խումբ մը անգլիացի երեսփոխաններ, նախկին նախարարներ եւ հրապարակագիրներ, որ կը շրջէին Ռուսիոյ մէջ, անցան Կովկաս:

Անդրկովկասի ժողովուրդներուն կեանքին ծանօթանալէ յետոյ՝ մտադիր են անցնելու Սեւ ծովուն եզերքները:

ՆՈՐ ԿՂԶԻՆԵՐ

«Ռուսանով» ռուսական սառնահատ նաւը երեւան հանեց խումբ մը կղզիներ, Սառուցեալ ովկիանոսին մէջ: Կղզիներէն մէկը մեծ է եւ կը գտնուի Նոր – Վեստին դէպ ի Զիւր Օստ ուղղութեան վրայ:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Կ. Ոչխարեան, Պէլֆոռ.— Ձեր նամակը յանձնած ենք Նորընտիր Կ. Կոմիտէին: Կը յանձնարարենք չզբաղիլ եւ չզբաղեցնել: (Նոյն թելադրութիւնը՝ ուրիշ բազմաթիւ ընկերներու. որ կը դիմեն Խմբագրութեան):

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ընկերական սեղան

— :-: —

ՏԷՍԻՆ, 6 Նոյ. (Սեփ. Թղթ.).— Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի Ժ-րդ Շրջանային Ժողովին մասնակցող պատգամաւորներու եւ Հ. Յ. Դ. Ժողովրդական Տան հանդիսաւոր բացման առիթով հրաւիրուած ընկեր բանախօսներու ներկայութենէն օգտուելով, Կոմիտէն իր կատարած երկու ձեռնարկներու շնորհիւ, պատեհութիւն ստեղծեց Տէսինի ընկերական մթնոլորտը աւելի եւ աւելի ջերմ եւ սերմական պահելու, եւ ընկերները հիւրերուն հետ ծանօթացնելու:

Այսպէս, ի պատիւ պատգամաւորներուն, Հոկտ. 29ի երեկոյեան սարքուեցաւ հիւրասիրութիւն մը, ուր պատեհութիւն տրուեցաւ նաեւ մեր չափէն աւելի յոգնած ընկերներուն, որպէս զի քանի մը ժամ ընկերական ուրախ հաւաքոյթի մը մէջ կազդուրուին: Բաժակաճառեր խօսեցան ընկերներ՝ Ա. Ջամալեան, Կ. Սասունի, Բժ. Տէր Դաւթեան, Ազգին, Աշոտ Իսահակեան, Աշոտ Արծրունի, Ս. Միլտոնեան եւ միւս պատգամաւորները, որոնց պատասխանեց Կոմիտէն իր ողջոյնի եւ շնորհակալութեան խօսքն ըսելով:

Հ. Յ. Դ. Տէսինի Ժողովրդական Տան հանդիսաւոր բացումէն վերջը, Տան ներքնայարկին մէջ տեղի ունեցաւ ընկեր-համակրական ճաշ մը: Ներկայ էին մօտ հարիւր հոգի: Կը նախագահէր ընկ Ա. Խատիսեան, որ մինչեւ վերջը սեղանակիցները ուրախ եւ զուարթ տրամադրութեան մէջ պահեց: Բաժակաճառեր խօսեցան ընկերներ՝ Ա. Ջամալեան, Վ. Փափազեան (Կոմս), Կ. Սասունի, Բժ. Տէր Դաւթեան, Ազգին, երկու Աշոտները, Ս. Միլտոնեան, Կ. Երանեան, Խանոյեան, Սաքօ եւյլն.: Եղան նաեւ խմբերգներ, մեներգներ եւ զուարճութիւններ, եւ այսպէս ընդհ. ուրախ տրամադրութեամբ, խնճոյքը շարունակուեցաւ մինչեւ կէս գիշեր, որմէ վերջ ներկաները Մշակ Բանուոր երգելով, մեկնեցան բարձր տրամադրութեամբ:

Հ. Յ. Դ. Ժողովրդական Տան բացման հանդէսին գոյացած են հետեւեալ գումարները.— Հանդէսի մէջ զանազան մուտքերէ 3148 ֆր. 50: (Ժողովուրդի մեծ մասը մէկ տարի առաջ ծախուած վիճակահանութեան տոմսերով ներս մտաւ, համաձայն տրուած խոստումին): Նուիրատուութենէն գոյացաւ 11,295 ֆրանք, հետեւեալներէն.—

Արեւմտ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէն՝ 5 հազար, Հ. Յ. Դ. Բիւրօն՝ 3 հազար, Հ. Յ. Դ. Կրընոպլի կոմիտէն հազար, Հ. Յ. Դ. Սէն Թ'էթիէնի «Անտոք» ենթակոմիտէն՝ 250, Հ. Յ. Դ. Վիէնի «Խաժակ» Ակումբ՝ հարիւր, Կրընոպլի Հայ Կարմիր Խաչ՝ հարիւր, Հ. Յ. Դ. Տէսինի Պատ. Միութիւն՝ 50, Տէսինէն Ն. Խաչատուրեան՝ 200, Կրընոպլէն՝ ընկ. Փափազեան 100, Տէսինէն ընկ. Յ. Պօյաճեան (վարպետ) հարիւր, Լիոնէն Ա. Կիւլպէնկեան՝ հարիւր, Ն. Միշոյեան (Ամերիկա) 4 տոլար, Տէսինէն Օհան Քէքճեան, Տիկին Պարտաքճեան, Եկեղ. Տիկնանց միութիւն, Ա. Կիւլէսեան, Մ. Ճանճիկեան, Բարձր Հայքի Հայր. միութեան մասնաճիւղ, Լիոնէն՝ ընկ. Միսաք-Միրզէ, Տիկին Մ. Այտինեան, Կէնճեան եղբայրներ, Մ. Տոլպաշեան, Կարտանէն՝ Յ. Անտոնեան, Սէն-Շամոնէն՝ Օհանիկ Գալփաքեան, Ս. Տիրոյեան, Ա. Գույումճեան 50ական ֆր.: Նօվիլէն Խ. Յովհաննէսեան 50, Տէսինէն՝ Տիկ. Հ. Պետրոսեան 40, Ոսկիան Պալեան, Ա. Յակոբեան, Մատամ Մութէն՝ (քաղաքապետարանի քարտուղարուհին), Սէն Մօրիսէն՝ Գամպէրեան եղբայրք 30ական ֆր., Լիոնէն՝ Տ. Տօնապետեան, Տէսինէն՝ Բ. Պապոյեան, Ա. Թուրաքեան, Տիկ. Ն. Տէյիրմէնճեան, Ն. Գազազ, Սէն Մօրիսէն՝ Թ. Կարապետեան 25ական ֆր., Լիոնէն Յ. Գալուստեան, Ն. Քէնտէրեան, Տէսինէն՝ փոքրիկն Մ. Ալթունեան, Կ. Մուրատեան, Ա. Կարապետեան 20ական, Տէսինէն Ա. Գ. Յակոբեան (Հնչակեան) 15 ֆր., Տէսինէն՝ փոքրիկն Ա. Խաչիկեան եւ Սիտոյեան 10ական ֆր., «Յառաջ»ի խմբագրութիւն հարիւր, «Յառաջ»ի աշխատաւորներ (Փարիզ) հարիւր ֆր., ընդհ. գումար նուիրատուութեան 11,395 ֆրանք:

× Մարսէյլէն հիւանդ որբ մը, Պօղոս Քէշիշեան, որ նուրբ ատաղձագործ է, երկու հազար ֆրանք արժողութեամբ գեղեցիկ զինանշան մը շինած եւ անձամբ բերած էր Տէսին: Հանդէսին բացման օրը, այդ զինանշանը արժանացաւ բոլորին ուշադրութեան եւ գնահատանքին:

ՎԵՀՈՒՆԻ

«Դաշնակցութեան Օր»ը Պիւթանքուրի մէջ

ՊԻՅԵԱՆՔՈՒՐ (Յապաղած).— Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ջաւարեան Կոմիտէի նախաձեռնութեամբ, Պիյեանքուրի մէջ ալ տօնուեցաւ Դաշնակցութեան Օրը, Մուլինոյէն, Պիյեանքուրէն, Շավիլէն եւ Փարիզէն եկած հարիւրաւոր հայրենակիցներու ներկայութեան:

Նախագահ ընկ. Ռուբէն Տէր Մինասեան բացումը կատարելով, բացատրեց Դաշնակցութեան հաւատալիքները: Ընկ. Օհան Կարօ, իր գեղեցիկ բանախօսութեամբ՝ Դաշնակցութիւնը նմանցուց այն հրաշալի թռչունին որ ի հարկին իր սրտէն մաս մը փրցնելով կը սնուցանէ իր ձագուկները: Արտասանութիւններ ըրին Օր. Գույումճեան, Պ. Համբէլեան եւ փոքրիկն Ստեփան: Երգեցին տիկիններ՝ Ջազոյեան եւ Տէրտէրեան: «Եփրատ» նուագախումբը մէջընդ մէջ նուագեց ազգ. կտորներ: Սիրողներէ կազմուած խումբ մը ներկայացուց փոքրիկ ողբերգութիւն մը որ անշուշտ աւելի յուզիչ պիտի ըլլար, եթէ դերակատարներէն մէկ երկուքը աւելի լաւ սորված ըլլային իրենց դերերը:

Գ. ՎԱՐԴՈՒՆԻ

Կարդացէք եւ Տարածեցէք «ՅԱՌԱՋ»ը

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԵՐ ԴԱՍԵՐԸ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԷՆ

— :-: —

Պուքրէշի «Արազ»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (30 հոկտ.).

— «Նախ ըսենք, աւելորդ անգամ մըն ալ, թէ հակառակ մեր բոլոր հեղնութիւններուն ու մեր բոլոր թերահաւատութեանց՝ Թուրքիոյ մէջ բան մը կը փոխուի: Զըսենք թէ այդ փոփոխութիւնները յաճախ ձեւին մէջ են պարզապէս,— ֆէսը գլխարկի, ու շալվարը տափատի վերածելու մէջ: Զըսենք նաեւ թէ անոնցմէ շատերն ալ կը ձգտին Եւրոպան խաբել, ու քաղաքակիրթ երեւալ: Ճիշդ են անշուշտ այս առարկութիւնները, որովհետեւ Թուրքիոյ մէջ բան մը կայ որ դժուար կը փոխուի, առհաւական ու բնազդական այն բանը՝ որ իր ամէնէն ջնարակուած ձեւին, ամէնէն քաղաքակիրթ տարազին մէջ անգամ ինքզինքը կը մատնէ,— արեան ծարաւը:

Բայց ինչ որ կ'ընէ Թուրքիան ինքն իրեն համար, երէկուան ձորձերը, ոտքերուն առջեւ շարուած թումբերը, նախապաշարումները թօթվելու համար, այդ իսկ բաւական է որ հայ ժողովուրդին ակնարկը կեցնէ պահ մը: Արդիականանալու ձգտումն է այդ որ տասը տարիէ ի վեր անընդհատ կը կերպարանափոխէ Թուրքիան, չկենալով ոչ մէկ արգելքի առջեւ, յաճախ իբար խառնած յանդուգնը ու ծիծաղելին:

Տօլմապահչէի համաժողովը նոր երակ մը բացաւ տասնամեայ այս խարխափումներուն մէջ: Մուսթաֆա Քեմալ այս նոր արարուածը սարքեց՝ Թուրք լեզուն օտար կապանքներէն,— ըսենք արաբերէնին ու պարսկերէնին լուծէն,— ձերբազատելու համար: Այդ լուծը փշրելու համար պէտք էր նախ հռչակել թէ Թուրք ժողովուրդը կրնայ կերակրել իր լեզուն՝ եթէ Արաբ ու Պարսիկ կապանքները թօթվէ: Համաժողովը այդ յաւակնութիւնը հռչակելու համար էր ահա: Գործնական աշխատանք անշուշտ չէր սպասուեր զումարումէ մը՝ ուր քանի մը հարիւր հոգի եկած նստած են, քանի մը տասնեակ ճառեր լսելու համար: Տօլմապահչէի համաժողովը սարքուեցաւ հռչակելու համար աշխարհին թէ Թուրք լեզուն հնդեւրոպական լեզու մըն է՝ որ կրնայ պզտիկ ճիգով մը եւրոպական մտքին պատշաճիլ, եւ թէ Թուրք ժողովուրդի ծոցին մէջ անթեղուած անթիւ գանձեր կան՝ զոր եթէ երեւան հանես, կրնաս արդիական միտքը բացատրել, առանց կարօտ ըլլալու Պարսիկին ու Արաբին:

Ահա այս էր համաժողովին ձգտումը: Խնդիրը այն չէ թէ որքան կրնայ իրականանալ ան: Նոր Թուրքիոյ բացարիկ ճիգն է որ ուշագրաւ է, ճիգը ժողովուրդին ներսէն սնունդ քաղելու, ու օտարին գանձերուն դիմելու տեղ՝ սեփական ցեղին ընդերքէն կորզելու լեզուին տարրերը:

Ու այդ ճիգին մէջ է որ պէտք է դաս մը փնտռենք մեզի»:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ ՊԱՆԴՈԿ ՄԸ 16 ՅԱՐԿՈՎ

Մոսկուայի մէջ, Օխոտնի կոչուած տեղը, սկսած են շինել պանդոկ մը, որ պիտի ունենայ 1000 սենեակ: Շինութիւնը պիտի արժէ 31,640,000 խորանարդ մեդր: Պանդոկը պիտի ունենայ նաեւ թատերասրահ մը, 3000 աթոռով: Պանդոկին յարկաբաժինները պիտի կահաւորուին շատ շքեղ, իւրաքանչիւրը պիտի ունենայ երեք սենեակ: Երրորդ յարկը ամբողջովին ճաշարան մը պիտի շինուի, 1200 քառ. մեդր տարածութեամբ: Շէնքին ճակատը պիտի զարդարուի հարթաքանդակներով, շինուած՝ Ուրալի սպիտակ մարմարով:

Պանդոկին գետնայարկը յատկացուած պիտի ըլլայ ինքնաշարժներու: Մէկ մասին մէջ՝ ընդարձակ պարտէզ մը: Մուտքը պիտի ունենայ շարժական պատեր, որոնք ամառը բացուելով՝ պիտի ընդարձակեն բակն ու պարտէզը:

Շինութիւնները կ'աւարտին 1933ին:

Այս պանդոկը իր բոլոր չափերով եւ յարմարութիւններով պիտի գերազանցէ եւրոպական ամէնէն շքեղ պանդոկը:

Եւ պիտի ըլլայ իրապէս քաղքենի պանդոկ մը:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՎԷՆՍԷՆԻ ԾՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

ՎԷՆՍԷՆ.— Վէնսէն, Սէն Մանտէ, Մօնթրէօյ, Ֆօնթնէյ, Նօժանի մօտակայ ծնողներու եւ երկսեռ հայրենակիցներու ուշադրութեան.—

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան մանկապարտէզը բացուած է Հոկտեմբեր 6էն սկսեալ՝ ամէն Հինգշաբթի եւ Կիրակի օրեր, ժամը 9էն 12 շրջանաւարտուհիներէն Օր. Մաքրուհի Չէմանեանի ղեկավարութեամբ կը տրուին հայեցի դաստիարակութիւններ՝ 1 Րիւ տիւ Միտի (Փլաս տը լա Մէրի) Վէնսէն, սրճարանի Ա. յարկը: Սոյն ազգապահպանման գեղեցիկ ձեռնարկին զարգացման համար, ջերմապէս կը խնդրուի ձեր զաւակները ղրկել մանկապարտէզ. Փոխադրութեան գիծեր.— 108, 109, 110, 113, 114, 119, 120, BZ.: Իջնել Cours de la Marigny, իսկ 118 եւ BA. իջնել Mairie de la Vincenne:

Մասնաւոր, անձամբ կամ գրաւոր արձանագրութեան համար դիմել.— Association des Dames Arméniennes Tebrotzassère. Section de Vincennes. 19 rue de Strasbourg, Vincennes: Զքաւորները ձրի:

(կնիք)

ՄԵՐ ԲՈԼՈՐ ԱԶԳԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԾԱՆՕԹՆԵՐՈՒՆ

«Մելքոնեան Հաստատութեան» սաներէն Հայկազուն Սինանեանը (Պարտիզակցի) եկած է Ֆրանսա, իր հօրեղբօր Յ. Սինանեանի մօտ եւ այժմ կը գտնուի **Monte-Carlo** եւ **Nice**: Մնայուն հասցէ՝ **115, Route d'Orléans, Cachan (Seine), France:** (Ծ.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (42)

ԱՐԵ՛Ւ, ԱՐԵ՛Ւ...

Զար նախազգացումներու յանկարծահաս մտրակին ... ամբողջովին կ'արթննամ: Կը նստիմ անկողնիս ... Միւսները կը քնանան: Տաշուած լուսին մը ձիւնե... մէջն է խերեր ու դժուար է որոշել, ելեկտրական ... լո՞յսն է, թէ լուսնի շողը, ննջարանն այսպէս մեն... ական պարզութեամբ պայծառացնողը:

Արմանին անկողինը չարագուժ լքումի մը շշուկը ... հէ: Կղակս կը սեղմուի: Լաւ է խաբուիլ երազի մը ... քան այսպէս անորոշութեան մէջ գալարուիլ: ... ուշանայ:

Կը բարձրանամ անաղմուկ, ու դողալէն կը մօտենամ ... անկողնին: Կը շօշափեմ ծածկոցները: Կը նշմարեմ ... գրասեղանին վրայ գոց նամակ մը:

«... Հարկաւ նախապէս ես պատրաստուած էի. որովհետեւ ... ամէն մէկ քայլս ... ե՞րբ. չեմ յիշեր ... որովհետեւ ... նման թէեւ, այլ շատ զգոյշ՝ փորձ մը կրկնելու ... ումով՝ դրան կ'ուղղուիմ: Սրունքներս պաղէն կը ... կոփին:

Լուսացրան տանող դուռը տեղի կու տայ: Պաղը կը ... մանայ:

... Իրը թէ եղած, անցած իրողութեան մը վերա... ըլլար. գոց սորվածի պէս: Անծանօթ չեմ պատա... ին, չէ՛, անծանօթ չեմ ... տե՞ղը. գրեթէ գիտեմ. ... առաջինը չէ՛ ...

... ան վի սանդղակալին պլլուած — ընդարմացած ս... ըքներուս անկարողութիւնը քաշելու համար — աս... ճանները երեքական, սահելով կ'իջնեմ: Կը խուժեմ:

Կոտրած լամպը չարգիլեր ճամբաս տեսնելէ. թէեւ աչքերուս եռին կատաղի մրճահարում մը յամառութեամբ փլցնել, խառնել կը ճգնի ամենատարրական շարժումներուս ռէֆլէքսները: Արդէն վերջին աստիճանին վրան եմ. կօշիկներու խոնաւ սրբիչը ոտքիս կը փակի:

Կ'անցնիմ առաջին դուռն ալ: Կը ծռիմ ներքնայարկը զատող պատուհանէն դուրս...

Պատշգամին վրայ, անոր ճերմակներով մարմինը ահաւոր կերպով երկարած՝ գետինը կը միացնէ առաստաղին...

Լուսնին լոյսը պատանքի մը պէս կը կախուի քովի սիւնէն...

Չեմ զարմանար, կրկին տեսնողի պէս եմ. բայց սարսափը կը կաշկանդէ զիս. կը քարացնէ... ցո՛ւրտ է. եւ իրականութեան զգայութիւնը՝ երեւակայութեան պատրաստած հոյները կ'աւլէ...

Եւ ես կ'իյնամ. հարուած ստացածի պէս: Պիտի փախիմ. սակայն գլուխս մէկ հատիկ մտածումի մը գերին է, թէեւ ականջներս կը խժան, կուրծքս պայթելու աստիճան լեցուած է, ու աչքերս շլմորած...

Վայրկեան մը: Ապա մութը նորէն կը տեսնեմ: Գլուխս միշտ գերին է աճապարանքին...

Կը յառաջանամ եւ նախ քան դուրս ելլելս, թեւերուս ծանրութիւնը չզգացող ուսովս կը հրեմ թեւ 1ի դուռը. ուր հսկող մը ըլլալու է անշուշտ:

— Ա՛... ո՛ւ...

— Ի՞նչ կայ... Աստուածածին...

Չեմ կրնար խօսիլ. լեզուս ատամներուս է փակեր: Միայն աչքերս գամուած են այն պատին որուն եռին «ճերմակ ստուեր»ն է:

— Ի՞նչ ունիս...

Ուրեմն չի՛ հասկնար...

Այս բաւական կ'ըլլայ որ զգամ ձեռքերուս գոյութիւնը, ու ոտքերս շարժին:

Ձիւնը թանձր է: Ծունկի ու քաշքշուելէն կը մօտենամ:

Աթոռակի մը վրայ Արման չուանը վզին, ճերմակ ձեռքերով կապ մը յարմարցնելու, քակելու կամ նման բան մը ընելու շտապով բռնուած է:

Երեսը ձիւնոտած է կարծես, մազերն ալ գլխուն վրայ կեղծամ մըն են այլ եւս...

Վերջին թափով մը կը նետուիմ իր մէջքին մինչեւ... լէն: Եւ յանկարծ թեւերս է որ ուժիս գումարը խլած են, եւ մարմնիս մնացեալ մասը օտար ծանրութեան մը նման վզէս, ուսերէս կը կախուի...

— Ա՛... Ա՛...

Կախուած եմ իր մարմինէն:

Սակայն առաստաղը կը փլի ճակատիս, ու լուսինէն կախ պատանքը կը սեւցնէ ձիւները...

. . . .

Ի.

Իմ անկողինս հիւր չունի: Իսկ անոր, Արմանին քով, խիտ, չաղանակագոյն վարսերով աղջիկ մը, ձեռքերը միացուցած, նազելի դէմքով՝ կը նայի: Սեւերուն, գոռովագին: Իր մեղմ ժպիտին մէջ գուրգուրանքի ու տրտմութեան երգը կը մարմնանայ...

Գեղեցի՛կ է:

Իր շրջազգեստին ծալքերը, վճիտ ալիքներով մինչեւ տախտակամածին կը հասնին, եւ անշուք աթոռը կը թուի գահի մը փոխուած ըլլալ:

Տօնական:

Մեկոտ արեւը ճերմակ վարդեր կը ցանէ այդ պատկերին խորքը կազմող պատին վրայ, ու սիրոյ, ներդաշնակութեան հմայքը, խունկի ալիքներով կը ծաւալի չրանող ժամացոյցին, վերմակներուն ու տղուն զունատ դէմքին վրայ:

Չեն խօսիր:

Պահ մը Արմանին աչքերը կը դառնին աղջկան անուշ ժպիտէն ու կը հանդիպին ինծի:

Կը ներեմ իր ուրախ անդթութեան: Թէեւ իր «յաղթանակը» ոչ մէկ թշնամութեան դիմաց կը գտնուի:

Մայրապետը ինծի պատմեց մնացեալը:

Երբ գրեթէ զգայազիրկ, ու պլլուած Արմանին, անգիտակցօրէն զինք իսկապէս չուանէն կախուելու կը մղէի, — քանի որ տասը վայրկեանէ ի վեր չէր յաջողած պարզ կապը շինել, եւ զուցէ տեւէր մինչեւ առտու, — այդ պահուն ոտքի ուժգին հարուածով մը, ճակտիս, զիս հրեր էր մէկ կողմ:

Եթէ քիչ մը ապաքինիմ, օր մը ամբողջ պիտի խնդամ սոր համար:

Արդեօք չծաղրեցի՞ն միւսները:

Զամչցներ զիս ատիկա:

Բայց որոշեցի.

— Երթալ, հեռանալ, հոգ չէ թէ քաղաքին ցեխին, թէ մօտալուտ մահին: Փախի՛լ, հեռանալ այս տեղէն...

Իսկ շքեղ վարսերով, արեւ նայուածքով դէմքը աղջկան կը խոնարհի:

Զորս ձեռքեր իրար կը գգուեն: Եւ մրմունջ մը յուսատու, երգ կը դառնայ, համբոյր կը ցանէ, երկնային պզպջակներ, աստղեր, կենսատու պտուղներ...

Բախտաւո՛ր տղայ...:

ՓԱՅԼԱԿ ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ

(Վերջ)

Յ.
Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջակաները

ՓԱՐԻԶԻ կոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը այսօր Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 2 Place d'ltalie, Café de la Mairieի վերնայարկը։ Métro Place d'Italie.

Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորներու կողմէ:

ԱՆԻԼԻ Պուա Քոլոմպի առժամեայ մարմինը ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Մուրատ եւ Մասիս խումբերը այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին, 11 rue Descartes, Asnières. Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորի կողմէ։

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի երեք խումբերու բոլոր ընկերները, վաղը Ուրբաթ ժամը 2ին Խաժակ Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց շրջանային ժողովի մասին, Կոմիտէի զեկոյց եւ նոր կոմիտէի ընտրութիւն։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՊԱՆԵՕ – ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ՊԱՆԵՕ - ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋ'ԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այս շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, տեղւոյն մանկապարտէզին մէջ

24, Rue Roger, Bagneux (Sein)

Կը խօսի՝ դերասան ՍԵՐԺ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Նիւթ ունենալով՝ Թատրոնի դերը՝ եւ իր նշանակութիւնը

Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները — Մուտքը ազատ

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ—ԵՐԵԿՈՅԹ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ Հայ Ակումբին մէջ

1 Bld. Caanot, Ալֆորվիլ

Կը խօսի՝ ՏԻԿԻՆ ԷԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

Կը ներկայացուի՝ ԿԸՐԼ ՍԿԱՈՒՏ (զաւեշտ)

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. Ա. Տէր Թովմասեան, Տիկիններ Ղ. Ժամկոչեան, Հ. Առաքելեան, դերասան Կոթիկեան, Պ. Պ. Սուրէն, Գանթարճեան, Վարդանեան, եւն.: Ճազ ղեկավարութեամբ Պ. Մանտիկեանի:

Տոմսերու գիներ՝ 5 եւ 3 ֆրանք

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ վարժարանի Սանուց նորակազմ միութիւնը կը հրաւիրէ բոլոր ուսանողները ընկերահամակրական թէյասեղանի մը, որ տեղի պիտի ունենայ այս Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին Ֆլօրիա ճաշարանին վերնայարկը, մէթրօ Սէն Միշէլ կամ Օտէօն։

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրուի Պ. Կարօ Ուշագլեան։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Սրապիոն Էլմաեան, Օր. Մաալէն Էլմաեան, Պ. Վահրամ Էլմաեան, Օր. Լօրիս Էլմաեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՔԵՐՈՎԲԷ ԷԼՄԱԵԱՆԻ զառնաղէտ մահուան առթիւ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Համբարձում Նահապետեան կը փնտռէ իր եղբայրը Պրուսայի Եէնիճէ գիւղացի Գրիգոր Նահապետեան, որ կորսնցուցած է տեղահանութեան միջոցին, հօր անուն՝ Վարդերես, մօր անուն Վարդենի, մեծ եղբօր անուն՝ Մարտիրոս, քոյրերը՝ Խեխնա եւ Էլպեկ: Իմացնել Համբարձում Պուռնազեանի, Chez Mr. E. de Micheaux, à Flaviac, Ardèche, France։ Ճշգրիտ լուր տուողին նուէր:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՔ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Վարշավիա, Ա. Ա.— 100։
Թուլճա, Գոս.— 150։
Պուրկ ան Պրէս, Ս. Գ.— 35։
Լիոն, Թ. Ա.— 35։
Մօնթրէօյլ սու Պուա, Նալ.— 140։
Թունուզ, Է. Վ.— 83։
Նանթ, Գ. Ս.— 35։
Թուլոն, Աչ.— 100։
Թրանս ան Փրով, Վ. Զ.— 60։

Imp. A. DER (Agopian)

17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant H. STEPHAN

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

Կը նախագահէ եւ կը խօսի՝ Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

ԵՐԳ, ՆՈՒԱԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԼԻՈՆ.— 8 Դեկտ. Շաբաթ իրիկուն, Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ։

ՎԻԷՆ.— 4 Դեկտ. Կիրակի առաւօտ։

ՎԱԼԱՆՍ.— 4 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ յետոյ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Երբ հիւանդանոցի անցքերուն մէջ այլ եւս տեղ չէր գտնուեր, պատգարակակիրները զանոնք կը ձգէին նրբանցքներուն եւ չէնքին շուրջի փողոցներուն մէջ...

Ուղեղս կը չարչարէի գիտնալու համար թէ աս ի՞նչ է... «Ո՞ր սատանային գործն է այս»... կ'ըսէի ինքզինքի, մինչ յուսահատօրէն կ'աշխատէի, դըժոխային այդ տեսարանին առջեւ, մեղմել դժբախտներուն տառապանքը:

Յանէն սիրտս կ'արիւնէր. Քանատացի երիտասարդ զինուորի մը վրայ ծռեցայ, եւ մեղմօրէն հարցուցի «Եղբայրս, ի՞նչ է պատահած»:

Ան վերցուց բացւած ուռած աչքերը, որոնք կարծես ակնակապիճներէն դուրս կը պայթէին, բայց չկրցաւ խօսիլ. միայն տխրօրէն գլուխը շարժեց. ուղեղ թեւերը իրեն նեցուկ ընել եւ հազիւն հետ մէկտեղ հոգին փչեց:

Հովին ուղղութիւնը իմանալուն գաղտնիքը լուծուած էր...

Պատմութեան կ'իյնայ այլ եւս ըսել թէ գիծը ի՞նչպէս խորտակուած էր. այսպէս ջախջախիչ յաղթանակի մը համար Գերմանացիները ո՞րքան մօտ էին. այլ եւ ի՞նչպէս այս դժբախտ գերիներուն բարեկամները այս յարձակման դիմադրեցին եւ ի՞նչ յանդգնութեամբ եւ զարձան նախճիրի այս դըժոխքին մէջէն:

Պատմութիւնը պիտի մոռնայ յիշել նաեւ այն հերոս զոհերը որոնք մեռան կազի առաջին յարձակումին միջոցին:

—..—

ԱՌԱՆՁԻՆ՝ ԳԵՐՄԱՆ ԳԻԾԵՐՈՒՆ ԵՏԵՒ. ԽԵՂԿԱՏԱԿ ԾՊՏՈՒՄ ԲԱՆԴԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԳԱՂՏՆԻ ՀԵՌԱԽՕՍԸ

—..—

1915 Մայիսի սկիզբը շաբաթ մը գըրեթէ Ռուլըրսը դէչ վիճակի մէջ էր:

Եօթը անգլիական օդանաւէ բաղկացած տորմիղ մը, որուն Գերմանները «Եօթը Քոյրեր» կեղծանունը տուեր էին, քաղաքին վրայ կը թռչէր եւ ամէն գիշեր մեզ կը ռմբակոծէր:

Գերման Տեղեկատու Դիւանները ամէնքն ալ գիտէին որ Ռուլըրսը եւ աւոր նման ուրիշ քաղաքներ կրակի գիծին մօտ, թշնամիին կը հայթայթէին կարեւոր տեղեկութիւններ, բայց լրտեսները չէին կրնար գտնել:

Գիտէի թէ ժամանակ մը մտահոգ էին պարպելու համար գծին մօտ գտնուող եւ սահմանամերձ շրջանի քաղաքային բնակչութիւնը եւ հիմակ որ Ռուլըրսը այլ եւս վերջին ծայր վտանգաւոր վայր մըն էր դարձած, կ'ենթադրուէր որ Գերմանները օգտագործէին այս առիթը բնակչութիւնը պարպելու համար:

Այդ իսկ պատճառով բոլոր Պելճիքացիները արդէն բնադատուած էին հեռանալ Սթատէն խոշոր գիւղէն, երբ սկսան շշուկներ շրջան ընել թէ՛ քաղաքային բնակչութեան եւ թէ Ռուլըրս գտնուող զինուորներուն մէջ թէ բնակչութիւնը դէպ ի երկրին ներսերը պիտի քշուի: Ազգականներէս շատերը Սթատէն կը բնակէին. հօրեղբայրս արտօնուած էր իր ընտանիքով փոխադրուելու ագարակ մը զոր ունէր Ռիւտէրուըրտի մէջ, Զիպըրուկի ճամբուն վրայ, դէպ ի ծովեզր, երբ իշխանութիւնները պարպելու հրամանը տուին:

Հրահանգ ստացայ «Գանթին Մա»էն Զիպըրուկի ծովեզերեայ շրջանի մասին տեղեկութիւններ քաղել:

Այս շրջանը կը պաշտպանուէր գերմանական ծովային բաժնի լաւագոյն ուժերէն, եւ միշտ ալ սարսափի իշխանութիւն մը կը տիրէր հոն. տեղացիները ամենաթեթեւ կասկածի մը վրայ բանտը կը նետուէին. լրտես բառին յիշատակութիւնն անգամ մահ կը նշանակէր:

Մինչեւ այդ՝ շրջանի բնիկներէն ոչ մէկը յաջողած էր տեղեկութիւն հաղորդել Համաձայնականներուն. որովհետեւ անոնք ամէնքն ալ հսկողութեան տակ կ'ըլլային, կը փնտռուէին, քննութեան կ'ենթարկուէին եւ մանրամասնօրէն կը տեղեկագրուէին. բայց ձեռնարկը չէին լքեր: Հետեւաբար կը մտածէին դուրսէն մէկը գտնել որ թերեւս կարողանար պէտք եղած տեղեկութիւններն հայթայթել:

«Գանթին Մա»ին միջոցով ինծ հաղորդուած երկրորդ լուրը հետեւեալն էր.—

«Թշնամիին մասին մեզ կը պակսին կարեւոր տեղեկութիւններ. գերման գծերիներէ եւ զանազան աղբիւրներէ մեր քաղած տեղեկութեանց համաձայն, հեռախօսի գաղտնի գիծ մը կը գործէ անգլիական գիծերուն ետեւ, անծանօթ դիրքէ մը դէպ ի Ռիւտէրուըրտի անտառային մասը, Զիպըրուկի շրջան: Այդ գծին մեր կողմէ ո՞ր կէտին վրայ վերջանալը. հեռախօսին գծին դիրքի մասին տեղեկութիւններ եւ անգլիական գծին ետեւը գործող անձին ինքնութիւնը ստիպողաբար կը պահանջուի»:

Առաջին առթիւ վրաս յուսահատութիւն մը եկաւ: Ճիշդ է թէ հօրեղբայրս Ռիւտէրուըրտ կը բնակէր, բայց թէ հոն մտնել գաղտնի միջոցներով կամ նո՛յն իսկ երթուդարձի արտօնագրով մը, դարձեալ անկարելի կը թուէր: Քօնկօ երթալը աւելի դիւրին էր: Ի վերջոյ Ռուլըրսի բնակչութեան տեղահանումի տարաձայնութեան տարածուիլը ինծի գաղափար մը տուաւ. այդ գաղափարը վայրի էր եւ դժուար եւ անոր շուրջ շարք մը «եթէ»ներ կային. բայց ինչ որ ալ ըլլար, գաղափար էր եւ կրնար գործադրուիլ:

Ժամանակին մեր սրճարանին յաճախորդներուն մէջ կը գտնուէր գնդացիրի վաշտի մը հրամանատարը, Հաբիլեալ Ֆաշիւկէլ: Երբ ես առաջին անգամ հիւանդանոց մտայ, ան ալ հոն էր իբրեւ վիրաւոր. լաւ բարեկամներ դարձանք. երկայնահասակ, յանդուգն անձնաւորութիւն մըն էր, եւ շանաւոր «Ժպտուն Ասպետ» նկարին արտաքին երեւոյթով:

Իրիկուն մը փողոցին մէջ Ֆաշիւկէլին հանդիպեցայ, փուշեթաթախ յոգնած եւ սպառած. ուրիշէ յանձնած իր դիրքերէն կը վերադառնար եւ իր զինուորներուն անհրաժեշտ հրահանգները տալէն վերջ, դէպ ի սրճարան կ'ուղղուէր:

Իմ ծրագիրս կեդրոնացած էր հրամանատար Ֆաշիւկէլի շուրջ, ու երբ անսպասելիօրէն լսեցի անոր զուարթ ձայնը՝ սիրտս յանկարծ վեր ելաւ:

Երբ տուն հասանք, մութ սենեակին մէջ սուրճ հրամցուցի. ինքն ալ ինծի տուաւ անախորժ կարկանդակ մը, Ռուլըրսի պատերազմի ընթացքին գտնուած լաւագոյնը եւ հաճարէ շինուած քանի մը պիսքիւիթ միասին կերանք ու սկսաւ պատմել թէ ինչքա՜ն կ'ատէր պատերազմը, այնպիսի եղանակով մը որ կը զգայիր թէ անկեղծ է:

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 11 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

11 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2032 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՁԻՆԱԴԱԴԱՐ...

Զինադադա՞ր:— Առժամեայ դադար, աւելի ուժգնօրէն վերսկսելու համար արիւնուշտ արշաւը, որ կանգ առաւ 1918 նոյեմբեր 11ին:

Արդարեւ, ինչ որ կը տեսնենք 14 տարիէ ի վեր, ուրիշ եզրակացութեան չի տանիր մեզ:

Աշխարհաւասասան փլուզումէն եւ արեան գետերէն յետոյ, բնական էր որ ազգերն ու պետութիւնները կարօտն զգային խաղաղութեան եւ հանգիստի: Ահաւոր էր ցնցումը եւ շատ քիչերը կրնային ոտքի վրայ մնալ: Նոյնիսկ անոնք որ աշխարհ կը դողացնէին, կա՛մ ինկած էին ջարդուփշուր, եւ կամ կէս ճամբան մնացած: (Գերմանիա, Աւստրիա — Հունգարիա, Ռուսաստան): Եւ խոր էր ու սպառնալից՝ զանգուածներուն ընդվզումը:

Մարդիկ այնքան ուժասպառ էին եւ զզուած, որ 70 միլիոն գերմանիան տիրաբար շղթայի զարնելէ յետոյ, անճրկեցան փլատակ Թուրքիոյ հանդէպ, եւ զիջումէ զիջում՝ յանգեցան Լօզանի քամնելի անբարոյականութեան:

Եւ սակայն, երկար չտեւեց խաղաղութեան մեղրալուսինը:

Պատերազմի դաշնագիրները հազիւ խմբագրուած և կնքուած, օղակներն սկսան ճռնչել: Եւ, տարուէ տարի, օղակ մը փրթաւ րուն իսկ յաղթականներուն ձեռքով: Անոնք որ տուն կուտային երէկ, իշխանասաստ կեցուածքով մը, սկսան «յետ — քայլ» խաղալ: Նոյն իսկ դաւադրել իրարու դէմ, ինչպէս ըրած էին պատերազմի ընթացքին:

Չորս տարի պատերազմ եւ նոյնքան տարի՝ զինադուլի հարսնիք: Իսկ այնուհետեւ՝ պատերազմ խաղաղութեան մէջ: Երկիւղ եւ պատրաստութիւն՝ վաղուան համար: Զինարշաւ՝ փոխանակ զինադուլի: Ռազմախաղ՝ զինաթափութեան, բայց, իրականին մէջ, չեշտուած տրամադրութիւն՝ վառօդը չոր եւ սուրերը հատու պահելու:

Մէկ խօսքով՝ անստուգութիւն եւ փոխադարձ կասկած: Այլ եւ խոր ատելութիւն՝ սահմանէ սահման, պետութենէ պետութիւն, ժողովուրդէ ժողովուրդ:

Երբեք այսքան խախուտ եւ խաբուսիկ չէր եղած ո՛ր եւ է զինադադար:

Եւ երբեք այնքան թանձր ու թունաւոր մթնոլորտ չէր ստեղծած ո՛ր եւ է դաշնագիր, քան 1918 նոյեմբեր 11ի հետեւանքով կազմուած շղթայաշար յիշատակարանը:

Յաղթականները, այսօր, զինադադարէն 14 տարի յետոյ, այնպիսի վիճակի մը մատնուած են որ, աւելի շատ ինքնապաշտպանութեան կռիւ կը մղեն, քան դաշնագիրներու պաշտպանութեան:

Ի հարկէ շահուած աւարը պահելու տենչն է որ անընդհատ հոլովել կուտայ կախարդական բառ մը, «ապահովութիւն»:

Բայց, իսկապէս մտահոգութեան շատ լուրջ պատճառներ ունին երէկուան յաղթականները:

Անոնք պատերազմը վարեցին «արդարութեան եւ իրաւունքի» անունով, բայց ամէնէն առաջ այդ երկու սկզբունքներն են որ արեան մէջ թաթխուեցան, խաչուեցան, կոխոտուեցան:

Եւ այժմ, տասնըչորս տարի յետոյ, խաչուած արդարութիւնն է որ կը խլրտի, կը մռնչէ: Կը սպառնայ վեր ի վայր շրջել ամէն բան:

Ա՛յդ կ՚ապացուցանեն ոչ միայն նոյ. 11էն ի վեր սարքուած անհաշիւ, աննախընթաց ժողովներն ու պայմանագրութիւնները, այլ եւ պատերազմին դէմ կատարուած արշաւները՝ գիրքով, ճառով, շարժանկարով, դղրդագին ցոյցերով, բազմազան կազմակերպութիւններով եւ... զինարշաւներով:

Զինադադար, այո՛, երկիւղածութեամբ խոնարհելու համար այն միլիոններուն առջեւ որ ինկան բոլոր ռազմադաշտերուն վրայ, որոնց մէջ ամէնէն զարհուրելի զանգուածը կը կազմէ մեր մէկ միլիոնը,— անտէր ու անթաղ:

Բայց, չտարուինք երեւոյթներէն, եւ ըմբռնենք դէպքերուն իմաստը:

Ըմբռնենք այնպէս ինչպէս կը տեսնենք մեր սեփական աչքերով, Եւրոպայի պողոտաներուն վրայ: Շեշտակի նայելով, ոչ թէ մեր բաղձանքներուն յարմարցնելով:

Նոր հրաբուխ մը կը սպառնայ աշխարհի, ընկերային կամ քաղաքական:

Վա՛յ անոր որ իւղ չունի իր ճրագին մէջ: Կամ ունի ջրալի իւղ մը, անպէտ ու խաբուսիկ: Եւ կամ չունի բաւական քանակութեամբ

Ուժի, կազմակերպութեան եւ պատրաստութեան շրջան է աւելի քան երբեք: Աշխարհի բոլոր մասերուն մէջ:

Ա՛լ աւելի՝ յատկապէս մեզի համար:

Եթէ սիրտ ունինք եւ սխալ չենք հասկնար ջարդ ու փշուր եւ անհետ կորսուած մէկ միլիոնին կտակը, այդ ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ բայց միայն,— պատրաստութիւն եւ հաւաքում:

Եւ, ամէն բանէ առաջ, զինադադար կիրքերու:

Չափազանց երկար տեւեց ներքին բզքտումը՝ ամէն ուղղութեամբ:

Կանգնած՝ մռայլ տասնամեակի մը առջեւ, մեր առաջին մտահոգութիւնը պիտի ըլլայ աւելի քան երբեք ամուր կազմակերպութիւն եւ համախմբում բոլոր ուժերու:

Վիճինք՝ շատ բաներու մասին: Բայց զինադադար՝ երբ հարցը ինքնապաշտպանութեան մասին է:

Ա՛յդ մտահոգութիւնն ունին աւելի մեծերն ու բախտաւորները, նոյ. 11էն 14 տարի յետոյ: Յաղթական թէ պարտեալ:

Իսկ մենք որ ջախջախուած ենք եւ ցիրուցան, ո՞ր տարուան, ո՞ր օրուան, ո՞ր ժամուն կը սպասենք...

Եւ կամ, հրաշքի՞ մը կը սպասենք:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹԱ՞Ց ԹԷ ՉՈՐ

Մ. Նահանգներու նոր նախագահին ընտրութիւնը նորէն սեղանի վրայ կը դնէ հին խնդիր մը.

— Թա՞ց թէ չոր:

Ուրիշ խօսքով, Ամերիկացիները պիտի կրնա՞ն, այսուհետեւ, ազատօրէն խմել իրենց նախընտրած ըմպելին, թէ պիտի շարունակեն գաղտնի կոնծել: Ինչպէս գաղտնի կը կատարեն այնքա՜ն ամբարիշտ գործեր...

Ահա տարիներէ ի վեր կը գործադրուի զինեհատութեան օրէնքը, եւ արդիւնքը շատ աւելի ահաւոր եղած է, քան եթէ ազատ ձգուէր ոգելից ըմպելիներու վաճառումն ու գործածութիւնը:

Այդ օրէնքը մեծ մղում տուաւ մաքսանենգութեան, աւազակութեան, բազմապիսի խարդախութեանց եւ ապիկարեղութեանց:

Իսկապէս, քստմնելի են այս առթիւ հրատարակուած վիճակագրութիւնները:

«Թաց»երը այնքան ոգեւորուած են Րուզվէլթի ընտրութեամբ որ, արդէն իսկ ոստոստել կուտան անոր, գինիի գաւաթ մը՝ ափին մէջ: Կամ խորասուզուած՝ գարեջուրի տակառներու մէջ:

Այս չի նշանակեր թէ «չոր»երը սուգի մատնուած են: Ընդհակառակն:

Բայց անոնք ունին խոր վիշտ մը,— ափսո՜ս որ չպիտի կրնանք շարունակել արգիլուած բան մը վայելելու նուրբ հաճոյքը, եւ խմելը պիտի դառնայ— ռամկավար, այսինքն ռամիկ սովորութիւն մը...

ՎԱՐԱԶ

ՀԱՑԻ ՏԱԳՆԱՊԸ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայէն հասած վերջին լուրերու համաձայն, հացի տագնապը սաստկագոյն աստիճանի մը պիտի հասնի ձմրան ընթացքին: Հաւաքական տնտեսութիւնը, որ կառավարութեան գերագոյն յոյսն էր, ընդհակառակն մեծ յուսախաբութիւն պատճառած է: Հացամթերումը կը վերջանայ արդէն, եւ հաշիւները կը ցուցնեն որ հազիւ 40 առ 100 իրականացած է: Կա: ցութեան մասին գաղափար կազմելու համար, կը բաւէ ըսել որ Ուկրայնան, որ հացահատիկի շտեմարան մըն է, պահանջուած քանակութեան հազիւ 39 առ 100ը կրցեր է յանձնել. իսկ հոկտեմբերի ընթացքին փոխանակ առաջ երթալու, իջած է մինչեւ 22 առ 100ի: Նոյնքան վրդովիչ են հիւսիսային Կովկասի թերացումները: Հոկտեմբեր 30ին այս ցորենաշատ շրջանը կրցած էր հաւաքել նախատեսուած քանակութեան 37 առ 100ը, մինչդեռ անցեալ տարի միեւնոյն թուականին յանձնած էր 64 առ 100: Նոյն տագնապը՝ գետնախնձորի հաւաքման մէջ:

Նկատի առնելով բոլոր մթերումները, հոկտեմբերի ընթացքին, կը տեսնուի որ պաշտօնական ծրագրին կէսէն ալ պակաս են, — 45 առ 100:

ՔԱՐԻԻՂԻ ԽՈՂՈՎԱԿԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Մուսուլի քարիւղի խողովակին աշխատանքները Մուսուլի եւ Հայֆայի միջեւ յառաջ կը տարուին մեծ թափով: Պէնէի եւ Հատիսէի միջեւ երկարող խողովակները մեծ մասամբ զետեղուած են:

Իրաքի կառավարութեան առաջարկով, Քարիւղի Ընկերութիւնը ընդունած է 20,000նոր գործաւորներ առնել, իր աշխատանքները փութացնելու համար:

Խողովակներն ու ուրիշ նիւթեր Հայֆայէն Նեբսեր փոխադրելու համար յատկացուած են չորս կառախումբեր եւ 250 բեռնատար ինքնաշարժներ:

Կը սպասուի որ աշխատանքները կրկնապատկուին նոյեմբերի կէսին մօտերը:

■■■

Պ. ԷՌԻՕ ճառ մը խօսելով տնտեսական գերագոյն խորհուրդին առջեւ, լաւատես յայտարարութիւններ ըրաւ տագնապի փարատման մասին: Իր կարծիքով, հետզհետէ կ՚աւելնան բարենշան երեւոյթները:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ֆրանքլին Րուզվէլթի ջախջախիչ յաղթանակը

«ՉՈՐ»ԵՐՆ ԱԼ ՋԱՐԱՋԱՐ ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Ինչպէս գրած էինք երէկ, նոյ. 8ի քուէարկութեամբ Մ. Նահանգներու նոր նախագահ նշանակուեցաւ Պ. Ֆրանքլին Րուզվէլթ:

Վերջնական տեղեկագրին համաձայն, Պ. Րուզվէլթի քուէ տուած են 472 երկրորդ կարգի ընտրողներ (531ի վրայ), իսկ Հուվըրի՝ միայն 59, ինչ որ աննախընթաց է: Ընտրական քուէներու թիւով, առաջինը ստացած է 17 միլիոն, իսկ երկրորդը՝ 12,380,000, ինչ որ կը նշանակէ աւելի քան չորսուկէս միլիոնի մեծամասնութիւն մը:

1928ի ընտրութեանց մէջ Հուվըր շահած էր 444 քուէ, իսկ ռամկավար թեկնածուն՝ 87: 48 նահանգներէ 42ը քուէ տուած են ռամկավարներուն:

Կատարուած ընտրութեամբ, վեր ի վայր շրջուած է նաեւ Երեսփ. Ժողովին դիմագիծը: Ուշագրաւ են փոփոխութիւնները նաեւ Ծերակոյտին մէջ, թէեւ անոր մէկ երրորդը միայն նորոգուեցաւ:

Մ. Նահանգներու հաստատումէն ի վեր — 156 տարի — ամէնէն վճռական յաղթանակն է Րուզվէլթի յաջողութիւնը:

Պ. Հուվըր քաջութեամբ ընդունեց իր պարտութեան լուրը: Իր կնոջը հետ նստած հեռախօսին առջեւ, լռութեամբ կը լսէր ջախջախիչ պարտութեան լուրերը: Երբ յայտնի եղաւ վերջնական արդիւնքը, Պ. Հուվըր շնորհաւորական ջերմ հեռագիր մը ուղղեց Պ. Րուզվէլթի, յանձն առնելով իր աջակցութիւնն ընծայել երկրի բարիքին համար: Պ. Րուզվէլթ շնորհակալութիւն յայտնեց երկտող հեռագրով մը: Յաղթանակին լուրը լսելով, նոր նախագահին մայրը որ 78 տարեկան է, ուրախութենէն լացաւ. իսկ կինը անվրդով լսեց լուրը եւ որոշեց մինչեւ յառաջիկայ մարտ շարունակել Նիւ Եորքի մէկ դպրոցին ինչպէս եւ կահ կարասիի վաճառատան մը վարչութիւնը: (Նոր նախագահը պաշտօնապէս գործի կը սկսի 1933 Մարտ 4ին):

⁂ Քաղաքական շրջանակներու մէջ զանազան ենթադրութիւններ կ՚ընեն այս ընտրութեան առթիւ: Կարծողներ կան թէ Պ. Րուզվէլթ պիտի թեթեւցնէ մաքսատուրքերը եւ պիտի ջնջէ գինեհատութեան օրէնքը: Շատ հաւանական կը թուի վերջին պարագան, քանի որ ռամկավարները մեծամասնութիւն ունին նաեւ Երեսփ. Ժողովին մէջ եւ կրնան ջնջել կամ մեղմացնել Վոլսթէտի օրէնքը (ոգելից ըմպելիներու գործածութեան դէմ): Ուրեմն, այս ընտրութեամբ ջախջախուած են նաեւ «չոր»երը: (Այսպէս կը կոչուին գինեհատութեան կուսակիցները, իսկ հակառակորդները՝ «թաց»):

Արտաքին քաղաքականութեան տեսակէտով, կը կարծուի թէ Պ. Րուզվէլթի օրով Ամերիկա աւելի գործնապէս պիտի մասնակցի Ազգերու Դաշնակցութեան աշխատանքներուն, եւ թերեւս աւելի բարեհաճութեամբ նկատի առնէ պարտքերու վերաքննութեան խնդիրը:

⁂ Ամերիկեան թերթ մը կը հաշուէ թէ՝ առ այժմ Ծերակոյտին մէջ «թաց» են 51 հոգի, «չոր» 24 հոգի, կասկածելի՝ 21: Երեսփ. Ժողովին մէջ թաց՝ 292, չոր՝ 20, կասկածելի՝ 123:

⁂ Կ՚ըսուի թէ Պ. Հուվըր նոր նախագահին պիտի յանձնէ արտաքին գործերու նախարարութիւնը, որպէս զի փոխանցման շրջանի միջոցին կարենայ ծանօթանալ եւ վարել բազմաթիւ պատասխանատու գործեր, մինչեւ յառաջիկայ մարտ:

Արիւնալի խռովութիւններ Ժընեւի մէջ

Չորեքշաբթի օր ծանր խռովութիւններ ծագեցան Ժընեւի մէջ: Քաղաքական հոսանք մը, որ ազգային միութիւն կը կոչուի, ցոյց մը կազմակերպած էր երկու ընկերվարական վարիչներու դէմ: Ընկերվարականները պահանջած էին արգիլել այս ցոյցը, բայց կառավարութիւնը մերժեց, բաւական համարելով խիստ միջոցներ ձեռք առնել: Բոլոր ոստիկանական ուժերը շարժման մէջ դրուած էին, իսկ 600 զինուորներ ալ փոխադրուած էին Լօզանէն, մասնաւոր կառախումբով: Կասկածելով թէ ցուցարարները կրնան պղպեղ նետել ոստիկաններու աչքերուն, իւրաքանչիւր ոստիկան ակնոց դրած եւ երեսը վարագոյրով ծեփած էր:

Այս գերագրգիռ մթնոլորտին մէջ էր որ տեղի ունեցաւ միթինկը: Հինգ հազար հոգի խռնուած՝ ճեղքեր էին ոստիկանական շղթան: Անմիջապէս զինուորներ օգնութեան հասան, բայց անխնայ խոշտանգուեցան: Ամբոխը քաշեց հանեց անոնց զէնքերը, խորտակեց հրացան — գնդացիրները եւն.: Զինուորներուն հրամանատարը խոհեմութիւն սեպեց նահանջել, ինքն ալ խոշտանգուած ըլլալով: Ամբոխը հետզհետէ աւելի սպառնալից կը դառնար: Այն ատեն հրամանատարը չփորը հնչեցնելով, հրամայեց կրակ ընել: Բազմութիւնը խուճապի մատնուեցաւ հրացան — գնդացիրներու ճարճատումէն: Բազմաթիւ մարդիկ գետին փռուած էին ցուցահանդէսներու պալատին առջեւ: Առաջին առթիւ մէջտեղ հանուեցան 10 մեռեալ եւ 65 ծանր վիրաւոր: Զինուորներէն վիրաւորուած են 19 հոգի, որոնց երկուքը սպայ:

Կառավարութիւնը արտակարգ նիստ գումարելով, պաշարման վիճակ հրատարակեց:

Այսօր, 11 նոյեմբեր, սուգի եւ ցոյցի օր

Կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած է այսօր, զինադադարի տարեդարձին առթիւ: Համայնավարները յայտարարած էին թէ ցոյցեր պիտի կատարեն Պանթէոնի առջեւ եւ Վէնսէնի մէջ, կարմիր դրօշակներով, բողոքելու համար պատերազմին դէմ: Ազգայնականները պահանջած են կառավարութենէն՝ թոյլ չտալ որ օտար — կարմիր — դրօշ պարզուի: Ուրիշներ ալ պահանջ դրած են որ բոլորովին արգիլուին ցոյցերը:

«Իւմանիթէ», համայնավարներուն պաշտօնաթերթը, երէկուան թիւին մէջ ժողով կը ծանուցանէ միայն Վէնսէնի համար:

Այս առթիւ աւելորդ է յիշեցնել թէ՝ ո՛ր եւ է խռովութեան պարագային ոստիկանական խստութեան առաջին զոհերը կը դառնան օտարականները: Մանաւանդ անոնք որ կանոնաւոր թուղթ չունին:

⁂ Միթինկներ կազմակերպած են նաեւ ընկերվարականները, ի նպաստ խաղաղութեան: Բանախօսութիւններ տեղի պիտի ունենան այսօր, շաբաթ եւ չորեքշաբթի օր: Իսկ այսօր, զինադադարի առթիւ, թափօր մըն ալ պիտի կազմուի, սկսելով Տանֆէռ — Ռօշռոյէն:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՍԱՀՄԱՆԱԿԻՑ ՀԱՅԵՐԸ

— :-: —

Լոնտոնի «Թայմզ»ը վերջերս կը գրէր թէ Ֆրանքեւթուրք բանակցութեանց առթիւ, նկատի առնուած է նաեւ սահմանագլուխը հաստատուած Հայերու խնդիրը: Այս լուրը արձագանգ գտաւ ամէն տեղ, բայց ելքը յայտնի չէ: Արաբական «Էլ Նիտա» թերթը կ՚իմանայ Պոլսէն.—

Ֆրանս. կառավարութիւնը թուրքեւսուրիական սահմանին վրայ մեծ թիւով Հայեր եւ Քիւրտեր տեղաւորած էր: Թուրք կառավարութիւնը բազմաթիւ անգամներ բողոքած էր այս առթիւ եւ պահանջած անոնց հեռացումը, սակայն անլսելի մնացած էր:

Այժմ, ֆրանքեւթրքական սահմանային համաձայնութեան առթիւ, թրքական կառավարութիւնը խստիւ պահանջ դրած է թրքական սահմանին մօտ գտնուող բոլոր Հայերու հեռացումը, յայտնելով որ անոնք անբաղձալի տարր մըն են սահմանի վրայ եւ կը ծառայեն խաղաղութեան խանգարման:

«Էլ Նիտա» այս լուրը հաղորդելէ վերջ, կ՚աւելցնէ թէ այս պահանջքին առթիւ Հայերը բողոքած են եւ յայտնած որ իրենք չեն հեռանար սահմանի մօտ շրջաններէ, որովհետեւ այդ վայրերու մէջ հողեր ու տուներ գնած ու շինած են:

ԱՒԱԶԱԿՈՒԹԻՒՆ

Սամաքէ գիւղին մէջ (հիւսիսային Սուրիա) քննութիւն կատարելու ատեն երեք ժանտարմաներ կը հանդիպին 60 ձիաւորներու, որոնք ղեկավարութեամբ էմիրներ Թիւրքի Ապտիւլ Ազիզի, Նաւաֆ Էլ Ահմէտի եւ Թէյէյրէն Էլ Ահմէտի կ՚առաջնորդէին երկու ուղտ ու ձի մը: Ժանտարմաները հարցուցին թէ ո՞ւրկէ կը բերեն ուղտերն ու ձին: Էմիր Նաւաֆ պատասխանեց որ, զանոնք ինչպէս նաեւ ոչխարի հօտ մը որ ուրիշ ձիաւորներ իրենց ետեւէն կը բերեն, կողոպտած են թափառական Հատիտիներէն:

Ձիաւորները սպառազինուած ըլլալով, ժանտարմաները չեն կրցած գրաւել անասունները, այլ գրեր են ամբաստանագիր մը աւազակներուն հանդէպ:

ԾՈՎԷՆ ՀԱՆԵՐ ԷԻՆ ԾՈՎԸ ՆԵՏԵՑԻՆ

Այս տարի Պոլսոյ մէջ *փալամուտ*ի անսպառ առատութեան բերումով, մեծ քանակութեամբ ձուկ ծով թափուեցաւ: Այս առթիւ Ձկնորսներու Միութեան նախագահը կը պատմէ.—

Ծով թափուած ձուկերու մասին վիճակագրութիւն մը չունինք: Միայն կրնամ ըսել թէ, այս տարի մէկ միլիոն զոյգէ աւելի *փալամուտ* որսացուած է, որուն մօտաւորապէս մէկ երրորդը ծով թափուած է: Իմ հաշւոյս, Բիլիոս եւ ձկնարանի առաջ 40—50 հազար զոյգ ծով թափեցի: Օր մը միայն, 20,000 *փալամուտ* նետեցի Ուսկիւտարի մէջ:

Ձկնորսները, Ռումանիա և Յունաստան ձուկի արտածումը նկատի առնելով, աւելի ընդարձակած էին իրենց որսորդական կազմակերպութիւնը: Մինչդեռ այս օտար շուկաներու մեր առջեւ փակուիլը, մեծապէս վնասեց ձկնորսներուն: Կը մնայ Անատոլու դրկել ձուկերը: Քանի մը անգամներ խնդրեցինք Հայտար Փաշայի երկաթուղիի վարչութենէն որ ձուկի յատուկ *վակոն*ներ բերել տայ, բայց ապարդիւն մնաց մեր դիմումը:

⁂ Պտուղներն ալ կը փտին: Վիճակագրութեան մը համաձայն, այս տարի Պոլիս 20 միլիոն քաշ զանազան պտուղ եկած է, բայց այս քանակութեան փոքր մէկ մասը միայն արտածուած է. մէկ մասը Պոլսոյ մէջ սպառած է, իսկ մեծ մասը փտելով ծով նետուած է: Կանաչ Մահիկը կը խորհի միջոցներ ձեռք առնել, որպէս զի պտուղներուն մեծ մասը փտելով ծովը չթափուին եւ Պոլսոյ ժողովուրդը կարենայ մեծաքանակ եւ աժան պտուղ սպառել:

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՄԱՐԴՈՒ ՊԱՀԱՆՋԸ

Թուրքիան, հակառակ անոր որ կրկին հակում ցոյց կուտար հողագործական երկիր մը մնալու, կը շարունակէ զարկ տալ իր ճարտարարուեստին եւս: Թէեւ, թուրք թերթերը, ատենը մէկ, կը շարունակեն անպակաս ընել խորագիրը — «Երկրագործութի՞ւն, թէ ճարտարարուեստ» — նոյնօրինակ յօդուածներու վերեւ: Ու Եոնուս Նատի կը շարունակէ պնդել թէ «ինչո՛ւ Թուրքիան երկրագործական երկիր մը պէտք է մնայ»:

Այդ հարցումը իրենք իրենց կուտան, նաեւ, Գերմանիա եւ Ռուսիա եւս: Առաջինը՝ արտածումի սահմանափակումէն: Երկրորդը՝ քանի մը միլիոն բանուորի շահը գերադասած ըլլալով բազմամիլիոն գիւղացիութեան մը շահէն: Տարբերութիւնը այն է, որ Գերմանիոյ մէջ հարցը զուտ պետական – տնտեսական մտահոգութիւն է, իսկ Ռուսիոյ մէջ՝ գաղափարական:

Թուրքիա, որ «ազգային ուժեղ տնտեսութեան» մը կռթնած «ազգայնական ուժեղ Թուրքիա մը» կ'ուզէ դառնալ, նախընտրած է... չնախընտրել այս կամ այն ուղին: Երկիրը հում նիւթ ունի. ունի, նաեւ, պարարտ հող: Ուրեմն, հարկ է հայթայթել թէ՛ հացը, թէ հագուստը: Այսինքն՝ «ուտելու համար հաց, եւ ծածկուելու համար հագուստ», ինչպէս կը բանաձեւէր Ըսմէթ փաշա՝ իր տնտեսական քաղաքականութիւնը, որուն մէջ, տնտեսումի ճիգ մը ու պահանջ մըն ալ կայ, արդէն:

Ատոր համար է որ ինկիւրի յանձն առաւ արտօնել ռուս փորձագէտներու այցելութիւնը

Պէտք է ընդունիլ, որ Թուրքիա, վերջին տարիներու ընթացքին, բաւական մեծ զարկ տուաւ իր ճարտարարուեստին: Ճիշդ է որ մեծ մասը օտար դրամով է: Բայց, էականը այն է որ երկիրը, հետզհետէ, կ'ունենայ իր ճարտարարուեստը: Ռուսիայէն, Իտալիայէն ու Գերմանիայէն յարատեւօրէն մեքենաներ կուգան: Հաստատուած ճարտարարուեստը օր օրի ծնունդ պիտի տայ նոր ճարտարարուեստներու:

Անշուշտ, այս բոլորը միայն դրամով ու կամքով չեն ըլլար: Ճարտարարուեստը գիտութիւն է, ու Թուրքիա պէտք ունի, նաեւ, գիտական մարդոց: Ճշմարիտ ու պատրաստուած արհեստաւորներու: Վերջերս, ուզեր են գործատուն մը հիմնել: Ամբողջ Թուրքիոյ մէջ միայն մէկ անձ գտեր են՝ այդ ճիւղին համար պատրաստուած: Եւ սակայն, ան ալ տասը տարիէ ի վեր քաշուած, ուրիշ գործի մը լծուած է եղեր: «Հարկ է որ, կը գրէր այդ լուրը տուող Թուրք թերթը, այդ անձը քանի մը տարի stage ընէ՝ վերստանալու համար իր փորձառութիւնը»:

Հազիւ չորս տարուան ճարտարարուեստական կեանք ունեցող Թուրքիան անշուշտ տարիներու կը կարօտի, ունենալու համար ճարտարարուեստի իր մարդիկը: Պալքաններու մէջ, ճարտարարուեստի տեսակէտէն, ամէնէն յառաջադէմը Յոյներն են:

Անշուշտ, կարելի չէ վճռապէս ըսել թէ՝ Թուրքերը անատակ են ճարտարարուեստի եւ գիտութեան: Կը կարծուի, նոյն իսկ, որ անոնք կրնան լաւ մեքենագէտներ ըլլալ: Ընդհ. պատերազմին, Պաղտատի գծին վրայ, օդանաւային շինութիւններ ըրած են: Գերման Միտքն ու ձեռքը դեր խաղացած է, անշուշտ: Իսկ անկախութեան պայքարին, շոգեկառքի վարչութեան աշխատանոցները Թնդանօթի, հրացանի, օդանաւային աշխատանոցներու վերածած էին...: Հիմա, «Թրքական տիպ»ի օդանաւի շինութեան ձեռնարկեր են: Ու գիտենք, նաեւ, որ «Պոլսոյ ինքնաշարժներու Թուրք վարիչները անուանի են»: Աւելցնենք, այս բոլորին վրայ, ընդհ. պատերազմին Գերմանիա ուղարկուած եւ «պատերազմական շինութեանց» հետեւող 5—600 հոգին, որոնք, մեծ մասով, ո՛ղջ են դեռ: Ծովային վարժարանը եւս իր ճիւղին յատուկ մեքենագէտներ հասցուցած է, որոնք, խաղաղութեան շրջանին, պզտիկ փորձարկութեամբ մը, կրնան օգտագործուիլ, անշուշտ, ճարտարարուեստի մէջ: Ասոնք, ընդհանրապէս, մինչեւ այժմ կամ պաշտօնեայ կ'ըլլային, կամ յանձնակատար...:

Անոնք բոլորն ալ, սակայն, ենթակայ են մէկ կարեւոր թերութեան — ստեղծագործ մտքի պակասին, իսկ ատիկա Թրքական գիծ մըն է: Անշուշտ, ժամանակը եւ պայմանները մասամբ պիտի փոխեն ե՛ւ այս վիճակը: Եւ սակայն, այսօր, երբ երկիրը նոր կը ձեռնարկէ ճարտարարուեստի, զուրկ է գլխաւոր վարիչներէ՝ գիտականօրէն պատրաստուած, իրական ճարտարագործներէ: Ահա՛ այդ պակասն է որ մեծապէս զգալի է Թուրքիոյ մէջ:

Միւս կողմէ, ինկիւրի զգալի վերապահութիւն մը ունի, — հակառակ մեծխօսիկ արտայայտութիւններու — դէպ ի Թուրք գիտական կամ ճարտարարուեստական մարդը: Նոյն իսկ՝ Եւրոպա ուսած երկրաչափներուն նկատմամբ: Թուրքիոյ մէջ կան բաւական թիւով Թուրք ճարտարագէտ – երկրաչափներ, բայց, պետական բոլոր գլխաւոր շինութիւններուն գլուխը կանգնած են Եւրոպացիներ: Նպատակաւոր են Թուրք թերթերու այն լուրերը թէ «Եփրատի մեծագոյն կամուրջը Թուրք այսինչ ճարտարապետը կամ երկրաչափը կառուցած է»: Ընդհակառակն, Թուրքիա խոշոր գումարներ կը վճարէ օտար գիտական մարդոց ու անոնց քով կը դնէ Թուրքեր: Դեռ վերջերս, «Ճիւմհուրիյէթ» կը գրէր թէ՝ Գերմանիա աւարտած Թուրք երկրաչափ մը մեծ գործի մը ձեռնարկեր է, պնդելով թէ 5—6 տարի, Եւրոպայի մէջ, մեծ հմտութիւն ձեռք ձգած է: Ձեռնարկին համար 10–15 հազար ոսկի ծախք է եղեր. բայց, մեքենան, դեռ բանիլ չսկսած, կտոր կտոր է եղեր...: Երբ դիտողութիւն են ըրեր. — «Մետալը, ըսեր է, անհրաժեշտ տոկունութիւնը չունէր. ես չեմ յանցաւորը...»: Մետալին տոկունութեանը վստահ չեղած ի՞նչպէս գործի էր ձեռնարկեր:

Այսպէս կամ այնպէս, միշտ «պակաս կողմ մը ունին» Թուրքերը: Ճիգ մը կայ. անոր միացած զօրեղ կամք մըն ալ: Ապահովաբար պիտի գտնեն ե՛ւ միջոց ու դրամ: Բայց, երկու գլխաւոր պարագաներու կը կարօտին՝ — առաջին՝ ժամանակի, որ հնարաւորութիւն տայ իրենց հասցնելու մեծ, փորձառու եւ պատրաստուած ուժեր, եւ, մանաւանդ, ճարտարարուեստական նոր պայմաններուն մէջ, մասամբ, թերեւս, «լեցնէ» այդ «պարապ կողմը»: Երկրորդ՝ մինչեւ որոշ ատեն՝ հանդուրժելու՝ ինչպէս օտար դրամին, նոյնպէս եւ օտար մտքին ու ղեկավարին, կամաց կամաց նուաճելու համար այդ գետինը, որ ոչ օրէնքով, ոչ բանակով, ոչ ալ «միլլի» բառին հանապազօրեայ հոլովումովը կ'ըլլայ: Առ այժմ՝ ուստա են ու գալֆա: Կանգնող գործարանները ունին այն առաւելութիւնը որ Թուրքիոյ մէջ են: Տարիներ հարկ է, որ Թուրքն ու Թուրքիան մտնեն անոնցմէ ներս:

Ու այն ատեն է որ պիտի կարենան ըսել.

— Ահա՛ Թուրք ճարտարարուեստը:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

— :•: —

ԿԱՐԵՒՈՐ Է ՈՐԱԿԸ ԵՒ ՈՉ ՔԱՆԱԿԸ

ԼԻՈՆ. — Շարժումը, որ կը շարունակուի «Յառաջ»ի մէջ, բարերար է եւ հաւատաւոր:

Անցնող տարիներու ծոյլ եւ քնաթաթախ մրափումէն յետոյ՝ երիտասարդ «Մալկարացի»ն, հնչեցուց զգաստութեան փողը.

— «Ով որ ականջ ունի թող լսէ՛...»:

Թափառական ենք եւ անհայրենիք, զրկուած հողէ եւ իրաւունքէ, անարմատ ծառի մը նման, որ, օր աւուր թառամելու ենթակայ է, եթէ չգտնուի ձեռք մը՝ գէթ քանի մը կաթիլ ջուր սրսկելու անոր արեւակէզ մասունքներուն, ցնոր տնօրինութիւն...

Անհրաժեշտ է որ մտածող երիտասարդութիւնը արտայայտուի այս հրատապ հարցին շուրջ, լա՛յն կերպով ու յստակ տեսակէտներով: Զի բաւեր միայն մամուլի խօսքը: Այո՛, հայ սրտցաւ մամուլը իր խմբագրականներով կրնայ շատ օգտակար ըլլալ մեզի շատ բանով: Ան, իր անվերապահ կեցուածքով ցոյց կուտայ ճանապարհը եւ գործնական կեանքի զանազան փուլերը: Բայց, լաւ է որ՝ այս հրատապ եւ յոյժ կարեւոր հարցին շուրջ արտայայտուի ինքը, երիտասարդութիւնը: Մենք, երիտասարդներս արտայայտուինք, պարզենք մեր տեսակէտները, որոշենք մեր գործունէութեան սահմանները, գտնենք լաւագոյն ճամբան եւ ըստ այնմ գործի ձեռնարկենք, որպէս զի կարենանք քիչ աշխատանքով լաւագոյն ուղին ձեռք բերել:

«Փորձի՛ն փարեցէ՛ք հայու հոգիով, վերջացուցէ՛ք Անգլիացիի պէս», կ'ըսէր ուսուցիչս: Այո՛, գիտակից երիտասարդութիւնը որպիսի խանդավառութեամբ որ պիտի փարի գործին, պարտաւոր է նոյն թափով ալ յարատեւել:

Այսօր աւելի քան երբեք կարեւոր է համատարած երիտասարդական շարժում մը: Եւ այս՝ ո՛չ միայն արտաքին թշնամիին դէմ պատրաստ գտնուելու, բախտորոշ օրերու մեծ եւ արիւնոտ դրոհը դիմագրաւելու համար, այլ եւ, մեր ներքին բարոյական կորովը պահելու, մեր ազգային աւանդութեանց եւ սրբութեանց պլպլացող ջահը մի՛շտ անշէջ պահելու համար: Մեր այս երկարատեւ պանդուխտի կեանքին մէջ լաւագոյն թումբ կազմելու համար, ձուլման ուծացման պատուհասին դէմ...

Այս բարի նպատակը իրագործելու համար անհրաժեշտ է ըլլալ «շրջահայեաց եւ քիչ մը պարկեշտ, չփնտռենք անհատներ, չկառչինք հին ու նոր, աժան ու սուղ շինուած փառքերու», ինչպէս կը գրէր Անչէն Որբուկը:

Արդարեւ, կը գտնուինք ժամանակաշրջանի մը մէջ ուր, մտքերու մակընթացութիւնը այնքա՜ն այլազան է եւ անօրինակ որ, մարդ էակը կասկածներ կը տածէ նոյն իսկ իր հարազատ եղբօրը մասին: Յետպատերազմեան շրջանի մարդոց խառնուածքը այնքան թոյլ է, կամքերը այնքա՜ն վտիտ, աղաղուն որ, ամէնէն վստահելի անհատն իսկ ենթակայ է անօրինակ խարխափումներու:

Ուրիշ խօսքով, Ադամորդին որ «հում կաթ կերած է» յանկարծ կ'այլափոխուի... Պօղոսը կը դառնայ Սողոս:

Ահա թէ ինչո՛ւ կ'ըսեմ «կարեւոր է որակը, ու ոչ թէ քանակը»:

Երիտասարդական մեծ եւ ծաւալուն կազմակերպութիւն մը ունենալու համար, նախ, պէտք է ունենանք փոքրիկ կորիզներ եւ երկաթէ կամքեր: Ցախուռն «հարայ – հրոց»ներով շատ անգամ գործի ձեռնարկեր ենք, եւ կէս ճամբան մնացեր: Անհրաժեշտ է որ երիտասարդական կազմակերպութեան կարապետները զտուին, շարմաղէ անցնին: Սակաւաթիւ ըլլան, բայց, որակեալ, գործելու ընդունակ եւ օժտուած՝ յարատեւելու աննկուն կամքով եւ խանդավառութեամբ:

Զտուած, եւ շարմաղէ անցուած այն ընտրանին՝ պէտք է ստեղծէ գործունէութեան այնպիսի լաւագոյն մեթոտներ որ, դուրսը մնացած չէզոք երիտասարդութիւնը բարոյական պարտք համարէ օժանդակելու, բարոյապէս թէ նիւթապէս:

Մենք մեզ չենք կրնար բաղդատութեան դնել Իտալիոյ կամ Գերմանիոյ հետ: Անոնք ունին հայրենիք եւ կառավարութիւն, ազգ եւ միութիւն: Կը ստանան լայն օժանդակութիւն ամէն կողմէ: Իսկ մենք, իբրեւ տիեզերքի խորթ զաւակներ, ստիպուած ենք մեր իւղովը տապկուիլ:

Ուրիշ խնդիր մը, հա՞րկ է երիտասարդական նոր կազմակերպութիւն մը ստեղծել թէ գոհանալ Զ. Ո. Մ.ով: Իմ տեսակէտս պարզեցի: Ինծի համար կարեւոր է ունենալ գործօն անհատներ: Եթէ Զ. Ո. Մ.ը կը ստանձնէ գլուխ հանել այն մեծ եւ տաժանակիր աշխատանքը, աւելի լաւ:

Չէ՞ որ մեր ազգային սրբութիւններուն ու աւանդութիւններուն, փառքերուն եւ անկումներուն առաջին ժառանգորդը Զ. Ո. Մ.ն է:

ՄԻՍԱՔ – ՄԻՐՁԷ

ՁԱՅՆ ՄԸ ՊԵՐԼԻՆԷՆ

ՊԵՐԼԻՆ. — Երիտասարդ, — այս բառը կը գործածեն գրեթէ բոլոր երկիրներու մէջ:

Ռուսիայէն վերջ Իտալիան, յետոյ Գերմանիան, նոյն իսկ Թուրքիան հետեւողական եղան սիրաշահելու համար երիտասարդները եւ յաջողեցան: Անոնք շատ անգամ չեն գիտեր թէ ինչո՛ւ եւ ի՞նչպէս նետուեր են ասպարէզ, բայց մտեր են եւ կան: Աւելին. յաջողութիւն արձանագրեր են գրեթէ միշտ: Ուրեմն կարեւոր ազդակ մըն են:

Այժմ սկսեր է մեր մէջ ալ արծարծուիլ «երիտասարդ»ը: 1925էն ասդին ունեցանք շարք մը երիտասարդական միութիւններ, Հ. Մ. Ը. Մ., Հայ Արի, Զ. Ո. Մ. եւն. եւն., որոնք սակայն չունեցան վարիչ ուժը իրենց վերեւ: Ընդհակառակն, ամէն մէկը քալեց ուզածին պէս, առանց հաւատամքի. շուտով մարեցաւ ոգեւորութիւնը, բարոյապէս եւ նիւթապէս երեսի վրայ ձգուած մնացին անոնք: Պակասն ալ լրացուց կուսակցական, շատ անգամ խմբակցական պայքարը, այլ մանաւանդ չորնալիք բերաններու տեղի եւ անտեղի, բայց կծու եւ անշահ քննադատութիւնը՝ հանդէպ նորաբողբոջ երիտասարդութեան՝ ներսէն թէ դուրսէն:

Պահ մը այնպէս թուեցաւ թէ Դաշնակցութիւնն է հրահրողը այս շարժման, բայց շուտով պարզուեցաւ որ ան հեռու մնալ կ'ուզէ:

«Մալկարացի»ն ալ մեղադրեց ժողովուրդին անտարբերութիւնը, մտաւորականը պաշտպանելով: Խոշո՜ր սխալ:

Չեմ հասկնար, ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս կը պահանջուի այդքան հսկայ ձեռնարկ մը, որ միտք, դրամ, ծանօթութիւն եւ փորձառութիւն կը պահանջէ հայ ժողովուրդին պէս յուսահատ, գաղթական անհայրենիք եւ սեփական քաղաքական կեանքէ մը զրկուած ժողովուրդէ մը: Ժողովուրդ մը կրնայ ծնիլ վարիչներ, ժողովուրդ մը կրնայ եւ պէտք է հետեւի անոնց. բայց ո՞ւր են այդ վարիչները: Նոյնը՝ երիտասարդութեան համար: Առանց Հիթլէրի՝ էս – Ա. խումբերը չէին ըլլար: Առանց Տիւսթըրպէրկի եւ Սէլտըրի Շթալհէլմը կամ Պողպատեայ սաղաւարտակիրները չէին ըլլար:

Մեր մէջ այդ վարիչները, մեր «ձեռ»երը կամ խօսքը անցնող մարդիկը կը կոչուէին. յեղափոխական շրջանին կոչուեցան «մտաւորական». — Եւ հիմա մտաւորականը ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ մեր իրականութեան մէջ, բայց եթէ գործելու կամք եւ հաւատք ունեցող, որոշ ուսմունքի տէր եւ զարգացման հասած մարդ: Խո՛ւմբ մը ասոնցմէ, միակամ եւ անշահախնդիր, այլ անքասէր եւ զոհաբեր, եւ արդէն կ'ունենանք շարժում մը:

Բայց պէտք չկայ կեդրոնախոյս ըլլալու: Ահա առիթը. յաճախ խօսուած է համազգային վերին մարմնի մը մասին: Բաւական է որ կուսակցութեանց կեդրոնները գլուխ – գլխի, սրտցաւ մտաւորական դասի մը եւ երիտասարդութեան յայտնի ներկայացուցիչներու հետ ծրագիր մշակեն, գործակցին, տարտղնուած գաղութները իրար կապեն եւ երիտասարդութեան տան իր հաւատոյ հանգանակը եւ աշխատանքի ուղղութիւնը:

Այն ատեն թերահաւատները պիտի տեսնեն թէ այս ժողովուրդը ապրելու խմոր ունի դեռ եւ առողջ երիտասարդներ՝ պատրաստ իրենց ազգին եւ հայրենիքին համար:

Մինչ այդ՝ ողջո՛յն հայ երիտասարդ եղբայրներուս:

ՌՈՍՏՈՄՈՅ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՆՋՈՒՐԻԱՅԷՆ

ՀԱՅԵՐ ԱԼ ՎՆԱՍՈՒԱԾ ԵՆ ՎԵՐՋԻՆ ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐԷՆ

— :•: —

ԽԱՐՊԻՆ, (յատուկ). — Ամբողջ ամառուան ընթացքին, անընդհատ տեղատարափ անձրեւները յանգեցան օգոստոս 7—10 ողողումներուն, որոնց նմանը ոչ տեսնուած եւ ոչ իսկ նախատեսնուած էր։

1899ին եւ 1914ին եւս Խարպինը ենթարկուած է հեղեղի, սակայն ինչպէս ըսի, այս տարուանը աննախընթաց էր։ Ջուրը քաղաք խուժելէն քանի մը օր առաջ Սունգարի գետի տարապայման բարձրանալուն մասին քաղաքը տեղեակ էր։ Հետագիրները օրը օրին կը յայտնէին Նոննի, Սունգար-երկրորդ եւ Լեալինխէ գետերը տեղ տեղ ափերէն դուրս յորդելու մասին։ Ակներեւ եւ անխուսափելի էր վտանգը քաղաքին, բայց քաղաքագլուխը իր շրջապատով ինչպէս եւ Արեւ. Չինաստանի երկաթուղիի վարչութիւնը ձեռ մատ չխփեցին վտանգը կանխելու համար։ Ըստ մասնագէտ ճարտարագէտներու, կարելի էր վտանգը կանխել քաղաքին հարաւային մասի պատուարը ամրացնելով։ Ընդհակառակն, երբ ջուրը սկսաւ խուժել ճանապարհի ձուլարաններու թաղամասերէն մասնաւոր ակօսներով դէպի Նախալովքա կոչուած արուարձանը ընթացք տուին ջուրին, իբր թէ իրենց շրջանը ազատելով, բայց միաժամանակ վնասելով ռուս տարագիր բանուորութեան։

Այսպէս թէ այնպէս, Ջուրը խու-

ԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԸ

Յօդուած 1. — Թրքահայաստանի հողը՝ Ռուսաստանի զօրքերի գրաււած քաղաքացիական կառավարութեան տեսակէտից՝ վերացւում է կովկասեան իշխանութիւնների, այլ եւ կովկասեան ռազմաճակատի զինւորական իշխանութիւնների տնօրինութիւնից եւ անմիջապէս ենթարկւում է ժամանակաւոր կառավարութեան։

Յօդուած 2. — Առաջին յօդւածում յիշւած լիազօրութեանց, ինչպէս եւ Թիւրքահայաստանի շրջանների կառավարութեան 5 յունիս 19 6 թ. ժամանակաւոր օրէնքով այս շրջանների ընդհանուր նահանգապետին յանձնւած իրաւունքների իրագործումը ժամանակաւոր կառավարութեան կողմից. վստահւում է իր նշանակած Թիւրքահայաստանի ընդհ. կոմիսարին։

Յօդուած 3. — Թիւրքահայաստանի ընդհ. կոմիսարի մօտ գտնւում է քաղաքացիական մասի օգնական։

Յօդուած 4. — Ընդհ. կոմիսարը, իր քաղաքացիական մասի օգնականի զեկուցման համաձայն, անմիջապէս ներկայացնում է ժամանակաւոր կառավարութեան իր նկատումները Թիւրքահայաստանի շրջանի կառավարութեան 5 յունիս 1916 թ. ժամանակաւոր օրէնքի ցանկալի լրացումների եւ փոփոխութիւնների մասին։ 26 (Ապրիլ 1917 թ.)։

Ինչպէս նկատում է ընկեր Սիմ. Վրացեանը իր գրքի մէջ.— «Այսպիսով Թիւրքահայաստանի խնդիրը նորից դրւում էր միջազգային գետնի վրայ, հանւում էր կովկասեան միջցեղային կրքոտ փոխյարաբերութիւնների միջավայրից եւ կապւում ուղղակի կենտրոնական կառավարութեան հետ։ Սա ինքնին մեծ յաջողութիւն էր Հայերի համար»։ Ափսո՜ս, որ հնարաւոր չէ մի առ մի թուել բոլոր այն աշխատանքները, որ մինչեւ բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը բարեպատեհ պայմաններում կատարւել են Թրքահայաստանում եւ թէ Ռուսահայաստանում։ Այսքանը միայն յիշենք, որ Թրքահայաստանի կոմիսար նշանակեց մի ռուս պարկեշտ զինւորական եւ նրա քաղաքացիական մասի օգնական՝ իր ամբողջ կեանքը Հայկական Դատին նւիրած Բժ. Զաւրեանը։

Թրքահայաստանի գաւառները անցան կարեւոր պաշտօններով կուսակցական, հանրային եւ ռազմիկ յայտնի դէմքեր։

Երեւանում տեղի ունեցաւ Արեւմտեան Առաջին Համագումարը. Մայիս 2-11, 1917 թ.: Ընտրեց 15 հոգուց բաղկացած Արեւմտահայ Խորհուրդ, որ իր կարգին ընտրեց հինգ հոգուց բաղկացած Բիւրօ։ Այդ «Բիւրօն յաջողեց համախմբել գաղթականական օգնութեան գործով զբաղւող մարմինները եւ Կովկասեան Հայոց Բարեգործական Ընկերութիւնը, Հայոց Գիւղատնտես. Ընկերութիւնը, Եղբայր. Օգն. Կոմիտէն, Կենտրոնական Նպաստամատոյցը եւլն., որոնց գործունէութիւնը կենտրոնացւեց եւ դրւեց ընդհանուր հակակշռի տակ։ Այս Մարմինները ահագին ծառայութիւն մատուցին Արեւմտահայ ժողովրդին»։ (Նոյն գրքից)։

Ռուսական մի քանի հարիւր հազարանոց յաղթական բանակը ջարդ ու փշուր անելով թրքական բանակը եւ քրտական ու չէթէական հորդաները, աստիճանաբար յառաջացաւ դէպի Թրքահայաստանի խորքերը։ Ռուս կառավարութեան եւ բազմաթիւ հայ եւ ռուս կազմակերպութիւնների նիւթական եւ բարոյական աջակցութեամբ, Ազգային եւ Արեւմտահայ Բիւրօների եւ մի շարք յայտնի գործիչների ղեկավարութեամբ ու ներգաղթող հայ ժողովրդի անխոնջ ջանքերով թրքական ճիրաններից ազատւած հայկական գաւառների մէջ մեծ ոգեւորութեամբ եւ արագ թափով տեղի էր ունենում ներգաղթի եւ վերաշինութեան աշխատանքը։ Մեր ժողովրդի իղձը կատարւում էր։ Ռուսական հովանաւորութեամբ եւ աջակցութեամբ հիմք էր դրւում եւ կազմաւորւում Թրքահայաստանի ինքնավար իշխանութիւն։

Ռուս ցարական բռնակալութեան տապալման շնորհիւ, բուն Ռուսաստանի եւ Կովկասի ճնշւած եւ հալածւած ժողովուրդներն ու դասակարգերն էլ սկսան ազատ շունչ քաշել եւ օգտւելով ազատ պայմաններից՝ մամուլի եւ հաւաքոյթների մէջ արծարծել բոլոր քաղաքական, ազգային, տնտեսական ու պետական հարցերը։

Բոլոր փոքր ազգերի նման ռուսահայ կազմակերպութիւններն ու մամուլն էլ սկսան զբաղւել պետական, ազգային եւ տեղային հարցերով։ Հրապարակի վրայ դրւած բոլոր հարցերը պէտք է իրենց լուծումը ստանային Ռուսաստանի բոլոր ժողովուրդներից ընտրւած պատգամաւորների — Սահմանադիր Ժողովում։

Սահմանադիր Ժողովի ընտրութիւններին Հ. Յ. Դաշնակցութեան ցանկը շահեց 558,400 քւէ, այսինքն Անդրկովկասի հայ ժողովրդի հարիւրին 95ը իր քւէն տւեց Հ. Յ. Դաշնակցութեանը։ Պատգամաւոր ընտրւեցին ընկերներ՝ Ռոստոմ Զօրեանը, Միք. Յովհաննիսեանը (Վարանդեանը), Բժ. Համօ Օհանջանեանը, Բժ. Յ. Զաւրեանը, Կոստի Համբարձումեանը, Աւետիք Շահխաթունեանը, Յ. Քաջազնունին, Սիր. Տիգրանեանը եւ Կորիւն Ղազարեանը։

Նոյն 1917ին, սեպտեմբերի վերջին Թիֆլիսում տեղի ունեցաւ Ազգային Համագումար, 203 պատգամաւորներով, (113 Դաշնակց., 43 Ժողովրդ. Ռամկավար), 23 Սոց-յեղափոխական, 9 Սոց. Դեմոկ. եւ 7 անկուսակցական։ Արեւմտահայ Խորհուրդն էլ ունէր իր ներկայացուցչութիւնը։

Համագումարը տեւեց երկու շաբաթ եւ քննեց մի շարք կարեւոր պետական, ազգային եւ մշակութային հարցեր։ Համագումարը ընտրեց Ազգային Խորհուրդ, 15 հոգիէ բաղկացած, ընկ. Ա. Ահարոնեանի նախագահութեամբ։

Ընդհանրական բոլոր կարեւոր հարցերում, Ազգային Խորհուրդը եւ Արեւմտահայ Բիւրօն գործում էին համախոհ ու համերաշխ, մանաւանդ ռազմաճակատի պաշտպանութեան գործում։

Այսպէսով ուրեմն ռուս ժամանակաւոր կառավարութեան օրօք (1917), առանձնապէս մեզ համար ստեղծւել էին չափազանց նպաստաւոր պայմաններ միաժամանակ թէ Ռուսահայաստանի եւ թէ Թրքահայաստանի մէջ, ամբողջ մեր ազգային խնդիրները (հայկական դատը) լուծելու տեսակէտից։ Ունէինք երկու հատուածների գերագոյն մարմիններ, որոնք ինչպէս վերեւը շեշտեցի, գործում էին համախոհ եւ համերաշխ։

Ռուսական Սահմանադիր Ժողովին պէտք է մասնակցէին մեր ինը պատգամաւորները, որոնք բոլորն էլ մեր առաջնակարգ ընկերներն էին։

Կար նաեւ մեզ համար մի շատ կարեւոր եւ յուսահատու հանգամանք։ Ռուսաստանի ժողովուրդի ճնշող մեծամասնութիւնը (մօտ 20 միլիոն) իր քւէն տւել էր Սահմանադիրի ընտրութիւններին ռուսական բոլոր կուսակցութիւններից Հայկական Դատին ամէնէն ջերմ պաշտպան եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան գաղափարակից Սոցիալիստ-Յեղափոխական կուսակցութեանը։ Պարզ է որ թէ Սահմանադիր Ժողովի եւ թէ պետական կազմի մէջ գլխաւոր դերը պէտք է յանձնւէր Սոց. Յեղափոխականներին, այսինքն ամբողջ Ռուսաստանի եւ Հայաստանի տնօրինութիւնը։

Ռուսական հանրապետութեան նախագահը լինելու էր Ակսենտիեւը՝ Սահմանադիր Ժողովի նախագահը Վ. Չերնովը, վարչապետը Ա. Կերենսկին, թերեւս նաեւ ռազմական նախարարը։ Ահա այն երրորդութիւնը, որոնք, ի պատիւ իրենց, տարագրութեան մէջ էլ անյողդողդ շարունակում են մնալ մեր դատի անկեղծ պաշտպանները։ Սրանց եւ իրենց կուսակցական ընկերների սէրը հանդէպ Հայկական Դատի պղատոնական չէր, ինչպէս Եւրոպայի մի շարք հայասէրների, այլ սրանք իրենց իշխանութեան ժամանակ ապացուցին շատ շօշափելի փաստերով։

Ամբողջ հայ ժողովրդի եւ մեր հայրենիքի շահը պահանջում է որ բոլշեւիկների տապալումից յետոյ նորից սոց. յեղափոխականները ղեկավար դեր կատարեն ռուսական պետութեան մէջ։

ԲԵՆՕ

(2)

Կարդացէ՛ք եւ Տարածեցէ՛ք «ՅԱՌԱՋ»ը

ժեց Ջինիէ, Անդր Սունգարի քաղաքամասը, որ քաղաքի մօտակայ ամարանոցն է, Չարաչար տուժեց զուտ չինական քաղաքամասը, որ առանձին քաղաք մը կը հաշուուի, վաճառականութեամբ, գործարաններով, քաղաքային եւ ոստիկանական առանձին կազմով եւ 150,000է աւելի բնակչութեամբ: Նիւթական վնասները միլիոններու կը հասնին, կան նաեւ մարդկային զոհեր որոնց թիւը տակաւին ճշդուած չէ:

Ժողովուրդը փողոցները թափած էր, միեւնոյն ատեն ենթակայ՝ քօլերայի համաճարակին: Մանաւանդ որ Չինաստան գաղափար չունի մաքրութեան մասին:

Յաջորդ օրը Ջուրը սկսաւ դանդաղ, բայց եւ յամառօրէն յառաջանալ Բրիստանի վրայ: Ճափոնական զօրամասերը հողով լեցուն պարկեր կը կրէին օթօներով եւ կը փորձէին պատուարներ շինել Ջուրին խուժումն արգիլելու համար: Տանտէրները եւ խանութպանները իրենց սահմանը կ'ամրացնէին իրենց հասկացողութեամբ: Սկսած էր տենդագին աշխատանք մը: Կարծես մրցում էր բացուած արհեստագիտական հմտութեան ցուցադրելու: Բայց եւ այնպէս բոլոր ջանքերը զուր անցան եւ Ջուրը խուժեց եւ ողողեց բոլոր փողոցները, տեղ տեղ մինչեւ 2-2.50 մեթր խորութեամբ:

Ամբողջ Բրիսթանի փողոցները մակոյկներով միայն կարելի էր երթեւեկել: Հանրակառք, օթօպիւս եւ կառքերը քաղաքի միւս մասերու բաժին մնացին:

Ներկայիս Խարպինի օրուան խնդիրը ողողումն է, որու հետեւանքով արտաքին աշխարհէն կտրուած ըլլալով, սովի վտանգ ալ կը սպառնայ: Արդէն կենդանիներու ուտեստի սուր պահանջ կը զգացուի: Շատեր կթան կովերը կը ծախեն մսագործներու, կեր չունենալով:

Կազմուած են զանազան մարմիններ ողողումներէն վնասուածներուն օգնութեան հասնելու համար: Մեծ թափով կը շինուին տախտակէ տաղաւարներ գաղթականութիւնը տեղաւորելու. բայց Չինացիները կ'ընդդիմանան, վախնալով, որ իրենց սեփական տուն եւ հողը այլեւս ետ չեն ստանար:

Քանի մը հայ ընտանիքներ եւս ողողումներու հետեւանքով մնացած են անտուն: Ասոնք ամէնքն ալ փոխադրուած են իրենց բարեկամներու մօտ:

ԿԱՍՊ

ԾԻԾԱՂ

— Ա՛խ, սիրելի ամուսինս, ա՛խ:

— Ի՞նչ կայ:

— Մի՛ հարցներ… մայրս թունաւորուեր է… չի խօսիր:

— Մի՛ մտահոգուիր, լեզուն խածած ըլլալու է…

×

Երկու բարեկամներու միջեւ

— Կ'ըսեն թէ շիկահեր կիները սեւահեր կիներէն աւելի գթասիրտ են, աւելի մեղմ… ճի՞շդ է:

— Բնա՛ւ մի հաւատար: Տիկինս վերջերս իր մազերը ներկեց, բայց բնաւորութիւնը նո՛յնը մնաց:

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԽԱՍՔՈՎՈՅԻ ՄԷՋ

■■■

ԽԱՍՔՈՎՕ (ցաւաջ).— Մեր գաղութին մէջ ալ Դաշնակցութեան Օրը տօնուեցաւ բացառիկ շուքով եւ հանդիսութեամբ, աւելորդ անգամ մը եւս ապացուցանելով հակադաշնակցական հատուածին, թէ ժողովրդական զանգուածը միշտ եւ ամէն տեղ համակիր է Դաշնակցութեան:

Տեղական Կոմիտէի կարգադրութեամբ Հոկտ. 30ին Կիրակի կէս օրէ յետոյ, տեղի ունեցաւ հրապարակային բանախօսութիւն մը, Ձկովօրներու սրահին մէջ: Հակառակ ռամկավարներու տեղական կազմին, նոյն օրը, նոյն ժամուն բրած գոհէիկ խաչձեւումին, բազմութիւն մը թափեցաւ սրահը, չփոթութեան մատնելով Կարգադիր Յանձնախումբը, որ ստիպուեցաւ դուրսէն աթոռներ բերել:

Ժամը 3ին, Դաշնակցական երգչախումբը թնդացուց «Մշակ Բանուոր»ը, որմէ յետոյ նախագահ ընկ. Գ. Գարախանեան բացատրեց տօնին իմաստը: Ապա բեմ հրաւիրեց Ֆիլիպէէն յատկապէս հրաւիրուած բանախօսը, ընկ. Կարօ Ղազարոսեանը, որ նախ պարզեց «տօնակատարութիւն» եւ «տօնել» բառերուն ստեղծած թիւրիմացութիւնը շեշտելով թէ «Դաշնակցութեան Օր»ը, ամէն բանէ առաջ ուխտի օր մըն է, ուր մենք տարին անգամ մը աոիթը կ'ունենանք հաշուի նստելու: Ապա յիշելով Դաշնակցութեան դէմ եղած ամբաստանութիւնները, երկու ժամուան բանախօսութեամբ եւ փաստացի հաստատեց անոնց անարդարութիւնը:

Գիշերը ի պատիւ ընկեր Կ. Ղազարոսեանի տեղի ունեցաւ խիստ հաճելի հանդիպում մը, Դաշնակցութեան ընթերցարանին մէջ: Տաքուկ մթնոլորտ, եւ ներկաներու բուռն տրամադրութիւնը հարկադրեցին ընկեր Կարօն խօսելու երկրորդ ճառ մը, շեշտելով օտարութեան մէջ իսկ հոգեկան հայրենիք ստեղծելու անհրաժեշտութիւնը: Խօսեցաւ նաեւ ընկեր Գարախանեան, որուն յաջորդեցին երգեր, կատակախօսութիւններ եւ երկու խիստ գեղեցիկ եւ յուզիչ արտասանութիւններ Թէփէլիկեան քոյրերու կողմէ:

Դաշնակցութեան Օրուան այս յաջողութիւնը անգամ մը եւս հաստատեց թէ հակադաշնակցական պայքարը իր ձոլեգնութեամբ, ուրիշ բանի չի ծառայեր, եթէ ոչ աւելի սիրցնել Դաշնակցութիւնը, որուն շուրջ տարուէ տարի կ'աւելնայ ժողովուրդին համակրանքը, ստուարացնելով անոր շարքերը:

ՄԱՐԻՈՒՍ

ՊԻՏԻ ՍՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ՉԱՌՆԵԼ այն ձեռագիրները որ՝

1) ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ:

2) ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԷՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ:

3) ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ Ի ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՑՈԳՆԵՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Ի պատիւ Մարութեանի

■■■

ՄԱՐՍԷՅԼ, 1 Նոյ.— Վասպուրականի Հայր. Միութիւնը, դերասան Մ. Մարութեանի մեկնումին առթիւ կազմակերպեց թէյասեղան մը, որ տեղի ունեցաւ Տօմինէքէն, ճաշարան Օրիանթալի մէջ: Ժամանակէ առաջ սրահը լեցուած էր կոկիկ բազմութեամբ մը, որ իր վերջին յարգանքը յայտնելու էր եկեր երիտասարդ դերասանին:

Կարգադիր Յանձնախումբի կողմէ Պ. Մ. Կապուտիկեան նկարագրեց Պ. Մ. Մարութեանի կեանքն ու գործը, Ֆրանսայի մանաւորապէս Մարսիլիոյ մէջ, ուր այնքան դժնդակ պայմաններ կը տիրեն: Սեղանապետ ընտրուեցաւ Պ. Յ. Շալճեան: Խօսք առին Պ. Պ. Մ. Շահինեան, Պ. Սաֆեան, Պ. Ջօհրապ, Ա. Շահրալեան, Ղ. Շալճեան, Փափազեան, Մաղօեան, Տ. Ա. Շալճեան, Տ. Ա. Օհաննէսեան, Ակինեան, Տէր Վարդան եղբայրները Պանտիկեան եւյլն., գնահատելով երիտասարդ արուեստագէտին ճիգերը եւ բարի ճանապարհ մաղթելով դէպի արեւելք: «Եթէ հնար է, այլ եւս մի վերադառնար այս երկիրը, որ իր արտաքին փայլով կուլ կուտայ արդի երիտասարդութիւնը, կ'այլասերէ եւ կը մոռցնէ հայրենի աւանդութիւնները»:

Մէջընդմէջ նուագեց Պ. Մուրատեան: Երգեցին Օր. Մ. Մարտիրոսեան, Պ. Ս. Աւոսեան: Արտասանեցին Ատանալեան, Շաքարեան, Փիլիկեան, եւ յետոյ տեղի ունեցան զանազան անակնկալներ: Յանձնախումբը Մարութեանի մեծադիր նկարը վիճակի դնելով (տոմսը 10 ֆրանք) գոյացաւ 800 ֆրանքի կոկիկ գումար մը Նահեցաւ 96 թիւ տոմսը:

Այս բոլորէն վերջ խօսք տրուեցաւ Պ. Մարութեանին.

— Հայրենակիցներ, շատ բան կ'ուզեմ սել, բայց կան վայրկեաններ որ ամենայայտնի հռետորներ անգամ կակազում են ու չեն կրնար մի բառ խօսել: Երբ ես ոտք դրի դերասանական կեանքի մէջ, շլացած նրա արտաքին փայլուն երեւոյթէն, այն ժամանակ միայն հասկցայ թէ ինչ փշոտ ճանապարհ էր որ ես ընտրեցի, բայց առաջին քայլը նետելէն վերջ այլ եւս չես կրնար վերադառնալ: Իմ Գերմանացի ուսուցիչս կ'առաջարկէր որ ես խաղամ գերմանական բեմի վրայ, բայց ես նուիրուեցայ հայ բեմին: Ես բոլորովին հակառակ եմ այն խօսքին որ կ'ըսէ.— Գեղարուեստը հայրենիք չունի: Ո՛չ գեղարուեստը հայրենիք ունի ազատ եւ անկախ երկրի մէջ: Գեղարուեստը աւելի շատ առաջ կ'երթայ ազատ քան սեղմուած երկրի մը մէջ: Շատեր կ'ըսեն թէ Մարութեան մի քանի մասի է բաժնուեր,— Դերասան Մարութեան, դաշնակցական Մարութեան եւյլն.: Այո, ես դաշնակցական եմ, որովհետեւ այդ կուսակցութիւնն է միայն ազատ հայրենիքի գաղափարով տարուած: Եթէ նոյն իսկ կոմունիստը հետապնդէ ազատ ու անկախ հայրենիքի գաղափարը, ես կոմունիստ եմ: Իւրաքանչիւր անհատ իր առանձին արժանապատուութիւնը եւս ունի, իսկ դերասան մարդուն մէջ կ'ապրին երկու մարդ, պէտք է մեռնի իրական մարդը, որպէսզի ապրի դերասան մարդը: Մէկ բան մխիթարական է ինձ համար,— Ես իմ խաղացած ժամանակին կրցած եմ թափանցել ձեր սրտերուն մէջ, լացնելով ձեզ ինձ՝ հետ, խնդացնելով ձեզ ինձ հետ: Շնորհակալութիւններս բոլոր հայրենակիցներուս եւ բոլոր այն երիտասարդներուն որոնք մինչեւ վերջ ջանք թափեցին վառ պահելու համար Սասունցի անունը:

Հանդիսականները վերջին անգամ համբուրելով իր լայն ճակատը: բարի ճանապարհ եւ յաջողութիւն մաղթեցին:

Երթաս բարով, ընկեր Մարութեան: Դնա դէպի Արեւելք ու մինչեւ հեռաւոր Հնդկաստան, ուր մեր ժողովուրդը քեզ նման ուժերու պէտք ունի, տար մեզմէ մէկ-մէկ յիշատակ, պատմէ անոնց, թէ ինչպէս Ֆրանսահայ երիտասարդութիւնը սպիտակ ջարդին ենթարկուելով հանդերձ, միջոցներ ձեռք առած է ազատ հայրենիքի գաղափարը վառ պահելու համար: Կը մաղթեմ որ մեր վերջին տեսակցութիւնը լինի մեր հայրենիքի մէջ, ու քեզ տեսնենք հայրենի ազատ բեմի վրայ:

Ս. Աւոսեան

Կ. ԽԱՉԻ ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

■■■

ՍԷՆ-ՇԱՄՈՆ, 2 Նոյ. (Ցապաղած).— Կ. Խաչի մասնաճիւղին բացման հանդէսը տեղի ունեցաւ 29 Հոկտ. շաբաթ օր: Ժամանակէն առաջ բազմութիւնը լեցուած էր սրահին մէջ: Օրուան նախագահը, Ա. Հ. Փոլյումճեան (ատենապետ մասնաճիւղին) բացաւ հանդէսը, եւ բացատրելով Կ. Խաչի, մասնաւորապէս մասնաճիւղիս նպատակը, ըսաւ.

— «Ս. Շամոնի գաղութը իր տասը տարուան գոյութեամբ ունեցած է շատ մը միութիւններ ու կազմակերպութիւններ, որոնք աւելի կամ նուազ օգտակար եղած են գաղութին, բայց ամենակարեւորը Կ. Խաչն է, որ կազմուած է լրացնելու մեծ պակաս մը»:

Երգչախումբը երգեց «Մայր Արաքսի»ն, որմէ յետոյ արտասանեցին փոքրիկներ Ազատուհի եւ Քնարիկ Քայեան, «Մանուշակ»ը եւ «Ուրախ երգեր ի՞նչպէս երգեմ»ը: Պատանիներ՝ Վ. Տէր Ցակոբեան եւ Ս. Ֆարֆիկեան արտասանեցին գեղեցիկ կտորներ: Վերջինը՝ «Փեղօն հայ գրօշակին»ը: Էլիզ Փիլաճեան երգեց «Տըլէ եաման»ը: Զուարճալի էր Օր. Վերժին Ժամկոչեանի »Շիք աղջիկ»ը: Փոքրիկներ՝ Ովսաննա եւ Ֆիլոր Քուրուեան երգեցին «Հովիւ եւ հովուուհին»: Պ. Ա. Տէմիրճեան երգեց «Կնիկը եւ գինովին երգը»: Պզտիկներու կողմէ եղած խմբերգը «Սարէն կուգայ ձիաւոր» եւ պարերը, (ղեկավարութեամբ Ա. Տէմիրճեանի), շատ մեծ յաջողութեամբ անցան, զոհացնելով ծնողքներն ու ներկաները: (Պարերը եւ տարազները հայկական):

Քառորդ ժամ դադարէ յետոյ, բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը՝ Ս. Միլտոնեան (փոխան Սաքօ Ցակոբեանի), եւ ժողովրդական ոճով մը բացատրեց թէ ի՞նչ է եղած Կ. Խաչի գործը, տարիներու ընթացքին՝ ընդհանրապէս, եւ ի՞նչ պիտի ըլլայ այստեղ: «Ո՞վ է այն անհատը, որ եթէ տեսնէ հիւանդ մը, անոր կաթիլ մը ջուր չի տար, եւ ինկած անկարողի մը ձեռքէն բռնելով չի վերցներ: Կ. Խաչը հաստատուած է այս բոլորին համար: Սրբազան գործ մը կատարած կ'ըլլայ այն անհատը, որ քանի մը պզտիկներու կը սորվեցնէ հայերէն այբուբենը: Ուրեմն, ձեզի կը մնայ գուրգուրալ անոր վրայ: Խօսք տրուեցաւ Մալաթիոյ ԿրԹ. Ընկ. եւ Հ. Յ. Դ. ներկայացուցիչներուն, որոնք շնորհաւորեցին եւ կատարեալ յաջողութիւն եւ յարատեւ գործունէութիւն մաղթեցին: (ԿրԹասիրացի կողմէ՝ Պ. Ց. Եաղուպեան, եւ Հ. Յ. Դ.ի կողմէ՝ ընկեր Ս. Ընտրիկեան): Հինգ վայրկեան դադարէ յետոյ, որուն ընթացքին 12 նոր անդամներ արձանագրուեցան, ներկայացուեցաւ զաւեշտ մը, «Ցակոբոս Աղան», մեծ յաջողութեամբ: Ուշ ատեն ժողովուրդը մեկնեցաւ շատ գոհ:

Ա. Խ. Տ.

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԷՈՒԹԻՒՆԸ

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն կը շեշտէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (8 հոկտ.).

— «Դաշնակցութիւնը Հայոց քաղաքական, ընկերային եւ մշակութային որոնումների կուռ բանաձեւն է եւ գործադրութիւնը միաժամանակ: Նա հայութեան կազմակերպուած օրկանիզմն է եւ կենդանութեան չափանիշը:

Դաշնակցութիւնը հայութեան նոր կերպարանքն է: Հին հայութիւնից նա ժառանգել է խիզախութիւն եւ արիութիւն. իսկ նորից ճկունութիւն եւ տոկունութիւն: Հետեւաբար, նա հին ու նոր հայութեան համադրութիւնն է: Դաշնակցութիւնը հայութեան պատուհասող ուժն է, երբ գործ ունի բռնաւորների, հզօրների եւ ժողովուրդի դահճների հետ, բայց նա միաժամանակ հայ խիղճն է, ներողամիտ ու մարդասէր սիրտը, եթէ իր առջեւ տեսնում է թոյլերը, ճնշուածները եւ իրաւազուրկները:

Նա հայկական մարդկայնութիւնն է եւ արդարամտութիւնը, իր դաժանութեամբ եւ ներողամտութեամբ:

Դաշնակցութեան ուժը միայն իր գաղափարի մէջ չէ, այլ նա ուսանելի է եւ հմայիչ իր գործունէութեամբ, զոհաբերութեամբ եւ գրականութեամբ:

Րաֆֆին հայ ժողովուրդին դաժանօրէն ձեռնոց նետեց, իսկ հայ ժողովուրդը նրան պատասխանեց Դաշնակցութեամբ: Դաշնակցութիւնը, այսպիսով, դառնում է հայութեան «ես»ը, նրա արժանապատուութիւնը: Դրա համար էլ Դաշնակցութեան պարտութիւնը, հայութեան պարտութիւնն է, իսկ նրա նուաճումը՝ հայութեան յաղթանակը:

Շատ դժուար է ճշդորոշել ու զատել հայութեան եւ Դաշնակցութեան տարբերութիւնը, որովհետեւ նրանք զօդուած են իրար, մէկը միւսից բաղկացած, մէկը միւսով լրացուած, ամբողջացած:

Դաշնակցութիւնը պարտադրութիւն չէ այլ պարտականութիւն, այդ իսկ պատճառով, որքան պարտաճանաչ է Հայը, այնքան դաշնակցական է. եւ ինչ չափով դաշնակցական է, նոյն չափով հարազատ է իր ազգութեան, իր ժողովուրդին եւ նրա գաղափարի իրականացման:

Դաշնակցութիւնը, որպէս ձեւ, կարող է մաշուել, անհետանալ պատմութեան բեմից, բայց որպէս բովանդակութիւն, որպէս գաղափար, 'դաշնակցականութիւնը կը մնայ եւ գոյութիւն պիտի ունենայ, քանի դեռ կայ եւ պիտի ապրի հայութիւնը:

Դաշնակցութիւնը պէտք է, որ ծնուէր, եթէ չծնուէր՝ պիտի ստեղծէինք»:

երկու աղջիկներ.

— Ես որոշում տուի. մինչեւ որ քսանըհինգ տարեկան չըլլամ պիտի չամուսնանամ:

— Ես ալ որոշում տուի. մինչեւ որ չամուսնանամ, քսանըհինգ տարեկան պիտի չըլլամ…

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

Օսմանեան պանդոկին մէջ էի, երբ հարցուցի տնօրէնին, թէ խելամ կ'ըլլար ալ կա՞ն իբրեւ պաշտօնեայ:

— Այո՛, այն որ ձեզի պիտի տայ ձեր չէքը, խելամ աղջիկ մըն է, մեր լաւագոյն պաշտօնեան, դեռ 18 տարեկան:

Ու բարի եղաւ ներկայացնելու ինծի օրիորդ Ֆէրիտէն: Նրբահասակ, աշխոյժ, կարճ մազերով, մերկ թեւերով, լուրջ եւ խելացի նայուածքով, փոքրիկ քիթ մը, ճակատ մը, որ կը խորշոմի հաշիւի տետրակներուն վրայ, թեթեւ ձեռքեր, որ կը թռչկոտին թուղթերու վրայ, քնքուշ ձայն մը եւ պայծառ ժպիտ մը,— ահա Ֆէրիտէն:

Անթերի ֆրանսերէնը գիտէր, բայց ներողութիւն կը խնդրէր, որ յամր կը խօսի: Շրջանաւարտ ամերիկեան գոլէճէն, աւելի լաւ գիտէր անգլիերէնը:

Իր եռանդը կը տեսնուէին այլ պաշտօնեաները, որոնցմէ չէր քաշուեր երբեք: Ընդհանրական «փոքրիկը» յարգանք կը ներշնչէր իրենց:

— Վաղը, ուրբաթ, գոց է դրամատունը, ի՞նչպէս պիտի անցընէք ձեր օրը:

— Վաղը մօրս հետ այցելութեան պիտի երթամ ազգականներուս:

— Չէի՞ք ուզեր ինծի ընկերանալ՝ պտոյտ մը ընելու համար Էյուպի մէջ:

Կը կարմրի:

— Մայրս եւ ազգականներս յուսախաբ պիտի ըլլային ու պիտի ցաւէին, որովհետեւ կանուխէն կարգադրած են այդ այցելութիւնը: Ցետոյ ուրբաթէն զատ ուրիշ օր ազատ չեմ, որ…

— Եթէ մայրդ ալ ընկերանար մեզի…

Աւելի եւս կը կարմրի:

— Եթէ ուզեն, ձեր ազգականներն ալ կ'առնենք միասին: Շատ ուրախ պիտի ըլլամ՝ ծանօթանալով թուրք կիներու: Կրնայինք այնտեղ ճաշել եւ վերադառնալ նաւակով, լուսնկայ գիշերով:

Եւ ահա այսպէս, Գարաքէօյի կամուրջին տակէն, Ոսկեղջիւրի նաւը կը նստինք: Օրիորդ Ֆէրիտէ չէր կանչած իր ազգականները, այլ միայն միասին առած էր իր մայրը,— կին մը այնքան քնքուշ ու նրբակազմ, այնքան երիտասարդ եւ թարմ, այնքան նման իր աղջկան, որ պիտի կարծէիր թէ օրիորդ Ֆէրիտէի երկուորեակ քոյրն է: Դժբախտաբար թուրքերէնէ զատ ուրիշ լեզու չի գիտեր, սակայն իր նայուածքը այնքան արտայայտիչ է եւ գուշակելու կարողութիւնը այնքան սուր, որ իրար կը հասկնանք առանց խօսելու: Եթէ Ֆէրիտէ հագուած է օրիորդի պէս, մայրը հագուած է կնոջ պէս, վայելուչ պարզութեամբ մը,— սեւ զգեստ մը ճերմակ չալիկի մը վրայ, նուրբ կօշիկներ, ճերմակ ու մաքուր ձեռնոցներ, փոքրիկ պայուսակ մը ձեռքի: Ու ես կը զարմանամ թէ ի՛նչպէս կին մը, որ դեռ երեք տարի առաջ «չարշաֆ» ու քող կը կրէր, հարէմին մէջ փակուած կ'ապրէր, կրցաւ յարմարիլ մեր բարքերուն այսքան դիւրին:

Որովհետեւ Ֆէրիտէ, որ երբեք չտեսաւ արգելափակուած այդ կեանքը, կը պատմէ թէ իր մայրը, Լաթիֆէ Հանըմ, 14 տարեկանին ամուսնանալով տարիքոտ ու նախանձոտ մէկու մը հետ, փակուած կ'ապրէր տանը մէջ: Ամուսնոյն մահէն ետքն էր, երբ Ֆէրիտէ դրամատուն մտաւ, որ Լաթիֆէ Հանըմ սկսաւ հագուիլ եւրոպական ձեւով:

— Մեծ-մայրիկս հետ միասին կ'ապրինք: Ան հին դարու կին է. ու արաբերէն Ղուրան կը կարդայ, ամէն օր «ապտէսթ» կ'առնէ եւ հինգ անգամ կ'աղօթէ: Բայց շատ բարի կին է եւ ներողամիտ: Կը հետաքրքրուի մեր հագուստ-կապուստով, կը հանդուրժէ մեր ապրելու նոր ձեւին: Կ'ըսէ մեզի.— «Եթէ ես ալ պզտիկ ըլլայի, ես ալ գլխարկ կը դնէի, քանի որ իմ ալ մազերս կտրուած են»: Մեր մէջ սովորութիւն է, որ վաթսուն տարեկան կիները կտրեն իրենց մազերը:

— Իսկ ձեր մայրը ի՞նչ կը մտածէ Թրքական Հանրապետութեան մասին:

Լաթիֆէ Հանըմ ինք եւս կը պատասխանէ ժպտելով իր ամբողջ երեսովը եւ աղուոր ձեռքերովը մէկ կողմ նետելով մազերուն քօղը:

— Հիմա կը չնչէ՛նք, հիմա կը չնչէ՛նք:

— Կազի՞ն է, որ կը պարտիք ձեր ազատութիւնը:

Ա՛խ, Կազի՛ն,— երկու իրարու նման երեսները կ'արտայայտեն նոյն հիացումը:

— Ի՞նչ հանճար է մեր Կազին, կը գոչէ Ֆէրիտէ, մեր ազատարարն է ան:

— Ուրեմն կը հաւատա՞ք եւ ձեր մայրն ալ կը հաւատա՞յ թէ հիմա աւելի երջանիկ էք քան առաջ:

— Անշուշտ, կը պատասխանէ Ֆէրիտէ ծանրօրէն, մէկ ձեռքը սրտին վրայ դնելով:

Եւ մայրն ալ, հետեւելով աղջկան, նոյնը կը հաստատէ նայուածքի լուրջ շեշտով մը:

— Բայց, Ֆէրիտէ՛, ի՞նչպէս կ'ըլլայ: Օրինակ, ի՞նչ ըրաւ ձեր Կազին:

— Կազին նախ հասկցաւ, որ թուրք կիներն ալ հոգի ունին եւ ուղեղ: Մեզի շնորհեց իմացական եւ իրաւական ամէն հաւասարութիւն: Մեզի թոյլ տուաւ, որ մեր ապրուստը շահինք: Մեզ հրաւիրեց աշխատակցիլ իրեն,— չտեսա՞ք, Թաքսիմի յիշատակարանին վրայ, կին մը, որ Կազիին ետեւը կանգնած է, կը նետէ իր քօղը: Այդ կինը Թուրքիան է: Շնորհիւ Կազիին, Թուրքիա պիտի վերստանայ իր դերը քաղաքակիրթ ժողովուրդներու մէջ:

— Իսկ գրի մասին, կը կարծէ՞ք որ նոր տառերը կ'օժանդակեն յառաջդիմութեան:

— Անշուշտ: Բայց նկատեցէք, որ առաջ տասը տարի պէտք էր՝ կարդալ սորվելու համար արաբական տառերով: Հիմա բոլորովին տարբեր է: Մայրիկս քանի մը շաբաթէն կրցաւ ճանչնալ լատինական տառերը: Զգինտեցի՞ք որ ամէն դասակարգի մարդիկ, կառապան, գինուոր, շրջուն վաճառորդ, հիմա թերթ կը կարդան: Առաջ հարիւր մարդու մէջ երկուքը միայն կարդալ գիտէին: Կարդալ-գրել գիտցողները «էֆէնտի» կը կոչուէին: Մեծ-մայրիկս ալ, որ նոյնպէս կարդալ-գրել գիտէր, «հանըմ էֆէնտի» կը կոչուի դեռ:

— Ցաճախ դուրս կ'ելլէ՞ք, սիրելի Ֆէրիտէ, իրիկունները սինէմա, թատրոն կամ նուագահանդէս կ'երթա՞ք ձեր մօրը հետ:

— Այո՛, երբեմն, բայց ոչ յաճախ, որովհետեւ չեմ գիտեր ինչպէս կազմուած ենք, մենք թուրք կիներս: Երբ երաժշտութիւն լսենք, կամ պարզ երգ մը, երբ զգայազմարիկ շարժանկար մը տեսնենք, շատ կը տխրինք ու կուլա՛նք…

— Այո՛, այո՛,— կը հաստատէ մօրը աչքերը,— կուլա՛նք…

— Բան մը կայ, որ կը ճնշէ մեր վրայ: Չեմ գիտեր ինչ մը, թերեւս բաները, թերեւս առաջուան մեր կրած տառապանքը: Կամ թերեւս անոր համար, որ վարժուած չենք դեռ երջանկութեան:

Եւ ահա իրարու նմանող չորս բիբերու խորը կը տեսնեմ անձկութեան մօտ յուզում մը…:

Անցանք [illegible] զմաթիւ նաւամատոյցներէ, Ոսկեղջիւրի մէջ, առանց երբեք ուշադրութիւն ընելու: Ու երբ հիմա լռութիւնը կը ճնշէ մեր վրայ, կը դիտեմ բնանկարը,— Սուլթան Սէլիմի մզկիթը, Պոլսոյ պարիսպները, Խոփրնէ Գափուն, Ս. Փրկիչ հին եկեղեցին, եւ ահա Էյուպը, որ կը տիրապետէ գերեզմաններու իր բլուրներով:

Հասարակ փողոց մը, որ եզերուած է սրճարաններով եւ ճաշարաններով: Կը ճղի, եւ մենք կ'ուղղուինք աջ կողմը, ամայի: Ցանկարծ կը մտնենք մեռելներու մեծ խորհուրդին եւ սրբազան մենութեան մէջ: Մարմարեայ մահարձաններ, կիսափուլ գմբէթներ, հարիւրամեայ ծառեր, եւ հեռուն, երկինքին մէջ, երկու մինարէներ, որ կը հանգչին ողողացող թանձր կանանչութեան մը վրայ…:

(5) ՄԻՐԻԱՄ ՀԱՐՐԻ

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ սնտուկները մինչեւ հիմա հարիւրին 3·25 տոկոս կը վճարէին աւանդ գումարներու համար։ Պաշտօնաթերթը կը ծանուցանէ թէ այդ սակը զեղչուած է հարիւրին 2·75ի։

ՁԻՆԱԴԱԴԱՐԻ առթիւ տօն չպիտի պահուի, վաղը, շաբաթ, ինչպէս կը սպասուէր, իբրեւ «կամուրջ» ուրբաթէն շաբաթ։ Բաց պիտի ըլլան թէ դպրոցները եւ թէ գործարանները։

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐՈՒ ելմտացոյցի բացը ահաւոր համեմատութիւններ առած ըլլալով, կառավարութիւնը օրինագիծ մը պատրաստած է, բոլոր երկաթուղիները միացնելու եւ մէկ վարչութեան ենթարկելու համար։

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԱՆԻԷՌ Պոլս Բոլոնեի առժամեայ մարմինը ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Մուրատ եւ Մասիս խումբերը այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին. 11 rue Descartes, Asnières. *Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորիկոդմէ։*

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի երեք խումբերու բոլոր ընկերները, այսօր Ուրբաթ ժամը 2ին Խաժակ Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց շրջանային ժողովի մասին, Կոմիտէի զեկոյց եւ նոր կոմիտէի ընտրութիւն։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԿՐԸՆՈՊԼԻ կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ, rue St. Martin d'Hères, Chemin de la Plaine, Croix Rouge, *խիստ կարեւոր օրակարգ, շրջանային ժողովի զեկոյց եւ շրջաբերականներ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները նկատի կ'առնուին։*

Լանսէյի ընկերներէն Անթուան Օհանեանէ կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

20 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին
Հայոց եկեղեցիին սրահին մէջ, 15 Rne Bayard
Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՊԷՐՊԻՐԵԱՆ վարժարանի Սանուց նորակազմ միութիւնը կը հրաւիրէ բոլոր ուսանողները ընկերահամակրական թէյասեղանի մը, որ տեղի պիտի ունենայ այսօր Ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին Ֆլօրիա ճաշարանին վերնայարկը, մէթրօ Սէն Միշէլ կամ Օտէօն։

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրուի Պ. Կարօ Ուշագլեան։

Ազդ

Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան եկեղեցաշէն յանձնաժողովը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան թէ՝ Արնուվիլ-լէ-կոնէսի նորակառոյց եկեղեցւոյ օծումը պիտի կատարուի 13 նոյեմբեր, կիրակի, նախագահութեամբ Ց. վր. եպիսկ. Քիպարեան սրբազանի եւ մասնակցութեամբ քահանայից դասուն: Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ժամը 9ին, սկզբնաւորութիւն պատարագի ժամը 10ին:

Ի գիմաց Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան։

(կնիք)

ՁԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԵԻ ՄԷՋ

Պուլոնեը սիւր Մէր 10 Նոյ. 932

Հակառակ քիչ ձուկ որսացուած ըլլալուն, գոհացում կը տրուի բոլոր պահանջներուն։ Կերէք Պուլոնեի ձուկը։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Համբարձում Նահապետեան կը փնտռէ իր եղբայրը Պրուսայի Եէնիճէ գիւղացի Գրիգոր Նահապետեան, որ կորսնցուցած է տեղահանութեան միջոցին, հօր անուն՝ Վարդերես, մօր անուն Վարդենի, մեծ եղբօր անուն՝ Մարտիրոս, քոյրերը՝ Խեխնա եւ Էլպեկ։ Իմացնել Համբարձում Պուռնազեանի, Chez Mr. E. de Micheaux, à Flaviac, Ardèche, France. *Ծըլ-գրիտ լուր տուողին նուէր։*

— Կը փնտռուի Էսկիշէհիրցի Զիւմրութ Տէտէեան, հօր անուն՝ Մատթէոս, մօր անուն՝ Մարի (ծընեալ Էպիւշիմեան)։ Զիւմրիւթ ամուսնացած է եւ կը գտնուի Մարսէյլ։ Իր ամուսնոյն անունը եւ մականունը անծանօթ։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր մօրեղբօր Արթին Էպիւշիմեանի (Էսկիշէհիրցի), 54 rue de la Mare, *Փարիզ* (20):

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեներ. հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant *H. STEPHAN*

Թատերական ներկայացում Տէսինի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԷՍԻՆԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Նոյեմբեր 20ին, Տէսինի Հ. Յ. Դ. ժողովրդական տան մէջ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ՝ **Ա Ր Ա Պ Օ**

Կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը։

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ մասնաւոր յայտագրով:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

Կը նախագահէ եւ կը խօսի՝ **Պ. Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ**

ԵՐԳ, ՆՈՒԱԳ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԼԻՈՆ.— 3 Դեկտ. Շաբաթ իրիկուն, Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ։
ՎԻԷՆ.— 4 Դեկտ. Կիրակի առաւօտ։
ՎԱԼԱՆՍ.— 4 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ յետոյ։

ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՏարօնՏուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ
19 Նոյեմբեր Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ
ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Կը Նախագահէ՝ Պ. ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ եւ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Պ. Ա. Շահմուրատեան (*երգ*), Տիկին Սուրաբեան (*երգ*), Գալմանով (*դաշնակ*), *կ'արտասանեն՝* Պ. Ջարեհ Ղարիպեան եւ Օր. Տէր Թովմասեան: *Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը:*

Կէս գիշերէ յետոյ հայկական եւ եւրոպական պարեր

Տոմսերու գինը 7.50 եւ 5 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին «Յառաջ»ի խմբագրատունը, գրատուն Հրանտ Սամուէլ, Պետրոս Վարդանեան, 24bis rue Blanqui, *Լեւոն Տօնիկեան,* 52 rue Isidore Neujahr, Bagneux (Seine).

Պարահանդէս Նիսի մէջ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Նիսի մասնաճիւղին կողմէ
19 Նոյեմբեր, երեկոյեան ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ
Terminus*ի շքեղ սրահին մէջ* Bld. de la Madeleine
Ապահովեցէք ձեր տոմսերը նախօրօք

Պ Ա Ր Ա Հ Ա Ն Դ Է Ս — Ե Ր Ե Կ Ո Յ Թ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ Հայ Ակումբին մէջ
1 Bld. Carnot, *Ալֆորվիլ*
Կը խօսի՝ ՏԻԿԻՆ ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ
Կը ներկայացուի՝ **ԿԸՐԼ ՍԿԱՈՒՏ** (*գաւեշտ*)

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. Ա. Տէր Թովմասեան, Տիկիններ Ղ. Ժամկոչեան, Հ. Առաքելեան, *դերասան* կոթիկեան, Պ. Պ. Սուրէն, Գանթարճեան, վարդանեան, *եւն.: Ճազ՝ ղեկավարութեամբ* Պ. Մանտիկեանի:

Տոմսերու գիներ՝ 5 *եւ* 3 *ֆրանք*

Փարիզի Գրական Ակումբ *վաղը շբ. իրիկուն ժամը 8.30ին,* 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. *Զեկոյց Պ. Վրացեանի կողմէ՝* «Հայրենիք ամսագրի տասնամեակը»։ *Ընդմիջումէն յետոյ տեղի կ'ունենայ վարչութեան անդամներու ընտրութիւնը (Ակումբի անդամներու կողմէ)։* *Մուտքը ազատ է*

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՊԱՆԵԷՕ — ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ՊԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋ'ԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այս շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, տեղւոյն մանկապարտէզին մէջ

24, Rue Roger, Bagneux (Sein)

Կը խօսի՝ Պ. ՍԵՐԺ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Նիւթ ունենալով՝ Թատրոնի դերը եւ իր նշանակութիւնը

Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները *Մուտքը ազատ*

Ե Ր Ա Ժ Շ Տ Ա Կ Ա Ն Դ Ա Ս Ը Ն Թ Ա Ց Ք

Ա Ր Ա Ց Պ Ա Ր Թ Ե Ւ Ե Ա Ն Ի

Փարիզի պետական երաժշտանոցէն եւ Schola Cantorumէ

Տարրական եւ բարձրագոյն դասընթացք երաժշտական տեսական եւ գործնական ճիւղերու։

Դաշնակի, ձայնագրութեան (Solfège) եւ ներդաշնակութեան (harmonie)

Ըստ Փարիզի բարձրագոյն երաժշտանոցներու ծրագրին եւ նորագոյն մեթոտներու։

Դասաւանդութիւնք տեղի կ'ունենան մասնաւոր ժամադրութեամբ
Դիմել 35bis Rue de la Varenne (St. Maur)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— Իմացա՞ք տարաձայնութիւնը որ ամէն կողմ շրջան կ'ը[illegible] ըսի, թէ ընակչութիւնը Ռուլըր[illegible]իտի քշուի: Գլխովը հաստատական նշան ըրաւ:

— Այս տեղահանութիւնը շատ անհաճոյ պիտի ըլլայ մեզի:

— Կը խորհիմ թէ շատ բախտաւոր պիտի ըլլաք, եթէ Ռուլըրէն մեկնելու հրաման ստանաք: Այս ծակէն աւելի գեղեցիկ վայրեր շատ կան:

— Կը մոռնաք սակայն որ, ըսի, երբ մենք՝ խեղճ բնիկներս հեռանալու հրաման ստանանք, մեզի կը պարտադրեն անմիջապէս մեկնիլ. ժամանակ չեն տար հաւաքելու մեր գոյքերը. եւ քանի որ չենք կրնար ձեզի պէս անոնք բոլորը մեր փոկերուն չուրջը կախել եւ շատ հաւանաբար փոխադրութեան որ եւ է միջոց ալ չգտնենք, հետեւաբար ստիպուած հոս պիտի լքենք զանոնք:

Մտածկոտ՝ նստած իր սեւ կարկանդակը կը ծամծմէր:

— Եթէ ստիպուած էք մեկնիլ, ո՞ւր կը խորհիք երթալ, ըսաւ:

— Հօրեղբայրս Ռիւաէքուըրտի մէջ ագարակապան է, հոն պիտի երթամ, ըսի:

Գերման գնդացիրի վաշտերը այդ միջոցներուն անկախ միութիւններ էին իրենց սեփական փոխադրութեանց միջոցներով, եւ շնորհիւ կառավարութեան կողմէ իրենց տրուած մեծ արժէքին, վաշտի հրամանատարները թոյլատրուած էին գործել աւելի ազատօրէն քան շատ մը ուրիշ սպաներ: Ուստի գործիս յաջողութիւնը այս եղելութեան մէջ կը տեսնէի:

— Լաւ, ըսաւ Ֆաշիւկէլ, ձեզի կրնամ կառք մը տրամադրել: Վաղն իրիկուն փոխադրութեանց գոյքերը թող պատրաստ ըլլան սրճարանին առջեւ: Ո՞ւր կը գտնուի այդ ագարակը ուր կառապանս պիտի յանձնէ բեռը:

— Կը վախնամ որ շատ դժուար գտնէք տեղը, ըսի: Կարելի չէ՞ արդեօք որ կառապանին հետ միասին ճամբորդեմ. կը փափաքիմ անգամ մը Ժիւլ Հօրեղբայրը տեսնել. հրաշալի պիտի ըլլայ, եթէ կարենաք կարգադրել:

— Անշուշտ չէք սպասեր որ ձեզի համար անցագիր մը առնեմ, ըսաւ Ֆաշիւկէլ նեղուած ու մտազբաղ՝ կապերտին վրայ նայելով:

Սիրտս տխրեցաւ:

— Եւ սակայն միեւնոյնն է. պիտի երթաք: Ու խնդաց ձեռքերու շնորհալի շարժումով մը: — Լաւ գիտ մը յղացայ. բայց գրաւի կուգամ որ երբեք չպիտի կրնաք գուշակել թէ ի՞նչ է:

— Բացատրեցէք, գոչեցի:

— Մարթա, իբրեւ գերմանացի զինուոր մը պիտի երթաք, յարեց ան: Ու երբ տեսաւ որ իր թելադրութիւնը տեսակ մը անյուսութիւն պատճառեց ինծի, ըսաւ. «Ո՛հ, ամէն բան լաւ պիտի երթայ, հոգ ընելիք բան չկայ:

«Սովորական ճամբորդութեան ժամանակ կառապանին հետ ուրիշ մէկը եւս կը գտնուի. այս պարագային ձեզմէ աւելի յարմարը ո՞վ կրնայ ըլլալ: Երկայնահասակ էք ու եթէ վրանիդ ալ զոյգ մը «ծխափող» ունենաք, նաեւ վերարկու մը եւ զինուորական գլխարկ մը, այն ատեն մինչեւ անգամ ձեր Ժիւլ Հօրեղբայրը ձեզ այր մարդ պիտի կարծէ»:

— Կարծեմ քիչ մը վտանգաւոր բան է, ըսի, բայց պիտի ընեմ եթէ համազգեստ զրկէք:

×

Թէ ի՞նչ պիտի ընէի արգիլուած շրջանը մտնելէս վերջ՝ տակաւին մտքիս մէջ որոշապէս չէի ծրագրած: Ինձմէ կը պահանջուէր կարելի եղած բոլոր տեղեկութիւնները Պրիւժի շրջանի մասին, նաեւ դիրքը՝ ենթադրուած հեռախօսի վերջացած կէտին:

Կրնայի ինքնապաշտպանութեան պէտքը զգալ, բայց անշուշտ զինուած չէի կրնար երթալ: Ցաջորդ առտուն հիւանդանոցին մէջ առանձին գտնուած մէկ պահուս դարակէ մը գրպանեցի շիշ մը «քլորոֆորմ», լաւագոյն տեսակի զէնք մը կնոջ մը համար, որ այր մարդու հետ ձեռք ձեռքի կռուի մը միջոցին կարող է զգետնել:

Հիւանդանոցին հրամանատարէն քսանեւչորս ժամուան արձակուրդ առի, ըսելով որ մեր ծանօթ սպաներէն մին ազնուօրէն յանձն առած է մաս մը մեր արժէքաւոր առարկաներէն ազգականներուս մօտ տանիլ:

Ցաջորդ օրը հազիւ սկսած էր մութը իջնել, երբ կառքի մը ձայնը առի որ կեցաւ սրճարանին եւ եկեղեցիին դուրս պատերուն միջեւ, հանդարտ անկիւն մը:

Կառապանը իր բարձր նստատեղիէն վար ցատկեց եւ բարեւելով՝ լուռ ինծի երկարեց ծրար մը. անոր մէջ կային գերմանացի հասարակ զինուորի մը կօշտ կօշիկները, աւտոտ ու հինցած համազգեստ մը եւ վերարկու մը:

Հայրս գոյքերը կառքին մէջ տեղաւորելու ատեն կառապանին օգնեց. ես ալ ետեւի սենեակին մէջ աճապարանքով հագայ իմ ոչ այնքան ներկայանալի զինուորական համազգեստս:

Մազերս գլխուս գագաթը հիւսելէս վերջ, կլոր գլխարկը բաւական լայն եկաւ, մինչ կօշիկները եւ վերարկուն շատ լաւ յարմարեցան. այնքան ալ դէշ զինուոր մը չէի, բացառութիւն ըլլալով փափուկ այտերս եւ տժգոյն մորթս:

Անմիջապէս նստայ կառապանին քով եւ Ռուլըրս թողուցինք մեր ետեւ:

Շատ անգամներ քաղաքներու կամ գիւղերու մէջ պահակները մեզ կեցուցին. այս գործողութիւնը աւելի յաճախադէպ կը դառնար երբ քաղաքի մը մօտերը կը հասնէինք, ուր ծառերուն թանձր սեւ զանգուածները կը բարձրանային խաւարէն աւելի սեւ:

Կառապանին վստահ չէշտով արտասանած «53րդ գնդացիրի վաշտ» պատասխանը մեզ յաջողապէս անցուց շատ մը պահակներէ. եւ արդարեւ «գնդացիր» բառը կարծէք ճամբան «բացուէ՛, Սէզամ»ի կը վերածէր:

Մթնշաղին ագարակ հասանք: Հօրեղբայրս եւ իր երկու տղաքը վարդերով ծածկուած գաւիթէն դեռ նոր դուրս կուգային, օրուան աշխատանքի սկսելու համար:

Երբ զիս ճանչցան, ապշած մնացին եւ զարմացկոտ աչքերով ինծի նայեցան այս յանդգնութեանս վրայ:

Հօրեղբայրս ձեռքէս բռնեց եւ դէպի խոհանոց առաջնորդեց, ինքնիրեն մռլտալով «վստահաբար պիտի սպաննուի այս աղջիկը. խողը միշտ ալ խող է», եւ խորհրդաւոր կերպով գլուխը շարժեց:

Ծաշի նստանք. սեղանին վրայ կար առատ հաւկիթ, աղած խոզի միս, թարմ հաց եւ սուրճ, այնքան լաւ տեսակէն, որուն մասին Ռուլըրսի մէջ չէինք կրնար երազել անգամ:

Զինուորականիս ճաշը հաճոյքով լափեց եւ փափաքեցաւ մառանին մէջ քուն մը քաշել:

Թարգմ. *Ա. ՀԱՅԿԵԱՆ*

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

ՇԱԲԱԹ 12 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
12 Novembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2033 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՄԱՏԱՐԱԾ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆ

Տարուէ տարի պրկելով եւ քամելով, տնտեսական տագնապը ուժասպառ վիճակի մը մատնած է մեր հանրային կեանքը:

Արեւելեան գաղութները, արդէն աղքատ, շատոնց է որ կը տապլտկին անհնարին դժուարութեանց մէջ: Իսկ անոնք որ մեծ համբաւ ունէին եւ բախտաւոր կը համարուէին, ահա, իրենց կարգին, մատնուեր են նոյնքան խոր մտատանջութեան մը:

Եգիպտոսը ինքն իր մէջ հատաւ, եւ իր առաջնորդարանն անգամ փոխառութեամբ կը մատակարարէ:

Ամերիկան մէկ տարիէն միւսը աւելի կը սեղմէ իր ձեռքերը, ճնշուած՝ տեղական բազմազան հոգերու տակ:

Իսկ Ֆրանսայի համար, ապահովաբար պատմական պիտի մնայ 1932ը, եթէ աւելի սեւ օրերու չհանդիպինք:

Արտաքին երեւոյթով, ամէն ինչ լաւ կ'երթայ: Բայց հարեւանցի ակնարկ մը հրապարակին վրայ եւ հանրային հաստատութիւններէ ներս՝ պիտի համոզէր թէ շատ բան փոխուած է դէպ ի դէշը:

Պատահական օրինակ մը տուած ըլլալու համար, յիշենք թէ Փարիզի ջօջերը իրենց պատեանին մէջ կծկուեր են երեք տարիէ ի վեր:

Տիկնանց Կարմիր Խաչը, որ մէկ պարահանդէսով 120–150,000 ֆրանք հանելու կամք եւ կարողութիւն ունէր, երեք տարիէ ի վեր փակած է այդ գլուխը, եւ կը ճգնի դրամ ճարել աւելի համեստ միջոցներով: Այն ալ միշտ յուսախաբութեան մատնուելով, (ինչպէս վերջին «պազար»ը):

Աղքատախնամը շատոնց է որ կիրակիէ կիրակի ափ կ'առնէ ժամուն դուռը, իբրեւ եկամուտի աղբիւր:

Բարեգործականի տեղական մասնաճիւղը, որ տարին 15—20 հազար ֆրանքի եկամուտ մը ունէր, անճրկեր է անդամավճարներու նուազման առջեւ:

Մէկ խօսքով, աղբիւրները ցամքեր են: Այն աստիճան որ, եթէ երէկ մէկ դիմումով հազար կամ հինգ հարիւր ֆրանք ստանալու յոյս ունէիր, այսօր տասը դիմում յիսուն ֆրանք իսկ չեն կրնար ապահովել:

Երբ այս է կացութիւնը Լոյս – Քաղաքին մէջ, կարելի է գաղափար կազմել գաւառական քաղաքներու կացութեան մասին: եւ, աւելի հեռաւոր գաղութներու տագնապի մասին:

Այսօր, Աթէնքի մեր թղթակիցը, պարզելով դպրոցներու տագնապը, վախ կը յայտնէ որ քանի մը հատը փակուին:

Քանի՞ ամիս կրնան դիմանալ, վերջապէս, ուսուցիչ մը կամ վարժուհի մը, որ ունին 1500—800 տրախմի թոշակ (250—120 ֆր. օրուան սակով), երկու – երեք ամիսը անգամ մը դրամ ստանալու պայմանաւ...

Համատարած թշուառութիւն, այո՛, ամէն ճակատի վրայ: Եւ ամէն գաղութի մէջ: Մօտաւորէն, լուսաւորէն մինչեւ ամէնէն հեռաւորն ու չքաւորը:

Իսկ երեւոյթները ցոյց կուտան որ տակաւին պիտի տեւէ տագնապը, մեծ թէ փոքր երկիրներու մէջ:

Գիտնալով հանդերձ որ այսպէս է, ի՞նչ ընել:

Ամէն բան բախտին ձգել եւ յօրանջե՞լ, թէ միջոցներ խորհիլ հակազդելու:

Անշուշտ վերջինը: Ի՞նչ օգուտ վայրերան կանչերէն:

Մանաւանդ որ, հակառակ բոլոր դժուարութեանց, սպառած չեն մեր հաւաքական կարողութիւնները:

Ո՛ր եւ է պահանջի համար միշտ ալ դրամ կը ճարուի: Կը բաւէ որ մարդիկ բան – գործ ընեն:

Ահա վերջին օրինակը,—Պ. Զօպանեանը մէջտեղ մնացած էր: ճամբու ծախք չունէր՝ Էջմիածին երթալու համար:

Քանի մը հոգի աջ – ձախ ինկան: Զօպանեանն ալ հանդուրժեց այդ «մեծապատիւ մուրացկանութեան»: Եւ ահա 8—10,000 ֆր. ճարելով, ճամբու դրին ազգային վաստակաւորը, իբրեւ պատգամաւոր Լիոնի:

Ուրեմն, դրամ կը գտնուի փառքի կամ քմայքի համար: Իսկ ինչո՞ւ չպիտի գտնուի ոչ թէ ասոր ու անոր Էջմիածին ղրկելու, այլ հազարաւոր դպրոցականներ կամ չքաւորներ փրկելու համար:

Այն մարդիկը որ ճամբու ծախք ճարեցին անհատի մը, պիտի մերժե՞ն ամբողջ բազմութեան մը փրկագինը, — ուսում, սնունդ կամ դեղ:

Եւ մենք պիտի հանդուրժե՞նք, եթէ մերժեն:

Պիտի հանդուրժե՞նք, եթէ Տիկնանցը չկարենայ շարունակել իր նպաստը՝ Փաթրասի դպրոցին, ուր հարիւր մանուկներ հայ կը մեծնան: Կամ եթէ փակուին ուրիշ գաղթակայաններու դպրոցները, փողոց նետելով հազարաւոր մանուկներ:

Պիտի հանդուրժե՞նք որ պանիր – հացով դիմացող ուսուցիչներ եւ վարժուհիներ անվերջ տառապին, յուսահատին, քանի մը հազար ֆրանքի պակասէն:

Ընդհակառակն, այս տագնապը պէտք է մղէ մեզ աւելի լարելու մեր ճիգերը, աւելի սեղմելու գործակցութեան կապերը: Եւ մանաւանդ, աւելի սրելու մեր հանրային գիտակցութիւնը:

Ինքնապաշտպանութեան կռիւ է — կրկնենք միշտ — եւ պէտք է վարժուինք երկրորդականն ու անհրաժեշտը զանազանելու:

Որքան ալ ծանր ըլլայ տագնապը, աստիճան մը միայն կրնայ կաշկանդել մեզ:

Նիւթականէն աւելի հոգեկան թշուառութիւնն է որ կը սպառնայ մեր հանրային կեանքին:

Ուրեմն, մեր պայքարը պիտի մղուի այդ ուղղութեամբ:

Ի՞նչպէս ընել որ, աւելի լայնօրէն շարժման մէջ դրուին մեր նիւթական հնարաւորութիւնները:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՅԱՂԱԳՍ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԵԱՆ

Թերթերը կը պատմեն. —

Երկու դրացիներ, մէկը կին, միւսը աղջիկ, բուռն վէճի մը կը բռնուին:

Վէճը այնքան կը սաստկանայ որ, կինը աղջկան երեսին կը նետէ անպարկեշտ բառ մը, — պոռնիկ...

Աղջիկը, կատղած, շունչը կ'առնէ դատարան:

Բայց, իբրեւ գործնական Փարիզուհի, նախ կը դիմէ բժիշկի մը:

Հաստատել կուտայ իր կուսութիւնը եւ վկայականը գրպանը, պերճախօս փաստաբան մըն ալ կողքին, ատեան կը քաշէ բանսարկու կինը:

Դատարանը համբերութեամբ լսելով պատմութիւնը եւ կարդալով... կուսութեան վկայագիրը, երկու հազար ֆրանք տուգանքի կը դատապարտէ զրպարտիչ դրացին:

×

Ուրեմն Փարիզի մէջ ալ կան աղջիկներ, որ կը գուրգուրան իրենց կուսութեան վրայ:

Ոչ միայն կը գուրգուրան, այլ եւ կ'ապացուցանեն բժիշկին վազելով եւ վկայական մը նարելով:

Զարամիտ մը դիտել կուտայ թէ՝ բժիշկին դիմելն իսկ հակառակը կ'ապացուցանէ:

Փարի՛զ, Փարի՛զ, ո՛րքան գէշ անուն հանած ես:

Երանի՜ թէ աչքդ ելլէր, փոխանակ անունիդ:

Ինչե՞ր կան ու կ'ըլլան «նահապետական» Արեւելքի մէջ, մանաւանդ պատերազմէն յետոյ, բայց մարդիկ չեն հաւատար, որովհետեւ քո՛ւ անունդ ելած է:

Կրնա՞ս, դուն ալ, բժշկական վկայական մը հանել...

ՎԱՐԱԶ

Պ. ՐՈՒԶՎԷԼԹԻ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔԸ

Համաձայն վերջին լուրերու, նախագահական ընտրութեանց համար արձանագրուած էին 47 միլիոն հոգի, բայց 42 միլիոնը միայն մասնակցած են: Պ. Րուզվէլթ ստացած է 23 միլիոն քուէ, Հուվըր՝ 15 միլիոն, իսկ Թոմաս՝ ընկերվարական թեկնածուն՝ 1,500,000: Տակաւին յայտնի չեն հեռաւոր եւ յետամնաց վայրերու քուէները, որովհետեւ այդ շրջաններուն մէջ ելեկտրական մեքենայ չկայ եւ ընտրութիւնները կը կատարուին աւանդական ձեւերով:

Անշան է ընկերվարական թեկնածուին շահած քուէն, բաղդատելով ընտրող բանուորներու բազմութեան հետ. բայց ուշագրաւ է, երբ նկատի առնենք որ 1928ին նոյն Թոմասը մինչեւ 267,420 քուէ շահած էր: Մէկ ընտրութենէն միւսը Հուվըր կորսնցուցած է առնուազն վեց միլիոն քուէ, որոնք հանրապետականներէն անցած են ռամկավարներուն:

ԺԸՆԵՒԻ ԴԷՊՔԷՆ ՑԵՏՈՑ

Երէկ հաղորդած էինք Ժընեւի մէջ պատահած խռովութիւնները: Վերջին լուրերու համաձայն, վիրաւորներէն երկու հոգի եւս մեռած են, որով մեռածներու թիւը կը բարձրանայ 12ի: Վեց հոգի ալ հոգեվարք են: Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց ընկերվարական կուսակցութեան վարիչը եւ երկու անիշխանականներ: Կը փնտռուին նաեւ քանի մը ծանօթ համայնավարներ, որոնց երկուքը փախած են, կ'ըսուի: Ոստիկանութիւնը հաւաքեց բազմաթիւ հրացաններ որոնք զինուորներուն ձեռքէն խլուելով, խորտակուած էին ամբոխին կողմէ:

Լօզանի մէջ ալ խռովութիւններ պատահեցան եւ ոստիկանութիւնը վեց հոգի ձերբակալեց:

Բոլոր ցոյցերը արգիլուած են երկու քաղաքներուն մէջ ալ:

ՆՈՊԷԼԻ ՄՐՑԱՆԱԿԸ

Նոպէլի գրական մրցանակը տրուեցաւ անգլիացի վիպագիր եւ թատերագիր Ճօն Կէլսուորթիի, որ ծնած է 1867ին: Իսկ քիմիական մրցանակը շահեցաւ ամերիկացի գիտուն մը, Լանկմուիր:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Թուրքիա օտար մասնագէտներ կը վարձէ

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ նոյ. 9ին հասաւ եւ անմիջապէս ընկերի մեկնեցաւ Վորֆէլտ, ամերիկացի մասնագէտ մը, որ պիտի վարէ Թուրքիոյ մաքսային գործերը, իբրեւ խորհրդական: Պ. Վորֆէլտ լայն իրաւասութիւններ պիտի ստանայ, վերակազմելու համար ամբողջ մաքսային վարչութիւնը:

Ուրիշ ամերիկացի մասնագէտներ ալ վարձուած են եւ Թուրքիա կը հասնին այս ամսուան ընթացքին, կազմակերպելու համար օդանաւային սպասարկութիւնը ամբողջ Թուրքիոյ մէջ:

Օտար մասնագէտներ հրաւիրելու այս որոշումը կը նշանակէ թէ քէմալականութիւնը մէկդի դրած է մինչեւ հիմա հետեւած թունդ ազգայնական քաղաքականութիւնը: Իսկ յատկապէս ամերիկացի մասնագէտներ ընտրելով, Թուրքիա կ'ուզէ ապացուցանել թէ չէ մոռցած եւրոպական պետութեանց քաղաքական դիտումները՝ պատերազմէն առաջ, ինչպէս եւ անոնց դերը՝ իբրեւ թշնամի:

Միւս կողմէ, հասկնալի է որ Թուրքիա կ'ուզէ սիրաշահիլ Ամերիկան, դրամ ճարելու համար:

Անգլիա եւ Ֆրանսա պայմանաժամ կ'ուզեն

Ուաշինկթընի անգլիական դեսպանը Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարին յանձնեց ծանուցագիր մը, որով Անգլիա կը խնդրէ յետաձգել դեկտ. 15ին վճարելի պարտքը:

Ֆրանսան ալ կ'ուզէ յետաձգում խնդրել: Բայց, որպէս զի չկարծուի թէ Անգլիոյ հետ միացեալ ճակատ կազմեր են, քանի մը օր յետոյ պիտի կատարէ իր դիմումը:

Անգլ. ծանուցագիրը նոր պայմանաժամ խնդրելով, միեւնոյն ատեն կը թելադրէ վերաքննութեան ենթարկել պարտքերու խնդիրը:

Ժողովուրդը անօթի է, իսկ բանակը...

Բոլշեւիկեան յեղափոխութեան 15ամեակին առթիւ, խորհրդային իշխանութիւնը որոշեց աւելցնել բանակին, նաւատորմին եւ օդային ուժերու սպաներուն եւ զինուորներուն ռոճիկները: Յաւելումը կը հասնի հարիւրին 40էն մինչեւ 100ի: Խորհրդային դրամը չափազանց ինկած ըլլալով, տեսակ մը հատուցում է այս յաւելումը:

Մէկ ամիս առաջ ալ ընդհանուր յաւելում եղաւ ճարտարարուեստի աշխատաւորներուն համար:

Իսկ ժողովուրդը կը շարունակէ պոչ բռնել:

Յոյս չկայ Ռումանիոյ դաշնագրին

Պուքրէշէն կը հեռագրեն թէ՝ կառավարութիւնը նոր ծանուցագիր մը ուղղեց խորհրդային իշխանութեան, ոչ – յարձակման դաշինքի մասին: Այս ծանուցագիրը մեծ տարբերութիւն չունի նախորդներէն, եւ հետեւաբար յոյս չկայ որ բանակցութիւնները բարեյաջող ելքի մը յանգին:

Ըստ երեւոյթին, այս առթիւ, թէ գլխաւոր դժուարութիւնը Պեսարաբիոյ խնդիրն է: Ռումանիան վերջնապէս փակուած կը համարէ այս հարցը, իսկ Մոսկուա կ'ուզէ առկախ ձգել զայն:

Դէպի զինաթափութիւն՝ ճառերով

Անգլիոյ Երեսփ. ժողովին մէջ, վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան զինաթափութեան մասին: Այս առթիւ խօսք առնելով, արտաքին նախարար Սըր Ճօն Սայմըն շնորհաւորեց Ֆրանսական ծրագիրը, բայց միեւնոյն ատեն տրամադրութիւն յայտնեց ճանչնալու Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքը, պայմանաւ որ վերազինութեան չյանգի: Յետոյ, մերժեց Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ առանձին բանակցութիւն կատարելու ձեւը, զոր կը ջատագովէ Պերլին: Անգլիական ծրագիրն է՝ բոլոր բանակցութիւնները կատարել Ժընեւի մէջ, հաւաքաբար, եւ զինաթափութիւնը կատարել աստիճանաբար:

Խօսք առաւ նաեւ Պ. Չէմպըլէյն, նոյնպէս ճանչնալով Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքը, պայմանաւ որ բոլոր ազգերն ալ յանձն առնեն չդիմել զինու զօրութեան, իրենց ներկայ կամ ապագայ վէճերը կարգադրելու համար: Շեշտեց թէ դաշնագիրները կարելի է բարեփոխել միայն հաւաքական համաձայնութեամբ:

Նոր կառաւաններ դէպի Սիպերիա

Լեհական թերթերը կը գրեն թէ Զինովիեւի եւ Կամենեւի վերջին դատապարտութեան առթիւ, 800 հոգի աքսորուած են Սիպերիա: Խուզարկութեանց ընթացքին, բռնուած է 160 էջնոց գրքոյկ մը որ խիստ բուռն մեղադրանքներ կը պարունակէ Ստալինի եւ անոր քաղաքականութեան դէմ: Կ'ըսուի թէ դատապարտեալները հազարաւոր օրինակներ տպած եւ ցրուած էին Ռուսիոյ մէջ... օդանաւով:

Քիմիական պատերազմին դէմ

Զինաթափութեան խորհրդաժողովին դիւանը շարունակելով քիմիական պատերազմի հարցին քննութիւնը, ուսումնասիրեց անսաստողներուն դէմ միջոցներ ձեռք առնելու խնդիրը: Ֆրանսական պատուիրակը առաջարկեց հաւաքաբար զսպողական միջոցներու դիմել, եթէ այս կամ այն պետութիւնը յամառի քիմիական պատերազմի դիմել: Անբաւական համարեց դիւանագիտական յարաբերութեանց խզումը կամ ուրիշ պետութեանց միջամտութիւնը, որ ժամանակի կը կարօտի: Անգլիական պատուիրակը պատասխանեց թէ չի գիտեր իր կառավարութեան վերջնական տեսակէտը՝ այս հարցի մասին:

Խնդիրը չափազանց բարդ ըլլալով, վիճաբանութիւնները կը շարունակուին:

ԹՈՇԱԿՆԵՐՈՒ ԿՐՃԱՏՄԱՆ ԴԷՄ

— :-: —

ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ ԽՕՍՔԷՆ ԳՈՐԾԻ ԱՆՑԱՆ

Ֆրանսայի պետական պաշտօնեաներու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը բացուեցաւ հինգշաբթի օր, Փարիզի մէջ: Օրակարգի բուն խնդիրն էր թոշակներու կրճատման հարցը (2—10 առ 100): Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը խօսք առնելով, յայտարարեց.

— «Մեզի կ'ըսեն թէ չպիտի դպչին փոքր թոշակներուն եւ թէ իրաւունք չունինք ընդդիմանալու մեծ թոշակներուն կրճատման: Ուշադրութի՛ւն. ծուղակ մըն է որ կը պատրաստեն: Եթէ մենք թոյլ տանք որ զեղչեն մեծ թոշակները, քանի մը ամիսէն կարգը պիտի գայ փոքր ռոճիկներուն: Պէտք է ուժգնօրէն պայքարինք ո՛ր եւ է կրճատման դէմ: Ես չեմ կրնար նախատեսել մեր պարտութիւնը: Մենք բաւական զօրաւոր ենք եւ զօրաւոր միջոցներ պիտի ունենանք, ետ առնել տալու համար կառավարութեան որոշումը»:

Ամբողջ սրահը կը ծափահարէր այս յայտարարութիւնները:

Ընդհ. քարտուղարը (Պ. Շարլ Լօռան) աւելի ոգեւորուելով, աւելցուց.

— Եթէ կառավարութիւնը յամառի, այն ատեն նարնատումներ պիտի լսուին ամբողջ երկրին մէջ: Բանակը եւ ոստիկանութիւնն ալ, որ շահագրգռուած են այս գործին մէջ, ուրիշ բան չպիտի կրնան ընել եթէ ոչ միանալ մեզի:

Այնուհետեւ խօսք առաւ Պ. Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը, որ յայտարարեց թէ իր ներկայացուցած կազմակերպութիւնը հոգիով մարմնով կը մասնակցի պայքարին, պաշտպանելու համար պաշտօնեաներու եւ բոլոր աշխատաւորներու շահերը:

— Ելմտացոյցին բացը գոցելու համար, պէտք է առողջացնել ազգային տնտեսութիւնը: Ուր միլիառ ֆրանքի բացը սարսափի չի մատներ զիս երկրի մը մէջ ուր դիզուած դրամագլուխը հարիւր միլիոնէն աւելի է:

Պ. Ժուհօ շեշտեց թէ ազգային միջոցները անբաւական են եւ թէ միջազգային միջոցներով պէտք է լուծել այս կարգի հարցերը:

Յետոյ վիճաբանութիւններ կատարուեցան պայքարի միջոցներու մասին: Առաջարկներ կային ընդհ. գործադուլ յայտարարելու, բայց քարտուղարը դիտել տուաւ թէ կարելի է գտնել նուազ վայրագ եւ աւելի բանաւոր միջոցներ: Այսպէս, ամէնէն առաջ կրնան գործի սկսիլ տուրքի պաշտօնեաները, ձգձգելով գանձումները, նոր պայմանաժամ տալով հարկատուներուն եւն.: Հանրօգուտ շինութեանց պաշտօնեաները կրնան հետեւիլ սա ձեւին, — «այսքան վնարումով այսքան գործ կ'ըլլայ»: Մաքսատան պաշտօնեաները դադրեցնելով ամէն գործողութիւն, անելի կը մատնեն միջազգային նաւահանգիստներն ու կայարանները:

Այս բոլոր վիճաբանութիւններէն յետոյ, որոշուեցաւ յանձնախումբ մը կազմել, պայքարի վերջնական միջոցները ճշդելու համար: Մասնաւորապէս նկատի պիտի առնուին 1) Կրաւորական դիմադրութիւն եւ խափանարար միջոցներ. — 2) Բոլորովին դադրեցնել ամէն աշխատանք. — 3) Ձեռք առնել բոլոր սպասարկութիւնները եւ բանեցնել ի հաշիւ պաշտօնեաներուն:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱՏՈՐՄԸ

Շահը պատերազմական եւ ծովային նախարարին հետ Պուշիր գնաց նոյ. 4ին, «Փէլէնկ» թնդանօթակիրով, որ մէկն է վերջերս շինուած վեց մարտանաւերուն: Պէնտէր Շափուրի մէջ Շահը կատարեց նոր նաւահանգիստին բացումը: Այս նաւահանգիստը վերջին կայանն է պետական երկաթուղիի հարաւային գծին, Պարսից ծոցին վրայ: Պարսկական նոր նաւատորմին կազմութեան առթիւ, տօնակատարութիւններ տեղի կ'ունենան Մուհամմէրայի, Ապատանի եւ Ահվազի մէջ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԻՆՉՊԷՍ ԾԱՒԱԼԵՑԱՒ ՄԻԼԼԻ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Է.

Այս թանձր մթնոլորտին մէջ է որ կը բացուի Սեբաստիոյ համաժողովը, առանց որ եւ է որոշ ծրագրի: Սեղանի վրայ է դիմադրութեան խնդիրը, բայց պատգամաւորները միաձայն չեն այս մասին: Կասկածողներ կան թէ յիմարութիւն է դիմադրել Անգլիացիներուն:

Մուսթաֆա Քէմալ բացառիկ համբերութիւն ցոյց կուտայ վիճաբանութիւններու ընթացքին — պէտք է դիմադրել եւ անմիջապէս, այս մասին երկու կարծիք չի կրնար ըլլալ: Կը ճառէ, կը բացատրէ, կը խրատէ, կը խանդավառէ ու վերջին պահուն է միայն որ իր ետեւէն կը տանի ժողովին մեծամասնութիւնը: Բայց չեն վստահիր իրեն. նոյն իսկ Րէուֆ եւ Գարա Պէքիր դժգոհ են անոր յանձնապաստան կեցուածքէն: Ի՜նչ փոյթ, Մուսթաֆա Քէմալի «անհատականութիւնը կը տիրապետէ բոլորին: Շատ չանցած նոր դէպք մը կը նպաստէ իր դատին:

Սուլթանը հեռագրով հրաման կուտայ Մալաթիոյ կառավարիչ Ալի Կալիպին որ Քիւրտերու օժանդակութեամբ երթայ Սեբաստիա, լուծէ համաժողովը եւ ձերբակալէ պատգամաւորները: Սուլթանը դեռ հաւատք ունի Քիւրտերու մասին:

Մուսթաֆա Քէմալ հեռագրին պարունակութեան կը տեղեկանայ Ալի Կալիպէն առաջ: Զայրոյթ համաժողովէն ներս — ի՜նչ անարգանք, քիւրտ ցեղապետներու օժանդակութեան դիմել: Քէմալ կը հաւաքէ քանի մը գինուոր եւ կը յարձակի Ալի Կալիպի վրայ. կը ցրուէ քրտական ուժերը եւ յաղթական, կը վերադառնայ Սեբաստիա:

Ա՛լ իր հետն է համաժողովը վերջնականապէս: Կը «խմբագրեն Ազգային Ուխտ»ը որուն մէջ իրարու ետեւէ կը շարեն Թուրքիոյ հաշտութեան պայմանները: Պիտի կռուին մինչեւ անոնց իրականացումը:

Քէմալ կասկած չունի որ Ալի Կալիպի ղրկուած հեռագրին բուն հեղինակը վարչապետ Տամատ Ֆէրիտն է: Եւ աճապարիկ վերջնագիր մը Պոլիս — փաշան պէտք է հրաժարի եւ պէտք է ընտրուի նոր խորհրդարան մը: Պատասխան չկայ Պոլսէն: Քէմալ կը հրամայէ զինուորական իշխանութեանց՝ իրենց հսկողութեան տակ առնել հեռագրատուները, կտրել Պոլիսը Անատոլուէն, իրեն ուղարկել բոլոր պետական հասոյթները եւ քաղաքային վարչութիւնը յանձնել վստահելի մարդոց:

Տեղի կուտայ Սուլթանը: Վարչապետը կը հրաժարի: Ընտրութիւնները կը կատարուին եւ նոր խորհրդարանին մէջ մեծամասնութիւն կը շահին համաժողովին անդամները: Քէմալ կ'ընտրուի Կարնոյ երեսփոխան:

Համաժողովը կը փոխադրուի Էնկիւրի. այնտեղ են բոլոր երեսփոխանները՝ պատրաստ՝ մեկնելու Պոլիս: Չէ՞ որ այնտեղ պիտի գումարուի խորհրդարանը եւ պիտի լուծուի համաժողովը որուն պէտք չկայ այլ եւս: Մուսթաֆա Քէմալ կը հակառակի այդ երկու տեսակէտներուն ալ:

Համաժողովը պիտի շարունակէ դեռ իր գոյութիւնը, մինչեւ որ խորհրդարանը իր գոյնը ցոյց տայ: Ինչ կը վերաբերի Պոլիս փոխադրուելու հարցին, Քէմալ հիմնովին հակառակ է առոր — «Օտար՝ անգլիական իշխանութիւն կայ Պոլսոյ մէջ. կրնան ձերբակալել մեզ: Ո՛չ, խենդութիւն է այնտեղ երթալ. խորհրդարանը պէտք է մնայ Էնկիւրի, որպէս զի գործէ ազատ ու անկախ»:

Այս անգամ Քէմալ կը պարտուի: Երեսփոխաններուն մեծ մասը աւելորդ կը գտնեն այս ըմբոստ կեցուածքը. պէտք է երթան Պոլիս, իբրեւ հաւատարիմ ծառաները Սուլթանին: Տեսնելով որ չպիտի յաջողի տարհամոզել զանոնք, Մուսթաֆա Քէմալ հրահանգներ կուտայ անոնց՝ ապագայ գործունէութեան մասին: Նորընտիր երեսփոխանները դժգոհ են անոր այս յաւակնոտ ընթացքէն — ա՞ն ո՞վ է որ իրենց խրատ պիտի տայ, ու կը մեկնին Պոլիս, Րէուֆի առաջնորդութեամբ:

Քէմալ առանձին կը մնայ Էնկիւրի, միշտ ինքնավստահ: Երեւոյթները ցոյց կուտան որ հակազդեցութիւն մը յառաջ եկած է ժողովուրդին մէջ: Նոր մտայնութիւն մը, կարծես, Սուլթանին եւ կառավարութեան հպատակելու եւ խուսափելու քաղաքացիական կռիւէ մը: Բանակն ալ այդպէս կը մտածէ:

Բայց Մուսթաֆա Քէմալ դէպքերը կը դիտէ հանդարտօրէն: Վստահ է որ մօտալուտ է տագնապը: Անվհատ՝ աշխատանքի կը լծուի դարձեալ:

Նոր՛ խորհրդարանը կարծուածին չափ ալ թոյլ չէ: Գրաւման բանակին հրամանատարութեան պայմանները հազիւ թէ կը լսուին:

Դիմադրութիւնը հետզհետէ կը ծաւալի: Թուրք զօրաբանակները յարձակում կը գործեն Դաշնակից գինուորներու վրայ: Անկանոն պատերազմ Կովկասէն մինչեւ Միջերկրականի ափերը: Թուրքերը կը մերժեն զէնքերը վար դնել:

Դաշնակիցները ճարահատ կը դիմեն խիստ միջոցներու. կը գրաւեն Պոլիսը (16 Մարտ 1920), կը ձերբակալեն ըմբոստ ղեկավարներէն ոմանք, ի մէջ այլոց Րէուֆն ու Ֆէթհին, կը փակեն խորհրդարանը եւ Մալթա կ'ուղարկեն ձերբակալուածները: Կարգ մը ծանօթ Թուրքեր մազապուրծ կ'ապաստանին Էնկիւրի, ինչպէս Ըսմէթ, Ֆէվզի, Խալիտէ Էտիպ հանըմ, իր ամուսինը եւ ուրիշներ:

Սուլթանը՝ հլու հնազանդ Դաշնակիցներուն. կը լրացնէ անոնց ճիգերը: Պատերազմական նախարար՝ Սիւլէյման Շէֆքէթ փաշայի ղեկավարութեան տակ կը կազմակերպէ «խալիֆայինն բանակը»: Կը գրգռէ ժողովուրդը կրօնքի եւ Մուհամմէտի անունով եւ կը բանայ քաղաքացիական պատերազմ մը: Մոլեռանդ է թուրք գիւղացին: Խալիֆային խօսքը սրբութիւն է: Ա՛լ արիւն կը թափի Թուրքիոյ մէկ ծայրէն միւսը: Թուրքերը իրար կ'ուտեն ամէնէն վայրագ ձեւերով: Անխնայ կը սպաննեն Քէմալի մարդիկը: Տամատ Ֆէրիտ փաշա կը վերադառնայ իր նախկին պաշտօնին. կը բանադրուին Քէմալն ու իր հետեւորդները: Մահուան կը դատապարտուի «աւազակապետ»ը:

Անգլիոյ հելլէն բանակը կը յառաջանայ Իզմիրէն՝ արիւն եւ աւեր սփռելով իր ճամբուն վրայ: Քիւրտերը կ'ըմբոստանան եւ կը կռուին ի փառս խալիֆային. խառնակ է կացութիւնը Պոլսի մէջ եւ կը դիմադրեն Քէմալի ուժերուն դէմ: Իզմիթ, Պրուսա, Ատափազար, Գոնիա, Սամսոն հետզհետէ կ'իյնան Սուլթանին իշխանութեան տակ: Սարսափելի է կացութիւնը Քէմալի համար եւ մօտալուտ իր վախճանը:

— «Ահաւասիկ նստած է ան կրակին առջեւ, գլուխը կախ, ձեռքը ծնօտին, ընկճուած: Զօրավար մըն է առանց բանակի. պետը առժամեայ կառավարութեան մը, առանց դրամի, առանց իշխանութեան. ի՜նչ ծրագիրներ կազմած էր Թուրքիան օտարներէն ազատելու համար. ի՜նչ աշխատանք թափած էր: Այդ ամէնը մոխիրի վերածուած էին հիմա: Ցանկարծ ոտքի կը կենայ Քէմալ, կը թօթուէ ինքզինքը վայրի անասունի մը նման ու կը մռնչէ, Էնկիւրիի փոքր գայլը կը մռնչէ: — Պիտի կռուիմ, պիտի ազատեմ Թուրքիան»:

Գիշեր ցերեկ կ'աշխատի, կը գրէ, կը խօսի, կը վիճի, կը զայրանայ, անդադար կը ծխէ: Անհանգիստ բան մը կայ իր մէջ: Կը հաւատայ թուրք ժողովուրդին կենսունակութեան. կը խանդավառէ իր շուրջիններըը ու կը պատրաստէ նոր յարձակողական մը՝ իր թշնամիներուն դէմ:

Նախ կը մաքրէ Էնկիւրին Սուլթանին հետեւորդներէն: Կը կասեցնէ Յոյներու յառաջխաղացումը. կը յարձակի Մարաշի վրայ «ընաջինջ ընելով Ֆրանսական ուժերը եւ Հայերը»: Կը ջարդէ Քիւրտերը, ետ կը մղէ Իտալացիները Գոնիայէն եւ անգլիական ուժերը՝ Էսկիշէհիրէն և իբրեւ պատանդ կը ձերբակալէ Դաշնակից սպաներ եւ զինուորականներ, փոխարինելու համար Մալթա աքսորուած Թուրքերը:

Դաշնակիցներու մետասաներորդ ժամու խիստ քաղաքականութիւնը աւելի եւս կը գրգռէ Թուրքերը, որոնք կամաց կամաց կը բոլորուին Մուսթաֆա Քէմալի շուրջ: Պառակտում յառաջ կուգայ սուլթանական ուժերուն մէջ: Ամէն մարդ իր կրցած ձեւով կ'աշխատի սատարել ազատագրական շարժման ղեկավարներուն: Քէմալն է ուշադրութեան կեդրոնը: Էնկիւրի լեցուած են ամէն դասակարգէ մարդիկ — հանրային գործիչ, զինուորական, նախարար, երեսփոխան, հարուստ, աղքատ, գիւղացի, քաղաքացի, բոլորը, բոլորը այնտեղ են, Քէմալի շուրջը եւ կը սպասեն անոր հրամաններուն:

Այս իրարանցումին մէջ, Էնկիւրիի մէջ կը վերաբացուի Անգլիացիներու կողմէ բռնի փակուած խորհրդարանը — Ազգային Մեծ Ժողովը — Մուսթաֆա Քէմալի նախագահութեամբ եւ կը կազմուի կառավարութիւնը: Մուսթաֆա Քէմալ այլ եւս կը զգայ իր ուժին տարողութիւնը: Գիտէ որ ղեկավար մըն է եւ ունի հետեւորդներ:

Ֆրանսայի նախագահին շնորհաւորական մէկ հեռագրին կը պատասխանէ, հետեւեալ խրոխտ բառերով.

— «Որքան ատեն որ Թուրքիոյ մայրաքաղաքը կը գտնուի օտարներուն ձեռքը, Ազգային Ժողովն է միայն որ պիտի որոշէ Թուրքիոյ ճակատագիրը: Սուլթանին եւ կառավարութեան հրամանները ինքնաբերաբար ջնջուած են. Թուրք ազգին իրաւունքները բռնաբարուած են: Թուրք ժողովուրդը պիտի պաշտպանէ իր իրաւունքները իբրեւ անկախ պետութիւն. ան պիտի կնքէ պատուաբեր հաշտութիւն մը, բայց միայն իր կողմէ նշանակուած ներկայացուցիչներով»:

Ուրիշ առիթով մը, երբ իրեն կը կարդային Սըր Էտուըրտ Կրէյի մէկ ճառը, Մուսթաֆա Քէմալ փրփրած՝ իր զայրոյթը կը յայտնէ սա բառերով.

— «Այդ Անգլիացիները թող հասկնան որ մենք ալ իրենցմէ վար չենք մնար. անոնք մեզի հետ պէտք է վարուին հաւասար իրաւունքներով. մենք երբեք չպիտի խոնարհինք անոնց առջեւ. մեր, ամենավերջին գինուորով պիտի ծառանանք անոնց դէմ, մինչեւ որ իրենց գլխուն վրայ ջախջախենք իրենց քաղաքակրթութիւնը»:

Իսկապէս այս յանդգնութեա՞մբ ողջունած է Քէմալ, Անգլիոյ նախկին արտաքին գործերու նախարարին խօսքերը: Չենք գիտեր: Արմսթրօնկ երէկը կը բացատրէ ու կը նկարագրէ այսօրուան յաղթանակով: Կը փորձէ անաչառ երեւալ, բայց այնքան կախարդուած է Քէմալի «հրաշքներէն» որ, երբեմն կը մոռնայ համեստութիւն դընել իր նկարագրութիւններուն մէջ: Բառեր, ածականներ, փառաբանութիւններ ձեր ուզածին չափ:

«Իր յանդուգն խօսքերը ներշնչուած էին իր մեծ հաւատքէն, իսկ այդ հաւատքին հետ Մուսթաֆա Քէմալ ունէր հպարտութիւն մը. Թուրք ըլլալու եւ իր ետին մեծ պատմութիւն մը ունեցող ցեղի մը ղեկավարը ըլլալու հպարտութիւնն էր ան», կ'ըսէ Արմսթրօնկ:

«Մեծ պատմութի՞ւն»: Ինչո՞վ Հայկական ջարդերո՞վ. թէ ... աշխարհասասան աւերածութեամբ:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Ի ԽՈՐՈՑ ՍՐՏԻ

— :-: —

«Յառաջ»ի ընթերցողները ուշադրութի՞ւն ըրէ՞ն սա մանրամասն եւ յուզիչ փնտռտուքին. —

«Կը փնտռեմ քոյրս, Երզրումցի Աղանի Եաղուպեան, հօր անուն՝ Հաճի Մարտիրոս, մօր անուն՝ Հաճի Մագտաղինէ, եղբօր անուն՝ Խաչատուր: Տեղահանութեան միջոցին միասին էինք մինչեւ Ակն, ուր հայրս մեռաւ, մայրս ծանրապէս հիւանդացաւ, իսկ եղբայրս իր նշանածին հետ մեկնեցաւ Արաբկիրի շրջանները: Թուրք կին մը քոյրս Ակն տարաւ: Այդ օրը բոլոր փոքրիկները գետը նետեցին, ես կրցայ ազատիլ եւ հետեւեալ օրը Ակն երթալով գտայ քոյրս: Քանի մը օր վերջ գիս թրքական որբանոց մը տարին, քոյրս մնաց թուրք կնոջ մօտ: Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ՝ Էլիզ Մանուկեանի»:

Ասիկա յօդուած չէ, իմ բարեկամ ընթերցողներ, ասիկա «Յառաջ»ի չորրորդ էջի անբաժան փնտռտուքներէն մէկն է:

«Յառաջ»ի ծնունդեան եւ աճման ընկերն եմ. վաղեմի ընկերը եւ գիտեմ որ իր փնտռտուքները, որ ժողովուրդին օգտակար հանդիսացող յայտարարութիւններ են, ամէնէն քիչ կը վճարուին:

Մօտ 15 տարի է որ մեր ժողովուրդը փնտռտուք կուտայ ու փնտռտուք կը կարդայ, ինչպէս Եւրոպայի գործարանները գործաւոր կը փնտռեն ու անգործը կը կարդայ:

Թշուա՛ռ ժողովուրդ:

Թշուա՛ռ Էլիզ:

Եթէ Էլիզներուն եւ Ցարութիւններուն քոյրերը եւ եղբայրները տարիներ առաջ իրենց բնական մահով մեռած ըլլային, կը կարծէ՞ք որ անոնց կսկիծը դեռ կը շարունակուէր այդ համեմատութեամբ: Վեց կորուստ ունիմ իմ ընտանիքէս ու կ'ըսեմ — ոչ, ոչ, ոչ: Ուրեմն ի՞նչ է այն հոգեբանական գաղտնիքը եւ պատճառը որ այսքան կը փնտռենք ու մէկ հազարերորդը միայն կը գտնենք ու գտնուած պարագային ալ փնտռողին չափ «Յառաջ»ն ալ կ'ուրախանայ եւ առանձնապէս կը յիշատակէ թերթին մէջ:

Գաղտնիքը այն է որ մենք ազգին կէսը կը փնտռենք. եւ շատերը, եթէ ողջ են, վաղը մեզի դէմ գնդակ պիտի արձակեն, մեզի համար դաւադիրներ պիտի ծնին: Եւ պատմութիւնը անկիւն մը պիտի արձանագրէ — «Այս ազգը չկործանեցաւ հարիւրաւոր տարիներ, բայց կործանեցաւ այն ատեն, երբ իրենց ազգին մէկ կարեւոր մասը յուծուեցաւ իրենց ոխերիմ թշնամիին մէջ»:

Հէ՛յ ազգ, հէ՛յ հայ ազգ, արթնցի՛ր: Չի իմ թոռս ու քու թոռդ, օր մը, անգիտակցաբար պիտի ճակատին քու եղբօրդ եւ իմ եղբօրս թոռներուն հետ:

Հէ՛յ ազգ, քու թմրութիւնդ թօթափելու համար «հէ՛յ» մը միայն բաւական պէտք է ըլլայ: Դուն առիթները մանհոնգալով պիտի փնտռես քու ճամբադ: Ոչ թէ հինգ հարիւր ֆրանքներուէր խոստանալով:

Խե՛ղճ Էլիզ, կը մեղքնամ քեզ, ատելով միասին սա օտար անունդ: Երզրումցի Հաճի հայրդ անպայման կը կարծէր որ աղէկա Հայու անուն է: Բայց պիտի ատեմ քեզ, երբ (երանի թէ) գտնես քոյրդ ու այլ եւս հոգեբուդ վերջ տաս եւ ըսես, «այլ եւս երջանիկ եմ, ուրիշ բան չեմ ուզեր աշխարհէն»: Այլ հոգերդ աւելի պէտք է շատնան ու ըսես, «հազարաւորներ կան ինծի պէս որ սակայն չգտան ու չպիտի գտնեն իրենց ձագերը»:

×

Օրուան աշխատանքիս մէջ միշտ ալ կ'ունենամ ողբալու պատճառներ: Դեռ երէկ ունեցայ նոր պատճառ մը եւս: Խելօք Ալպանիացի մը, որ կրթուած ու զարգացած հազարապետ մըն է, կ'ըսէր մտերմօրէն.

— «Եթէ Հայերը մեզի նման տեղ մը գրաւած ըլլային Եւրոպայի մէջ, այսօր վստահ եմ որ Եւրոպայի մէջ հաւնելի անուելիք պետութիւն մը կը գտնային:

«Տեղ մը» — այս երազը իրականացնել՝ մեր վզին պարտքն է, հայ երիտասարդներ: Ցետագային ոչ միայն մենք պիտի ամչնանք, այլ եւ մեզ զաւակները: Գովեստն ու փայփայանքը կը շփացնեն անհատները, բայց կ'ուժեղացնեն ազգերու ողնայարը, պայմանաւ որ ամուր ըլլայ: Թոքախտի չափ մռայլ է, սակայն, Հայոց ազգի ներկան:

Հա՛յ ժողովուրդ, արթնցիր եւ մի թերագնահատեր ինքզինքդ, Թուրքը ուժ ունի, բայց աւելի ուժովներ կան յարատեւ պայքարի առջեւ:

Այս վայրկեանիս միտքս կուգայ Քրաֆթ Պոնարի մէկ խօսքը, «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ:

— «Չիչէրին ըսաւ ինծի թէ արտաքին կազմակերպութիւններու մէջ շատ կարեւորութիւն կուտան Դաշնակցականներուն եւ անոնց դրօշակին»:

Երբեմնի միահեծան Չիչէրինին այս խօսքերը՝ անշուշտ որ իմաստ մը ունին:

Եթէ հայ ժողովուրդը միաձեւ մտածել սկսի, եթէ գնահատէ կուռ հաւաքականութեան եւ անկէ ծնելիք անկախութեան արժէքը, անպայման կը յաղթէ:

Երիտասարդական տարածուն կազմակերպութիւն մը աւելի քան անհրաժեշտ է, սիրելի Մալկմրացի: Տես սա խեղճ Էլիզը իր պատմութեան ամփոփումով իր քոյրը կը փնտռէ, իսկ մենք որ քով քովի ենք, կարծես զգուած ենք իրարմէ:

Բայց պէտք է պատրաստել երիտասարդութիւնը:

Ե. ՊՈՒՌՆԱԶԵԱՆ

ԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԸ

Իրենց եւ մեր սեւ բախտից՝ ռուս. յեղափոխականները բոլշեւիկեան շարժման ժամանակ չունէին իրենց ընկերներից կազմուած մարտական խմբեր, որ կարողանային իր բնի մէջ խեղդել բոլշեւիկեան շարժումը. եւ բոլշեւիկ ղեկավարներին խիստ պատիժների ենթարկէին. ինչպէս նաեւ զօրքի մէջ կարգապահութիւն մտցնէին եւ կորովը բարձրացնէին:

Այս տեսակէտից Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր քաջարի եւ հայրենասէր մարտիկներով շատ խոշոր դեր կատարեց թէ Հայաստանում բոլշեւիկեան շարժման եւ Փետրուարեան ապստամբութեան, եւ թէ բոլոր միջցեղային եւ միջկուսակցական բախումների ժամանակ, երբ պէտք պէտք էր սպառազինուած մարտիկներով հրապարակ գալ հայ ժողովրդին եւ հայ իշխանութեան պաշտպանելու համար:

Ռուս. Յեղափոխականները, Ալ. Կերենսկին իր վարչապետ, ռազմական նախարարի եւ միեւնոյն ժամանակ 15 միլիոնանոց ռուսական բանակի գերագոյն հրամանատարի հանգամանքով Հոկտեմբերեան ապստամբութեան օրերին, դժբախտաբար չունեցան գոնէ մի քանի հազար վստահելի եւ գաղափարակից մարտիկ ընկերներ, որ ի վիճակի լինէին ընդամէնը մի քանի հազարի հասնող բոլշեւիկների կազմակերպած շարժումը իր բնի մէջ խեղդել: Իսկ բոլշեւիկներին յաղթելուց յետոյ, դժուար չէր զօրքերի մէջ կարգ ու կանոն հաստատել: Սրա համար հարկաւոր էր առաջնորդուել ֆրանսական նշանաբանով. — «Ըազմի դաշտում՝ ռազմօրէն շարժուել...»:

Այժմ փակենք այս տխուր պատմութիւնը եւ արձանագրենք միայն փաստերը:

1917 թ. Հոկտեմբեր 25ին (հին տոմարով) բոլշեւիկները տապալեցին ժամանակաւոր կառավարութիւնը եւ հաստատեցին իրենց կուսակցական իշխանութիւնը: Անջատ հաշտութիւն կնքեցին Զինակիցների հետ, ի միջի այլոց Թուրքիային վերադարձնելով ոչ միայն Մեծ Պատերազմին գրաւած Թրքահայաստանի հողամասը, այլ եւ 1878 թ. գրաւած Կարսի նահանգը: Միլիոնաւոր մարդկանց գնդակահարելով, բանտարկելով եւ աքսորելով, բոլոր կուսակցութիւններն ու միութիւնները հրապարակից քշելով, ժողովրդին զրկելով ամէնէն տարրական ազատութիւնից եւ իրաւունքից, սահմաններն էլ ուժեղ կերպով ամրացնելով, միլիոնաւոր մարդկանց զինելով, լաւ հագցնելով ու կերակրելով, մատնիչների ու լրտեսների ցանցի մէջ առնելով ոչ միայն բուն երկրի ժողովրդին այլ եւ արտասահման տարագրուածներին, ահա 15 տարի է թէ ինչպէս են բոլշեւիկները իշխում Ռուսաստանում եւ Կովկասում:

Թողնենք բոլորին մէկ կողմ եւ հարեւանցի ակնարկ նետենք միայն Հայկական Դատի հանդէպ բոլշեւիկների կատարած դերի վրայ:

Մենք տեսանք թէ մինչեւ Հոկտեմբերեան Յեղափոխութիւնը ինչ նպաստաւոր քաղաքական պայմաններ էին ստեղծել Հայկական Դատի համար եւ ինչ ոգեւորութեամբ Ռուսահայ եւ Թրքահայ հատուածները, յանձինս իրենց Գերագոյն Մարմինների լծուել էին գործի եւ թէ ինչպէս ռուսական հովանաւորութեամբ եւ աջակցութեամբ երկու Հայաստանների միջեւ վերացնելու էր հայահալած պետութիւնների քաշած սահմանագիծը եւ Բնութեան երկաթէ օրէնքների հարկադրանքով պէտք է վերջի վերջոյ կազմուէր Մէկ եւ Ամբողջական Հայաստան:

Իսկ թէ ինչե՛ր տեղի ունեցան բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնից յետոյ եւ բոլշեւիկեան իշխանութեան օրօք, բոլորիս էլ յայտնի է:

Ռուսական զօրքերը յետ քաշեցին ոչ միայն Թրքահայաստանից, այլ եւ Անդրկովկասից, Թրքական բանակին հնարաւորութիւն տալով մինչեւ Բագու արշաւելու եւ հայ ժողովրդին նորից մարդկային եւ նիւթական ահռելի կորուստների ենթարկելու...:

Մի րոպէ ենթադրենք թէ բոլշեւիկները անզօր էին իրենց իշխանութեան առաջին տարիներին Թրքահայաստանը գրաւած պահելու եւ համաձայն Լէնինի խոստման Թրքահայաստանին ինքնավարութիւն: Բայց 15 տարուց աւելի է ինչ ամբողջ Ռուսաստանում եւ Կովկասում պարտուած են բոլոր ընդդիմադիր հոսանքները, շօշափելի որ եւ է հակաբոլշեւիկեան շարժում չկայ: Ունին մի քանի միլիոնի հասնող եւ զանազան անուններով բանակ: Ոչ մի պետութիւն Խորհ. Ռուսաստանի դէմ պատերազմելու մտադրութիւն չունի: Արտաքին աշխարհում էլ իրենց համար կարողացել են որոշ դիրք ստեղծել, շնորհիւ մի քանի պետութիւնների աջակցութեան եւ դաւերին: Թուրքիայի հետ էլ բարեկամ եւ զինակից են. էլ ի՞նչ էր մնում իրենց, որ Թուրքիայի հետ բարեկամաբար, քաւէին միասին հայ ժողովրդի հանդէպ գործած իրենց յանցանքները եւ գոնէ որոշ չափով ընդառաջ գնային հայ ժողովրդի արդար պահանջներին:

Ընդհակառակը փաստ է որ Թուրքերը այս տասնտարեանընթացքում չկարողացան գոնէ շօշափելի չափով շէնացնել եւ բազմացնել Թրքահայաստանի վիլայէթները: Միթէ՞ չէին կարող բոլշեւիկները, յանուն մի քանի հարիւր հազար իսկական հայ պրոլետարների, որոնք ներկայումս շահագործւում են օտար ափերում, հնարաւորութիւն տալ գոնէ մի երկու վիլայէթների մէջ կենտրոնանալու եւ բուրժուական պետութիւնների շահագործումից եւ հալածանքից ազատուելով, իրենց բուն երկրի մէջ իրենց արդար վաստակով ապրելու:

Ծոյլ եւ անբան Մէհմէտճիքների համար անկարելի է մօտ 8 հարիւր հազար քառ. քիլոմեդր հսկայ տարածութեան վրայ իրենց ազգային դրօշակը փռել, իրենց ժողովրդով լեցնել եւ երկրի բոլոր բնական հարստութիւնները շահագործել: Մօտ 15 տարի է ինչ Թուրքերը չկարողացան Թրքահայաստանի նախկին շէն քաղաքներն ու գիւղերը թուրք ժողովրդով լեցնել եւ Հայերի պապենական երկրի հողերը մշակել, այլ ընդհակառակն 15 տարի առաջ թալանեցին եւ աւերեցին եւ գրեթէ այս վիճակի մէջ մինչեւ հիմա մնում է եւ կը մնայ մինչեւ այն ժամանակ, երբ այդ երկրի իսկական տէրը հնարաւորութիւն կուտան իր աւերուած հայրենիքը վերադառնալու եւ իր անխոնջ աշխատանքով իր երբեմնի շէն քաղաքներն ու գիւղերը վերաշինելու, իր հողերը մշակելու...:

Փոխանակ մեր ժողովրդի բռնաբարուած արդար իրաւունքները վերականգնելու՝ որպէս մի վերին աստիճանի բարձր գաղափարական եւ մարդկային վսեմ պարտականութիւն, որ իր վրայ պէտք է վերցնէր ա՛յն կուսակցութիւնը, որ յայտարարել է իրեն բոլոր երկիրների ընչազուրկ ժողովուրդների պաշտպան, Մոսկուան իր իշխանութեան առաջին օրից մինչեւ հիմա սերտ բարեկամութիւն է հաստատել Ջարդարար Թուրք փաշաների հետ, եւ հողի տակ թաղել Հայկական Դատը եւ հարիւր հազարաւոր ջարդուած ու թալանուած հայ գաղթական բեկորներին, աշխարհին չորս բոլորը անտէր, ցաք ու ցրիւ մատնել գժոխային կացութեան:

Ուրեմն հայ ժողովուրդի վերջին 15 տարիների բոլոր անյաջողութիւնների գլխաւոր յանցաւորը բոլշեւիկեան իշխանութիւնը իր մունետիկների բերանով անպատկառօրէն յայտարարում է, որ իրենց համար գոյութիւն չունի Հայկական դատ, որ իրենք Ամենայն Հայոց կառավարութիւն չեն, եւ որ իրենք Թուրքերի հետ բոլոր խնդիրները կարգադրել վերջացրել են:

Այսպիսի մի դաժան կառավարութեան հանդէպ մեր բազմաչարչար հայրենիքի շահը պահանջում է որ ամբողջ ազգով ծառանանք եւ պայքարենք, ինչպէս պայքարեցինք Թուրքիայում դահիճ կառավարութեան դէմ:

ԲԵՆՕ

(ՎԵՐՋ)

ՊԻՏԻ ՍՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ՉԱՌՆԵԼ

այն ձեռագիրները որ՝

1) ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ:

2) ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԷՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ:

3) ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ Ի ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՅՈԳՆԵՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

—.—

«Յառաջ»ի ընթերցողներուն ծանօթ է, որ երեք ամիս առաջ, Աթէնքը՝ երկար ու բարակ քաշքշուքներէ վերջ, ունեցաւ կեդր. վարչութիւն մը՝ 12 անդամներէ բաղկացած։

Արդ՝ անկողմնակալութիւն չընելու համար, ըսենք, որ այս վարչութիւնը, այժմ կայ ու չկայ։ Անդամներէն կարեւոր մաս մը չի մասնակցիր եւ չմասնակցեցաւ արդէն, ատենէն իսկ։ Մէկ քանիները հրաժարեցան, չհանդուրժելով մասնաւոր խմբակի մը կամայականութեանց։ Մնացեալ՝ 5—6 անդամներն ալ խոր տարակարծութիւններ ունին առաջնորդ կոչուած փորձանքին հետ, որ կ՚ուզէ իր քմահաճոյքին ծառայեցնել բոլորը։ Մանաւանդ՝ յարաբերական գործին շուրջ, գլխովին հակառակ են վարչութիւն եւ առաջնորդ։ Վերջինը կ՚ուզէ անձամբ եւ ինքնագլուխ վարել կառավարութեան հետ յարաբերութիւնները, վարչութիւնը կ՚ընդդիմանայ, առաջարկելով որ առաջնորդին ընկերանան վարչութենէն անդամներ։

Մինչ այս մինչ այն, ազգային բոլոր գործերը կը մնան երեսի վրայ, իսկ թաղային մարմինները կը քալեն կաղնի կաղ եւ հրամանաւն սեւուորին, որ չուզեր ընթացք տալ ժողովրդական բողոքներուն, հանրագրութեանց եւ պոռթկումներուն, զանազան մարմիններու եւ անհատներու դէմ։

Մինչ կեդր. վարչութեան եւ ատորադաս մարմիններ վերեւ պարզուած կացութեան մէջ կը գտնուին, անդին դպրոցները կը բոլորեն բոլորովին բացառիկ եւ աննախընթաց շրջան մը տագնապի եւ թշուառութեան։ Գաղափար մը տալու համար, ըսեմ, որ դպրոցներու բացումէն երկու ամիս անցած է արդէն (սեպտ. եւ հոկտ.), եւ ուսուցիչները չեն ստացած տակաւին՝ նոյնիսկ մէկմէկ ամսական։ Ու եթէ աւելցնենք որ տակաւին Բարեգործականի նպաստներուն մասին ալ որեւէ դրական եւ յօշափելի տեղեկութիւն կամ հաւաստիք չկայ, այն ատեն տագնապին լրիւ պատկերը ամբողջապէս կը պարզուի։ Իրերու այս ընթացքով, պէտք չէ զարմանալ, եթէ յանկարծ փակուին Աթէնքի դպրոցներէն մէկ քանին։

× Կաթող. պատուիրակները չկրցան մեկնիլ Աթէնքէն, որովհետեւ անհրաժեշտ ճանապարհածախսը չկար։ Մագլըմեան եպսկ. հազարումէկ քարի գլուխ զարկաւ, դրամ ապահովելու համար, բայց՝ անօգուտ։ «Մեծամեծ»ներու ժողով մը գումարեց, կրկին ապարդիւն։

× Հանրային կեանքը խանդավառ է, հակառակ բազմապիսի եւ բազմաձեւ դժուարութիւններու։ Հ. Մ. Ը. Միութիւնը կը բոլորէ կազմակերպական նոր շրջան մը։ Վերջերս ընտրուեցաւ նոր կեդր. վարչութիւն մը։ Թաղերու մէջ կը գործեն մասնաճիւղերը։

Հայրենակցականներն ու զանազան Միութիւններն ալ կ՚աշխատին, համաձայն իրենց Ծրագիր-Կանոնագրին, վերջերս կազմուեցաւ Կարսփազարցիներու Միութիւնը, գործնեական տարրերով։ Հաճընը՝ փառաւոր կերպով տօնեց իր նահատակներուն 12րդ տարեդարձը։

Կեսարեան կը պատրաստուի բեմադրել «Բօրբատօ»ն։

Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութիւններն ու Օրիորդաց խումբերը փարած են տենդագին աշխատանքի։ Առհասարակ նկատելի է նորագիրներու թիւը՝ պատանեկաններէն եւ շարքերէն ներս։

× «Դաշնակցութեան Օր»ը այս տարի ալ տօնուեցաւ մեծ շուքով եւ խանդավառութեամբ։ Ամենուրեք տեղի ունեցան մասնաւոր հանդիսութիւններ։ բանախօսութիւններ եւ ընկերա-համակրական խնջոյքներ։ Սինկրուի մէջ խօսեցան ընկերներ՝ Կառվարենց, Ա. Կազէլ։ Լիփազմալի, Քօքինիոյ եւ Փիրէի մէջ խօսեցաւ՝ ընկեր Թափառական։ Ամենուրեք կատարուեցան նորագիրներու հրապարակային երդման արարողութիւններ։ Ընկեր Թափառականին ներկայութենէն օգտուեցան կազմերը։ Ընկերը մասնաւոր դասախօսութիւններ կատարեց ամէն տեղ։ Զբաղեցաւ առհասարակ կուսակցական կազմակերպական հարցերով։ Քանի մը օրէն պիտի մեկնի Մակեդոնիոյ շրջանը, հոն եւս զբաղելու համար կուսակցական աշխատանքներով։ Արդէն Սելանիկի մէջ «Դաշնակցութեան Օր»ուան առիթով խօսեցաւ ընկերը, խուռն բազմութեան մը առջեւ։

«Դաշնակցութեան Օր»ուան առթիւ «Նոր Օր»ը բացառիկ թիւ մը հրատարակեց։ Երէց եւ պատասխանատու ընկերներէ զատ, անոր սիւնակներէն արտայայտուեցան առհասարակ բոլոր սկսնակ եւ պատանի ընկերները։ Թերթը ընկերներու հաւաքական խմբագրութեամբ հրատարակութիւն մը եղաւ։ Կարգ մը յօդուածներու ալ տեղ տրուած ըլլալու համար, կիրակիի թիւէն զատ, թիւ մը եւս պիտի հրատարակուի, մօտաւորապէս «Օր»ուան նուիրուած յօդուածներով։

× Հելլէն քաղաքական կեանքն ալ մտած կ՚երեւի իր բնականոն ընթացքին մէջ։ Վերջապէս դահլիճը կազմուեցաւ Ցալտարիսի (արքայական նոր հանրապետական) վարչապետութեամբ, մասնակցութեամբ՝ Քոնտիլիսի եւ Մէթաքսասի։ Քաֆանտարիս, Փափանաստասիու եւ Վէնիզելոս չեն մասնակցիր նոր դահլիճին։ Կ՚ըսուի թէ հազիւ մէկ ամսուան կեանք վերապահուած է նորակազմ դահլիճին, որ մեծամասնութիւն չունի Երեսփ. Ժողովին մէջ։

× Ներգա՞ղթ։ Չկայ։ Փակուեցաւ այս էջն ալ։ Կ՚ըսուի թէ Շահվերդեան մօտ օրէն պիտի մեկնի այլ եւս։ Երթա՛յ բարով։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԾԻԾԱՂ

Երկու բարեկամներու միջեւ

— Եղբայր, աս ի՞նչ տարօրինակ շուն է շունդ, ամէն խանութի առջեւ կանգ կ՚առնէ։

— Վարժուեր է, Լեւոն, կնոջս հետ դուրս կ՚ելլէ միշտ...

⁂

Շոգենաւին մէջ

— Շոգենաւին միակ հրամանատարը նաւապետն է, այնպէս չէ՞։

— Այո՛, եթէ սակայն, կինը հետը չէ։

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հերի՛ք է, պարոններ

—)(o)(—

ԼԻՈՆ — Մեր քաղաքին մէջ, այս միջոցիս, պայքար մը բացուած է. պայքար մը անտեղի եւ անճոռնի։

Մինչդեռ, մէկ կողմէն, արտասահմանեան հայ մամուլը ահազանգը կը հնչեցնէ մէկ ճակատ կազմելու եւ այլասերման դէմ պայքարելու համար, հոս, անդէնը թէ տիրացու, թաղական թէ հոգաբարձու հրապարակ են իջած, կարելի եղած չափով խռամատը ընդարձակելու համար։

Դէպքը շատ պարզ է։ Միշտ միեւնոյնը — կուիւ աթոռի, կուիւ եկեղեցիի համար։ Բազում աղմուկ վասն ոչինչի...

Ձեզ գիտեր ինչ ինչ պատճառներէ դրդուած հոգեւոր հովիւ մը, Խորէն քհնյ. Կէօքճեան, ըմբոստանալով Ազգ. Վարչութեան դէմ, կ՚որոշէ, նպարավաճառի խանութ մը բանալու պէս, առանձին եկեղեցի մը բանալ։ Ու խօսքէն գործի անցնելով, կը վարձէ սրահ մը, կը շինէ խորան, բուրվառ... Կը ցրուէ յայտարարութիւն մը ժողովուրդին մէջ, ապշութիւն պատճառելով։

Ազգ. Վարչութիւնը, կը ջանայ կարգի բերել ընդվզողը, որ, կը յամառի իր որոշման վրայ։

Ազգ. մը Ազգ. Վարչութեան կողմէ կը կախակայէ նոր եկեղեցին, ու ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր հայրենակցական Միութիւնները վերջնական որոշում մը առնելու համար։

Ժողով... ժողով... ժողով...

Կարծիքներ կը սկսին փոխանակուիլ։ Ճառեր անվերջ։ Ոմանք կ՚առաջարկեն նոյն իսկ կառավարութեան լուր տալ ու, ի հարկէն, բռնի ուժով գոցել «Տէր Խորէնեան» եկեղեցին։

Նո՞րէն օտարին առջեւ պիտի լուանք մեր աղտոտ լաթերը։

Դո՛ւք, պարոններ, Ազգ. Վարչութեան անդամներ թէ Միութիւններու եւ Հայրենակցականներու ներկայացուցիչներ, դուք որ գացած էիք, այդ օրը, այդ ժողովին, եւ կրնայիք ամբողջ գաղութին կամքը արտայայտել, համաձա՞յն էք մեր ներքին պառակտումներով ձանձրացնել տեղական իշխանութիւնը։ Զունի՞ք աւելի կարեւոր գործեր։

Տնտեսական տագնապէն ծանրապէս ազդուած բանուորներ, շատերը անտէր անտիրական, հա՛ց եւ օգնութի՛ւն կ՚աղաղակեն։ Միայն Աստուծոյ օրհնութիւնը չի բաւեր թշուառութիւնները ամոքելու համար։

Ասկէց առաջ, երբ կոչեր ուղղուեցան միանուագ գործակցութեամբ մը անգործներու օգնութեան գալու համար, բոլորդ ալ մնացիք ձեր պատեաններ մէջ, եւ չկրցաք ոչ եւ է դրական արդիւնք ձեռք բերել։

Իսկ երբ խնդիրը տիրացուական է, բոլորդ ալ հոն էք։

Գաւառական Խորհուրդը, որ միայն անուանապէս գոյութիւն ունի, կը քընանա՛յ։ Այդ պարոնները, կ՚երեւի չափազանց զբաղած են ու կարողութիւնը չունին կտրուկ միջոցներով վերջ տալու անորոշ կացութեան։

Թող անգամ մը շրջին ժողովրդական խաւերուն մէջ, թող ականատես ըլլան տիրող թշուառութեան ու վերջ տալով անտեղի վէճերու, ճար մը խորհին։

Ն. Արայ

Մ. Նահանգներու նոր նախագահը

Ֆրանքլին Ռըլանտ Րուզվէլթ ծնած է 30 յունուար 1882ին Հայտ Փարքի մէջ (Նիւ Եորքի նահանգապետութիւն)։ Զաւակն է գիւղացիի մը։ Ուսումն առաւ Կրոթընի գոլէճին մէջ։ Երբ պատանի էր, կը փափաքէր մտնել նաւային ասպարէզ։ Սակայն հետեւելով իր ծնողքին փափաքին, մտաւ Հարվըրտի համալսարանը։ 1904ին ելլելով այս համալսարանէն, կը մտնէ Քոլոմպիայի համալսարանը՝ իրաւաբանութիւն ուսանելու։ 1907ին կը մասնակցի Նիւ Եորքի փաստաբանական կաճառին։

Կ՚ամուսնանայ նախագահ Թէոտոր Րուզվէլթի զարմուհիին հետ։ Իրաւագէտ – խորհրդականներու ընկերակցութեան անդամակցելէ յետոյ, իր ամբողջ կեանքը կ՚անցընէ մարզախաղով եւ ընթերցումով, առանց երբեք մտածելու քաղաքականութեան մասին։ 1910 հոկտեմբերին իր մէկ բարեկամը կը թելադրէ դնել իր թեկնածութիւնը Ծերակոյտին մէջ, ներկայացնելու համար իր ծննդավայրը։ Ամբողջ մէկ ամիս կրակոտ պայքարի մը լծուեցաւ, — առտուընէ մինչեւ իրիկուն ինքնաշարժ նստած, կը սուրար գիւղէ գիւղ, ճառ արտասանելով ագարակներուն մէջ։ Եւ յաղթեց։ 1913ին, Ծերակոյտէն ներս մտնելէ քանի մը ամիս յետոյ, նախագահ Ուիլսըն իրեն կը յանձնէ ծովային նախարարութիւնը։ 1914ին, երբ կը ծագի ընդհ. պատերազմը, մէկն էր այն Ամերիկացիներէն, որոնք կ՚ուզէին իրենց ուժը դնել կշիռին մէջ։ Նախագահ Ուիլսըն, խաղաղասէր մարդ, կ՚ընդդիմանայ իր նախարարին ծրագիրներուն ու խորհուրդներուն։ Սակայն երբ Լուզիթանիա նաւին միջադէպը ծագեցաւ, նախագահը փոխեց իր դիրքը։ Մինչ Րուզվէլթ, առանց սպասելու Ծերակոյտի գումարման, իր պատասխանատուութեանը տակ, 40 միլիոն տոլար արժէքով պատերազմական իրեղէններ կ՚ապսպրէ։ Եւ Ամերիկա, երբ պատերազմի մէջ կը մտնէ, շնորհիւ Րուզվէլթի կատարած նախապատրաստութիւններուն, անմիջապէս ցոյց կուտայ իր ազդեցութիւնը։ Մասնաւորապէս գերմանական սուզանաւերու դէմ հալածանքին, ինչպէս նաեւ Հիւսիսային Ծովը ականներով փակելու գործին մէջ։ Նախագահ Ուիլսընի մահէն վերջ, Րուզվէլթ իր թեկնածութիւնը կը դնէ փոխ – նախագահութեան համար։ Կը պարտուի եւ կը քաշուի, այնուհետեւ փաստաբանութեան կը նուիրուի։

1921ին պաղ լոգանք մը կ՚առնէ ծովուն մէջ եւ անդամալուծութեան կը դատապարտուի։ Սակայն յամառ մարզանքով եւ կամքի ուժով կը յաջողի դարմանել իր անդամալուծութիւնը քանի մը տարիէն։ Ու երբ նորէն սկըսաւ շարժել իր ոտքերը, վերստին լծուեցաւ պայքարի։ 1928ին կառավարիչ անուանուեցաւ Նիւ Եորքի։ Անցեալ ամառ ամերիկեան ռամկավար կուսակցութիւնը իր թեկնածութիւնը դրաւ Միացեալ Նահանգներու նախագահութեան համար։ Այնուհետեւ լծուեցաւ աշխատանքի եւ ջախջախիչ յաղթանակ մը տարաւ՝ ընտրուելով նախագահ։

Իր արժանիքներէն մէկն է անկախութիւնը, զոր կը պահէ՝ առանց սայթաքելու զանազան փորձութիւններով։

Ունի հինգ զաւակ եւ երեք թոռնիկ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

— :-: —

Սօֆիայի «Ազատ խօսք»ը ջետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (4 նոյ.).

— «Ներգաղթը, որ արտասահմանի համայն հայութեան իղձն ու պահանջն է, կը շարունակէ զոհ[ի]կ շահագործման առարկայ դառնալ։

Շահագործումը կը սկսի Մոսկուայէն եւ Երեւանէն ու խաղագնդակի մը նման կը հասցուի մինչեւ արտասահմանի հակահայ ու հակադաշնակցական տարրերու ձեռքը։

Ներգաղթի անունով կը շահագործուին ամէն տեսակ սրբութիւններ — ե՛ւ Հայաստանի դիւթական անունը, եւ հայ մարդու հայրենասիրութիւնը, եւ հայ տարագիր զանգուածներու թշուառութիւնը։

Կը շահագործուին, հոս ու հոն, ազգային ընտրութիւնները, հայ ազգային մարմիններն ու հաստատութիւնները, ու նաեւ օտար շրջանակներու բարեացակամ տրամադրութիւնները։

Ու ներգաղթի անունով կը կատարուին ամէն տեսակ քսութիւններ։ Բարոյական ոչնչութիւններ «ազգանուէր գործիչներ» կը հռչակուին ու ազգապահպանման եւ ազգահաւաքման քարոզուն եւ աւելի տարիներու գլուշակիր Դաշնակցութիւնն ու դաշնակցականները կը համարուին... ներգաղթի ու Հայաստանի թշնամիներ։ Կազ ու կուիւ կը ստեղծուի ամէն տեղ, նոյնիսկ արիւն կը թափուի, կը պառակտին ամբողջ գաղութներ ու կասկածելի կը դարձուի, հիւրընկալ կառավարութիւններու աչքին, մեր խաղաղ, արդար ու բարեհամբաւ ժողովուրդը։

Ամէնէն զարշելին ու անհանդուրժելին այն է, որ ներգաղթի այսքան զոհ[ի]կ շահագործումը կը կատարուի մարդոց կողմէ, որոնք ոչ մէկ աղերս ունին Հայաստանի հետ։ Ոչ մէկ կաթիլ քրտինք թափած են հայ ժողովուրդի բարիքին համար, ու ոչ մէկ սանթիմ յատկացուցած են ներգաղթի գործին։ Ահա, օրինակ, պուլկարահայ գաղթականութեան ներգաղթի հարցը, որ ամբողջ երեք տարիներու պատմութիւն ունի։ Ամբողջ երեք տարի մեր հազարաւոր անճար գաղթականները այլանդակօրէն շահագործուեցան հակադաշնակցական խմբամուժին կողմէ։ Ցուցագրուեցան ու խաբուեցան։ Լքեցին իրենց աշխատանքը, ծախծխեցին իրենց ունեցած չունեցածը, կարեւոր գումարներ յատկացուցին «ներգաղթի առաքեալ» անկոչ ու անպատասխանատու պարոնի մը, քուէ տուին ամէն անգամ պըլոքճի թաղական ու հոգաբարձու աղաներուն, յուսալով որ այդ մարդիկը կը բաւարարեն իրենց հայրենաբաղձութիւնը, Հայաստան կը ղրկեն զիրենք, հայրենի հողի վրայ աշխատանքի լծուելու հնարաւորութիւն կը ստեղծեն իրենց համար...»։

ԶԱՐՕ ԱՂԱ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

Քիւրտ ծերուկը, Զարօ աղա, որ կ՚ըսեն թէ 160 տարեկան է, Թուրքիա վերադարձաւ՝ երկու տարի պտըտելէ յետոյ Ամերիկա եւ Եւրոպա։ Շատ զբաղեցուց թերթերը, զանազան միջադէպերու տեղի տուաւ եւ հիմա դարձեալ իր վրայ կը խօսեցնէ Պոլսոյ մէջ, ուր հասած օրն իսկ դատ կը բանայ անոնց դէմ, որոնք զինք ցուցադրութեան տարած էին արտասահման։

Թուրք երիտասարդը, որ Զարօ աղան խաղցուց Եւրոպայի մէջ, Թուրք թերթերուն կը յայտարարէ թէ անիրաւ է Զարօ աղան։ Ըստ իր յայտարարութեան, երեք Թուրք երիտասարդներ գիրք մը կը գրեն Թուրքիոյ յեղափոխութեան մասին, եւ որպէս զի կարենան գիրքը ծախել, Զարօ աղան միասին կ՚առնեն, ցուցադրելու եւ այդ առթիւ «րէքլամ» ընելու համար իրենց գրքին եւ Նոր Թուրքիոյ։ Կը հասնին Ամերիկա, սակայն Թուրքիոյ հակառակորդները պայքար կը բանան իրենց դէմ եւ ամերիկեան թերթերն ալ միանալով այդ քննադատութիւններուն, կը ձախողեցնեն իրենց ծրագիրը։ Նոյն իսկ խումբ մը բժիշկներ կ՚առաջարկեն քննել թէ Զարօ աղան իրապէս 160 տարեկա՞ն է թէ ոչ։ Իրենց քննութիւնը եւս ցոյց կուտայ, որ Զարօ աղա հազիւ 90 տարեկան է։ Եւ ահա ինքնաշարժի արկած մըն ալ, որուն զոհ կ՚երթայ քիւրտ ծերունին, առանց հատուցում ստանալու դատավարութենէն։ Յետոյ կը հիւանդանայ ցուցադրողները կը ստիպուին ահագին ծախքեր ընել, ի վերջոյ պարտաւորուելով հեռանալ Ամերիկայէն։ Կ՚անցնին Անգլիա, ուր եւս ձախող կ՚երթայ «գործը»։ Կը սպաննուի ցուցադրող Թուրքերէն մէկը, ահագին աղմուկ, բայց դրամ կը ծախսուի շարունակ, ի վերջոյ կը ստիպուին վերադառնալ Պոլիս։

Զարօ աղա, որ հիւանդկախ մարդ մըն էր Պոլիսէն մեկնած ժամանակ, հիմա առողջ մարդ մը դարձած է, կերած խմած ու պտըտած Ամերիկայէն Եւրոպա, միակ շահուորը, որ հիմա կը պնդէ թէ ցուցադրողները փայտով ծեծած են զինք, խաղցնելու համար, առանց բան մը վճարելու իրեն։

ՀԱՅ ՁԻԱՎԱՐԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Պետրոս Հէքիմեան 19 տարեկան, երկու-քուկէս տարիէ ի վեր Maison Laffite, Entraineur Charles Barillerի քով, իբրեւ «apprenti jockey»։

Երկու ամիս առաջ իր վարպետը Bretagneի գաւառները ղրկեց, ուր առաջին անգամ ըլլալով ձի նստաւ։

Այդ օրէն ի վեր 11 անգամ վազելով, 7 անգամ առաջին եկած եւ շահած է երկու անգամ courses de haie երկու անգամ course plate, երեք անգամ steple chase։

Որքան գիտեմ, առաջին հայ ձիավարն է որ կը փայլի օտար հողի վրայ։

«Փարի Սուար»ն ալ արձանագրած է այս յաջողութիւնը։

Բ.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՋՆՋԵԼ ԲԱԺՆԵԳԻՆՆԵՐՈՒ ՎՃԱՐՈՒՄԸ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՐԲԵՄՆ ԵՒ ՀԻՄԱ»

«Հրաժեշտ կ՚առնեմ այս գործէն, որ բովանդակ կեանքիս ընթացքին, մինչեւ խօթանասուն տարեկանիս, ինծի ընկերացաւ»։

ԼԷՄԱՆ-ՀԱՈՒՓԹ

Հայագիտութեան ամէնէն ուշագրաւ դէմքերէն մէկն է նաեւ ծանօթ ուսուցչապետ Լէման – Հաուփթ, որ իր «Հայաստան երբեմն եւ հիմա» եռահատոր պատկառելի աշխատութեամբ ոչ միայն կուտայ իր կատարած ճամբորդութեան մանրակրկիտ նկարագրութիւնը, այլ մանաւանդ լոյսին կը բերէ Հայաստանի եւ մեր նախահայրերուն վրայ կատարած պատմական հետազօտութիւններուն արդիւնքը։

Այս անդնահատելի երկասիրութեան հեղինակը, ընկերակցութեամբ Վալտէմար Բէլքի, երկրորդ անգամ ըլլալով (առաջին անգամ 1891ին) 1898—1899 տարիներուն, Հայաստան կ՚այցելէր, գերման Միրձաւոր Արեւելքի ընկերութեան հաշւոյն, մասնաւորաբար ուսումնասիրելու Վանի Խալտէական – Ուրարտական մնացորդները եւ բեւեռագրական արձանագրութիւնները։

Առաջին հատորը լոյս տեսաւ 1910ին, Բ. հատորը՝ 1926ին եւ վերջին հատորն ալ՝ 1932ին։ Գործին ծաւալին, ընդարձակութեան եւ ծախսերուն մասին գաղափար մը կազմելու համար, կը բաւէ յիշել, որ այս երեք հատորները կը ներկայացնեն 1610 էջ, 496 նկար եւ 6 քարտէս։

Ա. հատորը կը պարունակէ Ռուսահայաստանի Խալտէական յիշատակարանները, Զուարթնոցի, Գոնճալուի, Էլարի, Քալակերանի եւ ուրիշ Խալտէական բեւեռագրերը, արձանագրուած Խալտի մեծ թագաւորներ Մինուասի (778—750 Ք. ա.) եւ իր որդի Արգիշտիս Ա.ի կողմէ, մեծ մասամբ գտնուած եւ ընդօրինակուած դեր. Մեսրոպ եպ. Սմբատեանի եւ Խաչիկ վրդ. Դադեանի կողմէ։

Բ. հատորը նուիրուած է գլխաւորաբար արեւելեան Թրքահայաստանին։ Մանրամասն կը խօսուի Խալտի թագաւորական մայրաքաղաք Վանի, ինչպէս նաեւ Ռըլվանտուզի, Քէշիշ – Կէօլի արձանագրութիւններուն, Արշակունիներու առաջին շրջանին, Տիգրանակերտի տեղին, շինութեան հանգամանքներուն եւ Հռովմայեցիներուն հետ Տիգրան Բ.ի պայքարին ու յարակից խնդիրներու մասին։ Այս հատորը կը սկսի Դէպ ի Վան վերնագիրը կրող գլուխով։ Լէման – Հաուփթ հետեւեալ կերպով կ՚արձանագրէ իր տպաւորութիւնը, առաջին անգամ որ կը տեսնէ Վանայ ծովը. «Յառաջանալով Վարագայ լերան շղթաներու երկայնքը, մեր առջեւ տարածուեցաւ Վարագայ վանքը, իսկ հեռուն Վանայ ծովու պայծառ եւ կապտագոյն հայելին, մեծափառ տեսարան մը, որուն աւելի շքեղութիւն կուտար Հիւսիս – Արեւմտեան ծայրին բարձրացող Սիփանայ լեռը։ Քիչ յետոյ կը տեսնենք իր դիւթիչ ուրուագծով Վանայ բերդը, Խալտէական Աստուածներու եւ թագաւորներու մայրաքաղաքը։ Մեզ համար պարզ էր որ կը գտնուէինք դարաւոր պատմութեամբ եւ յիշատակներով նուիրագործուած միջավայրի մը մէջ։ Մեր աջ թեւին վրայ կը հոսէին վճիտ ջուրի առուակներ, որոնք կը բխէին Քրմական ծովէն (Քէշիշ – Կէօլ) հիմնուած Խալտի թագաւոր Ռուսաս Ա.ի կողմէ Վանի վերաշինութեան ժամանակ (733—714 Ք. ա.)։

Այս հատորին մէջն է, որ հեղինակը, ա՛յնքան գուրգուրանքով ու խանդավառութեամբ, կուտայ հայ ժողովուրդին, մասնաւորաբար Վանեցիներու բարքերը, ժողովրդական ասացուածքները, նախապաշարումները, վիճակի, վարդավառի եւ նախաքրիստոնէական ուրիշ սովորութիւններ։

Գ. հատորը մեծ մասով նուիրուած է Խալտիներու ծագման եւ անոնց մշակոյթին, ինչպէս նաեւ Բիւրուց Նահանջին Եփրատի եւ Ալաշկերտի հովիտներէն դէպ ի Տրապիզոն եւ Սեւ ծով։ Կը յիշէ Կարնոյ մէջ իր այցելութիւնը Սանասարեան վարժարանին, ամառանոցը Սրտաձոր, եւ տեսակցութիւնը Պ. Պ. Գ. Աբուլեանի եւ Ա. Խաչատրեանի հետ, եւ վերջինիս ընկերակցութեամբ ըրած ուղեւորութիւնը դէպ ի Եփրատի ակունքը։

Այս հատորին վերջին էջերը նուիրուած են մեր ժամանակակից քաղաքական անցուդարձերուն, մանրամասն մէջբերումներով, Փրոֆ. Լեփսիուսի եւ Ֆր. Նանսէնի գիրքերէն։

Թերթատելով այս ընդարձակ եւ պատկերազարդ հատորները առաջին զգացումը, որ մեր մէջ կ՚արթննայ, երախտագիտական զգացումն է հանդէպ հեղինակին եւ անոր հրատարակիչին, որոնք բարոյական ու մանաւանդ նիւթական ա՛յնքան անփոխարինելի զոհողութիւններով, մեր դարաւոր մշակոյթի պատմութեան կը բերեն իրենց վաստակին արդիւնքը։ Գոհունակութեան այս զգացումը իրեն հետ կը բերէ նաեւ դժգոհութեան համազօր զգացումն ալ, հանդէպ մեզի եւ մեր ազգակիցներուն, այն անտարբերութեան համար որով դիմաւորուեցաւ նմանօրինակ երկասիրութիւն մը, որ երեսուն երկա՛ր տարիներու վաստակի, աքնութեան եւ մեծ զոհողութիւններու գնով լոյս աշխարհ կուգայ, նիւթական օժանդակութեամբը օտար բազմաթիւ ընկերակցութիւններու, հիմնարկութիւններու եւ անհատներու, մինչդեռ Հայ մը միայն, Ե. Աղաթօն պէյ, կը բերէ իր մասնակցութիւնը այս արժանաւոր գործին։

Ասիկա արդարանալի չէ երբեք մեզի պէս ժողովուրդի մը համար, որ իր անցեալ մշակոյթովը հպարտանալու արդար իրաւունքն ունի անշուշտ, եւ սակայն պարտականութիւն է եւ նըւիրական պարտականութիւն, սատարելու նիւթապէս այս գործին տարածման ու սպառման, որուն կը սպասէ մանաւանդ ինքը հրատարակիչը, որ խմբագրութեանս ուղղած անձնական նամակով մը, մեր ազգակիցներու անտարբերութիւնը կը մատնանշէր։

ԽՄԲ. — Այս յօդուածը կ՚արտատպենք «Կեանք եւ Արուեստ» տարեգրքի 1933ի հատորէն, նոր լոյս տեսաւ վերջերս։

Յ.
Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԱՆԻՒՌ Պուա Քոլոնպի առժամեայ մարմինը ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Մուրատ եւ Մասիս խումբերը վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին, 11 rue Descartes, Asnières. Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորինկողմէ։

Գաւառ

ԿՐԸՆՈՊԼԻ կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այսօրՇաբաթ իրիկուն ժամը 8ին Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ, rue St. Martin d'Hères, Chemin de la Plaine, Croix Rouge, խիստ կարեւոր օրակարգ, շրջանային ժողովի զեկոյց եւ շրջաբերականներ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Բացակաները նկատի կ'առնուին։

Լանսէյի ընկերներէն Անթուան Օհանեանէ կը խնդրուի ներկայ գըտնուիլ։

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

20 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին
Հայոց եկեղեցիին սրահին մէջ, 15 Rne Bayard
Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն

Պարահանդէս

Մարսէյլի Կարմիր Խաչի Մասնաճիւղին Տարեկան Պարահանդէսը 26 Դեկտեմբեր 1932, Կիրակի երեկոյ Brébant Marseillaisի մէջ։

Հանդէսին հասոյթը պիտի յատկացուի թոքախտաւոր եւ հիւանդ ազգայիններու:

Կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէ եւ միութիւններէ, նկատի ունենալ սոյն թուականը, խաչաձեւումի տեղի չտալու համար։

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ — ԵՐԵԿՈՅԹ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ Հայ Ակումբին մէջ
1 Bld. Carnot, Ալֆորվիլ

Կը խօսի՝ ՏԻԿԻՆ ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

Կը ներկայացուի՝ ԿԸՐԼ ՍԿԱՈՒՏ (զաւեշտ)

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Օր. Ա. Տէր Թովմասեան, Տիկիններ Ղ. Ժամկոչեան, Հ. Առաքելեան, դերասան Կոթիկեան, Պ. Պ. Սուրէն, Գանթարճեան, Վարդանեան, եւն.: Ճազ՝ ղեկավարութեամբ Պ. Մանտիկեանի:

Տոմսերու գիներ՝ 5 եւ 3 ֆրանք

Փարիզի Գրական Ակումբ այսօր շաբ. իրիկուն ժամը 8.30ին, 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. Զեկոյց Պ. Վրացեանի կողմէ՝ «Հայրենիք ամսագրի տասնամեակը»։ Ընդմիջումէն յետոյ տեղի կ'ունենայ վարչութեան անդամներու ընտրութիւնը (Ակումբի անդամներու կողմէ)։ Մուտքը ազատ է

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ – ՍՐՃԱՐԱՆ – ՀԻՒՐԱՆՈՑ

"ԿԱԼԱԹԱ,,

12, Rue Bleue - PARIS (9e) Métro: Cadet.

(Ցխուն քայլ «Petit Journal»էն)

MAXUD MIRIDJANIAN & HARILAOS VITALIS

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ, Թարմ, մաքուր, աժան եւ ճանրաճանօթ խոհարարապետ Վահագնի կողմէ պատրաստուած, Ամէնյաճախորդ-արտօնուած էայցելելու խոհանոցը՝ անձամբ ստուգելու։

Ցունական հռչակաւոր «Տիպրօ» օղի տաք ստանդերներով։

Հաւաքոյթներու, հարսանիքներու եւ ժողովներու համար ունինք ընդարձակ, մաքուր սրահներ, տրամադրելի սինչեւ առաւօտ, մատչելի գիներով:

Արտասահմանէն եւ գաւառներէն եկող հայրենակիցներու համար՝ մաքուր եւ օդասուն սենեակներ, աժան գիներով:

Տիկ. Ժ. ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ

ՕՓԵՐԷԹԱՅԻՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Théâtre Renée Maubel — 8 rue de l'Orient, Paris (18) Métro: Blanche & Abbesses

Վաղը Կիրակի ցերեկ ժամը 2.45ին

ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ (Լիլա)

ՄԷԿ ՔՍԱԿ - ՉՈՐՍ ՊՍԱԿ

Նոր եւ եւրոպական ոճով հայկական օփերէթը 3 արար

Երաժշտութիւն՝ ԺՈՐԺ ՇԱՀ ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Ոտանաւորներ՝ ԳՐԻԳՈՐ-ՎԱՀԱՆ (ՃԳՆԱՒՈՐ)

Մասնակցութեամբ փարիզահայ ամենալաւագոյն ուժերու

Մեծ երգչախումբ — Եւրոպական օրքէսթր

Գիները՝ 25, 15, 10 եւ 7.50 ֆրանք

Տոմսերը նախօրօք ապահովել ծանօթ վայրերէն

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Լա Շափէլ Պլանշ, Հ. Ք.— 59։
Քան, Ս. Վ.— 70։
Լիոն, Գործ.— 266։
Մարսէյլ, Գործ.— 961։
Սէն Թ'Ոււէն, Յ. Գ.— 140։
Փարիզ, Լ. Ե.— 35:
Միլանօ, Գործ.— 96 լիր. 85։
Քավայեօն, Ման.— 20։
Թուլըա, Մ. Կ.— 333 լէյ։
Լիոն, Ս. Օհան.— 210։
Մօրէսթօլ, Դ. Ե.— 155։

ՏՕՔԹ. ԱՍԼԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԹՈՔԵՐՈՒ, ՍՏԱՄՈՔՍԻ եւ ԱՂԻՔՆԵՐՈՒ հիւանդութեանց

34 Bld. de Clichy, Paris. Métro Pigalle Tél. Marcadet 76-65

Հիւանդներ կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—8, Կիրակի եւ տօն օրեր 10—12։ Առաւօտները ժամադրութեամբ։

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ ԵՐՇԻԿԻ ԵՒ ԱՊՈՒԽՏԻ

ԳՐԻԳՈՐ ՔԷՍԹԷՔԵԱՆ

46 RUE DE BAIGNOIR, MARSEILLE

Հայրենակից, եթէ կ'ուզես համով հոտով, Թարմ եւ մաքուր երշիկ (սուճուխ) եւ ապուխտ ունենալ, տունիդ եւ վաճառատունիդ համար, ուղղակի դիմէ մեր վաճառատունը, ուր պիտի գտնես ծոխ մթերք մը երշիկի եւ ապուխտի, մեր սեփական գործարանին մէջ պատրաստուած: 5 Villa Chalet Rosier de la Platrière, St. Julien, Marseille։

Կը ծախենք մեծաքանակի գնով։ Ահա նմոյշ մը՝ ապուխտին քիլոն 14 ֆրանք, երշիկին քիլոն 12 ֆրանք։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՊԱՆԵԷՕ – ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ՊԱՆԵԷՕ - ՔԱՇԱՆԻ «ՅԱՌԱՋ'ԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին, տեղւոյն մանկապարտէզին մէջ

24, Rue Roger, Bagneux (Sein)

Կը խօսի՝ Պ. ՍԵՐԺ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Նիւթ ունենալով՝ Թատրոնի դերը եւ իր նշանակութիւնը

Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները — Մուտքը ազատ

ԿԱՐԵՒՈՐ

Հայրենակից. քու շահդ իսկ կը պահանջէ որ, կարի մեքենաներ գնելէ առաջ դիմես, Մարսէյլի Սինկէր ընկերութեան միակ ներկայացուցիչ՝

ՆՈՐԱՅՐ ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆԻ

ուր պիտի գտնէք մեծ դիւրութիւններ:

Հեռաձայն. C. 15 - 02։
Հեռ. անձնական. C. 76 - 39։
Ժամադ. առաւօտեան 8 - 9: Rue Bel - Air, No. 9։ Marseille

Ազդ

Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան եկեղեցաշէն յանձնաժողովը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան թէ՝ Արնուվիլ-լէ-կոնէսի նորակառոյց եկեղեցւոյ օծումը պիտի կատարուի վաղը կիրակի, նախագահութեամբ Տ. Վռ. եպիսկ. Քիպարեան սրբազանի եւ մասնակցութեամբ քահանայից դասուն: Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ժամը 9ին, սկզբնաւորութիւն պատարագի ժամը 10ին:

Ի դիմաց Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան։

(կնիք)

ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ՓԱՓԿԱՃԱՇԱԿՆԵՐՈՒՆ

Ճաշարան Գ Ա Ռ Լ Օ

34 Rue St. Lazare, Paris (9)

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ եւ խնամուած կերակուրներ

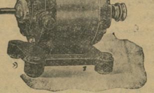
Գիները շատ դիւրամատչելի, արագ եւ անխերի սպասարկութիւն

Մի մոռնաք իր անուանի մածունը

Կարեւոր

Պ. Արտաւազդ Ճէրանեանէ որուն հասցէն էր Ancienne Route Heyrioux, Quartier cité Marchal, St. Priest, Isère, կը խնդրուի իր հասցէն անմիջապէս հաղորդել «Յառաջ»ի խմբագրութեան։

Կարի յատուկ մօթէօրներ

1/15 ձիու ուժ մօթէօր եւ բէօնթամ 300 ֆրանք
1/8 » » » » 350 ֆրանք

Աժան եւ հաստատուն, երկու տարուան երաշխաւորութեամբ վկայական, պահանջեցէք մեր ներկայացուցիչը՛ վճարման դիւրութիւններ: կարի մեքենայի յատուկ լամբ 30 ֆր.

HOVHANESSIAN ingénieur

15 rue de Vienne. Paris (8)

Կ'ընդունի ամէն Շաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 3-5:

ՎԱՐՁՈՒ ԵՆ Square de Neuilly-St. James Նէօյիի կամուրջին եւ Պուա տը Պուլօնեի մօտ, գեղ. յարկաբ. ամէն յարմ., 3 եւ 4 փ. 10—15,000 ֆր., 5 փ. 13—20,000 համաձ. մեծութ. մեծ խոհ., ծառաներու՝ խոհ. տաքց. սեն. վերելակ, կառատուն: Այցելել՝ 7, 9 եւ 9bis rue Casimir-Pinel եւ 11 Bld. de la Seine. Մանր. ծարտ. Verdonnetի 68 rue Boursault Փարիզ (17), հեռ. Marc. 77—16, փափաք. կը ղրկուի պատկեր. գրքոյկ.

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շադլէ: Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ մեռներ. հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

ՈՍԿԵՐԻՉ - ԺԱՄԱԳՈՐԾ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

28, Րիւ տէ Տօմինիքէն — ՄԱՐՍԷՅԼ

Վաճառատանս մէջ բացառիկ եւ անհաւատալի զեղչերով կը ծախուին երաշխաւորեալ ոսկի, փլաթին, ադամանդ եւ ամէն տեսակ գոհարեղէններ։ Ապարանջան, օղ, ժամացոյց, շղթայ, այլ եւ այլ զարդեղէններ։ Կը ստանձնենք արագ նորոգութիւններ։

Փոն տը քրէտիներ կ'ընդունինք։

Անթրասիթ - Anthracites

Անգլ. գերմ. պելժ. ռուսական եւն., ամէն տեսակ ածուխ եւ փայտ

H. SOUDJIAN

63 rue Lepic, Paris (18) Tél. Provence 69-79

Միակ ներկայացուցիչ ամենազլխաւոր մթերանոցներու որոնք շնորհիւ իրենց երկաթուղային եւ ծովային ուղղակի ճիւղաւորումներու՝ կրնան մրցիլ հրապարակի ածխավաճառներու հետ։

Մասնաւոր պայմաններ կեդրոնական ջեռուցիչի (Chauffage Central) տէրերու, ինչպէս նաեւ ազգ. հաստատութեանց։

Հայերու ժամադրավայրը

Ճաշարան Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton 52—73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

ԲՈՒՐԴԵՐ

Կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ Թրիքօ շինողներու համար։ Միշտ պատրաստ ունինք 50000 քիլօ ամէն տեսակի գոյներով բուրդեր՝ Թիւ 2/28, 3/28, 2/32, 2/36, 2/40 եւ հաստ մանած բուրդ (grosse laine): Ամէն տեղէ աժան գին:

Դիմել՝ **Doerflinger,**

31 Rue de Maubeuge, Paris (9) Métro Cadet

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Ուրեմն ամբողջ օր մը ունէի կրցածս ձեռք ձգելու համար: Նախ պէտք էր քաղել կարելի եղած բոլոր տեղեկութիւնները հօրեղբօրմէս եւ իր երկու տղաներէն: Ահա թէ ինչ իմացայ:

Երեք մղոն հեռու, փոքրիկ բացաստանի մը մօտ, խտտով ծածկուած արահետի մը եզերքը — որ մեր ուղղութենէն անտառը կը կտրէ, կը գտնուի փայտէ խցիկ մը, որ կարծես իր շուրջը գտնուած երկու երկար ծառերուն մէջ տեղաւորուած է: Խցիկին տախտակներուն վրայ կը տեսնուի գերման պատերազմական նախարարութեան պաշտօնական կնիքը: Անցեալ տարուընէ ի վեր անիկա հող դրուած է եւ հոն կը մնան երկու զինուորներ:

Հօրեղբայրս այդ խցիկին ինչ բանի ծառայելը չէր գիտեր, եւ իրեն համար անիմաստ կը թուէր ղրկել երկու զինուոր ապրելու համար անտառին մէկ անկիւնը, պահպանելիք ոչ մէկ բան ունենալով հանդերձ: Միայն գիտէր որ անոր մէջ միշտ մէկը կար:

— Ժիւլ հօրեղբայր, ըսի, ես այդ անտառին մէջի խցիկը երթամ տեսնեմ պիտի:

— Սոսկալի վտանգաւոր բան մը կ'ընես, Մարթա, ըսաւ:

— Հօրեղբայր, որ եւ է վիրակապ չունի՞ս, նաեւ պահպանակ մը տկար աչքի մը համար:

— Մարթա, ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

— Այս շրջանին մէջ անշուշտ շատ մը հիւանդանոցներ կը գտնուին: Այսօր կէս օրէ յետոյ դեռ նոր ապաքինած զինուոր մը անտառին մէջ պտոյտի պիտի ելլէ: Երբ գլուխս եւ այտս վիրակապով փաթթեմ եւ մէկ աչքիս վրայ ալ պահպանակը դնեմ — եթէ հոն մը ճարես, չեմ կարծեր թէ ո եւ է մէկը պիտի կասկածի որ ես կին եմ:

— Բայց ձայնդ քեզ կրնայ մատնել, գգուշացուց հօրեղբայրս: Շատ հաւանական է որ անցնող զինուոր մը հետդ խօսի:

— Այդ մասին ալ մտածեր եմ. գըլխէն եւ երեսէն ծանրօրէն վիրաւորուած զինուոր մը որ աչքէն ալ վնասուած է՝ կրնայ վնասուած ըլլալ ե՛ւ լեզուէն: Համր զինուոր մը պիտի ըլլամ, սիրելի հօրեղբայր:

Քառորդ ժամ վերջ վիրաւոր զինուոր մը, գաւազանի մը կռթնած դուրս սահեցաւ պարտէզին ցանկապատի մէկ բացուածքէն եւ սկսաւ դէպ ի անտառ յառաջանալ:

Անմիջապէս աչքիս զարկաւ խոտով ծածկուած արահետը որ — ըստ անոնց — զիս պիտի առաջնորդէր դէպ ի խորհրդաւոր խցիկը: Դրպանէս հանեցի Ժիւլ հօրեղբօրս փոխ տուած աղտոտ ծխափողը եւ շրթունքներուս մէջ առած, գաւազանը ձեռքս սկսայ քալել խոժոռ դէմքով մը: Ծառերու վրայ ռուս գերիներ հսկայ զինուորական մթերանոց մը կը շինէին: Ինծմէ քանի մը մեղր հեռու, դաժան պահակներէն երկու հոգի, իրենց զէնքերուն կռթնած կը ծխէին: Հետաքրքիր նայուածք մը ուղղեցին:

— Ալլօ՛, բարեկամ, ո՞ւրկից բուսար, գոչեց մէկը:

Առողջ աչքս թարթեցի, գլուխս շարժեցի եւ ցոյց տուի վիրակապով պատած այտերս: Գլխով արգահատական շարժում մը ըրին անոնք: Ես ալ ճամբաս շարունակելով տեսողութենէ կորսուեցայ:

Ժամէ մը աւելի քալած էի արդէն, երբ տեսայ խցիկը՝ երկու երկար ծառերուն միջեւ: Այդ միջոցին դուռը բացուեցաւ եւ յաղթանդամ զինուոր մը դուրս գալով սկսաւ քալել: Կը նշանակէր որ խցիկին մէջ մէկ մարդ միայն մնացած էր:

Երբ բաց դուռէն ներս մտայ, կարճահասակ զինուոր մը երազէն արթնցած՝ զարմացումով նստաւ աթոռին վրայ եւ կասկածէն աւելի հետաքրքրութենէն ինծի նայելով գոչեց.

— Դուն ո՞ր սատանան ես:

Մատովս լեզուս ցոյց տուի, գլուխս ալ շարժեցի. մինչ ան միւսներուն պէս գլխով ըրաւ եւ ինծի նայեցաւ արգահատալից: Ցոյց տուի պարապ ծխափողս, ուսերս թօթուեցի ու գլուխս շարժեցի:

Վայրկեան մը վերջը նստած միասին կը ծխէինք: Սամավարը դրուած էր երկաթ կրակարանին վրայ թէյիս տաք ջուր պատրաստելու համար: Իմ կողմէ առանց բառ մը խօսելու, արդէն շատ մը մտերիմ բարեկամներ եղած էինք:

Պզտիկ զինուորը ապահովուելէ ետք թէ լռութիւնս չէր խանգարուած, սկսաւ իր սովորական ցած ձայնով հետս խօսիլ. ես ալ պատասխանները գրեցի մատիտով, իր տուած տետրակին վրայ:

Ջանացի ուշադրութիւն չդարձնել խցիկին միակ կասկածելի առարկային՝ հեռախօսի փոքր գործիքին վըրայ:

Տետրակին մէջ գրեցի. «Ի՞նչ կ'ընէք հոս այս անտառի հիւղակին մէջ առանձին»:

Անմիջապէս հեռախօսին նայեցաւ ու ըսաւ.

— Ա՜ ա՜ ա՜, բարեկամ, ատիկա գաղտնիք է: Հանսը եւ ես արժէքաւոր մարդիկ ենք, գիտե՞ս: Շատ մասնաւոր բանի մը համար հոս կը գտնըւինք... բայց չենք կրնար ընդունիլ որ հարցասէր բարեկամներ մեզ այցելեն:

— Դուք բախտաւոր էք. շատ հանգիստ գործ մըն է ասիկա, բաղդատելով խրամներուն մէջ առնէտներու հետ սեղանակից ըլլալուն, գրեցի:

—Իրաւունք ունիս, պատասխանեց:

— Հանսը եւ ես լաւ գիտենք խրամատին կեանքը: Օր մը հրաման եկաւ թէ երկու կարող եւ փորձառու նշանառուներ կ'ուզուին. շատ խելացի, լուրջ, հանդարտ բնաւորութեամբ, կատարեալ գաղտնապահ եւ վստահելի: Երկու վայրկեան վերջ Հանսը եւ ես միասին էինք:

Եւ խորհրդաւոր կերպով մը մըռնչեց.

— Գրաւի կուգամ որ երբեք չպիտի կրնաս գուշակել այդ հեռախօսին միւս ծայրը գտնուող անձին ո՛վ ըլլալը:

— Սպայակոյտէն մեծ հրամանատա՞ր մը, հարցուց տետրակս:

— Ո՛չ. սպայակոյտ. սպայակոյտէն աւելի կարեւոր եմ ես: Այս հեռախօսին միւս ծայրի անձը, այսպէս կոչուած, «քահանայ» մըն է թշնամի գիծերուն ետեւ, յարեց տպաւորիչ թօնով մը:

— Ձեզի շատ տեղեկութիւն կը հաղորդէ՞, գրեցի:

— Անշուշտ: Ամէն օր իրմէ տեղեկութիւն կ'առնենք: Աստուած վկայ, եթէ Անգլիացիները գիտնային ինչ որ Հանսը եւ ես կ'իմանանք իրենց մասին՝ կը սառեցնէին մեզ:

— Կ'ենթադրեմ թէ ձեր երկուքէն մէկը պէտք է միշտ խցիկին մէջ գտնուի որ լուր մը տայ:

— Այդպէս է:

Թարգմ. Ա. ՀԱՊԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԿԻՐԱԿԻ 13 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
13 Novembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2034 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Տէսինի մէջ արտակարգ խանդավառութեամբ գումարուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Արեւմտ. Եւրոպայի 10րդ Շրջանային Ժողովը։

Պատգամաւորներ ղրկած էին Փարիզի, Իսի – լէ – Մուլինոյի, Ալֆորվիլի, Անիէռի, Սարսէլ—Արնուվիլ–լէ–Կոնէսի, Լիոնի, Տէսինի, Մարսէյլի (իր 14 ենթակոմիտէներով և խումբերով), Լուառի (Սէնթ–Էթիէն, Սէն–Շամոն), Կրընոպլի, Վիէնի բոլոր կոմիտէները, իսկ ողջոյնի ու համակրանքի ջերմ նամակներ Պորտոյի, Պէլֆօռի եւ Նիսի խումբերը։

Ժողովը առանձին լրջութեամբ եւ պատասխանատուութեամբ քննեց օրակարգի վրայ դրուած ազգային, քաղաքական, կուսակցական եւ կազմակերպչական բոլոր խնդիրները եւ ընտրեց շրջանի վարիչ գերագոյն մարմինը — Կեդր. Կոմիտէն։

Կեդր. Կոմիտէն, որպէս գործադիր մարմինը 10րդ Շրջանային Ժողովի որոշումներուն ու բաղձանքներուն, պարտք կը զգայ հրապարակաւ յայտարարելու, որ կարգ մը բախտախնդիր անհատներ, զանազան արտայայտութիւններով ու հրատարակութիւններով կը չահագործեն Արեւմտ. Եւրոպայի Հ. Յ. Դաշնակցութեան կազմակերպութեան անունը։ Այս արարքը պարզ շանթաժ մըն է, եւ ո՛չ մէկ կապ ունի Արեւմտ. Եւրոպայի Դաշնակցութեան կազմակերպութեան հետ։

Բոլորին ծանօթ են վերջին քանի մը ամիսներու ընթացքին կատարուած կուսակցական անցուդարձերը։ Բոլորին ծանօթ է նմանապէս պղտոր ալիքներու վրայ խարխափ նետուած «Մարտկոց»ը եւ անոր շուրջ բոլորուած ձախաւեր դէմքերու բարձրացուցած ժխորը։

Պարտք կը զգանք, կրկին անգամ, առ ի գիտութիւն յայտարարելու մեր բոլոր ընկերներուն եւ հայ հասարակութեան, որ «Մարտկոց»ը բովանդակութեամբ հակադաշնակցական թերթ մըն է, յենուած մութ ու կասկածելի ձեռքերու վրայ։

Հինգ արտաքսուած անհատներ, իրենց շուրջն համախմբելով քանի մը մոլորած ու սայթաքած մարդիկ, կը համարձակին չահագործել Հ. Յ. Դաշնակցութեան անունը եւ կ՚պղծեն հրապարակը, հանրային միտքը շփոթութեան մատնելու համար։ Այս բոլորին մէջ, ո՛չ մէկ գաղափարական եւ սկզբունքի խնդիր գոյութիւն ունի։ Անոնք պարզապէս արկածախնդիր ու չահամոլ անհատներ են, որոնք իրենց սնանկ ու ջղագար յայտարարութիւններով, գռեհիկ մեթոտներով, հատուածական մամռապատ կիրքերով, ընկերական փոխադարձ անվստահութեան բամբասանքներով կը կատարեն սոտր աշխատանք մը եւ կը ջանան հաւատաւոր հոգիներէ ներս քամի ցանել, որպէս զի փոթորիկ հնձեն։

Զարժեր կարեւորութիւն ընծայել այս սնամէջ ժխորին և զբաղիլ անոնց ամենօրեայ սուտ ու զրպարտիչ յայտարարութիւններով, ուր յաճախ կը չահագործուին մեր շրջաններու, մեր մարմիններու եւ ընկերներու անունները։ Մենք ժամավաճառ չպիտի ըլլանք հերքումներ ու ճշդումներ ընելու։ Մեզ կը հետաքրքրէ միմիայն Հ. Յ. Դաշնակցութեան գործը, յանուն հայ ժողովրդի հետապնդած գերագոյն նպատակներուն։

Արդէն շրջան առ շրջան, մարմին առ մարմին բիւրեղացած ու կազմակերպուած խիտ շարքերով, եկան եւ 10րդ Շրջանային Ժողովին միջոցով Եւրոպայի շրջանը դրին իր բնականոն ընթացքին մէջ։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը երբեք պէտք չէ ունեցած իր 42 տարուան երկար ճամբան քալելու համար, հակառակորդ ցուցմունքներու եւ դաւադիր լապտերներու։ Ան գիտէ անսասան հաւատքով, կուռ կամքով եւ պահանջուած լրջութեամբ վարել իր քաղաքական, ազգային եւ կուսակցական առաջադրութիւնները։

Այժմ, ընկերնե՛ր, բոլորս ալ անխտիր պէտք է լծուինք խաղաղ, անվրդով եւ չինարար կազմակերպչական աշխատանքի։

Մենք բոլորս ալ, նուիրական պարտականութիւն ունինք պահակը դառնալու Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծրագրային բաղձանքներուն, քաղաքական մտահոգութիւններուն եւ ազգային տենչերուն։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր երկաթեայ կարգապահութեամբ եւ գաղափարական վեհութեամբ հզօր ազդակ մըն է հայ ժողովրդի հաւաքականութեան։ Եւ հետեւաբար այդ մեծ ուժի անվթար պահպանումը սրբազան պարտականութիւն մըն է մեր բոլո՛ր ընկերներուն։

Զլատուած ու բեկուած հոգիները չեն կրնար քալել մեզ հետ։

Անյողդողդ եւ անսասան, աչալուրջ եւ արթուն, պայծառ գիտակցութեամբ ու հեռատեսութեամբ բոլո՛րս ալ պէտք է լծուինք աշխատանքի՝ խտացնելու համար մեր շարքերը եւ հետապնդելու հայ ժողովրդի ազատագրութեան Մեծ Գործը։

Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷ

(Կնիք)

10 Նոյեմբեր 1932

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐԶՊԱՆԻՒՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԻՋԵՒ

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն (4 նոյ.) .—

Ազգայնական երեսփոխաններու մեծամասնութիւնը պիտի մասնակցի Երեսփ. Ժողովին։ Անոնք այս որոշման յանգեցան, նկատի ունենալով ժողովուրդին բաղձանքը։ Ժողովուրդը կ՚ըսէ որ ցարդ Ֆրանսացիները ո եւ է պատճառ ցոյց չտուին ժողովէն քաշուելու որոշում տալու համար։

Ազգայնական վարիչ մը հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրաւ.—

«Մենք, ազգայնական երեսփոխաններս, մասնակցեցանք ժողովի եւ ըստանձնեցինք պատասխանատուութիւնը կառավարութեան, ժողովրդական պահանջները դաշնագրով մը արժեւորելու համար։ Կրնա՞յ ըլլալ որ մենք քաշուինք ներկայիս, երբ Պ. Փոնսօ կ՚ուզէ այդ դաշնագրի մասին խօսիլ մեզի հետ։ Կը վայելէ՞ մեզի որ 10 տարիէ ի վեր մեր սպասած օրը երբ հասած է, մենք քաշուինք ասպարէզէն։

«Պ. Փոնսօ պաշտօնապէս յայտարարեց որ սուրիական սահմանադրական կառավարութեան մը հետ դաշնագրի շուրջ բանակցութեան մտնելու համար արտօնուած է Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան կողմէ։ Հետեւաբար, մենք, այդ բանակցութիւններուն պիտի սկսինք եւ ժամանակը շատ պատեհ է, քանի որ Ֆրանսական դահլիճին մէջ երեք մեծ ազատ կուսակցականներ կը գտնուին։ Այս երեք նախարարները՝ Էրիօ, Փօլ Պոնքուռ եւ Տալատիէ շատոնց ի վեր Սուրիացիներու փափաքները կը յարգէին։ Նման պատեհութիւն մը հազուագիւտ է։ Չենք ուզեր կորսնցնել այս առիթը։

«Բանակցութեան միջոցին եթէ տեսնենք որ Ֆրանսացիներու պայմանները աննպաստ են մեզի համար, կը խզենք բանակցութիւնները եւ կը քաշուինք։ Այն ատեն մեր քաշուիլը պատճառաբանեալ կ՚ըլլայ եւ իրաւունք կ՚ունենանք աշխարհի առջեւ»։

Կ՚ըսուի թէ Պ. Հէլլօ արտակարգ պատուիրակ պիտի նշանակուի սահմանադրական կառավարութեան հետ դաշնագրի շուրջ բանակցութիւններ վարելու համար։ Պ. Հէլլօ տեւական կապ պիտի պահէ Պ. Փոնսոյի հետ։ Միւս կողմէ ալ Սուրիոյ նախարարները կապ պիտի պահեն հանրապետութեան նախագահին հետ։

Իմացանք որ նախարարական յայտարարութեան սկիզբը կը գտնուի հետեւեալ նախադասութիւնը. — «Դահլիճը վստահութիւն կը խնդրէ յարգելի ժողովէն, անմիջապէս բանակցելու համար դաշնագրի շուրջ»։ Այս նախադասութեան շուրջ համաձայնութիւն գոյացած է Պ. Փոնսոյի եւ դահլիճի միջեւ։

Դահլիճի վստահութեան քուէ ստանալէն վերջ, Երեսփ. Ժողովը 15 օր պիտի յետաձգէ իր նստաշրջանը։ Այդ միջոցին դահլիճը բանակցութեանց կը մտնէ։

Ազգայնականները երկուքի բաժնուած են ներկայիս։ Մեծամասնութիւնը կողմնակից է ժողովի մասնակցելու. իսկ փոքրամասնութիւնը, որոնց մէջ կը գտնուին ընդհանրապէս Հալէպի ազգայնականները, գլխաւորութեամբ Իպրահիմ պէյ Հանանօի, բացարձակապէս հակառակ են կառավարութեան եւ ժողովի մասնակցելու։

Թուրքիա եւ Պարսկաստան կը բանակցին

ՇԱՀԸ ԵՒ Մ. ՔԷՄԱԼ ՊԻՏԻ ՏԵՍՆՈՒԻՆ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

Պարսկաստանի արտաքին նախարար Ֆէրուղի խան, որ Պոլիս կը գտնուի, հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրաւ.

— Հին բարեկամական դաշինքին մէջ, չէզոքութեան եւ ոչ – յարձակողական ու քաղաքական եւ տնտեսական գործակցութեան վերաբերեալ տրամադրութիւններ ալ կը գտնուէին։ Մինչդեռ բարեկամական դաշնագիրները յաւիտենական են։ Չէզոքութեան, ոչ – յարձակողական եւ գործակցութեան դաշնագիրները լուրջ դէպքի մը առջեւ, երկու կառավարութիւններու միջեւ խորհրդակցութեամբ համագործակցութեան մը հետեւելու դաշնագիրներ են։ Այս կերպով այս կարգի դաշնագիրներ առժամեայ հանգամանք ունին։ Մինչդեռ բարեկամ Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի միջեւ նոր կնքուած բարեկամական դաշինքը մնայուն է։ Չէզոքութեան դաշնագիրը ոչ – յարձակողական սկզբունքի վրայ հիմնուած է։ Այս դաշնագրին համաձայն, երկու կառավարութիւններ բարեկամական յարաբերութիւնները խանգարող ո եւ է լուրջ ընթացքի դէմ եւ կամ ասոր պատճառ եղող ուրիշ կառավարութեան դէմ իրենց ձեռք առնելիք ուղղութիւնը իրենց մէջ խորհրդակցելով պիտի գծեն։

Գալով տնտեսական գործակցութեան, գիտէք որ առեւտրական դաշնագիրները, երկու կառավարութեանց հպատակներուն առեւտր. յարաբերութեան մասին սկզբունքներ կը պարունակեն։ Բայց տնտեսական գործակցութիւնը, աւելի աւելի բարձր նպատակ մը կը շօշափէ։ Բարեկամ եւ դրացի կառավարութիւններ, իրենց միջեւ գործակցութեան կը կարօտին։ Այս գործակցութիւնը միայն առեւտրական գործերու չի վերաբերիր այլ տնտեսական կեանքի յառաջդիմութեան։ Երկու երկիրները այս նպատակով իրարու օգնելու պարտաւոր են։ Այս օժանդակութեան ձեւի մասին ալ դաշնագրին մէջ ո եւ է տրամադրութիւն չկայ։ Այս կէտը՝ յառաջիկային կացութիւնը քննելէ յետոյ պիտի որոշուի։ Երկու կառավարութիւններու միջեւ առեւտրական դաշնագիր մը պիտի կնքուի։ Բանակցութիւնները պիտի կատարուին Էնկիւրիի եւ Թէհրանի մէջ։ Ստորագրուելիք տեղը մեզի համար կարեւորութիւն չունի։ Եթէ բանակցութիւնները կ՚երկարաձգուին, պատճառը այն է որ, խնդիրը այնչափ սակողական չէ։ Առեւտրական դաշնագրին սկզբունքներուն մասին համաձայնութիւն գոյացուցած ենք։ Այս սկզբունքները այսօր կը գործադրուին։

Շահին եւ Կազի փաշային տեսակցութեան մասին տակաւին որոշում մը չէ տրուած։ Շահը շատոնց կը փափաքի տեսակցիլ Կազիին հետ, այս տեսակցութեան եղանակը յետոյ պիտի որոշուի։ Հաւանական է որ այս տեսակցութիւնը Վանայ կամ Արեւելեան Նահանգներու մէջ տեղի ունենայ, որովհետեւ երկու կողմերն ալ իրենց երկրէն երկար բացակայիլ չեն ուզեր, հետեւաբար այդ տեղերը տեսակցիլ դիւրին է, բայց տեղը անորոշ կը մնայ։

Գերմանիոյ բանտարկեալներն ալ ծոմ կը պահեն

Պերլինէն կը գրեն թէ հարիւր քաղաքական բանտարկեալներ, մեծ մասով համայնավար, ծոմ յայտարարած են Գերմանիոյ զանազան բանտերուն մէջ։ Ասոնց մէջ է նախկին հիթլէրական մը որ բանտին մէջ համայնավար դարձած է։ Բանտարկեալները կ՚ուզեն այս ձեւով բողոքել բանտային պայմաններուն դէմ փորձ մը եղաւ ըմբոստանալու եւ ծանր դէպքեր ծագեցան։

Անգլիայէն յետոյ Ֆրանսան ալ չի վճարեր

Երէկ գրած էինք թէ անգլիական կառավարութիւնը երկարաձգում խնդրած է դեկտ. 15ին վճարելի պարտքին համար, Ուաշինկթընի դեսպանին միջոցաւ։

Ինչպէս կը նախատեսուէր, քիչ յետոյ նոյն դիմումը կատարեց նաեւ ֆրանսական կառավարութիւնը։

Վերջին լուրերու համաձայն, Անգլիա ոչ թէ նոր պայմանաժամ խնդրած է, այլ կ՚ուզէ ընդհատել վճարումները։ Պատճառը ոչ անկարողութիւնն է, ոչ ալ չկամութիւնը։ Թէեւ գաղտնի կը պահուի անգլիական ծանուցագրին բովանդակութիւնը. բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Լոնտոն պատրաստ է վճարելու, եթէ Ամերիկան պահանջէ։ Լոնտոնի տեսակէտն այն է թէ, ներկայ պարագաներուն մէջ մեծ գումարներ փոխադրուելով Եւրոպայէն Ամերիկա, պիտի խանգարուի տնտեսական վերականգնումը եւ տնտեսական խորհրդաժողովին աշխատանքը։ Հետեւաբար, անհրաժեշտ է երկար ատենի համար յետաձգել պայմանաժամը լրացած պարտքերու վճարումը եւ նորէն քննել պատերազմական պարտքերու խնդիրը։

Կը կարծուի թէ Մ. Նահանգներու նոր նախագահը տրամադիր է նոր քննութեան մը ենթարկելու այս խնդիրը, անմիջապէս որ իշխանութեան գլուխ անցնի։

Տակաւին յայտնի չէ Մ. Նահանգներու պաշտօնական շրջանակներուն տեսակէտը։ Բայց կարգ մը շրջանակներու մէջ դժգոհութիւն կը յայտնեն, գտնելով թէ Եւրոպան շատ կ՚աճապարէ եւ միշտ նոր հոգեր կը պատճառէ։

Դեկտ. 15ին Անգլիոյ վճարելիք գումարն է 95 միլիոն տոլար, իսկ Ֆրանսայի բաժինը՝ 20 միլիոն։

Յունաստան ալ չի վճարեր

Յունաստանի Երեսփ. Ժողովին մէջ, վարչապետ Ցալտարիս կարդալով դահլիճին ծրագիրը, յայտարարեց.

— Կառավարութիւնը անկեղծօրէն կը նեղուի տեսնելով որ հարկադրուած է ընդհատել իր յանձնառութեանց կատարումը՝ հանդէպ օտար պահանջատէրերու։ Բայց, ամէն ուղղամիտ անձ պիտի ընդունի թէ իրական անկարողութեան մը հետեւանքն է այդ. անկարողութիւն մը որ օրէ օր կը ծանրանայ։ Մեզի համար ծայր աստիճան դժուար է նոյն իսկ 30 առ 100 վճարել կտրօններու տոկոսները, ինչպէս յանձն առած է նախորդ կառավարութիւնը (Վենիզելոս)։

3000 հոգի մեռած՝ Քուպայի մէջ

Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ ահռելի ուրական մը պայթած է Քուպայի մէջ եւ թէ երեք հազար հոգի մեռած են։ Ամէնէն աւելի վնասուած են Քամակի եւ մանաւանդ Սանթա Քրուզ քաղաքը, որ կը կարծուի թէ ամբողջովին քար ու քանդ եղած է։ Տակաւին լուր չկայ քաղաքին 4000 բնակիչներու մասին։ Քաղաքը պաշտպանող թումբերը քանդուած են։ Ականատեսներ կը պատմեն թէ փոթորիկը, որ ժամը 300 քիլոմեդր արագութեամբ կը սուրար, իր առջեւէն կը քշէր ջուրի ալիքներ, մինչեւ հինգ մեդր բարձրութեամբ։ Բնակիչները գիշերանց յանկարծակիի գալով, ժամանակ չունեցան փախչելու եւ տեղն ու տեղը խեղդուեցան։ Ալիքները բազմաթիւ կիներ քշեցին տարին իրենց ամուսիններու գիրկէն եւ երախաները անզօր ականատեսներն եղան իրենց ծնողներու մահուան։ Բոլոր ցած թաղերը կորսուած են ջրամոյն։

Զինադադարի ցոյցեր Փարիզի մէջ

Ուրբաթ օր, զինադադարի 15րդ տօնը կատարուեցաւ մեծ հանդիսաւորութեամբ, անծանօթ զինուորի դամբարանին առջեւ։

Ինչպէս գրած էինք, այս առթիւ ցոյցեր կազմակերպած էին համայնավարները եւ ընկերվարականները։

Առաջինները մեծ թափոր մը կազմած էին Վէնսէնի մէջ, որուն մասնակցեցան 10,000 հոգի։ («Իւմանիթէ»ն կը հաշուէ 40,000...)։ Գրեթէ խաղաղ անցաւ ամէն բան։ Միայն ճամբան ցուցարարները անարգեցին ֆրանսական եռագոյնը, որ կախուած էր տան մը վրայ եւ քարեր նետեցին։ Ոստիկանները միջամտեցին եւ իրենց կարգին քարերով ընդունուեցան։ Ընկերվարականները ցոյց մը կատարեցին Պանթէոնին առջեւ։ Երկու պատուիրակութիւններ ներս մտնելով, արմաւենի մը դրին Ժոռէսի դամբարանին վրայ եւ մէկ հոգի ճառ խօսեցաւ։ Երկու ճառեր ալ խօսուեցան Պանթէոնին առջեւ, ուր խռնուած էր բազմութիւնը։ Ցետոյ թափորներ կազմուեցան, բայց ոստիկանութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած ըլլալով, դէպք չպատահեցաւ։

Բացառիկ խստութիւններ Զուիցերիոյ մէջ

Զորեքշաբթի օրուան դէպքին առթիւ, Զուիցերիոյ կառավարութիւնը պաշարման վիճակ հրատարակեց ամբողջ երկրին մէջ։ Ուրիշ խօսքով, զինուորները այսուհետեւ գործօն ծառայութեան կոչուած կը համարուին եւ բոլոր անոնք որ կ՚անսաստեն օրէնքին, զինուորական դատարանի պիտի յանձնուին։ Միւս կողմէ, երեք գումարտակ հեծելազօրք շարժման մէջ դրուած է Լօզանի ճամբուն վրայ, ի հարկին Ժընեւ փոխադրուելու համար։

Խռովութեանց համար ամբաստանուած ընկերվարական վարիչը, Նիքօլ, անմիջապէս դատարան յանձնուեցաւ։ Խնդրած էր ազատ արձակուիլ առժամապէս, բայց դատարանը մերժեց, նկատի առնելով գործին քրէական հանգամանքը։ Ընկերվարականները, իբրեւ բողոքի ցոյց, ընդհ. գործադուլ հռչակեցին 24 ժամուան համար։ Կառավարութիւնը շարժման մէջ դրաւ չորս վաշտ հետեւակազօրք։

Խռովութեանց ընթացքին սպաննուած զոհերը յանձնուեցան իրենց ընտանիքներուն, որպէս զի ցոյցեր չկատարուին։ Նոյն մտահոգութեամբ յետաձգուեցաւ նոյեմբեր 13ի աւանդական արարողութիւնը՝ որ կը կատարուէր պատերազմի զոհերու յիշատակարանին առջեւ։

Գործազրկութիւնը կ՚աւելնայ

Պաշտօնական վիճակագրութեամբ, նոյ. 5ին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 252,764, որոնց 186,561ը այր եւ 66,200ը կին։ Անցեալ շաբթու այս թիւն էր 247,592։ Ուրեմն, մէկ շաբաթէն միւսը աւելցած են 5172 գործազուրկներ։ Անցեալ տարի միեւնոյն ժամանակաշրջանին արձանագրուած էին 62,028 գործազուրկներ։ Կը նշանակէ թէ 190,736 գործազուրկ աւելցած է մէկ տարիէն միւսը։

Նոյն նոյ. 5ին, Փարիզ քաղաքին մէջ կային 83,704 նպաստընկալ գործազուրկներ, որոնց 56,862ը այր եւ 28,842ը կին։ Սէնի նահանգին միւս համայնքները կը հաշուէին 55,964 նպաստընկալ գործազուրկներ։ Համագումար՝ 141 հազար 668 հոգի ամբողջ նահանգին մէջ։ Անցեալ շաբթու այս թիւն էր 138,857. ուրեմն, մէկ շաբթուան մէջ աւելցած են 2811 գործազուրկներ։

Անցեալ տարի, միեւնոյն շրջանին Սէնի նահանգին նպաստընկալ գործազուրկներուն թիւն էր 38,647։ Ուրեմն, մէկ տարիէն միւսը աւելցած են 103,021 գործազուրկներ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՔՈՅՐԵՐՈՒՍ

1

Սիրելի՛ Արուսեակ,

Կարդացի անշուշտ պատկերներէս դրուագ մը որ վերջացած էր հայ ագատոր ձօր մը պատկերովը։

Կը տեսնես որ աշխարհի որ կողմն ալ երթանք՝ մեր ցաւերը անբաժան են մեզմէ, քանի որ տակաւին ոչինչ չէ փոխուած մեզ համար։

Շատեր կը գրեն ու կ'ըսեն թէ յետ պատերազմեան գրականութեան մէջէն կ'որոնեն այնպիսիները, որ զուրկ ըլլան արեան եւ վառօդի հոտերէ, սուգի եւ ցաւի ճիչերէ, — զարհուրելի վերյիշումներ՝ որոնք զգայնութիւնը կուտան այն սեւ օրերու տանջանքներուն։

Խոստովանիմ այս տենչը, սակայն բացի Հայերէն, մասամբ արդարանալի է թերեւս բոլորին համար։ Անոնք իրենց երկրին մէջն են, իրենց տուները, եւ եթէ նոյն իսկ բոլորովին չեն հանդարտած պատերազմին բնական հետեւանքները՝ բայց այդչափ միայն։ Անոնք վերստացած են իրենց բնականոն կեանքը եւ գիտութեան պարգեւած նորութիւններու ճախրանքին մէջ կը վայելեն ամէն բան եւ թերեւս իրենց երազ մը թուի մօտաւոր սեւ անցեալը։ Անոնք իրենց մեռելներն ալ սովորական սուգով մը ագացած են ու անցած։ Եւ անոնք իրենց ազատ հայրենիքին ամէն բարիքները կը վայելեն դարերէ ի վեր, երջանիկ են եւ զուարթութիւնն ու հանգիստը բնաւորութիւն դարձեր է իրենց։

Իսկ մե՞նք։

Պատերազմի մեծագոյն ողջակէզը մենք ըլլալէ վերջ, դեռ մինչեւ այսօր եւ ո՛վ գիտէ մինչե՛ւ երբ, կը թափառինք երկրէ երկիր ապաստան փնտռելով։

Երանի՛ թէ միայն մեր հազար հազարաւոր մեռելները ազայինք եւ անոնց յիշատակի յարգանքին մասին ժտածէինք։ Հաւաքականութեան մը մահուան արհաւիրքն է որ կը սաւառնի ամէն բոպէ մեր գլխուն վերեւ, օտարութեան մէջ ազգայնօրէն ձուլուելու եւ կորսուելու անխուսափելի վտանգը։

Օտարանա՛լ, կորսուի՛լ, — ահա հայ մնացած հոգիի մը զարհուրելի մղձաւանջը։

Չէ՞ որ բոլորովին տարբեր է մեր իրականութիւնը ուրիշ ժողովուրդներու պատկերէն։ Անոնք իրենց կեանքին սովորական հունին մէջն են մտեր կրկին, իսկ մենք ֆիզիքական եւ ազգային գոյութեան պահպանման կռուին մէջ կը տուայտինք։

Եթէ ուզենք մոռնալ մեր ցաւը եւ մեզ չարչրկող տխուր հեռանկարը՝ ի՛նչ դիւրին բան, բայց արդէն իսկ կորսուած պէտք է համարենք մենք մեզ։

Մեր սերունդը, այն սերունդը որ հրաշքով ազատեցաւ, եւ երկրորդ այն սերունդը որ արեան ու կրակի այդ շաղախին մէջ բացաւ աչքերը եւ անօնցմով թրծուած մեծցաւ, եթէ այս երկու սերունդները մոռնան ամէն բան եւ միայն ֆիզիքական գոյութեան պահպանման պայքարով նետուին աշխարհի հոսանքին մէջ՝ մեռած ենք արդէն եւ ինչպէ՛ս մեռած, — կարօտը մեր սրտին եւ օտար հողի վրայ, անծանօթ եւ կարծես անարգուած, ինչպէս խլեակ մը արհամարհուած։ Եւ մեռնի՛լ ոչ թէ սովորական մարդոց պարզ զգացումովը, իրենց տան, իրենց հայրենիքին մէջ։

Շարունակ չգրել ու չխօսիլ մեր տառապանքի օրերէն. նոր հորիզոն, նոր կազդոյրներ, նոր պատկերներ պէտք են, կ'ըսեն։ Բայց չէ՞ որ մերն են այս բոլոր տխուր ու ժռայլ պատկերները, մեր իսկ գոյութեան հարցն է որ իր կարեւորութեան գերագոյն աստիճանին է հասած եւ ուրիշ ամէն ինչ կեղծ ու բռնազբօսիկ կը հնչէ եւ մեր հոգիներուն ալ անհաղորդ։

Երբ դժբախտութիւնն ու զրկանքը բոյն դնեն մեր երբեմն շէն տան մէջ՝ կը լքե՞նք զայն եւ կը հիանանք մեր օջախէն, մեր ծնողքը մինակ թողլով իրենց վշտերուն մէջ։

Չկրկնե՞լ, բայց մեր պատմութիւնը ո՞վ պիտի սորվեցնէ մեր սերունդին։ Մեր պատմութենէն կեանքի դասը տալ անոր, առաջնորդել զինքը ուղիղ եւ նպատակայարմար ճամբուն մէջ եւ պատրաստել կեանքի կռուին, իր իսկ ազատութեանը եւ երջանկութեանը համար։ Ո՞վ է որ այս բոլորը որպէս անխոցելի աւանդ մը պիտի յանձնէ յաջորդ սերունդներուն։

Ծի՛շդ է. ամենադժբախտը մեր սերունդը եղաւ։ Տարիներ ապրեցանք մեծ արհաւիրքներու եւ սարսափներու մտալլկումին մէջ եւ հիմա կ'ապրինք անոնց դառն հետեւանքները, եւ ամէնէն ծանր պարտականութիւնն ալ մեր սերունդին վիճակեցաւ, — այն է, կը կրկնեմ, նոր սերունդը գիտակից ընել իր էութեանը, իր ինքնութեանը եւ չորս հովերուն ցրուած հայ բազմութիւնները փրկել անխուսափելի կորուստէ։

Ո՞վ պիտի ընէ այս բոլորը, օտա՞րը, օտա՞ր գրականութիւնը, օտա՞ր մթնոլորտը։ Նոր ու թեթեւ խօսքերով եւ առօրեայ գրութիւններո՞վ պիտի փրկուինք։

Թողո՛ւ որ ուէ կերպով շարունակեն իրենց ֆիզիքական գոյութեան պահպանումը, բայց ոճրապարտ արգահատանքով մը չըսել, չզգացնել թէ ի՛նչ զարհուրելի մահերով սպաննուեցան հազար հազարաւոր հայ մայրեր, հայրեր, զաւակներ եւ ազգականներ, թողո՛ւ որ մեծ ու պզտիկ որբեր սիրեն ու յարին իրենց նոր պաշտպաններուն, նոր շրջապատին, եւ չգիտնա՛ն թէ յիշատակն իրենց ծնողքին հարազատ սիրոյն եւ զոհաբերութեան, չը գիտնա՛ն թէ ինչպէ՛ս մեռած են անոնք, տեսնելով սիրոյ բաղուկներէն բռնի խլուիլը իրենց զաւակներուն եւ սիրելիներուն, եւ հիմա ալ քաղաքակրթութեան անարիւն ջարդերովն ըսպաննուին մնացածները։

Թողո՛ւ որ օտարանան եւ յաւէտ կորսուին այնքան նոր ոյժեր եւ արժէքներ, որոնք իրենց հայրենիքը պիտի շինցնէին ու կերտէին, բայց օտարին համար պիտի մնան անճշան...

Չպարզել մութ ապագան...

Կեղծ արդահատանք, եւ աւելին, ուրացում սորվեցնել, ուրացում իրենց ցեղին եւ իրենց հայրենիքին։

Եթէ ցաւի ծովեր պիտի բացուին չատերու սրտին մէջ՝ բայց աւելի լաւ է բացուին քան մոռնան այս բոլոր իրականութիւնը։

Արդէն իսկ բաւական չե՞ն պատանեկութեան եւ երիտասարդութեան ներքին ձայները, կեանքի ամէնէն զօրաւոր ազդակները՝ որոնք իրենց յագուրդը լուլի գտնելով այս նուրբ քաղաքակրթութեան վայրերուն մէջ, այնքան չուտ կը մոռնան ամէն բան։ Հապա միջավայրի ազդեցութի՞ւնը։ Այնքան չատ են չարիքները։

Ահա՛, սիրելի՛ քոյր, մասնաւորելով խօսքս, ինչո՞ւ շարունակ մեր գիտակից դասը եւ գիտակից մամուլը մէկ հոգ եւ մէկ մտատանջութիւն միայն ունին. ամէն ճիգ թափել որ կարելի եղածին չափ փրկեն ցիրուցան հայութիւնը, մինչեւ որ հաւաքուին մեր վաղուան ազատ հայրենիքին մէջ։ Միայն հոն կրնայ մեզ համար սկսիլ բնականոն կեանք մը, ինչպէս բոլոր անկախ ժողովուրդներն իրենց հայրենիքին մէջ։

Այս է միակ եւ նուիրական ուխտը ամէն ճշմարիտ Հայու։

Այս է որ կ'ըսեն ու պիտի ըսեն հազար անգամներ, մինչեւ նպատակի յաղթանակը։

Հիւանդը մէկ օր չեն խնամեր, այլ մինչեւ կատարեալ ապաքինումը։ Եւ հիւանդանալուն համար յանցանքներ փնտռելը դարման չէ ցաւին։

Մեծ դժբախտութիւններն ալ մեծ հիւանդութիւններ են եւ մեր հալածական ժողովուրդը ամէնէն մեծ հիւանդն է։

Թող այս ուղղութեամբ խօսին ու գրեն շարունակ, հոգ չէ թէ կրկնուած եւ սովորական խօսքեր դառնան անոնք, մինչեւ որ ապրինք որպէս ազգ եւ որպէս ժողովուրդ անհետացնող ու վտանգաւոր կացութենէն։

Տարիներ պէտք են յաճախ, մինչեւ որ հազա՛ր խօսքը մէկ իրական գործ ծնի։

Այս դասը պատմութիւնը կուտայ մեզի։ Ամենամեծ յեղափոխութիւններն անգամ պոռթկումներն են երկար տարիներու տքնաջան աշխատութեանց, ըլլան բերանացի թէ գրաւոր։ Իսկ եթէ չգրէին, չկրկնէին ու լռէին՝ ի՛նչ պիտի ըլլար մարդկութեան վիճակը...

ԱՆԱՀԻՏ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Գովասանութիւն Երեւանայ

—)(o)(—

Անցեալ տարի, Երուանդ Շահազիզ հատոր մը հրատարակեց, Երեւանի պատմական եւ հնագիտական ուսումնասիրութեան նուիրուած։ Այդ հատորին մէջ արտատպուած կը գտնենք Շուլթեցի Տէր – Յովհաննի որդի Նաղաշ Յովնաթանի (1661—1722) մէկ երգիծական ոտանաւորը, որ ահա.—

Կամիք գովել դուք Երեւան,
Մարդիքն զալում կ'երեւան,
Թուրքերըն կու քաշեն բերան,
Մարդոյ գըլխի կոտրեն գերան։
Հաւէն վընաս ոըպէս գիւր·
Ձերմ եւ կանաչ աղտեղի ջուր,
Գորտի ք... եւ փիս փըրփուր,
Որպէս ծառի ժանգ եւ թըրթուր։
Առաւօտուց կ'երթաս բազար,
Բօլ կու ծախեն բողկ եւ գազար,
Թըթու մածուն չանախ հազար,
Խըմոր հացն կուտայ Նազար։
Սափոր եւ կուժ ամէնըն ծակ,
Քանի ջուր կարծես թէ դարդակ,
Ոչ աղբիւր կայ եւ ոչ վըտակ,
Թուրքի յաւէ դըռներըն փակ։
Զարուն չուխէն պօրկչոց շալակ,
Գըտակ կարեն ձըգեն թալակ,
Ծայրըն երկայն ոըպէս սալակ,
Մէջն պատի հաստ քօչալակ։
Թէ մէյտանըն անես օրօն,
Շատ կայ տըտիպ շըպլեղ տօրօն,
Ամէնըն ածես մէկ վառ թօրօն։
Ջուհի մէկ գովելոյ պատեառ,
Բազասստանըն փըրթի մուծտառ,
Կու ծախեն խիստ խաշչար աստառ,
Թօփխա քէչա աթառ փաթառ։
Ջեռացներըն նէտ եւ թուանկ,
Ղաւաս կաքաւ նախշուն բռանկ,
Փողով հաց չըկնի մարդոյ ճանկ,
Աշխարհ էժան, Երեւան թանկ։
Հաւուզի փող տաս մէկ բուռըն,
Հարկից մէկը չառնի ձեռըն,
Աչքըն կոխես շամբուրի կեռըն,
Խմացընես էշի շ...ռըն։
Ես էլ Երեւան շատ կացայ,
Նոցա հասիաթն իմացայ,
Հազար բան պասպարես ճոցա,
Կասես՝ ո՞ւր է, թէ՝ մոռացայ։
Կուզեն ելնեն ամէնըն քօչ,
Լի է մօծակ, մըժիկ, բըզոչ,
Նաղաշն Երեւան շատ կացաւ,
Ջիկարն այրեց հիւանդացաւ,
Սպիտակ սառուցէն զարմացաւ,
Խըմեց՝ սիրտիկըն գովացաւ։

ՍԱՅԱԹ – ՆՈՎԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՊԱՐԱԳԱՆ

Առեղծուած մը դարձեր է, ինչպէս Խ. Աբովեանի, նոյնպէս Սայաթ – Նովայի մահուան պարագան։ Աբովեանի մահուան հարցին մասին, ծանօթ է Շ. Նարդունիի ուսումնասիրութիւնը, տպուած ՅԱՌԱՋի մէջ, որ կուտար յայտնուած բոլոր ենթադրութիւնները։ «Նոր Ուղի»ի վերջին թիւով, Ա. Բակունց հրատարակեց յօդուած մը, որ, հիմնուելով կարգ մը վաւերաթուղթերու վրայ, — նորութիւն մը չէին բերեր ատոնք, — տրամաբանօրէն տրայամտութեամբ մը կ'ենթադրէր թէ սահմանին միւս կողմն է (Թուրքիա) անցած Աբովեան։

Իսկ Սայաթ – Նովայի մասին, առաջին անգամ Գ. Ախվերդեանն է, որ կը բերէ աւանդութիւնը թէ հայ մեծ աշուղը սպաննուած է Թիֆլիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ 1795ին, սեպտեմբեր ամսուն, Աղա Մահմէդ խանի զինուորներուն կողմէ։ Այնուհետեւ, բոլոր անոնք, օտար կամ հայ գրագէտներ, որ գրաղեր են Սայաթ – Նովայի կեանքովն ու արուեստովը, հետեւեր են Ախվերդեանի տուած աւանդութեան։

Այսպէս, գրականութեան պատմութեան մեր դասագիրքերը, ինչպէս նաեւ Լէօ, Յովհ. Թումանեան, Գ. Ասատուր, Պոլոնսկի, Բերժէ, Պոտտօ, Ա. Խախանաշվիլի, Վ. Բրիւսով, Կեկելիձէ, Ի. Գրիշաշվիլի, բոլորը կ'ընդունին թէ Սայաթ – Նովա սպաննուած է Հայոց եկեղեցիին մէջ ու թաղուած՝ «Քարափի Ս. Գէորգ եկեղեցին» հիւսիսային պատին տակ, ուր, 1914ին, Կովկասի Հայ Գրողներու ընկերութեան ջանքերով կը շինուի դամբարան մըն ալ։

Առաջին անգամ Զ. Մթածմինդէլին է, որ, 1878ին, կը ժխտէ այդ աւանդութիւնը եւ կը գրէ թէ Սայաթ – Նովա, երբեւ վրաց թագաւորին եւ ժողովուրդին բարեկամ, իր սազով ու քեամանչայով ճակատ կ'առաջնորդէ վրացի զինուորները, ընդդէմ Աղա Մահմէդ խանի բանակին։ Կը յաղթուին Վրացիները Նարիղալա ամրոցին տակ, ուր կը սպաննուի նաեւ Սայաթ – Նովա, 1795ին։

Սակայն այս ալ աւանդութիւն է, ինչպէս կը խոստովանի հեղինակը, քաղուած՝ վրացի ծերունիներու շրթներէն, ճիշդ ինչպէս Ախվերդեանի աւանդութիւնը։

Վրացի ուրիշ գրագէտ մը, Գ. Լէոնիձէ, ինչպէս անցեալ տարի գրեցինք մեր թերթին Հայաստանի սիւնակներուն մէջ, դասախօսութիւն մը տալով Թիֆլիզի հայ գրողներուն, կը քանդէր ծանօթ բոլոր աւանդութիւնները եւ կը հաստատէր թէ Սայաթ – Նովա ոչ թէ սպաննուած է, այլ մեռած է բնական մահով, ոչ թէ 1795ին, այլ 1801ին։ Այս տեսակէտին կը միանայ նաեւ Լ. Մելիքսէթբէկեան։ Այժմ ձեռքի տակ ունինք Գ. Լեւոնեանի «քննական ուսումնասիրութիւնը», որ աւելի մանրամասնութիւն կուտայ Լէոնիձէի փաստերուն մասին։ Լէոնիձէ կը գրէ թէ վրացի պատմագիր մը, Պլատոն Իոսելեանի, իր մէկ գործին մէջ, Վրաստանի վերջին թագաւոր Գիորգի 13րդի կեանքը, խօսելով Սայաթ – Նովայի մասին, որ ժամանակակից է այդ թագաւորին, կ'աւելցնէ թէ մեռած է 1801ին։ Այստեղ Լէոնիձէ կը քանդէ ոչ միայն Ախվերդեանի աւանդութիւնը, այլ եւ Մթածմինդէլի տեսակէտը, աւելցնելով որ Սայաթ – Նովա, այլ եւս չատ ծերացած ու տըկար, չէր կրնար առաջնորդել զինուորները։ Դարձեալ Լէոնիձէ կը գրէ թէ հայ եւ վրացի բոլոր հեղինակները, խօսելով Թիֆլիզի աւերման մասին, երբեք չեն յիշատակեր Սայաթ – Նովայի սպանութեան պարագան։

Գ. Լեւոնեան, որ կը քննադատէ Լէոնիձէի տեսակէտը, հինգ հակափաստեր կը բերէ, որոնք ոչինչ կը հաստատեն, եթէ երախայական չեն։ Բայց կ'արժէ յիշատակել փաստը, որ կը բերէ Սայաթ – Նովայի տղան, տետրակի մը մէջ գրելով թէ «Հայու մուխամբազը Սայաթ – Նովաի յօրինեց, որ Շահը պէտք է գայ մեծ ժխորով նրա գերեզմանի վրայ, այս է պատճառը, որ նրան մաս – մաս արին»։

Եւ սակայն չատ ըսելիքներ կան նաեւ այս փաստին մասին։

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԳՐԵՆ

Անցեալ ամառ այս սիւնակներուն մէջ ներկայացուցեր էինք նման հարցարանի մը պատասխանները, որ լոյս տեսեր էին ֆրանսական թերթերու մէջ։ Հետաքրքրական հարցարան մը, զոր փորձած էին ատենին Պոլսոյ հայ գրական պարբերականներն ալ։ Այս անգամ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ տարեգիրքն է, որուն խմբագրութիւնը, Մ. եւ Մ. Պարսամեան եղբայրներ, այս Գ. տարուան թիւով, կը խօսեցնէ մէկ երկու հայ գրողներ։

Կ'առնենք պատասխանը Յ. Օշականի, Մնացորդացի հեղինակին.—

Աշխատութեան մասնաւոր եղանակ մը չեմ ունեցած, որ անյեղլի օրէնքներու ծանրութիւն մը դնէր գրչիս։ Սեղան եմ անցած ամէն անգամ որ յորդութիւն եմ զգացած իմ մէջ, որմէ ազատուելու միջոց մըն է գրելը։ Փոքր կտորներ, որոնք ամբողջական ապրում մը կրնան շրջանակել, տուած եմ միշտ մէկ գրիչով։ Այսպէս են գրուած խռնարհները, Երբ պատանի էի, Խորհուրդներու Մեհեանը, ու լրագիրներու մէջ ցիրուցան բոլոր յօդուածները։ Յաճախ խմբագրատան մը աղմուկին մէջ գրի են իյնկած անոնք։ Նոյնպէս՝ խաղերը, որոնցմէ մէկը ներկայացուած է արդէն։

Աշխատանքը կը տարբերի սակայն Ծակ – պտուկին մէջ, ուր թէքնիքի եւ մեթոտի փոփոխութիւն մը պարտադիր կը դառնար, քանի որ պատմելէ ու նկարելէ աւելի հոգեյատակներ լոյսին բերելու յաւակնութիւնը տուած էի ինծի։ Այդ է պատճառը, որ անիկա գրուած է քանի մը անգամ։ Առաջին հեղումը ինծի արժած է անհուն տառապանք։ Նկատի ունեցէք որ իմ օրս յատկացուած է հացի աշխատանքին։ Որքան դժուար է, հանգիստէդ, անհրաժեշտ հանգիստէդ, դուք ըսէք կեանքէդ խլուած ժամանակը գործածել առանց յամառ սուզումներու, որոնք մանաւանդ տեւողութեան մէջ կը հեռանան։ Կամքի մեծ պրկումով մտքիս առջեւ սեւեռուած վիճակ մը կը զգայի թէ կը ջանար սուզուիլ մշուշին ծոցը, ուրկէ քաղած էի զայն։ Ասոր համար է, որ առաջին սեւեռումը ըրած եմ, հիւանդագին անձուկով մը, վախով որ կը փրթէր լարը ու կ'ընկըղմէր կեանքին տախտակը։ Ու նոյն տառապանքը՝ երկրորդին համար։ Անկէ տրտմանուշ յիշատակ մը գրասեղաններու երանելի օրերէն։ Յոյսի, լոյսի օրերէն։

«Ծակատը պողպատենք»ը խուշոր տառերով տպուած էր։ Ու թունդ էր ելած հայրենասէր Մարկոսին սիրտը։ Մէկդի, դասեր։ Մարկոս, դասարանէ դասարան, մէկ ամպիոնէն միւսը։ Ան ինչ հաւատք իր բառերուն մէջ։ Համբաւաւոր, մարզուած հռետոր մը ըլլար կարծես։ Յաւզեց, ոգեւորեց երեք հարիւր աշակերտը։ Ու կարաւանին միացուց ուսուցիչներն ալ։ Վիճակահանութի՛ւն։ Հանգանակութի՛ւն։ Միուտել չկայ, ժամանակ մը։ Հագուստ, հագուստ եւ դրամ, ճակատի հայ զինուորներուն համար։ Պողպատենք ճակատը։

Բայց ո՞ւր կը վազէ այսպէս, Խաչիկ, «poids mouche» կօշիկներով, ձեռնոցաւոր եւ վերջին «մօտ»ի վրայ ձեւուած՝ հարթ ու անկիւնաւոր ուսերով վերարկուն թեւին ձգած։

Պարապարահ։ Խաչիկ մոռցեր էր յայտնելու Մարկոսին, որ առանց «քավալիէ»ի տիկիններուն հետ կը պարէր, դրամո՛վ։ Ու չէր աւելցուցած որ, վաստկած դրամը, դուցէ նաեւ իր աղջկան վաստկածէն ալ մաս մը, պարէն յետոյ, պիտի երթար զոհելու, իր քուրին հետ անշուշտ, սրճարանի մը ետին, «պլօթ» խաղին։ Դեղնած մատերը այդ խաղին աւացոյցն են եղեր։

Ու Մարկոս, դուրսը, փողոցէ փողոց, խանութը փորին՝

— Cacahuète! dis sous! cacahuète!

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽՄՆԷՑԱՆԵԱՆ

ԽՈՐԹ ԿԼԻՄԱՅԻ ՏԱԿ

Գ.

Pas possible ! !

Փողոցիկի մը բերանը կծկտած՝ Մարկոս պիստակ կը ծախէ։ Վիզին անցուցած է գիչերանոցին սպիտակ կապը, որ կէս քառակուսի մէթր տախտակը, խանո՛ւթը Մարկոսին, օդին մէջ կը բռնէ, երկու կողմերէն։

Մարկոսին խանութին մէջ, երեք քիլօ ապրանք կայ, որուն գոգաւոր կեդրոնը՝ կը պառկի բաժակ մը, կշիռը Մարկոսին։ Ցիրուն սանթիմով, այդ բաժակին պարունակութիւնը յաճախորդին գրպանը կը պարպուի։

— Cacahuète! dix sous! cacahuète!

Եւ որովայնին հետ, որ կ'ուռի այս կանչէն, Մարկոսին խանութը կը շարժի, թէեւ մեղմօրէն կը հպի Մարկոս՝ ուժեղ հագագին ձայնալարերուն։ Մեղմաձայն է որ, իր ապրանքին կը կանչէ անցորդները ծառուղիին։

Ահով ու դողով է որ, Մարկոս իր ապրանքներուն թարմութիւնը, աղնիւ որակը կը գովէ։ Ու հապիւ, այն ալ ոչ յաճախ, կը յանդգնի իրանը դէպի Սէն Միշէլի ծառուղիին երկարել։ Ջգուշութի՛ւն։ Ջըլլայ թէ Մարկոսը ոստիկանատուն առաջնորդեն։

Ունի բնակութեան իրաւունք։ Զունի աշխատանքինը։ Շրջուն վաճառորդ ըլլալու համար, առեւտրականի արտօնագիր ունենալու է։ Զունի պէտք եղած գումարը՝ զայն գնելու։ Բովանդակ հարստութիւնը երեք քիլօ պիստակ է։

Ունի քաղաքացիական կրթութիւն։ Զունի զայն կիրարկելու միջոցը։ Գիտէ թէ պէտք է յարգել օրէնքը։ Հակառակ կամքին, ստիպուած է զայն անտեսել։

Ու Մարկոս, ապօրինաբար, չերտ մը հացը եւ կտոր մը պանիրը կը վաստկի։ Կը գողնա՞յ։ Կը յափշտակէ՞։ Կը մուրա՞յ։ Մակարո՞յծ է։ Ամենեւի՛ն։

Ունէր ամէն ինչ։ Մարդոց գաղանութիւնը մերկացուց Մարկոսը։ Ունէր տուն։ Զունի խցիկ մը անգամ։ Ունէր ընդարձակ հողեր։ Զունի ածու մը իսկ։ Ու ձայն ունէր։ Այսօր, զայն կը խեղդէ կոկորդին մէջ։

Որովհետեւ, Մարկոսին ոտքերը օտար հողի կը կոխեն։ Որովհետեւ, բոլոր երկիրները անխտիր ազգայնական թէ միջազգայնական, հանրապետական թէ ռամկապետական, կը սպառնան.

— Էյ, եկուորներ, նախ մենք եւ ապա դուք։

Ու Մարկոս կը խորհի թէ, վերջապէս իր մարդ, գոնէ նուազագոյն բարոյական մը իրաւունք ունի։ Ի՞նչ է որ դաշտը արդէն, չերտ մը հաց եւ կտոր մը պանիր, առայժմ։ Պէտք է տոկալ։ Վաղուան համար։ Ինչպէ՞ս։ Մարկոս կը գնէ եւ կը ծախէ։ Այս երկու գործողութեանց համեստ, չա՛տ համեստ տարբերութիւնը կը բաւէ Մարկոսին։

— Cacahuète! dis sous! cacahuète!

Երիտասարդ մը ձայնին կ'երթայ։ Չէ սխալած։ Ան է։ Մարկոսը։ Խաչիկ չի հաւատար աչքերուն եւ եռեւի պիստակավաճառ Մարկոսին.

— Ah! ça, par exemple! Pas possible!

Մինչ այդ, Մարկոս գետին էր դրած խանութը։

Երկու դասընկերները կ'ողջագուրուին։ Տա՛սը տարուան կարօտ կ'առնեն։

Քիչ անդին, ահաւասիկ դուրս կը բխի ամբոխը, դէպի միջնաբարեան ըմպելիք եւ ուտելիք։

Ուրեմն՝

— Cacahuète! dis sous! cacahuète!

Մարկոս կը լեցնէ եւ կը պարպէ։

Ու Խաչիկ լեցուած է տրտմութեամբ։ Ծնոււ են աչքերը։ Կը մտաբերէ անցեալին, տասը տարի առաջուան Մարկոսը։ Ձայն կը բաղդատէ պիստակավաճառին հետ։ Ու կը գտնէ որ նիհար է մեր մոլորակը։ Կրակի տալու էզայն, ամբողջութեամբ։ Թերեւս նոր աշխարհ մը ծնի անոր մոխիրներէն։

Ու Խաչիկ կը շարունակէ մտովի խօսիլ, երբ Մարկոս, ահա, կը ծախէ, պիստակ կը ծախէ։ Գոլէժին ատուուածն էր ան, Մարկոս։ Ուսուցիչ թէ աշակերտ, ամէն ոք կը սիրէր, կը յարգէր զայն։ Աշակերտ իր ուսուցիչներուն՝ ուսուցիչ էր իր ընկերներուն։ Կ'օգնէր ամէնուն։ Մերժել չէր գիտեր։ Տնօրէնը «Հայր Մարկոս» կը կոչէր զինքը։ Կասկածէ դուրս էր որ, Մարկոսի վաւերական ընդունակութիւնները զինքը պիտի տանէին բարձրութեան մը, ազգին համար պատուաբեր։ Ու այսօր, պիստակավաճա՛ռ մը պարզապէս։

Հայ վկայականները ձեռք բերած՝ Իզմիրի հրդեհին բոցերը զիրենք հալածած էին մինչեւ Ֆրանսա։ Եւ այդ օրէն ի վեր, այսօր է որ իրարու կը հանդիպին, Խաչիկ եւ Մարկոս։

— Մարկոս, սա սրճարանը մտնենք եւ հանգիստ խօսինք։

Ու անկիւն մը քաշուած՝ Մարկոս եւ Խաչիկ տասնամեայ պատմութիւն ամփոփեցին։

Մարկոս ինքնաշարժի գործարան մը մտեր է։ Քանի մը տարի աշխատեր է իբրեւ բանուոր։ Եղեր է կէս մասնագէտ–բանուոր։ Անցեր է գրասենեակ։ Գործարանէն յետոյ, մտեր է դրամատուն մը, իբրեւ հաշուակալ։ Ու համաշխարհային տնտեսական տագնապ։ Դո՛ւրս օտարականները։ Բայց սատամոքսը դուլ չունի։ Ուստի Մարկոս՝ պիստակավաճառ։

Խաչիկ տարիներով երկրագործական բանուոր։ Ապա՝ սափրիչ։ Ու՝ անգործութիւն։

— Անգործ ե՞ս, Խաչիկ, կը բացագանչէ Մարկոս։ Ուրեմն «շոմա՞ժ» կը ստանաս։

— «Շոմա՛ժ», կը հեգնէ Խաչիկ։ Երթանաստուն ֆրանք շաբաթը։ Ո՞ր մէկ պէտքերս պիտի հոգամ։ Սենեակիս՝ օրը երեսուն ֆրանք կուտամ։

Երեսուն ֆրա՞նք։ Օ՞րը։ Մարկոս գլուխը կը քերէ։ Ինք ձեղնայարկի տնակի սենեակին՝ օրական երեք ֆրանքը չի գտներ։ Խաչիկ անգործ եւ ճոխութեա՞ն մէջ։ Բայց ինչպէ՞ս կ'ըլլայ ասիկա։

— Խաչիկ, Պոլսէն դրամ կը ստանա՞ս։

— Երկու տարիէ ի վեր, նամակ գրած չունիմ, mon cher։

— Բայց, ըսէ՛ խնդրեմ, ինչպէ՞ս կ'ապրիս, Խաչիկ։

— Աղջիկ մը ունիմ, Մարկոս։ Միասին ենք։ Գիշերները կը շահի... պարասրահներուն մէջ, յաճախորդներ կը ճարէ։ Ըմպելիքներուն վրայ՝ հինգ առ հարիւր կը ստանայ։

Աւելի մանրամասնելու պէտք չունէր Խաչիկ։ Մարկոսին համար, դաղտնիք մը չէր այլեւս Խաչիկին ներկան։ Խաչիկ, ուրեմն, պոռնիկի հետ կ'ապրի։ Պոռնիկի վաստակով կ'ապրի։ Պոռնիկի հաց կ'ուտէ։

Մարկոս «Pas possible!»ը կուլ տուաւ եւ ընդհակառակն, չընչեց.

— Tout est possible! mon pauvre ami!

— Կը մեղադրես զիս, Մարկո՛ս, այնպէս չէ՞։ Արցունքոտ աչքերուդ խորը քննադատութիւն, զայրոյթ կը կարդամ։

— Ո՛չ, սիրելիս։ Մորիս Պառէսի «Les Déracinés»ն յիշեցի։ Արմատախիլներ ենք երկուքս ալ։ Ու դժբախտաբար, հազարաւոր հայորդիներ մեզի նման։ Կորսուած ենք մեր հողէն։ Մեր միջավայրին բարեգործ բոլոր կապերը քակուած են մեր վրայէն։ Ու դեռ, ինչեր, ինչե՛ր կարելի են։

Խաչիկ եւ Մարկոս, բաժնուելէ առաջ, կիրակի օրուան համար ժամադրուեցան։ Պիտի երթան Մաթուկը տեսնելու, եղբայրը Խաչիկին, որ երկու տարիէ ի վեր սանաթօրիօմը պառկած է, գործարանային տաժանելի աշխատանքին, սննդազրկութեան եւ չափազանցեալ պարերուն անողոք հետեւանքը թոքերուն մէջ սեղմած։

— Cacahuète! dis sous! cacahuète!

Ու Խաչիկ, այս կանչին ընդմէջէն, փութկոտ քայլերուն կ'ընկերացնէ

մէջ տեսնելը նուաճուած կարելի է
... Գրելը, այսինքն վերջնական
գրելը, նոյնն է ինչ որ եղած էր առա-
ջին անգամ: Նախադասութիւնները
կուգան վերջնական ու առանց retou-
che: Այս երկինքը աւելի ծայրայեղ
դրսեւորումն մը նաեւ Մնացորդացի մէջ:
Այս վէպին մէջ կան գիրքեր, որոնք
գրուած են հօքն ափզամ մինչեւ: Սկզ-
բնական հեղումին չորս էջը լայնցած
է եղծելու համար երբեմն յիսուն, եր-
բեմն հարիւր էջ: Ցաւելումը կեանքին
...հեղեղն է: Մարդ կը խղճահա-
րի երբ իր ստեղծումը եղող արարած-
ները կը կենան իր դէմ ու կը պահան-
ջեն իրենց լինելութիւնը, ամբողջ ու
...բերի, ինչպէս եղան կեանքին ալ
մէջ: Չեմ գիտեր թէ ուրիշ բա՞ն է
...կեանք ըսուածը: Ամէնէն ան-
...արարածը կը հաղորդուի աշ-
...մը յուզումներու: Գրագէտին
...է գէթ ասոնց կարեւորները
...: Ու ահա էջերը կ'ուռին: Ու
...թէ որքան բան զոհուած է տա-
...այդ կեանքին:

Որքա՞ն պիտի ուզէի, որ գրիչը հը-
...հէլլէր կարդացուելու յիմար
...ու գրագէտը սուզուէր մինչեւ
...յն խորութիւնները, ուրկէ փր-
...կուգան լինելութեան երակները
ու կը վերածուին չարժումի: Այն ա-
...գիրքը բիւրեղացած պատկերը
...բայց այս անգամ հարազատ
...բոլոր վիճակներուն, որոնք երբ
...ինկան անոր մատներուն:

Չեմ գիտեր թէ ի՛նչ ընդունելութիւն
կը սպասէ անոր: Զգտումի մթութիւ-
նը, որ անհրաժեշտ է այդքան ընդար-
ձակութեամբ կեանքի հեղեղ մը մը-
տածելու իր հասողութեան տակ հնա-
զանդ պահելու, կը վախնամ թէ յոգ-
նեցնէ մեր ընթերցողները, որոնք կը
կարդան մարսելու համար իրենց ծա-
նրկեկ ճաշը կամ իրենց ննջարանին հե-
...ութիւնը սանկ ու նանկ խթա-
...համար:

... իմ սկսած ըլլալս, վասն զի
...ընդմիջտ կ'ազատիմ մանրուե-
...հրապարակին յարմարուելու
...որ գերագոյն մարտիրո-
սութիւնն է, իրական փուշ պսակը ա-
...վաւերական արուեստագէտի: Երբ
...կուեցան հանգէսները երեսիս, ին-
...մնար մանրուիլ, կամ լռել: Երկ-
...ճամբան կը տանի մահուան, —
...է անոր ինծի առթած սպառու-
մը — բայց լաւ է աշխատանքի մէջ
...աչքերը, քան անարգ ձանձրոյ-
...մէջ, որ մեզի պէտներուն ճակա-
տագիրն ալ է, հոս:

ՏԻՐՋԻՆԵՐՈՒՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

Հարիւրապետ Ն. Պուրոն հրատա-
րակեց աղուոր գիրք մը Տիւրզիններուն
մասին, «պատմութիւնը Լիբանանի եւ
Հաուրանի լերան»: Ցաւաւէրաբանը գը-
րած է Զօր. Վէյկան: Ամամբով եւ հմ-
տութեամբ պատրաստուած է այս
ստուար գիրքը, որ կը խօսի նաեւ
Տիւրզիներու անական արհեստներուն,
զանազան աշխատանքներուն եւ երգե-
րուն մասին: Այդ երգերէն նմոյշ մը
ահա, «պանդուխտի երգ մը», որ կը
հարազատէ տարագրի մեր սիրտերն
ալ—

Ո՜վ իմ գիւղակս,
Բոզմէ հեռանալէս ի վեր,
Սիրտս կ'այրի եւ հոգիս կը տանջուի,
Քունը փախաւ աչքերէս,
Եւ երազը, անդադար, կը զարնէ ճակ-
տիս՝
Ներսն ապաստանելու համար:

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒՀԻՆԵՐ

ԵՐՐԵԱԿ

ԱՐԷԼԱՅՏ ՔՐԷՓՍԻ

Երեք անդո՜ր պահեր կան.
Ձիւնն սպիտակ, որ կ'իջնէ,
Րոպէն՝ որմէ վերջ նինջն է,
Ու շրթներն անոր, որ նոր նո՛ր մե-
ռեր է...

ԾԱՌԻՆ ԿԵՂԵՒԸ

ՄԱԿՏԱ ՕՀԷ

Ու ծառը եւս
Ունի կոշտ արտաքին — զի կը պաշտ-
պանուի:
Ու ծա՛ռը եւս իմաստուն է
Չի գիտէ թէ ճարկ է որ սիրտն իր
ծածկէ:
Դէմքը, զոր ցոյց կուտայ փոթորիկին
մարդոց
կոշտ է:
Ու իր ժպիտը՝ իր տերեւն է:

Ու ծա՛ռը եւս
Գիտէ թէ միշտ ժպտիլ ճարկ է:
Թէ ձմեռն իր մրրկուն ցուրտով
Պիտի չորցնէ ու թափէ իր ժպիտ —
տերեւները սա՛ռն շունչով:
Իսկ ժպիտը իմաստ ունի երբեմն մի-
այն.
Բայց՝ երբե՛մն միայն...
Ու ծա՛ռը եւս
Գիտէ բնութեան այդ գաղնիքը ան-
պայման:

Թարգմ. *Սօսեաց Տղան*

Կ'երեւակայեմ հին օրերը,
Մանկութեանս հեռաւոր օրերը,
Իմ հոգիս կը թռչի դէպ ի մանկու-
թիւնս,
Նման քօքալին, որ կը ձգէ իր ճամ-
բորդ եղբայրները,
Ու կը վերադառնայ բոյնը, ուր ծնած
էր:
Եւ սակայն ոչ ոք ստիպեց զիս որ հե-
ռանամ,
Ես իմ միակ յանցաւորն իմ դժբախ-
տութեանս:
Որովհետեւ կարծեցի գտնել երջան-
կութիւնը քեզմէ հեռու:
Եւ ահա տառապանքը մայր դարձաւ
ինծի,
Ու կը քալէ շուրջս առջեւէն
Ինչպէս վիթը իր ձագերուն առջեւէն:
Ո՛վ իմ եղբայրներս, որ կը բնակիք
արեւմտեան կողմը,
Ձեր տուներուն մէջ, որ կը ճնաճան
բլուրներուն վրայ,
Անխա՛խտ պահեցէք ձեր երջանկու-
թիւնը,
Եւ հեռացնէք զայն՝ քշելով ձեր առ-
ջեւէն,
Աքսորի ճամբուն վրայ:
Ես իմ երջանկութիւնս ձգեցի ետեւս,
Աւազներու ճամբուն վրայ, ուր նս-
տած էր ան՝
Ցոգնած ուղտի մը նման,
Եւ ահա կուլա՛մ···:

ՊԻՏԻ ՍՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ՉԱՌՆԵԼ
այն ձեռագիրները որ՝

1) *ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ*:

2) *ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԵՐԵՍՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ*:

3) *ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ Ի ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՑՈԳՆԵՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ*:

ԹԱՏՐՈՆ

Հացի համար

—)(o)(—

Փարիզի «Հայ Ժողովրդական Թատրոնը» անցեալ կիրակի ներկայացուց Ա. Արէլեանի մէկ թատերախաղը, Մարտը Ճրագներ, ուրիշ անունով մը՝ Հացի համար:

Խաղը չի դիմանար գեղարուեստական քննադատութեան, բայց եւ այնպէս ունի pathétique տեսարաններ, բոյր մը հայրենի աւանդութիւններէն, հին տունի ջերմութենէն: Այնտեղ կայ նաեւ արձագանգը սովորութիւններու, այլ եւս քննադատելի: Աշխատաւոր ընտանիք մըն է, որ օրուան հացին տագնապն ունի, հայրը այլ եւս աշխատելու անկարող, տղուն մէկը՝ հիւծախտաւոր, միւսը՝ անառակ, աղջիկը՝ սիրոյ ճամբուն վրայ մոլորած, եւ մայրը, որ կ'օրօրուի յոյսերով՝ աղջկան գեղեցկութեան կապուած: Տըխուր ընտանիք մը, որ կը յաղթուի հացի կռիւին մէջ, — առկայծ ճրագ մը, որ կը մարի կեանքի մթութեան մէջ:

×

Արման Կոթիկեան կը խաղար հօր դերը: Իրական հայ գիւղացին էր ան, որ, մանաւանդ այն պահուն՝ երբ ցաւին ծանրութեան տակ կէս մը յիմարացած, յուզումի հրաշալի արտայայտութիւն մը ցոյց տուաւ, վշտակոծ մարդու կատարեալ դիմափոխութեամբ մը:

Նիկոլ Նիկողոսեան, հիւծախտաւոր տղան (Ներսէս), զուսպ եւ իրապաշտ, ձայնի եւ շարժուձեւի բնականութեամբ, որ կը խաղայ առանց սեթեւեթի եւ «յաւելում»ի:

Տէրվիշեան (Սերոբ), անառակ տըղան, խաղարկութեան մէջ համարձակութիւն եւ կենդանութիւն կը դնէ, աշխոյժ է, բայց կը կարծեմ թէ իր այս դերը չէր պահանջեր styliser ընել ձայնը:

Ս. Թորոսեան (սափրիչ Մինաս) մեծ յաջողութիւն ցոյց տուաւ, լաւագոյն ձեւով պատկերացնելով գիւղի սափրիչը, իր միամտութեամբ, ամօթխածութեամբ եւ «հայ քրիստոնէութեամբ»: Եւ յիշենք՝ իր արտասանութեամբ:

Ալթունեան (Ալեքսանտր), որ կը խաղար սիրահարին դերը, կազմախօսութեամբ իսկ չէր համապատասխաներ իր դերին: Դերերու բաշխումին առեն՝ պէտք է նկատի ունենալ նաեւ արտաքին ֆիզիքական նմանութիւնները: Դերեր կան, որ եթէ չունին իրենց sosieն, կը պահանջեն պատրանքը:

Տիկին Գայեանէ (Աննա) յաջող էր իբրեւ գիւղացի եւ աշխատաւոր կին, տուն կառավարող եւ ծածկամիտ:

Օր. Տէր Թովմասեան (Մարթա) շնորհք և ձիրք ունի լաւ դերասանուհի մը դառնալու: Կը բաւէ, որ մարդուն լաւ ձեռքերումէջ: Իւրացնելու յարմարութիւն ունի: Առաջին արարուածին շատ բնական էր, տեղ տեղ տկարացաւ, բայց եթէ բնականութեան տանի իր ճարտասանական (déclamatoire) արտայայտութիւնը, որ դասական ձեւ է եւ կը պատշաճի միայն հըրապարակային արտասանութիւններուն, աւելի եւս պիտի շահի:

×

Թատրոնը լեցուած էր ամբողջովին: Մեր թերթը առաջին իսկ օրէն համակրանք ցոյց տուաւ այս շարժումին, եւ ժողովուրդը եւս չուշացաւ մտերմանալ այս խումբին, որ իր անունը կը կրէ:

Միջնարարին Պ. Ա. Շահխաթունի յայտարարեց թէ, խումբն իր աջակցութիւնը խնդրած ըլլալով, կը ստանձնէ տնօրէնութիւնը եւ կը խոստանայ շաբաթական թատերական ներկայացումներ տալ, լայն տեղ տալով հայերէն գործերու:

Ծափահարեց ժողովուրդը: Արդարեւ կ'արժէ ծափահարել եւ մաղթել յաջողութիւն:

Շ. Ն.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՔԱՂԱՔԸ

Երիտասարդ գրող Նայիրի Զարեան «Խորհ. Հայաստան»ի մէջ այսպէս կը նկարագրէ «մանուկներու քաղաքը», Ստեփանաւանը, ուր հիմնուած է հայ որբներու ապաքինարան – ճամբարը:

— Ցերեկուան ժամը 11ին կը հնչէ սուլիչը:

Ընդարձակ բակին մէջ յանկարծ կը լռէ մանկական զուարթ ժխորը: Թուչեայ կանանչին վրայ փռած են երկար կտաւ մը: Ու կտաւին վրայ, բերաններն ի վար, պառկած են հայ որբները:

Արեւի լոգանքի պահն է: Ստեփանաւանի քաղցրահամ արեւը կարագի պէս կը հալի ու կը հոսի պատանիներու մերկ ու խլրտուն մարմիններուն վրայ: Շատ հաճելի՛ է պառկիլ այդ արեւուն տակ, երկա՛ր ու անշարժ, եւ մորթին բոլոր ծակտիկներով ծծել արեւին անդրմանիշակագոյն ճառագայթները:

Բայց մանկական կազմը չի սիրեր անշարժութիւնը: Շուռումուռ կուգան, յաճախ կ'ելլեն կը նստին, հսկող բժշկուհիէն գաղտնի, եւ իրար կը կսմթեն:

Խմբապետը, Ալիքսան, 18—20 տարեկան երիտասարդ որբ, կը սաստէ, կարգի կը հրաւիրէ զանոնք: Ծանօթ է չարաճճիներուն խաղերուն:

— Ով որ անշարժ պառկի եւ լաւ սեւնայ, նուէր կը ստանայ, կը յայտարարէ բժշկուհի Լ. Ալլահվերդեան:

Եւ փոքրիկ որբները փութով կը պառկին, գետնին կը կպցնեն իրենց մատղաշ բերանները, պահ մը կ'անշարժանան այսպէս: Ու բժշկուհին հիացիկ ժպիտով մը կը դիտէ պատանիներու կլորիկ ու թխլիկ մարմիններուն զոյգ շարքը: Քսան օր առաջ ուրիշ տեսք ունէին այդ մարմինները: Լանջոսկրերն սուր սուր կը ցցուէին եւ չատերու մէջքին վրայ կ'երեւար ողնաշարին վտիտ լեռնաշղթան: Քսան օրը բաւական եղաւ, որ պատանիները լեցուին ու կլորնան ձուկերու պէս: Արեւը, կարագը, հոգատար ձեռքերու խնամքը միասին ներարկուելով անոնց կենսունակ մարմիններէն ներս, աղուոր կլորութիւն մը ընծայեցին ուսերուն եւ թուխ կարմրութիւն մը՝ թուշերուն:

Արեւի լոգանքէն յետոյ բժշկուհի եւ խմբապետ մէկ մէկ սաւան կ'առնեն, կը մխրճեն ջուրի դոյլերուն մէջ, կը թրջեն ու կը սկսին շփել պատանիներուն կռնակը: Ցետոյ ազատ կ'արձակեն զանոնք:

Իսկ բակին միւս անկիւնը, երկու շարք սեղաններու վրայ պատրաստըւած են կարագի հաստ շերտերով ծեփուած հացի կտորներ ու սուրճի լեցուն գաւաթներ: Կէս ժամ ետքը, տղաքը շարուած են գաւաթներուն շուրջ: Աղմուկով եւ արագ կ'ոչնչացնեն թարմ կարագը:

Արդարեւ քիչ մը չատ կ'աղմկեն: Խմբապետը, յօնքերը պրկած, կ'անցնի աղմկարարներուն առջեւէն: Ո՞վ մտիկ կ'ընէ: Սեղանին հեռաւոր անկիւնէն, մէկը միւսին հացէ շինուած գնդակ կը նետէ.

— Կը վայլէ՞, կը հարցնէ խմբապետը:

Խմբապետը Երեւանի պետական հըրատարակչականի տպարանին բանւորներէն է: Ապաքինարան ղրկուած է այժմ, իբրեւ որբներու խմբապետ: Բայց զանազան շրջաններէ եկած այդ չարաճճիները դժուար կը հնազանդին իրեն:

Նախաճաշը կ'աւարտի շուտով:

×

Ապաքինարան ճամբարի տնտեսական սպասարկութիւնը ստանձնած է ընկերային մատակարարութեան վարչութիւնը, իսկ դաստիարակչական հոգը՝ որբներու կեդր. վարչութիւնը: Այս երկիշխանութիւնն ունի, իր առաւելութիւններուն հետ, անխուսափելի թերութիւններ ալ, որոնց մասին յետոյ:

Ապաքինարան ճամբարը բացուեցաւ այս տարի 25 յունիսին: Այնտեղ հաւաքուած են 460 որբեր, մեծ մասամբ բանուորներու, հաւաքական գիւղատնտեսութեան կապուած հողագործներու զաւակներ: Եկած են Երեւանէն, Լէնինականէն, Ալլահվերդիէն, Ղուրդուղուլուէն, Ղամարլուէն, Արթիկէն, Ղափանէն, Ղարաքիլիսայէն, Վաղարշապատէն եւ այլ շրջաններէ: Այնտեղ են նաեւ 150 որբեր:

Ապաքինարան – ճամբար կրնան ընդունուիլ միայն 8—16 տարեկանները, սակայն կարգ մը շրջաններ, Ղամարլու եւ Վէդի, խախտած են այդ սահմանը եւ ճամբար ղրկած են նաեւ 21—22 տարեկան երիտասարդներ:

Ապաքինարան – ճամբարը անոնց համար է, որոնք անարիւն են, հիւծախտով վարակուելու տրամադիր կազմ ունին, յոգնաբեկ են, տկարակազմ կամ ջղային: Սակայն կարգ մը շրջաններ, խախտելով այս օրէնքը, ճամբար ղրկած են իրենց բոլոր անսակի հիւանդ տղաքը: Վերջապէս ով որ ուզեր է, ելեր եկեր է: Ահա թէ ինչո՛ւ քիչ մը դժուար է կարգապահութեան մասին մտածել:

×

Ստեփանաւանի ապաքինարան–ճամբարը նոր է հաստատուած: Առաջին անգամ անցեալ տարի սկսաւ գործի, երբ 40 որբեր հաւաքուած էին, իսկ հիմա՝ 460: Տղաքը 2—4 քիլօ կ'աւելնան ամէն ամիս:

Սնունդը լաւ է: Լաւօրակ հաց, իւրաքանչիւրին 800 կրամ: Ամէն օր կաթ, կարագ, մսով կերակուր, յաճախակի հաւկիթ, պանիր, սուրճ, պտուղ: Եւ այնքան առատ կը տրուի, որ փոքրերը չեն կրնար ուտել իրենց ամբողջ բաժինը: Դժբախտաբար նեղ կուգան շէնքերը, նախ անոր համար որ 50 հոգի աւելի ղրկուած է եւ յետոյ սովորութիւն չէ եա ղրկել զանոնք, այլ ձեւով մը կը տեղաւորեն: Շէնքերը կը կազմեն Ստեփանաւանի եօթնամեայ դպրոցը եւ գիւղատնտեսական վարժարանը: Մենեակները գէշ չեն, բայց մաքրութիւնը աններելանձելի էր: Մանաւանդ մանչերու սենեակին մէջ: Թէեւ ամէն ութ օրը մէկ անգամ կը փոխէին հագուստները եւ սաւանները, բայց եւ այնպէս պակաս չէր··· ոջիլը, եւ այս անոր համար, որ ապաքինարանը չունի անհրաժեշտ չափով ապաքինարանի յատուկ շապիկներ, եւ շատեր կը մնան գիւղէն բերած իրենց շապիկով եւ··· ոջիլով:

Այստեղ եւս փոքրիկ որբները ըստիպուած են մասնակցելու պետական փոխառութեան: Ըստ ծրագրի, (փոխառութիւնն ալ ծրագիրով է, նոյնիսկ հիւանդանոցներու մէջ, Խմբ.), ապաքինարանի փոքրիկ բնակիչները պարտաւոր էին փոխառութեան արձանագրուիլ՝ տալով 7 րուբլի: Պատի թերթին վրայ կը կարդացուի, որ անոնք արձանագրուած են 12 րուբլիով: Արդ, քննութիւնը ցոյց տուաւ որ··· ոչ ոք մասնակցած է փոխառութեան:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

«Պայքար» խմբագրականի մը մէջ քննելով հայ գաղութին տնտեսական կացութիւնը, կը գրէ.—

Նախագահ Հուվըր ինքն յիշեց տեղ մը թէ ներկայիս Միացեալ Նահանգներուն մէջ 10,000,000 անգործներ կան: Ուրիշ աղբիւրներէ՝ մասնաւորաբար աշխատաւորական շրջանակներէ տրուած հաշիւներ անգործներու թիւը կը դնեն 12,000,000, եւ ասոր վըրայ կ'աւելցնեն 4—5,000,000՝ իբրեւ կէս գործող, այնպէս որ կարելի է հաշուել թէ այս պահուս 15,000,000ի մօտ անգործներ կան Ամերիկայի մէջ:

Եթէ Ամերիկայի Հայոց թիւը 125,000 հոգի դնենք, 15,000,000 անգործներէն Հայոց բաժինը կ'ըլլայ՝ 15,000: Եւ տակաւին պէտք է նկատի առնել որ բնիկներու համեմատութեամբ աւելի մեծ է անգործներու թիւը եկուոր տարրերու մէջ: Ցետոյ, հայ մանր առեւտրականներու ու արհեստաւորներու — կօշկակար, դերձակ, սափրիչ եւայլն — գործերն ալ շատ ինկած են: Արդէն, եթէ տնտեսական տագնապն ալ չըլլայ, շատ քիչ հայ նպարավաճառներ կան, որ ի վիճակի են տոկալու մեծ ընկերութիւններու — չէյն սթօր — մրցման: Պէտք է ըսել նաեւ թէ առեւտրական հրապարակի վրայ ամէնէն շատ ազդուած գործերէն մէկն է գորգավաճառութիւնը, որուն մէջ կարեւոր դիրք ու բաժին ունին Հայերը: Կ'ըսուի թէ մեծ ու պզտիկ հայ գորգավաճառներ, ամէնքն ալ, ծանր մտահոգութեանց մատնուած են եւ շատեր իրապէս տագնապի մէջ կը գտնուին:

Այս բոլորը ցոյց կուտան որ մեր գաղութը անտեսապէս նեղ ու աննախանձելի վիճակ մը ունի, որ չենք սըխալիր եթէ ըսենք թէ սակէ առաջ երբեք պատահած չէ: Ուրիշ կարեւոր կէտ մը սա է թէ գաղութը հիմա մեծ մասամբ ընտանիքաւորներէ կը բաղկանայ, ամուրիներու թիւը քիչ է, այնպէս որ երբ կ'ըսենք թէ 15,000 անգործ կայ, պէտք է հասկնալ որ նըւազագոյն հաշուով 45,000 հոգի, գաղութին աւելի քան մէկ երրորդը, իր առօրեայ ու ապահով ապրուստի միջոցներէն զրկուած է:

ԸՆԿԵՐՆԵՐ,
ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ,
ՊԱՇՏՕՆԱԿԻՑՆԵՐ
ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ
ՄԵՐ ՀԱՍՑԷԻՆ
Որ փոխուած է ՄԷԿ ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Թերթեր եւ նամակներ կը կորսուին կամ կ'ուշանան ուղղուած ըլլալով հին հասցէին **(235, Fbg. St. Martin)**, կամ 4—5 տարի առաջուան հասցէին:

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

Այսօր Ուրբաթ է, ահա թէ ինչո՛ւ բազմաթիւ կիներ են եկած գերեզման:

Գերեզմանը, զոր մտանք՝ անցնելով սալարկուած փողոցէն, հին ու գորշ պատերով եզերուած, — պատեր, որոնք կը կրեն լուսանցքներ՝ պղինձէ ծաղկաձեւ ձողերով պաշտպանուած, — լեցուն է մահարձաններով, եւ այնպիսի տարօրինակ մահարձաններով, զորս չէք գտներ խալամական ուրիշ գերեզմանոցներու մէջ: Մարդու մեծութեամբ բարակ սիւներ են կամ վիթխարի քարեր, վարը բարակ վերը ուռած:

Իւրաքանչիւր գերեզմանի վրայ տնկած են երկու նման սիւներ, մէկը գլխուն, միւսը ոտքերուն կողմը: Ցաճախ մէկը գետին տապալած է: Այդ վիճակին մէջ, աւելի լաւ կարելի է ճշդել ձեւը: Արդարեւ կը նըմանին վրաններու հսկայ ցիցերու եւ մարդ ինքզինքին կը հարցնէ թէ ո՞ր վաչկատուն ժողովուրդն է, մոնկոլ կամ թաթար, որ այսպէս ուզեր է իր մեռելներուն վրայ զամել թափառական իր կեանքին յիշատակը:

Երբեմն ալ կը տեսնէք մահարձաններուն գլուխը խոշոր փաթթոցներ եւ կարմիր ֆէսեր: Ծանրութենէն՝ մէկ կողմ ծռած, իրենց գլուխը հակած, կը դիտեն ձեր քայլերը յոգնած երեւոյթով մը: Ուրիշ մահարձաններ ալ կան, որոնց ձեւը ծանօթ է: — տափարակ ու բարձրանիստ քարեր, որոնց վրայ քանդակուած են ծաղիկներ, ոզկոյզներ, զոճազմի վրայ ոսկեզօծուած: Ասոնք յատուկ են կիներու, որոնց անունները գրուած են երբեմն: Եւ դամբաններ որ ծածկուած են դրասանդներով, եւ մահարձանն՛ը, դարձեալ մահարձաններ, տարօրինակ եւ վըրան արձանագրութիւններ:

Այցելուհիները, կենալով վանդակորմերուն առջեւ, աղօթքներ կը մրմնջեն: Ֆէրիտէ ինծի կը բացատրէ թէ կարգ մը արձանագրութիւններ անցորդէն կը խնդրեն «Ֆաթիհա» մը կարդալ, որ առաջին էջն է Գուրանին: Եւ այս կրօնասէր իսլամ կիները կը կատարեն անոնց խնդրանքը:

Բայց ահա կին մը, որ կը վազէ դամբանէ դամբան, մտամոլոր եւ բարձրաձայն խօսելով: Դժբախտ կինը, ապահովաբար ցաւէն յիմարացած, կորսնցուցե՞ր է արդեօք իր մեռելը:

— Ոչ, ըսաւ Ֆէրիտէ, եղբամայր մըն է արհեստով, հարուստ կրօնասէրի մը կողմէ վճարուած: Ան պարտաւոր է ամէն Ուրբաթ շրջանն ընել գերեզմանին եւ աղօթել լքեալ մեռելներու վրայ: Կ'աճապարէ, որովհետեւ օրը կը տարաժամի, եւ կը վախնայ մինակը մնալ գիշերը այլանդակ մեռելներու հետ:

Մզկիթին դրանը առջեւ հնդհետէ կը ստուարանայ ամբոխը: Ժամանակին օտարականները ներս չէին ընդունիր: Այսօր ուզողը կրնայ մտնել ներս: Ֆէրիտէ չի ծածկեր իր բազուկները:

Ամէնէն աւելի ի՞նչն է, որ հիացում կը պատճառէ բակին մէջ: Նախ պերճագեղ յախճապակիները, որ կը ծածկեն սուրբ Էյուպի դամբարանը, յետոյ մզկիթին ճակատը, կամ, կեդրոնը, հսկայ յունապենին, որ կ'աճի մէվլէվիներու սրահեւ գդակներուն վերեւ: Իր նուիրական բունին շուրջը, արդեօք շուրջ պա՞ր մը կը դառնան սրբազան:

Դամբարանին յախճապակիներուն մէջ բացուած անցք մը, որ կը պահպանուի ոսկեփայլ վանդակորմով մը, կը տեսնուի կանթեղ մը, որ կը վառի յաւիտենապէս մարգարէին ընկերակցին՝ Էյուպի դամբարանին առջեւ: Այս այն Էյուպն է, որ, եկաւ Խալիֆաներու օրով, եկաւ պաշարել Բիւզանդիոնը, սակայն սպաննուեցաւ քաղաքին պարիսպներուն տակ: Մարմինը եօթը դար յետոյ գտաւ Մէհմէտ Բ. Ֆաթիհը:

Այդ օրէն ի վեր, Սուրբ Էյուպ կը շարունակէ գործել իր հրաշքները: Այցելուները կը խռնուին վանդակորմին առջեւ: Կիները սուրբին կը շշնջեն իրենց աղերսները, կ'երկարեն իրենց զաւակները՝ համբուրել տալու համար վանդակորմին ձողերը, նոյնիսկ «էֆէնտի» մը, որ շատ լաւ հագուած էր, ոսկեզօծ ձողերը շփելէ յետոյ, իր ձեռքերը քսեց երեսին: Դամբարանին քովը կը գտնուի այն սրահը, ուր Մեծ Չէլէպին, Մէվլէվիներու պետը, կուգար, թագադրութեան առեն, նորընտիր սուլթանին մէջքին կապել Թուրք Կազի Օսմանին, որ հիմնադիրն է օսմանեան կայսրութեան:

Դէմն է մզկիթը: Կիները այնպէս մը խճողած են ներսը, — առաջ կիներ չէին մտներ հոն,— որ գանտիլ- ճիները տեսարգելներ (փարավան) կը բերէին, հին հարքիմներէն վերցուած տեսարգելներ, որպէսզի այրերը չզայթակղին իրենց կրօնական խոկումին մէջ:

Միւս դուռնէն կը մտնենք երկրորդ բակը, որ աւելի ընդարձակ է եւ աւելի խճողուած վաճառորդներով, որոնք, հսկայ սօսիներու ստուերին տակ, կը ծախեն անուշահոտութիւն, թանկագին իւղեր, համրիչներ, բժժանքներ, քօղեր, շարփուշներ (թաքքէ):

Ծառերուն գագաթը կը տեսնուին արագիլներ, որ բոյն կը շինեն: Եւ ամէն կողմ, պատերուն, տանիքներուն եւ քարերուն վրայ անթիւ աղաւնիներ, որ կը կոչահարեն հաւատացեալներու նետած կերը: Երբեմն, արագիլներէն մին, սօսիէն վար թռելով, կը սկսի ճեմել ժողովուրդին մէջ, յետոյ, սմսեղուկի պէս անշարժանալով, յանկարծ կ'երկարէ իր բարձր վիզը եւ կտուցով կը զարնէ աղաւնիներու երամի մը, որ կը թռչին հանելով մէկէն ի մէկ թոյլ տրուած վիժակի (store) մը աղմուկը:

⁂

Բարեկամ մը ինքնաշարժով զիս հիւր տարաւ Ալպանացի մեծ ընտանիքի մը, որ կը բնակի Գանտիլլի, Վոսփորի ասիական եզերքը:

Կ'անցնինք հանրակառքերու ճամբէն, սպիտակ մարմարէ դղեակներու քովէն, որոնք կը հակին Վոսփորի վրայ, ածխանոցներու առջեւէն, պարապ սօսիներու տակէն, կիսափուլ պատերու արանքէն, ալիքներուն հաւասար գիւղակներու մէջէն, ձկնորսի նաւակներ, ճաղպանտի զբօսարաններ, որ կը լողան ալիքներուն վրայ, Պէպէ՛քն է:

Եւ ահա դարձեալ փոքրիկ սըճարաններ, փոքրիկ մզկիթներ, նաւամատոյցներ, երկթի նաւակներ, որ մեզի պէս կ'անցնին Նեղուցէն: Շիրքէթի նաւեր, որ Սեւ ծով կ'երթան կամ Մարմարա կ'իջնեն: Մեր ետեւը, եւրոպական եզերքը, Րումէլի - Հիսարի աշտարակները. մեր առջեւը, ասիական եզերքը, Անատոլ-Հիսարի աւերակները, եւ ահա վարդագոյն տնակ մը, ջուրին մէջ, ցիցերու վրայ, այստեղ բնակեցաւ պահ մը Փիէր Լոթի, իբրեւ հիւր կոմս եւ կոմսուհի Օ...ին:

(6) *ՄԻՐԻԱՄ ՀԱՐՐԻ*

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Փարիզ եւ արուարձաններ

Հ.Յ.Դ. ԱՆԻԷՐ Գուաճողոնպի առժամեայ մարմինը ժողովի կը հրաւիրէ Արամ, Մուրատ եւ Մասիս խումբերը այսօր Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին, 11 rue Descartes, Asnières. Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորիկողմէ։

ԵՐԵԿՈՅԹ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Տարօն-Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ

19 Նոյեմբեր Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Կը Նախագահէ՝ Պ. ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ եւ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Պ. Ա. Շահմուրատեան (երգ), Տիկին Սուրաբեան (երգ), Գալմանով (դաշնակ), կ'արտասանեն՝ Պ. Ջարեհ Ղարիպեան եւ Օր. Տէր Թովմասեան։ Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը։

Կէս գիշերէ յետոյ հայկական եւ եւրոպական պարեր

Տոմսերու գիները 7.50 եւ 5 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին «Յառաջ»ի խմբագրատունը, գրատուն Հրանտ Սամուէլ, Պետրոս Վարդանեան, 24bis rue Blanqui, Լեւոն Տօնիկեան, 52 rue Isidore Neujahr, Bagneux (Seine)։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ի ՆՊԱՍՏ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

20 Նոյ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին

Սալ Միւթիւալիթէի մէջ, 24 rue Saint Victor

Կը ներկայացուի ԱՆԴՐԱՆԻԿ ֆիլմը գեղարուեստական ճոխ բաժինով

ՏԻԿ. Ժ. ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ

ՕՓԷՐԷԹԱՅԻՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Théâtre Renée Maubel — 8 rue de l'Orient, Paris (18) Métro: Blanche & Abbesses

Այսօր Կիրակի ցերեկ ժամը 2.45ին

ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ (Լիլա)

ՄԷԿ ՔՍԱԿ – ՉՈՐՍ ՊՍԱԿ

Նոր եւ եւրոպական ոճով հայկական օփերէթը 3 արար

Երաժշտութիւն՝ ԺՈՐԺ ՇԱՀ ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Ոտանաւորներ՝ ԳՐԻԳՈՐ-ՎԱՀԱՆ (ՃԳՆԱՒՈՐ)

Մասնակցութեամբ փարիզահայ ամենալաւագոյն ուժերու

Մեծ երգչախումբ — եւրոպական օրքէսթրը

Գիները՝ 25, 15, 10 եւ 7.50 ֆրանք

Ազդ

Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան եկեղեցաշէն յանձնաժողովը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան թէ՝ Արնուվիլլէ-կոնէսի նորակառոյց եկեղեցւոյ օծումը պիտի կատարուի այսօր կիրակի, նախագահութեամբ Տ. Վռ. եպիսկ. Քիպարեան սրբազանի եւ մասնակցութեամբ քահանայից դասուն։ Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ժամը 9ին, սկզբնաւորութիւն պատարագի ժամը 10ին։

Ի դիմաց Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան։

(կնիք)

Թատերական ներկայացում Լիոնի մէջ

17 Դեկտ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.45ին Emile Zola սրահին մէջ Ղեկավարութեամբ երգչուհի-դերասանուհի ՏԻԿ. Ե. ԲԱԴԱԼԻ

Կը ներկայացուի Աշուղ Ջիվանիի ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲԸ

Նոյն խաղը ՏԷՍԻՆԻ մէջ Դեկտ. 18ին, Կիրակի ցերեկ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ ՄԷՋ։

ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ ՀՕՃԱՆ ՓԱՐԻԶ ԵԿԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ ՀՕՃԱ

Պատրաստուեցէք դեկտ. 11ին իր նոր ծանօթանալու

Mutualité-ի շքեղ սրահին մէջ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

փարիզի պետական երաժշտանոցէն եւ Schola Cantorumէ

Տարրական եւ բարձրագոյն դասընթացք երաժշտական տեսական եւ գործնական ճիւղերու։

Դաշնակի, ձայնագրութեան (Solfège) եւ ներդաշնակութեան (harmonie)

Ըստ Փարիզի բարձրագոյն երաժշտանոցներու ծրագրին եւ նորագոյն մեթոտներու։

Դասաւանդութիւնք տեղի կ'ունենան մասնաւոր ժամադրութեամբ

Դիմել 35bis Rue de la Varenne (St. Maur)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէն ընկեր ՄԿՐՏԻՉ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Ս. Միլտոնեանի եւ Միլտոնեան ընտանիքին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Համբարձում Նահապետեան կը փնտռէ իր եղբայրը Պրուսայի Եէնիճէ գիւղացի Գրիգոր Նահապետեան, որ կորսնցուցած է տեղահանութեան միջոցին, հօր անունը՝ Վարդերես, մօր անունը Վարդենի, մեծ եղբօր անունը՝ Մարտիրոս, քոյրերը՝ Խեխնա եւ Էլպեկ։ Իմացնել Համբարձում Պուռնազեանի, Chez Mr. E. de Micheaux, à Flaviac, Ardèche, France։ Ճշգրիտ լուր տուողին նուէր։

— Կը փնտռուի Էսկիշէհիրցի Զիւմրիւթ Տէտէեան, հօր անունը՝ Մատթէոս, մօր անունը՝ Մարի (ծընեալ Էպիւշիմեան)։ Զիւմրիւթ ամուսնացած է եւ կը գտնուի Մարսէյլ։ Իր ամուսնոյն անունը եւ մականունը անծանօթ։ Իր հայցէն փնտռողներէն կը խնդրուի իմացնել իր մօրեղբօր Արթին Էպիւշիմեանի (Էսկիշէհիրցի), 54 rue de la Mare, Փարիզ (20)։

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 15 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

15 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2035

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՒԺ ԵՒ ՈՒԺ, ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ԵՐԲԵՔ

Ինչպէս դարբինին մուրճը, «Յառաջ»ն ալ, յարատեւօրէն եւ կարելի ուժգնութեամբ պիտի հնչեցնէ օրուան գերագոյն պահանջը, — կազմակերպութիւն եւ ուժ:

Կազմակերպութիւն՝ համախմբելով, խտացնելով եղածները: Եւ ուժ՝ յառաջ քշելով ինչ որ ունինք տրամադրելի:

Ահաւասիկ երեք ամիսէ ի վեր մասնաւոր ուժգնութեամբ կ'արծարծենք այս հարցը:

Տարիներով յիշեցուցինք զայն: Փորձեցինք մանրել, ժողովրդականացնել, բոլորին մատչելի դարձնել մեր տեսակէտները:

Իսկ հիմա որ արդէն մէկ տասնամեակ ունինք մեր ետին, եւ հաւանաբար ունենանք ուրիշ տասնամեակ մը՝ աւելի մռայլ, բոլորիս պարտականութիւնը պիտի ըլլայ թոյլ չտալ որ մէկ օր, մէկ ժամ լռութեան դատապարտուի նշանախօսքը, — կազմակերպութիւն եւ ուժ:

Ինչ վէճեր ալ ունենանք մեր տունէն ներս թէ դուրս, մօտաւոր զալութէն մինչեւ հեռաւորը, ահազանգի մը, զարթուցիչ ժամացոյցի մը պէս պէտք է հնչէ փրկարար ազդանշանը, — կազմակերպութիւն եւ ուժ:

Եթէ ուրիշ ո՛ր եւ է թելադրութիւն անզօր է լռեցնելու ամանկարապետ վէճերը եւ պրկելու մեր ջիղերը, սթափի՛նք, — աչքի առջեւ բերելով Թուրքին օրինակը:

Ամէն բանէ առաջ կազմակերպութիւն եւ ուժ կը պահանջէ մեր արդար Հատուցումն իսկ, որուն համար ահա քարէ քար կը զարնուինք տասը տարիէ ի վեր:

Յիշեցնենք միշտ, — անբաւական էր ինչ որ ունէինք երէկ: Իսկ աւելի քան անբաւական՝ ինչ որ կը պահենք այսօր, օտար ցամաքի վրայ: Կորսնցուած՝ ոչ միայն արմատը, այլ եւ խարիսխը:

Թող իւրաքանչիւր հոսանք ուժ համախմբէ եւ կազմակերպէ համաձայն իր հայեցողութեան եւ կարողութեան:

Թող հայկական յետին համրանքը, ամէնէն խոնարհ համախմբումը գտնէ ինքնապաշտպանութեան ի՛ր մեթոդը:

Բայց, ոչ մէկ տատանում կամ վրիպում, երբ հարցը կը վերաբերի վերջին Մնացորդացի փրկութեան:

«Թէ՛ լանք, թէ երթանք»: Վիճինք: Բայց, որքան ալ փրփրինք, չմոռնանք էականը, — ամէն բան հայրենիքին համար: Տարագիր բազմութիւններուն եւ անոնց ինքնապաշտպանութեան, ազատութեան համար:

Այս նուիրական դատին առջեւ ուրիշ ամէն բան քամի է կամ պերճանք:

Մենք ազատ չենք մեր նախասիրութեանց մէջ, ինչքան ալ դառնացած ըլլանք:

Կազմակերպութիւն եւ ուժ՝ ամէն ճակատի վրայ:

Եւ առաւելապէս՝ քաղաքական ասպարէզին մէջ: Ու նաեւ երիտասարդական:

Ծանդաղատանքի արժանի է այն շարժումը, որ կը խլրտի «Յառաջ»ի սիւնակներուն մէջ, երիտասարդական ծաւալուն կազմակերպութիւն մը ստեղծելու համար:

Իրարու կը յաջորդեն բաղձանքներ եւ առաջադրութիւններ: Տեսակ մը խմորում, որ եթէ լրջօրէն ուշադրութեան առնուի, կրնայ յանգիլ դրական ելքի մը:

Ամէն պարագայի մէջ, կրնայ նպաստել ճամբայ գտնելու: Գոնէ եղած կազմակերպութիւնները խտացնելու եւ զօրացնելու:

Քաղաքական գետնի վրայ, աւելի դիւրին է իրականացնել օրուան նշանախօսքը, — կազմակերպութիւն եւ ուժ:

Չէ՞ որ ճամբան հարթուած է, եւ իւրաքանչիւր հոսանք ունի ծրագիր ու բանաձեւ:

Առանձնապէս խօսելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան վրայ, շատ աւելի յստակ է մեր ճամբան:

Կը բաւէ ամփոփուիլ եւ վճռել, — 1933ը պիտի ըլլայ ուժերու բազմապատկութեան տարի: Ինչպէս եղած է ուրիշ անգամներ:

Որոշում եւ կամք՝ հինգ հարիւրը բարձրացնելու 750ի կամ հազարի. հազարը՝ 1500ի կամ երկու հազարի, — համաձայն տեղական պայմաններուն:

Մէկ խօսքով՝ յաւելում ֆիզիքական, բարոյական եւ տնտեսական ուժերու:

Ինչ որ կը նշանակէ նաեւ՝ թարմացում եւ կազդուրում: Խիտ շարքեր՝ բազմապատկուելու համար ե՛ւ քանակով ե՛ւ որակով:

Բազմազան են մեր հոգերը: Ունինք բազմակողմանի ճակատ մը, — յեղափոխական, քաղաքական, մշակութային եւ տնտեսական:

Եւ քանի որ շատէն, զօրաւորէն շատ կը պահանջուի, ուրեմն Դաշնակցութեան ուսերուն վրայ կ'իյնայ տասն անգամ աւելի ծանր բեռ մը:

Անհրաժեշտ է ծաւալուն ուժ՝ տանելու համար այդ բեռը:

Եւ անհրաժեշտ է, մանաւանդ, սրատես եւ ամուր կամեցողութիւն:

Փոխուած ըլլալով պայմանները, այսօր կը գտնուինք տասն անգամ աւելի ծանր դժուարութեանց առջեւ:

Բազմաթիւ խոչընդոտներ կան, բոլորովին անկախ մեր կամքէն: Ու պարագաներ մը որ երբեք չէին նախատեսուած:

Այդ բոլորը կը պահանջեն տասնապատիկ եռանդ եւ ուժ: Ամուր ջիղեր եւ պայծառ նայուածք:

Անընդհատ զարգացում եւ շղթայաւորում բոլոր ուժերու: Բոլո՛ր ճակատներուն վրայ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՐՊԷՍ ԶԻ ՉԽԱՄՐԻՆ…

— :•: —

Մեր հանրային պարտէզի մուտքին, ընդարձակ ու կլոր աւազան մը կայ: Գարնան կը յարդարեն զայն: Ներդաշնակ գոյներու երանգապնակի մը կը վերածուի աւազան, ու կը գրաւէ անցորդին ուշադրութիւնը:

Երէկ, թուխպ ու ամպամած օդով, կրկին պարտէզ մտայ: Գետինը, ոտքերուս տակ, խշխշիւնը թափթփող տերեւներուն: Պարտիզպանը, աւազանին մօտ, ծռեր՝ թաղարներու մէջ կը փոխադրէ ծաղիկները:

— Ուրեմն, ալ պիտի զրկուինք, հէ՞, բարի, ծաղիկներու տեսքէն ու բուրումէն:

Պարտիզպանը մէջքը ուղղեց, սիկարէթին տուփը հանեց, վառեց, ու, ծուխը փչելէն.

— Առժամաբար, բաւ. տանինք պահենք, որպէս զի չխամրին, ու գարնան առաջին ճառագայթներուն կրկին զետեղենք հոս…: Եկածը ձիւնձմեռ է, չեն դիմանար…

Իր օգնականը, անուշադրօրէն, ձըգեց մէկը: Ու պարտիզպանը վրդովուեցա՛ւ: Կատղեցաւ: Փրփրեցաւ:

Ես, բոլէապէս, անդրադարձայ մեր կեանքին: Մեր կեանքի պարտէզին:

Քեզի՛, հայրենիքդ իմ: Այս ո՛րքան տարիներէ ի վեր՝ ձիւն իջեր է գլխուդ, ու մրրիկ ունիս լանջերուդ…

Ու ծաղիկներդ, ահաւասիկ, գունագեղ, բուրումնաւոր ծաղիկներդ՝ նուրբ ու քնքոյշ: Բայց պոկուած՝ հովերէն եւ հեղեղներէն: Օտա՛ր պարտէզներու մէջ. կամ ցան ու ցրիւ…:

Ո՞ւր է մե՛ր Պարտիզպանը: Ի՛նչպէս չպահանջենք որ զանոնք հաւաքէ՝ որպէս զի չխամրին: Ու երբ հատ ու կոտոր հաւաքածը չի խնամեր ու կը ցրուէ, կամ կը ճկէ, ինչպէ՛ս չաղաչենք, չվրդովուինք, չփրփրինք:

— «Հասկցէ՛ք, վերջապէս…»:

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՆՐՕԳՈՒՏ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

Երկար խորհրդակցութիւններէ յետոյ, Փարիզի մէջ կազմուեցաւ անգլեւֆրանքեւգերման սէնտիքա մը, որ հանրօգուտ շինութիւններ պիտի կատարէ, գործազուրկներուն գործ ճարելու համար: Տնօրէնը Ֆրանսացի է: Անգլիա պիտի հայթայթէ դրամագըլուխին 40 առ 100ը, Ֆրանսա՝ նոյնքան, իսկ Գերմանիա՝ մնացեալ 20 առ 100ը: Առաջին առթիւ պիտի շինուի 7000 քիլոմեդր ելեկտրական երկաթուղի, 15 միլիառ փրանք դրամագըլուխով: Միայն այս գործին շնորհիւ աշխատանք պիտի գտնեն հարիւր հազարաւոր բանուորներ:

Աշխատանքները պիտի կատարուին մեծ մասով հարաւային – արեւելեան Եւրոպայի մէջ:

ՄԵԾ ՀՐԴԵՀ ԻԶՄԻՐԻ ՄԷՋ

Թերթերը կը գրեն թէ մեծ հրդեհ մը աւերեց Իզմիրի աղօրիքները, որ համախմբուած են միեւնոյն թաղին մէջ: Հազարաւոր հակերով ալիւր փըճացաւ:

ԹՐՔՈՒՀԻ ՄԸ՝ ՃԱՐՏԱՐԱԳԷՏ

Մանկամարդ Թրքուհի մը, Նիկեար հանըմ, ճարտարագէտ – մեքենագէտի վկայական ստացաւ եւ պաշտօնի կոչուեցաւ մեքենական շինութեանց գործարանի մը մէջ:

Առաջին կինն է որ այս պաշտօնը կը կատարէ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ:

ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒ ԿՐՃԱՏՈՒՄ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ պայքար մը բացուած է, բանաւոր չափով կրճատելու համար պետական պաշտօնեաներու թիւը: Հաշիւի մը համաձայն, կրճատման ենթակայ պիտի ըլլան 25,000 հոգի՝ միայն Մոսկուայի պետական հաստատութեանց մէջ: Աշխատանքի գործավարութիւնը կը յուսայ գործ ճարել բոլոր արձակուած պաշտօնեաներուն: Հինգ հազար հոգի պիտի գործածուին խորհրդային տնտեսութեանց գրասենեակներուն մէջ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽՈՐԷՆ ԱՐՔ. ՄՈՒՐԱՏԲԷԳԵԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Էջմիածինէն Փարիզի եկեղեցին հասած հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ կաթողիկոսական ընտրութիւն կատարուելով, ընտրուած է Խորէն արք. Մուրատբէգեան, Երեւանի առաջնորդը:

Մանրամասնութիւններ կը պակսին:

Պարտքերու յետաձգման խնդիրը

Անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները հրատարակութեան տուին իրենց ծանուցագիրները՝ պարտքերու յետաձգման մասին:

Անգլիական ծանուցագիրը դիտել կու տայ թէ նախագահ Հուվըրի առաջարկած յետաձգումը — մէկ տարի — դժբախտաբար չնպաստեց տագնապին փարատման: Հետեւաբար, անհրաժեշտ է նոր միջոցներ ձեռք առնել: Այս նըպատակով, պահանջատէր պետութիւնները անցեալ յունիսին ժողով գումարեցին Լոզանի մէջ եւ համաձայնութիւն գոյացաւ ջնջելու հատուցումները: Այժմ կը մնայ վերաքննել բոլոր պարտքերու խնդիրը, եւ կարելի եղածին չափ շուտով: Անգլիական պարտքի յառաջիկայ մասնավճարը կը լրանայ դեկտ. 15ին: Արդ, կարելի չէ հինգ շաբթուան ընթացքին լուծել այսքան կարեւոր խնդիրներ. հետեւաբար կը խնդրուի ընդհատել պարտքերու վճարումը, մինչեւ որ ելքի մը յանգին այժմ կատարուած կամ ծրագրուած բանակցութիւնները: Անգլ. կառավարութիւնը կը նախընտրէ որ այդ բանակցութիւնները կատարուին Ուաշինկթընի մէջ:

Ֆրանսական ծանուցագիրն ալ, պարզելով տիրող տագնապը, կ'առաջարկէ նոր ճիգ մը փորձել, եւ վերստին քննել պարտքերու խնդիրը: Եւ որովհետեւ այդ քննութիւնը երկար ժամանակի կը կարօտի, կը խնդրէ երկարաձգել իր պարտքերու վճարման պայմանաժամը: Իր կարծիքով, այսպիսի յետաձգում մը պիտի թեթեւցնէ աշխարհի դրամական տագնապը, որ կը սպառնայ բազմաթիւ պետութիւններու:

Կ'ըսուի թէ Իտալիա, Չեխոսլովաքիա եւ Լեհաստան եւս վճարումներու յետաձգում պիտի պահանջեն:

Բացարձակ վերապահութիւն կը տիրէ Մ. Նահանգներու պաշտօնական շրջանակներու մէջ, այս դիմումներուն առթիւ:

Րուզվէլթ չի ճանչնար Խ. Իշխանութիւնը

Զրոյց կը շրջէր թէ Մ. Նահանգներու նորընտիր նախագահը երբ գործի ձեռնարկէ, պիտի ճանչնայ խորհրդային իշխանութիւնը:

Ուաշինկթընէն կը հեռագրեն թէ՝ անհիմն է այդ զրոյցը: Պ. Րուզվէլթ շատ կը հետաքրքրուի Մոսկուայի հնգամեայ ծրագրով, բայց ո՛ր եւ է խոստում չէ տուած խորհրդային իշխանութիւնը ճանչնալու մասին: Իր առաջին գործը պիտի ըլլայ դարմաններ գտնել Մ. Նահանգներու տնտեսական տագնապին, վերամշակել մաքսային տուրքերու խնդիրը եւ յետոյ նկատի առնել պատերազմական պարտքերը:

Կացութիւնը փափուկ է Ժընեւի մէջ

Անցեալ շաբթուան խռովութիւններէ ի վեր, կացութիւնը միշտ փափուկ է Ժընեւի եւ առ հասարակ ամբողջ Զուիցերիոյ մէջ: Դաշնակից բանակին հրամանատարը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որով կ'ազդարարէ ժողովուրդին.—

1) Խստօրէն համակերպիլ պետական խորհուրդի որոշման որ կ'արգիլէ ամէն թափօր եւ համախմբում:

2) Անմիջապէս համակերպիլ զօրքի ո՛ր եւ է հրամանին կամ ազդարարութեան:

3) Անկարգութեանց պարագային, անմիջապէս վար իջեցնել վաճառատուներու երկաթ փեղկերը, իսկ բաց թողուլ բոլոր պատուհաններուն փեղկերը:

4) Զինուորները կրնան զէնք գործածել, երբ բռնութեան կ'ենթարկուին կամ շարժելու ազատութենէն կը զրկուին, երբ դիմադրութեան կը հանդիպին իրենց հրամաններուն գործադրութեան մէջ, երբ զօրքին պաշտպանութեան յանձնուած անձերը կամ գոյքերը բռնութեան կ'ենթարկուին, երբ փախչիլ կը փորձէ ձերբակալուած անհատ մը կամ բանտարկեալ մը: Զէնք պարպելու պարագային զինուորները պարտաւոր չեն անպատճառ ազդարարութիւն ուղղելու:

5) Համաձայն պետական խորհուրդի որոշման, զինուորական պատժական օրէնքը գործադրելի է նաեւ այն քաղաքացիներուն համար որոնք ոճիր կը գործեն ստորիճանաւոր զինուորականի մը դէմ, զինուորական դաւաճանութիւն կ'ընեն կամ սուտ լուրեր կը տարածեն եւն.:

⁂ Զոհերուն յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ խոր սուգի մէջ: Ծնողները պահանջած ըլլալով իրենց զաւակներուն դիակները, միաժամանակ 12 յուղարկաւորութիւն սարքուեցաւ քաղաքին զանազան մասերուն մէջ, իւրաքանչիւրը 300էն մինչեւ 4000 հոգիինոց բազմութեամբ: Տեղ – տեղ զինուորներն ալ միացան ցուցարարներուն:

⁂ Կիրակի ռումբ մը պայթեցաւ Լոզանի քաղաքապետարանի բակին մէջ, վիրաւորելով հինգ հոգի, որոնց մէկը մանկամարդ աղջիկ մը: Պայթիւնը կը լսուէր շատ հեռուէն: Մեծ խուճապ տեղի ունեցաւ, բայց ոստիկանութիւնը շուտով վերահաստատեց բարեկարգութիւնը: Պաշտօնական շրջանակները կը կարծեն թէ համայնավարները սարքած են այս մահափորձը: Ոստիկանութիւնը 21 հոգի ձերբակալեց: Քաղաքը միշտ պաշարման վիճակի մէջ է:

Ժընեւի մէջ ալ բազմաթիւ խուզարկութիւններ եւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան:

Կ'առաջարկուի ջնջել օդային պատերազմը

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովին մէջ, Անգլիոյ պատուիրակը պիտի առաջարկէ բոլորովին ջնջել օդային ուժերը: Կ'ըսուի թէ ամբողջ դահլիճը համաձայն է այս ծրագրին. բայց լուրջ ընդդիմութիւն կը տիրէ Երեսփ. ժողովին մէջ: Մասնաւորապէս պահպանողականները հակառակ են այսքան արմատական քաղաքականութեան մը:

Անգլ. կառավարութեան կարծիքով, նոր պատերազմի մը առաջքը առնելու ամէնէն ազդու միջոցն է օդային զինաթափութիւնը: Ուրեմն, պիտի պահանջէ ջնջել բոլոր օդային ուժերը, զանոնք արգիլել միջազգային պայմանա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ ՈՐՈՇԵՑԻՆ ԴԻՄԱԴՐԵԼ

—)(ο)(—

Շաբաթ օր վերջացաւ պետական պաշտօնեաներու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը, որուն կը մասնակցէին օտար պատուիրակներ եւս:

Ժողովը միաձայնութեամբ որոշեց դիմադրել թոշակներու կրճատման, սահմանելով գործունէութեան եղանակները: Այս առթիւ, լիազօրութիւն տուաւ դիւանին՝ 1) Հրապարակաւ մատնանշել տուրքի վճարման մէջ խարդախութիւն ընողները, որոնց արարքներուն հետեւանքով կը վընասուին թէ պարկեշտ հարկատուները եւ թէ պետական սնտուկը. — 2) Հրաւիրել բոլոր պաշտօնեաները՝ պոյքոթ հռչակել այն առեւտրականներուն դէմ որոնք համամիտ են թոշակներու կրճատման:

Ասկէ զատ, ընդհ. ժողովը կը յանձնարարէ.—

1) Անմիջապէս սաստկացնել զաղափարական պայքարը, միթինկները եւ հրապարակային ցոյցերը:

2) Շուտով հրաւիրել ժողով մը, որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ ընտրել մնայուն գործադիր մարմին մը, կազմակերպելու համար դիմադրութիւնը, պատեհ ժամուն ազդանշանը տալով վճռական գործողութեանց:

Ծրագրուած միջոցներուն մէջ կան, — 1. Խափանել հանրային սպասարկութիւնները, դանդաղեցնելով պաշտօնեաներու գործունէութիւնը եւն. 2. Միաժամանակ եւ ամէն տեղ դադրեցնել պետական պաշտօնեաներու աշխատանքը:

3500 ՄԵՌԵԱԼ, 36000 ՎԻՐԱՒՈՐ

Քուպայի աղէտը շատ աւելի ահաւոր եղած է քան կ'ենթադրուէր: Թաթառը անխնայ աւերած է բազմաթիւ քաղաքներ: Հետք չէ մնացած Սանթա Քրուզ քաղաքէն, (ուր Հայեր ալ կը գտնուին): Ծովուն ալիքները արտակարգ ուժգնութեամբ խուժած են մինչեւ ութ քիլոմեդր խորութեամբ, ոչնչացնելով ամէն բան: Մեռած կամ խեղդուած են 3500 հոգի: Հարիւրաւոր դիակներ իրարու վրայ դիզուելով, կրակի կը տրուին, որպէս զի համաճարակ չծագի: Իսկ վիրաւորներուն թիւը 36,000ի կը հասնի: Նիւթական վնասը կը հաշուեն հարիւր միլիոն տոլար: Փճացած է նաեւ երկու միլիոն հակ շաքար, որ մթերուած էր կեդրոնական կայարաններուն մէջ, իսկ 40 առ 100 վնասուած են հունձքերը:

ԹԱ՞Ց ԹԷ ՉՈՐ

Պ. Րուզվէլթի ընտրութենէն ի վեր, հրատապ հանգամանք առած է «թաց»ի եւ «չոր»ի խնդիրը Մ. Նահանգներուն մէջ:

Վերանորոգուած Ծերակոյտը ունի 61 անդամներ որոնք համաձայն են ջնջելու գինեհատութեան օրէնքը: Երեք ծերակուտականներ կը պակսին, օրինական մեծամասնութիւնը գոյացնելու համար. բայց կան հինգ «կասկածելի»ներ, որոնց երեքը կարելի է համոզել: Իսկ Երեսփ. ժողովին մէջ «թաց»երը յաղթական են արդէն: Անհրաժեշտ երկու երրորդէն 30 ձայն աւելի կայ այս ժողովին մէջ:

Ընդհ. դատախազը կը յայտարարէ թէ՝ գինեհատութեան հետեւանքով կատարուած ապօրէն առեւտուրը տարին չորս միլիառ տոլար կը շահեցնէ օրինազանցներուն: Ջնջելով օրէնքը, այդ գումարը պիտի մտնէ պետութեան սնտուկը:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ԴՐՕՇԱԿ» թիւ 12 (1932 դեկտեմբեր) հետեւեալ բովանդակութեամբ.

Սուրիան եւ Մենք (*Խմբագրական*), Հայաստանի տնտեսական խնդիրները (*Զանդի*), Լատինական այբուբենը (*Ս. Վր.*), Սուրիոյ հոգատար իշխանութեան 1932 թւի նախահաշիւը (*Գ. Սաղճեան*), Իւգոսլաւիայում (*Ա. Աստ.*), Թուրքիոյ շուրջ, Կարմիր գըծից ներս, «Թէ ինչպէս Ազրբէջանը բաժան – բաժան կը դառնայ», Մեր հարեւաններից մօտ, Արեւելեան Նահանգներում, Նամակ Հայաստանից, Օ. Ս. Մինոր:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

Ը.

… ՈՒՐ ԵՒՐՈՊԱՆ ՏԵՂԻ ԿՈՒՏԱՅ

Այսպէս ուրեմն, Թուրքիոյ ապստամբական շարժումը հետզհետէ կը ծաւալի, կ'ուժեղանայ Մուսթաֆա Քէմալի ղեկավարութեամբ: Իսկ անդին, Սէնի ափերուն վրայ դաշնակից դիւանագէտները — Ուիլսըն, Լոյտ Ճորճ ու Քլէմանսօ — հաւաքուած հաշտութեան սեղանին շուրջ՝ աշխարհի ապագան կը ձեւակերպեն ու պատգամներ կ'արձակեն «իբրեւ չաստուածներ»: Կը սթափին յանկարծ: Արտասովոր բան մըն է որ կը պատահի Սուլթաններու հայրենիքին մէջ: «Ինչպէ՞ս, պարտուած Թուրքիան դարձեալ ոտքի՞»…

Իմացած էին Մուսթաֆա Քէմալի, այս ապստամբ, արկածախնդիր մարդուն մասին, բայց չէին նախատեսած վտանգը:

Դաշնակիցները իրենց ուշադրութիւնը կը դարձնեն դէպի Մերձաւոր Արեւելք: Իրենք իրենց մէջ կը խորհրդակցին — կամ գոնէ այսպէս ըսել կ'ուզէ հեղինակը — հաշտութեան պայմաններուն մասին եւ կը պատրաստեն Սեւրի դաշնագիրը (10 օգոստոս 1920):

Թուրքիոյ մահավճիռն էր այդ վաւերաթուղթը, գիտել կու տայ հեղինակը — Անատոլուն պիտի մնար Թուրքերուն, առանց Իզմիրին, Թուրքիոյ ելեւմուտքը, մաքսը, ոստիկանութիւնը պիտի ենթարկուէին օտար հակակշռի, բանակը պիտի զեղչուէր իր նուազագոյն թիւին, եւ, մէկ խօսքով, մէջտեղը պիտի մնար ոտքը – ձեռքը կապուած Թուրքիա մը, երեւութապէս տէր վեհապետական իրաւունքներու: (Եւ ի՛նչ լաւ պիտի ըլլար, Պ. Արմսթրօնկ, համաշխարհային խաղաղութեան տեսակէտէն. ձգենք հայ ժողովուրդը որուն անունն անգամ չէք ուզեր լսել):

Շատ խոշոր հետեւանքներ կ'ունենայ այս դաշնագիրը Թուրքիոյ մէջ, գիտել կու տայ հեղինակը որ, ըսենք միջանկեալ, շատ հարեւանցի ակնարկ մը կը նետէ Սեւրի վաւերաթուղթին պատմութեան վրայ եւ անծանօթ է անոր ամբողջութեան:

Միլլի շարժումը կը զօրանայ, «ինքզինքը յարգող ամէն Թուրք» Միլլիճի, նոր բառով «քէմալական» է հիմա եւ հաւատացող մը Քէմալին:

Մուսթաֆա Քէմալ անմիջապէս կ'օգտագործէ ժողովրդական խաւերու մէջ յառաջ եկած նոր խանդավառութիւնը: Միանգամընդմիշտ կը ջախջախէ ինչ որ մնացած էր Անատոլուի մէջ իբրեւ սուլթանական հոսանք: Վերջ դրած է եղբայրասպան կռիւը, սակայն Քէմալականները վճռած են վրէժ լուծել Տամատ Ֆէրիտ փաշայէն որ առանց առարկութեան հաւանած էր Սեւրի դաշնագրին: Նոր շրջան մը բացուած է Քէմալի առջեւ:

Արմսթրօնկ երկարօրէն կը նկարագրէ անոր յետագայ կռիւները որոնց մանրամասնութիւնը այնքան ալ շահեկան չեն: Գիրքը արդէն պէտք եղածէն աւելի խճողուած է անտեղի գովաբանութիւններով, երբեմն ծիծաղելի ըլլալու աստիճան: Կը բաւականանանք միայն ամփոփելով դէպքերը:

Մուսթաֆա Քէմալ գիշեր-ցերեկ կ'աշխատի կազմակերպելու եւ ուժեղացնելու համար Թրքական բանակը: Իր նպատակն է արշաւել Պոլիս, միակ վայրը ուր դաշնակից ուժերը կը քաշկռտեն իրենց անճարակ ներկայութիւնը: Դիմադրութեան ուժ չունին անոնք այլեւս: Յաղթական Եւրոպան զբաղած է աւելի կենսական հոգերով: Ֆրանսա դեռ չէ սթափած գերմանական մղձաւանջէն, Իտալիա կը գտնուի բոլշեւիկեան վտանգի մը նախօրեակին, Անգլիա իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է դէպի Իրլանտա, դէպի Հնդկաստան: Ամերիկա կարծես ակամայ կը հետեւի Եւրոպայի քաղաքական անցուդարձերուն: Մէկ խօսքով, դաշնակիցները ի վիճակի չեն ոչ իսկ մէկ զինուոր ուղարկելու Թուրքիոյ դէմ:

Այս բոլոր դէպքերը կը նպաստեն Քէմալի շարժումներուն: Քէմալ կը պատրաստուի քալելու դէպի Պոլիս: Դաշնակիցները չպիտի հանդուրժեն պարտուիլ՝ պարտուած Թուրքիայէն, մտահոգ են Փարիզ նստած դիւանագէտները: Սկսած են մտածել լուրջ միջոցներու մասին:

Հաշտութեան խորհրդաժողովին անդամ է նաեւ Վէնիզելոս որ ինքնաբերաբար յանձն կ'առնէ «փրկել» դաշնակիցները եւ անոնց վտանգուած արժանապատուութիւնը, փոխարէն ստանալով հողային վարձատրութիւն մը Փոքր Ասիոյ մէջ: Հելլէն բանակը արդէն տեղաւորուած է Իզմիրի մէջ: Քիչ մը եւս ռազմանիւթ ու պաշար, եւ ան պիտի յաջողի ընդունիլ տալ Թուրքերուն՝ Սեւրի դաշնագիրը: Համաձայն են Դաշնակիցները եւ պատրաստ՝ նիւթապէս օժանդակելու:

Կը սկսի Թուրքեւհելլէն պատերազմը: Յունաստան կը գրաւէ եւրոպական Թուրքիան ամբողջութեամբ: Իզմիրի բանակը կը յառաջանայ մինչեւ Էսկի Շէհիր, Աֆիոն Գարահիսար եւ կանգ կ'առնէ որոշ գծի մը վրայ, համաձայն Դաշնակիցներու հրահանգին: Թուրքիա անգամ մը եւս պարտուած է: Ընդհանուր վհատութիւն եւ սեւ ճակատագրին համակերպելու ձգտում Պոլսէն մինչեւ Էնկիւրի:

Մուսթաֆա Քէմալ թէեւ ընկճուած, տակաւին կը հաւատայ վերջնական յաղթութեան. առանձին՝ կը խրախուսէ Ազգային Ժողովի անդամները, շեշտելով մինչեւ վերջ կռուելու անհրաժեշտութեան վրայ. «Թուրքը գերի՞ Յոյնին՝ իր երէկուան հպատակին. ո՛չ, անկարելի է»:

Ուրիշ առիթով մը Ֆրանսացի ներկայացուցչին երեսին կը պոռայ, իրեն յատուկ ամբարտաւանութեամբ.

— «Կրնաք առնել Սուրիան ու Արաբիան, բայց հեռո՛ւ Թուրքիայէն: Բոլոր ժողովուրդներուն պէս մենք ալ կը պահանջենք մեր ազգային սահմաններուն մէջ անկախօրէն ապրելու իրաւունքը. ո՛չ թիզ մը հող աւելի, ո՛չ թիզ մը հող պակաս»:

Պատերազմին սկիզբները, Քէմալի առաջին գործը կ'ըլլայ բնաջինջ ընել հրոսախումբը Էտհէմ անունով աւազակապետի մը որ ինքն իր գլխուն կը կռուէր Յոյներուն դէմ եւ չէր ուզեր հպատակիլ Քէմալին: Ըսմէթ որ յատկապէս ղրկուած էր Էտհէմի դէմ, ընդհարումներ կ'ունենայ յունական յառաջապահ ուժերուն հետ Ին Էօնիւի առջեւ: Թուրքերը այդտեղ կ'արձանագրեն առաջին յաղթութիւնը:

1922ի ամրան կը սաստկանայ պատերազմը: Քեազըմ Գարա Պէքիրի բանակը յաղթած էր Կովկասի ճակատին վրայ. այնպէս որ Հայերու պարտութեան գնով ամրապնդուած ռուսեւթուրք բարեկամութիւնը — այս պարագան չի խոստովանիր հեղինակը բացէ ի բաց — քաջալերութիւն տուած էր Թուրքերուն իրենց ամբողջ ուժը կեդրոնացնելու հելլէն բանակին դէմ: Ռուսիա նիւթապէս կ'օժանդակէր Թուրքերուն. Ֆրանսա՝ Ֆրանքլէն Պույեօնի միջոցաւ գաղտնի դաշնագիր մը կնքած էր անոնց հետ: Իտալիա եւ Ամերիկա ռազմամթերք կը հայթայթէին Քէմալին: Իսլամական աշխարհը թրքանպաստ ցոյցեր կը կատարէր: Մէկ խօսքով, ստեղծուած մթնոլորտը չափէն աւելի ձեռնտու էր Քէմալի համար:

Գիրկընդխառն կռիւ. Թուրք եւ Յոյն իրար կը սպաննեն կատաղի մոլեգնութեամբ, յուլիսի կիզիչ արեւին տակ: Պատերազմը կը շարունակուի աւելի քան երկու ամիս եւ կը վերջանայ հելլէն բանակին ջախջախիչ պարտութիւնով: Քէմալ կը գրաւէ Իզմիրը: Կը յառաջանայ դէպի ի Հելլէս, դէպի ի Թրակիա: Դաշնակիցները կը միջամտեն, կը կնքուի Մուտանիոյ զինադադարը. Յունաստան կը պարպէ Թրակիան. Դաշնակիցները կը պարպեն Պոլիսը:

Մուսթաֆա Քէմալ միջազգային դէմք է եւ պատրաստ՝ ընդունիլ տալու իր պայմանները:

×

Թուրքեւհելլէն պատերազմի ընթացքին ու անկէ յետոյ, Մուսթաֆա Քէմալ կը դառնայ հետզհետէ աւելի ամբարտաւան: Ամէնէն փոքր քննադատութիւնն անգամ կը ջղայնացնէ զինքը. պէտք է բոլորը հպատակին: Հակառակ է ժողովրդապետական իրաւակարգին, կը հաւատայ միայն միակամ իշխանութեան: «Երկիր մը ամուր կառավարութիւն ունենալու համար պէտք է ունենայ միայն մէկ գլուխ»:

— «Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք», կը հարցնէ օր մը Խալիտէ Էտիպ:

Ահաւասիկ թէ ինչ ըսել կ'ուզեմ, կը բացատրէ Կազին.

— «Ամէն մարդ պէտք է ընէ այն ինչ որ ես կը հրամայեմ. ամէն մարդ պէտք է հնազանդի ինծի. ո՛չ ոք պէտք է քննադատէ զիս կամ խրատներ տայ ինծի: Ես, իմ ուզածս պիտի ընեմ եւ դուք, բոլորդ, դուք ալ մէջը, հանը՛մ, պիտի ընէք այնպէս ինչպէս ես կ'ուզեմ, բացարձակօրէն եւ առանց հարցումի»:

Քէմալ իր ազատ ժամերուն առիթը չի փախցներ գոհացնելու իր հաճոյքները: Նոյն գինովն է դարձեալ, նոյն խաղամոլը եւ նոյն կանոնաւոր հիւրը անառականոցներու ներկուած աղջիկներուն: Արիֆ անբաժան է իրմէ. բայց Ֆէվզին ու Ըսմէթը, երկուքն ալ ամուսնացած եւ ընտանիքի տէր, մասնակից չեն «Կազի»ի այդ սանձարձակ կենցաղին: «Աւանդապահ եւ բարոյական սկզբունքներու տէր», խստիւ կը քննադատեն Կազիին հեշտասիրութիւնը:

Հեղինակը կը պատմէ թէ Քէմալ իր դիմացինը համոզելու համար չափ չի դներ իր շատախօսութեան: Երբեմն ժամերով կը խօսի, կը բացատրէ, կարծիք կը հարցնէ, բայց յանկարծ կ'ընդմիջէ. ինք որոշած է ամէն բան: Հազուադէպ են իր կատակները ինչպէս իր ժպիտը: Հեգնող է եւ քաշքըշող. կը ծաղրէ իր շուրջիններն ամէնէն գռեհիկ ձեւերով — «Րէֆէթ՝ սնապարծ եւ մեծ-խօսիկ աշխարհաքաղաքացին, Խալիտէ Էտիպ՝ Թոյլ միսերով զգայապաշտը. Ատնան՝ կնամարդը, Պէքիր Սամի որ ինքզինքը կը կարծէ զինուորական մը, բայց աւելի կը նմանի գրագրի մը, Քեազըմ Գարա Պէքիր՝ որ մեծ մարդու հովեր կ'առնէ բայց միայն ջութակ զարնել գիտէ, այն ալ շատ գէշ»:

Քէմալ կը խնդայ բարոյականի ընդունուած սկզբունքներուն վրայ.

— «Բարոյականը կեղծաւորներուն եւ խենդերուն ծածկոյթն է. խղճը բերնին նետուած փոշի: Իր կատակները հեգնութենէ աւելի բան մըն են՝ կոշտ ու կոպիտ: Երբ կը կատակէ, երեւան կու գայ ան իբրեւ նուրբ զգացումներէ զրկուած մէկը որ յարգանք չունի ո՛չ մէկ մարդու, ո՛չ մէկ խղճալի, ո՛չ մէկ հիմնարկութեան հանդէպ. աւելի անասունի կը նմանի ան քան թէ մարդու. գայլն է ան դաժան, առանց զգացումի եւ խղճահարութեան, առանց բարոյականի կամ առաջնորդող սկզբունքներու, բաց ի իր անսանձ տենչանքէն: Յաճախ բարկացոտ է. շատ քիչ անգամ զուարթ. անգութ է եւ կոպիտ երբ դժգոհ է որ եւ է բանի համար: Դէմքն ալ կը փոխուի յաճախ, երբեմն երիտասարդ եւ կենսունակ, երբեմն աւելի տարիքոտ եւ յոգնած»:

Ապստամբական շարժումին առաջին օրերուն Քէմալ կ'ապրէր Էնկիւրի շատ համեստ պայմաններու մէջ: Բայց յետոյ կը փոխադրուի Չան Գայայի նոր բնակարանը, քաղաքէն չորս մղոն անդին, պաշտպանուած իր Լազ պահակներով: Կ'աշխատի անդադար. տեւականօրէն լարուած են իր ջիղերը. չի տոկար յոգնութեան. կը հիւանդանայ որովհետեւ ականջ չի կախեր բժիշկին խորհուրդին. կը կարդայ իսլամ եկեղեցական պատմութիւնը, կը հետեւի ընկերային հարցերու ուսումնասիրութեան: Իր ազգականուհիներէն մանկամարդ աղջիկ մը՝ Ֆիքրիյէ հանըմ կը մտնէ իր առանձնութենէն ներս. կը խնամէ զինքը, կարգի կը բերէ բնակարանը. հետզհետէ կը դառնայ անոր սիրուհին:

Նիհարակազմ, նուրբ, հեզաբարոյ եւ կրթուած այս թրքուհին բացարձակ գերին է այլ եւս «վայրագ արտայայտութիւնով ու չուայտ կենցաղի սիրահար» Քէմալին: Անբնական միութիւն մը որ սակայն երկար չի տեւեր: Քէմալ կը ձանձրանայ այդ միօրինակ վայելքէն ու կը վերադառնայ, միշտ գինով ու խաղամոլ, հոն ուր աղջիկները սեփականութիւնն են անցորդին:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

ԵՐԿՈՒ ԼԵԶՈՒՈՎ

Վիեննայի գիտական ընկերութեան ներկայացեր է երիտասարդ մը, որ երկու լեզու ունի եղեր բերնին մէջ:

— Երջանի՛կ մարդ, — գոչեր է մին յանկարծ, — երկու լեզու ունենալով ա՛լ ապահով է որ պիտի կարենայ գոնէ առեն առեն խօսք հասկցնել ապագայ կնոջը…

■■■

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԷՆ

— Դուն, Իվան Էկորովիչ, բոլորովին պուրժուացար. սկսար ակռայի վրձին գործածել…

— Ցիմա՛ր, նախ որ՝ վրձինը իմ սեփականութիւնս չէ, իսկ երկրորդ՝ զայն ակռայի չեմ գործածեր, այլ՝… թէյս խառնելու:

ԳԵՐՄԱՆ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ՄԸ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻ ՄԱՍԻՆ

ՖԻԼԻՊԷ, 3 Նոյ. (Յառաջ).— Գերման մեծանուն տնտեսագէտ Փրոֆ. Զոմպարտ, ընկերակցութեամբ Փրոֆ. Վ. Տոտոմեանցի, Սոֆիա եկած էր՝ մասնաւոր հրաւէրով:

Երէկ հասաւ Ֆիլիպէ ու դասախօսեց ներկայ տնտեսական տագնապի ու անոր ելքի մասին:

Նախ քան նիւթին անցնիլը, Փրոֆ. Զոմպարտ տեսական կարգ մը ճշդումներ ըրաւ, եւ յայտնեց թէ ինք նիւթին կը մօտենայ ոչ թէ իբր գործող մարդ կամ քաղաքագէտ, այլ՝ իբրեւ գիտող: Բաղդատութիւնը ընելով նախորդ տնտեսական տագնապներուն ու հիմկուանին, ըսաւ թէ ներկայ տագնապը ո՛չ թէ դրամագլուխի տագնապ է, այլ տնտեսագիտօրէն նայելով հետեւանք է ազատ ազգային տնտեսութիւններու բաժան բաժան ըլլալուն: Պատճառները, նախ եւ առաջ, քաղաքական են, — Վէրսայլի դաշնագիրը, որ պատռատեց Եւրոպան ու ստեղծեց նոր պետութիւններ: Այս կերպով, խախտեցաւ Եւրոպայի՝ նախ քան պատերազմեան տնտեսական կառուցուածքը: Քաղաքական բեմին վրայ երեւան եկած նոր երկիրները, իրենց ազգային տնտեսութիւններով սեփական ճարտարարուեստ ստեղծեցին, ու այդ ճարտարարուեստին արտադրութիւններուն համար շուկայ փնտռեցին: Ինչ որ առաջ ներքին երկրամաս էր, դարձաւ արտաքին, եղաւ արտասահման: «Սրբենալի սահմաններ» ունեցող եւ անոնց վրայ կռթնած Եւրոպայի «անդամահատուած անդամ» այդ պետութիւնները պէտք ունէին ինքնապաշտպանութեան. որով, պետութիւնը ձեռնամուխ եղաւ տնտեսական կեանքին, ու ստեղծուեցաւ Autarkieի դրութիւնը. այսինքն իրենք իրենց մէջ փակուած, սեղմուած ազգային տնտեսութիւններ: Բայց, որովհետեւ իւրաքանչիւր ազգային տնտեսութիւն իր արտադրութեանց սպառումին համար պէտք ունէր միւս ազգային տնտեսութեանց շուկային, պարզ էր որ, անոնց մէկուն մէջ սպառումի կարողութեան նուազումը իր հակազդեցութիւնն ու անդրադարձումը պիտի ունենար միւսներուն վրայ: Իսկ սպառողական կարողութեան այդ նուազումը յաւագոյնս պատրաստուած էր՝ պարտեալ երկիրներու վրայ դրուած քաղաքական հատուցումներու, տուգանքներու, եւ անոնց տոկոսներուն պարտադրութիւններով: Այդ պարտադրութիւնները ստիպուած էին դիմելու այլ եւ այլ տուրքերու՝ իրենց ժողովուրդներուն վրայ. որով, ինքնին կը նուազէր այդ ազգաբնակչութեանց գնումի ու սպառումի կարողութիւնը: Կ'օգտուէ՞ր արդեօք յաղթող երկիրներու ազգաբնակչութիւնները, բարձրացնելով իրենց գնողական եւ սպառողական կարողութիւնը: Ո՛չ: Որովհետեւ, այն ոսկին, զոր պարտեալները կը վճարէին, փոխանակ մտնելու յաղթողներու ազգ. տնտեսութեանց մէջ, կ'երթային մթերուելու եւ սառելու Ֆրանսայի ու Ամերիկայի կեդրոնական դրամատուններու նկուղներուն մէջ: Ասոնք քաղաքական պատճառներ են: Կան նաեւ տնտեսականները: Առաջին կարգին կու գայ գիւղատնտեսական բացարձակ գերարտադրութիւնը: Արտադրութիւն մը, որ քանակով աւելի է քան ամբողջ աշխարհի պէտքը. ինչպէս՝ հացահատիկի, քաուչուկի եւլն.: Շնորհիւ արհեստագիտութեան գիտական ձեւաւորման (rationalisation), Քանատայի, Միաց. Նահանգներու հացահատիկի արտադրութիւնը անհամեմատօրէն կը գերազանցէ աշխարհի ազգաբնակչութեան սպառողական կարողութիւնը, ու ատոր իբր հետեւանք, տեղի կ'ունենայ գիներու անկումը: Այդ բանականացման դրութիւնը գործադրուեցաւ նաեւ Գերմանիոյ մէջ. սակայն, զուգադիպեցաւ այնպիսի շրջանի մը, երբ ազգաբնակչութիւններու գնողական կարողութիւնը մեծապէս նուազած էր:

Ելքը այս տագնապէն: Դասախօսը այս կէտի շուրջ ալ տեսաբանական կարգ մը դասաւորումներ ու ճշդումներ ըրաւ յետոյ, ըսաւ թէ ինչ կը վերաբերի ելքի հաւանականութիւններուն, հայեցակէտի խնդիր է: Նայած թէ ի՛նչ հիման վրայ պետութիւնները կը նային այս հարցին: Պետութիւնը իր տնտեսական քաղաքականութիւնը ազգային թէ ոչ-ազգային հիման վրայ կը վարէ, դաշնակցայի՞ն թէ արմատական-ազգային, զուտ տնտեսակա՞ն, թէ արմատական-ազգային, զուտ տնտեսակա՞ն, թէ մշակութային տիկտատուրական եւլն.: Պետութիւններու քաղաքական ուղղութեան այս կարգի այլ եւ այլ հնարաւորութիւնները իրենց անդրադարձումը պիտի ունենան ազգային տնտեսութեան, ուրեմն եւ՝ տնտեսական տագնապէ ելքի այս կամ այն ուղղութեան վրայ: Մէկ խօսքով, տեսաբանականօրէն պետական տեսակէտի հարց է այս կամ այն ելքի հնարաւորութեան հարցը: Եթէ, սակայն, հարցը վերաբերելու ըլլայ գիտակից, ընտրովի ելքի մը, ի՞նչ բանի մէջ պիտի կայանայ այդ լուծումը:

Եթէ վերեւ տեսաբանօրէն մատնանշուած լուծումի բոլոր հնարաւորութիւնները առնելու ըլլանք ընդհանուր քննութեան կամ ակնարկի մը ներքեւ, կարելի է այդ հնարաւորութիւններուն ենթակայ պետութիւնները բաժնել ուրուագծօրէն երկու խոշոր խմբակներու: Այսպէս ըմբռնած ու լուծած է հարցը՝ Պէնէշ՝ Չեխօսլովաքիոյ արտաքին նախարարը, Փարիզ՝ ֆրանսական ակադեմիին առջեւ իր ըրած մէկ բանախօսութեան ընթացքին: Այդ խմբակներէն մին կոչած է «դէպի Արեւմուտք հակած», իսկ միւսը՝ «դէպի Արեւելք հակած», Չեխօսլովաքիան դասելով առաջինին եւ Գերմանիան՝ երկրորդին մէջ, եւ ընդունելով որ արեւմտեան հակումով երկրի մը մէջ կրնայ գոյութիւն ունենալ արեւելեան հակումը, եւ փոխադարձաբար: Արեւմտեան հակումի խմբակը կը ներկայացնեն իբր տիպար՝ Անգլիան եւ Ֆրանսան: Յամենայն դէպս, բաժանումի գիծը երկու խմբակներուն միջեւ կարելի է քաշել Հռենոսի գետէն: Ի՞նչ են երկու խմբակներուն յատկանիշները: Եթէ առաջին խմբակին ներկայացուցիչ նկատենք Ֆրանսան, պիտի տեսնենք որ Ֆրանսայի ժողովուրդը կ'ապրի 1789ի սկզբունքներով, — Ազատութիւն, Եղբայրութիւն, Հաւասարութիւն: Ներքին պահանջ չի զգար որ եւ է նոր սկզբունքի, որ եւ է նոր աշխարհահայեացքի. հարց չի խռովեր զինքը. իր ազգային տնտեսութիւնը շրջագծուած, միահարթ է: Իտէալ յարաբերութիւն գոյութիւն ունի իր գիւղատնտեսութեան եւ ճարտարարուեստին միջեւ. մէկը շահագրգռուած է միւսով: Կրօնական որոնումները փակուած են իրեն համար, պետութիւնը անջատուած ըլլալով եկեղեցիէն: Կ'ապրի բնապաշտութեան սկզբունքներով: Գերմանական բացատրութեամբ մը, — «Աստուած իր բնակութիւնը հաստատած է Ֆրանսայի մէջ»: Ֆրանսացի ժողովուրդը լիովին բաւարարուած կը զգայ ինքզինքը ամէն տեսակէտով: Փոխելիք, բարեշրջելիք բան չունի ուրեմն, պահպանողական է: Ճիշդ հակառակ տնտեսական ու հոգեկան վիճակ գոյութիւն ունի դէպի Արեւելք հակող խմբակին մէջ: Հոն հոգեկան եռուզեռը իր ելքը կը փնտռէ. քաղաքատնտեսութիւնը անհաւասարակշիռ է. կա՛մ ճարտարարուեստն է առաւելակշռողը՝ գիւղատնտեսութեան վրայ (օրինակ Գերմանիա), կա՛մ գիւղատնտեսութիւնը՝ ճարտարարուեստին (օրինակ Պուլկարիա): Անկէ ձգտումներու եւ որոնումներու անորոշութիւնը, բազմազանութիւնը, եռուզեռը. մէկ խօսքով՝ ձգտումներու յեղափոխականութիւնը կամ բարենորոգչականութիւնը:

Երկու խմբակներու այս հակադրութեանց բախումին մէջ կարելի է նշմարել ընդհանուր ուղղութիւնը, զոր կը ստանայ աշխարհ: Անշուշտ, այդ հաստատումը կարելի է ընել ոչ թէ գիտական ստուգութեամբ, այլ՝ պարզ հաւանական գնահատումով մը:

Դրամատիրութիւնը, որ մինչեւ այժմ իր շահերուն թելադրութեամբ կը վարէր աշխարհը, կորսնցուց վարիչի իր տիրապետութիւնը: Ան տկարացաւ ու նահանջի վրայ է թէ՛ ճարտարարուեստի, թէ՛ սեղանաւորութեան, թէ՛ առեւտրական ճիւղերուն վրայ, պատերազմէն ի վեր: Դրամատիրական տիպար երկիրը, Անգլիան, անցեալ տարի ստիպուեցաւ ճանչնալ իր պարտութիւնը ու փոխեց իր սիստեմը: Հռոմէական կայսրութենէն ի վեր չէ եղած պատմական շրջան մը, — ինչպէս՝ իր դերը աւարտելու վրայ եղող դրամատիրական շրջանը — ուր առաւելապէս տնտեսական մտահոգութիւնները եւ տենչանքները գոյ ու բովանդակութիւն տուած ըլլան մարդկային գործունէութեան: Տիրապետող եղած չէին կրօնական, քաղաքական ձգտումները՝ պետութեանց ազգային քաղաքականութեանց մէջ. բայց երբե՛ք տնտեսականը՝ այս առաւելակշիռ աստիճանով:

Անհատներուն եւ ժողովուրդներուն իտէալը երբեւիցէ կազմած չէր նիւթական վայելքի տենչանքը այն չափով ու սաստկութեամբ, ինչքան դրամատիրական սիստէմին մէջ: Այնպէս ինչպէս Նեւտոն գտած էր թէ անյեղլի կարգաւորութիւն գոյութիւն ունի աստղերու շարժումներուն մէջ, կամ Լայպնից թէ՝ նախահաստատեալ ներդաշնակութիւն մը կայ տիեզերքի մէջ, դրամատիրական սիստէմը եւս մտքերուն մէջ դրոշմած էր այն համոզումը թէ՝ իր ստեղծած դրութիւնը կարգաւորեալ ու անյեղլի է, թէ կառուցուած է ծրագրի մը վրայ:

Փրոֆ. Զոմպարտ, անցնելով ծրագրային տնտեսութեան հարցին, քննադատեց զայն՝ այնպէս ինչպէս կ'ըմբռնուի Ամերիկայի կամ Ռուսիոյ մէջ, ամէն ինչ միօրինակութեան վերածելու ձգտումով մը: Ծրագրային (պլանի վրայ չափուած) տնտեսութիւնը, ինչպէս որ ցոյց կու տայ ներկայ գոյավիճակի ընդհանուր ձգտումը, պիտի ըլլայ տնտեսութիւն մը, որ իր գործունէութեան եւ զարգացումի հնարաւորութիւնները պիտի պատշաճեցնէ ուրիշ երկիրներու տնտեսութեանց պէտքերուն ու պահանջներուն հետ, մաքսային նախընտրական սակացոյցերու բաժնեցուցակի դրութեան միջոցաւ, եւ ուր ազատ ասպարէզ պիտի ունենայ, վերստին, անձնական նախաձեռնութիւնը եւ գործունէութեանց այլազանութիւնը:

Այս կերպով, փակ ու այլամերժ տնտեսութեանց տեղ պիտի երեւան գայ կանոնաւորուած ու գիտակցուած տնտեսութեան դրութիւնը, — համաշխարհային համաներդաշնակ տնտեսութիւն մը: Միջին Եւրոպայի միութեան հարցը քննելով ա՛յս անկիւնէն, դասախօսը բաղձալի գտաւ անոր կազմութիւնը, բայց մասնակցութեամբը, նաեւ, Գերմանիոյ:

Եւ սակայն, մարդկութիւնը պէտք բոլորէ իր տառապանքի շրջանը: Յամենայն դէպս, կեանքի առաւելապէս նիւթապաշտ ըմբռնումը — բազմաթիւ գումարներ ունենալու, աւելի պերճ գրօսատեղիներ յաճախելու, — իր մայրամուտին է հասած: Տնտեսականէն տարբեր իտէալ մը — արտատնտեսական — ձեռք պիտի առնէ աշխարհի ուղղութիւնը, մարդկութիւնը տանելու համար դէպի ի աւելի երջանկութիւն, մարդկային քաղաքակրթութիւնն ու մշակոյթը՝ դէպի ի աւելի բարձր մակարդակ մը:

ՆԱՄԱԿ ՊՈՒՔՐԷՇԷՆ

ԱՆՁՌՆԻ ԽԱՂԵՐ ՈՒ ԴԱՒԵՐ

—··—

Նախորդ թղթակցութեամբս պարզած էի թէ ի՛նչ պայմաններու մէջ ընտրուեցաւ ընտրական դիւան մը, վարելու համար պատգամաւորի մը ընտրութիւնը:

Խօսք չըլլար խնդրոյ առարկայ ընտրական դիւանին օրինականութեան մասին, քանի որ ընտրութիւնը կատարուեցաւ բացարձակապէս օրինական պայմաններու մէջ ու տառացի յարգուեցան թեմական կանոնագրութեան տրամադրութիւնները: Ի՛նչ ընենք մենք եթէ այսպէս կոչուած «պլօքճի»ները թրջուած կատուներու պէս ծակ ու ծուկ մտան այն օրը եւ հեռացան ժողովէն:

Արդարեւ, ընտրական դիւանի անդամները պարտաւոր էին սկսիլ իրենց նախապատրաստական աշխատանքները:

Կը դիմեն բեկանուած թաղականութեան, խնդրելով սենեակ մը, կնիքը ու անհրաժեշտ պիտոյքները, որպէս զի կարելիութիւն ունենան հասարակութեան բաշխել ընտրական տոմսերը (ընտրութիւնը տեղի պիտի ունենայ նոյ. 20ին): Բայց գիտէք թէ ի՛նչ կը պատասխանեն մեր երանելի թաղականները.

— Մենք ձեզ չենք ճանչնար, դուք օրինաւոր չէք, մենք ձեզ կը բեկանենք:

Խե՛ղճ մարդիկ, չեն գիտեր կամ

կ'անգիտանան թէ ընտրական դիւանի օրինաւորութիւնը ճշդելու իրաւասութիւնը կ'իյնայ միայն պատգ. ժողովին... ոչ իսկ Թեմական Խորհուրդին — մեր Թեմական կանոնագիրը այս խնդրին առթիւ շատ յստակ է եւ պարզ։ Անոնք չեն ուզեր ոչ մէկ գնով գոհացում տալ դիւանին խնդրանքին։ Բարեբախտաբար ընտր. դիւանի անդամները գիտակցութիւնն ունին ժողովրդի կողմէ իրենց վրայ դրուած պարտականութեան ու որոշած են ամէն գնով ընտրական աշխատանքները յառաջ տանիլ։ Անոնք այսօրուընէ իսկ եկեղեցիին բակը պիտի դնեն սեղան մը ու պիտի սկսին բաժնել ընտրական տոմսերը. անձրեւն ու ցուրտը երբեք պիտի վհատեցնէ զանոնք, քանի որ անոնք կ'ուզեն իրենց վրայ դրուած պարտականութիւնը մինչեւ վերջ տանիլ։

Շահեկան մանրամասնութիւն մը.— Անցեալ կիրակի սովորականին պէս եկեղեցի գացի, սակայն մեծ եղաւ զարմանքս, երբ տեսայ թէ եկեղեցիին շրջափակը ոստիկաններ կան որոնք անտարբեր կը շրջագայէին ու կարծես կ'ամչնային իրենց ներկայութենէն։

Մօտեցայ իրենց պետին ու հարցուցի թէ ո՞վ ղրկեց ձեզ հոս կանչած է։

— Պ. Գասպարեանը, ըսաւ։

Ո՞վ է գիտէք.— բեկանուած թաղականութեան անդամներէն մէկը։ Վերջը հասկցայ որ մեծապատիւ աղան խնդրեր է ոստիկանութենէն որ ոստիկաններ տրամադրեն իրենց... որովհետեւ կը վախնան եղեր թէ մի գուցէ «Դաշնակ»ները բռնի ուժով գրաւեն թաղականութեան դրասենեակը...։ Ողբերգութեան հետ քիչ մըն ալ կատակերգութիւն։

Մէկ խօսքով եկող այս քանի մը շաբաթները անակնկալներով լի են։ Պայքարը իր ամէնէն սուր հանգամանքը առած է։ Մեր հակառակորդները միջոցներու մէջ խտրութիւն չեն դներ։ Չենք գիտեր թէ «պլօքճի»ները դեռ ինչե՞ր կը լարեն մութին մէջ, մեր գաղութին հանգիստը վրդովելու համար։

⁂ Խոստացած էի «Յառաջ»ի ընթերցողներուն տեղեկացնել պետական քննութեան արդիւնքը ի մասին առաջնորդին կատարած ապօրինութիւններուն։

Եթէ կը յիշեն ընթերցողները, Յուսիկ արք. Զօհրապեան բազմաթիւ անգամներ ոտնակոխած էր մեր այնքան զոհողութիւններով ձեռք բերուած Թեմական կանոնագրութիւնը ու մինչեւ իսկ համարձակած էր դիմել պետական իշխանութեանց, պահանջելով Թեմական գործադիր Մարմնի լուծումը։

Առոր իբր անմիջական հետեւանք, Թեմականն ալ դիմած է նախարարութեան խնդրելով քննութիւն։ Ահա այս քննութեան արդիւնքն էր որ չուշացաւ։

Թիւ 161940/14276 նոյեմբեր 1 թըւակիր նամակով, Դաւանութեանց նախարարութիւնը կը տեղեկացնէ Թեմականին թէ «Ն. Ս. Յուսիկ եպ. Զօհրապեան Թեմական առաջնորդի վերապահուած իրաւունքներու սահմանէն անցած է» եւ թէ Պուքրէշի ծխական համայնքին ղեկավարման եւ Թեմին քարտուղարին հեռացման մասին իր ձեռք առած միջոցները Թեմական Խորհուրդի իրաւասութեան կը պատկանին։ Հետեւաբար յանձնարարեցինք Ն. Ս. Յուսիկ եպ. Զօհրապեանին խստօրէն յարգել Թեմին կանոնագրութիւնը՝ կիրարկելով Թեմական Խորհրդի որոշումները»։

Հաւատա՞նք թէ առաջնորդին լաւ դաս մը կ'ըլլայ այս պարագան եւ կը դադրեցնէ իր սանձարձակ գործունէութիւնը որու պատճառաւ մեր գաղութը հետզհետէ կը կազմալուծուի, հրճուանք պատճառելով մութին մէջ պահուըտած դաւադիրներուն։

⁂ Ինչպէս նկատեցին ընթերցողները, պայքարին առիթ տուողն է մէկ պատգամաւորի ընտրութեան չնչին խնդիր մը։ Բայց խոր, շատ խոր են այս պայքարին իսկական պատճառները։ Անիկա շատ հեռու տեղերէ կուգայ. իր արմատները մինչեւ Երեւան կամ Մոսկուա կ'երկարին։ Քանի մը մութ անցեալ ունեցող գործակալներ են այս խնդրին բուն ղեկավարները եւ դժբախտութիւնը հոն է որ քանի մը աղաներ իրենց անձնական շահերէն դրդուած եւ փառամոլութեան անբուժելի հիւանդութենէն վարակուած՝ գործիք եղած են այս մունետիկներուն ձեռքը։

Պայքար Դաշնակցութեան դէմ — այս է անոնց նշանաբանը ու ստացած հրահանգներուն իմաստը։ Հոս ալ անգամ մը «Թաղեցին» Դաշնակցութիւնը — Ղարիպեան անուն մէկը մեռելաթաղի պաշտօնը ստանձնեց (ի՛նչ ալ լաւ գնաց դէմքին) ու պահպանիչով մը թաղեց։ Զո՞վ, — Դաշնակցութիւնը, այսինքն հայ ժողովուրդը, այսինքն հայ ժողովրդի արդար պահանջները, հայ գաղափարը, հայ մտածողութիւնը։

Թող գիտնան այս մարդիկը որ եթէ կ'ուզեն Դաշնակցութիւնը թաղել, նախ պէտք թաղեն ամբողջ հայ ժողովուրդը...

ԱԳԱԹԱՆԳԵՂՈՍ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԳԼՈՒԽՆԵՐԸ ՊԱՐԱՊ ԵՆ

Ճումհուրիյէթի քրոնիկագիր եւ Համալսարանի դասախօս Եուսուֆ Զիա կը գրէ «Քիթապիշ» խորագրով.—

Չենք կարդար... Գրի յեղափոխութիւնը ընթերցումը դիւրացուց, ու նորէն չենք կարդար... Ժողովրդային դպրոցները վաշտ վաշտ ընթերցող կը հասցնեն, նորէն չենք կարդար.. Ինչո՞ւ։

... Մեզ այս աղուոր հաճոյքին ո՞վ պիտի մղէ։ Ո՞վ պիտի վարժեցնէ։

Պապը Ալիի գրավաճառները, հակառակ իրենց յիսուն տարուան ճիգերուն, դեռ չեն հասկցած իրենց գործին գաղտնիքը։ Անոնք, իրենց հրատարակելիք ամէն մէկ գրքին համար երեք բան կը փնտռեն.— Ամէնէն աժան հեղինակը, ամէնէն քիչ ծախքով յայտարարութիւնը, եւ ամէնէն դիւրին յաճախորդը։

Հրատարակուած գործերէն լուր չունենար ընթերցողը։ Բայց, անոնք իրենց ծախքը առանց ճիգի հանելու համար, տէր են յաճախորդի մը, — Կրթական նախարարութեան։

Ես, այս պայմաններուն մէջ, երբեք չեմ հաւատար որ մեր մօտ գրավաճառութիւնը կը յառաջդիմէ եւ ընթերցանութեան հաճոյքը կը զարթնու։ Արդեօք՝ իր ձեռքը առած բոլոր գործերը յաջողութեան ժպիտով լուսաւորող «Իշ Պանքասը»ն մեզի «Քիթապիշ» մը չի՞ կրնար հաստատել։

Վաղուան սերունդին գանձանակները այսօր լեցնող Իշ Պանքասըն, եթէ գլուխներն ալ լեցնելու կարելիութիւնը տայ, ո՞րքան հարուստ երիտասարդութիւն մը պիտի ունենանք։

ՔԱՆԻ ՏԵՍԱԿ ԹԵԹԵՒՍՕԼԻԿ ԿԱՅ

ԽՄԲ.— Սատրի Էտհէմ, յօդուած մը գրած ու ջանացած է դասաւորել Թուրքիոյ Թեթեւսօլիկները։ Զանոնք երեք կարգի բաժնած էր։ Այդ առթիւ, Փէյեամի Սաֆա, վերի խորագրով կը գրէ հետեւեալը, զոր կուտանք թարգմանաբար՝ այժմու Թուրք սերունդին բնորոշ գիծերը գտնելով հոն։

Ըստ իս, ամէն դասակարգի, ամէն ասպարէզի, ամէն մտաւոր շարժման եւ տեսակէտի յատուկ թեթեւսօլիկներ կան։ Համրենք գլխաւորները.— «Թանզիմաթ»ի թեթեւսօլիկներ, «Շէրիաթ»ի թեթեւսօլիկներ, բոլշեւիկ թեթեւսօլիկներ, տեսակ տեսակ գիտութեանց եւ արուեստներու թեթեւսօլիկներ։

«Թանզիմաթ»ի թեթեւսօլիկը հեռուէն տեսնելով կրնանք ճանչնալ. երէկ, ձագարի ձեւով «քիլօթ» տաբատով մը, մատանիի մը ծակէն անցնիլ ուզելու նման բարակցած մէջք մը, «պօմպէ» կուրծք մը։ Այսօր՝ քառանկիւն ուսերուն հորիզոնական գիծ մը, պտըտիկ գլուխ մը, այտերէն ի վար երկցող կիսամօրուք մը եւ Ատոլֆ Մէնժո՞ւ է, ի՛նչ «խալթ» է, շարժանկարի դերասաններէն մէկը յիշեցնող տզրուկի նման բարակո՛ւկ պեխեր՝ այս տեսակ թեթեւսօլիկները մեզի կը ճանչցնեն։ Դեռ բերանը չբացած՝ գիտենք որ, ըսելիք խօսքերուն կէսէն աւելին ֆրանսերէն է, իր բոլոր մտածումներուն հիմքը սա է.— Եւրոպացին քաղաքակրթուած է, իսկ թուրքը վայրենի է։ Թուրք պատմութիւնը իրարու նմանող ջարդերէ կը բաղկանայ. սովորական ոճրային վէպ մըն է։

Արաբերէն եւ պարսկերէն բառերը թէմփոյով արտասանող, ամէն նախադասութեան վերջաւորութեան ափանչացում ցոյց տուող, Հազրէթի Ալիին բարքերուն, Հազրէթի Էօմէրի արժանիքին ու արդարութեան ի խնդիր բուռն փափաքով մը շունչ առնող, ձեռքը միշտ համրիչով մը, ճաշերէն վերջ «էլհամտիւլլա՛հ», էզան կարդացուած ատեն՝ «աղիզ Ալլա՛հ», եւ ամէն մէկ գործի սկիզբը «պիսմիլլահ» ըսող, բայց ուրիշներուն չտեսած ատենը երկրպագութիւն չընող, նոյնիսկ՝ ընդհանրապէս առանց ապտէսթի նամազ ընող շէրիաթի թեթեւսօլիկները այլեւս մէկ կողմ քաշուած են։ Զանոնք չենք տեսներ։

Բոլշեւիկ թեթեւսօլիկները նոր բուսան։ Ասոնք էնկիչէրի աղայի մը կոշտութեամբը սրահներէ ներս կը մտնեն, եւ, երկրորդ գիրը եւն.ի նման հնչելով, բարձր ձայնով «մարհապա» կ'ըսեն, եւ կապոյտ շապիկով բանուորներուն ձեւերը կապկել աշխատելով՝ փափկանկատութեան բոլոր կերպերը աւելորդ կը գտնեն։ Սրահին զարդերուն վրայ մէկ թքնելը պակաս է։ Իրենց գըլխաւորներուն մէջ՝ առանց օձիքի, առանց փողկապի, մազոտ կուրծքերով, գլխարկն ու ձեռքերը ետեւ դրած պտտողներ կան։ Անոնց ամբողջ տեսակէտը սա է.— «բոլշեւիկ չեղողը դէշ է, որովհետեւ պուրժուա է։ Անկցի՛ աշխարհակալութիւնը. գլխիվա՛յր անկցի»։

Գիտութեան թեթեւսօլիկները խօսքի ու գրի մէջ յայտնի կ'ըլլան։ Ոճ ու բացատրութիւն թափելու ախտը ունին։ Օրինակ— «երէկ Իհսան պէյին հանդիպեցայ»ի նման պարզ նախադասութիւն մը ըսելու տեղ, սա պէս կը սկսին։

— Սիրելիս, տէտէրմինէ դէպքի մը շղթայաւորման մէջ, պատահմունքին առաջին կարգի ազդակներէն ըլլալը ընդհրապէս կը մոռնանք։ Երէկ Իհսան պէյին հանդիպելով ըմբռնեցի այս պարագան։

Մարդու մը՝ պարզ խօսակցութեան մէջ ոճաբանութիւն ընելը անմիջապէս ցոյց կուտայ թէ ան գիտական թեթեւսօլիկ մըն է։ Գրելու մէջ ալ այսպէս է։

Արուեստի թեթեւսօլիկները՝ հանդուրժողութիւնը ուրացող իրենց չափազանցեալ շարժումներովը կամ ընթացքովը յայտնի կ'ըլլան։ Ոչ մէկ ճշմարտութիւն ընդունիլ, անպատասխանատու կերպով ստել, շատ մը անբարոյականութիւններ իբրեւ յաջողութիւն պատմել, իրենց բոլոր շարժումներուն մէջ, ընկերութեան ըմբռնումներուն դէմ ըմբոստանալով՝ իրենք զիրենք ամէնքէն զերիվեր ազատութեան մը տէր ներկայել, խօսքերուն բացէական ազդեցութիւնները փնտռել, խօսած ատեն, շարք մը խորհրդաւորութիւն ընել, ինքն իրեն վերագրումներ ընելու եւ ուրիշը հարթելու աշխատիլ, անոնց յատկանիշներէն են։ Կեղծ եռանդէ մը եւ շաղփաղփ դատողութենէ մը կազմուած այս թեթեւսօլիկ բարքը միայն անոնց խօսած կամ գրած ատեն յայտնի կ'ըլլայ։

Բոլոր այս թեթեւսօլիկներուն համար՝ մեր նշանաւոր մարդոցմէն օրինակներ բերել ալ կարելի է։ Բայց, կը նախընտրեմ այս բանը թողուլ ձեր ենթադրութեանը։

Հայ Մշակոյթի կիրակի

Բարեգործականի Գրասենեակէն ըստացանք հետեւեալ յայտարարութիւնը.—

Որբերու Կիրակիին, զոր ազգիս անմահ բարերար յաւէտ ողբացեալ Պօղոս Նուպար փաշա իր կոչերով նուիրագործեց, հայ ժողովուրդին յիշեցնելու համար Ոսկեղէն Պատուիրանը, այս տարի կը յաջորդէ Հայ Մշակոյթի Կիրակին, իբրեւ շարունակութիւնը հայ որբին հոգատարութեան և դաստիարակութեան գործին, զոր Հ. Բ. Ը. Միութիւնը կը հետապնդէ որպէս գերագոյն սատարը ազգապահպանումի, որուն շնորհիւ միայն օտար հողերու վրայ կարելի պիտի ըլլայ հայեցի կրթութիւն տալ հայ մանկտիին եւ արծարծել նոր սերունդին մէջ ազգային զգացումը, ընդդէմ ուծացումի եւ օտարացումի մոայլկէշ ազդակներուն։

Այսօր աւելի քան երբեք Հայ Մշակոյթը կ'ըլլայ առանցքը մեր գաղութահայ գործունէութեան, եւ այդ ուղղութեամբ է որ այժմ կը լարենք մեր լաւագոյն ջանքերը, որովհետեւ տարագիր հայութիւնը ազգային լուսարձակ վառարաններու պէտք ունի առաւելապէս, իր գոյութիւնը պահելու համար գաղութներու մէջ, եւ վստահաբար չկայ Հայ մը որ Հայ Մշակոյթին անփոխարինելի արժէքը եւ բարիքը չի գնահատէ եւ անոր մէջ չտեսնէ մեր ատաղձական ժողովուրդին համար փրկութեան անյետաձգելի ձեռնարկ մը։

Այդ համոզումով է որ այս տարի կոչ կ'ուղղենք հայ ժողովուրդին, խնդրելով որ իր աւանդական լուման, որքան ալ համեստ ըլլայ, Հայ Մշակոյթի գանձանակին մէջ դնէ, յօգուտ Հայ Դպրոցին եւ Հայերէն Դասախօսութեանց, յօգուտ հազարաւոր որբ եւ չքաւոր տղոց որոնց տոհմային կրթութիւնը լրջօրէն կազմակերպելու ձեռնարկած ենք, վերսկսելով այն ազգօգուտ աշխատանքը զոր Միացեալի հետ կը կատարէինք եւ զոր պատեհբաղդը ընդհատեց իր արհաւրոտ քանդումներով...։

Այս տարի, Միութեանս Մասնաճիւղերը եւ Օժանդակները, ինչպէս նաեւ Որբախնամ եւ Կրթանուէր Մարմինները, ազգասիրական հրաշալի գործ մը պիտի կատարեն, կազմելով նուիրահաւաք շրջիկ խումբեր, որոնց պաշտօնը պիտի ըլլայ անձամբ դիմել ազգասէր Հայու եւ սարքելու Հայ Մշակոյթի հանդէսներ ուր որ այդ բանը աւելի նպատակայարմար է։

«Հայ Մշակոյթի Կիրակին» կը սկսի 3 Դեկտեմբերին, եւ տարակոյս չունինք որ այս սրտագին կոչը արձագանգ պիտի գտնէ ամէնէն հեռաւոր եւ ամէնէն խոնարհ խաւերուն մէջ։

Սիրելի հայրենակիցներ, օգնեցէ՛ք Հայ Դպրոցին եւ Հայ Ուսանողին, հաստատելով ձեր կրթական տուրքը, որպէս ազգային փրկագին։

ԾԱՆ.— Հ. Բ. Ը. Միութիւնը կ'օժանդակէ 91 ազգային կարօտ վարժարաններու եւ կը կազմակերպէ հայերէնի դասախօսութիւններ, առանց այդ նպատակին համար հաստատուն հասոյթ մը ունենալու։ Կտակային հիմնադրամներէն շա՛տ աննշան գումար մը միայն ապահովուած է յօգուտ մեր կրթական գործին։

ՄԱՄՈՒԼ

Սրտի խառնուր

— :-: —

«Ապարէգ» կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 հոկտ.)․

— «Վերջերս ռամկավարական մամուլին մէջ, աւելի չէչտուած կերպով, երեւցաւ վիրաւորական եւ անթոյլատրելի արտայայտութիւն, ուղղուած որբերու սերունդին հասցէին։

Անշուշտ անհուն ցաւ պատճառեց այս արարքը բոլոր սրտցաւ Հայերուն։ Գտնուեցան թերթեր որ զայրոյթ յայտնեցին այս անորակելի արարքին դէմ։

Ռամկավարական կուսակցութեան կեդր. պաշտօնաթերթը չկրցաւ մարսել եղած յանդիմանութիւնը, եւ կիրքի ազդեցութեան տակ կորսնցուցած իր պաղարիւնութիւնն ու հաւասարակշռութիւնը, կը փորձէ յարձակիլ Դաշնակցութեան վրայ, իբր թէ ան նիւթական եւ բարոյական շահագործի առարկայ դարձուցած ըլլայ որբերը, 1915էն մինչեւ ներկայ օրերը։

«Ապագայ», 20 տարի յետոյ առաջին անգամն ըլլալով հրապարակ կը դնէ ամբաստանութիւն մը, որ ոչ հիմք ունի եւ ոչ ալ իր ըսածները տրամաբանութեան կը դիմանան։

«Ապագայ» կը թուէ բազմաթիւ բարեգործական հաստատութիւններ, որոնք ո՛չ մէկ կապ ունեցած են Դաշնակցութեան հետ, բայց բոլորն ալ խօսք մէկ ըրած՝ թոյլ տուած են «որ վեց տարի շարունակ (1915—1920) բազմաթիւ դաշնակցական մեծ ու փոքր գործիչներ որբախնամ այդ հաստատութեանց մէջ տեղաւորուած իրբեւ պաշտօնեայ (կառավարիչ, տնօրէն, ուսուցիչ, բժիշկ, մատակարար, եւն. եւն.) որոնք սանձարձակօրէն որբերուն յատկացուած գումարները հալեցուցեր են իրենց գրպաններուն մէջ»։

Ի հարկէ, հետեւողականօրէն այդ հաստատութիւններն ալ — Ռուսական Քաղաքներու Միութիւն, Ռուսական Կարմիր Խաչ, Ամերիկեան Կոմիտէ եւ ուրիշներ, ի տես այդ յափշտակութիւններուն, վարչական վերին հսկողութիւնը իրենց ձեռքն ըլլալով հանդերձ, բերանները բացած, ապուշներու նման կը դիտէին այս աննախընթաց յափշտակութիւնը...

Ու այս բոլորէն յետոյ, երեւակայել որ «Ապագայ» եւ իր ընկերակից թերթերը, տանը անգամ մը լրջութեան, լրագրական պարկեշտութեան եւ խոհականութեան դասեր տալու կ'ելլեն։

Անտարակոյս «Ապագայ»ի այս եւ յաջորդող խմբագրականները (թիւ 89-90) լրջութեան բոլոր սահմանները կ'անցնին, առանց տեսնելու իրենց ցուցադրած բարոյական այլանդակութիւնը։

Ծիծաղելի պիտի ըլլայ հերքել հրապարակուած այս անխիղճ զրպարտութիւնները, որովհետեւ, հերքելու համար պէտք է հիմք ունեցող ամբաստանութիւն մը ըլլայ մէջտեղը։

Բարոյական ամենամեծ շանթաժը այն է, որ թերթ մը անպատասխանատու կերպով առտուն քունէն կ'արթննայ եւ աջ ու ձախ զրպարտութիւններ կը հիւսէ»։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Ստուգեցինք թէ Ռումանիոյ թղթատարական վարչութիւնը մանդափոսթեր կ'ընդունի արտասահմանի համար, իւրաքանչիւր գումար հազար լէյը չանցնելու պայմանով։

Ստիպողաբար կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն օգտուիլ այս պատեհութենէն, մաս – մաս փոխադրելու համար իրենց բաժնեգինները։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՆԱՀԻՏ, հանդէս Մտածման եւ Արուեստի։ Դ. Տարի։ Թիւ 1–2։ Յուլիս–Հոկտեմբեր 1932։ 190 էջ գիր եւ ուսումնասիրութիւն։ Հասցէ.— 9, Rue Say, Paris։ Տարեկան բաժնեգին 100 ֆրանք։

ԸՆԿԵՐՆԵՐ, ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ, ՊԱՇՏՕՆԱԿԻՑՆԵՐ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ ՀԱՍՑԷԻՆ

Որ փոխուած է ՄԷԿ ՏԱՐԻԷ Ի ՎԵՐ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Թերթեր եւ նամակներ կը կորսուին կամ կ'ուշանան ուղղուած ըլլալով հին հասցէին **(235, Fbg. St. Martin)**, կամ 4—5 տարի առաջուան հասցէին։

"ՅԱՌԱՋ"Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 1

«ՄՈՒՐՍԻ ԳԼՈՒԴ, ԱՇԽԱՐՀ»...

Պուտ մը ջուր, եւ պտղունց մը խունկ
«Հայոց աշխարհի՛ անմուրա՛զ մայրերուն...»։

— Չէ՛, կնիկ, չէ՛, էսպէս չըլլիր, էկօ կըլլի նը էս զարիպութեան էրթամ, շուտ կուգամ, հաւատա՛ շուտ կուգամ, շատ – շատ երկու տարի, չեմ կենար, կուգամ։

Տամր Ակոբ շունչ մը առաւ, գունաւոր թաշկինակովը բերանը, պեխը սրբեց եւ շարունակեց.

— Էրթամ մինչեւ Ստամպոլ, մէկ քանի ղրուշ փարա վաստկիմ, տեսա՞ր Տէլլարենց Միքօն, հաց չունէր ուտելու, գնաց, մէկ-երկու տարի զարիպութիւն քաշեց ու վերադարձաւ, հիմա նայէ, տուն – տեղ շինեց, արտ – էգի առաւ, պարտքերէն ազատեցաւ ու հիմա հանգի՛ստ կ'ապրի։

Տամր Ակոբին կինը, Հազարխանը, դառն կսկիծով մտիկ կ'ընէր այս անախորժ խօսուածքը, եւ գլուխը գետին յառած մե՜ղմ, գրեթէ անլսելի ձայնով կը հեկեկար... Այդ պահուն երկուքին ալ հոգին ալեկոծ ծովու նըման էր։ Ղարիպութի՜ւն... կենաց եւ մահու խնդիր։ Քանի՞ գացողներ եւ վերադարձեր են հակառակ իրենց խոստումին եւ երդումին։ Այս մտատանջութիւնը հրջան կ'ընէր Հազարխանի հոգիէն ներս, եւ ամէն անգամ, որ իր երեւակայութեան առջեւ կը բերէր իր ամուսինին՝ Ակոբին բաժանումը՝ ցնցում մը, ներքին եւ զօրաւոր ցնցում մը կ'ունենար, եւ այդ ցնցումին զօրեղ ազդեցութեան տակ կը սկսէր հեկեկալ... Տամր Ակոբը կը զգար որ, իր կինը հակառակ է իր այս մտադրութեան, ուստի կը մտածէր համոզիչ խօսքեր գտնել։ Վեց տարիէ ի վեր է որ ամուսնացեր էին, եւ այդ տարիներու ժամանակամիջոցին — այր թէ կին — բնա՛ւ դէշ խօսք մը ըսած չէին իրարու։ Վիրաւորական ոչ մէկ միջադէպ պատահած էր անոնց միջեւ։ Տամր Ակոբի լուսահոգի մայրը — Աննա Պաճին — հազար դուռ մտած ելած էր, հազար աղջիկ հարց ու փորձ ըրած էր, ու իր տղուն՝ Ակոբին միայն Հազարխանը արժանի տեսած էր։ Երկա՜ր, խիստ երկար խնամախօսէ վերջ Հազարխանի ծնողքը վերջապէս հաւներ էին իրենց աղջիկը տալ Ակոբին, ու չէին խաբուած։

Նշանուելէն տարի մը վերջ, Աննա Պաճին իր մէջքին գօտին քակած էր, բարակ թուղթերու մէջ խնամքով փաթթուած դեղին կլորիկ բաներ մը հանած էր, եւ իր տղուն Ակոբին հարսնիքը ըրած, երկու «տավուլ» եւ երկու «զուռնա»յով։ Գիւղը տանիկ հարսանիք չէր տեսած։

Ու ի՞նչն էր պակաս Տամր Ակոբին երբ որ ամուսնացաւ։ Տուն ունէր, բաւականին մեծկակ արտ մը, այգի մը, կով մը եւ քանի մը թիւ հաւեր։ Այս բոլորը Տամր Ակոբ ունեցած էր իր ջանքերով եւ մօրը բարեացակամ օգնութեամբ։ Լուսահոգի հօրմէն բնաւ բան մը մնացած չէր։ Առջի դէպքին (1896) Տամր Ակոբին հօր տունը, գոյքը բոլորը թալանի տրուած էր։ Աննա Պաճին հազիւ կրցած էր իր եւ փոքրիկն 8 տարեկան Ակոբին գլուխը ազատել. ապաստանելով «քիրվա» Սէլիմին տունը։

Անօգնական այրին, ի՜նչ չարչարանքներ քաշած էր, մինչեւ որ իր մէկ հատիկը այդ տարիքին հասցուցած էր, ամուսնացուցեր, տունի – տեղ տէր էր դարձուցեր։ Ամառները բարկ արեւին տակ մանգաղը ձեռքին՝ արտէ արտ վազելով, ձմեռը մինչեւ կէս գիշեր մանելով, կէս անօթի, կէս ծարաւ «ըսոր ընոր» բերնին հոտը քաշելով։ Եւ այս բոլորը մէկ նպատակի համար, — մեծցնել Ակոբը, կարգել, տանտէր ընել եւ ապա հանգիստ սրտով մեռնիլ։

Բարի մօր երազը իրագործուած էր, իր սիրելի Ակոբը ամուսնացնելէ վերջ՝ մօտ երկու տարի ապրած ու մեռած էր։

Տամր Ակոբը գիւղին մէջ աչքի ինկած երիտասարդներէն է. խելացի եւ քաջ միանգամայն, իր անուան վրայ «Տամր» (երկաթ) ածականը գիւղացիները դրած էին իր քաջութեան համար, բնութեամբ խելօք, երկայնահասակ, բաւականին կազմով, սեւ մազերով, թուխ դէմքով համակրելի երիտասարդ մըն էր։ Հազարխանի ծնողքը, Տամր Ակոբին այն առաւելութիւններուն համար էր որ, իրենց աղջիկը տուած էին։ Շատ – շատ երիտասարդներ նախանձեցան Տամր Ակոբին կեանքին, ու շատ մայրեր, որոնք կ'ուզէին գեղեցիկ Հազարխանը իրենց զաւակներուն առնել ու չկրցան, սկըսան դաւեր լարել, չար աչքով նայիլ եւ խարդախ ու չինծու պատմութիւններ յօրինել։ Բայց այդ բոլորը անօգուտ եղան Տամր Ակոբի եւ Հազարխանի սէրը կասկածի ենթարկելու։ Անոնք երկուքը մնացին ընտանեկան անարատ սրբութեան վրայ եւ միշտ հաւատարիմ իրարու։

Չար բախտէն, Տամր Ակոբի տանը երջանկութիւնը երկար չտեւեց։ Այդ տարին կարկուտը զարկաւ եւ փճացուց իրենց միակ բամպակի արտը, կենդանիներու համաճարակը խլեց նաեւ իրենց կաթնտու կովը, մնացին մինակ քանի մը հաւեր, եւ թշուառութիւնը եկաւ իր բազէի մագիլներով պարուրելու, այս անմեղ, խաղաղ ընտանիքին երջանկութիւնը...

Տամր Ակոբ, կը ստիպուէր, ժամանակի մը համար, լքել տուն ու տեղը, իր միակ մխիթարանք ընտանիքը, որ երկու ամսուան «ծանր ոտօք» էր։ Հարկ էր երթալ օտար աշխարհ, քանի մը դահեկան վաստկիլ ու վերադառնալ, կրկին ունենալու համար այն ինչ որ կորսնցուցած էր չար բախտէն։ Ատոր համար էր որ, ժամերով կը խօսի, կը պատմէ, կը համոզէ Հազարխան, որպէս զի ան թոյլ տայ իր մտադրութիւնը գործադրելու։

— Լսէ՛, սիրելիս, խօսէ, ինչո՞ւ կը լռես, գիտեմ որ դժուար է, գիտեմ որ պիտի նեղուիս — ինչպէս որ ես կը նեղուիմ, բայց ի՞նչ ընենք, մեր բախտըն ալ այսպէս գրուած է։ Իմ այստեղ մնալս այլ եւս անկարելի է, երթամ ես ալ իմ բախտս փորձեմ, շատ չէ, մէկ կամ երկու տարի... վստահ եղիր ինծի, ինչպէս որ ես վստահ եմ քեզի...

— Ա՜խ, գոնէ մայրիկը ողջ ըլլար, գոնէ իմ ծնողքներէս մէկը ողջ ըլլար... ո՞ւր կը թողուս զիս այս դրան եւին ու կ'երթաս...

Արտասուքը խեղդեց Հազարխանի կոկորդը։ Չկրցաւ շարունակել, երեսը կրկին յառեց գետին եւ սկսաւ բարձր ձայնով հեկեկալ։

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԷ

(Շարունակելի)

գրով մը եւ հակակշիռով մը որպէս զի քաղաքային օդանաւերը չգործածուին պատերազմի ատեն։

Ուրիշ տեղեկութեանց համաձայն, անգլիական ծրագիրը կը թելադրէ.— Ջնջել հեռաձիգ ծնդանօթները եւ խոշոր մարտանաւերը, 10,000էն 7,000ի իջեցնել ուրիշ մարտանաւերու տարողութիւնը, ջնջել ռմբակոծութեան յատուկ բոլոր օդանաւերը, կրճատել եւրոպական բոլոր բանակները, կրճատել սուզանաւերու թիւը եւ տարողութիւնը։

Անգլիական ծրագիրը պիտի ներկայացուի իբրեւ լրացուցիչ ամերիկեան եւ ֆրանսական ծրագիրներուն։ Միեւնոյն ատեն, անգլիական պատուիրակութիւնը պիտի պահանջէ որոշ զիջումներ ընել Գերմանիոյ, որպէս զի կարենայ մասնակցիլ զինաթափութեան խորհրդաժողովին եւ ստորագրել պայմանագրութիւնները։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Աթէնքի եւ Սելանիկի առեւտրական ընկերակցութիւնները ժողով գումարեցին Սելանիկի մէջ։ Նկատի առնելով որ տրախմին 60 առ 100 ինկած է, առանց աւելցնելու ապրանքի գիները, ժողովականները որոշեցին խնդրել որ նոր սեղմումներ դրուին բոլոր տեսակի ներածութեանց վրայ, մէջն ըլլալով արմտիքը, վառելանիւթը եւ ուրիշ անհրաժեշտ պիտոյքներ։ Միեւնոյն ատեն պիտի առաջարկեն վերաքննել արտասահմանի հետ կնքուած պայմանագիրները եւ բարեփոխել արտաքին պարտքերու կարգադրութիւնը։

■■■■

ՎԱՐՇԱՒԱՅԻ ՄԷՋ յանկարծ փլաւ գարեջրատան մը պատը, թաղելով 22 հոգի։ Շէնքը երեք յարկ ունէր, ուր կը բնակէին 38 հոգի։ Բնակիչներէն երեքը միայն կրցան անվնաս ազատիլ, տասը հոգի վիրաւորուեցան, իսկ 22 հոգի մնացին՝ խեղդուելով գարիի կոյտերէն որ քարերու հետ խառնուած՝ կը թափէին փլատակներուն հետ։

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ի ՆՊԱՍՏ ԱԶԳ. ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Շապին-Գարահիսարի եւ շրջանի «Ռազմիկ» հայրենակցական միութեան

Հովանաւորութեամբ յուշարձանի կեդրոնական համգանակից յանձնախումբի

Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին

Maison de la Mutualitéի մէջ, 24 rue St. Victor, Paris (5)

Métro: Maubert - Mutualité

Կը ներկայացուի ԱՆԴՐԱՆԻԿ ֆիլմը գեղարուեստական ճոխ բաժինով

Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ

Կը մասնակցին՝ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Փարիզահայ երկսեռ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ՝ Ն. ՍԷՐԳՕՅԵԱՆԻ, տաղանդաւոր ջութակահարուհի ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ և սիրուած արուեստագէտներ։

Այդ օրը բոլորս Mutualitéի սրահը, կատարելու համար մեր ուշացած պարտքը հանդէպ մեծ հերոսին.

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ԱՐԱՑ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

փարիզի պետական երաժշտանոցէն եւ Schola Cantorumէ

Տարրական եւ բարձրագոյն դասընթացք երաժշտական տեսական եւ գործնական ճիւղերու։

դաշնակի, ձայնագրութեան (Solfège) եւ ներդաշնակութեան (harmonie)

Ըստ Փարիզի բարձրագոյն երաժշտանոցներու ծրագրին եւ նորագոյն մէթոտներու։

Դասաւանդութիւնք տեղի կ'ունենան մասնաւոր ժամադրութեամբ

Դիմել 35bis Rue de la Varenne (St. Maur)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ.Յ.Դ. ԼԻՈՆԻ կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ, ընկ. Ստեփան Միլտոնեանի եւ Վրէժ խումբի ընկերներուն՝ իրենց սիրելի եղբօր եւ ընկերոջ ընկ. ՄԿՐՏԻՉ ՄԻԼՏՈՆԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Էսկիշէհիրցի Զիւմրիւթ Տէտէեան, հօր անունը՝ Մաթէոս, մօր անունը՝ Մարի (ծնեալ Էպիւշիմեան)։ Զիւմրիւթ ամուսնացած է եւ կը գտնուի Մարսէյլ։ Իր ամուսնոյն անունը եւ մականունը անծանօթ։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր մօրեղբօր Արթին Էպիւշիմեանի (Էսկիշէհիրցի), 54 rue de la Mare, Փարիզ (20):

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Տարօն-Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ

19 Նոյեմբեր Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Կը Նախագահէ՝ Պ. ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ եւ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Պ. Ա. Շահմուրատեան (երգ), Տիկին Սուրաբեան (երգ), Գալմանով (դաշնակ), կ'արտասանեն՝ Պ. Ջարեհ Ղարիպեան եւ Օր. Տէր Թովմասեան: Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը:

Կէս գիշերէ յետոյ հայկական եւ եւրոպական պարեր

Տոմսերու գիները 7.50 եւ 5 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին «Յառաջ»ի խմբագրատունը, գրատուն Հրանտ Սամուէլ, Պետրոս Վարդանեան, 24bis rue Blanqui, Լեւոն Տօնիկեան, 52 rue Isidore Neujahr, Bagneux (Seine)։

Երգչուհի-դերասան Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼԻ ներկայացումները

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— Նոյ. 19ին, Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, ՍԱԼՈՆ ՇԱՐԻ մէջ, 84 բիւ ՇԱՓ։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ ՄԷՋ.— Այս Կիր. կէսօրէ վերջ ժ.ը 2.30ին

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ՝ ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ-ԱԼԱՆ [ՕՓԵՐԷԹ]

Գիները ժողովրդական են։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Յ. Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ունի խիստ մաքուր թուղթով ու տպագրութեամբ 104 լայնածաւալ էջեր (17 × 28 մեծութիւն)։ Կը խօսի Պատմ. Հայաստանի, Կիլիկիոյ եւ արդի Հայաստանի վրայ, տալով անոնց կենդանական, բուսական եւ հանքային հարստութիւնները եւ բնական ու քաղաքական աշխարհագրութիւնը։ Կը պարունակէ Կեսարիա, Մարզուան, Ամասիա, Եւդոկիա, Շ. Գ. Հիսար, Զէյթուն, Ուրֆա, Կարին, Երզնկա, Սեբաստիա, Մալաթիա, Խարբերդ Ակն, Վան, Մուշ եւն. եւն., Կիլիկիոյ, Պարսկահայաստանի եւ Ռուսահայաստան – Արդի Հայաստանի բազմաթիւ քաղաքները, պատմական վայրերը, կարեւոր գիւղերը, հայրենի սրբութիւնները եւ 155 հետաքրքրական տեսարաններ, Կիլիկեան թագաւորներէն ոմանց դրամները եւ ստորագրութիւնները, Ներսէս Լամբրոնացիի ձեռագիրը եւ 41 մանրանկար ու միջակ մեծութեամբ քարտէսներ, որոնք ցոյց կուտան ժամանակագրական կարգով եւ թուականներով Ս. Գրքի Ծննդոց Ժ. Գլխի նշանակած Հայաստանէն մինչեւ այսօրուան Հայաստանը՝ անոր առած սահմանային ձեւերը զանազան հին ազգերու տիրապետութեան տակ կամ օրով, Հայաստանի բաժանումէն մինչեւ 1918 ազատագրեալ Հայաստանը, Ուիլսընի գծած Հայաստանը եւ Կարսի անկումէն առաջ ու վերջ անոր արդի սահմանը։

Տրուած է պատմ. կարեւոր անցքերու եւ դէպքերու կարեւոր թուականներ, ինչպէս Քրիստոսի 341 թուականէն մինչեւ 1931 Հայաստանի մէջ պատահած 70 բուռն երկրաշարժները (17ը միայն Երզնկա), Պատմ. Հայաստանի հին գաւառներու անունները եւ անոնց համապատասխան նոր անունները եւ վերջապէս Արարատ լերան ու անոր վրայ կատարուած բազմաթիւ վերելքներու մասին աշխարհագր. եւ գիտական լայն տեղեկութիւններ։

Ամէն Հայու ճշմարիտ եւ հայրենիքի կարօտը գոհացնող ընկերը եւ սրտին խօսող միակ գիրքը, որ կ'արժէ Ֆրանսա եւ գաղթավայրեր՝ 10 ֆր., Ամերիկա՝ 70 սէնթ եւ այլուր՝ 12 ֆրանս. ֆրանք։ Կ'ընդունուին նաեւ մի միայն Ֆրանս., Պելժ., Իտալ., Եգիպտ. եւ Ամերիկեան դրոշմաթուղթ՝ իբրեւ դրամ հաւասար արժէքով։

Դիմել հեղինակին՝ BABESSIAN (առանց անուան սկզբնատառի՝ մի միայն մականունս գրել որոշ եւ անսխալ) 1bis, Rue Rouget-de-l'Isle, CHOISY - LE - -ROI (Seine) — France. փոխանակութիւն չի կատարուիր եւ ապառիկ յանձնարարութեանց բնաւ պատասխան չտրուիր։

6 օրինակ գնողին 1 օրինակ նուէր կը տրուի։ Սահմանափակ թիւով հրատարակուած ըլլալով այժմէն ապսպրել չսպառած։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ ! (11)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Խոհեմութիւն սեպեցի այլ եւս երկար չսպասել խցիկին մէջ. ուստի յաջորդ երկտողս իրեն իմացուցի թէ հիւանդանոց երթալու ժամանակս եկած է։

Ոտքի ելած ատենս զինուորը հրաւիրեց զիս որ ուզած ատենս խցիկը այցելեմ։

Ծառերուն մէջ մտնելով նստայ եւ մթնելուն սպասեցի։ Որոշած էի խօսիլ այդ հեռախօսով։ Ժամեր սպասելէ յետոյ, հետս բերած քուրջի կտորը թաթխեցի «գլորոֆորմ»ին մէջ, դրպանս դրի եւ դէպ ի խցիկը ուղղուեցայ։

— Նորէ՞ն դուն ես, ըսաւ զինուորը։

Դէպ ի ծառերը քանի մը անորոշ քայլ առի եւ ուսերս թօթուեցի։

— Ներս եկուր եւ բանլիքդ գրէ, ըսաւ եւ դարձաւ սեղանին վրայէն առնելու համար մատիտն ու տետրակը։

Գաւազանս կուշտ էր, ծայրն ալ ծանր գունտ մը կար։ Այն միջոցին որ զինուորը դարձաւ, վերցուցի գաւազանս եւ ծոծրակէն ուժով մը զարկի։

Ոտքերուն վրայ երերաց՝ ապուշցած. մինչ ես խոյացայ վրան եւ «գլորոֆորմ»ոտ քուրջը ուժով մը բանեցի դէմքին վրայ։ Քանի մը վայրկեան մարդը գինովի նման տատանեցաւ, յետոյ կաղալով ինկաւ կռնակի վրայ։ Անկողիններէն մէկուն բուրդէ ծածկոցը պատռեցի եւ սեղանի դանակով մը երիզներ շինելով՝ կապեցի ոտքերն ու ձեռքերը։ Յետոյ փորձեցի հանգարտ նստիլ եւ անձկութեամբ հեռախօսին սպասել։ Այդ զանգը կրնար որ եւ է ատեն հնչել։

Ականջիս ձայներ մը եկան առանց... եւ ահա հեռախօսին զանգը։ Դողդոջ ձեռքերով ընկալուչը առի.

— Լաւ... ի՞նչ նոր լուր ունիք, հարցուցի։

— Դուք ո՞վ էք. ձեր ձայնը օտար է, եկաւ ինծի ձայն մը միւս ծայրէն գերմաներէն լեզուով։

— Ես հոս նոր եմ. սպայ մըն եմ որ կը խօսիմ։ Ծանրակշիռ լուրեր ունիմ ձեզի հաղորդելիք. բայց ամէն բան լաւ պիտի երթայ, եթէ մեր հրահանգները գործադրէք։ Նախ ձեր տեղեկագիրն իմանամ...

Հեռախօսին մէջէն իր կարդացած տեղեկագիրը նօթագրելու չափ կարեւոր չգտայ. ինծ համար անպէտ էր. հարցուցի պարզ անոր համար որ իր վստահութիւնը շահիմ։

— Հիմա մտիկ ըրէք, հրամայեցի, երբ վերջացուց իր տեղեկագիրը։ — Այս առտու կանուխ անգլիական օդանաւ մը երեւցաւ. ենթադրուեցաւ թէ Զեպլրուկ կ'երթայ. բայց երբ անտառին մէջի հեռախօսի խցիկին վրայ եկաւ՝ յանկարծ վար սուզուեցաւ եւ խցիկին ու չուրջի ծառերուն վրայ քանի մը հրձիգ ռումբեր նետեց։ Ծառերը բռնկեցան եւ խցիկն ու չրջակայքի հեռախօսի գիծերէն մաս մը քանդուեցան. երկու զինուորներն ալ սպաննուեցան։

— Ուրեմն Անգլիացիները այս գիծին գոյութիւնը իմացած ըլլալու են. այլապէս խցիկին վրայ չպիտի յարձակէին, ըսաւ ձայնը որուն մէջ վախ կար։

— Տեղէ մը իմացած ըլլալու են անշուշտ. խորհեցանք որ թերեւս դուք ալ ձերբակալուած էք։

— Այս ազդարարութեան համար գոհութիւն Աստուծոյ, չմնչաց մարդը հեռուէն։

Յետոյ շարունակեցի. — «Տակաւին մեր ընելիքը չենք որոշած. բայց չորս օրուան ընթացքին օդանաւ մը անկարգելով մարդ մը պիտի ձգէ անգլիական գիծերուն ետին. ան պէտք եղած հրահանգը պիտի տայ ձեզի։ Այս բանը տեղի պիտի ունենայ ամսուն 15ին, արշալոյսէն անմիջապէս յետոյ։

«Քարտէսին վրայ ցոյց տուէք ամայի վայր մը ուր մեր գործակալը կարենայ ապահով ցամաք իջնել. իբար հոն պիտի գտնէք»։

Ուշադրութիւնով բացատրած վայրը նօթագրեցի եւ ցտեսութիւն ու բարի յաջողութիւն մաղթելով, ընկալուչը տեղը դրի։

Թեթեւցած սրտով մը խցիկէն դուրս վազեցի ու ապահով հօրեղբօրս ագարակը վերադարձայ։

Տասը վայրկեան ետքը 53րդ գնդագիրի վաշտին պատկանող պարապ կառք մը, նստատեղիին վրայ երկու լուռ զինուոր, դէպ ի Թուլըրս կը վերադառնար։

Յաջորդ գիշեր տեղեկագիրս յանձնեցի թիւ 63ին. վերջն իմացայ որ գծին ետեւի «քահանան» քալած էր դէպ ի ծուղակը զոր ես լարեցի իրեն համար։

×

Շաբաթ մը վերջ, հազիւ հիւանդանոց հասած էի, հիւանդապահուհիներէն մին մօտեցաւ ինծի եւ ըսաւ.

— Օրիորդ, հրամանատարը չուտով իր գրասենեակին մէջ ձեզ տեսնել կ'ուզէ։

Ծունկերս կթոտեցան. գրասենեակ գացած ատենս գլուխս լեցուած էր տարօրինակ բզզիւններով։

Հրամանատարին քով կը գտնուէր նաեւ քաղաքապետը. վերջին յոյսս ալ կորսուեցաւ։ Իբրեւ վերջաւորութիւն հաւանաբար առտուն կանուխ հրացանազարկ ըլլայի։

Հրամանատարը ոտքի ելաւ, ձեռքս թօթուեց եւ յարգալից ըսաւ. «Շնորհաւորութիւններս, օրիորդ»։

Համրի պէս աչքերս տնկեցի. կատա՞կ էր արդեօք։

Հրամանատարը շարունակեց.

— Նորին Արքայական Վեհափառութիւն Վիւրթէմպուրկի Թագաւորը ձեզի Երկաթ Խաչ պատուանշանը շնորհած է այս հիւանդանոցին մատուցած ձեր օգտակար ծառայութեանց համար։

Քիչ մնաց մարէի. յետոյ սկսայ ջղաձգօրէն խնդալ։ Անմիջապէս զիս նստեցուցին աթոռի մը վրայ, մինչ հրամանատարը գաւաթ մը կը դնէր շրթունքիս վրայ։

Միեւնոյն օրը «Գանթին Մա»ն գնդասեղի բարձիկի մը մէջ պահուած երկտող մը կը բերէր, որուն պարունակութիւնն էր. «Շատ շնորհակալութիւններ»։

Ուրախութիւնս անսահման էր։

—..—

ԳԵՐՄԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱԶՔԵՐՈՒՍ ԱՌՋԵՒ

—..—

Կազի առաջին յարձակումէն տասը օր առաջ, տարօրինակ դէպք մը պատահեցաւ մեր սրճարանին մէջ։ Հայրս ունեցանին կռթնած՝ մօրս հետ կը շաղակրատէր խորհրդաւոր օտարական մը որ անգամ մը ինծի ցոյց էր տուած իր ապահով – գնդասեղները, ինչ որ կը նշանակէր թէ ինքն ալ համաձայնական Գաղտնի Սպասարկութեան կը պատկանէր։

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 16 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

16 Novembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2036

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՆՉՈ՛Ւ ԱՅՍՔԱՆ ԿԸ ԶԲԱՂԻՆՔ...

Գանգատ մը նորէն, — Ինչո՞ւ այնքան կը զբաղինք Թուրքով եւ Թուրքիայով։

կամ, չարունակ արձանագրելով նոր Թուրքիոյ յառաջդիմութիւնները, վհատութիւն չե՞նք պատճառեր։

— Մեր միտքէն հանենք Թուրքն ու Թուրքիան, եւ զբաղինք մեր գործերով...

×

Կ՚արժէ դէմ դիմաց խօսիլ այս փշոտ հարցի մասին, որ պարբերաբար կը զբաղեցնէ մեր մամուլը։

Նախ, անշուշտ որ սխալ է թարգմանել կամ արտատպել Թուրքիոյ վերաբերեալ ամէն բան։

Նիւթեր կան որոնք երբեք չեն հետաքրքրեր մեզ, եւ պարզապէս տող լեցնելու կը ծառայեն։

Պէտք է թօթուել Պոլսէն, թրքական միջավայրէն մնացած ճաշակներ գոհացնելու տկարութիւնը։ Ցեխին լուրը որ կ՚առնուի, պէտք է իմաստ մը ունենայ մեզի համար։

Այս վերապահումէն յետոյ, կը կարծենք թէ մեր մամուլը տակաւին պէտք եղածին պէս չի հետեւիր Թուրքին եւ անոր երկրին։

Ճիշդ է, քիչ մը ամէն թերթի մէջ ալ տեղեկութիւններ կ՚երեւան Թուրքիոյ մասին, բայց ընդհանրապէս պատահական եւ խառնիխուռն։ Այնպէս որ, ընթերցողը յաճախ կը շուարի։ Կամ կը կարդայ իբրեւ հետաքրքրական նիւթ։

Արդ, մեր ձգտումը պիտի ըլլայ ոչ թէ առողջ կամ վատառողջ հետաքրքրութիւններ գոհացնել, այլ յստակօրէն պարզել ինչ որ տեղի կ՚ունենայ այդ հարեւան եւ թշնամի երկրին մէջ։ Ներկայացնել, վերլուծել այն բոլոր երեւոյթները որ կը զօրացնեն կամ կը տկարացնեն Թուրքն ու Թուրքիան։

Մեր լրագրողները տարիներով ոճիր — արկած թարգմանեցին Թուրքիոյ մէջ։ Այսօր ալ անսասան կը շարունակուի այդ ունակութիւնը։

Մինչդեռ, այնքան խմորումներ եւ հոլովումներ անընդհատ կը ձեւափոխեն այդ երկիրը եւ անոր ժողովուրդը։ Վերջին տասը տարիներու ընթացքին աշխարհ մը փլաւ Թուրքիոյ մէջ, եւ կարելի – անկարելի ամէն միջոց կը փորձուի, նոր մը կերտելու համար։

Աններելի է արհամարհել այս վերիվայրումը, կամ հարեւանցի նայիլ անոր։

Քանի որ Թուրքիոյ հետ է մեր դատը, պիտի գիտնանք թէ ի՛նչ կը ներկայացնէ ան, աշխարհագրական, քաղաքական, տնտեսական, ընկերային, մտաւոր եւ զինուորական տեսակէտով։

Պէտք է անընդհատ նորոգենք մեր պաշարը, որպէս զի չմատնուինք նոր եւ անդարմանելի խարխափումներու։

Քարացումը ոճիր է քաղաքական կեանքի մէջ։ Եւ մանաւանդ ա՛յս ճակատին վրայ։ (Նոյնը նաեւ ռուսական ճակատին համար)։

Մենք մեզի համար հաճելի առածներ չիներ ենք Թուրքիոյ մասին, եւ կը սիրենք փափսալ բերնէ բերան։

Մինչդեռ, անողոք ճշմարտութիւններ կան որ պէտք է ցնցեն մեզ։

Այդ ճշմարտութիւններէն մէկն է՝ Թուրքիոյ երիտասարդացումը։

Զենք ուզեր ըսել թէ դէպ ի տեւական եւ անյաղթելի զօրացում կը տանի այդ երիտասարդացումը։ Ընդհակառակն, վէրքեր կան որ կը կրծեն Թուրքիոյ մարմինը։

Բայց, մանկունակ միամտութիւն պիտի ըլլար ենթադրել թէ՝ խարխուլ է ամէն ինչ որ կը կատարուի քէմալականութեան ձեռքով։ Թէ վաղը անհետ պիտի կորսուի ամէն բան, Մ. Քէմալի եւ Ըսմէթի գլուխներուն հետ։

Նոր է որ Թուրքիան դարձաւ ազգային պետութիւն։ Դարձաւ ազգ եւ հայրենիք, ծծելով նորազարթ ազգայնականութեան մը ամբողջ թթուն։

Արդ, միայն այս պարագան բաւական է, որպէս զի մենք աւելի ուշադրութեամբ եւ լրջութեամբ հետեւինք թրքական անցուդարձին։

Հետեւինք՝ ոչ թէ ջղագրգռուելու, վհատելու կամ հառաչելու համար, այլ անոր համեմատ վարելու մեր պայքարը։

Այստեղ ալ, իմանալով անհաճոյ ճշմարտութիւններ, մենք ոչ թէ անձնատուր պիտի ըլլանք «մեռանք – կորանք»ի անփառունակ նահանջին, այլ պիտի ձգտինք դառնալ աւելի աննկուն եւ վճռական։

Այս տեսակ պարագաներու մէջ, հոգեկան բեկում կ՚ունենան ա՛յն ժողովուրդները որ չեն հաւատար իրենց ճակատագրին։

Ո՞վ պիտի համարձակէր այդ արատը քսել հայ ժողովուրդի ճակտին։

Իսկ եթէ կան քաղաքական հոսանքներ որ այդ համոզման եկած են, կը նշանակէ թէ կտրած են իրենց կապերը՝ այս արի ժողովուրդին հետ։

Առաջին անգամ չէ որ յաղթական քրքիջներ կ՚արձակէ Թուրքը, ասպարէզ կարդալով աշխարհին։

Տակաւին քանի՞ տարի է որ ասպարէզ կարդաց իր «րայա»ներուն, եւ այսօր անոնց բարեկամութիւնը կը մուրայ իբրեւ ազատ պետութիւններ...

Յաղթապա՛նծ պատմութեան մը փլատակներուն վրայ չէ՞ր որ ծաղկեցան Յունաստանը, Ռումանիան, Սերպիան, Պուլկարիան, Եգիպտոսը, Ալպանիան, Արաբիան, Սուրիան, Իրաքը, Պաղեստինը, Լիբանանը։

Վերջին քան տարիներու դէպքերը չէ՞ի՞ն որ Օսմ. մեծազօ՛ր կայսրութիւնը վերածեցին այսօրուան քէմալականութեան։

Հարցը քննենք ուրիշ տեսակէտով մը։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ

■■■

Զըսի՞ ձեզի։

Գնաց Պ. Զօպանեան, առանց նոյն իսկ սպասելու որ աւարտի հանգամանակութիւնը։

Այնտեղ, Հայաստան կը գտնուին հիմա բոլոր Մաթոսները, Թադոսները, բնտրելու համար կաթողիկոսը։

Հաշիւ ըրէք անգամ մը, — եթէ այս պատգամաւորներուն տրուած դրամը յատկացնէինք ներգաղթին եւ քանի մը անգործ երիտասարդներ ղրկէինք Հայաստան, աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար։

Չէ՞ որ այս Թադոսները եւ Մաթոսները զբօսաշրջիկներ են պարզապէս։ Գացին ու պիտի վերադառնան։

Եթէ ես ըլլայի Երեւանի Չեկային պետը, կ՚ըսէի այս պատգամաւորներուն.

— Ներգաղթի կողմնակից էք, չէ՞։ Քանի որ եկած էք, այլ եւս չենք թողլ տար, որ ետ վերադառնաք, նոր ծախք մը չընելու համար յետոյ։ Աշխատեցէք երկրին վերաշինութեան, գործով եւ ոչ թէ խօսքով, փա՛ռքը հիւսեցէք մեր կատարած գործին, այստեղ եւ ոչ թէ արտասահմանի մէջ։ Արգիլուած է մեկնիլ Հայաստանէն։

Կ՚երեւակայե՛մ կատաղութիւնը Զօպանեանի, Կիւմիւշկէրտանի, Խնճէեան եպիսկոպոսի եւ բոլոր միւս պատգամաւորներուն։

— Ի՞նչ խայ՛թ կերանք տէ եկանք, mon cher, կ՚ըսէ Կիւմիւշկէրտան, լալով եւ ձեռքերը կուրծքին զարնելով։

— Բայց պարոննե՛ր, ազգը ինծի պէտք ունի, ինծի կը սպասէ արտասահմանի մէջ, թող տուէք, որ մեկնիմ, կ՚ըսէ Զօպանեան։

— Ես եպիսկոպոս եմ, ես Մանչեսթըրի աղաները շատ կը սիրեմ, ես ամիսը անգամ մը Լոնտոն չերթամ, փարիզ չպտտիմ, չըլլա՛ր, չըլլա՛ր, կ՚ըսէ Խնճէեան։

— Հրաման չկայ, կը պատասխանէ Չեկան։

Եւ մութ գիշեր մը, մեր պատգամաւորները, Խնճէեան եպիսկոպոս, Զօպանեան, Կիւմիւշկէրտան, կ՚որոշեն փախչիլ Հայաստանէն, անցնելով Արաքսը, ինչպէս ըրին որբերը, զորս քննադատեր էին իրենք ռամկավարաբար։

Եւ առտու մը, Արաքսի պարսկական ափին վրայ կը տեսնուին երկու մերկ մարդիկ, — Զօպանեան կմախացեր, կանտի է դարձեր, արեւին տակ շապիկը կը չորցնէ։ Իսկ Խնճէեան եպիսկոպոս, պատռտած եւ թրջած սքեմին փաթթուած, Արաքսի միւս ափը կը լրտեսէ։

— Կարծեմ Չեկան բռնեց Կիւմիւշը, ի՞նչ կը կարծես, Արշակ։

— Իմ գիտցածս այն է, որ իրաւունք ունին որբերը, որ փախան։ Միայն թէ հիմա ի՞նչ պիտի ըսենք, մենք որ «ինչո՞ւ կը փախիք» ըսելով կը յանդիմանէինք զանոնք։

— Ախպա՛ր, մեզի պէտները կը վայլէ՞ որ ատանկ տեղեր բնակին, մենք Եւրոպա տեսած մարդիկ ենք, որբերը եւ ազգը հոն, մենք՝ Եւրոպա։ Քալէ հեռանանք, անգամ մըն ալ չեմ գար այս կողմերը։

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՋԻՆՈՎԻԵՒ ՉԷ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը կը հերքէ այն լուրը թէ Զինովիեւ եւ Կամենեւ ձերբակալուած են։

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՆ ԱԼ ՉԻ ՎՃԱՐԵՐ

Պուլկարիոյ ելմտական նախարարը Փարիզ կուգայ եւ պիտի այցելէ նաեւ Լոնտոն։

Իրեն պաշտօն յանձնուած է բանակցիլ օտար փոխատուներու հետ եւ նոր պայմանաժամ խնդրել, քանի որ Պուլկարիան ի վիճակի չէ վճարելու։ Այս առթիւ նախարար մը յայտարարեց թէ Պուլկարիոյ ելեւմուտքը այնպիսի վիճակի մը մէջ կը գտնուի որ իր յանձնառութեանց նոյնիսկ 20 առ 100ը չի կրնար վճարել։ «Զորս – հինգ ամիսէն, եթէ կացութիւնը չբարւոքի, Պուլկարիան մէկ սանթիմ իսկ չպիտի կրնայ վճարել եւ պայմանաժամ պիտի խնդրէ»։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Անգլիոյ վարչապետը կ՚ամբաստանէ Մոսկուան

Անգլիոյ Երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, Պ. Մաքտօնըլտ պաշտօնապէս հաստատեց թէ՝ Կոմինտէրնի (Գ. Միջազգային) վերջին ժողովներէն մէկուն մէջ, հրահանգներ տրուած են Անգլիոյ համայնավար կուսակցութեան՝ որպէս զի պայքար մղեն Իրլանտայի կատարեալ անկախութիւնն ստանալու համար։

Միեւնոյն ժողովին մէջ, Հնդկաստանի կարմիր վարիչներուն հեռագրով հրաման տրուած է ընդհանուր գործադուլ հռչակել եւ ուժ տալ վարձքերը եւ տուրքերը չվճարելու քաղաքականութեան։ Վերջապէս, շրջաբերական մը ուղղուած է Եւրոպայի բոլոր համակիր կազմակերպութեանց, որպէս զի բջիջներ կազմեն ծովային եւ ցամաքային ուժերուն մէջ։ Անգլ. կառավարութիւնը այս մասին տեղեկագիր մը պահանջած է Մոսկուայի դեսպանէն, որ անմիջապէս ղրկած է։

*** Վարչապետը այս առթիւ պատասխանելով հարցումի մը, յայտարարեց թէ կառավարութիւնը տակաւին պատասխան չէ ստացած այն ծանուցագրին որով կը խզէր անգլեւռուս առեւտրական դաշնագիրը։ Բայց աւելցուց թէ երկար տեսակցութիւն մը ունեցած է Լոնտոնի խորհրդային գործակատարին հետ եւ անոր բացատրած է թէ անգլ. կառավարութիւնը միտք չունի խափանելու անգլեւռուս առեւտուրը, այլ ընդհակառակն կ՚ուզէ դիւրացնել եւ ընդարձակել զայն։

Ֆրանսա յանձնեց զինաթափութեան ծրագիրը

Տքնաջան ուսումնասիրութիւններէ յետոյ, Ֆրանսական կառավարութիւնը վերջնապէս վաւերացնելով զինաթափութեան «շինարար ծրագիրը», անմիջապէս յանձնեց միւս պետութեանց եւ Ազգերու Դաշնակցութեան։ Ծրագիրը կը ձգտի «կազմակերպել խաղաղութիւնը», հետեւեալ հիմերուն վրայ.—

Ամէն վիճարանութեան ժամանակ, աւելի ակներեւ եղած է թէ զինաթափութիւնը չի կրնար յաջողիլ, եթէ նկատի չառնուի իւրաքանչիւր ցամաքամասի եւ նոյն իսկ իւրաքանչիւր պետութեան մասնաւոր կացութիւնը։ Բոլորն ալ համաձայն են Հուվըրի այն տեսակէտին թէ զինաթափութեան խորհրդաժողովին էական նպատակը պիտի ըլլայ զօրացնել պաշտպանութիւնը, կրճատելով յարձակողական ուժերը։

Արդ, որպէս զի կարելի ըլլայ իրականացնել այս բոլորը, անհրաժեշտ են երեք տեսակ երաշխաւորութիւններ՝ խաղաղութեան պահպանման համար։ Առաջին կարգի երաշխաւորութիւնը կը սպասուի Մ. Նահանգներէն, որոնք պարտաւոր են մէկդի դնել ծովերու ազատութեան վարդապետութիւնը, պատերազմի առեն առեւտրական յարաբերութիւններ չպահել յարձակող պետութեան հետ եւ նոյն իսկ անմիջապէս միջոցներ ձեռք առնել, այդ յարաբերութիւնները դադրեցնելու համար։ Երկրորդ կարգի երաշխաւորութիւնները կը շահագրգռեն մասնաւորապէս Անգլիան, որ կը դժկամակի գործադրել Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին 16րդ յօդուածը, չուզելով խնդիր ունենալ Մ. Նահանգներուն հետ՝ ծովերու ազատութեան մասին։ Իսկ երրորդ կարգի երաշխաւորութիւնները կը վերաբերին բուն եւրոպական պետութեանց։ Ասոնք կապուած ըլլալով փոխադարձ աջակցութեան դաշինքներով եւ պարտաւորիչ իրաւարարութեամբ, պէտք է մասնաւորապէս գործադրեն Ուխտին 16րդ յօդուածին զինուորական տրամադրութիւնները, այսինքն անմիջապէս եւ զինուորութեամբ խելքի բերել յարձակողը։ Ֆրանսական տեսակէտով, այս ապահովութեան համար էական պայման է որ ամէնէն հզօր պետութիւնները գործնապէս մասնակցին։ Եթէ, օրինակ, Իտալիան, Ռուսիան եւ Գերմանիան նահանջեն, ծրագիրը ջուրը կ՚իյնայ։ Յարձակողին դէմ օգնութեան հասնելու որոշումը պիտի տայ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը, մեծամասնութեամբ եւ ոչ թէ միաձայնութեամբ, ինչպէս կանոնագրուած է։ Այս առաջադրութեամբ ալ, իւրաքանչիւր պետութիւն իր պաշտպանողական բանակի կողքին պիտի ունենայ «մասնագիտական» զօրագունդեր, օժտուած՝ ծանր սպառազինութեամբ։ Այս ուժերն են որ օգնութեան պիտի հասնին յարձակման զոհին։

Ծրագիրը կը խօսի նաեւ իւրաքանչիւր պետութեան զինուորական ուժի մասին, որ պիտի վերածուին քաղաքապահ կամ պաշտպանողական զօրագունդերու (միլիս)։ Նախապէս, Ֆրանսա կ՚ընդունէր որ այդ ուժերը համեմատական ըլլան իւրաքանչիւր երկրի ժողովուրդի թիւին հետ։ Նոր ծրագրին մէջ մէկդի դրուած է այս պարագան, նկատի ունենալով Գերմանիոյ գերակշռութիւնը։

Ծովային ուժերու մասին, ծրագիրը կը թելադրէ նաւատորմիղները յարմարցնել իւրաքանչիւր պետութեան պահանջներուն. իսկ օդային ուժերու մասին, կ՚առաջարկուի ջնջել ռմբակոծութեան յատուկ օդանաւերը եւ ընդհանուր պայմանագիր մը կնքել։ Ծրագիրը կը պնդէ նաեւ կանոնաւոր եւ տեւական հակակշռի մը մասին, որ պէտք է կատարուի Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ, իւրաքանչիւր երկրի մէջ։

Թերթերը դիտել կու տան թէ Անգլիոյ մէջ շատ գոհ չեն Ֆրանսական ծրագրէն։

Պատերազմական պարտքերու խնդիրը

Ամերիկեան կառավարութիւնը չպատասխանեց Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ծանուցագիրներուն՝ պարտքերու յետաձգման մասին։ Հակասական լուրեր շրջան կ՚ընեն այս մասին։ Նախագահ Հուվըր լայն խորհրդակցութիւն մը պիտի կատարէ, որուն հրաւիրուած է նաեւ Րուզվէլթ։ Ամերիկեան մամուլը կ՚ընդունի թէ անհրաժեշտ է բարեփոխումներ կատարել, բայց կը զգուշանայ որոշ տեսակէտներ պաշտպանել։ Շատերը կուսակից են նոր բանակցութեանց, բայց յոյս չկայ վերաքննութեան։ Հաւանական է որ պարտքերը կրճատուին, փոխարէն ապահովելով առեւտրական շահեր եւ եւրոպական պետութեանց զինաթափումը։

Ամերիկացիները կը հաշուեն որ, եթէ տեղի տան, 275 միլիոն տոլարի նոր բեռի մը տակ պիտի մտնեն, եւ այս՝ ճիշդ այն պահուն երբ 11 միլիոն գործազուրկ ունին։ Կառավարութիւնը պիտի ստիպուի դրամ ճարել՝ վճարելու համար «ազատութեան փոխառութիւն»ը որ հրապարակ հանուեցան պատերազմի փոխառութեանց համար։ Եւ յառաջիկայ ելմտացոյցը 500 միլիոն տոլարի բաց մը պիտի ունենայ։

Կարծողներ ալ կան թէ Ամերիկան պիտի համաձայնի, եթէ Եւրոպան յանձն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՖՐԱՆՔԵՒԹՈՒՐՔ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

— :-: —

ԹՈՒՐՔԻԱ ՆՈՐ ՇԱՀԵՐ Կ՚ԱՊԱՀՈՎԷ

Նոյեմբեր 15ին պիտի հրատարակուին Ֆրանսացիներու հետ կնքուած համաձայնագրերը։ Հետեւեալ կերպով լուծուած է կալուածական խնդիրը.—

Սուրիացիները եւ Թուրքերը փոխադարձաբար կալուածներ ունին Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ մէջ։

Կնքուած համաձայնութիւնը երկու կողմերու կալուածներուն համար կատարեալ ազատութիւն կու տայ։

Երկաթուղիի այն գիծը որ Ատանայէն սկսելով Սուրիոյ սահմանը կը մտնէ Մէյտանը էքպէզի մէջ, եւ յետոյ Չօպան Պէյէն սկսելով կրկին կ՚անցնի Թուրքիոյ սահմանէն եւ անկէ ալ Նիսիպին կ՚երկարի, Թուրքիոյ կը մնայ Ատանա — Թօփրազգալէ — Ֆէվզի Փաշա մասը։ Իսկ Թօփրազգալէ — Թայաֆ — Ֆէվզի Փաշա — Մէյտանը էքպէզ եւ Չօպան Պէյ — Նիսիպին մասերն ալ պիտի բանեցուին նոր կազմուելիք ընկերութեան մը կողմէ։ Ֆրանսացիներուն կողմէ պիտի հայթայթուի այդ ընկերութեան դրամագլուխը։ Բայց Թուրքեր ալ պիտի կրնան մասնակցիլ անոր հայթայթումին։

Նորակազմ ընկերութիւնը համաձայնելով Սուրիոյ ընկերութեան հետ, գործակցաբար պիտի բանեցնեն ամբողջ գիծը։ Համաձայն դաշնագրի մէկ յօդուածին, վեց ամիս յետոյ Թուրքիոյ պիտի մնայ Ատանա — Ֆէվզի Փաշա — Նիսիպին գիծը, նոր ընկերութիւնը կազմուի թէ ոչ։

30 ՄԻԼԻՈՆ ՈՍԿԻԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Հռոմի մէջ պատրաստուած ելմտական համաձայնագրին նախագիծը կը քննուի գործավարներու խորհուրդին մէջ։ Այդ ծրագրին համաձայն, տոկոսի ու միջնորդչէքի գումարը հազիւ կը հասնի հարիւրին եօթուկէսի։

Թուրք կառավարութեան իտալական հաստատութենէ ունեցած պարտքերը միացուած են 15 միլիոն թրքական ոսկիի գումարի մը մէջ։ Իտալիայէն կնքուելիք 30 միլիոնի փոխառութեան 15 միլիոնը այդ պարտքերուն փոխարէն վար պիտի դրուի, ու մնացեալ 15 միլիոնն ալ պիտի տրուի Թուրքիոյ։ Միայն թէ այդ դրամով եթէ թուրք կառավարութիւնը ուզէ արտասահմանէն ապրանք գնել, նախապատուութիւն պիտի տայ իտալական ապրանքներուն։

Այս փոխառութիւնը 20 տարուան պարտաթուղթերով պիտի հատուցուի։ Հաւանական է որ գործավարներու խորհուրդին քննութենէն վերջ կարգ մը փոփոխութիւններ առաջարկուին։

ՇՆԱԳԱՅԼԵՐ ԿԸ ՅՕՇՈՏԵՆ ԴԻԱԿՆԵՐԸ

Հեռագիրներ աւելի մանրամասնութիւններ կը հասնին Քուպայի մէջ պատահած աղէտի մասին, որուն զոհ գացած են հազարաւոր մարդիկ։ Հեռագրի մը համաձայն, պիքններէն քշուած շնագայլեր աղէտեալներու հանդիպելով, յօշոտած են 175 մարդկային մարմիններ։ Ներքին նախարարը որ Սանթա Քրուզ գացած էր, Հավանա վերադարձաւ եւ աւելի մանրամասնութիւններ հաղորդեց աղէտի մասին։ Հազարէ աւելի դիակներ հաւաքելով հրկիզած են։ Թանձր եւ ժահահոտ ամպ մը կը բարձրանայ քաղաքին աւերակներէն եւ շրջականերէն։ Դիակները 10—15ով կը դիզուին եւ կրակի կը տրուին քարիւղով։ Միշտ վախ կայ համաճարակէ։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Իտալիոյ գործազուրկներու թիւը, որ 949,500 էր սեպտեմբեր 30ին, հոկտեմբեր 31ին բարձրացած էր 956 հազար 357ի, որոնց 720,833ը այր, 235 հազար 524ը կին։ Ասոնց 280,000ը ապահովագրուած են։

ՌՈՒՍԵՒԼԵՀԱԿԱՆ սահմանագլուխին վրայ ,15 ռուս գիւղացիներ փախչիլ փորձեցին։ Ութ հոգի սպաննուեցան կարմիր պահակներուն կողմէ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԱՆԿՈՒՄԸ

«Խորհ. Հայաստան»ի հոկտ. 15ի թւի մէջ տպւած է Գ. Եսայեանի մէկ զեկուցումը բերքի մասին, Հողժողկոմատում կայացած մէկ խորհրդակցութեան ժամանակ:

Զեկուցումից պարզւում է, որ, Հայաստանի ցանքերի տարածութիւնը նախապատերազմեան շրջանի հետ համեմատած, խորհրդային իշխանութեան օրօք, զգալապէս աճել է: 1913 թւի 343 հազար հեկտարի դիմաց՝ 1932 թւին ցանքերի տարածութիւնը հասել է 430 հազար հեկտարի, այսպիսով, ունենալով 87 հազար հեկտարի յաւելում:

Նկատի ունենալով, որ վերջերս երկրի գիւղատնտեսութեան արտադրութեան մեքենայացում է տեղի ունեցել եւ ներկայիս Հայաստանում օգտագործւում է երեք հարիւր մեքենաշարժ արօր (տրակտոր), պէտք էր սպասել, որ ցանքերի տարածութեան աճման զուգընթաց աւելանար նաեւ բերքը:

Սակայն, Պ. Եսայեանի զեկուցման մէջ յայտնաբերւած թւերը ճիշդ հակառակն են ցոյց տալիս: Այնքան պերճախօս են այդ թւերը, որ արժէ «Յառաջ»ի ընթերցողներին ծանօթացնել «Խորհ. Հայաստան»ում տպւած բերքի տախտակի հետ: Համաձայն խորհրդային վիճակագրութեան, բերքի պատկերը հետեւեալն է.—

Հացահատիկ

		Կենդինար
1913 թ.	բերքը 1 հեկտարից	8,3
1926 թ.	» »	9,5
1930 թ.	» »	8,3
1932 թ.	» »	5,0

Գետնախնձոր

		Կենդինար
1913 թ.	մէկ հեկտարից	97,0
1927 թ.	» »	99,9
1931 թ.	» »	66,0
1932 թ.	» »	74,0

Բ ա մ պ ա կ

		Կենդինար
1913 թ.	մէկ հեկտարից	9,0
1927 թ.	» »	11,6
1931 թ.	» »	4,5
1932 թ.	» »	6,0

Խ ա ղ ո ղ

		Կենդինար
1921 թ.	մէկ հեկտարից	75,0
1925 թ.	» »	89,0
1930 թ.	» »	84,0
1931 թ.	» »	53,0
1932 թ.	» »	41,0

Եթէ վերցնենք միայն հացահատիկի մասը, կը տեսնենք, որ 1913 թ. 343 հազար հեկտարից ստացւել է 2 միլիոն 846,900, իսկ 1932 թ. 430 հազար հեկտարից՝ 2,150,000 կենդինար (ցենտներ): Այդպիսով, չնայած ցանքերի 87,000 հեկտար յաւելումի, բերքը 1932 թ. եղած է 696,900 կենդինար պակաս: Այն ինչ, եթէ բերքը մնար 1926 թ. աստիճանի վրայ, 1932 թ. պէտք է ստացւեր առ նուազն չորս միլիոն կենդինար բերք:

Եթէ ուշադրութեամբ հետեւենք տախտակին, կը տեսնենք, որ բոլոր մարզերի մէջ, բերքը իր զարգացման գագաթնակէտին հասած է 1926—27 թ.: Եւ ընդհակառակն, ամէնէն նուազ աստիճանի հասած է 1931—32թ.: Ինչո՞վ բացատրել այս երեւոյթը: Մանաւանդ, որ այս վերջին երկու տարիների ընթացքին է զարկ տրւել գիւղատնտեսութեան արտադրութեան մեքենայացման եւ հողի արհեստական պարարտացման:

Գոնէ մեզ համար Հայաստանի գիւղատնտեսութեան այս գահավէժ անկման պատճառները շատ պարզ են: Ամբողջ գաղտնիքը խորհրդային տնտեսական քաղաքականութեան մէջ է:

Ռազմական կոմունիզմի աւերներին յաջորդեց Նէպը՝ նոր տնտեսական քաղաքականութիւնը: Նէպի էութիւնը նրանումն էր, որ ժողովուրդն ազատագրւելով տնտեսական ու, որոշ չափով էլ, վարչական կաշկանդումներից, ինքնագործունէութեան ու տնտեսական ազատ զարգացման հնարաւորութիւններ ստացաւ: Նման պայմաններում հայ ժողովրդի նախաձեռնող ոգին հրաշքներ գործեց եւ հինգ-վեց տարիների ընթացքին ոչ միայն վերականգնեց պատերազմի, գաղթի ու համաճարակների հետեւանքով քայքայւած տնտեսութիւնն, այլ եւ, ինչպէս ցոյց է տալիս Պ. Եսայեանի վիճակագրութիւնը, նախապատերազմեան բերքի թւերը գերազանցեց: Մի աւելորդ ապացոյց, որ միայն ազատ պայմաններում ապրող ու աշխատող ժողովուրդը կարող է յառաջադիմել թէ՛ տնտեսապէս եւ թէ ամէն տեսակէտից:

Դժբախտաբար, Նէպի քաղաքականութիւնը յարատեւ չեղաւ: 1927—28 թ. խորհրդային տնտեսական քաղաքականութեան մէջ նոր յեղաշրջում տեղի ունեցաւ եւ ողջամիտ ու հեռատես Լէնինին յաջորդեց կարճատես Ստալինը՝ իր հնգամեակի ծրագրով: Առանց նկատի առնելու պայմաններն ու հնարաւորութիւնները, երկրի անմիջական ճարտարարւեստացման խնդիր առաջադրւեց եւ անտեսելով գիւղատնտեսութեան պահանջները, կուրօրէն ձեռնարկեցին հնգամեակի իրականացման: Դեռ աւելին. երկրի ճարտարարւեստացումն աշխատեցին գործադրել գիւղացուն կողոպտելով ու գիւղական տնտեսութիւնը քայքայելով:

Գիւղատնտեսութեանը վերջնական եւ մահացու հարւածը տրւեց 1929—30 թ., երբ համայնավարները կիրառեցին հաւաքական տնտեսութիւնների (կոլխոզ) քաղաքականութիւն: Այլեւս գիւղացին ոչ միայն կողոպտւում է ենթարկւում, այլ եւ զրկւում է իր ամբողջ ստացւածքից, որը ձեռք էր բերել տասնեակ տարիների քրտնաջան աշխատանքով: Եւ քանի որ գիւղացին այլ եւս իր աշխատանքի տէրը չպիտի լինէր, բնականաբար, առանձին ճիգ էլ չէր թափում արդիւնաւորապէս մշակելու հողն եւ աւելի բերք ստանալու: Դեռ չենք խօսում այն յուսահատ վայրագութիւնների մասին, որոնք տեղի ունեցան գիւղերում համայնացման ժամանակ, — անասունների կոտորած, գործիքների փճացում եւ ցանքերի կրճատում:

Ստալինեան վերացական ու յոռի քաղաքականութեան հետեւանքը, գո—

նէ Հայաստանում, ակներեւ է: 1926—27 թ. համեմատութեամբ 1932 թ. մէկ հեկտարից պակաս բերք ստացւել է՝ հացահատիկ — 4,5, գետնախնձոր — 25,9, բամպակ — 3 եւ խաղող — 48 կենդինար: Եւ ի՞նչ բարգաւաճ կացութեան մէջ կը լինէր Հայաստանի գիւղատնտեսութիւնը, եթէ նոյն թափով շարունակւէր Նէպը կամ թէ երկրում գոյութիւն չունենար խորհրդային վարչաձեւ...

Անկասկած, ոչ Հայաստանը ներկայիս չորս միլիոն փութ հացահատիկի բացը կ'ունենար եւ ոչ էլ խոպան կը փճանար այն 14,000 հեկտար աշնացանքը, որու մասին անամօթաբար ու խայտառակօրէն զեկուցանում է Պ. Գ. Եսայեանը:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԱՄԱՅՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՒԵՐ

«Դրօշակ»ի վերջին թիւին (դեկտեմբեր) կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Թէ ինչ պայմաններ են տիրում քէմալական բռնապետութեան տակմնացած Հայաստանում, ցոյց են տալիս Արեւելեան Նահանգներից, յատկապէս Վասպուրականի շրջանից հասնող լուրերը:

Վասպուրականի հայաբնակ շրջանների գրեթէ բոլոր գիւղերը աւերակ եւ անբնակ դրութեան մէջ են: Ազգաբնակութիւնը շատ նօսր է եւ, մանաւանդ, հարաւային մասերում բաղկացած է քրդերից: Թուրք չկայ, չհաշւած պաշտօնեաները, նրանց ընտանիքները եւ ոստիկան զինուորները: Միայն ներքին Հայոց-Ձորում մնացել են քիչ քանակութեամբ Թուրքեր, որոնք 1918 - 19 թւականներին գաղթել են Կովկասից եւ ապրում են քրդերի հետ խառն. Խարականց, Կըլտաչ, Անգղ եւայլ գիւղերում:

Ոչ միայն բնակչութիւն ունեցող գիւղերը քիչ են, այլեւ գիւղերի տներըն էլ փոքրաթիւ են: Սովորաբար գիւղերը բաղկացած են 1-2-8-10 տնից: 20-30 տուն ունեցող գիւղերը շատ քիչ են: Օրինակ, Շատախ կամ Թաղ գիւղաքաղաքը, որ երբեմն ունէր 200 տուն, այժմ ունի 17 տուն քիւրտ եւ 3 տուն Թուրք: 100ից աւելի խանութ ունեցող այդ վայրը ներկայիս ունի 3 խանութ միայն: Մոկաց քաղաքը, որ առաջ բաղկացած էր չորս թաղից 110 տնով, այժմ 9 տուն. թաղերը աւերակ վիճակի մէջ են: Մոկսի այս կենտրոնում կայ միայն 3 խանութ, որից մէկը մասնաւոր մանրավաճառ, մէկը ճօթեղէն, մէկն էլ պետական խանութ, ուր ապրանքները միշտ խիստ սուղ են եւ ժողովուրդին անմատչելի:

Թէ որքան նօսր է բնակչութիւնը, երեւում է այն փաստից, որ, օրինակ, ամբողջ Մոկաց գաւառը 2000 մարդուց պակաս բնակչութիւն ունի: Վերջին մարդահամարի ժամանակ կառավարութիւնը չափազանցւած թւեր է ցոյց տւել: Նոյն մարդահամարի ժամանակ, կառավարութիւնը քրտաբնակ բոլոր վայրերում քրտերի թիւը պակասեցրել է եւ քրտերին Թուրք է արձանագրել:

Արհեստաւորներ շատ տեղեր համարեա գոյութիւն չունին: Շատախի յայտնի շալն ու աբան, որ պատրաստւում էին Ձուռ այծի մազերից, անհետացած են: Այդ արհեստը շատախցի հայերի մասնագիտութիւնն էր. այժմ կորած պէտք է համարել:

Երկիրը ուղղակի ամայի վիճակի մէջ է: Անհաշիւ քանակութեամբ երեւացել են վայրի խոզեր, որոնց նախիրները մեծ վնասներ են հասցնում գիւղացիութեան: Գիւղացիներն ամբողջ գիշերներ անքուն հսկում են իրենց արտերն ու պարտէզները, որ խոզերը չմօտենան. զատարկ թիթեղներ են ծեծում եւ այդպիսով փախցնում խոզերին:

Առաջ խոզերը հազւագիւտ էին Վասպուրականում: Խոզերի այդքան բազմանալն էլ ցոյց է տալիս, որ երկիրը շատ է ամայացել եւ ազգաբնակութիւնը շատ է պակասել:

Հայկական գիւղերն, ինչպէս ասինք, մեծ մասամբ ամայի եւ քանդւած վիճակի մէջ են: Վանքերն ու եկեղեցիներն էլ աւերւած կամ կիսակործան են: Այսպէս, Սպիտակ եւ Ձարահան վանքերը, Արտօսի փէշերին, քանդւած-աւերւած են եւ պատերի տեղերն ու բեկորները դեռ երեւում են. տեղը զարի է ցանւած: Նարեկը մնում է կիսաւեր: Նարեկացու գերեզմանի վրայի մարմարէ քարը հանւած եւ մի քիւրտ կնոջ գերեզմանի վրայ է դրւած ծովափին: Մի շարք եկեղեցիներ գործ են ածւում իբրեւ պահեստ կամ գոմ անասունների համար:

Այս երեւոյթը ընդհանուր է թէ Վանայ լճի հարաւային եւ թէ հիւսիսային շրջանների համար:

Ապրուստի պայմանների մասին որոշ գաղափար են տալիս հետեւեալ թւերը. ցորենի չափը (մօտ 60 քիլօ) 10—14 մէջիդ է (24 մէջիդ = 1 հնչուն ոսկու), ոչխարը 4—5 մէջիդ, եզը՝ 15—20 մէջիդ, կովը՝ 10—15 մէջիդ. հասարակ ճօթի արշինը՝ 40 ղրուշ: Աղը քիչ է ճարւում եւ անօրինակ թանդ է: Մի բեռ աղը Վանում արժէ 3 հնչուն ոսկի: Քիչ է ճարւում եւ նաւթը. մէկ փութը (16 քիլօ)՝ 15 թուղթ լիրա (1 թուղթ լիրան = 2½ մէջիդի): Ամէն տուն 10 քիլօ նաւթ գործածելու իրաւունք ունի: Որ տանը որ նաւթ կամ ուրիշ արգիլւած ապրանքներ գտնեն, կը գրաւեն, գնի կրկին արժէքով տուգանք կ'առնուի եւ տէրն էլ կը բանտարկուի: Շաքարն էլ դժուարութեամբ է ճարւում, տրամը՝ 12 ղրուշ: Մէկ ծրար ծխախոտը արժէ մէկ թուղթ լիրա. մէկ տուփ լուցկին՝ 3 ղրուշ: Հասարակ ամերքան չիթը՝ արշինը 3/4 մէջիդ, կամ քիչ աւելի: Ուրիշ կտորեղէն չի ճարւում:

Նոյնքան ծանր են եւ պետական տուրքերը: Կովի համար առնւում է կէս թուղթ լիրա, եզի համար՝ մէկ թուղթ լիրա. 2 ոչխարը՝ մէկ թուղթ լիրա: Մարդու գլխահարկ՝ 8 թուղթ լիրա: Մէկ չափ սերմատեղ հողից առնում են 4 թուղթ լիրա: Խոտից, այգի, ծառաստան՝ իւրաքանչիւրից՝ 15 մէջիդ:

Հայերի հողերը սկզբներում իրաւունք կար վաճառելու, այժմ արգիլւած է եւ տրւում են 4 մէջիդ: Հայկական տները վարձու են տալիս իւրաքանչիւրը 3 մէջիդով:

Մի ընտանիք, որ բաղկացած է 7 շնչից եւ ունի 1 չափ վարելահող, 5 ոչխար, 1 կով, գլխահարկով միասին, տարեկան պետական տուրք է վճարում 45 թուղթ լիրա: Կարելի է երեւակայել թէ ինչ թշուառ գոյութիւն է քարշ տալիս գիւղացիութիւնը եւ որքան դժգոհ է քէմալական իշխանութիւնից:

Աղքատութիւնը համատարած է եւ աննկարագրելի: Գիւղացու կերած հացը գարուց է, կորեկից: Ցորեն հաց գործածողները հազւագիւտ են: Վանի եւ Արտամէտի շրջանի այգիները փճացած են եւ պտուղը հազւագիւտ է: Մինչեւ Մոկսից գիւղացիները կովերով խաղող, կիսահաս տանձ կամ խնձոր են բերում Հայոց Ձոր եւ փոխում հացահատիկների հետ:

Բարձրացէք դէպ ի Թիմար, Բերկրի, Արճէշ, անցէք Մանազկերտ, Մուշի, Խնուսի կողմերը, մտէք Կարին — ընդհանուր պատկերը նոյնն է: Մէկ դաշտը դայլերի եւ խոզերի բնակավայր է: Առաջուայ շէնք ու կուշտ կարինը դաւառական կիսաւեր քաղաքի տպաւորութիւն է թողնում: Առեւտուրը մեռած է: Կովկասի սահմանը գրեթէ փակ է: Ժողովուրդը անսահման դժգոհ է իր վիճակից: Ոչինչ չի շինւում եւ եղածը աւելի ու աւելի քանդւում ու փճանում է:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԼՐԱԳՐՈՂԻ ՄԸ

Գաւշկի նախատինքը Հայերու հասցէին

Ալպէր Լոնտրը կը կոչուի այդ ֆրանսացի լրագրողը, որ, ինչպէս ծանօթ է, ծովամոյն մեռաւ անցեալ ամառ, երբ «Ժորժ Ֆիլիփար» շոգենաւը այրեցաւ Կարմիր ծովուն մէջ:

Ալպէր Լոնտրը ծանօթ է իր շռնդալից լրաքաղութիւններով, եւ շռնդալից բան մը ըսելու, անպայման իր գրածը կարդացնելու մարմաջն է, որ զինք մղեր է լիրբ յարձակում մը գործելու Հայոց վրայ:

Marianne գրական շաբաթաթերթը (9 Նոյ.) հրատարակեր էր Ալպէր Լոնտրի մէկ անտիպ նորավէպը, «Հինգ ծովահէնները», — դժուար թէ համ ունի այդ կտորը և գրական ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնէ: Կը զարմանանք, որ ինչո՞ւ հեղինակը, ծովահէնի այդ պատմութեան մէջ, երբ, Իզմիրի դէմ Տօքթէօրին Կղզին ցամաք կը հանէ իր հերոսները, յանկարծ առիթը կը համարի ծանր յարձակում մը գործելու Հայոց վրայ, արդարացնելով նոյն իսկ հայկան ջարդերը: Ահա այդ հատուածը.—

... Տօքթէօրին Կղզին թէեւ թրքական հող էր, բայց յոյն երկու ընտանիքներէ զատ ուրիշ բնակիչ չունէր: Երբ յարմար վայր մը կը փնտռէինք ցամաք ելլելու, տեսանք, որ Յոյն մը նշան կ'ընէ մեզի: Այս Յոյնը անոնցմէ է, որոնց մասին շատ է խօսուած: Փոքր Ասիոյ այն Յոյներէն, որոնց տուները կ'այրեն, կիները կ'առեւանգեն եւ կը հալածեն ամբողջ ընտանիքը: Այն որ կ'առեւանգէ, կը հրդեհէ ու կը հալածէ, Թուրքն է: Բայց ոչ թէ որովհետեւ Թուրքը բարբարոս է: Ընդհակառակն մենք գիտենք նոյն իսկ, որ Թուրքը շատ քաղցրաբարոյ է: Եթէ կը հրդեհէ, ատիկա ատանց վրէժխնդրութեան է որ կ'ընէ, եթէ կ'առեւանգէ, ատանց հաճոյքի է որ կ'ընէ, եթէ կը հալածէ, ատանց քինախնդրութեան է որ կ'ընէ: Մինչեւ հիմա շատ սխալ բացատրած են Փոքր Ասիոյ ջարդերը: Հիմա պիտի հասկնաք թէ շատ պարզ հարց մըն է այդ:

Փոքր Ասիոյ մէջ, Թուրքը իր տան մէջ է, դէթ իր տան մէջ կը կարծէ ինքզինք: Արդ, թրքական այս երջանիկ երկրին մէջ, Հրեաները, Յոյները, Հայերը իրար կ'աշխատին գերազանցել սատանայութեամբ: Արդ, Թուրքը այնքան չարագործ չէ որքան Հրեան, Հրեան այնքան չարագործ չէ որքան Յոյնը, Յոյնը այնքան չարագործ չէ որքան Հայը: Ինչ որ կը նշանակէ թէ Հայը ամբողջական սրիկան է (l'Arménien n'est pas les trois quarts d'une canaille): Ի՞նչ կը պահանջէ բարի Թուրքը թրքական երջանիկ երկրին մէջ: Կը պահանջէ, որ թող տան խաղաղութեամբ իր յամպարէ համբիչը քաշել ամբողջ օրը: Արդ, Հրեան, Յոյնը, Հայը, որ աւելի չարագործ են, առիթը յարմար կը նկատեն որ Թուրքը նստած է, միշտ նստած, սաթէ համրիչը ձեռքին: Կինակը կ'ելլեն՝ լաւ մը խուզելու համար զայն: Ոջիլներ են ասոնք առիւծին վրայ, անհանդարտ ոջիլներ՝ ծերուկ ու խաղաղ առիւծի մը վրայ: Թուրքը փոքրիկ աստուտր մը ունէր, Հրեան կ'առնէ ձեռքէն: Թուրքը. հին Թուրքը, կեռք զգալով, թաթովը կը քերուըտի: Չիմանչեր տակաւին, յոգնեցուցիչ է մանչել: Կը կարծէ թէ ոջիլը չպիտի երկար ընէ: Թաթի երկրորդ հարւած մըն տայ: Բայց եթէ ոջիլը վախնար թաթին հարուածներէն, ոջիլ չէր կոչուեր: Թուրքը կը մխիթարուի, որ աղեղ մը ունի, երկու լարով աղեղ մը: Կուգայ Յոյնը: Յոյնը կը նշմարէ աղեղին երկու լարերը: Կը ցատկէ մէկ լարին վրայ: Ամէնէն դիւրինը, զոր կարելի է գրաւել: Թուրքը պիտի ուզէր պաշտպանել, բայց շատ ճարպիկ չէ, եւ որովհետեւ մէկ ձեռք ունի,— միւս ձեռքը, ինչպէս գիտէք, յատկացուցած ըլլալով յաւիտենապէս սաթէ համրիչը դարձնելու,— կը կորսնցնէ լարը:

Զար գաղափարներկը սկսին զառնալ խաղաղած առիւծին գանկին մէջ: Վերջապէս ինչպէս իր խելացութիւնը խորհուրդ կուտայ, կը գոհանայ միակ աղբիւրով, որ իրեն կը

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԲԵՄԸ ԵՒ ԺԱՊԱՒԷՆԸ,— Ռ. ՄԱՄՈՒԼԵԱՆ

Շարժանկարին մէջ երկու ձգտումներ կան որ կը դժուարացնեն այս արուեստին զարգացումը եւ որոշ դիմագիծ առնելը:

Մաս մը բեմադրիչներ կը ձգտին մասնաւոր արհեստագիտութեան մը (թէքնիք) որ շարժական պատկերին կուտայ տեսակ մը տօքիւմանթասիոն:

Իսկ երկրորդ դասակարգը կ'աշխատի թատերական արուեստին շարունակութիւնը տալ որոշ պատշաճումներով եւ փոփոխութիւններով եւ կը ձգտի կազմաւորել շարժանկարային թատերգութիւն մը, այսինքն ժապաւէնով տալ թատերական գործ մը:

Պէրնշթայնի «Մէլօ»ն, Պաթայի «Մերկ կինը» եւն. հետաքրքրական փորձեր են եւ յատկանշական երեւոյթ՝ նկատի առնելով այս երկու արուեստներուն տարբեր պահանջները:

Շարժանկարը ընդհանրապէս համագրական արուեստի կը ձգտի, մինչդեռ թատրոնը վերլուծական է:

Պէրնշթայնի «Մէլօ»ն տեսած եմ երեք տարի առաջ «Ժիմնազ»ի բեմին վրայ, իսկ շարժանկարը տեսայ դեռ վերջերս եւ տպաւորութիւնս բոլորովին տարբեր եղաւ: Պէրնշթայնի «Մէլօ»ն հոգեկան բարդ վերլուծումներու նրբին երանգները ունի որ բեմի միայն յատկացուած է. անոր զգայական գիծերը թափանցիկ են թատերական արուեստով, մինչդեռ շարժանկարին բեմադրիչը Ցիննըր զայն այլափոխած է եւ դանդաղեցուցած գործին տրամաթիկ զարգացումը: Պէրնշթայն վարպետ թատերագիր է, որ վերջին տասը տարուան ընթացքին յանկարծ շրջեց իր արուեստը, նորագոյն ոգի մը դրաւ անոր մէջ եւ դարձ մը ըրաւ ուժեղ եւ տիրական: Այդ մտափոխումին ծնունդն է նաեւ «Մէլօ»ն: Նիւթը թէեւ խառացած է մարդկային ոգեկոչումի երանգներով եւ ունի վարպետ դասաւորում մը: Բեմադրիչը բաւական փոխած է այս թատերգութեան իմաստը պատշաճեցնելու համար շարժանկարի: Եւ արդէն հեղինակը դատ բացաւ արգիլելու համար «Մէլօ»ի ներկայացումը սինեմաներու մէջ. որովհետեւ իր մտածումները ոչ թէ միայն այլափոխուած՝ այլ իր գործին տրամաթիկ կառուցուածքը եւ խօսակցութիւնը անյաջող եւ տկար գտաւ. սակայն դատարանը նկատի առնելով եղած ահագին ծախքերը այս ժապաւէն համար, թոյլատրեց: «Մէլօ»ն որպէս թատերական գործ ինքնատիպ է եւ հարուստ՝ ներքին ապրումներով, եթէ ոչ նիւթը բայց կառուցուածքը նորագոյն ոգիով գրուած: Սիրոյ անգիտակից համերգի մը արձագանգներով կը թրթռայ: Երեք սրտերու անիմանալի ալեկոծումներուն մէջ կը զգանք մարդկային զգացումներուն բովանդակ ողբերգութիւն մը:

Ահա նիւթը: Անծանօթ, անտաղանդ ջութակահարի մը կինը կը սիրահարի, առաջին հանդիպումին, աշխարհահռչակ ուրիշ ջութակահարի մը որ ամուսնոյն հին բարեկամը եղած է: Կ'ըլլայ հոմանուհին, բայց սիրականը շուտով կը ձանձրանայ եւ կ'ուզէ ազատիլ այս դժուարին կացութենէն:

Կինը կը պայքարի սիրոյ եւ գութի, այսինքն ամուսնոյն եւ սիրականին միջեւ: Ամուսինը կը հիւանդանայ. կինը զայն կը թունաւորէ, բայց քաջութիւնը չունենար մինչեւ ճակատագրական վախճանը հասցնելու եւ ինքզինքը Սէն գետը կը նետէ:

Անշուշտ Պէրնշթայն ճարտարօրէն կազմաւորած եւ հարստացուցած է հերոսներուն ներքին զգայական աշխարհը եւ խօսակցութիւնը վարպետի մը կնիքը կը կրէ. այնպէս որ կենդանի դարձուցած է անոնց ենթագիտակցական ապրումները:

Շարժանկարին մէջ, սակայն, կինը՝ ամուսինը խաբելէն վերջ կ'ուզէ լքել զայն եւ մեկնիլ տաղանդաւոր ջութակահարին հետ, բայց կը մեղքնայ իր ամուսինը եւ կ'անճրկի:

Ամուսինը հիւանդ կ'իյնայ եւ վիճակը կը ծանրանայ: Կինը այն ատեն կ'երազէ թէ թունաւորած է զայն եւ այս պատճառով անձնասպան կ'ըլլայ Սէն գետը նետուելով:

Հետաքրքրական կէտը հոն է որ միեւնոյն «վոտէթ»ներով՝ Կասպի Մօրլէ եւ Պլանշար (Շարլ Պօյէի տեղ Պրատսըն) խաղը տարբեր տպաւորութիւն կը թողուն երկու կտորներն ալ դիտողին վրայ: Սակայն շարժանկարին մէջ Պէրնշթայնի թատերգութիւնը կորսնցուցած է իր հոգեբուխ եւ սանձահար գնացքը, դարձած քնարական համադրութիւն մը, հակառակ լայն միջոցին եւ պատրական հորիզոնին:

×

Մեր հայրենակիցը՝ Ռուբէն Մամուլեան լայնօրէն արդարացուց իր անդուգական բեմադրիչի համբաւը:

Անշուշտ միջազգային բեմադրիչներն ալ բացարձակ ազատութիւնը չունին ընտրելու թէ՛ նիւթը եւ թէ՛ խաղացողները եւ վստահ եմ որ պարտադրուած է Ռ. Մամուլեանին խաղալ «Սիրէ զիս այս գիշեր» կտորը ինչպէս նաեւ Մօրիս Շըվալիէն եւ աւելորդ է ըսել որ Ռ. Մամուլեան բեմական ճարտարութեամբ տուած է լաւագոյն արժէքը այս տափակ եւ անարժէք նիւթին:

Բացի Ռուսաստանէն, ժապաւէնի ընկերութիւնները կապանքներ դրած են ամէն երկրի մէջ յանուն իրենց շահերուն: Մինչդեռ Խորհրդային Ռուսիան թէեւ տարբեր եւ միակողմանի նպատակներով կը մեկնի, եւ որոշ ձգտումներ կը հետապնդէ, սակայն բեմադրիչներուն տուած է լայն իրաւասութիւններ եւ նկատի կ'առնէ ժապաւէնին արուեստի գործ մը ըլլալու լուրջ պարագան: Քաղքենի երկիրներու մէջ շարժանկարի ճարտարարուեստը տակաւին չէ ազատագրուած եւ Մամուլեան առաջին զոհն է այս տնտեսական միահեծանութեան, այլապէս խոտոր կը համեմատի իրբացուիկ տաղանդը, գեղարուեստական հասկացողութիւնը եւ լայն զարգացումը իր վերջին ժապաւէններուն հետ:

Մեծ հիացող մը եղած եմ Մամուլեանին, երբ ան շատ հիանալի թատերախաղեր բեմ հանեց Նիւ-Եօրքի Գիլտ թատրոնին մէջ: Իսկ շարժանկարին տուաւ «Մըսթըր Հայտ եւ Տօքթօր Ճէքիլը» եւ եթէ լաւ ընտրէ իր նիւթերը եւ խաղացողները, Մամուլեան անտարակոյս գլուխ-գործոցներ կրցայ տալ մեզի: Ինչպէս ուրիշ առթիւ գրած եմ, Ռ. Մամուլեան մեծ բեմադրիչ է, որովհետեւ նկարագիր ունի զգացում կը դնէ եւ խորունկ հասկացողութեան տէր է մանաւանդ գործի մը մօտենալու իր անձնայատուկ եղանակն ունի:

Ռ. Մամուլեան լաւ կ'ուսումնասիրէ գրուածք մը, սակայն կ'ուսումնասիրէ նաեւ խաղացողները եւ «Սիրէ զիս այս գիշեր»ի մէջ Շըվալիէ փոխակերպուած է բարին լայն առումով, շնորհիւ Մամուլեանի գիտակից ոգիին:

Ան խորապէս կը դիտէ, հոգեբանական վերլուծումներու կ'ենթարկէ ամէն բան եւ ամենակարեւորը՝ գիտէ կենդանացնել, ապրեցնել իր շարժանկարի գործիքը: Անոր արհեստագիտութիւնը ինքնատիպ է, շարժանկարի յատուկ, նուազ կը զարգացնէ խաղացողները «տէքօր»ներու մէջ. այլ զանոնք կը դնէ շարժման մէջ, յանուն ամբողջութեան:

Մամուլեանի ստեղծագործ բեմադրութիւնը մարդկային ոգեկոչում մը ունի եւ քնարական երանգաւորում մը:

Շարժանկարի արուեստը բացառիկ վարպետ մը ունի ներկայիս միջազգային բեմի վրայ, յանձին Ռուբէն Մամուլեանի:

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

թայ՝ կուգայ Հայը, խաղ մը կը խաղայ եւ բոլորովին կը կողոպտէ իր նահապետը: Այն ատեն առիւծը բարի առիւծը, առիւծասիրտ հին ը, ոտքի կը կանգնի: Կատաղութիւնը կը պաշարէ զինք: Ահազանգ կը հնչեցնէ իր եղբայրներուն: ...անց կը փութան իր եղբայր...ութեան: Բազմաթիւ են անոնք: Անոնք ակռայ ունին եւ ժանիք: Վրէժխնդրութիւնը կ'ոգեւորէ զանոնք: ...խուժեն «շատ չարագործներուն» ...այ եւ կը յօշոտեն մռնչելով: Շատ ...ջարդած էին զիրենք, ուստի իրենց կարգին պիտի բնաջնջեն զանոնք: Այդպէս շարժեցաւ զօրախաղաց կին մը, անցեալ օր, իմ առջեւ, հանդէպ ճանճերուն: Կ'ափսոսամ, որ այդ փոքրիկ անասնիկներուն համար, տեսնելով որ անոնք հաւար ճիգ կը թափեն ազատելու համար սոսինձով ծեփուած թուղթէն: Բայց իրապէս «անհանդուրժելի էին այլեւս» աւելցուց:

Ահա այսպէս կատարուեցան փոքր Ասիոյ ջարդերը»:

Հայկական ջարդերը նկարագրելու այս չնական ձեւը իրապէս որ «անհանդուրժելի է»: Ոչ ոք գերազանցած է Ալպէր Լոնտրը այս լրջութեան մէջ: Ճիշդ է որ, վերջերս, ցանքած երեւակայութեամբ եւրոպացի գրագէտներ սովորութիւն ըրած են յիշելու Հայոց անունը, երբ պէտք ըլլայ անուանել օտար ցեղ մը վիրաւորիչ ձեւով: Փափաքելի է մեզի վայելել Ալպէր Լոնտրներու բարեկամութիւնը, — ո՛ այդ վաճառուած բարեկամութիւնները, — բայց կ'ուզենք, որ գիտնան թէ թուրքին ազատ մորթը ծծողները — կ'ըսեն իրենք, Եւրոպացիներէն՝ Հայերը զոհեր՝ ոչ միայն Թուրքին մագիլներուն, այլ եւ Եւրոպացիներուն ձեռքը: Եթէ Հայերը ծծող ցեղային Թուրքը, ինչո՛ւ համար էին իրենց ազատագրական կռիւները այն ատեն:

Ալպէր Լոնտրի այս լիրբ գրութեան դէմ, Marianne թերթին խմբագրութեան բողոքի նամակ մը գրած է Պ. Վահան Թէքէեան, ըսելով թէ Հայերը ազատագրական կռիւ մղեցին Թուրքերուն դէմ, որովհետեւ կը հարստահարուէին, անտրամաբանական պիտի ըլլար՝ եթէ Հայերը, Թուրքը ծծող ըլլալով հանդերձ, կռիւ մղէին ազատագրուելու: Թուրքն էր, որ կը ծծէր Հայը, ահա թէ ինչո՛ւ Հայը զէնք առաւ եւ կռուեցաւ Ֆրանսացիներուն հետ կողք կողքի, Արեւելեան Լեգէոնին շարքերուն մէջ:

Ալպէր Լոնտրները, փոխանակ այսպիսի դիւրին մրոտումներու, կ'արժէր, որ լաւ ուսումնասիրէին ազգերու պատմութիւնը: Որովհետեւ ի վերջոյ ընդվզեցուցիչ է, մեզի պէս փոքր ազգի մը զաւակներուն համար, տեսնել որ մեծ ազգերուն զաւակները, ինչպէս շատ ու շատ Եւրոպացի գրագէտներ, չեն գիտեր թէ ինչ կայ իրենց քիթէն անդին:

Ն.

ՊԻՏԻ ՍՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ՉԱՌՆԵԼ այն ձեռագիրները որ՝
1) ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ:
2) ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԷՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ:
3) ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ Ի ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՅՈԳՆԵՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ:

Ֆրանսայի ֆութպոլի մրցումները

■■■

Ֆրանսայի ֆութպոլի «փրոֆէսիոնէլ» նորաստեղծ խումբերուն մրցումները սպասուածէն աւելի հետաքրքրական հանգամանք մը կը ստանան, շնորհիւ իրարու հակասող արդիւնքներու, անսպասելի յաղթանակներու եւ չնախատեսուած պարտութիւններու: Ութ մրցումներէ վերջ, դեռ կարելի չէ ըսել թէ ո՞ր խումբն է որ ի վերջոյ յաղթական պիտի ելլէ եւ խլէ «Ֆրանսայի ախոյեան» տիտղոսը՝ որ ցարդ գոյութիւն չունէր, որովհետեւ երկրին բոլոր մեծ խումբերը դէմ առ դէմ հանող մրցահանդէս մը կարելի չէր եղած կազմակերպել — բաց ի «Ֆրանսայի Բաժակ»ի մրցումներէն՝ որոնց արդիւնքները սակայն, յաճախ չեն համապատասխաներ իրականութեան: Մինչ նոր կազմակերպութեամբ իւրաքանչիւր խումբ իր խմբակին ինը հակառակորդներուն հետ կը մրցի երկերկու անգամ եւ տասնըութ մրցումներէն վերջ կէտերու առաւելութեամբ առաջին դասուողն է որ միւս խմբակին — քանի որ կազմակերպութիւնը դիւրացնելու համար տասնական խումբէ բաղկացեալ երկու խմբակներ կան — առաջինին հետ մրցելով կ'որոշեն «Ֆրանսայի ախոյեան» խումբը:

Ութերորդ օր, Զինադադարի տօնէն օգտուելով «փրոֆէսիոնէլ» խումբերը իրենց ութերորդ խաղը կատարեցին: Փարիզի մէջ երկու մրցում կար, որոնց առաջինը դէմ առ դէմ կը հանէր մայրաքաղաքին խումբերէն երկուքը՝ «Ռէտ – Սթար – Օլէմփիք» եւ «Ք. Ա. տը Փարի» եւ երկրորդը՝ «Օլէմփիք տը Մարսէյլ»ը եւ «Քլիւպ Ֆրանսէ»ն: Այս վերջին մրցումը օրուան ամէնէն կարեւորը կը նկատուէ՛ր, տրուած ըլլալով այն գիտակցութիւնը որ Մարսիլիոյ խումբը ցարդ ցոյց տուած էր իր հակառակորդներուն վրայ, եօթը մրցումէն հինգը յաղթութեամբ եւ երկուքը հաւասար արդիւնքով վերջացուցած ըլլալով, մինչ «Ք. Ֆ.»ի խումբը հազիւ երկու յաղթանակ տարած էր. ամէն ոք ուրեմն կը նախատեսէր Մարսիլիոյ խումբին յաղթանակը եւ անոր փայլուն մէկ խաղը, քանի որ անգլիացի մարզիչի մը հսկողութեան տակ եւ շնորհիւ խումբին մէջ առնուած չորս անգլիացի խաղացողներուն՝ կ'ըսուէր թէ Մարսիլիոյ խումբը թէքնիքի տեսակէտով մեծ յառաջդիմութիւններ ըրած էր:

Որքան մեծ եղաւ ուրեմն Պիւֆալոյի մարզարանը հաւաքուած խուռն բազմութեան յուսախաբութիւնը, երբ «Ք. Ֆրանսէ»ի խումբը ջախջախիչ պարտութեան մը մատնեց Միջերկրականի կապոյտէն եւ մշտնջենական արեւէն զրկուելով Փարիզի մշուշոտ երկինքին տակ մրցելով իր սովորական արժէքէն շատ բան կորսնցնող Մարսիլիոյ խումբը: Այդ ֆիզիքապէս զօրեղ եւ հսկայ մարզիկներէ կազմուած խումբը չկրցաւ ոչ իսկ տասը վայրկեան իր ներդաշնակութիւնը գտնել եւ Փարիզի խումբին արագութեան եւ յաղթելու կամքին տակ գրեթէ կքեցաւ եւ տեղի տուաւ. մրցումին սկզբնաւորութենէն քառորդ մը վերջ «Ք. Ֆ.» արդէն երկու նշանակէտ շահած էր, իսկ դադարէն վերջ անիկա երեք կօլի անսպասելի յաղթանակով մըն է որ մրցումը վերջացաւ. երկրորդ խաղամասին սկիզբը, Ալքազար՝ որ Մարսիլիոյ խումբին լաւագոյն յառաջապահը եղաւ, ըրաւ նշանակէտ մը որմէ վերջ սակայն «Ք. Ֆ.» կրկին պարտադրեց իր խաղը ընելով երեք նոր նշանակէտ եւս, մինչ Մարսիլիոյ միեւնոյն Ալքազարը մրցման վերջաւորութեան երկրորդ մը եւս կ'ընէր, վերջնական արդիւնքը ըլլալով՝ 6—2 ի նպաստ «Ք. Ֆ.»ի:

«Ք. Ֆրանսէ» այս մրցումին համար բոլորովին փոխած էր իր խումբին կազմը. բերդապահ Կօնզալէս եւ երկու անգլիացի վերջապահները՝ Փարքըս եւ Ուսըման շատ վստահելի պաշտպանողական մը կազմած էին որուն առջեւ Մարսիլիացւոց յարձակողականի փորձերը կը խեղդուէին իրենց սաղմին մէջն իսկ: Իսկ յառաջապահներու գիծը՝ բաղկացած՝ Մօնսալէ, Պանիտ, Անտրուփ, Լօրան եւ Սանթիւպէրիէ բազմաթիւ անգամներ յաջողեցաւ խորտակել Մարսիլիոյ պաշտպանողական գիծը, որուն ատուղը՝ Շնօք — Ֆրանսացիութիւնը ընդունած Գերման մը — շատ դէշ վերջապահ մը եղաւ, ինչպէս բերդապահը:

Ութերորդ օրուան մրցումներէն վերջ լաւագոյն խումբի բարոյական տիտղոսը առ այժմ կ'երթայ Լիլի խումբին որ ութ մրցումի մէջ եօթը յաղթանակ տարած է եւ կը գրաւէ 14 կէտով Ա. խմբակին գլուխը, իր ետին ունենալով Մարսէյլը՝ 12 կէտով, Սէթը՝ 9 կէտով, Նիս, Նիմ, Ռասինկ Քլիւպ, Քլիւպ Ֆրանսէ, Իեէր, Միւլհաուզ եւ Էքսէլսիոր – Ռուպէ: Բ. խմբակին գլուխը կը գտնուին Անթիպ եւ Քան 11 կէտով, իրենց ետին ունենալով Մոնփէլիէ 10 եւ Ք. Ա. տը Փարի 9 կէտով, Ռէն, Սօշօ, Մէց, Ռէտ – Սթար, Ֆիվ-Լիլ եւ Ալէս:

Դասաւորումը կ'ըլլայ հետեւեալ ձեւով. — Յաղթական՝ 2 կէտ, հաւասար՝ 1 կէտ, պարտուած՝ ոչինչ: Յառաջիկայ կիրակի օրուան յայտագիրը Փարիզի համար կը պարունակէ հետեւեալ մրցումները. — Ռասինկ Քլիւպ տը Փարի ընդդէմ Քլիւպ Ֆրանսէի եւ Ք. Ա. տը Փարի ընդդէմ Օլէմփիք Ալէսի. այս վերջին մրցումը հաւանաբար տեղի ունենայ շաբաթ օր:

Ժ. Ե.

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՊՕՐՏՕՅԻ ՄԷՋ

—··—

ՊՕՐՏՕ, 11 Նոյ. (ցաւաջ). — Ինչպէս նախորդ տարիներ, այս տարի ալ տօնուեցաւ հայ ազատագրութեան ջահակիր՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը, հայկական «Տաւրոս» ճաշարանին մէջ, կիրակի օր (5 Նոյեմբեր):

Հայկական եռագոյնի ծալքերուն տակ զետեղուած էր Դաշնակցութեան զինանշանը, երկու կողմերը՝ հայկական եւ ֆրանսական դրօշակները: Բեմը զարդարուած էր անմահն Քրիստափորի, Ռոստոմի, Զաւարեանի եւ շատ մը ուրիշ հերոսներու նկարներով: Ճիշդ ժամանակին բազմութիւնը փութացած էր սրահ, մանաւանդ խանդավառ երիտասարդութիւնը որ հոգեկան պահանջ ունի Դաշնակցութեան խօսքը լսելու:

Հանդէսը բացուեցաւ «Մշակ Բանուոր»ով: Ընկ. Կ. Տօնէրեան քանի մը խօսքով Օրուան նշանակութիւնը պարզեց, որմէ վերջ ընկեր Պ. Անանեան եւ Պ. Մ. Մարտիրոսեան արտասանեցին յաջող կերպով: Երգեց Տ. Վ. Ճերմակեան: Օրուան բանախօսն էր ընկեր Ա. Քէնտէրեան, որ պատմեց թէ ինչ դժուարին պայմաններու եւ դաժան օրերու մէջ ծնունդ առաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որ մեր վերջին կէս դարու պատմութեան մէջ վճռական դեր կատարեց ազատագրութեան փշոտ ճանապարհին վրայ: Վերջացնելով, ըսաւ, Դաշնակցութիւնը միակ է Հայկական Դատի արդար հետապնդման ճամբուն վրայ, Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի իրականացման անողոք պայքարին մէջ: Քանի տարագիր հայութիւնը կը տուայտի օտար հորիզոններու տակ, Դաշնակցութիւնը պիտի ապրի եւ պէտք է ապրի մինչեւ հայրենիքի զրկուած ստանդական զաւակներու ամփոփումը՝ մայր հայրենիքի հարազատ հողին վրայ: Եղան արտասանութիւններ եւ խմբերգներ: Հանդէսը վերջացաւ «Փամ Բորոտան»ով:

Հանդէսէն վերջ ընկերներու եւ համակիրներու խումբ մը սեղաններու շուրջ բոլորուեցան, թնդացնելով յեղափոխական եւ մարտական խմբերգներով եւ յարգանքի խօսքեր ուղղեցին բոլոր այն յայտնի ու անյայտ հերոսներուն, որոնք գերեզման անգամ չունեցան եւ Խանասորի Արշաւանքով, Պանք Օթօմանով եւ ուրիշ քաջագործութիւններով, իրենց արեան վերջին կաթիլը գնով կերտեցին Մայիս 28ը: Ստեղծուած էր տաք մթնոլորտ մը եւ ներկաները դժուարաւ բաժնուեցան ուշ ատեն իրենց հետ տանելով յեղափոխական երգերու խոր ազդեցութիւնը:

Կ. Տօնէրեան

Օր. ՏԻՐՈՒՀԻ ՔԷՕԼԷՅԵԱՆ
ընդ
Պ. ՍԵՐՈՎԲԷ ՍԵՐՈՎԲԵԱՆ
Ամուսնացած
Փարիզ, 6 Նոյ. 1932
Սարսէլ Պուա – Քոլոմպ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Գործերու վիճակը Վիէնի մէջ

ՎԻԷՆ, 11 Նոյ (Յառաջ). — Մօտ վեց ամիսէ ի վեր, Վիէնի գործերու մասին բան չէ գրուած «Յառաջ»ին:

Անցեալ տարի գործերը շատ դէշ վիճակ մը կը ներկայացնէին, եւ մանաւորապէս հոկտեմբերէն մինչեւ այս տարուան մայիս ամիսը, աւելի ծանրացած էր: Վիէնի մէջ ունէինք աւելի քան 60 անգործ հայրենակիցներ, եւ խոշոր մաս մըն ալ շաբաթը 3—4 օր կ'աշխատէին:

Բայց այս տարուան մայիսէն սկսեալ, գործերը հետզհետէ բացուեցան եւ յունիս ամսուն արդէն բոլոր գործարանները սկսան շաբաթական վեց օր լրիւ աշխատիլ: Մինչեւ այսօր ալ շարունակ կ'աշխատին:

Վիէնի հայ գաղութը կը գտնուի երկու շրջաններու մէջ, Փօնթէվէք եւ Խաթրէզէն (առաջինը իր հետ ունենալով քաղաքի ծայրամաս Լաֆայէթ փողոցը): Ասոնք Վիէն քաղաքի արուարձաններն են 2—3 քիլոմեդր հեռաւորութեամբ: Հայ գաղութը, գրեթէ ամբողջութեամբ կը բնակի ու կ'աշխատի այս երկու վայրերուն մէջ: Բուն քաղաքին մէջ, հազիւ 8—10 ընտանիքներ կը գտնուին, որոնք արհեստաւորներ են եւ իրենց սեփական գործերն ունին:

Փօնթէվէքի շրջանին մէջ, հայ բանուորները կ'աշխատին Փէլէի կօշիկի գործարանը, որ կը բաղկանայ երկու բաժինէ կօշկակարանոց եւ խաղախորդարանոց: Այս երկու բաժիններուն մէջ, աւելի քան 200 է մեր բանուորներուն թիւը եւ գոհացուցիչ են օրականները: Այրերը կը ստանան օրական 22էն մինչեւ 32 Ֆր., իսկ կիները՝ 14էն 22: Աշխատանքը միայն ցերեկուան համար է: Հայ բանուորներ ունինք նաեւ, հետեւեալ քանի մը փոքր մանարանի եւ հիւսուածեղէնի գործարաններուն մէջ, — Տրնօլի, Մաքապլոն, Պայլ, Տիան, Տեմեթր, եւն.: Նոյնպէս մօտ տասը բանուորներ ունինք ձուլարանին մէջ: Այս քանի մը գործարաններուն մէջ ունինք մօտ 60 հայ բանուոր – բանուորուհիներ: Սոյն գործարաններուն օրականները գոհացուցիչ չեն, բաղդատելով գործերու աղտոտութեան եւ ծանրութեան հետ: Միայն ձուլարանի օրականները 28–30 Ֆր. է, իսկ աշխատանքը 8ական ժամէ բաժնուած է երեք «պահ»երու: Միւս գործարաններուն օրականները, այրերու համար 18էն մինչեւ 24—28 Ֆր. է, իսկ կիներու համար 16—18: Կ'աշխատին թէ ցերեկը եւ թէ գիշերը, բաժնուած 8ական ժամ երեք պահերու:

Այս շրջանին մէջ ունինք ներկայիս բոլորովին անգործ երեք հայ բանուորներ, որոնց մէկը դուրսէն եկած է եւ երկու ամիսէ ի վեր տակաւին գործ մը չէ կրցած ճարել, մէկ հոգի անկանոն թուղթ ունի: Իսկ մէկ հոգի ալ քանի մը օր առաջ, կօշիկի գործարանէն արձակուեցաւ ոչինչ պատճառով մը: Գործարաններուն մէջ, եւ մանաւորապէս կօշիկի գործարանը կանոնները այնքան խստացուցած են որ, ոչինչ յանցանք մը կամ դիմադրութիւն մը «շէֆ»երուն՝ անմիջապէս արձակել կուտայ:

Խաթրէզէնի շրջանին մէջ, Հայերը կ'աշխատին, գրեթէ ամբողջութեամբ Փասկալի հիւսուածեղէնի գործարանը: «Յառաջ»ի ընթերցողներուն ծանօթ է, այս տարուան մարտի գործադուլը, որ տեւեց երկու ամիս, մարտի սկիզբէն մինչեւ ապրիլի վերջերը: Այս գործադուլը կազմակերպուեցաւ գլխաւորութեամբ Փասկալի բանուորներուն, օրականներուն կրճատման համար: Երկու ամիս պայքարելէ վերջ պարտուեցան: Օրականներու զեղչը գործադրուեցաւ եւ կը գործադրուի այն պարագային, որ արդէն բանուորները շաբաթական 3—4 օր կ'աշխատէին:

Ներկայիս 4—5 ամիսէ ի վեր շաբաթական 48 ժամը լրիւ կ'աշխատին. բայց օրականները շատ խեղճ են, այնպէս որ այր մը կը շահի օրական ութ ժամ աշխատանքի համար 20—22 Ֆր., իսկ կիները կը շահին 15—16 Ֆր.: Այս տեղ ալ, թէ ցերեկուան աշխատանք կայ եւ թէ գիշերուան, բաժնուած 8ական ժամ երեք պահերու:

Այս շրջանին մէջ եւս ունինք 4—5 անգործ հայրենակիցներ, որոնք առ այժմ նպաստ կը ստանան քաղաքապետարանէն:

⁂Այսօր, Զինադադարի 14րդ տարեդարձին առթիւ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի վարչութիւնը, հինգ սկաուտներով, միացաւ թափօրին եւ զետեղեց ծաղկեպսակ մը, Անծանօթ Զինուորի դամբարանին վրայ:

Պալ – Ազբիւր

ՄԱՄՈՒԼ

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ

«Յուսաբեր»ի խմբագրականէն (5 Նոյ.).

— «Ինչպէս յայտնի է, այս տարի Ապրիլ 24ը, Հայ Նահատակաց Օրուան հանդէսը Գահիրէի մէջ կատարուեցաւ բոլոր հայ կուսակցութեանց եւ յարանուանութեանց մասնակցութեամբ: Կազմակերպիչ յանձնախումբը փափաք յայտնած էր, որ Օրուան առիթով եղած նուիրատուութիւններէն եւ ծախուած ժապաւէններէն գոյացած գումարը ծառայեցուի իբրեւ հիմնադրամ Յուշարձանի մը՝ յաւերժացնելու համար Հայ Նահատակներուն յիշատակը:

Գահիրէի Քաղաքական Ժողովը իւրացուց այդ գաղափարը եւ հանդէսէն ետք պաշտօն տուաւ նոյն կազմակերպիչ յանձնախումբին՝ հայթայթել 200 ոսկիի չափ գումար մը, որ՝ ըստ ճարտարապետ Պ. Կարօ Պալեանի կազմած նախահաշիւին՝ անհրաժեշտ է գլուխ հանելու համար իր յղացած Յուշարձանը:

Յանձնախումբը, գործի սկսելով, ուղղեց Հայ Համայնքին կոչ մը, ուր, ի միջի այլոց կ'ըսէ. —

«Յիշատակարանը հայ սերունդին պիտի պատգամէ, թէ հայ ժողովուրդը ուխտած է ազգային շքեղ կեանքի մշտածորան աղբիւր մը դարձնել իր մէկ Միլիոն Նահատակներուն խնկելի յիշատակը: Անոնք մարտիրոսացան, որ ցեղը ապրի. ու ցեղը պիտի ապրի՝ զանոնք անմահացնելով...»:

Յուշարձանը, որ պիտի կանգնուի, միայն մեծարանքի արտայայտութիւն չէ հանդէպ մեր Նահատակներու. այն նաեւ մարմնացումն է անյողդողդ ուխտի մը, թէ հայ սերունդները հաւատարիմ կը մնան այն գաղափարին, յանուն որու զոհուեցաւ մեր ժողովուրդը, — գաղափարը հայու ազատութեան եւ անկաշկանդ յառաջդիմութեան:

Ու մեր ցեղը պիտի յաղթէ, վասն զի հերոսական ձգտումը եւ ստեղծագործ ազնուական կորովը չեն կրնար տեղի տալ մակաբոյծ բարբարոսութեան առջեւ:

Այդ գիտակցութեամբ — մենք վստահ ենք ատոր — Գահիրէի հայ համայնքը, առանց կուսակցական եւ դաւանական խտրութեան, պիտի չզլանայ իրեն բաժին ինկած զոհողութիւնը՝ նիւթեղէն կոթողով մը յարգելու համար պաշտելի յիշատակը մեր Նահատակներուն:

Թող Ապրիլեան Յուշարձանները փռուին Գաղթաշխարհի բովանդակ տարածքին՝ վայրավատին ցեղի հոգիին մէջ միշտ վառ պահելով յիշատակը անջնջելի Թուականի մը, երբ ցեղ մը ամբողջ անճիտուեցաւ՝ ցեղային իտէալ մը յաւերժօրէն կենդանի պահելու համար»:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ՉՁԳՁԳԵԼ ԲԱԺՆԵԳԻՆՆԵՐՈՒ ՎՃԱՐՈՒՄԸ

“ՅԱՌԱՋ„Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 2

«ՄՈՒՐՍԻ ԳԼՈՒԽ, ԱՇԽԱՐՀ»...

Այդ օրը, Տամր-Ակոբ չկրցաւ համոզել Հազարխանին, աւելի ճիշդ, չուզեց աւելի յուզել անոր վրդոված հոգին, միտքը դնելով որ ինչ որ ալ ըլլայ, յաջորդ օրը պիտի մեկնի:

×

Զ. Մ. գիւղին ընդարձակ կալերուն վրայ ամբոխը խռնուած էր: Աշնան արեւոտ օր մը: Արեւը մօտեցեր է իր մայրամուտին: Արեւմուտքի երկնակամարը կաս-կարմիր արեւոտ շապիկ է հագեր, եւ իր կարմիր ստուերով Զ. Մ. գիւղին ճերմակ պատերը կարմիրով է ներկեր:

Հօտաղը իր հօրովելը երգելով, լծվարը, Հրաբաշխը, բոլոր դաշտային աշխատանքով պարապողները, բահերը ուսերնին, խոփն ու սամիները շալկած, զուարթ, դանդաղ քայլերով տուն կը վերադառնան, բայց, առանց տուն մտնելու կանգ կ'առնեն ընդարձակ կալերուն վրայ: Յայտնի է որ արտակարգ եռուզեռ մը տեղի կ'ունենար: Ծեր, երիտասարդ, կին, մանուկ ամէնքը, ամէնքը հոն էին: Լաց, աղաղակ, համբոյրներ, համբոյրնե՛ր, փոխադարձ համբոյրնե՛ր...:

Ամբոխը պաշարած է քանի մը երիտասարդներ, որոնք, ճամբորդի երեւոյթ ունէին, ամէնքը մէկ-մէկ պայուսակ ուսին քարշ ձգած, աջ կողմերէն կախուած մէկ-մէկ ջուրի գաւաթ, բուրդէ գուլպաները քաշած մինչեւ ծունկերը եւ վիզերը հաստ շալերով լաւ մը փաթթած: Եթէ հագուստի միակերպութիւն ըլլար, արտաքինէն դիտող մը զինուոր պիտի կարծէր զանոնք:

— Երթաք բարո՛վ, երթաք բարո՛վ, ձագուկներ, ասլաններս, տէրը օգնական, սուրբ Սարգիսը պահապան:

— Մնա՛ք բարով, մնաք բարո՛վ, մնաս բարով. ընքապապ մզսի, դուն Աստուծոյ «ամանաթ նամուսդ», նորեկ «չօճուղս», քեզի «ամանաթ», լաւ նայէ, աղէկ հոգ տար, եթէ որ ողջ մնամ ու երկիր գամ, քու ըրած բարիքիդ տակէն կ'ելլամ...:

Տամր Ակոբն էր որ չկրցաւ աւելի երկար խօսիլ, լացը խեղդեց կոկորդը եւ ամչնալէն երեսը դարձուց...

Հազարխանը այդ տեղ չէր: Գիւղի նահապետական օրէնքն ու ամօթխածութիւնը թոյլ չէին տար որ, երիտասարդ հարսեր, իրենց ամուսիններուն հետ միասին տեսնուէին մեծերուն մէջ: Այդ պատճառաւ ալ Հազարխանը չհամարձակեցաւ դուռնէն դուրս ելլել հակառակ իր բուռն փափաքին: Տանը մէջ, հակառակ իր բոլոր լացին եւ սրտագին թախանձանքին, երբ տեսաւ որ անկարելի է Տամր Ակոբը իր մտադրութենէն ետ կեցնելը յուսահատ, տեղի տուած էր... Վերջին անգամ քանի մը ջերմ բառերու փոխանակում, մէկ-երկու հաւատարմութեան, անմոռացութեան խօսք եւ քանի մը անխօս տաքուկ համբոյրներ, — այսքան էր Տամր Ակոբի մնաս բարովը իր նազելի կնոջ — Հազարխանին...:

Ու Հազարխանը, կուրծքին վիրաւոր եղնիկի մը պէս, ինքն իր մէջ կծկուած, բարձրացաւ վեր՝ «չարտախ»ը եւ կանգնեցաւ ցուիքին վրայ, նայեցաւ, երկա՜ր նայեցաւ: Արցունքներ անգին մարգարիտ հատիկներու պէս վար կը վազէին իր աչքերէն եւ կը թրջէին նուրբ այտերը:

Ճամբորդները արդէն բաւական հեռացեր էին գիւղէն: Տամր-Ակոբ ինչպէս եւ իր ընկերները, յաճախ ետ կը դառնային թաշկինակ թօթվելով, ու կը շարունակէին իրենց ճամբան:

Հազարխանը երկար մնաց չարտախը կանգնած, արցունքոտ աչքերով նայեցաւ դէպի այն հորիզոնը ուրկէ անցան ճամբորդները մինչեւ որ գիշերը իր սեւ առագաստները լարեց: Մինչեւ որ աստղերը փայլփլեցան երկնակամարին վրայ: Յոգնած ու ուժասպառ, ինքն ալ առանձնացաւ իր սենեակը ու երբ կը պատրաստուէր անկողին մտնել, դուռը զարնուեցաւ: Ընքապապ մխսին մէկ քանիներու հետ եկած էին «սիրտ առցունքի», խեղճ այրին մխիթարելու համար:

Հազարխանը ուզեց պաղարիւն երեւալ, ծածկել իր յուզումը, չէ՞ որ եթէ փորձուէր լալ, ընքապապը ձայնը պիտի լսէր: Տեսնուա՞ծ բան է որ ընքապապը իմանայ հարսին ձայնը: Ու խեղճ այրին սեւ լաչակովը ծածկած էր ամբողջ դէմքը, թաց աչքերը եւ դէմքին վիշտը պահելու համար ներկաներէն:

— Մխիթարուէ, զաւակս, մխիթարուէ, մինակ դուն չես, նայէ, անոր հետ 5—6 հոգի ալ գացին, անոնք ալ կին զաւակ ունին: Դիւրին բան չէ ամա, ի՞նչ ընենք... կը խօսէր Գուհար պաճին, որ գիւղի ամէնէն տարիքոտ կինն էր:

— Է՛հ, իրաւ, ուրիշներ ալ գացին ամա ընոնք իրանց նամուսը մինակ չթողուցին. ոըը կէսուր ունի, ոըը կեսրար, ոըը մար կամ հար, իսկ էս պեպախտը ո՛չ ոք ունի, ընդմիջեց ընքապապին կինը:

— Իրաւ է, իրաւ է, ձայն կուտային միւսները: Կէս գիշերը անց էր երբ որ հաւաքուողները ցրուեցան: Հազարխանը մնաց միակ իր սենեակին մէջ, այն ատեն զգաց որ, մինակ է եւ բաժնուած էր կողակիցէն: Դժոխք թուեցաւ իր սենեակը եւ այնքան ղառանցանքներով լի գիշերներ ապրեցաւ այնուհետեւ երկար ատեն:

×

Գարուններ եկան, ու գարուններ անցան... Զ. Մ. գիւղի աղբրագլխի ուռենիները, բազմաթիւ անգամներ, կանանչցան, բեհեզ հագան ու կրկին մերկացան... Պատուկ թառալին մէջ, մեծ թթենիի ծառերուն վրայ բոյն շինած արագիլները բազմաթիւ անգամներ նորոգեցին եւ կրկին լքեցին: Հազարխանը մանչ զաւակ մը ունեցաւ, իր վշտի եւ տառապանքի երկունքէն ծնած: Մեծցաւ զաւակը, կանանչ ու կարմիր գարուններ բոլորեց, բայց... դեռ մեկնած դարիպէն լուր մը չկար: Միայն մէկ կարճ տոմս մը իր մեկնելէն անմիջապէս յետոյ, հետեւեալ բովանդակութեամբ.

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՋԷ

(Շարունակելի)

Փարիզ եւ շրջակայքեր

Հ. Դ.

Յ.

ԵԻՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ ժողովի կը հրաւիրէ *ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԻ, ՓԱՐԻԶԻ* կոմիտէները այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 32 Ave. Gobelinsի անկիւնի սրճարանին վերնայարկը: Ներկայ կ'ըլլան ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ Ներկայացուցիչները՝ խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱԶԴԱՆ խումբի Ներթական ժողովը վաղը Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի վերնայարկը:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 63 րիւ տը լա Րէփիւպլիքի սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Ղարտաւորիչ Ներկայութիւն:

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

20 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հայոց եկեղեցիին սրահին մէջ, 15 Rue Bayard

Կը խօսի՝ Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF *սրահին մէջ*, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

20 Նոյեմբեր, Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին *Կը ներկայացուի՝*

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱԽՊԱՐ (ՁԱՒԵՇՏ) ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Տոմսերու գիներ՝ 4 եւ 5 ֆրանք

(Սահմանափակ թիւով ըէզէրվէ տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

Ոչ ոքի տոմսակ չղրկուիր

Տոմսերը վաղօրօք ապահովել Հրանտ-Սամուէլ գրատունէն

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ

Առաջին անգամ ըլլալով փարիզի հայ բեմին վրայ իտալացի նշանաւոր Թատերագիր Rovettaի յայտնի տռամը, որ եւրոպական բեմերու վրայ հսկայ յաջողութիւն գտած եւ մեծ աղմուկ հանած է

ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

ժամանակակից մեծ տռամ 3 արար՝ կուսակցական պայքարի կեանքէ

ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ՝ իր ամէնէն հոյակապ ստեղծագործութեան՝ կուսակցական լիտըր Ֆրանչիսքօ Գօրնալօրօյի դերին մէջ

Կը մասնակցին.— Տիկ. Տիկ. Սուրաբեան, Անահիտ, Գ.Գ. Շահխաթունի, Եր. Թօլայեան, Լաքքա, Սուրաբեան, Լեւոն Ցարուէ, Ս. Մագսուտեան. Կ. Սրապ

27 Նոյեմբեր, Կիրակի ցերեկ ժամը 2.45ին **Maison de la Mutualité***ի մեծ սրահին մէջ*

24, rue St. Victor, Paris (5)

Métro: Maubert-Mutualité

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐՆ՝ ԵՆ 20, 15 ԵՒ 10 ՖՐԱՆՔ

Կը ծախուին սովորական տեղերը. իսկ ներկայացման օրը, Թատրոնի կիշէն ժամը 12էն սկսեալ

ԷՐԻԿ – ԿՆԻԿ ԿԸ ՄՐՑԻՆ ՕԴԻՆ ՄԷՋ

առնէ անմիջապէս վճարել մէկ միլիոն տոլարի գումար մը, փակելով բոլոր հաշիւները:

Տիկին Մոլիսըն, անգլիացի քաջ օդանաւորդի մը կինը, երկուշաբթի օր օդանաւով մը ճամբայ ելաւ Լոնտոնէն, դէպ ի Քափ (Բարեյուսոյ Հրուանդանը): Իր ամուսինը այս հեռաւորութիւնը կտրած էր 4 օր եւ 17 ժամէն: Տիկինը կ'ուզէ կոտրել մրցանիշը: Իր չար բախտէն, ճամբորդութիւնը տաժանելի եղաւ, բուռն փոթորիկի մը պատճառաւ եւ օդանաւը ստիպուեցաւ վար իջնել Օրանի մէջ (Ալժերիա):

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ ԱԼ ԿԸ ՔԱԼԵՆ...

Երկու հազար հինգ հարիւր նախկին պատերազմիկներ Ուաշինկթըն հասան քալելով: Ասոնք յառաջապահներն են ամբողջ բանակի մը: Ուրիշ հինգ հազար հոգի ալ ճամբան են: Ասոնք պիտի սպասեն Ուաշինկթընի մէջ մինչեւ դեկտ. 5, խորհրդարանին ներկայացնելու համար իրենց պահանջները:

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ի ՆՊԱՍՏ ԱԶԳ. ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Շապին-Գարահիսարի

եւ շրջանի «Թագմիկ» հայրենակցական միութեան

Հովանաւորութեամբ յուշարձանի կեդրոնական հանգանակիչ յանձնախումբի

Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին

Maison de la Mutualitéի *մէջ*, 24 rue St. Victor, Paris (5)

Métro: Maubert - Mutualité

Կը ներկայացուի **ԱՆԴՐԱՆԻԿ** *ֆիլմը գեղարուեստական նոր բաժինով*

Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՈ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

եւ Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ

Կը մասնակցին՝ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Փարիզահայ երկսեռ երգչախումբը՝

ղեկավարութեամբ՝ Ն. ՍԷՐԳՕՅԵԱՆԻ,

տաղանդաւոր ջութակահարուհի ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ և սիրուած արուեստագէտներ:

Այդ օրը բոլորս Mutualitéի սրահը, կատարելու համար մեր ուշացած պարտքը հանդէպ մեծ հերոսին.

Հովանաւորող յանձնախումբի կազմը.— *Վռամշապուհ եպիսկ.* նախագահ, *Տիգրան խան Քէլէկեան* ատենապետ, *Պ. Պօղոս Էսմէրեան* փոխ ատենապետ, *Տօքթ. Պօղոս Քօլօլեան* ատենադպիր, *Պ. Արմենակ Համբարձումեան* գանձապահ, *Պ.Նշան Գալըպճեան* եւ *Պ. Էտկար Շահին* անդամներ:

Ծանօթ.— *Խճողումի տեղի չտալու համար կը խնդրուի տոմսակները հայթայթել նախապէս, Պ. Արմենակ Համբարձումեանի գրասենեակը* 52 rue du Faub. Montmartre, *եկեղեցւոյ խորհրդարանը, Գրատուն Հրանտ-Սամուէլ, ճաշարաններ՝ Հաճեան, Լիլա, Ֆլօրիա, Արապեան, նպարավաճառատուններ՝ Մէխիտիօնալ, Արարատ, Յարութիւնեան, իսկ ցերեկոյթին օրը տեղւոյ վրայ, ժամը 12էն սկսեալ:*

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ Կ. ԽԱՉԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է 1933 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 11ԻՆ

ՄԱՔ-ՄԱՀՕՆԻ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Տօքթ. Լ. Տէլ'Ամօռ եւ պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՎԵՐՈՆԻԿ ՏԷԼԼ'ԱՄՕՌԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Էսկիշէհիրցի Ջիւմրիւթ Տէտէեան, հօր անուն՝ Մատթէոս, մօր անուն՝ Մարի (ծընեալ Էպիւշիմեան): Ջիւմրիւթ ամուսնացած է եւ կը գտնուի Մարսէյլ: Իր ամուսնոյն անունը եւ մականունը անծանօթ: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր մօրեղբօր Արթին Էպիւշիմեանի (Էսկիշէհիրցի), 54 rue de la Mare, *Փարիզ* (20):

Կորսուած է *Վայանսի մէջ* Ave. Ecole Normale, *Նոյեմբեր 1ին, կնոջ պայուսակ մը որ կը պարունակէ ընտանեկան բազմաթիւ յիշատակներ: Գտնողին նուէր պիտի տրուի: Գրել Պ.* Gimbertի, Chirols, Ardèche.

ՋԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՕՆԵԻ ՄԷՋ

Պուլօնեը սիւռ Մէր 15 Նոյ. 932

Այսօր Պուլօնեի մէջ որսացուած է առատ հարան եւ մէրլան: Տանտիկիններ, օգտուեցէք առիթէն եւ կերէք հարան եւ մէրլան:

Imp. A. DER (Agopian)

17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Ան շատ անգամներ մեր սրճարանը կը յաճախէր եւ շատ մը Գերմանացիներու հետ մտերիմ յարաբերութիւններ ունէր. գիս ալ միշտ մտերմօրէն կը բարեւէր:

Երբ հաշուեսեղանին մօտեցայ, այս անծանօթը գլխու շարժումով մը բարեւեց զիս ու վստահ ըլլալով որ ուրիշ լսող մը չկայ, կամաց ձայնով մը ըսաւ.

— Որոշած եմ ուրիշ տեղ մը երթալ, որովհետեւ կը խորհիմ թէ այլ եւս այս տեղ շատ տաք պիտի ըլլայ ինծի համար: Երէկ գերման ոստիկաններ տունս եկան եւ անցագիրս քննեցին ու շատ կասկածեցան, թէեւ ապօրինի ոչինչ գտան: Տանտիրուհիս ալ ինծ յայտնեց որ տունին մէջ բնակող Գերմանացիներ իմ մասիս հարց ու փորձ կ'ընեն:

Շուրջս նայեցայ եւ տեսայ որ մեր սովորական յաճախորդներէն գերման հարիւրապետ մը ներս մտաւ. պզտիկ մը ցուցուցիչ ակնարկ մը ուղղեցի օտարականին:

Սպան դէպ ի հաշուեսեղանին առաջացաւ, սիկարէթ ապսպրեց եւ սկսաւ մօրս հետ կատակել: Քանի մը վայրկեան վերջը դուռը դարձեալ բացուեցաւ եւ զինուորական ոստիկաններու տեղակալ մը կեցաւ դրան առջեւ:

Ներսը գտնուողներուն խօժոռ մը նայեցաւ եւ իր աչքերը յառեց միջին տարիքով Պելճիքացիի մը կռնակին որ նստած էր սրճարանին մէջտեղի սեղանի մը առջեւ:

Ոստիկան սպան յօնքերը պռստեց եւ շրթունքները խածաւ: Ցետոյ մօտեցաւ եւ ուղիղ նայելով Պելճիքացիին.

— Դուք Ռուլըրսի բնիկներէն չէք. ձեր անցագիրը տեսնեմ» ըսաւ բարկութեամբ:

Մարդը հանդարտ՝ նայեցաւ անոր եւ ներսի մէկ գրպանէն հաստատագիրը ներկայացուց: Տեղակալը ուշի ուշով քննեց եւ անոր ճշգութենէն գոհ՝ ետ նետեց:

Մարդը սկսաւ թուղթերը ծալել:

Ցանկարծ ոստիկանը բռնեց անոր վերարկուին քղանցքէն և ուժով մը թօթուեց: Տակէն երկու ապահով – դնդասեղներ կ'երեւային անկիւնագծօրէն դրուած:

— Լաւ կ'ըլլայ որ հետս միասին գաք, գոռաց ոստիկանը, մարդուն օտարէն ուժգնօրէն քաշելով:

Օտարականը, որ հաշուեսեղանին կռթնած՝ կը դիտէր այս անսովոր տեսարանը առանց շարժում մը ընելու, յանկարծ ուղղուեցաւ եւ դէպ ի սպան յառաջանալով.

— Ձեզ հետ խօսիլ կ'ուզեմ, պարոն, ըսաւ:

Սպան զարմացումով անոր նայեցաւ:

— Լաւ, ի՞նչ կ'ուզէք:

Օտարականը երբ սպային դէմ ելաւ, կռնակը ինծի դարձուցած էր. յանկարծ տեսայ որ աջ բազուկը ուժգին մը ցնցեց ըսելով. — «Ռաուլ, գնա ետեւի դուռը պաշտպանէ»:

Անծանօթը մէկ կողմ քաշուեցաւ. իսկ ոստիկան սպան հոն կեցած էր մեռելի պէս տժգոյն, սեղանին ծայրը, դողդղացող մատներով ինքզինքը պաշտպանելու վիճակի մէջ: Ձախ կուրծքէն դուրս քաշեց մեծ դանակի մը կոթը, ցնցուեցաւ վայրկեան մը, աչքերը դարձուց, ցոյց տալով ճերմկուցը, եւ կոյտի մը պէս տախտակամածին վրայ կծկուեցաւ:

Ռաուլ ցատկեց խոհանոցը, հարիւրապետին առջեւէն՝ որ հաշուեսեղանին կռթնած այս անցքերը կը դիտէր: Տեսաւ օտարականը որ սրահին մէջտեղ հանդարտ կեցած էր. մինչ ոստիկանը հայհոյանքով մը խոյացաւ անոր վրայ:

Սեղանին վրայէն շիշ մը առնելով՝ անծանօթ մարդը յարձակման սպասեց. յետոյ մէկ կողմ սլանալով վերջին վայրկեանին, շիշովը զարկաւ ոստիկանին որ ինկաւ գզայալլիկ:

Մարդը հանդարտ շիշը դարձեալ սեղանին վրայ դրաւ, Ռաուլի գաւաթին մէջ մնացած գինին խմեց եւ սրճարանէն դուրս ելաւ առանց բառ մը արտասանելու, քանի որ ոչ ոք ուզեց զինքը կեցնել:

Այլ եւս երբեք զինքը Ռուլըրսի մէջ չտեսայ:

Օր ցերեկով գերման ոստիկանին սպանութիւնը մեր սրճարանին մէջ, այդ միջոցներուն կրնար ծանրակշիռ հետեւանքներ ունենալ մեզ ամէնուս համար, եթէ հարիւրապետը հարցաքննութեան միջոցին չյայտարարէր որ ամբողջ դէպքը տեղի ունեցած էր բոլորովին անսպասելիօրէն եւ թէ մեզմէ ոչ ոք չէր շարժած:

ՔԱՑՁԵՐԻՆ ԵՏԵՒԷՆ

—..—

ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ՓԱԽՈՒՍՏ ՊԱՆԴՈԿԻ ԾՈՒՂԱԿԷՆ

1916ի ամառն էր: Արեւը պայծառօրէն կը փայլէր եւ կենդանութիւն կուտար Ռուլըրսի. թռչուններուն գեղգեղանքը հաճելի հակապատկեր մը կը կազմէր գրեթէ անվերջ հրացանաձգութեան ձայներուն:

Անմիջապէս հասկցայ որ Ռուլըրսի մէջ արտակարգ դէպք մը տեղի պիտի ունենար: Բոլոր Գերմաններուն մէջ մեծ ոգեւորութիւն կը տիրէր. բայց այս ոգեւորութիւնը բոլորովին նոր էր եւ չէր նմաներ յարձակումի սովորական իրարանցումին որ կը կատարուէր յաճախ:

Երբեմն այնպէս կը թուէր թէ մեր յաղթականները բոլորն ալ յիմարացած էին:

Ցոգնաբեկ զօրախումբեր իրենց ժամանակը կը վատնէին ապակիի պէս փայլեցնելով հիւանդանոցին տախտակամածները. ատոր համար անշուշտ պատճառ մը կար:

Օր մը Ստեֆան, լեհ լրաբեր մը, որ անգամ մը Գերմանները չսիրելը ինծ յայտնած էր՝ նրբանցքին մէջ զիս կեցուց եւ մրմնջեց.

— Քայզէրը գալ շաբթու Մէնէն պիտի երթայ. յետոյ ալ հոս պիտի գայ:

Ուրեմն ա՛յդ էր պատճառը: Արժանահաւատ լուր մը ստանալու համար ամբողջ օրը ուղեղս չարչարեցի:

Եթէ յաջողէի գերման կայսրը ըմպաննել!

Երկուշաբթի օր Քայզէրին մեզի այցելելու լուրը հասաւ:

«Գանթին Մա»ն առտուն կանուխ գըրան առջեւ եկաւ եւ առօրեայ բանջարեղէնները տուած միջոցին ձեռքիս մէջ սահեցուց գնդասեղի բարձիկ մը:

Ուրեմն անոնք ալ գիտէին: Երբ բարձիկը բացի, սենեակիս մէջ, հետեւեալ երկտողը գտայ.— «Քայզէրը Ռուլըր պիտի այցելէ գալ շաբթուան վերջերը, կարճ քննութեան մը համար. անգլիական Օդային Սպասարկութեան համար անհրաժեշտ են ԺԱՄԱՆՈՒՄՆ ու ԹՈՒԱԿԱՆԸ»:

Թարգմ. *Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ*

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

17 Novembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

Է. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2037

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

… ԱՓՍՈ՜Ս ՈՐ ՄԵՌԱԾ Է

Սովորութիւնը կ'արգիլէ նախատել մեռելը։

Իսկ սովորութիւնը ի՞նչ կ'ըսէ, երբ արարած մը — կը համարձակի սրիկայաբար նախատել ոչ միայն ամբողջ ժողովուրդ մը, այլ եւ անոր մէկ միլիոն մեռելները։

Այդ զարշելի, այդ շնական եւ անբարոյական արարքին մէջ բռնուած է, ահաւասիկ, — Ալպէռ Լոնտրը։

Աշխարհ մեղքցաւ, երբ այս լրագրողը զոհ գնաց Կարմիր Ծովուն մէջ, նաւաբեկութեան մը հետեւանքով։

Իսկ աշխարհը ի՞նչ պիտի ըսէ հիմա, երբ այդ «մարդ»ը իր յետ-մահու ձեռագիրներուն մէջ երեւան կուգայ իբրեւ անգերազանցելի հրէշ մը։

Պէտք է սուրբերու կարգը դասել Փիէռ Լոթիներն ու Քլոտ Ֆառէռները, կարդալէ յետոյ Ալպէռ Լոնտրի աննախընթաց վիժուածքը։

Թո՛ւրքը, ջարդարար Թո՛ւրքն անգամ չհամարձակեցաւ այդպէս բացատրել իր սարքած արեան բաղնիքները։

Գազանաբարոյ, աւարառու Թուրքն անգամ, որ այնքան հնարամիտ է լուտանքներու ինչպէս բարբարոսութեանց մէջ, չգրեց թէ Հրեան, Հայը, Յոյնը «ոջիլներ» էին «ծերուկ եւ խաղաղ առիւծի մը վրայ», եւ ինքը, «բարի առիւծը, առիւծասիրտ Թուրքը» առտու մը կատղելով, մռնչելով յօշոտեց զանոնք։

Թէ անոնք «ճանճեր» էին, «անհանդուրժելի էին այլ եւս», ուստի բնաջնջեցին, «ինչպէս զորովագութ կին մը վարուեցաւ ճանճերուն հանդէպ»։ (Տես երէկուան «Յառաջ»ը)։

Ընդհակառակն, ան պատմեց թէ, օրինակ, Հայն ու Թուրքը «եղբօր պէս կ'ապրէին», բայց «կոմիտէճի»ներ եկան, ապստամբութիւն սարքեցին, եւ իրենք ստիպուեցան «միջոցներ ձեռք առնել»։

Անոնք այսպէս բացատրեցին, գոնէ 1915ի սարսափները, որոնց նմանը չէ արձանագրած ոչ մէկ պատմութիւն։ «Նոյն իսկ Օսմ. պատմութիւնը», ինչպէս կ'աղաղակէր համիտեան ջարդերն արդարացնող գլուխ մը, հանգուցեալ Ահմէտ Րիզան, Ծերակոյտի բեմէն…

Եւ ահաւասիկ շրջուն թղթակից մը, շռնդալից «ռըփորթաժ»ներու մանրավաճառ մը, որ Փոքր Ասիոյ ջարդերը կը պատմէ ճիշդ այնպէս ինչպէս եթէ պաշտօն ստանձնած ըլլար նկարագրելու ո՛ր եւ է կրկէսի մը, շարժանկարի մը կամ ինքնաշարժի արկածը մը մանրամասնութիւնները։

Եւ կը գտնուի գրական-գեղարուեստական թերթ մըն ալ, շքեղ տպագրութեամբ եւ լուրջ բովանդակութեամբ, որ պատի՛ւ կը համարէ տեղ տալ այդ հրէշային, հակամարդկային սրբապղծութեան։

Տեղ կուտայ, արատաւորելով իր անունն ալ, — «Մառիան» (Ֆրանսա)։

Ուրեմն, այդ հանդէսի խմբագրութեան մէջ չէ գտնուեր մէկ հատիկ մարդ, որ քիչ մը պատմութիւն գիտնար։ Կա՛մ, եթէ չի գիտեր, բարեխղճութիւնն ունենար մէկուն — միւսին հարցնելու, Արեւելքի վերաբերեալ ո՛ր եւ է գիրք, նոյն իսկ «Լառուս»ը թղթատելու։

Տարրական դպրոցի աշակերտ մը անգամ, եթէ փողոցէն անցած ատեն պատմէիր թէ այսպէ՛ս կը ջարդուին ժողովուրդները — ո՛ր եւ է ժողովուրդ — ապշահար երեսդ պիտի նայէր եւ գոնէ քանի մը հարցումներ պիտի ուղղէր։

Մառիա՛ն, Մառիա՛ն, ահա թէ ի՛նչպէս կը պղծեն քեզ քու զաւակներդ։

Եւ քո՛ւ լեզուովդ։ Քո՛ւ մայրաքաղաքիդ մէջ, յամի շնորհաց 1932 թուականին։

Այնպիսի շրջանի մը մէջ ուր 60,000 փախստականներ — «ոջիլներ» ու «ճանճե՛ր» — կը շնչեն քու պողոտաներուդ վրայ, ամէն տեղ եւ ամէն ժամ զգացնելով քու եւ միւսներուն ահաւոր, անքաւելի մեղքը՝ կատարուած սպանդին մէջ…

Ֆրանսական է բառը, — lèse — humanité.

Մառիա՛ն, Մառիա՛ն, ի՞նչպէս կը հանդուրժես մարդկութեան դէմ կատարուած այս ոճիրին, գրիչով եւ մամուլով կատարուած այս դիւային խնջոյքին, — դուն որ այնքան լաւ գիտես այս հալածական ժողովուրդին պատմութիւնը, եւ նոյն իսկ արիւն թափած ես անոր համար։ Ինչպէս ան՝ քեզի եւ նմաններուդ համար։

Թերթերը կը գրեն թէ՝ արձան մը պիտի կանգնուի Վիշիի մէջ, ի պատիւ Ալպէռ Լոնտրի, որ այնտեղ ծնած է։

Սքանչելի՜։ Եւ թող արձանին վրայ քանդակեն, երկաթագիր եւ անջնջելի, — թէ այս այն «հերոս»ն է որ «շատ պարզ հարցի մը» վերածեց, «անհանդուրժելի ճանճերու եւ ոջիլներու» ոչնչացման հետ բաղդատեց աշխարհասասան Զարհուրանք մը, — մէկ միլիոն այրերու, կիներու, ծերունիներու եւ ծծկեր երախաներու բնաջնջումը՝ բիրով, կացինով, սուինով, բահ ու բրիչով, անտառներու մէջ խեղդելով, գոմերու եւ եկեղեցիներու մէջ վառելով, գունդագունդ լեռներէն վար գլորելով, գետերու մէջ հրացանի բռնելով կամ բռնի անօթութեան դատապարտելով։

… Բողո՛ք մը, բողոք մը համատարած եւ համազգային։

Գրեցինք թէ գրագէտ մը բողոքած է արդէն, առաջին առթիւ։

Պատիւ իրեն։ Բայց, չի բաւեր։ Չի բաւեր։

Ուրիշ ատեն, աժեմ – չաժեմ խնդիրներու համար աշխա՛րհ կը դղրդացնենք։

Հարկ է արդար ցասումի, խորունկ դառնութեան աղաղակ մը արձակել ոչ միայն «Մառիան»ի, այլ եւ ամբողջ ֆրանսական պարկեշտ մամուլին մէջ։

Թող բոլորն իմանան, որ թէեւ պարտուած՝ բայց ուժ ունինք մռնչելու, երբ կը խաղան մեր ջարդուփշուր մեռելներուն հետ։

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՁԱՅՆ ՀԵԾԵԾԱՆԱՑ…

Ի՛նչքան սրտառուչ նամակներ՝ Յառաջի գզրոցներուն մէջ։

Շատ մը բաժանորդներ, իրենց նոր բաժնեգինը ղրկած կամ հասցէն փոխած ատեն, գրի կ'առնեն իրենց մտածումներն ալ։

«Յօդուած գրելու» յաւակնութիւն չունին անոնք։ Բայց, երբեմն աւելի բան կ'ըսեն քան շատ մը յօդուածագիրներ։

Ահա մէկը, Ի. Ն. Թ., Մարսէյլէն.

— «Ազնի՛ւ եւ քաղցր «Յառաջ», ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր ներկայ անստոյգ կեանքը, որուն մէջ կը հիւծուինք, մանաւանդ Մարսէյլի սա կեդրոնին մէջ։

Դպրոց պիտի գնէինք, եկեղեցին ալ վրայ տուինք։ Այսօր մեր զաւակները օտար դպրոց ղրկելու ստիպուած ենք մեծ դժուարութեամբ եւ շատերն ալ փողոցները կը թափառին։

Չէ՞ք խղճար մեզի, ո՛վ մամուլներ եւ նոր սերունդին փրկութեան համար լացողներ։ Անպայման ձեր կողմէ նշանակուած լրատուներո՞ւ պիտի սպասէք որ նկատի առնէք. մի՞թէ մեր աղաղակը ձայն հովեաց անապատի՞ է։

Ես այսօր հինգ զաւակի տէր եւ կեանքի դառնութիւններով լեցուած ազգին մի անարժան զաւակն եմ, բայց ազգութիւնս ամէն բանէ վեր է. կը թողո՞ւք որ նորածինս ալ օտար եկեղեցւոյ մէջ մկրտել տամ, քանի որ Մարսէյլը եկեղեցի չունի։

Կը խնդրեմ անարժան գրութիւնս տեղաւորել «Յառաջ»ի մէջ անկիւն մը, իբրեւ խորին աղերս մը»։

Ի՛նչ խօսք որ, խոնարհ աշխատաւորներ, արհեստաւորներ ընդհանրապէս աւելի զգայուն սիրտ ունին, քան մեր ազգային երեւելիներն ու գոյնզգոյն ուսումնականները։

Այս՝ մէկն է միայն։

ՎԱՀԷ

Պ. Դ. ՇԱՀՎԵՐԴԵԱՆ ՍՕՖԻԱ ԿԸ ՀԱՍՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՈՍՏԻԿԱՆԻ ՄԸ

ՍՕՖԻԱ, 11 Նոյ. (Յառաջ). — Ներքին նախարարութեան կողմէ եղած արտօնութեան վրայ, Սօֆիա հասան Դ. Շահվերդեան եւ Գարտաշեան։ Իրենց հետ, նաեւ, Ներգաղթի պուլկարահայ… յանձնակատարը, ոմն Լեւոն Արապեան։

Շահվերդեան պիտի զբաղի Հայաստան մեկնելիք գաղթականներու խնդրով։ Թէեւ Այթօսի գաղթականներու մասին կը գրուի ու կը խօսուի, բայց, ինչպէս կ'երեւի, Շահվերդեան ամէն մէկ քաղաքէ զատում պիտի կատարէ։ Ֆիլիպէի մէջ եւս պատրաստուողներ կան։

«Զարիա» թերթը իր երէկուան թիւով կը գրէ.

— «Գըրճալըէն (սահմանագլուխ) յունական իշխանութեանց կողմէ իբրեւ բոլշեւիկ լրտեսներ մատնանշուած են Դ. Շահվերդեան, Գարտաշեան եւ Լեւոն Արապեան։ Ստուգուած է, սակայն, որ անոնք Հայաստան մեկնելիք հայ գաղթականներու խնդրով զբաղելու համար եկած պաշտօնեաներ են»։

Պ. Դ. Շահվերդեան եւ իր երկու ընկերները ոստիկանի ընկերակցութեամբ մինչեւ Սօֆիա բերուած են։ Բայց, հոն ազատ թողուած են։

ՏՐՈՑԿԻ ՏԱՆԸՄԱՐՔԱ Կ'ԵՐԹԱՅ

Թայմզի Պոլսոյ թղթակիցը կը գրէ թէ Տրոցկի իտալական նաւ մը նստաւ Նոյ. 14ին, Մարսէյլ եւ անկէ Քոփէնհակ երթալու համար։ Եթէ սքանտինաւեան երկիրները արտօնութիւն չտան բնակելու, Տրոցկի Թուրքիա պիտի դառնայ 8—10 շաբաթէն։

Թղթակիցը կ'աւելցնէ թէ Տրոցկի դանիական կառավարութենէն արտօնութիւն ստացած է մէկ շաբաթ բնակելու Քոփէնհակ, ուր դասախօսութիւններ պիտի տայ ռուսական յեղափոխութեան մասին, ընկերվարական ուսանողներու ընկերակցութեան առջեւ։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ֆրանսայի նոր ելմտացոյցը

ՆՈՐ ՏՈՒՐՔԵՐ, ԿՐՃԱՏՈՒՄՆԵՐ, ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆ ԵՒՆ.

Կառավարութիւնը խորհրդարանին յանձնեց 1933ի ելմտացոյցը, որ պատրաստուած է մեծ դժուարութեամբ եւ գիշերաջան տքնութեամբ։ Նախատեսուած հասոյթներու գումարն է 47,801,879,053 ֆրանք, իսկ ծախքերու գումարը՝ 47,779,739,843։ Ինչպէս գրած ենք ժամանակին, բաց կը նախատեսուէր 12 միլիառ ֆրանք։ Այս բացը գոցելու համար, որոշուած է 2500 միլիոն ֆրանք ճարել նոր եկամուտներով եւ 1468 միլիոնի կրճատում կատարել։ Պաշտօնեաներու թոշակները հարիւրին 2—10 կրճատելով, կը յուսան ճարել 773 միլիոն ֆրանք։ 595 միլիոն ալ պիտի ճարուի կրճատելով նախկին պատերազմիկներու եւ հանգստեան թոշակի գումարէն։ 3620 միլիոնի փոխառութիւն մը պիտի կնքուի, հոգալու համար հանգստեան թոշակի եւ հանրօգուտ շինութեանց ծախքերը։

1925էն ի վեր Ֆրանսայի ելմտացոյցը շարունակ կ'աւելնար։ Այդ շրջանին 33 միլիառ էր, 1926ին բարձրացաւ 37,338 միլիոնի, 1927ին՝ 39,541 միլիոնի, 1928ին՝ 42,445 միլիոնի, իսկ 1930ին 50,398 միլիոնի։ 1932ի ելմտացոյցը պիտի ըլլար 53,467 միլիոն ֆրանք, բայց ահագին բաց գոյացաւ։ Իսկ 1933ի նախահաշիւը 56 միլիառ էր, իր սկզբնական վիճակին մէջ։ Ուրեմն, ահագին զեղչ կատարուած է։ Առաջին նախահաշիւը կը ներկայացնէր 55,980 միլիոն ծախք եւ 43,880 միլիոն հասոյթ։ Ուրեմն, աւելի քան 12 միլիառի բաց մը։

Այս ահաւոր բացին գլխաւոր պատճառներն են եկամուտներու նուազումը եւ ծախքերու յաւելումը։

Պատերազմական պարտքերու խնդիրը

Եւրոպական եւ ամերիկեան մամուլը սիւնակներ կը նուիրէ պատերազմական պարտքերու հարցին, որ կնճռոտ հանգամանք մը առած է, իբրեւ հետեւանք Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի նոր ծանուցագիրներուն։

Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է թէ նախագահ Հուվըր տրամադիր է զիջումներ ընելու, իսկ խորհրդարանը անհաշտ կը մնայ։

Ամերիկեան թերթերը դիտել կուտան թէ Եւրոպան դեռ նոր սկսաւ վճարել իր պարտքերը։ Տնտեսագէտներու հաշիւով, մինչեւ հիմա վճարուած է երկու միլիառ 600 միլիոն տոլար կամ 65 միլիառ ֆրանք, ինչ որ կը նշանակէ փոխ տրուած գումարին աւելի քան մէկ քառորդը։ Երկիրէ երկիր հաշուելով, Ֆրանսան մինչեւ հիմա վճարած է 486 միլիոն տոլար։ Արդ, Ամերիկացիները դիտել կուտան թէ Ֆրանսան չէ վճարած նոյն իսկ պատերազմի ատեն տրամադրուած ապրանքներուն փոխարժէքը, որ կը հասնի 400 միլիոն տոլարի։ Մինչդեռ, ահա հաշիւները ցոյց կուտան թէ 486 միլիոն տոլար վճարուած է։

Ֆրանսական ծրագիրը եւ Գերմանիա

Գերմանական թերթերը խստօրէն կը քննադատեն զինաթափութեան ֆրանսական ծրագիրը, որ հրատարակութեան տրուեցաւ ամէն կողմ։ Բանակին օրկանը այս առթիւ գրեց խմբագրական մը, որուն խորագիրն է, — «Անընդունելի»։ Գործարանատէրներու օրկանը դիտել կուտայ թէ «Ֆրանսան «ոչ» կը պատասխանէ հաւասարութեան մեր պահանջին»։ Ուրիշ ազգայնական թերթ մը խոշոր տառերով կը յայտարարէ. «Ֆրանսական ծրագիրը կոպիտ փորձ մըն է խաբէութեան»։ Հիթլէրի օրկանը կը ծաղրէ ծրագիրը, կոչելով զայն «զինաթափութիւն՝ Գերմանիոյ դէմ»։ (Զինաթափութիւնը չակերտաւոր)։ Ուրիշ թերթեր խափանարար ձեռնարկ մը կը հռչակեն Էրիոյի ծրագիրը։ Ձախակողմեան մամուլն ալ չի հաւնիր ֆրանսական ծրագրին։ Մէկ խօսքով, ամբողջ մամուլը միաձայնութեամբ հակառակ է։

Ազգայնական խլրտումներ Եգիպտոսի մէջ

1918 Նոյ. 13ին էր որ հանգուցեալ Զաղլուլ փաշա ներկայանալով անգլիական մարզպանութեան, Եգիպտոսի անկախութիւնը պահանջեց։

Ամէն տարի այս առթիւ ցոյցեր կը կատարուին ազգայնականներու կողմէ։ Այս տարի վարչապետ Սըտքը փաշա արգիլեց հրապարակային ցոյցերը, որպէսզի խռովութիւններ չծագին։ Իբրեւ հետեւանք այս արգելքին՝ չտեսնուած ուժգնութեամբ հրատարակութիւններ եղան անգլիական աշխարհակալութեան եւ Սըտքը փաշայի դէմ, որ կ'ամբաստանուի իբրեւ պարզ գործիք մը Անգլիացիներուն ձեռքը։

Այս արգելքէն յետոյ, կրթական նախարարը հրամայեց վտարել համալսարանի եւ բարձրագոյն վարժարաններու 41 ուսանողները որոնք փորձած էին միթինկ մը գումարել Բուրգերուն ստորոտը։

Կ'ըսուի թէ այս ուսանողները կ'ուզէին դասադուլ սարքել համալսարանին եւ բարձրագոյն վարժարաններուն մէջ, իբր բողոք կառավարութեան որոշումին դէմ։ 1929էն ի վեր ուսանողներուն արգիլուած է քաղաքականութեան խառնուիլ։

Ահռելի թայֆուն Ճափոնի մէջ

ԱՆՀԱՇՈՒԵԼԻ ԵՆ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԵՒ ՆԻՒԹԱԿԱՆ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

Թոքիոյէն կը հեռագրեն թէ նոյ. 14ին ահռելի թայֆուն մը աւերեց հարիւրաւոր քիլոմեթր տարածութիւն, քաղաքին հիւսիսը եւ շրջակաները։

Հազարաւոր մարդիկ մեռան։ Աւելի քան 10,000 տուներ քար ու քանդ եղան։ Երկաթուղիի, հեռախօսի եւ հեռագրի հաղորդակցութիւնները դադրեցան։ Թայֆունը մանաւանդ աւեր գործեց Լուչուու կղզիներուն մէջ, ուր անհաշուելի են մարդկային եւ նիւթական կորուստները։ Հողային երկու մեծ փլուզումներ պատահեցան Եօքոհամայի մէջ, ողջ – ողջ թաղելով բազմաթիւ մարդիկ։

Պաշտօնական հեռագրի մը համաձայն, 120 հազար տուներ ողողուած են Թոքիոյի նահանգապետութեան մէջ, իսկ Եօքոհամայի մէջ 13 հազար տուներ ծանրապէս վնասուած են։

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Քանի մը օրէ ի վեր զրոյց կը շրջի թէ վարչապետ ֆոն Փափէն եւ Հիթլէր գաղտնի բանակցութիւններ կը կատարեն, դահլիճին վերակազմութեան համար։ Խիստ գաղտնապահութիւն կը տիրէ այս մասին։

Վերջին լուրերու համաձայն, ֆոն Փափէն պիտի հրաժարի, եւ Լոնտոնի դեսպան պիտի նշանակուի։

Երկուշաբթի օր վճռական տեսակցութիւն մը տեղի պիտի ունենայ Հինտէնպուրկի եւ ֆոն Փափէնի միջեւ։

ՆՈՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

—.—

Երեքշաբթի օր հաղորդած էինք թէ Էջմիածնի մէջ կաթողիկոս ընտրուած է տեղապահը, Խորէն արք. Մուրադբէգեան։

Փարիզի հոգեւոր հովիւ Վռամշապուհ եպսկ., այս առթիւ հետեւեալ հեռագիրը ստացած է Նոյ. 14 թուականով։ (Յապաղած՝ Մոսկուայի մէջ)։

— «Նորընտիր Գեր. Հոգեւոր Խորհուրդը ձեզի կը հաղորդէ թէ 12 Նոյեմբերին Խորէն արք. ընտրուեցաւ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց եւ օծումը կատարուեցաւ 13 Նոյեմբերին։ Յիշատակեցէք իր անունը պատարագի ատեն եւ լուրը հաղորդեցէք թերթերուն»։ Գարեգին եպ.

Նորընտիր կաթողիկոսը 55—57 տարեկան է, ծնած՝ Թիֆլիսի մէջ։ Աւարտած է Ներսէսեան վարժարանը եւ վարած՝ ուսուցչական պաշտօններ։ 1920ին Ամերիկա գնաց Քաջազնունիի պատուիրակութեան հետ, Հ. Հ. բանակի հանգանակութեան համար։

ՀԱՅ ԿԱՐՄՐՈՒԿՆԵՐՈՒ «ՔԱՋԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

«Ալիք»ի մէջ կը կարդանք (9 Նոյեմբեր). —

Սուրիոյ եւ Լիբանանի համայնավարները չգոհացան միայն թռուցիկներ ցրուելով, այլ նոր շարժումներու եւ գործունէութեան սկսան Ռուսիոյ խորհրդայնացման տարեդարձը տօնելու համար։ Պուրճ Համուտի մէջ անոնք կարեւոր ժողով մը գումարեցին եւ տուին հետեւեալ որոշումները. —

1) Երկուշաբթի օր ընդհանուր գործադուլ ընել եւ մեծ ցոյցեր կատարել ամէն գնով։

2) Թռուցիկներ ցրուել եւ կարմիր դրօշակ պարզել։

3) Հանգանակութիւն կատարել ի նպաստ կարմիր փրոփականտի։

Կիրակի երեկոյ բոլոր համայնավարները գործի լծուեցան, մէկ կողմէն թռուցիկներ ցրուելով եւ միւս կողմէ ալ գլխաւոր փողոցներու մէջ կարմիր դրօշներ տնկելով։ Պահակ մը, Ալզաս – Լորէն փողոցին մէջ կրցած է ձերբակալել դրօշակ տնկող Հայ մը՝ Յակոբ Պետրոսեան։ Այս «հերոս»ը չուրանար եւ եպարտութեամբ կը յայտարարէ որ այդ կարմիր դրօշակը բոլոր դրօշակներէն վեր է եւ նուիրական եւ ինք կ'ուզէ որ ան ծածանի ամէն տեղ։ Անոր քովէն գտնուած են կարգ մը համայնավարական թուղթեր։

Ճըմէյզի թաղին մէջ ուրիշ կարմիր դրօշ մը տնկելու միջոցին ձերբակալուած է Անդրանիկ Ճամհուրեան։

Լիբանանի համայնավարական վարիչ Արթին Մատոյեան, փաստաբան, կը փնտռուէր երկար ատենէ ի վեր։

Բշ. արշալոյսին, Պուրճի ոստիկանները Փօթայի եւ Հրեայի մը տունը կոխելով հոն գտան Մատոյեանը եւ Խալիլ Պէքթաշը, որոնք առանձին մահճակալներու մէջ կը քնանային։ Անոնց քով կը գտնուէր ժէլաթինէ տպարան մը, գրամեքենայ մը եւ Մատոյեանի եւ Մոսկուայի միջեւ տեղի ունեցող բանակցութիւնները։ Նմանապէս, այդ կարեւոր թուղթերու մէջէն գտան ծրագիր մը, որով կը բացատրուէին համայնավարական շարժումները։

Գտնուած նամակներէն մէկուն ընթերցումէն յայտնի եղաւ որ Տրիպոլիս, Էնիս Պիթար անուն մարդու մը հասցէին ղրկուած է 200է աւելի թռուցիկ։ Իսկոյն հեռաձայնուեցաւ ձերբակալելու համար զայն։

Այդ թռուցիկներէն հասկցուեցաւ որ համայնավարական կնիքը կը գտնուի Խալիլ Հլու անուն տպարանի աշխատաւորի մը քով։ Ձերբակալելով զայն գրաւեցին կնիքը։

Մոսկուայի աչքը՝ Նահման Լիբվընսքի եւ իր կինը, որոնք Ալէքսանտրէթի մէջ եւ հսկողութեան ներքեւ կը գտնուէին, ատենէ մը ի վեր անյայտացած են։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

Թ.

Ի՛ՆՉՊԷՍ ԽԱԲԵՑ ԼԱԹԻՖԷՆ. — ՍՈՒԼԹԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԽԱԼԻՖԱՅՈՒԹԵԱՆ ՋՆՋՈՒՄԸ. — «ՁԵԶՄԷ ՈՄԱՆՔ ՎՐԱՅ ՊԻՏԻ ՏԱՆ ԻՐԵՆՑ ԳԼՈՒԽԸ»

Իզմիր է Մուսթաֆա Քէմալ իր յաղթական բանակին հետ: Փառքի գագաթնակէտին հասած է արդէն, հեռագիրները իր յաղթութիւնները կը պատմեն արտաքին աշխարհին: Հայրենիքը մաքրուած է թշնամի ուժերէն եւ Թուրքիա վերականգնումի ճամբուն մէջ է:

Երեք օր է որ Թուրք բանակը գրաւած է Իզմիրը: Մուսթաֆա Քէմալ նստած՝ իր սենեակին մէջ, կը խորհի իր ապագայ ծրագիրներուն մասին: Առտու մը պահակը կը յայտնէ որ «Օրիորդ մը եկած է տեսնելու զինքը»: Տակաւին չէ հրամայած որ օրիորդը բերուի իր ներկայութեան եւ արդէն համարձակ Թրքուհին իր առջեւն է: Քէմալ դժգոհ է որ կը խանգարեն զինքը, բայց միեւնոյն ատեն «աչքովը վերէն վար կը չափէ» մանկամարդուհին՝ Լաթիֆէ հանըմը: Իր տեսած աղջիկներուն չի նմանիր ան: Լաւ հագուած, սեւաչուի, թարմ եւ սիրուն դիմագիծերով աղջիկ մը, համարձակ իր շարժուձեւերուն մէջ: Ցայտնի է որ տարբեր է սովորական Թրքուհիներէն: Ծնողքը՝ բաւական հարուստ, Եւրոպա են հիմա, իրենք ունին խոշոր տուն մը Իզմիրի մէջ: Եկած է խնդրելու որ Քէմալ փոխադրուի այնտեղ եւ ապրի հանգիստ պայմաններու մէջ:

Դուրսը հրացանաձգութիւնները կը շարունակուին. լուր կը բերեն թէ քրիստոնեայ թաղերը կ'այրին: Եկեղեցիները լեցուն են ռազմանիւթով: Անդին՝ նաւահանգիստին մէջ անգլիական, ֆրանսական եւ ամերիկեան մարտանաւերէն կը տեսնեն քաղաքին մէջ անցած դարձածը: Բայց, հո՞գն է Քէմալին, թող դիտեն. չէ՞ որ ինք է տէրը, ինքն է ուժը հիմա: Վճռեր է արդէն քրիստոնեայ չձգել Իզմիրի մէջ: Պիտի մեռնին բոլորը: Իր առջեւ կանգնած է աղջիկ մը՝ գրաւիչ ու երիտասարդ... Քէմալ առանց այլեւայլի կ'ընդունի հրաւէրը ու կը փոխադրուի նոր բնակարանը: Շատ հանգիստ է այնտեղ: Ծառաներ, լաւ սնունդ եւ... խենթեցնող աղջիկ մը: Երկու երեք օր վերջ արդէն կը «սիրահարի» անոր իր հասկցած ձեւով: Խենթի պէս կը սիրէ զայն: Երախայ մըն է Լաթիֆէ, բաղդատմամբ իրեն, բայց խելացի աղջիկ մը միեւնոյն ատեն:

Քէմալ ժամանակ չի կորսնցներ, սիրաբանութիւնն ու համբոյրը բաւական չեն իրեն համար: Լաթիֆէ պէտք է գոհացնէ իր անսանձական կիրքը: Քէմալ «կը պահանջէ այդ նուիրումը յանուն հայրենասիրութեան», բայց սխալած է իր հաշիւներուն մէջ:

— «Պատանի օրերէն սկսեալ, կ'ըսէ Արմսթրօնկ, Քէմալ ապրած էր ամէնէն աղտոտ կեանքը, բարոյական ըմբռնումը չունէր եւ չէր հաւատար կնոջ առաքինութեան, ճաշակ իսկ չունէր. սէր չկար իր «քաջագործութիւններուն» մէջ: Անառականոցներու ներկուած աղջիկներն էին իր ախպարները: Անձնատուր բոլոր տեսակի մոլութիւններուն՝ ախտաւոր հեշտասէրն էր ան: Կնոջ մէջ կը ճանչնար միայն սեռը եւ անկէ եկած վայելքը: Այս տեսակէտէն կատարեալ Արեւելցի մըն էր Քէմալ ու մանաւանդ արեւելքցի բռնապետ մը:

Լաթիֆէն բոլորովին տարբեր աղջիկ էր սակայն, ուսած Եւրոպայի մէջ, ընդունակ, ինքզինքին տէր ու մտաւորական Թրքուհի մըն էր ան. գրգռիչ անուշ եւ խենդեցնող աղջիկ մը միեւնոյն ժամանակ: Իրաւ է կը պաշտէր Քէմալը իբրեւ հերոս, բայց ո՛չ այնպէս ինչպէս կը հասկնար Կազին:

Անդին Ֆիքրիյէն ինքզինքը կ'ուտէր նախանձէն: Իմացեր էր Քէմալի այս նոր պատմութիւնը եւ ճամբայ ելած էր դէպի Իզմիր: Քէմալ զայրացած է, ո՞վ իրաւունք ունի կաշկանդելու իր ազատութիւնը: Ֆիքրիյէն՝ իր ազգական-հոմանուհին անգամ բացառութիւն չէր իրեն համար: Ան պէտք է «իր տեղը նստի» կամ երթայ Եւրոպա դարմանելու համար իր հիւանդութիւնը: Լաթիֆէն է իր սիրուհին:

Քէմալի եւ Լաթիֆէի այս բնակութիւնը միեւնոյն երդիքին տակ, պիտի հասնէր վախճանի մը, գոնէ Կազիին համոզումով: Եւ իրիկուն մը, Քէմալ կը վճռէ իրեն հպատակեցնել աղջիկը: Թեւերուն մէջ կ'առնէ զայն, համբոյրներով կը ծածկէ անոր դէմքը, կը քաշկռտէ զայն իր ննջարանը, բայց Լաթիֆէն կ'ըմբոստանայ.

— «Կը սիրեմ քեզ, բայց գիտցիր որ քու սիրուհիդ չպիտի ըլլամ երբեք, ամուսնացիր հետս եւ քուկդ եմ»:

— «Տարբերութիւնը ի՞նչ է. հօճայի մը արտասանած քանի մը բառե՞րը, ես ուխտած եմ չամուսնանալ, մինչեւ որ գլուխ հանեմ իմ գործս. ես պէտք ունիմ քեզի եւ պէտք ունիմ հիմա»:

— «Իսկ ես երդում ըրած եմ չյանձնուիլ ոչ ոքի մինչեւ ամուսնութիւնս. այդ է իմ պայմանս»:

Այս անսպասելի մերժումը եւ պարտութիւնը կատաղութեան կը հասցնեն Կազին: Հոլ մը կայ աղջկան վրայ որ քաջութիւն չիտար իրեն բանի գոհացնելու իր քմահաճոյքը:

Յաջորդ առտու Քէմալ կը թողու տունն ալ, աղջիկն ալ ու կը հեռանայ:

Սակայն շատ չի տեւեր քէնը: Մուտանիոյ զինադադարէն անմիջապէս յետոյ, կը վերադառնայ Իզմիր, առանց իմացնելու իր ընկերներուն եւ կը գտնէ Լաթիֆէն:

— «Պիտի ամուսնանանք, հիմա անմիջապէս»:

Կը քաշէ աղջկան թեւէն, կը տանի դուրս. փողոցին մէջ կը հանդիպի հօճայի մը եւ մօտակայ մզկիթին մէջ Քէմալ կ'ամուսնանայ իր սիրած աղջկան հետ:

×

Պատերազմի յաղթանակէն յետոյ, Մուսթաֆա Քէմալ կը լծուի ուրիշ աշխատանքներու: Նախ եւ առաջ պիտի պատրաստէ հաշտութեան իր պայմանները: Քաղաքական մթնոլորտը դարձեալ նպաստաւոր է իրեն համար: Դաշնակիցներու տարակարծութիւնները հետզհետէ կը սաստկանան: Աւելի քէն կը հետաքրքրուին հիմա Թուրքիոյ մէջ անցած դարձածներով:

Իր յաջողութիւնները բոլոր ճակատներուն վրայ վտանգաւոր բարձրութեան մը հասցուցած էին զինքը, կ'ըսէ Արմսթրօնկ: Քէմալէն զատ ուրիշ որ եւ է մէկը կրնար մեծ պահանջներ դնել Դաշնակիցներու առջեւ: Իսլամական աշխարհը շնորհաւորութիւններով կ'ողջունէ զինքը. Ռուսիա իր բարեկամութիւնը ի սպաս դրած է անոր: Բայց այս բոլորը չեն ազդեր իր վրայ. «Հաւասարակշիռ է, լաւ մտածող եւ պայծառատես. ինքնախաբէութիւններ չունի. գիտէ որ Սուլթաններու ստեղծած Օսմանեան կայսրութիւնը ջախջախուած է արդէն. պէտք չկայ վերակենդանացնելու զայն. ինք միայն պիտի ապահովէ Թուրք ազգին անկախութիւնը թրքական սահմաններուն մէջ. պիտի պաշտպանէ անոր շահերը եւ պիտի վերածէ զայն ամփոփ եւ յառաջադէմ պետութեան մը: Այս ամէնը պիտի ընէ ինք՝ Մուսթաֆա Քէմալ»:

Այսպէս յոխորտալով հանդերձ Քէմալ կը զգայ որ իր շրջապատը, բաց ի Ֆէվզիէն ու Իսմէթէն, այնքան ալ տրամադիր չէ ընդունելու իր գերակշռութիւնը: Տագնապը անցընելու համար համակերպած էին իր առաջնորդի հանգամանքին, բայց հիմա, դժուար պիտի ըլլար համաձայնիլ: Սաստիկ հակառակութիւն կար իր դէմը: Քէմալ պատրաստ էր կռուելու իր ներքին թշնամիներուն հետ ալ:

Խալիֆէ էտիպ կը թելադրէ իրեն օր մը «գործէ քաշուիլ եւ հանգստանալ հաշտութեան կնքումէն ետք»:

— Հանգստանա՞լ, ինչպէ՞ս. հիմակ ալ պիտի կռուինք իրարու հետ. իրար պիտի ուտենք: Պիտի ջախջախեմ բոլոր անոնք որ հակառակ են ինծի. ո՛չ, հանգիստ չկայ. պէտք է իրար սպաննենք:

Պոլսոյ կառավարութիւնը տակաւին կը պահէր իր անփառունակ գոյութիւնը: Շատեր կը խորհէին միացնել Սուլթանին վտանգուած իշխանութիւնը եւ կազմել նոր կառավարութիւն մը Մուսթաֆա Քէմալի վարչապետութեան տակ: Քէմալ կարծիք չէր յայտներ այդ մասին, բայց իր մտքին մէջ ծրագրած էր շատ մը նորութիւններ — պէտք չկար Սուլթանին կամ Խալիֆային: Ինք պիտի ստեղծէր հանրապետական վարչաձեւ մը իր բացարձակ իշխանութեան տակ եւ պիտի բարեկարգէր Թուրքիան: Սակայն շատ խոհեմ էր, դիտել կուտայ հեղինակը, ծանօթ էր Թուրք ժողովուրդին հոգեբանութեան եւ կրօնական նախապաշարումներուն: Ծանօթ էր նաեւ այն իրողութեան թէ բանակը հաւատարմութիւն ցոյց կուտար տակաւին Սուլթանին:

Ինք ու իր ամէնէն մօտիկ բարեկամները, Րէուֆ, Րէֆէթ, Ալի Ֆուատ եւ ուրիշներ իրիկուն մը կը վիճէին այս նիւթին շուրջ: Ազատամբական շրջանի բարեկամներ էին բոլորը: Քէմալ անոնց աջակցութիւնը խնդրած էր 1919ին. սակայն փոխուած էր հիմա իր դիրքը: «Անգութ, անխիղճ, միջոցներու մէջ խտրութիւն չդնող, ինքնավստահ Քէմալն էր ան հիմա: Երբ հարցուցին իրեն թէ ինկապէս մտադի՞ր էր ջնջելու սուլթանութիւնն ու խալիֆայութիւնը», Քէմալ պատասխանեց.

— «Այս մասին պիտի խօսիմ վաղը Ազգային Ժողովին մէջ»:

×

Այս մտերմական հաւաքումէն շաբաթ մը ետք, Սուլթանը հրաւէր կը ստանայ Անգլիացիներէն նշանակելու Թուրք պատուիրակութիւն մը Լօզանի հաշտութեան խորհրդաժողովին համար: Սուլթանը, համաձայն իրեն տրուած հրահանգին, կը կրկնէ հրաւէրը Էնկիւրիի Ազգային Ժողովին:

Անգլիացիներու հրաւէրը մեծ յուզում յառաջ կը բերէ Թուրքիոյ մէջ, կը գրէ հեղինակը — ուրեմն Վահտէտտին միացած Անգլիացիներուն՝ կը դաւէ Թուրքիոյ դէմ: Կռիւ Պոլսոյ փողոցներուն մէջ Քէմալականներու եւ Սուլթանականներու միջեւ. նոյն իսկ սպանութիւն. վարչապետ, նախարար կը վախնան ազատ պտտելու: Զայրոյթ Ազգային Ժողովէն ներս. «Պոլսոյ կառավարութիւնը ի՞նչ կը ներկայացնէ»:

Առիթը եկած է Քէմալին համար: Ազգային Ժողովին մէջ կ'առաջարկէ բաժնել խալիֆայութիւնը սուլթանութենէն եւ արտաքսել Վահտէտտինը: Վտանգաւոր առաջարկ: Կը կազմուի յանձնաժողով մը կրօնաւորներէ եւ օրէնսգէտներէ բաղկացած: Քննութիւն, վէճ, ու շատախօսութիւն: Քէմալ ներկայ է յանձնաժողովի նիստին. կը տեսնէ որ բոլոր անդամները հակառակ են բաժանելուն: Կը կատղի, կը մռնչէ, ոտքի կը ցատկէ յանկարծ եւ կը պոռայ բոլորին երեսին.

— «Էֆէնտիներ, սուլթանութիւնը եւ խալիֆայութիւնը պիտի անջատուին իրարմէ. կ'ուզէք ընդունեցէք, կ'ուզէք մի ընդունիք. եւ սակայն պիտի անջատուին. միայն թէ ձեզմէ ոմանք վրայ պիտի տան իրենց գլուխը»:

Յանձնաժողովի նախագահը միաձայնութեամբ քուէարկել կուտայ բանաձեւը սարսափած անդամներուն, «որովհետեւ, կը բացատրէ ան, կազին խնդիրը տարբեր ձեւով մը պարզած էր իրենց հիմա»:

Յանձնաժողովին անդամները մէկիկ մէկիկ դուրս կուգան սրահէն, կը փախչին «շղթայազերծ, վայրի գազանին առջեւէն որ կարծես պիտի յարձակի իրենց վրայ»:

Բանաձեւը կուգայ Ազգային Ժողովին առջեւ:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՆՊԱՍՏ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱՆԳՈՐԾ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Տալիմիէ, աշխատանքի նախարարը, որ այնքան օգտակար եղած է, պատերազմի ժամանակ, հասոյթի աղբիւրներէ զրկուած մտաւորականներուն,— ցուցահանդէսներ կազմակերպել արտասահմանի մէջ, թատերական ներկայացումներ ճակատին ետեւ, նպաստամատոյց սնտուկներ, եւայլն—այժմ եւս ձեռնարկած է նոյն գործին: 28 յուլիսին հրովարտակով մը յաջողեցաւ պետական նպաստ յատկացնել անգործ մտաւորական աշխատաւորներու կազմած օգնութեան սնտուկներուն: Այս սնտուկներէն կրնան օգտուիլ միայն այն ֆրանսացի մտաւորականները, որոնք անկախ են, այսինքն չեն աշխատիր հիմնարկութեան մը հաշւոյն: Այս հրովարտակին վրայ հիմնուեցան բազմաթիւ սնտուկներ, օգնելու համար օրագրողներու, տնային արհեստաւորներու (քանդակագործ, նկարիչ), դերասաններու: Բոլոր այս սնտուկներուն կարեւոր գումարներ իբրեւ նպաստ յատկացուցած է պետութիւնը: Այսպէս տնային արհեստաւորներու օգնութեան սնտուկին՝ 175000 ֆրանք, օրագրողներու սնտուկին՝ 144000 ֆրանք, եւ այսպիսի գումարներ հիմնուած բոլոր միւս սնտուկներուն:

Տալիմիէ կ'աշխատի, աւելի եւս օգտակար ըլլալու համար անգործ մտաւորականներուն, իր հաստատած նպաստամատոյց կազմակերպութեանց հովանաւորութիւնը յանձնել Հանրապետութեան նախագահին, իսկ պատուոյ նախագահութիւնը՝ Էռիոյի: Շուտով պիտի կազմակերպէ նաեւ մեծ վիճակահանութիւն մը, որ, ինչպէս կը յուսացուի, կարեւոր գումար մը պիտի բերէ իբրեւ հիմնադրամ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ՏԵՍԱԿԷՏՆԵՐԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

ՄԻԼԱՆՕ.— Խրձականութեան (ֆաշիզմ) տասնամեակին առթիւ, Մուսոլինի ուշագրաւ ճառեր խօսեցաւ Թորինոյի եւ Միլանի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ: «Յառաջ»ը օրը օրին հաղորդեց այս ճառերուն ամփոփումը:

Իր կարեւորութեան համար, պարտք սեպեցի թարգմանել Թորինոյի ճառը, որ կը շօշափէ օրուան քաղաքական խնդիրները:

Տոքթ. Կ. Գասպարեան

Թորինօ համեստական քաղաք մըն է. ոչ թէ եւ ոչ միայն Յուլիոս Կեսարէն վերակառուցուած ըլլալուն համար, այլ համեստական է դարերու ընթացքին յիշատակելի ճակատամարտներու եւ պաշարումներու մէջ իր ցոյց տուած արժէքովը, համեստական է որովհետեւ իր արիւնը եւ բոցը տուաւ հայրենիքի վերածնութեան:

Հոս Թորինոյի մէջ եռանդուն մարտունակութիւնը իր գոհողութիւններուն ոչ չափ ոչ ալ սահման ճանչցաւ: Ծրուելու համար ամէն կասկած, ձեզի կը ծանուցանեմ որ ասկէ վերջ ձեր եւ իմ միջեւ շփումները աւելի յաճախ պիտի ըլլան, նոյն իսկ եթէ նուազ հանդիսաւոր: Բարոյական շփումը եւ հոգիներու հաղորդութիւնը միշտ ալ եղած են, եւ մտքի կատարեալ համերաշխութեամբ կրնամ ըսել որ ձեր քաղաքը չհասկցող հարցերէն ոչ մէկը զիս անտարբեր թողած է: Ես կ'ուզեմ որ իմ սրտիս սիրելի եւ բոլոր չմոռցող Իտալացիներու սրտին սիրելի քաղաքը՝ Թորինօն՝ պահէ մեծ, ճարտարարուեստական եւ աշխատասէր քաղաքի իր դիրքը, պատիւն ու ազդեցութիւնը:

Ահա տասը տարի մըն է որ ես պարզած եմ խրձական գործունէութեան բոլոր գիծերը՝ Նափոլի քաղաքին մէջ: Այս օրէն ի վեր եւրոպական պատմութիւնը շատ նշանակալից դէպքեր արձանագրեց: Պատերազմի ողբերգական հաշուեյարդարութեան մասին խօսեցայ այն ատեն, եւ «Փոփոլօ տ'Իթալիա»ի մէջ երկու յօդուածներով որոնք դեռ չեն մոռցուած՝ յաջորդաբար յայտարարեցի որ ժամանակն էր այդ հաշուեյարդարութիւնը սպունգի հարուածով մը ջնջելու:

Լօզանի խորհրդաժողովը այն քիչերէն է որ եզրակացութեան մը յանգեցան: Պարտքերու եւ հատուցումներու խնդիրը՝ կայտառօրէն առաջնորդուած Անգլիոյ վարչապետին կողմէ՝ այսօր Լօզանի նաւահանգիստը հասած է: Աստղազարդ հանրապետութեան (Մ. Նահանգներ) ժողովուրդը պիտի ուզէ՞ նորէն բաց ծովը քշել այս նաւակը, ուր բազմաթիւ ժողովուրդներու յոյսն ու հոգին կը հանգչին (Բազմութիւնը կը պոռայ· ՈՉ): Ես պիտի փափաքէի որ այս «ոչ»ը զոր դուք արտասանեցիք որոտումի ձայնով՝ Ատլանտեանը անցնելով՝ երթար այդ ժողովուրդին վեհանձն սիրտը յուզէր:

Խորհրդաժողով մը որ քաղաքակիրթ աշխարհի բոլոր բազմութիւնները չհասկցաւ՝ զինաթափութեան խորհրդաժողովը եղաւ: Ոմանք մտածեցին թէ մեր գործնական ու թանձրացեալ առաջարկները մաքիավելական հաշիւներէ ներշնչուած են: Սո՛ւտ է: Մեր անկեղծութիւնը չափելու համար շատ պարզ միջոց մը կար.— Փորձի սկսիլ: Արդ, բարի կամքով մարդերը պէտք է բանան իրենց ականջները եւ մանաւանդ պէտք է լայնափեռեկ բանան անոնք որ չարամտութեամբ լեցուած են: Սահմանագլխի այս քաղաքէն որ բնաւ պատերազմէն չէ վախցած, ամէնուն ալ լսելի ընելու համար՝ ես կը յայտարարեմ որ Իտալիա խաղաղութեան քաղաքականութիւն մը կը հետեւի, իրական խաղաղութեան՝ զոր կարելի չէ արդարութենէն զատել, այն խաղաղութեան՝ որ պէտք է Եւրոպայի հաւասարակշռութիւնը վերահաստատէ, այն խաղաղութեան՝ որ պէտք է հաւատքի մը եւ յոյսի մը նման հոգիներու մէջ իջնէ: Սակայն եւ այնպէս, սահմանագլխէն անդին զառանցողներ կան որ չեն ներեր Իտալիոյ յաղթանակած ըլլալուն: Ամէն գոյնի օթեւակներու այս աւելցուքներու կամ թափթփուքներու համար ինկապէս անլուր գայթակղութիւն մըն է Խրձական Իտալիոյ գոյութիւնը, որովհետեւ ան վաւերագրական մէկ քրքիջը կը ներկայացնէ իրենց սկզբունքներուն՝ զորս ժամանակը յաղթահարած է: Անոնք ժողովուրդը առեղծեցին ոչ թէ մեր համարձակ ձեւերով անոր ընդառաջ երթալու համար, այլ առեղծեցին զայն կախարդելու համար, անոր երեւակայական պէտքեր ու խաբուսիկ իրաւունքներ տալու համար: Անոնք հակընդդէմ սկզբունքներու այսպէս կոչուած վարդապետական պատերազմ մը պատկերելէ հեռու պիտի չըլլային, վասն զի ոչ ոք աւելի չարագոյն թշնամի է խաղաղութեանց քան այն՝ որ իրեն արհեստ ըրած է պորտաբուծութիւնը կամ խաղաղութեան փերեզակութիւնը:

Արդ ուրեմն, եթէ նման ենթադրութիւն մը կարենայ իրականանալ, մրցումի ելքը վճռուած է առաջին պահէն իսկ, վասն զի ծնունդ առնող ու ծաւալող սկզբունքներու եւ մայրամուտը իջնող սկզբունքներու միջեւ յաղթանակը առաջիններուն կողմն է,— մեր կողմն է:

Ազգային Մեծ Ժողովին մէկ իղձը բոլոր երկիրներու չհասկցողութիւնը արթնցուց.— մնա՞լ դեռ Ազգերու Դաշնակցութեան Ժողովին մէջ: Արդ, ես ձեզի կը ծանուցանեմ որ դեռ պիտի մնանք Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ: Մանաւանդ այսօր, երբ ան տարապայմանօրէն հիւանդ է՝ պէտք չէ սնարը լքել: Չափազանց տիեզերական Ազգերու Դաշնակցութեան հրահանգները շատ անգամ իրենց ազդուութիւնը կը կորսնցնեն հեռաւորութիւններու շատնալովը: Եւ եթէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը կրցած է եւրոպական իրագործումներու մէջ ո եւ է ազդեցութիւն մը ունենալ, բառերը կը մնան բառ առանց իմաստի եւ նշանակութեան երբ Ծայրագոյն Արեւելք եւ Հարաւային Ամերիկա երթանք:

Եւրոպան այս չափազանց տիեզերական կառուցումէն ազատելու փորձեր կան: Բայց ես կը խորհիմ որ արդարութեան հիման վրայ, բազմաթիւ իտալական երիտասարդ սերունդներու արիւնով նուիրագործուած մեր արդարագոյն իրաւունքներու ճանաչումի հիման վրայ, եթէ վաղը կարելի ըլլար արեւմտեան չորս մեծ պետութիւններու գործակցութեան համար բաւարար ու անհրաժեշտ նախադրութիւնները իրականացնել, այն ատեն Եւրոպան պիտի կարենար հանգիստ ըլլալ — քաղաքական տեսակէտով — եւ գուցէ տնտեսական տագնապն ալ՝ որ այսօր մեզ կը մտրակէ, վերջ գտնելու ճամբուն վրայ պիտի ըլլար:

Ուրիշ հարց մըն ալ կայ. այն որ Գերմանիոյ իրաւահաւասարութեան պահանջին կը վերաբերի: Հոս ալ Խրձականութիւնը յստակ ուղղութիւններ ու գաղափարներ ունեցաւ: Գերմանիոյ իրաւական հաւասարացուցութեան պահանջը կատարելապէս արդարանալի է: Պէտք է հասկնալ սակայն եւ որքան շուտ այնքան լաւ:

Եւրոպայի մէջ գերակայութիւն չենք ուզեր: Մենք դէմ պիտի ըլլանք ո եւ է գերակայութեան ամրապնդումին, մանաւանդ երբ ան կ'ուզէ ակնբախ անարդարութեան դիրք մը բիւրեղացնել:

Գալով ներքին քաղաքականութեան, դուք գիտէք որ կուսակցութիւնը վերաբացաւ իր դուռները: Նահանգային քարտուղարը ինծ կ'ըսէ թէ Թորինոցիներու խնդրագիրները քսան հազար պատկառելի թիւին հասած են: Փառաւո՛ր է: Բայց թէ ասոնց եւ թէ բոլորին պէտք է յիշեցնեմ որ վարչաձեւին քաղաքական կազմակերպութիւնը կուսակցութիւն կը կոչուի, վասն զի այն կուսակցութիւնն է որ յեղափոխութիւնը կատարեց: Սակայն այս բառը հին կուսակցութիւններու ըմբռնումին հետ ոչ մէկ նմանութիւն ունի: Խրձական ազգային կուսակցութիւնը բանակ մըն է, կամ եթէ կ'ուզէք միաբանութիւն մըն է: Հոն պէտք է մտնել միմիայն ծառայելու եւ հպատակելու համար:

Ուրիշ փարոս մըն ալ որ մեզ կ'առաջնորդէ մեր ճանապարհին վրայ, դասակարգերու գործակցութիւնն է: Եթէ գործակցութիւնը հարկաւոր է դիւրին ժամանակներու համար, կը դառնայ անհրաժեշտ դժուարին ժամանակներու մէջ՝ երբ ուժի ամէն տեսակ ցրուում եւ ամէն տեսակ բանավէճ եւ հակաճառութիւն՝ հայրենիքի շահերուն դէմ ուղղուած մատնութիւն մը կը ներկայացնէ:

Ազգային խնամատարութեան գործին մէջ ալ Թորինօ սքանչելի հանդիսացաւ:

Մարդասիրութեան չափազանց սահմանափակ ըմբռնումէն ազատուած ենք արդէն՝ ընկերային կամ ազգային խնամատարութեան աւելի խոր եւ լայն ըմբռնումին տիրանալու համար: Քայլ մըն ալ առաջ պէտք է երթալ. խնամատարութիւնը պէտք է անցնի ազգային համագործակցութեան կատարեալ իրագործումին:

Ոմանք կը խորհին թէ ձմեռը մեզ կը մտահոգէ քաղաքական տեսակէտով: Սխալ է: Քաղաքական տեսակէտով կրնան յիսուն հատ խիստ ու դաժան ձմեռներ անցնիլ՝ առանց ո եւ է դէպքի մանաւանդ որ խստագոյն ձմեռներէն վերջ — մեր քաջութիւնը պսակելու համար — փառքի եւ բարեկեցութեան գարունները պիտի գան:

Ո՞րն է ուրեմն կարգախօսը նոր տասնամեակին համար՝ որուն ընդառաջ կ'երթանք քսան տարիներու հոգիով:

Կարգախօսը ա՛յս է,— քալել, կառուցանել, եւ եթէ պէտք է, կռուիլ ու յաղթել:

ԹՈՒՐՔԻԱ

Կեանքը Սամսոնի մէջ

— :•: —

Սամսոնէն կը գրեն «Ճումհուրիէթ»ի.— Այս շրջանին մէջ, ժամանակին, հազարաւոր հայրենակիցներ իր մահացուցիչ թաթին տակ առնող ջերմը այսօր ուժեղ պայքարի մը հարուածին շնորհիւ անհետանալու վրայ է:

929ին սկսած այս պայքարը այսօր յաջողութեան մէջ է, դեղին եւ տրժգոյն դէմքով, ուռած փորով հազարաւոր հայրենակիցներու առողջութիւնը շահուած է:

Այս տարի, մարտէն մինչեւ սեպտ.ի վերջ, 82000 հոգի քննուած, 36000 հոգիի քինին տրուած, 45000 հոգիէ արիւն առնուած է:

Կեդրոնը Սամսոն ըլլալով, պայքարի կազմակերպութեան թեւերն են,— Պաֆրա, Չարշամպա, Թէրմէ գաւառակներն ու Հիւս. Անատոլուի լեռնաշղթաներուն լանջերու գիւղերը, Ամասիա քաղաքը, Զարա եւ Սուլուօվա գաւառակները, եւ Մարզուանի կարգ մը գիւղերը: Ամբողջը՝ քաղաք ու գիւղ՝ 250 վայր: Այս տեղերը, ամէն տարի, ապրիլ ամսուն քննութիւն կը կատարուի եւ հիւանդները կը դարմանուին: Այդ շրջանակին մէջ, տարեկան միջին հաշուով, 600 քիլօ քինին, 6000 հատ քինինի ամբուլ եւ 15000 ուժի դեղահատ կը սպառի միմիայն պետական կազմակերպութեան կողմէ: Պայքարող մարմնին հիմնական գործերէն մին ալ՝ ճահիճներու չորացումն է: 929էն մինչեւ այսօր, 30 քիլոմեդրոնոց նախկին ջրանցքները մաքրուած են: Գարապօղազ գետէն եւս նոր ջրանցքի մը բացման ձեռնարկուած է: Այս գետը ամէն տարի կը յորդի եւ 74000 արտավար տեղ ճախճախուտի կը վերածէ դառնալով Թէրմա եւ Չարշամպա քաղաքներուն սեւ փորձանք մը:

Կրթական գործը հոս շատ յառաջացած է: Ուրիշ կուսակալութիւններէ տարբերութիւնը այն է, որ կեդրոնը մանչերու լիսէ մը, եւ մէկ ալ միջին աստիճանի առեւտրական վարժարան մը կայ: Նահանգին մէջ 116 վարժարան եւ 205 ուսուցիչ կայ: Կեդրոնին մէջ՝ 11 պաշտօնական եւ մէկ անհատական վարժարան:

273000 բնակիչ եւ 32000 ուսման տարիքով տղայ ունի Սամսոնի նահանգը, բայց դպրոց կը յաճախեն միայն 8500 տղաք:

Այս տարի արձանագրուողները շատ են, որով, դպրոցները լեցած են մանաւանդ առաջին բաժանումներու մէջ 80—90 հոգի խռնուած են: Հակառակ անոր որ պիւտճէ չկայ, կարգ մը տեղեր կը ջանան փոքրիկ ճիւղեր բանալ:

Հակառակ անոր որ կեանքը կէս առ կէս աժանցած է, գրքերու գիները հարուստներուն իսկ մտածել տալու աստիճան բարձր են: Մանաւանդ լիսէի գիրքերը: Իրաւասու անձ մը ինծի ըսաւ.— Այս տարի, լիսէի վերջին կարգի աշակերտ մը գիրքի համար 40 ոսկի տալու ստիպուած է»:

Մինչ ամիսէն աւելի է որ լիսէին դասերը սկսած են, դեռ բոլոր գիրքերը ստացուած չեն. ստիպուած են անոնց սպասել, որովհետեւ գիրքերուն մեծ մասը նոր են: Սամսոնցիները դժգոհ են որ տարի մը առաջ կարդացուած գիրքերը տարի մը վերջ յայտագրէն դուրս կը ձգուին:

ԾԻԾԱՂ

ՀՆՈՒԹԵԱՆՑ ԽԱՆՈՒԹԻՆ ՄԷՋ

— Ահա ձեզի ձայնագիր (կռամաֆոն) մը, որ հռոմէական շրջանէն մնացած, հազուագիւտ բան է:

— Մի յարմարցներ, բարեկա՛մ... Հռոմայեցիներու ատեն ձայնագիր կա՞ր...

— Բայց, չըլլալուն համար կ'ըսեմ թէ հազուագիւտ է...

ՍՕՖԻԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԽՆԴԻՐԸ

«Մեծ ազմուկ անարդար դատի մը համար»

ՍՕՖԻԱ, 11 (ցառաջ). — Կրկին արծարծուեցաւ Սօֆիայի եկեղեցւոյ խնդիրը: Երէկուան «Միր» թերթին մէջ — պաշտպանողական ու լուրջ թերթ մը — Մ. Մ.ով (Միխայէլ Մաճարով, նախկին նախարար), առաջնորդող յօդուած մը գրած է «Մեծ աղմուկ անարդար դատի մը համար» խորագրով:

Յօդուածագիրը նախ կ'ըսէ թէ ինք միշտ համակիր մը եղած է հայ ժողովուրդին ու յաճախ օժանդակած է։ «Բայց ըրած է ոչ թէ երախտագիտութիւն մը ակնկալելով, քանի որ դեռ յիսուն տարի առաջ Իվ. Վազով իր օրագրին մէջ գրած է թէ «բուլղարները պէտք չէ երախտիք, շնորհակալութիւնապասել» կատարուած բարիքի մը փոխարէն։ Յետոյ կը խօսի իր ունեցած ակնկալութենէն՝ «հայ ժողովուրդի ողջմտութեան մասին, որ պիտի խուսափէր չափազանցութենէ, ինչ որ կրնայ գրգռել տիրող տարրին բնքնասիրութիւնը»։ Պ. Միխայէլ Մաճարով, յայտնելէ յետոյ թէ առիթ ունեցած է կարդալու Սօֆիայի մետրապոլիտին՝ արտաքին նախարարութեան ուղարկած զեկոյցը՝ այս հարցի մասին եղած դանգատին, «պէտք է բաց կերպով ըսեմ որ, կը շարունակէ, զարմացայ Ն. Սրբազնութիւն Ստեփաննոս (Յովակիմեան) եւ թաղական Խորհուրդի իր ընկերներուն գրգռիչ ընթացքէն»:

Ու, հարց կուտայ թէ «անոնք չէի՞ն գիտեր որ պուլկար պետութիւնը 1910 մարտ 25ին գնած է այդ տեղը, որ՝ վճարած է 286,262 լէվա, որ՝ գնումէն վերջ խնդրուած է առժամաբար թոյլտուութիւն մը։ Անշուշտ գիտէին, քանի որ իրենց մօտ եւս կան այդ փաստաթղթերը։ Ապա ուրեմն, ինչո՞ւ լծուեցան այսպիսի ապերախտ ու անազնիւ դատի մը։ Պուլկար կրօնական վերին իշխանութիւնն ու պուլկար պետութիւնը՝ օտար ինչքերու յափշտակի՞չ ցոյց տալու համար։ Եթէ չէին գիտեր, ուրեմն պէտք է եզրակացնել որ, հայերը որոնք մեր երկրին մէջ շատ քիչ կը սորվին պուլկարերէն լեզուն, նոյնիսկ իրենցմէ ոմանք կը նախընտրեն մերինէն տարբեր օտար լեզու մը գործածել — չեն կրցած հասկնալ այդ փաստաթուղթերուն իրական իմաստը։ Ամէն պարագայի մէջ, Ստեփաննոս արք.ի հայցենք գիմումը որեւէ բարիք պիտի չբերէ պուլկարահայ գաղութին։ Թաղական խորհուրդը թերեւս կը հիմնուի մեր անզգայութեան եւ մեր ազգային աւանդութեան չպաշտպանուելուն վրայ, բայց այդպիսի տեսակէտ մը շատ տկար է եւ կրնայ մեծ վնաս բերել ողջմտութենէ զուրկ գրգիչներուն։ Հազարաւոր Պուլկարներ կան, որոնց հայրերուն տեղերը փողոցի, հրապարակի վերածուած են, բայց անոնք ենթարկուած են որոշման, հակառակ անոր որ երբեմն անարդարութիւն եղած է իրենց։ Կայ նաեւ, ուրիշ կրօնական հաստատութիւններ գծուած ըլլալու պարագան՝ ուրիշ փոքրամասնութիւններէ։ Միթէ միայն հա՞յ ժողովուրդիր բացառութիւն պէտք է ընենք։ Ընդունինք, սակայն, որ մենք Պուլկարներս ալ որոշ պատասխանատուութիւն ունինք, երբ այդքան անյարմար ձեւով կը վարուին փոքրամասնութիւնները մեր պետութեան հանդէպ։ Ստեփաննոս արք. գանգատած է նաեւ Դաւանութեանց նախարարութեան, որ վարչապետ Պ. Մուշանով իր պաշտօնական միջոցաւ ուսումնասիրած է խնդիրը»։

Պ. Մ. Մ. կը պահանջէ որ Պ. վարչապետը պաշտպանէ պուլկար պետութիւնն ու եկեղեցին, որոնք ամբողջ աշխարհին այնպէս ներկայացուեցան թէ կը յափշտակեն մայրաքաղաքին մէջ եղած պատմական սրբավայր մը՝ Հայոց պատմական ազգին պատկանող։ Աղմուկը, որ այս առթիւ բարձրացուեցաւ, կրնայ ամէն մարդու մտածել տալ թէ իրապէս անարդարութիւն մըն է որ կը գործուի։ Պէտք չէր այսպէս ըլլար։

Առիկա վիրաւորական է մեր պետութեան կրօնքի մասին ունեցած լայն թոյլտուութեան համար։ Ոչ միայն Պուլկարիոյ մէջ, այլ եւ անկէ դուրս, երբ հարկ է եղած, մեր եկեղեցին միշտ բարեկամական վերաբերում ունեցած է դէպի Լուսաւորչական եկեղեցին, — Հայ ժողովուրդը։ Պարապ նախադասութիւններէն ոչինչ դուրս կուգայ, իսկ եթէ դուրս գայ, այդ պիտի ըլլայ լոկ քաջալերութիւն մը անոնց, որոնք բացէն կամ գաղտնօրէն կը փափաքին Պուլկարիոյ կործանումը։ Յուսանք որ Պ. Մուշանով, ուսումնասիրելէ վերջ խնդիրը, կատարուածը պիտի պարզէ զեկոյցով մը։ Գանգատը եղած է շատ հանդիսաւոր կերպով, բացատրութիւնն ալ պէտք է ըլլայ նոյնքան հանդիսաւոր»։

Այսօրուան «Միր»ի մէջ ալ Սօֆիայի մետրապոլիտարանը ունի երկար ու պաշտօնական զեկոյց մը, որով փաստեր ու թուականներ կուտայ թէ եկեղեցին ատենին գնուած է, ցարական ուքազ կայ, դրամը վճարուած է եւայլն։

Միծաղ

— Ի՞նչ գործով կը զբաղիս եւ ո՞ւր կը բնակիս։

— Գործաւոր եմ եւ տան մէջ կը բնակիմ։

— Անկէ առաջ ուրիշ գործով ալ զբաղա՞ծ ես:

— Այո՛, մարդ սպաննելու գործին մէջ էի, հայրենիքս պաշտպանելու պատրուակին տակ:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, չեմ հասկնար:

— Ես կը կարծէի թէ դատաւորները խելացի մարդիկ ըլլալով կը հասկնան։ Զինուոր էի, զինուոր, պարոն դատաւոր։

— Բայց այս անգամ առանց պատերազմի մարդ սպաննած ես, ասոր ի՞նչ կ'ըսես։

— Ի՞նչ պիտի ըսեմ, վարժութեան խնդիր է, այս անգամ ալ պատիւս պաշտպանելու պատրուակին տակ սպաննեցի։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հայկական դրօշակը Կրընոպլի մէջ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ, 13 Նոյ. (ցառաջ). — Մեր գաղութը 1928ին ընտրած է Ազգ. Միութիւն մը, որ ամէն տարի կառավարութեան յատուկ հրաւէրով կը մասնակցի Նոյեմբեր 11ի Ամենայն Սրբոց Տօնին, հայկական եռագոյնով եւ գեղեցիկ ծաղկեփունջով մը։

Այս տարի, Նոյեմբեր 1ի տօնը կառավարութեան յատուկ որոշումով յետաձգուած էր Նոյեմբեր 11ի Զինադադարի օրուան, արձանի մը բացման պատճառաւ:

Տօնը կատարուեցաւ շատ փայլուն կերպով, մօտ 28 դրօշակներու քով կը ծածանէր նաեւ հայկական եռագոյնը։ Քաղաքապետը կարդաց գեղեցիկ գրութիւն մը, օրուան նշանակութիւնը բացատրելով ժողովուրդին: Յայտնեց թէ արձանը արժած է 295 հազար ֆրանք։

Դժբա՛խտ եռագոյն, տարագիրի մասունքը հայ որբութեան, որ կը ծածանիս Կրընոպլի պողոտաներուն վրայ, Իզէրի կամուրջին վրայ, այս բազմահազար ժողովուրդին մէջ...։

Ե՞րբ քու ծալքերդ պիտի բանաս մեր հայրենիքին մէջ։

Թղթակից

Ցիր ու ցան Հայեր

ԻՒՋԷՍ, 14 Նոյ, (ցառաջ). — Իւզէս կառ նահանգի քաղաքներէն մէկը, 1923-1929 եղած էր հայկական շէն շրջան մը, երկու հարիւր յիսուն հայ ընտանիքներով, շնորհիւ «Ֆրանս-Օրիան» գորգի գործարանին։

Շատ չանցած գործարանը սահմանափակեց իր գործերը, եւ օր մըն ալ միանգամընդ միշտ փակեց իր դռները, դուրս թափելով մեր երկու հարիւրի հասնող գործաւորները։

Մեր հայրենակիցները, դարձեալ ձեռք առին գաղթականի ցուպը եւ ցրուեցան զանազան շրջաններ:

Այժմ Իւզէս մնացած հայ ընտանիքներուն թիւը կը հասնի քսանի, որոնք գլխաւորապէս կ'ապրին Իւզէս եւ Փանար ագարակին մէջ: Կան նաեւ շրջուն գործաւորներ — երիտասարդներ — ագարակապաններու եւ այգեպաններու քով:

Մեր հայրենակիցները կը զբաղին հողագործութեամբ եւ այգեմշակութեամբ, ֆրանսացի հողատէրերու եւ այգեպաններու քով, գոհացուցիչ թոշակներով: Գործազրկութեան տագնապը հոս ալ հասաւ եւ գործէ հանուեցան ընդհանրապէս ընտանիք չունեցող անհատ գործաւորներ, որոնք յուսահատ կը թափառին գիւղէ գիւղ, ագարակէ ագարակ նոր գործ մը գտնելու համար:

Իւզէսի մէջ կան չորս հինգ ընտանիքներ, որոնց երկուքը կը զբաղին կօշկակարութեամբ, իսկ մնացածները գործաւորութեամբ:

Գաղութին կեանքը խաղաղ է: Թէեւ կան անհատ դաշնակցականներ, հնչակեաններ, բայց չկայ հաւաքական կեանք:

Այս ընտանիքները ազգային գետնի վրայ որոշ դեր կը կատարեն, եղբայրական ձեռք կարկառելով եկող – գացող դժբախտ հայրենակիցներուն: Գիտեմ քանիներ որ ամիսներով խնամուած են այս ընտանիքներուն կողմէ եւ ներկայիս ալ քանիներ կը վայելեն անոնց ծնողական գուրգուրանքն ու խնամքը:

Աչքի կը զարնէ տեղացի ժողովուրդին համակրանքը՝ շնորհիւ այս ընտանիքներուն խաղաղ ու համերաշխ կեանքին:

Դժբախտաբար չունին ծաղկոց մը, հայ մանուկն ու պատանին հայ կրթելու համար: Թէեւ այս ուղղութեամբ աշխատանքներ տարուած են, բայց տեղական պայմանները չեն թոյլատրած եւ հայ մանուկները ֆրանսական դպրոց կը յաճախեն:

Ն. Մանուկեան

Մարսէյլի ազգ. գործերը

Մարսէյլի Առաջնորդարանի դիւանէն կը հաղորդեն մեզի. —

Նկատելով որ վեց ամիսէ ի վեր Ազգային կեդր. վարչութիւն մը կազմելու համար եղած բոլոր փորձերը ապարդիւն մնացին, միւս կողմէն արտաքին այլ եւ այլ դժուարութիւններ արգելք եղան օգտակար գործունէութիւն մը ունենալու, Թեմական Երեսփ. Ժողովը, որոշեց վերջնապէս տալ հաւաքաբար իր հրաժարականը, ընտրողական յանձնախումբ մը ընտրելէ վերջ: Միաժամանակ լիազօրութիւն կուտայ Առաջնորդ Հօր, որպէս զի Թեմական կանոնագիրը գործադրել ուզող անձնաւորութիւններէ առժամեայ վարչութիւն մը կազմելով վարէ գործերը, մինչեւ Երեսփ. Ժողովին նոր ընտրութիւնը, որ տեղի պէտք է ունենայ ամենաուշը մինչեւ վեց ամիս: Սոյն երեսփ. նոր ընտրութեան մասնակցութիւնը տեղի պիտի ունենայ, հիմ բռնելով Թեմական կանոնագրով որոշուած ազգային տուրքը:

Ընտրական Ժողովոյ անդամ ընտրուեցան Պ. Պ. Շալճեան, Անտոնեան եւ Գալփաքճեան, որ նախագահութեամբ Առաջնորդ Հօր, հրաւիրելով Մարսէյլի գլխաւոր հայրենակցական միութիւնները, ասոնցմէ պիտի ընտրեն մնացեալ չորս անդամները ընտրողական յանձնախումբին, լեցնելու համար ըստ կանոնագրին եօթը թիւը:

(Կնիք)

Հայ լրագիրներու եւ հանդէսներու ցուցադրութիւնը

Պէյրութի մէջ Կոմս Ֆիլիբ տը Թարազիի բնակարանին մէջ տեղի ունեցաւ «Երիտասարդ Հայուհի» ամսագրին կողմէ Մշակոյթի տօնին առթիւ կազմակերպուած լրագրական ցուցահանդէսը:

Ցուցադրուած էին 90 տարիէ ի վեր հրատարակուած երեք հարիւրէ աւելի հայ լրագիրներ եւ հանդէսներ:

Զանազան կրթական հաստատութիւններ, իրենց ուսուցչական կազմով ու աշակերտներով ինչպէս նաեւ հայ մշակոյթի բարեկամ անհատներ այցելեցին եւ հպարտութեամբ տեսան աչագին հրատարակութիւններ որոնց շատերը հազիւ թէ ծանօթ ըլլային անունով։

ՊԻՏԻ ՍՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ՉԱՌՆԵԼ այն ձեռագիրները որ՝

1) ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ:

2) ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԷՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ:

3) ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ Ի ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՅՈԳՆԵՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ:

ՄԱՄՈՒԼ

Սուրիան եւ մենք

—)(•)(—

«Դրօշակ» իր վերջին թիւի (դեկտեմբեր) խմբագրականին մէջ, քննելով Սուրիոյ եւ հայ գաղթականութեան յարաբերութեանց խնդիրը, կը գրէ.

— «Նախ՝ պէտք է հերքել այն սուտ լուրը, թէ կայ ինչ որ աշխատանք արտասահմանի հայութիւնը հաւաքելու Սուրիայում: Այդպիսի աշխատանք կամ ծրագիր գոյութիւն ունի միայն հայ ժողովրդի թշնամիների երեւակայութեան մէջ: Եղածը այն է, որ հակառողջապահական տաղաւարներում խռնուած գաղթականութիւնը տեղաւորւում է գիւղերի եւ թաղերի մէջ: Ուրիշ ոչինչ:

Եւ տեղաւորուելով գիւղերում ու քաղաքներում, Սուրիայում էլ, ինչպէս եւ Իրաքում, Պարսկաստանում, Եգիպտոսում, պալքանեան երկիրներում կամ այլուր հայ ժողովուրդը ուրոյն քաղաքական նպատակներ չունի եւ, որպէս քաղաքացի, ծառայում է իր բնակած երկրի ընդհանուր շահերին: Ինչպէս Սուրիայում, այնպէս եւ տարագրութեան ուրիշ վայրերում, հայ ժողովուրդը մնում է ոչ իր կամքով, այլ հարկադրաբար, որովհետեւ Հայաստանի դռները փակուած են իր առջեւ: Եւ քաղաքական փոթորիկների ուժով Սուրիա բերուած հայութիւնը երախտագիտութիւնից զատ ուրիշ զգացմունք չունի դէպ ի հիւրընկալ արաբ ժողովուրդը, որ մարդկային ազնուութիւնը, քաղաքական լայնախոհութիւնն ու հեռատեսութիւնը ունեցաւ տեղ տալու իր ծոցում դեռ երէկ իրեն բախտակից, կեանքի աղէտաւոր փոթորիկներից հարուածուած, մեծ պետութիւնների ընչաքաղցութեան եւ եսասիրութեան զոհ դարձած հայկական բեկորներին: Փոխարէնը հայ ժողովուրդը միայն մէկ հատուցում ունի — անվերապահ անկեղծութեամբ ու եռանդով նուիրուիլ շինարար աշխատանքի:

Այս փաստով իսկ հերքւում է եւ այն չար վերագրումը, որպէս թէ հայ ժողովուրդը յատուկ վերաբերում ունի դէպ ի հոգատար ուժերը եւ ձգտում է դեր կատարել երկրի բնիկ ժողովուրդների եւ հոգատար պետութեան միջեւ՝ բռնելով վերջինիս կողմը հակառակ բնիկ ժողովրդի: Ասում ենք՝ չար, որովհետեւ հայ ժողովուրդը գանգուածօրէն չունի եւ չի կարող անուցանել այդ կարգի նպատակներ: Դրսի եւ ներսի ուժերի փոխ–յարաբերութեան, ինչպէս եւ ներսի բախումների մէջ, հայ ժողովուրդը կողմ չէ, երկրի ընդհանուր շահերից տարբեր շահեր չունի ու չի կարող ունենալ: Բայց եթէ այնուամենայնիւ պատահում են Հայեր, որ ծառայում են հոգատար պետութեան մօտ, չէ՞ որ նման տարրեր աւելի մեծ տոկոսով կան եւ երկրի բնիկների մէջ. մի՞թէ կարելի է նրանց ընթացքով բացատրել ամբողջ ժողովրդի դիրքը: Կամ, եթէ Հայերի մէջ գտնւում են վարձկան կամ գաղափարական մոլեռանդութիւնից արբեցած անհատներ, որոնք չահագործւում են համայնավար քարոզչութեան համար, աւելի խոշոր համեմատութեամբ նման անհատներ կան բնիկ ժողովուրդների մօտ. մի՞թէ արդարութիւն է այդ չնչին թիւ եւ արհամարհելի ուժ կազմող անհատներով բնորոշել ամբողջ ժողովուրդը: Դարերի պատմութիւնը Պարսկաստանում, Եգիպտոսում, պալքանեան երկիրներում անհերքելի փաստերով ապացուցել է, որ հայ գանգուածները ուր եւ բնակուած լինին, հաւատարմօրէն աշխատել են այդ երկիրների բարեկեցութեան ու յառաջդիմութեան եւ քաղաքական ու տնտեսական բարգաւաճման ի նպաստ: Նոյնն է եւ այսօրուայ հայ նոր տարագրութեան պարագան Սուրիայում, Իրաքում եւ այլուր:

Մի կողմ թողած ամէն նկատում՝ հէնց միայն այսօրուայ իրականութիւնը, բաւական է համոզելու համար ամէնքին, որ հայ ժողովուրդը ո՛չ միայն թշնամի չէ Սուրիոյ արաբ ժողովրդին, այլ եւ հազար ու մէկ կենդանի շահերով հետաքրքրուած է, որ այդ ժողովուրդը լինի ազատ եւ զօրաւոր: Սուրիոյ, Իրաքի, Պարսկաստանի անկախութեան եւ հզօրութեան մէջ ե՛ւ այսօր, ե՛ւ վաղը միայն օգուտ կայ Հային ու Հայաստանին: Եւ այդ է այնպէս վախ ու սարսափ պատճառում ազատութեան ձգտող ժողովուրդների պատմական գերեզմանափոր Թուրքիային: Ա՛յդ է որ ստիպում է Թուրքերին ներելի եւ աններելի բոլոր միջոցներով վարկաբեկել հայ ժողովուրդը յաչս արաբական աշխարհի: Մենք ուզում ենք հաւատալ, սակայն, որ արաբ ժողովուրդը եւ, մանաւանդ, նրա լուսամիտ եւ անշահախնդիր ղեկավարները հեշտութեամբ կը հասկանան նենգամիտ դաւերի թաքուն իմաստը եւ զոհ չեն գնայ Անգորայից բխող հրէշաւոր դաւերին»:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Հ. Տ. Բ., Մարսէյլ. — Կը խնդրուի փութացնել։

Պ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱԼԵԱՆԷ (Պոնտի) կը խնդրուի խմբագրատուն հանդիպիլ, ստանալու համար կարեւոր նամակ մը։

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԻ» ամսագրի Բ. թիւը, ճոխ բովանդակութեամբ։ Հիմնադիր - Տնօրէն Տիկին Սիրան Սեզա։ Տարեկան բաժնեգին 50 ֆրանք։ Հատը 4 ֆրանք։ Ֆրանսայի համար դիմել Գրատուն Հրանդ Սամուէլ, 51, rue Mr. le Prince։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Ստուգեցինք թէ Ռումանիոյ թղթատարական վարչութիւնը մանտափոսթեր կ'ընդունի արտասահմանի համար, իւրաքանչիւր գումար հազար լէյը չանցնելու պայմանով :

Ստիպողաբար կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն օգտուիլ այս պատեհութենէն, մաս – մաս փոխադրելու համար իրենց բաժնեգինները:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

"ՅԱՌԱՋ,,Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 3

«ՄՈՒՐՍԻ ԳԼԽՈՒԴ, ԱՇԽԱՐՀ»...

— «Սիրելի՛ Հազարխանս, կուգամ յայտնել որ, «սաղ սալամաթ» արդէն հասեր ենք Ս. քաղաքը եւ նաւու կը սպասենք: Լաւ եմ, հանգիստ եմ, ինծի համար հոգ չընես որ հիւանդանաս: Բարեւներս քեզ եւ Մզսի աբրանց, կողակիցդ Ակոբ»։ Այս տամսէն վերջ խեղճ այրին, իր անբա՛խտ որբուկին հետ ի զուր սպասեր էր զարիպին նամակին եւ վերադարձին։ Ի զո՛ւր...։

— Հայրիկը ո՞ւր է, մամաս, իմին հայրիկս ո՞ւր է, ինչո՞ւ Արամիկը, Վարդենին, Քնարիկը, Թագուհին հայրիկ մայրիկ ունին ու ես մինակ մայրիկ ունիմ ու հայրիկ չունիմ... կը հարցնէր յաճախ Ցաւակը:

— Դուն ալ հայրիկ ունիս, ձագս, քուկին հայրիկդ Ամէլիքա գացեր է, քեզի աղուոր աղուոր բաներ բերելու...

— Ինծի ձի մըն ալ պիտի բերէ՞... Հաքար ալ պիտի բերէ՞... չէ՞, մայրիկ, կօշիկ ալ պիտի բերէ, հա՞...։ Այս վերջին խօսքերը Ցաւակը կ'արտասանէր մանկական անմեղ ժպիտով մը...

— Հա՛ աղուորս, հայրիկդ ամէն բան պիտի բերէ։

Հազարխանը այսքանը հազիւ կրնա՛ր արտասանել։ Սիրտը ինքն իր վրայ կը փլէր, կոկորդը կը սեղմուէր, աչքերուն մէջ արցունքի լիճ կը գոյանար, բայց չէր ուզեր իր վիշտը փոքրիկին ցուցնել։ Երեսը այս ու այն կողմ կը դարձնէր, դիտմամբ զբաղում մը կը փնտռէր, մինչեւ որ կարենար աչքերուն թացը սրբել, եւ իր բորբոքած սրտին հեւքը զսպել։

Տամր Ակոբին նման, իր զաւակն ալ խելացի էր եւ աչքըբաց։ Ութ տարեկան էր արդէն, բայց հեռուէն դիտող մը զայն 14-15 տարեկան կը կարծէր։ Իր տարեկիցներուն առաջնորդն էր։ Գիւղին մէջ — մանչ թէ աղջիկ — փոքրիկները իր անունովը կը պարծենային։ Նուրբ, չափաւոր կազմ մը, գանգուր մազերով, խիտ ու երկար թարթիչներ իր սեւ աչքերուն բոլորտիքը եւ համակրելի նայուածք մը։ Ցաւի եւ տառապանքի մէջ ծնած ծաղիկ մը, անունն ալ դրուեցաւ Ցաւակ։

Հազարխանին տանը դուռը, որ, տարուէ տարի նեղցաւ բարեկամ դրացիներու առջեւ, լայնօրէն բաց էր գիւղին փոքրիկներուն համար: Անոր լայն «չարտախ»ը ամէն ինչ է փոքրիկներուն համար: Արդարեւ, դժբախտ այրին ուրախ է, որ, գիւղին փոքրիկները — անմեղ արարածներ — կուգան իր որբուկը ուրախացնելու: Թող գան, թող խաղան, թող կոտրեն, միայն թէ ուրախացնեն իր զաւակը, իր անբա՛խտ որբուկը։

Իր սիրելի ամուսինը ճամբու ելնելէ վերջ՝ գրեթէ մէկ երկու տարին (խոստումի շրջանը) ան այնքան չզգածուեցաւ։ Դուռ-դրացի կ'երթային կուգային։ Յաճախ ինքն ալ իր կարգին այցելութիւններ կուտար անոնց: Բայց, կամաց-կամաց, թէ ինքը եւ թէ դուռ-դրացի դադրեցան երթեւեկէ։ Արդարեւ, Հազարխանը ալ չէր ուզեր որ, ամէն ոք իր տունը գայ երթայ։ Չէ՞ որ ինքը այրի էր, նամուսի տէր։ Գիւղին մէջ պատերն անգամ ականջ ունին։ Սուտ խօսք մը, պարզ զրպարտութիւն մը բաւական էր որ իր անունը հանէին եւ բերան պտտցնէին։

Այն ժամանակները, ժամ ու զրոյցը գլխաւոր առանցքն է գիւղի պառաւ կիներու խօսակցութեան։ Այրին այս ամէնը կը մտածէր, եւ քանի կ'երկարէին պանդուխտի վերադարձի օրերը՝ այնքա՛ն յուսահատ եւ մտածկոտ կը դառնար իր վիճակը։

Ի՛նչն էր մնացեր Հազարխանին, ո՞ւր էր այն ատենուան գեղեցկութիւնը, ո՞ւր էր իր ամուսնութեան առաջին տարիներու «ճէյրան»ի կազմը դէմքին վրայ նաան կտոր այտերը, երկա՛ր, մինչեւ կրունկները հասնող վարսերը, ո՞ւր էին չքացեր այդ գեղեցկութիւնները որ, շատերուն առօրեայ մտածումը կը սահմանէին, եւ գիշերուան հանգստի քունը կը վրդովէին ... Իր հոգեկան խաղաղութեան կորուստին հետ կորսնցուցած էր նաեւ իր ֆիզիքական գեղեցկութիւնը։ Դէմքը այլանդակուած, աչքերը մշտատեւ լացէն ուռած, փորը ինկած, մազերը խռնուած, հագուստները աղտոտ ու թափթփած, բոլորովին անճանաչելի դարձած։

Ի՛նչ ընէր խե՛ղճ այրին։ Իր մըտային ծանր հոգերուն հետ, ունէր նաեւ առօրեայ ապրուստի հոգը։ Իր ամուսինը մեկնած ատեն արդէն ամէն ինչ սպառած էր: Իբրեւ հարստութիւն, միայն երկու հնչուն ոսկիի գումար մը մնացեր էր։ Տամր Ակոբ յուսադրած էր «մինչեւ որ այդ երկու ոսկին հատնի, արդէն ես գործի կ'ըլլամ եւ դրամ կը ղրկեմ»: Բայց ո՛չ միայն դրամ չեկաւ, այլ լոկ լուր մը անգամ իր մասին։ Հազարխանը մէկէն միւսէն պարտք ըրաւ, կրկին պարտք ըրաւ, մինչեւ որ, պարտապահանջները տէր եղան իր միակ սրտին։

Հազարխանին սրտին զարկերակը փրթաւ։ Արտն ալ ձեռքէ գնաց։ Ի՞նչ պատասխան պիտի տար իր գլխաւորին, երբ որ ան վերադառնար։ Մտածեց, մտածեց ու սրտին վրայ վէրք կապեց։

— Անաստուա՛ծ, ապերախտ անաստուած, ի՛նչ շուտ մոռցար Հազարխանդ, նորեկ զաւակդ, պապենական օջախդ, վաթանդ... ի՛նչպէս անաստուած, չմեղքցար գլխ, մեղքընայիր այս անմեղ «չօճուղ»ը, Ցաւակս...։ Ի՛մ անբախ՛տ Ցաւակս։

Արցունքոտ աչքերով եւ վիրաւոր սրտով յաճախ կը կրկնէր այս խօսքերը եւ յուսահատ կը հեկեկար...։

. . . .

Գարունը կրկին եկաւ իր պերճ գեղեցկութեամբ. կրկին անցաւ: Կրկին գարուն, նորէն աշուն, բայց մեկնած զարիպէն ո՛չ մէկ լուր... Իր հետ գացողները վերադարձան, բայց, Տամր Ակոբին մասին ո՛չ ինչ յայտնեցին։ «Լաւ է, աղէկ է, կ'աշխատի», ըսին. ուրիշ ոչինչ։

Գիւղին մէջ զանազան զրոյցներ շրջան կ'ընեն, «մեռած» է, — «խեղդուած» է, — «կառավարութեան դէմ գործելուն համար բանտը դրուած է» կ'ըսէին։ Բայց այս պատմութիւններէն ո՛չ մէկը կարելի էր ստոյգ համարել։

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐԶԷ

(Շարունակելի)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԵԻՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ ժողովի կը հրաւիրէ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԻ, ՓԱՐԻԶԻ կոմիտէները եւ ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ ժամանակաւոր մարմինը այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 32 Avenue Gobelinsի անկիւնի սրճարանին վերնայարկը: Ներկայ կ'ըլլան ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ներկայացուցիչները՝ խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՀՐԱՋԴԱՆ խումբի հերթական ժողովը այսօր Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի վերնայարկը:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՋԱՒԱՐԵԱՆ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մջօ, Մուրատ եւ Արղութեան խումբերու բոլոր ընկերները այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին Ակումբին մէջ: Զեկոյց պատգամաւորին կողմէ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջ. կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Սէն Մարկրիտի Համազասպ ենթակոմիտէն այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց Արեւ. Եւր. 10րդ շրջանային ժողովի:

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄ.— Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. Ա. Մարտիրոսեան: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ԿԱՐՏԱՆ.— Այս Կիրակի ժամը 2ին: Կը բանախօսէ՝ ընկ. Պ. Հիւսեան: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ՍԷՆ Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ.— Այս Կիր. իրիկուն ժամը 6.30ին, Օթէլ Թէրմինիւս սրահին մէջ: Կը դասախօսէ ընկ. Պ. Հիւսեան: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ԱՒՏՕ խումբը այս Կիրակի ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. Ա. Մարտիրոսեան: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ՊՈՒԼՎԱՐ OSSO.— Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 6.30ին Դաշնակցութեան Ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց շրջ. ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը այսօր Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին, 63 րիւ տը լա Րէփիւպլիքի սրահը: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատ. Միութեան վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Պուլ. Օտտօի Պատ. Միութեան անդամները այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին իրենց Ակումբին մէջ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Կը հրաւիրուի նաեւ Վռամեան ենթ.ի վարչութիւնը:

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

20 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հայոց եկեղեցիին սրահին մէջ, 15 Rue Bayard

Կը խօսի՝ Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Երգչուհի-դերասան Տիկ. Ե. ԲԱԴԱԼԻ ներկայացումները

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— Նոյ. 19ին, Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, ՍԱԼՈՆ ՇԱՓի մէջ, 84 րիւ ՇԱՓ:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕԻ ՄԷՋ.— Այս Կիր. կէսօրէ վերջ ժ.ը 2.30ին

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ՝ **ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ-ԱԼԱՆ** [ՕՓԵՐԷԹ]

Գիները ժողովրդական են:

ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՏարօնՏուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ

19 Նոյեմբեր Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Կը Նախագահէ՝ Պ. ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ եւ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Պ. Ա. Շահմուրատեան (երգ), Տիկին Սուրաբեան (երգ). Mlle Annette Clément, Lauréate du Conservatoire de Paris (դաշնակ), կ'արտասանեն՝ փոքրիկն Ստեփան Պօղոսեան, Պ. Զարեհ Ղարիպեան եւ Օր. Տէր Թովմասեան: Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը:

Կէս գիշերէ յետոյ հայկական եւ եւրոպական պարեր

Տոմսերու գինները 7.50 եւ 5 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին «Յառաջ»ի խմբագրատունը, գրատուն Հրանտ Սամուէլ, Պետրոս Վարդանեան, 24bis rue Blanqui, Լեւոն Տօնիկեան, 52 rue Isidore Neujahr, Bagneux (Seine):

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

20 Նոյեմբեր, Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին — Կը ներկայացուի՝

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐ (ՁԱՒԵՇՏ) ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Տոմսերու գիներ՝ 3 եւ 5 ֆրանք

(Սահմանափակ թիւով բեմէրմէ տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

Ոչ ոքի տոմսակ չղրկուիր

Տոմսերը վաղօրօք ապահովել Հրանտ-Սամուէլ գրատունէն

Ներկայացում-պարահանդէս

կազմակերպուած Սէվրանի Հայ կրթական միութեան կողմէ

եւ մասնակցութեամբ՝ տեղւոյս Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղին

Ի ՆՊԱՍՏ ԴՊՐՈՑԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 9էն մինչեւ լոյս

(Ֆրէնվիլ) Թրիանօնի շքեղ սրահներուն մէջ, կը ներկայացուի Յ. Պարոնեանի

ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ

Կը խօսի՝ Պ. ԱՐԱՄ ՎՏԱՐԱՆԴԻ

Արտասանութիւն եւ անակնկալներ: Սէվրանահայ երիտասարդներու եւ դպրոցական պզտիկներու կողմէ գեղջկական տարազով հարսանիք:

Ներկայացումէն վերջ եւրոպական պարեր, Սանդրոսեանի 7 հոգիէ բաղկացած նուագախումբով:

Ճոխ պիւֆէ, մատչելի գիներով — Ձրի քօթիյեօններ

Հաղորդկց. միջոցներ.— Gard du Nordէն 19.27, 20,28 իջնել Freinville, կամ 19.50, 20.28, 22,05 իջնել Sévran.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Հայր. Միութիւնը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզ եւ արուարձանները բնակող բոլոր հայրենակիցները, այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Ֆլօրիայի մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Տրակինեան, Ռ. Ա.— 70:
Նանթէր, Յ. Բ.— 35:
Օլնի սու Պուա, Ա. Բ.— 35:
Սէվրան, Խ. Պ.— 30:
Վէրսայլ, Ս. Պ.— 350:

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԵԻ ՄԷՋ

Պուլօնը սեւ Մէր 16 Նոյ. 932

Վաղը առաւօտ ձեր ձկնավաճառին ծախած ձուկը որսացուած է այսօր: Կերէք Պուլօնը սիւր Մէրի թարմ ձուկը:

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Երեքշաբթի առտու երբ ինձ ուղղուած հրաւէրի մը համաձայն հիւանդանոցի հրամանատարին գրասենեակը գացի, զինքը նստած գտայ սպայակոյտի երկայնահասակ գնդապետի մը հետ. պզպտեայ կապուտաչուի մարդ մը, գեղեցիկ թաւ պեխերը վեր ոլորած: Հրամանատարը խնդրեց ինձմէ որպէս զի գնդապետը պտտցնեմ հիւանդանոցին զանազան մասերը:

Գնդապետը ինձ հետեւեցաւ, միշտ հետաքրքիր ու շնորհալի: Վերադարձին երբ հրամանատարին գրասենեակի դրանը մօտեցանք՝ յանկարծական կերպով իր արտաբերած խօսքերը գիս զարմացուցին:

— Օրիորդ, ըսաւ, եթէ ազատ ըլլաք, արդեօք պիտի հաճի՞ք վաղը կէս օրուան ճաշը ինծի հետ միասին ընել:

Պատասխանեցի թէ հաճոյքով կ'ընդունիմ:

Մտանք գրասենեակ. գնդապետը իր ըմպելին մինչեւ մրուրը պարպելէ յետոյ ինձ դառնալով ըսաւ ժպտադին.

— Օրիորդ, ձեզի պէս գեղեցիկ եւ զարգացած աղջկան մը համար Բուլըրսի այս անկիւնը ձանձրանալի է անշուշտ: — Եւ սիկարէթով շնորհալի շարժում մը ըրաւ:

— Զը՞ պիտի փափաքէիք քիչ մը ժամանակի համար Պրիւքսէլ գալ, Օփերան տեսնել եւ համեղ կերակուրներ ուտել: Դաստակս ձեռքին մէջ առաւ:

— Պարոն գնդապետ, ձեզ հետ Պրիւքսէլ կուգամ, պատասխանեցի: Քաղաքավար կերպով ձեռքս համբուրեց:

Նոյն գիշերը երկտող մը ձգեցի «Գանթին Մա»ին, տալով անոր բոլոր մանրամասնութիւնները եւ պահանջեցի որ Պրիւքսէլ՝ գտնուած պանդոկիս մէջ ուրիշ գաղտնի գործակալ մըն ալ գտնուի:

Երբ Պրիւքսէլ հասայ, մութ կայարանին եռեւը գերման զինուորական ինքնաշարժ մը ինձ կը սպասէր. ինքնաշարժին վարիչը գիս ու հագուստի պայուսակս լաւ մը տեղաւորեց անոր մէջ: Գնդապետին մէկ երկտողը ինձ տուաւ, որով ան ներողութիւն կը խնդրէր իր ստիպողական բացակայութեան համար, ու գիս կը վստահեցնէր թէ յետ այսու իր ժամադրութիւնը չպիտի դրժէր:

Յաջորդ առտու երբ արթնցայ, տեսայ որ վայելչագեղ օրիորդ մը վարագոյրները կը վերցնէր. եւ ընդարձակ ննջասենեակս շլացուցիչ ճառագայթներով կ'ողողուէր:

Բայց Քայզէրը այս կողմերն էր!

Գնդապետը շատ ուրախացաւ երբ ընդարձակ ճաշասրահը մտայ. գործի պատճառով ստիպուած էր մեկնիլ. խոստացայ կէս օրուան ճաշին իրեն սպասել:

Իրիկունը վեհանձն հիւրընկալս զիս ինքնաշարժ կառքի մը մէջ դրաւ. վարիչին ոչ մէկ հրաման չտուաւ. անշուշտ առաջուց գիտէր թէ ո՞ւր պիտի քշէր...

Սենեակին մէկ կողմը կային կարմիր վարագոյրով գաղտնի խցիկներ. պատուհանները կը բացուէին միւս կողմը՝ առուերատ մարդի մը վրայ: Կեդրոնը պարելու փոքր մաս մը, շուրջը սեղաններ: Այս տեղէն տեսայ սպաներու ազմկարար խումբեր, որոնց մէջտեղ նստած էին շատ մը պելճիքացի եւ գերմանացի գեղեցիկ աղջիկներ՝ յոգնած աչքերով: Շամփանեան կը հոսէր յորդառատ:

×

Պանդոկին մէջ անցուցած երեք օրուան ընթացքին գնդապետը իր ազատ ժամերուն զիս լաւ հիւրասիրեց: Այդ միջոցներուն, եթէ անիկա թշնամի սպայ մը եղած չըլլար՝ շատ հաճելի ընկեր մը պիտի համարէի:

Առտու մը գնումներէս վերջ երբ պանդոկի սենեակս վերադարձայ՝ դուռը կիսաբաց գտայ: Ամբողջութեամբ բացի ու տեսայ գերման զինուոր մը կոնակը ինծի դարձուցած՝ երկու օտար պայուսակներ կը տեղաւորէր:

Ոտնաձայնս լսելով, դարձաւ դէպ ի ինձ եւ վերէն վար նայեցաւ: Բալեւեց գլուխ եւ թեթեւ մը ժպտելով դուրս ելաւ առանց բառ մը ըսելու: Հասկցայ թէ ի՛նչ կը նշանակէր:

Սենեակի սխալմունք չէր կրնար ըլլալ, որովհետեւ պայուսակին վրայ գնդապետին անուան սկզբնատառերը կային:

Սարսափած՝ անկողնին ծայրը նստայ:

Բայց սա անհեթեթ բան էր: Եթէ ո եւ է բան պատահէր՝ ես իմ ձեռքովս ըրած պիտի ըլլայի: Ես գաղտնի գործակալ մըն էի, ոչ թէ հաճոյասէր աղջիկ մը...

Սրահ գացի ուր եկաւ նաեւ գնդապետը: Ննջասենեակիս մէջ տեղաւորուած պայուսակներու մասին ամենաթեթեւ ակնարկ մը անգամ չըրաւ:

Առաջին անգամն ըլլալով սկսայ լրջօրէն մտատանջուիլ թէ ուր էր արդեօք ան միւս գաղտնի գործակալը որ պահանջած էի, ինծի գաղտնօրէն հետեւելու համար: Ոչ մէկ նշան չէի տեսած, ոչ ալ ուր փնտռելս գիտէի:

Աչքերս սրահի մէջի բազմութեան դարձուցած ատենս, ուշադրութիւնս գարկաւ այդ գիշեր Օփերային մէջ տեղի ունենալիք նուագահանդէսի մը յայտարարութիւնը, հրամանատարութեան կողմէ գրուած: Գնդապետին խնդրեցի որ զիս հոն տանի:

— Անշուշտ, սիրելի օրիորդս, ըսաւ խնդալով, լաւ ըսիք: Արդարեւ այս իրիկուն Օփերան «grand gala» է, որովհետեւ Նորին Կայսերական Վեհափառութիւնը ներկայ պիտի ըլլայ:

Միասին դուրս պտըտեցանք: Որոշեցի այդ իրիկունը լաւ ճաշել. այնքան լաւ որ գինին քակէ լեզուին կապանքները:

Օփերային մէջ սպաներու հոծ բազմութիւն մը կար. քաղաքային բնակչութենէն քիչեր միայն կային: Երբ Նորին Վեհափառութիւնը ներս մտաւ եւ նուագախումբը հնչեցուց «Գերմանիա ամէն բանէ վեր», խոշոր կոհակի մը նման բոլորը վեր բարձրացան: Ցետոյ երկարատեւ ծափեր յանկայս: Ինձ այնպէս թուեցաւ թէ այդ ծափերուն մէջ արուեստական բան մը կար:

Քայզէրը իր շուրջի ժողովուրդին հազիւ թէ ուշադրութիւն դարձուց: Ու երբ անտարբեր նստաւ իր օթեակին մէջ՝ դէմքին վրայ տխուր նայուածք մը նշմարեցի: Կարծես ընկճուած էր պատասխանատուութեան ծանրութենէն:

Եւ ահա հո՛ն էի ես, լրտես մը, իրմէ քանի մը մեդր հեռու, որուն մահը կը ծրագրէի!

Վերադարձանք պանդոկ. խմեցինք սուրճ եւ մրգօղի. հիւրս սեղանին վրայ հակեցաւ. աչքերս իրմէ դարձուցի. գաղտնիք մը չկրնալ կորզելու համար շատ դէշ տրամադրուած էի:

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 18 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

18 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2038

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ի՞ՆՉՆ Է ՈՐ ԿԸ ՊԱԿՍԻ ՄԵԶԻ

Ուրեմն, ընդունելով որ կ'երիտասարդանայ քէմալական Թուրքիան, մենք ոչ թէ պիտի մատնուինք նկուն վհատութեան մը, այլ պիտի բազմապատկենք մեր գործունէութեան եղանակներն ու միջոցները :

Աչքէ աչքի նայելով բուն իրականութեան, անոր համեմատ պիտի լարենք մեր ուժերը :

Յիշեցնենք միշտ, — ազգերու կեանքին մէջ անկարելի բան չկայ :

Եթէ ջախջախուած, խարխուլ եւ արիւնլուայ Թուրքիան կրցաւ ոտքի կանգնիլ ճակատագրական պահու մը, մենք շատ աւելի զօրաւոր ազդակներ ունինք հասնելու մե՛ր ալ յաղթանակին :

Պայմանաւ որ, նախ՝ հաւատանք մեր ճակատագրին — Դատին — եւ յետոյ՝ չբաժնուինք, չանճրկինք, երբ կարգը գործելու կուգայ :

Ահաւասիկ, երեք չարաթէ ի վեր կը հետեւիք Մ. Քէմալի կեանքին ու գործին — ժամանակակից Թուրքիոյ պատմութեան զարմանալի ելեւէջներուն :

Պատերազմ, պարտութիւն, քայքայում, ներքին պառակտումներ եւ արիւնալի կռիւներ : Յուսահատական զալարումներ եւ յետոյ, — Ուխտ մը՝ դիմադրելու, կռուելու եւ յաղթելու :

Ինչո՞ւ կարծել թէ՝ հոգեկան այդ կորովն ու յարատեւութիւնը որ վերջնական փլուզումէն փրկեցին Թուրքիան, պիտի պակսին մեզի, վճռական պահուն :

Մենք ալ, մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ, քի՞չ ենք ունեցած մռայլ, գլխիվայր շրջաններ, եւ յետոյ, — լոյս եւ սլացք :

Ջախջախուե՛ր էինք 1895–96ի ջարդերէն յետոյ : Հայաստանէն կովկաս, Պոլսէն դէպ ի պալքանեան երկիրները կ'ապաստանէին հազարաւոր բազմութիւններ : «Մեռանք – կորա՛նք» :

Եւ սակայն, ոչ ժողովուրդը ինք նահանջեց, ոչ ալ վարիչը :

Ու երբ, 1908ի սահմանադրութեամբ, կարելի եղաւ բաղդատաբար ազատ շնչել, ժողովուրդը ոտքի կանգնեցաւ այնպիսի թափով մը, որ մտահոգութիւն կը պատճառէր տիրող իշխանութեան եւ ամբոխին :

Յետոյ, — պատերազմ աշխարհասասան եւ անճիտում Թուրքիոյ հայ ժողովուրդին :

Աննախընթա՛ց էր փլուզումը եւ ամէն յոյս կորսուած : Այս անգամ, աւելի բարձր ձայնով կ'աղաղակէին բոլոր ժամանակներու վհերոտներն ու վայրերաններն, — «Մեռա՛նք, կորա՛նք» :

Բայց, մէկ միլիոնի արեան ճապաղիքներուն վերեւ՝ կը շողար նոր արեւ մը, — Մայիս 28 : Օրհասական մարտնչում եւ յաղթանակ : Մօտ մէկ միլիոն ժողովուրդ ամփոփուած հայրենի աշխարհի մէկ մասին վրայ :

Նորէն աղէտ : Լրիւ չստացանք ինչ որ կը սպասէինք : Եւ այլափոխուեցաւ ինչ որ մեր ձեռքն էր :

Ինչպէս 1914—1918, նոյնպէս այս շրջանին, դղրդագին դէպքեր, մեր կամքէն անկախ, մեր ուժէն վեր ցնցումներ փակեցին լուսաւոր ճամբան :

Եւ այժմ մատնուած ենք ճշմարիտ անելի մը : Ժողովուրդին կէսը, որ յուղարկաւորն էր միւս կէսին, այսօր չունի ոչ երդիք, ոչ բուխերիկ : Ոչ ալ արտ ու արօր՝ ցանելու եւ վարելու :

Յուսահատակա՞ն է կացութիւնը :

Ո՛չ եւ ոչ : Դասալիքներ, ձեռնպահներ, ուրացողներ կամ նահանջողներ միշտ ալ կան : Եղած են ու պիտի ըլլան :

Բայց, նայի՛նք բուն ժողովուրդին : Անոր թախծոտ այլ կրակոտ աչքերուն : Անոր չարատանջ այլ տոկուն կերպարանքին :

Մէկ իմաստ ունին այդ բոլորը, — «Այս օրերն ալ կ'անցնին» :

Եւ պիտի անցնին :

Միայն թէ՝ գիտնանք հաւատալ ու տոկալ : Դիմադրել : Մարտնչիլ : Ի հարկին զարնել : Եւ, երբեք չտատանիլ այն գետնին վրայ ուր կեցեր ենք :

Այդպէ՛ս էր որ յաղթեց Թուրքը : Թէեւ, ինքն անգամ չի հաւատար թէ վերջնական է իր յաղթանակը : Թէ իրեն պիտի մնայ ինչ որ չահեցաւ ճակատագրական պահու մը :

Եւ Թուրքը յաղթեց, նաեւ, շնորհիւ ուրիշ տարրական իմաստութեան մը, — միացեալ ճակատ՝ երբ արտաքին վտանգն է թառած հայրենիքի եւ ժողովուրդի գլխուն :

Յետամնաց Թուրքը միշտ ալ ունեցած է այս իմաստութիւնը, իր պատմութեան վճռական ժամերուն :

Իսկ մենք որ այնքան յառա՛ջ գացած եւ Արեւելքի ջահակիրները դարձած ենք, տակաւին կը վիճինք այդ մասին :

Կը վիճինք նոյն իսկ այսօր, այս օտար ափերուն վրայ : Կորսնցնելէ յետոյ մեր խարխուն ու մեռելները...

Աշխարհ զզուեցաւ մեր ներքին վէճերէն ու պառակտումներէն, իր բոլոր պողոտաներուն վրայ ճանչնալով մեր չարն ու բարին :

Իսկ մենք, — միշտ ալ հաճոյքով կ'արծարծենք նոր վէճեր, խրամատ խրամատի կուշտին փորելով :

Տասը տարի վայելեցինք այս «շինարար» աշխատանքին բարիքները :

Եթէ տասը տարի ալ յարատեւենք նոյն ճամբուն վրայ, ամէնէն լաւատեսն ալ պիտի փորձուի փսփսալ. — «Արդարեւ, մեռա՛նք, կորա՛նք» :

Թոյլ պիտի տա՞նք որ այդ օրուան հասնինք...

Այստեղ ալ, նորէն ժողովուրդը ինքն է որ պիտի տայ պատասխանը :

Ա՛յն ժողովուրդը, որ չընկրկեցաւ արտաքին ո՛ր եւ է վտանգի առջեւ :

Ան որ, իր կեցուածքովն իսկ, արեւ ցանեց մարտնչողներու ճամբուն վրայ : Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ ՊՏՈՒՂԸ »

Անցեալ օր թէյասեղանի մը հրաւիրուած էի : Սրահին մէջ միայն երկու այր էինք. մնացեալները՝ տիկիններ եւ օրիորդներ :

Տաք մթնոլորտ մը ստեղծուած էր : խօսակցութիւն, հիննէն ու նորէն յիշատակներ, երգ : «Երկու խօսք»... :

Եղած պահանջին վրայ, օրիորդներէն մին սկսաւ Սիամանթոյէն կտոր մը արտասանել. — «Առաքեալը» :

Բոլորս կ'ունկնդրէինք խոր լռութեան մէջ.

... Կուէն վերջ, որոնումի եւ մտածման դաշտերը ձե՛զ կը սպասեն...
Բոլո՛րդ մէկ ձեր ճակատներովը ծանրախոհ,
Հեռուներէն՝ հայրենիքին վերկենցաղման յառաջացէք...

Յանկարծ, ականջիս շշուկ մը եկաւ : Դէպ ի դուռը նայեցայ : Սանդուղէն վար, դրանը ետին, մութին մէջ, կայծկլտող աչքեր ուշադրութիւնս գրաւեցին :

— Ո՞վ կայ այնտեղ, հարց տուի՝ սպասարկող օրիորդներէն մէկուն :

— Ձեր ընկերներն են, ըսաւ, դուրսէն լսեր են, ներս եկան...

Մինչ, նոյն պահուն, արտասանող օրիորդին ձայնը կը լեցնէր սրահը.

Սերունդնե՛ր կան՝ իմաստութեան ծարաւի,
Ուղեղներ կան երիտասարդ՝ սերմնացանին սպասող,
Քաղաքներ կան, որ կը հեծեն աւերին տակ ահարկու,
Եւ հո՛ղը կայ դեռ, յղի՛՝ պերճանքներով բեռնաւոր,
Թաքուն յոյսի եւ հուրերու չտեմարան...

Ու հողին նման՝ նայուածքնե՛րը սատղոց, — շտեմարան, իրապէ՛ս, թաքուն յոյսի եւ հուրերու... : Ու անդրադարձայ մեր այժմու կեանքին : Հա՛յ երիտասարդութեան, որ վայելքի տուներէն դուրս կամ ներս, կեանքի սանդղամատերուն ստորոտը, մութին մէջ, իր սեւ, իր կայծկլտուն, իր տենչահա՛ր, իր անյագ ու արկածասէր նայուածքը սեւեռած է սեղանին, ունենալու համար «արգիլուած» այն համե՛ղ «պտուղ»ը որուն Հայրենիք անունը կուտան...

Եւ, անհանդարտ, խռովուն ու ականապիշ, կարծես ան ըսել կ'ուզէ մեզի.

... Քաղաքներ կան, որ կը հեծեն աւերին տակ ահարկու,
Եւ հո՛ղը կայ դեռ, յղի՛՝ պերճանքներով բեռնաւոր,
Թաքուն յոյսի եւ հուրերու չտեմարան...

Եւ ուզեցի կանգնիլ, յանկարծ, բարձրաւանդակի մը վրայ, վե՛ր, շա՛տ վեր, ու բարձրաղաղակ պոռա՛լ՝ մեր ճակատագրին որ ըսաւ թէ «կեանք մ'է պահած մեզի», Յոյսին՝ որ ժպտեցաւ ու դաւեց, «կապոյտ թռչունին» որ մեր տեսողութիւնը պահեց երերն ի վեր՝ մինչ հարկ էր որ գետին նայէինք՝ նախնախուտէն քալած ատեն, պոռա՛լ, պոռա՛լ թէ՝

Սերունդնե՛ր կան՝ իմաստութեան ծարաւի,
Ուղեղներ կան երիտասարդ՝ սերմնացանին սպասող...
Եւ հո՛ղը կայ դեռ, յղի՛՝ պերճանքներով բեռնաւոր...

Ու յետոյ՝ դառնալ, մեր լռակեաց, խռովուն, «թաքուն հուրերու շտեմարան» տղոց դառնալ ու գոչել՝

Բոլո՛րդ մէկ ձեր ճակատներովը ծանրախոհ,
Հեռուներէն՝ հայրենիքին վերակենցաղմանը յառաջացէք...

ՍՕՍԵԱՅ ՏՂԱՆ

ԲԱՑԱԿԱՆ ՊԻՍԻ ՊԱՏԺՈՒԻ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ խորհրդային իշխանութիւնը հրամայեց փոփոխութիւններ մտցնել Աշխատանքի օրինագրքին մէջ, վերահաստատելու համար բանուորներու կարգապահութիւնը, որ խանգարուած է գործարաններուն մէջ :

Այսուհետեւ այն բանուորները որ մէկ օր բացակայ կ'ըլլան առանց բաւոր պատճառի, պիտի արձակուին եւ պիտի զրկուին իրենց ուտեստի տոմսերէն :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Օրուան մեծ հոգը՝ պարտքերու խնդիրն է

Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը տակաւին չպատասխանեց Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ծանուցագիրներուն՝ պարտքերու վճարման մասին : Նախագահ Հուվըր օրերէ ի վեր կը խորհրդակցի նախարարներուն եւ մասնագէտներու հետ : Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ՝ նախագահը չուզեր ստանձնել յետաձգման կամ վերաքննութեան պատասխանատուութիւնը, նկատի առնելով խորհրդարանին թշնամական դիրքը : Բայց, պիտի ձգէ որ յետաձգումը ինքնին տեղի ունենայ, որպէս զի աւելի չբարդանայ կացութիւնը : Արդէն նոյ. 8ի ընտրութիւնը ծանր հարուած մը եղաւ Հուվըրի համար, որ չուզեր նոր բեռի մը տակ մտնել :

Նոյնքան փափուկ է նորընտիր նախագահին՝ Ռուզվէլթի դիրքը : Եթէ տեղի տայ Եւրոպայի պահանջին, իրեն դէմ պիտի հանէ դեղին մամուլը եւ խորհրդարանը :

Միւս կողմէ, եթէ պնդէ որ պարտքերը վճարուին, դժգոհ պիտի ձգէ առեւտրական եւ սեղանաւորական շրջանակները որոնք համաշխարհային առեւտուրին վերահաստատման խոչընդոտ կը համարեն պատերազմական պարտքերը : Ասկէ զատ, ամերիկեան բազմաթիւ դրամատուներ կը վախնան որ եթէ ամբողջութեամբ պահանջուին պատերազմական պարտքերը, Եւրոպան կրնայ չեղեալ համարել գերմանական հատուցումներու համար կնքուած առժամեայ համաձայնութիւնը, ինչ որ պիտի վնասէ անհատ պահանջատէրերուն :

Այս կացութեան մէջ, լաւագոյն ելքը կը համարուի մէկ տարի եւս յետաձգել պարտքերու վճարումը :

⁂ Վերջին լուրերու համաձայն, նախագահ Հուվըր իր կատարած խորհրդակցութիւններէն յետոյ, որոշած է մերժել պատերազմի պարտքերու յետաձգման առաջարկը, եւ քննիչ յանձնախումբի մը յանձնել հարցը :

Այս լուրը մեծ ցնցում պատճառած է Եւրոպայի մէջ :

Խաղաղութիւնը վերահաստատուեցաւ Ժընեւի մէջ

Խաղաղութիւնը վերահաստատուած ըլլալով Ժընեւի մէջ, կառավարութիւնը սկսաւ արձակել զէնքի տակ կանչուած զինուորները : Միեւնոյն ատեն մեղմացած են այն բացառիկ տնօրինութիւնները որ հրամայուած էին վերջին խռովութեանց հետեւանքով : Բայց ձերբակալութիւնները կը շարունակուին եւ քանի մը անբաղձալի օտարականներ սահմանէն դուրս հանուեցան : Դաշնակցային կառավարութեան հրամանով, ոստիկանութիւնը կը հետապնդէ համայնավարներու գործունէութիւնը մասնաւորապէս Ժընեւի, Լօզանի եւ Ցիւրիխի մէջ : Շարունակ տուներ կը խուզարկուին եւ կարեւոր թուղթեր կը բռնուին : Ժընեւի մէջ զինուորներուն ձեռքէն խլուած հրացաններ գտնուեցան համայնավարներուն քով : Իբր 25 համայնավարներ բանտարկուած են Ժընեւի մէջ, բայց խռովութեանց հեղինակներէն երկուքը չեն գտնուած տակաւին : Լօզանի մէջ ալ բանտարկուած են 25 հոգի, որոնց մէկն է համայնավարներուն վարիչը : Տասը կասկածելի համայնավարներ բանտարկուեցան Ցիւրիխի, եւ ուրիշներ՝ Պազէլի մէջ :

Կառավարութիւնը անբաւական համարելով սահմանադրութեան տուած իրաւասութիւնները, կը խորհի փոփոխութիւններ առաջարկել, որպէս զի կարենայ աւելի ազդօրէն գործել համայնավար վտանգին դէմ :

Դաս 1018 հոգիի դէմ որ խուսափած են տուրքէ

Գրած էինք թէ կառավարութիւնը հետապնդումներ կատարելով, մեծ խարդախութիւն մը երեւան հանած է : Զուիցերիական դրամատան մը Փարիզի մասնաճիւղը հազարաւոր կտրօններ վճարած է, առանց վար դնելու օրինական տուրքը :

Այս խարդախութեան հետեւանքով, Փարիզի մէջ պիտի դատուին 1018 հոգի, որոնց մէջ կը գտնուին շատ մը ծանօթ անձեր : Անցեալ շաբթու այս մասին բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան Երեսփ. Ժողովին մէջ :

Հաշուի եղած է որ եթէ միայն մէկ հարցաքննիչ դատաւոր կատարէ հարցաքննութիւնը, առ նուազն երեք տարի պիտի տեւէ : Ուստի, որոշուած է շարժման մէջ դնել Փարիզի բոլոր հարցաքննիչ դատաւորները, 38 հոգի : Ամբաստանեալներէն անոնք որ սատիճանաւոր են, պիտի դատուին վերաքննիչ ատեանին առջեւ : (Ամբաստանեալներուն մէջ կան երկու եպիսկոպոսներ եւ շատ մը բարձրաստիճան պաշտօնատարներ) :

⁂ Զուիցերիական դրամատան (Պանք Քոմէրսիալ տը Պալ) Փարիզի մասնաճիւղին վարիչներէն երկուքը ձերբակալուեցան : Ամբաստանութեան տակ են ուրիշ երկու վարիչներ ալ :

Մանուկներ՝ թափորին առջեւէն

Ինչպէս գրած էինք, նախկին պատերազմիկներու բազմութիւն մը ճամբայ ելած է Մ. Նահանգներու զանազան մասերէն, եւ քալելով կ'երթայ Ուաշինկթըն, նախագահին եւ խորհրդարանին ներկայանալու համար :

Վերջին լուրերու համաձայն, հազարի չափ մանուկներ Ուաշինկթըն պիտի հասնին յառաջիկայ շաբթու, իբրեւ յառաջապահները առաջին 3000 քալողներուն : Ուրիշ հազարներ ալ ճամբայ ելած են ասոնց ետեւէն եւ պիտի փորձեն խորհրդարան մտնել դեկտ. 5ին : Հաւանական է որ նախագահ Հուվըր պատուիրակութիւն մը ընդունի քալողներէն :

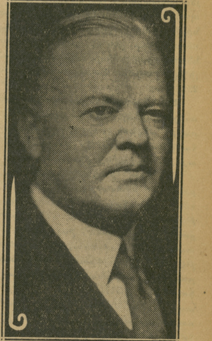
Ճափոնի աղէտին հետեւանքները

Պաշտօնական տեղեկութեանց համաձայն, Ճափոնի վերջին թայֆունին հետեւանքներն եղած են. — 23 մեռեալ, 46 վիրաւոր, 62 հոգի անհետացած, 172 տուներ մոխիր դարձած, 4792 տուներ փլած, 10,296 վնասուած, 50,202 ողողուած :

Ներում՝ Իտալիոյ տարագիրներուն

Հռոմէն կը հեռագրեն թէ՝ ֆաշական տասնամեակին առթիւ, կառավարութիւնը ներում պիտի շնորհէ նաեւ այն քաղաքական յանցաւորներուն որ արտասահման ապաստանած են : Պիտի վերահաստատուի նաեւ անոնց իտալական հպատակութիւնը, որ ջնջուած էր : Այս ներումէն պիտի օգտուին շատ մը կարեւոր դէմքեր :

⁂ Տասնամեակը մեծ խանդավառութեամբ տօնուեցաւ նաեւ Երեսփ. Ժողովին մէջ : Այս առթիւ ալ ճառ մը խօսեցաւ Մուսոլինի, փառաբանելով իր քաղաքականութիւնը : Շեշտեց թէ՝ այսօրուան մռայլամած աշխարհին համար, լոյսը Հռոմէն պիտի գայ :

ՆԱԽԱԳԱՀ ՀՈՒՎԸՐ
ՈՐՈՒՆ ՊԱՇՏՕՆԸ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱՅ
ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՄԱՐՏ 4ԻՆ

ԽՄԲ. — Այս նկարը «Յառաջ»ի համար շինած եւ ղրկած է Նիւ Եորքի ընկերներէն Մ. Միքայէլեան (փորագրիչ), նորընտիր նախագահ Ֆրանքլին Ռուզվէլթի նկարին հետ մէկտեղ : Շնորհակալութիւն :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԵՐԿՈՒԱՆ ԹԻՒԸ

*ՅԱՌԱՋ*ի երէկուան (հինգշաբթի) թիւէն մաս մը տպուած է առանց թիւի եւ թուականը փոխուելու :

ԿԱՄՈՒՐՋ ՍԱՔԱՐԻԱՅԻ ՎՐԱՅ

Պիլէճիկէն կը գրեն Թուրք թերթի մը — Սաքարիան անցնելու համար տարիներէ ի վեր նախնական միջոցներ ու նաւակներ կ'օգտագործուէին. ջուրը քիչ եղած ատեն, նաւակը անտեսելով անցնիլ ուզող կառքերը մեծ վտանգներու կ'ենթարկուէին : Ջուրին միւս կողմի գիւղերն ու քաղաքները շատ խեղճ ու խաւարեալ մնացած էին : Մանաւանդ ձմեռը յարաբերութիւնը ամբողջովին կը կտրէր եւ տնտեսական կապը կը դադրէր : Հանրապետական կառավարութեան ուժով այս կարեւոր գործը եւս կարգադրուեցաւ : Հազարաւոր ոսկիներ ծախսելով՝ առաջիկային վրայէն շոգեկառք անգամ անցնելիք հոյակապ կամուրջ մը շինուեցաւ : Սաքարիայի ամենամեծ եւ ամենակարեւոր կամուրջին բացումը պիտի կատարուի մօտերս : Այժմէն իսկ կէօլբազարը գաւառակին շատ բերրի հովիտին մէջ նակնդեղ ցանելու համար դիմումներ սկսած են : Հանրութիւնը շատ ուրախ է :

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐՈՒ ԽԼՐՏՈՒՄԸ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Լոնտոնի մէջ սկսան դատել Սիտնի էլիաս անուն մարդ մը, որ նախագահն է «գործազուրկներու ազգային շարժման» : Դատավարութեան ընթացքին, երկու գաղտնի ոստիկաններ նոր փաստերով հաստատեցին թէ Մոսկուայէն յատուկ հրահանգներ ղրկուած էին գործազուրկներու ցոյցին կազմակերպութեան համար : Կարդացուեցաւ էլիասի մէկ նամակը, որ կ'ըսէր.

— «Այժմ դժգոհութեան ալիք մը կը բարձրանայ Մեծն Բրիտանիոյ մէջ. պէտք է օգտուինք առիթէն, այելու համար ամբողջ երկիրը : Հրաշալի առիթներ ունինք Լիվրփուլի, Քրոյտընի եւ Սթէփնիի մէջ» :

Դատարանին նախագահը դիտել տուաւ թէ խռովութիւններ ծագեցան այս նամակին ստացումէն անմիջապէս յետոյ, յիշուած քաղաքներուն մէջ :

ՅՈՅՑԵՐ՝ ՏՐՈՑԿԻԻ ԴԷՄ

Տրոցկի, որ Տանըմարքա պիտի երթայ, Պոլսէն Պիրէոն հասաւ նոյմ. 16ին, իտալական «Փրակա» շոգենաւով : Նաւը հազիւ խարիսխ նետած, խումբ մը յոյն համայնավարներ փորձեցին թշնամական ցոյց մը կազմակերպել նախկին գործավարին դէմ, բայց ոստիկանութիւնը ցրուեց :

Տրոցկի իր խցիկէն դուրս չէ ելած Պոլսէն մեկնելէ ի վեր, եւ կը մերժէ ո՛ր եւ է յայտարարութիւն ընել օրագրողներու :

ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԷՆ ՆԵՐՍ ԵՒ ԴՈՒՐՍ

"ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ,,

Խորհրդային Հայաստանի Շրջանային Կոմիտէներու Քարտուղարներու Խորհրդաժողովին մէջ արտասանած ճառին մէկ մասը նուիրելով «Յեղափոխական օրինականութեան ամրապնդման», Պ. Խանջեան կը խոստովանէր.

— «Վերջին շրջանում բազմաթիւ դէպքեր եւ փաստեր այլեւայլ շրջաններից եկան ապացուցանելու, որ յեղափոխական օրինականութեան պահպանման տեսակէտից դրութիւնը մեր գրեթէ բոլոր շրջաններում անբաւարար, իսկ մի քանի շրջաններում միանգամայն անհանդուրժելի էր»։ (Խորհրդ. Հայաստան» սեպտ. 26).

Այս խոստովանութիւնը չափէն աւելի պերճախօս է։ Եւ թերեւս առաջին անգամն է, որ Պ. Խանջեանը հանդիսաւորապէս կը խոստովանի այդքան չարաշուք իրողութիւն մը:

Մէկ կողմ թողլով սովորական, բառական իմաստը իր ակնարկած «Յեղափոխական օրինականութեան», իրականութեան մէջ, կացութիւնը կը դառնայ իսկապէս վըտանգաւոր: Որովհետեւ, եթէ «գրեթէ բոլոր շրջաններում անբաւարար է յեղափոխական օրինականութեան պահպանման» գործը, ապա ուրեմն անվիճելի է, որ համայնավար տիրապետութեան ուժը, հմայքն ու ազդեցութիւնը շատ բան կորսնցուցեր են իրենց երբեմնի արժէքէն։ Գիտակցաբար թէ բռնի համակերպումով ժողովուրդը իր ամբողջութեան մէջ կը ներկայանար որպէս համակերպող զանգուած։ Ան ի գին ամէն տեսակի զրկանքներու, տառապանքներու, հանդուրժեց համայնավար իշխանութեան բոլոր մեքենայութիւններուն, ոտնձգութիւններուն, եւ վերջապէս Չեկայի յայտնի ու անյայտ գազանային բոլոր խաղերուն։

Այս կացութեան մէջ, գիտենք թէ ինչ դեր է կատարեր «յեղափոխական օրինականութեան պահպանման» անհրաժեշտութիւնը։ Ո՛րքան բազմաթիւ կեանքեր են զոհուեր, ինչ ահարկու խաղեր են կազմակերպուեր, միշտ ի խնդիր «յեղափոխական օրինականութիւն»:

Որոշ կերպով կարելի է ըսել, որ Խորհրդային իշխանութեան մէջ գործադրուած բոլոր կազանութիւնները ի վերջոյ դարձան իբրեւ անհրաժեշտութիւն «յեղափոխական օրինականութիւն» ամրացման կամ պահպանման։

Ժողովուրդը իր մորթին վրայ զգաց ու ապրեցաւ իրական նշանակութիւնը այս կարգի բառերուն եւ հնազանդութեամբ՝ հլութեամբ հանդուրժեց ահա տարիներէ ի վեր։

Խաղ ու կատակ՝ «յեղափոխական օրինականութեան» դէմ, Չեկան էր որ կը հրաւիրէր գործի հրապարակը, իբրեւ միակ հաւատարիմ, միակ հարազատ եւ կարող պահպանը բոլշեւիկեան այդ «օրինականութեան»։

Այսօր, սակայն, կը թուի թէ բոլորովին փոխուեր է կացութիւնը։ Երեւան կուգան երկու նոր եւ անվիճելի իրողութիւններ:

Առաջինը այն է թէ՝ այլ եւս ժողովրդական համակերպումը երկրի իշխանութեան ու անոր օրինականութեան դէմ, փոխուեր է զգալապէս։ Լուռ համակերպումը այլ եւս դարձեր է անիմաստ եւ անօգուտ։ Եւ հետեւաբար այդ ճանապարհով գոյութեան պահպանումը՝ նոյնպէս դարձեր է անհանդուրժելի եւ համահաւասար մահուան: Եւ այս է բնականաբար պատճառը, որ «յեղափոխական օրինականութիւնը» անտեսուեր է եւ մոռցուեր մեր գիւղերուն մէջ։

Ուրիշ խօսքով, ժողովուրդը մղուեր է այլ եւս գործնական ընդդիմութեան երկրի իշխանութեան դէմ, չհանդուրժելով ստեղծուած կացութեան։

Երկրորդ իրողութիւնը այն է թէ իշխանութիւնն ալ իր կարգին անուժ է, անզօր՝ իր կամքը բռնի առաջնոյն պարտադրելու։ Յարդ ամենակարող Չեկան իսկ, կը թուի թէ հմայաթափուած է, թերեւս եւ ուժասպառ՝ տեւականօրէն գործած բռնութիւններէն։

Այս իրողութիւններէն ստեղծուած կացութիւնը, անտարակոյս որ մխիթարական չէ օրուան իշխանութեան, ինչպէս նաեւ ժողովուրդին համար։

Եւ արդէն ատենէ մը ի վեր բազմաթիւ դէպքեր տեղի ունեցան, որոնք բոլորն ալ արդիւնք են վերեւ պարզուած կացութեան։ Մասնաւորաբար գիւղերու մէջ է, օրէօր աւելի շեշտուած գոյներով կ'արտայայտուին «յեղափոխական օրինականութեան» խախտման դէպքեր:

Շնորհիւ տեղական իշխանութիւններու ապիկարութեան, գիւղերումէջ է, որ ժողովուրդը թշնամաբար կը վարուի դէպի երկրի օրէնքը, կարգը։ Հոն է, որ, իշխանութեան յոռի մեթոտներուն հետեւանքով, կը զօրանայ անպատասխանատուութեան զգացումը։ Եւ վերջապէս նոյն գիւղացին է, որ կը մղուի վնասարարութեան, վատնելով եւ փճացնելով հանրային հարստութիւնը։

Եւ իբրեւ հետեւանք այս կացութեան վերջին շրջանին Չեկայի առանձին գործակալներ սկսան գործել զանազան շրջաններու մէջ, տեղին վրայ «դատ ու դատարանի» ենթարկելով բոլոր յանցապարտները:

Քանի քանիներ զոհ գացին այս արտակարգ «ատեաններ»ու արդարադատութեան. եւ դեռ ով գիտէ ո՛ւր պիտի հասնի սահմանը։

Թէ ինչո՞վ կը վերջանայ այս կացութիւնը, դիւրին չէ գուշակել։ Պարզ է սակայն որ լուրջ վտանգաւոր շրջան մըն է որ կը բոլորէ մեր երկիրը։

Իրենց իսկ ապիկարութեան հետեւանքով ստեղծուած այս կացութիւնը մեղմելու համար, ահա կը կը բազմապատկուին նոր խոստումներ ու բռնութեանց արձագանգները: Պարզ է որ ո՛չ մէկ միջոց պիտի խնայուի «յեղափոխական օրինականութիւնը» ամուր հիմերու վրայ «ամրապնդելու» համար:

Այս նոր կացութիւնը հաւանաբար նոյնքան ալ արտակարգ չընկատուիր խորհրդային դրախտին մէջ, եթէ տիրող հոսանքին դէմ դժգոհութիւնը սահմանափակուած ըլլար միայն ժողովրդի մէջ։ Իրողութիւնը այն է որ այսօր բուն իսկ համայնավարութեան ծոցին մէջ ընդդիմութիւնն ու դժգոհութիւնը դէպի վարիչ դասը լայն համեմատութիւններ կ'առնեն։ Ղեկավարութիւնը մէջ տեղ նետած իր կարգախօսի ուժով կռուի է եկած ո՛չ միայն ժողովրդական ընդդիմադիր տարրերու, այլ եւ բոլոր այն կուսակցական գործիչներու եւ հոսանքներու դէմ, որոնք այս կամ այն կերպ կը դժկամակին օրուան ռակւապետութեան դէմ։

Ասկէ ալ ահա այն բացառիկ տագնապը, որ յառաջ է եկած «յեղափոխական օրինականութեան ամրապնդման ֆրոնտում»։

Ս. ԹԱԹՈՒԼ

ՔԻՉ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

(ԹՌՈՒՑԻԿ ԱԿՆԱՐԿ)

— :-: —

Հակառակ տասնըեօթը տարիներու երկար ժամանակամիջոցի մը, ո՛չ ոք կրցաւ իրական եւ իրաւական կերպով ճշդել այն պատասխանատուն կամ պատասխանատուները, որոնք պատճառ հանդիսացան այն աշխարհասասան Եղեռնին, որ իր յորձանքին մէջ խեղդեց չէն ու բարգաւաճ քաղաքներու հետ, միլիոնաւոր արտադրող բազուկներ։

Հակառակ եղած պաշտօնական ու անպաշտօն հրատարակութիւններուն, որոնք իրենց խորքին մէջ կը պահեն առաւելապէս քինախնդիր ու միակողմանի բնոյթ մը, պատերազմի պատասխանատուութեան հարցը կը մնայ առեղծուած՝ եթէ ոչ միջազգային դիւանագիտութեան տխուր հերոսներուն, գէթ մեզ հասարակ մահկանացուներուս համար։ Խնդիրը, առարկայօրէն անհաղորդ մնալով մեզ, գոհանանք միայն փաստել տխուր իրականութիւնը, — թէ եղաւ պատերազմը, իր բոլոր վայրագութեամբ, եւ որու առաւել կամ նուազ չափերով իրենց մասնակցութիւնը բերին բոլոր մեծ ու պզտիկ ժողովուրդները, եւ որոնց կարգին իթթիհատական Թուրքիան։

Իրականութիւն է, որ պատերազմի նախօրեակին, համաձայնական պետութեանց պատուիրակները, Պոլսոյ մէջ բանաւոր եւ գրաւոր, կը խոստանային Թուրքիոյ քաղաքական ու տնտեսական անկախութիւնը ապահովել ու յարգել, եթէ Թուրքիան հրաժարէր պատերազմի իր մասնակցութենէն, եւ մնար կատարելապէս չէզոք գետնի վրայ։ Արտաքին քաղաքական այս եւ նմանօրինակ հարցերէն աւելի, կային ներքին հարցեր, մէկը միւսէն հրատապ։ «Կապիտուլասիոն»ներուն ջնջումին անմիջական ազդեցութեանը տակ, դուրսէն եւ ներսէն կարծեցեալ յաղթանակներէն չփացած Թուրք երիտասարդ կառավարութիւնը, մերժելով համաձայնական պետութեանց եւ մասնաւորապէս Անգլիոյ զգաստութեան առաջարկները, երկիրը մէկ ծայրէն միւսը, իր այլազան ցեղերով պատերազմի հնոցը նետեցին։

Աւելին։ Երեւութապէս իր շահերէն գրգռուած, քաղաքական խելակորոյս այս գործունէութեան մէջ, կը ծածկուէին աւելի չնական, աւելի քստմնելի ծրագիրներ, որոնք յետագային պիտի քակուէին օղակ առ օղակ, իբրեւ մէկ – մէկ գլուխ – գործոցներ Թուրք արիւնարբու բնազդին։ Թէեւ, Թուրք երիտասարդ կառավարութիւնը, իր սկզբնական շրջանին առիթը չէր փախցներ, հրապարակաւ ամէն անգամ յայտարարելու ի լուր աշխարհի թէ «Մեր նպատակը կազմակերպութիւնն է, եւ Թուրք հայրենիքի այլազան տարրերու համերաշխ գործակցութիւնը»։ Բայց, իրականին մէջ, անփառունակ նահանջի մը ճամբան բռնեց։ Ազատական գաղափարները չունով տեղի տուին բռնապետական աննախընթաց ձեւերու։ Համիսլամական գաղափարը չունով տեղի տուաւ համաթուրանականութեան։ Ու այս ճամբուն վրան, փոքրամասնութիւնները, եւ առաւելապէս Հայերը բռնի կերպով տեղահանելու, եւ ապա ջարդելու գաղանային գաղափարը դարձաւ աւագ պարտականութիւն։ Զինուորական գրաւման պիտակին տակ, հայ փոքրամասնութեան անշարժ ու շարժուն իրերը գրաւելով, աւելի ճիշդը կողոպտելով, ոչ թէ պիտի ստեղծէին, մասնաւոր տնտեսութիւն մը, ինչպէս կը յուսային չնական Նուրիները, այլ պետական կազմալուծման մը վաղորդայնին, ճամբայ պիտի բանային դըրամատիրական երկիրներու, առաւելապէս կայսերական Գերմանիոյ տնտեսական ու գաղթային ծրագիրներուն։

Երկիրը իր ամբողջ տարածութեամբ մատնուած էր տնտեսական անօրինակ տագնապի։ Անօթութիւնն ու սովը, երկիրը հասցուցին գահավէժօրէն, անդունդին եզրը։

Ու երբեմնի չէն ու բարգաւաճ երկիրը ինքն իր վրայ փուլ եկաւ։

Ծգնաժամային այս կացութեան մէջ, տնտեսական ու քաղաքական չահագէտներուն կը մնար օգտուիլ իրերու այս խառնակ վիճակէն։ Եւ եղաւ անխուսափելին...

Այսպէս Գերմանները խուժեցին Թուրքիա եւ ինչ որ կար իբրեւ հում նիւթ, փոխադրեցին իրենց երկիրը։ Ու Թուրքիա դարձաւ անպտուղ չահաստան մը։ Տնտեսական գերիշխանութեան հետ, աճեցաւ նաեւ աւելի քան երբեք զինուորական գերիշխանութիւնը։ Այնպէս որ, 1913 հոկտ. 14ին զինուորական առաքելութիւն մը, գլխաւորութեամբ Լիման Ֆոն Զանտէրսի, կը հասնէր Պոլիս, ստանձնելու վերին հրամանատարութիւնը Թրքական բանակներուն։

Թուրքիան ինկած էր արահետի մը մէջ, որմէ առաւելապէս կ'օգտուէր կայսերական Գերմանիան, սիրաշահելով եւ փաղաքշելով ամէն արտայայտութիւն, ինչպիսին է համաթուրանականութիւնը, քիչ մը աւելի ամրացնելու իր դիրքը, ի նպաստ երկար տարիներէ ի վեր ծրագրուած «Համագերման Ծրագիր»ին յաջողութեան։ Ցետագային թողլով, «Համագերման Ծրագիրը» իր ամփոփ գիծերով ներկայացնելու հոգը, այսչափը չեշտենք միայն, թէ կայսերական Գերմանիոյ արտաքին քաղաքականութեան առանցքը կը կազմէր գրեթէ, «Ասիական Եւրոպայի մը կազմութիւնը, եւրոպական ցամաքամասէն մինչեւ Մերձաւոր Արեւելք, մինչեւ Հայաստան եւ ռուսական սահմանները։ Անատոլուէն մինչեւ Բագու, համաթուրանական անծայրածիր կայսրութեան մը մարմաջով տարուած Թուրք ղեկավարները կարծեցին գտած ըլլալ յարմար առիթը, երբ արտաքին աշխարհը կլանուած էր պատերազմական ու տնտեսական վերիվայրումներէն, իրագործելու ծրագրուած ոճիրը, քրիստոնեայ Գերմանիոյ հաճոյակատար նայուածքներուն տակ։

Ուղղակի կամ անուղղակի գործիք դառնալով «Ասիական Եւրոպա»յի գերմանական ծրագրին, Թուրքը պէտք էր հարթէր իր ճամբան, «մաքրելով» քրիստոնեայ տարրերը, այլ խօսքով Հայերը, հասնելու համար մինչեւ Բագու ու Թիւրքիստան։

Այսպէս կը պահանջէր չնական ծրագիրը երիցս չնական Իթթիհատին։

Իսկ գերման դիւանագիտութեան կը մնար ուժ տալ այս շարժման, ինչպէս սովոր էր տալ ամէն արտայայտութեանց որոնք Թրքական ծնունդ ունէին, եւ միշտ ի նպաստ իր գաղթային ու տնտեսական քաղաքականութեան, «Ասիական Եւրոպա»յի ծրագրին։

Առանց այլ եւ այլի կրնանք ըսել, թէ Հայերուն անխնայ կողոպուտը եւ ապա ջարդուիլը փառաւորապէս հովանաւորեց խաչակիր Գերմանիան, եւ չնականօրէն գործադրեց մահիկակիր Թուրքիան։ Հայկական ջարդերու քաղաքական արտաքին դիմագիծն է այս։ Քաղաքական ու դիւանագիտական պոռնկութիւն։ Սահմռկեցուցիչ ու սարսափելի իր տարողութեամբ, իր խորքով, իր ողբերգութեամբ, որուն մասին կ'արժէ որ մտածենք պահ մը։

Հ. ՏԷՐ – ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

Մարսէյլ

ԹԱՏՐՈՆ

«ՄԷԿ ՔՍԱԿ-ՉՈՐՍ ՊՍԱԿ»

— :-: —

Անցեալ կիրակի, Maubelի թատրոնին մէջ փարիզահայ դերասանական խումբը ներկայացուց ծանօթ երգիծաբան Վ. Փափազեանի (Լիլա) մէկ գործը՝ որ օփէրէթի վերածուած էր հանրածանօթ երաժիշտ Պ. Գ. Շահպարոնեանի կողմէ։

Նիւթը կրնամ ըսել՝ ծանօթ է։ Հոն կը գտնենք Մանկասար աղան, որ կատարեալ զոյգ մը կրնայ ըլլալ «Պաղտասար Աղբար»ին։ Գաւառացի անտաշ եւ միամիտ հարուստ, որ անմտութիւնը գործած է արդիական կրթութիւն եւ ցանկութիւններ ունեցող երիտասարդուհիի մը հետ ամուսնանալու։

Երկու հակոտնեայ բնութիւններուն յարուցած ծիծաղելի միջադէպերը դիտուած են հեղինակին յատուկ սրամտութեամբ, եւ չեշտուած փոխանցիկ «humour»ով։

Զպիտի կրնամ մտնել նիւթին մանրամասնութիւններուն մէջ, պատմելու համար թէ ինչպէս Մանկասար (Սարաֆեան) իր կնոջ Ալիսի (Տիկ. Սուրաբեան) գայթակղալից վարմունքներուն քանի քանի անգամներ հանդուրժելէ յետոյ, իր բարեկամ Կորկոտեանի (Ս. Մաքսուտեան) խորհուրդով թակարդի մը մէջ կը ձգէ իր կինը, հրապարակով նշաւակելու համար, եւ ամուսնանալու «նոր» կնիկի մը հետ, քանի որ նախկինը ... «անհաւատարիմ գտնուած է իր պաշտօնին մէջ», ինչպէս պիտի ըսէր Պաղտասար աղբար։

Նիւթը զուարճալի է։ Պ. Շահպարոնեան յաջողած է հաճելի եւ ախորժալուր եղանակներու վերյուշումներով եւ նոր ստեղծագործումներով գըրաւիչ մթնոլորտ մը ստեղծել, գեղարուեստական որոշ նկարագիր մը տալով գործին։

Ուշագրաւ էր նախերգանքը, մէկ – երկու Duoներ եւ Trioներ, որոնք սակայն բաղձալի ներդաշնակութիւնը չունեցան, ձայներու անհաւասարութեան պատճառով։

Ելաժշտական գործ մը կատարելապէս ներկայացնելու համար հարկ եղած ձայնաւոր ուժերը կը պակսին մեզի դժբախտաբար։ Այս բոլորով հանդերձ, «Մէկ քսակ – չորս պսակ»ը ուշադրութեան արժանի գործ մըն է՝ իբրեւ նախափորձ, անշուշտ գերազանց «Արշին մալ ալան»ներէն։

Տիկին Սուրաբեան իր վարժ խաղարկութեամբ եւ ձայնով խաղին առանցքը եւ երբեմն ղեկավար ուժը եղաւ բեմին վրայ, ներդաշնակ խաղընկեր ունենալով Սարաֆեանը, որուն Մանկասարը իր յաջողած տիպարներէն մէկը պիտի մնայ։

Տիկին Շահպարոնեանի առանձնաւորած է. Ֆռաչինի հրապուրիչ էր՝ իր մեքենայութիւններուն մէջ։ Փոքրիկ՝ բայց ախորժելի ձայն մը, եւ ազատ ու ճիշդ խաղ։

Պ. Գմբէթեանի composition տաղանդը առիթը չունեցաւ յայտնագործուելու սիրահարի դերին մէջ։ Առաջիկայ ներկայացումներուն — եւ կը ցանկանք որ կրկնուի — կը յուսանք որ դերաբաշխումը կ'ենթարկուի անհրաժեշտ փոփոխութիւններու։

Պ. Սրապեան սպասաւոր Հնչակի տիպարը կրցաւ ստեղծել։ Հաճելի ձայն եւ առոգանութիւն, միացած bon enfant շարժուձեւերու։

Առանձնապէս նկատելի եղաւ Պ. Պաղտասարեանի խնամուած խաղը պարի դասատու Սոկիկի դերին մէջ... պիտի կրնայի ըսել՝ իր դերին մէջ։ Զայնական գնահատելի կարողութիւն մը կ'ամբողջացնէ իր խաղը, ընդհանուր ներդաշնակութեան բերելով զօրաւոր աջակցութիւն մը։

Օր. Մաքսուտեան առիթը ունեցաւ իր ճապուկ եւ հրապուրիչ պարուհիի տաղանդը արժեցնելու։ Ծանկալի էր յաջորդներուն Տէր Ղուկիանոսը (Անտոնեան) տեսնել գլխարաց՝ քան թէ ծէզուիթ կրօնաւորի մը միջնադարեան գլխարկով...

Պ. Գրիգոր – Վահան սրամիտ եւ հաճելի յանգեր եւ չափեր գտած էր բնագրին։

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ՈՂՋՈ՜ՅՆ «ՅԱՌԱՋ»ԻՆ

— :-: —

ԹԱՒՐԻԶ.— Ընդունիր մի յետ ընկած անկիւնից ողջոյնի բաժինս, հոգ չէ թէ քիչ ուշացած։

Միայնակ, փակուած պատարկ սենեակումս, օրն ի բուն ընկերս, հետս խօսողը-զրուցողը միմիայն «Յառաջ»ն է, որ յիշելով, այցի կուգայ, կը փնտռէ ու կը թացմացնէ հոգիս. նոր եռանդ, կորով կուտայ ինձ աշխատելու, անվերջ աշխատելու, առանց յետ, միշտ դէպի յառաջ։

Ողջո՜յն, մեր ցրուած գաղթահայութիւնը ակօսող «Յառաջ»ի 2000-եակին։

Ես ինձ աւելի քան բախտաւոր եմ համարում, այսօր նստելու «Յառաջ»ի մուտքի դրան մօտ, բայց միշտ «Յառաջ»ի հետ։

Աքսորուեցի ընկերներիս հետ, հեռու Սիբիրի տափաստանները ու ապա միջին Ասիա, հիւրասէր Ուզբէգների մէջ, Ուզբէգների հետ։

Այդ բոլոր տանջանքները կրե-

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

Մագնոլիաներու եւ մայրիներու կըտաւի մը վրայ, տան մը պատուհանէն մեզ կ'ողջունեն զրկարաց ձեռքերը աղուոր հագուած կիներու։

Ալպաթական ազնուական գերդաստանի մը մէջ կը գտնուինք հիմա։ Կիպրոսի նախկին կառավարիչներու եւ հին յաղթական զօրավարներու սերունդ։

Ընդունելութեան օր է։

Պոլսոյ տաղանդաւոր դէմքերը եւ գեղուհիները — գրագէտ, բանաստեղծ, փաստաբան, թերթի տնօրէն, գեղեցիկ կիներ, — կ'անցնին Վոսփորը, — մեր ականջին կը հասնի ալիքներուն ձայնը՝ երբ նաւակները կը մօտենան ափին, — կամ կ'երեւին թաւուտքին ետեւէն, ու կը մտնեն սէլամլըքի մեծ սրահը, կը ծխեն, կը համտեսեն, թէյ կը խմեն, մինչ միւս սրահին մէջ, կանանոց, կը թրթռան դաշնակի եւ ջութակի եղանակները։ Հովուական խոշոր շուներ մէկ սրահէն միւսը կ'անցնին, իսկ փոքրիկ կատու մը, աթոռի մը վրայէն, կ'աշխատի վար ձգել կարկանդակ մը։

Բոլորն ալ ֆրանսերէն կը խօսին, մաքուր ֆրանսերէն մը։ Թրքական սալոնի մէ՞ջ կը գտնուիմ։ Պիտի կասկածէի, եթէ պատին վրայէն ինծի չնայէր գերդաստանին պատկառելի նախահայրը, Կիպրոսի յաղթականը, կամ եթէ բոլոր այս գեղեցկուհիները, ներս մտած ատեն, չխոնարհէին եւ իրենց շրթներն ու ճակատը չդնէին տան տիրուհիին ձեռքին վրայ։ Եւ բարեբախտաբար, բոլորն ալ կը կրեն նոյն անունները, որ ունէին առաջ, — Լէյլա (գիշեր), Նուրիէ (լուսեղէն), Ճէլիլէ (վեհաշուք), Ըֆֆէթ (անաբատ), իսկ սա անուշիկ մանկամարդ աղջիկը, որ հրաշալի մութ աչքեր ունի, քիչ մը անձկագին, Նէրմինէ (մեղմաշօշափ)։

Նէրմինէ, մեղմօրէն վերցնելով ըսպիտակ կատուն, որ մօտեցեր էր գաւաթիս, նստաւ մօտս։

— Ինչո՞ւ այսքան շատ կը սիրեն կատուները Թուրքիոյ մէջ։

— Որովհետեւ մեր մարգարէն շատ կը սիրէր կատուները։ Կը պատմեն թէ երբ օր մը աղօթքի պիտի երթար, տեսնելով որ կատու մը կը քնանայ իր վերարկուին քղանցքին վրայ, կը կտրէ քղանցքը ու կը ձգէ կ'երթայ՝ փոխանակ արթնցնելու կատուն։

— Ո՞ւր սորվեցաք այսքան անթերի ձեր ֆրանսերէնը։

— Փոսիի մէջ, դպրոց մը։ Այնտեղ ալ ամուսնացայ, երբ դեռ 13 տարեկան էի, պատերազմի ատեն։ Բոլորս ալ Ֆրանսա ապաստաներ էինք։

Մեր նշանախօսութենէն յետոյ վերադարձայ դպրոց։ Իմ ընկերուհիներս բաւական զուարճացան իմ այս վաղաժամ ամուսնութեանս համար, իրենց մէջ տեսնելով «13 տարեկան տիկին մը»։ Իսլամական հող մեր վերադարձէն ետքն էր, որ կատարեցինք բուն հարսնիքը։

— Երբեք քօղ չկրեցի՞ք։

— Քանի մը տարի միայն։ Իմ ամուսինս շատ կը ցաւի, որ արգիլուած է քօղ կրել։ Հրաշալի՛ կը գտնէր քօղ կրելը։ Կը պատմեն թէ հարցուցեր են Թուրքի մը, որ վերջերս երկիր է վերադարձեր, թէ ի՛նչ է իր կարծիքը նոր Թուրքիոյ մասին։ — «Կիները տըգեղցեր են, այրերը գեղեցկացեր» կը պատասխանէ ան։

— Ի՞նչպէս թէ գեղեցկացեր են այրերը։

— Շնորհիւ վայելուչ գլխարկին, որ փոխարինեց կարմիր թաղարը, զոր շըջած կը դնէին անոնց գլխուն։ Մինչդեռ կիներս, վերցնելով քօղը եւ դնելով ձեր bibiները, կորսնցուցինք մեր հմայքը։

— Եւ դեռ ուրիշ կէտ մըն ալ կայ, յարեց տան տիրուհին։ Խարտեաշ խոպոպներով եւ կախարդիչ դէմքով կին մըն էր այդ, խորունկ կապոյտի գոյնով շղարշ մը վրան։ Կ'ըսուի թէ այս այն իշխանուհին է, զոր կը լրտեսէր Փիէր Լոթի, դրացի տան մը վանդակորմին ետեւէն։

— Առաջ դուրս չէինք ելլեր, չարտօնակեց ան, եւ Վոսփորը կը դիտէինք ցանկորմերուն ետեւէն։ Ի՞նչ չահեցանք հիմա։ Այժմ եւս դուրս ելած չունինք, եւ եթէ դուրսի օդը ազատօրէն կը թափանցէ ներս մեր տուներէն, ի՛նչ հոգեր, աղմուկ ու խռովք կը բերէ մեզի միասին։

— Առանց հաշուելու, յարեց ուրիշ կին մը, մեր կորսնցուցած նիւթական առանձնաշնորհները։ Զուիցերիական օրինագիրքէն ներշնչուած արդի մեր օրինագիրքը մեզի իրաւունք չի տար տէր դառնալու մեր ունեցածին։

— Ի՛նչ աւելի լաւ, մէջ ինկաւ ծանօթ փաստաբան մը, երբեք կիները չէին կրցած մեծ հարստութեան մը տիրանալ։ Կրնային ստանալ միայն այր ժառանգորդներու բաժնին կէսը։ Մինչդեռ հիմա այր կամ կին հաւասարապէս կը բաժնեն ժառանգը։

— Եւ սակայն հիմա պարտաւոր ենք մասնակցիլ տան ծախքերուն, վճարել պարտքերը մեր ամուսիններուն, ինչ որ երբեք պարտաւորիչ չէր առաջ։

— Նկատեցէք, որ այրը հիմա չի կրնար թողուլ իր կինը։ Այդ սպառնալիքը դամոկլեան սուրի մը պէս չի կրնար կախուիլ ձեր գլխուն վերեւ։

— Օ՛, ամուսնալուծումները շատ հազուադէպ էին առաջ։ Ծկուն կին մը միշտ ալ կրնար առջեւն առնել այդ ամուսնալուծումներուն։

— Բայց նոր օրինագիրքը ջնջած է նաեւ բազմակնութիւնը։

— Իրականին մէջ գոյութիւն չունէր արդէն...

— Ձեզ բռնի կ'ամուսնացնէին, հակառակ արդարեւ հասած։

— Բայց միշտ լաւագոյն փեսացուն է, որ կ'ընտրէին, որովհետեւ աղջիկ մը ամուսնացնելը բարեպաշտական գործ մը կը համարէին։ Հիմա աղջիկները իրենք են, որ ստիպուած են ամուսին մը գտնել։ Եւ մենք պարտաւորուած ենք օժիտ հայթայթել աղջիկներուն, երբ առաջ ամուսինն էր, որ կը վերցնէր այդ հոգը։ Ո՛չ, ո՛չ, ոչինչ չահեցանք այս փոփոխութիւններէն։ Եւ դեռ ինչե՞ր, հապա անձնասպանութիւննե՛րը, եւ բաներ որոնց մասին արգիլուած է խօսիլ։ Օրինակի համար, վերջերս...

Երիտասարդ բանաստեղծ մը մտաւ ներս եւ խօսակցութիւնը փակուեցաւ։ Հիլմի Օսման Ֆէրիտ կը կոչուէր այդ բանաստեղծը, հեղինակը Սեր սիրտը հատորին, որուն յառաջաբանը գրած է Քլոտ Ֆարէր։

— Եկէ՛ք, եկէք պարտէզ, եկէք դիտել Վոսփորը վերջալոյսին տակ...

Եւ քաղաքավարական վայելուչ ձեւով մը, բռնելով ձեռքէս, Հիլմի Օսման Ֆէրիտ զիս առաջնորդեց պարտէզ։

Դիմացը, Վոսփորի միւս եզերքը՝ երկնցած ստուերներու մէջէն, Րումէլի Հիսարի ամրոցն է, որ կը շոկէ իր ռոմանթիկ դիմաստուերը։ Իր ոտքերուն տակ, սեւ նոճիներու մէջ, կը պալզան մահարձանները։

ՄԻՐԻԱՄ ՀԱՐՐԻ

(7)

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԲԺՇԿ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՈՒՐԻԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԻՐԱՍՏԱՆԸ 18 ԻՇԽԱՆՈՒՀԻՆԵՐ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆՄԻՏՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ, ՄԻԱՑԷ՛Ք..

...պատասցուց երկաթուղիները, զարկ տայ ջրաբաշխական ուժերու եւ ճամբաներու շինութեանց եւն. որպէս զի կարելի ըլլայ աշխատանք ճարել գործազուրկներուն:

ՊԻՏԻ ՍՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ՉԱՌՆԵԼ

այն ձեռագիրները որ՝

1) ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ:

2) ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԷՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ:

3) ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ Ի ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՑՈԳՆԵՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Մ. Ը. Մ.Ը ԿՐԵՆՈԲԼԻ ՄԷՋ

...մը մէջ 5-10 հոգիի ներկայութեան արժանացան Հ. Մ. Ը. Մ.ի մարզիկները: Մինչդեռ օտարները...

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԲՈԼՈՐ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՁԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒՆ

(ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴ)

...զիրենք ծանօթացնել Միութեան կեդրոնը, 9, Rue Castex, Paris (4e):

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Ստուգեցինք թէ Ռումանիոյ թղթատարական վարչութիւնը մանտափոսթեր կ'ընդունի արտասահմանի համար, իւրաքանչիւր գումար հազար լէյը չանցնելու պայմանով:

Ստիպողաբար կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն օգտուիլ այս պատեհութենէն, մաս – մաս փոխադրելու համար իրենց բաժնեգինները:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

«ՄՈՒՐՍԻ ԳԼՈՒԽ, ԱՇԽԱՐՀ»...

...օր-արեւ չտեսա՛յ, «պէլքի»երմէն կը տեսնեմ», կ'ըսէր յաճախ իր ժաժուտ գլուխին ժաժը աւելի սաստկացնելով: Գիւղին մէջ մեծէն փոքր եւ ծե-...

— Ի՞նչ է մղսի աբար, համէ՛...

— Աղջիկս, Հազրէ՛... բան մի պըտի ըսիմ ամա չնեղուիս, հը՛..

— Ըսէ՛, ըկր նեղուելիք բան չէ,...

...«քէֆ»իդ կը նայիս, քու բարիքիդ համար կ'ըսենք, դուն «տահա» չես ուգեր:

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԷ

(Շարունակելի)

Ց. Փարիզ եւ շրջակաները

Հ. Յ. Դ.

ԵԻՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ *ժողովի կը հրաւիրէ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԻ, ՓԱՐԻԶԻ* կոմիտէները եւ *ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ* ժամանակաւոր մարմինը այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 32 Avenue Gobelinsի անկիւնի սրճարանին վերնայարկը։ Ներկայ կ'ըլլան կեդր. կոմիտէի ներկայացուցիչները՝ խիստ կարեւոր օրակարգ։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ ՁԱՒԱՐԵԱՆ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մշօ, Մուրատ եւ Արզումեան խումբերու բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին Ակումբին մէջ։ Ձեկոյց պատգամաւորին կողմէ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջ. կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Սէն Մարկրիտի Համազասպ ենթակոմիտէնվաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Զեկոյց Արեւ. Եւր. 10րդ շրջանային ժողովի։

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄ.— Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կը դասախօսէ ընկ. Ա. Մարտիրոսեան։ *Զեկոյց շրջ. ժողովի։*

ԿԱՐՏԱՆ.— Այս Կիրակի ժամը 2ին։ Կը բանախօսէ՝ ընկ. Պ. Հիւսեան։ *Զեկոյց շրջ. ժողովի։*

ՍԷՆ Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ.— Այս Կիր. իրիկուն ժամը 6.30ին, Օթէլ Թէրմինիւս սրահին մէջ։ Կը դասախօսէ ընկ. Պ. Հիւսեան։ *Զեկոյց շրջ. ժողովի։*

ԱԻՏՕ խումբը այս Կիրակի ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կը դասախօսէ ընկ. Ա. Մարտիրոսեան։ *Զեկոյց շրջ. ժողովի։*

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ.— Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 6.30ին Դաշնակցութեան Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Զեկոյց շրջ. ժողովի։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատ. Միութեան վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Պոլ. Օտտօի Պատ. Միութեան անդամները վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին իրենց Ակումբին մէջ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։ Կը հրաւիրուի նաեւ Վռամեան ենթ.ի վարչութիւնը։

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ Անտոք ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, Դուրեան Գրադարանի սրահը։ Օրակարգ՝ պատգամաւորի զեկուցում եւ ընթացիկ հարցեր։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հայոց եկեղեցիին սրահին մէջ, 15 Rue Bayard

կը խօսի՝ Ընկ. **ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ**

ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՏարօնՏուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ

Վաղը Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

24 rue St. Victor, Métro Maubert Mutualité

Կը Նախագահէ՝ Պ. **ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ**

Կը խօսին՝ Պ. Պ. **ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ եւ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Պ. Ա. Շահմուրատեան *(երգ),* տիկին Սուրաբեան *(երգ),* Mlle Annette Clément, Lauréate du Conservatoire de Paris *(դաշնակ), կ'արտասանեն՝* փոքրիկն Ստեփան Պօղոսեան, Պ. Զարեհ Ղարիպեան եւ Օր. Տէր Թովմասեան։ *Կը նուագէ* «Եփրատ» *նուագախումբը։*

Կէս գիշերէ յետոյ հայկական եւ եւրոպական պարեր

Տոմսերու գիները 7.50 եւ 5 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին «Յառաջ»ի խմբագրատունը, գրատուն Հրանտ Սամուէլ, Պետրոս Վարդանեան, 24bis rue Blanqui, *Լեւոն Տօնիկեան,* 52 rue Isidore Neujahr, Bagneux (Seine)։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Հայր. Միութիւնը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզ եւ արուարձանները բնակող բոլոր հայրենակիցները, վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Ֆլօրիայի մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՓԱՐԻԶԻ Հայ Ուս. Միութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի հայ ուսանողութիւնը ու միութեան անդամները ներկայ գտնուիլ 1932-33 տարեշրջանի առաջին ընդհ. ժողովին այս Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին Հայ Ուս. Տան մէջ, 39 Bld. Jourdan. *Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ ընտրութիւն նոր վարչութեան։*

Պ. ԳԻԼԱՆԵԱՆԷ կը խնդրուի իր հասցէն յայտնել «Յառաջ»ի խմբագրութեան։

Մ Ե Ծ Յ Ե Ր Ե Կ Ո Յ Թ

Ի Ն Պ Ա Ս Տ

ԱԶԳ. ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Շապին-Գարահիսարի եւ շրջանի «Թագմիկ» հայրենակցական միութեան

Հովանաւորութեամբ յուշարձանի կեդրոնական համգամակից յանձնախումբի

Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին

Maison de la Mutualité*ի մէջ,* 24 rue St. Victor, Paris (5)

Métro: Maubert - Mutualité

Կը ներկայացուի **ԱՆԴՐԱՆԻԿ** *ֆիլմը գեղարուեստական ճոխ բաժինով*

Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

եւ Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ

Կը մասնակցին՝ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Փարիզահայ երկսեռ երգչախումբը՝

ղեկավարութեամբ՝ Ն. ՍԷՐԳՕՅԵԱՆԻ,

Տաղանդաւոր ջութակահարուհի ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ և սիրուած արուեստագէտներ, Պ. ՆՇԱՆ ՊԷՇԻՔԹԱՇԼԵԱՆ կ'արտասանէ իր հեղինակած Անդրանիկը։

Այդ օրը բոլորս Mutualitéի սրահը, կատարելու համար մեր ուշացած պարտքը հանդէպ մեծ հերոսին.

Հովանաւորող յանձնախումբի կազմը.— *Վռամշապուհ եպիսկ.* նախագահ, *Տիգրան խան Քէլէկեան* ատենապետ, *Պ. Պօղոս Լամէրեան* փոխ ատենապետ, *Տօքթ. Պօղոս Քօլօլեան* ատենադպիր, *Պ. Արմենակ Համբարձումեան* գանձապահ, *Պ.Նշան Գալըպճեան* եւ *Պ. Լեւոն Շահին* անդամներ։

Ծանօթ.— *Խճողումի տեղի չտալու համար կը խնդրուի տոմսակները հայթայթել նախապէս, Պ. Արմենակ Համբարձումեանի գրասենեակը* 52 rue du Faub. Montmartre, *եկեղեցւոյ խորհրդարանը, Գրատուն Հրանտ-Սամուէլ, ճաշարաններ՝ Հաճեան, Լիլա, Ֆլօրիա, Արապեան, նպարավաճառատուններ՝ Մէխիթեան, Արարատ, Յարութիւնեան, իսկ ցերեկոյթին օրը տեղւոյն վրայ, ժամը 12էն սկսեալ։*

---

8 Յունուար 1933 ժամը 4-12

ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՆՑԻԿ _ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

ՀԱՅԿ. ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի մասնաժողովին կողմէ

Ազգային կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի առնել այս թուականը։

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF *սրահին մէջ,* 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին *Կը ներկայացուի՝*

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐ *(ՁԱՒԵՇ)* **ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ**

Տ ո մ ս ե ր ո ւ գ ի ն ե ր՝ 3 եւ 5 ֆ ր ա ն ք

(Սահմանափակ թիւով ընտրելի տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

Ոչ ոքի տոմսակ չղրկուիր

Տոմսերը վաղօրօք ապահովել Հրանտ-Սամուէլ գրատունէն

Ներկայացում-պարահանդէս

կազմակերպուած Սէվրանի Հայ կրթական միութեան կողմէ

Եւ մասնակցութեամբ՝ տեղւոյս Հ. Մ. Ը. Մ.ի *մասնաճիւղին*

Ի ՆՊԱՍՏ ԴՊՐՈՑԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 9էն մինչեւ լոյս

(Ֆրէնվիլ) Թրիանօնի շքեղ սրահներուն մէջ, *կը ներկայացուի* Ց. Պարոնեանի

ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ

Կը խօսի՝ Պ. Ա Ր Ա Մ Վ Ս Ա Ր Ա Ն Դ Ի

Արտասանութիւն եւ անակնկալներ։ Սէվրանահայ երիտասարդներու եւ դպրոցական պզտիկներու կողմէ գեղջկական տարազով հարսանիք։

Ներկայացումէն վերջ եւրոպական պարեր, Սանդրոսեանի 7 հոգիէ բաղկացած նուագախումբով։

Ճոխ պիւֆէ, մատչելի գիներով *Զրի քօթիյեօններ*

Հաղորդակց. միջոցներ.— Gare du Nord*էն 19.27, 20.28 իջնել* Freinville, *կամ 19.50, 20.28, 22,05 իջնել* Sévran.

Փարիզի Գրական Ակումբ *այս շբ. իրիկուն ժամը 8.30ին,* 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. *Զեկոյց Պ. Կ. Ց. Բասմաջեանէ «Հայկական դրամագիտութիւն, սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը»։* *Մուտքը ազատ է*

Imp. A. DER (Agopian)

17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (14)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Քիչ յետոյ առանձին պիտի ըլլայի անոր հետ եւ ահա . . . գերման տեղակալ մը քովի սեղանէն զգուշութեամբ մէկ անգամ միայն աչքով ըրաւ եւ միւս կողմը նայեցաւ : Առաջին առթիւ ոչինչ հասկցայ :

Գնդապետը կը խօսէր , սակայն ես բան չէի լսեր : Գաղտնի գործակալս արդեօք այդ մա՞րդն էր : Քանի մը անցումներ տեղակալը դարձեալ ինծի նայեցաւ . թեթեւ մը գլխով ըրաւ , ոտքի ելաւ ու դէպ ի վերելակը յառաջացաւ :

— Եկէ՛ք , փոքրիկս , ըսաւ գնդապետը , քիչ մը տարակուսանքով ոտքի ելլելով : Ցոգնած ըլլալու էք . մեր սենեակը երթանք :

Սանդուղներուն վրայ գիս բազուկներուն մէջ առաւ :

— Քիչ ատենէն պիտի վերադառնամ , ըսաւ եւ դուռը մեղմօրէն գոցելով ժպտադէն դուրս ելաւ :

Դէպ ի պատուհանը գացի :

Ցանկարծ քովի պատուհանէն դէմք մը երեւցաւ : Մարդ մը ձեռքովը ըղձուշացուցիչ շարժումներ կ'ընէր . նեղ անցքէն ներս սահեցաւ ու ձեռքս սեղմեց : Ցաջորդ վայրկեանին անոր հետ միասին սենեակիս մէջն էինք :

Ինծի աչք ընող գերման տեղակալն էր որ քաղաքային հագուստ էր հագած :

Վերարկուն վերցուց ու ցոյց տալով անկիւնագծօրէն զետեղուած ապահովցնդասեղները՝ ժպտեցաւ :

Դուռը յանկարծ բախեցին :

— Գնդապետը , գոչեցի սարսափահար : Դուռին դաստակը սկսաւ դառնալ : Ճիչ մը արձակեցի : Ետիս դարձայ եւ . . . քովս մէկը չկար : Տեղակալը կորսուած էր . մահճակալին տակը ապաստանած էր :

— Ո՛հ , հրեշտակս , ըսաւ գնդապետը եւ փափկութեամբ զիս գրկեց :

— Այս գիշերէն վերջ այլ եւս հոս չեմ կրնար մնալ , շշնչացի : Կը վախնամ . . . Ու յետոյ ինչ պիտի ըսէ պարոն հրամանատարը , եթէ Նորին Վեհափառութեան ժամանումին ատենը հիւանդանոց չգտնուիմ : Հիւանդանոցին մէջ այլեւայլ պարտականութիւններ կան որոնք մասնաւորաբար ինծի սահմանուած են . Հետեւաբար հոն ներկայութիւնս անհրաժեշտ է :

— Մի՛ մտատանջուիք , պատասխանեց գնդապետը : Տակաւին երկու օր ունինք : Նորին Վեհափառութիւնը շաբաթ օր միայն կը հասնի . զօրանցքն ալ ժամը 11ին տեղի պիտի ունենայ , անկէ վերջ զանազան վայրեր աչքէ պիտի անցընէ : Նոյն իսկ գիշերը հոն չպիտի մնայ :

Վերջապէ՛ս . գտայ ինչ որ կ'ուզէի իմանալ :

Նրբանցքին մէջ ուրիշ սենեակէ մը գերմաններէն երգի ձայներ կուգային : Ցանկարծ ջարդուփշուր ապակիներու աղմուկ մը ելաւ որուն յաջորդեց հայհոյանք եւ անսովոր խնդուք :

Գնդապետը չունէր բռնած մտիկ ըրաւ :

Վայրկենապէս դէպ ի դուռը գացի , որովհետեւ ինչ որ ալ ըլլար , ինծի առժամեայ հանգիստ էր պատճառած :

Դուրսը ճպոտ աչքերով Սաքսոն հազարապետ մը հոս հոն կը դեգերէր բերկրալից սքանչացումով մը եւ աննպատակ , կը բարձրացնէր գինիի պարապ գաւաթ մը , երբ աղաղակարութիւն լռակեաց ծառային որ ափսէին մէջի ապակիի կտորուանքը գետինը՝ թրջած կապերտին վրայ կը թափէր :

Երբ նկատեցի որ ինծի նայող չկայ՝ պատեհութենէն օգտուելով դուռնէն ներս սահեցայ , անկէց ալ դէպ ի ննջասենեակս : Դուռը բանալով փակեցի ու անկողին մտայ : Ինչպէս կը յուսայի , տեղակալը փախած էր : Կերպով մը այդ գիշերուան սոսկալի տագնապս ալ փարատած : Ինչ ընելիքս չէի գիտեր : Բայց երկար սպասելու չէի :

Գնդապետը դուռը կը բախէր եւ ի զուր դաստակը կը դարձնէր :

— Հրեշտակս , մտիկ ըրէք . դուռը կը սպասեմ : Զը՞ պիտի թոյլ տաք որ ներս մտնեմ :

— Կը հանուիմ , պատասխանեցի շնչասպառ :

— Շատ լաւ , հասկցայ . վերջը կուգամ . քառորդ ժամու չափ ընկերներուս մօտ կ'երթամ : Ցտեսութիւն , ամենասիրելիս . շուտով դարձեալ իրարու հետ պիտի ըլլանք :

Ու լսեցի իր ոտնաձայնը որ նրբանցքէն վեր կ'ելլէր :

Ուղեղս զանգակի մը հնչիւնին պէս յստակ կը գործէր : Ընելիքս վայրկենապէս վճռեցի : Քանի գնդապետը սենեակս չէր՝ պէտք է անմիջապէս պանդոկէն խոյս տայի : Ինծի համար անհրաժեշտ բոլոր տեղեկութիւնները ունէի այլ եւս :

Թղթիկի մը վրայ գրեցի .—

«Պարոն գնդապետ , կնոջ մը միտքը փոխելու իրաւունքը ինծի կը վերապահեմ : Դեռատի ու անփորձ աղջիկ մըն էի . ձեր միջոցով հոս եկած էի , հիմակ ալ տուն կը վերադառնամ : Կը յուսամ պիտի ներէք ինծի : Մնաք բարով : Մարթա» :

Վայրկեան մը վերջ աճապարանքով դուրս ելայ մութ ու ամայի պանդոկէն : Գիշերապահը քաղաքավարի բարեւեց զիս : Իր ի՛նչ գործն էր . թէեւ զարմացած ըլլալու է որ կին հիւր մը այդ ժամուն պանդոկէն դուրս կ'ելլէր :

Մէկուկէս ժամ յետոյ շոգեկառքին մէջն էի , տակաւին շնչասպառ ու կասկածալից : Շոգեկառքը խաւարին ընդմէջէն մեղմօրէն դէպ ի Ռուլըրս կը սուրար :

Տակաւին մութ էր երբ Ռուլըրս հասայ . Թանկարժէք տեղեկութիւններս անմիջապէս ղրկեցի , տալով Քայզէրին այցելութեան ճշգրիտ թուականը : Ցետոյ տուն գացի եւ չորս ժամ անուշ քուն մը քաշեցի :

X

Այդ շաբաթ առտուն հիւանդանոց գացած միջոցիս զով եւ կապտորակ օր մը կար . Թռչունները զուարթ կը դայլայլէին եւ արեւը կը փայլէր կապոյտ երկինքին վրայ :

Ցիշեցի Նորին Արքայական Վեհափառութիւնը , լուրկ նստած Օփելին իր խցիկին մէջ ու խորհեցայ թէ այդ օրը արդեօք իր վերջին օրը չը՞ պիտի ըլլայ :

Անոր այցելութեան ի պատիւ փողոցները դրօշակներով զարդարուած էին :

Ստեփան , լեհ լրաբերը , բակի սանդուղներուն մօտ հիւանդներու յատկացուած կառքերէն մէկուն անիւները նորոգութեամբ էր զբաղած՝ երբ իրեն մօտեցայ : Խուզարկու ակնարկ մը նետեց վրաս , որովհետեւ թէեւ ուրախացած ըլլալս չէր կրնար գիտցած ըլլալ , բայց եւ այնպէս խորաթափանց բան մը ունէր :

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ՆՐԹԵԻԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 19 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
19 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2039 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

"ԶԱՐԼՍԹՈ՞Ն,,Ը ԹՄՐԵՑՈՒՑ...

«Մաւխան»ի հրատարակած գարշանքին առթիւ, որուն թարգմանութիւնը երեւցաւ «Յառաջ»ի մէջ, ակամայ մեր միտքն ինկաւ Փարիզի հայ ուսանողութիւնը:

Կ'ըսենք՝ ակամայ. որովհետեւ, այդ պատուաբե՛րժա՞ն դասը տարոնց մոռացութեան տուած է ինքզինքը, այս պողոտաներուն վրայ եւ այլուր:

Անոնք, Փարիզի հայ ուսանողները, պարբերաբար կը կազմեն միութիւններ: Կը սարքեն ժողովներ եւ հանդէսներ, օրը օրին մամուլին հաղորդելով յետին լուրը: Եւ բարեացակամութիւն չի պակսիր ո՛ր եւ է թերթի քով:

Բայց, ահա տասը տարին լրացաւ, եւ մենք տակաւին կը գտնուինք հարցականի մը առջեւ,— ունի՞նք ուսանողութիւն: Այնպէս ինչպէս պատերազմէն առաջ:

Կամ, գոնէ այնպէս ինչպէս ունին մեր հարեւան ժողովուրդները,—Պարսիկ, Արաբ, Եգիպտացի, Պուլկար, Ցոյն կամ Սերպ:

Գիտենք, գիտենք: Պայմանները փոխուած են: Փոխուած են մարդիկն ալ: Ահագին խրամատ մը բացուած է երէկուան եւ այսօրուան միջեւ:

Հոգեկան բեկման պակասը կը լրացնէ նիւթական հոգը:

Յետոյ, չունենալով ազատ եւ մեր պահանջներուն համապատասխան հայրենիք, մեքենաբար, ժամանակի ընթացքին կը փլին, կը փրթին շատ մը կապեր որ կը ներշնչէին, գործի կը մղէին երիտասարդութիւնը:

Եւ սակայն, բաւակա՞ն են այդ բոլոր խոչընդոտներն ու պատրուակները, ամէն պարտականութենէ խուսափելու համար:

Երէկ ալ, ուսանողին առջեւ կը ցցուէին տաժանելի հանգամանքներ: Ամէնէն առաջ՝ հացի խնդիրը: Բայց կա՛ր ոգի մը խլրտուն եւ հաւատաւոր: Կամք՝ դիմանալու եւ «իւրովսանն ծառայելու»:

Ինչո՞ւ պիտի պակսէր այդ ոգին, ներկայ պայմաններուն մէջ: Բոլորն ալ թշուառ, «աղքատ եւ տնա՞նկ» են:

Կամ աւելի՞ անճար քան այն հարիւրաւոր երիտասարդները որ միջոց կը գտնեն, օրուան տաժանքէն յետոյ, նուիրուելու ո՛րեւէ հանրային պարտականութեան: Իբրեւ անդամ այս կամ այն կուսակցութեան, միութեան, կազմակերպութեան:

Երիտասարդներ կան ծուխ ու մուրի մէջ: Իւղի եւ կեղտի մէջ: Այստեղ եւ ամէն տեղ: Երիտասարդներ որ չունին ո՛ր եւ է նեցուկ բացի իրենց ճակտի քրտինքէն:

Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ անոնք, մրկելով ու մաշելով հանդերձ, տրամադրութիւն կ'ունենան իրենց չունչը խառնելու հանրային շարժումին, իսկ ուսանողները կ'անճրկին:

Կ'անճրկին մինչեւ իսկ այն գործերուն մէջ որ յատկապէս մաս կը կազմեն իրենց կոչումին:

Պատերազմէն առաջ, եթէ մեր անունը քիչ – շատ վարկ չահեցաւ արեւմուտքի մէջ, երկիրէ երկիր, այդ մեծ մասով կը պարտինք ուսանող սերունդին:

Եւ պատերազմէն յետոյ, եթէ այնքան մոռցան մեզ, մեր մեռելներն անգամ սրբապղծելով, այդ ալ հետեւանք է, մինչեւ մէկ աստիճան, ուսանողական շարժումի թուլութեան:

Նոր սերունդ հասած է ամէն տեղ ալ, եւ մենք իրաւունք չունինք սպասելու որ մարդիկ իրարու փոխանցեն հին ծանօթութիւններ: Գիտելիքներու պաշարն անգամ նորոգութեան, արծարծումի կը կարօտի:

Ամէնքս ալ պարտականութիւններ ունինք այս ճակատին վրայ: Աւելի շատ՝ այն սերունդը որ կ'ուսանի Ֆրանսայի բարձրագոյն վարժարաններուն եւ համալսարաններուն մէջ:

Ըլլալով անմիջական եւ ամենօրեայ շփման մէջ ամէն ազգէ ուսանողներու եւ մտաւորականներու հետ, անոնք, մեր ուսանողները, կը վայելեն շատ մը թանկագին պատեհութիւններ՝ ծանօթանալու եւ ծանօթացնելու, մշակելու եւ լուսաբանելու:

«Մաւխան»ը թերթ մըն է որ ամէնէն առաջ բուն փարիզեան երիտասարդութեան սրտին կը խօսի: Եւ դեռ ի՛նչ հրատարակութիւններ կան՝ այդ խառնուածքով: Ինչպէս եւ դասախօսութիւններ:

Ո՞ր օրուան կը սպասէ հայ ուսանողութիւնը, ապացուցանելու համար թէ՝ գոնէ կը հետեւի իր անմիջական շրջապատի սեւին ու ճերմակին:

Չենք ժխտեր երիտասարդական ո՛ր եւ է իրաւունք: Նոյնիսկ պարը:

Բայց, ո՛ր եւ է պար այդքան ուժ ունի՞ մոռացութեան տալու ուրիշ ամէն բան: Մարդկային տարրական պարտականութիւններ:

«Զարլսթո՞ն»ն է որ թմրեցուցեր է համալսարանական Ոստանը տեղաւորուած կամ Փարիզի մէջ ցիրուցան ուսանողները, որոնք միութիւն ալ ունին, ինչպէս կը ծանուցանեն պարբերաբար:

Ալպէռ Լոնտրի պարագան փակագիծ մըն է: Տակաւին ի՞նչքան վրդովիչ կամ լուսաւոր երեւոյթներ կան որ կը վրիպին ուշադրութենէ:

Յետոյ, մենք մեր պատեանին մէջ կծկուելով, կը կորսնցնենք կապը նոյնիսկ սահմանակից, դրացի ուսանողներուն հետ, որոնք վաղը, վարիչ դեր պիտի ունենան իրենց երկիրներուն մէջ:

Ծանօթութիւն ունի՞նք ռուս, արաբ, սուրիացի, պարսիկ ուսանողութեան հետ: Կը հետեւի՞նք անոնց կեանքին ու շարժումներուն:

Անո՞նք պիտի փնտռեն մեզ, թէ մենք:

Հարցե՛ր, հարցեր որ պատասխանի կը սպասեն:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ
ՈՒՐԻՇ ՁԱՅՆ ՄԸ

Առջի օր նամակ մը ներկայացուցեր էի «Յառաջ»ի զգրոցէն:

Սրտցաւ հայրենակցի մը հեծեծանքը՝ օրուան հոգերու մասին: Մարսէյլէն:

Ահա ուրիշ մը, Մ. Տ. Գ., Փարիզէն.

— «Սիրելի ազգայնականներ. այս եղաւ գրեթէ մէկ տարի որ բաժանորդագրուած եմ «Յառաջ»ի եւ ամէն օր կը կարդամ ինքնապաշտպանութեան հարց:

Սիրելիք, այնպէս կը կարծեմ որ զուր պիտի անցնի այս ալ: Ինքնապաշտպանութիւնը խօսքով չի լիներ, այլ գործքով: Ըսել այն է որ գործող չունինք: Չունինք մէկը որ ելլէ եւ կազմակերպէ այս ցիր ու ցան երիտասարդութիւնը: Մենք միութիւն եւ համերաշխութիւն չունինք: Դաշնակցութիւն ըլլայ, հնչակեան ըլլայ, ռամկավար ըլլայ, համայնավար ըլլայ, հայրենակցական միութիւններ են. մենք բոլորս նստած ենք մի մի ծիու վրայ եւ կը քշենք...

Կը բաւէ՛, յարգելիներ, կը բաւէ. իրար տաշելով, իրար պախարակելով, իրար քարկոծելով մինչեւ ո՞ւր պիտի երթանք: Այսպէս մենք մեր օջախն է որ կը քանդենք:

1915էն ի վեր շատ մը երկիրներ պտտեցայ, հազարումէկ կուսակցութիւններ տեսայ, բայց մեզի պէս չէին: Ֆրանսայի մէջ ալ շատ կուսակցութիւններ կան, հինգ – վեց ամիս առաջ իրար կը քաշքշէին, այսօր բոլորն ալ համերաշխած են ներքին դաշինքին շուրջը: Ինչո՞ւ մենք ալ չենք հետեւիր այս օրինակին:

Կուսակցութիւնը դէշ բան չէ, բայց պէտք է գործեն համերաշխ եւ պարզապէս իմ գիտութեամբ, կուսակցութեան նպատակը պիտի ըլլայ երիտասարդութիւնը կազմակերպել, մարզել եւ կազմ եւ պատրաստ պահել ի նպաստ հայրենիքին: Այսօր երբ մենք անտանելի վիճակի մէջ ենք, պէտք է թափենք մեր բոլոր ատելութիւնները եւ համերաշխօրէն գործենք ի նպաստ մեր ողբացեալ հայրենիքին»:

... Ի՞նչ կ'ուզէիք որ աւելցնէի:

Չեմ ճանչնար գրողը: Ձեռագիրէն դատելով, կը պատկանի խոնարհ խաւերուն:

Այսինքն, «ուսումնական» չէ: Հաւ կրցեր է շարադրել իր մտածումները:

Բայց, ի՛նչ մտածումներ...

ՎԱՀԷ

ՏՐՈՑԿԻՆ ԱԼ ՏԱՃԿՑԱՒ...

Գրած էինք թէ Պոլսէն Պիրէոն հասած է Տրոցկի, որ Քոփէնհակ պիտի երթայ Մարսէյլի ճամբով:

Նոր տեղեկութեանց համաձայն, Տրոցկի կը ճամբորդէ թրքական անցագրով: Անունն ալ դրած են խայրի Սէտէֆ: (Կինը՝ Նաքալի Սէտէֆ): Շոգենաւին մէջ բռնած է առաջնակարգ խցիկ մը: Ոչ ոք ընդունեց, բացի ոստիկանապետէն, որմէ խնդրեց որ բոյլ չտան ո՛րեւէ այցելութիւն: Տիկին Տրոցկի խնդրեց որ ոստիկան մը ընկերանայ իրեն, Աթէնքի մէջ պտտելու համար: Շոգենաւին ժամանումէն քիչ յետոյ, խումբ մը համայնավարներ քարափ գացին եւ ունկնդրութիւն խնդրեցին, բայց Տրոցկի մերժեց: Այն ատեն նամակ մը ղրկելով, խնդրեցին երեւալ, որպէս զի ողջունեն: Տրոցկի նորէն մերժեց: Ուրիշ խումբ մը կարմիրներ ալ, որոնք Ստալինի կուսակից են, գացին բողոքական ցոյցեր կատարելու, բայց ոստիկանութիւնը ցրուեց:

Կէս օրէն յետոյ Տիկին Տրոցկի պտտեցաւ Աթէնքի մէջ, ուղեկցութեամբ գաղտնի ոստիկանի մը:

ՀՍԿԱՅ ՋՐԱՆՑՔ ՄԸ
ՍԵՒ ԾՈՎԷՆ ՊԱԼԹԻԿ ԾՈՎ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ մօտերս պիտի սկսին աշխատանքները՝ հսկայ ջրանցքի մը, որ Սեւ ծովը պիտի միացնէ Պալթիկ ծովուն եւ Սօն գետը՝ Տնիեփրի: Ջրանցքը պիտի կոչուի «Մեծ Տնիեփրի Ջրանցք»:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Անգլիան ալ յանձնեց իր ծրագիրը

ԼՈՆՏՈՆ ԿԸ ՃԱՆՉՆԱՅ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՒԱՍԱՐՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ

Նոյ. 17ին, Անգլիոյ արտաքին նախարարը պարզեց իր կառավարութեան տեսակէտները՝ ընդհանուր զինաթափութեան մասին:

Ծրագիրը շատ ընդարձակ է եւ կը պարունակէ հետեւեալ հիմնական կէտերը.—

1) Ճանչնալ Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքը:

2) Նոր դաշինք մը կնքել եւրոպական պետութեանց միջեւ, ապօրէն հռչակելով պատերազմը:

3) Զինաթափութիւնը կատարել յաջորդական աստիճաններով:

4) Ջնջել սուզանաւերը եւ ծանր հրետանին:

5) Սահմանափակել օդանաւերու եւ մարտանաւերու տարողութիւնը:

6) Մեծապէս կրճատել օդային ուժերը:

Ծանուցագիրը անհրաժեշտ կը գտնէ նախապէս հարթել Գերմանիոյ հետ ծագած վէճը՝ սպառազինութեանց հաւասարութեան մասին: Անգլիա չընդունիր որ Վերսայլի դաշնագիրը փոխուի միակողմանի համաձայնութեամբ: Որ եւ է փոփոխութիւն պէտք է կատարուի բոլոր ստորագրողներուն հաւանութեամբ: Միւս կողմէ, դաշնագրէն իսկ կը հետեւի թէ՝ Գերմանիոյ պարտադրուած զինաթափութիւնը պէտք է նախաքայլը հանդիսանայ ընդհանուր զինաթափութեան մը: Ճիշդ է որ կարգ մը պետութիւններ կրճատած են իրենց սպառազինութիւնները՝ զինադադարէն ի վեր: «Օրինակ՝ իմ երկիրս վերջին տարիներու ընթացքին ահագին կրճատումներ կատարած է եւ չի կրնար աւելի հեռուն երթալ, եթէ ընդհանուր համաձայնութիւն մը չգոյանայ»: Միւս կողմէ, Գերմանիան անդամ ըլլալով Ազգերու Դաշնակցութեան, անվիճելի իրաւունք ունի հաւասարէ հաւասար խօսելու:

Այս կէտերը ուշադրութեան յանձնելով, Անգլիա կ'առաջարկէ.—

1) Բոլոր եւրոպական պետութիւնները պէտք է միանան եւ հանդիսաւորապէս յայտարարեն թէ ո՛ր եւ է պարագայի մէջ չպիտի փորձեն զէնքի զօրութեամբ կարգադրել իրենց միջեւ ծագած ո՛ր եւ է վէճ, ներկայ թէ ապագայ:

2) Գերմանիոյ պարտադրուած զինուորական սահմանափակումները պէտք է արձանագրուին այն միեւնոյն պայմանագրին մէջ ուր պիտի սահմանուին միւս պետութիւններու սպառազինութեանց սահմանափակումները:

3) Այն նոր սահմանափակումները որ կրնան դրուիլ Գերմանիոյ մասին, միեւնոյն տեւողութիւնը պիտի ունենան եւ վերաքննութեան նոյն եղանակին պիտի ենթարկուին, ինչպէս միւս պետութեանց համար:

4) Ինչ կը վերաբերի սպառազինութեանց ցուցակին, Գերմանիան յայտարարեց թէ վերազինուելու միտք չունի: Ան կ'ուզէ որ ճանչնան սա սկզբունքը թէ միւս պետութեանց համար արտօնուած զէնքերու տեսակները (ոչ թէ թիւը) պէտք չէ արգիլուին իրեն համար:

Այս հիման վրայ, անգլ. կառավարութիւնը կ'առաջարկէ աստիճանաբար կրճատել սպառազինութիւնները, եւ առաջին աստիճանին համար կը թելադրէ. — Մեծապէս կրճատել խոշոր մարտանաւերու թիւը եւ, հաւասարութեան սկզբունքով, իրաւունք տալ Գերմանիոյ որ մարտանաւեր շինէ, մեծ պետութեանց համար սահմանելի չափին վրայ: Անգլ. կառավարութիւնը արդէն պատրաստ է 7000 թոնոյի իջեցնելու յածանաւերու տարողութիւնը, վեց բթաչափնոց թնդանօթներով, ինչ որ մօտաւորապէս կը համապատասխանէ Գերմանիոյ պարտադրուած սահմանին:

Միեւնոյն ատեն, կ'առաջարկէ.— 1. Բոլորովին ջնջել սուզանաւերը, իբրեւ ամենակարեւոր ազդակ մը զինաթափութեան եւ համաշխարհային խաղաղութեան եւ իբրեւ լաւագոյն միջոցը գոհացում տալու Գերմանիոյ հաւասարութեան պահանջին՝ այս զէնքի մասին: 2. Ջնջել բոլոր այն հրասայլերը (թանք) որ կ'անցնին որոշ չափ մը եւ այդ չափը սահմանել այնպէս որ արգիլուին մասնաւորապէս յարձակման յատուկ հրասայլերը: Այստեղ ալ պէտք է ճանչնալ Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքը, սահմանափակ թիւով հրասայլեր ունենալու մասին: 3. Մեծ թնդանօթներու առաւելագոյն չափը վերածել 105 միլիմեդրի, ինչպէս պարտադրուած է Գերմանիոյ: 4. Գլխաւոր պետութեանց օդային ուժերը անմիջապէս իջեցնել Մեծն Բրիտանիոյ ուժերու մակարդակին: 33 առ 100 կրճատել աշխարհի բոլոր օդանաւային ուժերը, մէջն ըլլալով անգլիականը. — Նուազագոյն չափին իջեցնել օդանաւերու ծանրութիւնը:

Ծանուցագիրը կ'ընդունի նաեւ ցամաքային ուժերը կրճատելու, պարտաւորիչ զինուորութեան շրջանը պակսեցնելու եւ զինաթափութեան վրայ միջազգային հսկողութիւն հաստատելու տեսակէտները:

Ձեկուցումէն յետոյ, զինաթափութեան յանձնախումբին նախագահը յոյս յայտնեց թէ Գերմանիան այլ եւս պատճառ չունի բացակայելու խորհրդաժողովէն: Ուրիշ պատուիրակներ ալ ձայնակցեցան, անհրաժեշտ գտնելով Գերմանիոյ ներկայութիւնը:

Անգլիական ծրագիրը ուրախութիւն պատճառեց Գերմանիոյ մէջ:

Գերմանիոյ դահլիճին հրաժարումը

Ֆոն Փափէն հինգշաբթի օր նախագահ Հինտէնպուրկի յանձնեց դահլիճին հրաժարականը, որ կը սպասուէր օրերէ ի վեր: Նախագահը ընդունեց հրաժարականը եւ անմիջապէս բանակցութեան մտաւ կուսակցապետներու հետ, նոր դահլիճին կազմութեան համար: Իր քով կանչած է նաեւ Հիթլէրը: Կացութեան բանալին կը գտնուի ազգայնական հոսանքներուն ձեռքը:

Պարտքերու յետաձգման դէմ

Ուաշինկթընէն կը հեռագրեն թէ՝ պաշտօնական շրջանակները լուռ են, իսկ մամուլը բուռն պայքար կը մղէ պատերազմական պարտքերու յետաձգման կամ կրճատման դէմ: Պայքարին գլուխը կանգնած են մասնաւորապէս խորհրդարանին անդամները, որոնց կը պատկանի վերջին խօսքը: Այս առթիւ ծանրակշիռ թելադրութիւններ ալ պակաս չեն: Երեսփոխան մը կ'առաջարկէ Լա Հէյի ատեանին դիմել եւ սնանկ հռչակել այն պետութիւնները որ չեն վճարեր իրենց պարտքերը: «Եթէ վերաքննութիւն կ'ուզեն, պէտք է նախ վճարեն դեկտ. 15ի մասնավճարը: Ֆրանսան առանց դժուարութեան կրնայ վճարել 19 միլիոն տոլար:

Հուվըր չորեքշաբթի օր պիտի խորհրդակցի իր յաջորդին՝ Րուզվէլթի հետ, որ միշտ վերապահ է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ՀԱՑ ՉԿԱ՞Յ ԹԷ ԿԸ ԳՈՂՆԱՆ

«Խորհ. Հայաստան»ի հոկտ. 22ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Ա. Խանջեան երկար զեկուցումով մը հետեւեալ դառն խօսքերը ուղղած է Երեւանի քաղաքապետ Ա. Երզնկեանի եւ իր երկու օգնականներուն.

— «Բազմաթիւ կարեւոր խնդիրներից ես վերցնում եմ Երեւանի ներկայ դրութիւնը. վատ է աշխատում քաղաքապետութիւնը, շինարարութեան եւ բարեկարգման բնագաւառում: Տանեակ շէնքեր սկսել են եւ չեն աւարտում աշխատանքի վատ կազմակերպման պատճառով: Վերցրէք մեր փողոցների դրութիւնը, կիսատ թողած խրամատներ, փոշի, կեղտոտութիւն: Իսկապէս հնարաւոր չէ՞ բարեկարգել փողոցները արագ կերպով: Ի հարկէ կարելի է, բայց քաղաքապետութիւնը աշխատանքի ռիտմ չունի: Բայց այս մայրաքաղաքը անպայման պէտք է մայրաքաղաք դառնայ»:

«Վերցնենք հացի բաշխման գործը. մի՞թէ անհանդուրժելի խայտառակութիւն չէ այն որ քաղաքում դեռ եւս հերթեր են առաջ գալիս հացը ստանալու համար: Տրամադրուած հացի քանակը լիովին բաւական է բաւարարելու համար բոլորին, որոնց պարտաւոր ենք բաւարարել հացով, եթէ միայն հացը չգողնան, եթէ ճիշդ կազմակերպուի բաշխման գործը: Ուղղակի ամօթ պէտք է լինի, այնքան նախազգուշացումից յետոյ լսել այս կշտամբանքը. պէտք է վերջ տալ այլ եւս հացի համար ներկայի հերթի սպասելու դրութեան»:

ԱՐՏԱԾՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱԿՍԻՆ

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, 1932ի առաջին տասը ամիսներու ընթացքին Ֆրանսայի ներածումները եղած են 24,593,417,000 ֆրանք, իսկ արտածումները՝ 16 միլիառ 264,512,000: Ուրեմն, առեւտրական կշիռը կը ներկայացնէ 8 միլիառ 328,905,000 ֆրանք բաց մը:

Բաղդատելով 1931ի միեւնոյն ժամանակաշրջանին հետ, ներածումները պակսած են 11,897,613,000, իսկ արտածումները՝ 9,646,428,000 ֆրանք:

Տիրող տագնապին մէկ բացատրութիւնը՝ թուանշաններով:

... ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆ ԻՐԱՐ ԽՓԵԼ

Սօֆիայէն կը հեռագրեն թէ՝ առջի օր Մակեդոնացի Միթրեւ փողոցին մէջ սպաննուեցաւ անծանօթ մը կողմէ որ յաջողեցաւ փախչիլ: Զոհը համայնավար էր:

Դարձեալ, վեց հոգի կրակ տեղացին սենեակի մը վրայ ուր կը բնակէր Միխայլովի կուսակիցներէն մէկը, Զաֆիրով: Մահապարտը անվնաս մնաց: Ոստիկանութիւնը խուզարկութիւններ կատարեց, բայց չկրցաւ գտնել մահափորձի հեղինակներուն հետքը: Բազմաթիւ զէնքեր բռնուեցան:

« ԱՆՈՒՆՆ ԱԼ ՋՆՋԵՆՔ »

Զինովիեւ կրկին արտաքսուած ըլլալով կուսակցութենէն, թուղթի ռուսական մեծ գործարան մը, որ անոր անունով կը կոչուէր, դիմեց կառավարութեան եւ խնդրեց որ հաստատութիւնը այսուհետեւ կոչուի Մաքսիմ Կորքի:

ԳԵՐՄԱՆ ԶՕՐԱՎԱՐ ՄԸ Կ'ԱԶԴԱՐԱՐԷ...

Գերման զօրավար Համմէրշթայն վերջերս քննական պտոյտ մը կատարելով Նիւրընպէրկի շրջանին մէջ, ճառ մը խօսած եւ հետեւեալ ազդարարութիւնն ուղղած է.

— Կ'ազդարարեմ ձեզ թէ կ'երթանք դէպ ի ծանրակշիռ ժամանակաշրջան մը, ուր աւելի քան երբեք անհրաժեշտ պիտի ըլլայ զինուորական ոգին: Ահա թէ ինչո՛ւ մասնաւորապէս երջանիկ եմ որ կրցայ հաստատել թէ այդ ոգիով տոգորուած է այս շրջանին զօրքը:

■■■

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Նախկին ցարին, Ֆէրտինանտի համար գրուած էր թէ Սօֆիա պիտի վերադառնայ: Այս նպատակով Պուլկարիա գացած էր իր թիկնապահը: Վարչապետ Մուշանով այս առթիւ բացատրութիւն տալով Երեսփ. ժողովին մէջ, յայտարարեց թէ լաւագոյն է չյուզել այս խնդիրը:

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

Ժ.

«ԿԱՂԻ»Ն ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ.— ԱՏՐՃԱՆԱԿՆԵՐԸ ՊԱՏՐԱՍՏ.— ՍՈՒԼԹԱՆԸ ԿԸ ՓԱԽՉԻ.— «ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ».— ՐԷՈՒՖ ԵՒ ԸՍՄԷԹ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ.— ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐԸ ԼԵԶՈՒ Կ'ԵԼԼԵՆ.— ՀԱՑԿԵՐՈՅԹ ՄԸ… ԵՒ ԵՂԵՒ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ:

Բանաձեւը կ'ունենայ միեւնոյն վախճանը Ազգային Ժողովին մէջ: Երեսփոխաններուն մեծ մասը համաձայն են Կաղլիի, բայց Քէմալ խորամանկ է: Կը հաւաքէ իր հաւատարիմ արբանեակները եւ կը թելադրէ անոնց որ չերկնցնեն վիճաբանութիւնները և քուէարկեն որոշումը:

— «Վստահ եմ որ այս ժողովը միաձայնութեամբ պիտի ընդունի բանաձեւը, ձեռամբարձ քուէն բաւական է», կը յայտարարէ յանկարծ:

Սպառնական լռութիւն մը կայ իր ձայնին մէջ: Իր արբանեակները որոնք ժողովին եկած են զինուած, կը պատրաստուին գործածել իրենց ատրճանակները առաջին իսկ ազդանշանին:

Ժողովին նախագահը կը յայտարարէ.

— Բանաձեւը միաձայնութեամբ քուէարկուած:

— Սո՛ւտ է, սխա՛լ է, կը պոռան ոմանք:

— Ես հակառակ եմ, կը բողոքէ ուրիշ մը:

— Ծեղը նստէ՛, լռէ՛, կը յանդիմանեն միւսները:

Անխնայ հայհոյութիւն, աղմուկ, ժխոր: Նախագահը կը կրկնէ իր խօսքերը՝ աչքը Քէմալի աչքերուն յառած:

Կաղլին դուրս կ'ելլէ ժողովէն յաղթական:

Հինգ օր վերջ, Րէֆէթ Անգլիացիներու քթին տակ, կը տապալէ սուլթանին կառավարութիւնը Պոլսոյ մէջ: Վահտէտտին տեսնելով որ իր կեանքը վտանգի մէջ է, պաշտպանութիւն կը խնդրէ Անգլիացիներէն եւ 48 ժամ վերջ գաղտնաբար կը հեռանայ Պոլսէն Անգլիական մարտանաւի մը վրայ: Իր զարմիկին՝ Մէճիտ էֆէնտի կը նշանակուի խալիֆա, առանց քաղաքական իշխանութեան:

×

Ազգային Ժողովին հետ իր ունեցած այս առաջին բախումէն յետոյ, Քէմալ կը բանայ իր աչքերը: Ուրեմն, բացայայտ է որ իշխանութեան գլուխ մնալու համար, ստիպուած պիտի ըլլայ [illegible]ուն պայքար մղել իր ամէն մէկ քայլին: Երեսփոխանները չեն ենթարկուիր: Ազգ. Ժողովը սահմանադրական [illegible]տատութիւն մըն է անոնց համար [illegible] դիւրութեամբ տեղի չպիտի տան իր [illegible]նատիրական ձգտումներուն: Քէմալ կը մտածէ:

Բանակը իր հետ է այսօր, բայց [illegible]յահո՞վ է վաղուան համար: Ո՛չ: Ուրեմն, ինք պիտի ստեղծէ պետական [illegible]այնպիսի մեքենայ մը որ գտնուի իր [illegible]նմիջական հակակշռին տակ: Պիտի ստեղծէ քաղաքական կազմակերպութիւն մը: Եվրէ՛ա:

Քէմալ կ'որոշէ մէկ կեդրոնական կազմակերպութեան վերածել 1919ին կազմուած դիմադրական կոմիտէները եւ անոնց տալ տեղական վարչութեան [illegible]: Պիտի հիմնէ «Ժողովրդական Կուսակցութիւնը» (Խալք): Ամէն գիւղական կոմիտէ պիտի ընտրէ իր կառավարիչը, իր մուխթարը, իր վարժապետը, իր ոստիկանը:

Այս հեռանկարը իր մտքին մէջ՝ Քէմալ կը պտտի գիւղէ գիւղ, քաղաքէ քաղաք: Իր մօտ կը կանչէ կոմիտէներու անդամները. կը շոյէ, կը փայփայէ անոնց ինքնասիրութիւնը:

— «Ուժեղացուցէք ձեր կոմիտէն. ուժ տուէք ինծի, հնազանդեցէք ինծի, որպէսզի միասին վերաշինենք այս Թուրքիան — ձեր Թուրքիան — այնպիսի ամուր հիմերու վրայ որ ան դիմադրէ իր արտաքին եւ ներքին թշնամիներուն: Դուք ժողովրդական կուսակցութիւնն էք հիմա, դուք, դո՛ւք պիտի կառավարէք երկիրը»:

Ա՛լ վախ չունի Քէմալ: Կոմիտէները իրեն հետ, գիւղացիութիւնը իրեն հետ: Հիմա պիտի կռուի իր անձնական հակառակորդներուն դէմ:

Հազիւ Էնկիւրի վերադարձած՝ Քէմալ մասնաւոր հրամանագրով մը կը լուծէ երեսփոխաններու [illegible]ութեան իրաւունքը: Կը հաստատէ խիստ գրաքննութիւն մը ու կ'արգիլէ խօսքի ազատութիւնը: Երեսփոխանները կը մերժեն առաջինը, բայց չեն կրնար արգիլել միւս միջոցները: Գիտեն Քէմալի ճամբորդութեան նպատակը, ծանօթ են անոր յետին միտքերուն: [illegible] պիտի լուծէ ան հիմա: Սակայն [illegible]կար են իրենք, չեն համարձակիր [illegible] առաջ երթալ:

Քէմալ Լոզան կը ղրկէ Ըսմէթը, իբրեւ պատուիրակ, առանց կարծիք հարցնելու Ազգային Ժողովին կամ կառավարութեան: Ինք պէտք եղած հրահանգները տուած է արդէն իր ներկայացուցիչին: Խորհրդաժողովը կը բացուի նոյեմբերին: Ըսմէթ երեք ամիս՝ Լորտ Քըրզընի հետ վիճելէ ու ժամավաճառ ըլլալէ ետք, կը վերադառնայ: Լուծուած է խորհրդաժողովը:

Մուսթաֆա Քէմալ մինչեւ Էսքիշէհիր կուգայ, դիմաւորելու համար զայն: Միասին կը վերադառնան Էնկիւրի: Օրուան վարչապետը՝ Րէուֆ եւ երեսփոխանները կայարան չեն եկած «բարի եկաք»ի: «Ինչո՞ւ», կը հարցնէ Քէմալ՝ զայրացկոտ: Րէուֆ աւելորդ համարած էր այդ մեծարանքը Ըսմէթին: Ինք է վարչապետը, իր կարծիքը չեն հարցուցած, սահմանադրական օրէնքին հակառակ է Ըսմէթի ընտրութիւնը: Րէուֆ կը հրաժարի:

Ազգային Ժողովը խստօրէն կը քննադատէ պատուիրակը իբրեւ անկարող, անձեռնհաս մէկը: «Իբրեւ զօրավար լաւ է, թէեւ ոչ մէկ կռիւ չէ շահած կեանքին մէջ, բայց իբրեւ դիւանագէտ, արժէք չունի», կ'ըսեն երեսփոխաններէն ոմանք: «Անգլիացիները մեզ խաբեցին Մուտանիոյ մէջ», կը պոռան ուրիշներ:

Ապարդիւն կը մնան այս քննադատութիւնները: Քէմալ խոստումներով, սպառնալիքներով կը քնացնէ Ազգային Ժողովը ու դարձեալ Լոզան կը ղրկէ Ըսմէթը՝ «իր մարդը»: Լոզանը մահու կենաց խնդիր է անոր համար, պէտք է շահի անպայման:

Տագնապը կը սաստկանայ Էնկիւրիի մէջ: Ազգային Ժողովին համար գաղտնիք չէ մօտեցող վտանգը:

Այս ընթացքով Քէմալ պիտի դառնայ միահեծան իշխան մը:

Կ'առաջարկեն իրեն որ հրաժարի ժողովրդական կուսակցութեան նախագահութենէն: Պետութեան մը «գլուխը» պէտք է չէզոք ըլլայ:

— Ո՛չ, կը պատասխանէ Քէմալ. ձեր առարկութիւնը կը պատշաճի ուրիշ քաղաքական կուսակցութեանց. Թուրքիա ունի միայն մէկ կուսակցութիւն: Ուրիշ կուսակցութիւն, ուրիշ տեսակէտ չի կրնար ըլլալ: Ինծի համար պատուոյ խնդիր է մնալ թէ կուսակցութեան նախագահը եւ թէ պետութեան ներկայացուցիչը:

Այս սպառնական խօսքերէն ետք, Րէուֆի ընդդիմադիր շարքերուն մէջ կը մտնեն իր երբեմնի բարեկամները — Րահմի, Քեազըմ Գարա Պէքիր, Րէֆէթ, Ալի Ֆուատ, Նուրէտտին եւ ուրիշ ծանօթ դէմքեր:

— Մուսթաֆա Քէմալ ի՞նչ իրաւունք ունի մենատիրական հովեր առնելու: Ա՞ն ով է. իրենք ալ բաժին ունին յաղթանակին մէջ. Քեազըմ Գարա Պէքիրը չէ՞ր որ բնաջինջ ըրաւ Հայաստանը. Րէֆէթն ու Րէուֆը չէի՞ն, Հելլէններու դէմ յարձակումը կազմակերպողները, այն պահուն երբ ինք՝ Մուսթաֆա Քէմալ քաղաքականութիւն կը խաղար Սամսոնի եւ Սեւաստիոյ մէջ, իբրեւ Սուլթանին թիկնապահ:

Քէմալ չորս աչքով կը հետեւի այս շարժումներուն. ընդդիմադիրները կ'ուժեղանան հետզհետէ: Միւս կողմէ, սակայն, նպաստաւոր դէպքեր կը պատահին: Ըսմէթ փառաւոր յաջողութիւն կ'ունենայ Լոզանի մէջ: Թուրքիա կը պարտադրէ իր պայմանները: Դաշնակիցները վերջնապէս կը պարպեն Պոլիսը. բանակը հաւատարիմ է իրեն: Պէտք է շարժի եւ արագ: Որոշած է արդէն իր ընելիքը — պիտի հաստատէ հանրապետութիւն մը եւ ինք պիտի ըլլայ նախագահը:

Աղուէսէն աւելի խորամանկ՝ Մուսթաֆա Քէմալ մեքենայութիւն մը կը լարէ: Հացկերոյթի կը հրաւիրէ դահլիճին անդամները: Կը բացատրէ անոնց խորհրդարանական վարչութեան պատեհութիւնները: Նախարարները պէտք չէ պատասխանատու ըլլան Ազգային Ժողովին: Ընդհակառակն, իրենք պէտք է վարեն երկրին գործերը. երեսփոխանները միջամտելու իրաւունք չունին:

— Ահաւասիկ առաջարկս. դուք բոլորդ ալ պիտի հրաժարիք վաղը. ես պիտի առաջարկեմ Ազգային Ժողովին որ ինք կազմէ նոր կառավարութիւն մը: Ձեզի ինչ ալ առաջարկեն, ետ պիտի առնէք ձեր հրաժարականները, պիտի ընէք ձեր կարելին, դժուարութիւն ստեղծելու համար. Ժողովը չպիտի կրնայ մէջէն ելլել:

Յաջորդ օրը կը հրաժարի դահլիճը: Երեսփոխանները կը շուարին: Էնկիւրիէն բացակայ են գլխաւոր ընդդիմադիրները — Գարա Պէքիր, Ալի Ֆուատ, Րէուֆ եւ Նուրէտտին: Վէճ, աղմուկ, քուէարկութիւն: Անօգուտ:

Չեն կրնար ընտրել նոր կառավարութիւն մը: Երկու օր վերջ, Քէմալ կը սարքէ ուրիշ հացկերոյթ մը. այս անգամ ներկայ են նաեւ Ըսմէթ, Ֆէթհի եւ Քէմալէտտին:

— Ժամանակը եկած է, կ'սկսի Քէմալ, հռչակելու հանրապետութիւնը: Դո՛ւն, Ֆէթհի, պիտի աշխատիս դժուարացնել վաղուան նիստին վիճաբանութիւնները: Թնճուկի մը մէջ պիտի ձգես երեսփոխանները. յետոյ պիտի առաջարկես իմ միջամտութիւնս, հանգոյցը լուծելու համար:

Հացկերոյթէն վերջ Մուսթաֆա Քէմալ ու Ըսմէթ գլուխ – գլխի մինչեւ առաւօտ, կը պատրաստեն օրինագիծը:

Յաջորդ օրը Մուսթաֆա Քէմալ, նստած Չան Գայայի տանը մէջ, կը սպասէ արդիւնքին: Կը կանչեն զինքը քանի մը անգամ. վերջին պահուն է որ կ'ընդունի երթալ Ազգային Ժողովին եւ լուծել խնդիրը, պայմանաւ, սակայն, որ իր կարգադրութիւնը ըլլայ վերջնական:

— «Կը մտնէ ժողովէն ներս, կը տիրապետէ ամէնուն վրայ. կը դիտէ սա մուկերը որ իրենց ակռաները ցոյց կուտային իրեն դեռ երէկ եւ հիմա եկած են խնդրելու իր միջամտութիւնը»:

Քէմալ կը բացատրէ իր տեսակէտները խորհրդարանական վարչաձեւին դէմ: Ժողովը չի կրնար ըլլալ թէ գործադիր եւ թէ օրէնսդիր մարմին. պէտք է վերջ տալ այդ անբնական կացութիւնը: Անոր չարագուշակ արտայայտութիւնը կը ճնշէ սրահին մթնոլորտը:

— Պէտք է փոխենք այս սիստեմը. ես որոշեցի որ Թուրքիան ըլլայ հանրապետութիւն եւ ունենայ նախագահ մը:

Ապշած է Ազգային Ժողովը այս անակնկալ յայտարարութենէն:

Անկարելի էր մերժել առաջարկը: Երեսփոխաններուն հարիւրին քառասունը չի քուէարկեր, բայց հոգ չէ, բանաձեւը ընդունուած է: Թուրքիան կը հռչակուի հանրապետութիւն եւ Մուսթաֆա Քէմալ՝ նախագահ (28 հոկտ. 1923):

Հիմա ինք է որ պիտի նշանակէ իր նախարարները, ինք պիտի կառավարէ Թուրքիան: Նախագահ հանրապետութեան, նախագահ դահլիճին, նախագահ ժողովրդական կուսակցութեան եւ ընդհանուր հրամանատար բանակին:

Բաւական չէ՞ն այս տիտղոսները, միահեծան իշխանութիւն մը հաստատելու համար Թուրք հայրենիքին մէջ:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հայրենիքը ամէն բանէ վեր
եւ ամէն բան հայրենիքին համար

Երիտասարդի մը սրտցաւ կոչը երիտասարդ հայութեան՝ «Հայրենիքը ամէն բանէ վեր եւ հայրենիքի համար» առիթ տուաւ շարժումի մը:

Կը կարծեմ թէ «Մալկարացի»ին կոչը այնքան ալ հետաքրքրութիւն չպիտի արթնցնէր, եթէ երբեք Եգիպտոսէն՝ «Յուսաբեր» մեղադրանքներ չնետէր գաղթահայ երիտասարդութեան: Լաւ է որ այդպէս է, եւ մասամբ ալ իրաւունք ունի: Հազար բան մտածուած է, բայց ոչ՝ զուտ երիտասարդական շարժում մը՝ հայրենիքին համար: Այդ չի նշանակեր թէ երիտասարդութիւնը հայրենիքի մասին չի խորհիր եւ իր գոյնզգոյն հոսանքներու ծրագրին մէջ չի յիշատակեր, կամ անոր մասին չի մտածեր, չարտայայտուիր, անտարբեր է: Այլ՝ երկրորդական կամ երրորդական աստիճանի վրայ դրուած է. մինչ՝ ընդհակառակն մեր գլխաւոր գործունէութիւնը, մեր ամենաբարձր իտէալը, նշանաբանը պիտի ըլլայ:

Այս անհոգութիւնը երկու պատճառներու կը վերագրեմ:

Առաջինը՝ այն է որ հայրենիքը մեզի դէմ անտարբեր է այսինքն՝ նման մօր մը որ չի գուրգուրար իր հարազատ զաւկին վրայ եւ ընդհակառակն կը զլանայ իր ծնողական պարտականութիւնը. որով, որդին ալ չի վայելելով ծնողական քնքուշ սէրը, փայփայանքը, կը մնայ անտարբեր իր ծնողքին եւ իր աշխատանքը, իր բարիքները կը վայելեն ուրիշներ — հոն ուր կը մնայ — կամ կ'ապրի փառքին, իր հաճոյքին համար: Քէն բռնած աշխարհէ եւ մարդկութենէն, կ'ընէ այն ինչ որ մարդկային չէ, վնասելով իրեն իսկ: Յանցանքը իրը չէ անշուշտ, երբ սկիզբէն չէ պատրաստուած, ժողովրդական խօսքով «երբ ձողը թաց եղած ատեն չէ ծռուած»:

Կը տեսնուի որ յանցանքը մօրն է: Նախ մայրն է որ կը զլանայ իր բարիքները.

Պիտի առարկուի թէ մեր ջանքերը ո՛չ թէ վարչաձեւերին, այլ երկրին համար պիտի ըլլան: Թէ վարչաձեւերն կ'անցնին ու կ'երթան:

Անծանօթ եւ անստոյգ վաղուան՝ չենք կրնար վստահաբար շարժիլ եւ այժմու տէրը մեր հայրենիքին խորթ ըլլալով, կը ջլատէ թափը մեր հայրենասիրութեան: Մեր սիրտերը չեն տաքնար, թէ մեր ձեռքերը դժուարահաճ են, երբ խօսքը հայրենիքի մասին է: Երկրորդական գծի վրայ կը դնենք հարցերը: Մի մեղադրէք մեզ: Անծանօթ հայրենիքը առանց տեսնելու, առանց ծծելու անոր օդն ու ջուրը, առանց հոտոտելու անոր անուշաբոյր հողը, աւելի գուրգուրանք, սէր եւ ջերմութիւն ի՞նչպէս կ'ուզէիք որ ունենար երիտասարդութիւնը: Մանաւանդ որ, թափառական, անմխիթար կացութեան մատնուած, անմիջական հոգեր ունի շրջապատը անհատական թէ ազգային: Պայքար իր ինքնուրոյնութիւնը, դիմագիծը պահելու: Ան ծովն ինկած մէկու մը պէս, կը կառչի չիւղի մը անգամ, յուսալով փրկուիլ: Այնպէս ալ կը դիմէ խելակորոյս ամէն միջոցի, որուն շնորհիւ կը յուսայ երկու օր աւելի Հայ մնալ եւ պահել ուրիշը:

Ուրեմն, կը տեսնուի որ երիտասարդութիւնը անգլուխ է եւ տարտղնուած, ինքնագլուխ ու կը փնտռէ բարիքը համաձայն իր դատողութեան:

Երկրորդ՝ պատճառը այն է, որ հայ երիտասարդը տարուած է քանի մը անունով ու գոյներով եւ բազմազան կազմուած միութիւններով: Օրինակ, — հայրենակցական, մարզական, կուսակցական, կրթական – ուսումնական, յառաջդիմական, թաղային այս ու այն միութիւնները, որոնց մի վիրաւորուիք, ընկերներ, տասը հատը մէկ իսկ չարժեր:

Այս բոլորին ծրագիրներն ալ իրարու կը նմանին:

«Ուժ տալ կրթական գործին եւ պայքարիլ այլասերման դէմ»: Խօսք սուտ մը: (Բացառութիւնները յարգելով): Որովհետեւ 10—20 հոգինոց խումբ մը ոչինչ կրնայ ընել այդ մարզին մէջ, ո՛չ նիւթապէս եւ ոչ ալ բարոյապէս: Եթէ ֆրանսահայ գոյնզգոյն միութիւններէն իւրաքանչիւրը առ նուազն երկու աշակերտ պահէր, կամ իր եկամուտին կէսը յատկացնէր այդ նպատակին, նորէն դրական գործ պիտի ըլլար:

Ասկէ յետոյ կարեւոր նպատակներէն մէկն է սոյն միութիւններուն — մանաւանդ հայրենակցականներուն — «օժանդակել աղքատներուն»:

Այս գործը Աղքատախնամին եւ Կարմիր Խաչերուն կը պատկանի: Թողէք որ անոնք իրենց պարտականութիւնը կատարեն:

Այս խառն ի խուռն գործունէութիւնը յաճախ — եւ շա՛տ յաճախ — կը խաչաձեւէ, կը ջլատէ մէկը միւսը եւ հետեւանքը կ'ըլլայ անօգուտ աղմուկ, աշխատանքի եւ խօսքի վատնում: Ցրւութիւն արդէն ծանրաբեռնուած գրպաններուն: Ու կորուստ ժամանակի, որ այնքան սուղ կ'արժէ մեզի: Ու նաեւ կը նպաստէ ցրուած, ապակեդրոն, կեդրոնախոյս պահելու երիտասարդութիւնը:

Մինչդեռ, այս բոլոր կազմակերպութիւնները քամելով, միացնելով կախարդական անունի մը տակ, յստակ եւ անմիջական ուղղութեամբ, լաւագոյն բարիքը եղած պիտի ապահովենք անձամբ ու երիցս յուսախաբ այս ցեղին:

Պէտք է ունենալ միութիւն մը, որուն համար սովորական սրահները նեղ գան: Որուն նիւթական ու բարոյական միջոցներուն շնորհիւ հրաշքներ գործուէին:

Արդէն շատ ուշ է: Տնտնալու, տատանելու եւ սնամէջ վէճեր որոճալու ատեն չկայ:

Ունի՞նք այդպիսի հոսանք մը որ համապատասխանէր այս ծրագրին: Ո՛չ: Զ. Ո. Մ.ը սրտի մօտ է. կամ նոյն սկզբունքները ունի իր գործունէութեան մէջ. բայց պահանջուած եւ կախարդական հոսանքը չի ներկայացներ: Զ. Ո. Մ.ը կազմուած է որբերէ որբերուն համար: Հետեւաբար իրենց աշխատանքն ալ սահմանափակ է:

Իրենց ծրագրին կարգ մը մասերը գոհացնէր թերեւս մեր պահանջած Միութիւնը, բայց անունը անհամապատասխան է:

Ուրիշ ո՛չ մէկ միութիւն:

Նորէ՞ն միութիւն: Հա՞տ մըն ալ:

Այո՛: Բայց մայր միութիւն: Մէկ ծրագրով. մէկ աշխատանքով եւ հայրենիքին — հայութեան բազմապիսի պահանջներուն համար:

Ջնջել: Ջնջել բոլոր տեսակի միութիւնները եւ ուժ տալ մօրը:

Ան պէտք է պայքարի օտարացման դէմ: Ճանչցնել հ'ը մեծին հ'ը պզտիկին հայրենիքը, աշխարհագրութիւնը ու պատմութիւնը: Ճանչցնել հայ հեղինակն ու իր հեղինակութիւնը: Ան պէտք է ճանչցնէ Հայկական Դատը:

Չեմ կարծեր թէ անկարելի միջոցներ են ասոնք:

Նոր կազմակերպութիւնը պէտք է ըլլայ զուտ երիտասարդական: Թող այս մէկն ալ մեզի մնայ: Մեր խելքին: Մեր գլխին: Մեր փորձերուն եռանդով եւ մեր խենդութեամբ:

Ընդարձակ, համատարած, բազմաճիւղ: Ամէն գիւղի, ամէն քաղաքի, մինչեւ իսկ ամէն թաղի կամ արուարձանի մէջ. երբ միատեղ ըլլալու զանազան արգելքներ կան: Ֆրանսա, Եւրոպա. արար աշխարհ:

Տեսակ մը Instruction Laïque, ինչպէս կայ Ֆրանսայի ամէն կողմը:

Բոլորս մէկ անունով մէկ նպատակով եւ մէկ ուղղութեամբ.

— «Հայ Երիտասարդական Ընդհ. Միութիւն»:

Կ. ՊՈԼԻԿԵԱՆ

Մարսէյլ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՍ

«Յառաջ»ի 2014 թուի մէջ արտայայտած միտքերը ամփոփելով, կ'եզրակացնեմ.—

Ա.— Կազմել նոր, միակ եւ զօրաւոր երիտասարդական կազմակերպութիւն մը, որուն անհրաժեշտութիւնը կը շեշտեն շատեր եւ «Յառաջ»ը իր խմբագրականներով, տարիներէ ի վեր:

Բ.— Միացնել գոյութիւն ունեցող բոլոր միութիւնները, Զ. Ո. Մ.ը, Հ. Մ. Ը. Մ.ը, Հ. Մ. Մ.ը, Ֆրանսահայ Արիներու Միութիւնը, Պատանեկան միութիւնները, Հայրենակցականները, եւն.:

Ինչո՞ւ:

— Խնայելու համար երիտասարդութեան թէ նիւթական եւ թէ բարոյական ուժերը, իբրեւ նախապայման համախմբման:

Արդարեւ:

1.— Հ. Մ. Ը. Մ.ը ունեցաւ իր ոսկի օրերը, այնուհետեւ տասը տարիէ ի վեր փոխանակ զօրանալու, իր ծոցէն տուած է Հ. Մ. Մ.ը, Ֆրանսահայ Արիներու Միութիւնը, Տորքը: Չեմ կարծեր որ բաժնուողները տարբեր իտէալներ ունենան, սակայն տարիները կ'անցնին եւ ոչ մէկ մերձեցում կը նշմարուի:

2.— Զ. Ո. Մ.ը անտարակոյս ունի շատ յարգելի նպատակներ: Նոր միութիւնը կրնայ ընդգրկել իր շատ մը տեսակէտները, քանի որ Զ. Ո. Մ.ը սահմանուած է վերջանալու իր հիմնադիրներով: Այսօրուան իր անդամին զաւակը չի կրնար անոր մասնակցիլ իբրեւ որբ: Նաեւ, չափահաս որբի մը Հայրը սպաննուած է ոչ թէ իբրեւ այդ անհատին հայրը, այլ Հայ ըլլալուն համար. Հետեւաբար յարգել անոր յիշատակը ու անոր դատին ժառանգ ներկայանալ պարտքն է ամէն արժանաւոր Հայու:

3.— Պատանեկան միութիւնները դէթ, պէտք է շատոնց միացած ըլլային Հ. Մ. Ը. Մ.ին կամ նման կազմակերպութեան մը, որուն համար մենք անձամբ ջանքեր թափած ենք Մարսէյլի մէջ 1923—1924ին:

4.— Հայրենակցականները, 1908էն ի վեր զանազան արտայայտութիւններ ունեցած են, նախ «Ուսումնասիրաց»ներու անուան տակ հիմնելով իրենց գիւղերու եւ աւաններու մէջ դպրոցներ, իրենց սեփական միջոցներով կամ «Միացեալ»ի հետ գործակցելով: 1919էն յետոյ ունեցած են իրենց օգտակարութիւնը ազգահաւաքումի տեսակէտով. ու Հայաստանի մէջ կառուցած գիւղերով անոնք կատարած են շինարար գործեր:

Այսօր եւ վաղը այլ եւս նման գործեր կատարել եթէ ոչ անհնար, գէթ աննշան պիտի ըլլայ ու իրենց կը մնայ միայն բացասական դեր, — միշտ հրահրել տեղացիութեան ոգին որ մեր հին ախտն է:

Անպայման փառասիրութիւն տեսնել մեր կամ ուրիշ մէկու մը, այս կարգի արմատական քայլին մէջ, կը նշանակէ ձեռք քաշել մեր ցեղին մէջ երբ եւ իցէ համերաշխութիւն մը ստեղծելու յոյսէն:

Մենք մեր համեստ բայց ուղղամիտ եւ կորովի մասնակցութիւնն է միայն որ կ'առաջարկենք անոնց որ պիտի յանդգնին սոյն ազգաշէն ուղին ընդգրկել:

Ու երբ այդ յանդգնութիւնը մեզի ձգուի, նեցուկներ պիտի ունենա՞նք:

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ԽՄԲ.— Երիտասարդական ծաւալուն կազմակերպութեան մը խնդիրը վիճաբանութեան դրուած ըլլալով, ինչպէս առաջ, նոյնպէս այսուհետեւ իւրաքանչիւր գրող ինքն է պատասխանատու իր տեսակէտներուն:

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ»

(Երկու խօսք Մ. Վարանդեանի գրքի առթիւ)

Թէ ինչպէս երկար դարերի ստրկական կեանքի հետ կապուած անվերջ կոտորածներից, թալանից եւ դաժան հալածանքներից ծնունդ առաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ փոթորկալից ու անհաւասար պայքար մղեց ներքին եւ արտաքին հակառակորդների դէմ, թէ ինչ հոյակապ եւ հերոսական մարտնչումներ ունեցաւ, — ահա այն կարեւոր եւ լուրջ աշխատանքը որին ձեռնարկած է մեր յայտնի տեսաբան ընկ. Մ. Վարանդեանը: Արդէն լոյս է տեսել Ա. հատորը, հինգ հարիւր էջից բաղկացած եւ բազմաթիւ լուսանկարներով: Գրքի անունն է «Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պատմութիւն»:

Ընկ. Միք. Վարանդեան բարձրագոյն կրթութեամբ (աւարտել է ընկերային գիտութիւնների բաժինը) լայն զարգացումով, տիրապետելով եւրոպական գլխաւոր հինգ լեզուներին, կուսակցական հանգամանքով մօտակից շփում ունենալով եւրոպացի յայտնի պետական եւ քաղաքական գործիչների հետ եւ իրազեկ լինելով մեր յեղափոխական շարժման ելեւէջներին, իր բեղմնաւոր գրչով եւ խօսքով ահա մօտ քառասուն տարի է ինչ անընդհատ եւ անսայթաք ուժեղ պայքար է մղում մեր ներքին եւ արտաքին ճակատների վրայ:

Մեր վաստակաւոր աւագ ընկերը իր պաշտօնի բերումով, ինչպէս նաեւ շնորհիւ խորհելու եւ գրելու փայլուն ձիրքին, կարողացել է գրաւել պատկառելի դիրք:

Ընկ. Միք. Վարանդեանը իր պայքարի մէջ յախուռն չէ եւ ոչ էլ ամբոխավար եւ ցուցամոլ: Հարուածները ուժեղ են եւ շեշտակի: Լեզուն հարուստ է ու յստակ: Շեշտը անկեղծ է, որովհետեւ բխում է իր սրտի խորքից: Այս է պատճառը, որ ընկեր Մ. Վարանդեանի թէ գրքերը եւ թէ յօդուածները կարդացւում են մեծ հետաքրքրութեամբ:

Հայկական երկու հատուածների աւելի մատչելի դառնալու համար, վերջերս սկսել է գրել երկու բարբառների ներդաշնակ խառնուրդով (ԽՄԲ.— Աւելի ճիշդ՝ արեւմտահայ բարբառով):

Ընկ. Միք. Վարանդեանի ձեռնարկած այս նոր հոյակապ աշխատութիւնը մեր քաղաքական կեանքի գլխաւոր պահանջներից մէկն է: Պէտք է իւրաքանչիւր հայ քաղաքական կուսակցութիւն՝ թէ ներկայ եւ թէ ապագայ հայ սերունդներին հաշիւ ներկայացնէ հայ ազատագրական շարժման մէջ կատարած իր գործունէութեան մասին: Բոլորին համար էլ պարզ է, որ այս հաշիւը չի կարող լինել լրիւ եւ հարուստ հարկ եղած փաստաթղթերով:

Թէ մեր հին եւ թէ վերջին յիսուն տարուայ պատմութեան ընթացքում, վայրագ ժողովուրդների ձեռքով այնպիսի աւերածութեան է ենթարկուել մեր դժբախտ հայրենիքը, եւ ներկայիս գտնուելով գերութեան վիճակում, այսօր՝ այս հայ պատմագիրը ստիպուած է բաւականանալ միմիայն այն փաստաթղթերով եւ վկայութիւններով, որ կարելի է ձեռք բերել գաղթավայրերի եւ օտարների մէջ: Պէտք է շեշտել եւ այն ցաւալի երեւոյթը որ նկատելի է մինչեւ հիմա մեր հայ իրականութեան մէջ: — Պատասխանատու հայկական մարմիններից եւ գործիչներից շատերը թերանում են գրի առնել պատմական նշանակութիւն ունեցող բոլոր կարեւոր վկայութիւնները, լուրերը եւ ժողովել ու ապահով վայրերում պահել բոլոր արժէքաւոր փաստաթղթերը: Այս կարեւոր մարզի մէջ երկրում հարկ եղած հետաքրքրութիւնն ու պարտաճանաչութիւնը

չունեցանք, գոնէ տարագրութեան մէջ, օրինակ վերցնելով քաղաքակիրթ ազգերից։ Դաղթահայ բոլոր կազմակերպութիւնների եւ բոլոր պատասխանատու դեր կատարած եւ կատարող յայտնի գործիչների սեպուհ պարտականութիւնն է թօթափել ստիական փոշին եւ ամէն կերպ աշխատել մեր հայրենիքի եւ գաղութների կեանքի հետ առնչութիւն ունեցող բոլոր դէպքերը արձանագրելու։

Այս է գլխաւոր պատճառը, որ ներկայ մեր պատմագիրներին չի յաջողւում իրենց ընտրած նիւթի մասին տալ լայն եւ բազմակողմանի բացատրութիւններ, հիմնուելով հարկ եղած պատմական փաստաթղթերի վրայ։

Այս տեսակէտից մօտենալով ընկ. Միք. Վարանդեանի այս նոր աշխատութեան, պէտք է նկատել որ շատ հեռու է Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը լինելուց։ Նոյն իսկ գաղթահայութեան մէջ եղած գիւտանմթղթերից եւ կենդանի կարեւոր վկաներից օգտուելու համար անհրաժեշտ են նիւթական հսկայ միջոցներ եւ երկար ժամանակաշրջան, որոնցից դժբախտաբար զուրկ են ընկերը՝ Վարանդեանը եւ իրեն աջակցող կուսակցութիւնը։ Բայց եւ այնպէս, բոլոր այն կազմակերպութիւններն ու անհատները, որոնք մեր դժնդակ օրերին անխնայ աշխատանքով լոյս են ընծայում ուսումնասիրութիւններ փոքրիկ հայկական քաղաքական դէպքերից մինչեւ ընդհանուր ազգային եւ յեղափոխական շարժումների պատմութիւնը, արժանի են լուրջ ուշադրութեան եւ գնահատանքի։ Այս տեսակէտից մեր աւագ ընկ. Միք. Վարանդեան արժանի է ջերմ գովասանքի իր այս նոր եւ հարուստ բովանդակութեամբ աշխատութեան համար, որի մէջ այնպիսի հետաքրքրական փաստեր եւ տեղեկութիւններ կան, որոնց մասին շատ–շատերս անտեղեակ էինք։

Որպէս զի կարելի լինի գաղափար կազմել այս հարուստ եւ հետաքրքրական բովանդակութեամբ գրքի մասին, բաւական է որ մի աչքէ անցկացնել գրքի «բովանդակութիւն»ը.—

1) Հայկական շարժումը նախ քան Դաշնակցութիւնը։

2) Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծնունդը։

3) Առաջին տարիները։

4) Ղեկավարները։

5) Ծրագիր, տակտիկ, աշխարհահայեացք։

6) Պարսկաստանը որպէս խարիսխ։

Յեղափոխական դէմքեր

7) Յեղափոխական զարթօնքը Տարօնի մէջ։

Արձագանգները Եւրոպայում

8) Օսմանեան բանկի գրաւումը եւ ամրային կռիւները Կ. Պոլսում։

9) Խանասորի արշաւանքը։

10) Տեղատուութիւն։

11) Հայդուկային շարժում եւ տեռորական գործողութիւններ։

Ֆէտայիները Տարօնի մէջ

12) Հայ – քրտական համերաշխութեան փորձեր։

13) Հայ – մակեդոնական համերաշխութիւն։

14) Սասնոյ պատերազմը։

15) Սասնոյ պատերազմը եւ կովկասեան հայութեան ճիգը։

16) Սասնոյ շարժումը եւ քաղաքական աշխարհը։

17) «Փոթորիկ»ի գործը։

18) Նոր ճակատի վրայ։

Կռիւը հայ եկեղեցական գոյքերու շուրջը.

19) Համառուսական շարժումը եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

20) Հայ – թաթարական պատերազմը։

Ա. Բագու.

21) Բագուի ողբերգութիւնը եւ արտաքին աշխարհը, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը դրացի ազգերու առեանին առջեւ։

22) Հայ – թաթարական պատերազմը։

Բ. Երեւան եւ գաւառ.

23) Գ. Ղարաբաղ։

24) Դ. Գանձակ եւ Թիֆլիզ։

25) Պոլսոյ եւ Իզմիրի դետնայարկերում։

Եըլտըզի ռումբը.

26) Համառուսական իրարանցումի մէջ։

Ընկ. Միք. Վարանդեանը այս առաջին հատորի մէջ իր պատմութեան թելը հասցրել է մինչեւ 1907 թուի վերջերը։

Այս հատորի մէջ յիշատակուած չեն Կարինից մինչեւ Զէյթուն եւ Կիլիկիա տեղի ունեցած յեղափոխական խմորումներն եւ դէպքերը, ինչպէս նաեւ հին եւ նոր գաղթահայութեան կատարած դերը։ Անշուշտ այդ նիւթերը վերապահուած են յաջորդ հատորին։

Ցանկալի է որ Բ. հատորին մէջ յիշատակուէին նաեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրամական, զինական, փոխադրական եւ փրոփականտի վերաբերեալ ծախքերի գոնէ կլոր հաշիւները եւ մի շարք կարեւոր վիճակագրական տեղեկութիւններ, որպէս զի կարելի լինէր մօտաւոր գաղափար կազմել Հ. Յ. Դաշնակցութեան ելեւմտական, զինական, զինուորական ու փրոփականտի գործավարութեան մասին։

Գիտեմ որ ներկայ տնտեսական տագնապալից շրջանին շատերի համար դժուար է այս գրքին 40 ֆր. վճարել։ Ուստի կ'առաջարկէի մի քանի ընկերներով միասին գնել մէկ հատ, հերթով կարդալ եւ ապա նուիրել որ եւ է Գրադարանի կամ Ակումբի մէջ վիճակ գցել։

Ինչ որ անխուսափելի է, ընկեր Միք. Վարանդեանի գրքի մէջ էլ սպրդել են անճիշտ տեղեկութիւններ, ինչպէս նաեւ զանց են առնուած կարեւոր փաստեր, որոնց մասին կարծում եմ, որ կ'արտայայտուին կարող ընկերներ։

Գաղթահայ մեր մանաւանդ երիտասարդ ընկերները եւ համակիրները պէտք է կարդան այս եւ նման բովանդակութիւն ունեցող գրքեր, հանգամանօրէն ուսումնասիրեն յարուցուած կարեւոր հարցերը, զինուին պատմական փաստերով եւ տեղեկութիւններով եւ ապա ասպարէզ իջնեն մամուլի, ընկերական եւ հրապարակային հաւաքոյթների մէջ։

ԲՆՆՕ

ՊԻՏԻ ՍՏԻՊՈՒԻՆՔ ՆԿԱՏԻ ՉԱՌՆԵԼ

այն ձեռագիրները որ՝

1) ՄԱՏԻՏՈՎ ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ։

2) ԳՐՈՒԱԾ ԵՆ ԹՈՒՂԹԻՆ ԵՐԿՈՒ ԷՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ։

3) ԻՐԵՆՑ ԽԱՌՆ Ի ԽՈՒՌՆ, ԱՆԸՆԹԵՌՆԵԼԻ ԳՐՈՒԱԾՔՈՎ ԿԸ ՑՈԳՆԵՑՆԵՆ ԽՄԲԱԳԻՐՆ ՈՒ ԳՐԱՇԱՐԸ։

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՓԱՐԻԶԻ

ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Հակառակ բոլոր շինութիւններուն, փաղանգատուններուն, որ արդիական մէկ-մէկ քաղաքներ են Փարիզի շուրջը շինուած, բնակարանի տագնապը կայ ու կը տեւէ մայրաքաղաքին մէջ։

Իրաւ է թէ սովորութիւն դարձաւ կարդալ մեծ բնակարաններու դրան վրայ «վարձու յարկաբաժիններ» ազդը, որ երբեք տեսնուած չէր քանի մը տարի առաջ, բայց եւ այնպէս սուղ են տակաւին այդ վարձու բնակարանները։

Անցորդներ գոնէն ներս կը մտնեն, դռնապանին խուցը կը մտնեն.

— Տիկի՛ն, կրնա՞նք տեսնել վարձու յարկաբաժինը։

Կը բարձրանան, կը նային, կը քննեն, ու երբ գինը կը հաղորդուի իրենց, վար կ'իջնեն բոլորովին դժգոհ։ Եւ իրենց ետեւէն մռմռալով վար կ'իջեցնէ նոյնքան դժգոհ գեբուկ դռնապանուհին իր «պարտապանաց» մարմինը։

Հին բնակարաններն ալ սուղ են հիմա։ Հարիւրին 15 յաւելում կատարած են վարձքերուն վրայ։

Բնակարանի այս տագնապը, տնտեսական տագնապի այս օրերուն, այնքան ծանր կը ճնշէ Փարիզի բնակչութեան վրայ, որ ստիպուած է վերջապէս ճար մը գտնել այս կացութեան։ Ֆրանսական թերթ մը գիտած է որ բազմաթիւ ֆրանսացի ընտանիքներ կը մեկնին Փարիզէն ու գաւառ կ'երթան, ոչ միայն գործ գտնելու, այլ եւ մարդավայել բնակարան մը նստելու յոյսով։ Ֆրանսացիներու այս տեղափոխութիւնը աննախընթաց երեւոյթ է, որովհետեւ Ֆրանսացին չի սիրեր ճամբորդել կամ տեղափոխութիւն կատարել։ Ու եթէ կը մեկնի այս անգամ, կը նշանակէ թէ բան մը փոխուած է աւանդութեան մէջ, անշուշտ ծանր տագնապին պատճառով։

Ֆրանսական թերթը այս մասին քննութիւն մը կատարելու համար դիմած է տեղափոխութեան գործերով զբաղած հաստատութեանց։ Առնուած տեղեկութիւնները կը հաստատեն, որ մեծ մասամբ Ֆրանսացիները կը գաղթեն Փարիզէն դէպ ի հարաւային գաւառները, մանաւանդ Նիս, Մարսէյլ, Պորտօ։ Հաղիւ մէկ քանի տուն փոխադրուած են դէպ ի հիւսիս։ Նիս կ'երթան մանաւանդ անոնք, որ փոքրիկ եկամուտներ ունին, արդէն հանգչելու մօտ։ Նիս քաղաք մըն է, ուր հաւաքուած են մարդիկ աշխարհի չորս կողմերէն։ Ընդհանրապէս ամերիկացի եւ անգլիացի հարուստներ։ Երբ տագնապը ծայր տուաւ, շատ այս հարուստները մեկնեցան իրենց երկիրը։ Եւ քաղաքը նօսրացաւ, բնակարանները պարպուեցան։ Ահա թէ ինչո՛ւ շատեր կը նախընտրեն Նիս երթալ, ուր արեւ կայ եւ արեւելեան շուկայ։

Փոքրիկ եկամուտով այս ընտանիքներուն կարգին գաւառ կը մեկնին նաեւ բանուորական ընտանիքներ, նախընտրաբար Մարսէյլ կամ Պորտօ։ Որովհետեւ եթէ Փարիզի մէջ բնակութիւնը սուղ է ապրուստի եւ բնակարանի տագնապին պատճառով, Մարսիլիոյ եւ Պորտոյի մէջ համեմատաբար աժան է բնակութիւնը։ Ջի պակսիր աշխատանքն ալ, իբրեւ ճարտարարուեստի կեդրոններ։ Պորտոյի մէջ, կարելի է գտնել ընդարձակ յարկաբաժիններ տարեկան 1,500 կամ 2,000 ֆրանք վարձքով։ Նոյնպէս Մարսիլիոյ մէջ։

Երէկ սկսած էր գաղթ մը դէպ ի Փարիզի արուարձանները, հիմա դէպի գաւառ։ Փարիզ պարպուի կամ ոչ, աննախընթաց երեւոյթ է Ֆրանսացիներուն այս տեղափոխութիւնը։ Ընտանիքներ են, որ կը բաժնուին։ Դիտելի է որ երիտասարդ ընտանիքները կը մնան Փարիզ, եւ տարիքն առած ընտանիքներն են որ կը մեկնին գաւառ, թերեւս պանդխտութեան տոկալու աւելի ընդունակ։

Բայց եւ այնպէս, կ'ըսէ ֆրանսացի թղթակիցը, յուզիչ է գաղթը այս աշխատաւոր ընտանիքներուն։ Ցուցի՛չ է անոնց բաժանումը կայարաններուն մէջ։

Մասամբ կը յիշեցնէ մեր դարիպներուն գաղթը։ Կամ մեր թափառական ժողովուրդին ցրուումը երկրէ երկիր, ի խնդիր հացի, ապահովութեան եւ ազգային ինքնուրոյն կեանքի պահպանման։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԱՆԴՐԱՆԻԿ»

— :-: —

ՄՈՆԹԱՐԺԻ, 15 Նոյ. (ցառաջ).— Նոյ. 11ին առաջին անգամն ըլլալով, Մոնթարժիի հայ գաղութին մէջ, Սեբաստիոյ Դաւրա. գիւղին հայրենակցական միութեան միջոցաւ տեղի ունեցաւ «Անդրանիկ»ի ներկայացումը։

Հանդէսին կը նախագահէր Պ. Մ. Մանճլքեան, որ բացատրեց ծագումն ու նպատակը հայրենակցական միութիւններու։ Յետոյ շեշտեց.— «Կենդանական աշխարհին մէջ բնազդական ուժը նմանները իրարու կը քաշէ. գիտակցութիւնը, մարդկութիւնը կը մղէ որ օգնէ իր անկարողներուն, վերցնէ ինկածները, ամոքէ տառապողները եւ տէր կանգնի անտէրին։ Պէտք է պատրաստել հայ ժողովուրդը եւ կրթել անոր անուս զաւակները եւ հայրենիքին սէրը վառ պահել անոնց սրտին մէջ»։

Մէջ ընդ մէջ արտասանութիւններ ըրին, Գ. Պալեան (Փունջ մը Օմար – Խայեամէն)։ Կ. Ալիքսանեան (Գարնան հովեր)։ Օ. Զուանեան (Ցոյսեր վաղուան), Սասնոյ գաւառ, մեներգ՝ Վ. Մանեան։

Յետոյ հանդէսը բացուեցաւ «Իբրեւ Արծիւ»ով։ Անդրանիկի դերը կատարեց Գրիգոր Պալեան, Վահանի դերը՝ Օհաննէս Միսիրեան, Գրգոյի դերը՝ Մաթէոս Մաթէոսեան, աղջըկան դերը (Սօնա), Դանիէլ Կրիեան, Ռէս Մէլոյի դերը՝ (գիւղապետ) Ասատուր Պալեան։ Պահակներու դերը՝ Վարդեվառ, Կոմեա եւ Օնիկ։ Առաջին արարէն ետք աճուրդի հանուեցաւ զօրավարին նկարը։

Հանդէսը փակուեցաւ «Հերոս Մանչեր»ով։ Դանիէլ Կրիեան գնահատուեցաւ իր համերգով։ Սրահը լեցուն էր եւ ժողովուրդը գոհ տպաւորութեամբ տուն դարձաւ, նորէն այսպիսի հանդէսներ տեսնելու յոյսով։

Ալիս

Կարդացէք եւ Տարածեցէք
«ՅԱՌԱՋ»ը

ՄԱՄՈՒԼ

«Հօկ»ին չարիքները

— :•: —

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն երկար խմբագրականի մը մէջ պարզելով «Հօկ»երու քանդիչ աշխատանքը գաղութներու մէջ, կը նկատէ (15 հոկտեմբեր).

— «Ամբողջ աշխարհին ծանօթ է, որ մեծամասնականները իրենց պետական պիւտճէի խոշոր մասը կը տրամադրեն իրենց Չեկաներուն եւ գործակալներուն, որպէս զի քարոզչութիւն մղեն արտասահմանի մէջ, խռովութիւններու, անկարգութիւններու եւ արիւնահեղութիւններու տեղի տալով։

Բոլշեւիկները օրէնքէ դուրս հռչակուելով համարեա բոլոր երկիրներու մէջ, սկսան տարբեր անուններու եւ կազմակերպութիւններու տակ գործել։ Այսպէս, օրինակ, ժամանակ մը սովետ կառավարութեան արտասահմանի առեւտրական հիմնարկութիւնները մէկ – մէկ լրտեսութեան եւ համայնավար քարոզչութեան օջախներ էին, որոնք չուտով հաշուեյարդարի ենթարկուեցան բոլոր երկիրներու մէջ։

Բոլշեւիկները մէկ եւ ընդհանուր գործելակերպ ունին, Հայը՝ Հայով բոլշեւիկ դարձնել, Վրացին՝ Վրացիով, Ռուսը՝ Ռուսով եւայլն։

Արդ, արտասահմանի հայութեան մէջ, համայնավարութիւն քարոզելու, օջախ մը եւ յենարան մը ունենալու համար, անոնք շատ ճարպիկօրէն կազմակերպեցին Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէները, նախ բոլորովին չէզոք դետնի վրայ, յետոյ կամաց կամաց զանոնք առին իրենց ազդեցութեան ներքեւ։ Ու մեր շատ մը հայրենակիցներ, որոնք անդամ են Հօկերու, չեն գիտեր ինչ կ'անցնի կը դառնայ իրենց շուրջը։

Վաղուց է, որ Հօկերը շեղած են իրենց իսկական նպատակէն, դառնալով համայնավար բուժ գործիքներ, իրենց բովանդակութեամբ եւ գործելակերպով։ Անոնք կը փառաբանեն համայնավար կարգերը, գովքը կ'ընեն կարմիր դրօշակին, հնդամեակէն կը խօսին, ճարտարարուեստէն կը ճառեն, համարեա նոյն ոճով, ամբոխավարութեամբ եւ բոլշեւիկեան յատուկ պոռոտախօսութեամբ»։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Ստուգեցինք թէ Ռումանիոյ թղթատարական վարչութիւնը մանտափոսթեր կ'ընդունի արտասահմանի համար, իւրաքանչիւր գումար հազար լէյը չանցնելու պայմանով։

Ստիպողաբար կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն օգտուիլ այս պատեհութենէն, մաս – մաս փոխադրելու համար իրենց բաժնեգինները։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ի ՆՊԱՍՏ ՀԻՒԱՆԴ ԳՈՐԾԻՉԻ ՄԸ

Մարսէյլի «Խթան» թերթին խմբագիր եւ ծանօթ ազգային գործիչ՝ Պ. Արամ Թիւրապեան, որ ծանրապէս հիւանդ ութ ամիսներէ ի վեր Berck-Plage կը գտնուէր, Փարիզ վերադարձած է. կիսաւարտ ձգելով իր դարմանումը՝ նիւթական անձկութեան պատճառաւ։

Մարսէյլի մէջ տասը հոգինոց յանձնախումբ մը կազմուած է։ Փարիզի մէջ ալ խումբ մը բարեկամներ կոչ մը ուղղելով, կը խնդրեն իրենց գումարները ղրկել՝ M. Hovsep Darayan, 44, Rue Lafayette, Paris (10):

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐՈՒՆ

1.— Փարիզ, Պէլվիլի շրջանակ.— Ամէն Հինգշաբթի, ժամը 9—11։ Սրահ 40 րիւ տը Պէլվիլ, Փարիզ։

2.— Անկէն լէ Պէն.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 2—4։ Սրահ, Ինսթիթիւ Մօտէրն, Պուլվար Գառնօ։

3.— Անիէռ Պուա - Քոլոնպ.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 10—12 եւ 2—4. Սրահ, 345 Ավընիւ տ'Արժանթէօյլ. Պուա-Քոլոնպ։

4. – Իսի լէ Մուլինօ.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 3—5։ Սրահ, 5 Փլաս Նասիօնալ, Պիյանքուր։

5.— Սարսէլ.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 10—12։ Սրահ, 26 րիւ Պօսէժուր, Սարսէլ։

6.— Սէվրան.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 10—12։ Սրահ, Պ. Պաքըճեանի տունը։

7.— Ալֆորվիլ.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 10—12 եւ 2—4։ Սրահ, Ալֆորվիլի Հայոց եկեղեցին։

8.— Առնուվիլ լէ կօնէս.— Ամէն Հինգշաբթի ժամը 8—12 եւ 1—5։ Առնուվիլի Հայոց եկեղեցիին սրահը։

Վերոյիշեալ վայրերու ծնողքներէն ջերմապէս կը խնդրուի ֆրանսական նախակրթարանները յաճախող իրենց երկսեռ զաւակները անպայման եւ կանոնաւորապէս ղրկել այս դասընթացքներուն։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Լիոն.— Լիոնի եւ շրջակայից Ազգ. կեդր. վարչութիւնս ի գիտութիւն հայ հասարակութեան կուգայ յայտարարել թէ՝ Տ. Խորէն քհնյ. կէօքճեան դադրած է գաղութիս հոգեւոր հովիւը ըլլալէ։

Վարչութեանս դպրոցի համար վարձելու պատրաստուած սրահը, վարչութիւնս կանխելով յիշեալ քահանան անհատապէս ինք վարձած եւ իրեն անհատական պատասխանատուութեանը տակ եկեղեցի մը ընելու ձեռնարկած է եւ այդ ուղղութեամբ ալ հայրենակցական միութիւններու դիմումներ կատարած է։

Վարչութիւնս Տ. Խորէն քհնյ. կէօքճեանի եւ մի միայն իր անձնական շահուն համար բռնած այս խանգարիչ ձեռնարկը կը պախարակէ եւ կը զգուշացնէ հայ հասարակութիւնը որ չխաբուի այսպիսիներու տխուր գործունէութենէն։

Տէր Խորէն քհնյ. կէօքճեանի կատարած կրօնական ո եւ է արարողութիւն (պսակ, կնունք, թաղում եւյլն) անվաւեր կը նկատուի վարչութեանս կողմէ։

(Կնիք)

ՆԿԱՐԻՉ ԱՐՍԷՆ ՇԱՊԱՆԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

«Էքսէլսիէօր» կը գրէ (15 նոյ.) թէ նկարիչ Արսէն Շապանեան ցուցահանդէս մը կուտայ Tedesco եղբայրներուն հանդիսարանին մէջ, 33, Ավընիւ տը լ'Օփէրա, ուր հաւաքած է իր հրաշալի ծաղկանկարները, յիշենակ մը իր ամէնէն յատկանշական գործերէն։ Այնտեղ կը տեսնէք փունջեր վարդերու, արջվարդերու, շահոքրամներու, ծափկոտրուկներու եւ գեւորգենիներու, անբաղդատելի վարպետութեամբ մը նկարուած։

Պ. Արսէն Շապանեան կը սիրէ եւ կը հասկնայ ծաղիկը, եւ կը նկարէ խորունկ բանաստեղծութեամբ մը, երանգներու նրբութեամբ եւ ճշգրտութեամբ։ Առաջին անգամ է, որ հայ նկարիչը հասարակութեան պիտի ներկայացնէ ծաղկանկարներու այսպիսի գեղեցիկ ամբողջութիւն մը, զոր, կը յուսանք թէ, շատ պիտի սիրեն ծաղկանկարի սիրահարները։ Ցուցահանդէսը պիտի տեւէ մինչեւ 30 Նոյեմբեր։

Այս առթիւ «Էքսէլսիէօր» կը հրատարակէ տաղանդաւոր հայ նկարիչին մէկ ծաղկանկարը։

"ՅԱՌԱՋ,,Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 4

«ՄՈՒՐՍԻ ԳԼԽՈՒԴ, ԱՇԽԱՐՀ»...

— Դո՛ւն գիտես, ինտոր որ կ'ուզես անանկ ըրէ...

Նեղութիւնը, դժբախտութիւնը, նոյն իսկ օրուան հացի պահանջն ալ ունեցան իրենց որոշ ազդեցութիւնը... Բան պիտի սորվի, գիր պիտի սորվի՝ մեծ մարդ պիտի դառնայ... Թող երթայ, թող երթա՛յ, արդէն աշխարհը մութ եկաւ ինծի համար ու մութ ալ կ'երթայ...։

Ցաւակին խօսք չինկաւ։ Յաջորդ օրն իսկ, կնքահայր մզսիին ձեռքով պատրաստուած փոքր պայուսակ մը մէջքին, ճերմակ ջորիի մը վրայ հեծած՝ Զ. Մ. գիւղի ծաղիկը,— Ցաւակը — կը բաժնուէր իր պաշտելի ծննդավայրէն եւ զորովագութ մօրմէն։ Արցունքը թրջած է իր նուրբ թարթիչները եւ կաթիլները մէկիկ մէկիկ վար կը հոսին այտերուն վրայէն։ Մայրը խուլագարի պէս փախթուած է ջորիին ոտքերուն եւ կուլայ, կ'աղաղակէ։ Ամբողջ գիւղը ի տես այս ցաւալի արարուածին արցունք կուլայ խե՛ղճ այրիին եւ անբախտ որբին համար։

Ջորեպանը հրամայեց ու կարաւանը շարժեցաւ։ Մայրը քանի մը քայլ վազեց կենդանիին ետեւէն, եւ ուժասպառ ինկաւ։ Գիւղացիներ փութացին օգնութեան, իսկ Ցաւակը, իր ճամբորդի առաջին քայլերուն տեսա՛ւ այս ամէնը, ու դառնապէս լացաւ...։

×

Ցաւակը ճամբու դնելէ վերջ, աւելի ու աւելի վատթարացաւ մօրը վիճակը։ Հազիւ 15 օր ապրեցաւ մինակ, փակեց տանը դռները եւ բանալիներն յանձնեց ընքապապ մզսիին, ու ինքը գնաց բնակիլ մօտակայ իր միակ սեփականութիւն՝ այգիի մը հնձանին մէջ։ Հակառակ ընքապապ մզսիի եւ Սառա խաթունի թախանցանքներուն ան մնաց յամառ եւ անդրդուելի։

Գիւղին դիմացը, հալէ՛ր մեծ հեռաւորութեան վրայ է Հազարխանի այգին, եւ կիսաւեր հնձանը շինուած ճիշտ անոր կեդրոնը, խարխուլ եւ հնամաշ։ Աւայի այդ վայրին մէջ, մինակութիւնը, չքաւորութիւնը, անվերջ արցունք ու մըտածումը աւելի փութացուցին իր գոռանցանքը։

Սիրահար դարձաւ մենութեան եւ անվերջ թափառումներուն։ Քիչ չէր պատահեր որ, երբ արար աշխարհ քուն կը մտնէր, երբ Մարիամ աղբիւրին ջուրերուն մէջ սիսինները իրենց գիշերուան կանչը կը ձգէին, կարծես ան ալ կը ձայնակցէր։ Կը կանգնէր հնձանի խարխուլ տանիքին վրայ, կիսամերկ ու այլանդակ վիճակի մէջ, մազերը ցրուած, երեսը գիւղին դարձուցած, բազկատարած դէպի՛ երկինք, գայլի չարագուշակ կաղկանձիւնի նման կը կաղկանձէր.

— Մուրսի՛ գլխուդ, աշխա՛րհ... մուրսի՛ գլխուդ...

Հազարխանի գիշերուան աղօթքն է այս, գրեթէ ամէն գիշեր, եւ նոյն ժամուն կը կրկնէր այս նախադասութիւնը ուժգին պոռալով.

— Մուրսի՛ գլխուդ, աշխա՛րհ, մուրսի՛ գլխուդ...

Գիւղին մէջ անոնք որ արթուն կ'ըլլային, կը լսէին այս տարօրինակ մեռելականչը ու կը սարսափէին։

×

Տեղատարափ անձրեւոտ գիշեր մը... Կարծես երկինքը պատռուած ջուրերը վար կը թափէին ուժգին թափով։ Որոտն ու շանթը երկիւղ կ'ազդէին արար աշխարհին։ Գիւղը այս զարհուրանքին տես սուտ քուն եղաւ։ Միայն Հազարխանն է արթուն, իր սովորական աղօթատեղին կանգնած, թեւերը կրկին բազկատարած, մազերը անձրեւէն թրջած եւ ուսերուն վայ թափուած, կուրծքը բաց, դէմքը այլանդակ, այդ գիշերուան ահաւոր մթութեան մէջ, ան, կրկին իր միապաղաղ աղօթքը խառնեց կայծկլտացող շանթերուն եւ գոռգոռացող որոտներուն, անգութ անաստուած աշխարհի վըրայ շպրտելու համար զայն.

— Մուրսի՛ գլխուդ, աշխա՛րհ...։ Մուրսի՛ գլխուդ...։ Սեւ մուրը գլխուդ...։

. . . .

Յաջորդ երեկոյ, մօտակայ հնձանին ձայնը ընդմիշտ լռած էր...։ Չկար մեռելականչ Հազարխանը, չկար եւ կիսաւեր հնձանը... Երկու օր վերջ, գիւղացիները գտան անոր դիակը այգիին մօտիկը կիսով թաթխուած ցեխին մէջ։ Ընքապապ մզսին քաղաք գնաց, կ'ուզէր բերելու պատանքի համար, Սառա խաթունը ջուր տաքցուց մեռելը լոգցնելու համար, տէր հայրը ժամուն մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեց Հազարխանի հոգիին համար։

Յաջորդ օրը գիւղացիները պարզ դագաղ մը իրենց ուսերուն վրայ դրած՝ գերեզմանոց տարին, տէր հայրը արցունքոտ աչքերով քանի մը բառ աղօթք մրմնջաց, ներկաները մէկ-մէկ ափ հող նետեցին չոր դագաղին վրայ ու տուն վերադարձան։

... Այրիի մահէն վերջ, Զ. Մ. գիւղը իմացաւ նաեւ Տամբ Ակոբի հերոսական պատմութիւնը։ Խե՛ղճը հազիւ Պոլիս հասած, երկրորդ օրն իսկ զոհ էր գացեր հանրակառքի անիւներուն...։

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՋԷ

(ՎԵՐՋ)

Յ. Փարիզ եւ շրջակաները Դ.

ԵԻՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷՆ ժողովի կը հրաւիրէ *ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ, ՍԱՐՍԷԼ-ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ, ԻՍԻ-ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԻ, ՓԱՐԻԶԻ* կոմիտէները եւ *ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ* ժամանակաւոր մարմինը վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 32 Avenue Gobelinsի անկիւնի սրճարանին վերնայարկը: Ներկայ կ'ըլլան կեդր. կոմիտէի ներկայացուցիչները՝ խիստ կարեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՋԱԽԱՐԵԱՆ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մշօ, Մուրատ եւ Արղութեան խումբերու բոլոր ընկերները այսօր Շաբ. իրիկուն ժամը 9ին Ակումբին մէջ: Ջեկոյց պատգամաւորին կողմէ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ շրջ. կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Սէն Մարկրիտի Համազասպ ենթակոմիտէն այս իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Ջեկոյց Արեւ. Եւր. 10րդ շրջանային ժողովի:

ՍԷՆ-ԺԷՐՈՄ.— Այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. Ա. Մարտիրոսեան: *Ջեկոյց շրջ. ժողովի:*

ԿԱՐՏԱՆ.— Վաղը Կիրակի ժամը 2ին: Կը բանախօսէ՝ ընկ. Պ. Հիւսեան: *Ջեկոյց շրջ. ժողովի:*

ՍԷՆ Թ'ԱՆԹՈՒԱՆ —վաղը Կիր. իրիկուն ժամը 6.30ին, Օթէլ Թէրմինիւս սրահին մէջ: Կը դասախօսէ ընկ. Պ. Հիւսեան: *Ջեկոյց շրջ. ժողովի:*

ԱԻՏՕ խումբը վաղը Կիրակի ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կը դասախօսէ ընկ. Ա. Մարտիրոսեան: *Ջեկոյց շրջ. ժողովի:*

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ.— Վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 6.30ին Դաշնակցութեան Ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Ջեկոյց շրջ. ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պատ. Միութեան վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Պօլ. Օտտոի Պատ. Միութեան անդամները այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին իրենց Ակումբին մէջ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Կը հրաւիրուի նաեւ Վռամեան ենթ.ի վարչութիւնը:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ Անտոք ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Շաբաթ իրիկուն ժամը 8ին, Դուրեան Գրադարանի սրահը: Օրակարգ՝ պատգամաւորի զեկուցում եւ ընթացիկ հարցեր: Ներկայանալ անդամատոմսով:

Մ Ե Ծ Ց Ե Ր Ե Կ Ո Յ Թ

Ի Ն Պ Ա Ս Տ

ԱԶԳ. ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Շապին-Գարահիսարի եւ շրջանի «Թազմիկ» հայրենակցական միութեան

Հովանաւորութեամբ յուշարձանի կեդրոնական հանգանակիչ յանձնախումբի

Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին

Maison de la Mutualitéի *մէջ*, 24 rue St. Victor, Paris (5)

Métro: Maubert - Mutualité

Կը ներկայացուի **ԱՆԴՐԱՆԻԿ** *ֆիլմը գեղարուեստական ճոխ բաժինով*

Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ

Կը մասնակցին՝ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Փարիզահայ երկսեռ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ՝ Ն. ՍԷՐԳՕՅԵԱՆԻ,

Տաղանդաւոր ջութակահարուհի ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ: Սիրուած արուեստագէտ՝ Պ. ՆՇԱՆ ՊԷՇԻՔԹԱՇԼԵԱՆ կ'արտասանէ իր հեղինակած Անդրանիկը:

Այդ օրը բոլորս Mutualitéի սրահը, կատարելու համար մեր ուշացած պարտքը հանդէպ մեծ հերոսին.

ԵՐԵԿՈՅԹ — ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՏարօնՏուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան կողմէ

Այսօր Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

24 rue St. Victor, Métro Maubert Mutualité

Կը Նախագահէ՝ Պ. ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ եւ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Պ. Ա. Շահմուրատեան *(երգ),* տիկին Սուրաբեան *(երգ).* Mlle Annette Clément, Lauréate du Conservatoire de Paris *(դաշնակ), կ'արտասանեն՝* փոքրիկն Ստեփան Պօղոսեան, Պ. Զարեհ Ղարիպեան եւ Օր. Տէր Թովմասեան: *Կը նուագէ* «Եփրատ» *նուագախումբը:*

Կէս գիշերէ յետոյ հայկական եւ եւրոպական պարեր

տոմսերու գինները 7.50 եւ 5 ֆրանք

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հայոց եկեղեցիին սրահին մէջ, 15 Rue Bayard

Կը խօսի՝ Ընկ. ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ

27 Նոյեմբեր, կիրակի ցերեկ ժամը 2.45ին **Maison de la Mutualité**ի *մեծ սրահին մէջ*

24, rue St. Victor, Paris (5) **Métro: Maubert-Mutualité**

Առաջին անգամ ըլլալով փարիզի հայ բեմին վրայ իտալացի նշանաւոր Թատերագիր Rovettaի յայտնի տրամը, որ եւրոպական բեմերու վրայ հսկայ յաջողութիւն գտած եւ մեծ աղմուկ հանած է

ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

ժամանակակից մեծ տրամ 3 արար՝ կուսակցական պայքարի կեանքէ

ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ՝ իր ամէնէն հոյակապ ստեղծագործութեան՝ կուսակցական լիտըր Ֆրանչիսքօ Գօրնալորայի դերին մէջ

Կը մասնակցին.— Տիկ. տիկ. Սուրաբեան, Անահիտ, Պ. Պ. Շահխաթունի, Եր. Թօլայեան, Լաքքա, Սուրաբեան, Գմբէթեան, Սարաֆեան, Մագսուտեան եւ Պաղտասարեան:

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐՆ՝ ԵՆ 20, 15, 10 ԵՒ 7 ՖՐԱՆՔ

Կը ծախուին սովորական տեղերը, իսկ ներկայացման օրը, Թատրոնի կիշէն ժամը 12էն սկսեալ, կեդրոնատեղի՝ «Կավոզ»

Փարիզի Գրական Ակումբ *այս իրիկուն ժամը 8.30ին,* 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. *Ջեկոյց Պ. Կ. Յ. Բասմաջեանէ «Հայկական դրամագիտութիւն, սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը»: Մուտքը ազատ է*

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Հայր. Միութիւնը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզ եւ արուարձանները բնակող բոլոր հայրենակիցները, այսօր Շաբ. իրիկուն ժամը 8.30ին, Ֆլօրիայի մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ Հայ Ուս. Միութիւնը կը հրաւիրէ Փարիզի հայ ուսանողութիւնը ու միութեան անդամները ներկայ գտնուիլ 1932-33 տարեշրջանի առաջին ընդհ. ժողովին վաղը Կիրակի առաւօտ ժամը 10ին Հայ Ուս. Տան մէջ, 39 Bld. Jourdan. *Օրակարգ՝ հաշուետուութիւն եւ ընտրութիւն նոր վարչութեան:*

Վարձու են *յարկաբաժիններ Քլամառի մէջ, 6* rue Pascal, *մարզէին մօտ, ջուր, կազ, ելեկտրականութիւն: Դիմել՝* Agence de la Fourche, Clamart *(կայարանին մօտ):*

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF *սրահին մէջ,* 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Վաղը Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին *Կը ներկայացուի՝*

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱԽՊԱՐ (ՉԱՒԵՇՏ) ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Տոմսերու գիներ՝ 3 եւ 5 ֆրանք

(Սահմանափակ թիւով բէզերվէ տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

Ոչ ոքի տոմսակ չղրկուիր

Տոմսերը վաղօրօք ապահովել Հրանդ-Սամուէլ գրատունէն

Թատերական ներկայացում Տէսինի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՏԷՍԻՆԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

վաղը կիրակի, Տէսինի Հ. Յ. Դ. ժողովրդական տան մէջ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ՝ Ա Ր Ա Պ Օ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (15)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— Բարի լոյս, քոյր, ըսաւ, իմացա՞ք լուրը որ ճիշդ հիմա պաշտօնապէս ստացանք: Քայլերը մեզի պիտի չայցելէ. որովհետեւ վերջին օրերս «Եօթը քոյրեր»ուն կանոնաւոր կերպով երեւումը եւ ռմբակոծումը շատ վտանգաւոր դարձուցած է անոր այցելութիւնը. անիծեա՛լ ըլլայ:

Այլ եւս անարժէք տեղեկութիւններս ստանալու համար Պրիւքսէլի մէջ անցուցած տագնապալից ժամերս յիշեցի, աւա՜ղ: Բայց բան մը չյայտնեցի, քանի որ ըսելիք չէր մնացած:

—.—

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐՈՒՆ « ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐ » ԿԸ ԾԱԽԵՄ

—.—

Աշնան, «Գանթին Մա»ն սահմանին միւս կողմէն երկտող մը բերաւ, որուն մէջ կ'ըսուէր. — «Զգուշացէ՛ք: Հակալրտեսական ցանցը ամբողջ շրջանին մէջ զօրացած է: Ոչ ոքի վստահեցէք»:

Վերջերս նոր զումարտակ մը հասած էր եւ տեղաւորուած քաղաքին ծայրը, անգործածելի գարեջրատան մը շէնքերուն մէջ: Այս զումարտակը անփորձ զինուորներէ կը բաղկանար, հետեւաբար բաւական ժամանակ Ռուլըրսի պիտի մնային:

Այս զումարտակը կը բաղկանար 1000 հոգիէ, մէջն ըլլալով սպաները: Ռուլըրսի մէջ գտնուած գերման զինուորական խումբերը սովորաբար քաղաքին մէջ երկուական, երեքական հոգիով կը բնակէին. ինծի թուեցաւ որ այդ 1000 մարդը որ ամփոփուած էր այդպիսի փոքր տեղի մը մէջ, «Եօթը քոյրեր»ուն համար յարմար նշանակէտ մը կրնար ըլլալ:

Ուստի, օր մը կէս գիշերի ատեններ ոստիկանական պահակներէն անցնելով գացի թիւ 63ին լուռ ծառուղին: Սովորական հինգ հարուածները տալու վրայ էի, երբ փողոցին մէջ ոտնաձայներ առի: Քայլերը աւելի մօտեցան եւ կեցան: Կայծակի արագութեամբ բակին ծայրը վազեցի եւ մթութեան մէջ կծկուեցայ: Կոկորդս սեղմուեցաւ: Հետապնդուած ու գտնուա՞ծ էի արդեօք:

Գարեջրատան մասին տալիք տեղեկագիրս կուրծքիս դիմաց կ'այրէր: Զիս ձերբակալելէ առաջ զայն փճացնելու ժամանակ ունէի:

Քայլերը վար դէպ ի իմ կողմս եկան եւ ճիշդ հինգերորդ պատուհանին առջեւ կեցան: Ան ալ ինծի պէս գաղտնի գործակալ մը ըլլալու է, մտածեցի:

Գիշերուան մէջ մութ ձեւ մը ուրուագծուեցաւ. յետոյ շատ յստակ կերպով լսեցի միեւնոյն թեթեւ հարուածները ապակիին վրայ, ինչ որ կ'ընէի: Պահուըտած դիրքէս քիչ մը դուրս եկայ, տեսնելու համար թէ ո՞վ էր. լաւ որ աւելի չյառաջացայ:

Պատուհանը առանց աղմուկի յամրաբար բարձրացաւ, ինչպէս կը պատահէր շատ անգամներ: Մթութեան մէջ սպիտակ ձեռք մը երկարեցաւ, որուն յաջորդեց ապշեցուցիչ դէպք մը:

Մութին մէջի դէմքը իր փոկին վրայէն բան մը դուրս քաշեց: Կարմիր լոյս մը գիշերուան մէջ փայլեցաւ, որուն յաջորդեց պայթիւն մը որ շրջակայ պատերուն վրայ արձագանգեց: Ողբ ու հեծեծանքի ձայներ լսուեցան. յետոյ հարուած մը: Անծանօթ դէմքը պատուհանը աւելի վեր բարձրացուց եւ ներս ցատկեց:

Բաւական ատեն այդպէս սարսափը սրտիս, կծկուած մնացի: Թիւ 63ը գտնուած էր. Թիւ 63ը մեռած էր:

Թերեւս վաղն ալ ես դիմաւորեմ զէնքերու սեւ բերանները: Լրտեսութեան պատիժը այդ էր:

Գերմարդկային ճիգով մը եւ աւելի ծռած՝ անցայ այդ մահուան պատուհանի առջեւէն եւ դողահար մարմինով փողոց մտայ:

Տասը վայրկեան վերջը ննջասենեակիս մէջ ապահով, դէմքիս վրայի սարսափի քրտինքը կը սրբէի:

Ամբողջ լրտեսական ասպարէզիս ամենադէշ վայրկեանն էր ադ:

Ու հիմակ ի՞նչպէս պիտի իմացնէի թէ Ռուլըրսի գարեջրատունը գերման հետեւակազօրքով լեցուած է...

Առտուն մայրս դիտել տուաւ որ գիշերը լաւ քնացած չէի: Ամէն բան պատմեցի անոր:

— Քաջութի՛ւն, աղջիկս, մրմնջեց «Գանթին Մա»ն թերեւս այսօր Հրապարակը գայ: Տեղեկագիրը ինծի տուր. ես զայն անոր ձեռքին մէջ կը սահեցնեմ:

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant ***H. STEPHAN***

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 20 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

20 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ Թիւ 2040 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԸ ՔԱՋ...

Աննախընթաց էր ինչ որ տեղի ունեցաւ 1928 յունուար 29ին, Փարիզի մէջ, Անդրանիկի յուղարկաւորութեան առթիւ:

Հայկական, հսկայական բազմութիւն մը կը վխտար ժան – Կուժոնի եկեղեցիէն մինչեւ Քոնքորտի հրապարակը: Եւ այնտեղ, մաներու բաժնուելով, կը դիմէր դէպ ի Փէռ – Լաշէզի գերեզմանատունը:

«Հայնոց» դարձեր էին ոչ միայն փողոցները, այլ եւ հանրակառքերն ու ինքնաշարժները: Քալելով գացողներն ալ համրանք չունէին:

Այն սատիճան որ, երբ հասաւ հանդիսաւոր, պաշտօնական թափօրը, անանցանելի դարձեր էին գերեզմանատան շրջականերն ու գլխաւոր մուտքերը, եւ ոստիկանութիւնը հազիւ կը յաջողէր պահել կարգ ու սարքը:

Օրհնութիւն, ճառ, դէզ – դէզ ծաղկեպսակներ, — եւ հերոսին մարմինը իջեցուցին առժամեայ նկուղ մը: Ժամանակ մը վերջը, հանելով տեղաւորեցին առանձին գերեզմանի մը մէջ: Միեւնոյն ատեն որոշեր էին հանգստարանութիւն կատարել, յիշատակարան մը չինելու համար:

Անցեալ տարի գացինք եւ տեսանք ինչ որ Անդրանիկի դամբարան կը կոչեն, — հողակոյտ մը՝ շրջապատուած քանի մը տախտակներով, որոնց վրայ նշանակուած արձանագրութիւնն ալ իր մեռելը կուլայ...

«Տոմս» մը՝ վրդովեց շատերու խղճմտանքը: Եւ անկէ ի վեր, պարբերաբար կ'արծարծուի յուշարձանի մը խնդիրը:

Շուտով մոռցուած էր ամէն բան: Չէ՛ր յաջողած Փարիզի հոգաբարձութեան հանգստանակութիւնը: Եւ հիմա, չորս տարի յետոյ, նոր, համաժողովրդական ձեռնարկ մը կը կատարուի, գլուխ հանելու համար Յուշարձանի ծրագիրը:

Պատի՛ւ Շապին – Գարահիսարի Հայր. Միութեան: Եւ բոլոր անոնց որ սատանձներ են այս նուիրական ձեռնարկին իրականացումը:

Անշուշտ ժողովուրդն ալ, այսօրուան ցերեկոյթին առթիւ, պիտի կատարէ իր պարտականութիւնը: Այնպէս ինչպէս վարժուած է ընել, ամէն անգամ որ ուղղակի կը դիմեն իրեն:

Ինչ որ երեսի վրայ մնաց լման չորս տարի, իր գլխուն վրայ կրնայ տանիլ ժողովուրդը ինք:

Ափսո՛ս որ չորս տարի առաջ իմաստութիւնը չունեցան դիմելու բուն հասցէին,— ժողովուրդին:

×

Կ'արժէ՞, օրուան այս ժամուն, այնքան ծանր հոգերու մէջ, յուշարձան կանգնել օտար ափի վրայ:

Այդ չքեղ յուշարձանը չը՞ պիտի խռովէ հոգին փոթորկաչունչ ռազմիկին որ, իբրեւ արծիւ սաւառնաթեւ, ոչ իսկ մտքէն կ'անցընէր վերջին շունչն արձակել ընտանեկան սնարի մը վրայ: Մեռնիլ հեռաւոր Ամերիկայի մէջ եւ թաղուիլ լուսացնցուղ Փարիզի ամէնէն ազնուապետական գերեզմանատան մէջ ...

Հարցումները կուգան ինքնաբերաբար: Բայց անոնք ուժ չունին չփոթութեան մատնելու մեզ:

Հալածական հերոսի մը մասունքն ունինք մեր ծոցին մէջ, եւ "որբազան պարտք՝ զայն պահելու այնպէս ինչպէս վայել է հերոսին:

Այնպէս ինչպէս պարտքն է ժողովուրդի մը որ կարօտն ունի ազատութեան, եւ կը հեւայ անոր ճամբուն վրայ, արիւնլուայ այլ միշտ կորովի:

Ամուլ պերճանք մը չէ Անդրանիկի դամբարանը՝ Փարիզի մէջ:

Ընդհակառակն, այն տաժանելի պայմաններուն տակ ուր կը տրորուինք ահա տասը տարիէ ի վեր, Հերոսը իր անկորնչելի յիշատակարանը պէտք է ունենայ:

Յուշարձան մը կրանիթեայ, իբրեւ պատգամ եւ խորհրդանշան բոլոր ժամանակներու համար: Եւ մանաւանդ այսօրուան համար:

Իշխանական յիշատակարաններ ունինք այստեղ, այս քաղաքին մէջ:

Բայց անոնք բան չեն խօսիր մեր սրտին:

Մեզի համար շատոնց պատմութեան անցած են իշխաններն ու թագաւորները: Ինչպէս կաթողիկոսներն ու ամիրաները:

Մեզի համար ոչ մէկ փառք, ոչ մէկ համբաւ կրնայ հաւասարիլ այն սահեղծագործ հրաշքին զոր կատարեց «Անդրանիկը քաջ, իր ընկերներով»:

Անդրանիկը քաջ,— ուռմբի մը պէս արձակուած՝ հալածական, գլխիկոր, նսատուկ ժողովուրդի մը կուրծքէն:

Անդրանիկը եւ բոլոր Անդրանիկներն յայտնի եւ անյայտ, որ վերակազմեցին, երիտասարդացուցին մեր պատմութիւնը: Որ հիմը դրին բուն հայ ժողովուրդի պատմութեան, իրենց ամեհի մարտնչումներով, վահագնեան գրոհներով, անհնարին անձնուիրութեամբ եւ վճռականութեամբ:

Յուշարձանը պէ՛տք է որ կանգնի, իբրեւ թանձրացեալ արտայայտութիւնը այս նոր, վերածնեալ առաքինութեանց:

Ափսո՛ս, մեզի տրուած չէ մեր ուզած տեղը մեռնելու կամ թաղուելու շնորհը:

Եւ քանի որ Փէռ Լաշէզ կը գտնուի Հերոսին դամբարանը, յուշարձանը պէտք է բարձրանայ այնտեղ, իբրեւ «խորհուրդ խորին»:

Ոչ միայն իբրեւ անդիր փառք մը Հայկական Բազուկին, այլեւ իբրեւ մղձաւանջ՝ բոլորիս համար, որպէսզի մնանք միշտ արթուն, միշտ հաւատարիմ եւ պատրաստ:

Վա՜յ այն օրուան, երբ Անդրանիկները այլեւս չեն խօսիր մեր սրտին, եւ մեզի աւանդ կը մնայ միայն յուշարձան մը մարմար կամ կրանիթ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Մահ Լէօի (Առաքել Բաբախանեան)

Թիֆլիսէն հասած հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ նոյ. 14ին մեռած է ծանօթ պատմագիր եւ բանասէր Լէօ (Առաքել Բաբախանեան), թոքերու բորբոքման հետեւանքով:

Հանգուցեալը, 65—70 տարեկան, տարիներով եղած է գրչի անխոնջ վաստակաւոր մը, թէ առօրեայ մամուլին մէջ եւ թէ առանձին հատորներով: Կը պատկանէր «Մշակ»ի դպրոցին եւ մօտաւոր հիացող մըն էր Գ. Արծրունիի, որուն կեանքին ու գործին նուիրած է երեք հատոր գիրք: Ունի ուրիշ ստուար հատորներ, որոնց գլխաւորներն են,— «Ս. Մեսրոպ», «Արղութեանց կաթողիկոս», «Պատմութիւն ռուսահայ գրականութեան», «Մելիքի աղջիկը» (վէպ):

1912ին Թիֆլիսի մէջ տօնուեցաւ իր գրական գործունէութեան 25ամեակը:

Մինչեւ բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը, հանգուցեալը ջերմ համակիր էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան, թէեւ չափաւոր՝ խառնուածքով: 1919ին, Հ. Յ. Դ. 9րդ ընդհ. ժողովին պատգամաւորներէն յատկապէս կը խնդրէր իրեն տրամադրել Դաշնակցութեան դիւանաթուղթերը, լրացնելու համար իր պատմական ուսումնասիրութիւնը, քանի որ, կ'ըսէր, այդ շրջանի պատմութիւնը մեծ մասով պատմութիւնն է Դաշնակցութեան գործերուն:

Բոլշեւիկեան յեղափոխութենէն յետոյ, Լէօն ալ, Յովհ. Թումանեանի հետ, դարձաւ ուղեկից, եւ աւելի առաջ երթալով, գրեց գիրք մը, «Անցեալից», որ դժբախտաբար կ'արատաւորէ իր պատմաբանի համբաւը: Փոխուե՛ր էին օրերը, փոխուեցաւ այս պահպանողական գրիչն ալ...

Շուտով առիթ կ'ունենանք աւելի հանգամանօրէն խօսելու իր կեանքի եւ գործունէութեան մասին, որ լայն տեղ կը բռնէ նաեւ Կովկասի հանրային ասպարէզին մէջ:

Մեր ցաւակցութիւնները իր պարագաներուն:

Էջմիածնի նոր Կաթողիկոսը

Լոնտոնի «Թայմզ»ը ծանուցանելով Խորէն արք. Մուրադբէգեանի ընտրութիւնը իբրեւ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, կը գրէ թէ ընտրեալը 59 տարեկան է եւ կը սերի երկար ատեն Կովկաս հաստատուած ընտանիքէ մը: Թէ տեղապահ էր Գէորգ Ե.ի մահէն ի վեր (1930 մայիս 9):

Այս առթիւ, Լոնտոնի թերթը կ'ըսէ թէ էջմիածնի կաթողիկոսը հոգեւոր իրաւասութիւն ունի բովանդակ աշխարհի «Գրիգորեան Հայ եկեղեցիին վրայ», կը ճանչցուի իբրեւ «ազգապետ եւ գլուխ հայ ազգին» եւ պաշտօնապէս ինքզինքը կը կոչէ «Ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի եւ անհասանելի կամօքն Աստուծոյ Եպիսկոպոսապետ եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Ծայրագոյն Պատրիարք համազգական Նախամեծար Աթոռոյ Արարատեան Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ Սրբոյ Կաթողիկէ Էջմիածնի»:

Կարեւոր ռազմափորձեր Կովկասի մէջ

«Թան»ի մէջ կը կարդանք.— Կարմիր բանակը ռազմափորձեր կը կատարէ Կովկասի մէջ: Պոլսէն հասած հեռագրի մը համաձայն, այդ ռազմափորձերուն կը մասնակցի գերման զինուորական կարեւոր պատուիրակութիւն մը, ինչպէս եւ իտալական մը, աւելի փոքրաթիւ:

Մեզի հասած տեղեկութեանց համաձայն, խորհրդային բանակը այս ռազմափորձերուն մէջ պիտի փորձէ նոր եւ արընթաց հրասայլեր (թանք) եւ ինքնաշարժ հրացան մը՝ 7.5 միլիմեդր տրամագծով: Պիտի փորձուին նաեւ ամբարձութեան յատուկ խոշոր օդանաւեր եւ ոսմորդական արագահարուած գործիքներ:

Օդանաւորդուհին յաղթեց եւ՛ օդին եւ՛ երկանը

Օդանաւորդուհի Տիկին Մոլիսըն, որ երկուշաբթի առտու ժամը 6.37ին Անգլիայէն ճամբայ ելած էր դէպ ի Քափ (Հարաւ. Ափրիկէ), հոն հասաւ ուրբաթ կէս օրէն յետոյ ժամը 1.30ին: Այսինքն չորս օր, 6 ժամ եւ 53 վայրկեան: Այս կերպով տիկինը 11 ժամով կոտրած կ'ըլլայ նախորդ մրցանիշը, զոր շահած էր իր ամուսինը, Ճէյմս Մոլիսըն, միեւնոյն գծին վրայ: Եւ այս՝ հակառակ իւղի խողովակին խանգարման, որ 9 ժամ անշարժութեան դատապարտած էր զինքը:

Քափի մէջ, փառաւոր ընդունելութիւն մը եղաւ Տիկին Մոլիսընի: Հազարաւոր մարդիկ իր ժամանման սպասեր էին ամբողջ գիշերը, եւ երբ օդանաւը երեւցաւ հորիզոնին վրայ, ահագին բազմութիւնը դղրդացին հուրրաներ արձակեց: Հարիւրաւոր ինքնաշարժներու սուլիչները կը ճեղքէին օդը, եւ քաջ օդանաւորդուհին վար իջաւ աննկարագրելի ժխորի մը մէջ: Ամբոխը խուժեց օդանաւին վրայ եւ ոստիկանութիւնը չկրցաւ զսպել:

Տիկին Մոլիսըն թռած էր ամբողջ գիշերը եւ առտուն, կտրելու համար վերջին 2164 քիլոմեդրը: Անգլիայէն մեկնելէ ի վեր, ընդամէնը հինգ ժամ քնացած էր: Երբ վար իջաւ, բոլորովին ուժասպառ էր եւ քնաթաթախ, բայց կրցաւ ժպտադին պատասխանել եղած շնորհաւորութեանց: Անմիջապէս ինքնաշարժի մը մէջ դրին եւ զուար կղպեցին, որպէս զի բազմութիւնը անհանգիստ չընէ: Կառքին մէջ նուաղում մը ունեցաւ, բայց երբ օդանաւային կայանը հասաւ, շուտով գտաւ ինքզինքը:

Պարտաւորիչ զինուորութիւն Իրաքի մէջ

Իրաքի նոր դահլիճին ծրագրէն կը հետեւի թէ՝ պարտաւորիչ զինուորութիւն պիտի հաստատուի ներկայ դրութեան տեղ, որ կամաւոր է: Այս որոշումը տրուած է, նկատի առնելով Ազգերու Դաշնակցութեան պայմանը, որ կը տրամադրէ թէ անկախ պետութիւն մը պէտք է կարող ըլլայ ինքզինքը պաշտպանելու, մինչդեռ հիմա Իրաքի պաշտպանութիւնը մեծապէս կախում ունի բրիտանական օդային ուժերէն:

Ծրագիրը միեւնոյն ատեն կը խոստանայ հիմնական բարեկարգութիւններ կատարել, շնորհիւ Մուսուլի քարիւղէն գանձուած գումարին:

Գերմանական տագնապը

Հինտէնպուրկ կը շարունակէ իր խորհրդակցութիւնները, կազմելու համար գերմանական նոր դահլիճը:

Շաբաթ օր, իր քով հրաւիրեց Ատոլֆ Հիթլէրը: Թերթերը «պատմական» կը կոչեն այս տեսակցութիւնը: Հիթլէր պահանջեց իրեն յանձնել դահլիճին կազմութիւնը, բայց նախագահը տրամադիր չէ տեղի տալու: Աւելի հաւանական է որ նորէն Ֆոն Փափէնի յանձնուի նոր դահլիճը կազմելու պաշտօնը, աւելի պիրկ իշխանութեամբ մը: Ուրիշ խօսքով, Հինտէնպուրկ առիթը յարմար կը նկատէ տիրաբար վարելու երկիրը:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ՝ ԶՕՐԱՎԱՐԻ ՀԱՄԱԶԳԵՍՏՈՎ

ԽՄԲ.— Այսօրուան հանդէսին առթիւ, մեր երիտասարդ աշխատակիցը, Նշան Պէշիկթաշլեան, պիտի արտասանէ հրաշունչ արձակ մը, որ ամբողջութեամբ հրատարակուած է Բ. էջին մէջ:

« ՄԵՐ ԿՈՒՐԾՔԷՆ ՀԱՆԵՑԻՆ ՄԵՐ ՍԻՐՏԸ »

Համայի երեսփոխան Տոքթ. Թաւփիք Զիչաքլի, սուրիական խորհրդարանին մէջ արտասանեց ճառ մը, որ կոչ մըն է սուրիական Միութեան.

— «Մեզի չի բաւեր որ տան անգլեւիրաքեան դաշնագիր մը:

Երկու երկիրներուն դիրքերը՝ տարբեր են եւ առաջին հարցը որ կը դրուի է: Ի՞նչ եղաւ Իրաքի մէջ: Քիւրտերը, Ի՞նչ եղաւ Իրաքի մէջ: Քիւրտերը, Ասորիները, Քաղդէացիները զինուած ըմբոստութիւններ կազմակերպեցին իրենց վարչական ինքնավարութիւնը ձեռք ձգելու համար: Անոնց ըմբոստութիւնը զսպուեցաւ զէնքի ուժով: Երկրին միութիւնը ապահովելէ յետոյ էր որ ձեռնարկուեցաւ դաշնագրի բանակցութեան:

Հոս հողային բաժանումը կատարուեցաւ հակառակ մեր կամքին, ամբողջ նահանգներ խլուեցան մեզմէ առանց մեր համաձայնութեան: Մեր կուրծքէն հանեցին մեր սիրտը, եւ գլուխէն ուղեղը: Ի՞նչպէս կրնայ ապրիլ այս ժողովուրդը:

Ալէվիներէն կազմուեցաւ պետութիւն մը: Հռչակուեցաւ Տիւրզիներու անկախութիւնը: Բաժանուեցաւ երկիրը: Եթէ կ'ուզեն կնքել անկեղծ դաշնագիր մը՝ պէտք է վերադարձնեն բոլոր խլուած նահանգները»:

ԱՆԴՐՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ԷՄԻՐԸ՝ ՊԱՂՏԱՏԻ ՄԷՋ

Նոյ. 16ին Պաղտատ հասաւ Անդրյորդանանի էմիրը, Ապտուլլահ, փոխադարձ այցելութիւն տալու համար իր եղբայրներուն՝ Իրաքի թագաւորին եւ Ալի թագաւորին: Այցելութիւնը պիտի տեւէ մէկ շաբաթ: Կ'ըսուի թէ այս առթիւ խնամութիւն մը պիտի հաստատուի երկու գերդաստաններուն միջեւ, էմիրին աղջիկներէն մէկը նշանելով Ֆէյսալի տղուն՝ գահաժառանգ իշխան Կազիի հետ:

ԻԶՄԻՐԻ ԲԵՐՔԸ 30 ԱՌ 100 ՆՈՒԱԶԱԾ

Իզմիրէն կը գրեն «Ճիւմհուրիյէթ»ի թէ, համաձայն Առեւտրական Սենեակի արձանագրութեանց, Եգէականի շրջանին այս տարուան ցորենի բերքը եղած է 252,275,000 քիլօ: գարին՝ 187,000,000 քիլօ, սիսեռը՝ 8,000,000 քիլօ, եւն.: Այս վիճակագրութեանց համաձայն, ցորենը, բաղդատմամբ նախորդ տարուան, 31առ100, գարին՝ 19 առ 100, սիսեռը՝ 30 առ 100, ափիոնը՝ 87 առ 100, եւն. պակաս եղած են:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Գրած էինք թէ Յունաստան արգելքներ դրած է արջառի ներածման դէմ, ինչ որ մեծ վնաս մըն է Թուրքիոյ արտածման համար: Յոյն կառավարութեան այդ արգելքը, նոր որոշման մը համաձայն, այժմ կը տարածուի, նաեւ, հաւի, ատաղձի, հաւկիթի եւ լուբիայի վրայ: Այդ ապրանքները Յունաստան ներածելու համար պէտք է փոխարէն յունական ապրանք առնել:

ԹՈՒՐՔ ԼՐՏԵՍ ՄԸ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԷՋ

Ալէքսանտրէթի ոստիկանութիւնը կրցած է ձերբակալել թուրք լրտես մը, որ նախապէս կը յայտարարէր թէ Անգլիացի մըն էր: Բանտ դրուելով, շուտով հասկցուած է որ ան թուրք մըն է եւ թուրք կառավարութեան հաշւոյն լրտեսութիւն կ'ընէ:

Ալէքսանտրէթի ոստիկանութիւնը խիստ քննութեանց ձեռնարկած է եւ թուրք կառավարութենէն պահանջած անոր անցագիրը:

ՍԵՐՊԵՐՆ ԱԼ

Սերպիոյ կառավարութիւնը Թուրքիայէն ուղարկուած խաղողէն, չամիչէն եւ թուզէն սկսած է մեծ մաքս առնել, որով այդ ապրանքներուն Սերպիա արտածումը նուազած է: Իսկ յունականներէն՝ ոչ մէկ տուրք:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ

Անդրանի՛կ,

Թեւաւոր Ոգի, որ կը սաւառնիս հիմա մեր պատմութեան բոցավառ մթնոլորտին մէջ՝ իբրեւ համադրական խորհրդանիշը մեր հերոսական սլացքին՝ ողջո՛յն:

Կը բարեւենք քեզ, դիւցազուն, քեզմով բարեւելով մեր բոլոր ճակատներու եւ դրօշակներու մարտիկները՝ որոնք դրին իրենց մարմինը հացի պէս, դրին իրենց արիւնը գինիի պէս ու իրենց կանանչ կեանքը ձիթենիի պէս դրին, զոհաբերութեան խորաններուն վրայ:

Կանգ առ, Թեւաւոր Ոգի, մեր վրայ եւ ընդունէ մեր յարգանքը որ կը բարձրանայ ջահի պէս ու կը փոխուի պաշտամունքի: Քու հոգեկան եռեքտարակրակովդ նոխացած ու քու գաղափարականիդ տեսիլով յափշտակուած բոցամարդեր՝ այլ շրջաններու եւ վայրերու մէջ ընդունուած են իբրեւ կիսաստուած:

Մի՛ զայրանար մեր գովեստին համար:

Մենք քու անձդ չէ որ կ'ուզենք վերածել կուռքի: Քու անձէդ վեր ու քու հասակէդ վեր կը շարունակուիս դուն: Ատիկա խորապէս արդար Ազատութեան մը գաղափարականն է:

Ուրեմն, հանգիստ, Դիւցազն, համեստութիւնդ թող չնեղանայ:

Եւ թող չկարծեն ուրիշներ որ կը բանանք կամար, կը փռենք զորգ ու կը նետենք բրաբիոններ՝ ռազմիկի մը վրայ, հիացած կռիւներուն եւ անոնց մէջ հանդէս բերուած քաջութիւններուն:

— Գաղափարականը:

Դուն չեղար սովորական ռազմիկ, որ կ'ընէ խազմ խազմի համար, որ ասպարէզ ունի կռիւը:

Դուն, Անդրանիկ, խազմերդ ըրիր սրբօրէն, յանուն մեր ցեղին շունչին ու այդ շունչին ստեղծագործութեան:

Դուն աւազ Զինուոր, դուն վրէժի եւ ներողութեան Ասպետ, դուն հայ Իլիականի տիպար, դուն նոր Մամիկոնեան, խումբերու հրեշտակապետ, դուն վիշապաքաղ Վահագն, դիւցազո՛ւն,

Ու պահապանը մեր կեանքին ու ինչքին որ մեր Մշակոյթն է:

Հիմակ պարտք է որ քեզ առնենք մեր Մշակոյթին մէջ:

Ահա մեր կրօնքին մէջ ես դուն իբրեւ պաշտելի եւ լուսապսակ դիմագիծ: Սո՛ւրբ Անդրանիկ:

Ահա դուն մեր պատմութեան մէջ ես, իտէալացած հերոս: Կը սաւառնիս մեր պատմութեան երկաթագիր էջերուն վրայէն՝ իբրեւ ցեղին ծոցէն արձակուած հրեղէն ձիաւոր:

Ու դեռ կը սաւառնիս իբրեւ արծիւ՝ ժողովուրդին երգերուն մէջ:

Շապին – Գարա – Հիսարի արի արանց քաջաց ակումբէն սլացած նոր Սասունցի Դաւիթն ես, հազար իրական առասպելներու մէջ:

Ու ես, բոցաթաթախ վրձինով, կ'ուզեմ նկարել ոճաւորուած անձդ, հեծեալ ի վերայ փրփրերախ այրուձիոյ:

Ու քու պատկերդ պիտի ըլլայ հրաշագործ եւ պիտի բուժէ խուլ – համրերը, կոյրերը եւ բոլոր անդամալոյծները:

Դուն որ Ոգի բոցաթեւ ես եւ անմահ, պէտք չէ որ վերջացնես քու գործունէութիւնդ: Շարունակուէ մեր մէջ: Եկուր միացնել մեզ: Վաղը երբ ժամանակը իր ծիլերը արձակէ ու միջոցը լեցուի ծաղիկներով եւ պտուղներով՝ դուն կրկին պիտի երեւիս մեր մէջ, նոր անուն մը հագած:

Ես կը հաւատամ մեռելներու հրաշագործութեան: Դուն, Մեծ Ոգի, կրնաս գալ կրկին մեր մէջ եւ պիտի գաս, քանզի գործը շատ է այնքան: Մենք ողջերս զուրկ ենք քու բազմապատկուած ուժէդ: Մենք մանր հոգերէ ու մանր հաշիւներէ բռնուած գերիներ ենք:

Եկո՛ւր, Անդրանիկ, եկո՛ւր, քու տիեզերական եւ մարդկային ու ազգային լայնութիւնովդ: Եկո՛ւր, քու անդրշիրիմեան կենսունակութեամբդ եւ փիլիսոփայութեամբդ: Եկո՛ւր, մեր միլիոնաւոր նահատակներուն այն ուժովը, որմէ չօգտուեցաւ ցեղը, այն մեծ նախնիքին պատճառով:

Եկուր մեր մէջ եւ խաղաղանէ մեզ. քանզի մենք եղբայրական գործերէ հեռու, շատախօսութեան վարդապետներ ենք ու յանախ անշահ ու վնասաբեր: Շաչեցուր խաղաղանդ եւ մարզէ մեզ քալել Միութեան մեծ փողոցէն:

Երբ մենք ներքին կռուի մէջ ենք եւ թունաւոր սուրեր քաշած իրարու դէմ, զա՛րկ, ու գետին թափէ մեր զէնքերը: Զա՛րկ այս անգամ մեզի, Անդրանիկ: Զա՛րկ, անխնայ զա՛րկ: Օրհնեալ է ու փառաւորեալ քու հարուածդ: Զա՛րկ:

Տե՛ս, բոլոր քաղաքներէն կ'ելլեն անսուրբ մուխերը մեր վէներուն:

Հեծիր Բեզասիդ վրայ ու լուսեղէն սուրդ, կայծակներու խուրձի պէս, մերկացուր. եւ թող սմքին հրեշտակապետիդ առջեւ բոլոր փուճ սուլիչները, բոլոր փոքրոգի զրպարտութիւնները, բոլոր անլուսարձակ վհնաքանութիւնները: Անդրանիկ, զա՛րկ:

×

Ահա կը տեսնեմ քեզ, ո՛վ Հայր Զօրական, ո՛վ ձիաւոր Հայկազուն, ահա կը տեսնեմ կրակէ կերպարանքդ...

Կը տեսնեմ քեզ. սուրբ Զօրավարի պէս ես դուն ու ձիուդ պայտերուն տակ ամպերը կ'որոտան ու շանթերը կը շաչեն ու երկինքը կը բռնկի:

Ի՛նչ գեղեցիկ, եւ ի՛նչ զօրաւոր ես դուն: Նման ես դուն Գէորգ ու Սարգիս սուրբերուն: Ահեղ ես եւ մեծահոգի: Պաշտելի ես դուն այդպէս, շիկացած կիսաստուածի պէս, այդպէս բոցահեւ երիվարիդ վրայ, այդպէս աստեղածուփ աչքերով, այդպէս մանիշակագոյն լոյսերու մէջ, մանիշակագոյն լոյսերու մէջ, լոյսերու մէջ...

Ու ի՛նչ գեղեցիկ է բանակդ, լուսավառ զրահներու մէջ, բոլոր մարտիկներուդ վաշտերը այդպէս եռեւդ, գիսաւորներու պէս...

Ահա երկինքը որ կը տրոփէ ծանր ալեկոծութիւնով...

Ի՛նչ հրաշալի է այդպէս: Հայոց պատմութեան մէկ դափնեենոն էջն է պատկերադրդ:

Ահա այրուձիդ որ կը ցցէ պարանոցը՝ նաշակելու համար աստղերու գարին: Անիկա կանգնած երկու ոտքերու վրայ: Իր պայտերը ադամանդակուռ:

Դուն անոր վրայ լուսեղէն աշտարակի պէս ես:

Ու կը քալէ թափօր բանակդ: Ահա շարքը մարտիկներուդ. — Ահա անյիշատակ «Աւօ»ներ, «Գեւօ»ներ, «Կարօ»ներ, «Կիրօ»ներ ու «Սերզօ»ներ...

Եւ ահա Մասիսը,

Դուն անոր վրայ ես, Անդրանիկ, արեւածին մեծ Զինուոր,

Ահա Արշալոյսը որ կ'ըլլայ շրջանակը քու եւ քու բանակիդ ահեղ պատկերին...

Ահա ձիւները, Մասիսի ձիւները որոնք Արեւ կը խմեն ամբողջ երկարութիւնով ու ամբողջ լայնութիւնով: Ահա ձիւները որ կը գունաւորուին նախշուն լոյսերով: Ահա Մասիսի վրայ կապոյտը, կարմիրը ու նարնջագոյնը:

Հսկայ Արարատը հագած է լայնածաւալ հայկական Դրօշակը:

Անդրանիկ, կը լքես նժոյգդ ու կը թռչնանաս ու Դրօշակին գլուխը կը թառիս իբրեւ ոսկեղէն Արծիւ...

×

Թռի՛ր, թեւածէ՛ մեր վրայ, Անդրանիկ, այլասերման ու փախուստի այս շրջանին՝ թափահարէ քու հրաշագործ ու ոսկեձոյլ ծիծերդ ուժգի՛ն, ուժգի՛ն...

Թռի՛ր, թեւածէ՛ մեր վրայ, որ դեռ երգենք խմբովին.

«Իբրեւ արծիւ սաւառնում ես լեռ ու ձայր,
Թնդացնում ես երկինք գետին տենչավառ»,
Անդրանի՛կ...:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԶՐՈՅՑ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ ՀԵՏ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՕՏԱՐ ԿԵԱՆՔԷ

Սիրելի Միրզա Սամուէլ Ցորդանանեան. *Նամակներդ կը տեղան մեղադրանքի տարափը թափելով գլխիս: Մեղքը իմս չէ եթէ սկսած եմ ուշացնել մեր «խօսք ու զրոյց»ը: Նիւթ չունիմ, Միրզաջան, այո՛, նիւթն է պակասը:*

Տարիներէ ի վեր ա՛լ գոց բրած էք մեր կեանքին շատ մը պատկերները: Հանդէսի մը յայտարարութիւնը կարդացի՞ք, կրնաք հող շարադրել նկարագրականը, ի՞նչ պէտք ունիք ինծի, ճանչնալու համար «Տաղանդաւոր»ներ, «յայտնի»ներ, «բուռն ծափահարութիւն»ներ եւ վերջապէս «զէվզէկ»ութեան այն բառացանկը զոր չմոռցանք մեր հետ բերել Պոլիսէն:

Որոշած եմ հետեւիլ խորհուրդիդ: Քիչ մըն ալ տեղական օտար կեանքի անցուդարձէն խօսինք:

Նոյեմբերի մէջ հանդիսաւոր բացումը կատարուեցաւ Փարիզի Համալսարանի բոլոր ճիւղերուն, Սորպոնի բեմերուն, Հայ Գրական Ակումբին, Ֆրանսական Ակադեմիային եւ Հայկական...: Մոռցայ որ միայն օտար կեանքի մասին էր մեր զրոյցը:

Համալսարանի բացման հանդէսը տեղի ունեցաւ Սորպոնի մեծ սրահին մէջ: Իրական մեծութիւններ, մտքի հոյակապ տիտաններ սեղմեցնելու չափ «մեծ» եւ պատմական սրահը: Տեսակ մը համաշխարհային խորան ուր այդ օրը Մտքի վեց-եօթը քուրմեր — Ամերիկեան, Ճափոնական, Շուէտական, Սպանիական եւայլն. համալսարաններէ — եկած էին ծնրադրելու եւ նոր աստիճաններ ստանալու:

Խօսուեցան ութը ճառեր: Այո՛, ութը ճառեր, բայց սարսափելու պէտք չունիս, բեմը հայկական չէր: Առանց բացառութեան բոլոր ճառերը գրաւոր էին: Խօսողները, այլ եւ այլ «ֆաքիւլթէ»ներու բարձրագոյն աստիճանին վրայ կեցած հեղինակութիւններ, կարդացին փոխանակ ճառելու: Եւ երբ կը կարդային, ինքնիրենս կը կրկնէի հայ թերթերու մէջ յաճախ տեսնուած սա տողը. — «Պարոն կամ ընկեր այսինչ մէկ ժամէն աւելի տեւող կուռ եւ հմտալից ճառով մը ի վեր հանեց...»:

Առաջին ուղերձէն վերջ ձեռք առի ժամացոյցս: Իւրաքանչիւրը տեւեց հինգէն եօթը վայրկեան: Սորպոնի Վերատեսուչին ճառը բացառաբար երկար, նուիրուած էր ֆրանսական Մտքի եւ Մշակոյթի վերլուծման: Տեւեց... տասներկու վայրկեան:

Իրաւ է որ «կարդացուած» ըլլալով, այս ճառերը կը կորսնցնէին իւրաքանչիւր բառէ վերջ «ը՛ը՛»երու, «այսինքն»ներու, «որովհետեւ»ներու եւ «ըսել կ'ուզեմ որ»ներու հաճոյ առաւելութիւնը, բայց նորէն ո եւ է հայ ունկնդիր պիտի մեղքնայ ֆրանսական Մտքի այս մեծ վարպետները: Հազա՛ր մեղք իրենց: Եթէ մեր ճառախօսներէն քիչ մը դաս առած ըլլային, նախ «ժամէն աւելի» խօսելու գաղտնիքը սորված կ'ըլլային եւ երկրորդ՝ չէին կարդար իրենց ըսելիքը: Կը ճառէին, որպէսզի արտասանուած իւրաքանչիւր բառ կորսնցնէ իր արժէքը անվերջ կրկնութիւններու մէջ, որպէսզի հանդէսներու յայտագիրները կիսատ մնան, որպէսզի մարդիկ ձանձրոյթէն յիմարացած խելայեղ ծափահարեն վերջաւորութիւնը որ իրենց փրկութիւնն է, վերջապէս, որպէսզի յաջորդ օրը գրուի «մէկ ժամէն աւելի տեւող.. եւայլն»:

Երբեմն ներկայ կ'ըլլանք ծիծաղելի տեսարաններու ալ, «հայկական ճառախօսի» պատճառաւ: Հրաւիրուած կ'ըլլան մէկ-երկու օտար հիւրեր, գրագէտ, գիտուն, ծերակուտական թէ երեսփոխան, որոնք իրենց ըսելիքը կը կարդան, կարճ, խնամուած, ազդու: Անոնց քովն ի վեր կը բարձրանայ «ճառախօս»է վարակուած մեր սիրելին: Պոռալ, կանչել, օդը — խե՛ղճ, անմե՛ղ օդը — ծեծել, կէս ժամ, ժամ մը, ժամու կէս... եւ դեռ կրկնուելու վրայ են «այսինքն»ները, «ըսել կ'ուզեմ»ները: Կը զգաս որ մարդը փաթթուած է իր խօսքերուն ցանցին մէջ, կը ճգնի դուրս գալ, ծայրը գտնել, ելքը բռնել, կը դառնայ, կը պտտտի, կը գալարուի, կը պոռա՛յ... ինքզինքէն ելած, թերեւս իր անել դրութենէն ազդուած...:

Սիրելի՛ Միրզա, պիտի հարցնես, գիտեմ, «Ախր Փարիզ ապրո՞ւմ էք թէ ոչ: Չէք կարող օրինակ վերցնել ձեր հարեւաններից: Էտ ինչ յիմար յիմար դուրս էք տալի, դա խօ՞սք ա թէ ամերիկեան ծամոց, մէ ժա՞մ, ա՛յ տներդ չքանդուի...:»

Ըսէ որքան կ'ուզես: Նոյնն է ամէն տարի, ամէն ձեւ, ամէն հանդէսի: Իմ մասիս զատած եմ լաւագոյն դարմանը: Որոշած եմ չերթալ ոչ մէկ տեղ ուր ճառախօսի վախը կայ: Կը կարդան՝ կ'երթամ, կը խօսին՝ չեմ երթար:

Կարծեմ, սիրելի՛ բարեկամ, քիչ մը շեղեցայ մտադրութենէս՝ խօսիլ օտար կեանքի վրայ: Սամիջա՛ն, աս ալ հայկական ճառախօսի երեւոյթներէն մէկն է, իրաւունք ունիս կասկածելու որ, վարակուած եմ: Վարակուած ենք, ամէնքս ալ, խօսք չկայ:

Արդ՝ Սորպոնի սրահին բեմը եւ դասը գրաւուած էր գիտութեան աստիճանաւորներով, հարիւրաւոր պատկառելի մարդիկ, իրենց ճիւղերը որոշող գոյնզգոյն վերարկուներով:

«Արդեօ՞ք» մտածեցի, եւ այս մտածումն ալ հայկական հիւանդութիւն մըն է «արդեօք հայ մը կա՛յ իրենց մէջ»: «Կարելի չէ», պատասխանեցի ես ինծի յուսահատօրէն: Եւ այս յուսահատութիւնն ալ սկսած է հայկական դառնալ:

Երկու օր վերջը կ'իմանայի, բոլորովին դիպուածական կերպով, թէ համալսարանի բացումին, որ Մտքի համաշխարհային պաշտամունքի երեւոյթը կ'առնէ ամէն տարի, կը մասնակցէր նաեւ հայ փոքրիկ ցեղը: Երիտասարդ հայ փրոֆէսոր մը, օրէնսգիտական ճիւղէն, երկու տարիէ ի վեր Սորպոնի մէջ դասախօս կարգուած է եղեր: Ի՞նչպէս կ'ուզէիք որ գիտնայինք իր մասին, երբ ոչ «կը ճառէ երկու ժամէ աւելի...», ոչ ալ կուգայ լսել մեր «մեծատաղանդ»ները:

Անվերապահ կերպով կը մեղադրեմ զինքը հայ կեանքէն հեռու մնալուն համար: Մանաւանդ որ, ինչպէս տեղեկացայ, ստացած է մաքուր հայկական կրթութիւն եւ լաւ Հայ է:

Բայց լաւագոյն է, սիրելի Միրզա, մեղադրանքը խորացնելէ առաջ, անգամ մը տեսնել զինքը: Ըլլայ թէ ուխտած ըլլայ ինքն ալ, հեռու փախիլ «ճառախօս»ով վարակուած սրահներէ:

Այդ մտածումը աւելի ամրացաւ մէջս, երբ անցեալ օր թերթի մը մէջ կարդացի մրցանիշ մը «ճառախօսի»ի:

Մինչեւ հիմա գիտէինք «մէկ ժամէ աւելի տեւող» բանաձեւը: «Համակրելի» մը յաջողեր է «երկու ժամէ աւելի տեւող կուռ եւ հմտալից ճառով մը...» թմրեցնել քանի մը հարիւր հոգի:

Եթէ ծիծաղելի դառնալու հեռանկարը չի սարսափեցներ ձեզ, գոնէ գութ ունեցէք անմեղ ունկնդիրներու վրայ, որոնք որ եւ է գէշութիւն չեն ըրած ձեզի, սիրելի «ճառախօսաւոր»ներ:

Ի՞նչպէս մեղադրեմ Սորպոնի հայ դասախօսը, առանց գոնէ անգամ մը զինքը մտիկ ընելու:

Սիրելի Միրզա: Ցը՛:

Պիտի ջանամ աւելի եաք մեր զրոյցին նիւթ ընտրել միմիայն օտար կեանքի պատկերներ, ինչպէս այսօրուանը:

ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ

ԾԻԾԱՂ

ՔԱՋՈՒԹԻՒՆ...

— Շատ կը ցաւի կոր ակռաս:

= Եթէ իմ ակռաս ցաւի՝ կը քաշեմ:

— Հը՛, եթէ քո՛ւ ակռադ ցաւի՝ ե՛ս ալ կը քաշեմ...

ԴԱՍԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

— Երբ ձեր կինը գողութիւն կ'ընէր, կ'երեւի դուք ալ կ'օգնէիք:

= Ես իմ պարտականութիւնս կը կատարէի կնոջս հանդէպ: Ամէն պարագայի մէջ, ստիպուած էի իրեն օգնել եւ պաշտպանել:

ԲԺԻՇԿԸ՝ ՅԱԿՈԲԻՆ ՈՐ ՀԻՒԱՆԴ ԷՐ

— Լեզուդ հանէ նայիմ, տղաս:

= Չեմ կրնար, տօքթէօր:

— Ի՞նչ ըսել է չեմ կրնար, լեզուդ բերանդ չէ՞:

= Բերանս է, բայց քանի մը օր առաջ երբ լեզուս կը հանէի, հայրիկէս ծեծ կերայ:

ԴԱՍԱՐԱՆԸ

Նախագահը (45 տարեկան կնոջ մը).

— Քանի՞ տարեկան էք:

Կինը. — 27 մտայ:

Նախ. — ... Քանի՞ տարիէ ի վեր:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՔՈՅՐԵՐՈՒՍ

Բ.

Սիրելի Նուարդ,

— «Եկո՛ւր որ հայերէն խօսինք», խնդրեց այն դժբախտ մայրիկը, երբ կը բաժնուէինք: Եւ այնքա՜ն անկեղծ ու խոր կարօտով մը:

Մեր բոլոր ողբերգութիւնն էր որ կը խօսէր օր մը բերնովը:

Երբ մեր տեղերուն վրայ կը գտնուէինք, նոյն իսկ մեր հայրենիքէն դուրս, մեր ծննդավայրերուն մէջ՝ կրնայի՞նք անդրադառնալ թէ օր մը հայերէն լեզուն լսելու կարօտը պիտի ունենանք:

Մեր թափառումներուն տասը տարին լրացաւ եւ օտար երկիրներու մէջ Հայը ամէն լեզու լսեց ու կը լսէ, բայց ո՛ւր ալ գացինք՝ միայն հայերէնն է որ հնչեց մեր տուներուն մէջ թէ դուրսը մեր հայ բարեկամներուն եւ ծանօթներուն հետ: Եւ միշտ ալ նոյնը պիտի ընենք բնականաբար: Ու մեր փոքրիկներուն երբեք չենք ներեր որ մեզի հետ հայերէնէ տարբեր լեզու մը խօսին, թէեւ շատ ծնողքներ կորսնցուցեր են իրենց ազդեցութիւնը եւ ցաւելով հանդերձ չեն կրնար պարտադրել որ իրենց զաւակները իրարու հետ եւս հայերէն խօսին: Չեն կրնար հակազդել արտաքին անխուսափելի ազդեցութիւններուն, ինչպէս օտար դպրոցները, օտար ընկերները, խաղերու եւ խաղալիքներու անունները եւ ուրիշ ուժեղ ազդակներ:

Այո՛, գիտակից դասը կ'ուզէ հայերէնը լսել միշտ իր շուրջը: Բայց եւ այնպէս հետզհետէ աւելի կը խոշորնայ վերահաս սոսկալի աղէտը որ եօթնգլխեան վիշապի պէս կը սուրայ դէպ ի մեզ: Եւ այս բնորոշումը միշտ աւելի զգալի դառնալով՝ անոր աստուած վիշտն ալ աւելի կը խորանայ, քանի կ'անցնին օրերը:

Երբ Պուքրէշ, ամրան տաք իրիկուններէ կը նստէինք Յ. փողոցի մեր տան առաջը, դէմի ընդարձակ պարտէզին հսկայ աքասիաներու զովութիւնը վայելելու համար, փողոցն ամայացած կ'ըլլար արդէն եւ այլ եւս ցանցառ էր իրենց ճամբէն դարձողներու թիւը: Ու մայրս կ'ըսէր յաճախ, տխուր չեշտով մը.

— Այս ի՜նչ տեղ է, հայերէն խօսող մը չանցնիր:

Շատ անգամներ լսած եմ նոյնը երբ որ եւ է տեղ մը պտոյտի կ'երթայինք: Կ'ըսէի որ օտար երկրի մէջ ենք, բայց կ'երեւի թէ չէր ուզեր հաւատալ թէ առանց հայերէնի կարելի է ապրիլ աշխարհի վրայ: Եւ եթէ օտարներու բազմութեան մէջ պատահմամբ հայերէն խօսող մը անցնէր՝ կ'ուրախանար եւ հարազատ մթնոլորտի մէջ կը զգար ինքզինքը: Բարեբախտաբար Հայաշատ կեդրոն էինք ինկած և միշտ բարեկամներով շրջապատուած:

Այդ շրջանին դեռ այսքան զգալի չէր վտանգին մեծութիւնը: Նոր էինք ցրուած գաղութներուն մէջ եւ մեր վիճակի բարելաւման յոյսը տիրական էր դեռ, նոյն իսկ մինչեւ երկու տարի առաջ: Բայց երբ իրմէ ալ բաժնուեցայ, անկէ որմէ մայրենի լեզուիս առաջին թոթովանքներն էի սորվեր, անկէ որմէ «հայր, մայր» — առաջին եւ պաշտելի բառերն էի սորվեր, ու յանկարծ մեծ որբ մը մնացի կեանքի անապատին մէջ, եւ մանաւանդ երբ ինկայ աւելի դէպ ի արեւմուտք, այն ատեն միայն զգացի սպառնացող վտանգի ահեղ չափը:

Եւ հայ մայրերու տրտունջն աւելի խոր հնչեց սրտիս:

Դարձեալ Հայաշատ շրջանի մէջ եմ եւ դուրսը միայն կը լսեմ օտար բարբառը: Բայց այստեղ շատ աւելի չեշտակի կ'իջնէ օտարութեան ճնշումն ու աւերը:

Սիրելի՛ Նուարդ, խորհէ՛ որ հայ փոքրիկները իրարու մէջ ֆրանսերէն կը խօսին եւ Ֆրանսացիի մը պէս, մինչ Պուքրէշ եւ Կոնստանցա, ինչպէս եւ ուրիշ Հայաշատ քաղաքներ, բնաւ չպատահեցանք փոքրիկներու որոնք իրարու հետ հայերէն չխօսէին: Հոն հայ դպրոցը կեցած է իր 2—300 աշակերտութեամբը, իր հայ ուսուցչական կազմովը եւ իր եկեղեցիովը. դպրոց ու եկեղեցի մէկ բակի մէջ. խակա՜ն հայ կեդրոն մը եւ ուր մարդ լիովին հարազատ կը զգայ ինքզինքը:

Իսկ այստեղ հակապատկերն է: Բընազդօրէն զգալու սահմանն անցած է շատոնց եւ արդէն բաց աչքերով կը տեսնես որ ամէն օր բան մը կը խլուի քու էութենէդ, քու ազգային կենսական ուժէդ եւ վէրքը կ'արիւնի աղբիւրի պէս:

Անցեալները երկու փոքրիկ աղջիկներու պատահեցայ Անկէն՝ Paul Delinge *փողոցը: Սիրուն էին, թխահեր եւ գեղեցիկ աչքերով, Հայու կը նմանէին, խորհեցայ եւ յանկարծ* «viens ici, *Արշալոյս», ձայնեց փոքրը, հազիւ 5-6 տարեկան, եւ միւսը մօտեցաւ փոքրիկին: Հայերէն խօսեցայ իրենց հետ եւ շատ լաւ պատասխանեցին: Իրենց «Եղբայրս է», ըսաւ Արշալոյսը: Բայց հասակակից մանչուկ մըն ալ եկաւ: արդէն սկսան իրարու հետ ֆրանսերէն խօսիլ:*

Ուրիշ օր մըն ալ Félix-Faure *փողոցին վրայ տեսայ որ 3—4 տարեկան սիրունիկ աղջնակ մը գիրուկ փոքրիկ մարմինը տատանելէն կուգար խնդալով, ձեռքը* bobo *մը բռնած: Այնքա՜ն յանկուցիչ էր պատկերը: Երբ տեսաւ զիս, աջ ձեռքը երկարեց հեռուէն: Բռնեցի այդ կլորիկ թաթիկը եւ անունը հարցուցի: Չպատասխանեց: Ֆրանսերէն հարցմանս ալ չպատասխանեց: Ցետոյ կրկին հայերէն հարցուցի.*

— Պերճուհի է անունս, աս bobo*-ն Ցակոբիկինն է, ըսաւ եւ վազեց եղբայրիկին քով:*

Այնքա՜ն խոր հրճուանք մը զգացի այդ հայ անուններէն եւ այդ սիրուն աղջնակին հայերէնէն:

Սիրելի՛ս, դուք այդտեղ տակաւին չէք կրնար ըմբռնել այս հրճուանքիս իրական արժէքը եւ միայն ըսածիս է որ կը հաւատաք:

Որքան ժամանակ որ հայ խօսքը հնչէ՝ ցեղին ուժն արթուն է ուրեմն: Կը հնչէ արթուն, իր միակ զէնքը աւանդ յանձնելով հայ ծնողքներուն: Եւ անոնք գիտակից իրենց պարտականութեան՝ հայերէն կը խօսին իրենց զաւակներուն հետ, լաւ գիտնալով որ դուրսի աւերիչ հոսանքին դէմ եւ իրենց ազգային իրաւունքին եւ ազգային արժանապատուութեանը համար՝ միակ եւ միակ պատնէշն այդ է, — հայ լեզուն, հայ խօսքը եւ Հայու խօսքը: *Եւ հայ տունը, ուր որ ալ ըլլայ, մինչեւ վերջին կայանը՝ անառիկ բերդ մը պիտի մնայ նոր սերունդը պաշտպանելու եւ հայ պահելու համար:*

Եւ ո՞ր Հայն է որ այս նուիրական պարտականութիւնը չպիտի ստանձնէ եւ թողու որ Թունաւորուի ու մեռնի իր ցեղը:

Հայութիւնը փրկելու եւ պահպանելու համար չէ՞ քաղաքական որոշ իտէալ եւ լուրջ գործելակերպ ունեցող կուսակցութիւններու, հայրենակցական եւ երիտասարդական Միութիւններու, Ամերիկահայ, Ֆրանսահայ Կ. Խաչերու, Ռումանահայ, Պուլկարահայ եւ այլ Գթութեան Կ. Խաչերու, Հ. Մ. Ը. Մ.-ին, Դպրոցասէրին, Մխիթարեաններուն, մեր եղբայրակցութիւններուն եւ այլ ազգօգուտ Միութիւններու միակ նպատակը՝ այստեղ եւ կամ ուրիշ գաղութներու մէջ, աւելի կամ պակաս անուններով, իւրաքանչիւրն իր նպատակին եւ ուժին համեմատ ըստանձնելով բաժին մը:

Նոյնը չէ՞ նպատակը Մշակոյթի օրուան հանդէսներուն որ այստեղ եւ փառաւոր կերպով տօնուեցան, ի յարգանս հայ լեզուի փառքին եւ անոր պահպանման անձկութեամբը միայն:

Ի զուր չէ որ կ'երգեն եւ կը յուզեն մեր սիրտերը:

Իմ մայրենի՛ քաղցր լեզու,
Կեա՛ց անսասան, կեա՛ց յաւէտ:

Մեր «Մեծասքանչ» լեզուն դարեր շարունակ պահպանուեցաւ, պահուեցաւ վայրի հորդաններու ոտնահարումէն, բռնաւորներու հուրէն ու սուրէն, եւ ամէն անգամ աւելի եւս բիւրեղացած եւ յաղթական դուրս ելաւ անհաւասար պայքարէն:

Հիմա՞ է որ պիտի կորսուի եւ այն ալ այս քաղաքակրթութեան կեդրոններուն մէջ ուր՝ միշտ աւելի կը հըզօրին ազգային անհատականութիւնները՝ եւ հայ մայրերը պիտի թողուն որ կորսուի այս սուրբ աւանդը:

Բոլորս ալ գրեթէ ամէն օր ի՜նչ գո՜հ սրտով կը հետեւինք Հայաշատ տեղերու, նոյն իսկ քանի մը տուներ հայ միջավայրի մը մէջ սարքուած զանազան հանդէսներու նկարագրութեանց՝ միշտ արժանի յարգանքը մատուցանելու համար հայ խօսքին, հայ գրքին՝ հայութեան պահպանման գաղափարին: Եւ անոր համար եղած ամէն զոհաբերութիւններուն յարատեւութիւնը միայն կրնայ հաստատ երաշխիքը մնալ մեր ազգային գոյութեան պահպանման եւ մեր իրաւունքին տիրանալու միակ յաղթանակին:

Հայն ի՜նչ արժէք ունի առանց իր լեզուին: Չէ՞ որ օտարներն իսկ արհամարհանքով պիտի նային իրեն եւ երբ օր մը իր հայրենիքը երթայ՝ ֆրանսերէ՞ն, գերմաներէ՞ն, անգլերէ՞ն եւ կամ ռուսերէ՞ն պիտի խօսի հոն, Հայաստանի մէջ: Բայց որքան ժամանակ որ Հայը երգէ իր մայրենի քաղցր լեզուն՝ միշտ պիտի ապրի, եւ

...նոր պահպանման համար միշտ ալ պիտի մնան ու ամրանան բոլոր առողջ կազմակերպութիւնները եւ Միութիւնները, մինչեւ որ հասնինք մեր հարազատ տունը, մեր ազատ հայրենիքը։

Կը հարցնես թէ ի՞նչ հայ դպրոցներ կան այստեղ։

Ամբողջ Ֆրանսայի մէջ երկու հայ կրթարաններ միայն կան, Դպրոցասէրը եւ Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանը, երկուքն ալ թանկագին եւ որոնց վրայ կը գուրգուրայ Հայը. ինչպէս նաեւ քանի մը մանկապարտէզներ։

Այս բոլոր կենսունակ երեւոյթներուն մէջ սրտի շատ մօտիկ են նմանապէս հայերէնի դասընթացքները որոնք շաբաթը մէկ անգամ, հինգշաբթի կամ կիրակի օրերը՝ տեղի կ'ունենան Ֆրանսայի զանազան հայաշատ կեդրոններուն մէջ։ Մեր յառաջադէմ եւ իրական արժէք մը ներկայացնող տարրին նախաձեռնութեան եւ յամառ պատանքներուն շնորհիւ է անոնք ծնունդ առին վերջապէս, եւ ահա Ֆ. Հ. Կ. Խաչի, Դպրոցասէրի, Հ. Բ. Ը. Միութեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի եւ երբեմն տեղական ուժերու ջանքերով եւ օժանդակութեամբ բացուեր են այդ դասընթացքները, առ ի չգոյէ հայ դպրոցին։ Մաղթելի է որ գէթ ամէն տեղ ալ ըլլային անոնք եւ հայ մանուկը իր տունէն դուրս ելս, շաբաթը գէթ մէկ անգամ՝ լսէր հայ լեզուն եւ սորվէր հայ գիրքը եւ չկորսուէր ապագայի մեր միակ յոյսը։

Երկու շաբաթ առաջ, հինգշաբթի օր մը ներկայ եղայ Անկէնի հայերէնի դասընթացքին։ 25 — 30 հայ աղջիկներ ու տղաքներ, մեծ մասով փոքրիկներ, որոնց մէջ կան նաեւ մինչեւ 16 — 17 տարեկան աղջիկներ եւ բոլորը եկեր են հայ այբուբենը սորվելու։

Տպաւորիչ էր պատկերը եւ հոգեխռով։ Կարծես օտար լեզու մըն էր որ կը սորվէին...

Ինչպէս դժուար կը հնչէին ու կըսորվէին իրենց հարազատ լեզուն։ Իրենց շրթունքներուն ձեւն անգամ փոխուեր է եւ օտարի պէս կ'արտասանեն բառերը...

Թո՛ղ երթան եւ տեսնեն թէ ի՛նչ անձնուիրութեամբ հայ ուսուցչուհին կը մաքառի ուծացման ժանիքներէն խլելու համար հայ փոքրիկ սերունդը։ Անկարելի է չոգեւորուիլ կատարուած աշխատանքին մասին՝ երբ ֆրանսական դպրոցի մը դասարաններէն մէկուն մէջն է որ, ամէն հինգշաբթի, 2-3 ժամ հայերէն կը կարդան, կը գրեն, յառաջացածները կը պատմեն Քաջն Վարդանէն, Մեծն Արտաշէսէն ու Տիգրանէն, Վահագնէն, Աստղիկէն ու Անահիտէն, Սահակէն եւ Մեսրոպէն։

Յարգա՛նք հայ ծնողքին եւ յարգա՛նք հայ ուսուցչութեան։

Շա՛տ գործ ունինք ընելիք եւ պիտի ընեն ամէնէն նուիրական գործը։

Առանց անոնց ճիգերուն, կորսուած պիտի ըլլայ հայ նոր սերունդը, արմատազուրկ բոյսերու նման, մեզ համար անժպիտ եւ անգորով երկինքի մը տակ։

ԱՆԱՀԻՏ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«Բալու»

Ստուար հատոր մըն է այս, որ կը ներկայացնէ Բալուի «սովորոյթները, կրթական ու իմացական վիճակը եւ բարբառը»։ Հեղինակն է Յարութիւն քհնյ. Սարգիսեան։

Գեղեցիկ գործ եւ գնահատելի։ Եւ ի՜նչ համբերատար աշխատանք։ Ամբողջ գաւառի մը պատկերն է, որ կը տրուի չափազանց կենդանի։ Հեղինակը ինք իր ձեռքով պատկերազարդեր է բոյսերը, գործիքները։ Երբ խօսեր է երգերուն մասին, տուեր է նաեւ անոնց արեւելեան եւ եւրոպական ձայնագրութիւնը։ Վերջապէս չէ մոռցեր խօսիլ տուներուն շինութեան ձեւերուն, կարգ մը մշակութեանց եղանակներուն մասին։ Մանրամասնութիւններ, որոնք այնքան մեծ արժէք պիտի ստանան հետզհետէ։ Ափսո՜ս, որ մեր քահանաները միայն մեռելոցի ու պսակի մասին կը խորհին, բայց ահա քահանայ մը, որ անմոռանալի գործ մըն է կատարեր լռիկ մնջիկ։ Մեր քահանաներն են որ ամէնէն աւելի ծանօթ են գաւառներու բարքերուն, սովորութիւններուն, վերջապէս մեր հին կեանքին։ Անոնց պարտքն էր նստիլ ու գրել կորսուած հայ գիւղերու եւ քաղաքներու մասին։ Ու եթէ ուշ չէ, թող օրինակ առնեն այս համեստ քահանայէն, որ գլուխ հաներ է հսկայ աշխատանք մը։

Գիրքին մէկ մասը յօդուածի համար պատրաստուած ըլլալով, համաչափութեան պակաս կայ, բայց քննադատը կը ներէ այդ թերութիւններուն, ու կը թելադրէ, որ առիթով մը հեղինակը ամբողջացնէ կարգ մը պակասներ։

Ազատե՛նք մեր գաւառները մոռացութենէ։ Գրի առնենք մեր գաւառներուն կեանքը, օրինակ առնելով Սարգիսեան քահանային Բալու աշխատութիւնը։

Այս գիրքէն կ'առնենք հետեւեալ երգերը.—

Ելայ կայնա տեները,
Նայա կանանչ արտերը,
Ինչխա ախ ու վախ էրի,
Ձեյաւ փորուս տարտերը։

Էլլամ տենը ի՞նչ էնիմ,
Վարդ մանուշակ չորցնիմ,
Ես պուլպուլիկ հարս մըն իմ,
Մօրուօֆ արիկն ի՞նչ էնիմ։

Օվան Բալուայ փրթաւ հովը,
Տարին Թադկանց մնկէ կովը,
Թադիկ օղլի պատըդ ցածցուր,
Սառան մուրազին հասցուր։

Սառան ենտեր փողոցը,
Հայլին զարկեր կրծոցը,
Ախա կանչէ տըղոցը,
Ուսկա կուգաս, լծո՞ցը,
Ի՞նչ բան ունիմ քո ծոցը։

Եւ քանի մը անէծքներ.—

Պօյըդ պօսըդ վեր չելլայ,— էտիդ էռջիդ ջուր ըլլայ,— Ձեռքիդ տամարը չորնայ,— ճանն ըլլիս ու պատը փակիս,— չի ուտես՝ չի խնդաս,— կածկըլտուքի գաս,— կաշիդ կրծես,—մեռելի միս ծամես,— ձեռքդ քաշուի,— գլոխ գլխու չի տաս,—բամպըկով ջուր խմցընեն,— քօքըդ չորնայ։

Փիտոյեւի մասին

■■■

Մեր աշխատակիցը, Հ. Սարգիսեան, Թատերական իր քրոնիկին մէջ խօսեր էր, անցեալ շաբաթ, Փիտոյեւի մասին հայ տաղանդաւոր (Փիտոյեան) արուեստագէտին մասին, որ քանի մը տարիէ ի վեր կը խաղայ Ֆրանսական բեմերու վրայ, վերանորոգելով թատրոնը։ Ժամանակին, Ֆրանսացի քննադատները շատ խօսեցան Պիտոյեւի թատերախումբին մասին, որ տեսակ մը թատերական դպրոց է հիմա։

L'Intransigeantի մէջ, Edouard Beaudu կը գրէ Pitoëff et le phonokraphe խորագրին տակ.—

«Ձայնագիրի բարեկամներուն մէջ, մասնաւոր տեղ մը պէտք է տալ Փիտոյեւի։ Որովհետեւ մէկն է անոնց, որ, թատրոնին մէջ, գիտեն օգտագործել ձայնագիրը լաւագոյն կերպով։

Ճիշդ է, որ երկար ատենէ մը ի վեր ձայնագիրը կը գործածուի թատրոնին մէջ՝ արտայայտելու համար յետբեմեան աղմուկները։ Կամ յաճախ իբրեւ օժանդակ որոշ պահելու ստեղծման. Սակայն Փիտոյեւն է, որ առաջին անգամ ձայնագիրը կը դարձնէ գլխաւոր ազդակ մը, կամ աշխատակից մը ամէն ժամու։

Փիտոյեւ, Թաւալում (La Ronde) խաղին տասը պատկերներուն կը կցէ աւելի քան 15 եղանակներ,— ճավա, վալս, պիկին, թանկօ եւայլն։ Դուք կը լսէք Լիւսիէն Պուայէն, Րիշար Թոպէն, La Sonate à Kreutzerը, քանատական ժողովրդական երգ մը։ Հակադրութիւնները երբեք օգտագործուած չէին այսքան ճարտարութեամբ։ Կը հաւատամ, որ Փիտոյեւ օրեր անցուցած է ընտրելու համար այդ եղանակները։

Արդարեւ, ձայնագիրը ճիշդ իր տեղն է որ գտած է՝ նպաստելով մեծ ողբերգակին եւ բեմայարդարին, տեսարանի այն 10 փոփոխութիւններուն մէջ, զորս կը պահանջէ La Rondeը։ Նախ, հազիւ վարագոյրը բարձրացած, ձայնագիրն է, որ կը ստեղծէ մթնոլորտը, յետոյ կը մտնէ գործողութեան մէջ։ Իսկ միջտեսարաններուն ատեն՝ հաղորդակցութեան թանկագին միջոց մը, որ հանդիսականներուն այն պարծանքը կուտայ թէ գործողութիւնը կը շարունակուի առանց ընդհատումի, (ՅԱՌԱՋ.— Փիտոյեւ, ասկէց առաջ, միջտեսարաններուն ատեն՝ կ'օգտագործէր մթութիւնը նոյն այդ նպատակով)։ Օրինակներով խօսինք.— Երբ տեսարանը կը թաւալի ու կը ներկայացնէ պահ մը բանաստեղծէն, դուք կը լսէք Լիւսիէն Պուայէի երկու եղանակները, մինչ կտաւի մը վրայ կը տեսնէք, որ քաղցրայոյզ երգչուհին կ'երգէ խումբ մը փարիզցիներու առջեւ, գծագրուած աղուոր սրամտութեամբ մը»։

ԱՐՈՒԵՍՏԻՆ ԲՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

■■■

Մեր թերթին մէջ շատ է գրուած գրական քննադատութեան այն նոր դպրոցին մասին, որ կը վերլուծէ արուեստը ըստ հոգեբնախօսութեան օրէնքներուն։ Շատոնց լքուած է քննադատութիւնը որ «այսպէս ալ կ'ըսէ, այնպէս ալ», ըստ թերթին։ Մինչ արդի քննադատութիւնը կ'աշխատի մտնել արուեստագէտին հոգեբնախօսութեանը մէջ, որ անյեղլի օրէնքներ ունի իբրեւ déterminante։ Այդպէս է, որ Սէնթ-Պէօվ կ'ըսէր.— «Ինծի ներկայացուցէք բանաստեղծի մը առողջական վիճակը եւ ես ձեզի ճշդեմ իր գործերուն հիւանդ կամ առողջ նկարագիրը եւ ընդհանուր յատկանիշը»։

Վերջերս բժիշկները մասնաւոր հետաքրքրութիւն մը ցոյց կուտան արուեստի վերլուծումներու։ Եւ բժիշկ մըն է դարձեալ, Տօքթ. Ռոլան, որ, La Chronique Médicaleի մէջ, կ'ուսումնասիրէ Անտրէ Ժիտը, Ստեֆան Մալարմէն, Արթիւր Ռէնպօն, Պօոլէրը, եւ զանոնք կը դասաւորէ 3 խումբերու մէջ՝ ըստ իրենց զգայարանական կազմախօսութեան։ Այսպէս զգայարանքներն են, որ կը ճշդեն այդ բանաստեղծներուն արուեստին նկարագիրը.

1.— Արուեստագէտներ, որոնց ըզգայութիւնները կը հասնին անկախ ըզգայարանքներէ։ Այսպէս Հիւկոյի մէջ աչքը եւ ականջը անկախ են իրարմէ եւ հսկայօրէն զարգացած։

2.— Արուեստագէտներ, որոնց ըզգայութիւնները կը հասնին զգայարանքներէ, որ զօդուած են իրարու հետ կամ դաշնակցած։ Իրարու խառնուած։ Մալարմէ եւ Ռէնպօ։

3.— Արուեստագէտներ, որոնց ըզգայութիւնները կը հասնին զգայարանքէ մը, որ մեծապէս աճած՝ կը տիրապետէ միւսներուն վրայ եւ անդրադարձիկ եղանակով մը (réflexe) կը բանեցնէ միւսները։ Օրինակ՝ Պօոլէրը, որ քիթով կ'առնէր իր բոլոր զգայութիւնները։

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

«ԱՐՄԵՆԻԱ»

Պրիւքսէլի Հայ Տիկնանց Միութեան նախագահուհի Տիկին Նուարդ Միսիրեան նախաձեռնութիւնն ունեցած է վերակազմելու «Արմենիա» երկսեռ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ յայտնի երաժշտագէտ Վարդան Սարգսեանի։ Նոյն նպատակին շուրջ համախմբուած է արդէն Պրիւքսէլի եւ Անվէրսի երիտասարդ արուեստասէրներու խումբ մը։

Բայց աւելի մղում տալու համար այս ձեռնարկին, որ կոչուած է օտարին ծանօթացնելու հայ եկեղեցական ու գեղջուկ երաժշտութիւնը, Յանձնախումբը անգամ մը եւս կոչ կ'ընէ Պրիւքսէլի եւ Անվէրսի հայ գաղութի բոլոր անդամներուն, որպէսզի բոլորուին սոյն մշակութային ձեռնարկին շուրջ։

Կարդացէք եւ Տարածեցէք «ՅԱՌԱՋ»ը

Յիսուս.. գերմանացի է

Երբ յայտարարուեցաւ թէ գերմանացի է Աստուած, անհաւանելի չէր կարդալ թէ գերմանացի էր նաեւ Յիսուս։ Ոչ թէ անոր համար, որ գերմանացի Աստուծոյ մը որդին գերմանացի կը ծնի անպայման, այլ որովհետեւ Հիթլէրեանները այդպէս կ'ուզեն որ ըլլայ։

Լայփցիկի մէջ Հիթլէրեան ուսուցիչներու ընկերակցութեան կողմէ հրատարակուած է Voelkischer Kate chismus գիրքը, ի պէտս կրօնական ուսուցման։ Այդ հատորին մէջ գերմանացի կը յայտարարուի Յիսուսը։ Բայց աւելի կանուխ, 1905ին, գերմանացի ուսուցիչ մը, Րայմէր, հրատարակելով Ein Pangermanistisches Deutschland գիրքը, կը հաստատէր թէ գերմանացի է Յիսուս։

Թէ ի՛նչպէս, դուք ալ կարդացէք որ համոզուիք։

— «Եթէ Յիսուս գերմանական ծագում չունենար, պէտք է նկատել դիցաբանական ստեղծագործութիւն մը (mythe)։ Արդ ոչ ոք կրնայ պնդել թէ Յիսուս դիցաբանական ստեղծագործութիւն է, հետեւաբար Գերմանացի էր»։

Այս հրաշալի ապացոյցը կը զօրանայ գերմանացի գիտունին հետեւեալ գիտողութիւններով.— «Ասկէց զատ Յիսուս խարտեաշ չէ՞ր միթէ։ Կապոյտ աչքեր չունէ՞ր, մորթը վարդագոյն չէ՞ր։ Եւ այս նշանները գերմանական ցեղին յատուկ չե՞ն միթէ։ Եւ յետոյ իր անունն ալ կը հաստատէ, որ Գերմանացի էր։ Իր անուան առաջին վանկը, զոր Լատինները կը գրէին Jes, աղաւաղումն է գերմանական Ger վանկին, որովհետեւ r գիրը, ինչպէս յաճախ ձայնաւորով փոխարինուած է հին գրութեանց մէջ, ինկած է կամ sի փոխուած։ Երկրորդ վանկը, us, արական անուններու վերջաւորութեան յատուկ մասնիկ մըն է, որ համազօր է անգլիական man եւ գերմանական mann մասնիկներուն։ Հետեւաբար եւ բնականաբար Յիսուսին ճիշդ գրութիւնն է German, գերման։ Ասկէց աւելի որոշ բան կա՞յ»։

Ասկէց աւելի տխմար բան կա՞յ։

ՄԱՐԴԻԿ Կ'ԱՃԻՆ ՈՒ ԿԸ ՇԱՏՆԱՆ

Ժընեւի վիճակագրութիւնները կը հաստատեն, որ աշխարհիս բնակչութիւնը կ'աճի շարունակ։ Տարեկան 20 միլիոն։ Արդէն երկրի բնակչութեան թիւը կ'անցնի 2 միլիարը։ Ու մինչ մարդիկ կ'աճին, տնտեսական տագնապն ալ կը զարգանայ համեմատաբար։ Որովհետեւ քանի կ'աճին մարդիկ, կը զարգանայ նաեւ արդիւնաբերութիւնը, ընդհակառակն կը նուազի սպառումը։

Եւրոպա, որ փոքրիկ հողամաս մըն է՝ բաղդատմամբ երկրին միւս մասերուն, անոնցմէ շատ աւելի կ'աճի ամէն տարի։ Եթէ ընդհանուր աճումը 20 միլիոն է տարեկան, Եւրոպա կ'աճի 8 միլիոն։ Նախ անոր համար, որ մեծ թիւով գաղթականներ եկան Ռուսիայէն։ Սպանիա եւ Լեհաստան եւս աճեցան գաղթականներով։ Անգլիա եւ Գերմանիա գաղթական չառին։ Իտալիա ընդհակառակն գաղթական տըւաւ։ Երկու Ամերիկաները, որոնք 4 միլիոն գաղթականներ ստացան, 252 միլիոն բնակիչ ունին հիմա։ Իսկ Ասիա աճեցաւ 11 միլիոն, իր բնակչութեան թիւը բարձրացնելով աւելի քան 1100 միլիոնի։ Միւս կողմէ Ափրիկէ կը պակսի հետզհետէ։ 142 միլիոն իր բընակչութենէն կորսնցուցած է երկու միլիոն։ Եթէ քաղաքակրթութիւնը առողջապահութիւն պարգեւեց Խափշիկներուն՝ նուազեցնելու համար մահերու թիւը, անոնց երկիրը տարաւ նաեւ տնտեսական հոգը, ապրելու նեղութիւնները, որոնց դժուար կը տոկան սեւամորթերը։

Վերջապէս երբ մարդիկ շարունակ կ'աճին երկրի վրայ, երբ արդիւնաբերութիւնը շարունակ կը զարգանայ ամէն կողմ, տնտեսական տագնապը հետզհետէ աւելի մեծ սպառնալիք մը պիտի դառնայ ծնող մարդոց գլխուն, մանաւանդ քանի փակուած կը մնան սպառման երեք հսկայ շուկաներ,— Ռուսիա, Հնդկաստան եւ Չինաստան։

Ու եթէ սպառման նոր շուկաներ չգտնուին, այն ատեն սպառման նոր ահեղ միջոց մը, պատերազմը պիտի գայ լուծելու տնտեսական հոգերը, թերեւս «արիւն առնելու համար» շատ գիրցած այս աշխարհէն, ինչպէս կ'ըսէին ապադայապաշտները։

ԿՐԷՄԼԻՆԻ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆԸ

■■■

Այս ամառ տենդագին յառաջ տարուեցան Կրէմլինի պալատին վերաշինական աշխատութիւնները։ Առաջին առթիւ նորոգեցին պարիսպներն ու աշտարակները, զոր շինած էր Իտալացի ճարտարապետ մը, Ա. Ֆիորավանթի, ԺԶ. դարուն, Իվան Գ.ի օրով։ Նորոգութեանց ատեն երեւան հանուեցան հին ամրութիւններ, որոնք կը մնան Իվան Ա.ի — ծանօթ նաեւ Կալիտա անունով — օրէն, ԺԴ. դար, երբ փայտով էին շինուած Կրէմլինի պատերը։ Այդ պատերուն վրայ կան որմածակեր, վանդակորմով փակուած։

Կրէմլինի աշտարակները զարդարուած էին ճերմակ քարով։ Շինութեան այդ հին ձեւը պիտի պահպանուի նորէն։

Ներկայիս կը վերանորոգուին այն յիշատակարանները, որ կը մնան 15րդ, 16րդ եւ 17րդ դարերէն, այսպէս Ուսպենսկիի եկեղեցին (1480), Արխանկելսկիի եկեղեցին (1508), Պլագովեշչենսկիի եկեղեցին (1490), Մեծն Իվանի զանգակատունը (1600), ուրկէ Նափոլէոն եւ իր մարաջախտները դիտեցին Մոսկուայի համայնապատկերը, 1812ին։

Բոլոր այս վերանորոգութիւնները կը կատարուին հսկողութեանը տակ Վինոգրադով եւ Սուխով ճարտարապետներուն, որոնք մասնագէտ են հին յիշատակարաններու վերանորոգութեան գործին մէջ։

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«ՇՐՋԱԳԻԾԷՆ ԴՈՒՐՍ» (Périphérie), Ֆ. ԼԱՆԿԻ

■■■■■■■■

Պատերազմէն վերջ իրապաշտ թատրոնը կորսնցուց իր հմայքը։ Նորագոյն թատերագիրներ, քիչ մը ամէն երկրի մէջ, անիշխանական խարխափումներու ենթարկուեցան։

Չեխ թատերագիր Ֆրանցիշէք Լանկիի «Շրջագիծէն դուրսը» այդ հոգեբանութեան յատկանիշները կը կրէ։ Ֆրանցիշէք ազդուած է եւ՛ Օսկար Ուայլտէն եւ՛ Տոստոյեւսքիէն եւ՛ Է. Զոլայէն։ Ինչո՞ւ չըսել նաեւ Շէյքսփիրէն։

Լաւ գրուած մելոտրամ մը որուն մէջ պատկերներ կան յաջող կատակերգութիւնով։ Իրապաշտ տեսարաններ, «Ազատ թատրոն»ի լաւագոյն օրերէն մնացած։

Առնուած տարած են զինքը մինչեւ խորհրդապաշտ ոլորտներ, անցնելով ոճիրէ, ողբերգութեան քարուտ ճամբաներէ սիրոյ բարձունքները՝ անկէ իջնելով քարայրները, արդարութիւն փնտռելու համար...։

Այս թատերախաղը անպայման ազդուած է շարժանկարէն եւ դրած անոր արագութիւնը, պատկերներու առատութիւնը եւ նուագը որպէս կշռոյթ իսկ լռութիւնը որպէս նուագ...։ Առաջին պատկերը իրապաշտ կեանքն է, լաւ նկարուած՝ բայց Անթուանի օրերէն թարմացած։ Տեսարանը կը ներկայացնէ հին շէնքի մը ձեղնայարկը, ուր կ'ապրի Աննա անունով պոռնիկ մը։ Յանկարծ կը ներկայանայ բանտէն նոր ելած Ֆրանցը։ Անձրեւը կատաղօրէն տխրութիւն կը մաղէ։ Ֆրանց իր ընկերները կը փնտռէ։

Ատենօք հոն կը բնակէին մասգործ Պարպոքան եւ կաղ Թօնին, որոնց համար բանտ մտած էր ձախորդ փոխադրութեան մը պատճառաւ։ Անոնց մեղքերը ինք քաւած էր։ Ֆրանցն ազնիւ հոգի մը ունի, կըրակոտ խենդի մը միամիտ հոգին։ Աննա զայն յաճախորդի մը տեղ կը դնէ եւ սակայն տարբեր զգացումներ կ'արթննան երկուքին ալ դառնացած սրտերուն մէջ։ Իրար յանկարծ կը սիրեն եւ կ'ուզեն ապրիլ միասին։ Ֆրանց այդ պոռնիկին մէջ սիրող կինը կը գտնէ ու կը տեղաւորուի, Տեսարանը հոս սքանչելի է մելոտրամի մը բովանդակ երանգը կը ստանայ, բայց կարճ կը տեւէ, տպաւորութիւնը կ'ըլլայ վաղանցիկ,

Աննայի տխուր կեանքին մէջ լուսաւոր գիծ մը կը դառնայ Ֆրանց որ սրճարանի մը անկիւնը կը գտնէ իր երկու ընկերները եւ կը պահանջէ անոնցմէ իր գոյքերը։ Հագուստները ծախած ու խմած էին։ Մանաւանդ սմօքինկը, ճերմակ շապիկն ու լուստրին կօշիկները որոնցմով հպարտ եղած էր իր պարողի արհեստը գործադրած ատեն։ Ընկերները կը խոստանան ճար մը ընել։ Ֆրանց կը համակերպի ճակատագրին։ Ետքը կը վերադառնայ ձեղնայարկ ու դէմ դիմաց կ'ելլէ իր հաժանուհիին մէկ յաճախորդին հետ։ Հարուստ մը որ Աննային մօտ եկած է գտնելու մտերիմ պահերու հեշտանքը։ Ֆրանց յանկարծ նախանձի սոսկալի նոպայի տակ վէճի կը բռնուի այդ վաւաշոտ մարդուն հետ։ Զիրար կ'անարգեն։ Յաճախորդը կը կարծէ որ ծուղակի մը մէջ է։ Ֆրանց կատաղութեան մէկ րոպէին, աթոռին մէկ ոտքովը կը հարուածէ եւ զայն ակամայ կը սպաննէ։

Խաղը վարպետի գրչով մը տարուած է, տիպարները ճշգրիտ ցուցադրուած եւ խիկական տրամը հոս է որ կը սկսի։ Դիակին առջեւ Աննա սարսափէն կը դողայ, նմանապէս Ֆրանց։ Շուտով սակայն պաղարիւնը կը գտնէ։ Կամովին չէ որ գործած էր այս ոճիրը։

Անմեղ է ինք։ Կը մտադրէ դիակը փոխադրել կիսաւարտ տան մը գետնին վրայ, կը զետեղէ զայն քարի մը կողքին եւ ոստիկանները կը կանչէ որպէս թէ սպաննուածը ինք երեւան է հանած։ Ոստիկաններէն մին կը ճանչնայ դիակը։ Ճարտարապետ Իրպանն է, յաճախ զինք տուն տարած է գինով վիճակի մէջ. ուրեմն կրնայ անձնասպան եղած ըլլալ։ Ֆրանց ազատուած է, պատահարը դասաւորուած որպէս գինեմոլի մը արկածը։

Ոչ ոք կը ցաւի այդ սրիկային կորուստին համար. ո՛չ իսկ իր կինը, որ կը շնորհաւորէ Ֆրանցը ու կը վարձատրէ զայն ամուսնոյն հագուստները եւ զօհարեղէնները տալով։ Ի՞նչպէս երջանիկ չըլլար անոր այրին որ կը ժառանգէր իր մլատ ամուսինէն ահագին հարստութիւն։ Ֆրանց ուրեմն ո՛չ մէկ խղճի խայթ զգալու պատճառ ունի։ Աննայի հետ պարողի իր հին արհեստը ի գործ կը դնէ. կը հարստանան, յաջողութիւններ կ'ունենան։

Կեանքը ճակատագրականօրէն կը ժպտի Ֆրանցին։ Եւ սակայն տարօրինակ խղճի խայթ մը զինք կը տանջէ եւ կը ճնշէ իր բովանդակ էութեան վրայ եւ կ'արգիլէ հանգիստ վայելել կեանքը։ Եւ հոս է որ խաղը կը խորանայ, անհատին ներքին անստոյգ եւ երերուն ալիքները կը ծփան։ Ֆրանց կ'ալեկոծի անմոռնելի սարսափի մը մէջ, հոգին վերիվայրումներ կ'ունենայ եւ իր ոճիրը փոթորիկի մը պէս կը հարուածէ զինքը։ Երջանկութիւնը, կեանքի յաջողութիւնը, Աննային խորունկ սէրը չեն բաւեր հանդարտեցնելու այս միամիտ տղուն ենթագիտակցական ալեկոծ աշխարհը։ Պահանջը կը զգայ խօսելու. պատմելու։ Նախ իր երկու ընկերներուն կը բացուի։ Զինքը կը նախատեն։ Կը լռէ։ Աննան իր բովանդակ սիրովը չի յաջողիր զայն հանդարտեցնել։ Օրեր վերջ կը հանդիպի ծերուկ եւ աղքատ թափառաշրջիկի մը, նստարանի մը վրայ, գիշերով եւ լուսնի լոյսով կը խօսին։ Մարդը դատաւոր եղած է եւ գինովութեան պատճառաւ ճամբուած, անկումէ անկում հասած դատարկապորտի վիճակին։ Իր խղճին համաձայն դատած է մարդիկը առանց օրէնքին նայելու եւ հիմա որ կը շրջի կէս-անգիտակից եւ կէս-գինով քաղաքին մութ անկիւնները կամ ծառերուն տակ՝ դիւային խնդուքով եւ այլանդակ շաղակրատութիւններով, Ֆրանց կը մօտենայ, բայց կը վախնայ բացուելու։ Ցաւը այլեւս կոտտանքի մը, սարսափահար վէրքի մը պէս կը հալեցնէ խեղճ տղան։

Ֆրանցի ցաւը շատ խոշոր է իրեն համար։ Պարպուելու, ազատուելու անհուն պահանջը զինք կը գալարէ։ Չեխ հեղինակը հոս կը փոխէ շեշտը, Քօմիք ժայթք մը կուտայ խաղին, ողբերգութեան առջեւ նոր ցնցում մը պէտք է տալ Թրաժէտին զինք կը սարսափեցնէ։ Հերոսին գալարումները Շէյքսփիրեան ոգիով վերլուծելու կը վախնայ եւ կը դարձնէ «Փարս»ի, եւ խիկապէս յաջողած է հեղինակը։

Ֆրանց կը դիմէ ուղղակի ոստիկանապետին եւ կ'ուզէ պատմել ճշմարտութիւնը, սակայն կը վախնայ Աննան փորձանքը ձգելէ, կը սիրէ զայն խորապէս, որով կը խեղաթիւրէ պատահարը եւ ոճիրին մանրամասնութիւնները։ Ոստիկանապետը չի հաւատար, սխալները կը բռնէ, քթին կը խնդայ եւ կը ճամբէ։ Հեղինակը հոս կրնար վերջացնել, սակայն կ'ուզէ խորացնել եւ կը դարձնէ ողբերգութեան, խղճի խայթի անօրինակ տրամը կը ցցուի, ուրուականի մը պէս եւ կը դառնայ նկարագրի եւ բարքերու ուսումնասիրութեան խուրձ մը։

Ֆրանց կը վերադառնայ նախկին դատաւորին քով, կը խոստովանի իր ոճիրն ու մեղքերը։ Հերոսը նախ փառաւէր, կը հպարտանար իր սպանութեամբ՝ հիմայ կը տառապի՝ ահաւոր սարսափի մը մատնուած։ Նախկին դատաւորը վճիռը կ'արձակէ։ «Սպաննէ ուրիշ մը որ մոռնաս առաջինը»։ Ֆրանց կը փորձէ պարասրահին տնօրէնը սպաննել, սակայն դաշոյնը ձեռքէն վար կ'իյնայ, ոճրագործ չէ ծնած։ Աննան վրայ կը հասնի, կը փորձէ բուժել զայն, Ֆրանց կը հեկեկայ յուսահատ անձկութեամբ եւ իր անգիտակից եւ խելայեղ պահուն կը խեղդէ իր պաշտած կինը որ իրեն երկարած էր գլուխը, որպէսզի սիրականը ազատագրուի զինք հատցնող ահաւոր մըղձաւանջէն։ Անշուշտ գերագոյն զոհաբերումի այս ժեստը դժուար թէ ըմբռնենք։ Ֆրանց երջանիկ է հիմա։ Գետնայարկին մէջ, գիշերը, մարդիկ կը քնանան, ծեր դատաւորը դիւային ժպիտով կը դատէ նախ զոհը՝ սրիկայ ճարտարապետը, այսինքն դասակարգի մը տխուր ներկայացուցիչը, յետոյ կը դատէ Աննան՝ խեղճ ու ազնիւ պոռնիկը որ զոհ գնաց սիրոյ կըրակին։

Իսկ ամէնէն վերջը կը դատէ Ֆրանցը, ոճրագործ, անգիտակից, խառնակ հոգիով ստահակը որ արիւնոտ ճշմարտութեան երկունքովը բռնաւորուած՝ կը տառապի։

Վճիռը ազատ կ'արձակէ այդ «շրջագիծէն դուրս» հերոսը։ Անդին խելօք մարդիկ կը քնանան իրենց մեղաւոր խաղաղութիւնը։

Այս գործին մէջ թէ անհեթեթ եւ թէ շատ ուժեղ պատկերներ կան, ըսքանչելի խօսակցութեամբ կենդանացած, ջղուտ եւ չեշտակի բառերով։ Տարօրինակ տեսարաններ որոնց մէջ պարզ գեղեցկութեան քով տխուր խորհրդապաշտութիւն մը փչէ, մարդկային շունչ մը բերելով մեզի կեդրոնական Եւրոպայէն։ Այս թատերգութիւնը նախ Պերլին բեմ հանեց հռչակաւոր Մաքս Ռայնհարտը եւ թարգմանուեցաւ քիչ մը ամէն երկիր, մանաւանդ Ամերիկա։ Անթուանի թատրոնը չափազանց յաջող բեմադրութիւն մը ըրած է եւ դերասանները, մանաւանդ Պլանշար (Ֆրանց), Պալօ (ոստիկանապետ), Սօքօլօֆ (Նախկին դատաւոր), Սիլվի (Աննա), հիանալի ճշդրտութեամբ տարին իրենց դերերը։

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ

27 Նոյեմբեր, կիրակի ցերեկ ժամը 2.45ին **Maison de la Mutualité**ի մեծ սրահին մէջ

24, rue St. Victor, Paris (5) **Métro: Maubert-Mutualité**

Առաջին անգամ ըլլալով փարիզի հայ բեմին վրայ իտալացի նշանաւոր Թատերագիր Rovettaի յայտնի տռամը, որ եւրոպական բեմերու վրայ հսկայ յաջողութիւն գտած եւ մեծ աղմուկ հանած է

ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

ժամանակակից մեծ տռամ 3 արար՝ կուսակցական պայքարի կեանքէ

ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ՝ իր ամէնէն հոյակապ ստեղծագործութեան՝ կուսակցական լիտըր Ֆրանչեսքօ Գօրնալօրայի դերին մէջ

Կը մասնակցին.— Տիկ. տիկ. Սուրաբեան, Անահիտ, Պ. Պ. Շահխաթունի, Եր. Թօլայեան, Լաքքա, Սուրաբեան, Գմբէթեան, Սարաֆեան, Մագսուտեան եւ Պաղտասարեան։

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐՆ՝ ԵՆ 20, 15, 10 ԵՒ 7 ՖՐԱՆՔ

Կը ծախուին սովորական տեղերը. իսկ ներկայացման օրը, Թատրոնի կիշէն ժամը 12էն սկսեալ, կեդրոնատեղի՝ «Կավոշ»

Մ Ե Ծ Ց Ե Ր Ե Կ Ո Յ Թ

Ի Ն Պ Ա Ս Տ

ԱԶԳ. ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ

Նախաձեռնութեամբ Շապին-Գարահիսարի եւ շրջանի «Թագմիկ» հայրենակցական միութեան

Հովանաւորութեամբ յուշարձանի կեդրոնական հանգանակիչ յանձնախումբի

Այսօր կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին

Maison de la Mutualitéի մէջ, 24 rue St. Victor, Paris (5)

Métro: Maubert - Mutualité

Կը ներկայացուի **ԱՆԴՐԱՆԻԿ** *ֆիլմը գեղարուեստական նոր բաժինով*

կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ եւ Պ. ՀՐԱՉ ԵՐՈՒԱՆԴ

Կը մասնակցին՝ «ԿՈՄԻՏԱՍ» Փարիզահայ երկսեռ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ՝ Ն. ՍԷՐԳՕՅԵԱՆԻ,

Տաղանդաւոր ջութակահարուհի ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ։ Սիրուած արուեստագէտ՝ Պ. ՆՇԱՆ ՊԷՇԻՔԹԱՇԼԵԱՆ կ'արտասանէ իր հեղինակած Անդրանիկը։

Այդ օրը բոլորս Mutualitéի սրահը, կատարելու համար մեր ուշացած պարտքը հանդէպ մեծ հերոսին.

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

27 Նոյեմբեր, ժամը 16էն մինչեւ կէս - գիշեր

ՇԱՆ Զ'ԷԼԻԶԷԻ ՍԱԼՕՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

79 Ave. du Champs Elysées Paris (8)

Պատուոյ նախագահուհի՝ **ՏԻԿԻՆ ԼԵՒՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ**

Նախագահ՝ **Պ. ՊՕՂՈՍ ԷՍՄԷՐԵԱՆ**

Երկու նուագախումբ ղեկավարութեամբ Մանուէլ ՐԻԾԾԱՅՕՅԻ, Գեղարուեստական խնամեալ բաժին, զանազան աթրաքսիոններ, *բազմաթիւ անակնկալներ,* պրիմի թուռնուա։

ձոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով Մուտք 25 ֆրանք

Տոմսակները կարելի է հայթայթել ընկերութեան գրասենեակը, 15 rue Jean Goujon, Paris (8)*. հայ գլխաւոր ճաշարաններուն մէջ. Հ. Սամուէլ գրատունը եւ հանդէսին օրը տեղւոյն վրայ։*

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ՝

ՆԱԽԿԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻԿ ՀԱՅ ՍՊԱՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

եւ հովանաւորութեամբ՝ ՏԻԿ ԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ

Տիկիններ.— *Արսլանեան, Բէգլարեան, Գարգանեան, Նարճանեան, Խամէրեան, Խատիսեան, Մառի Կիւլպէնկեան, Կիւմիւշկէրտան, Կեանջունցեան, Համբարձումեան, Ղուկասեան, Շադինեան, Քէլէկեան, Ա. Ֆրէնկեան։*

Օրիորդներ.— *Արաքսի Եսայեան, Կիւլպէնկեան, Յակոբեան։*

25 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ՈՒՐԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9.45ին

Cercle National des Armées de Terre, de Mer et de l'Air

(Place St. Augustin, Paris (8) *շքեղ սրահներուն մէջ*

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին.— Anabella, Achim Han, Bemer, Georges (*Թառխսթ*), Lucienne Boyer, Lala Toumanova, Florelli, Jean Préjean, Olga d'Anévi, Raphael avec son orchestre, Ter Abramoff avec son orchestre, *Նուագախումբ*, Berson's European Ramblers (Jazz des Ambassadeurs)։

երգեր, պարեր մինչեւ առաւօտ։ Պիւֆէ։

ՄՈՒՏՔ 25 ՖՐԱՆՔ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ A. A. Arménienne «*Արարատ*»ի ֆութպոլի առաջին խումբին ժողովը տեղի կ'ունենայ ամէն Հինգշաբթի երեկոյ ժամը *8.30*ին, 6, Rue de Rom, սրճարանին մէջ։ Այն ֆութպոլիստները որոնք կ'ուզեն խաղալ դիմեն վերի հասցէին։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Միզանքցային, արեան եւ մորթի հիւանդութիւններ։ Տարրալուծում։ 93 **Rue d'Angoulème, Métro: Couronne,** խորհրդ. 5-8 եւ կիր. առաւօտ։ **123 Bld. Sébastopol,** մէթրօ **Réaumur,** խորհ. 9-12 եւ 2-8, եւ կիրակի առաւօտ։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ ՀԱՅԵՐԸ ԿԸ ԳՏՆԵՆ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

CHEZ JOSEPH

91 Rue Moncey

պանդոկ ամէն յարմարութիւններով

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

ԿԱՐԵՒՈՐ

Հայրենակից. քու շահդ իսկ կը պահանջէ որ, կարի մեքենաներ գնելէ առաջ դիմես, Մարսէյլի Սինկէր ընկերութեան միակ ներկայացուցիչ՝

ՆՈՐԱՅՐ ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆԻ

ուր պիտի գտնէք մեծ դիւրութիւններ։

Հեռաձայն. *C. 15 - 02*։

Հեռ. անձնական. *C. 76 - 39*։

ժամադ. առաւօտեան *8 - 9*։ *Rue Bel - Air, No. 9*։ *Marseille*

Վաճառ են *յարկաբաժիններ Քլամառի մէջ,* 6 rue Pascal. *մարշէին մօտ, ջուր, կազ, ելեկտրականութիւն։ Դիմել* Agence de la Fourche, Clamart (*կայարանին մօտ*)։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 **R. Rivoli,** մէթ. Շաթլէ։ Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց, մորթի, արեան՝ ժններ. հիւանդութիւն եւ վարիսի։ Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12։

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

STUDIO RUDOLF *սրահին մէջ*, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆԻ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ

Այսօր Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30*ին* *Կը ներկայացուի՝*

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱԽՊԱՐ (ՁԱՒԷՇ) ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ

Տոմսերու գիներ՝ 3 եւ 5 ֆրանք

(Սահմանափակ Թիւով բեղերվէ տոմսեր՝ 10 ֆրանք)

Ե Ր Ա Ժ Շ Տ Ա Կ Ա Ն Դ Ա Ս Ը Ն Թ Ա Ց Ք

ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

փարիզի պետական երաժշտանոցէն եւ Schola Cantorumէ

Տարրական եւ բարձրագոյն դասընթացք երաժշտական տեսական եւ գործնական ճիւղերու։

դաշնակի, ձայնագրութեան (Solfège) եւ ներդաշնակութեան (harmonie)

Ըստ Փարիզի բարձրագոյն երաժշտանոցներու ծրագրին եւ նորագոյն մէթոտներու։

Դասաւանդութիւնք տեղի կ'ունենան մասնաւոր ժամադրութեամբ

Դիմել 35bis Rue de la Varenne (St. Maur)

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԵՒ ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

71 rue du Fbg. St. Martin, Paris (10)

Tél. Botzaris 53-61 Métro Château d'Eau ou Gare de l'Est

Գիտութեան վերջին մեթոտներով կը բժշկենք՝ վեներական ամէն տեսակի հիւանդութիւններ (ջերմամիզութիւն, ֆրանկախտ եւայլն), մորթի, ջղային, ստամոքսի եւ կանացի հիւանդութիւններ։

Բժշկումը կը կատարուի, X *անդրմանիշակագոյն ճառագայթներով եւ ելեքտրականութեամբ։ Կը կատարենք մէզի եւ արեան տարրալուծում։*

Կը խնամենք ատամի ամէն տեսակի հիւանդութիւններ։ Քուրօն՝ սկսած 100 ֆրանքէն, պրեճ՝ ամերիկեան սիստէմով։

Արժէքները շատ մատչելի. մասնաւոր զեղչ բանուորներու եւ չքաւորներու։

Դարմանատունը բաց է ամէն օր առաւօտեան 9—12 *եւ* 2—8։ *Կիրակի եւ տօն օրերը՝* 9—4։

Հրաւէր բոլոր փափկաճաշակներուն

Ճաշարան Գ Ա Ո Լ Օ

34 Rue St. Lazare, Paris (9)

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ եւ խնամուած կերակուրներ

Գիները շատ դիւրամատչելի, արագ եւ անթերի սպասարկութիւն

Մի մոռնաք իր անուանի մածունը

Բ Ո Ւ Ր Դ Ե Ր

կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ Թրիկօ շինողներու համար։

Միշտ պատրաստ ունինք 50000 քիլօ ամէն տեսակի գոյներով բուրդեր՝ Թիւ 2/28, 3/28, 2/32, 2/36, 2/40 եւ հաստ մանած բուրդ (*grosse laine*)։ Ամէն տեղէ աժան գին։

դիմել՝ **Doerflinger,**

31 Rue de Maubeuge, Paris (9) Métro Cadet

Etude de Me BERNARD WAHÉ **(ՊԷՕՐԷՔՃԵԱՆ)**

(12 année)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

J U R I S C O N S U L T E

Droit Français et International Privé

18, Rue Dauphine, Paris (6e) Tél. Danton 73-97

Կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական խնդիրներ, ինչպէս նաեւ փողոցի արկածներ, անձամբ կը պաշտպանէ առեւտրական եւ հաշտարար դատարաններու առջեւ, կուտայ **certificats de coutumes**ներ, կը կատարէ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ բոլոր գործողութիւնները։

Կ'ընդունի ժամը 5.30—6.30 *եւ ժամադրութեամբ*

ԴԵՐՁԱԿ ԿԵՆԵՐՈՒ ԵՒԱՅՐԵՐՈՒ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

13 rue Saulnier, Paris (9)

Ձոխ մթերք անգլիական եւ ֆրանսական կերպասներու

Կը կարէ մաքուր ու վայելուչ, տնտեսական տաղնապին առթիւ հարիւրին յիսուն զեղչ բոլոր կերպասներուն վրայ։

Անթրասիթ - Anthracites

Անգլ. գերմ. պելժ. ռուսական եւն., ամէն տեսակ ածուխ եւ փայտ

H. SOUDJIAN

63 rue Lepic, Paris (18) Tél. Provence 69-79

Միակ ներկայացուցիչ ամենագլխաւոր մթերանոցներու որոնք շնորհիւ իրենց երկաթուղային եւ ծովային ուղղակի ճիւղաւորումներու՝ կրնան մրցիլ հրապարակի ածխավաճառներու հետ։

Մասնաւոր պայմաններ կեդրոնական Ջեռուցիչի (Chauffage Central) *տէրերու, ինչպէս նաեւ ազգ. հաստատութեանց։*

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ - ՍՐՃԱՐԱՆ - ԳԻՆԵՏՈՒՆ

"ԿԱԼԱԹԱ"

12, Rue Bleue - PARIS (9e) Métro: Cadet.

(*Ցիտուն քայլ* «Petit Journal»էն)

MAXUD MIRIDJANIAN & HARILAOS VITALIS

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ, Թարմ, մաքուր, աժան եւ կարգով պատրաստուած։

Ամէնյաճախորդ-արտօնուած էայցելելուխոհանոցը՝անձամբստուգելու։

Ցունական հուչակաւոր «*Ռիպլօ*» օղի տաք սղանդերներով։

Հաւաքոյթներու, հարսանիքներու եւ ժողովներու համար ունինք ընդարձակ, մաքուր սրահներ, տրամադրելի մինչեւ առաւօտ, մատչելի գիներով։

Արտասահմանէն եւ գաւառներէն եկող բայրենակիցներու համար՝ մաքուր եւ օդասուն սենեակներ, աժան գիներով։

Ս Ե Դ Ր Ա Կ Ս Ա Ս Ո Ւ Ն Ի

վիրաբոյժ - ատամնաբոյժ

ՎԿԱՅԵԱԼ ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՖԱՔԻՒԼԹԷԷՆ

14 Rue Lagrange, PARIS (5)

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՈՍԿԻ ՔՈՒՐՈՆԻ, ՊՈՒԺԻ եւ ԱՏԱՄՆԱՇԱՐԻ

քերնի, լինդերու, ակռաներու խնամք եւ վիրաբուժ. գործողութիւն

կ'ընդունի ամէն օր, ժամը *2*էն *8*, առտուները ժամադրութեամբ, կիրակի եւ տօն օրեր 9էն մինչեւ կէսօր։

Métro St. Michel *կամ* Maubert-Mutualité

ՏՕՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. հիւանդանոցին

44 Rue Poissonnière. մէթրօ՝ Bonne Nouvelle

Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը *14—18* եւ ժամադրութեամբ

Հայերու ժամադրավայրը

Ճաշարան Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն Danton 52—73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

BANANES YÉRÉMIAN

12 Rue du Moulin Bailly, Pavillon No. 3

BOIS - COLOMBES (Seine)

Հիմնած ենք պանանի մեծ տուն մը, որ աշխարհի ամէն կողմերը արտածում կը կատարէ։

Հասունցած եւ քաղցրահամ պանաններու քիլօն *2.75* կամ 3 ֆրանքի։

Դիմել՝ **Օ. ԵՐԵՄԵԱՆԻ** *վերի հասցէով*

Տօքթ. ԱՍԼԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԹՈՔԵՐՈՒ, ՍՏԱՄՈՔՍԻ եւ ԱՂԻՔՆԵՐՈՒ հիւանդութեանց

34 Bld. de Clichy, Paris. Métro Pigalle Tél. Marcadet 76-65

Հիւանդներ կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—8, *Կիրակի եւ տօն օրեր* 10—12։ *Առաւօտները ժամադրութեամբ։*

E. TER-MINASSIAN

Export und import, Komissionen und Vertretungen

Ցանձն կ'առնէ կատարել գերմանիոյ մէջ վաճառքը հում նիւթերու (չոր պտուղ, աղիք եւ այլ ապրանքներ), ինչպէս նաեւ գնումը դարձեալ գերմանիոյ ամէն կարգի ապրանքներու։

կը ստանձնէ ներկայացուցչութիւնը առեւտրական, վաճառականական եւ արդիւնաբերական հաստատութեանց։

Հասցէ՝ Motzstr 29, Berlin w. 30, Allemagne.

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ ՏՕՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Նախկին բժշկապետ Մերսինի ֆրանս. հիւանդանոցներու

Պատուոյ մէտայլ ֆրանս, առողջապահ. նախարարութենէն

Հասցէ՝ 31 Rue de la Rochefoucauld (9)

Téléphone: TRINITÉ 59—54

Բաց է ամէն օր կէսօրէ վերջ ժամը 2.50էն 7.50, (կէսօրէ առաջ միմիայն ժամադրութեամբ) Կիրակի եւ տօն օրերը 10—12։

Հոն կը կատարուին՝ Ք. ճառագայթներով ամէն կերպ քննութիւն, շողանկարում (**radiographie**), գեր-մանիշակագոյն, յետ-կարմրագոյն եւ ռէօնթկէնեան դարմանում (**radiothérapie profonde**), նաեւ ՏԻԱԹԷՐՄԻԻ բոլոր կիրարկումները եւ ելեկտրաբուժական բոլոր ձեւերը, որ ներքին, արտաքին եւ մորթային բազմաթիւ հիւանդութիւններու դէմ գործուած գիտական ամենավերջին եւ զօրաւոր ազդակներն են։

Թոքախտաւորներու համար **pneumothorax**ի գործողութիւն։ Հակաչիւծախտային կանխարգելիչ եւ բուժիչ պատուաստ եւ շիճուկ (կատարելապէս անվտանգ)։

Ջղային եւ հոգեկան հիւանդութիւններու դէմ քնէածական Թելադրական եւ ֆրէօտեան մէթոտներ։

Դարմանատունը ունի իր մասնագէտ բժիշկները աչքի, քթի, ականջի, ինչպէս նաեւ արանց եւ կանանց ծննդամիզային եւ վեներային հիւանդութիւններու համար։

Assurance Socialeի պատկանող հիւանդներու կը տրուի լուրջ խնամք։

Տօքթ. Մ. Քէշիշեան, որպէս մասնագէտ սերքին հիւանդութեանց, կ'այցելէ նաեւ դրսի հիւանդներուն.

Métro: Trinité, St. George et Pigale: Tramway 26, 28, 54:

Autobus AF, AJ, AM, B, BD, BI, G, Gbis, L, H, Hbis, R, Rbis

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՐԵՔՇԱԲԹԻ 22 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

22 Novembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2041 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ո՛ՐՆ Է ԿԱՐՃ ԵՒ ԲՆԱԿԱՆ ՃԱՄԲԱՆ

Արծարծելով երիտասարդական ծաւալուն կազմակերպութեան մը խնդիրը, «Յառաջ»ը տեղ կուտայ գրի առնուած բոլոր տեսակէտներուն:

Բոլոր անոնք որ արտայայտուեցան մինչեւ այսօր, առանց վերապահութեան կը չեշտեն այդպիսի կազմակերպութեան մը պահանջը: Այլ մանաւանդ էական պարագայ մը, — Հայրենիքը ամէն բանէ վեր: Ամէն բան հայրենիքին համար:

Ուրիշ խօսքով, անհրաժեշտ կը գտնեն այդպիսի կազմակերպութիւն մը, վառ պահելու համար հայրենիքի եւ ազատութեան գաղափարը: Իրենց կարգին ծառայելու այդ գաղափարին, որ հանգամանքն է քաղաքական կուսակցութեանց:

Տեսակէտները կը տարբերին՝ կազմակերպութեան ձեւերու մասին:

Կան որ՝ աւելորդ կը գտնեն ո՛ր եւ է նոր միութիւն, եւ կ'առաջարկեն համախմբուիլ Հ·Մ·Ը·Մ·ի կամ Զ·Ո·Մ·ի դրօշին տակ:

Ուրիշներ, անբաւական կամ անհամապատասխան գտնելով երկուքն ալ, կ'առաջարկեն ստեղծել բոլորովին նոր կազմակերպութիւն մը:

Երիտասարդ մը աւելի առաջ երթալով, առջի օր կը թելադրէր միացնել (լուծել) եղած բոլոր կազմակերպութիւնները, Հ· Մ· Ը· Մ·էն մինչեւ Հայր· Միութիւնները, եւ հիմնել երիտասարդական ծաւալուն կազմակերպութիւն մը:

Այս արմատական առաջարկը այն մտահոգութեամբ՝ որ կարելի ըլլայ խնայել մեր բարոյական եւ նիւթական ուժերը:

×

Ինչպէս կ'ըսեն, պահանջը հասունցած է: Տրամադրութիւն կայ գործելու: Ասպարէզ իջնելու:

Ուրախութեամբ արձանագրելով այս դրական երեւոյթը, պարտականութիւն կը սեպենք ճշդումներ կատարել պարբերաբար, որպէս զի գործը քալէ առանց ճապաղելու:

Բոլոր տեսակէտներուն համար տեղ ունինք միշտ:

Բայց, մեզ ամէնէն աւելի կը հետաքրքրէ ձեռնարկին փութացումը եւ բնականոն զարգացումը:

Ատոր համար ալ, թող թոյլ տրուի երբեմն «ընդմիջել» վիճաբանութիւնները:

Գաղտնիք չէ որ, ներկայ պայմաններուն մէջ, եղած կազմակերպութիւններն անգամ դժուար կը պահպանուին:

Քանի կ'երկարաձգուին պանդխտութեան տարիները, այնքան տաժանելի կը դառնայ հայկական զանազան Միութեանց զարգացումը:

Բարեգործականն անգամ, որ այնքան ամուր խարիսխ ունի, ազատ չէ օրուան ցնցումներէն:

Իսկ Հայր· Միութիւններէն կ'ապրին անոնք որ տարիներէ ի վեր տուն – տեղ են եղած Ամերիկայի մէջ:

Այստեղ, Ֆրանսայի մէջ, սովորական երեւոյթ է արձանագրել շարք մը Միութեանց կազմութիւնն ու լուծումը: Շողշողուն երեւումը եւ յետոյ խաւարումը:

Այս պայմաններուն մէջ, առաջարկել որ բոլորը մէկ լուծուին եւ համախմբուին մէկ դրօշի տակ, կը նշանակէ եղածն ալ քանդել:

Այսպիսի ծրագիրներու մասին կարելի էր խորհիլ, եթէ գտնուէինք մեր հայրենիքին մէջ, ազատ եւ անկախ:

Ահաւասիկ տասը տարիէ ի վեր չենք համաձայնիր այնքան տարրական հարցի մը, գաղութներու կազմակերպութեան մասին: Ո՞ւր կը մնայ բազմազան Միութիւններ քով քովի բերել, միացնել եւ վերածել մէկ եւ անբաժան կազմակերպութեան մը:

Մանաւանդ որ, անոնք անմիջական կապ չունին մեր առաջադրած հարցին, — երիտասարդական լայն կազմակերպութեան մը հետ:

Հ· Մ· Ը· Մ·ը մասնագիտական միութիւն մըն է: Կրնայ մէկ թեւը կազմել առաջադրուած կազմակերպութեան, բայց ոչ անոր տեղը բռնել:

Հայր· Միութիւններուն մէջ երիտասարդներ ալ կան, բայց այդ կազմակերպութիւնները բոլորովին ուրիշ հոգեր ու յանձնառութիւններ ունին:

Ուժերու տնտեսում՝ աւելի քան երբեք:

Ամէն անգամ որ առիթ ունեցած ենք խօսելու այս հարցերու մասին, միշտ ալ չեշտած ենք այդ կէտը: Նոյնիսկ դրած ենք որոշ, թանձրացեալ առաջարկներ:

Բայց ուժերու տնտեսումը չի նշանակեր եղած–չեղածը լուծել միեւնոյն կաթսային մէջ, եւ մէջտեղ հանել նոր մարմին մը:

Այդ ընթացքով, ոչ միայն մեր նպատակին չենք հասնիր, այլ եղածն ալ վրայ կուտանք:

Ուրեմն, ամէնէն բնական ճամբան այն է որ, կազմուի կորիզ մը: Տեսակ մը Ligue կամ Alliance, որուն կը միանան, որուն հետ դաշնակցային կապեր կը հաստատեն երիտասարդական բոլոր կազմակերպութիւնները:

Երբ ունենանք այդպիսի կորիզ մը, կամ եթէ եղած երիտասարդական կազմակերպութիւններէն մէկն ու մէկը ստանձնէ նախաձեռնութիւնը, միւսները կա՛մ կը լուծուին, եւ կամ կը կազմեն անոր լրացուցիչ թեւերը:

Ա՛յս ճամբով միայն կարելի է ելքի մը յանգիլ:

Այլապէս, ջուր ծեծած ըլլանք:

Փարիզը կրնա՞յ ազդանշանը տալ այդպիսի ձեռնարկի մը:

Դժբախտաբար, քաղաքներն ալ իրենց հմայքն ունին:

Այս գործին համար, թերեւս աւելի ընդունակ է Սուրիան քան Ֆրանսան:

Բայց, Սուրիան «գաւառ» է, իսկ Փարիզը — «մայրաքաղաք»:

Արդ, Փարիզը կրնա՞յ տալ ազդանշանը, երբ այնքան հետաքրքրութիւն կը ցուցնէ... Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

...«ԲԱՑԱԿԱՅՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՅԼԵՑԱՆ»

Կիրակի օր, Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան առթիւ սարքուած հանդէսին մէջ, իրենց բացակայութեամբ կը փայլէին Փարիզի ջոջերը:

Նոյն իսկ անոնք որ շաբաթներէ ի վեր թերթերուն մէջ կը յայտարարուէին իբրեւ անդամ «հովանաւոր յանձնախումբ»ի: Սկսելով Փարիզի հոգեւոր հովիւէն:

Եկած էր մէկ հոգի միայն, — Պ· Արմ· Համբարձումեան: Ի դիմաց բոլորի՞ն:

Եւ ընդարձակ սրահին հոծ բազմութեան մէջ, ամէնուն ուշադրութիւնը գրաւեց առաջին երեք շարքերուն շըքե՛ղ դատարկութիւնը:

Այնքան վրան – բաց էր տեսարանը որ, Շախխաթունին անգամ անփափկանկատութիւն չհամարեց սուր սլաքներ արձակել, իր բացման խօսքին մէջ:

Այսպէ՛ս է միշտ: Մեր պատմութիւնն է որ կը շարունակուի:

Եթէ Անդրանիկը ողջ ըլլար եւ բեմին վրայ, իր զօրավարի համազգեստով եւ շքանշաններով, թուրն ալ մէջքին, անշուշտ բոլորն ալ նիշդ ժամուն պիտի գային: Տեսնելու, ծափելու եւ քսուելու համար:

Անդրանիկը չկա՛յ: Մնացեր է միայն իր անունը: Պատկե՛րը:

Կ'արժէ՞ անհանգիստ ըլլալ: Երթալ խառնուիլ, «պղտորուիլ» հասարակ ժողովուրդին հետ...

Ո՛ղջ մնայ նորէն ժողովուրդը:

Հակառակ տիրող տագնապին եւ գիներու սղութեան — 30 – 10 ֆրանք — եկած գրաւած էր աթոռները, մանաւանդ վերնատունը:

Եւ ի՛նչ տարակոյս որ, յուշարձանը եթէ պիտի շինուի, պիտի շինուի իր տասնոցներով: Ինչպէս շինուած են ու կը պահուին այնքան հանրային հաստատութիւններ:

Այսպէ՛ս է միշտ·փառքը՝ ջոջերուն, խանդը, բուն գործը՝ խոնարհներուն:

ՎԱՐԱԶ

ԾԽՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Ծխողներու Դաշնակցութիւնը իր երրորդ ընդհ· ժողովը գումարեց Փարիզի մէջ, շաբաթ օր: Ներկայացուցիչներ ղրկած էին Միութեան 23,000 անդամները, որոնք բաժնուած են 71 մասնաճիւղերու: Ժողովը տեղի ունեցաւ զուարթ եւ... ծխաբոյր մթնոլորտի մը մէջ: Կը ծխէին նոյն իսկ անոնք որ անդամ են չծխողներու միութեան մը:

Ժողովը որոշեց խնդրել որ ծխախոտի կապոցները բարեփոխուին, որպէս զի անվթար մնայ թարմութիւնը: Քըթախոտ քաշողներուն համար ալ, պիտի խնդրեն որ 50 կրամնոց տուփերը 25ի վերածուին, որպէս զի չունեւորները չնեղուին:

Իր աշխատանքները վերջացնելէ յետոյ, համագումարը կիրակի օր ընտրեց... ծխախոտի թագուհին:

Միութիւնը ամսագիր մըն ալ ունի, որ կը շարունակուի 14 տարիէ ի վեր:

ԱՐԾԱԹ ՀԻՆԳ ՖՐԱՆՔՆՈՑ

Նախարարական խորհուրդը արտօնութիւն տուաւ ելմտական նախարարին՝ օրինագիծ մը ներկայացնել, արծաթ հինգ ֆրանքնոցներ կոխելու համար: 1928 յունիս 25ի դրամական օրէնքը արտօնած էր շինել միայն 10 եւ 20 ֆրանքնոցներ, հրապարակէն քաշելու համար երեք միլիառ ֆրանքի թղթադրամ, մինչեւ 1932 դեկտ· 31: Փողերանոցը կրցած է կոխել միայն 1300 միլիոնի 10 եւ 20 ֆրանքնոցներ: Ելմտական նախարարին առաջարկով, կառավարութիւնը որոշեց նախ՝ երկարաձգել 1932 դեկտ· 31ի պայմանաժամը, որպէս զի փողերանոցը կարենայ վերջացնել մնացեալ 1800 միլիոնի պատրաստութիւնը: Յայտնի չէ թէ մինչեւ երբ պիտի յետաձգուի նոր պայմանաժամը, մինչեւ 1933ի՞ թէ 1934ի վերջը:

ՏԻՐԱՅՐ ՎՐԴ·Ի ՄԱՀԸ

Արմաշական Տիրայր ծ· վրդ· Մարգարեան, որ Ֆառլըրի (Քալիֆորնիա) Ս· Գր· Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւն էր, մեռած է հոկտ· 30ի կիրակի կէս օրէ վերջ, ինքնաշարժի արկածի մը հետեւանքով:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ՎԱՐՉԱՊԵՏ Պ. ԷՌԻՈՅԻ ԴԷՄ

Կիրակի առտու, պայթիւնի մը հետեւանքով երեւան հանուեցաւ դաւադրութիւն մը վարչապետ Պ· Էռիոյի դէմ, Նանթի ճամբուն վրայ:

Վարչապետը Փարիզէն Նանթ պիտի երթար, հանդէսի մը առթիւ: Իր կառախումբին ժամանումէն երկու ժամ առաջ, առտուան ժամը 5ին, բանուոր մը պայթիւնի ձայն մը առնելով, լուր կուտայ: Երկաթուղիին գիծը քանդուած էր որոշ հեռաւորութեան մը վրայ, զօրաւոր պայթուցիկով մը (չէտիթ): Կարելի եղաւ անմիջապէս աղէտին վայրը հասնիլ եւ նորոգել գիծերը: Որով մահափորձն ալ ձախողեցաւ: Վարչապետը անվնաս Նանթ հասաւ եւ արժանացաւ խանդավառ ընդունելութեան:

Կատարուած քննութիւնները կը հաստատեն թէ՝ դաւադիրները գծին մէջտեղը, մէկը՝ 80 մեդր դէպ ի Նանթ, միւսը՝ 500 մեդր դէպ ի Անժէ, դրեր էին երկու կարմիր լապտերներ:

Այս պարագան ենթադրել կուտայ թէ կ'ուզէին որոշ ատենի մը համար անգործածելի դարձնել երկաթուղին: Ուրիշ խօսքով, իրենց միտքն էր ցոյց մը կատարել, եւ ոչ թէ մարդ սպաննել:

Բայց քննութիւնները կը շարունակուին, երեւան հանելու համար բուն ճշմարտութիւնը:

Մահափորձին վայրը տեսնուած է ինքնաշարժ մը որ կը սուրար, անհետանալով մշուշին մէջ:

Կը կարծուի թէ դաւադիրները Պրըթանըլի անջատողականներն են, որոնք սակէ առաջ ալ արձան մը ոչնչացուցեր էին Ռէնի մէջ:

Պ· Էռիօ պաղարիւնով լսեց մահափորձին լուրը, ըսելով·

— Քնացեր էինք, բայց ժաման ազատեցանք:

Այս առթիւ, վարչապետը բազմաթիւ այցելութիւններ, հեռագիրներ եւ նամակներ ստացաւ, վտանգէն ազատելուն համար:

Ֆրանսիութուրք համաձայնութեան պայմանները

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Կառավարութիւնը հրատարակութեան տուաւ հոկտ· 27ի ֆրանքօթուրք համաձայնութեան պայմանագիրները:

Երկաթուղիներու պայմանագիրը կը շօշափէ միայն Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ երկաթուղին, առկախ ձգելով բուն Պաղտատի գծին խնդիրը, որ միջազգային հանգամանք ունի: Նոր պայմանագրով, կը ճշդուի 1921ի առժամեայ կարգադրութիւնը: Այդ շրջանին, Ֆրանքլէն Պույեօնի հետ կնքուած համաձայնութեամբ (յօդուած 10), Թուրքիա յանձն կ'առնէր ֆրանսական ընկերութեան մը թողուլ Պաղտատի երկաթուղին այն մասը որ կը գտնուի Տաւրոսի ելքէն, Պօզանթիի մէջ եւ կ'երկարի մինչեւ Նսիպին: Ֆրանսական ընկերութիւնը պիտի զբաղէր գիծով մը որ գրեթէ ամբողջութեամբ կը գտնուի Թրքական հողի վրայ, քանի որ սուրիական մասը կը կազմեն միայն 1· Ճիւղ մը՝ Ալէքսանտրէթ-Փայաս–Թոփրաք Գալէ (14 քիլոմեդր)· — 2· Հանգոյց մը նման V գրին զոր կը կազմէ գիծը սուրիական հողին վրայ, Հալէպ հասնելու համար: Նոյն իսկ այն 400 քլմդ·ին վրայ որով երկաթուղին կը կազմէ թուրքեւսուրիական սահմանագիծը, Չօպան Պէյէն մինչեւ Նսիպին, հարթավայրը կը գտնուի Թրքական հողի վրայ: Կնքուած համաձայնութեամբ, զուտ սուրիական մասերը պիտի վերադարձուին ֆրանսական ընկերութեան մը, իսկ Թրքական մասերը պիտի շահագործուին Թրքական ընկերութեան մը կողմէ՝ ֆրանսական դրամագլուխով: Միայն Ատանա — Ճէվլի Փաշա գիծը պիտի վերադարձուի Թուրքիոյ, վեց ամիսէն: Թուրքերը պնդած են այս կէտին վրայ, որովհետեւ երկաթուղի կը շինեն Ճէվլի Փաշայէն մինչեւ Տիգրանակերտ:

«Ժուռնալ» այս տեղեկութիւնները տալով, գոհունակութիւն կը յայտնէ կնքուած համաձայնութեան առթիւ: Միեւնոյն ատեն կ'աւելցնէ թէ՝ իր ուժը կը պահէ 1926 մայիս 30ի համաձայնութիւնը, որով երկու երկիրներէն մէկը դիւրութիւններ կը վայելէ զինուորական փոխադրութիւններ կատարելու երկաթուղիով, միւս երկրի հողին վրայ: Թուրքիա եւ Սուրիա յանձն կ'առնեն մինչեւ 15 տարի հրաժարիլ երկաթուղիները վերագնելու իրաւունքէն, եթէ համաձայնութիւն մը կնքուի այդ ժամանակաշրջանին մէջ: Բայց Թրքական կառավարութիւնը իրեն կը վերապահէ օգտուիլ վերագնման իրաւունքէն՝ Մէյտան Էքպէզի արեւմտեան կողմը հաստատուած գծին համար, սկսելով Թրքական ընկերութեան շահագործման թուականին չորրորդ տարիէն, եւ երեք ամիս առաջ լուր տալու պայմանով: Նոյնպէս, Չօպան Պէյ — Նսիպին գիծը շահագործող Թրքական ընկերութիւնը իրաւունք պիտի ունենայ, չորրորդ տարիէն սկսելով ո՛ր եւ է ատեն, հրաժարելու այդ գիծէն, երեք ամիս առաջ լուր տալու պայմանով:

Ի՞նչ կը տրամադրէ միւս համաձայնութիւնը

Կալուածներու մասին կնքուած համաձայնութեան նպատակն է վերցնել այն սեղմումները որ կը գործադրուին այժմ Թուրքիոյ մէջ՝ Սուրիացիներու պատկանող կալուածներու եւ Սուրիոյ մէջ՝ Թրքական կալուածներու մասին:

Այս համաձայնութենէն պիտի օգտուին·—

1) Անոնք որ, համաձայն 1926 մայիս 30ի Էնկիւրիի պայմանագրին, ընդունած են Սուրիոյ եւ Լիբանանի հպատակութիւնը:

2) Անոնք որ, 1914 սեպտեմբեր 30ին հաստատուած ըլլալով Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, պահած են այդ երկիրներու հպատակութիւնը, համաձայն Լօզանի դաշնագրի 30րդ յօդուածին:

3) Անոնք որ ծնած են Սուրիոյ կամ Լիբանանի մէջ, կամ որոնց հայրը հոն ծնած է եւ հոն բնակած՝ Լօզանի դաշնագրին գործադրութենէն առ նուազն մէկ տարիէ ի վեր, եթէ Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը ընդունած են, համաձայն նոյն դաշնագրի 30րդ յօդուածին:

4) Անոնք որ Սուրիոյ կամ Լիբանանի հպատակութիւնը ընդունած են Լօզանի դաշնագրին 32 եւ 34 յօդուածներուն համաձայն:

Այս անձերը պիտի տիրանան Թուրքիոյ իրենց անշարժ կալուածներուն, որոնց վրայ արգելք դրուած է ոմանց համար հպատակութեան փոփոխութենէն յետոյ, ուրիշներու համար՝ Լօզանի դաշնագրին գործադրութեան ատեն: Անոնք պիտի ստանան նաեւ արգելքի միջոցին գանձուած վարձքերը: Եթէ վե-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ· էջ)

«ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ԱԶՔ ՈՒՆԻ՞ ԷՏԻՐՆԷԻ ՎՐԱՅ ԹԷ ՈՉ»

«Վազըթ»ի խմբագրապետ եւ երեսփոխան Մէհմէտ Ասըմ պէյ, այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ կը գրէ·

— Մեր եւ պուլկար բարեկամներու միջեւ անհամաձայնութիւն մը կը սկսի ծայր տալ հետզհետէ, ինչ որ կը պղտորէ թուրքեւպուլկար բարեկամութեան մաքուր եւ անկեղծ մթնոլորտը: Մեր ընթերցողները կը յիշեն անշուշտ այն ճառերը զորս սակէ առաջ Էտիրնէի գրաւման ի յիշատակ կանգնուած արձանի բացման առթիւ խօսեցան պատերազմական նախարար Զօր· Քիրզօֆ, խորհրդարանի նախագահ եւ պուլկար ռամկ· կուսակցութեան պետ Պ· Մալինօֆ եւ Սօֆիայի մետրապոլիտ Սթեֆան:

Այս առթիւ հարկ տեսած էինք հարցնել թէ Էտիրնէի եւ Թրակիոյ վրայ դեռ աչք ունի՞ն Պուլկարները: Պուլկարիոյ արտաքին նախարարը պնդած է թէ այդ իմաստով ճառ չէ խօսուած յիշեալ առթիւ: Մաղթելի է որ նիշդ ըլլան այս հաւաստումները: Բայց մէջտեղը կայ իրականութիւն մը զորս անկարելի է անտեսել:

Պահ մը կանգ առնենք յիշատակարանին հանգամանքին վրայ: Կարելի էր արձան մը կանգնել յիշատակին համար այն պուլկար զինուորներուն որոնք մասնակցեցան Պալքանեան պատերազմին եւ այս առթիւ ներբողել պուլկար բանակին ձիրքերը: Նոյնը կրնային ընել պետական վարիչները: Այս բոլորը շատ բնական պիտի նկատէին Թուրքերը: Մինչդեռ, մասնաւորաբար Թրակիոյ եւ Էտիրնէի գրաւումին համար է որ կանգնուած է յիշատակարանը: Հետեւաբար Թրակիոյ եւ Էտիրնէի գրաւումն է որ կէտ նպատակին կը կազմէ յիշատակարանին: Արդ, պուլկար վարիչները այս առթիւ կ'ըսեն թէ պուլկար ազգը օր մը դարձեալ պիտի հասնի այս նպատակին», կամ, «ոչ թէ մեռելներուն, այլ ողջերուն համար է այս յիշատակարանը, զանոնք մղելու նպատակի իրագործումին»: Թուրք եւ պուլկար բարեկամութեան հետ միթէ կարելի՞ է հաշտեցնել այս բոլորը:

«ԼՔԵԱԼ» ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ ԾԱԽՈՒԻ ՀԱՆԵՑԻՆ

Նոյ· 15ին, Պոլսոյ Տէֆթէրտար Մուսթաֆա պէյի նախագահութեան տակ, Երկրագործական դրամական Պոլսոյ ճիւղի տնօրէն Իհսան, Թափուի տնօրէն Ակեահ եւ ոչ – փոխանակելիներու միութեան նախագահ Մուշթաք պէյերէ կազմուած մարմինը կարեւոր նիստ մը գումարած է: Այս նիստին քննուած են յոյն եւ հայ փախստականներու այն կալուածները, որոնք Երկրագործական դրամատան փոխանցուած էին: Երկրագործական դրամատան փոխանցելի այս կարգի կալուածներու թիւը կը հասնի 4000ի:

Այս կալուածներու մէկ ցանկը տրուած է փոխանակութեան խառն Յանձնաժողովին, որ քննելով զայն, Տէֆթէրտարութեան կ'իմացնէ այն կալուածները, որոնց վաճառումը կարելի է: Այս վերջինն ալ, իր կարգին, զանոնք կը փոխանցէ Երկրագործական դրամատան: Այս կալուածներու մեծ մասը՝ կնճռոտ հանգամանք մը կը ներկայացնէ, բաժնեկիցներու պատճառաւ: Վերոյիշեալ մարմինը կը ջանայ հարթել այս կնճիռները:

Մինչեւ հիմա Երկրագործական դրամատան 280 կալուած փոխանցուած է, որոնց 30ը միայն, կնճռոտութիւններէ մաքրուած, կարելի է ծախու հանել:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Երէկ բացուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին ժողովը: Օրակարգը չափազանց խճողուած է: Նախ՝ պիտի քննուի Մանչուրիոյ քննիչ յանձնախումբին տեղեկագիրը, որուն առթիւ դէմ դիմաց պիտի ելլեն Ճափոն եւ Չինաստան: Յետոյ՝ Իրաքի եւ Սուրիոյ սահմանագծի խնդիրը, Իրաքի Ասորիներուն աղերսագիրը եւ ուրիշ բազմաթիւ հարցեր:

Ճափոն ընդարձակ տեղեկագիր մը պատրաստած է, քննիչ յանձնախումբի եզրակացութեանց դէմ:

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԱ.

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏԸ՝ «ԱՆԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՐԱԲ ՄԸ».— ՊԱՅՔԱՐ ԽԱԼԻՖԱՅՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՍԼԱՄՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ.— ՄԷԿԴԻ՝ «ՉԱՐՇԱՖ»Ը.— ՄԱՀ ԽԱԼԻՖԱՅԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ.— ԲԱԺԱՆՈՒՄ ԿՐՕՆԻ ԵՒ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ.— ՎՏԱՐՈՒՄ ԿԱՅՍ. ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԻ.— ԼԱԹԻՖԷՆ ԱԼ ԿԸ ՃԱՄԲՈՒԻ.— «ԱՅՈ՛, ԵՍ ՊԱՌԿԱԾ ԵՄ ՁԵՐ ԿՆՈՋԸ ՀԵՏ, ՓԱՇԱ՛»···

Հանրապետութեան հռչակումէն յետոյ, Մուսթաֆա Քէմալ կը նուիրուի աւելի անկախ ու սանձարձակ գործունէութեան մը: Իր ափին մէջն է Թուրքիոյ ամբողջ պետական մեքենան: Բայց իր գործը չէ վերջացած դեռ: Քէմալ հակառակ է բոլոր արի՝ ,,դծոճքի բոլոր արտայայտութիւններուն: Իր տեսակէտով կրօնքը թոյն մըն է ազգերու պատմութեան մէջ եւ համոզուած է որ մինչեւ որ չմաքուի անոր դէմ, չպիտի կրնայ արդիականացնել Թուրքիան:

Մուհամմէտ «անբարոյական Արաբ» մըն է Քէմալի հասկացողութեամբ: Թուրքիոյ բոլոր օրէնքները ներշնչուած են անոր փիլիսոփայական տեսութիւններէն, հինգ հարիւր տարիէ ի վեր: Ծոյլ ու անպէտ կրօնաւորներ գարերով սերունդներ դաստիարակեր են, մեկնաբանելով մարգարէին խօսքերը: «Իսլամութիւնը՝ այդ անբարոյական Արաբին աստուածաբանութիւնը մեռած տառ մըն է այսօր. ան կրնայ թերեւս պատշաճիլ անապատի վաչկատուն ցեղերուն, բայց ո՛չ արդիական պետութեան մը»: Քէմալ նոյն իսկ անաստուած է: Չի հաւատար անոր. չի հաւատար կրօնքին անհրաժեշտութեան: Բուռն ատելութիւն ունի կրօնաւոր դասակարգին դէմ: Պիտի ջնջէ կրօնքը Թուրքիոյ մէջ, այդ է իր նոր ուղեգիծը: Պիտի յաջողի՞. տարակոյս ունի այդ մասին, որովհետեւ ծանօթ է իր հայրենակիցներուն պահպանողական ու չափազանց մոլեռանդ հոգեբանութեան: Պաշտօնապէս չի արտայայտուիր այդ նիւթին շուրջ եւ կը սպասէ լաւագոյն պատեհութեան՝ հարուածը իջեցնելու համար:

Իր հակառակորդները, որոնք կասկածանքով կը հետեւին իր շարժումներուն, տեղեակ են անոր հակակրօնական զգացումներուն: Գիտեն որ բուռն միջոցներու պիտի դիմէ իսլամական կրօնքին ու խալիֆայութեան դէմ: Շշուկներ կան ամէն տեղ: Քէմալ սկսած է արդէն իր ծրագիրներուն գործադրութեան՝ զգոյշ եւ սակայն վճռական:

Նախ, կրճատել կուտայ նոր խալիֆային ընտրութեան յաջորդող պաշտօնական արարողութիւնները, որովհետեւ խալիֆա ըսելով կը հասկնայ «իշխանութենէ եւ առանձնաշնորհեալ դիրքէ զուրկ մէկը՝ խամաճիկ մը»:

Յետոյ, երբ խալիֆան թոշակի յաւելում կը պահանջէ, աւելի ճիշդ բացատրութեամբ կը խնդրէ, Քէմալ կը պատասխանէ հետեւեալ կոպտութեամբ.

— «Խալիֆայութիւնը, այսինքն ձեր պաշտօնը, պատմական նշխար մըն է առանց գոյութեան իրաւունքի: Ի՞նչ յանդգնութիւն որ կը համարձակիք գրել իմ քարտուղարիս»:

Քէմալ հետզհետէ կը ջնջէ Շէյխ-իւլ-Իսլամութիւնը: Կը վերցնէ թրքուհիներու «չարշաֆ»ը: Իր կինը, որ առանց քօղի ման կուգայ Էնկիւրիի փողոցներուն մէջ եւ եւրոպական տարազով «ֆօքսթրօթ» կը պարէ «օտար այրերու եւ քրիստոնեաներու հետ», հաւասար իրաւունքներ կը պահանջէ իր սեռակիցներուն համար: Ազատագրուած է թրքուհին:

Դժգոհ է կրօնաւոր դասակարգը. մզկիթներուն մէջ անէծքներ կը փսփսան մօլլաները այս սրբապղծութեան դէմ:

Քէմալի թշնամիները պիտի օգտագործեն այս առիթը: Կը հաւաքուին խալիֆային շուրջ, ապահովելու համար գոնէ իրենց դիրքը: Չեն կրնար երեւակայել թէ Քէմալ կը համարձակի դպչիլ անոր որ «Ալլահին ստուերն է երկրին վրայ»: Րէուֆ, Ատնան, Րէֆէթ եւ Գարա Պէքիր կ'աշխատին սահմանադրական վեհապետի մը պատմուճանը հագցնել Խալիֆային որ, ակամայ, մագնիսի նման իրեն քաշած էր Թուրքիոյ բոլոր ընդդիմադիր տարրերը: Սիրուած, յարգուած, բարեկիրթ, հանդարտ եւ զարգացած մէկն էր ան, բայց թոյլ էր նկարագրով: Փառասիրութիւններ չունէր եւ անընդունակ էր բացէ ի բաց պայքարելու կառավարութեան դէմ, կը գրէ հեղինակը: Վէճին առանցքն է ան հիմա, հակառակ իր կամքին:

Մ. Քէմալ կը տեսնէր վտանգը եւ լրջօրէն մտահոգ էր: Մէկ կողմէն իր դէմ ցցուած էր ամբոխը, միւս կողմէ, իր ամէնէն կարող հակառակորդները միացած Խալիֆային, անկարելին կը փորձէին միապետական իշխանութիւն մը հաստատելու համար:

Բախտը անգամ մը եւս կը ժպտի Կազիին:

Աղա Խան ու էմիր Ալի Հնդկաստանի մահմետականութեան անունով բողոքագիր մը կը հրատարակեն Պոլսոյ թերթերուն մէջ, պահանջելով որ Խալիֆան մնայ անբռնաբարելի, ինչպէս եղած է միշտ:

Քէմալ պիտի օգտուի այս բացառիկ առիթէն: Աղա Խան Անգլիոյ գործակալն է. ուրեմն Լոնտոնի մատը կայ այս գործին մէջ: Հարուստ է, եւրոպական տարազ կը կրէ, կ'ապրի Անգլիա եւ կը դարպասէ անգլիացի դիւանագէտներուն հետ: Մահմետական է: Պատերազմի ընթացքին մասնաւոր փրօփականտի առարկայ եղած է ան:

Անգլիա իրեն յատուկ միջոցներով աշխատած է ուժեղացնել անոր հմայքը իսլամական աշխարհէն ներս, հակակշռելու համար Սուլթանին ու Խալիֆային ազդեցութիւնը Արեւելքի մէջ: Հելլէններու պարտութենէն ետք, Անգլիա այս միջոցին դիմած է, որպէս զի երկպառակութիւն ստեղծէ Թուրքիոյ մէջ:

Այսպէս կը բացատրէ դէպքը Մուսթաֆա Քէմալ Ազգային Ժողովին: Կոյր ատելութիւն մը կը ծնի երեսփոխաններուն մէջ՝ կրօնաւորներուն դէմ: Մահապատիժի օրէնք մը կը քուէարկեն, բոլոր անոնց համար որ կը գործեն հանրապետութեան դէմ. «Թուրքիա պէտք չունի ո՛չ Հնդիկներուն, ո՛չ Արաբներուն եւ ո՛չ ալ իսլամական կրօնքին առաջնորդութեան, կ'ըսէ, ան: Կը յաջողի Խալիֆային դէմ բացուած պայքարը: Քէմալի կողքին կանգնած է ամբոխը դարձեալ: Իր հետն է մանաւանդ բանակը:

Ապտիւլ Մէճիտ դաւաճան մըն է: Խորամանկ եւ աննկարագիր Անգլիացիներուն գործակալն է ան, կը գրէ Պոլսոյ մամուլը:

Թուրքիա աշխարհական հանրապետութիւն մը պիտի ըլլայ, կը վճռէ Կազին ու կը ձեռնարկէ գործի: Քարուքանդ պիտի ընէ բոլոր աւանդութիւնները եւ բացառիկ կատաղութեամբ պիտի ջախջախէ իր հակառակորդները: Արդարեւ: Երեսփոխան մը որ չափէն աւելի քննադատած էր Կազին օր մը, սպաննուած էր նոյն գիշերը անծանօթներու կողմէ: Ուրիշ մը, կրօնական գործավարը, Խալիֆային ի նպաստ ճառ մը խօսած էր. Քէմալ սպառնացեր էր կախաղան հանել զայն, եթէ համարձակէր կրկնել իր խօսքերը:

Քէմալ հաւատարմութեան ուխտի հրաւիրած էր Րէուֆը, այլապէս պիտի արտաքսուէր կուսակցութենէն ու Ազգային Ժողովէն. իսկ Պոլսոյ կառավարիչը հրահանգ ստացած էր դադրեցնել Խալիֆային յատուկ սովորական մեծարանքները ու կրճատել անոր թոշակը: Ո՛չ ոք պէտք է խոչընդոտ հանդիսանար Պոլսոյ մէջ՝ Էնկիւրիի իշխանութեան դէմ:

Երեսփոխաններէն ոմանք կ'առաջարկեն Քէմալին որ ինք ըլլայ Խալիֆա: Քէմալ կը մերժէ: «Եթէ ես նշանակուիմ այդ պաշտօնին, դո՛ւք, պարոն երեսփոխաններ, ի վիճակի՞ էք գործադրել տալու իմ հրամաններս»: Խալիֆայութեան մասին հաւատք ունեցողներուն երեսին կը նետէ հետեւեալ կտրուկ պատասխանը.

— «Եթէ իսլամական աշխարհը օգներ է մեզի անցեալին մէջ եւ կամ եթէ կ'ուզէ օգնել հիմա, պատճառը այն է որ մենք՝ Թուրքերս զօրաւոր ենք. ո՛չ թէ անոր համար որ մերն է Խալիֆան»:

Նոր հրամանագրով մը, որ առանց վիճաբանութեան կը քուէարկուի Ազգային Ժողովէն, Քէմալ կը բաժնէ պետութիւնը կրօնքէն — (3 մարտ 1924): Խալիֆան կը վտարուի երկրէն յաջորդ օրն իսկ: Սուլթաններու վերջին մնացորդին հետ երկրէն կը հեռացուին բոլոր Թուրք իշխաններն ու իշխանուհիները: Ո՛չ մէկ բողոք, ո՛չ մէկ ցոյց այս յախուռն կարգադրութենէն յետոյ: Քէմալ յաղթած էր նորէն:

×

Հայրենիքը իր միահեծան տիրապետութեան ենթարկելէ ետք, Մ. Քէմալ կը քաշուի Չան Գայա: Յոգնած է ու հիւանդ: Կը վհատի երբեմն, յուսահատութեան նոպաներ կ'ունենայ, բայց կը խմէ անդադար, իր ցաւերը մոռնալու համար: Երջանիկ չէ տունէն ներս եւ կը զգայ պարապութիւն մը իր շուրջը: Մօրը մահը ազդած էր իր վրայ. գիտէր որ սիրուած էր միայն անկէ: Իսկ Լաթիֆէ՞ն: Այո՛, ամուսնութեան առաջին ամիսներուն խենդի պէս սիրահարած էր անոր. երջանիկ եղած էր անոր հետ, բայց երկար չէին տեւեր իր սարսուռները, Կինը կեանքի ընկեր չէր իրեն համար, այլ հաճոյքի առարկայ. ու Լաթիֆէն բացառութիւն չէր այդ տեսակէտէն: Էգ մըն էր իր տանը մէջ, ուրիշ ոչինչ: Աչքը դուրսն էր դարձեալ, դէպ ի անառականոցները, դէպ ի խաղատուները:

Լաթիֆէ արդիական մտքի տէր աղջիկ մը ըլլալով հանդերձ, նախանձոտ էր՝ հարեմներուն մէջ պահուած կիներուն նման: Յաճախ կը յանդիմանէր Քէմալը իր անհաւատարմութեան համար: Իզմիրէն Էնկիւրի բերել տուած էր իր ընտանիքը, բայց Քէմալ ետ ճամբած էր զանոնք: Քաղաքական որոշ համոզումներ ունէր Լաթիֆէ: Կ'աշխատէր Թուրք կնոջ ազատագրութեան համար եւ կը քննադատէր Քէմալի մենատիրական հակումները: Ապօրէն կը գտնէր անոր ինքնագլուխ որոշումները:

Միացեր էր նոյն իսկ իր հակառակորդներուն եւ պայքար կը մղէր իր դէմ:

Քէմալ չի հանդուրժեր այդ բանին: Ամէն օր վէճ, ամէն օր կռիւ տունէն ներս: Պէտք է ազատ ըլլայ ինք. ու կ'որոշէ — Լաթիֆէն պէտք է հեռանայ իր քովէն: Մարդու բան չըսեր այդ մասին: Կը նստի, կը խմբագրէ ամուսնալուծման հրամանագիրը, վաւերացնել կուտայ Ազգային Ժողովէն... եւ Չան Գայայէն կը վռնտէ իր կինը: Ու նորէն կը նետուի այն կեանքին մէջ որ համապատասխան էր իր տարփոտ ու ախտաւոր խառնուածքին:

Լաթիֆէէն աւելի տխուր վախճանի պիտի հասնէր Ֆիքրիյէն՝ իր առաջին ազգական — հոմանուհին: Իր թոքախտը դարմանելու համար Եւրոպա կ'երթայ ան. Քէմալի ամուսնալուծումէն ետք կը վերադառնայ Էնկիւրի, անոր «դերին ըլլալու համար, բայց «վայրի գազանը» կը վռնտէ աղջիկը: Օր մը վերջ ձորի մը մէջէն կը հանեն անոր դիակը: Անձնասպան եղած էր:

Ու հիմա մտիկ ըրէք թէ ինչ կը գրէ Արմսթրօնկ Քէմալի անբարոյականութիւնը ի վեր հանելու համար.

— «Ա՛լ ամօթի զգացում չէր մնացած անոր քով. ամէն ատենէ աւելի կը խմէր հիմա, պատմութիւններ կ'ունենար զանազան կիներու, նոյն իսկ այրերու հետ. շատ կը հետաքրքրուէր երիտասարդ տղաքներով: Բացէ ի բաց առաջարկներ կ'ընէր բարեկամներու կիներուն ու աղջիկներուն: Շատ մը կարեւոր անձեր Էնկիւրիէն հեռացուցած էին իրենց ընտանիքներուն կին անդամները: Իշխանութիւնը երեւան բերած էր անոր մէջ անասունն ու գազանը. վայրի Թաթարն էր ան. Ասիոյ տափաստաններուն գայլը: Կ'անպատուէր բոլորը առանց խտրութեան: Իր գազանային վայրկեաններէն մէկուն ատեն, անպատիւ առաջարկներ ըրած էր նոյն իսկ Արիֆին որ բարկացած հեռացեր ու մտեր էր իր քաղաքական հակառակորդներու շարքին մէջ:

Ծանօթ փաշա մը Կազիին բնակարանը կուգայ օր մը գանգատելու համար որ ան շատ մտերմութիւն ցոյց կուտայ իր կնոջ հանդէպ: Բամբասանքներ կան այդ մասին: «Գիտեմ որ լուրջ բան մը չկայ, բայց երախտապարտ պիտի ըլլայի, եթէ պաշտօնական ընդունելութեանց ատեն չմատնանշէիք կինս ձեր մասնաւոր մեծարանքներով», կը բացատրէ փաշան:

— «Ես ձեզի կը ճանչնամ. դուք իմ դէմս կը դաւէիք. այո՛, ճիշդ է, ես պառկած եմ ձեր կնոջը հետ, վրէժ լուծելու համար», կը պատասխանէ Քէմալ պոռալով:

Եւ ծառան կը կանչէ, որպէս զի դուրս վռնտէ փաշան:»:

Լէնկթիմուր մը կամ վայրի աւազակապետ մը միայն պիտի պոռար այդպէս, կ'եզրակացնէ հեղինակը:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՇԱՐԱՆԸ

— Կարսօ՛ն, ապուրը սառ կտրեր է:
— Հիմա՛յ նայեցա՛յ, գաղջ էր:
— Ինչպէ՞ս թէ, իմ ապուրիս հա՞մը նայեցար:
— Ո՛չ, սանկ կամաց մը... մատս խոթեցի մէջը...:

ՈՒՍՈՒՑԻՉԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳԻՒՂԻՆ ՄԷՋ

— :-: —

ԹԱՒՐԻԶ, 8 նոյ. (Յառաջ).— Խորհրդային երկրի իւրաքանչիւր գիւղում կայ մէկ ուսուցիչ, որի պարտականութիւնն է «դաստիարակել նոր սերունդը»:

Շատերը անշուշտ թիւր կարծիք ունին խորհրդային գիւղի ուսուցչի տնտեսական եւ իրաւական վիճակի մասին եւ դա հասկանալի է, որովհետեւ նրանք կտրուած լինելով խորհրդային գիւղի հետ ուղղակի յարաբերութիւն ունենալուց իրենց կարծիքը հիմնաւորում են խորհրդային մամուլի տուեալներով որ խորհրդային գիւղի դպրոցի մի շարք այլանդակութիւններ թաքցնում է. ոմանք էլ կարծում են որ «մասսայական ուսուցչութիւնը» բոլշեւիկների թեւ ու թիկունքն է, որովհետեւ բոլշեւիկեան իշխանութիւնը հաւասարեցրել է բանուորին ուսուցչութեան հետ:

Անշուշտ հաւասարեցում կայ, բայց ոչ տնտեսական եւ իրաւական վիճակի մասին, այլ հաւասարեցումը՝ աշխատավարձի 50 առ 100ը պետութեան տալու մէջ է:

Մտէք խորհրդային գիւղը եւ ինչ կը տեսնէք, այնտեղ է մի ախոռանման տուն, որի ճակատին գրուած է «ինտերնացիոնալ աշխատանքային դպրոց»: «Ինտերնացիոնալ եւ աշխատանքային» է գրուած գրուած բուրժուական դպրոցից տարբերուելու համար: Մտնում էք ներս, մի քանի ջարդուած նստարաններ են, որոնց վրայ խեղճ մանուկները հանգիստ չառնելու պատճառով միշտ իրար հետ կռւում են:

Մտնում է ուսուցիչը դասարան, վառարան գոյութիւն ունի, բայց փայտ չկայ. իսկ աշակերտութիւնը տետրակ եւ յաճախ դասագիրք չի ունենում.

—Ընկերներ, գրեցէք, առաջարկում է ուսուցիչը:

— Ես տետրակ չունիմ, ես գիրք չունիմ, ես մատիտ չունիմ, — բոլոր կողմերից սկսում են աղաղակել աշակերտները:

Ուսուցիչը դիմում է կոմսոմոլի բջիջի քարտուղարին, որպէս զի «ընկեր»ը կարգի հրաւիրէ աշակերտութիւնը:

Գալիս է կոմսոմոլի բջիջի քարտուղարը եւ սկսում է աշակերտներին ճառել «Ստալին»ի եւ «հնգամեակ»ի մասին. իսկ յաճախ էլ «հասնելուց եւ անցնելուց»: Դասը վերջանում է բայց ուսուցչի անցնելիք նիւթը մնում է:

Փոքր երեխաները մտնում են դպրոց: Բնականաբար նրանք անգրագէտ են լինում. բայց այդ չի խանգարում որ առաջին օրուանից բոլշեւիկները նրան սկսեն սովորեցնել հասարակագիտութիւն, քաղաքատնտեսութիւն եւ նոյն իսկ ռազմագիտութիւն եւ երբեմն էլ քաղժամ:

Այս «մեծ գիտութիւնները» պարտադիր են բոլոր մանուկներին սովորեցնել դպրոցական շէմքը միայն տեսնող ուսուցիչները, այլապէս նրանք «հակախորհրդային էլէմենտների» շարքը կը դասեն:

Իրականին մէջ քաղաքատնտեսութիւնը բոլշեւիկների կրօնն է, որ եւ պարտադիր է բոլորի համար:

Այս «դասակարգային գիտութիւնները» այսինքն քաղաքատնտեսութիւնը, ռազմագիտութիւնը եւ հասարակագիտութիւնը պէտք է աւանդուեն կուսակցական ուսուցիչների կողմից, որովհետեւ անկուսակցական ուսուցիչը վստահութիւն չունի:

Երրորդ խմբակին պատկանող աշակերտը, եթէ բոլոր առարկաները լաւ իմանայ, բայց քաղաքատնտեսութեան մէջ կաղայ, համարւում է «անուղղելի հակայեղափոխական» եւ կուսբջջի քարտուղարի կարգադրութեամբ հեռացւում է դպրոցից, հակառակ նրան, որ հեռացուողը 12 տարեկան «հակայեղափոխական» է:

Կուսբջջի քարտուղարը գիւղի բացարձակ տէրն է: Նա կարող է թէ ուսուցիչ հեռացնել եւ թէ նորը նշանակել: Նոյնը եւ աշակերտի հանդէպ:

Շատ յաճախ է պատահում. կուսբջջի քարտուղարը գալիս մտնում է դպրոց եւ հրամայում է ուսուցչին.— «Դադարեցրու պարապմունքները, ժողով կայ»:

Ուսուցիչը լուռ ու մունջ կատարում է կուսբջջի հրամանը, իսկ առարկութեան դէպքում նա նորէն «հակայեղափոխական» է համարւում:

Կուսբջջի քարտուղարը կարող է ամէն ինչ անել: Նա խորհրդային գիւղի ամենակարող Աստուածն է: Իւրաքանչիւր դասարանում նշանակուած է երկու կոմսոմոլ «ընկեր», որոնք պարտաւոր են ամենօրեայ «զեկուցում» տալ ընկեր քարտուղարին՝ թէ իւրաքանչիւր ուսուցիչ ինչպէս աւանդեց իր առարկան, արդեօք նա «թեքում» կամ «պրովակացիա» չմտցրեց: Վա՛յ այն խորհրդային ուսուցչին, որ թուաբանութեան կամ բուսաբանութեան դասին՝ չգովեց խորհրդային կարգերը: Վա՛յ այն ուսուցչին, որ աշխարհագրութեան դասին, ատելութեան թոյն չի թափի Անգլիայի գլխին եւ գովեստներ չի շռայլում Ստալինի հասցէին: Նրանց անուանում են հակայեղափոխական:

Ուսուցիչը մտնում է դասարան սարսափով եւ սարսափով էլ դուրս է գալիս, որովհետեւ գիտէ որ խեղճ մանուկներին կուսբջջի քարտուղարը շլացրել եւ դայթակղեցրել է 30 յուդայական արծաթով:

Ուսուցիչը գիտէ, որ այդ աշակերտները մատնելու են իրեն, եթէ ինքը որ եւ է առարկութիւն ունենայ նրանց դէմ: Եւ այդ պատրուակով էլ նա չի յանդգնում՝ կարգի հրաւիրելու անկարգներին:

Ուսուցիչներից մէկը յանդգնել էր ասելու, որ Անգլիան հզօր պետութիւն է եւ ունի քաղաքակրթուած ժողովուրդ: Այս ուսուցիչը հարիւր անգամ ծաղրի եւ հալածանքի ենթարկուելուց յետոյ, վերջապէս ընկնում է Չեկայի ձեռքը: Թէ ի՛նչ պատժի ենթարկուեցաւ նա՝ գաղտնիք մնաց:

Իւրաքանչիւր դպրոցի վարիչը պէտք է լինի կոմունիստ, որ պէտք է հետապնդէ իր աշակերտների եւ ուսուցիչների ամէն մի քայլը եւ շաբաթը մէկ անգամ պարտաւոր է զեկուցանել գաղտնի բաժնին:

Աւելի ծանր է խորհրդային դպրոցի ուսուցչի տնտեսական վիճակը: Դասերից յետոյ, նա պէտք է ժամերով հերթի կանգնի, որպէս զի կարողանայ մի կտոր օճառ ստանալ կոոպերատիվից: Տաք կերակուրը նա չգիտէ ինչ բան է, իսկ եթէ շատ է ցանկանում տաք կերակուր ուտել, պէտք է վաճառէ նաեւ իր հաց ուտելու իրաւունքը գիւղացուն եւ դրուի «նախլեբնիկ», այսինքն՝ նայի օտարին, թէ երբ պիտի նրանք ճաշեն, որպէս զի ինքն էլ նրանց հետ նստի ու ճաշի:

Ի հարկէ այս տաժանելի պայմանները չեն խանգարում բոլշեւիկներին, ամբողջ ժամանակ թմբկահարելու, որ «ուսուցիչը 100 առ 100 ապահովուած է ամէն ինչով»: Սակայն կուսբջիջների քարտուղարների զեկուցումները Չեկայի համար զուր չեն անցնում: Նրանք տեսնում են, որ իրենց դպրոցներում սովորող երիտասարդութեան մեծ մասը իրենց դէմ է դուրս գալիս եւ փնտռում են պատճառը գտնելու: Ու գտնում են ի հարկէ առարկելով, որ մեր դպրոցներում կան բազմաթիւ հակախորհրդային հին ուսուցիչներ, որոնք ազդում են մեր մանուկների վրայ զարտուղի ճանապարհներով. սրանց բոլորին պէտք է քշել եւ կոմսոմոլ ուսուցիչներ պատրաստել ութամսեայ դասընթացքների միջոցով:

Վերջին երկու տարուայ ընթացքում բոլշեւիկեան «Նարկոմպրոսը» (կրթական գործավարութիւն) «հարուածային տեմպերով» պատրաստել է հազարաւոր կոմսոմոլ ուսուցիչներ, որոնք ստացել են ուսուցչական բարձրագոյն վկայական, երեք ամսի դպրոցում սովորելով եւ ութ ամիս դասընթացքներ յաճախելով: Թէ այսպիսի ուսուցիչները ո՛րքան պատրաստականութիւն պիտի ունենան, դժուար չէ գուշակել եւ ինչ չափով նմանները պիտանի կը լինեն վերացնելու համատարած անգրագիտութիւնը...: Ուսուցչութեան վարկը շատ է ընկած ազգաբնակչութեան աչքում, որովհետեւ ութ ամսուան դասընթացքների վիժուածքի կարողութեան չափն էլ կը լինի իր հեղինակութիւնը. իսկ հեղինակաւոր ուսուցիչները ասպարէզից հեռացնում են բոլորովին, որոնցից շատերը ապրուստի միջոց հայթայթելու համար դարձել են հաշուապահներ եւ նոյն իսկ սեւ աշխատանք կատարող բանուորներ, այն էլ օրավարձով: Կրթութիւնը բառիս նեղ իմաստով, խորհրդային դպրոցում գոյութիւն չունի, փաստերը բազմաթիւ են:

Խորհրդային համալսարանը իր 15 տարուան գոյութեան ընթացքում մի մասնագէտ անգամ չի տուել: Բացարձակապէս կարելի է ասել, տակաւին ասպարէզի վրայ են գտնւում հին կամ օտար մասնագէտները:

Կրթութիւն չկայ խորհրդային երկրում, այլ կայ թութակաբանութիւն: Մանկանը դպրոցից բոլշեւիկները դարձնում են թութակներ՝ սովորեցնելով նրանց քաղաքատնտեսութիւն եւ հասարակագիտութիւն, որոնց մէջ միայն կայ քարոզչութիւն եւ ատելութիւն դէպ ի հակառակորդը:

Ատելութիւնից բացի, մանկան սովորեցնում են փողոցում հոգեւորական տեսնելիս թքեն նրա երեսին, որովհետեւ ընկեր Ստալինը ասել է. «Մեր բարեւը կրօնականների հանդէպ, նրանց երեսին թքելն է»:

Սա անշուշտ հակակրօնական փրոփականտ է կոչւում:

Մանուկներին սովորեցնում են նաեւ մատնել իրենց ծնողներին եւ եղբօրը: Արդեօք նրանց հայրերը տանը կամ ուրիշ տեղ կոլխոզի հասցէին մի վատ խօսք չե՞ն ասում, որպէս զի գան եւ կուսբջջի քարտուղարին իմաց տան:

Լրագրական մէկ համառօտ յօդուածով, դժուար է խորհրդային դպրոցի նրա կրթութեան մակարդակի, ուսուցչի իրաւական եւ տնտեսական կացութեան մասին լրիւ գաղափար տալ: Բայց այսքանն էլ բաւական է ընթերցողին ծանօթացնելու այն դժնդակ եւ անհանդուրժելի պայմանների հետ, որոնց մէջ տառապում է խորհրդային ուսուցիչը եւ որի մասին արտասահմանի կարմիր հովերով տարուած թերթերը տալիս են միանգամայն սխալ պատկերացումներ: Միայն խորհրդային երկրում ապրող դժբախտները կարող են ըմբռնել իսկական կացութիւնը:

ԿԻՊԱՐԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ

«ՏԱՍԸ ՏԱՐԻԷՆ ԵՒՐՈՊԱՆ ԱԼ ԽՐՁԱԿԱՆ»

ԽՄԲ.— Անցեալ օր հրատարակած էինք Մուսոլինիի Թորինոյի ճառը: Ստորեւ՝ Միլանի ճառը, որ նմանապէս կը շօշափէ միջազգային խնդիրներ:

Հոս, ո՛վ սեւ շապիկաւորներ, ինձմէ քաղաքական ճառ մը մի՛ սպասէք: Հոս իմ հոգւոյս մէջ ամէնէն առաջ կը խօսին յիշատակները: Եւ թէպէտ ես աւելի ապագայի կարօտախտը ունիմ քան անցեալի կարօտախտը, ինչպէ՞ս չյիշել Միլանցի սեւ շապիկաւորներու դէմ յանդիման՝ ամբողջ մեր պատմութիւնը, պատմութիւնը զոր միասին ապրեցանք: Ինչպէ՞ս չյիշել 1915ի հաւաքոյթները կամ այն լուսապսակ մայիսին՝ որ Իտալիոյ նոր կեանքին սաղմը եղաւ: Ինչպէ՞ս չվերյիշել այս նուիրական հրապարակէն խօսած պահուս՝ Ֆիլիփփօ Քօրրիտօնիի՝ իտալական ժողովուրդի հերոսին հոգին ու ձայնը, եւ ամբողջ այն հոյլ մը երիտասարդութիւնը, որ հրապարակներու մէջ պատերազմի միջամտութեան փողը հնչեցնելէ վերջ՝ միջամտութիւն քարոզեց եւ պատերազմի ճակատներուն վրայ: Ինչպէ՞ս չյիշել յետ-պատերազմեան շրջանը երբ համեստ Փաօլօ տա Քաննոպիօ փողոցն էինք: Այդ փոքրիկ միջավայրին մէջ՝ որ «որջ» յորջորջուեցաւ, կը պատսպարէր՝ իմ շուրջ հաւաքուած սեղմուած էին առաջին Սեւ Շապիկաւորները, Յանդուգները, Լեգէոնականները, պատերազմի Կամաւորները, բոլոր կռուողները որ յոգնած չէին կռուելէ եւ տրամադիր էին պատերազմը վերսկսելու, խրամներ փորելու՝ ինչպէս ըսի՝ Իտալիոյ քաղաքներու հրապարակներուն մէջ:

Գեղեցի՛կ էին այդ ժամանակները, բայց ներկայ ժամանակներն ալ գեղեցիկ են: Տեսէ՛ք, ինչպէ՛ս տասը տարի վերջ ամբողջ ժողովուրդը վարչաձեւին շուրջ հոգիով պնդուած է եւ մասնաւորապէս տեսէ՛ք — մարդկային պատմութեան մէջ իբրեւ նոր իրողութիւն մը — իտալական ժողովուրդը իր պատմութեան գերակատար: Բայց աւելի՛ եւս գեղեցիկ պիտի ըլլան վաղուան տարիները: Մենք անոնց ընդառաջ կ'երթանք սառն եւ ամրակուռ վճռականութեամբ, բայց ամբողջովին թրթռուն բեղնաւոր յոյսերով: Զգացինք որ ճակատագիրը վաղը ինչպէս այսօր մեր ձեռքերուն մէջ պիտի ըլլայ եւ մեր աննուաճ կամքին պտուղը:

Միւս կողմէ բաւական է չորս դին հայեացք մը նետել: Բոլոր երկիրներու մէջ կը տիրէ անստուգութիւն, մտահոգութիւն եւ բարոյական չքաւորութիւն որ կը բարդուի նիւթական չքաւորութեան վրայ: Նոյնիսկ վաղեմի քաղաքակրթութեամբ հարուստ ժողովուրդներ կարծես առանց ուղեցոյցի են ու կը դանդաղին իրենց ճակատագրին վրայ: Մենք՝ ո՛չ, մենք քաջութիւն ունինք: Վճռականօրէն յառաջ կ'երթանք: Պատերազմով մը եւ Յեղա-

փոխութեամբ մը ճամբուած ենք։ կրնանք բոլոր նպատակները դիմագրաւել եւ պիտի գիմագրաւենք։

Մշտահոս խորհրդաժողովներով, չէ՛ որ աշխարհ պիտի վերագտնէ իր առողջութիւնը։ Նուազ խորհրդաժողովներ եւ աւելի՛ որոշումներ։ Նուազ օրակարգեր եւ աւելի գործեր։ Միայն գո՛րծն է որ կը բուժէ։ Միայն գո՛րծն է որ հոգիները կը պողպատէ։

Երբ տասը տարի առաջ — որ մարդու կեանքի ընթացքին բան մըն է, բայց ժողովուրդի մը կեանքի մէջ կարճատեւ շրջան մը կը ներկայացնէ — մենք յարձակումի գրօշը պարզեցինք իտալական քաղաքական զառամած դասուն դէմ՝ որ մասնաւորաբար կամքի ու քաջութեան պակասի հետեւանքով գէշ կառավարած էր, պատմաբաններ եղան, վարդապետականներ ու գիտուններ եղան որ այն ատեն ամէնէն ծիծաղաշարժ գուշակութիւնները ըրին։ (Ձայն մը բազմութեան մէջէն.— հինգ անգամ տասներկու 60 տարի ըսել կ'ուզէ)։ Այս թիւը գլեցինք անցանք արդէն։ Տասն անգամ տասը գ՛ր մը։ Այսօր այս չարագուշակ մարգարէները հրապարակէն անհետացած են, պատմութիւնը գիրենք արմատէն զգետնեց, գիրենք կտոր կտոր փշրեց։ Երբ փիացցա Պելճիօյոզի մէջ ըսի որ խրձական վարչաձեւը իր առջեւ 60 տարի ունէր՝ առաջին շրջաններն էին։ Այսօր մտքի կատարեալ հանդարտութեամբ կ'ըսեմ ձեզի, ո՛վ անսահման բազմութիւն, որ 20րդ դարը խրձականութեան դարը պիտի ըլլայ, իտալական ուժի դարը պիտի ըլլայ, պիտի ըլլայ այն դարը յորում Իտալիան երրորդ անգամ ըլլալով մարդկային քաղաքակրթութեան առաջնորդը պիտի հանդիսանայ, որովհետեւ մեր սկզբունքներէն դուրս փրկութիւն չկայ ոչ անհատներու համար եւ առաւել եւս ոչ ալ ժողովուրդներու համար։

կարելի է ըսել, առանց մարգարէ ըլլալու որ տասը տարիէն եւրոպա փոխուած պիտի ըլլայ։ Անարդարութիւններ գործուեցան մեզի դէմ ալ, մասնաւորաբար մեզի դէմ։ Եւ ոչինչ այնքան դառն է մեզ որքան իտալական ժողովուրդի արեան փառապանծ զոհողութիւնը պաշտպանելու պարտականութիւն՝ որ երբեմն մեզի կը վիճակի։ Կ'ուզեմ անգամ մը եւս ըսել. վսե՛մ եղած է պատերազմի միջոցին իտալական ժողովուրդի անհատական եւ հաւաքական հերոսութիւնը եւ միւս բանակներէն ոչ մէկուն հետ բաղդատուելէ կը վախնայ։ Եւ եթէ ներքնապէս խիստ կարգապահութիւն մը պարտադրող կառավարութիւն մը գոյութիւն ունեցած ըլլար, որ քանդելով վտարէր դարանակալներու չարախինդ սերունդը եւ անհրաժեշտ կապարի հարուածով կոնակէն պատռէր մատնիչներն ու ուխտադրուժները, այսօր իտալական պատերազմի պատմութիւնը միայն լուսաւոր էջեր պիտի ունենար։ Բայց հիմա՛կ միայն յայտնի եղաւ որ ուրիշ երկիրներու մէջ արհինալի ու անյաջող յարձակողականներէ վերջ՝ բանակները հոն կը վազէին յաճախ տարապայման շփոթութեամբ։

Եթէ այս ճշդումը կ'ընեմ, պատճառը այն որ Միլան միջամտութեան —(պատերազմի)— քաղաքը եղաւ, որովհետեւ Միլան փայլեցաւ քաղաքային կազմակերպութեամբ, որովհետեւ Միլան յաղթութեան 10 հազար մեռեալներ տուաւ։

Տասը տարիէն Եւրոպա խրձական կամ խրձաւորուած պիտի ըլլայ։ Այն հակասութիւնը ուր կը գալարուի ժամանակակից քաղաքակրթութիւնը՝ միայն մէկ ձեւով կրնայ յաղթահարուիլ,— Հռոմի իմաստութեամբ ու վարդապետութեամբ։ Ահա թէ ինչու համար մենք տարիները չենք համրեր։ Կը կարծեմ որ եթէ գիս ուշադրութեամբ դիտէք, գուցէ աւելի խստադէմ գտնէք գիս քան ինչ որ էի առաջ։ Ո՛չ միայն ես կը մերժեմ հանգիստը կամ դադարը, այլ անհամբեր եմ նոր փորձերու եւ նորանոր յոգնութիւններու։

Կը զգամ որ այն օրը երբ անհրաժեշտութեան զանգը հնչէ, ամբողջ իտալական ժողովուրդը ինծի պիտի հետեւի աւելի ուժգնօրէն։ (Ժողովուրդը կը գոռայ միաձայն, այո ամբողջովին)։ Ես կը մտածեմ որ դուք տրամադիր պիտի ըլլաք հետագայ զոհաբերութիւններու։ Կը զգամ որ պիտի չկշռէք ձեր ճիգի քանակը։

Այսօր աւելի քան երբեք իր քսանեօթ դարերու պատմութեան ընթացքին, իտալական ժողովուրդը միակտուր է, համերաշխ ու վճռական։ Այլեւս կրնանք մեր թշնամիներու թափթփուքները անտեսել։ Մէկը ինծի խօստում մը յիշեցուց զոր ես տուի 1926ին, այսպէս կոչուած Համբարձման ճառիս մէջ։ Ձեմ ժխտեր որ մեծ տօնախմբական արարողութիւնները վերջանալուն, վարչաձեւը ուրիշ փաստ մըն ալ տայ իր ուժին՝ խաբուածներու, ուրիշներու քարոզութեանց զոհերուն, ուշացածներուն հանդէպ վեհանձնութեան գործ մը ընելով, եւ ամէն անոնց հանդէպ որ իրենց միտքը դարձած էին կասեցնել ժողովուրդի մը տարերային շարժումը՝ անօգուտ բառերու կոյտերով։

Այս շնոհը պէտք է մեկնուի իր ճշմարիտ արժէքով։ Պիտի չցրուենք մեր պաշտպանութեան զրահները, մինչեւ որ մասնաւորապէս սահմաններէն անդին՝ այլ եւս անգտնալի կատարուած իրողութեան առջեւ անկեղծօրէն մեծարանքի դիրք մը չառնեն։ Բոլոր այն նպատակները որ Իտալիոյ երիտասարդութեան սրտին մէջ կը փայլատակին, բոլորն ալ իմ հոգւոյս մէջ ներկայ են։ Ո՛չ մէկը մոռցուած է։

Ոչ մօտաւոր օր մը — առնուազն 30 տարի հարկաւոր է իմ փափաքածիս պէ՛ս թրծելու համար ժողովուրդի մը Ոգին — օր մը մենք իսկապէս հպարտ պիտի ըլլանք փառաշուք դրօշները յանձնելով երիտասարդութեան որ շքեղօրէն կը մեծնայ ու կ'ուռճանայ մեր աչքերուն տակ։ Այն ատեն մենք պիտի ըսենք.— Առնէք մարտիկներու մաքրամաքուր արիւնով նուիրագործուած Յեղափոխութեան դրօշներն են։ Վեր բարձրացուցէ՛ք զանոնք եւ եթէ հարկ է՝ պաշտպանեցէ՛ք ձեր կեանքով, եւ այնպէս ըրէք որ անոնք ապագայ տասնամեակներուն միշտ աւելի նոր եւ աւելի լուսաւոր յաղթանակներու արեւովը համբուրուին։

Թարգմ. ՏՈՔԹ. Կ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Մշակոյթի օրը Պերլինի մէջ

—..—

ՊԵՐԼԻՆ, (Յառաջ) .— Վերջապէ՛ս։ Գաղթային Միութեան վարչութեան կազմակերպած միակ հանդէսը, այս ամբողջ տարուան ընթացքին, կ'արձանագրենք այսօր։

«Մշակոյթի Օր»ը Պերլինի Հայերուն համար աւանդական դարձած հանդէս մըն է արդէն եւ ամէն տարի հոկտեմբերին մէջ տեղի կ'ունենայ։ Այսպէս հոկտ. 29ի շաբաթ իրիկուն Շարլօթընպուրկի քաղաքապետական շէնքին ներքին սրահներէն մէկուն մէջ գաղութը հաւաքուած էր գոհացուցիչ թիւով մը։ Բացման խօսքէն վերջ յոտնկայս «Մեր Հայրենիք» եւ բանախօսութիւն Տոքթ. Աբեղեանի կողմէ։

Բացատրեմ սակայն «գոհացուցիչ»ը։ Գաղութիս 400 հոգի ընդհանուր թիւէն, եթէ 60—80 հոգի եկած էին, կը նշանակէ գոհացուցիչ, որովհետեւ ազգային կեանքով հետաքրքրուողները նոյնն են եւ քանի մը տուն ալ իրենց «ներկայացուցիչ»ները կը ղրկեն։ Իսկ միշտ բացառութիւն են առանձնաշնորհեալները, հայ կեանքէն պէխսապէրները, սուտ խենդերը, լաւ օրերու Հայերը կամ միայն անոր մնացած ատեն իրենց հայ ըլլալն զգացողները...)։

Պ. Ա. Աբեղեանի խօսքին նիւթը կը կազմէր հայ մշակոյթը եւ մասնաւորաբար հայ թատրոնը։ Ըրաւ պատմութիւնը հայ թատրոնին եւ յիշեց գրեթէ բոլոր յայտնի թատերագիրներն ու դերասանները, ծանրանալով անոնց կատարած ուսուցանողի դերին, արեւմտահայ եւ արեւելահայ զանգուածներու շաղկապման դերին եւ զոհաբերութեանց վրայ։ Խօսելով Տիկին Սիրանոյշի մահուան եւ մանաւանդ այնքան անշուք թաղման մասին Եգիպտոսի մէջ — հինգ - վեց հոգի հետեւեր էին դագաղին — առաջարկեց յոտնկայս յարգել անոր յիշատակը։

Բանախօսը ի մէջ այլոց չեշտեց անհրաժեշտութիւնը հայ չարժանկարին եւ օփերային, յուսադրելով նաեւ որ հայ նոր տաղանդներ կը փայլին արդէն համաշխարհային բեմերու վրայ։

Հանդէսին գեղարուեստական բաժինը ճոխ էր։ Երգեցին օրիորդներ Նազարեան եւ Աբեղեան։ Իսկ յաջող արտասանութեան յայտնութիւն մը եղաւ փոքրիկն օրիորդ Դաւիթխանեանը։ Յուսանք որ իրմով նոր ուժ մը աւելնայ տեղւս հայ կեանքի գեղարուեստական բաժնին համար։ Եղան նաեւ առանձին եւ խմբական պարեր, զորս կը համեմէր իր կատակներով Պ. Սեւաչունի։

Ուշ ատեն էր երբ ներկաները ցրուեցան գոհ տպաւորութիւնով։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԵՐԿՈՒ ՄԱՀԵՐ

Համիլթընի (Մ. Նահանգներ) Քաղաքային հիւանդանոցին մէջ մեռաւ Բղնի Հագստուն գիւղացի ընկեր Տիգրան Գորգոյեանը, 45 տարեկան հասակին մէջ։

Մեր դժբախտ ընկերը, որուն մահը այնքան մեծ ցաւ պատճառեց իր բոլոր ծանօթներուն, ամբողջ երկու տարի անկողնի վրայ գամուած մնաց. 11 ամիսը հիւանդանոցին մէջ։ Ընկերը վերջին տարին անդամալուծուած էր։ Իր տիկնոջ բոլոր զոհողութիւնները նիւթական ու բարոյական, ամուսինը առողջացնելու համար, ապարդիւն անցան։

Ընկեր Գորգոյեան միացած է Դաշնակցութեան շարքերուն 1907 թուէն ի վեր, երբ դեռ երկրի մէջ էր։ Վարած է կոմիտէներու մէջ պատասխանատու պաշտօններ։ Այստեղ ալ ան մնաց միշտ Դաշնակցական՝ նուիրուած կուսակցական աշխատանքներու։

Հիւանդանոցին մէջ անոր միակ ըղձանքը եղած էր ընթերցումը «Հայրենիք»ի, զոր այնքան կը սիրէր։ Շարունակ անոր աչքերուն մէջ կենդանի էր այն յոյսը թէ՝ շուտով պիտի առողջանայ եւ պիտի դառնայ երկիր։

× Վերջերս արկածի մը զոհ գնաց մեր հաւատաւոր ընկերներէն Գէորգ Նալպանտեանը։

Ծնած էր Խարբերդ քաղաքը եւ յետոյ իր ծնողքին հետ փոխադրուած էր Մէզրէ։ Յաճախած է տեղւոյն Կեդր. վարժարանը, սակայն միջոց ունեցած չէ իր շրջանը աւարտելու։ Աշակերտած է Ռուբէն Զարդարեանին։

Կեանքի դաժան պայմանները կը հարկադրեն զայն կանուխէն թողուլ դպրոցականութիւնը, առեւտրական կեանքը։ Գործով կը կապուի Քիւրտերուն հետ, որոնք զինքը շատ կը սիրեն եւ ինք կը զմայլի անոնց լեռնական պարզ կեանքին վրայ։ Շատ յաճախ ան կ'ըսէր,— «եթէ Հայաստան չունենանք, կ'երթամ Քիւրտերուն մէջ կ'ապրիմ»։

1910ին ինք ալ կը խառնուի արտագաղթի յորձանքին եւ կը նետուի Վոսփորի ափերը։ Ժամանակ մը կը մնայ Պոլիս, եւ յետոյ կ'երթայ Ամերիկա։ Իրեն համար շատ ծանր էր գործարան մտնելը, բայց ստիպուած էր, միջոց չունէր։ Յետոյ ծնողքը կը բերէ իր մօտ եւ կ'աշխատի հայրենական կեանքը վերահաստատել այս օտարութեան մէջ։

Իբրեւ դաշնակցական՝ Գէորգը մեր լաւագոյն ընկերներէն մէկն էր։ Ան կը մտածէր միշտ երկրի եւ երկրի գործունէութեան մասին։ Ան իր աչքերով տեսած էր Խարբերդի մէջ Յարեթի եւ Յակոբի կախաղանը, եւ տեսած էր գործի մարդոց, իրապէս յեղափոխական անձերու ընկերակցութիւնը իր հօրը հետ. եւ այս բոլորը իր մէջ արմատացուցած էին իրական գործի մասին մտածելու միտումը։

Լաւ սերտած էր մեր կուսակցութեան պատմութիւնը, անոր հերոսական կեանքի դրուագները, զոր կը յիշէր հետաքրքիր մանրամասնութիւններով եւ թուականներով։

Սիրահար էր նաեւ գրի ու գրականութեան. հաճոյքով կը կարդար այն բոլոր գործերը, որոնք մեր լաւագոյն հեղինակներու գրչին արդիւնքն էին։

ՄԱՄՈՒԼ

Զոյգ «Հայրենիք»ները

— :-: —

«Հայրենիք» ամէն տարի այս օրերուն մրցանակ մը կ'ուղղէ (բէնֆիթ), ուժ տալու համար բաժանորդագրութեան։

Այս տարի մրցանիշին առթիւ գրած խմբագրականի մը մէջ, մեր պաշտօնակիցը կը գրէ. (2 նոյ.).

— «Ոմանք կը սպասէին թերեւս, որ հայ հասարակութեան տնտեսական դժուարին պայմանները ի նկատի ունենալով՝ այս տարի, փոխանակ նուէր տալու, մենք պիտի իջեցնէինք մեր զոյգ «Հայրենիք»ներու բաժնեգինը։

Սակայն այդպէս խորհողները, բառ երեւոյթին, հաշուի չեն առներ երկու կարեւոր հանգամանք.—

Առաջին, որ Միացեալ Նահանգներու մէջ վերջերս տեղի ունեցած փոստային սակերու զգալի բարձրացման հետեւանքով մեր թերթերը այս տարի յաւելեալ խոշոր ծախքի մը ենթարկուած են, որ անկարելի կը դարձնէ բաժնեգինի ո եւ է իջեցում։

Երկրորդ, որ ինչպէս «Հայրենիք» օրաթերթը, այնպէս ալ «Հ.» ամսագիրը իրենց ներկայ բաժնեգինով տնտեսական լաւագոյն օրերուն իսկ հազիւ կրնային ծածկել իրենց ծախքերը։ Այնպէս որ այժմ, երբ, շնորհիւ տնտեսական դժնդակ տագնապին մենք եւս մատնուած ենք ծանր դժուարութիւններու մեր ծախքերը գոցելու համար, անկարելի է սպասել, որ զոյգ «Հայրենիք»ները ո եւ է զեղչ ընեն իրենց բաժնեգինին մէջ։

Մասնաւորապէս զոյգ «Հայրենիք»ները, հակառակ մեր իրականութեան մէջ ունեցած իրենց անհամեմատ ընթացառաբաժման, իրենց գոյութիւնը մեծապէս կը պարտին Հ. Յ. Դաշնակցութեան ու Դաշնակցական ընկերներու եւ համակիրներու նիւթական ու բարոյական խոշոր զոհողութիւններուն։ Ո՞վ չի գիտեր, որ մեր համեստ ընկերները երբեմն իրենց վերջին սէնթերը կը յատկացնեն իրենց սիրած թերթերուն բաժանորդագրուելու համար, որ մեր աշխատակիցներն ու խմբագիրները ոեւէ ազգի մէջ չտեսնուած չնչին վարձատրութեամբ մը, իսկ աշխատակիցներէն ոմանք նոյնիսկ առանց ոեւէ վարձատրութեան տարիներէ ի վեր անձնուիրաբար աշխատած են թէ մեր օրաթերթի եւ թէ ամսագրի համար, ու այդ կերպով միայն հնարաւոր դարձուցած անոնց կանոնաւոր հրատարակութիւնը։

Ուրիշ խօսքով՝ նիւթականէ աւելի մեր թերթերը գրուած են բարոյական կամ գաղափարական հիմերու վրայ ճիշդ այնպէս, ինչպէս, օրինակ, դարերէ ի վեր եղած են մեր ազգային-եկեղեցական բոլոր հաստատութիւնները, եւ ուրեմն այդ հիմերու վրայ ալ կրնան ապրիլ ու բարգաւաճիլ։

Մեր կազմակերպութիւնը հպարտօրէն կրնայ ըսել, թէ 35 տարի անընդհատ՝ նիւթական ու բարոյական խոշոր զոհողութիւններով կրցած է հրատարակել «Հայրենիք» օրաթերթը եւ 10 տարի ալ անընդհատ «Հայրենիք» ամսագիրը, որոնք անգնահատելի ծառայութիւն մատուցած են ու կը մատուցանեն ոչ միայն իր մասնաւոր նպատակներուն, այլեւ ամբողջ ազգին»։

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՓԱՐԻԶԻ

Խենդերը կը շատնան Սէնի նահանգին մէջ

■■■

Փարիզի քաղաքապետութեան օրակարգին վրայ կը գտնուի շատ կարեւոր հարց մը,— խենդերը հետզհետէ կը շատնան Սէն նահանգին մէջ եւ յիմարանոցները անբաւական են։ Այսպէս քաղաքապետական ժողովի անդամներուն ղրկուած տեղեկագրի մը համաձայն, Սէն նահանգին խենդերուն թիւը 1931ին 128,461 աւելի է 1930ի խենդերուն թիւէն։ Վերջին այս երեք տարիներուն ընթացքին, խենդերուն տարեկան յաւելումը միջին հաշիւով 125,323 է։

Ուրեմն տեղի կ'ունենայ խոշոր յաւելում մը։ Այնպէս որ քաղաքապետութեան կատարած ճիգերը անբաւական են, կամ յաճախ մեծ դժուարութիւններու կը հանդիպին, ամէն անգամ որ հարկ կ'ըլլայ ապաստան ճարել այս դժբախտ հիւանդներուն, որ խենդ կը կոչուին։

Քաղաքապետութեան առաջարկերուած է, դարձեալ, ձեռնարկել նոր հաստատութիւններու շինութեան, ոչ միայն անոր համար որ տարեկան խոշոր յաւելում մը կայ խենդերու, այլ եւ անոր համար, որ ներկայիս յիմարանոցներուն բնակչութիւնը շատ խըճողուած է եւ պէտք է նօսրացնել։ Օրինակ մը տալու համար, ըսենք թէ Վօքլիւզի յիմարանոցը, որ կրնայ ապաստան տալ, 1,080 յիմարի, ներկայիս ունի 1247 հոգի։ Վիլժիւիֆի յիմարանոցը, որ կրնայ ընդունիլ միայն 1,389 հոգի, ներկայիս ունի 1,671 հոգի։ Մէզոն-Պլանշի յիմարանոցը, որ կրնայ ընդունիլ միայն 1,670 հոգի, ներկայիս ունի 1,880 հոգի։ Սէնի նահանգը տարեկան կը դարմանէ 20,000 խենդ։ Ահաւասիկ վիճակագրութիւնը Սէն նահանգի յիմարանոցի բնակչութեան, ըստ սեռի.

Յիմարանոց	խենդերուն Թիւը	կիները
Սէնթ Ան	1,745	501
Վիլ էվրար	1,330	599
Վօքլիւզ	1,247	496
Վիլժիւիֆ	1,671	839
Մէզոն Պլանշ	1,880	805
Սալփէթրիէր	—	66
Վալէ	—	232
Մուազէլ	423	—
Տէօն	1,153	—
Պինէ	363	—
Շազալ	410	—

Ու հիմա ներկայացնենք ծախքերը։

Յիմարանոցներու յատուկ պիւտճէն հսկայ գումար մը կը կազմէ։ 120 միլիոն Ֆրանքի կը հասնին յիմարներու պահպանման ծախքերը եւ 250,000 Ֆրանքի՝ անոնց տեղափոխութեան ծախքերը։

Յիմարներէն օրական կը գանձուի Տէօնի յիմարանոցին մէջ 9 Ֆր. 90, Սէնթ Անի մէջ՝ 34 Ֆր. 70, եւ այսպէս փոփոխական են յիմարանոցէ յիմարանոց։ Ըստ 1883ի օրէնքին, յիմարանոցի ծախքերը կ'իյնան յիմարներուն կամ համայնական ու նահանգային կազմակերպութեանց վրայ։

ԱՅԺՄՈՒ ԿԻՆԵՐԸ

Այրը (փոքրիկի մը որ կնոջ մը հետ է) — Պզտիկս, այս օրիորդը քո՞յրդ է։

Տղան.— Ո՛չ, մեծ մայրիկս է...

ԾԻԾԱՂ

■■■

ՀԻՒԱՆԴԻ ՄԸ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ

Հիւանդը.— Ո՛չ, ո՛չ, մտիկ ըրէք, Տօքթէօր, եթէ շատ ծանր է հիւանդութիւնս, գիս մի խաբէք սա ձեր գիտական անլուծելի բառերով, որոշակի ըսէք, շնորհքով հայերէնով մը...

Բժիշկը.— Լա՛ւ, շնորհքով հայերէնով՝ բան մըն ալ չունիք...

Հիւանդը.— Եթէ այդպէս է, այն ատեն սանկ գիտական անհասկնալի բառով մը ըսէք տոիկա, նպատակս 5 օր հանգիստ ուզել է գործատէրէս...։

Կարդացէ՛ք եւ Տարածեցէ՛ք «ՅԱՌԱՋ»ը

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

— Մեզ չի ախրեցներ գերեզմանին տեսարանը։ Մենք մօտիկը կը բնակինք մեր չիրիմներուն։ Գիտեմ որ ես ալ օր մը պիտի հանգչիմ այնտեղ, եւ քաղցր է ինծի այդ մտածումը։ Անոնք դամբաններն են այն պատերազմիկներուն, որոնք եկան Ֆաթիհ Մէհմէտի հետ։ Սուլթանը զանոնք թաղեց իր մզկիթին շուրջը, որպէս զի հսկեն մզկիթին, դիտելով ասիական այս եզերքը, ուրկից կը բարձրանայ արեւը։ Մզկիթը կառուցուած է բարդ ճարտարապետութեամբ մը, ինչպէս կը ձեւացնեն խճանկարները, որոնք կը կազմեն Մէհմէտ անունը, որ անունն է մարգարէին ու Ֆաթիհին։ Այդտեղ էր, որ, երբ Սուլթանը, գիշեր մը, Անատոլու Հիսարէն իր նաւատորմով անցաւ Վոսփորը, նաւատորմը բեռցուց կառքերու վրայ եւ փոխադրեց Բերայի բլուրին վրայէն՝ սահեցնելու համար Ոսկեղջիւրի մէջ։ Յաջորդ օրն էր, որ Յոյները տեսան անհաւատալի իրականութիւնը։ Ամբողջ նաւատորմ մըն էր, որ ցամաքով փոխադրուեր էր Ոսկեղջիւրը, պաշարելու համար Բիւզանդիոնի ամրութիւնները։

Բանաստեղծին երկու զարմուհիները մեզի մօտեցան։ Մէկը աջ ձեռքէս, միւսը ձախ ձեռքէս բռնելով, անոնք գիս առաջնորդեցին տերեւախիտ թաւուտքը, որ դեղնաւուն սալերով բեռնաւորուած է եւ ուր անուշահոտ վարդասարդը շափրակ կը թողնէ։

— Դուք, գէթ դուք երջանի՞կ էք, որ ազատագրուած էք։

Օրիորդ Լէյլա շարժեց գլուխը.

— Ձեմ գիտեր։ Ոչ պարը կը սիրենք, ոչ ալ գրօսախաղը։ Կը կարծեմ թէ շատ զգայավար ենք։ Տակաւին տարուած ենք մեր մայրերուն զուր երազներով։ Գէթ անոնք կ'ամուսնանային երբ կը կոխէին 14 տարին, մինչդեռ մենք...

— Սակայն դուք հիմա կը վայելէք բարեհամբոյր երիտասարդներու մտերմութիւնը։ Բնաւ սիրաբանութիւն չէ՞ք ըներ՝ մինչեւ ձեր ամուսնանալը։

— Օ՛հ, Թուրքերը չեն սիրաբաներ, գէթ մեզի հետ։ Նախ շատ նախանձոտ են, եւ շատ կասկածոտ։ Թէեւ երեւութապէս արեւմտական ենք, սակայն չենք վարժուած ձեր ազատութիւններուն։ Շրջափոխութիւնը շատ արագ կատարուեցաւ։ Այսուհանդերձ այրերը դուրսը շատ զբաղած են, մտածելու համար այդ մասին։ Իսկ մենք, ընդհակառակն, կ'ապրինք մենք մեր մէջ ամփոփուած, կեանք մը չափազանց ներամփոփ, որ ի վերջոյ կը ձանձրացնէ այրերը...

Մեզի կը կանչեն տունէն։ Վերջին ակնարկ մըն ալ կը նետեմ ամբոցին, որ հիմնուած է մարգարէին ու Ֆաթիհին խճանկարներուն վրայ ու կը վերադառնանք սրահ, ուր ճէյլէյ հանըմ (տիկին Վեհանոյշ) կ'երգէ դաշնակի մը առջեւ։

Իր քաղցրայոյզ կեռադէմքը կ'իյնայ Վոսփորի մթամած ջուրերուն վրայ։ Իր յուզաթրթիռ ձայնը կը վերյանէ ուրուատեսիլները, որ սիրուած կամ լքուած էին ասիական եւ եւրոպական եզերքներուն վրայ։ Իրարու կը յաջորդեն, մերթ տխուր, մերթ տենդայոյզ, մեղեդիները արաբական, թրքական, ռուսական եւ ռումանական։

Յետոյ, երբ ջուրերուն զովութիւնը կը սկսի ներս թափանցել, կը փակեն պատուհանները, եւ ահա ներս կը մտնէ, պարելով ու խոնարհելով, հազար զուարճաբանութիւններով եւ արարողութիւններով, փոքրահասակ աղջիկ մը, զոր պիտի կարծէիր Songe d'une nuit d'étéի մէկ հերոսուհին։ Թզուկ մըն էր, որ «մարգարիտներու ծառ» կը կոչուէր։ Ունէր արծաթապատ մուճակներ, գլխուն՝ արծաթեայ արտախուրակ մը, հագած էր թափանցիկ չրջազգեստ մը եւ իր փոքրիկ թեւերուն վրայ կը կրէր երկար շղարշ մը, զոր կը շարժէր շնորհալի ձեւով մը։

Շղարշին մէկ ծփանքին տակէն նշմարեցի, որ պառաւ կին մըն էր։ Վաթսուն տարի կ'ըլլար, որ կը մասնակցէր հարէմին զուարճութիւններուն։

Ու մինչդեռ թզուկ կինը կը կայտռէր, իր երանքները կը խաղցնէր, չափովը սիրոյ թերեւս յանպատրաստից յօրինուած եղանակի մը, տիկին Ներմինէ ըսաւ ինծի.

— Առաջ ամէն մեծատուն ունէր իր թզուկներն ու խումարները (պաֆփօն), երգչուհիները եւ նուագածուները, խումբ մը գերուհիներ, որոնց պարտականութիւնն էր զուարճացնել մեր մայրերը։ Հիմա ստիպուած ենք մենք մեզ զուարճացնել։ Ինչ որ նուազ ծիծաղելի է։

— Ներքինիներ ալ ունէ՞ք դուք։

— Ո՛չ, մենք, ալպանական դերդաստանէ, սովորութիւն չունինք ներքինիներ պահելու, թերեւս քրիստոնէական ծագում...

Կ'ընդհատուի։ Նաւակ կը մտնենք։ Իրիկուան պաղ հովը խորշոմ կուտար Վոսփորի խաղաղ ջուրերուն։

⁂

Ընկերակցութեամբ Տօքթ. Ահմէտ Շէրիֆի եւ նկարիչ Թէվֆիք Թարիքի, ճաշի եմ Հաֆըզ Ջատէի ճաշարանին մէջ,— թրքական մաքուր ճաշարան մը «բերնի համով» ճաշարան մը, ուր, ապակեփեղկի մը ետեւ, կը տեսնես որ կ'եփի ուզած կերակուրդ մաղմաղ կրակի վրայ։

Իսկ դիմացի պատկերին մէջէն կը տեսնես Աթ Մէյտանը, բիւզանդական կրկէսը, իր հարիւրամեայ ծառերով, իր հսկայ կոթողով,—զոր Թէոդոս կայսրը բերել տուաւ Եգիպտոսէն,— իր աղբիւրով,—զոր իր բարեկամին՝ սուլթան Ապտիւլ Համիտի նուիրեց Գերմանիոյ կայսրը, ի յիշատակ դէպի արեւելք իր ճամբորդութեան,— եւ հեռուն, կապոյտ երկինքին մէջ նետուած, վեց սպիտակ բուները Սուլթան Ահմէտի մզկիթին, երեք մատանի իւրաքանչիւրին ծայրը։

Ճաշարանին դիմացէն կ'անցնին հանրակառքերը, մերթ «առաջին կարգերը», որ կարմիր են, մերթ «երկրորդ կարգերը», որ կանաչ են։ Ու երբ կը կանգնին, կը տեսնես որ վար կ'իջնեն մարդիկ երբեմն տխրօրէն հագուած եւ գունաթափ գլխարկներ դրած։

— Մե՛ղք որ, կ'ըսէ ինծի Թէվֆիք Թարիք պէյ, չէք տեսած այս հրապարակը Մէքքէի ուխտագնացութեան օրերուն։ Որովհետեւ այս հրապարակէն էր, որ կը մեկնէր սուրբ կարաւանը՝ ի ներկայութեան սուլթանին։ Մահմէլը (ամէն տարի Պոլսէն ու Եգիպտոսէն Մէքքէ ղրկուած ընծան), իր ոսկեզօծ փաթոյթին մէջ, ծիրանի դրօշները, խայտաբղէտ զգեստները, կանանչ թաւիշ հագած ուղտերը, որոնց գլխին ջայլամի փետուրներ թառած կ'ըլլան, անոնց առջեւէն պարողներու խումբ մը, որոնց կ'ընկերանան ավրիշները, եւեւէն գեղարդակիրներ,— ահա կարաւանը, որ յառաջ կ'ընթանայ՝ երաժշտութեամբ, կրօնասիրութեամբ եւ արեւով գինովցած, նաւ նստելու համար Թօփ-Հանէի սանդուղներուն տակ, գեղածիծաղ Վոսփորի վրայ, եւ անկից անցնելու համար Ասիոյ նուիրական եզերքը։

(8) ՄԵՐԻԱՄ ՀԱՐՐԻ

բաղարձուելիք կալուածները հաշուեյարդարի ենթարկուած են կամ անկարելի է վերադարձնել, սեփականատէրները պիտի ստանան փոխարժէքը, գրաման թուականին վաճառելի արժէքով:

Համաձայնութեան միւս յօդուածները կը ճշդեն զանազան մանրամասնութիւնները՝ ծախուած կամ գրաւուած կալուածներու փոխարժէքը ստանալու, վճարման պայմանաժամերու, դիմումներու եւն. մասին:

Գերմանական տագնապը միշտ անլոյծ

Նախագահ Հինտէնպուրկ կիրակի եւ երկուշաբթի օր ունկնդրութեան ընդունելով Հիթլէրը, ժամերով խորհրդակցեցաւ անոր հետ: Կարծողներ կան թէ անոր պիտի յանձնուի նոր դահլիճին կազմութիւնը: Հիթլէր այնքան վստահ է իր յաջողութեան վրայ որ, արդէն իսկ բանակցութիւններ կը կատարէ իր մարդոց եւ զանազան հոսանքներու հետ, նոր դահլիճը կազմելու համար:

Հաւանական է նաեւ որ նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնուի պատերազմական նախարար Ջօր. Շլայխէրի:

Ձերբակալութիւններ Պուլկարիոյ մէջ

Սօֆիայէն կը հեռագրեն թէ ոստիկանութիւնը ձերբակալեց վեց համայնավար երեսփոխաններ (բանուորական խմբակ) որոնք պիտի դատուին պետութեան ապահովութեան օրէնքին համաձայն: Եթէ դատարանը լուծէ այս խմբակցութիւնը, վեց երեսփոխանները ինքնին կը դադրին իրենց պատգամաւորի պաշտօնէն:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

ՏՐՈՑԿԻ Մարսէյլ հասաւ երկուշաբթի օր:

Կ'ըսուի թէ Տրոցկի ցամաք չպիտի ելլէ եւ գաղտնի ճամբով մը դրկուած է Քոփէնհակ:

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ արուարձաններ

ԻՑԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մուրատ եւ Մշօ խումբերու բոլոր ընկերները, այս Հինգշաբթի երեկոյ ժամ 8.30ին Դրադարանին մէջ:

Այրի Տիկին Ակլիւլ Արթինեան, Պ. Յարութիւն Արթինեան, Տէր եւ Տիկին Հայկ Արթինեան եւ Զաւակը, Այրի Տիկին Էօժէնի Մայիսեան եւ Զաւակը, Օր. Արշալոյս Արթինեան, ինչպէս նաեւ Մարտիրոսեան, Խաչերեան, Պալթայեան ընտանիքները եւ բոլոր ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, մեծ հօր եւ ազգականին՝

ՅԱԿՈԲ ԱՐԹԻՆԵԱՆԻ

յանկարծական դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 20 Նոյեմբեր Կիրակի առաւօտ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Երեքշաբթի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին իրենց բնակարանին մէջ, 10, Rue Didoret, Garganne, ուրկէ հանգուցեալոյն մարմինը պիտի փոխադրուի Ռէնսիի գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՀԱՂՈՐԴԿՑ. ՄԻՋՈՑ.— Կառ տը լ'Էսթէն առնել շոգեկառք ժամը 2ին և իջնել Կարկանի կայարանը: Փորթ Լիլայէն հանրակառք, թիւ 95 A եւ իջնել թէրմինիւս՝ Կարկան:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Կալաց.— Ստացանք աւանդը:
Մարսէյլ, Գօրծ.— 881.60:
Լոնտոն, Մ.— 1 անգլ.:
Նանսի, Կ. Ե.— 35:
Լա Սիօթա, Գօրծ.— 233:
Վենետիկ, Հայ. Հ. վրդ.— 200 ֆր. ի հաշիւ Յ. վրդ. Տ.ի Պուտափէշտ:
Էթուի, Տէր.— 70:
Ազիլ տը Փիէոֆէօ, Վար.— 35:
Լիոն, Ռ. Եղբ.— 70:

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ «Այգ» Երիտ. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղին թէյասեղանը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Միւթէալիթէի K. սրահին մէջ, 24, rue St. Victor, Paris (5e): Մանրամասնութիւնները քանի մը օրէն:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Էսկիշէհիրցի Զիմրութ Տէտէեան, հօր անուն՝ Մատթէոս, մօր անուն՝ Մարի (ծընեալ Էպլիւշիմեան): Զիմրիւթ ամուսնացած է եւ կը գտնուի Մարսէյլ: Իր ամուսնոյն անունը եւ մականունը անծանօթ: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր մօրեղբօր Արթին Էպլիւշիմեանի (Էսկիշէհիրցի), 54 rue de la Mare, Փարիզ (20):

— Կը փնտռուի Աֆիոնգարահիսարցի Օննիկ Թոմասեան, ուր մէկ տարի առաջ կը գտնուէր Փարիզ: Իմացնել իր քրոջ՝ Հռիփսիմէ Թոմասեանի, 72, rue Pressnsé, Roanne. (Loire):

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Յ. Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ունի խիստ մաքուր թուղթով ու տպագրութեամբ 104 լայնածաւալ էջեր (17 × 28 մեծութիւն): Կը խօսի Պատմ. Հայաստանի, Կիլիկիոյ եւ արդի Հայաստանի վրայ, տալով անոնց կենդանական, բուսական եւ հանքային հարստութիւնները եւ բնական ու քաղաքական աշխարհագրութիւնը: Կը պարունակէ Կեսարիա, Մարզուան, Ամասիա, Եւդոկիա, Շ. Գ. Հիսար, Զէյթուն, Ուրֆա, Կարին, Երզնկա, Սեբաստիա, Մալաթիա, Խարբերդ Ակն, Վան, Մուշ եւն. եւն., Կիլիկիոյ, Պարսկահայաստանի եւ Ռուսահայաստան – Արդի Հայաստանի բազմաթիւ քաղաքները, պատմական վայրերը, կարեւոր գիւղերը, հայրենի սրբութիւնները եւ 155 եկեղեցիական տեսարաններ, Կիլիկեան թագաւորներէն ոմանց դրամները եւ ստորագրութիւնները, Ներսէս Լամբրոնացիի ձեռագիրը եւ 41 մանրանկար ու միջակ մեծութեամբ քարտէսներ, որոնք ցոյց կուտան ժամանակագրական կարգով եւ թուականներով Ս. Գրքի Ծննդոց ժ. Գլխի նշանակած Հայաստանէն մինչեւ այսօրուան Հայաստանը՝ անոր առած սահմանային ձեւերը զանազան հին ազգերու տիրապետութեան տակ կամ օրով, Հայաստանի բաժանումէն մինչեւ 1918 ազատագրեալ Հայաստանը, Ուիլսընի գծած Հայաստանը եւ Կարսի անկումէն առաջ ու վերջ անոր արդի սահմանը:

Տրուած է պատմ. կարեւոր անցքերու եւ դէպքերու կարեւոր թուականներ, ինչպէս Քրիստոսի 341 թուականէն մինչեւ 1931 Հայաստանի մէջ պատահած 70 բուռն երկրաշարժները (17ը միայն Երզնկա), Պատմ. Հայաստանի հին գաւառներու անունները եւ անոնց համապատասխան նոր անունները եւ վերջապէս Արարատ լերան ու անոր վրայ կատարուած բազմաթիւ վերելքներու մասին աշխարհագր. եւ գիտական լայն տեղեկութիւններ:

Ամէն Հայու նշմարիտ եւ հայրենիքի կարօտը զոհացնող ընկերը եւ սրտին խօսող միակ գիրքը, որ կ'արժէ Ֆրանսա եւ գաղթավայրեր՝ 10 ֆր., Ամերիկա՝ 70 սէնթ եւ այլուր՝ 12 ֆրանս. ֆրանք: Կ'ընդունուին նաեւ մի միայն Ֆրանս., Պելճ., Իտալ., Եգիպտ. եւ Ամերիկեան դրոշմաթուղթ՝ իբրեւ դրամ հաւասար արժէքով:

Դիմել հեղինակին՝ BABESSIAN (առանց անուան սկզբնատառի՝ մի միայն մականունս գրել որոշ եւ անսխալ) 1bis, Rue Rouget-de-l'Isle, CHOISY - LE - ROI (Seine) — France. փոխանակութիւն չի կատարուիր եւ ապառիկ յանձնարարութեանց բնաւ պատասխան չտրուիր:

6 օրինակ գնողին 1 օրինակ նուէր կը տրուի: Սահմանափակ թիւով հրատարակուած ըլլալով այժմէն ապսպրել չսպառած:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Հիւանդանոց գացի, ամէն վայրկեան սպասելով որ ձեռք մը ուսիս վրայ պիտի իյնայ: Բայց ոչ մէկ նըշան: Ըստ երեւոյթին տակաւին կասկածելի չէի:

Գիշերը տուն վերադարձիս իմացայ որ մայրս «Գանթին Մա»ն տեսած էր և լուրս անոր յանձնած, երբ այս վերջինը խանութի մը պատուհանէն ներսը դիտելով էր զբաղած:

Միեւնոյն գիշերն իսկ տեղեկագիրս գերմանական սահմանագլխէն անդին գացած պիտի ըլլար: Որքա՜ն օրհնեցի «Գանթին Մա»ն:

Եթէ երբեք կին մը արժանի է պատուի ու երախտագիտութեան, ան ալ այդ սպիտակահեր ծերունին է:

Իրիկուն մը Օթթօն՝ Գերմանացիներուն ամենակասկածելին՝ սրճարանը մօտս եկաւ: Մտքին մէջ կասկածելի բան մը նշմարեցի, որովհետեւ է'ն առաջ փոխանակ ինծի նայելու, իր աչքերը սրահին չուրջը պտտցուց:

— Օրիորդ, վայրկեան մը կը հաճի՞ք հոս գալ, ըսաւ ցած ձայնով եւ ձեռքէս բռնած: Ահ ու դողով իրեն հետեւեցայ: Ընտրութիւն չունէի. այլ պարտաւոր էի հպատակիլ: Ջանացի հարցական ժպիտ մը ուրուագծել դէմքիս վրայ: Երբ սանդուղին եզերքը նստանք, ան ըսաւ.

— Շատ լուրջ խնդիրի մը մասին ձեզ հետ տեսնուիլ կ'ուզեմ, օրիորդ: (Այտերուս վրայ մնացած գոյնի վերջին հետքն ալ կորսուեցաւ): — Սենեակս կուգա՞ք:

Գլխով հաստատական նշան ըրի եւ աշխատեցայ երբեք չզարմանալ, եւ իրեն հետ միասին սանդուղներէն վեր բարձրացանք:

Լոյսին տակը ինծի աթոռ մը երկարեց:

— Նստեցէք, օրիորդ. սիկարէթ մը կ'առնէ՞ք: Ամէն կողմէ ձեր մասին լաւ տեղեկութիւններ կը ստանամ. վստահելի էք ու խղճամիտ:

Բայց այս ապշեցուցիչ բան էր: Դէմքին վրայ ժպիտի մը ստուերը կ'ուրուագծուէր, — զինաթափ ժպիտ — նման զգացնի մը որ ժանիքները ցոյց կուտայ:

— Թերեւս զարմանաք իմանալով որ Գերմանական Գաղտնի Գործակալութեան մէկ անդամն եմ ես: Հարցումը զոր պիտի ուղղեմ ձեզ, հետեւեալն է: — Մարթա, դուք արդէն Երկաթ Խաչին արժանացած էք. կ'ուզէ՞ք մայր հայրենիքին համար աշխատիլ եւ աւելի մեծ պատիւներու արժանանալ:

Այս խօսքերը անկե՞ղծ էին թէ ճարպիկ ծուղակ մը կը լարուէր:

— Եթէ աւելի կատարեալ բացատրէք ձեր միտքը, պատասխանեցի, թերեւս կարենամ ձեզի օգնել: Ի՞նչ կ'ուզէք ինծմէ որ ընեմ:

Ուշադրութեամբ զիս կը դիտէր:

— Այո, ըսաւ, գրեթէ խըռովի: Ձեզի պիտի վստահիմ: Օրիորդ, ձեր ծանօթներէն որ եւ է մէկէն չէ՞ք կասկածիր որ որպէս լրտես գործէ ընդդէմ Գերմանիոյ:

Ականջներուս չէի կրնար հաւատալ: Ուղղակի անոր նայեցայ:

— Զարմացած կրնաք ըլլալ, օրիորդ, շարունակեց ան եւ վեր ելլելով սկսաւ սենեակին մէջ շրջան ընել: Բայց որոշ տեղեկութիւն ունիմ որ հոս Ռուլըրսի մէջ այս վայրկեանիս առնուազն երեք վտանգաւոր լրտեսներ կան: Անոնց մէկը, կին մը, երէկ գիշեր սպաննուեցաւ:

Խորազնին՝ դա'րձեալ ինծ նայեցաւ:

Վստահաբար թիւ 63ին կ'ակնարկէր: Ուրեմն, ա'ն ալ ինծի պէս կին մըն էր:

Հանդարտ կերպով ըսի.

— Կասկածելի մարդիկը ովքե՞ր են:

Ժպտեցաւ. եւ գաղտնիքներ ունեցողի երախայական սնափառութեամբ ըսաւ.

— Ատիկա ինծի կը վերապահեմ, Մարթա:

— Լաւ ուրեմն. ձեր հրամաններուն կը սպասեմ:

Այն ատեն Օթթօն ինծի մանրամասնօրէն պատմեց Ռուլըրս գտնուող այն այրերու եւ կիներու մասին, որոնց վրայ պիտի հսկէի:

Անոնց լրտես ըլլալը չէի գիտեր. թէեւ մէկ – երկու դէպքերու մէջ զօրաւոր կասկածներ ունեցայ: Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ ալ ըլլային, ինծմէ վախնալու պատճառ մը չունէին:

Ըստ երեւոյթին ո'չ Ալֆոնսը եւ ոչ ալ Ստեֆանը կասկածի տակ էին. Օթթոյին քօղարկուած տղայական մեծախօսիկութիւնն էր որ ինծի իբր «գաղտնիք» կը հաղորդէր:

Օթթօն փափաքեցաւ որ վստահութիւն ներշնչեմ իր յիշած Պելճիքացիներուն, իբր կասկածելի անձերու: Ըսաւ թէ բարձրագոյն մարմինները Ռուլըրսը կը համարէին մասնութեան կանոնաւոր կեդրոն մը:

— Կը հասկնա՞ք, Մարթա, վերջացուց. արդիւնքին կը սպասեմ. պատրաստ ենք առատաձեռն վարձատրել անոնք՝ որ գործ մը կը կատարեն: Ինչ որ կը կատարուի հոս, այս անպիտան շրջանին մէջ, լուրջ է: Վերին հրամանատարութիւնը մեզմէ դժգոհ է:

Ոտքի ելայ եւ «Պարոն Օթթօ, ըսի, հիմակ պառկելու կ'երթամ. ձեր ըսածներուն եւ ձեզի օգտակար ըլլալու եղանակի մասին պիտի մտածեմ»:

Լալս եկաւ երբ սենեակիս մէջ առանձին մնացի: Սոսկալի կացութեան մը մատնուած էի. հակառակ կամքիս՝ բարեկամներու եւ թշնամիներու լրտես մը դարձած էի:

Այլ եւս ստիպուած էի Գերմանացիներուն քանի մը տեղեկութիւններ տալ, տեղեկութիւններ՝ որոնք բարեկամներուս կամ Համաձայնականներուն չվնասէին, եւ որոնք սակայն Օթթոյին համար արժէքաւոր համարուէին:

Վրաս ծանրացած կասկածէն խուսափելու ամենալաւ միջոցը գերմանական դատին օգնելու պատրաստակամութիւնս պիտի ըլլար: Պաղ առաւօտուն, գերման հրացանաձիգ խումբ մը կողմէ հրացանազարկ ըլլալէ կը սարսափէի:

Պէտք է բան մը ընէի:

Երեք օր յետոյ, կէս գիշերէն վերը, մեր գլխուն վերեւ սաւառնող «Եօթը քոյրեր»ու բարկաճայթ բզզիւնէն արթնցայ: Արագ յաջորդականութեամբ մը, պայթիւն պայթիւնի ետեւէն, աղմուկ եւ մարդկային ճիչեր: Ցեպպելինները մտնելով դարձեալ, հեռացան գացին:

Կէս ժամ վերջ հիւանդանոցէն կանչուեցայ, ջանալով մոռնալ որ չուրջս կատարուած այս թշուառութեան միակ պատասխանատուն ես էի եղած:

Օթթօն յաջորդ օրը զիս մէկ կողմ քաշելով.

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԻԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 23 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

23 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2042 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մանրամասնութիւններ կը պակսին Էջմիածնի կաթողիկոսական ընտրութեան մասին:

Բայց, արդիւնքէն գոհ կ'երեւան բոլորն ալ: Ցնծութեան մէջ են, մանաւանդ աւանդական «ազգասէր»ները:

Արդէն իսկ փառաբանական տողեր կը հիւսուին նորընտիր կաթողիկոսի մասին, որ կը հռչակուի «պայքարող, արդարադատ եւ կորովի նկարագրի տէր»: Ինչպէս եւ «Թունդ պաշտպան եկեղեցական եւ ազգային աւանդութեանց»:

Չենք վիճիր: Ժամանակն է որ պիտի ապացուցանէ կանխիկ տրուած այդ բոլոր վարկերը:

«Ազգասէր»ները ցնծութեան մէջ են նաեւ անոր համար որ, մինչ Ռուսերն ու Վրացիները տարիներէ ի վեր չունին իրենց Հայրապետները, Հայերը ահա կ'ունենան իրենց «Վեհափառ»ը, շնորհիւ պետական բարեացակամութեան:

Երկու տարուան ձգձգումէ յետոյ այս արագ ընտրութիւնը՝ կը համարուի բացառիկ շնորհ մը:

Չենք ուզեր վիճիլ այս մասին ալ:

Անշուշտ Երեւանը ունէր մասնաւոր պատճառներ, այս «շնորհը» ներկայացնելու համար գաղութներուն:

Դարձեալ ժամանակն է որ պիտի լուսաբանէ մեզ, այս կէտի մասին:

Երանի՛ թէ Երեւանը իսկապէս մտքէն անցուցած ըլլար միջոց մը գտնել, աւելի սերտ կապեր հաստատելու համար գաղութներու հետ:

Եթէ Խորէն արք.ի ընտրութիւնը բարենշան երեւոյթ մըն է, — ուրեմն Երեւանը կ'ուզէ սիրաշահիլ գաղութները, ապահովելու համար անոնց շօշափելի աջակցութիւնը: Անշուշտ, ամէնէն առաջ, Ներգաղթի համար:

Արդարեւ, զուր անցան բոլոր յոյսերը՝ դրամական աջակցութեան մասին:

Երեւանը խոշոր գումարներ կը սպասէ արտասահմանէն, որպէս զի կարենայ շարունակել Ներգաղթը: Բնակարան չկայ, եւ շինելու համար անհրաժեշտ է մեծադումար դրամ:

Բոլոր կոչերը անցան ապարդիւն: Անցեալ տարի շքեղաշուք Յանձնաժողով մը կազմուեցաւ Փարիզի մէջ, բայց մնաց կէս ճամբան: Այս տարի Բարեգործականը ասպարէզ իջաւ քանի մը անգամ, «յանուն Հայրենեաց»: Նորէն անօգուտ:

Կացութիւնը մռայլ է մանաւանդ անոր համար որ, միջազգային աջակցութիւնն ալ հետզհետէ կը պակսի:

Որքան գիտենք, բրիտանական մարդասիրական ընկերութիւնները չեն ուզեր նոր գումարներ տրամադրել, իսկ Նանսէնեան դրասենեակը չունի լայն միջոցներ:

Կը թուի թէ Երեւանը պիտի փորձէ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին միջոցաւ ապահովել այն ինչ որ չյաջողեցաւ ստանալ ո՛չ իր հեղինակութեամբ, ոչ ալ «Հայաստանցի»ներու սնամէջ աղմուկով:

Չունինք ո՛ր եւ է մեղադրանք՝ այս տեսակ մտածումի մը համար:

Ներգաղթը հիմնական պահանջ ըլլալով, զայն դիւրացնող ամէն միջոց արժանի է քաջալերութեան:

Մենք միամիտ պատրանքներ չունինք ո՛չ Հայ Հոգեւորականութեան, ոչ ալ Էջմիածնի մասին:

Մանաւանդ այսօրուան Էջմիածնի մասին, որ ստուերն է նախորդին:

Բայց, եթէ Երեւանը ինքզինքը անզօր կը զգայ շարժման մէջ դնելու գաղութները, եւ կաթողիկոսին միջոցաւ պիտի տաքցնէ սիրտերը, այն ատեն պարտաւոր է նկատի առնել նաեւ գաղութներուն իսկական տրամադրութիւնները:

Թո՛ղ օգտագործեն Ամենայն Հայոց կաթողիկոսութեան դիրքն ու հմայքը, բայց չփորձեն այդ ազդակն ալ դարձնել միջոց մը՝ պառակտելու գաղութները: Ինչպէս ըրին տարիներով եւ կը շարունակեն մինչեւ այսօր:

Տասը տարուան փորձառութիւնը բաւական չէ՞, խրատուելու համար:

Գաղութները խորապէս կարօտ են խաղաղութեան: Այսօր աւելի քան երբեք:

Չենք ժխտեր, բազմազան են խաղաղութեան խանգարման պատճառները:

Բայց, Երեւանն ալ ունի մեծ պատասխանատուութիւններ՝ իր գոյնզգոյն գործակալներով եւ Պապէն աւելի պապական «ուղեկից»ներով, որոնք յեղափոխական պարտականութիւն կը սեպեն իւղ լեցնել կրակին վրայ, կամ կրակ վառել ուր որ չկայ:

Պէտք չունինք օրինակներ յիշելու: Փաստերը իրար կը հրմշտկեն ամէն գաղութի մէջ, մօտաւորէն մինչեւ հեռաւորը:

Թող հանգիստ ձգեն մեզ մեր տանը մէջ, եւ շատ մը վէճեր ու պառակտումներ ինքնին կը դադրին:

Խոր վէրքեր կան իւրաքանչիւր գաղութի մէջ: Եւ խորապէս խոցոտուած սիրտեր կ'ալեկոծեն տարագիր բազմութիւնները:

Պետական իշխանութեան մը համար, վարձու արբանեակներու աղմուկը կամ շինծու փառաբանութիւնները չեն որ արժէք պիտի ներկայացնեն, այլ իրական գործը:

Իսկ իրական գործը ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ, եթէ ոչ աւելի եւ աւելի սերտ կապ հայրենիքին եւ գաղութներուն միջեւ, մղում տալու համար թէ՛ Ներգաղթին եւ թէ՛ ուրիշ հանրօգուտ շինութեանց:

Անոնք որ բարենշան երեւոյթ մը կը համարեն Էջմիածնի նոր ընտրութիւնը, պէտք է ամէնէն առաջ այս ուղղութեամբ մտածեն: Այլապէս, բոլոր հաւաստիքները պիտի վերածուին պղպջակներու:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ո՞ՒՐ ԵՍ, ՊԱՐՈՆԵԱՆ

Գացինք, եկանք, ո՛ւր որ էինք հոն կը մնանք:

Բա՛ն չի փոխուիր մեր մամուլի որոշ մէկ մասին մէջ:

Սկսելով՝ հարսնիքի եւ նշանտուքի նկարագրութիւններէն: Սիւնա՛կ սիւնա՛կ եւ ածականներով լեցնակոյտ: Հարսը այսպէս, փեսան այնպէս...

Եւ ահաւասիկ վերջին «նորութիւնը»: Լրագրական արհեստ մը՝ որ առնուազն յիսուն տարուան պատմութիւն ունի:

Պոլսական երկու թերթեր, աւետելով նոր կաթողիկոսին ընտրութիւնը, բառ չեն գտներ ներկայացնելու համար անոր ոչ միայն բարոյական, այլ եւ ֆիզիքական առաւելութիւնները: Աչքը, հասակը, բերանը:

Եւ այս՝ առանց Խորէն Կաթողիկոսին շուքը տեսած ըլլալու:

Բառ առ բառ կարդանք առաջինը·

— «Նորընտիր վեհափառ կաթողիկոսը արքենի պարթեւ հասակով, գեղակազմ ու բարեձեւ, արծուային խոշոր ու արտայայտիչ աչքերով, պատկառազդու անձնաւորութիւն մըն է, եկեղեցական եւ ազգային աւանդութեանց թունդ պաշտպան, վարչագէտ ու քաղցրալեզու եկեղեցական մըն է...»:

Ահա երկրորդը·

— «Իր արքենի պարթեւ ու բարեձեւ հասակը, արծուային խոշոր, արտայայտիչ ու թափանցող աչքերով, արտաքնապէս ալ կը պատկերացնէ վարչագէտ ու եկեղեցական աւանդութեանց թունդ պաշտպան ականաւոր հոգեւորականի արժանիքները»:

Ո՞ւր ես, Պարոնեան:

ՎԱՐԱԶ

ՋՐԱԲԱՇԽԱԿԱՆ ԽՈՇՈՐ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ

Իրաքի կառավարութիւնը ձեռնարկուներ կը փնտռէ, գլուխ հանելու համար ջրաբաշխական (ոռոգում) երկու խոշոր ծրագիրներ: Առաջինը՝ Ռամատի քաղաքին մօտ, Եփրատի վրայ: Այս ծրագրին ծախք նախատեսուած է 1,250,000 ստերլին: Համաձայն այդ ծրագրին, ջրանցք մը պիտի բացուի Հապպանիէի տափարակ շրջանին մէջ: Եթէ Եփրատի յորդումը բացառիկ ըլլայ, ուրիշ ջրանցք մը պիտի բացուի հարաւակողմը, որպէս զի գետին աւելորդ ջուրը Հապպանիէ մտնելէ յետոյ, հոսի աւելի մեծ տափարակի մը, Պահր էլ Միլի մէջ: Սովորական տարիներուն, հարաւային ջրանցքը չպիտի օգտագործուի· բայց ամէն տարի Հապպանիէի տափարակին մէջ հաւաքուած ջուրը հոն պիտի մնայ մինչեւ ամրան վերջերը, երբ Ֆէլուճայի մէջ անցք մը պիտի բացուի, ջուրը նորէն գետը հոսեցնելու համար: Այս ծրագիրը ժամանակին Թուրքերուն առաջարկած է հանգուցեալ Ուիլքոքս, որ գլուխ հանած էր Եգիպտոսի ջրաբաշխական շինութիւնները: Ծրագրին արժէքը այն է որ Ստորին Եփրատի հողերը պիտի պաշտպանէ գարնան յորդումներուն դէմ, իսկ ամրան՝ աւելի ջուր պիտի ապահովէ իրենց հունձքերուն համար:

Երկրորդ ծրագիրն է թումբ մը շինել Տիգրիսի համար, Քութի մէջ, գետին աւելորդ ջուրը հոսեցնելու համար հին ջրանցքներէն մէկուն մէջ: Այս ծրագիրն ալ 1,250,000 ստերլին ծախք կը պահանջէ: Կը կարծուի թէ այս գործին համար ձեռնարկուներ պիտի հրաւիրուին 1933ին, երբ վերջանան Հապպանիէի շինութեանց պայմանագիրները:

ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Երէկ տեղի ունեցաւ նախագահ Հուվըրի եւ նոր նախագահ Րուզվէլթի տեսակցութիւնը՝ պատերազմական պարտքերու յետաձգման մասին:

Մանրամասնութիւններ կը պակսին, բայց տիրող կարծիքն այն է թէ՝ երկուքն ալ պիտի մերժեն յետաձգման առաջարկը:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Հիթլէր պիտի կրնա՞յ կազմել նոր դահլիճը

Երկու օրուան խորհրդակցութիւններէն յետոյ, նախագահ Հինտէնպուրկ Հիթլէրի յանձնեց Գերմանիոյ նոր դահլիճին կազմութիւնը: Բայց, այնքան ծանր պայմաններ դրած է որ, դժուար թէ յաջողի, կամ յաջողութենէն յետոյ կարենայ երկար տեւել:

Այսպէս, Հինտէնպուրկ պայման դրած է թէ իրեն կը վերապահէ կազմուած դահլիճին հաւանութիւն յայտնելու կամ մերժելու իրաւունքը: Յետոյ, իբրեւ պետը բանակին եւ երկրին ներկայացուցիչը՝ արտաքին աշխարհին առջեւ, պնդած է որ պատերազմական նախարար մնայ Զօր. Շլայխէրը, իսկ արտաքին նախարար՝ ֆոն Նէօրաթը: Երրորդ, նոր դահլիճին ծրագիրը պէտք է համապատասխանէ նախորդին եւ շարունակէ անոր գործադրութիւնը: Չորրորդ, պէտք պահպանուին այն միջոցները որ ձեռք առնուած են, բուն պետութեան եւ Փրուսիոյ երկիշխանութեան վերջ տալու համար: Հինգերորդ, Հինտէնպուրկ պայման դրած է որ նոր դահլիճը հրաժարի սահմանադրութեան 48րդ յօդուածին օգտագործումէն. այսինքն, գործերը վարէ խորհրդարանական դրութեամբ, առանց հրամանագիր – օրէնքներ ստորագրել տալու նախագահին: Միւս կողմէ, Հիթլէր պէտք է խոստանայ թէ խորհրդարանը ո՛ր եւ է վերաքննութեան չպիտի ենթարկէ 48րդ յօդուածը, նախագահին բացառիկ իրաւունքները կրճատելու իմաստով: Վերջապէս, Հինտէնպուրկ պայման դրած է որ Հիթլէրի կուսակիցները համայնավարներուն չմիանան, յեղափոխական գործադուլներու ատեն եւ չփոխեն ֆոն Փափէնի հաստատած օրէնքները:

Ինչպէս կը տեսնուի, Հիթլէր իր առաջին քայլերէն իսկ դատապարտուած է կաշկանդումներու: Գերմանական սահմանադրութեամբ, եթէ նախագահը մեռնի, վարչապետը փոխանորդաբար կը վարէ գործերը, մինչեւ նորին ընտրութիւնը: Հինտէնպուրկ ծեր ըլլալով, կը վախնայ որ այդպիսի պարագայի մը մէջ, Հիթլէր կրնայ տէր դառնալ Գերմանիոյ ոչ միայն քաղաքական կեանքին, այլ եւ բանակին:

Այսպէս կամ այնպէս, Հիթլէր գործի ձեռնարկած է արդէն: Միեւնոյն ատեն գրաւոր լուսաբանութիւններ պահանջած է Հինտէնպուրկի դրած պայմաններու մասին:

Հաւանական չէ որ Հիթլէր կարենայ մեծամասնութիւն մը ապահովել Ռայխստակին մէջ:

Տրոցկի եկաւ ու անցաւ ընդ հսկողութեամբ

Ինչպէս գրած էինք, Տրոցկի Մարսէյլ հասաւ երկուշաբթի օր:

«Փրակա» շոգենաւը նաւահանգիստին հասած ատեն, ապահովութեան տեսչութեան պաշտօնեաները նաւակով մը մօտեցան եւ վար իջեցնելով Տրոցկին, կինը եւ երեք բարեկամները, առաջնորդեցին քարափին մէկ անկիւնը, անկէ ինքնաշարժ մը դրին եւ ղրկեցին Լիոն, ուր հասաւ ժամը 9·40ին: Կայարանին մէջ, պանդոկի մը անկիւնը քիչ մը հանգստանալէ յետոյ, Տրոցկի կառախումբ դրուեցաւ դէպ ի Փարիզ եւ անկէ Քոփէնհակ:

Այս բոլոր զգուշութիւնները ձեռք առնուած էին, որպէս զի համակրական կամ թշնամական ցոյցեր տեղի չունենան: Ապահովութեան Տեսչութիւնը ամէն բան գաղտնի կատարած ըլլալով, բուն Մարսէյլի քարափին վրայ մարդիկ տեղեկութիւն չունէին եւ ահագին բազմութիւն խռնուած էր: Ոստիկանութիւնն ալ իր կարգին կը հսկէր...

Մարսէյլ հանուած ատեն, Տրոցկի հետեւեալ կարճ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— Իմ ճամբորդութիւնս ո՛ր եւ է խորհրդաւոր հանգամանք չունի: Քոփէնհակի ուսանողները հրաւիրած են զիս դասախօսութիւն մը ընելու, նիւթ ունենալով՝ «Ի՞նչ է հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը»: Ես դանիական լեզուն չգիտնալով, գերմաներէն պիտի խօսիմ եւ պիտի ջանամ ամփոփել իմ պատմական պրպտումներս: Դասախօսութիւնս գիտական պիտի ըլլայ, ոչ թէ քարոզչական: Անշուշտ ասիկա չի նշանակեր թէ պիտի ծածկեմ իմ տեսակէտս որ նոյնն է ինչպէս 1917ի ապստամբութեան ատեն: Ինծի կ'ընկերանան կինս, որ երեսուն տարիէ ի վեր կը հետեւի կեանքիս վերիվայրումներուն, եւ երեք բարեկամներ որոնք երեք տարբեր երկիրներէ ինքնակամ եկած են Մեծ Կղզի, օգնելու համար իմ քաղաքական եւ գիտական աշխատանքներուս: Մեր ճամբորդութենէն յետոյ, Պոլիս պիտի վերադառնանք:

Մանչուրիոյ խնդիրը Ժընեւի մէջ

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը երկուշաբթի օր զբաղեցաւ Մանչուրիոյ քննիչ յանձնախումբին տեղեկագրով: Այս առթիւ բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան Չինաստանի եւ Ճափոնի պատուիրակներուն միջեւ:

Առաջին անգամ խօսեցաւ Ճափոնի պատուիրակը, պատմելով թէ Չինաստան անիշխանութեան մատնուած է, կեդրոնական կառավարութիւնը չի կրնար վարել երկիրը, Մոնկոլիան կարմրած է, ինչպէս եւ բուն Չինաստանի կարգ մը նահանգները, թէ ծայրայեղ ազգայնականութիւն մը օտարներուն դէմ պայքար կը մղէ նոյն իսկ դպրոցներուն մէջ ուր յիսուն միլիոն աշակերտներ կը յաճախեն, թէ յարատեւ պօյքոթի ենթարկուած են ճափոնական ապրանքները: Հետեւաբար, Ճափոն ստիպուեցաւ... ինքնապաշտպանութեան դիմել:

Չինաստանի պատուիրակը բոլոր մեղադրանքներուն պատասխանեց նոյն ուժգնութեամբ:

Կը կարծուի թէ՝ Խորհուրդը իր ուժէն վեր գտնելով այս թնճուկին կարգադրութիւնը, Ազգերու Դաշնակցութեան արտակարգ ընդհ. ժողովին պիտի յանձնէ զայն:

⁂ Գերմանիոյ արտաքին նախարարը Ժընեւ հասած ըլլալով, մասնաւոր խօսակցութիւններ տեղի ունեցան հաւասարութեան իրաւունքի մասին, որպէս զի ճամբան հարթուի եւ Գերմանիա նորէն մասնակցի զինաթափութեան խորհրդաժողովին:

Գերմանական տեսակէտով, դժուարութիւնները չեն նուազած, քանի որ Ֆրանսան կը մերժէ անմիջապէս ճանչնալ Գերմանիոյ հաւասարութեան իրաւունքը:

Անխնայ կրճատում պաշտօնեաներու

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ՝ նոր հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ, որուն համաձայն վարչական պաշտօնէութիւնը հարիւրին 20—50 պիտի կրճատուի, քսան օրուան ընթացքին: Այս որոշումը կը վերաբերի թէ տեղական եւ թէ շրջանային վարչութեանց: Միեւնոյն կրճատումները պիտի կատարուին

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ· էջ)

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

ՖԻԼԻՊԷ, 18 Նոյ. (Յառաջ) — Գրած էի թէ Պ. Շահվերդեան հոս հասաւ: Պուլկարիա եկած է Ազգերու Դաշնակցութեան միջամտութեամբ, քանի որ Ռուսիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ դիւանագիտական յարաբերութիւն գոյութիւն չունի: Պուլկար կառավարութիւնը շատ դիւրութիւններ կուտայ իրեն: Պուլկար Կարմիր Խաչը 7 սնտուկ հանդերձեղէն տրամադրած է՝ մեկնելիք աղքատ Հայերուն բաշխուելու համար: Երէկ, տեղական թերթի մը խմբագիրը տեսակցութիւն մը հրատարակած էր: Տեսակցութիւնը եղած է ոստիկանութեան ներկայացուցիչին ներկայութեան:

Երէկ գիշեր, ազգ. խորհրդարանին մէջ ժողով մը գումարուեցաւ: Հրաւիրուած էին կրօնական դասը, հայրենակցական միութեանց ներկայացուցիչները ու ազգայիններ: Ցոյցի տպաւորութիւն թողած է «մեր մարդիկ»ը հրաւիրելու ձիգը, ինչ որ, վստահ ենք, Պ. Շահվերդեանի մեղքը չէ: Պ. Շահվերդեան ծանօթութիւններ տուած է Հայաստանի մասին, խօսած է տիրող պայմաններէն, յայտնած է թէ՝ երկիրը պէտք ունի արհեստաւորներու եւ ոչ թէ մանրավաճառի կամ փերեզակի: Նաեւ՝ տեղեկութիւններ տուած է շինարարական աշխատանքներու մասին՝ յիշելով «իրենց նախորդներու» օրով եղածն ու վերջին տարիներու նոր կառուցումները:

Կարգ մը հայրենակիցներ անտեղի հարցումներ ըրած են, — ամուսնութեան, անձնապաշտութիւններու եւայլնի մասին, — կարծես Հայաստանը, իրենց համար, Փաթակոնիա մը եղած ըլլար ու նո՛ր լսած ըլլային այդ երկրի մասին: Պէտք է յայտնել, որ Պ. Շահվերդեան, իր զեկուցումի ընթացքին, եղած է շատ չափաւոր եւ խօսած է պաշտօնական մարդու մը վայել լրջութեամբ:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐԸ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԷՋ

Ալէքսանտրէթի կառավարութիւնը տեսնելով որ համայնավարները արագ թափով մը կը բազմանան օրէ օր եւ կանոնաւոր համայնավարական փրոփականտներ կը մղեն գործաւորներու մէջ, որոշած է շատ խիստ միջոցներ ձեռք առնել:

Ընդհ. Ապահովութեան տնօրէնութիւնը Պէյրութէն ղրկած էր երկու քննիչներ Պ. Պ. Ճօրճ Ապու Թագգա եւ Էսատ Պիզի: Ասոնք հոն շատ աշխատելէ եւ երկար հետապնդումներէ վերջ, գտան համայնավարներու բոյնը եւ յարձակեցան անոր վրայ: Ձերբակալեցին Անդրէաս Ճէվհէրճեան անուն Հայ մը, որ Ալէքսանտրէթի համայնավարներուն պետն էր: Հարիւրաւոր համայնավարական թռուցիկներ եւ գաղտնի նամակներ գտնուեցան: Մոսկուա ղրկուելու համար գրուած քանի մը խիստ կարեւոր նամակներ գտնուած են անոնց մէջ: Գտնըւած են նաեւ երկու ծածկագիրներ, մէկը համայնավարական տեղական մարմիններու հետ յարաբերելու համար, իսկ միւսը Մոսկուայի հետ:

Հասկցուած է որ Ճէվհէրճեան ոճրագործ մըն է եւ փախստական վիճակի մէջ կը գտնուէր: Ան շատ վատ անցեալ մը ունի, կը գրեն տեղական թերթերը:

ԺԱՆՏԱԽՏ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Քարանթինա թաղին մէջ ժանտախտի նոր դէպք մը պատահած է: Վարակեալը երիտասարդ մըն է:

Առողջապահական տնօրէնութիւնը անմիջապէս հրահանգած է այրել շրջակայ տուները եւ խիստ քննութեան տակ պահել թաղեցիները: Հիւանդը փոխադրուած է հիւանդանոց:

Այս վերջին շաբթուան ընթացքին 7րդ դէպքն է այս եւ կը վախցուի որ նոր դէպքեր ալ պատահին:

ՀԱՑԸ 1·80

Հացին գինը 1·85էն 1·80ի զեղչուած է այսօրուընէ, չորեքշաբթի:

ԹՈՒՐՔԻԱՆ՝ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ԵՐԵՔ ՃԵՐՄԱԿՆԵՐԸ»

Քանի մը տարի առաջ, Էնկիւրիի Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ, Թուրքիոյ տնտեսական ծրագրի մասին, այսօրուան նման, քանի մը հոսանքներ կային: Անոնց մէկ մասը կ'ըսէր թէ՝ «Թուրքիա ծխախոտի ու պտուղի երկիր է. զարկ տանք անոնց. արտադրենք, վաճառենք դուրսը եւ ձեռք ձգուած դրամով մեր պէտք ունեցածը կը ներածենք»: Երկրորդ հոսանքը կ'ըսէր. — «Ենթադրենք որ ծխախոտի մեր բերքը 60 միլիոն քիլոյի բարձրացուցինք. փոխադրեցինք դուրս եւ շուկաներուն մէջ ծանօթացուցինք. պէտք է հասնեցնենք եւ ծախենք. այդ դրամով մեր պէտքերը պիտի ապահովենք: Բայց, ասիկա ամէն ատեն կարելի չէ. կրնայ պատահիլ որ չկարենանք ծախել»:

Ասոնցմէ զատ կար երկրորդ բանաձեւ մը, — զարկ տալ արմտիքին, շաքարին եւ բամպակին: Ու այս երեք նիւթերը կ'որակէին «երեք ճերմակները»: Կամ՝ երեք ճերմակներու քաղաքականութիւնը: Այս վերջին տեսակէտը, կեանքի ու պայմաններու բերումով, հետզհետէ հող գտաւ ու գործադրութեան դրուեցաւ: «Երեք ճերմակները», ինչպէս յայտնի է, արդէն, ո՛չ առանձնապէս ճարտարարուեստ է, ո՛չ ալ առանձնապէս հողագործութիւն: Այլ՝ երկրին պէտք ունեցածը. այսինքն՝ երկրին ամենակարեւոր պահանջները:

Արմտիքի պարագան ծանօթ է: Նոր Թուրքիան, հակառակ անցնող տասը տարիներուն, չկրցաւ նպաստաւոր փոփոխութիւն մը մտցնել իր երկրագործութեան մէջ: Կը խորհին հունտը լաւացնել եւ բերքը շատցնել: Բայց, ատոր համար ալ պիւտճէն պէտք է լաւնայ, եւ գինը բարձրանայ, որ՝ գիւղացին կարենայ ընել: Կան եւ փոխադրութեան եւ այլ առ այժմ անհարթելի դժուարութիւններ: Այս մասին պիտի հրաժարիմ խօսելէ, որովհետեւ կ'ուզեմ ծանրանալ շաքարին ու բամպակ – հիւսուածեղէնին վրայ:

Թուրքիոյ մէջ, շաքարի ճարտարարուեստին՝ 5 ապրիլ 1925 թուականին հրատարակուած օրէնքով մը կառավարութիւնը առաջին անգամ պաշտօնապէս կարեւորութիւն ընծայած է: Նախ Ուշաքի եւ ապա Ալփուլլուի մէջ գործարաններ հիմնուեցան: Այժմ, եօթը տարի վերջ, Ալփուլլու տարեկան 2000, իսկ Ուշաքը 800 վակոն շաքար կ'արտադրեն: Թուրքիա տարին կը սպառէ 9000 վակոն շաքար: Ուրեմն, ներքին արտադրութիւնը պահանջին մէկ երրորդը կը բաւարարէ: Ալփուլլուի գործարանը առաջին տարին 418 վակոն արտադրեց ու հետզհետէ շատցուց իր արտադրութիւնը: Մէկ կողմէ ճակնդեղը կը մտնէ, ու միւս կողմէ շաքարը դուրս կուգայ: Օրական, այս տարի, 1200 թոն ճակնդեղ կը սպառէ գործատունը: Կ'աշխատին շուրջ 1000 բանուորներ: Քանի մը մասնագէտներէ զատ, մնացեալները, բոլորն ալ, Թուրք են: Հաստատութեան համար մինչեւ այժմ ծախսուած է 4,000,000 ոսկի: Գործատուները ամէն մէկ քիլոյին 8 ղրշ. արտադրութեան տուրք մը կուտան: Ալփուլլուն, օրինակ, այս տարի շուրջ 1,310,000 ոսկի պիտի արձանագրէ տալիք տուրքը՝ իր հաշուեկշիռին մէջ:

Գործարանին դրամագլուխին 20 առ 100ը միայն անձերու կը պատկանի. մնացեալը ազգ. դրամատուներու յատուկ է: Շահը, ամենալաւ տարին, 12-ուկէս առ 100 եղած է: Որով, շահակից անհատները, մինչեւ այժմ 15,000 ոսկի շահ առած են (գործատան ամբողջ դրամագլուխը 750,000 ոսկի է): Զէրքէզ Քէօյէն մինչեւ Էտիրնէ ճակնդեղի արտերը կը տարածուին: Ուրեմն, 1000 բանուորներէն զատ, շուրջ 15,000 գիւղացիներ այդ արտադրութենէն կը շահին. կամ, իբր 50—60,000 անձ շաքարի շնորհիւ կ'ապրին: Շուրջ 206 գիւղի բնակիչներ 106,000 արտավար ճակնդեղ ցանած են այս տարի: Ասիկա ցոյց կուտայ որ Արեւելեան Թրակիոյ գիւղացիութեան մեծ մասը ապահոված է իր ապրուստը: Մէկ արտավարէն 1000—1200 թոն ճակնդեղ կը ստացուի: Ընկերութեան ընդհ. տնօրէնը՝ Խայրի պէյ, որ այս տեղեկութիւնները տուած էր վերջերս, կ'ըսէ թէ «ճակնդեղը, գիւղացիին համար, դրամատան մէջ դրամ ունենալու համարժէք է: Ճակնդեղ ցանող գիւղացիներուն 90 տոկոսը իր պարտքերը վճարած է»:

Ասկէ զատ, գործատան համար Զօնկուլտաքի տեղական հանքածուխէն տարեկան 150,000 թոն ածուխ, եւ տեղական գործարաններէն 75,000 ոսկիի ատաղձ կ'առնուի:

Երրորդ ճերմակը, — բամպակը: 1925 հոկտ. 11ին, Ատանայի մէջ բամպակի համաժողով մը եղաւ:

Այդ ժողովին բանաձեւը հետեւեալն էր, — «Բամպակը, Թուրքիոյ համար, պետական խնդիր մըն է»:

Վերջերս, ռուս մասնագէտները, ուսումնասիրութեան համար երբ շրջեցան Թուրքիոյ մէջ, որոշեցին Նազիլլիի մէջ ալ գործատուն մը հիմնել: Այս գործատունը պիտի ըլլայ բամպակեղէնի հաստատութիւն մը: Ծանօթ է, որ, Ատանայի նման, Իզմիրի շրջանը եւս (Եգէականի շրջան) բամպակի մեծ արտադրութիւն մը ունի: Բամպակը երկու տեսակ է Թուրքիոյ մէջ — տեղական եւ ամերիկեան: Բամպակի լաւացման համար եւս ծրագիր ու ձեռնարկներ կան: Եւ քանի որ այս բերքը սպառում ունի, պարզ է որ բամպակի տեսակին լաւացումը աւելի շուտ պիտի ըլլայ, քան՝ ցորենինը: Գաղափար մը տալու համար Թուրքիոյ բամպակի արտադրութեան մասին, առնենք Եգէական շրջանի արտադրութիւնները՝ քաղելով պաշտօնական վիճակագրութենէ մը.—

Պատերազմէն առաջ.—

Տարի	Բերք	Արտադրում
1913	8,000	6,176
1911	8,000	6,464
1910	6,000	4,587

Պատերազմէն վերջ.—

Տարի	Բերք	Արտադրում
1927	5,500	2,118
1928	5,000	2,902
1929	7,000	3,547
1930	7,000	4,526
1931	8,000	4,229
1932	3,600	—

Զարտածուած բամպակը Իզմիրի մէջ գոյութիւն ունեցող երկու մանածի եւ քապօթի գործատունները կը սպառեն: Նազիլլիի մէջ բացուելիք գործատունը 3000 բանուորի պէտք պիտի ունենայ: Հաշուուած է որ՝ այդ շրջանի բամպակը լիուլի պիտի բաւարարէ նոր հիմնուելիք գործատան պահանջը: Բայց, նախ քան այդ, հարկ է հունտը անպայման լաւացնել եւ գիւղացիին վարկ բանալ: Այդ շրջանին մէջ, բազմաթիւ ոստայնանկներ շատ պարզ «տաքումա» մը կը գործեն: Կը ծրագրեն այդ ոստայնանկներուն հայթայթել մէկ – մէկ մեքենայ, եւ մանածները փաթթելու համար կեդրոն մը հաստատել: Հինէն ծանօթ է, նաեւ, Ատանայի կտաւի եւ այլ ճարտարարուեստը. Պոլիս, Եէտի Քուլէի մէջ եւս մանածի գործատուն մը կայ: Եւ սակայն, դեռ Թուրքիան զուրկ է մանածի բոլոր թիւերն ու տեսակները հայթայթող գործատուններէ:

Քանի որ խօսեցանք բամպակի եւ հիւսուածեղէնի մասին, տանք Թուրքիոյ հիւսուածեղէնի միւս ճիւղերուն մասին եւս կարգ մը տեղեկութիւններ:

Բրդեղէն, — միայն գորգի մանած ընելու համար, Ուշաքի, Սպարթայի եւ Կեսարիոյ մէջ գործատուններ կան: Գորգի եւ կերպասի մանածի համար՝ Իզմիրի եւ Հէրէքէի մէջ: Միայն կերպասի մանածի համար՝ Պոլսոյ, Հէրէքէի եւ Ատանայի մէջ:

Հիւսուածեղէնի գործատուններ կան Պոլսոյ մէջ (Գարամուսալ, Ֆէսհանէ, Սիւրէյյա Փաշա, Սաադ Օղլու), Հէրէքէի մէջ (Հէրէքէ Ֆապրիքասը), Իզմիրի մէջ (Օրիէնթ Քարփէթ) եւ Էնկիւրիի մէջ (Իչ Պանքասը Մէնսուճաթ Ֆապրիքասը):

Ասոնցմէ զատ՝ Պոլսոյ մէջ կան՝ Վիթալի գործատունը, Մագրիգիւղի կտաւի գործատունը, Զէյթուն Պուրնըի «Թիւրք Մէնսուճաթ Ֆապրիքասը»ն, Իզմիրի մէջ՝ բամպակ եւ մետաքս կերպասներու Անանուն Ընկերութիւնը, Ատանայի մէջ, Երկրագործական դրամատան «Ազգային հիւսուածեղէնի գործատունը», Տարսոնի մէջ Րասիմ պէյի գործատունը, ինչպէս նաեւ՝ Սաալը փաշայինը: Իսկ Ատանայի եւ Մերսինի մէջ կան քանի մը հաստատութիւններ՝ բամպակը կուտէն անջատող:

Մետաքսեղէնի համար Պոլսոյ մէջ 20, Պրուսայի մէջ 30 գործատուն կայ: Պրուսայի «Էլ Թէզկեահի» աշխատանոցները եւս վերջերս բաւական բարելաւուած են: Հոն կան, նաեւ, 10 հատ փիլաթէօր (թել քաշող) գործատուններ, իսկ վեց հատ ալ մետաքս ոլորող: Ասոնցմէ զատ՝ ներկատուններ եւ արդուկարաններ: Նախապէս Լիոն հաստատուած գործարանատէր մը, որ Հրեայ մըն է ու իբրեւ Զուիցերիացի եկած, Պրուսայի մէջ գործի ձեռնարկած է: Մետաքսեղէն արտադրող գործատուններէն «Իփէք իշի» կերպասները վերջերս շատ գնահատուեցան: Այս ձեռնարկը կը պարտի Իշ Պանքասի նախկին ընդհ. տնօրէն եւ այժմու տնտեսական գործավար Մահմուտ Ճէլալ պէյի որ շատ ձեռներէց եւ հաշուով շարժող վարիչ մը եղաւ՝ այդ դրամատան կցելով տնտեսական շատ մը ձեռնարկներ: Ի զուր չէր որ անցեալ օր դասախօս Եուսուֆ Զիա պէյ՝ կ'առաջարկէր «Քիթապլիչ» մը հիմնել՝ իր մէկ տոմսով, որ բաւական խօսուն էր եւ զոր, ապահովաբար, «Յառաջ»ի սրատես աչքը տեսած ու արտատպած է:

Պէտք է աւելցնել, որ յիշուած այս գործատունները բոլորն ալ եւրոպական չափանիշով չեն, ու անոնց մեծ մասը միջակ ձեռնարկներ են:

Այսու հանդերձ, շաքարի ձեռնարկին նման, հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստը եւս ոչ միայն կ'արժեւորէ Թուրքիոյ բամպակի արտադրութիւնը, այլ եւ հիւսուածեղէնի պահանջը, կը բաւարարէ 40—50 առ 100 համեմատութեամբ: Անցնող 6—7 տարիներու ընթացքին, ասիկա նկատելի յաջողութիւն մըն է՝ ի նպաստ երկրին ճարտարարուեստին:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

Ո՞ՒՐ ՊԻՏԻ ՅԱՆԳԻ ՆԵՐՔԻՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Նոյ. 6ի ընտրական պայքարը, կ'ըսէի անցեալ անգամ, հսկայ համեմատութիւններ առած է:

Յիշենք հետաքրքրական պարագայ մըն ալ իբր յաւելուած, որովհետեւ քիչ – շատ բանուորութիւն մըն ալ մենք ունինք հիմա Ֆրանսայի մէջ մասնաւորաբար, բայց բանուորին դատը ամէն տեղ նոյնն է: Կարեւորը զայն արդիւնաւորապէս շարունակելն է: Պէտք է զգոյշ ըլլալ կուսակցութեանց խաղերուն իբր գործիք ծառայելէ:

Ընտրութեանց չորս օր մնացած էր, երբ պայքարի նոր միջոց մը գտան: Քաղաքային երթեւեկի աշխատաւորութիւնը գործադուլ ըրաւ: Խնդիրը հետեւեալն էր. — Ըստ նոր օրէնքին, գործ տուողը կրնայ աշխատավարձքի սակերը աննկատ թողուլ եւ աժան աշխատցնել: Պերլինի երթեւեկի վարչութիւնը, իր պայմանագրութեան ժամանակը հասած ըլլալով, առաջարկեց ժամական երկու փֆէննիկի զեղչ մը, ինչ որ կը նշանակէ շաբաթական մէկ մարքի զեղչ մը: Պիտի շահէին առաջուան 38ին տեղ 37 մառք: Մէկ մառքը = 6 ֆրանք, այսպէս մեր աշխատաւոր հայրենակիցները կրնան հաշուել Գերմանիոյ մէջ անարհեստ աշխատաւորին շահածը, օրինակ՝ տոմսակավաճառ, արհեստ ունեցող մեքենավար են. մօտ 10 մառք աւելի կը շահին: Ասկէ զատ զաւակ ունեցողները իւրաքանչիւրին համար ժամը 2 փֆէննիկ աւելի, կնոջ համար նոյնպէս աւելի կը ստանան եւ ապահովուած են հիւանդութեան, անդամալուծման եւ ծերութեան օրերու դէմ: Բայց 20 հազարի այս գործադուլը բացատրելի ըլլար թերեւս զանազան պատճառներով, երբ միայն Պերլինի մէջ 100,000 է շատ աւելի անգործներ չըլլային, իսկ ամբողջ երկրին մէջ մօտ վեց միլիոն:

Ի՞նչ ըրին սակայն. շնորհիւ հիթլէրականներու եւ համայնավարներու օժանդակութեան (առաջինները՝ ձրի ճաշ եւն. երկրորդները՝ ցուցարարական մեծ շարժում) դիմացան 4էն 6 օր պաշտօնապէս, յետոյ՝ ստիպուեցան տեղի տալ: Հազարաւորներ աշխատանքէ վրկուեցան ընդմիշտ եւ ոչ մէկ գործաւոր օգտուեցաւ:

Այսպէս, ընտրական պայքարի գործիք դարձան վնասելով իրենք իրենց եւ շահող դուրս եկաւ մանաւանդ համայնավար կուսակցութիւնը:

Արդիւնքը հետեւեալն է.—

կացութիւն	երես. մինչեւ	հիմա	կորուստ կամ շահ
Նացիոնալ Սոցիալիստ	195	230	—35
Սոցիալ Տէմոքրատ	121	133	—12
Համայնավար	100	89	÷11
Կեդրոն (Կաթոլիկ)	69	75	— 6
Գերման Ազգային	51	38	÷13
Պայերական ժողովրդ.	19	22	— 3
Գերման ժողովրդական	11	7	÷ 4
7 ուրիշ կուսակց.ներ	16	14	÷ 2
	582	608	

Ինչպէս պարզ կ'երեւի այս անգամ ընտրութեան չմասնակցողներ շատ եղած են: Ոմանք զզուած են. ուրիշներ, մանաւանդ Հիթլէրը փորձողներ յուսախաբ եղած են եւ կէսով մը իրենց ձայնը գերման ազգային կուսակցութեան տուած են, իսկ ընկերվարական կամ ձախակողմը մնացած է նոյնը: Սոցիալ տեմոկրատներու կորսնցուցած 12 ձայնը անցած է համայնավարներուն: Խնդիրը այնպէս դրուած է, որ աջ եւ ձախ կողմերը անդրդուելի, դրեթէ անփոփոխ են իրենց համոզումներուն մէջ: Դարձեալ Ռայխսթակի մէջ որ եւ է մեծամասնութիւն անկարելի է: Եւ սակայն, Փափէնն ալ «անկարելի» է… անհանդուրժելի մանաւանդ ձախերուն համար: Համայնավարները արդէն սակարկութեան չեն մտներ. իսկ սոցիալ տեմոկրատները Փափէնի խորհրդակցութեան հրաւէրին պատասխանեցին շատ կտրուկ.

— Քաշուէ՛, քեզի հետ չենք կրնար խօսիլ, ժողովուրդը ըսաւ իր խօսքը դիկտատուրական ձեւերուն մասին:

Հիթլէրեաններն ալ կը մերժեն մասնակցիլ դահլիճին, որովհետեւ «ազգային խմբաւորման» կիսամիջոցը զէրոյի հաւասար կը նկատեն: Հաւանական է. եթէ Հիթլէր գործի գլուխ ալ գայ, ընելիքը ներքին քաղաքականութեան ձեւափոխում մը պիտի ըլլայ, ինչ որ երկիրը «փրկելու» ամբողջ միջոցը չէ սակայն: Ներքին կեանքի ձեւափոխում մը, քանի մը դրասենեկային մաքրագործում եւն., չեն կրնար մէկ օրէն միւսը գոհացնել ճառերով շլացած ամբոխը, այլ մանաւանդ չեն կրնար գործ տալ վեց միլիոն անգործներուն կամ վերջապէս տնտեսութիւնը բարգաւաճման հասցնել, երբ ամբողջ աշխարհ, Ամերիկան ալ մէջը ըլլալով, տոսկալի տագնապի մէջ է: Գալով արտաքին քաղաքականութեան, վստահաբար պիտի ձախողի, քանի որ միշտ Անգլիա մը կայ, որ ամէն երկպառակութենէ իր շահը հանել կ'ուզէ: Եւ դեռ խնդիր է թէ այսքան ամուր կազմակերպուած բանուորութիւն մը չը՞ պիտի յարի այն ատեն համաշխարհային յեղափոխութեան, որ իր դրան առջեւ դարանի կը սպասէ:

Ըստ երեւոյթին, սակայն, եկողը պիտի ըլլայ առ այժմ գոնէ, կեդրոնէն մէկը, որ ձախերն ու ազգային եւ հողագործական տարրերը պիտի օգտագործէ որոշ ժամանակ մը մինչեւ նոր Ռայխսթակ, որովհետեւ այս Ռայխսթակն ալ երկար կեանք չի կրնար ունենալ, երբ արդէն կը խօսուի լուծելու մասին, անկարելի համարուելով հաւանական գործակցութիւն մը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

կին մը.— Ո՛չ, ո՛չ, այրերուն սիրոյն բնաւ կարելի չէ վստահիլ. եթէ հինգ վայրկեան չտեսնեն զիս, կը մոռնան:

Այր մը.— Երբե՛ք: եթէ կ'ուզէք մարեցէք լոյսը ու փորձեցէք…:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— :-: —

Ամիսներու տենդագին պայքարէ մը յետոյ, նոյեմբեր 8ին վերջացաւ Միացեալ Նահանգներու նախագահին ընտրութիւնը: 37 միլիոն ընտրողներ մասնակցեցան քուէարկութեան:

Ինչպէս ծանօթ է, Ֆրանքլին Րուզվէլթ ընտրութիւնը շահեցաւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ: Այս վերջին ընտրութեամբ, Ամերիկայի ռամկավարները յաղթող հանդիսացան ոչ միայն նախագահական ընտրութեան, այլ եւ Երեսփ. ժողովին եւ Ծերակոյտին մէջ:

Այս առթիւ կ'ուզեմ համառօտ ակնարկ մը նետել Մ. Նահանգներու նախագահին պարտականութիւններուն վրայ, քաղելով նախկին նախագահ Քուլիճի կողմէ վերջերս հրատարակուած գրքոյկէ մը:

Կարելի չէ ճշգրիտ կերպով պատկերացնել Մ. Նահանգներու նախագահին պարտականութիւններն ու պատասխանատուութիւնները: Ամերիկեան սահմանադրական օրէնքին քանի մը յօդուածները կը սահմանեն անոր հիմնական պարտականութիւնները: Մէկուկէս դարու ժամանակամիջոցին մէջ քուէարկուած զանազան օրէնքները կը ճշդեն նախագահին առանձնաշնորհումները: Կարելի է վերլուծել նախագահին բոլոր գործերը, քննել անոր շարժումները, եւ իր ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան առաջ բերած արդիւնքները, ներկայացնել անոր աշխատութեան մեթոտները, նկարագրել իր ամենօրեայ կեանքը, սակայն այս բոլոր մանրամասնութիւնները մեզի շատ հեռուները պիտի տանէին: Պիտի բաւականանանք ուրեմն հակիրճ տողերով ներկայացնել իր պարտականութիւններուն կարեւոր գիծերը:

Նախագահը իր պարտականութեանց մէջ յաջողելու համար պարտաւոր է ունենալ բազմակողմանի հմտութիւն, երկարամեայ փորձառութիւն եւ ձեռներէց ոգի: Իբր պետ գործադիր իշխանութեան, կառավարութեան ղեկը իր ձեռքին մէջ կը գտնուի. ան է որ կը տնօրինէ ամէն բան, վերջնական լուծումը կուտայ ամէն տեսակ հարցերու, որոնց պատասխանատուութիւնը կեդրոնացած է միայն իր անձին վրայ: Ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան վերաբերեալ բոլոր խնդիրներուն մէջ անոր կարծիքը գերակշիռ է: Եթէ ուրիշներ սխալներ գործեն, կարելի է զանոնք սրբագրել, սակայն չկայ մէկը որ իրաւասու ըլլայ նախագահին թերութիւնները մատնանշելու կամ սրբագրելու. իր որոշումները վերջնական են եւ անդառնալի: Ճիշդ հո՛ս է արդէն իր պաշտօնին դժուարութիւնը եւ իր վրայ ծանրացող խոշոր ու ահաւոր պատասխանատուութիւնը: Անոր պաշտպանութեան յանձնուած են ո՛չ թէ միայն իր երկրին 120 միլիոն քաղաքացիներուն հանգիստն ու բարօրութիւնը, այլ նաեւ յաճախ ուրիշ ազգերու քաղաքական ու տնտեսական յարաբերութիւնները: Իր մէկ հրամանով, ամեհի նաւատորմիղ մը թնդանօթները կրնան մահ ու աւեր սփռել աշխարհի որ եւ է մէկ մասին վրայ:

Իր պարտականութեան մաս կը կազմէ նաեւ դատական իշխանութեան վե-

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

Օ՜հ, աներեւակայելի բան է, եւ ոչ ոք այսուհետեւ բախտը պիտի ունենայ տեսնելու այդ:

– Այո՛, հրաշալի տեսարան մը պէտք էր ըլլար այդ: Սակայն ես կ'երեւակայեմ նաեւ բիւզանդական հանդէսները, որ կը տրուէին այստեղ, կրկէսին մէջ: Կը սուրային կապոյտներու կառքերը, կը սուրային կանանչներու կառքերը, մինչ քառասուն հազար հանդիսատեսներ կը ծափահարէին խենդի պէս: Ու կառքերը կը սուրային Արեւի կոթողէն — համակ ոսկի— դէպի Լուսինի կոթողը — համակ արծաթ—, կենալու համար կայսեր օթեակին առջեւ, զոր կանգնած կ'ըլլային ճիշդ այն տեղը, ուր հիմա Գերմանիոյ կայսրն իր աղբիւրն է շիներ: Ու կայսրուհիները կը նուաղէին թանկագին քարերով կարծրացած իրենց զառքաշին մէջ, երբ յաղթական զգային իրենց սիրած կառավարները: Այս ալ, նոյնքան հրաշալի, չպիտի տեսնուի անգամ մըն ալ, սակայն կը բաւէ՜ ինծի տեսնել Սուլթան Ահմէտի այս մզկիթը, որ կը փաթթուի ջինջ ու անհուն երկնքին, ու չեմ ցաւիր…

— Կեցցես, գոչեց Տօքթէօրը, փլաւիս վրայ լեցնելով ոսկեգոյն եւ հիւթեղ թացան մը, ես ալ չեմ ցաւիր անցած գացած բաներուն համար:

Բացուեցաւ դուռը, ներս մտաւ երկու մարդիկ: Մէկը, բարձրահասակ, ուշադրութիւնս գրաւեց վշտահարպատաւ կնոջ իր գիրուկ ու լերկ երեսով:

Երկու ընկերակիցներս ոտքի ելան եւ բարեւեցին զայն:

— Ո՞վ է այս մարդը, հարցուցի, երբ ան նստաւ ճաշարանին ետեւը, իր ընկերակցին՝ Նըրակազմ պատանիի մը հետ:

— Ներեցէք Եաամէն աղան է:

— Մեծ ներքինիներէ՞ն է:

—՝— Ոչ, եթէ մեծ ներքինիներէն ըլլար, ճաշարան չէր գար, այլ կ'ապրէր քաշուած իր հարէմին մէջ, Վաֆորի մէկ ապարանքը:

— Իր հարէմի՞ն հետ:

— Անշուշտ: Մեծ ներքինիներն ալ հարէմներ ունէին, ինչպէս սուլթանը: Սուլթանը անոնց կը փոխանցէր «գործածութենէ ձգած» կիները: Եւ յետոյ, ասոնցմէ զատ, ներքինիները ունէին հրաշալի կոյսեր, որոնց հետ ամուսնացած էին օրինապէս: Վստահ եղէք, որ երբեք չէին խաբուած անոնք: Ու եթէ զաւակ կ'ունենային, անոնք որդեգիրներ էին, դուրսէն ընտրուած երախաներ, զորս կը մեծցնէին՝ յաւերժացնելու համար իրենց ցեղը կամ վերջապէս զաւակ մը ունենալու համար, որ աղօթէր իրենց շքեղ դամբաններուն վրայ: Այս որդեգիրները կը կոչուէին աղա, առանց երբեք որձատ ըլլալու: Գիտէք անշուշտ, որ աղա կը նշանակէ ներքինի, թէեւ ետքէն համարժէք դարձաւ «տէր», «տանուտէր» տիտղոսներուն: Որովհետեւ այս «աղա»ները ազդեցիկ տանուտէրներ էին եւ երբեք արհամարհելի ունեւոր մարդիկ, ինչպէս կը կարծուի Եւրոպայի մէջ: Երկու կարգի «աղա»ներ կային մեր մէջ, ճերմակ աղաներ եւ սեւ աղաներ:

Բոլոր ասոնք կը ծախուէին հարուստ միջնորդներու, որոնք կը խնամէին, գուրգուրանքով կը մեծցնէին, յետոյ իսլամական նշանաւոր քաղաքները կը տանէին՝ զատ զատ ծախելու հարուստ տուներուն, կամ բոլորը միասին՝ իշխանական հարէմներուն: Այնուհետեւ ներքինիներու դպրոցը կը դրուէին անոնք, այնտեղ կը սորվէին իսլամական կենցաղավարութեան օրէնքները:

Իւրաքանչիւրը կը կնքուէր ծաղիկներու, անուշահոտութիւններու եւ գոհարեղէններու անուններով: Կիները կը փաղաքշէին ու կը շփացնէին զանոնք, եւ «աղա»ները կը մեծնային կիրքի եւ պերճանքի մթնոլորտի մը մէջ: Անոնց այս բախտը այնքան նախանձ կը շարժէր, որ մայր–գերուհիները կը խնդրէին որձատել իրենց զաւակները: Ներքինիները, երբ իրենց տէրը մեռնէր, կը ժառանգէին անոր ամբողջ հարստութիւնը, զոր կը կտակէին, իրենց մահուընէ ետքը, իրենց նոր տիրոջը:

Ներքինապետը, որ ընդհանրապէս սպիտակ մը կ'ըլլար, մեծ դեր խաղացած է սուլթաններու պատմութեան մէջ: Անիկա կը կոչուէր Տէր–Սէատէթ աղասը, որ աւելի գերիշխան էր քան եպարքոսը: Ամէն իշխանութիւն ունէր հարէմին վրայ: Յանուն իր տէրոջ, կը դատէր, կը դատապարտէր, կը բանտարկէր, կ'աքսորէր կիները, նոյնիսկ մահուան պատիժ կուտար անոնց: Ծանօթ են արիւնահեղ դաւերը, զորս կը նիւթէին հարճերն ու սուլթանուհիները իրարու դէմ: Երբ մայր սուլթանուհին, շնորհիւ ներքինապետին, իր դիրքը շինէր, շուտով ախոյեանը կը դառնար ներքինապետին: Եւ մահուչափ խոր թշնամութիւն մը կը ծնէր իրենց մէջ, մէկը միւսին կը դաւէր: Այդպէս է, որ իր ներքինապետին կողմէ անկողինին չուանով խեղդամահ եղաւ մայր – սուլթանուհի Կէօսէմը: Նոյն ներքինապետը արդէն սպաննած էր մայր – սուլթանուհիին երկու զաւակները, Օսման եւ Պայազիտ: Բազմաթիւ ներքինիներ այնքան կրօնասէր էին, որ մեծ գումարներ կը ծախսեն գթութեան գործերու եւ մզկիթներու շինութեան համար: Մէհմէտ աղայի մզկիթը մէկն է անոնց, զոր շինեց ներքինապետ Մէհմէտ աղան, մեծ արուեստագէտ, մեծ ճարտարապետ, աշակերտը հռչակաւոր Սինան փաշայի:

— Իսկ ձեր Եաամէն աղա՞ն:

— Անիկա կուգայ սուլթան Մուրատի հարէմէն: Սուլթան Մուրատ զայն նուիրած էր իր բարեկամներէն փաշայի մը, որ մատակարար կարգեց զայն, որովհետեւ ներքինիներուն հաւատարմութիւնը անսխալական է:

— Շատ ներքինիներ կա՞ն:

—Ոչ, ներքինիներու օրը վերջ գտաւ 1908ին, երբ ջնջուեցաւ գերութիւնը: Անոնք որ դեռ երիտասարդ էին եւ ժամանակ չունեցան հարստանալու, կամ որոնց տէրերը նիւթապէս կործանեցան, մտան պետական պաշտօնատուներու մէջ: Հին պալատներու եւ թանգարաններու դռնապան են շատերը: Հանրապետութեան ներկայ շրջանին իսկ, աղաները կը պահեն իրենց սրբուած յարգանքը: Ժողովուրդը կը սիրէ զանոնք եւ Գազին արտօնած է, որ ներքինիները ֆէս կրեն:

— Ի՞նչ լաւ կը վայելէ իրենց արդիական հագուստին:

— Ներքինիները միշտ ալ լաւ հագուած են եւ կը սիրեն յառաջդիմութիւնը: Երբեք անոնք ծաղրելի չդարձան իրենց հագուստով, ինչպէս կ'երեւակայէիք դուք: Միշտ ալ հագուած են այրերու նման, վարտիք, տարատ, վրայէն բոլէնկոթ մը կոճկուած…:

Եաամէն աղան ոտքի ելած էր այդ պահուն:

Անցաւ մեր քովէն, ընկերակիցներուս հետ փոխանակելով խամաճիկներու եռաչափ յամր բարեւը:

(9) ՄԵՐԻԱՄ ՀԱՐՐԻ

բէն հսկողութիւնը։ Ան կրնայ ոճրագործներու կամ քաղաքական յանցաւորներու պատիժներ սահմանել, օրէնսդրական որոշումներ բեկանել։ Բաց ի Քոնկրէէն եւ դատական իշխանութիւններէն, կառավարութեան քաղաքային ու զինուորական բոլոր իշխանութիւնները գործնականապէս իր հրամանին տակ կը գտնուին։ Ան կրնայ ըստ կամս անուանել կամ արձակել պետական պաշտօնեաներ, պաշտօնատարներ եւ բարձրաստիճան զինուորականներ։ Իր վերին հսկողութեան տակ կը մատակարարուին պետութեան անսահման հասոյթները։

Քոնկրէն է որ երկրին օրէնքները կը սահմանէ, սակայն նախագահին տրուած է զանոնք գործադրելու պաշտօնը։ Ո՛չ մէկ վեհապետ կամ սահմանադրական թագաւոր մինչեւ այսօր չէ ունեցած ա՛յնքան լայն իրաւասութիւններ, որքան Մ. Նահանգներու նախագահը։

Հակառակ այս բոլոր առանձնաշնորհումներուն, նախագահը իր իշխանութիւնը կը վարէ համաձայն սահմանադրական կարգերու եւ երկրին օրէնքներուն։ Ան ժողովուրդին խնկալի պաշտօնեան է, եւ խղճի մտօք կը կատարէ իր բոլոր պարտականութիւնները։ Սովորական պայմաններու մէջ նախագահին տրուած իրաւասութիւնները բաւարար են թոյլ տալու իրեն՝ հոգալ երկրին ամէն տեսակ կարիքները։

Նախագահը երկրին արտաքին քաղաքականութիւնը վարելու իր սահմանադրական իրաւունքները կը փոխանցէ արտաքին գործերու նախարարին, որուն միջոցաւ կը կատարուին միջազգային յարաբերութիւնները օտար կառավարութիւններու հետ։ Երբ օտար երկրի քաղաքացի մը փափաք յայտնէ տեսնուիլ նախագահին հետ, իր երկրին դիւանագիտական ներկայացուցիչը պարտաւոր է ունկնդրութիւն ուզել նախագահէն, արտաքին գործերու նախարարին միջոցաւ։ Պարագան նոյնն է նաեւ օտար դեսպաններուն, նախարարներուն եւ պետութեանց ներկայացուցիչներուն համար։

Նախագահին ուղղակի հսկողութեան տակ կը գտնուին Ճերմակ Տան նախագահական քարտուղարութեան բոլոր գրասենեակները, ուր ամէն օր աշխարհիս չորս կողմերէն կը հասնին հազարաւոր հեռագիրներ, նամակներ եւ տեղեկագիրներ, ըլլայ նահանգային վարչութիւններէ, ըլլայ պետական հաստատութիւններէ, հեռաւոր գաղթավայրերէ, դիւանագէտներէ, դեսպանատուններէ, օտար պետութեանց ներկայացուցիչներէ, եւն.։ Ճերմակ Տունը տեսակ մը կեդրոն է համաշխարհային տենդոտ գործունէութեան մը, ուր կը լուծուին ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան վերաբերեալ ամէն տեսակ հարցեր, նախագահին հրահանգներուն եւ ցուցմունքներուն համաձայն։

Նախագահը ազգին պաշտօնական եւ ընկերային կեանքին մէջ առաջին տեղը կը գրաւէ։ Ո՛ւր որ երթայ, ո՛ւր որ ներկայանայ, ան պատուոյ տեղը կը գրաւէ, այնպէս որ որ եւ է մէկու մը ի պատիւ սարքուած հացկերոյթի մը կամ կազմակերպուած հանդէսի մը չի կրնար ներկայ գտնուիլ, ի հարկին կը բաւականանայ պատգամագիր ղրկելով։ Նախագահին կողմէ ըսուած խօսք մը կամ եղած շարժում մը այնքան մեծ կարեւորութիւն ունի, որ ան պարտաւոր է միշտ զգոյշ եւ շրջահայեաց ըլլալ իր բոլոր խօսքերուն ու շարժումներուն մէջ, եւ ասիկա ո՛չ միայն պաշտօնական գործերու մէջ, այլ նաեւ իր ընկերային եւ անհատական յարաբերութիւններուն մէջ։ Ձնչին բան մը, աննշան խօսք մը, անվայել շարժում մը կամ իր արտասանած ճառերուն մէջ յայտնուած ծախորդ կարծիք մը մեծ համեմատութիւններ կ'առնեն եւ տեղի կուտան խծբծանքներու եւ քննադատութիւններու։

Իր պաշտօնը անթերի կատարելու համար, նախագահը ստիպուած է շրջապատուիլ բազմաթիւ պահակներով թէ' իր պաշտօնատան մէջ եւ թէ' այլուր։ Նախագահական ճամբորդութիւններու առեն, բացառիկ միջոցներ եւ զգուշութիւններ ձեռք կ'առնուին։

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԻՐՈՍԻ

ԶԱՆՐՕԳՈՒՏ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

ՄԻԼԱՆ.— Հայ հասարակութիւնը ընդհանրապէս խրձականութեան (ֆաշիզմ) մասին որոշ ու յստակ գաղափար մը չունի։

Իտալիոյ Հայերը եւ մեզմէ անոնք որ ճանչցած են Իտալիան, եւ ականատես են ներկայ Իտալիոյ շարունակական վերելքին, աւելի որոշ կը տեսնեն պատկերը։

Իմ նպատակս չէ խօսիլ վարդապետութեան մասին։ Անոր համար կան բազմաթիւ գիրքեր։ Կ'ուզեմ քանի մը խօսք ըսել գործնական իրականացումներու մասին։

Մուսոլինին, զարկ տալու համար երկրին ճարտարարուեստին, երկրագործութեան հաղիւ ձեռք առաւ պետութեան ղեկը, զբաղեցաւ երկրին ճամբաներուն վիճակովը, եւ ստեղծեց ճարտարագէտներէ կազմուած անկախ մարմին մը, որուն տուաւ դժուարին պարտականութիւն մը։ Նորոգել հին ճամբաները որոնք լքուած վիճակ մը ունէին եւ յարմարցնել զանոնք փոխադրութեան միջոցներուն նոր պահանջներուն։ Այս ճամբաները պէտք ունէին ուժեղ յատակի, կարենալ տանելու համար ծանր ապրանքներու տեղափոխութիւնը, եւ լայն դարձուածքներու, քանի որ ինքնաշարժերու արագութիւնը կ'աւելնար ամէն օր։ Այսօր աշխատանքին մէկ մասը կատարուած է, եւ Իտալիան օժտուած է հիանալի ճամբաներով։ Օտարները որ առիթը ունեցած են տեսնելու այս ճամբաները, հիացումով կ'արտայայտուին անոնց մասին։ Իտալացի ճարտարագէտները իրենց աշխատանքի ընթացքին չեն մոռցած նաեւ օգտագործել երկրին տեսարանները, եւ փոքր սրբագրութիւններով ճամբաները անցուցած են այնպիսի վայրերէ որոնց ընծայած գեղեցիկ տեսարանները խորապէս կը տպաւորեն ճամբորդը։

Պատերազմէն յետոյ, ինչպէս ամէն երկրի, Իտալիոյ մէջ ալ, ինքնաշարժերու թիւը անհամեմատ կերպով աւելցած էր, եւ գոյութիւն ունեցող ճամբաները անբաւարար էին երկրին պահանջներուն, եւ անհրաժեշտ կը դարձնէին նոր ճամբաներու բացումը։

Այս հոյակապ գործն ալ մեծ մասամբ այսօր արդէն իրականութիւն է։ Տասը տարուան ընթացքին բացուած են կարեւոր վեց ճամբաներ, որոնք յատկացուած են միայն ինքնաշարժերուն։ Վերջինը այս տարի պիտի շարունակուի եւ պիտի հասնի մինչեւ Թրիէսթէ։ Իսկ այս տարի պիտի սկսին աշխատանքները երկու ուրիշ ճամբաներու Միլանօ-Ճենովա եւ Թրիէսթէ։

Կատարուած գործին կարեւորութեան մասին, համեստ գաղափար մը տալու համար, յիշեմ քանի մը տեղեկութիւններ Միլանօ-Թորինօ ճամբու մասին։ Այս ճամբան երկու ժամուան հաճելի ճամբորդութեամբ կը միացնէ Իտալիոյ ամենակարեւոր երկու քաղաքները (շոգեկառքով պէտք է 3 ժամ), ունի 126 քիլոմեթր երկայնութիւն 10 մեթր լայնութիւն, կ'անցնի 161 կամուրջներու վրայէն։ Ճամբուն աշխատութիւններուն համար գործածուած են մէկ միլիոն հինգ. շաղախ։ Աշխատանքը տեւած է գրեթէ երկու տարի եւ միջին հաշուով 3000 բանուորի գործ ճարած է։

Կառավարութիւնը հիմնած է մասնաւոր «Միլիցիա» մը որ կը հսկէ փոխադրութեան բոլոր միջոցներուն վրայ, եւ որուն շնորհիւ երկրին բոլոր ճամբաներուն վրայ կը տիրէ օրինակելի ապահովութիւն մը։

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

ՀՆՈՒԹԵԱՆՑ ԽԱՆՈՒԹԻՆ ՄԷՋ

— Ահա ձեզի ձայնագիր (կռամաֆոն) մը, որ հռոմէական շրջանէն մնացած, հազուագիւտ բան է...

— Մի յարմարցներ, բարեկա՛մ... հռոմայեցիներու առեն ձայնագիր կա՞ր միթէ...

— Բայց, Չըլլալուն համար կ'ըսեմ թէ հազուագիւտ է...

×

Հանրային պարտէզի մը նստարանին վրայ անտուն մէկը կը քնանար։

Պահապանը.

— Էյ, պարոն, ելիր նայինք, զինք չի բնակեցնէ։

— Շատ լաւ, զոցէ, առանց մեծ աղմուկ հանելու, որպէսզի չարթննամ։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կիրակի կէսօրէն ետքը լեցուած էր Միւթիւալիթէի ընդարձակ թատերասրահը։ Աշխատաւոր ժողովուրդն էր, ինչպէս միշտ, որ եկեր էր դրաւելու աթոռները եւ իր յարգանքը բերելու ազգային մեծ հերոսին։

Պարապ կը մնային, սակայն, պատուոյ առաջին երեք շարքերը, որ յատկացուած էին աղնուաշուքներուն եւ վսեմաշուքներուն։

Կարգապահութեան կը հսկէին Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտական խումբերը։ Իսկ Շապին – Գարահիսարի «Ռազմիկ» Հայրենակցական Միութիւնը, որ նախաձեռնած էր այս հանդէսը, գլխաւորութեամբ Պ. Ա. Համբարձումեանի եւ Պ. Ա. Շահխաթունիի՝ գնահատելի էին իբրեւ կարգադիր մարմին։

Լուրջ եւ պատկառելի հանդէս մըն էր այդ։ Վարագոյրը երբ բացուեցաւ, բեմին կարմիր պատին վրայ կը փողփողէր Անդրանիկի մեծադիր նկարը, որուն երկու կողմերէն երկու սկաուտներ կը բարձրացնէին սկաուտական եւ հայկական դրօշները։ Ստորոտ՝ ծաղկեփունջեր եւ մոմենիի ճիւղեր։ Ու քովէն երկու շարք սկաուտներ։

Օրուան նախագահը, Պ. Ա. Շահխաթունի, բեմ գալով, զինուորական բարեւ կեցաւ ազգային հերոսին առջեւ, յետոյ բանալով հանդէսը, ըսաւ.

— «Շատ ու շատ տարիներ առաջ, հեռաւոր հիւսիսի մէջ, պատանիի մեր ականջին կը հասնէին ժողովրդական երգի մը առաջին բառերը. «Իբրեւ արծիւ սաւառնում ես լեռ ու ձայր»։ Անդրանիկի երգն էր այդ, որ մեզ կը սարսռացնէր եւ կը բոցավառէր մեր երեւակայութիւնը։ Սահմանին միւս կողմէն շարունակ կը հասնէին լուրերը անոր քաջագործութիւններուն, եւ ահա Անդրանիկ հէքեաթային հերոս մը դարձաւ մեզի համար, ինչպէս սարսափ մը դարձեր էր Թուրքերուն համար։ Հայաստանի Հանրապետութեան կազմութեան նախօրեակին՝ բախտ ունեցայ ճանչնալու ազգային հերոսը, տեսայ զայն իր թաւ յօնքերով, արծիւի նայուածքով եւ աստուածային բարկութեամբ։ Դժբախտաբար հերոսը չկրցաւ տեսնել իր երազը եւ մեկնեցաւ Ամերիկա, արցունքի մէջ հրաժեշտ տալով իր զինուորներուն։ Մեռաւ այնտեղ, օտար երկինքի տակ։ Փառաւոր յուղարկաւորութեամբ մը բերինք թաղեցինք Փէր – Լաշէզի մէջ։ Ու հիմա վրան կոթող մըն ալ չունի, անշուք հողակոյտ մըն է, որ շուտով կը դառնայ անյայտ։ Ու եթէ Պօղոս Նուպար փաշա գնած չըլլար քիչ մը հող Փէր – Լաշէզ գերեզմանատան մէջ, թաղուելու հող ալ չպիտի ունենար ազգային մեծ հերոսը։ Երբ Վրացիները վերջերս փառաւոր յիշատակարան մը կանգնեցին իրենց մէկ ռազմիկին վրայ, տխուր բան չէ՞ տեսնել որ հայ զօրավարը կը մընայ լքուած։ Մենք միայն փառաւոր թաղումներ կատարել գիտենք, ու յետոյ մոռնալ։ Ահա տեսէք, այստեղ չկան, յարգանքի խսկ չեկան ազգային մեր ջոջերը, որոնց ոտքը չի կտրիր ձիարշաւի հանդէսներէն։ Այստեղ չկան անոնք, որ հացկերոյթներ կը նուիրեն աշխարհի գեղեցկութեան թագուհիներուն։ Բայց դուն այստեղ ես, ժողովուրդ Հայոց, աշխատաւոր եւ անձնազոհ, դուն այստեղ ես՝ հերոսիդ առջեւ յարգանքի, ինչպէս հետըն էիր հերոսիդ՝ կռիւի առեն։ Դո՛ւն ես դարձեալ որ պիտի հիմնես յիշատակարանը քու քաջամարտիկ զաւակիդ վրայ»։

Ժողովուրդին սաստիկ ծափահարութիւններուն մէջ, Շահխաթունի շարունակեց.

— «Դաղթական իմ այս կեանքիս մէջ, պահ մը դարձեալ զինուոր դարձած, իրաւունք կուտամ ինքզինքիս հրամայել.— Ժողովուրդ Հայոց, ոտքի՛, պատւի ա՛ռ»։

Եւ ամբողջ ժողովուրդը, զինուորի պէս, բանակի պէս, մէկ շարժումով թաւալոն եւ խստաբիր զօրավարին ոտքի կանգնեցաւ եւ բարեւի կեցաւ իր առջեւ, մինչ բեմին ետեւէն կը հնչէին զինուորական փողերը։ Պահը յուզիչ էր։

Այնուհետեւ Պ. Ա. Շահխաթունի խօսքը տուաւ Ընկ. Շ. Միսաքեանի, որուն բանախօսութիւնէն կուտանք ամփոփելով.

—«Ոչ մէկ ճառ, ոչ մէկ բանաստեղծութիւն այնքան կենդանի, այնքան հարազատ կերպարանքով չպիտի կրնար ներկայացնել Անդրանիկը, որքան ժողովրդական անարուեստ երգը,— «Իբրեւ արծիւ սաւառնում ես լեռ ու ձայր,—Թնդացնում ես Երկինք Երկիր տենչավառ»։ Աշխարհի առջեւ անուն ունէինք իբրեւ ժողովուրդ մը, հլու հպատակ, բարի քրիստոնեայ, նուաստ եւ խոնարհ։ Անդրանիկը եւ բոլոր Անդրանիկները յայտնի ու անյայտ իջան ասպարէզ, ապացուցանելով որ գիտենք ի հարկին կռուիլ, զարնել ու զարնուիլ։ Ամբողջ աշխարհ կը խոնարհի քաջին ու քաջութեան առջեւ։ Տգէտ, բարբարոս Քիւրտն անգամ երգեր ձօնած է Անդրանիկին եւ ուրիշ հերոսներու, ակնածելով անոնց քաջութեան առջեւ։ Միայն մենք ենք որ չենք ճանչնար մեր ռազմական արժէքները, մեր քաջերը, կամ անոնց մասին կը խօսինք վախն ի վախը։ Կարծես ամչնալով։ Ոչ միայն չենք ճանչնար, այլ եւ չենք ըմբռներ։ Որովհետեւ, ինչպէս անըմբռնելի է տարիներ եւ տարիներ սլանալ սարէ սար, քարաժայռերու եւ դահավէժներու մէջ, որոնց վրեւ արծիւներն անգամ սարսուռ պիտի զգային։ Անդրանիկը իր յուշերուն մէջ կը պատմէ թէ՝ 1904ի Սասունի կռիւներուն թշնամին եօթը միլիոն փամփուշտ եւ 1480 թնդանօթի ռումբ վառնեց, իսկ մենք ունէինք 33,550 մոսին եւ բերդան. սասմը հազար ձեռքով լեցուցեր էինք, երկու հազար ալ կամաւորները բերած էին. գումար 45,550։ Այս մէկ հատիկ դրուագը դժուար թէ պատկերացնէ այն հերոսապատումը որ կը կոչուին Անդրանիկի կռիւներ։ Անդրանիկը, մեզի համար, ոչ թէ զօրավարն է, այլ հերոսը, հայդուկը, ֆէտային։ Ձեմ գիտեր ինչպէս է ուրիշ վանքերու մէջ, բայց Մուշի Առաքելոց վանքին մէջ տեսած եմ վանականներ որոնք իրենց դամբարանները շինած էին նախօրօք, տապանաքարով եւ արձանագրութեամբ։ Անդրանիկները մէկ վայրկեան չմտահոգեցան գերեզմանի մասին։ Եւ եթէ այսօր, դէպքերու բերումով, այս քաղաքին մէջ է թաղուած Անդրանիկը, պէ՛տք է որ չմնանք իր յուշարձանը, իբրեւ յաղթական խորհրդանիշ մը օտար ափերու վրայ։ Եւ այդ յուշարձանը պէտք է ըլլայ առանց համազգեստի, առանց ուսնոցի, առանց չքանշանի։ Ան պէտք է Անդրանիկը ներկայացնէ այնպէս ինչպէս որ եղաւ, — Շ. Գարահիսարէն մինչեւ Սասուն, արի արանց քաջը՝ նժոյգ ձիու վրայ։ Իբրեւ արծիւ սրաթեւ։ Ձեմ գիտեր ի՞նչպէս պիտի յղանայ արուեստագէտը, տալու համար Անդրանիկի պատկերը։ Ի՞նչ աւելի պերճախօս քան վերջին տողը նոյն նոյն ժողովրդական երգին, — «Երանկներիդ ազնիւ քաջի արիւնը, չցամաքի մինչ յաւիտեան, Անդրանիկ»։ Այո՛, պէտք է որ կանգնի յուշարձանը եւ անոր խորհուրդը պիտի ըլլայ.

— Երակներուդ ազնիւ քաջի արիւնը՝ թող չցամքի մինչ յաւիտեան, ժողովո՛ւրդ Հայոց որ ի սփիւռս աշխարհի»։

Ցետոյ խօսեցաւ Պ. Հրաչ Երուանդ, որուն բանախօսութիւնը եւս կուտանք ամփոփ.

— «Անդրանիկ եւ կռիւ երկու բառեր են, զորս դժուար է բաժնել իրարմէ։ Անդրանիկ իր կռիւներով իրարու կապեց մեր պատմութեան թելը, որ պահ մը փրթած էր։ Անդրանիկներու կռիւներով էր, որ զարթօնք մը սկսաւ մեր պատմութեան մէջ։ Այդ կռիւներն էին, որ վերածնունդ մը պատրաստեցին մեզի։ Ու թող ոչ ոք քննադատէ մեզ այն յարգանքին մէջ, զոր կը նուիրենք ռազմիկ Անդրանիկի, որովհետեւ մենք կը սիրենք այն պատերազմը, որ արդարութեան համար կը կատարուի եւ կ'ատենք այն պատերազմը, որ անարդարութեան համար կը կատարուի։ Մենք չենք ներեր մեզի եղած անարդարութեան։ Այնպէս որ թող երբեք չմեղադրեն մեր ժողովուրդը իր զանազան արտայայտութիւններուն համար, որովհետեւ թող ամէնքը գիտնան որ մեր ժողովուրդը առաջին գնահատողն է եղած բոլոր լաւագոյն սկզբունքները, բոլոր յառաջապահ տեսակէտները եւ արդարութեան գործերը։

Մենք Անդրանիկի կը բերենք մեր յարգանքը նաեւ անոր համար, որ ան, ազգային հերոսը գիտցաւ չհաշտուիլ երբեք, երբ ուրիշներ թուլցան՝ տեսնելով կեղծ հաշտութեան ժպիտներ։ Մենք եւս կը մերժենք հաշտուիլ անարդարութեան հետ, եւ մեր բանաձեւն է,— հաշտութիւն՝ ներքին ճակատի վրայ եւ պատերազմ՝ արտաքին ճակատի վրայ։ Եւ մեր պայքարը անոր համար, որ չկորսուի այս ժողովուրդը, ապրի իր ցանկացած ազատութեան մէջ, ինչպէս մեծ ժողովուրդները կը քարոզէին մեզի։ Այսքան զոհողութիւններէն եւ հին ու արժէքաւոր քաղաքակրթութիւն մը ստեղծէ բերելէն յետոյ, անարդար է թոյլ տալ, որ կորսուի այս ժողովուրդը»։

Հ. Մ. Ը. Մ. սկաուտներուն կողմէ հետեւեալ ուղերձը արտասանեց խմբապետ Վահէ Մանուկեան.

— «Անդրանի՛կ, հայ տառապանքէն ժայթքող վրէ՛ժ թշնամիին ճակտին դէմ։ Բռնակալին արիւնով ջրդեղուած սուրդ ցցած՝ թշնամիին կուրծքին վրայ, ցեղիդ գայրոյթը պոռթկացիր։ Սասնոյ լերանց կատարին ամպահերձ ժայռերուն վրայ, ամպրոպ ու շանթ քաղելով, ահ ու սարսափ սփռեցիր։ Հարուածդ անվրէպ, անխոցելի դուն հերոս, սրբեցիր Հայուն ճակտէն ստրկութեան կնիքը։ Հայոց սարերը պար բռնեցին կռիւներուդ մռունչէն, եւ յաղթանակներուդ խնջոյքով ազատութիւն դրկեցինք։ Ցիշատակդ չենք տօներ, պաշտամունքի տօն է այս։ Ձենք հաւատար, որ դուն հոս, այս օտար դամբանին մէջ, մահուան գիրկը կը ննջես։ Աշխարհի չորս ծագերուն ցիրուցան Հայոց որդիքը անձկութեամբ կը սպասեն Սփիւռքի վէս դագաթէն պատերազմի շեփորին»։

Պ. Նշան Պէշիքթաշլեան արտասանեց իր ուղերձը, որ հրատարակուեցաւ ՅԱՌԱՋի մէջ անցեալ կիրակի։

Լիտի Տէմիրճեան ջութակի վրայ նուագեց երկու կտորներ։ Ու երբ իրեն նուիրուած ծաղկեփունջը, համակրելի արուեստագիտուհին, յուզիչ զգացումով մը եւ խոնարհաբար կը տանէր դընելու Անդրանիկի կենդանագրին տակ, ծափերու տեղատարափ մը փրթաւ սրահին մէջ։

Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Նշան Սերգոյեանի, երգեց քանի մը հայկական երգեր։

Հանդէսին վերջ ներկայացուեցաւ Անդրանիկ ֆիլմը։ Ժողովուրդը չէր կրնար զսպել իր կատաղութիւնը եւ անընդհատ կը ծափահարէր՝ քանի Անդրանիկ յաղթական կը հալածէր վատ հարստահարիչները։

Կը կարծուի, որ կարեւոր գումար մը գոյացաւ այս հանդէսէն, այդ հասոյթը պիտի յատկացուի, ինչպէս յայտարարուած է, յուշարձան մը կանգնելու Անդրանիկի գերեզմանին վրայ։

Այս առթիւ ըսենք, որ դեռ տարի մը առաջ, Զ. Ո. Միութեան Պէյրութի մասնաճիւղը մաքէթ մը շինել տալով Անդրանիկի յուշարձանին համար, ծրագրած էր իր միջոցներով կանգնել յուշարձանը Փէր Լաշէզի մէջ։ Միութեան կեդրոնին դիտողութեան վրայ, թէ իր միջոցները չեն ներեր նման մեծ ծախքերու տակ մտնել, հրաժարեցան Պէյրութի եղանդուն որբերը, որ, ինչպէս Անդրանիկ կ'ըսէր, «պիտի կազմեն վաղուան վրիժառու հայութիւնը»։

ԱԶԱՏ

ՄԱՄՈՒԼ

Առուեստի տագնապը

Այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, «Ցուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (12 նոյ.).

— «Նոր սերունդը, պատերազմէն առաջ արդէն, յեղափոխական տրամադրութիւններով համակուած էր եւ մեծ յոյսեր կը կապէր գալիք յեղաշրջումներուն։ Բայց անոնք կատարուեցան ու չբարեփոխեցին մարդկային ներքինը — ոչ անհատներու եւ ոչ ալ զանգուածներու։ Ու հասկնալի է։ Նոր սերունդը, կ'ըսէ Կլարունդ, պատերազմի մասւ՝ իբրեւ յեղափոխական, եւ յեղափոխութեան մասւ՝ իբրեւ պատերազմիկ։ Ըսել է՝ մէկ ծայրայեղութենէ միւսը դիմեց, ոգեւորութենէ՝ հիասթափում։ Ան կը սիրէր մարդկութիւնը, կ'ուզէր ծառայել անոր. բայց ընդունայն, վասնզի չէր ճանչնար մարդը։ Կ'ըմբոստանար իշխող դասակարգին դէմ. բայց, տիրանալով իշխանութեան, ինքն ալ նոյն այդ դասակարգին միջոցները իւրացուց — ահաբեկում եւ դիկտատորութիւն։

Սակայն կռւիւ ոյժը տեւական չէ. «ամէնէն քնքուշը կը յաղթանակէ ամէնէն կոշտը», կ'ըսէ Լաոծէ։ Ու ժամանակակից սերունդը ապրեցաւ անխուսափելի հոգեկան բեկում մը։ Զննելով իր մէջ ամուր բարոյական կրտուանը, ան դուրսը փնտռեց զայն ու, հոն ալ միայն ոչինչ գտնելով, խորհեցաւ՝ թէ ամէն ինչ արդէն կործանած է, թէ ոգեկան գանձերը — արուեստ, գրականութիւն — կորստեան դատապարտուած են։

Բարեբախտաբար, լոկ առժամեայ, յուսախաբ տրամադրութեան արդիւնք այս չարաշուք կռահումը։ Այդպէս կրնան դատել միայն անոնք, որոնք ներկայ վիճակը պատահական, արհաւրալից երեւոյթ մը կը նկատեն։ Մինչ իրապէս ան մէկն է պատմութեան մշակութային ընթացքի փուլերէն, որ ենթակայ է զարգացման ընդհանուր օրէնքներուն։ Ան օղակ մըն է յարաբերականի եւ բացարձակի միջեւ. ու մինչեւ այն առեն, որ մարդկութիւնը կը ձգտի բացարձակին — իսկ այդ ձգտումը յաւիտենական է,— շղթան չի խզուիր՝ հակառակ օղակներու այս կամ այն ձեւին, ու մարդկային ստեղծագործութիւնը չի դադրիր։

Մենք տակաւին փարատած չենք պատերազմի հոգեբանութիւնը եւ անոր ստեղծած հիւանդագին մթնոլորտը։ Աւելին դեռ. պատերազմը մեր մէջ է, վասնզի մարդկութիւնը ոչ միայն կը հաշտուի անոր գոյութեան իրողութեան հետ, այլեւ իբրեւ սկզբունք կ'ընդունի զայն։ Բայց այդ ալ պատմութեան առհաւական երեւոյթներէն մէկն է, որ տեղի պիտի տայ մարդկային ոգեկան զարգացման առջեւ։

Ու արդէն կը տեսնուին նախանշանները. քաղաքական եւ տնտեսական շինիչ ազդակներու քով՝ ամէն տեղ նոր ոյժեր կը շարժին նաեւ արուեստի ասպարէզին վրայ. վասնզի ոգին մեռած չէր ու չէր ալ կրնար մեռնիլ»։

ՏԱՐՕՆ ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Տարօն – Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութիւնը երեկոյթ — պարահանդէս մը տուած էր անցեալ շաբաթ իրիկուն Միւթիւալիթէի սրահներուն մէջ։

Սրահը լեցուած էր ամբողջովին, մասնաւորաբար Մուշի եւ Սասունի հայ աշխատաւոր ժողովուրդով։

Նախագահը, Պ. Պետրոս Վարդանեան, բանալով հանդէսը պատմական եւ աշխարհագրական տեղեկութիւններ տուաւ Տարօն - Տուրուբերան աշխարհին մասին, նկարագրելով լեռները, գետերը, քաղաքները, գիւղերը եւ վանքերը, յիշատակելով գաւառին մատուռականները եւ քաջերը։

Ցետոյ խօսեցաւ Ընկ. Սեդրակ Սասունի, որ ներկայացուց Տարօն - Տուրուբերանի արժէքը Հայոց պատմութեան մէջ։ Հայաստանի սիրտն է ան, որ տրոփեց դարերով։

Այնպէս որ ինչպէս ալ դասաւորուած ըլլայ հայ քաղաքական կացութիւնը, կարելի չէ մոռնալ եւ զոհել Տարօն-Տուրուբերանը։ Եթէ երէկ Տարօն-Տուրուբերան աշխարհի մտքի մշակներն էին, որ, երկար ատեն, վարեցին հայ պատմութեան ղեկը, մեր օրերուն՝ նոյն գաւառին արի զաւակներն էին, որ բարձրացուցին յեղափոխութեան եւ ազատագրութեան դրօշը։ Տարօն-Տուրուբերանը յեղափոխութեան գաւառն է, ահա թէ ինչո՛ւ հեռաւոր գաւառներու հայ հերոսներն իսկ այնտեղ կուգային մկրտուելու։ Ու մենք գաղթականներս, որ իյնկեր ենք օտար ափերու վրայ, երբ նման հանդէսներով հոգեկան փոքրիկ հայրենիքներ կը շինենք մեզի, մեր երեւակայութեան կը բանանք Տարօնի անցեալին, մկրտուելու համար անոր ներշնչումներով։

Երկրորդ բանախօսն էր Պ. Հրաչ Երուանդ, որ նոյնպէս անդրադարձաւ հայկական գաւառներու բերած աւանդութիւններուն ու ներշնչումներուն արժէքին։ Չպիտի թոյլ տանք, որ այրին կամ մոռացութեան դատապարտեն մեր անցեալը։ Մեր անցեալն է մեր գլխաւոր ներշնչարանը։ Այդ անցեալն է, որ կ'առաջնորդէ մեր ներկայ քաղաքական ցանկութիւնները։ Այդ անցեալն է, որ մեզի հպարտութիւն կը ներշնչէ եւ խանդավառութիւն, կարենալ դիմանալու համար այս անհարազատ հորիզոններուն տակ։ Արդար է, ուրեմն, հպարտութիւնը, զոր կ'արտայայտեն Տարօն-Տուրուբերանցիները այս հանդէսին մէջ։

Ցետոյ երգեց հայ ժողովրդական արուեստագէտը Պ. Ա. Շահմուրատեան, ցէր-կեցո, Ալագեազ, Պինկեօլ, Անտունի, չմերժելով կրկնել իր երգերը համաձայն ժողովուրդին խնդրանքին։

Երգեց նաեւ Տիկ. Մ. Մուրադեան հայ եւ օտար երգեր, եւ duo մը Պ. Ա. Շահ-Մուրատեանի հետ։

Ցաջող արտասանութիւն մը ըրաւ փոքրիկն Ստեփան Փօզանեան։ Ցետոյ աճուրդի դրուեցաւ Մշոյ Ս. Կարապետ վանքին պատկերը։ Ու կէս գիշերէն վերջ սկսան պարերը, տեւելով մինչեւ առաւօտ։

ԾԻՐՋՈՒՆ ԹԻԹԱՅԿԻՑ

ԱՆՈ՛Ր ՀԱՄԱՐ

— Ձեր զաւակը ո՞ր վարժարանը կը յաճախէ։

— Այս տարի բժիշկ ելաւ։

— Օհօ՛, շատ երիտասարդ չէ՞։

— Անոր համար ալ տղոց բժիշկ է։

ծանէ դաշնակցային եւ ինքնավար հանրապետութեանց մէջ: Իւրաքանչիւր գործավարութեան մէջ մասնաւոր յանձնախումբեր պիտի կազմուին, հարիւրին 10—20 կրճատելու համար պաշտօնեաները: Այսուհետեւ պաշտօնեաներու թիւը չի կրնար աւելնալ առանց բանուորա-գիւղացիական տեսչութեան արտօնութեան: Ճամբուած պաշտօնեաներուն գրասենեակները պիտի յանձնուին քաղաքային խորհուրդներուն: «Փրավտա» ամբողջ էջ մը յատկացուցած է 330 կազմակերպութեանց, որոնց պաշտօնեաները պիտի կրճատուին: Այս առթիւ թերթը իր խրգիծական բաժնին մէջ կը ծաղրէ այն պաշտօնեաները որոնք փոխանակ աշխատելու, թերթ կը կարդան, թէյ կը խմեն, սիկառ կը ծխեն եւ կը շաղակրատեն իրենց պաշտօնակիցներուն հետ:

Փարիզ եւ արուարձաններ

ՓԱՐԻԶԻ Կոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը ժամը 8.30ին. 2, Place d'Italie, Քաֆէ տը լա Մէրիի սրահին մէջ:

Հաշուետուութիւն Կոմիտէի եւ ընտրութիւն նոր Կոմիտէի:

ԻՅԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Մուրատ եւ Մշօ խումբերու բոլոր ընկերները, վաղը Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Դրադարանին մէջ:

ԱԼՖՕՐՎԻԼԻ Ս. Մինասեան կոմիտէն կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բացակաները նկատի պիտի առնուին:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Շավիլի «Արդութեան» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Ave. Ville-D'Avray, Chaville.

Գաւառ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Մարմինը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի Քրիստափոր, Զաւարեան, Ռոստոմ խումբերու բոլոր ընկերները 27 Նոյեմբեր, կիրակի առաւօտ ժամը 9ին ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Այրի Տիկին Սիրանուշ Արծրունեան, Օր. Վարդանուշ Արծրունեան, Այրի Տիկ. Շուշանիկ Արծրունեան և զաւակը՝ Յակոբ, Այրի Տիկին Մաքրինէ Զարմանեան եւ Զաւակունք, Այրի Տիկին Կատարինէ Զարմանեան եւ Զաւակունք, Այրի Տիկին Մարիամ Փրուտեան եւ Զաւակը սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն, եղբօր, հօրեղբօրորդւոյն եւ ազգականին՝

ՄԻՆԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ 9 Նոյեմբեր, Շաբաթ օր, 26 տարեկան երիտասարդ հասակին մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 11ին, Փարիզի Հայոց Եկեղեցիին մէջ, 15, rue Jean Goujon, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Փանթէնի գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ զրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ «Այգ» Երիտ. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղին թէյասեղանը այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին Միւթիւալիթէի K. սրահին մէջ, 24, rue St. Victor, Paris (5e): Մանրամասնութիւնները քանի մը օրէն:

ՓԱՐԻԶԻ A. A. Arménienne «Արարատ»ի ֆութպոլի առաջին խումբին ժողովը տեղի կ'ունենայ ամէն Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 6, rue de Rome, սրճարանին մէջ: Այն ֆութպոլիստները որոնք կ'ուզեն խաղալ դիմեն վերի հասցէին:

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Տէսին, Գործ.— 300:
Լա Սէյն Սիւր Մէր, Ս. Կ.— 25:
Լիոն, Մ. Զ.— 100:
Ռուան, Մ. Թ.— 5:
Փարիզ (19), Լ. Պ.— 33:
Մոնփէլիէ, Ա. Մ.— 73:
Լը Փոնթէ, Գ.ար.— 35:
Մարսէյլ, Պօլ.— 35:
Մարսէյլ, Գործ.— 881.60:
Մարսէյլ, Աս.— 35:

Imp. A. DER (Agopian)
17, Rue Damesme, Paris (13)
Le Gérant H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (17)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— Օրիորդ, ըսաւ, ու դժգոհ նայուածքով մը չրթունքները պրկեց, երբէք գիշերուան ամբակոծումը զարեջրատան մէջ գտնուող վաշտին վրայ, արդիւնքն էր այս քաղաքին մէջ բնակող լրտեսի մը ազդարարութեան: Բայց այդ լրտեսը պիտի գտնեմ, Մարթա:

Առտու մը ննջասենեակիս պատուհանէն դուրս կը նայէի, երբ տեսայ որ գերմանացի զինուոր մը աղաւնի մը զարկաւ:

Այս թռչունները գաղտնի նամակներ տանելու համար շատ կը գործածուէին, այնպէս որ Ռուլըրսի մէջ ընդհանուր հրաման կար որ աղաւնի մը տեսնուելու պարագային անմիջապէս ըսպաննուէր:

Նստայ եւ բարակ թուղթի մը վրայ վեց կարգ չորս գիրնոց թուանշաններ գրեցի, որոնց մէջտեղը տառեր դրի: Այս թղթիկը թարմ միսի կտորի մը վրայ քսեցի, մինչեւ որ արիւնով լաւ մը աղտոտեցաւ:

Ցետոյ սովորականին պէս հիւանդանոց գացի. եւ հեռախօսով Օթթօն կանչել տուի: Կէս ժամ վերջ լրաբեր մը յայտնեց թէ ան գրասենեակին մէջ ինծի կը սպասէ:

«Տեղեկագիր»ը գրպանէս հանելով սկսայ բացատրել.

— Այս թղթիկը Պելճիքացի մէկէ մը ձեռք անցուցի որ կը փափաքի առ այժմ անծանօթ մնալ: Աղաւնիի մը ոտքին վրայ կապուած է եղեր ասիկա. թռչունը սատկած մնացեր է քաղաքէն դուրս, Իփրի ճամբուն վրայ: Ես չեմ կրնար կարդալ. բայց պիտի տեսնէք որ ծածկագիր այս գրուածքին տակ Y3 մը կայ. անշուշտ ստորագրութիւն մըն է: Իմացած եմ որ Ռուլըրսի շրջանին մէջ գործող հակագերման լրտեսները Y խումբ անունով կը ճանչցուին. ասոնց իւրաքանչիւրը թիւ մը ունի հարկաւ: Անտարակոյս դուք իբրեւ գաղտնի գործակալութեան ըսպայ՝ ինձմէ աւելի լաւ կը հասկնաք այս բոլոր բաներուն իմաստը:

Թղթիկը առաւ, վրան նայեցաւ, յետոյ ոտքի ելլելով ըսաւ խորովի.

—Անտարակոյս: Մարթա, լաւ սկըսաք. կարծածէս աւելի լաւ: Անմիջապէս այս թուղթը ծածկագիրի գրասենեակը պիտի երթայ. հոն 48 ժամուան մէջ, ինչ տեսակ ծածկագիր ալ ըլլայ, կը հասկնան:

Սենեակէն աճապարանքով դուրս ելաւ:

Ուրեմն առժամեայ հանգիստ մը ապահոված էի ինծի: Երջանիկ սփոփանք մըն էր: Կրնայի, դեռ ժամանակ մը Օթթօն խաբել, եթէ բոլոր հնարամտութիւնս գործածէի, բայց չարունակ այսպէս երկու լարի վրայ չէի կրնար խաղալ:

Շաբաթ մը վերջ Օթթօն փողոցին մէջ ինծի հանդիպեցաւ.

— Ձեզ հասկնար, Մարթա, ըսաւ, ծածկագիրի գրասենեակը ձեր տուած թղթիկին ոչ գլուխը եւ ոչ ալ պոչը կրնայ գտնել: Դուք կը հասկնա՞ք անոր իմաստը. կամ կը կարծէ՞ք որ այդ լուրը իբրեւ «գաղտնիք» տրուած է:

Եւ չեշտակի աչքերուս մէջ նայեցաւ:

— Ձեզ գիտեր, պարոն Օթթօ, պատասխանեցի եւ ջանացի շուշնչս բռնել:

Աւելի վերջը թերեւս կ'իմանանք:

Երկու օր յետոյ Օթթօին դիակը գտնուեցաւ կառապանի մը կողմէ, Մէնէնի ճամբուն վրայ, առտուան ժամը 7ի ատենները: Գանկին մէջ երկու գնդակ պարպուած էր:

— Կարծեմ «ապահով - գնդասեղաւոր մարդ»ու գործն է այս, քոյր, ըսաւ Ալֆոնս:

×

Բայց լրտեսին համար հանգիստ չկայ: Այդ հարուածէն հազիւ ինքզինքս գտած էի՝ երբ պելճիքացի ըսպայ մը կուռի գիծէն ուղղակի մեր սրճարանը եկաւ. աշխատաւորի հագուստով ծպտուած:

Իմանալով որ կամուրջի մը պէտքը կայ «Lengenboom» հսկայ թնդանօթի մասին ծանօթութիւններ ձեռք ձգելու համար, որ հաստատուած էր Մօէռէն դուրս (այս թնդանօթն էր որ ռմբակոծած էր Տէօնքէրքն ու շրջակայքը 30—40 մղոն գծէն անդին), այդ ճակատագրական առաքելութիւնը յանձն էր առեր:

— Սարսափելի գործ մըն է, օրիորդ, ըսաւ հրճուանքով: Զայն քանդելու հրաման ունիմ:

Շունչս կտրուեցաւ: Ի՛նչ յիմար ձեռնարկ:

— Պաշտօնական թիւս 8 է, անունս ալ Հոմըրտ. եթէ ինծի դժբախտութիւն մը պատահի, խնդրեմ հարկ եղած տեղը իմացուցէք:

Չորս օր ետքը, իրիկուան տուն վերադառնալու մէջտեղս, փոքր տղայ մը վազելով մօտէս անցաւ եւ ափիս մէջ երկտող մը սահեցուց: Այս փոքրիկը տիկին Սթըրմի տղաներէն մէկն էր, ագարակապանին կինը, որոնց մօտ կը մնար Հոմըրտ, թիւ 8:

«Վաղն իրիկուն ժամը 6ին «Տէն Փարտ» սրճարանը ինծի հետ ժամադրուեցէք. ձեզմէ փոքրիկ օժանդակութիւն մը կը սպասեմ: Թիւ 8» ստորագրուած:

Նետուեցայ ագարակապանի մը կառքին մէջ որ կը յառաջանար Մօէռի ճամբով:

Կառքը ագարակէն 250 մեդր հեռաւորութեան վրայ կը գտնուէր, երբ Հոմըրտի երկար հասակը սրճարանին դուռնէն դուրս, դէպ ի ճամբան նետուիլը նշմարեցի:

Քաղաքային տարազով ուրիշ մէկը սկսաւ զայն հետապնդել: Հոմըրտ ճամբան խաչաձեւելով վարի դաշտը մտաւ: Եւ ահա, կարծես մտրակուած արագութեամբ, երկու գործակալներ դուրս եկան:

Մէկը պառկած խեղկատակ շաժումներ կ'ընէր. իսկ Հոմըրտ թիւ դաշտերուն մէջէն կը սուրար: Անմիջապէս յետոյ ագարակին միւս ծայրէն ուրիշ դէմք մը, ատրճանակը ձեռքին, ցանկապատէն դուրս սլացաւ ծռեցաւ, ցանկապատը փակեց եւ սկսաւ Հոմըրտը հետապնդել:

Գնդակներուն ձայները անտառին մէջ արձագանգեցին. յետոյ լռութիւն տիրեց. դարձեալ հրացանաձգութիւն աւելի հեռուէն. յետոյ դարձեալ երկնային լռութիւն: Ժամանակ մը սպասեցի որ ինծի համար յաւիտենականութեան չափ երկար թուեցաւ յետոյ քալելով մինչեւ Սթըրմ ագարակը գացի:

Տիկին Սթըրմ զիս դիմաւորեց եւ լապտեր մը վառելով ագարակէն դուրս ուրիշ տուն մը տարաւ: Փայտէ սանդուղէ մը վեր բարձրանալով ներս մտանք: Հոն կարելի եղածին չափ հանգստաւէտ շինուած փայտէ անկողինի մը վրայ պառկած էր խեղճ Հոմըրտ թիւ 8:

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԻԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 24 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

24 Novembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2043 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԵՔ ԽՈՇՈՐ ՀԱՐՑԱԿԱՆՆԵՐ

Տարին իր վախճանին կը հասնի ծանրալէս բեռնաւորուած օրակարգով մը։

Հարցը այն ահաւոր թնճուկի մասին է, որ քաշքշուելով, գլորուելով, թանձրանալով՝ աննախընթաց շփոթութեան մը, խոր անձկութեան մատնած է աշխարհի հզօրները։

Ծառո՜նց մոլցուած են պարտեալները, տկարները, հարկատուները։

Անստուգութիւնը անհելի մղձաւանջի մը պէս թառած է մեծերու գլխուն։ Ծոգի կը բարձրանայ բոլոր գլուխներէն։ Մարդիկ այլ եւս ձանձրոյթով կը հետեւին այն ժողովներուն, որոնք իբրեւ թէ լոյս պիտի բերեն իրենց եւ մարդկութեան։

Օրակարգը բեռնաւորուած է ոչ միայն ծանրալէս, այլ եւ ծանրագոյն հարցերով։

Ճիշդ այս միջոցին, երեք վիթխարի հարցականներ իրար կը հալածեն դիւանատուներու եւ ժողովարահներու մէջ, — 1. Սպառազինութեանց կրճատում. — 2. Համաշխարհային տագնապ. — 3. Պատերազմական պարտքերու խնդիր։

Անելի մը յանգած է առաջինը, սպառազինութեանց կրճատման հարցը, Գերմանիոյ ձեռնպահութեան հետեւանքով։

Աւելի քան երբեք, դէմ դիմաց կանգնած են երկու մրցակից ուժերը, Ֆրանսան ու Գերմանիան։ Մէկը՝ ապահովութեան պահանջով, միւսը՝ հաւասարութեան։

Ֆրանսա ներկայացուց զինաթափութեան ծրագիր մը, որ ամէն բանէ առաջ պատերազմի դաշնագիրներու պահպանման եւ շահուած իրաւունքներու ամրապնդման կը ձգտի։ Այն ինչ որ կը կոչեն ապահովութիւն։ Իր այնքան բարդ յօրինուածքին մէջ, այդ ծրագիրը չի կրնար ծածկել վաղուան մտահոգութիւնը, որ առանցքն է բուն տագնապին։

Գերմանիան չախորժեցաւ այդ ծրագրէն, թէեւ պահեց իր պաղարիւնը։

Ֆրանսայէն յետոյ, Անգլիան յանձնեց իր ծրագիրը, աւելի բացորոշ։ Եւ մանաւանդ աւելի ձեռնտու Գերմանիոյ համար։ Քանի որ, գոնէ տեսականօրէն, կ'ընդունի անոր հաւասարութեան իրաւունքը։

Այս ծրագրին մէջ կէտեր կան որ ամէնէն առաջ Ֆրանսան պիտի նեղեն։ Այսինքն, ասպարէզ պիտի բանան նոր կռուախնձորի մը։

Եւ սակայն, Գերմանիան տակաւին չի հաճիր ետ առնել զինաթափութեան խորհրդաժողովին չմասնակցելու որոշումը։

Այս միջոցին Ժընեւ կը գտնուի Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, եւ բոլոր իրաւասու անձերը պար բռնած են իր շուրջը, համոզելու համար։ Պատասխանը անփոփոխ է, — նախ կը ճանչնաք սպառազինութեանց հաւասարութեան իրաւունքը, յետոյ կը խօսինք։

Երկրորդ խնդիրը, համաշխարհային տագնապ, նորէն կապուած է խորհրդաժողովի մը, որ պիտի գումարուի Լոնտոնի մէջ, յառաջիկայ փետրուարին։

Նորէն՝ բազմաթիւ եւ բազմազան ծրագիրներ, ելք մը գտնելու համար։

Մինչեւ այս համաշխարհային ժողովը՝ անհամար խորհրդակցութիւններ կատարուած են եւ դեռ կը կատարուին։ Շարժման մէջ դրուած են աշխարհի բոլոր մասնագէտները։ Ու, մինչ այս մինչ այն, իւրաքանչիւր պետութիւն ամուր փակուած մաքսային պատնէշներու մէջ, կը ճգնի ոտքի կանգնիլ։ Կարելի եղածին չափ շահիլ, հարեւանին զրկանքով։

Այս խնդրին հետ սերտ կապ ունի երրորդ տագնապը, պատերազմական պարտքերու վէճը, որ անէծքի մը պէս նստած է բոլորի գլխուն։

Այստեղ ալ, պարտեալներուն չափ անճրկած են յաղթականները, — Անգլիա, Ֆրանսա, Լեհաստան, Պելժիա, Չեխոսլովաքիա։

Անշուշտ սնանկ չեն ոչ Անգլիան, ոչ Ֆրանսան, ոչ ալ միւսները։

Բայց, բոլորն ալ կ'ուզեն թօթափել անուր մը, որ կը խափանէ իրենց տնտեսական վերելքը։ Եւ, պարբերաբար, յետաձգման առաջարկներ կը ներկայացնեն։

Եթէ Ամերիկան պնդէ դեկտ. 15ի վճարումներուն համար, թէ Անգլիան եւ թէ Ֆրանսան պիտի համակերպին։ Վարկի խնդիր է։ Սակայն կ'ուզեն միշտ քրքրել այս խնդիրն ալ։ Մանաւանդ Ֆրանսան կը տրտնջայ թէ քանի որ գերմանական հատուցումները դադրեցան, Ամերիկան ալ պէտք չէ պահանջէ իր առնելիքները։

Իսկ Ամերիկացիները, իբրեւ գործի մարդ, ամէն բանէ առաջ սակարանի հաշիւներով կ'առաջնորդուին։

Պետական ելմտացոյցը եօթը հարիւր միլիոնի բաց մը կը ցուցնէ այս տարի։

Ուրիշ հարիւրաւոր միլիոններ պէտք են, կերակրելու համար աւելի քան 11 միլիոն գործազուրկներ։

Միլիոնատէրները չեն կրնար հրաժարիլ իրենց դրամագլուխներու տոկոսէն։

Յետոյ, իւրաքանչիւր կուսակցութիւն կ'ուզէ սիրաշահիլ բազմութիւնները, ոչ թէ նոր զոհողութիւններ պարտադրելով, այլ Մ. Նահանգներու «արդար շահերը» պաշտպանելով։

Ամերիկայի չկամութեան մէջ լայն տեղ կը բռնէ, նաեւ, գերակշռութեան պայքարը։

Եթէ ջնջուին կամ կրճատուին պատերազմական պարտքերը, ամէնէն առաջ Եւրոպան է որ շունչ պիտի առնէ։

Սեղանաւոր Եանքին չի կրնար հանդուրժել այդպիսի հեռանկարի մը։ Ան կ'ուզէ միշտ կախեալ վիճակի մէջ պահել Եւրոպան։

Եւ երեք հարցականները իրարու կը նային դիւային քրքիջով մը…

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊՈՉԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԵՒԻ բամպակ խմբագիրը չի սիրեր թղթակցութիւնները, որ մեզի կը հասցնեն մեր ընկերները, ամէն տեղեկութիւն քաղելով Հայաստանէն փախած որբերէ: Բայց այս անգամ երկու սիւնակի վրայ, մեծատառ, կ'արտատպէր «տեսակցութիւն» մը Հայաստանէն վերադարձած մէկու մը հետ (ԱՐԵՒ, նոյ. 9):

Բազմաթիւ ապուշ հարցումներու կարգին, սա հարցումն ալ ըրեր է ամերիկահայ զրօսաշրջիկին, (մեր գործը չէ խօսիլ այս կարգի Հայաստան երթալ – գալու ձեւի մասին).

— Իրա՞ւ է որ կոոպերատիւներու առջեւ ժամերով «պոչ» կը բռնեն անհրաժեշտ նպարեղէն եւ հաց ստանալու համար:

— Կատարելապէս սուտ է ըսուածը:

Այժմ միայն այս կէտը քննելու ատեն, կը հասկնանք որ բամպակին մէկն է նաեւ «Հայաստանէն վերադարձած հայրենակիցը»:

Արդ, սուտը ԱՐԵՒԻ կամ ԵՓՐԱՏ թերթերուն գրածն է, կամ բոլոր իրենց «հայրենակից»ներուն ըսածը: Ճիշդը, ճշմարիտը եթէ Դաշնակցականներուն ըսածը չէ, ճշտագոյն եւ ճշմարտագոյնը Ա. Խանջեանի ըսածն է, չէ՞: Լաւ ուրեմն, բամպակ խմբագիր, կարդա՛, թէ ի՛նչ կ'ըսէ Հայաստանի Ստալինիկը, Ա. Խանջեան («Խ. Հայաստան», 22 հոկտ. 1932).

— Մի՞թէ անհանդուրժելի խայտառակութիւն չէ, այն որ քաղաքում դեռ եւս հերթեր են առաջ գալիս հացը ստանալու համար:

Ինչպէս կը հաստատուի պաշտօնապէս, գոյութիւն ունի պոչը: Բայց չենք ուզեր տեսնել ԱՐԵՒԻ եւ ԵՓՐԱՏԻ խմբագիրները ոչ այդ Երեւանի պոչը, ոչ ալ իրենց ետեւի… պոչը:

Խոստովանինք, որ եթէ մենք պարտականութիւն կը համարենք բողոքել այդ պոչերուն համար, գիտենք որ կարելի է ի վերջոյ սրբագրել Երեւանի պոչերը, բայց անկարելի է կտրել նետել ռամկավար խմբագիրներուն… պոչերը:

Այլապէս մենք ալ չպիտի ստիպուէինք բողոքել Խանջեանի պէս.

— Մի՞թէ անհանդուրժելի խայտառակութիւն չէ այն, որ արտասահմանում դեռ եւս մի շարք խմբագիրներ չեն տեսնում ու չեն վերացնում իրանց պոչը եւ շարունակում են… բղաւել հարեւանի դէմ:

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱՅԻ ՄԷԿ ՃԱՌԸ

Ենկիւրիի իրաւագիտական վարժարանի վկայականներու բաշխման առթիւ, Ըսմէթ փաշա ճառ մը խօսելով շեշտեց.

— «Ո՛վ որ ինքզինքը Թուրք կը յայտարարէ, պէտք է առանց բացառութեան վայելէ միեւնոյն իրաւունքները ինչպէս միւս քաղաքացիները»:

Յետոյ աւելցուց.— Մենք երբեք ո՛ր եւ է թշնամութիւն պահած չենք հանդէպ այն պետութեանց որոնց հետ հաշտութիւն կնքեցինք պատերազմէն յետոյ, երբ հաստատեցինք որ անոնք իրապէս խաղաղութեան եւ բարեկամութեան կը տենչան: Շնորհիւ այդպիսի քաղաքականութեան մը, մեր դրացիները ապահով են մեր կողմէ, իսկ մենք մեր երկրին համար ստացած ենք ապահովութիւն, անդորրութիւն եւ վստահութիւն:

Անցնող տարին լեցուն էր կարեւոր դէպքերով: Ազգի մը կեանքը չի կրնար զերծ մնալ դժուարութիւններէ: Սակայն, մենք կրնանք քաջութեամբ ըսել թէ Թուրքիոյ արտաքին եւ ներքին կացութիւնը երկիւղ չազդեր մեզի:

ԳԷՈՐԳ ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ ԴԱՏԸ

Ընթերցողները կը յիշեն թէ Զէյթունցի երիտասարդ մը, Գէորգ Պարոնեան, անցեալ մարտ 3ին Իսի–լէ–Մուլինոյի մէջ կացինով սպաննեց իր հօրեղբայրը, Կարապետ, 60 տարեկան:

Գէորգի դատավարութիւնը սկսաւ երէկ, Եղեռնադատ ատեանին առջեւ: Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ Գէորգ ոճիրը գործած է կանխամտածութեամբ եւ գողութեան համար:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Հիթլէր մերժեց Հինտէնպուրկի պայմանները

Հիթլէր իր պահանջած լիազօրութիւններն ստանալէ յետոյ, գրաւորապէս մերժեց Հինտէնպուրկի դրած պայմանները, որոնց մասին խօսած էինք երէկ: Իր պատասխանին մէջ, Հիթլէր կէտ առ կէտ կը պատասխանէ դրուած պայմաններուն, բացատրելով թէ ինչո՛ւ կը մերժէ: Միեւնոյն ատեն, յանձն կ'առնէ կազմել «նախագահական» դահլիճ մը, որ պիտի կրնայ լուծել խորհրդարանը: Հիթլէր այս որոշումը տուաւ բուռն վիճաբանութիւններէ յետոյ որ տեղի ունեցան իր կուսակցութեան ծոցին մէջ:

Այս մերժումին հետեւանքով, աւելի բարդացած է կացութիւնը: Հիթլէրի կուսակիցները ունին 12 միլիոն ձայն. բայց անոնց դէմ կան վեց միլիոն համայնավար, եօթը միլիոն ընկերվարական, չորս միլիոն կեդրոնի կուսակցութեան անդամներ որոնց քուէն մեծ կշիռ ունի:

Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է թէ Հինտէնպուրկ ուզած է խաղ մը խաղալ Հիթլէրի գլխուն, վարկաբեկելով զայն հանրային կարծիքին առջեւ:

Խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին:

Անգլիոյ թագաւորին ճառը

Երեքշաբթի օր բացուեցաւ Անգլիոյ խորհրդարանին նոր նստաշրջանը: Այս առթիւ աւանդական գահաճառը խօսեցաւ Ճորճ թագաւորը, ընդհանուր եւ տարտամ տեսութիւններ յայտնելով օրուան խնդիրներու մասին: Գահաճառը կը յիշէ թէ սպառազինութեանց կրճատման խորհրդաժողովը, որ այժմ կը գումարուի Ժընեւի մէջ, կը կազմէ «մարդկութեան յոյսը եւ ճիգը՝ կարելի եղածին չափ ընդհանուր զինաթափութիւն յառաջ բերելու համար»: Յետոյ յոյս կը յայտնէ թէ համաշխարհային տնտեսական խորհրդաժողովն ալ, որ պիտի գումարուի Լոնտոնի մէջ, յառաջիկայ տարի, պիտի կրնայ համաձայնութեան մը յանգիլ, դարման գտնելու համար տիրող տագնապին: Խօսելով ներքին խնդիրներու մասին, գահաճառը կը յայտնէ թէ կառավարութիւնը ամէն միջոցի պիտի դիմէ, զարկ տալու համար երկրին վաճառականութեան եւ հողագործութեան: Խօսելով գործազրկութեան մասին, թագաւորը ցաւ կը յայտնէ որ իր հպատակներէն մեծ թիւ մը չի կրնար գործ գտնել: «Այս կացութեան երկարաձգումը ամենամեծ անձկութիւն կը պատճառէ ինծի»:

Գահաճառը կը փակուի Աստուծոյ օրհնութիւնը հայցելով:

Երկու նախագահներու տեսակցութիւնը

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ինչպէս հաղորդած էինք, երեքշաբթի օր խորհրդակցութիւն մը ունեցան Մ. Նահանգներու երկու նախագահները, Հուվըր եւ Րուզվէլթ, պատերազմական պարտքերու յետաձգման մասին: Տեսակցութիւնը տեւեց աւելի քան երկու ժամ: Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը որոշ բան չըսեր եզրակացութեանց մասին. բայց իրազեկներ կը կարծեն թէ նորընտիր նախագահը մերժած է ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն ստանձնել, ամէն հոգ ձգելով օրուան իշխանութեան վրայ: Րուզվէլթ կ'ուզէ պահել իր գործելու ազատութիւնը, մինչեւ որ գործի ձեռնարկէ (յառաջիկայ մարտին):

Խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին: Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է թէ Հուվըր ալ չպիտի ստանձնէ պարտքերու յետաձգման պատասխանատուութիւնը. բայց, կացութիւնը չբարդացնելու համար, կը խորհի տոլարի վարկ բանալ Անգլիոյ: Մնաց որ, այս վերջինը դեկտ. 15ի վճարումը կատարելու չափ գումարներ ունի Մ. Նահանգներուն մէջ:

Տիրող անստուգութեան հետեւանքով, անգլ. ոսկին միշտ կ'երերայ: Սակարանը այս տարուան ամէնէն վար գինը նշանակեց առջի օր (3·26 տոլար):

⁂ Իտալիան որոշեց վճարել դեկտ. 15ի մասնավճարը, 1,245,000 տոլար: Իսկ Լեհաստան յետաձգում խնդրեց:

Տրոցկի Փարիզն ալ չտեսաւ

Տրոցկի Լիոնի կայարանէն ուղղակի շոգեկառք դրուելով, Կառ տը Լիոն (Փարիզ) հասաւ առտուն ժամը 6·35ին: Բոլոր ճամբորդները պարպուելէ յետոյ, ոստիկանները երկրորդ կարգի մասնաւոր վակոնէ մը դուրս հանեցին նախկին պատերազմական գործավարը, կինը եւ երեք բարեկամները եւ կողմնակի ճամբով մը առաջնորդեցին ինքնաշարժ մը, որպէս զի մարդ չտեսնէ: Ինքնաշարժը սուրաց դէպ ի Կառ տիւ Նոռ, ուր մէկ ժամ պահականոցին մէջ սպասեցին ճամբորդները: Տրոցկիի քարտուղարը արտօնութիւն ստացաւ դուրս ելլելու եւ հսկելու իրենց գոյքերուն վրայ: Պայուսակները խառնուած ըլլալով ուրիշ ճամբորդի մը գոյքերուն հետ, վէճ մը ծագեցաւ քարտուղարին եւ անծանօթին միջեւ: Եւ յանկարծ, այս վերջինը կարծելով թէ գողի հետ է գործը, շառաչուն ապտակ մը իջեցուց: Գաղտնի ոստիկան մը օգնութեան հասնելով, պահականոց առաջնորդեց երկուքն ալ եւ այնտեղ փակուեցաւ խնդիրը: Երբ կառախումբին մեկնումի ժամանակը մօտեցաւ, գաղտնի ոստիկանները զգուշութեամբ դուրս հանեցին նախ երեք հետեւորդները, յետոյ տիկինը եւ ամէնէն վերջը՝ Տրոցկին, եւ գծերուն վրայ պտտցնելով, տեղաւորեցին մասնաւոր վակոնի մը մէջ: Վարագոյրները գոցուած էին, որպէս զի մարդ չտեսնէ: Շոգեկառքը ճամբայ ելաւ դէպ ի Տէօնքէրք, ուրկէ ճամբորդները շոգենաւ դրուեցան Քոփէնհակի համար: Տրոցկի գրաւոր շնորհակալութիւն յայտնեց ոստիկանապետին, ողջունելով Ֆրանսան:

6 համայնավարներ մահուան դատապարտուեցան

Օտրաղնայա Ստանիցայի (Հիւս. Կովկաս) արտակարգ ատեանը մահուան դատապարտեց վեց համայնավար պաշտօնեաներ, որոնք ամբաստանուած են թէ խափանած են կառավարութեան արմտիքի ծրագիրները: Առաջին վճիռներն են ասոնք, պարենաւորման գործավար Միկոյեանի վերատեսչութեամբ կազմակերպուած պատժական պայքարին առթիւ: Եւ կերպով մը բացառիկ, որովհետեւ դատապարտեալները բոլորն ալ անդամ են համայնավար կուսակցութեան եւ պաշտօնեայ՝ հաւաքական տնտեսութեանց մէջ: Մինչեւ հիմա այս կարգի պատիժներ կը տրուէին միայն ոչ – համայնավարներու:

⁂ Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ կուսակցութենէն արտաքսուեցան երկու ծանօթ ուսուցիչներ, Զէյնեան եւ Րածիվիլին: Առաջինը ամբաստանուած է թէ Չեխոսլովաքիա եւ Աւստրիա այցելելով, տպաւորութիւններ գրած է որոնք աննպաստ են խորհրդային իշխանութեան համար: Իսկ միւսը կը մեղադրուի թէ ուժգնօրէն քննադատած է իր երկրին վարչական մեթոտները: Ռիւթին, որ նախապէս արտաքսուած էր Զինովիեւի եւ ուրիշ 18 ընկերներու հետ: Արխանկելսք աքսորուեցաւ:

ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԱՐԶՊԱՆԸ ԿԸ ՓՈԽՈՒԻ՞

Պէյրութէն կը գրեն Դամասկոսի «Էլիֆ Պա» թերթին.—

Պ. Փոնսօ նոյ. 17ին կը մեկնի Փարիզ, ուր տեսակցելէ վերջ արտաքին նախարարութեան հետ, պիտի մեկնի Ժընեւ, անցած ամառ իր ներկայացուցած տեղեկագրին շուրջ բացատրութիւններ տալու համար: Պ. Փոնսօ Ժընեւէն կը վերադառնայ Փարիզ, ստանձնելու համար իր նոր պաշտօնը, ափրիկեան գաղթավայրերէն մէկուն ընդհանուր կառավարչութիւնը:

Ինչպէս ըսած էի անցածները, Պ. Փոնսոյի պայուսակին մէջ ոչ դաշնագրի բանաձեւը կայ եւ ոչ ալ որոշում մը: Դաշնագրի շուրջ եղած ըսի – ըսաները Սուրիոյ ներկայ դահլիճին եւ անոր բարեկամներուն կողմէ ըստեղծուած առասպել մըն է, վստահութեան քուէ ստանալու համար Երեսփ. ժողովէն: Ֆրանսացիները Հազզը պէյ Ազըմը դիրքի վրայ պահելու եւ ազգայնականներն ալ իրենց նախարարները պահելու համար նման համաձայնութեան մը յանգեցան:

Իրաքի Ազգերու Դաշնակցութեան մուտքէն վերջ, ֆրանսական կառավարութիւնը երկու տարբեր տեսակէտներ ունեցան. մէկ մասը, Պ. Փօլ Պօնքուրի ղեկավարութեամբ, կ'ուզէ որ Սուրիոյ հետ դաշնագիր կնքուի. իսկ միւս մասը, գլխաւորութեամբ արտաքին նախարարին կը յայտնէ որ դեռ ժամանակը հասած չէ: Ասոր վրայ թերթերն ալ երկուքի բաժնուեցան:

Այս տեղեկութիւնները քաղուած են ֆրանսական բարձր շրջանակէ մը:

Միեւնոյն շրջանակէն հաղորդուեցաւ որ, նոյ. 22ին, Սուրիա պիտի գայ Ֆրանսացի շատ կարեւոր պետական անձնաւորութիւն մը եւ շատ մեծ հեղինակութիւն պիտի ունենայ: Հակառակ բոլոր ճիգերուս՝ հասկնալու համար անոր անունը, դժբախտաբար չյաջողեցայ: Միայն թէ ստուգեցի որ ան Պ. Փոնսոյի յաջորդը պիտի ըլլայ:

Ի՞նչ ալ ըլլայ, սակայն, յայտնի է այս անգամ որ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութիւնը չուզեր որ Պ. Փոնսոյին տեղը բաց մնայ երկար ատեն:

ՆՈՐԷՆ ՆԿԱՏԻ ՉԵՆ ԱՌՆԱԾ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ

«Էլ Ահրար»ի խմբագիրը հետեւեալ տեղեկութիւնները քաղած է Պէյրութի Թուրք հիւպատոսարանէն.—

Ֆրանսեւթուրք համաձայնութիւնը երկու մասերու բաժնուած է, մէկը կալուածներու խնդիրը, միւսը երկաթուղիի: Թուրքիա գտնուող եւ Սուրիացիներու պատկանող կալուածները որոնք Լօզանի դաշնագրի կնքումէն առաջ ձգուած են, ենթակայ են մասնաւոր պայմաններու: Երկրորդ, բոլոր Սուրիացիներ կամ սուրիական հպատակութիւնը ընդունող թրքահպատակներ փոխադարձաբար պիտի կրնան տիրանալ իրենց կալուածներուն: Երրորդ, սուրիական հպատակութիւնը ընդունող Հայեր այս համաձայնութեան պայմաններէն դուրս հանուած են եւ իրաւունք պիտի չունենան տէր դառնալու իրենց կալուածներուն:

ՀՐԷՇԱՅԻՆ ՈՃԻՐ ՄԸ

Ոստիկանութիւնը Մանշի ափերուն վրայ, գիւղի մը մէջ ձերբակալեց երկու հրէշներ, Տէր եւ Տիկին Տըլանօէ, որոնք ամբաստանուած են երկու ծանր ոճիրներով: Երկուքը մէկ՝ սպաննած են կնոջ հայրը, անվնաս ծերունի մը, քնացած ատեն: Յետոյ, կասկածելով որ իրենց հինգ տարեկան աղջիկը կրնայ լուր տալ, զայն անտառ մը տարած եւ ծառէ մը կախած են: Երկուքն ալ խոստովանեցան խուժդուժ ոճիրը: Էրիկը չուանը կապեր է, իսկ հրէշ մայրը՝ խեղդկապը անցուցած է աղջկան վիզը: Յետոյ թուփերու տակ թաղեր են դիակը, զոր երեւան հանեց անցորդ մը:

⁂ Փարիզեան բանուկ փողոցի մը մէջ, մութէն օգտուելով, խենէշ երիտասարդ մը ամբողջովին մերկացուց իր հոմանուհին, որ կ'ուզէր լքել զինքը… Միայն ձեռնոցը եւ գլխարկը մնացեր էին վրան, երբ ոստիկան մը օգնութեան հասաւ եւ վերարկուով ծածկեց թշուառ կնոջ մերկութիւնը:

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԵՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԲ.

ԵՐԿՈՒ ՄԱՀԱՓՈՐՁԵՐ ԿԸ ՁԱԽՈՂԻՆ. — ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱՆ՝ «ՊԱՀԱՊԱՆ ՇՈՒՆ». — ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐՈՒՆ ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ. — ԿԻՐԱՍՈՆԻ ՕՍՄԱՆ ԱՂԱՆ ԻՆՉՊԷՍ ԽԵՂԴԵՑ ԱԼԻ ՇԻՒՔՐԻՆ. — Մ. ՔԷՄԱԼԸ ԱՌԵՒԱՆԳԵԼՈՒ ՓՈՐՁ. — «ԿԱՅԼԻ»Ն ԾԱՆՐ ՃԳՆԱԺԱՄԷ ՄԸ Կ'ԱԶԱՏԻ ՇՆՈՐՀԻՒ... ՇԷՅԽ ՍԱՅԻՏԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ...

Ապստամբութեան առաջին օրերուն Քէմալ կ'ապրէր շատ համեստ պայմաններու մէջ եւ շարունակ շփման մէջ էր ամբոխին հետ։

Սակայն Ջան Գայա փոխադրուելէն յետոյ, կը դառնայ աւելի վերապահ եւ զգոյշ։ Դժուար է իրեն հանդիպիլ փողոցին մէջ. կը փախնայ առանձին պտտելու։ Լազերէ բաղկացած անձնապահ գունդ մը ունի եւ տեղէն չի կրնար շարժիլ առանց պահակի մը ընկերակցութեան։ Երկու անգամ մահափորձ կը կատարուի իրեն դէմ. առաջինը՝ — ռումբով զինքը օդը հանելու ձեռնարկը — կը վրիժի, իսկ երկրորդէն — թունաւորուած էր իր կերակուրը — մազապուրծ կ'ազատի։ Լուսարձակներ զետեղուած են դղեակին տանիքին վրայ, լուսաւորելու համար Էնկիւրիէն Ջան Գայա երկարող ճամբաները։ Ո՛չ ոք իրաւունք ունի մօտենալու դղեակին, առանց մասնաւոր արտօնութեան։

Զափազանց կասկածոտ է Քէմալ։ Հազիւ քանի մը մտերիմներ ունի իր շուրջը։ Կը փախնայ ամէնքէն։ Գաղտնի ոստիկաններ դարանակալ կը հսկեն այն վայրերը ուր պարբերաբար կ'այցելէ։

Ցասկոտ եւ ինքնահաւան՝ չի հանդուրժեր որ դիմացինը տարակարծիք ըլլայ իրեն։ Կը նախատէ բոլոր անոնք որ իր բառերը իբրեւ պատգամ չեն ընդունիր։ Չուզեր իրմէ աւելի կարող մէկը տեսնել իր շրջանակին մէջ. կը հեգնէ դիմացինին կարողութիւնը, կը խնդայ նոյն իսկ իր բարեկամներուն վրայ. մարդու հետ չի մտերմանար եւ շատ հազուադէպ է որ լաւ խօսի մէկու մը մասին։

Բարեկամ է միայն անոնց հետ որ կը շողոքորթեն զինքը, կը փայփայեն իր ինքնասիրութիւնը ու մանաւանդ կը մատակարարեն իր փնտռած հաճոյքի միջոցները...

Բաց ի Ըսմէթէն «որ պահապան շան մը դերը կը կատարէ ու կը հաչէ իր տեղը» եւ Ֆէվզիէն «որ կը հսկէ բանակին վրայ» ու բաց ի քանի մը «թափթփուք» երեսփոխաններէ, թշնամի են Քէմալին բոլոր այն արժէքաւոր դէմքերը որոնք իր կողքին կեցած էին ապստամբութեան առաջին շրջանին։

Փոթորիկը պիտի պայթէր անխուսափելիօրէն։

Դժուար էր երկրին կացութիւնը. աւերակ էր Թուրքիան մէկ ծայրէն միւսը, իբրեւ հետեւանք անվերջ պատերազմներու։ Աղքատ էր ժողովուրդը։ Սղութիւնը, առեւտուրի նուազութիւնը, տուրքերու յաւելումը անհանդուրժելի վիճակ մը ստեղծած էին։ Մէկ խօսքով, տնտեսական պայմանները շատ աւելի գէշ էին հիմա քան Սուլթան Համիտի սեւ օրերուն եւ Քէմալի յաղթանակները բաւական չէին մոռցնել տալու համար տիրող թշուառութիւնը։

Գործի վրայ են Քէմալի հակառակորդները եւ պիտի օգտագործեն ժողովուրդին դժգոհ տրամադրութիւնները, տապալելու համար Կայլին։

Կը սկսի բուռն պայքար մը. պարտուած քաղաքական գործիչներ ու կրօնաւորներ միացած են արդէն այդ գետնին վրայ։ Ազգային Ժողովի ընդդիմադիր երեսփոխանները կը քաջալերեն շարժումը. անվստահութեան քուէ կ'առաջարկեն վարչապետ Ըսմէթին դէմ որ միակ պատասխանատուն է, կ'ըսեն, երկրին տնտեսական քայքայումին։

Իրաւացի էին եղած քննադատութիւնները, կը գրէ հեղինակը։ Քէմալ ու Ըսմէթ զինուորականներ էին միայն եւ երկուքն ալ յուսահատօրէն տգէտ ելմտական խնդիրներու մէջ։ Ճիշդ է որ Քէմալ Ռուսօ կամ Սթիւըրթ Միլ կարդացած էր ժամանակին, բայց ընդունակութիւն չունէր այդ ճիւղին մէջ։ Աւելի տգէտ էր Ըսմէթ եւ անճարակ՝ տնտեսական հարցերով զբաղելու համար։ Հին ատենները Հայերն ու Յոյները կը վարէին Թուրքիոյ ելեւմուտքը. հիմա չկային անոնք, իսկ Թուրքը չէր կրնար զբաղիլ անոնց տեղը։ Կը փախնային օտար մասնագէտներ հրաւիրելէ ու Ըսմէթ իր հասկցած ձեւով կը կառավարէր երկրին տնտեսական կեանքը։ Սովորական հաշուակալ մը իրմէ աւելի լաւ պիտի կատարէր այդ պատասխանատու դերը։ Հոգեվարքի մէջ էր Թուրքիան։

Ընդդիմադիրներու բանաձեւը կը պարտուի Ազգային Ժողովին մէջ. Ըսմէթ կը յաղթէ գոնէ երեւութապէս։

Սակայն, անդին Պոլսոյ մէջ կը կազմակերպուին Քէմալի թշնամիները։ Րէուֆ եւ իր համակիրները հաւաքուած «տէօնմէ» Ճավիտի բնակարանին մէջ, կը հիմնեն նոր կուսակցութիւն մը որուն կ'անդամակցին վտարուած խալիֆային բարեկամներն ու Իթթիհատի վերջին մնացորդները։ Կուսակցութեան նպատակն էր հաստատել սահմանադրական կառավարութիւնը եւ ամէն միջոցով կռուիլ Քէմալի մենատիրական ձգտումներուն դէմ։

Քէմալ շրջապատուած իր ցոփուհիներով, Ջան Գայայի դղեակէն կը դիտէ անցուդարձը ամենայն հանդարտութեամբ։ Կը զգայ որ դժուար է իր դիրքը, բայց կը սպասէ լաւագոյն առիթին։

Էնկիւրի աւերակ գիւղաքաղաք մըն է, նետուած լերկ տափաստաններու մէջտեղը։ Միօրինակ է կեանքը եւ ձանձրացուցիչ։ Հաճոյքի միջոցներուն ինչպէս նաեւ առօրեայ կենցաղի հանգիստ պայմաններու պակասը, տանելի չէ ո՛չ Քէմալի բարեկամներուն, ո՛չ ալ իր հակառակորդներուն համար։ Այդ ամայութեան մէջ մարդիկ մէկ ժամանց ունին միայն — քաղաքականութիւն։ Ամէն մարդ նուիրուած է այդ զբաղումին. հանրային գործիչները գլուխ գլխի, քիթ քթի քաղաքականութիւն կը խաղան առաւօտէն մինչեւ իրիկուն։ Լարուած են ջիղերը։ Հաճելի չէ այս երեւոյթը Կայլին համար որ կը տեսնէ թէ հետզհետէ ձեր դժուար պիտի ըլլայ սանձել կիրքերը։

Քաղաքական պայքարը կը փոխուի կռիւի, ծեծկուըքի փողոցներուն մէջ։ «Դաւաճան» կը պոռան իրարու։ Ատրճանակները կը պարպուին Ազգային Ժողովին մէջ։ Երեսփոխան մը՝ գնդապետ Խալիլ կը նախատէ Ըսմէթը ժողովի ընթացքին։ Կը սպաննուի տեղն ու տեղը ու ոստիկանները չեն համարձակիր ձերբակալել ոճրագործը.

Ուրիշ երեսփոխան մը, Ալի Շիւքրի աւելի առաջ կ'երթայ, կը յարձակի Քէմալի վրայ։ Օսման աղա, Մուսթաֆա Քէմալի անձնապահ գունդին պետը, պիտի լուծէ վրէժը։

— «Աւազակ մըն էր Օսման աղան եւ Կիրասոնի նախկին քաղաքապետը, վայրենի Լազ մը որ բազմաթիւ քրիստոնեաներ սպաննած էր վայրագօրէն 1920 թուականին։ Հինգ հարիւր հոգի մէկ անգամէն սպաննած էր ան, փոխադարձելու համար Յոյներու կողմէ կատարուած խժդժութիւնները Իզմիրի մէջ. Փրանկախօսը վարակած էր իր ուղեղը, այնպէս որ մարդ սպաննելը վայելք մըն էր իրեն համար։ Վայրենի մըն էր, գազան մը եւ գայթակղութիւն պատճառած էր անոր ընտրութիւնը իբրեւ պետ անձնապահ գունդին»։

Ու Օսման աղա կը ձեռնարկէ գործի։ Յայտնի չէ թէ Քէմալէն կը հրահանգուի թէ ոչ, բայց կը մտերմանայ Ալի Շիւքրիի հետ. օր մը ճաշի կը հրաւիրէ զայն Ջան Գայա, իր զինուորներուն օգնութեամբ կը խեղդէ զայն ու դիակը կը նետէ վարը, ձորին մէջ։

Կը գայթակղին Ազգային Ժողովին էֆէնտիները։ Պէտք է ձերբակալուի Օսման աղան։ Մարդասպանը Քէմալի միջամտութիւնը կը խնդրէ, «որովհետեւ անկէ ստացած էր հրամանը»։ Քէմալ նախ կ'ընդդիմանայ անոր ձերբակալութեան, բայց շուտով տեղի կուտայ։ Օսման աղա դիրք կը բռնէ Ջան Գայա՝ պահականոցին մէջ։ Իր լազ ընկերները կը փորձեն առեւանգել Մուսթաֆա Քէմալը որ մազապուրծ կը փախչի դղեակին ետեւի դուռնէն ու կ'ապաստանի Րէուֆի բնակարանը։ Ոստիկանները կը հասնին, կը յարձակին ըմբոստ Լազերուն վրայ ու կը սպաննեն Օսման աղան։ «Անէ՛ծք Քէմալին», կը պոռայ ան։

Սպանութեան լուրը կը հասնի Տրապիզոնի Լազերուն որոնք «կ'երդնուն իրենց ցեղակիցներուն վրէժը լուծել Մուսթաֆա Քէմալէն։ Կ'ընդվզի ամբողջ Թուրքիան Քէմալի այս դաւաճանութեան առջեւ։

Կայլին կը դիմէ կիսամիջոցներու, սիրաշահելու համար ամբոխը. կը ջնջէ տասանորդը. կը ճամբէ Ըսմէթը եւ անոր յաջորդ կը նշանակէ Ֆէթհին։

Ա՛լ ձանձրացեր էր Ըսմէթէն որ հետզհետէ կը կորսնցնէր ժողովրդականութիւնը։ Զզուելի ու ինքնահաւան հով մը կար վրան։ Խօսք մտիկ չէր ըներ, թէեւ շատ մը ապացոյցներ տրուած էր իր անձեռնհասութեան մասին թէ՛ տնտեսական եւ թէ՛ քաղաքական գործերու մէջ։ Աւելի զատ, սկսած էր միջամտել Քէմալի անձնական գործերուն։ Կը գանգատէր անոր անմիջական շրջապատէն եւ յաճախ իրաւացի գտած էր Լաթիֆէի դիտողութիւնները։

Ընդդիմադիրներուն համար տեսակ մը յաղթութիւն էր Քէմալի այս նոր կարգադրութիւնը։ Քաջալերուած՝ կը սաստկացնեն պայքարը իրեն դէմ։ Պիտի ջախջախեն անոր սանձարձակ իշխանութիւնը։ Հանրապետութեան նախագահին իրաւասութիւնները կրճատելու նպատակով, բանաձեւ մը կ'առաջարկեն Ազգային ժողովին։ Բուռն վիճաբանութիւններէ վերջ, կը պարտուի բանաձեւը։ Բայց Քէմալ կը տեսնէ ճգնաժամը որ կը մօտենայ։ Ամբողջ երկիրը իրեն դէմ է։ Լազերը ըմբոստութիւն կը կազմակերպեն. ժողովրդական կուսակցութիւնը աստիճանաբար կը թուլնայ. իր բարեկամներէն շատերը կը մօտենան Րէուֆին։ «Ա՛լ անոր գործը լմնցաւ, il est foutu», կ'ըսէ նեղուած շրթունքներով ցոփուհի մը ու պայուսակը ձեռքը՝ կը փախչի Պոլիս։

Քէմալ բանակին վրայ ալ հաւատք չունի այլ եւս։ Արեւելեան նահանգներուն մէջ կրօնաւորները իր դէմ կը գրգռեն ամբոխը։ Նեստորականները կ'ըմբոստանան ու Անգլիա վերջնագիր մը կը ղրկէ իրեն, պահանջելով Մուսուլի նահանգը։

Դժնդակ կացութիւն, եթէ ոչ վտանգաւոր։

— «Քէմալ յոգնաբեկ, հիւանդ, գլուխ ու գինովութենէ խելագար՝ փռուած է հիմա պզպզալիկ՝ Ջան Գայայի դղեակին մէջ»։ Շղթայուած գազանի մը պէս ինքզինքը կ'ուտէ կատաղութենէն, կը սրէ ակռաները։ Վախճանին հասած է կարծես իր փառքը։ Գոնէ այդպէս կ'ենթադրեն իր հակառակորդները։

Բայց ի՜նչ անսահման բախտ ունի ան։

Կը պայթի Քիւրտերու ապստամբութիւնը (1925)։ Շէյխ Սայիտ՝ Նախշիպէնտի Տէրվիշներու պետը կ'ըմբոստանայ. «Անկցի՛ Էնկիւրիի անհաւատ հանրապետութիւնը, կեցցէ՛ Սուլթանն ու Խալիֆան» կը պոռայ ան։

Ոտքի է ամբողջ Քիւրտիստանը, «այս նախնական, վայրի, լեռնական եւ մոլեռանդօրէն կրօնասէր ցեղը»։ Երկու ամսուան կռիւէ մը ետք, անոնք հասած են արդէն Տիգրանակերտի առջեւ. վտանգի մէջ են արեւելեան նահանգները։ Վտանգի մէջ է ամբողջ Թուրքիան։

Մուսթաֆա Քէմալ կը սթափի. առիթ է դարձեալ. պիտի փրկէ հայրենիքը։

Ամբոխավար է Քէմալ։ Անգլիան է Քիւրտերու ապստամբութեան հրահրողը, կը բացատրէ ան ու կը ստեղծէ զօրաւոր հակազդեցութիւն մը ի նպաստ իրեն։ Կը մոռցուին քաղաքական վէճերը։ «Հայրենասիրութեան զգացումը իրարու մօտ կը բերէ դարձեալ ամբողջ Թուրք ժողովուրդը»։ Քէմալ պիտի ազատէ զիրենք։

Պատերազմ։ Թուրք բանակը կը ջախջախէ քիւրտ ցեղերը։ «Քէմալի Թուրքերը, կը գրէ Արմսթրօնկ, կը ջարդեն Քիւրտերը նոյն այն վայրագութեամբ որով Սուլթանին Թուրքերը ջարդած էին Յոյները, Հայերը եւ Պուլկարները»։ Անկախութեան դատարանները մահուան կը դատապարտեն ապստամբութեան հեղինակները։ 46 քիւրտ ցեղապետներ կախաղան կը բարձրանան Տիգրանակերտի մէջ եւ Մուսթաֆա Քէմալ կ'արձանագրէ յաղթութիւն մը եւս։

Կարգը եկած է իր քաղաքական հակառակորդներուն։

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

ՓԱՓԿԱՆԿԱՏՈՒԹԻՒՆ

Հայ բանաստեղծ մը, օր մը, երկու ինքնագիր բանաստեղծութիւն կը տանի Վարուժանին.

— Պ. Վարուժան, կը հաճի՞ս կարդալ։

Վարուժան բանաստեղծութիւններէն մէկը կ'առնէ, կը կարդայ եւ ետ կուտայ.

— Ի՞նչպէս գտաք կը հարցնէ բանաստեղծը։

Վարուժան, երկա՛ր մտածելէ յետոյ, վճռական շեշտով մը կ'ըսէ.

= Միւսը աւելի լաւ է...

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿԸ

ԽՄԲ. — Թերթերը լեցուն են անձնասպանութեանց դէպքերու նկարագրութեամբ։ Այս երեւոյթը համաճարակի նկարագիր ստացած է գրեթէ։ Ընկերաբանները եւ հոգեբանները հինէն ի վեր կը վիճին՝ բացատրելու համար անձնասպանութեանց պատճառները։ Այդ մասին երկու դպրոց է ստեղծուած, — ընկերաբանական դպրոցը եւ ախտաբանական դպրոցը։ Վերջին տարիներու ուսումնասիրութիւնները աւելի շատ ուժ կուտան ախտաբանական դպրոցին։ Այդ դպրոցին կը պատկանի նաեւ Տոքթ. Քօլօլեան՝ անձնասպանութիւնը բացատրելու իր եղանակով։ Իր այդ ուսումնասիրութիւնը կուտանք, առնելով «Les Annales» պարբերաթերթէն. —

Շարժանկարի դերասանուհի մը, մեծ արուեստագէտ, երիտասարդ, գեղեցիկ, որ ապագայ ունէր, կը փորձէ անձնասպան ըլլալ հայրենադարձութենէ տարուած, իրիկուն մը, սրճարանի մը մէջ։ Մանրամասնութիւնները կարդացիք անշուշտ թերթերուն մէջ։

Եւ այս ամէն շաբաթ, — երիտասարդներ, որոնք կը թուին թէ ամէն բան ունին երջանիկ ըլլալու համար, գեղեցկութիւն, թարմութիւն, յաջողութիւն, կը փորձեն վերջ տալ իրենց կեանքին՝ մեծ քանակութեամբ վէրոնալ կլլելով։

Համաճարակ։

Ինչո՞ւ համար սակայն։ Ի՞նչ է այդ տարօրինակ եւ թաքուն հիւանդութիւնը, որ այս երիտասարդները կը մղէ մահուան։ Մտային խանգարման ոչ մէկ ախտանշան ցոյց կուտան անոնք։

Ի՞նչ է պատճառը այն ատեն։

Անոնք վարակուած են գիտակցական մելամաղձութեան այն տեսակով, որ կը կոչուի ձանձրոյթ (spleen)։

Ինչպէս գրեթէ բոլոր ջլախտներուն, կեդրոնական ջղային դրութեան բոլոր խանգարումներուն, նոյնպէս ձանձրոյթին ծագման պատճառներն են թաքուն հիւանդութիւնները, վարակիչ ախտերը, կազմաթունաւորումները (վեներական, հիւծախտային եւ գինեմոլական), դեղով թունաւորումները (քոքային, մորֆին, եթէր)։ Ծագման պատճառներ են նաեւ անկարողութիւնը, տգեղութիւնը, ֆիզիքական թերութիւնները։

Բոլոր այս պատճառներուն խորը պէտք է փնտռել բուսագործարանական դրութեան անկանոնութիւնները, ինչպէս ներծոր գեղձերու գէշ բնախօսութիւնը կամ բնածին եւ ոչ - բնածին ջղային դրութեան խանգարումները։

Նիհարնալ ուզելու նորոյթը մէկն է ձանձրոյթին ամէնէն ցաւալի պատճառներէն, ցաւալի որովհետեւ ուզելով է որ պատճառ կ'ըլլան։

Երկու երիտասարդ աղջիկներ, երկու կիներ, նիհարնալու առանց երբեք անհրաժեշտութիւն ունենալու, կամաւոր կը զրկուին սնունդէ, դեղով կը թունաւորեն իրենց կազմախօսութիւնը (վահանագեղձի հիւթի ներարկում), վերջապէս կը խանգարեն իրենց կազմին կենսաբնախօսական հաւասարակշռութիւնը, կը տկարացնեն բնական ինքնապաշտպանութեան ազդակները։ Եւ այսպէս կը մատնուին ձանձրոյթի։ Ձանձրոյթի բազմաթիւ պարագաներու մէջ, որ անձնասպանութեան փորձերու յանգած էին, գիտեցինք որ ենթական մահուան որոշում տալէ շատ առաջ նիհարնալու կիրք մը ունէր։

Երիտասարդ եւ շատ գեղեցիկ արուեստագիտուհի մը, հասակը 1.60 մ., 61 քիլօ կը կշռէր, բայց ուզեց նիհարնալ այնքան որ հասնի 59 քիլոյի։ Ի վերջոյ հասաւ 59 քիլօ ծանրութեան, բայց այլեւս վարակուած էր ձանձրոյթով, այնպէս որ երկու անգամ անձնասպանութիւն փորձեց։

Ուրիշ արուեստագիտուհի մը, որուն հասակն էր 1.68, ծանրութիւնը 59 քիլօ, նիհարցեր էր թոքային ծանր հիւանդութեան մը պատճառով։ Ապաքինութեան շրջանին, վերստին գտաւ իր նախկին ծանրութիւնը, նոյն իսկ անցաւ եւ հասաւ 63 քիլօ ծանրութեան։

Իր կազմը կը կռուէր վտառժութեան դէմ, բայց նորոյթը կ'արգիլէր կռուիլ։ Եւ արուեստագիտուհին ուզեց կշռել միայն ու միայն 59 քիլօ, այնքան որքան կը կշռէր առաջ։ Ծոմ բռնեց, ներարկումներ ըրաւ, լուծողական առաւ, վերջապէս ամէն բան ըրաւ մինչեւ որ նիհարցաւ։ Եւ ահա սկսան բուսաջղային դրութեան խանգարումները, սաստիկ ջղայնոտութեան մը ենթարկուեցաւ և դիւրայուզութեան։ Իրիկուն մըն ալ, առանց տրտնջալու եւ ողբ ու կոծ ընելու, սառնասրտութեամբ, կլլեց կարտէնալի շատ մը նշխարներ։

Ծնողքնե՛ր, ամուսիննե՛ր, բացէ՛ք ձեր աչքերը եւ մի՛ թողուք որ ձեր երիտասարդ զաւակները փորձեն «նիհարնալ»։ Մանաւանդ երբ նիհար են բայց կ'ուզեն դարձեալ նիհարնալ պարզապէս նորոյթի հաճոյքին համար։ «Դերձանի պէս բարակնալ»։

Ձանձրոյթը եւ ջղային դրութեան բոլոր անկանոնութիւնները թակարդի մէջ կը սպասեն անոնց։

Այսու հանդերձ կ'ընդունինք, որ ձանձրոյթի համար կազմախօսական յարմարունակութիւն մը կայ, ինչպէս նախատրամադրութիւն կայ տխրութեան եւ հոգեթափութեան բոլոր ձեւերուն եւ բոլոր ատրիճաններուն համար։

Ձանձրոյթի ենթակաները ընդհանրապէս երազամոլներ են, ծոյլեր, դատարկասուններ, վրիպածներ, գործախոյսներ։ Զգայնականութիւնը, բարոյական ցաւերը, սիրային յուսախաբութիւնները, անյաջողութիւնը, երիտասարդ տարիքին մէջ ամբողջ կեանքը վայելելու ցանկութիւնը, կիրքի վերաբերեալ վէճերը, մրցակցութիւնը, նախանձը, հասուն տարիքներու մէջ շրջափոխութեան երեւոյթները (մանաւանդ կիներուն մօտ) պատճառներ են, որ մահուան կը մղեն տրամադիրները։

Հարուստ դասակարգին մէջ աւելի յաճախադէպ է ձանձրոյթը։ Ասիկա հիւանդութիւն մըն է քաղաքակիրթ երկիրներու յատուկ։ Եւ բազմաթիւ զոհեր կը խլէ մտաւորականներէն։

Անոնք որ վարակուած են «բարոյական այս հիւծախտով», երեւութապէս շատ առողջ կը թուին եւ խաղաղ։ Այսպէս ձանձրոյթը ժամանակ առ ժամանակ անձնասպանութեան կը մղէ վաճառականներ, ճարտարագործներ, դրամատէրեր, որոնք մահուան կը դիմեն յանկարծակի, առանց երբեք կասկած ներշնչելու նախապէս։

Անձնասպանութեան բազմաթիւ փորձեր տեսած ենք ձանձրոյթի ենթականերու մօտ, բայց առանց նախապէս, նոյն իսկ քանի մը ժամ, քանի մը վայրկեան առաջ որ եւ է նշան տեսնելու՝ որ մեզի գուշակել տար այդ ոճրային մտադրութիւնը։

Ըսենք նաեւ որ ձանձրոյթը անձնասպանութեան չի տանիր իր ենթական միայն ու միայն կեանքի դժբախտ պարագաներուն մէջ, այլ եւ երբ մեծ երջանկութեան մը հասած է ենթական։ Անձնասպանութեան այս պարագան յատուկ էր Հռոմայեցիներուն, որոնք մեռնիլ կ'ուզէին երջանկութեան մէջ։ Այդ պարագային, մահուան ցանկութիւնը երջանիկ մեռնելու փափաք մըն է միայն։

×

Հասարակ ձանձրոյթը կը նկատուի տեսակ մը սպառում, կեանքի յոգնածութիւն, հոգեկան հալումաշում, որ յառաջ կուգայ անզգածութենէ կամ ցանկութեան պակասէ։ Ձանձրոյթը կը յատկանշուի դատարկակեցութեան (désœuvrement) զգացումով, անտարբերութեամբ (désintérêt), անգոհունակութեամբ (insatisfaction), զգածական անկարողութեամբ, վերջապէս բնական քաշողութեամբ մը դէպ ի մահ։ Ձանձրոյթը մասամբ կը նմանի ներսեկ մելամաղձութեան (mélancolie passive) եւ կը կազմէ խորքը թերազօր (hyposthénique) խառնուածքին։

Ձանձրոյթը կը պարփակէ ինքնափճացման մշտարթուն եւ հալածիչ գաղափարը, միշտ մահուան ցանկացող իր կամքը։ Ձանձրոյթը կը համարուի անտենդ տխրութիւն մը (tristesse à froid), ախտաբանական տխրութեան մտային ձեւ մը, որ, իր վախճանով եւ հիւանդագին նկարագրի արտայայտութիւններով, կը նմանի կեանքի խոյանքին խոնարհումին։

Տենդագին ձանձրոյթը (le spleen aigu), ինչպէս նաեւ անոր յամրընթաց (chronique) ձեւը, հասարակ ձանձրոյթն ու տխրութիւնը, նախանշաններն են հոգեկան խանգարման մը, որ կրնայ ծանրանալ։ Ձանձրոյթի ենթակաները շուտով կը դառնան արտախոյսներ, որովհետեւ պատասխանատուները կը փնտռեն իրենցմէ դուրս։ Ոչ տխրակեացներ են, ոչ ձանձրացածներ, ոչ ալ հասարակ մելամաղձոտներ։ Տխրութեան, ձանձրոյթին եւ մելամաղձութեան մէջ, գոյութիւն ունի «բարոյական ցաւի» տարր մը, որ կը գրաւէ հոգեկան ամբողջ աշխատանքը եւ զայն կը զրկէ ինքնապաշտպանութեան միջոցներէն։ Ձանձրոյթին մէջ, սակայն, կը պակսի բարոյական ցաւը, կամ գէթ շատ մեղմ է։

Ձանձրոյթի այն ենթակաները, որոնք քննած ենք, մեզի կը խոստովանէին թէ տխուր են, բայց երբեք չեն ըսած թէ բարոյապէս կը տանջուին, ինչպէս կը պատահի իրական մելամաղձոտներուն։ Ուրեմն, պէտք չէ շփոթել ձանձրոյթին հետ այն հիւանդութիւնները, որոնք հակում ցոյց կուտան տխրութեան եւ անձնասպանութեան, — ջղաթափութիւն (neurasthénie), հոգեթափութիւն (psychasthénie), մելամաղձութիւն, անդոհանք (angoisse)։

Եթէ պայծառ զուարթութիւնը կը պակսի ձանձրոյթի ենթականերուն մօտ, «բարոյական սրտնեղ ցաւն» ալ կը բացակայի։

Ուրեմն, ձանձրոյթը ախտաբանական առանձնէութիւն (entité) մըն է, անձնասպանութեան գաղափարով կամ առանց այդ գաղափարին։ Անձնասպանութեան գաղափարը անպայման կապուած չէ ձանձրոյթին։

Կը ճանչնանք ձանձրոյթի բազմաթիւ ենթականեր, որոնք տարտամ ցանկութիւններ կը յայտնեն անձնասպանութեան, բայց երբեք չեն մտածած կատարել ոճրային այդ գաղափարը։

Ուրեմն, անձնասպանութիւնը ախտաբանական առանձնէութիւն մը չէ, այլ ծանր ախտանշան մը, որուն կը հանդիպինք մտային բազմաթիւ հիւանդութիւններու մէջ։

×

Մամուլին ազդեցութիւնը մեծ դեր կը խաղայ անձնասպանութեանց համաճարակին զարգացման մէջ։ Ասիկա միայն մեր կարծիքը չէ, այլ եւ տեսակէտն է բժշկութեան մեծ վարպետներուն, որոնց փորձառութիւնն ու հմտութիւնը հեղինակութիւն մը կը կազմեն. — Էսքիրոլ, Լիւքա, Մորօ (տը Թուր), Պրիէր տը Պուամոն, Լըկրան տիւ Սօլ եւ ուրիշներ քանիցս ցոյց տուած են վտանգն ու ողբալի արդիւնքը յուզիչ եւ ըմանթիք անձնասպանութեանց դէպքերուն նկարագրութեան, որով կը լեցուին օրաթերթերը։ Ճիշդ է թէ ամուր եւ առողջ ուղեղ մը չի սարսիր կարդալով օրուան դէպքերը, ոչ ալ հակում կ'ունենայ հետեւելու անոնց օրինակին։ Բայց եւ այնպէս տկար ուղեղներ կան, որոնք ախտագին հաճոյք մը կը զգան՝ կարդալով արուեստագիտուհիներուն անձնասպանութիւնը։ Եւ անյագաբար կը սընանին այդ նկարագրութիւններով։ Նախատրամադիրներ են ատոնք, որոնց մօտ անձնասպանութեան ծրագիրը պատրուակի մը կը սպասէ։ Օրաթերթերը մտային առողջապահութեան տեսակէտէն լաւ գործ մը կատարած պիտի ըլլային՝ ծայր աստիճան լուռ մնալով նման մահերու դէպքերուն առջեւ։

Ձանձրոյթի ենթականերուն կը յանձնարարուի խաղաղ եւ կանոնաւոր կեանք, եւ ի հարկին՝ մեկուսացում։ Սխալ է կարծել թէ վշտահարները, տենչաթափները, ձանձրոյթի ենթակաները կը մխիթարուին ու կ'ամոքին նետուելով հաճոյքի եւ զբօսանքի մէջ։

Լաւագոյն է զանոնք ենթարկել հոգեբուժական եւ հոգեվերլուծական դարմանումի։ Բժիշկին կ'իյնայ հաստատել թէ անհեթեթ են երեւակայական եւ չափազանցեալ մեկնութիւններու վրայ հիմնուած ախտաւոր կարծիքները։ Ինքնաթելադրութիւնը, եթէ լաւ փորձարկուի, մեծ դեր կրնայ խաղալ։ Խռովքը, որ յաճախ կ'ընկերանայ այս հիւանդներուն, ծագում կ'առնէ թոյներու գործածութենէն (ոգելից ըմպելի, սուրճ, ծխախոտ, քոքային, մորֆին)։ Դարմանելու համար խռովքը եւ գերայոյզ վիճակը, արգիլել անոնց գործածութիւնը։ Ֆիզիքական եւ բարոյական հանգիստը, ջրաբուժութիւնը եւս մեծ դեր կը կատարեն։

Բայց եւ այնպէս բժիշկին գլխաւոր դերը բարոյական է։ Յարմար խօսքերը աւելի բարերար դեր կը կատարեն, քան լաւագոյն դեղերը։

ՏՈՔԹ. ՊՕՂՈՍ ՔՕԼՕԼԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

ԿԵԱՆՔԸ

Բնագիտութեան ուսուցիչ հանգուցեալ Մ. Նալբանդեան, անգամ մը, Պոլսոյ մէջ, Նէշիլքէօյ, կիրի օճախներուն շուրջ կը պտտէր եւ գետնէն գտած տեսակ – տեսակ քարերը պայուսակին մէջ կը նետէր։

Ծերունի հողագործ մը, զարմացած, կը հարցնէ.

— Ի՞նչ կ'ընես, տղա՛ս։

Նալբանդեան կը խնդայ.

— Ի՞նչ ընեմ, հայրի՛կ, քեզի պէս քարէն հաց հանելու կ'աշխատիմ։

ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԱՄՍԱԳՐԻ» ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

— :-: —

Փարիզի Հայ Գրական Ակումբը թէակոխեց իր հինգերորդ տարեշրջանը: Տարեմուտի Ա. գրական երեկոն նուիրուած էր «Հայրենիք» ամսագրի տասնամեակին, մէկը՝ մեր մշակութային մեծագոյն ձեռնարկներէն: Օրուան զեկուցանողն էր Ս. Վրացեան որ խիստ բայց էական գիծերու մէջ ներկայացուց ամսագրին ուղին, բովանդակութիւնը եւ ընդգրկած ուղղութիւնը: Մանրացոյց մասնաւորապէս 1922ի Հայ իրականութեան վրայ, արտագաղթ, Լոզանի քաղաքական անդ(?) հարուածը, անորոշ խարխափումներ ամէն ճակատի վրայ, ու ահա հրապարակ կուգայ ամսագիրը 64 մեծադիր էջերով: Բոլորի մէջ պարմանք(?) թէ այս ճգնաժամային օրերուն կարելի է այդքան մեծածաւալ հանդէս մը ոտքի պահել: Բայց շնորհիւ հրատարակչական մարմնոյն ու մանաւանդ խմբագրին՝ Ռ. Դարբինեանի կորովի եւ աննկուն կամքին ու նկարագրին «մեծածաւալ»ը կը դառնայ «լայնածաւալ», ու ահա տասը տարի վերջ մեր առջեւ 120 հազար գիրք, ու փոխանակ իւրաքանչիւրը 64ի՝ 176 էջ, իսկական մատենադարան մը իր այլազան բաժանումներով:

Դասախօսը բաղդատութիւնը կատարեց Հայաստանի մէջ երեւցած նոյնածաւալ հանդէսներու հետ, ինչպէս «Նորք»ը, «Նոր Ուղի»ն եւն. որոնք հակառակ պետական հովանաւորութեան, չկրցան երկար ապրիլ եւ մէկ երկու տարուան քաշքշուք վիճակէ մը վերջ՝ բոլորն ալ կանգ առին: Իսկ «Հայրենիք» ամսագիրը ամերիկեան ճշդապահութեամբ լոյս տեսաւ իւրաքանչիւր ամսու 1ին եւ այս ոչ թէ ամիս մը կամ երկու, այլ տասը տարի, յարատեւաբար: Յետոյ դասախօսը տուաւ ամսագրին ներքին բովանդակութիւնը գեղարուեստական, պատմական եւ ընկերային բաժանումներով: Ընդհանուր ցանկով մը ցոյց տուաւ թէ հոն երեւցած են 332 ստորագրութիւններ քիչ մը ամէն տարիքէ եւ ամէն հոսանքէ գրիչներ: Վերջացնելով իր խիստ շահեկան դասախօսութիւնը, Ս. Վրացեան կոչ ուղղեց ներկաներուն, որպէս զի իրենց բարոյական օժանդակութիւնը չզլանան հասցնել թերթին տարածման՝ քանի որ գաղութներուն մէջ Ամերիկան առաջինը եղաւ որ ազդուեցաւ աննախընթաց այս տագնապէն, ու այս պահուս զարմանալի(?) հոն է որ մեր հայրենակիցները ամէնէն ուժգին կերպով կը տառապին ահաւոր տագնապէն: Հետեւաբար բոլորիս վրայ պարտականութիւն կ'իյնայ թեթեւցնել ամսագրին նիւթական հոգը, տեսնելու համար զայն ա՛լ աւելի ուռճացած ու մանաւանդ դիմաւորելու՝ իր քսանամեակն ու երեսնամեակը:

Տեղի ունեցաւ մտքերու փոխանակութիւն եւ յաջորդաբար արտայայտուեցան.—

Ռուբէն Բերբերեան.— Ամբողջութեամբ համակարծիք Ս. Վրացեանի մտքերուն, բայց հարց տուաւ թէ միթէ «Հայրենիք» ամսագիրը կը լրացնէ՞ ամսաթերթի մը պահանջները: Նկատեց թէ ամսագիրը առաւելապէս հաւաքածոյի մը հանգամանքը կը ներկայացնէ քան թէ իսկական ամսաթերթի մը: Հոն կը պակսի շարժումը: Փափաքելի է որ ամսաթերթը ունենայ անպայման իր ամէն ամիս տեսութիւնը գաղթաշխարհի մտաւորական շարժման մասին, այնպէս՝ ինչպէս Ա. Ալթան(?) այնքան ձեռնհասութեամբ կը ներկայացնէ խորհրդահայ կեանքը: Լրիւ չէ նոյնպէս գրախօսականներու բաժինը, կարծես թէ պատահականութիւն կը բուրէ:

Ա. Ջամալեան.— Կանգ առաւ առաւելապէս ամսաթերթին հայեցի նկարագրին վրայ եւ շեշտեց սա կէտը թէ, ամսաթերթը իր 120 հատորներով եւ 21,120 էջերով երբեք տեղ չէ տուած օտար մտքին եւ քաջալերած է այն՝ որ հայ գրչին կը պատկանի: Ոչ մէկ թարգմանութիւն ամսաթերթէն ներս:

Կարօ Սասունի.— Մանրացոյց ամսաթերթին ներքին բովանդակութեան վրայ: Նմանցուց շտեմարանի մը որ հում նիւթ կը հաւաքէ: Պէտք չունի ամսաթերթը դուրս կատարուած ուրիշ մշակութային շարժումներով զբաղիլ, քանի որ ամսաթերթը իր կեցուածքով արդէն համակ գաղութային հայութեան մշակոյթի երեք չորրորդը իր մէջ կը խտացնէ, հետեւաբար շարժումի էջ մը բանալու պարագային՝ կարծես ինքզինքով զբաղիլ պէտք պիտի ըլլայ...:

Ա. Խոնդկարեան.— Դէմ արտայայտուեցաւ Սասունիի մտքերուն եւ կրկին ու կրկին պահանջ ներկայացուց թէ ամսաթերթը անպայման ունենայ իր լայն քննադատական բաժինը, աւելի լայն տեղ տրուի Դարեհ Աղասեանի ձեռով պատրաստուած ամսական տեսութիւններուն ու մանաւանդ հոն արտացոլայ այն բոլոր իմացական եւ տեսական վիճաբանութիւնները որ տեղի կ'ունենան օտար գրական մեծ հանդէսներու եւ մտաւորական շրջանակներու մէջ:

ՀԱՅԿԱՇԷՆ

Ց. Գ.— Հաւաքոյթի փակման՝ ներկաները փափաք յայտնեցին որ Գրական Ակումբի վարչութիւնը շնորհաւորական նամակ մը ղրկէ ամսաթերթի խմբագրութեան, տալով որպէս միահամուռ համակրական ժէսթ մը կատարուած շինիչ աշխատանքին ու մանաւանդ անյողդողդ կերպով այդ աշխատանքը առաջ տանողներուն:

Պատճէնը ուղարկուած շնորհաւորական նամակին.—

«Հայրենիք» Ամսագրի Պատ. Խմբագրութեան.

Փարիզի Հայ Գրական Ակումբը, որ իր շուրջ կը համախմբէ Փարիզ ապրող հայ մտաւորականութեան մէկ կարեւոր մասը, իր տարեմուտի առաջին հաւաքոյթը նուիրելով «Հայրենիք» ամսագրի տասնամեակին՝ իր սրտագին շնորհաւորութիւններն ու ջերմ ողջոյնները կ'ուղարկէ յարգելի խմբագրութեանդ եւ հրատարակիչ կազմակերպութեան՝ հայ մշակոյթին մատուցած անգնահատելի ծառայութիւններուն համար:

Հայ տարագրային կեանքի այս դժնդակ ու մռայլ օրերուն, «Հայրենիք» ամսագիրը կը հանդիսանայ մէկը սակաւաթիւ այն փարոսներէն, որոնց բարձունքէն հայ միտքը կը շարունակէ լուսաւորել ու ջերմացնել մեր ժողովուրդին հայրենաբաղձ, եւ լոյսի կարօտ սիրտը:

Մենք քաջ գիտենք, թէ հայ իրականութեան մէջ որքա՜ն դժուար է «Հայրենիք» ամսագրի նման՝ ազատ եւ հարուստ ժողովուրդներու եւ յատուկ՝ հոյակապ ձեռնարկի ստեղծումը: Կը գիտակցինք նմանապէս, թէ ի՜նչ մեծ զոհաբերութիւն կը պահանջէ, մանաւանդ այս օրուան նախընթացը չունեցող տնտեսական տագնապի օրերուն, նման ձեռնարկի մը պահպանումը: Բայց եւ այնպէս, վստահ ենք, որ այն կազմակերպուած կամքը, որ կեանքի կոչեց «Հայրենիք» ամսագիրը, ա՛յն ուժերը, որոնք տասը տարիէ ի վեր ի գին յամառ աշխատանքի, անխոնջ(?) նուաճումներով, կը վարեն խմբագրութիւնը, այսուհետեւ եւս, իրենց բարձր առաքելութեան գիտակցութեամբ հպարտ, առանց վհատելու, առաջ կը տանին այդ հանրօգուտ գործը:

Փարիզի Հայ Գրական Ակումբը կը մաղթէ ձեզ ուժ ու տոկունութիւն՝ յաջորդ տասնամեակն ալ նո՛յնքան փայլուն յաջողութեամբ անցընելու համար:

Ջերմագին յարգանքներով՝ Գրական Ակումբի նախագահ՝ Ռուբէն Բերբերեան, քարտուղար՝ Հրանդ Բալուեան:

× Փարիզի Գրական Ակումբը, իր կազմակերպած «Մշակոյթի Օր»էն վերջ կատարեց իր ընդհանուր ժողովը որուն մէջ գծեց իր յաջորդ տարուան գործունէութեան յատակագիծը: Այդ առթիւ ընտրուեցաւ նոր վարչութիւն մը հետեւեալ կազմով.— Ռ. Բերբերեան, Ս. Վրացեան, Յ. Ջարեան, Հ. Բալուեան, Տիկ. Շանթ, Ա. Խոնդկարեան եւ Վ. Համբարձումեան:

ՕՐ. ԱՐՓՔՍԻ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
եւ
ՀՐԱՆՏ ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ
Ամուսնացած
Փարիզ Սարսէլ
20 Նոյեմբեր 932

ՕՐ. ՆՈՒԱՐԴ ՔԷՕՍԷԵԱՆ
եւ
ԵՐՈՒԱՆԴ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
Նշանուած
Ռոնի սու Պուա 6 Նոյեմբեր 932

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԳԼԽԱՐԿ

Այս խորագրին տակ «Ճիւմհուրիէթ» կը գրէ.—

Լրագիրներու մէջ կարդացինք Իզմիրէն եկած հեռագիր մը, որուն համաձայն գլխարկի օրէնքին դէմ շարժող 8 հոգի դատարանին յանձնուած են:

Գլխարկի յեղափոխութեան վրայէն անցնող տարիները եօթը, ութ եղան, կարծեմ: Հակառակ ասոր, մեր մէջ դեռ կան գլուխներ որոնք այս գլխանոցէն կը խրտչին: Եթէ Իզմիրի ոստիկանութեան նման Պոլսոյ ոստիկանութիւնը եւս բծախնդիր փնտռտուք մը ընէ, ոչ թէ ութ, այլ ութ հարիւր հոգի պէտք է արդարադատութեան ճամբան բռնեն:

Փողոցը քալած ատեն, անցնող դացողներուն գլուխներուն վրայ աչք մը նետեցէք: Ի՛նչ տեսակ տեսակ, ի՛նչ արտասովոր, ի՛նչ այլակերպ «քիւլահներ», «թաքքէ»ներ, «քավուք»ներ, «իշքըրլաք»ներ կը տեսնէք: Ոմանք բոլորովին ճերմակ կտաւէ, ոմանք այծի մորթէ, ոմանք դառնուկի մաշկերէ, ոմանք սնտուկի ծածկոցէ, ոմանք սամոյրէ,..: Ականջաւորը կ'ուզէ՞ք, արեւարգելո՞վը կ'ուզէք, գլանաւո՞րը: Երկրաչափական ո՞ր ձեւին յարմարը որ կ'ուզէք կը գտնուի:

Բայց, տարօրինակը միայն մեր գլխարկներուն տեսակն ու ձեւը չէ: Մեր գլխարկ դնելը, հանելը, գլխարկով բարեւելն ալ տեսնելու արժանի պարագայ մըն է:

Անանկ գլուխներ կան որ, որոնց վրայ «ֆէօթր» գլխարկները «Ազիզիէ» ֆէսերուն, «մըլօն» գլխարկները պտուտակ փաթթոցի նման կը կենան:

Բարեւին ալ տեսակները հնարեցինք: Գետիններն իջնող «Բանտիլլի-Պաշը Ալիի թէմէննահնե՞ր» կ'ուզէք, ճանճ վռնտելու նման «վիւքէլայական» յարգանքնե՞ր կ'ուզէք...:

Մեր ձեռքին մէջ, գլխարկը ձեռնածուի (հօքքապազ) «քիւլահ»էն տարբերութիւն չունի: Օդին մէջ քանի մը անգամ «թաքլա» չնետուած մեր գլխուն վրայ չի նստիր:

Եթէ շարժանկարի դերասանաց մը մեր պողոտաներէն անցնի, ինքզինքը ոչ թէ Պոլսոյ, այլ՝ վստահ եմ որ Հոլիվուտի կատակերգականներուն թաղին մէջ պիտի կարծէ:

Ի՞նչ անուն տալ

Անցեալ օր, Թուրք թերթերը գրեր էին թէ կը պահանջուի նոր օրէնք մը հրատարակել, պարտադրելու համար որ ամէն մէկ Թուրք ընտանեկան անուն մը գտնէ իրեն, պայմանաւ որ կարենայ ապացուցանել թէ այդ անունը հարազատ է:

Սատրի Էթէմ, որ «Վաքըթ»ի մէջ «օրուան նշմարներ»ը խորագրով ամենօրեայ իր սիւնակը ունի, այս առթիւ կը գրէ ի մէջ այլոց.— «Մտածեցի, մտածեցի, ընտանեկան անունս չգտայ: Զիս մանկութենէս ի վեր, մայրս եւ հայրս իրենց երիտասարդութենէն ի վեր ճանչցողներուն հարցուցի, ամէն մէկը մէկ մէկ տեսակ բան ըսաւ: «Եթէ, ըսի, անպատճառ ընտանեկան անուն մը դնել հարկ է, 16 միլիոնէն աւելի եղող Թուրքերուն առնուազն 14 միլիոնը եթէ իրենց անունին քով մէկ մէկ «անուն» դնեն, հարկ պիտի ըլլայ զանոնք... թուագրել: Ուրիշ ճար չկայ: Այն ատեն, օրինակ, «13,999 999րդ անանուն»պիտի ստորագրեմ»:

Յետոյ, ըսելէ վերջ թէ այս տեսակ օրէնքի մը օգուտն է «ամէն մէկը կապել ընտանիքի մը՝ զանոնք մղելու համար ընտանեկան պատիւին ու փառքին պահպանման», կը շարունակէ, «ուրեմն, մեր անուններուն քով գրուած ընտանեկան անունը հրեշտակի մը նման զրելը լաւ բաներու պիտի մղէ, մեր անձնաթուղթերը մեր վզէն պիտի կախենք աչք չառնելու համար...: Եթէ Մօնթէսքիէօ ողջ ըլլար ու լսէր՝ «եահո՛ւ, պիտի ըսէր, վազ եկէք այդ գործէն, որովհետեւ դուք հանրապետութիւն մը, մանաւանդ ժողովրդապետութիւն մը հիմնած էք: Ժողովրդապետութեան մէջ հարազատը առաքինութիւն է: Եթէ ազնուապետական պետութիւն մը հիմնէիք, անմիջապէս հրատարակեցէք այդ օրէնքը կ'ըսէր, քանի որ ազնուապետականութիւնը ընտանեկան փառքին ու պատիւին կը յենու»:

Սատրի Էթհէմ, ըսելէ վերջ թէ՝ ընտանեկան անունը ֆէոտալական շրջանի կը պատկանի, այդ շրջանը ապրող ժողովուրդները հարկադրաբար ընտանեկան անունով մը կ'ապրին, եւ եթէ ուզեն իսկ չեն կրնար փրկուիլ անկէ, կը շարունակէ. — «Թուրքիան շատո՜նց հեռացած է ֆէոտալական շրջանէն: Օրինակ, մեր մօտ, Սելճուք ֆէոտալականութեան վրայէն անցնող կեդրոնաձիգ կառավարութիւնները ընտանեկան անունները եւս միասին ժողովրդականացուցած են: Արդի պետութեան մէջ հայրենակիցին ու պետութեան միջեւ ոչ սիթէի եւ ոչ ալ ընտանիքի օգնութեան պէտք կայ: Ես՝ Թուրքիոյ, ոչ թէ իմ ընտանիքովս, այլ՝ ինքնիրմովս կապուած եմ: Ես մեր ցեղի մէկ մասնիկն եմ: Ինչո՞ւ զիս ընտանիքով մը ճանչնալ կ'ուզէք: ...Թուրքիոյ մէջ աւատապետին գոյութիւն չունենալը միայն մէկ պատճառ ցոյց կուտայ. — Ամէն ոք ինքզինքը ոչ թէ ընտանեկան պատուոյն, այլ՝ իբրեւ մարդ ու հայրենակից՝ օրէնքին պաշտպանութեան տակ կը տեսնէ: ... Դարերէ ի վեր մոռցուած եւ անցնող դարերուն՝ մեզի ինչպէս լուծած միակ խնդիրը նորէն մէջտեղ նետելը, մոռցուած ընտանեկան հին ոսկերը երկրին մէջ վերարծարծել կը նշանակէ: Մեծ միութեան, մեծ կապին պէտք ունեցած այս շրջանին, եւրոպական ձեւով երեւցող ֆէոտալականութեան մասին բնաւ չխօսինք, որովհետեւ, ֆէոտալականութիւնը սուլթանութեան բաղդատմամբ իսկ յետադիմութիւն մըն է: Մինչդեռ, մենք հանրապետական շրջանի մը մէջ ենք»:

Անուն գտնելու խնդրին այս... Թրքավարի այս մեկնութեան ի՞նչ անուն տալ, ընթերցող:

ՄԱՄՈՒԼ

Արեւելքի կիներու համագումարը

■■■

Թէհրանի մէջ բացուած է Արեւելքի կիներու համագումար մը, որուն կը մասնակցին պատգամաւորուհիներ Սուրիայէն, Եգիպտոսէն, Իրաքէն, Հնդկաստանէն, եւն.:

Թէհրանի «Ալիք»ը ողջունելով համագումարը, կը շեշտէ խմբագրականին մէջ (10 նոյ.).

— «Արեւելքի կինը, որ դեռ երէկ մատնուած էր ստրկական ամօթաբեր կենցաղին ու հարեմային գեղխ ու շուայտ կեանքին,— այսօր միջազգային կոնգրէս է գումարում ու համամարդկային վեհագոյն խնդիրների ռահվիրայ է հանդիսանում...

Երա՞զ է թէ իրականութիւն...

Թերեւս, մեզ համար մի սքանչելի երազ, եթէ համագումարը հաւաքուած չը լինէր մեր աչքերի առջեւ, մեր մայրաքաղաքում:

Եւ այս գեղեցիկ իրականութեան հանդէպ մեր հոգին ակամայ խորապէս յուզւում է, մեր ամբողջ ներաշխարհը ալեկոծւում խանդավառանքի յոյզերով, տոգորւում յաւաւոր(?) օրերի ներշնչումով, իսկ մեր միտքը իր անսանձ թռիչքների մէջ ճգնում է թափանցել մշուշապատ հեռուները... Եւ թւում է մեզ՝—

Արեւելքը՝ արթնացած, Արեւելքը՝ իր զարթօնքի գագաթնակէտին. Արեւելքի ցեղակից ժողովուրդները՝ միասնաբար լծուած համամարդկային մշակութային ստեղծագործ աշխատանքների. Արեւելքը՝ իր ուրոյն բարոյա-փիլիսոփայական գանձերով զինուած, նորանոր հրապուրիչ հորիզոններ է բաց անում մարդկութեան առջեւ...

Եւ այս հրաշակերտ մշակոյթի հոյակապ կոթողի նախադրան(?) կանգնած է Արեւելքի կինը իր վեհապանծ պարթեւ հասակով, իր սեւաթոյր հրացայտ աչքերով, աննկուն հոգով ու զօրավազուծ(?) սրտով...

Լսւում է նրա հրաշունչ խօսքը.

— Եկէք դուք բոլորդ, քոյրեր եւ եղբայրներ, դուք, որ դեռ երէկ «քարշ էիք գալիս յամր քայլերով, անձուկ ձորերով», արիւն-քրտինք ծորալով, ստրկական կապանքներով շղթայուած, եկէք ամէնքդ. «մենք պատրաստ ենք մեր գիրկը բանալու ձեր առջեւ եւ ձուլուելու ձեզ հետ հոգով ու մտքով», մենք միասին կ'աշխատենք մաքրել մարդկանց հոգիները, ոչնչացնել թշուառութիւնն ու թշնամութիւնը, սուտն ու կեղծիքը, ատելութիւնն ու նախանձը. մենք կ'արթնացնենք մարդկային կամքն ու կորովը, մենք կը մղենք աշխարհը դէպի մեծ պայքարը, դէպի ազատութեան, սիրոյ ու եղբայրութեան յաղթանակը...»

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Գաբրիէլ Նորատունկեան իր սրտագին շնորհակալիքը կը յայտնէ ազգային իշխանութեանց, հայ մամուլին եւ կազմակերպութեանց, որոնք իր ութսունամեակին առթիւ հաճեցան անձամբ, հեռագրով եւ նամակով արտայայտել իրենց համակրանքի ջերմագին զգացումները:

Փարիզ, 21 նոյ. 1932

ԴԱՍԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

— Ոսկի ժամացոյց մը գողնալուդ համար, պիտի բանտարկուէիր, բայց վկաներ չկան, ուստի ազատ էք:

Գողը ուրախանալով.

— Պարոն դատաւոր, ուրեմն կրնամ ապահով կերպով գործածել ժամացոյցը:

×

— Քիչ առաջ քովդ նստողը ո՞վ էր:

— Նշանաւոր նկարիչ մը, բայց այնչափ ծոյլ որ, միշտ ձմեռուան տեսարաններ կը գծէ, ծառերուն վրայ տերեւ դնելու ձանձրութիւնը չառնելու համար:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Ստուգեցինք թէ Ռումանիոյ թղթատարական վարչութիւնը մանտաթով կ'ընդունի արտասահմանի համար, իւրաքանչիւր գումար հազար լէյը չանցնելու պայմանով:

Ստիպողաբար կը խնդրենք մեր բաժանորդներէն օգտուիլ այս պատեհութենէն, մաս — մաս փոխադրելու համար իրենց բաժնեգիններրը:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

ՉԱՆՉԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Ա.

Գիւղին Տէր Մատթէոս քահանան Յարութիւն մկրտած էր անոր անունը: Բայց իր այնքան չարութիւններուն եւ անհնազանդութիւններուն պատճառով՝ Չանչան Արութ կը կոչէին զինքը, իր փողոցի խաղընկերները: Այդ յորջորջումը իրեն համար դարձած էր տեսակ մը փառաւորութիւն: Այնքան մոլի եղած էր այդ անունին համար որ, այլ եւս չէր ներեր՝ եթէ ուրիշներ Չանչան չկանչէին: Այլ ինքը, յանկարծ փողոցի մը կամ փլած պատի մը քովէն գլուխը դուրս կը հանէր մեռելատիպ ուրուականի մը պէս ու կը սկսէր պոռալ, կանչել,—

Չան չը՛նա չա՛ն, չա՛ն...

Այդ պատճառով, գիւղացիներն ա՛լ սկսած էին Չանչան անունը տալ: Վաղուց հոգին աւանդած էր հայրն ու մայրն ու ծնողազուրկ կը թափառէր դէս ու դէն: Իր տարեկից ընկերներէն նուազ տղէտ մը չէր, բայց ջղային նոպաներու պահուն, ականատեսի մը աչքին պիտի թուէր թէ յիմարանոցի խենդ մըն է: Իր հայրը ողջ եղած ատեն, քիչ-շատ դպրոց տեսած, գանկին տակ քիչ մը պաշար հաւաքած էր՝ ապագայի համար: Սակայն հօրը յանկարծական մահէն յետոյ, ամէն ինչ ձգեց բախտին: Եւ՛ ստացուածքի եւ՛ գրական(?) բոլոր աղբիւրները սպառեցան, ու գանկին փշուր մը խելքն ալ թռաւ: Այլ եւս դարձած էր կատարեալ ստահակ մը: Յաճախ գիշերները դուրսը կը լուսցնէր: Գիւղացիները շատ անգամ կը յանդիմանէին զինքը, զգաստութեան յորդորներ կարդալով...: Բայց այս բոլորը ի զուր էր իրեն համար: Աւելի քան երբեք կը բորբոքէր, կը հայհոյէր յաճախ, սովորականի բարկութենէն վերջ, կը սկսէր լալ՝ մանուկի մը պէս: Իրեն համար սովորութիւն դարձած էր այլ եւս, նստիլ ճամբաներու անկիւնը, ուր երթեւեկը անպակաս էր եւ կրնար անցորդներու կամ դաշտային աշխատանքէն վերադարձող գիւղացիներու ուշադրութիւնը իր վրայ հրաւիրել:

Օր մը, սակայն, Չանչան Արութ սովորական խենդկատակութիւնները գերազանցելու յաւակնութեամբ, Կուրժէի (շան անունն է) պոչին կապած թիթեղի մեծ կտոր մը, Վերի Աղբիւրէն մինչեւ Խայլին Աղբիւր կայծակի արագութեամբ կ'անցնէր, ամէն դի քրքիջ ու աղմուկ բարձրացնելով:

— Հէ՜յ, ճամբայ բացէ՛ք, Չանչան Արութը կուգայ, կը ձայնէր յաճախ ինքնիրեն:

— Ծօ՛, շան լակոտ, տաճա՛ չլմնցաւ էտ քու հրհրոցդ,— կը պատասխանէր Կարօ Ամուն՝ որ իր սովորական ժպիտով կոթնած էր Զիթհանքի սիւնին:

— Է՛դ տղան, էդ պէս եկեր, էդպէս ըլ կ'երթայ Կարօ, ձայնեց Միլօ Ամուն, դողդոջուն ձեռքերով ցուպին կոթնած:

Չանչան անդադար կը վազվզէր՝ հեւալով ու շշնչալով: Կուրժէ կը յոգնէր, կը ձանձրանար Չանչանի ձեռքէն, բայց ան չէր ուզեր վայրկեան մը հանգիստ կենալ: Կարծես թէ շան եւ Չանչանի ճակատագիրը իրարու կապուած էին:

— Է՛հ, Կուրժէ՛, յոգնեցա՞ր, քիչ մը հանգիստ ընենք էս արեւոտ պատին տակ, կը խօսէր Չանչան Արութ՝ Կուրժէին գլուխը շոյելով:

Խեղճ կենդանին բռնաւորուած թիթեղի խոշոր կտորով ու վիզէն ալ կապուած հաստ ու տոկուն առասանով, կռնակը տուած կիսափուլ պատին՝ արագ-արագ կը հեւար, բերնէն լորձունք թափելով: Չանչանն ալ իր կարգին, պահ մը կծկուած արեւի տաք ու հարուստ շողերու տակ, հանգիստ շունչ կը քաշէր: Կարծես երկու եղբայրներ ըլլային անոնք, երկու ծնողազուրկ որդիներ, որ այդպէս խաղաղ-տրամադրութեան տակ կքած, երկուքն ալ լուռ ու մունջ կը խոկային՝ թէ իրենք ալ ժամանակին հայր մայր ունեցեր են, իրենք, ալ վերջապէս վայելեր են ընտանեկան բոլոր քաղցրութիւնները, հաճոյքները, ու հիմա, ամէնքէն լքուած ու արհամարհուած, կը նման փողոցի մը խոնարհ անկիւնը: Քունը զանոնք գետին ձգեց, ու սկսան հանգստանալ:

— Հա՛, հա՛, հա՛, կը խնդային Կարօ Ամուն ու Միլօ Ամուն:

— Ո՞վ էր տեսեր ասանկ բաներ, մարդն ու շունը միասին պառկիլ, նկատել տուաւ Էլմօկիրօն, որ նոյն պահուն կ'անցնէր Տէր Պետրոսէնց տան առջեւէն:

— Կիրօ, էտ տղան էտ հալին ձգելու չէ, տէ եփ ու եփ շանը հետ պիտի օլրտի, քընծ էս օր թէզը չկայ. Թաղական Գիգօն տեսնալու էտէ, էտ տղան դպրոց ճամբելու է... խօսեցաւ Միլօ Ամուն:

— Աղէկ կ'ըսես, Միլօ, հըմը, նայինք պիտոր վարժատուն առնեն Չանչանը, ինչու որ հեղ մը տահա էղեր է էս տեսակ...:

— Ինչո՞ւ պիտոր չառնեն, կրկնեց Միլօ Ամուն, տղուն պօյըպօսը տեղը, գլուխը մենծ, ա՛լ ի՛նչ տէյի չեն առներ... էտ վարժատունը էղեր է էպէնները կրթելու, մա՛րդ ընելու, մա՛րդ, Կիրօ:

— Է՛հ, էս աւուր սկսեալ եաւուէն ըլլենք, ճար մը գտնենք, դպրոց դնենք, որը է, թող էրթայ բան մի ուսնի...: Հալպաթ խէր մի կենայ վերջէն, — խօսեցաւ Կարօ Ամուն համբիճի դէպի յուլունքները ափին մէջ արագ-արագ քաշելով:

Բ.

Արեւը իր վերջին շառաւիղները կը ժողվէր դարաւոր բերդին գագաթէն: Գիւղը վերջալոյսի այդ աղուոր պահուն, ադամանդի պէս կը ցոլար: Խաւարը հետզհետէ կը վարագուրէր գիւղը: Գիւղացիները այդ պահուն, խումբ խումբ դէպի Տէր Պետրոսնց հրապարակը կուգային, երեկոյեան հովի կենսանորոգ թարմութիւնը ըմբոշխնելու համար: Ոմանք Չէթ-Քարի վրայ «տամա»յի գծեր նշանակած՝ խաղը կը շարունակէին մթութեան մէջ: Այսպէս, ամէն անհատ ու խմբաւորում իր զբաղմունքին մէջն էր: Քիչ անդին սանդուղի մասերուն վրայ հաւաքուած խումբ մը երիտասարդներ, բերանաբաց մտիկ կ'ընէին տարեց ու փորձառու մէկը, որ յեղափոխական անցեալ ունէր, ու կը պատմէր առասպելական հէքեաթներ, զանազան դրուագներ, ազատագրական պայքարի օրերէն... «Մենք ունեցեր ենք Տիգրաններ ու Արտաշէսներ, որոնք դողացուցեր են հռոմէական հզօր կայսրութիւնը, իրենց աշխարհակալական տիրապետով Արեւելքի ցեղերու մէջ ամէնէն հզօր ու ազդեցիկ դերն են ունեցեր: Հայոց ազատագրական պատմութեան ճամբուն վրայ ինկած են բիւրաւոր զոհեր, հերոսներ՝ խիզախ ու առնական»:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

Յ. Հ. Դ.

Փարիզ եւ շրջակաները

ՓԱՐԻԶԻ Կոմիտէն Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Շաբաթ ֆերեկոյ ժամը 8.30ին. 2, Place d'Italie, Քաֆէ տը լա Մէրիի սրահին մէջ։

Հաշուետուութիւն Կոմիտէի եւ ընտրութիւն նոր Կոմիտէի։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան Կոմիտէնժողովի կը հրաւիրէ Մուրատ եւ Մշօ խումբերու բոլոր ընկերները, այսօր, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին Դրադարանին մէջ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. Մինասեան կոմիտէն կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։ Բացականները նկատի պիտի առնուին։

ՇԱՎԻԼԻ «Արդութեան» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Ave. Ville-D'Avray, Chaville.

ՍԱՐՍԷԼԻ «Հրայր» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, ընկ. Նուպար Ալատինեանի տունը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Մարմինը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի *Քրիստափոր, Զաւարեան, Ռոստոմ* խումբերու բոլոր ընկերները 27 Նոյեմբեր, կիրակի առաւօտ ժամը *9*ին ծանօթ հաւաքավայրը։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի հաւաքական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը *8.30*ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Աղբիւր-Սերոբ եւ Իշխան ենթակոմիտէներու հաւաքական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սէն-Լուի Ակնունի խումբի ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին։ Զեկոյց՝ *10*րդ Շրջ. ժողովի։

ԼԱ ՍԻՕԹԱ.— Խաժակ խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը *2.30*ին։ Կը դասախօսէ՝ ընկեր Ա. Մարտիրոսեան, զեկոյց *10*րդ Շրջ. ժողովի։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Կրընոպլի Կոմիտէն, Լանսէյի, Ռընաժի Ենթակոմիտէները, ընկեր Աշոտ Իսահակեան եւ Ա. Օհանեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկ. Ս. Միլտոնեանի՝ իր եղբօր գառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Այկիւլ Արթինեան, Արթինեան ընտանիքը եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին՝ ՅԱԿՈԲ ԱՐԹԻՆԵԱՆի գառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՑՈՒՑԱՏԵՍԻ

ՓԱՐԻԶԻ A. A. Arménienne «*Արարատ*»ի ֆութպոլի առաջին խումբին ժողովը տեղի կ'ունենայ ամէն Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 6, rue de Rome, սրճարանին մէջ։ Այն ֆութպոլիստները որոնք կ'ուզեն խաղալ դիմեն վերի հասցէին։

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ «Այգ» Երիտասարդական Միութեան թէյասեղանը յետաձգուած է Դեկտ. 4ին։

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆս շնորհակալութեամբ ստացած է նպաստներ.— Պ. Պ. Ս. Թորոսեանէ, Թիւթիւնճեանէ, Փանոսեանէ, Եղբարք Սապօնճեանէ, Վահէ Իչգալացեանէ, Հ. Իչգալացեանէ, Գ. Թապիպեանէ, Ս. Թապիպեանէ, Յ. եւ Գ. Ղօնչէկիւլէ, Ն. Նիկողոսեանէ, Մ. Հապեանէ, Մ. Պէնկեանէ, Գ. Նալպանտեանէ, Հ. Խորէնեանէ, Խերպէկեանէ, Մուրատէ։

Ժերսէ ժաքէթներ եւ հիւսելի բրդեղէններ.— *Պ. Պ. Ե. Սաատեթեանէ, Տէր Թոմաեանէ, Յ. Գույումճեանէ, Ս. Թերզեանէ, Էտկարեանէ եւ Գանտիլեանէ։*

×

Դպրոցասէրը հարկ կը համարէ իր հրապարակային շնորհակալութիւնները յայտնել՝ իր անդամուհիներէն Տիկ. Ի. Ֆրէնկեանի եւ Պ. Յարութիւն Ֆրէնկեանի, որոնց սրտագին զործունէութիւնը վայելած է միշտ իր բոլոր ձեռնարկներուն առթիւ։

ՁԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԷԻ ՄԷՋ

Պուլօնէը սիւր Մէր 23 Նոյ. 932

Վաղը առտուտ ձեր ձկնավաճառին ծախած ձուկը որսացուած է այսօր։ Կերէք Պուլօնէը սիւր Մէրի Թարմ ձուկը։

Imp. A. DER (Agopian)

17, Rue Damesme, Paris (13)

Le Gérant *H. STEPHAN*

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

3 ԴԵԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ Գ. ԹԱՂԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Կը նախագահէ՝ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ԶՈՒԼԼԷՐԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Կ'երգէ՝ ՏԻԿ. Ե. ԲԱԴԱԼ

Ցէսինի *ԱՐԾԻՒ* ֆանֆառը, ընկ. Աւետիս Մելքոնեան (*Չութակ*)։

Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար։ *Փնտռել մասնաւոր յայտագիրը։*

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ԵՏՔԸ ԺԱՄԸ 3ին

Կը նախագահէ՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ, ԺԱՄԸ 9ին

Կը նախագահէ՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

գեղարուեստական բաժնին մանրամասնութիւնները յաջորդով

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

27 Նոյեմբեր, ժամը 16էն մինչեւ կէս - գիշեր

ՇԱՆ Զ'ԷԼԻԶԷԻ ՍԱԼՕՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

79 Ave. du Champs Elysées **Paris (8)**

Պատուոյ նախագահուհի՝ ՏԻԿԻՆ ԼԵՒՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ

Նախագահ՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Երկու նուագախումբ ղեկավարութեամբ Մանուէլ ՐԻԾԾԱՏՈՅԻ։ Գեղարուեստական խնամեալ բաժին, զանազան աթրաքսիոններ, բազմաթիւ անակնկալներ, պրիճի Թուռնուա։

ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով Մուտք 25 ֆրանք

Տոմսակները կարելի է հայթայթել ընկերութեան գրասենեակը, 15 rue Jean Goujon, *Paris (8)*. *հայ գլխաւոր ճաշարաններուն մէջ, Հ. Սամուէլ գրատունը եւ հանդէսին օրը տեղւոյն վրայ։*

ԿԱՂԱՆԴԻ *ԱՌԹԻՒ ՆՈՒԷՐԸ, ՈՐ Կ'ԱՐԺԷ ՆՈՒԻՐԵԼ ԲԱՐԵԿԱՄԻԴ ԿԱՄ...*

ՓՐՈՖ. ՄԵՍՐՈՊ Գ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ

ԵՐԱԶԱՀԱՆ ՃՈԽ ՈՒ ԸՆԴԱՐՁԱԿ

(երեք ամիս առաջ լոյս տեսած)

Գիրքը, որ կը պարունակէ *10,000* երազներու ճշգրիտ եւ ընդարձակ մեկնութիւնը։

կը բովանդակէ նաեւ՝ *ԼՈՒՍՆԻ ԵՐԱԶԱՑՈՅՑ, ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՄՆԱԽԱՂԻ եւ ՎԻՃԱԿԱՑՈՅՑ։*

դիմել գրավաճառներ՝ Հրանտ - Սամուէլ, *51*, rue Mr. le Prince, Paris *(6)*։ Գ. Տէրիկեան, *13*, rue des Dominicaines, Marseille։ Լ. Ճերահեան, 27, rue des Dominicaines, Marseille։ *Կամ ուղղակի հրատարակիչին՝* Արամ Ժամկոչեան, *299*, rue de Lyon, Marseille:

Գին՝ 15 ֆրանք. Արտասահման՝ 20 ֆրանք կանխիկ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (18)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Առաջին ակնարկով իսկ հասկցայ որ վիճակը յուսահատական էր։ Ատրճանակի գնդակ մը կուրծքը պատռած էր։ Գերման գաղտնի գործակալը յաջողած էր։

Հեւքով սկսաւ խօսիլ։

— «Մտադրած էի այս գիշեր գործը լմնցնել. երէկ ձեզմէ խնդրեցի ինծի հանդիպիլ, յուսալով որ մեր կողմէ որոշուած որ եւ է ժամուն, օդանաւային ռմբակոծում մը կը կարգադրէք, Գերմանացիները զբաղեցնելու համար, մինչ ես գործի պիտի սկսէի... սրճարանը ձեզի կը սպասէի... լաւ որ չմօտեցաք... — եւ խնդալու արի ճիգ մը ըրաւ,— երբ այդ երկու գաղտնի գործակալները սկսան գիս հարցափորձել։

« Մահացուցիչ կերպով սարսափած էի որ ո եւ է վայրկեան կրնան կարող էին երեւալ. ու երբ գործակալներէն մին սրճարանին ետեւը փնտռտուքի ելաւ, փորձեցի զայն «զամել». ու մինչ կը մտածէի որ ապահով կերպով խուսափած եմ, ճիշդ այդ միջոցին զարնուեցայ։ Ազարակապան մը բարեկամաբար զիս պահեց ու մինչեւ հոս բերաւ։

« Հիմակ, քոյր... — ըսաւ ստասելով — զգուշացէք. Հըլլայ որ Lengen*boom*ը *օդը հանէք, քանի դեռ վիրաւոր եմ։ Անիկա իմ գործս է. կը կրկնեմ, անիկա իմ գործս է»։*

Կէս ժամ վերջ էսմընտ թիւ 8 մեռած էր։

Իր բաճկոնին գրպանէն Lengenboom*ի յատակագիծը առի եւ սահմանին միւս կողմը ղրկեցի։*

Անոր վրայ կարգ մը յարձակումներ կատարուեցան. բայց չեմ կարծեր որ կրցան մեծ վնաս մը հասցնել անոր։

—÷—

ՓԱԽՈՒՍՏ ԴԷՊԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

—÷—

ՀՈՒՐԻ ԵՒ ՋՈՒՐԻ ՉԱՐՉԱՐԱՆՔ ԳԱՂՏՆԻ... ԴԱՐԱՆԻ ՄԸ ՄԷՋ

—÷—

1915ի Կաղանդի իրիկունը ականատես եղայ պատերազմի ողբերգական մէկ դրուագին։

Շաբաթ մը առաջ հիւանդանոց բերած էին Պելճիքացի վիրաւոր տղայ մը. կարծեմ կցորդ սպայ էր։ Շարունակ Պուլըրս բնակող իր գեղանի քրոջ մասին կը խօսէր, որուն ամուսինը՝ ժաք, կրակի գիծին վրայ կը գտնուէր։ Ամբողջ օրը «Ֆիֆին աս, Ֆիֆին ան» կը կրկնէր. այն աստիճան որ այլ եւս ձանձրացած էի աղջկան անունը լսելէն ու աղաչանքներէն որ անպայման կ'ուզէր արտօնութիւն ստանալ քրոջը իր մօտ գալու եւ զինքը տեսնելու համար։

— Խնդրեցէք հրամանատարէն. դուք հոս մեր փոքրիկ մայրիկն էք, ձեզ չի մերժեր։

Վերջապէս, իբրեւ շնորհ, խնդիրքը ընդունուեցաւ։ Ֆիֆին պիտի գար եւ տղան իր ընտանիքին մասին թարմ տեղեկութիւններ պիտի տար ու ստանար։

Երջանկութեան ժամերը երկինքն էր բարձրացած։ Դժբախտաբար, սակայն, առաջին իսկ առթիւ ականատեսը եղանք ողբերգութեան մը, զոր յաւիտեան չպիտի մոռնամ։

Ֆիֆին այդ առաւօտ եկաւ. հետը գերմանացի պաշտօնեայ մը. համազգեստով, մէջքին կապած էր ատրճանակ մը։

— Անուշիկ եղբայրս, գոչեց աղջիկը եւ անկողնին մօտենալով եղբօրը դէմքը համբոյրներով ծածկեց։

— Ուրեմն ծանր վիրաւոր չես, այնպէս չէ՞։ Միայն մէկ ձե՞ռքդ։ Փա՛ռք քեզ Աստուած։

Տղան անկողնին մէջ ելաւ նստաւ՝ խոժոռադէմ։

— Այդ անիծեալ արարածը ո՞վ է, ըսաւ բոլորովին լսելի ձայնով մը, Ֆիֆի, հեռացուր այդ մարդը։

Աղջիկը չպատասխանեց. մինչ պաշտօնեան յառաջանալով.

— Թոյլ տուէք բացատրեմ, ըսաւ խոնարհելով։

—Ֆիֆին ու ես... ինչպէս ըսեմ... լաւ բարեկամներ ենք, այնպէս չէ՞, Ֆիֆի։ Այս բաները կարգադրած ենք։ Եթէ թոյլատրէք՝ ձեզի փոքր նուէր մը կը փափաքիմ տալ։

Պելճիքացիին դէմքը պրկուեցաւ. մինչ Գերմանացին հարիւր մարքնոց մը կը դնէր մահճակալին վրայ։

Վայրկեան մը լռութիւն տիրեց։ Մեզմէ քիչ մը անդին, սպասաւորներէն մէկը, դուրսը մէկու մը կը կանչէր։ Տագնապալից այս յուղումէն պոռալս կուգար։ Ամէնքս սառած արձաններ էինք, եւ ողբերգութեան մը տխուր դերակատարները պիտի ըլլայինք։

Պելճիքացին սկսաւ խօսիլ։ Արիւնը դէմքը խուժեց. աչքերը գլխէն դուրս կը պայթէին։ Եւ գոչեց.

— Դո՛ւք, պիղծ մոլորիչ, անիծեա՛լ խոզ. առէք անիկա... առէք...

Ակնթարթի մը մէջ առաջ ծռեցաւ եւ խլելով Գերմանացիին ատրճանակը, երկու գնդակ պարպեց անոր ստամոքսին մէջ. երկու մատնաչափ խորութեամբ վէրք մը բանալով։

Մեզմէ մէկը անմիջապէս տղուն ձեռքէն խլեց ծխացող ատրճանակը, որովհետեւ կը փորձէր անձնասպան ըլլալ։ Գերմանացին արիւնաթաթախ կը գլորուէր տախտակամածին վրայ. մինչ աղջիկը դարակի մը ետեւը, դէմքը ձեռքերուն մէջ առած՝ խելայեղ կը հեկեկար։

Ծառաները ներս խուժելով մեռնող պաշտօնեան դուրս հանեցին եւ տղան ալ ձերբակալման տակ առին։ Կը կարծէի թէ տեղն ու տեղը պիտի գնդակահարէին։

Երբեք այլ եւս Ֆիֆին չտեսայ։ Տասը վայրկեան վերջը Գերմանացին մեռաւ։

Պելճիքացին պատերազմական ատեանին առջեւ հանուեցաւ եւ իբրեւ գերի Գերմանիա ղրկուեցաւ։

Չեմ գիտեր թէ ժաքը Գերմանիայէն ողջ եւ առողջ վերադարձա՞ւ, եւ Ֆիֆին անոր ինչե՛ր պատմեց։

×

Անշուշտ շատ պատահական կերպով միայն Համաձայնական վիրաւոր գերիները Պուլըրսի հիւանդանոցը կը բերուէին եւ իբրեւ կանոն, առողջանալէն շատ առաջ էր, երկրին ներսը կը ղրկուէին։

Համաձայնական գերիներ որոնք գերմանական սահմանէն կրցան փախուստ տալ՝ գծին վրայ գտնուող տեղացի պահակներու օժանդակութեամբ, այնպիսիներ էին որոնք չէին կրնար զինուորական կեդրոնացած վայրերէն դուրս, ուրիշ տեղ մը երթալ։

Մեր հիւանդանոցին մէջ կային երկու անգլիացի վիրաւոր գերիներ, որոնց փախուստին ուղեցի օգնել։

Թարգմ. *Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ*

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ՈՒՐԲԱԹ 25 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

25 Novembre 1932

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2044 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՄՓՈՓ ԵՒ ԲԱԶՄԱՆԴԱՄ

Անցեալ օր դիտել տուինք թէ՝ երիտասարդական ծաւալուն կազմակերպութիւն մը յառաջ բերելու համար, անհրաժեշտ չէ լուծել – միացնել հրապարակի վրայ եղած Միութիւնները:

Նախ որ, այդ Միութիւնները տարբեր նպատակներ ունին եւ խոր արմատներ ձգած են մեր հանրային կեանքին մէջ: Անոնք աւելի կամ պակաս նախանձախնդրութեամբ կ'արժեցնեն իրենց գոյութեան իրաւունքը:

Այսպէս են Հայր. Միութիւնները, Հ. Մ. Ը. Մ.ը, Զ. Ո. Մ.ը եւ ուրիշներ:

Երկրորդ, մասնուած ըլլալով աշխարհասփիւռ եւ երերուն կացութեան մը, անկարելի է եղած – չեղած Միութիւնները հալեցնել միեւնոյն կաթսային մէջ, բոլորովին նոր եւ միակտուր զանգուած մը յառաջ բերելու համար:

Փորձառութիւնը կ'ապացուցանէ թէ՝ ինչ որ կը լուծուի կամ կը քանդուի, անհետ կը կորսուի:

Ահաւասիկ Ազգանուէր – Միացեալը: Կազմակերպութիւն մը՝ որուն այնքան պէտք ունինք այսօր, ինչպէս ունէինք երէկ, Թուրքիոյ մէջ:

Միացեալը վերահաստատուեցաւ Օսմ. Սահմանադրութեան շրջանին եւ կործանեցաւ՝ Մեծ պատերազմին:

Երբ զինադադարը եկաւ, պայմանները այնքան փոխուած էին որ, կարելի չեղաւ ողջնցնել:

Իսկ հիմա որ, խորապէս կ'ըմբռնենք անոր անհրաժեշտութիւնը եւ տասը տարին է ի վեր կ'արծարծենք,— բոլոր կոչերն ու ծրագիրները կը զարնուին անտարբերութեան ժայռերուն:

Այդ փլատակներէն ողջ մնաց, օրինակ, Դպրոցասէրը:

Բայց, եթէ այսօր փորձենք լուծել զայն ուրիշ Միութեան մը մէջ — անշուշտ բարի մտքով — կրնանք վստահ ըլլալ թէ հետք չպիտի մնայ:

Նոյնը կրնանք ըսել Բարեգործականին կամ Հ. Մ. Ը. Մ.ին համար:

Ուրեմն, ի՞նչ պէտք է ընել:

Եղածին համակերպիլ եւ բազկատարած աղօթե՞լ:

Ո՛չ: Եղածը բարեփոխել: Կարելին փորձել՝ հաստատուն կազմակերպութիւնները վերակենդանացնելու, ստուարացնելու, աւելի զօրացնելու համար:

Ուժն ու գործն են որ կը խօսին բազմութիւններու սրտին: Որքան աւելի ուժեղ, բազմանդամ եւ գործունեայ, այնքան աւելի օգտակար:

Այսպէս, երբ ունինք Հ. Մ. Ը. Մ.ը, մեր ձգտումը պիտի ըլլայ ամէն ճիգ փորձել, որպէս զի մարզական բոլոր կազմերը, ցիր ու ցան ուժերը համախմբուին անոր դրօշին տակ:

Այդ ճամբան բռնելով, ոչ միայն կ'ունենանք տոկուն եւ զօրաւոր կազմակերպութիւն մը, այլ եւ գտած կ'ըլլանք միջոցը՝ դարմանելու Հ. Մ. Ը. Մ.ի չարք մը թերութիւնները:

Ատով ե՛ւ կը թարմացնենք ե՛ւ կը դարձնենք աւելի բազմանդամ եւ ծաւալուն:

Ա՛յս է եղած մեր տեսակէտը նա՛եւ Հայր. Միութեանց մասին:

Շա՛տ ենք զբաղած այս հարցով, եւ միշտ ալ առիթ կ'ունենանք զբաղելու:

Մեր գլխաւոր մտահոգութիւնն եղած է, — կարելի եղածին չափ սեղմել, ամփոփել զանոնք, որպէս զի աւելի արդիւնաւորապէս ծառայեն իրենց նպատակին:

Ընդունելով որ Հայր. Միութիւնները չարիք են հայրենիքի մէջ, իսկ յարաբերական բարիք՝ մեր այս արմատախիլ կացութեան հանդէպ, առաջարկած ենք զանոնք վերածել 6—7 շրջանային Միութեանց, — 1. Բարձր Հայք, 2. Վասպուրական, 3. Տարօն – Տուրուբերան, 4. Խարբերդ, 5. Սեբաստիա, 6. Տիգրանակերտ, 7. Կիլիկիա:

Կարելի է, անոնց կողքին, նկատի առնել նաեւ Բիւթանիան, Թրակիան, Պոնտոսը եւ բուն Փոքր Ասիան (Իզմիր, Կեսարիա, եւայլն):

Կրնաք երեւակայել թէ ի՛նչքան բազմանդամ, կուռ եւ ծաւալուն ցանց մը պիտի ունենայինք — հզօր ազդակ մը ինքնապաշտպանութեան — եթէ վճռէինք իրականացնել այս ծրագիրը:

Գաղտնիք չէ, վերջապէս, որ ամէնէն հաստարմատ Միութիւնները կը գտնուին Ամերիկայի մէջ: Եւ անոնք բոլորն ալ կը պատկանին «արեւելեան նահանգներու» եւ Կիլիկիոյ շրջանին:

Ինչ որ ունինք Ամերիկայէն դուրս, օրինակ՝ Ֆրանսայի մէջ, կամ երերուն է, կամ հարկատու՝ Ամերիկայի մայր – ճիւղին:

Պէտք է լուծուին, միանան գիւղերը, ճիւղերը, քաղաքները: Կամ գոնէ անրաժան, լրացուցիչ մասերը կազմեն շրջանային՝ նահանգային միութեանց, դաշնակցային կապերով: Եթէ կ'ուզէք, Դաշնակցութեան պէս:

Եւ այսպէս բոլոր ճակատներուն վրայ, — հետզհետէ աւելի ամփոփ, խիտ եւ բազմանդամ:

Վարժուինք համախմբուելու, ոչ թէ ցրուելու:

Եւ, ո՛ր եւ է նոր միութիւն կազմածատեն, հետաքրքրուինք, պրպտենք թէ արդէն չկա՞յ արմատ բռնած կազմակերպութիւն մը, որ մօտաւորապէս համապատասխանէ մեր առաջադրութեանց:

Ուժերու տնտեսում եւ կեդրոնացում՝ ամէն բանէ առաջ:

Ամէն ժամանակէ աւելի:

Արդէն ուժասպառ՝ հանրային գործունէութեան տեսակէտով, դատապարտուած ենք աւելի մռայլ կացութեան մը, եթէ շարունակենք խաչաձեւումներն ու սնոտի մրցակցութիւնները:

Մէկ պահանջ, մէկ տեսակէտ պէտք է վարէ մեզ, տասը տարուան փորձերէն յետոյ, — Անքակտելի ցանց մը՝ օղակ – օղակ իրարու միացած ի սփիւռս աշխարհի:

Մինչեւ ուր որ կը հասնի մեր ուժը:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՇՈՇՈՐԹԱՊԱՏՈՒՄ

Առջի օր կ'ըսէի թէ բան չէ փոխուած մեր մամուլի որոշ մէկ մասին սովորութիւններէն:

Ահա նկարագրութիւն մը՝ հարսնիքի, — յամի շնորհաց 1932 թուականին:

Պոլսոյ «Նոր Լոյս»ը (12 Նոյ.) կը նկարագրէ հարսնիք մը, որ բռնած է նիշդ մէկ երկար սիւնակ, զարդարուն խորագրով մը:

Սիւնակին կէսը կը բռնեն՝ հիւրերուն անունները, 70—80 անուն եւ մականուն (շատերը ընտանիք):

Նկարագրութենէն կ'իմանամ որ՝ «զգալի էր բացակայութիւնը Պ. փեսային հօրը, որ բաւական ատենէ ի վեր հիւանդ կը տառապի»:

Յետոյ, «տեղւոյն Թաղ. խորհուրդը ամէն վայելուչ կարգադրութիւն բրած էր, նախապէս, լուրջ հանդիսաւորութիւն մը ընծայելու համար այս հարսնիքին, որուն կը նախագահէր թաղին քարոզիչ Սրբազանը, ըզգեստաւորեալ, շրջապատեալ քահանաներէ ու դպիրներէ»:

Յետոյ, «Ս. պսակի արարողութենէն վերջ, նորապսակ ամոլը հանդիսաւոր թափօրով եւ բացառիկ երգեցողութեամբ առաջնորդուեցաւ եկեղեցւոյ բակը, ուր խռնուած ժողովուրդը ծաղիկներով կ'ողողէր շնորհալի հարսը»:

Այսքա՞ն: Միեւնոյն թերթը միեւնոյն թիւին մէջ, Գ. էջ, մէկ սիւնակէն քիչ մը պակաս տարածութեան մը վրայ, «ուրախութեամբ» կ'աւետէ «բերկրառիթ» նշանտուք մը:

Այստեղ, սրբապղծութիւն կը համարեմ որ եւ է բառ աւելցնել իմ կողմէ, եւ երկիւղածութեամբ կ'օրինակեմ ինչ որ տեսայ ու կարդացի. (յապաւած եմ միայն անունները).

— «Տարակոյս չունինք թէ այս նշանախօսութիւնը խնդութեամբ պիտի լեցնէ երկու ծանօթ եւ յարգուած ու սիրուած ընտանիքներու բազմաթիւ բարեկամներն ու համակիրները, որոնք յանձին Օր. Ա...ի կը ճանչնան մին հայ իգական սեռին շնորհագեղ զարդերէն, որ իր ընտանեկան դաստիարակութիւնը ստացած պատուական ծնողքի մը խնամքին տակ, իր ուսումը առած է «Նոթր տամ տը Սիոն»ի եւ «Հայ Սքոլ»ի մէջ եւ բնութեան կողմէ իրեն պարգեւուած շնորհներո՛ն կը միացնէ բարի եւ գեղեցիկ սիրտ մը, անկախաբար իր ունեցած ձիրքերէն, որոնք սիրելի ըրած են զինքը իր ծնողքին չափ նաեւ զինքը բոլոր ճանչցողներուն եւ յանձին Պ. Ի...ի ալ կը ճանչնան առեւտրական հրապարակին վրայ ինքնօգնութեամբ յառաջացած պատուական երիտասարդ մը, որ իր այսօրուան փայլուն դիրքը կը պարտի իր ձեռներէցութեան, ուղղամտութեան, պարկեշտութեան եւ աշխատասիրութեան ու ազգային ընկերական շրջանակներու մէջ իր վայելած յարգանքն ու համակրութիւնն ալ, իր սրտին բարութեան ու անձնուիրութեան, եւ ինչո՞ւ չըսել նաեւ իր բարեպաշտութեան» եւն.:

Պարոնե՛ր, Պարոնե՛ր, կիսատ ձըգեցիր գործդ:

ՎԱՐԱԶ

ՆԵՐԳԱՂԹԸ՝ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՅԷՆ

ՖԻԼԻՊԷ, 20 Նոյ. (Յառաջ).— Պ. Դ. Շահվերդեան երեք օր հոս մնալէ վերջ, մեկնեցաւ Սթ. Զակորա, ուրկէ պիտի անցնի, յաջորդաբար, Եամպօլ, Սլիվէն, Այթօս, Պուրկազ, Վառնա, Ռուսճուք, եւն.:

Սոֆիայի մէջ խորհրդակցական ժողով մը գումարուած է, մասնակցութեամբ արտաքին եւ ներքին նախարարութեանց, Կ. Խաչի եւ երկու լիազօրներու: Կ. Խաչի նուիրած հանդերձեղէնը 7 սնտուկ է: Անկէ զատ, Պուրկազի մէջ տաք կերակուր պիտի բաժնէ մեկնողներուն: Ֆիլիպէի Մալկաբացիներու Հայրենակց. Միութիւնը 50,000 լէվա յատկացուցած է տրուելու համար մեկնողներուն, որպէս զի իրենց անմիջական պէտքերը հոգան:

Ցանկերու պատրաստութեան սկսուած է: Ընդհանրապէս, աշխատող ձեռքեր կը փնտռուին:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ամերիկա մերժեց պարտքերու յետաձգումը

«ՆԱԽ ՎՃԱՐԵՑԷՔ, ՅԵՏՈՅ ԿԸ ԽՕՍԻՆՔ»

Ինչպէս կը սպասուէր, Նախագահ Հուվըր պաշտօնապէս մերժեց պատերազմական պարտքերու յետաձգման առաջարկը:

Առջի օր, երկրորդ անգամ խորհրդակցութեան հրաւիրած էր իր յաջորդը, Ռուզվէլթը: Ելմտական նախարարը քառասուն վայրկեան խօսեցաւ Պ. Ռուզվէլթի հետ, անոր բնակած պանդոկին մէջ: Յետոյ երեւան եկաւ որ նորընտիր Նախագահը չուզեր նոր տեսակցութիւն մը ունենալ Հուվըրի հետ եւ ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն ստանձնել:

Այն ատեն Հուվըր, որ արդէն նախապատրաստուած էր, յանձնարարեց Ելմտական նախարարին՝ ժխտական պատասխան ղրկել Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի: Այդ պատասխանը արդէն իսկ հեռագրուած է Լոնտոն եւ Փարիզ: Ամերիկա կը պահանջէ որ պարտատէրները յարգեն իրենց յանձնառութիւնը, կատարելով դեկտ. 15ի վճարումը: Նախագահ Հուվըր պաշտօնական դեկոյցով մըն ալ հաստատեց այս որոշումը: Մերժելով հանդերձ վճարման յետաձգումը, Հուվըր խորհրդարանին պիտի առաջարկէ յանձնաժողով մը կազմել, պարտքերու ամբողջ խնդիրը ուսումնասիրելու համար:

Հուվըր դիտել կուտայ թէ՝ պարտատէրները բաւարար պատճառներ մէջտեղ չեն բերած, դեկտ. 15ի մասնավճարին յետաձգումը արդարացնելու համար: Յետոյ, չընդունիր որ նոր զոհողութիւններ պարտադրուին ամերիկեան ժողովուրդին: Համաձայն է նոր քննութեան մը ենթարկելու ամբողջ խնդիրը, առանձին – առանձին խորհրդակցելով իւրաքանչիւր պետութեան հետ: Միւս կողմէ, Հուվըր միշտ կը պնդէ թէ պատերազմական պարտքերու խնդիրը սերտ կապ ունի զինաթափութեան եւ զինարշաւին հետ: Ամերիկան կը կարծէ թէ Եւրոպան դիւրութեամբ կրնայ վճարել իր պարտքերը, եթէ կրճատէ սպառազինութիւնները:

⁂ Լուրի մը համաձայն, Հուվըր մտերմաբար ըսած է Ռուզվէլթի՝ թէ Մեծն Բրիտանիա պիտի վճարէ դեկտ. 15ի մասնավճարը, 28 միլիոն տոլլըրն, բայց այնուհետեւ ո՛ր եւ է վճարում չպիտի ընէ, մինչեւ որ Ամերիկա չհաւանի ամբողջութեամբ նոր քննութեան մը ենթարկել պարտքերու խնդիրը:

Խորհրդարանին մեծամասնութիւնը այս քննութեան ալ հակառակ է: Ամերիկացիները մէկ տեսակէտ ունին, — պարտքերու խնդիրը զուտ եւրոպական հարց է. Ամերիկան ոչ հողային գրաւումներ ստացաւ Մեծ պատերազմէն, ոչ ալ հատուցում. հետեւաբար, Եւրոպա պէտք է վճարէ իր պարտքերը, առանց ուրիշ խնդիրներ յուզելու:

⁂ Ամերիկայի ժխտական պատասխանը մեծ յուսախաբութիւն պատճառեց Եւրոպայի մէջ: Իբրեւ հետեւանք, անշուշտ պիտի ազդուին ֆրանքն ու ստերլինը:

Գէորգ Պարոնեանի գլուխը ազատեց,

ԲԱՅՑ ԹԻԱՐԱՆ ՊԻՏԻ ՄՆԱՅ ՅՄԱՀ

Ինչպէս գրած էինք, չորեքշաբթի օր Եղեռնադատ ատեանին առջեւ տեղի ունեցաւ դատը Գէորգ Պարոնեանի, որ անցեալ մարտին սպաննած էր իր հօրեղբայրը, 60 տարեկան ծերունի մը:

Դատավարութիւնը վերջացաւ մէկ նիստով եւ մարդասպանը, որ 25 տարեկան է, դատապարտուեցաւ մշտնջենական թիապարտութեան:

Ժամանակին մանրամասնօրէն գրած ըլլալով ոճիրին պատմութիւնը, զանց կ'առնենք կրկնել: Գէորգ չուրացաւ սպանութիւնը, բայց ուզեց համոզել թէ խենդութեան նոպայի մը մէջ գործած է, եւ ներում խնդրեց: Երբ իր երեսին տուին իր ծուլութիւնը, առարկեց թէ ինք միշտ յօժար եղած է իր եռանդով եւ վարք ու բարքով, թէ չկրցաւ գործ գտնել, որովհետեւ ստիպուած էր դիմումներ կատարել, յիմարանոցէն փրկելու համար իր ազգականը՝ Տէօվլէթ Գէորգեանը (դժբախտ վաստակաւոր մը որ արգելափակուած է Վիլ – Էվրարի յիմարանոցին մէջ.— Յառաջ):

Բժշկական տեղեկագիրը կ'ըսէր թէ Գէորգ առողջ է մտքով: Մարդասպանը առարկեց թէ ինչ ընելը չէր գիտեր: Յետոյ, աւելի ազդելու համար, ըսաւ.

— Հօրեղբայրս կացինը ձեռքը առած՝ կը նօնէր գլխուս վերեւ: Արդ, հայկական առած մը կ'ըսէ, — Ո՛վ որ կացինը կը վերցնէ, կը զարնէ: Կը զգայի թէ հօրեղբայրս պիտի զարնէ զիս: Ահա թէ ինչո՛ւ ես զարկի: Հայաստանի մէջ արդարութիւն չկայ: Ամէն մարդ իր ձեռքով կը գործադրէ արդարութիւնը: Ես կը սիրէի հօրեղբայրս. միայն ան կրնար օգնել ինծի: Արդ, հաւատալի՞ բան է որ ես սպաննած ըլլամ զայն 4500 փրանքի համար: Այդ գումարով եւ խղճիս վրայ այսպիսի ոճիր մը ունենալով կարելի չէ դրախտ երթալ: Եթէ ես առի դրամը, ինքզինքս փրկելու համար էր:

(4500 ֆրանքը կորզելէ յետոյ, Գէորգ չունչը առած էր Վէնսէն, եւ 3000ը կորսնցուցած՝ ձիարշաւի մը մէջ):

Վկայութիւններէն յետոյ, ընդհ. դատախազը մահու պատիժ պահանջեց: Մարդասպանին փաստաբանը, Պ. Իսպէր, ջերմ պաշտպանողական մը խօսեցաւ, եւ ատեանը նկատի առնելով կարգ մը մեղմացուցիչ պարագաներ, մշտնջենական թիապարտութեան դատապարտեց Գէորգը:

⁂ Երբ վճիռը պիտի տրուէր, երդուեալներուն գլխաւորը հետեւեալ հարցումը ուղղեց նախագահին.

— Մենք սկզբունքով կ'ուզենք մահուան դատապարտել Պարոնեանը. բայց կ'ուզենք նաեւ որ այս երիտասարդը կառափնատ չերթայ: Ի՞նչ ընելու ենք, որպէս զի վստահ ըլլանք թէ չպիտի գլխատուի:

Դատարանը չէր կրնար տալ այդ ապահովութիւնը: Ներման իրաւունքը կը պատկանի Հանրապետութեան նախագահին: Յանձնարարուեցաւ, վճիռէն յետոյ, ներման գիր մը ստորագրել: Բայց այստեղ օգնութեան հասաւ պաշտպան փաստաբանը եւ յաջողեցաւ արժեցնել մեղմացուցիչ պարագաները:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԸ ՉԷ ԿԱԶՄՈՒԱԾ ԴԵՌ

Հիթլէր յանձնեց իր պատասխանը, որ պատրաստուած էր գիշերաջան տքնութեամբ: Հինտէնպուրկ նորէն իր քով կանչեց Հիթլէրը: Կը կարծուի թէ կա՛մ Հիթլէր տեղի պիտի տայ, Հինտէնպուրկի ուզածին պէս դահլիճ մը կազմելով, եւ կամ ուրիշի մը պիտի յանձնուի վարչապետութիւնը:

ԴՂՐԴԱԳԻՆ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ամիսներէ ի վեր, թերթերը մերկացումներ կը հրատարակեն Ֆրանսայի օդանաւային վարչութեան մէջ կատարուած խարդախութեանց մասին: Արդէն ձերբակալուած են քանի մը կարեւոր անձեր: Առջի օր, իր պաշտօնատան մէջ ձերբակալուեցաւ «Աէրօփոսթալ»ի ընդհ. քարտուղարը, Պ. Պույեու Լա Ֆոն, որ ամբաստանուած է թէ կեղծ փաստաթուղթեր կ'ընդունէր:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՖՐԱՆՔԼԻՆ ՌՈՒԶՎԷԼԹ

որ Ուիլսընի հետեւորդներէն է եւ պաշտօնի պիտի ձեռնարկէ յառաջիկայ Մարտին

(Այս նկարն ալ Նիւ Եորքէն մեզի ղրկած է ընկ. Մ. Միքայէլեան)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆՈՐ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐԸ

Թուրքիոյ հանրօգուտ շինութեան գործավարը հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրած է.

— Երկաթուղիներու շինութիւնը ստանձնող օտար խմբակներու հետ մեր կնքած պայմանագրութեանց մէջ, յանձն առած ենք ամէն տարի պիւտճէին մէջ կարեւոր գումար մը նշանակել: Ասոր համաձայն, շուէտական խմբակին հսկողութեան տակ շինուած գիծերուն համար պէտք էր տարեկան 15 միլիոնի գումար մը նշանակել: Վերջին երկու տարիներու մէջ պիւտճէն թոյլատու չըլլալով, չկրցանք այս գումարը ամբողջովին դնել, սակայն այն գումարները, որոնք դրամով չէին կրնար վճարուիլ մուրհակներով վճարելու համար թէ շինութեան ընկերութիւններու եւ թէ երկրորդ կարգի յանձնառու ընկերութիւններու հետ, մինչեւ 1933 մայիս անցած միջոցին համար համաձայնութիւն գոյացած ըլլալով, շինութիւնը փոքր յապաղումով շարունակեցինք: Բոլոր գիծերու վրայ անընդհատ աշխատութիւնը առաջ կը տարուի: 1933 յունիսին, այսինքն նոր ելմտական տարուան սկիզբը, կացութիւնը վերստին քննելով, շինութիւնը որոշ ծրագրով մը յառաջացնելու համար պէտք եղած միջոցները պիտի գործադրենք:

Գործավարը Սըվազ – Էրզրում գիծին շինութեան համար, ժամանակէ մը ի վեր կատարուած բանակցութիւններու մասին հետեւեալ բացատրութիւնը տուած է: «Սըվազ – Էրզրում գծին շինութեան համար զանազան դիմումներ կան: Բայց կատարուած բանակցութիւնը վերջնական արդիւնքի մը յանգած չէ:

ՑՈՅՑԵՐ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«Իւմանիթէ» կը գրէ թէ կարեւոր ցոյցեր տեղի ունեցան ամբողջ Յունաստանի մէջ, առաջնորդութեամբ խորհրդարանի համայնավար խմբակցութեան: Քանթիի մէջ ծխախոտի 800 բանուորներ փողոցները շրջելով, բողոքեցին կառավարութեան դէմ: Լամիայի մէջ գումարուած ժողով մը խափանուեցաւ եւ քաղաքը գրաւուեցաւ ոստիկանութեան կողմէ: Քալիբաքիի մէջ (Թասսօ) համայնավար երեսփոխան Նէֆէլուտիս խօսեցաւ 500 բանուորներու եւ գիւղացիներու առջեւ: Աթէնքի մօտ 300 բանուորներ ցոյցեր կատարեցին: Պիրէոսի մէջ 300 նաւաստիներ ժողով գումարելով ծափահարեցին համայնավար երեսփոխան Մանոլէասը որ ձերբակալուեցաւ, բայց յետոյ ազատ արձակուեցաւ: Լարիսայի մէջ ալ համայնավար երեսփոխան մը դատի քաշուեցաւ: Ուրիշ երեք երեսփոխաններ բանտարկուած են:

ՔԷՄԱԼԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ, ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ըստ «Խ. Հայաստան»ի, հոկտեմբեր 29ին լրացաւ Թուրքիոյ հանրապետութեան տասը տարին(*):

Երեւանի պաշտօնաթերթը այդ «տասնամեակ»ին նուիրած է իր խմբագրականը եւ ուրիշ երկու յօդուածներ, միեւնոյն ատեն հրատարակելով Մ. Քէմալի, Ըսմէթ փաշայի եւ Թէվֆիք Ռիւշտի պէյի պատկերները:

«Խ. Հայաստան»ի առաջնորդող յօդուածը լրիւ պարզաբանում է բոլշեւիկեան քաղաքականութիւնը հանդէպ Թուրքիոյ որ մեզ ներկայանում է հետեւեալ ուրուագծով.—

Խորհրդային իշխանութիւնը քէմալական շարժման հանդէպ ունեցել է անկեղծ համակրական վերաբերում եւ գործնական աջակցութեան քաղաքականութեամբ զօրավիգ է հանդիսացել Թուրքիոյ ազգային շարժման յաղթանակին ու ամրապնդման: Հանրապետութեան ստեղծումից յետոյ էլ, բոլշեւիկների բարեկամական կապը Թուրքիայի հետ չի թուլացել, այլ, ընդհակառակն, գնալով աւելի է ուժեղացել եւ խորհրդային իշխանութիւնը ոչ միայն աջակցել է Թուրքիայի ազգային անկախութեան ուժեղացման ներքնապէս, այլ եւ պաշտպանել է հանրապետական Թուրքիան «արտաքին իմպերիալիստական ինտերւենցիայի եւ երկրի ներսի յետադէմ ուժերի դէմ»: Բաց ի այդ, Խորհրդային Միութեան եւ Թուրքիոյ միջեւ 1925թ. դեկտ. 17ի Փարիզում կնքուած բարեկամութեան եւ փոխադարձ չէզոքութեան պայմանագրով, որ վերանորոգուեց 1931 թ. հոկտ. 30ին Անկարայում, այդ երկու պետութիւնները համագործակցաբար միջազգային քաղաքական թատերաբեմ կ'իջնեն: Ցատկապէս, Խորհրդային Միութիւնն արթուն պահակի պէս հսկել է, որ գիշատիչ դրամատէր երկրները տնտեսական ստրկացման չենթարկեն վերածնուող Թուրքիային: «Խորհրդ. Հայաստան»ը լիայոյս է, որ ստեղծուած բարեկամական կապն այսուհետեւ աւելի պիտի ուժեղանայ եւ այդ բարեկամութիւնն արդէնք է հանդիսանալու Թուրքիայի բաժանման ու ստրկացման աշխարհակալ պետութիւնների կողմից՝ Քիւրտերի եւ «Ֆաշիստ Դաշնակների» աջակցութեամբ: Շնորհիւ Խորհրդ. Իշխանութեան էր, որ հանրապետական Թուրքիան վերջնականապէս ազատագրուած է «հայկական հարց» կոչուած վտանգից:

Միւս երկու յօդուածները նուիրուած են հանրապետական Թուրքիայի տնտեսական ու մշակութային վերելքին եւ այն աջակցութեան, որ ցոյց է տուել Խորհրդային Միութիւնն այդ մարզերում:

Եթէ մի կողմ թողնենք հայկական հարցը եւ այդ կապակցութեամբ Թուրք-խորհրդային փոխյարաբերութիւնները, վերը յիշուած խմբագրականն ու յօդուածները, աւելի քան երբեք, ցոյց են տալիս բոլշեւիկների գաղափարական սնանկութիւնը, նրանց աննկարագիր, կեղծ ու ստորաքարշ կերպարանքը:

(*) Թրքական հանրապետութիւնը հաստատուած է 1923 հոկտ. 29ին, որով տասնամեակը կը լրանայ յառաջիկայ տարի: (ԽՄԲ.):

Օր ու գիշեր կոկորդ պատռել յանուն պրոլետարական յեղափոխութեան ու աշխատաւոր դասակարգի շահերի պաշտպանութեան, հուր ու բոց տեղալ շահագործող քաղքենի դասակարգի ու կառավարութիւնների գլխին, ամբողջ աշխարհի բանուորութիւնն ու չքաւոր գիւղացիութիւնը յեղափոխական ընդվզումների կոչել եւ միաժամանակ նեցուկ հանդիսանալ մէկ իշխանութեան, որ աւելի քան որեւէ է ուրիշն իր էութեամբ հակաշխատաւորական ու բռնապետական է, ջատագովել մի կարգ ու սարք որ ոչ միայն քաղքենի է, այլ եւ աւատական ու ստրկական, ուժ տալ մէկ շարժման, որի միակ ձգտումն է բնաջնջել բոլոր ոչ-Թուրք տարրերը եւ ամայի վիճակում պահել ամբողջ վիլայէթներ, գովասանք երգել մարդկանց, որոնք իրենց ընկերային դրութեամբ, կենցաղով ու ներկայ եւ անցեալ ընթացքով միմիայն անարգանքի սիւնին պէտք է գամուէին,— աւելի քան ստորնութիւն է:

Եւ հայ բոլշեւիկներն ընդունակ են նման կեղծիքի ու քծնանքի: Մանաւանդ, երբ նրանց քաջ յայտնի է, որ աշխարհիս երեսին չկայ մէկ ուրիշ երկիր, ուր աշխատաւորութեան աւելի վայրագ շահագործում, իրաւազրկում ու ստրկացում տեղի ունենայ՝ քան Թուրքիայում: Եւ այդ բոլորով մէկտեղ, նոյն Թուրքիան միակ երկիրն է, ուր, փոխադարձ համաձայնութեամբ, Երրորդ Միջազգայինը մուտք չունի եւ համաշխարհային յեղափոխութեան «վարիչները» Թուրք փաշաների արիւնոտ ձեռքերն են լիզում: Պժգալի փարիսեցիներ:

**

«Խորհր. Հայաստան»ը խօսք չի գտնում գովաբանելու Թուրքիայի ազգային հանրապետութիւնը եւ արտայայտելու իր բարեկամական անկեղծ զգացումները հանդէպ այդ երկրի: Աւելորդ աշխատանք: Նոր հաւաստիքների կարիքը Թուրքիան չի զգում: Գործնականում աւելին է տեսնել: Եւ բնաւ բարեկամական զգացումներից չեն բխել այն զիջումները որ արել է խորհրդային կառավարութիւնը Քէմալ ու Ըսմէթ փաշաներին: Ի՞նչ արժէք ունին Թուրքերի համար հայ բոլշեւիկների յորդառատ զգացումները, երբ Թուրքիան իր կամքը խորհրդային Հայաստանին պարտադրել է առանց իսկ հաշուի առնելու Հայաստանի խորհրդային կառավարութեան կարծիքը:

1921 թ. մարտ 16ի Մոսկուայի դաշնագրով, երբ Թուրքիայի պահանջմամբ Նախիջեւանի շրջանը Հայաստանից զատուելով յանձնուեց Ազրբէջանին, հայ բոլշեւիկների կարծիքն անգամ չհարցրին: Երբ Հայաստանի առաջին Ցեղկոմը կոչ ուղղեց Թուրքիոյ յեղափոխական կառավարութեանը՝ բարեկամաբար լուծելու վիճելի հարցերը, Ազգային Մեծ Ժողովը կտրականապէս յայտարարեց, թէ թոյլ չպիտի տան Հայերին գրաւել Թուրք աշխատաւոր գիւղացու հողերը եւ, չանցած մի քանի ամիս, նոյն Ցեղկոմին պարտադրեց Կարսի 1921 թ. հոկտեմբեր 13ի խայտառակ դաշինքը: 1923 թ. Լօզանում երբ աճուրդի դրուեց Հայկական Դատը, հայ բոլշեւիկը այդ դատի գերեզմանին մէկ բահ հող ցանելու իրաւունքն անգամ չստացաւ:

Այս բոլոր անցուդարձերի հանդէպ հայ բոլշեւիկը մնացել է միայն հանդիսատես ծափահարողի դերում: Ինչպէս եւ չքաշուեց ծափահարել նաեւ Կիլիկիոյ պարպումը եւ Ըսմէթի յաղթանակը, երբ տեղի ունեցաւ Իզմիրի աղէտը եւ տասնեակ հազարաւոր Հայեր ջարդուեցան կամ քշուեցան: Գուցէ՞ բարեկամական զգացումի հետեւանք է, որ այս տասը տարուան ընթացքին Հայաստան ընդունեցին մօտ հարիւր հազար Թուրք գաղթականներ:

Անգամ Հայաստանի խորհրդայնացումը բոլշեւիկ պատմաբան Բորեանը բացատրում է Թուրքիայի շահերի տեսակէտից: Իր «Հայաստան, միջազգային դիւանագիտութիւն եւ խորհրդային Միութիւն» գրքի երկրորդ հատորի մէջ, Բորեանը հետեւեալ տողերն է գրում — որպէսզի վերջնականապէս լուծուի հայկական հարցը, անհրաժեշտ էր՝ «Անդրկովկասեան Հայերին կապել ռուսական իրականութեանը եւ միանգամ ընդ միշտ նրանց ուշադրութիւնը հեռացնել Տաճկահայաստանից եւ այդպիսով ազատել Թուրքերին հայկական հարցից եւ հայկական վտանգից» (էջ՝ 283):

Այս վկայութիւնն հերքում է բոլշեւիկեան ճնշուած ժողովուրդների ազատագրման նշանաբանը եւ այն պարծենկոտ յայտարարութիւնը, թէ իբր հայ աշխատաւորութիւնն էր, որ 1920 թ. նոյեմբեր 29ին թօթափեց «Դաշնակների անարգ լուծը»: Եւ միայն ճնշուած հայ ժողովուրդը չէր, որ իր կաշուի վրայ զգաց խորհրդային կեղծ ու դաւադիր քաղաքականութեան հետեւանքները: Դեռ նախանցեալ տարի էր, որ կարմիր բանակը ուժ տուեց Թուրքերին զսպելու Արարատի ըմբոստութիւնը: Իսկ այսօր, Խորհրդային Միութիւնն է, որ լռելեայն խրախուսում է Ճապոնիայի աշխարհակալութիւնը Չինաստանում: Այն Չինաստանում, որի ազատագրումը համայնավարները մահու եւ կենաց խնդիր էին համարում:

Թէ ի՛նչ շահ ունի խորհրդային քաղաքականութիւնը Թուրքիայի բարեկամութիւնից, մնում է գաղտնի: Մանաւանդ, որ չարդարացան Մոսկուայի այն յոյսերը, որով Թուրքիան պիտի հանդիսանար որպէս արեւելեան ժողովուրդների յեղափոխական առաջնորդ: Ընդհակառակն, երբ Սուրիայում եւ Մարոքում տեղի էին ունենում ըմբոստութիւններ, այդ նոյն ժամանակ Թուրքիան զիջումներով կարգադրում էր սահմանային վէճը Ֆրանսայի եւ Մուսուլի խնդիրը Անգլիայի հետ:

Բայց անկասկած են այն օգուտները, որ քաղում է Թուրքիան խորհրդային բարեկամութիւնից: Քաղաքական, ռազմական ու տնտեսական օժանդակութիւնից աւելի Թուրքիայի համար մեծագոյն նշանակութիւնն ունի իր քաղաքական ծրագիրների ապագայ իրականացման հարցը:

Ցայտնի է, որ Խորհ. Միութեան սահմաններում ապրում են տասնեակ միլիոնների թիւ կազմող Թուրանական ժողովուրդներ: Նոյնպէս յայտնի է, որ խորհրդային ազգային ու մշակութային քաղաքականութեան շնորհիւ այդ ժողովուրդները ազգային զարթօնքի շրջան են թեւակոխել: Սակայն, Թուրանական ժողովուրդների վերածնունդն ընթանում է ոչ թէ Մոսկուայի առաջադրած ուղիով, այլ Անկարայի գծով: Այսօր արդէն փաստ է, որ այդ ժողովուրդների մագնիսական ուժը ոչ թէ Խորհրդային Ռուսաստանն է, այլ քէմալական Թուրքիան:

Դեռ բոլորիս յիշողութեան մէջ թարմ են այն մերկացումները, որ արեց պատասխանատու բոլշեւիկ Կարայեւը «Պրաւդա»ի էջերում, 1927 թ. վերջերին: Պարզուեց, որ խորհրդային երկիրների մահմեդականութիւնն ամբողջովին համակուած է Թուրանական գաղափարներով եւ բոլորի ձգտումը մէկ է,—միանալ Թուրքիային: Աւելի կարեւոր մերկացումներ արեց նոյն «Պրաւդա»ն, 1929 թ. նոյեմբեր 4ի թուով, երեւան հանելով Սուլթան-Գալիեւական շարժումը: Սուլթան Գալիեւը եղած է ամենայայտնի Թուրք բոլշեւիկը, որ իր շուրջ համախմբելով Թուրք-Թաթարական խորհրդային երկիրների ազգային տարրերին ու ընդդիմադիր բոլշեւիկներին եւ յենուելով Թուրքիայի վրայ, ձգտել է ստեղծել համաթուրանական մէկ պետութիւն:

Եւ զուր չէր, որ Մոսկուայի պաշտօնաթերթերը թրքական յեղափոխութեան մասին աննպաստ կարծիքներ յայտնեցին: Այսպէս, «Պրաւդա»ն գրում էր.— «Ծիծաղելի է այլեւս խօսել քէմալական բուրժուական յեղափոխականութեան մասին: Քէմալական բուրժուազիան թշնամի է թէ հողային յեղափոխութեան եւ թէ՝ բանուորներին ու գիւղացիներին» (1928 թ. նոյեմբեր 11): Իսկ երբ 1927 թ. էնկիւրում կայացած «Թուրք օջախների» համագումարում Քէմալը յայտարարեց, թէ «Թուրքիան որպէս պետութիւն խզում է իր քաղաքականութիւնը Թուրանականութեան հետ», «Իզվեստիա» հետեւեալը գրեց.— «Այդ դեռ չի նշանակում, որ Թուրքիայում այլեւս չեն մնացել համաթուրքեր եւ համաթուրանականներ: Ցայտնի է, որ սպասաւորին միայն գերեզմանը կ'ուղղի»···

Սպասաւորը դեռ գերեզման չէ մտած, իսկ Թուրանական վտանգը կայ ու կը մնայ: Աշխարհագրական դիրքի բերումով, Հայաստանը խոչընդոտ է Թուրք-Թաթարական խորհրդային երկիրների եւ Թուրքիայի միացման ճանապարհին: Թուրանական գաղափարի իրականացման համար անհրաժեշտ է, որ այդ խոչընդոտը վերանայ: Եւ Թուրքիան ջանք չպիտի խնայէ ընդառաջ գնալու Թուրք-Թաթար ժողովուրդների Թուրանական իղձերին, որ միանգամայն համապատասխանում է քէմալական բուրժուազիայի շահերին:

Եւ հայ բոլշեւիկները, փոխանակ մտատանջուելու այդ վտանգաւոր հեռանկարներով, մանկական թեթեւամտութեամբ ու անհոգութեամբ, սիրաբանում են Թուրք փաշաների հետ:

Չէ՞ որ այլեւս Հայկական Հարց գոյութիւն չունի···

Իսկ Թրքական վտանգը՞···

ԱՇՈՏ-ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԾԻԾԱՂ

— Պարոն, եկած եմ ձեր աղջկան ձեռքը խնդրելու:

— Պարապ յոգնութիւն առած էք մինչեւ հոս գալով:

— Ո՛չ, պարոն, այս կողմերը գործով եկած էի եւ այս առիթով եկայ խօսելու:

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԷՆ ՆԵՐՍ

Ժամանակէ մը ի վեր, մասնաւորապէս Պ. Գալուստ Կիւլպէնկեանի հրաժարումէն ասդին, շատցած են բամբասանքները եւ փսփսուքները այս հաստատութեան շուրջ:

Դժբախտաբար անկարելի է որ եւ է լուր ստուգել կամ հերքել կեդրոնին դիմելով: Նման առիթներու մէջ, ամէն անգամ ջանացած են մեր դիմումներուն պատասխանել խեղաթիւրումներով եւ ծածկելով ճշմարտութիւնը, որ քիչ վերջը հրապարակ ելած է հանրային կարծիքի ճնշումին տակ: Օրինակ՝ ամէնկալար թերթերու եւ անհատներու տրուած գումարներու կամ Պ. Կիւլպէնկեանի հրաժարականի պարագաները եւն.:

Տարիներէ ի վեր լսուած գանգատները մեզի կը հասնին ոչ միայն Բարեգործականի հետ գործ ունեցող անհատներէ եւ հաստատութիւններէ, այլ եւ այն տեսակ անձերէ որոնց մէջ կան Բարեգործականի պարզ անդամներ, Փարիզի մասնախումբին եկող—գացող վարչութեանց եւ նոյն իսկ կեդրոնական վարչութեան անդամներ:

Բարեգործականի դժբախտութեան գլխաւոր պատասխանատուները, սակայն, այդ միեւնոյն անձերն են, որոնք իրենց գիտցածը, գանգատը կամ քննադատութիւնը հրապարակաւ ըսելու քաջութիւնը չեն ունեցած, յարգելով մէկ—երկու բացառութիւններ:

Մեզի հասած են, անուղղակի միջոցաւ, նոյն իսկ Ամերիկայի մասնաճիւղին կարկառուն մէկ անդամին գանգատները: Իրեն ըսուած է ի սէր Բարեգործականի շահերուն, անձամբ հրապարակ գալ կամ գոնէ դիմել կեդրոնական վարչութեան:

Անցեալ օր դիմեցինք Բարեգործականի ներքին անցուդարձերուն մօտէն տեղեակ անձի մը, որ պատասխանելով մեր հարցումներուն բառացիօրէն յայտարարեց հետեւեալը·

— «Բարեգործականը իր էութեամբ եւ նպատակով ազգին լաւագոյն հաստատութիւններէն մէկն է: Ազգային աղէտ մը պիտի ըլլար անոր կործանումը: Ցրուած եւ ուժասպառ գաղութահայութիւնը չի կրնար հիմնել երկրորդ Բարեգործական մը: Հայ ժողովուրդը եւ մամուլը պարտաւոր են օգնել անոր զարգացմանը, բայց նաեւ մօտէն հետեւիլ անոր գործունէութեան եւ ներքին կեանքին:

Տարիներէ ի վեր ուրախութեամբ հետեւած եմ Յառաջի ուղղութեան, այս հաստատութեան նկատմամբ: Անիկա եղած է անկաշառ եւ անկեղծ քննադատողի դերին մէջ: Այդ պատճառաւ Յառաջը շատ աւելի օգտակար ծառայութիւն մատուցած է Բարեգործականին քան պնակալէզներու եւ շողոքորթներու այն խմբակը որ ստացած դրամին համեմատութիւնով ջանացած է ծածկել, արդարացնել կամ չտեսնելու զարնել Բարեգործականի ամէնէն վրան—բաց թերութիւնները:

Լաւ ըրած էք նաեւ Յառաջի սիւնակները լայնօրէն բանալով Բարեգործականի զեկոյցներուն եւ առաջադրութիւններուն առջեւ: Ատոնք՝ խմբագրուած Պ. Մալէզեանի ուսուցիկ եւ ծիծաղելի ոճովը, պէտք է ծառայեն ժողովուրդին ցոյց տալու թէ գործը որքան հեռու է ձրի խօսքէն: «Յառաջ»ը կամ ժողովուրդը տեղեակ չեն նոյն իսկ մէկ տասներորդին այն կացութեան որուն մէջ կը գտնուի Բարեգործականը:

Կրնամ այս խօսքը յայտարարել ձեր տպարանին ամէնէն խոշոր գիրերովը: Բայց, թէ ինչու ամէն ինչ հրապարակաւ չենք ուզեր որ պարզուի եւ ծեծուի, պատճառը այն է որ Բարեգ.ի մէջը եւ շուրջը դեռ կան անկեղծօրէն աշխատող եւ ելք մը, վճռական դարման մը փնտռող անձեր, որոնց մէջ յաջողելու յոյսը դեռ չէ մեռած: Այն վայրկեանին որ այդ յոյսն ալ չքանայ, Բարեգործականը իրապէս սիրող եւ գնահատող պարկեշտ մարդոց պարտքն է պարզել անոր ներքին իր բոլոր մանրամասնութիւններով եւ պատճառները, որոնց համար այս հաստատութիւնը դատապարտուած էր մնալու անժողովրդական:

Թոյլ տուէք ուրեմն որ մարդիկ ընեն այս վերջին փորձն ալ, յետոյ բանեցէք իրենց օձիքէն, երբ գան եւ ըսեն թէ ձախողեցան»:

Սպասենք ուրեմն: Միայն թելադրութիւն մը «Բարեգործականի մէջը եւ շուրջը գտնուող անկեղծօրէն աշխատող»ներուն: Իրենց բոլոր ճիգերը անօգուտ պիտի անցնին որքան ատեն որ Բարեգործականի վարիչ—պատուիրակը ջանայ հանրութենէն ծածկել կամ խեղաթիւրել ճշմարտութիւնը:

Օրինակ մը: Այս թերթին մէջ երեւցաւ Բարեգործականի զեկոյցը վերջերս Զուիցերիոյ մէջ գումարուած ընդհ. ժողովին: Այդ զեկոյցը կարդացողը կը մնար այն տպաւորութեան տակ թէ ժողովին մասնակցած են քանի մը տասնեակ անձեր՝ մօտ յիսուն հոգի:

Իրականութիւնը, որուն կը տեղեկանանք այդ ժողովին մասնակցող անդամէ մը, այն է որ հոն ներկայ եղած են ութ հոգի եւ Պ. Մալէզեան: Այդ ութ հոգիին մէկ մասը, թէ համարատու եւ թէ համարառու, ծափահարած է ինքզինքը եւ շնորհակալութեան քուէ անցուցած է··· ինքն իրեն համար:

Բայց ասիկա ամէնէն անմեղ անճշտութիւններէն մէկն է, որով վարիչ—պատուիրակը ուզած է տարիներով փոշի ցանել մեր եւ հանրութեան աչքին:

Բարեգործականի բարեկարգիչները պիտի կրնա՞ն արմատախիլ ընել կեղծիքի եւ սուտի այս դրութիւնը:

Սպասենք···:

ԾԻԾԱՂ

Նաւու մը խիստ բարկացոտ եւ անտանելի նաւապետը ծովը կ'իյնայ: Լողալ չգիտնալուն քիչ կը մնայ որ խեղդուի:

Նաւաստիներէն մէկը որ լաւ կը լողար, ծով նետուելով առոյգ մահէ մը կ'ազատէ արկածեալը:

— Շատ շնորհակալ եմ որ զիս ազատեցիր, վաղը առաւօտ ամբողջ նաւաստիներու ներկայութեան իմ գոհունակութիւնս պիտի յայտնեմ քեզի:

— Խնդրեմ, պարոն նաւապետ, այդ բանը մի ընէք, վերջէն ամբողջ նաւաստիները ինծի թշնամի կ'ըլլան ձեզ ազատելուս համար:

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :-: —

Թուրք բարեկամուհիներս բոլորն ալ եկեր էին շոգենաւ, ողջերթի: Եկեր էին Լէյլա, Նուրիէ, Ճէլիլէ, Ներմինէ, Ֆէրիտէ եւ Լաթիֆէ հանըմ: Ինծի նուէր բերեր էին նախշուն ասեղնագործութիւններ, իրենց անկեղծ հոգւոյն ջինջ ժպիտովը եւ իրենց արբշիռ աչքերուն թաքուն խորհուրդովը:

Վերջին անգամ մըն ալ վայելեցի իրենց կնոջական հմայքը, վերջին անգամ մըն ալ սեղմեցի իրենց քնքուշ ձեռքերը եւ բարակ մատները:

Հնչեց մեկնումի զանգակը: Թրքուհիները վար իջան սանդուխներէն ու քարափին վրայ ինծի դարձան նայէն: Սիրտս սեղմուեցաւ: Բազրիքին յենած, դիտեցի զանոնք, մինչեւ որ կորսուեցան քարափի բազմութեան մէջ:

Փաթրիա շոգենաւը ճամբայ ելաւ: Յամրաբար, հազարումէկ նախազգուշութիւններով՝ որպէսզի շուտով չհատնէ մեզ Պոլիսէն, իջաւ Վոսփորէն ի վար, անցաւ Քըզ-Քուլէսիէն ասիական եզերքին մօտէն Էսկի Սէրայի հրուանդանին դիմացէն, եւ մտաւ Մարմարա ծովը: Ահա մըզկիթները՝ Այա-Սօֆիայի, Սուլթան Ահմէտի, Սուլթան Սիւլէյմանի, Սուլթան Սէլիմի, Սուլթան Ֆաթիհի,— կախարդական անգուգական հանդէս նետերու, գմբէթներու: Ահա գերագոյն մեծատուններուն քաղաքը, որ դուրս կը ցայտէ ջուրերէն եւ կը բոցավառէ վերջալոյսին մէջ, յետոյ կը մարմրի, նկարի կը փոխակերպուի, ուրուատիպ-նաւ մը կը դառնայ, պահ մը քարէ կայմերը կը ծածանին մեր նաւուն վերեւ··· Տարտամէլի հիւսիսային եզերքն է, որ կը քերենք հիմա: Զով է հովը: Կամուրջին վրայ մինակս նստած, բերել կուտամ վերարկուս, կը հագնիմ ու թոյլ կուտամ, որ տխրութիւնը թափանցէ հոգիէս ներս:

Մեկնի՛լ Թուրքիայէն: Մեկնի՛լ, կարճ եւ հաճելի բնակութենէ մը յետոյ: Ի՞նչ ունի Թուրքիան, որ կը հրապուրէ մեզ այսպէս: Ա՛հ, կը յիշեմ յուսախաբութիւնները, որոնցմով պատրաստեցին զիս, տխուր գուշակութիւնները, զորս հաղորդեցին ինծի, ահա հրապուրիչ երեւոյթներու փոխակերպուած, չես գիտեր ի՛նչ հրաշքով: Զորս օր ալ այս ծփուն կեանքին մէջ, եւ ահա պիտի դադրի կախարդանքը: «Փաթրիա» շոգենաւը զիս պիտի տանի դէպ ի մառախլապատ, անհրապոյր եւ աղմկալից Եւրոպան:

Ու հիմա կ'երեւակայեմ, ու երեւակայութեանս մէջ կը վերսկսիմ ճամբորդութիւնը, զոր կատարեցի Միջերկրականի աւազանին մէջ, Կլէոպատրայի տաք ծովէն մինչեւ Բօսֆորի Ոսկեղջիւրը: Սիրելի դէմքեր կը կախուին իմ կարօտիս վրայ: Աղեքսանդրիայէն, որ քաղաքն է Անահիտի, կը յիշեմ երեք պարուհիներ, որ կը պարէին ձեռք ձեռքի տուած, մէկը՝ քաղցրահայեաց Մէլէքն էր, միւսը՝ փաղաքուշ Ֆարատուլ էլ Ֆէրթիթին, եւ երրորդը՝ զգայական Զէյնէպը: Կը յիշեմ Մեմֆիսէն, փարաւոններու դաժան մայրաքաղաքէն, — զոր կը թրջէ սրբազան գետը, — Նեղոսի ղեկակէն՝ տիկին Շարաուի փաշան, ազնուական կին, կնոջ դատին նուիրուած: Օրիորդ Սեզա Նապարուի, որ աստուածամօր մը ձեռքով գրիչ կը շարժէ:

Երուսաղէմէն՝ գեղեցիկն Քամրաման, ազատագրեալ կիներու ընկերակցութեան նախագահը: Սիթը, վըրանաբնակ գեղուհին, որ 10 ուղտ կը նուիրէ ձեզի՝ եթէ կարենաք սրբել իր հանինները: Դամասկոսէն՝ Լէյլան, մանկամարդ եւ ըմբոստ գեղուհին, որ կը մռնչէր իր արգելարանին մէջ: Իւլնուա հանըմը, գեղանի գուշակուհին, որ կարծես Հալէպի պիստակեններուն տակ ականջ կուտայ խորհրդաւոր ձայներու: Եւ դեռ շատեր, հոգիներու կենդանի դրասանգ, ի՛նչպէս կ'ուզէի, այս երեկոյ, անոնցմով զարդարել իմ յիշողութիւնս:

Սակայն ես ճամբայ ելայ՝ խոստովանելու համար ձեզի, թաքուն ծրագիրս թելադրելու ձեզի, ազդարարելու ձեզի, կեցնելու համար ձեզ մեր քաղաքակրթութեան անդունդին եզերքը եւ պոռալու·

— Ո՛վ իմ անուշիկ քոյրերս, մի՛ նախանձիք մեզի եւ մի՛ հետեւիք մեզի: Դուք չէք գիտեր թէ բարոյական ի՛նչ գերութիւն արժեց մեր կարծեցեալ ազատութիւնը: Ես չպիտի ըսեմ ձեզի այնպէս ինչպէս կ'ըսէին Դամասկոսի երիտասարդ Իսլամները:

— Դէպ ի հարէ՛մ: Ո՛չ, այլ դէպ ի ընտանեկան օջա՛խ: Ամուսնացէք եւ մայր եղէք: Ամէն բանէ առաջ կին դարձէք, դուք որ կը վայելէք բնութեան տուած կնոջական բոլոր շնորհները, չըլլայ որ այրերուն ընկերն ըլլաք, անոնց հաւասարը, նշաւակ արհամարհանքի, անոնց մրցակիցը, նըշաւակ ատելութեան: Ո՛չ, եղէք այրերուն ստորադասը, աստուածօրէն ստորադասը, տիրեցէք եւ իշխեցէք ծառայելով, ծառայեցէք վերանորոգելով ամբողջ աշխարհը:

Ո՛վ իմ սիրելի բարեկամուհիներս, որ յուշերուս մէջ կուգաք, ահա ինչ որ պիտի ուզէի ըսել ձեզի: Բայց դուք զինաթափ ըրիք զիս ձեր անկեղծութեամբ, պատրանքներու մասին ձեր խանդավառութեամբ, ձեր ծրագիրներուն ազնուութեամբ, այրող ծարաւովը զոր կը զգաք ապրելու, տանջըւելու, ձեզ բզիկ բզիկ ընելու, մեր ցընորքներուն մէջ ձեր թեւերը այրելու, այլ մանաւանդ ապրելո՛ւ, ապրելու ձեր տենչովը:

Լռեցի, պարզապէս ջանալով հասկնալ ձեզ, սիրել ձեզ, հիանալ ձեր վըրայ: Եւ արդէն, ի՞նչ գիտենք մենք: Ի՞նչպէս խորհուրդ տանք ձեզի: Ի՞նչպէս մենք մեզի իրաւունք տանք եզրակացութիւն մը հանելու: Եւ ահա իմ այս սիրոյս հետ կը խառնուի արեւելեան ճակատագրապաշտութիւնը, — ամէն մարդ իր ճակտին գիրովը կ'երթայ, հոտոտե՛նք վարդը որ կը բացուի:

Բազմութիւնը նաւ կը բարձրանայ եւ կը ցրուէ իմ երազանքներս: «Փաթրիա» շոգենաւը կը լեցուի խուռն ճամբորդներով: Պոլսէն բարեկամ մը ինծի կը մօտեցնէ իր թիկնաթոռը:

— Վար չիջա՞ք ճաշելու: Տխո՞ւր էք: Թուրք բարեկամուհիներէն բաժնուելով ցա՞ւ կը զգաք: Անոնց ազատագրութեան պատրանքներուն վրա՞յ կը ցաւիք: Հանդարտեցէք, անոնց ֆէմինիզմը ի լինելութեան է դեռ: Անոնք խելամ են եւ աւելի խելամ պիտի մնան: Կը տեսնէք ապագային:

Ու գրպանէն կը հանէ «Ճիւմհուրիյէթ» թերթին ֆրանսերէն հրատարակութիւնը, կը փռէ ծունկերուս վըրայ: Այնտեղ կը տեսնեմ, ինչպէս կը տեսնէի շաբաթներէ ի վեր, աշխարհի գեղեցկութեան թագուհիին լուսանկարը, — Քէրիման հանըմը, որ թագուհի ընտրուեցաւ Սփայի մէջ:

ՄԻՐԵԱՄ ՀԱՐՐԻ

(10)

ԻՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐԸ

—)(o)(—

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ

Միւթիւալիթէի սրահը նեղ չէր գար կիրակի օր ազգային մեծ հերոսին յիշատակին նուիրուած հանդէսին առաջ, այնպէս՝ ինչպէս նեղ կուգար թէ, այնպէս մօտ տարի առաջ Ռիվօլիի պողոտան, ամբողջին յուղարկաւորութեանը առթիւ չեղք փէռ Լաշէզ․․․:

Անդրանիկ ազգին համար էր որ կռուեցաւ երեսուն երկար տարիներ լեռներու ու ձորերու մէջ եւ անոր ազատութեանը ու փրկութեանը համար իր կեանքը ի սպաս դրաւ։ Ո՞ր Հայը չէր ճանչնար ու չգիտցաւ իր անունը ։Բայց ի՞նչ ընտրել որ ինք ալ աչքը բաց եւ մուրացող սրտին գնաց, ինչպէս իր բոլոր ընկերներն եւ իր նման շատեր ու շատեր, ... գրչով կամ զէնքով․․․:

Իր անունին հմայքը բաւական էր Միւթիւալիթէի ընդարձակ սրահին նման երկու սրահներ բաւական չգալու խռնուած բազմութեան։

Այնպէս ալ պէտք էր ըլլար։ Մինչդեռ սպասուածին չափ հոծ չեղաւ։ Պատճա՞ռը։ Այդ պատճառը փնտռելու ենք բուն ժողովուրդին մէջ, վերագրելով անոր անտարբերութեան, ինչպէս գիտել տուաւ Պ․ Շահխաթունի, այլ մէկ սխալին ու անկանոնութեան կազմակերպիչ մարմնոյն, աւելի հոգատարութիւն վերին խաւերու մեծ չուքերուն որոնք, այս անգործութեան չըլլանին, ժողովուրդին վիճակէն անտեղեակ, չէին նշանակած աւելի դիւրամատչելի ու ժողովրդական գիներ, որ ամէն Հայ քիչ շատ կարենար մասնակցիլ։ Մինչեւ իսկ դիմամբ չէին յայտարարած գիներն ալ, նախապէս, ժողովուրդը մատնելով շուարումի․․․

Իսկ անոնք որ եկան ու տեսան, նոյն խռնարհ, արհամարհուած բանուորներն էին։ Անոնք տուին իրենց լանեցածէն, հոգ չէ թէ իրենց տունէն մէկ մէկ հոգի․․․ եւ նորէն «փալթօլը»ներն էին որ իրենց բացակայութեամբը կը փայլէին, ինչպէս ամէն ազգային ձեռնարկի։ Անհուշտ անդին ուրիշ աւելի հաճելի ու փայլուն ժամանցներ ունէին մեր նոր Եւրոպացիները․․․:

Բացակայ էր ժողովուրդին մէկ մասն ալ, որովհետեւ ղառնացած էր սրտէն եւ իրաւունքով։ Նորէն իրենց երեսէն որ ժամանակին հանդամակութեան էին ձեռնարկած միեւնոյն նպատակով, բայց չէին յաջողած։ Ընդհանուրին հրապարակաւ կոչ չէին ըրած եւ յետոյ ո՛չ հաշիւ տուած եւ ո՛չ ալ հետապնդած այսքան տանէն ի վեր․․․

Բայց աւելի չխռովենք Արծիւին հոգին․․․:

ՄԷՆ – ՍԷ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍՈՒՏԱՆ

ԴՊՐՈՑ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ ԿԸ ՇԻՆԵՆ

— :-: —

Սուտանի բնակչութիւնն է 12 միլիոն։ Օտարականներուն ընդհանուր թիւն է 10 հազար․ որոնց հազարը Հայեր են։ Հայերը ցրուած են Սուտանի գրեթէ բոլոր քաղաքներուն ու գիւղերուն մէջ։ Խարթումի եւ Օմտուրմանի մէջ գտնուող Հայերու թիւն է 500։ Ունին Գաղթային վարչութիւն մը, հայկական ակումբ մը, Բարեգործականի եւ Հ․Մ․Ը․Մ․ Միութեան մասնաճիւղ մը։

Վերջերս տեղի ունեցաւ Հ․Մ․Ը․Մ․ի տարեկան պարահանդէսը։ Ներկայ էին բաւական թիւով Հայեր եւ տեղացիներ։ Պարահանդէսը անցաւ շատ փայլուն։ Ունին բաւական ընդարձակ սրահ մը՝ հաւաքոյթներու համար, նաեւ թէնիսի, պասքէթպոլի անձնական դաշտեր, ֆութպոլի բաւական զօրաւոր խումբ մը եւ 30է աւելի հեծանուորդներ։ Մօտերս պիտի կազմուին նաեւ սկաուտական խումբեր։

Խարթումի մէջ փոքրիկ մանկապարտէզ մըն ալ գոյութիւն ունի, ուր կը յաճախեն 20ի մօտ փոքրիկներ, եւ որ կը կառավարուի վարժուհիով մը։

Անցեալ տարի Գաղթային վարչութեան հրաւէրով Երուսաղէմէն Սուտան այցելեց Տիրայր վարդապետ որ պատարագեց եւ քարոզեց անգլիական եկեղեցիին մէջ, գրեթէ ամբողջ հայ գաղութին ներկայութեան։ Այս առթիւ էր որ որոշուեցաւ եկեղեցիի ու դպրոցի ուրոյն շէնքեր կառուցանել Խարթումի մէջ։ Ծախք նախատեսուած է երկու հազար անգլ․ ոսկի։ Շատ մը հայրենակիցներ խոստացան այդ դրամը հայթայթել․ բայց մինչեւ այսօր հազիւ 2—300 անգլ․ ոսկի գոյացած է։

ԹՈՒՐՔԻԱ

Հազարաւոր շէնքեր ծախու պիտի հանուին

Վերջին մէկ երկու տարուան ընթացքին շէնքերու շինութիւնը բազմացաւ Պոլսոյ մէջ։ Գրեթէ ամէն օր նոր շէնքի մը շինութեան կը ձեռնարկուի, մեծ մասով ափարթման։

Ափարթմանի մը շինութեան համար առնուազն 30—100 հազար ոսկի պէտք է։ Շատեր պարտքերու տակ մնացած են։ Ձեռքը 15—20 հազար ոսկի դրամ ունեցողը, անմիջապէս 40—50 հազար ոսկի արժող ափարթմանի մը շինութեան կը ձեռնարկէ։ Շէնքին գետինը գնելէ եւ շինութիւնը քիչ մը առաջ տանելէ վերջը, տէրերը դրամատուներու դիմելով իփօթէքի ձեւով եւ հարիւրին 12—15 տոկոսով փոխառութիւն կը կնքեն։ Այսօր Պոլսոյ մէջ պէտքէն աւելի շէնքեր գոյութիւն ունին եւ այդ իսկ պատճառաւ շէնքերու վարձքերը աժանցած են։ Նախապէս ափարթմանները հարիւրին 10—12 չափով վարձք կը բերէին, մինչդեռ հիմա այդ չափը իջած է հարիւրին 7ի։ Այս պայմաններուն տակ շատեր չեն կրցած իրենց պարտքերը վճարել։ Պարտքերու վճարման պայմանաժամը լրանալուն պէս, դրամատուները այդ շէնքերը պիտի ծախեն։ Միւս կողմէ Ապահովութեան Ընկերութեան պարտական եւ իբր գրաւ դրուած 4000ի մօտ շէնքերը եւս ծախու պիտի հանուին։

«Հարազատ» թուրքերէն

Մեր ընթերցողներուն ծանօթ է Թուրքերէնը թրքացնելու համար վերջերս սկսած շարժումը։ Թերթերը սկըսած են մոռացութեան տրուած կամ հեռաւոր վայրերու մէջ գործածուած բառեր գործածել։

Գաղափար մը տալու համար լեզուին առանձնայիք ձեւի մասին, ստորեւ կ'արտագրենք կարգ մը մասեր յօդուածէ մը, զոր գրած է համալսարանի դասախօս Խալիլ Նիմէթուլլահ պէյ «Դէպ ի Թուրքերէն» խորագրին տակ, նիւթ ունենալով «Տիւշիւնմէ, Պիլկի, Ահլաք», (մտածում, գիտութիւն – ուսում, նկարագիր)։ Յօդուածագիրը նախ կ'ըսէ․— «Լեզուական համաժողովէն վերջ, այդ ուղղութեամբ աշխատիլը, ամէն մէկ գրիչ շարժողին համար պարտք մը նկատելով, որպէս զի «դէպ ի Թուրքերէն» շարժման մէջ ինծ ինկած բաժինը կատարեմ, ստորեւ գրած Թուրքերէն «փիլիսոփայական գրութիւնս» այս ուղղութեամբ փորձ մըն է»։

Տիւշիւնմէ էօզիւն բէնտինին օլան վարլըղընըն թօփլուեա չէվրէյէ ույմասընտան տօղար։ Պունտան տոլայը պիր բիմսէնին զամանընտա կէօրէ կէրի խահուտ իլէրի օլուպ օլմատըղը տիւշիւնիւշինէ կէօրէ էօյլիւլիւր։ Զամանընըն իսթէտիքլէրինի, թօփլուլըք վէրիմինին պիր տիւզիյէ պէլիրին «կիրտիշլէրի»նի «օլուշլար»ընը քավրամայըբ օնլարը պիրէր «պի'տապ» սայաքաֆ զամանիլէ քարըշմայան փէլսէփէյէ տիւշիւնիւշ խօնունտան «կէրի ատամ» տէրիզ։

Զ․ Ռ․ Մ․

■■■

Զ․ Ռ․ Միութեան կեդրոնի լիազօր պատգամաւորէն հասած առաջին տեղեկագիրը կը հաղորդէ թէ որբային շարժումը մեր յուսացածէն աւելի յաջողութիւն գտած է Սուրիոյ մէջ։ Համաձայն Զ․ Ռ․ Միութեան երրորդ համագումարին, որ տեղի ունեցաւ անցեալ օգոստոսին Մարսէյլի մէջ, ահա այս անգամ դեկտեմբերի սկիզբը, Պէյրութի մէջ կը գումարուի Սուրիոյ Զ․ Ռ․ Միութեան շրջանային ժողովը։Այս ժողովն է, որ պիտի ընտրէ Սուրիոյ շրջանային վարչութիւնը, աւելի եւս զօրացնելու համար կեդր․ վարչութեան գործը եւ մասնաւորաբար իրականացնելու համար Սուրիոյ համին պատրաստուած ծրագիրը։

Մեր լիազօր ընկերոջ տպաւորութիւնն ալ այն է, որ կեդր․ վարչութեան նախագահին վրայ պարտականութիւն կ'իյնայ անպայման այցելել Սուրիա, գէթ յառաջիկայ ամառ, ինչպէս կը թելադրեն տեղւոյն մեր մասնաճիւղերու վարչութիւններն ալ։ Զ․ Ռ․ Միութեան կեդր․ վարչութիւնը պատրաստ է ամէն զոհողութիւն ընելու՝ ընդ առաջ երթալու համար Սուրիոյ մեր ընկերներուն փափաքին։ Շրջանային ժողովէն յետոյ կը պատրաստուի մանաւոր ծրագիր մը։

Դարձեալ մեր պատգամաւորը, հանդիպելով Եգիպտոս, յաջողած է վերակազմել մեր մասնաճիւղերը, զորս կազմալուծած էր Բրլիֆը։ Այս անգամ անկախ որբեր են, որ կը լծուին գործի։ Մեր ընկերոջ տպաւորութիւնն այն է թէ գործի լայն դաշտ կայ Եգիպտոսի մէջ։ Ընկերներ, որ գաղտնօրէն հաղորդակցութիւն կը պահէին մեզի հետ, հիմա պատրաստակամութիւն կը յայտնեն գործելու ազատ եւ անկախ, ըստ մեր հրահանգներուն։

Միշտ ժիր կը մնան Ամերիկայի մեր մասնաճիւղերը։ Ու ժիր են նաեւ Ֆրանսայի մեր մասնաճիւղերը, որքան ալ տնտեսական տագնապը ճնշած ըլլայ։ Յունաստանի մէջ, անձնուէր ընկերներ են, որ վերջին տնտեսական տագնապէն կազմալուծուած մասնաճիւղերուն փոխարէն վառ կը պահեն իրենց յոյսը՝ միշտ հաղորդակցութիւն պահելով կեդրոնին հետ։

Կեդրոնի նախագահը դեկտեմբերի սկիզբը Պ․ Աշօ Շահխաթունիի հետ կը մեկնի գաւառ, կարգ մը հանդէսներ տալու։ Ու շուտով Փարիզի մէջ կը սկսի միութեան շաբաթական դասախօսութեանց շարքը, որուն հրաւիրուած են Փարիզի ծանօթ մտաւորականները։

ԵՐԿՈՒՆՔԻ միացեալ թիւը լոյս կը տեսնէ յառաջիկայ շաբաթ։

Զ․ Ռ․ Մ․
ԿԵԴՐ․ ՎԱՐՉ․

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ԺԻՒՄԱԽՏԱՒՈՐ՝ ՎԱՌԵՑ ԻՆՔԶԻՆՔԸ․․․

■■■

ՄԱՐՍԷՅԼ․— Ձոհ մը եւս՝ թարակ ցաւին։ Հազիւ 32 տարեկան կար Սուրէն Տէր Ղազարեանը (Բալուի գիւղերէն) որ երկու տարիէ ի վեր կը տառապէր Էքսի հիւանդանոցին մէջ։

Համեստ բանուոր մըն էր, կ'աշխատէր Կարտանի ածուխի հանքին մէջ, ապրեցնելու համար երեք անչափահաս փոքրիկներ եւ ընտանիքը։

Նախապէս թեթեւ հազ մը ունեցած էր, զոր վերագրած էին պաղառութեան։ Սակայն հիւանդանոց փոխադրուելով, բժշկական քննութիւնը հաստատած էր թէ թոքախտը իր բոյնը դրած է դժբախտ երիտասարդին կուրծքին տակ։

Բժիշկները փորձած էին գործողութիւն ընելով առաջքը առնել։

Բայց քանի՞ հոգի կրցած են ազատիլ բժիշկներու նշդրակի տակէն։ Լեարդը քերելով կամ վնասուած թոքերը անշարժութեան մատնելով, կարելի՞ է թոքախտը բուժել։

Այսպէս երկու տարի հիւանդանոցին մէջ անտէր անտիրական, բժիշկներու անխնայ նշդրակներու ենթակայ, տառապեցաւ։ Երեք անգամ գործողութիւն կատարած, աջ կողը վերէն վար յօշոտած էին, լեարդին եւ թոքերուն հետ խաղալով։ Վիճակը յուսահատական գտնելով և ապահովագրեալի իրաւունքն ալ լրացած ըլլալով, տուն կը ղրկեն հիւանդը։ Իբրեւ բարեկամ գացինք տեսանք։ Խեղճ տղան կը յուսար տակաւին․․․

«Ձիս մասնագէտ բժիշկի մը տարէք Մարսէյլ», կը խնդրէր։ Այս վերջին խնդրանքն ալ կատարեցինք։ Մասնագէտ բժիշկը գլուխը օրօրեց եւ յայտնեց որ վերջացած է։

Դարձեալ Կարտան, իր տունը վերադարձուցինք։ Այդ գիշեր յուսահատ Սուրէնը իր ընտանիքէն գաղտնի հինգ քիլօ քարիւղ կը լեցնէ վրան, սեղանին վրայէն լուցկին կ'առնէ, սողալով դուրս կ'ելլէ եւ դրան առջեւ (հազիւ կրնար երթալ) ինքզինքը կը վառէ։

Կինը ընդոստ կ'արթննայ եւ կը տեսնէ որ դրան առջեւ բոց մը կը բարձրանայ։ Տեսնելով որ հիւանդ ամուսինը մահիճին մէջ չկայ, լեղապատառ ճիչ մը կ'արձակէ։ Դրացիները կ'արթննան եւ կը վազեն օգնութեան։ Հողով, ջուրով, լաթի կտորներով կը մարեն կրակը, բայց Սուրէնը ածխացած էր արդէն։ Գիշերուան ժամը 3ուկէսին կը կատարուի այս տամը։ Ոստիկանութեան եւ բժիշկի իմաց կը տրուի որ գան, բայց ոչ ոք կ'երեւայ։ Վառելէն վերջ Սուրէն երեք ժամ եւս կ'ապրի հոգեվարքի գալարումներով ու կը մեռնի, որբ ձգելով երեք անչափահաս փոքրիկներ 7, 5 եւ 2 տարեկան եւ այրին։

Ֆրանսական լրագիրները գրեցին լուրը, բայց աւա՜ղ որ ոչ մէկ հայ լրագիր չանդրադարձաւ այս ողբերգութեան։ Ձիմացա՞ն թէ ոչ ղանց առին․․․

Ահա մեր կեանքը Եւրոպայի պողոտաներուն վրայ։

Սգակիր բարեկամ մը

Հ․ Յ․ Դ․ ՊԱՏ․ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

ՏԷՍԻՆ, 21 նոյ․ (Յառաջ) — Հ․ Յ․ Դ․ Պատանեկան Միութիւնը, որ 1933-ին իր հիմնադրութեան 4րդ տարեշրջանը կը թեւակոխէ, իր լուռ եւ համեստ գործունէութեամբ քայլ առ քայլ կը յառաջդիմէ, դառնալով կայծ մը հայրենասէր պատանիներու համար։ Այս տղաքը նախանձելի սէր մը ցոյց կուտան դէպ ի հայ հայրենիքն ու անոր ազատագրութեան համար ըստեղծուած շարժումը։

Հ․ Յ․ Դ․ Պատ․ Միութիւնը իր կազմութեան օրէն սկսեալ, որոշած է հիմնել գրադարան – ընթերցարան մը եւ անոր կապել հայ երիտասարդութիւնը մասնաւորապէս, իսկ չափահասները ընդհանրապէս, փրկելով սրճարանային ապականութիւններէն եւ սատարելով միտքի զարգացման։

Եթէ մինչեւ այսօր Միութիւնը եւ իր նեցուկը՝ Հ․ Յ․ Դ․ Կոմիտէն, չեն կրցած իրականացնել գրադարան – ընթերցարանի ծրագիրը, պատճառն այն է որ ո՛չ սեփական շէնք ունէին եւ ո՛չ ալ յարմար վարձու սենեակ մը։ Իսկ այժմ արդէն Հ․ Յ․ Դաշնակցութիւնը ունի իր սեփական ժողովրդական Տունը եւ անոր մէկ սենեակը տրամադրուած է Պատ․ Միութեան, որուն կրակոտ անդամները իրենց բոլոր ուժերը շարժման մէջ դրած են։

Այդ նպատակին սահմանուած էր ընկ․ Հերոյեանի ղեկավարութեամբ պատրաստուած ներկայացումը, «Ամարօ», որ տեղի ունեցաւ նոյ․ 20ին, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Հ․ Յ․ Դ․ ժողովրդական սրահին մէջ։ Ցաւալի է սակայն որ սպասուած բազմութիւնը չկար։

Խաղացողները բոլորն ալ պատանիներ էին եւ սկսնակ, բայց խաղը իր ամբողջութեան մէջ բաւականին յաջող անցաւ։ Ընկ․ Հերոյեան իբրեւ յեղափոխական Ամարօ, յաջող էր իր շարժումներով, միայն խօսակցութեան մէջ քիչ մը կ'աճապարէր։ Ա․ Մարգարեան (Ռէս – Կազար) յաջողապէս խաղաց ծերունի յեղափոխականի դերը։ Մ․ Մարտիրոսեան (Ճէվտէթ պէյ) նոյնպէս յաջող էր, սակայն քիչ մը չափազանցութիւն կար ձեռքի եւ մարմնի շարժումներուն մէջ։ Յաջող էր նաեւ Ն․ Պօտուրեան (Գզիր – Մուրօ) իբրեւ մատնիչ։ Ս․ Կարապետեան (Գայմագամ Ալի պէյ) իր փոքրիկ դերին մէջ բաւական լաւ էր։ Յաջող էին նաեւ Օր․ներ X եւ X Արարոյի կնոջ եւ աղջկան դերերու մէջ, թէեւ գրեթէ առաջին անգամն է որ բեմ կ'ելլէին։

Տամէն վերջը ներկայացուեցաւ «Երկու Ծայրայեղները» զաւեշտը, որ մինչեւ վերջը խնդացուց։ Դերակատարները՝ ընկերներ՝ Տէր Պօղոսեան, Լէյլէկեան, Ս․ Կարապետեան եւ Պ․ Ն․ Պօտուրեան, բոլորն ալ յաջող էին։

Թող ներուի մեզ երկու թերութիւններ մատնանշելու․ Ա․ Կարգապահութեան պակասը եւ պզտիկներու աղմուկը որոնց պատճառաւ թատրոնը իր իմաստը կը կորսնցնէ։ Անհրաժեշտ է որ յետ այսու միջոցներ ձեռք առնուին վերջ տալու այս տգեղ երեւոյթին։ Բ․ Ծափահարութիւնները պէտք է ըլլան տեղին եւ ո՛չ պատահական։

Վեհունի

ԱՆՈՆՔ ՈՐ ՊԵԼԺԻԱ Կ'ԵՐԹԱՆ

(ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ)

ՊՐԻՒՍԷԼ, 21 նոյ․ — Պելճիքայի հայ Գաղ․ վարչութիւնս, պարտք կը զգայ յայտարարելու թէ՝ բացարձակապէս անկարելի է Պելճիքա հաստատուիլը ամէն անոնց, որ, որ եւ է անցագիր ունենալով հանդերձ երկրէս ներս կը մտնեն, առանց Պելճիքայի հիւպատոսարաններու պաշտօնական արտօնութեան (visa)։

Այս կարգի անձերուն եւ մանաւանդ որ եւ է պատճառաւ իրենց գտնուած երկրէն աքսորուածներուն ապօրէն ձեւով Պելճիքա մուտքը, տեղական իշխանութիւններուն վրայ խիստ տըգեղ տպաւորութիւն կը թողու, հակառակ Հայերու մասին իրենց ցոյց տուած բարեացակամ վերաբերմունքին։

Վարչութիւնս իր բոլոր հեղինակութիւնը ի գործ կը դնէ Պելճիքա գտնուող հայրենակիցներու հաստատեալ իրաւունքներուն պահպանման համար, բայց չի կրնար ուրիշ դրացի երկիրներէ հասնող անձերուն նոր իրաւունքներ ապահովել։ Ուստի, օտար երկիրներու ազգային մարմիններուն ուշադրութիւնը կը հրաւիրուի այս ծանր խնդրոյն վրայ եւ կը խնդրուի որ ջանան տեղւոյն վրայ հարթել բոլոր դժուարութիւնները եւ համոզել մեր հայրենակիցները, որ չփորձեն ապօրինի կերպով մտնել, բշուառութեան չմատնուելու համար։

Նոյնքան կարեւոր է այն կէտը թէ՝ նոյն իսկ visaով եկողները չեն կրնար իրենց տրուած visaի պայմաններէն խուսափիլ․ այսինքն առանց բանաւոր պատճառի visaի պայմանաժամը երկարաձգել ջանալ եւ մանաւանդ գործաւորի իրաւունքներ ձեռք ձգել, եթէ առանք չեն տրուած visaի արտօնութեամբ։

Արտասահմանի հայ թերթերէն կը խնդրուի արտատպել սոյն յայտարարութիւնը։

(Կզիք)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ՉԱՆՉԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

Իսկ աւելի անդին մոռցուած անկիւնի մը խորը կը նիրհէին երկու որբ եղբայրներ, կեանքի պայքարի ընկերներ, երկու թշուառներ։ Ո՛չ ոք կարեկից սրտով կը մօտենար անոնց։

— Չէ՛, չեմ առներ էդ քարը, ես տասը հեղ ըսի որ դուրսէն ըսելը խաղալ չըլլար, — խօսեցաւ Ճըլըղ Մկօն, փէթը մուռթը ծամածռած։

— Որ էդ քարը չառնես, խաղը լմնցած կը սեպեմ, պատասխանեց Ճոռթօ Գեւոն։

— Ծօ՛ Խնկօ՛, Խնկօ՛, էս օր ո՞ւր էիր կորեր, հըլէ Զանզանը տեսնայի՞ր, կուրծէքին պռչէն թէնէքէն կապեր էր, հոս հօն կը վազվզէր, ա՛լ տեսնէիր հեղ մը գեղնացիք պիւթիւն սէյրի եկած էին․․․։ Խօսեցաւ Զաքարը։

— Քալէ երթանք Զանչանը տեսնենք, — պատասխանեց Խնկօն։

— Զանչա՛ն, վաղը առտու մեզի հետ վարժատուն պիտի գաս, գիտես, ըսաւ Զաքար։

— Ո՞վ ըսաւ, հարցուց Զանչան սառն ու թթուած դէմքով։

— Ես տեսայ որ Թաղական Գիգօն ու հոգաբարձութեան անդամները ժողով կ'ընէին, վերջէն հասկցայ որ քու մասին է։

— Սուտ ես, նկատել տուաւ Զանչան։

— Եթէ սուտ կը խօսիմ, 2 աչքս կուրնայ մեր կրակտան մէջին։

Այս խօսքերուն վրայ պահ մը հատաց Զանչան։ Մերթ կը կասկածէր թէ այդ տղաքը իր գլխուն խաղ մըն է որ կը խաղան, մերթ ալ կը հաւատար որ հոգաբարձութիւնը մեղքցեր է իր որբութեանը եւ ուզեր է կերպով մը վարժարան ղրկել զինք։

Դպրո՞ց․․․ Պահ մը գլխիկոր մտածեց իր սիրելի Կուրժէի մասին, անկէ բաժնուելու դժբախտութեան մասին, յետոյ յիշեց Խարախիէն, Շատ-Քար, Դարատակ եւ Նոր Աղբիւր, զալարաւէտ վայրերու մէջ անցուցած հաճելի ժամանցները Կուրժէին հետ։Յիշեց բոլոր ազատ օրերու երջանիկ ապրումները ու լացաւ։ Երկու կաթիլ արտասուք գլորեցան այտերէն ի վար։ Կարծես թէ աշխարհը փուլ եկաւ ու ինք փլատակներու կոյտերուն վրայ նստած՝ կ'ողբար իր ճակատագրին դժբախտութեան վրայ։ Խորապէս կը զիտակցէր թէ բան մը կը խլըտի իր շուրջը։

Երկու խօսակիցները կամաց մը հեռացան Զանչանի քովէն, կորսուելով հետզհետէ թանձրացող մթութեան մէջ։ Իսկ Զանչան տակաւին կը խորհրդածէր, աւելի ճիշդ կը մենախօսէր, այլանդակ շարժուձեւեր ընելով օդին մէջ։ Կը խօսէր ցնդաբանութիւններ, կ'արտասանէր բառեր եւ խօսքեր՝ անկապ, անիմաստ, միեւնոյն ատեն փայփայելով կուրծքին շէկու պայծառ մազերը։— Այնպէս չէ՞, Կուրժէ՛, քեզմէ պիտի բաժնուիմ, ի՞նչքան դժուար ու դառն է ինծի համար, բաժնուիլ քեզմէ․․․ Օ՛հ, ո՛չ, չէ՛, չե՛մ ուզեր վայրկեան մը հեռանալ քովէդ, քեզ մինակ թողուլ․․․ Ո՛չ, ո՛չ․․․ Դուն իմ հաւատարիմ ընկերս, դուն ինծի բախտակից բարեկամս ես. եթէ անգութ բախտը մեզ իրարմէ պիտի անջատէր, եթէ մեր ճակատագիրը տեւականօրէն իրարու շաղկապուած չպիտի ըլլար, ինչո՞ւ ուրեմն այսքան ատեն իրարու ընկերակից եղանք, կեանքի ռեւն ու լեղին ճաշակեցինք, ցուրտ ու խաւարտչին գիշերներուն՝ իրարու քով կծկուեցանք։ Իմ որբ, միունճար, աննենգ ընկեր, իմ Թանկագին Կուրժէս, մի՛ տխրիր, մի՛ յուսահատիր, ես քեզի հետ եմ ցմահ։ Մինք երկուքս միասին պիտի գլորինք մահուան սեւ փոսին մէջ․․․

Խեղճ կենդանին կարծես թէ Զանչանին խօսքերը կը հասկնար, որ, կը մտածէր ու, մերթ ընդ մերթ ալ պոչը կը շարժէր, հասկցնելով որ թիթեղները քակէ։

Այդ իրիկուն Զանչան Արութ Կուրժէէն բաժնուեցաւ ու, պաղ տրամադրութեամբ համակուած, քալեց դէպի Չէթ-Քարը, ուր ծեր մարդիկ տակաւին կը շարունակէին «տամա»յի խաղը, խոր մթութեան մէջ։

— Զանչա՛ն, Թաղական Գիգօն քեզ կը փնտռէր, յանկարծ ձայն տուաւ դիմացէն Ճըլըղ Մկօն, որ, խաղին մէջ պարտուած՝ կը ջանար իր անկումը մոռցնել տալ շուրջիններուն։

— Հա՛, իրաւ է, ես ալ տեսայ, Զանչան, վրայ տուաւ Խլիկ Մ՛նտոն, իմ գիտնալովս դպրոցի համար է։

— Ինչպէս խաբար տուին օր, դուն էսկից վերջ՝ վարժատուն էրթաս․․․ կըկնեց ուրիշ մը։

— Կուրժէս ալ կը տանի՞ն,— պատասխանեց Զանչան Արութ, խիստ տխուր եւ ընկճուած երեւոյթ մը առած։

— Ծօ՛, խենդ, տահա էտ Կուրժէէն վազ չէկար, խօսեցաւ Խլիկ Մ՛նտոն, բարկացոտ շեշտով մը․ էտ վարժատունը էղեր է երթալ կարդալիք ունենալու, ի՞նչ կայ Ճօկոն, Մ՛նկալենց ու Հարամիկները։ (Լեռներու անուններ)։

— Շա՛տ աղէկ, Մ՛նտօ ամու, շատ աղէկ․․․

Այդ լուրջ խօսքերուն տակ քչիկ մը կանգ առաւ, մէկ ակնթարթի մէջ նախ երեւակայեց հայրը, Թօթօ Մուսեղ, իր բարեգութ դէմքով, լայն, համբերատար բնաւորութեամբ, ու թշուառ մայրը Լուսիկ։ Ապա անցաւ ա՛յն անհետացող յուշերուն ու քաղցրիկ հաճոյքներուն եւ կեցաւ պահիկ մը՝ խորապէս յուզուած։ Մէկ խօսքով մտաբերեց Արշալոյսը, հին օրերու իր դասընկերուհին ու գաղտնի սիրահարը միանգամայն։

— Հա՛, լաւ բան է դպրոցը, մրմնջեց ինքնիրեն ու կամաց մը անհետացաւ թանձրախիտ մթութեան մէջ։

Գ․

— Էս օրուան օրս, մե՛նծ ընկերութիւն մըն է, էկէր էս տեսակ եէթիմներուն պիտի օր չօգնէ, ալ ինչէ՛ է եղեր, կը խօսէր Էլմօ Կիրօն, կաս-կարմիր կտրած երեսներով։

— Հա՛ աղէկ կ'ըսես, ամմա, էս ու դուն չե՛նք որ խաբար պիտի տանք։ Հազար տեսակ գլուխներ կան, Կիրօ, ո՞ր մէկին ճուղապ պիտի տանք, որ ըսէն տէ՝ ազգին դրամը հէ՛մ կ'ուտէք հէ՛մ ըլ ուրիշին կը կերցնէք, ըսէ նայիմ, — խօսեցաւ Թաղական Գիգօն, ջանալով շահիլ Էլմօ Կիրօյի սիրտը։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար․)

Փարիզ եւ գաւառներ

Յ. Հ. Դ.

ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ

ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի, Ալֆորվիլի, Մարսէյլի, իսի լէ Մուլինոյի *եւ* Պուա Քոլոմպի *կոմիտէները իրենց մէկ ընկերը ղրկելու, վաղը, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4—6, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:*

ՓԱՐԻԶԻ Կոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 2, Place d'Italie, *Քաֆէ տը լա Մէրիի սրահին մէջ:*

Հաշուետուութիւն Կոմիտէի եւ ընտրութիւն նոր Կոմիտէի:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. Մինասեան կոմիտէն կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բացակաները նկատի պիտի առնուին:

ՇԱՎԻԼԻ «Արզումեան» խումբի ժողովը այսօր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Ave. Ville-D'Avray, Chaville.

ՍԱՐՍԷԼԻ «Հրայր» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները վաղը Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, ընկ. Նուպար Ալատինեանի տունը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Մարմինը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի *Քրիստափոր, Զաւարեան, Ռոստոմ* խումբերու բոլոր ընկերները 27 Նոյեմբեր, կիրակի առաւօտ ժամը *9*ին, ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով: խիստ կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի հաւաքական ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը *8.30*ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Աղբիւր-Սերոբ եւ Իշխան ենթակոմիտէներու հաւաքական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սէն-Լուի Ակնունի խումբի ժողովը վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը *8*ին սովորական հաւաքատեղին: Զեկոյց՝ *10*րդ Շրջ. ժողովի:

ԼԱ ՍԻՕԹԱ.— Խաժակ խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը *2.30*ին: կը դասախօսէ՝ ընկեր Ա. Մարտիրոսեան, զեկոյց *10*րդ Շրջ. ժողովի:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Կիրակի իրիկուն ժամը 7.30ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹԻ (Մարսէյլ) Համազասպ ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը, Շաբաթ իրիկուն ժամը 7.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԿՐԸՆՈՊԼԻ կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ, Rue St. Martin d'Hérès, Chemin de la Plaine, (Croix Rouge), *Կարեւոր օրակարգ՝ Կ. Կ.էն եկած նոր շրջաբերականներ, նոր վարչութեան ընտրութիւն, եւայլն: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները նկատի կ'առնուին:*

Տէր եւ Տիկին Սրբուհի Չերքէզեան, Տէր եւ Տիկին Արշալոյս Մինասեան, Պ. Պ. Յակոբ եւ Բարսեղ Չերքէզեան, Օր. Մաննիկ Չերքէզեան, Պ. Լեւոն Մինասեան, Օր. Քրիստինէ Մինասեան, Այրի Տիկին Գոհար Պագալեան, Այրի Տիկին Մարիամ Հարիկեան Տէր եւ Տիկին Նուպար Ռէյիսեան եւ զաւակունք, Օր. Սրբուհի Պագալեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ մօր, քրոջ եւ ազգականուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿ. ՔՐԻՍՏԻՆԷ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ

(ԾՆԵԱԼ ՏԷՅԻՐՄԷՆՃԵԱՆ)

դառնաղէտ մահը:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր ուրբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, հանգուցեալին բնակարանին մէջ, **26, Rue de Verdun, Montmorancy,** եւ մարմինը կ'ամփոփուի Շամփօի գերեզմանատունը:

ԾԱՆՕԹ.— Կառ. տիւ Նորէն շոգեկառք, ժամը 13.06*ին, փոխել Անկէն:*

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Մարսիլիոյ մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պար տը Կլոպի մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ:

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ «Այգ» Երիտասարդական Միութեան Թէյասեղանը յետաձգուած է Դեկտ. 4ին:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ֆրանսահայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամ-անդամուհիները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՓԱՐԻԶԻ Ուրֆայի Հայր. Միութեան ժողովը այս Կիրակի երեկոյ ժամը 6ին, 2, Փլաս տ'Իթալի, Քաֆէ տը լա Մէրիի վերնայարկը: Մէթրօ Փլաս տ'Իթալի:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

Le Gérant : H. STEPHAN

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

3 ԴԵԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ Գ. ԹԱՂԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Կը նախագահէ՝ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՉՈՒԼԼԷՐԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Կ'երգէ՝ ՏԻԿ. Ե. ԲԱԴԱԼ

Ցէսինի *ԱՐԾԻԻ* փանֆարը, ընկ. Աւետիս Մելքոնեան (*չութակ*):

Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար: Փնտռել մասնաւոր յայտագիրը:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ԵՏՔԸ ԺԱՄԸ 3ին

Կը նախագահէ՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ, ԺԱՄԸ 9ին

Կը նախագահէ՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

գեղարուեստական բաժնին մանրամասնութիւնները յաջորդով

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

27 Նոյեմբեր, ժամը 16էն մինչեւ կէս - գիշեր

ՇԱՆ Զ'ԷԼԻԶԷԻ ՍԱԼՕՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

79 Ave. du Champs Elysées Paris (8)

Պատուոյ նախագահուհի՝ ՏԻԿԻՆ ԼԵՒՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ

Նախագահ՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Երկու նուագախումբ ղեկավարութեամբ Մանուէլ ՌԻԾԾԱՏՈՅԻ: Գեղարուեստական խնամեալ բաժին, զանազան ատրաքսիոններ, *բազմաթիւ անակնկալներ,* պրիճի Թուղնուա:

ձոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով Մուտք 25 ֆրանք

Տոմսակները կարելի է հայթայթել ընկերութեան գրասենեակը, 15 rue Jean Goujon, Paris (8). *հայ գլխաւոր ճաշարաններուն մէջ, Հ. Սամուէլ գրատունը եւ հանդէսին օրը տեղւոյն վրայ:*

8 Յունուար 1933 ժամը 4-12

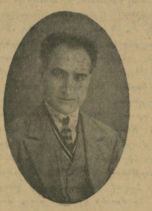
ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՆՑԻԿ _ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՀԱՅԿ. ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Փարիզի մասնաժողովին կողմէ

Ազգային կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի առնել այս թուականը:

Առաջին անգամ օփերա Լիոնի մէջ

Ղեկավարութեամբ գերասան ԽՐԱԳՕՇի

Մասնակցութեամբ

երգիչ-դերասանուհի ՏԻԿԻՆ ԲԱԴԱԼԻ

եւ Ցէսինի կոմիտաս երգչախումբի

ղեկ. Ա. Գ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ

Վաղը իրիկուն ժամը 8.30ին

Էմիլ Զօլայի սրահին մէջ

Կը ներկայացուի Յ. Թումանեանի

«ԱՆՈՒՇ»ը

7 պատկեր (երաժ. Ա. Տիգրանեանի)

Կովկասեան պար եւ զուռնաչիները տավուլ — զուռնայով

Տոմսերու գինը՝ 5 եւ 4 ֆրանք

ԾԱՆՕԹ.— Տէսինի մէջ կը ներկայացուի «ԱՆՈՒՇ»ը այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Յ. Դ. Տան թատերասրահին մէջ:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ — ԵՐԵԿՈՅԹ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ԿՈՂՄԷ

24 Դեկտեմբեր երեկոյեան ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը

Փարիզի Գրական Ակումբ *վաղը իրիկուն ժամը 8.30ին,* 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. *Զեկոյց Պ. Ա. Խոնդկարեանէ՝ «Հինի եւ նորի հարցը արտասահմանեան հայ գրականութեան մէջ».* *Մուտքը ազատ է*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ **(19)**

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

Ասոնք էին Ուիլեըմ, Լոնտոնցի մը, Լոնտոնի զօրագունդէն եւ տասնապետ մը՝ Թիմինս անունով: Անոնց վերքերը տակաւին ապաքինումի վիճակի մէջ էին, սակայն երկուքն ալ զօրաւոր մարդիկ էին, եւ համոզուած էի որ, լաւ աշխատանքով մը, պիտի կարենայի անոնց ազատութիւնը ապահովել:

Մտադրութիւնս յայտնելով Ուիլեըմին եւ Թիմինսին, «Գանթին Մա»ին երկտող մը ղրկեցի, ըսելով որ ամսոյս 25ին կէս գիշերին Լոֆէմի բացերը օթեւանի մը մօտ պէտք է գործակալ մը սպասէ, ուր պիտի հանդիպի կնոջ մը եւ երկու մարդերու, զանոնք սահմանը անցընելու համար:

Թիւ 63ի մահէն ի վեր սահմանագլխէն դուրս համաձայնական իշխանութիւններուն հետ իմ նոր հաղորդակցութեանս գիծն էր Grande Place*էն ոչ հեռու, փոքր գեղարան մը, ուր տեղեկագրերս կը յանձնէի:*

Լոֆէմ մօտաւորապէս 14 մղոն հեռաւորութիւն ունէր, ուր կը բնակէր մօրաքոյրս: Եւ որովհետեւ զինուորներուն փախուստէն վերջ, յաջորդ առտու սովորական ժամուն ստիպուած էի անպայման հիւանդանոցը ըլլալ, «Գանթին Մա»էն խնդրեցի որպէս զի ամսուն 26ի առտուն ժամը 1ին մօրաքրոջս դրանը առջեւ իր կառքով ինծի սպասէ, որով կը յուսայի ժամը հինգի կամ վեցի առենները տուն հասնիլ:

Քանի մը օր վերջը «Գանթին Մա»էն իմացայ որ ամէն բան կարգադրուած է եւ գործակալ մը որոշուած գիշերը մեզի պիտի սպասէ: Ըսաւ նաեւ որ երեք տանիքով աւերակ տուն մը կայ որ կը գտնուի Լոֆէմի ճամբուն վրայ ամայի վայր մը, ծառերու կոճղերուն ետեւ, Բուլըրսի տասներորդ քիլոմեթր նշանաքարէն 500 եարտա անդին:

Այս տունին մէջ մեծ օջախ մը որ կ'առաջնորդէ գաղտնի սենեակ մը, որ երբեմն սահմանը անցնող երիտասարդներուն իբրեւ հանգստավայր ծառայած է:

Երկու զինուորներուն ազդարարեցի որ ամսուն 25ի իրիկունը, մայրամուտին, դուրս ելլեն հիւանդանոցէն: Տեղացի պահակներու խցիկին մէկ անկիւնին մէջ անոնք պիտի գտնէին երկու ծրար քաղաքային հագուստ եւ ջահ մը: Ժամը 5ին քաղաքային պաշտօնէութեան դուրս ելած միջոցին, իրենք ալ — եթէ թէ ոչինչ պատահած ըլլար, անոնց հետ դուռնէն դուրս պիտի գային:

Իսկ ես սեւ, կոշտ վերարկու մը հագած եւ գլխուս ալ գեղջուկ կիներու նման թաշկինակ մը կապած՝ նեղ փողոցին բերանը, ստուերին մէջ սպասեցի, մինչեւ որ քաղաքային պաշտօնեաներու խումբը հիւանդանոցի մեծ դուռնէն դուրս ելաւ: Տեսայ որ երկու Անգլիացիները դուրս գալով սկսան իրենց շուրջը նայիլ: Ֆլամանցի գործաւորներու կը նմանէին անոնք: Ինչ որ ալ ըլլային, յաջողած էին հիւանդանոցի դուռները իրենց ետեւը ձգել:

Ցեռոյ քայլերս արագացնելով Թուրթրոտի կողմը ծռեցայ, դէպ ի երեք տանիքով ամայի տունը. որովհետեւ առաջին անգամ ես հոն ըլլալ կ'ուզէի:

Ձախ տանիքին տակի փոքրիկ դուռը բաւական դիւրութեամբ բացուեցաւ: Ջահս վառեցի, ինքզինքս մալի ու ընդարձակ սենեակի մը մէջ գտայ, որուն տախտակամածին մէկ մասը եւ պատերուն գերանները փտած՝ վար թափած էին:

«Գանթին Մա»ի հրահանգներուն հետեւելով, աջ կողմի դարանը սկըսայ բանալ որ եւ բացուեցաւ ժանգոտած ծխնիներու ճռինչով մը: Ներքնամասը բաւական մեծ էր: Անկէց ծըռելով ներս մտայ եւ յառաջանալով, դիմացիս պատը ուժով մը հրեցի որ կիսով չափ բացուեցաւ: Ջահը ձեռքս շարունակեցի հրել մինչեւ որ պատը ամբողջութեամբ տախտակամածին վրայ զուգահեռական կերպով վար ինկաւ: Այս պատը ապահովաբար կեդրոնէն առանցքի մը վրայ կը դառնար:

Ներսը դիտելով նշմարեցի բաւական կոկիկ սենեակ մը, խառնով ծածկուած:

Այս կեղծ պատը կարծր կաղնիի երկարաձեւ զանգուած մըն էր:

Դէպ ի ետ, խարխուլ սենեակը վերադարձայ եւ տախտակապատ պատուհաններու բացուածքէն դուրսի մթութիւնը դիտեցի: Ժամը 5.35ին երկու ստուերներ եկան կեցան ու կողմնակի դրան ճռինչը իմացայ. յետոյ ոտնաձայներ սենեակին մէջ:

Դողացող ձայն մը մրմնջեց.

— Ո՞վ կայ հոս:

— Ես եմ, ըսի:

— Գոհութիւն Աստուծոյ, ըսաւ զինուորը հառաչելով:

— Վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ, քո՛յր:

— Ինծի հետեւեցէք, ըսի: Եւ ջահս վառելով դարակէն ներս մտանք:

Ծռնչող տախտակամածին վրայէն լռութեամբ ինծի հետեւեցաւ եւ վայրկեան մը յետոյ գաղտնի սենեակին խոտէ անկողնին վրայ նստանք: Դրան փականքները դարձեալ տեղաւորելով գոցեցի, որպէս զի դուրսէն հրուելով չբացուի:

Վերարկուիս ներսի մեծ գրպանէն — զոր մասնաւորաբար կարած էի, — հանեցի երեք շիշ գարեջուր, հաց, այծի պանիր, երկու ծխամորճ եւ քիչ մը ծխախոտ: Ժամացոյցիս նայելով ըսի անոնց որ ճամբան շարունակելու համար դեռ քառասուն վայրկեան ունէին:

— Քոյր, ես քիչ մը պիտի քնանամ, ըսաւ տասնապետ Թիմ՛ինս: Եւ երկուքն ալ քնացան:

Ես ալ մրափած պէտք է ըլլայի, որովհետեւ շուրջիս ձայներէն արթնցայ: Գերմանական ձայներ էին: Երկու զինուորները ցնցեցի եւ երեքս մէկ նստած անձկութեամբ մտիկ ըրինք: Ձայները դադրեցան յամրաբար:

Թիմինս դարանի դրած ծխնիները բացաւ. պոռչտուքի եւ հայհոյանքի ձայներ լսեցի: Թիմինս շնչասպառ ու խելագար ետ՝ մեզ մօտ եկաւ վազելով:

— Երկու Գերմանացիներ սենեակին մէջ ապաստանած են, ուղղակի վրանին ինկայ, ըսաւ դրած ծխնիները տեղաւորելով:

Դարանին մէջ մէկը կը հայհոյէր եւ պատին կը զարնէր. ապա յաջորդեցին երկու խլացուցիչ պայթիւններ:

— Տէր Աստուած, զէնք կ'արձակեն. ծուղակին ինկած ենք. այլ եւս ոչ մէկ յոյս, ըսաւ Ուիլեըմ, տախտակամածին վրայ նստելով եւ գլխս ալ հետը միասին քաշելով:

Թիմինս անկիւն մը կծկուած էր: Դուրսէն պատի ճեղքերէն ներս գնդակ կը տեղար:

Թարգմ. *Ա. ՀԱՐԲԻԼԵԱՆ*

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 26 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932

26 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2045

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱԹԻԼՆԵՐՈՎ ԲԱՑԻՆ, ԿԱԹԻԼՆԵՐ Կ'ՈՒԶԵՆ

Կոչե՜ր, կոչե՜ր, — պահելու համար ինչ որ ունինք: Ինչ որ նպատակի մը կը ծառայէ:

Ահաւասիկ նոր աղաղակ մը, — Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան կարճ այլ խռովիչ յայտարարութիւնը: (Տես Բ. էջ):

Դեռ անցեալ տարի էր որ տօնուեցաւ այս Ընկերութեան յիսնամեակը, ընդհանուր խանդավառութեան մէջ:

Կը թուի թէ տօնակատարութեանց նիւթական արդիւնքը չէ համապատասխանած պահանջին: Ապացոյց՝ այս կոչը:

— «Համաշխարհային տնտեսական տագնապը ցնցած է Դպրոցասէրը»:

Չենք զարմանար: Պիտի զարմանայինք, եթէ հակառակը պատահէր:

Ո՞ր հանրային հաստատութիւնը, նոյն իսկ ո՞ր անհատը չէ ցնցուած տիրող տագնապէն, որպէս զի Դպրոցասէրը բացառութիւն կազմէր:

Մանաւանդ որ, չունի հաստատուն եկամուտ: Իր միակ աղբիւրն է «ազգասիրական զգացումը»:

Եւ ահա, պարզելով իր գործն ու կացութիւնը, Դպրոցասէրը նորէն կը դիմէ այդ աղբիւրին, — Հայ Հասարակութեան:

Չափազանց համեստ է իր պահանջը: Մատչելի՝ բոլորին:

Ո եւ է Հայ, որքան ալ ազդուած ըլլայ օրուան տագնապէն, ինքն իրեն թոյլ պիտի տա՞յ անճրկիլ սա երկու խնդրանքներուն առջեւ.—

1. Սարքուած է վիճակահանութիւն մը հինգ ֆրանքնոց տոմսերով, որոնց հարիւրին տասը պիտի շահին ընտիր պարգեւներ:

Ամէն Հայ պարտաւոր է գնել անոնցմէ:

2. Հաստատուած է բաժանորդագրութիւն մը ամսական փոքրիկ վճարումներով, նուազագոյն հինգ ֆրանք: Դպրոցասէրը կը խնդրէ որ ամէն Հայ բաժանորդագրուի եւ իր ամսական փոքրիկ լուման բերէ ու ապահովէ գոյութիւնը այս նուիրական յարկին:

Կաթիլներով ստեղծուեցաւ այս հաստատութիւնը, 53 տարի առաջ: Կաթիլ քրտինքի եւ կաթիլ դրամի:

Քրտինքը միշտ կը հոսի, վաղուց ուժասպառ անդամուհիներու ճակտէն: Իսկ դրա՞մը...

Դրամն ալ հոսած է ամբողջ յիսուն տարի: Այսպէս կամ այնպէս: Պոլսէն մինչեւ Սելանիկ, յետոյ Մարսէյլ ու մինչեւ Փարիզ:

Եւ պէտք է հոսի նորէն: Հոգ չէ, կաթիլ – կաթիլ, բայց սրտաբուխ:

Տուն չի քանդուիր հինգ ֆրանքնոց տոմս մը գնելով, կամ ամսական հինգ – տասը ֆրանք բաժնեգին վճարելով:

Բայց գործեր կը քանդուին, եթէ արձագանգ չգտնէ այս կոչը: Եթէ կարդանք ու անցնինք իբրեւ սովորական լուր մը:

Ամէնքս ալ դիտողութիւններ ունինք Դպրոցասէրի ղեկավարութեան մասին: Այս թերթը մէկն է անոր բարեացակամ քննադատներէն:

Բայց, ո՛ր եւ է դիտողութիւն կամ դիրք՝ իրաւունք չի տար բախտին ձգելու հաստատութիւն մը, որ կը տեւէ 53 տարիէ ի վեր, մէջտեղ դնելով շօշափելի գործեր:

Պահենք մեր գնահատման եւ քննադատութեան իրաւունքը, բայց թոյլ չտանք որ Դպրոցասէրը իյնայ նիւթական հոգերու ծանրութեան տակ:

Հայ կնոջ ձեռակերտն է Դպրոցասէրը:

Մինչ կէս ճամբան մնացին այրերու կողմէ հիմնուած այնքան Միութիւններ, այս հաստատութիւնը դիմացաւ բազմազան փոթորիկներու:

Արդէն իսկ 700 որբուհիներ խնամած է վերջին ութ տարիներու ընթացքին, օտար հողի վրայ: Իսկ այսօր կը պատսպարէ ու կը կրթէ երկու հարիւր աղջիկներ: Միեւնոյն ատեն մանկապարտէզներ բանալով կամ վարժուհիներ տրամադրելով:

Եթէ ափ մը կիներ եւ օրիորդներ կամքի խնդիր դարձուցեր են Դպրոցասէրին յարատեւ պահպանումն ու զարգացումը, կը նշանակէ թէ երկու անգամ աւելի պարտականութիւն կ'իյնայ մեր վրայ:

Մանաւանդ հիմա, երբ այնքան բազմազան են պահանջները, եւ այնքան դժուար՝ ո՛ր եւ է կազմակերպութեան պահպանումը:

Տարբեր պարագաներու մէջ ալ, աններելի պիտի ըլլար ո՛ր եւ է անհոգութիւն՝ այս հաստատութեան հանդէպ:

Իսկ այսօր, երբ սուր տագնապի մը ձայնը կը լսենք, քրէական յանցանք է անկէ մը քաշուիլ:

Միայն համեստ անդամավճարներով կարելի է փարատել Դպրոցասէրին տագնապը:

Վաթսուն հազար ժողովուրդ կը հաշուենք Ֆրանսայի մէջ: Այս բազմութեան հարիւրին քանի՞ն կապուած է հանրային հոգերու:

Ամէնէն յոռետես հաշիւով, հազար հոգի հրաշք պիտի գործէին, եթէ ամսական հինգ – տասը ֆրանքի յանձնառութեան մը տակ մտնէին Դպրոցասէրին համար:

Նոյն իսկ միայն Փարիզը կրնար ստանձնել այդ պարտականութիւնը:

Խօսք չունինք ունեւորներու մասին, որոնց լեզուն աւելի լաւ կը հասկնան Դպրոցասէրի վարիչները:

Մեր կոչը ժողովուրդին է, — այն զանգուածին որ կուտայ առանց արար – աշխարհին ծանուցանելու: Կաթիլ – կաթիլ, բայց միշտ հոսուն:

Չենք գիտեր ի՛նչպէս կազմակերպած են բաժանորդագրութիւնը:

Բայց, վստահ ենք թէ բաժնետոմսերը դիւրութեամբ կը լեցուին, երբ Դպրոցասէրի սանուհիները դիմում կատարեն թաղէ թաղ, առանց վհատելու: **Շ.**

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐԷ՞Ն ԿՌՈՒԱԽՆՁՈՐ

Տեղական թերթէ մը կ'իմանամ թէ՝ Վալանսի մէջ ալ տրամադիր են հանգանակութիւն կատարելու, Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան համար:

« Բայց, նախ քան այդ պիտի առաջարկուի յանձնախումբին որ իր կարգին դիմէ Հայաստանի կառավարութեան, որպէս զի Զօր. Անդրանիկի աճիւնը Հայաստան փոխադրուի եւ այս հանգանակուած դրամով Հայրենիքի հողին վրայ շինուի յուշարձանը: Նոյն իսկ եղան Միութիւններ որ յայտարարեցին թէ այս ուղղութեամբ եթէ դիմում ըլլայ եւ յուշարձանը Հայաստանի մէջ չշինուի, իրենք չպիտի մասնակցին ո եւ է միջոցաւ այս գործին»: (Ապագայ, 23 Նոյ.):

Ինչպէս կ'երեւայ, այս մարդիկը ջաղացքէն կուգան:

Երբ Անդրանիկը մեռաւ, ամէնուն փափաքն էր որ մարմինը Հայաստան փոխադրուի:

Այդ իմաստով դիմումներ ալ եղան մինչեւ Երեւան:

Երբ հերոսին մարմինը Փարիզ փոխադրուեցաւ, տակաւին հաւատացողներ կային թէ «բարեխնամ կառավարութիւնը» ընդառաջ պիտի երթայ:

Մինչդեռ, Երեւան ոչ իսկ հերոսին սուրը, հրացանը, շքանշանները եւ համազգեստը ընդունեց, իբրեւ թանգարանի զարդ:

Այդ բոլորը կը մնան այսօր Փարիզ, Բարեգործականի գրասենեակը:

Ուրեմն, Երեւանի մերժումին վրայ էր որ Անդրանիկ թաղուեցաւ Փէռ – Լաշէզ: Օտար հողի եւ օտարոտի շրջապատի մէջ:

Երբ մարդիկ ոչ իսկ հերոսին աճիւնը կ'ընդունին, ի՞նչպէս կարելի է յուսալ որ հաւանին... յուշարձան կանգնելու:

Մանաւանդ որ, Անդրանիկն ալ, Երեւանի եւ Մոսկուայի աչքին, մաս կը կազմէ «բուրժուա – նացիոնալիստ», «ավանտուրիստ» հոսանքին:

Արթնցէ՛ք, բարի մարդիկ: Ամէն ճամբայ Հռոմ չի տանիր:

Իսկ մեր շատ մը քաղձանքները՝ դէպ ի Երեւան, ոչ թէ ճամբայ կը բանան, այլ եղածն ալ կը փակեն...

ՎԱՀԷ

ՏԱԳՆԱՊԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Յունաստանի ներքին նախարարը հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն կը սահմանափակուի անհատական ինքնաշարժներու երթեւեկը: Կարգադրուած է որ մէկ օր զոյգ թիւ կրող ինքնաշարժները բանին, մէկ օր ալ անզոյգ թիւ ունեցողները, եւ այսպէս փոխն ի փոխ, որպէս զի պէնզինի խնայողութիւն ըլլայ:

⁂ Դատական որոշումով լուծուեցան Վոլոյի բոլոր կարմիր սէնտիքաները եւ բանուորական միութիւնը: Լուծուած սէնտիքաներուն մէջ կը գտնուի ծխախոտի բանուորներու Միութիւնը, որ գոյութիւն ունի 1899էն ի վեր:

Սելանիկի մէջ ոստիկանութիւնը կոխելով հրէական «Ավանթի» համայնավար թերթին խմբագրատունը, խուզարկութիւններ կատարեց: Աթէնքի Ավերով բանտին մէջ քաղաքական յանցաւորները որոշեցին ծոմ պահել:

ՏՐՈՑԿԻ ՔՈՓԷՆՀԱԿԻ ՄԷՋ

Տրոցկի բշնամական ցոյցերու հանդիպեցաւ Քոփէնհակի կայարանին մէջ: Ցուցարարները կը սուլէին եւ հայհոյէին կ'արձակէին: Ոստիկանութիւնը հսկողութեամբ առաջնորդեց տուն մը, որուն հասցէն գաղտնի կը պահուի: Պետական անթելի ընկերութիւնը մերժեց ձայնարձակներ (հօ – փարլէօր) հաստատել Տրոցկիի դասախօսութեան համար:

Նախկին գործավարը Շուէտ եւ Նորվեկիա եւս պիտի երթայ, եթէ արտօնեն:

—..—

ԵԳԻՊՏ. ՔՐԷՏԻ ՖՈՆՍԻԷԻ 50,000 ֆրանքին մեծ պարգեւը շահած են հետեւեալ թիւերը.— 1886ի արժեթուղթերէն թիւ 295,525.— 1903ի արժեթուղթերէն թիւ 555,297. — 1911ի արժեթուղթերէն թիւ 112,339:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞նչ կ'ըսէ Սուրիոյ մարզպանը

«Թան»ի թղթակիցը Աղեքսանդրիոյ մէջ հանդիպելով Սուրիոյ մարզպան Պ. Փոնսոյի, կարգ մը տեղեկութիւններ քաղած է:

Համաձայն մարզպանին յայտարարութեանց, անցեալ ամսուան ընթացքին հոգատար իշխանութեան գլխաւոր գործն եղած է հաստատել բաւական հաստատուն եւ ներկայացուցչական կառավարութիւն մը, վստահութեամբ կազմելու համար Դամասկոսի խորհրդարանը, որուն հետ պիտի կատարուին ֆրանքեւսուրիական դաշնագրի բանակցութիւնները: Այս աշխատանքը թէեւ ուշացաւ, բայց վերջ ի վերջոյ բարեյաջող ելքի մը յանգեցաւ շնորհիւ մարզպանին միջամտութեան եւ հեղինակութեան: Այժմ կացութիւնը հաւասարակշռուած ըլլալով, կարելի է բանակցութեանց սկսիլ, դաշնագիր մը կնքելու համար նման Իրաքի դաշնագրին եւ Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումներուն:

Պ. Փոնսօ ժընեւ գացած է, հոգատարութեան 1931 — 32 շրջանի տեղեկագիրը ներկայացնելու համար եւ գործը աւարտելէ անմիջապէս վերջը Դամասկոս պիտի դառնայ:

Հինտէնպուրկ ճամբեց Հիթլէրը

Հինտէնպուրկ ալ իր կարգին մերժեց Հիթլէրի առաջարկները, քաղաքավարութեամբ ճամբելով զայն: Խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին, գտնելու համար թեկնածու մը որ թէ՛ Հինտէնպուրկը գոհացնէ եւ թէ խորհրդարանը: Կ'ըսուի թէ նորէն Ֆոն Փափէնի պիտի յանձնուի նոր դահլիճին կազմութիւնը:

⁂ Հիթլէր իր վերջին նամակով կ'առաջարկէր առանց վերապահութեան եւ առանց խորհրդարանի մեծամասնութիւնն ապահովելու լիազօրութիւն տալ իրեն, կազմելու նոր դահլիճը: Հինտէնպուրկ չէր կրնար ստանձնել այդքան ծանր պատասխանատուութիւն մը, լիազօրութիւն տալով կուսակցութեան մը որ միշտ անհաշտ եղած է: Կասկած չկայ որ եթէ տեղի տար, Հիթլէր դիկտատորութիւն պիտի հաստատէր, տէր դառնալով կացութեան եւ սաստկացնելով ներքին խռովութիւնները:

Հինտէնպուրկ խորհրդակցութեան հրաւիրած է նաեւ գերապայծառ Քաասը: Իր նպատակն է կազմել տալ դահլիճ մը որուն կարենայ հանդուրժել խորհրդարանը, քանի որ յոյս չկայ մեծամասնութիւն ապահովելու:

⁂ Հիթլէրականները կատղած են Հինտէնպուրկի դէմ եւ անոր կաշկանդումներուն կը վերագրեն իրենց պետին ձախողանքը: Արդէն իսկ լայն անջրպետ մը բացուած է ծերունի նախագահին եւ Հիթլէրի կուսակցութեան միջեւ, որ կը ներկայացնէ 12 միլիոն ձայն: Իբրեւ հետեւանք այս դառնութեան, Հիթլէրականները կը պատրաստուին բուռն պայքար մղել թէ նախագահին եւ թէ գալիք դահլիճին դէմ:

Եւրոպա եւ Ամերիկա դէմ դիմաց

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՊԱՐՏՔԵՐՈՒ ՎՃԻՆ ԱՌԹԻՒ

Օրուան հրատապ խնդիրն է պատերազմական պարտքերու յետաձգման մերժումը, որ դառն տպաւորութիւն գործեց ամբողջ Եւրոպայի մէջ:

Ամերիկայի ժխտական պատասխանը չափազանց երկար է եւ այս միջոցին կ'ուսումնասիրուի անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութեանց կողմէ: Մերժման գլխաւոր պատճառներն են.— 1. Ամերիկա երբեք իրարու հետ չէ կապած պատերազմական պարտքերն ու հատուցումները:— 2. Մէյըն–Պէտանժէ համաձայնութիւնները կնքուեցան նկատի առնելով Ֆրանսայի վճարելու կարողութիւնը.— 3. Ամերիկա միշտ պնդած է թէ պարտքերու կարգադրութիւնը պէտք է ըլլայ անջատ եւ անկախ.— 4. Ամերիկացի հարկատուն չի կրնար տուժել անգլիացի կամ Ֆրանսացի հարկատուին համար.— 5. Ամերիկայի հանրային կարծիքը սերտօրէն իրարու կապած է պարտքերու եւ զինաթափութեան խնդիրը:

⁂ Ազելով իր լռութիւնը, առջի օր պարտքերու մասին արտայայտուեցաւ նաեւ նորընտիր նախագահը: Պ. Րուզվէլթ 1. Երբեք չընդունիր հաւաքաբար բանակցիլ պարտքերու մասին: Հետեւաբար, յոյս չկայ որ միջազգային լայն ժողովի մը մէջ քննուի այս խնդիրը: 2. Պատերազմական պարտքերը ո եւ է կապ չունին այն վճարումներուն հետ զորս Գերմանիա պէտք է ընէ իբրեւ հատուցում.— 3. Պարտատէր պետութիւնները կրնան ամէն անգամ ամերիկեան կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրել իրենց կացութեան մասին եւ պահանջատէրը պարտաւոր է միշտ ուշադիր եւ բարեացակամ քննութեան առնել մատնանշուած խրողութիւնները: Ուրեմն, նորէն յոյս չկայ ընդհանուր խորհրդակցութեամբ վերաքննութիւն կատարելու, այլ բանակցութիւնները տեղի պիտի ունենան կառավարութենէ կառավարութիւն:

⁂ Անգլիական կառավարութիւնը մասնագէտներու ժողով մը կազմեց, որ երկրորդ ծանուցագիր մը պիտի խմբագրէ, բացատրելով թէ ինչ անպատեհութիւններ պիտի ծագին, եթէ անպատճառ կատարուի դեկտ. 15ի վճարումը: Անգլիական ոսկին ազդուած է արդէն, Մ. Նահանգներու ժխտական պատասխանին վրայ:

«Աէրոփոսթալ»ի խնդիրը Երեսփ. ժողովին մէջ

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՆԻՍՏ ԵՒ ԲՈՒՌՆ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ

Հետզհետէ մեծ համեմատութիւններ կը ստանայ Ֆրանսայի օդանաւային նախարարութեան մէկ ճիւղին՝ «Աէրոփոսթալ»ի մէջ երեւան հանուած զայթակղութիւնը:

Երեսփ. ժողովի առջի օրուան նիստին մէջ, ընկերվարականները բուռն ամբաստանութիւններ ըրին, մեղադրելով օդանաւային նախարար Պ. Փէնլըվէն եւ նախկին նախարար Պ. Ֆլանտէնը:

Նիստը շարունակուեցաւ ամբողջ գիշերը: Պ. Փէնլըվէ իր պաշտպանողականը խօսած ատեն, տկարութիւն մը զգալով, ստիպուեցաւ կէս ձգել: Բժիշկները բացարձակ հանգիստ պատուիրեցին: Իսկ Պ. Ֆլանտէն ինքզինքը պաշտպանելով հանդերձ, խոստովանեցաւ թէ իրաւագէտ փաստաբանն էր ակնարկուած երկու ընկերութեանց եւ տարեկան 35000ական ֆր. վարձք ստացած է: (Ընկերվարականները կը մեղադրեն թէ այս պաշտօնը շարունակած է նախարար եղած ատենն ալ): Այս առթիւ մէջտեղ հանուեցաւ գաղտնի փաստաթուղթ մը: Ցարաճուն աղմուկը եւ փոխադարձ վարկաբեկումները այնքան սաստկացան որ նախագահը ստիպուեցաւ ընդհատել նիստը:

Առտուան դէմ, կառավարութիւնը վստահութեան քուէ ստացաւ 18ի դէմ 485 ձայնով:

ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ ՓՈՂՈՑԸ ՄՆԱՑԱԾ

Սելանիկէն կը գրեն.—

Նոյ. 11ին կէս օրէ առաջ ժամը 9ին, 30ի չափ ձիաւոր ու հետեւակ ոստիկաններ գացին Պէշ Չինարի գաղթակայանը եւ իմացուցին թէ պիտի փլցնեն տաղաւարները:

Ոստիկաններուն կ'ընկերանային բահ ու բրիչ ունեցող խումբ մը բանուորներ, որոնք անմիջապէս սկսան փլցնել, հակառակ գաղթականներուն բողոքին: Կէս ժամ յետոյ հեռացան, տասնեակ մը տաղաւարներ աւերելէ վերջ, եւ յայտնելէ յետոյ թէ քանի մը օրէն կրկին պիտի գան, որով գաղթականները պէտք է իրենց գլխուն ճարը նային ու բնակարան գտնեն:

Գաղթակայանի բնակչութիւնը յուզման մէջ է: Թէեւ տրուած պայմանաժամը լրացած է, բայց իրենք յարմար վայր չեն գտած դեռ: Բոլորն ալ շուարած են ու չեն գիտեր թէ ի՛նչ պիտի ընեն: Ցուրտերը սկսած են, շատերը գործ չունին...:

Պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ Առաջնորդարան, խնդրելով որ ճար մը գտնուի:

ԻՐԱՔԻ ՔԱՐԻՒՂՆ ՈՒ ԼԻԲԱՆԱՆ

Ըստ պաղեստինեան մամուլին, Իրաքի Քարիւղի Ընկերութիւնը, յառաջիկայ գարնան վերջերը պիտի շինէ 20 մեծ մթերանոցներ, ընդունելու համար Իրաքէն բերուած հում քարիւղը:

Այս մթերանոցներու շինութեան ծախքը մէկ միլիոն պաղեստինեան ոսկի գնահատած են:

Ըստ նոյն աղբիւրին, անգլեւպարսկական ուրիշ ընկերութիւն մը Պաղտատի, Երուսաղէմի եւ Ամմանի կառավարութիւններուն դիմած է, Իրաքի Քարիւղի Ընկերութեան խողովակի կողքին Քէրքուքէն մինչեւ Հայֆա ուրիշ մըն ալ հաստատելու համար:

Նոր ընկերութեան ներկայացուցած պայմանները աւելի նպաստաւոր են: Ասիկա կ'առաջարկէ, ի միջի այլոց, շինել երկրորդ երկաթուղի մը այն պահուն երբ Իրաք փէթրոլէումի գիծը չքաւէ փոխադրելու երկու ընկերութիւններուն ապրանքները:

Լիբանանի տնտեսական շրջանակները կը յայտնեն որ եթէ նման առաջարկ մը ըլլայ Լիբանանի կառավարութեան, պէտք է անմիջապէս ընդունի, որովհետեւ որքան մեծ ըլլայ մրցակցութիւնը, այնքան աւելի շատ պիտի օգտուի երկիրը:

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՀՐԱՊՈՒՐԷ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՆ

Տասնըչորս պուլկար օրագրողներ այս միջոցին պտոյտ մը կը կատարեն Իտալիոյ մէջ, նախաձեռնութեամբ Իտալիոյ արտաքին գործերու նախարարութեան: Հիւրերը ամէն քաղաքի մէջ կ'այցելեն օրուան իշխանութեան շինած գործարանները ու աչքէ կ'անցընեն ուրիշ գործեր:

Միւս կողմէ, փաշական երեսփոխան Կրէյ, որ լիազօրն է արտասահմանի փաշականներուն, վերջերս քարոզչական պտոյտ մը կատարեց Պուլկարիոյ մէջ, այցելելով բոլոր իտալական գաղութները: Այս առթիւ աչքէ անցուց խոշոր ջրմուղ մը որուն շինութիւնը կը վարեն իտալացի մասնագէտներ եւ որ Ռիլայի անտառէն, 1500 մեդր բարձրութենէ մը կ'իջնէ Սոֆիա: Լիազօրը բանախօսեց Սոֆիայի մէջ, փառաբանելով փաշական վարչաձեւը: Բանախօսութեան ներկայ էին դեսպաններ եւ նախարարներ:

Մուսոլինի որոշած է հետզհետէ աւելի զարկ տալ իտալական մշակոյթին՝ Պուլկարիոյ մէջ, ուր արդէն կը գտնուին կարգ մը տարրական դպրոցներ, ճեմարաններ եւ լիսէներ: Շատ մը երկրորդական վարժարաններու մէջ իտալերէնի ուսուցումը նոյնքան դիւրութեամբ կը տրուի որքան ֆրանսերէնի: Իտալացի ուսուցիչներ ղրկուած են Վառնա, Ֆիլիպէ, Եամպոլ, Պուրկազ, Ռուսճուք եւն.: Կը խորհուի նաեւ իտալական գրականութեան ամպիոն մը հաստատել Սոֆիայի համալսարանին մէջ:

"ՀԱՅՐԵՆԻՔ"ի "ՔԷՄՊԷՅՆ"ը

—)(o)(—

Համաշխարհային ճգնաժամի այս օրերուն, երբ հայ մամուլի բազմաթիւ օրգաններ ճշմարիտ տագնապի մը մատնուած են, «Հայրենիք» ամսագիրը կը բոլորէ իր փառաւոր տասնամեակը եւ այսօր անգամ մը եւս դիմելով իր հազարաւոր ընթերցողներուն, կ'ուզէ շեշտել, որ իր գոյութիւնը՝ դարձած է այլեւս կենսական անհրաժեշտութիւն գաղթաշխարհի համար:

Տասը տարիէ ի վեր հայ ընթերցող բազմութիւնը այնքան է ընտելացեր այդ հանդէսին, որ հայկական մամուլը առանց անոր կը թուի գրեթէ աներեւակայելի:

Երեւոյթ մըն է այդ պարբերականը մեր կեանքի մէջ: Ոչ միայն գաղթային, այլ ամբողջ հայ գրական հրապարակի վրայ: Երբ կը մտաբերէք մեր բազմաթիւ հանդէսներու դժուարին ծնունդն ու դիւրին անհետացումը կարճատեւ ու աղքատիկ գոյութենէ ետք — Հիւսիսափայլ, Կռունկ, Մասեաց Աղաւնի, Փունջ, Փորձ, Մուրճ, Նոր կեանք, Նոր հոսանք, Լումայ, Գործ, Ոստան եւայլն եւայլն — երբ կը յիշէք այն յուսահատ եւ ապարդիւն ճիգերը, զորս կ'ընէր դժբախտ Արասխանեան իր «Մուրճ»ը ապրեցնելու համար հայկական մշակոյթի առաջնակարգ կեդրոն — Թիֆլիսի մէջ, խորունկ սփոփանքով կ'անդրադառնաք «Հայրենիք» ամսագրին, որ կարճատեւ երկունքէ յետոյ ծնաւ ու արագօրէն հարթեց իր ճամբան, հետզհետէ մեծցնելով իր ծաւալը, հրատարակուելով աննախընթաց, ամերիկեան կանոնաւորութեամբ, որդեգրելով հօնօրարի, վարձատրութեան սկզբունքը, նուաճելով բաժանորդներու չտեսնուած քանակ մը եւ վաստկելով լայն ժողովրդականութիւն:

Ամէն ներբողէ վեր են, անշուշտ, խմբագրին, մեր ընկեր Դարբինեանի անդուլ ու անձնուէր ճիգերը, որ առաջնակարգ տեղ ունին ամսագրի այդ սրարշաւ վերելքի պատճառներուն մէջ: Կայ եւ միւս գլխաւոր մղիչը այդ յաղթական յառաջխաղացութեան,— պարագայ մը՝ որ կը լեցնէ իւրաքանչիւր Հայու սիրտը օրինաւոր հպարտութեամբ— այն՝ որ «Փունջ»երու, «Փորձ»երու եւ «Մուրճ»երու օրերէն ի վեր անհունապէս յառաջդիմեր, աճեր է հայ ժողովուրդի եւ մանաւանդ արեւմտահայ գանգուածի մէջ հայրենի գրականութեան պահանջը, աճեր է հայ մարդու ընթերցասիրութիւնը եւ հայերէն գիրք, թերթ ու հանդէս ունենալու տենչը:

Ասոր մէկ այլ ապացոյցն է արտակարգ յաջողութիւնը «Յառաջ»ի ու «Յուսաբեր»ի, որ արդէն ամուր խարիսխ ձգեր են մեր գանգուածի սիրտերուն մէջ, շնորհիւ բեղուն ջանքերուն իրենց երիտասարդ վարիչներուն, որոնք մեծագոյն յոյսերէն են հայկական հրապարակագրութեան:

Հայ ընթերցող հասարակութիւնը այժմ եւս, լիայոյս ենք, սիրով պիտի ձայնակցի «Հայրենիք»ի քէմփէյնին: Որքա՜ն մեծ է չիտակ, անկաշառ մամուլի դերը, մանաւանդ այս խառնակ ժամանակներուն, երբ մեր գրական ու հանրային բարքերը գահավէժ անկումի մէջ են: Որքա՜ն մեծ է տպագրական մաքուր խօսքի պահանջը մասնաւորապէս մեր Դաշնակցական գաղութին համար, որ կոչուած է բիւրաւոր խոչ ու խութերու մէջէն յառաջ տանիլ հայութեան արդար դատը, մաքառելով ոչ միայն հզօր թշնամիներու, այլ եւ ներքին բազմապիսի «թայֆա»ներու դէմ — մէկը միւսէն անհաշտ ու կործանարար — «թայֆա»ներ՝ որ ճակատագրական նզովքի մը պէս երեւան կուգան պարբերաբար մեր չարչրկուած ու դաւամոլ յոյզին մէջ..

Մեր շարքերը պարտաւոր են շարունակել իրենց աջակցութիւնը «Հայրենիք» ամսագրին, եւ ընդհանրապէս կուսակցական մամուլին: Դժնդակ փորձութեան օրեր են, գիտեմ: Անլուր տագնապը եւ ընդհանուր անապահովութիւնը չեն տրամադրեր առհասարակ գաղափարականութեան ու զոհողութեան: Սրտցաւ մարդիկ, այնուամենայնիւ, չեն կարող փոքրոգութեամբ ականջ խցկել պարտականութեան ձայնին առջեւ, այլ — անգամ հանեւ իրենց վաստակով — պէտք է ձգտին ամէն տեղ հասնիլ, գոհացում տալ ամէնէն հրատապ պահանջներուն... ապրեցնե՛լ մեր մամուլը, պահպանել մեր ամէնէն ճոխ ու ծաւալուն հանդէսը իր արժանաւոր բարձրութեան վրայ:

Մ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

ԺԴ.

ԿԱՐԳԸ ԵԿԱՒ ՆԵՐՔԻՆ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐՈՒՆ. — Մ. ՔԷՄԱԼ ՄԻԱՀԵԾԱՆ ՏԷՐ. — ԿԱԽԱՂԱՆԸ ԿԸ ԳՈՐԾԷ. — «Ե՛Ս ԵՄ ԹՈՒՐՔԻԱՆ». — ԳԱՂՏՆԻ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ. — Մ. ՔԷՄԱԼԸ ՕԴԸ ՀԱՆԵԼՈՒ ԾՐԱԳԻՐ. — Ի՛ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՍՏՈՐԱԳՐԷՐ ՄԱՀԱՎՃԻՌՆԵՐԸ...

Մ. Քէմալ պատրաստ է հիմա վրէժ լուծելու իր հակառակորդներէն: Ամէն ընդդիմութիւն՝ քաղաքական կեանքի մէջ կամ անկէ դուրս, անհատական խնդիր մըն է իրեն համար. պիտի պատժէ բոլորը անխտիր:

Եւ օրին մէկը Մ. Քէմալ բացառիկ նիստի կը հրաւիրէ Ազգային ժողովը: Շատ լաւ գիտէ երեսփոխաններուն ազդելու եղանակը: Խռպոտ է իր ձայնը ընդհանրապէս, բայց աւելի յստակ էր այդ օրը: Այնքան լաւ ճանչցած է ժողովին մէջ քնացող էֆէնտիները որ, իր ուզած կողմը կրնայ քաշել զանոնք: Կոչում կ'ընէ անոնց հայրենասիրութեան ու կը բացատրէ անոնց ընդդիմադիրները՝ հայրենիքի դաւաճանները, պատժելու անհրաժեշտութիւնը:

— «Գապուլ», կը պոռան երեսփոխանները միաբերան:

Մ. Քէմալ փաստեր ունի իր ձեռքին մէջ:

— Ահաւասիկ (ցոյց կուտայ ազգ. ժողովին) նամակ մը ուղղուած Շէյխ Սայիտին՝ Քեազիմ Գարա Պէքիրէն: Սովորական նամակ մը անշուշտ բայց ի՞նչ ապացոյց ունիք, էֆէնտինե՛ր, որ ուրիշ թղթակցութիւն գոյութիւն չէ ունեցած Թուրք զօրավարին եւ քիւրտ ապստամբին միջեւ: Մի՛ մոռնաք, էֆէնտինե՛ր, որ քրտական ապստամբութենէն հազիւ երկու շաբաթ առաջ, Ալի Ֆուատ եւ Գարա Պէքիր հրաժարեցան իրենց զօրաբանակներու հրամանատարութենէն եւ Րէուֆի ղեկավարութեամբ սկսան յարձակիլ կառավարութեան վրայ որ յանկարծակիի եկաւ Քիւրտերուն կողմէ: Մի՛ մոռնաք նոյնպէս որ այդ երկու զօրաբանակներուն վիճակուած էր կռուիլ Քիւրտերուն հետ: Աւելի՛ն կայ, կը շարունակէ Քէմալ, Քրտական ապստամբութիւնը հետեւանք է Անգլիոյ փրոփականտին: Անգլիա կ'աշխատի ամէն կերպով վնասել Թուրքիոյ. ան չէ՞ր որ պատերազմի ընթացքին գործակալներ ղրկեց, մեզի դէմ գրգռելու համար քիւրտ ցեղերը: Անգլիան չէ՞ր որ Սէվրի դաշնագրով անկախութիւն խոստացաւ անոնց: Անգլիան պէտք ունէր Մուսուլի քարիւղին, ուրեմն պէտք ունէր նաեւ Քիւրտերու օժանդակութեան: Շէյխ Սայիտ, Սուլթան-խալիֆային՝ այդ դաւաճանին անունովն էր որ կը կռուէր. իսկ այս վերջինը բարեկամն էր Անգլիոյ:

Հետեւաբար, կ'եզրակացնէ Քէմալ, ընդդիմադիրները միանալով Քիւրտերուն, կ'ուզէին ջախջախել Թուրք հանրապետութիւնն ու հայրենիքը: Պատժեցինք Քիւրտերը, հիմա պիտի մաքրագործենք երկիրը ներքին թշնամիներէն:

Հեղինակը դիտել կուտայ որ այս ցնորական բայց բոլէական տպաւորութիւն գործող փաստերուն շնորհիւ, Քէմալ կը յաջողի գրգռել երեսփոխանները: Ա՛լ դիւրացած է իր գործը:

Ազգային ժողովը առժամաբար կը կախակայէ սահմանադրութիւնը, բացարձակ մենատիրական իրաւասութիւններ կուտայ Մ. Քէմալին. կը ջնջէ երեսփոխաններու անձեռնմխելիութեան իրաւունքը որ տակաւին գոյութիւն ունէր, կը խստացնէ գրաքննութիւնը եւ մահապատիժ կը սահմանէ կառավարութիւնը քննադատողներուն: Կը լուծուի ընդդիմադիր կուսակցութիւնը, կը սկսի հալածանքը հակաքէմալական տարրերուն դէմ:

Մ. Քէմալ կ'աշխատի պաշտօնապէս ամբաստանել կարգ մը ղեկավար դէմքեր, ինչպէս Ալի Ֆուատ, Գարա Պէքիր, Րէուֆ եւ ուրիշներ: Բայց նոյնիսկ իր բարեկամները հակառակ են այդ ծրագրին, որովհետեւ անոնց դէմ եղած փաստերը շատ թոյլ են վերջի վերջոյ: Ժողովրդական կուսակցութեան վարչութիւնն ալ համաձայն չէ պատժելու այդ զինուորականները որոնք որոշ ծառայութիւններ մատուցած են իրենց դատին:

Քէմալ տեղի կուտայ այդ հարցին մէջ, որովհետեւ չուզեր երկպառակութիւն ստեղծել իր բարեկամներուն միջեւ: Բայց վճռապէս որոշած է որ չպիտի խնայէ միւսներուն, բուն հակառակորդներուն եւ պիտի սպասէ յարմար առիթին:

Գործի վրայ են ա՛լ անկախութեան դատարանները Թուրքիոյ մէկ ծայրէն միւսը: Կախաղանը կը գործէ անդադար: Մահուան կը դատապարտուին մարդիկ, պարզ օրինազանցութեան մը համար: Մ. Քէմալ կը սպառնայ այն դատաւորներուն որոնք թոյլ վերաբերում ցոյց կուտան ամբաստանեալներուն: «Կատղած է էնկիւրիի գայլը. բանտ, տանջանք, կախաղան, արիւն ու սարսափ. ահաւասիկ համայնապատկերը իր ձեռքով ստեղծուած հայրենիքին»:

×

Մ. Քէմալ հարազատ որդին է իր ցեղին: Արիւնի ծարաւը խելագարութեան կը տանի զինքը: Առիթ մը, պատրուակ մը կը փնտռէ կախաղան առաջնորդելու համար իսկական ընդդիմադիրները: Քէմալ կը պաշտէ իր եսը:

— Ե՛ս եմ Թուրքիան. մեռցնել իմ անձս՝ կը նշանակէ մեռցնել Թուրքիան», կը պոռայ ու կարծես ըսել կ'ուզէ «ես եմ Աստուածորդին»:

Ըսինք որ ան չի հաւատար ո՛չ մէկ մարդու, ո՛չ մէկ խօսքի, ո՛չ մէկ սրբութեան: Եւ սակայն, խորունկ է իր հաւատքը Թուրք ժողովուրդի մասին: Պիտի վարէ զայն այնպիսի ձեւով մը որ միանգամընդմիշտ անկարելի դառնայ որ եւ է ըմբոստութիւն կամ ընդդիմութիւն իրեն դէմ: Իր ուժը պիտի ստանայ բուն ժողովուրդէն: Ծանօթ է Թուրք ամբոխին հոգեբանութեան:

— «Տգէտ ու պարզամիտ են Թուրքերը, կը գրէ Արմսթրօնկ: Սպանիացիին կամ Իրլանտացիին յեղափոխական խառնուածքը չկայ անոնց մօտ, բայց վարպետ ղեկավարի մը համար դիւրին բան է գրգռել զանոնք ու իր ետեւէն քաշել կուրօրէն»:

Հակառակ Մ. Քէմալի մահասարսուռ տիրապետութեան, զանազան գաղտնի խմորումներ տեղի կ'ունենան, մանաւանդ Պոլսոյ մէջ: Քէմալ արթուն է. գիտէ որ Իթթիհատի քանի մը մնացորդները խլրդային աշխատանքի լծուած են, տապալելու համար իր գահը: Գիտէ, մանաւանդ, որ այս նոր շարժումին ղեկավարն է Ճավիտը՝ հրեայ Իթթիհատականը, Թալաթին ու Էնվէրին բարեկամը: Ան է իր գլխաւոր թշնամին որ մասնաւոր կապեր ունի Ազատ – Որմնադրական շրջանակներու եւ օտար դրամատէրներու հետ: «Թող անոնք կարծեն որ ես այլեւս չկամ, բայց ես անոնց դասը պիտի տամ», կը մտածէ Քէմալ եւ հանդարտութեամբ կը հետեւի դէպքերուն:

Երեւութապէս հրաժարած է վրէժի գաղափարէն, բայց շարունակ կ'աշխատի այդ ուղղութեամբ: Զափազանց խորամանկ է: Գաղտնի ոստիկաններ, գործակալներ կը վխտան Թուրքիոյ չորս կողմը: Քէմալ շատ բան սորված էր հին Սուլթաններէն: Հրահանգած էր ոստիկանութեան խստացնել հսկողութիւնը. փաստ, ապացոյց պէտք է ճարել հակառակորդներուն դէմ: «Եւ ինչպէս անհանգիստ ու թունաւոր սարդը նստած իր ոստայնին կեդրոնը կը սպասէ իր որսին, Մ. Քէմալ կը դիտէ իր թշնամիները»:

Եւ կուգայ երջանիկ պատեհութիւնը:

Մուսթաֆա Քէմալի Իզմիր այցելութենէն երկու օր առաջ, ոստիկանութիւնը կը ձերբակալէ երեք կասկածելիներ: Կը խուզարկուի իրենց բնակարանը եւ ոստիկանութիւնը համոզում կը գոյացնէ որ անոնց նպատակն էր ռումբով օդը հանել Քէմալը: Խուզարկութեան ընթացքին, ոստիկանները կը գտնեն նաեւ նամակ մը՝ ստորագրուած Զիա Խուրշիտ անունով երեսփոխանի մը կողմէ:

Մուսթաֆա Քէմալ կը հրամայէ ոստիկանութեան իրենց յարմար նկատած ձեւով — տանջանքով, ծեծով եւայլն — խոստովանցնել ձերբակալուածները եւ ապահովել զինուորական փաշաներու եւ էնվէրի արբանեակներուն մասնակցութիւնը: Հետզհետէ կը ձերբակալուին ղեկավար ընդդիմադիրները եւ կը յանձնուին Անկախութեան դատարանին:

— Ա՛լ յայտնի է ամէն բան. պէտք է վերջ գտնեն այս բոլորը, կը հրամայէ Քէմալ դատաւորներուն:

×

Դատավարութիւնը կը բաժնեն երկու մասի: Առաջինը տեղի կ'ունենայ Իզմիրի մէջ: Երկրորդական դէմքեր են բոլոր ձերբակալուածները: Դատաւորը չըրադիր մանրամասնութիւններով եւ առանց որ եւ է փաստի մահուան կը դատապարտէ բոլոր ամբաստանեալները: Մահավճիռները կ'ուղարկուին էնկիւրի՝ Մուսթաֆա Քէմալին որպէսզի վաւերացնէ զանոնք:

Մահավճիռներուն մէջ կար հատ մը որ կը վերաբերէր Արիֆին՝ իր ամէնէն մտերիմ, ամէնէն սիրելի բարեկամին: Ընդդիմադիրներուն միացած էր ան ծանօթ կռիւէն վերջը: Արիֆ՝ իր միակ սրտակից ու հաւատարիմ բարեկամն էր եղած. իրեն հետ գինովցած էր, իրեն հետ վայելած Պոլսոյ շուայտ կեանքը. ու մահուան դատապարտուած էր ան հիմա:

Արմսթրօնկ՝ այդ տեսարանին ականատես մէկու մը նկարագրութիւնը կը կրկնէ հետեւեալ բառերով.

— «Երբ կարգը եկաւ Արիֆին մահավճիռը ստորագրելուն, Կազիին մըռայլ դէմքը չփոխուեցաւ երբեք. ո՛չ մէկ բառ արտասանեց, ո՛չ մէկ վարանում ունեցաւ. սիկառէթը որ շըրթունքներուն մէջ կը սեղմէր, դրաւ մոխրամանին եզերքը, ստորագրեց Արիֆի մահավճիռը այն անտարբերութեամբ որով պիտի ստորագրէր սովորական թուղթի կտոր մը եւ անցաւ յաջորդին: Ո՛չ մէկ յիշատակ, ո՛չ մէկ զգացում չվրդովեց զինքը այդ պահուն»:

×

Այս նկարագրութիւնը թէեւ պերճախօս, բայց բաւական չէ դեռ գաղափար կազմելու համար Մուսթաֆա Քէմալի հրէշային նկարագրի մասին: Մտիկ ըրէք հիմա թէ Քէմալ ի՛նչպէս կը տօնախմբէ բուն ղեկավարներուն մահը էնկիւրիի մէջ:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐՆ ԱԼ ՏԱԳՆԱՊԻ ՄԷՋ Է

Հայրենակիցնե՛ր,

Համաշխարհային տնտեսական տագնապը ցնցած է Դպրոցասէրը, որ գաղթահայ կեանքի մէջ իր գոյութիւնը կը պահպանէ իբր բացառիկ երեւոյթ:

Ծանրահոգ է անոր դրութիւնը, եւ գաղթահայութիւնը պարտաւոր է զոհողութեան ամէն գնով հարթել անոր նիւթական դժուարութիւնները, որպէս զի կանգուն մնայ ազգապահպանման շքեղ գործը, զոր կը վարէ հայ Տիկիններու այս կազմակերպութիւնը:

Դպրոցասէրի կրթական յարկին տակ 200 սանուհիներ կը վայելեն մայրական խնամք ու ապաստանք:

Վարժարանին ծրագիրը անոնց կ'ապահովէ հայեցի լուրջ դաստիարակութիւն մը:

Աւելի չափահասները՝ արհեստագիտական հմտութիւն կը ստանան անոր արհեստանոցներուն մէջ:

700է աւելի է թիւը այն որբուհիներուն, որոնք կրթական այս յարկին տակ խնամուեցան վերջին ութ տարիներուն ընթացքին:

Հոս կանգ չառներ, սակայն Դպրոցասէրի դերը:

Անոր ջանքերով՝ Տրակինեանի, Փորթ տ'Իթալիի եւ Վէնսէնի Հայերը ունեցան իրենց մանկապարտէզները:

Ծրագրուած է հայաշատ կեդրոնի մը մէջ մօտ ատենէն հաստատել կեդրոնական տիպար մանկապարտէզ մը, օժտուած ձեռնհաս ուսուցչական կազմով մը:

Կրթական աշխատանքներու լծուած են իր վերջին տարիներու տասնեակ հրջանաւարտուհիները, երէկի որբուհիները, որոնք իբր ուսուցչուհի կը պաշտօնավարեն Փարիզի եւ Մարսէյլի նորահաստատ վարժարաններուն, ինչպէս նաեւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Հայերէնի դասընթացքներուն մէջ:

Դպրոցասէրը, ուրեմն, աչքառու եւ ազդօգուտ դեր մը կը կատարէ գաղթահայութեան մէջ:

Անիկա 53 տարիներէ ի վեր կանացի կորովի ճիգերով հոյակապ աշխատանք մը կը տանի, առանց հաստատուն եկամուտի: Անիկա ուրիշ օժանդակութեան աղբիւր չունի, այլ միմիայն հայ հասարակութիւնը:

Օգնել անոր, պիտի ըլլայ սրբազան պարտքը ամէն Հայու: Այս հաւատքով Դպրոցասէրը կը դիմէ յարգելի հայրենակիցներուն:

Ներկայ տարուան անձուկ պիւտճէի հաւասարակշռման համար եղած են երկու ձեռնարկներ.

1) Սարքուած է վիճակահանութիւն մը 5 ֆրանքնոց տոմսերով, որոնց հարիւրին տասը պիտի շահին ընտիր պարգեւներ:

Ամէն հայ պարտաւոր է գնել անոնցմէ:

2) Հաստատուած է բաժանորդագրութիւն մը ամսական փոքրիկ վճարումով, նուազագոյն հինգ ֆրանք: Դպրոցասէրը կը խնդրէ, որ ամէն Հայ բաժանորդագրուի, եւ իր ամսական փոքրիկ լուման բերէ եւ ապահովէ գոյութիւնը այս նուիրական յարկին: Բաժանորդագրութեան համար դիմել Կեդր. Վարչութեան վարժարանին հասցէով, (1, Bld. du Nord, Le Raincy):

Դպրոցասէրը վստահ է, թէ տնտեսական դժուարութիւնները պիտի չկասեցնեն օգնութեան թափը, եւ պիտի չքուի կրթական այս հնոցը:

Այս հաւատքով անիկա կը դիմէ իր սիրելի ազգակիցներուն:

Իրեն պիտի փութայ անոնց սրտագին օժանդակութիւնը, որ եղած է ու կը մնայ յենարանը իր գործին յարատեւութեան:

Կեդր. Վարչութիւն Դ. Տ. Ը.

ԾԻԾԱՂ

— Քիչ առաջ իմ ջերմաչափս երեսուն ցոյց կուտար, այժմ կը տեսնեմ որ ձերը քառասունի վրայ է: Ի՛նչ զարմանալի բան:

— Մի՛ զարմանար բարեկամս իմ ջերմաչափս Մարսիլիայէն առած եմ: Ինչպէս գիտէք հոն ամէն բան կը չափազանցեն:

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— :•: —

— Կը յիշէ՞ք Պոլսոյ խանդավառութիւնը պարզ այն գաղափարին համար, որ Թրքուհի մըն է շահեր գեղեցկութեան մրցանակը: Թուրքիոյ փոխ-վրէժն էր այդ, յաղթանակը ամբողջ աշխարհի վրայ, աւելի փայլուն քան յաղթանակը Կազիին, զոր ան տարաւ Իզմիրի Յոյներուն վրայ:

— Լաւ, Թրքուհի չէ՞ միթէ:

— Չէ չեմ ըսեր, բայց ինչպէս կը կասկածիմ, կարծեմ թէ Վրացուհի մըն է: Խնդիրը այդ չէ սակայն: Կարդացէք: Քէրիման հանըմ «Ճիւմհուրիյէթ»ի տնօրէնին կը ղրկէ հեռագիր մը, շնորհակալութիւն յայտնելու համար, եւ կը վերջացնէ. «Կը համբուրեմ ձեր ձեռքերը»:

Բարեկամս սկսաւ խնդալ կոկորդալիր:

— Ահա քեզի իսլամ: Գեղեցկութեան թագուհին, որ կը համբուրէ օրագրողի մը ձեռքերը: Խնդրեմ, մի մտահոգուիք, Թրքուհիները տակաւին ազատագրուած չեն:

Ճամբորդ մը, բարձրահասակ, փայլուն կօշիկներ հագած, աղուոր սմոքինկ մը, գլխուն գդակ մը, կը պտըտէր կամրջակին վրայ:

— Ո՞վ է այս մարդը:

— Ֆէյզալ փաշա, Պաղտատէն: Ծանօթ եմ իրեն:

Պաղտա՜տէն: Ինչո՞ւ համար այս անունը այսքան հէքեաթունակ է: Ու միտքս կուգայ Հարուն – էլ – Րաշիտը, իշխանուհի Զուպէյտան, Շէհէրազատ հէքեաթասացը, իր հայրը, վէզիրը, որ տարու մը կը յայտնուի հարէմին դրան առջեւ, թեւին վրայ պատանք, սպասելու համար իր աղջկան կտրուած գլուխին...

— Կը հետաքրքրուի՞ք Ֆէյզալ փաշայով:

— Այո՛: Քիչ մնաց որ Պաղտատ երթայի օդանաւով: Աւաղ փոթորիկը պատճառ եղաւ որ հրաժարիմ այդ ճամբորդութենէն: Շատ կը ցաւիմ: Պաղտատը չպիտի ունենամ ճամբորդական իմ այս հաւաքածոյիս մէջ:

— Տիկին, ըսաւ փաշան, ձեզի սպասեցինք մեր երկիրը: Լսած էինք, որ քննութեան եկած էք հարէմները: Եւ մենք հրաշալի հարէմներ ունէինք ձեզի ցոյց տալիք Եփրատի ափերուն վրայ:

— Մի՛ հեգնէք, փաշա՛, բայց իրապէս հարէմներ կա՞ն Իրաքի մէջ

Փաշան լրջացաւ:

— Շատ չունինք: Մեր երկրին մէջ բազմակնութիւնը մեծ հարստութիւն կը պահանջէ: Առաջ շատ հարուստ էինք, սակայն թրքական յեղափոխութիւնը կործանեց մեզ: Տնտեսական տագնապը հետզհետէ մեզ միակնի պիտի դարձնէ, աւելի դիւրութեամբ քան օրինագիրքով: Մեծ հայրս չորս կին ունէր եւ հարիւր գերուհի: Հայրս երկու կին ունէր եւ յիսուն գերուհի: Իսկ ես կին մը ունիմ եւ քանի մը նախկին գերուհիներ, որոնք ազատ ըլլալով հանդերձ՝ մերժեցին իրենց ազատութիւնը եւ խնդրեցին մնալ իմ մօտս:

— Իսկ ի՞նչ բարեշրջութեան մէջ է կինը ձեր մօտ: Կ'ըսեն թէ Ֆէյսալ թագաւորը ֆէմինիստ է:

— Մեր թագաւորը խելացի է եւ վարչագէտ: Գիտէ թէ արդի բարեշրջութիւնը անկարելի է շարունակել առանց կնոջ օժանդակութեան: Սակայն չուզեր աճապարել: Որպէս զի տեւական ըլլայ բարեշրջութիւնը, պէտք է որ ընթանայ յամրաբար: Վարժեցնել կրօնաւորներու խիղճը Գուրանի աւելի ճիշդ մեկնութեան: Համոզել զիրենք, որ մեր կրօնքը չի կռուիր քրիստոնէական բարոյականին հետ: Ընդհակառակն, կը քարոզէ կրթութիւն, ներողամտութիւն, յառաջդիմութիւն: Աւելին, Գուրանը կիներուն եւ [illegible], — իրրեւ տկար էակներ, անոնք կը կազմեն իսլամութեան հոգեզաւակները, — կուտայ առանձնաշնորհներ, որոնք պիտի կորսուէին, ինչպէս եղաւ Թուրքիոյ մէջ, եթէ ընդունէինք եւրոպական օրինագիրքը: Այսպէս է, որ, օրինակի համար, աղջիկ – մայր գոյութիւն չունի իսլամական երկիրներու մէջ, մեզի անծանօթ է ընկեցիկ երախան: Հրաշալի չէ՞: Իտէալականը իսլամական եւ քրիստոնէական օրինագիրքերու կատարեալ դաշնակցութիւնն է:

— Կիները միշտ քօ՞ղ կը կրեն:

— Այո՛, Ֆէյսալ թագաւորը անօգուտ կը համարի հագուստի բարեփոխում մը: Արգիլուած չեն ոչ հին գլխանոցները, ոչ «չարշաֆ»ը, ոչ ալ արաբական տարազը: Բայց թագաւորը ամէն կողմ դպրոցներ բացաւ, մանչ աղջիկ երախաներու համար: Մեր աղջիկները դպրոց կ'երթան քող կապած: Սակայն դպրոցին մէջ կը սորվին գրեթէ ինչ որ կ'ուսուցանեն Եւրոպայի լիսէներուն մէջ: Այսուհանդերձ չեն սպասեր մինչեւ «պաքալորէա»ն, կ'ամուսնանան շատ կանուխ:

Իմ աղջիկս ամուսնացաւ, երբ 14 տարեկան էր: Մեր կիները տակաւին կը նմանին պահապանը ընտանիքին եւ որդեծնութեան: Ամէն հոգէ զերծ, ամէն պատասխանատուութենէ ազատ, — բաց ի մայրութեան գործէն, — անոնք կը վայելեն ընդհանուրին յարգանքը, փաղաքշանքը, պաշտպանուած են սրտի եւ մսի բոլոր փորձութիւններուն դէմ, եւ երջանիկ են, շատ երջանիկ, կը վստահեցնեմ ձեզ: Ես պտըտած եմ բոլոր երկիրները, Ամերիկա, Ռուսիա, Անգլիա, Գերմանիա, Ֆրանսա, եւ տեսայ որ ոչ մէկ երկրի կին աւելի երջանիկ է քան իսլամ կինը:

— Դուք է, որ կ'ըսէք ատիկա, փաշա: Պէտք էր իսլամ կիներուն հարցնել:

— Լաւ, տիկի՛ն, ինչո՞ւ չհարցուցիք:

— Շատով առիթը կ'ունենամ վերադառնալու արեւելք եւ... եզրակացութեան մը գալու:

«Փաթրիա» շոգենաւին նաւազախումբը ընդհատեց մեր խօսակցութիւնը: Երկու Թուրք գեղուհիներ, որ ինծի հետ բարձրացած էին, գացին շարժելու իրենց միսերը իրենց պարընկերներուն թեւին վրայ:

ՄԻՐԻԱՄ ՀԱՐՐԻ

(Վերջ)

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Վալանս 23 նոյ.— Թերթերու միջոցաւ տեղեկանալով որ Փարիզի մէջ Զօր. Անդրանիկին յուշարձանը կանգնելու համար Շապին – Գարահիսարի «Թագմիկ» Միութեան նախաձեռնութեամբ կազմուած է կարգադիր յանձնախումբ մը, Վալանսի գաղութին մասնակցութիւնն ալ ապահովելու համար, երկու նամակներ գրուեցան կարգադիր յանձնախումբին: Ցաւալի է որ ցարդ պատասխան ստացած չենք:

Պիտի խնդրէինք Կարգադիր յանձնախումբին որ ուշադրութիւն դարձնեն մեր նամակներուն ու պատասխանեն:

Վարչութիւն
Շ. Գ. «Արծիւ» Միութեան

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

Սօֆիայի եկեղեցիին խնդիրը

—)(o)(—

ՍՕՖԻԱ, 20 Նոյ. (Ցառաջ).— «Մէր» [illegible] թերթին մէջ երեւցած յօդուածին բովանդակութիւնը ուղարկեր էի։ Նոյն թերթին այսօրուան թիւին մէջ լոյս տեսաւ Սօֆիայի Թաղ. խորհուրդին պատասխանութիւնը։ Համաձայն այդ հաղորդութեան, եկեղեցին ու իր շրջափակ կալուածները սեփականագրկումի ենթարկուած են արքայական Ուքազով 1910ին։ Խոստացուած է տեղ։ Պատերազմները վրայ են հասած, ու կարելի եղած չէ տիրանալ տրամադրուած հողին։ Սեփականազրկման փաստաթուղթերը ստորագրուած են անձերէ, որոնք իրաւական հանգամանք չունէին, ոչ ալ լիազօրութիւն։ Մնաց որ, ինչպէս ուրիշ եկեղեցիներ, նոյնպէս եւ հայ Առաքել. եկեղեցին պարտոներ եկեղեցւոյ կամ անոր գոյքերու փոխանցումը ուրիշի։ Այսուհանդերձ եկող – գացող Թաղ. խորհուրդները ուզած են ընթացք տալ համայնքի ցանկութեան՝ այն է՝ ունենալ Եղբայր Ուղղ. Եկեղեցւոյ հետ։ Պետութիւնը, անդրադառնալով եղած ապօրինութեան, Հայոց եկեղեցիի կառուցման համար տեղ մը տուած է, պատերազմէն վերջ, Սօֆիայի գերման աւետարանականներու եկեղեցիին քով։ Մինչեւ այն օրը, երբ տարի արձանագրութիւնը կը կատարուէր, երկրագործական նախարարութենէն «չուտափոյթ» հրաման ելած ու յետաձգած է գործողութիւնը ցնոր տնօրինութիւն։ Անկէ վերջ Թաղ. խորհուրդի կրկնակի դիմումները մնացած են անհետեւանք։ Յետոյ, Թաղ. խորհուրդը ցաւ կը յայտնէ որ յօդուածագիրը ձգտած է խախտել երկու ժողովուրդներու դարաւոր կապը որ միշտ անխախտ պիտի մնայ, ինչպէս նաեւ ցաւ յայտնած որ թերթի վերագրումներ է ըրած Սուրբ Սինոդ արք.ի, որուն ծառայութիւնները պուլկար ժողովուրդին՝ հանրածանօթ են։

Թաղ. Խորհուրդի լուսաբանութիւնը խմբագրուած հանդարտ ոճով ու պատացի, կը սպառէ հարցը, ու, վստահ ենք որ կը հանդարտեցնէ գայթակղեալ միտքերը։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Հինգ սարկաւագներ կը փախչին

— :-: —

Երուսաղէմէն «Աղդարար»ի կը գրեն թէ հինգ սարկաւագներ վանքն ու իրենց կարգը լքելով, իրենց մօրուքները ածիլած եւ փախած են։ Հիմա կը թափառին քաղաքի պանդոկներուն եւ սրճարաններուն մէջ եւ այս ձեւով իրենց ապրուստը կը հոգան։

Վանքը շշմած է, որովհետեւ առաջին անգամն է որ նման դէպքի մը առիթ կ'ըլլայ։ Դեռ որոշ չէ թէ ինչ են հրաժարման պատճառները։

Փախած սարկաւագներն են.— Բաբկէն Թումաեան՝ Պարտիզակցի, Արիս [illegible]նեան՝ Պոլսեցի, Վարդգէս Պասեան՝ որդի Տաճատ եպսկ.ի, Տիգրան Փուզուճեան՝ Իզմիրցի, Հրանտ [illegible]եան՝ Պոլսեցի։

ԽՈՍՄԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Դաշնակցութեան Օրը Կրենոպլի մէջ

ԿՐԵՆՈՊԼ, 22 Նոյ. («Ցառաջ»).— [illegible]

տէին, Հայոց եկեղեցւոյ սրահին մէջ, որ լեցուած էր ժամանակէն առաջ։ Մասնաւորապէս երիտասարդներ խումբ խումբ եկած եւ գրաւած էին իրենց տեղերը։ Սրահը զարդարուած էր բազմաթիւ հայ հերոսներու եւ հայ մտաւորականներու նկարներով։ Իսկ բեմին աջ կողմը զետեղուած էին հայկական եռագոյնը, ձախ կողմ ֆրանս. դրօշակը, մէջտեղը՝ Հ. Յ. Դ. նրբարուեստ զինանշանը, Հ. Յ. Դ. հիմնադիրներու նկարները եւ ընկ. Ա. Ահարոնեանի մեծադիր նկարը։

Օրուան նախագահ ընկ. Միհրան Գաբրիէլեան (Պապա) հանդէսը բանալով, պարզեց մեր կեանքը յեղափոխութենէն առաջ, թրքական բարբարոսութիւնները եւ իբրեւ հետեւանք՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան երեւումը։ Յետոյ երգչախումբը քառաձայն երգեց «Մեր Հայրենիք», ղեկավարութեամբ Պ. Եր. Տէրկոմսեանի։ Արտասանութիւններ ըրին Տիկ. Լուսին Թորոսեան, Օրիորդներ՝ Նուէրիկ Մուրատեան, Ազատուհի Սալազանեան, Թիւթիւնճեան, Սահակեան։ Մէջընդ մէջ երգչախումբը երգեց «Բամ Փորոտան»ը եւ ուրիշ ազգային երգեր։ Մեներգեցին Օրիորդներ՝ Տէր Կոմսեան, Գայեանէ Խաչատուրեան, ընկերակցութեամբ ջութակի։

Նորակազմ աղջիկ սկաուտները երգեցին իրենց խմբապետուհիին հետ։ Դպրոցի վարժուհին, Տիկին Մառի Ջառայեան լաւ հոգ տարած էր փոքրիկներու արտասանութիւններուն եւ բեմը վարեց շատ յաջող։ Գեղարուեստական բաժնին լրացումէն յետոյ, նախագահը բեմ հրաւիրեց ընկ. Աշոտ Իսահակեանը, որ մէկ վայրկեան լռութիւն հրաւիրեց յոտնկայս, «յանուն մեր նահատակներուն եւ յանուն Հ. Յ. Դաշնակցութեան զոհերուն»։ Ընկերը սկսելով Հայոց վերջին Հայրենիքէն, Կիլիկեան Հայաստանէն մինչեւ 1918 անկախ Հայաստանը, բացատրեց թէ ինչպէս արթնցաւ անկախ ապրելու իղձը, ինչպէս ծնունդ առին կուսակցութիւնները։ Շեշտեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծաւալումը եւ յաբատեւ յաջողութիւնը։ «Սասունցի Դաւիթ չկրնալով ապրիլ օտարի լուծին, անարգ բռնութեան տակ կռուեցաւ, յաղթեց եւ ապրեցաւ բաւական ազատ, այնքան ժամանակ, որքան որ իր ուժերը բաւեցին։ Դժբախտաբար մեր բախտը չժպտեցաւ մեզի։ Կռիւը կը շարունակուի եւ պիտի շարունակուի մինչեւ վերջնական յաղթութիւն։ Ըսողներ կան թէ Դաշնակցութիւնը ալ չի գործեր։ Բացարձակապէս սխալ կարծիք է։ Կարելի չէ հրապարակ զնել Դաշնակցութեան բոլոր գործերը։ Պայմանները փոխուած են, բայց գործը կանգ չէ առած»։

Երգչախումբի «Մշակ Բանուոր»ով փակուեցաւ հանդէսը։

× Իրիկունը ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ տեղի ունեցաւ ընդհ. ընկերական ժողով։ Ընկ. Աշոտ տեղեկութիւններ տուաւ կուսակցական կեանքի մասին եւ շեշտեց կարգապահութեան պահանջը։ Այս առթիւ եղան շատ մը հարցումներ, որոնց ընկերը սիրով պատասխանեց։

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կեանքը Լիոնի մէջ

■■■

ԼԻՈՆ, 24 Նոյեմ (Ցառաջ).— Ցաւով, մտատանջութեամբ եւ սեւով եկաւ այս տարին —1932— եւ նոյն դրութեամբ ալ կ'անցնի... Բարելաւման ոչ մէկ յոյս։

Տնտեսական աւերիչ տագնապը իր վայրագ ճիրաններուն մէջ խեղդեց շատ մը երազներ ազգային թէ անհատական։ Օտար հորիզոնի տակ, հեռաւոր հայրենիքի կարօտը մեր սրտերուն խորը, մեր աչքերը միշտ «Արեւագալ»ին, մատնուած՝ անստուգութեան, հացի պահանջն անգամ անհասանելի «պարգեւ» մըն է դարձեր...

Ի՞նչ տալ իբրեւ «յաւելեալ տուրք» այս տարուան մեր կեանքին, երբ ամէնէն առաջ օրուան ապրուստի ծանր հոգը կայ։ Ի՞նչ սպասենք այն մարդէն երբ տարին 12 ամիս անգործ է, եւ ի՞նչ սպասենք այն քաղաքէն որ գործի ժամանակ իսկ անգործ էր։

Քանի մը տողերով տանք կենդանի պատկերը մեր մէկ տարուան կեանքին։ Ազգային եւ կրթական ոչ մէկ ձեռնարկ։ Միայն իբրեւ հաստատութիւն կայ ու կը մնայ Արաբկիրի Հայր. Միութեան դպրոցը։ Խեղճ՛ւկ գետնայարկ սրահ մը, տանիքը եւ եռեւի պատը ապակի, գետինը քար, քանի մը աթոռներ, Հայաստանի քարտէս մը ու սեւ տախտակ մը վրան, Ա. Բ. Գ. գրած։ Ջունի ֆրանսական դպրոցներու ոչ իսկ ստուերը։

Բայց, ինչ որ կը սորվին Արաբկիրցի փոքրիկները՝ նախ, պատիւ է իրենց Արաբկիրցիներու համար, ապա, ուրախութիւն մը մեզի բոլորիս համար։ Կ'իմանամ թէ այս տարի դպրոցը պիտի ընդունուին նաեւ ոչ Արաբկիրցի փոքրիկները, քանի որ, բաւական թիւով փոքրիկներ հեռացեր են քաղաքէն։

Անհաւասիկ ժիր միութիւն մը՝ շատ մը գոյնզգոյն միութիւններու կարգին։ Դեռ անցեալ տարի, երբ համերաշխ մթնոլորտի մը մէջ կ'ընտրուէր ազգային միութիւն եւ Գաւառական խորհուրդ, շատ մը լաւատեսներու կարգին մենք ալ յայտնելով մեր ուրախութիւնը, կարգ մը վերապահումներ յայտնած էինք։ Շատեր գիս յոռետես անուանեցին։ «Յառաջ»ը կրճատեց թղթակցութեանս այն մասը՝ որ, դիտողութիւններու շարան մըն էր, ընտրութիւններու նախօրեակին։ Բայց... Ահա՛ տարի է անցեր արդէն, ոչ մէկ կենդանի գործ։ Միայն ժամ առ ժամկոչ, տէրտէր եւ խնամի։ Եւ տէրտէրին մէկն ալ իր խնամիներուն հետ խանութ մը կը բանայ, կրօնքի վաճառականութիւն ընելու «րէկլամ» ընելով հաւատացեալ ժողովուրդին թէ իր «կրօնավաճառա-

[illegible]

նելու համար, պատասխան չկայ։ Անգործ հայրենակիցներու օգնել՞ու, դպրոցի՞ թէ պահեստի չեմ գիտեր, միայն գիտեմ որ տարին 12 ամիս շարժման մէջ են, բայց առանց արդիւնքի։ Միշտ այն մարդուն պէս որ, կը քալէ՛, կը քալէ՛, եւ ետեւը կը նայի որ մէկ թզաչափ հազիւ քալեր է։

Այս անախորժ քաշքշուքին հետ, անշուշտ, ունեցանք նաեւ կ'ազդուրիչ երեւոյթներ, ինչպէս «Մշակոյթի Օր», «Գողթան»ի եւ «Կոմիտաս»ի համերգները, եւ քանի մը հրապարակային հանդէսներ։ Տիրող ծուլութիւնը ու անտարբերութիւնը այնքան ծանր են որ, այս մէկ քանի երեւոյթները չեն կրնար սպեղանի իսկ համարուիլ։

Նոր Տարիէն առաջ մամուլին յանձնելով այս տխուր երեւոյթը, հաւատա՞նք թէ ազգային մարմինները պիտի սթափին իրենց թմրութենէն։

Աշխարհը «Ջաղջի քար»ի պէս կը դառնայ, վա՛յ է եկեր քնացողին։

Միսաք Միրզէ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Թատերական նոր եղանակը

—.—

«Խորհ. Հայաստան»ի մէկ խմբագիրը տեսակցութիւն մը կ'ունենայ վերջերս պետական թատրոնի գեղարուեստական բաժնի վարիչ Ա. Գուլլաքեանի հետ, որ կը յայտարարէ.

— Եղանակը կը բացուի Մաքսիմ Կորքիի ծանօթ «Ցատակում» գործին բեմադրութեամբ, եւ այդ պիտի ըլլայ հանդիսական երեկոյ մը ի պատիւ ռուս մեծ գրողին իր քառասնամեայ յոբելեանին առթիւ։

Այս գործը Երեւանի մէջ կը բեմադրուի համաձայն Մոսկուայի գեղարուեստական թատրոնին հայեցողութիւններուն, որովհետեւ ամէնէն հարազատ եւ ամէնէն գեղարուեստական եղանակն է այդ, որ կ'արտայայտէ հեղինակին թէ գաղափարը եւ թէ տիպարները։ Անշուշտ կոյր հետեւողութեամբ չպիտի ընդօրինակուի Մոսկուայի բեմադրական եղանակը, պիտի կատարուին որոշ փոփոխութիւններ, աւելի ցայտուն դարձնելու համար բողոքի պահերը ցարական վարչաձեւին դէմ։

Թատերախաղին մէջէն ցարական գրաքննութեան ջնջած մասերը ամբողջացնելով, Միացեալ Պետական Հրատարակչականը վերջերս լոյս ընծայեց «Ցատակում»ի մէկ նոր օրինակը։

Այս գործէն զատ, մեր խաղացանկին մէջ ունինք Շէյքսփիրի «Մաքպէթ»ը (վերամշակուած), Պոմարշէի «Ֆիկարոյի ամուսնութիւն»ը եւ ռուսական նոր թատերախաղ մը։

Բաւական բարդ է եւ պատասխանատու մեր այս տարուան խաղացանկը, սակայն 11 տարուան մեր փորձառութիւնը ցոյց կուտայ որ մենք պիտի յաջողինք յաղթահարել ոչ միայն թատերախաղերու բարդութեանց, այլ եւ մեր փոքրիկ բեմի անյարմարութիւններուն։ Մեր դերասանական, բեմավարական, նկարչական եւ գործավարական կազմէն հսկայական ջանք կը պահանջուի, յաղթելու համար բեմի անյարմարութիւններուն, մանաւանդ Շէյքսփիրի եւ Պոմարշէի գործերուն բեմադրութեան ժամանակ։ Կը յուսանք որ յաղթական կ'ելլենք նաեւ այս անելէն, այսուհանդերձ անհրաժեշտ է արագացնել Ժողովրդային Տան շինութիւնը։

Հոկտեմբերի սկիզբը դերասանապետ Յովհ. Աբէլեան կարգ մը ներկայացումներ տուաւ եւ յետոյ յոբելեանական հանդէս մը տեղի ունեցաւ, նուիրուած դերասանապետին, իր յիսնամեակին առթիւ։ Ներկայացուեցան «Օղակում»ը, որուն մէջ Աբէլեան կը խաղար «Ասլան ամու» դերը, եւ «Նամուս»ի Բ. պատկերը, որուն մէջ Աբէլեան կը խաղար Բարխուդարի դերը։

Աբէլեան ուրիշ կարգ մը ներկայացումներ ալ պիտի տայ այս թատերական եղանակին։

Ցիչեալ գործերէն զատ, պետական թատրոնի դերասանական խումբը պատրաստած է նոր խաղ մըն ալ, ներկայացնելու համար բանուորական վայրերու եւ հաւաքական գիւղատնտեսութեան շրջանակներուն մէջ։

Թատրոնին իբրեւ բեմավար պաշտօնի կոչուած է Վ. Վաղարշեան, օգնական ունենալով դերասաններ Գ. Գաբրիէլեան եւ Ա. Վարդանեան։ Կարգ մը բեմադրութիւններու համար հրաւիրուած են Մոսկուայի Վախտանգով թատրոնի դերասան եւ բեմավար Բու[illegible]

[illegible]րէն։

Անցեալ տարուան եղանակի բեմադրութիւններէն այս տարի վերստին պիտի ներկայացուին Պէպօ, Խաթաբալա, Պատւի գործը, Ահ, Եկամտաւոր պաշտօնեան, Նաւթ, Օղակում, Մեծապատիւ մուրացկանները։

ՄԱՄՈՒԼ

Անկումէ անկում

[illegible]

— «Մեր մէջ նկարագիրներ կան, որոնք անհանդուրժող են ի ծնէ։ Հանդարտութիւնն ու կարգապահութիւնը անոնց համար բանտ մըն է եւ օրէնքը՝ ստրկութիւն։ Հնազանդութիւնը անոնք նուաստութիւն կը նկատեն եւ իրենցմէ դուրս բոլոր մարդոց անկեղծութեան, կարողութեան եւ ուղղամտութեան կը կասկածին։ Շատ եսամոլ են եւ յաճախ չփացած՝ իրենց հասցէին շռայլուած գովեստներէն։

Աշխարհի մէջ առանց թերութեան եւ պակասի մարդ չկայ։ Ինչպէս՝ անհատներ, նմանապէս եւ միութիւններ, կազմակերպութիւններ, քաղաքական կուսակցութիւններ կ'ունենան իրենց սխալներն ու սայթաքումները։ Այդ թերացումները յաճախ կ'ըլլան ղեկավարներու ապիկարութեան եւ անհեռատեսութեան պատճառաւ, եւ շատ անգամ ալ քաղաքական պայմաններու ձախող դասաւորման հետեւանքով։ Երկու պարագային ալ, քաղաքական կեանքի մէջ, կարեւորը ղեկավարներու հայրենասիրութիւնն ու հաւատարմութիւնն է։ Պէտք է գիտնալ թէ՝ օրուան ղեկավարները, որոնց իշխանութեան շրջանին տեղի ունեցած են ձախողութիւնները, դաւաճանա՞ծ են հայրենիքին։ Ժամանակի եւ միջազգային բարդութեանց պատճառած ձախողութիւններէն պատասխանատուութեան բաժին չեն կրնար ունենալ կառավարութիւնները։

[illegible]

քերով ու տեսակէտներով սկզբունք չի պաշտպանուիր։ Անիրականանալի եւ անգործնական ծրագիրներով ժողովուրդ չառաջնորդուիր։ Որքա՜ն տուժած է մեր ժողովուրդը անմիտ փիլիսոփաներու երեւակայական հաշիւներուն երեսէն։ Կատուն անգամ ծակէ մը անցնելու փորձ չըրած, նախ կը հաշուէ անոր մեծութիւնը եւ կը քննէ։ Իսկ մենք, յաճախ կենդանիներու չափ իսկ խելք եւ տրամաբանութիւն չենք գործածեր ձեռնարկէ մը առաջ։ Պայծառատես պէտք է ըլլանք եւ հասկընանք մեր ժողովուրդի ներկայ դիրքը եւ կացութիւնը։ Անխոհեմ խօսք մը կամ շարժում մը կրնայ մեր մնացած թափառական գաղթականութիւ՜ն ալ թշուառացնել։

Զչեղինք սակայն մեր նիւթէն։ Մեր նպատակը իմաստութեան հրաւէր մը տալ չէ գայթակղածներուն եւ ոչ ալ ցոյց տալ կ'ուզենք իրենց հետեւած ճանապարհին ծռութիւնը։ Ցաւակնութիւն չունինք եւ այնքան ալ միամիտ չենք կարծելու որ անոնց մեծամտութիւնը պիտի ուզէ խրատուիլ այս տողերէն։

Միայն մեր դառնութիւնն ու ցաւը կ'արձանագրենք այն բոլորին համար, որոնք երէկ կ'ապրէին, այսօր գոյութիւն ունին, սակայն վաղը՝ պիտի չըլլան»։

«ՑԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Պ. Երուանդ Գրիգորեան վեցամսեայ ՑԱՌԱՋ կը նուիրէ Պ. Նուպար Քէօսէեանի, Ռօնի – սու – Պուա։

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Հայ արուեստը Լիոնի մէջ

Արմենակ պէյ Սաքըզեան 26 նոյեմբերին, կէս օրէ յետոյ, ժամը 4ին, Փարիզի Հայ Ազգ. Մատենադարանին մէջ ֆրանսերէն լեզուով դասախօսութիւն մը պիտի տայ, նիւթ ունենալով «Հայոց գեղարուեստական գործունէութիւնը Լիոնիոյ եւ Պոլսոյ սուլթաններուն իշխանութեան տակ»։

ՑԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ՁԱՆՁԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

— Էնի-մէնի չիտեմ ես, պէտք է [illegible] ըղան էս տարի մութլաղա վարժարան ընդունուի, որ չառնեն, [illegible] հաւըցիր որ, էս նէ էտ ժամ [illegible] էրիկը ոտք կը կոխեմ, նէ աղ[illegible] վարժատուն կը ճամբեմ, պատասխանեց Էլմօ Կիրօն բարկացոտ [illegible]։

— Աղէ՛կ, աղէ՛կ, Պօլա՛ առնել [illegible] — ձայնեցին հոգաբարձու[illegible] երէց անդամները միաբերան։

[illegible] ու դէմ վիճաբանելէ յետոյ, [illegible] խորհուրդի անդամները [illegible] Ձանձանը դպրոց ղրկել։ [illegible] նեղ ու մութ փողոցէն կը [illegible] Կարօ, Միլօ եւ Էլմօ Կիրօն. — [illegible] քէֆն՝ ըլլի, բոլոր գործերը [illegible] կարգադրէ, — կը խօսէր Էլմօ Կի[illegible] դեռ ներսի ցասումը չպար[illegible]։

— Էտպէս չէ օրէնքը, Կիրօ՛, Թաղական Գիգօն էս օրուան օրս մէ՛նծ [illegible] է, մենք տահա էնոր հետ նստելու իլաջիս չենք, կրկնեց Միլօ ամուն։

— Հա՛, էտպէս է Կիրօ, քիչ մը ցածէն զրուցէիր, վրայ տուաւ Կարօ ամուն։

— Թաղականի անգամ ըլլելով գիտուն էղած չենք ըլլիր, Կարօ, դուն ըլ, ես ըլ Թաղականի անդամներ ենք, Գիգօյի չափ հախ ունինք զրուցելու, պատասխանեց Էլմօ Կիրօն։

Այսպէս վերէն-վարէն խօսակցելով կ'երթային, երբ յանկարծ մէկը «բարի իրիկուն» ձայնեց, մթութեան մէջէն։

— Ձանձան, քեզի համար էս օր էնչափ խօսեր եմ որ, պէտնըս կը ճաթի, խօսեց Էլմօ Կիրօն, էկէր էս տարի ըլ հերուան պէս էնես ու դպրոցէն փախիս, վա՛յն է էկեր քո գլխին։

Էլմօ Կիրօյի բարկացոտ խօսքերէն քիչ մը քաշուելով ու դողդողագին, գրեթէ մարելու մօտ ձայնով մը պատասխանեց Ձանձան Արութ.

— Ես ինչ ընեմ, Էլմօ ամու, վարժապետը միշտ կը ծեծէր զիս։

— Հէլպէթ պիտոր ծեծէ, օրհնեալ ծեծը ՀԷԼԼԻ ը։ դուք մարդ չէք ըլլիր, պարապ փողոցները շուներուն աղ կուտար։ Առտուն մեր աղջկան հետ, շարունակեց Կիրօն, դպրոց պիտոր էրթաք, ՀԷԼԼԻ օր Կուրժէին հետ լեռները էրթաս։

Կուրժէի անունը խորապէս ազդեց Ձանձանի սրտին։ Պահիկ մը անդրադարձաւ հին օրերու վայելքին, խոր յուզում մը պատեց իր էութիւնը, ու ջուրն ինկողի մը պէս սկսաւ դողալ։ Յետոյ երակները թուլցան, ու բոլոր առարկաները տարբեր գոյներով ներկայացան իր աչքերուն։ Սեւ մթութեան մէջ, պահ մը ինքզինքը վերադարձա՛ւ այն զմայլելի օրերուն մէջ, որ ժամանակին ըմբոշխնած էր, հո՛ն Թանձր խաւարին մէջ, իր աչքին առջեւ եկաւ պահ մը Արշալոյսին գողտրիկ դէմքը, սքանչելի ժպիտով, խոր, սեւ, գրաւիչ աչքերով, որոնց տեսիլքէն Ձանձան վայրկեան մը կախարդուած, վերադարձաւ դէպի պերճանքի ու հեշտանքի աշխարհը։

Դ.

Հետեւեալ առաւօտ Ձանձան եւ Արշալոյս՝ դպրոցական գրքերը իրենց անութին տակ առած՝ շնչասպառ եւ ուժասպառ քայլերով դէպի դպրոցը կը բարձրանային։ Գիւղին յետսակողմը, դարաւոր բարդին առընթեր, կոկիկ ու համեստ ոճով կը բարձրանար դպրոցական շէնքը, իր ստորնաբաժանումներով։ Աւելի անդին կային պարտէզներ ու պտղատու ծառեր։ Հեռուէն կ'երեւար ծըլնկոն՝ իր արձագանգով։ Կանանչներու ծովի մէջ թաղուած փոքրիկ դղեակի մը պէս կը փայլէր գիւղին դպրոցը։

—Արշալո՛յս, — ըսաւ Ձանձան ցած ձայնով — եթէ վարժապետը հարցնէ թէ, ո՞վ է էս տղան, ի՞նչ պատասխան պիտի տաս։

— Կ'ըսեմ թէ Թաղական խորհուրդի անդամներուն բարեխօսութեամբը ղրկուած տղայ մըն է, որը, որ մինչեւ հիմա գիւղին շուներուն հետ լեռները ման կուգար եւ...

— Է՜, է՜, կը բաւէ, — միջամտեց Ձանձան, ինչո՞ւ, կ'ամչնաս ըսելու թէ նշանածս է...

— Փի՜ս, պատասխանեց Արշալոյս։

— Ինչո՞ւ, գործիդ չի գար։

— Չէ՛. հա՛, չեմ ուզեր ատանկ գէշ խօսքեր... հասկցա՞ր։

Արշալոյս ներքնապէս կը սիրէր զայն, բայց չէր ուզեր իր թաքուն սէրը յայտնել անոր, լսած էր անոր խենդութիւնները, նոյն իսկ շատ անգամ ականատես եղած էր անոր բոլոր անցուդարձերուն, սակայն չէր ուզած հեռանալ անկէ։ Ներքնապէս ուժեղ, գրեթէ անդիմադրելի պոռթկում մը, սիրոյ կատաղի խոյանք մը՝ զինքը կը մղէր դէպի Ձանձանը։ Թէեւ որբ, անտէր ու թափառական մէկն էր, ցնցոտիներով ծածկուած։ Բայց «սէրը կոյր է» ըսած է ժողովրդական առածը։ Կը սիրէր անոր հաստ ու ոսկրոտ իրանը, քնքոյշ բերանը, որ նուշի պէս կարմիր էր։

— Հիմա՛ նազ կ'ընես, վերջն ալ հազ, էնպէս չէ՞, Արշալոյս, շարունակեց Ձանձան։

Այսպէս անուշ անուշ խօսակցելով արդէն հասած էին դպրոցը։ Բոլոր աշակերտները իրենց սովորական տեղերը նստած էին, իսկ անդին վարժապետին սեղանին հանդիպակաց կողմը, անխնամ հագուստներով, խանձի խուռն մազերով, հաստ, գրեթէ միջահասակ կազմով կեցած էր Ձանձանը ու, ապուշ, ապուշ չորս դին կը նայէր։ Կարծես թէ սրահը տարբեր կը թուէր իրեն համար, սեղանը, աթոռները փոխուած, անկանոն դասաւորուած էին։ Մէկ խօսքով, դպրոցին սրահը տարօրինակ երեւոյթ մը առած էր։ Իրեն կը թուէր թէ՝ սրահին ցեղունը պիտի փլի։ Այս մտածումներուն անձնատուր՝ կը խոկար, երբ յանկարծ ուսուցիչը պոռաց. — Նստէ՛ պարոն։ Բայց ան դեռ կը յամառէր ոտքի վրայ մնալ, երբ վարժապետը ձայնը երկրորդեց։

— Հոս եկո՛ւր, պարոն։

Ձանձան ծանր քայլերով մօտեցաւ ուսուցիչին։

— Անունդ ի՞նչ է, հարցուց ուսուցիչ Գեղամ։

— Անո՞ւնս, Ձանձան է, վարժապետ, խօսեցաւ կմկմալով։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

(Շար.)

Փարիզ եւ գաւառներ

Հ. Յ. Դ.

ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ

ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ փարիզի, Ալֆորվիլի, Մարսէյլի, իսի լէ Մուլինոյի եւ Պուա քոլոմպի կոմիտէները իրենց մէկ ընկերը ղրկելու, այսօր, Շբ. կէսօրէ վերջ ժամը 4—6, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

ՓԱՐԻԶԻ Կոմիտէն Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին. 2, Place d'Italie, Քաֆէ տը լա Մէրիի սրահին մէջ:

Հաշուետուութիւն Կոմիտէի եւ ընտրութիւն նոր Կոմիտէի:

ՊԷՔՈՆԻ «Մասիս» խումբի ժողովը 28 Նոյեմբեր, Երկուշաբթի երեկոյ, ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Անդամներու ներկայութիւնը ՊԱՐՏԱԴԻՐ է:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. Մինասեան կոմիտէն կարեւոր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ Ակումբին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Բացակաները նկատի պիտի առնուին:

ՍԱՐՍԷԼԻ «Հրայր» խումբը ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները այսօր, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, ընկ. Նուպար Ալատինեանի տունը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Մարմինը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի *Քրիստափոր, Զաւարեան, Ռոստոմ* խումբերու բոլոր ընկերները վաղը, կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Ներկայ կ'ըլլայ *Կ. Կ.Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ:*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Աղբիւր-Սերոբ եւ Իշխան ենթակոմիտէներու հաւաքական ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Սէն-Լուի Ակնունի խումբի ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին: Զեկոյց՝ 10րդ Շրջ. ժողովի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան ընդհ. ժողովը երկուշաբթի, 28 Նոյ. երեկոյեան ժամը 8.30ին մեր նոր Գրադարան-ընթերցարանի մէջ, 49 րիւ Նասիոնալ: կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրներով:

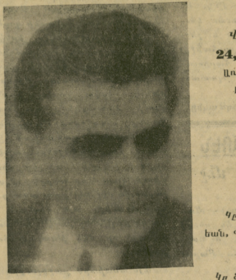
ԼԱ ՍԻՕԹԱ.— խաժակխումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 2.30ին: կը դասախօսէ՝ ընկեր Ա. Մարտիրոսեան, զեկոյց 10րդ Շրջ. ժողովի:

ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹԻ (Մարսէյլ) Համագասպ ենթակոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր, Շաբաթ իրիկուն ժամը 7.30ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը, Կիրակի իրիկուն ժամը 7.30ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայ կ'ըլլայ Կ. Կ.Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ:

ՏԷՍԻՆԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը, երկուշաբթի, 28 Նոյ. երեկոյեան ժամը ճիշտ 8ին, Հ. Յ. Դ. ժողովրդային Տան ներքնայարկը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: կարեւոր օրակարգ: կը հրաւիրուի նաեւ Տէսինի կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԿՐԸՆՈՊԼԻ կոմիտէն ընդհ. ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները, այսօր, Շաբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Ակումբին մէջ, Rue St. Martin d'Hérès, Chemin de la Plaine, (Croix Rouge)*: Կարեւոր օրակարգ՝ Կ. Կ.էն եկած նոր շրջաբերականներ, նոր վարչութեան ընտրութիւն, եւայլն: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Ներկայանալ անդամատետրով: Բացակաները նկատի կ'առնուին:*

Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

ԱՐՏԱԿԱՐԳ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻԻ

Վաղը կիրակի, ցերեկ ժամը 2.45ին **Maison de la Mutualité***ի մեծ սրահին մէջ*

24, rue St. Victor, Paris (5) **Métro: Maubert-Mutualité**

Առաջին անգամ ըլլալով փարիզ հայ բեմին վրայ իտալացի նշանաւոր Թատերագիր Rovettaի յայտնի տռամը, որ եւրոպական բեմերու վրայ հսկայ յաջողութիւն գտած եւ մեծ աղմուկ հանած է

ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ

ժամանակակից մեծ տռամ 3 արար՝ կուսակցական պայքարի կեանքէ

ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ՝ իր ամէնէն հոյակապ ստեղծագործութեան՝

կուսակցական լիտըր Ֆրանչիսքօ Գօրնալօրոյի դերին մէջ

Կը մասնակցին.— Տիկ. Տիկ. Սուրաբեան, Անահիտ, Պ. Պ. Շահխաթունի, Եր. Թօլայեան, Լաքքա, Սուրաբեան, Գմբէթեան, Սարաֆեան, Մագսուտեան *եւ* Պաղտասարեան:

ՏՈՄՍԱԿՆԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐՆ ԵՆ՝ 20, 15, 10 ԵՒ 7 ՖՐԱՆՔ

Կը ծախուին սովորական տեղերը, Յառաջի խմբագրատունը, իսկ ներկայացման օրը, Թատրոնի կիշէն ժամը 12էն սկսեալ, կեդրոնատեղի՝ «Կավոյ»

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի ժամը 16էն մինչեւ կէս - գիշեր

ՇԱՆ Զ'ԷԼԻԶԷԻ ՍԱԼՕՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

79 Ave. du Champs Elysées **Paris (8)**

Պատուոյ նախագահուհի՝ ՏԻԿԻՆ ԼԵՒՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ

Նախագահ՝ Պ. ՊՕՂՈՍ ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Երկու նուագախումբ ղեկավարութեամբ Մանուէլ ՐԻԾԾԱՏՈՅԻ: Գեղարուեստական խնամեալ բաժին, զանազան ատրաքսիոններ, *բազմաթիւ անակնկալներ,* պրիճի Թուռնուա:

ձոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով — Մուտք 25 ֆրանք

Տոմսակները կարելի է հայթայթել ընկերութեան գրասենեակը, 15 rue Jean Goujon, Paris (8)*. հայ գլխաւոր ճաշարաններուն մէջ. Հ. Սամուէլ գրատունը եւ հանդէսին օրը տեղւոյն վրայ:*

Առաջին անգամ օփերա Լիոնի մէջ

Ղեկավարութեամբ դերասան ԹՐԱՔՕՇԻ

Մասնակցութեամբ

երգիչ-դերասանուհի ՏԻԿԻՆ ԲԱԴԱԼԻ

եւ Տէսինի կոմիտաս երգչախումբի

ղեկ. Ա. Գ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆԻ

Այս իրիկուն, ժամը 8.30ին

Էմիլ Զօլայի սրահին մէջ

Կը ներկայացուի Ց. Թումանեանի

«ԱՆՈՒՇ»ը

7 պատկեր (երաժ. Ա. Տիգրանեանի)

Կովկասեան պար եւ զուռնա-տափուլ — *զուռնայով*

տոմսերու գիները՝ 5 եւ 4 ֆրանք

ԹՐԱՔՕՇ

ԾԱՆՕԹ.— Տէսինի մէջ կը ներկայացուի «ԱՆՈՒՇ»ը այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Հ. Յ. Դ. Տան Թատերասրահին մէջ:

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱ. ՅԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ – ՍՐՃԱՐԱՆ – ՀԻՒՐԱՆՈՑ

«ԿԱԼԱԹԱ»

12, Rue Bleue - PARIS (9e) Métro: Cadet.

(*Ցխուն քայլ* «Petit Journal»*էն*)

MAXUD MIRIDJANIAN & HARILAOS VITALIS

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ, Թարմ, մաքուր, աժան եւ կարգով պատրաստուած:

Ամէնյաճախորդարտօնուած էայցելելուխոհանոցը՝անձամբստուգելու:

Յունական հռչակաւոր *«ճիպրօ»* օղի տաք սաղանդերներով:

Հաւաքոյթներու, հարսանիքներու եւ ժողովներու համար ունինք ընդարձակ, մաքուր սրահներ, յտրամադրելի սինչեւ առաւօտ, մատչելի գիներով:

Արտասահմանէն եւ գաւառներէն եկող հայրենակիցներու համար՝ մաքուր եւ օդասուն սենեակներ, աժան գիներով:

ՈՍԿԵՐԻՉ - ԺԱՄԱԳՈՐԾ

ԵՐՈՒԱՆԴ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

28, Րիւ տէ Տօմինիքէն — ՄԱՐՍԷՅԼ

Վաճառատանս մէջ բացառիկ եւ անհաւատալի զեղչերով կը ծախուին երաշխաւորեալ ոսկի, փլաթին, ադամանդ *եւ ամէն տեսակ զոհարեղէններ: Ապարանջան, օղ, ժամացոյց, շղթայ, այլ եւ այլ զարդեղէններ: Կը ստանձնենք արագ նորոգութիւններ:*

Պօն տը քրէտինիր կ'ընդունինք:

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԱՐՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՓԱՐԻԶԻ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ ԿՈՂՄԷ

նախաձեռնութեամբ տեղւոյն *ԱՐԱՐԱՏ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ*

Այսօր, շաբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին, եկեղեցւոյ խորհրդարանին մէջ

Նախագահութեամբ՝ Պ. ՅԱԿՈԲ ՊՕՅԱՃԵԱՆԻ

կը խօսին *ՏՈՔԹ. Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ՝* մեր մարսողական գործարանները
Պ. ՍԵԴՐԱԿ ՔԱՐԵԱՆ՝ հայ կարմիր խաչի մասին

Մուտքը Ազատ է

ԿԱՂԱՆԴԻ *ԱՌԹԻՒ ՆՈՒԷՐ ՄԸ, ՈՐ Կ'ԱՐԺԷ ՆՈՒԻՐԵԼ ԲԱՐԵԿԱՄԻԴ ԿԱՄ...*

ՓՐՈՖ. ՄԵՍՐՈՊ Գ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ

ԵՐԱԶԱՀԱՆ ձոխ ու ԸՆԴԱՐՁԱԿ

(երեք ամիս առաջ լոյս տեսած)

Գիրքը, որ կը պարունակէ *10,000* երազներու ճշգրիտ եւ ընդարձակ մեկնութիւնը:

կը բովանդակէ նաեւ՝ *ԼՈՒՍՆԻ ԵՐԱԶԱՑՈՅՑ, ԳՈՒՇԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՄՆԱԽԱՂԻ եւ ՎԻՃԱԿԱՑՈՅՑ:*

դիմել գրավաճառներ՝ Հրանտ - Սամուէլ, 51, rue Mr. le Prince, Paris (6): Գ. Ծերիկեան, 13, rue des Dominicaines, Marseille: Լ. Ճերահեան, 27, rue des Dominicaines, Marseille: *կամ ուղղակի հրատարակիչին՝* Արամ Ժամկոչեան, 299, rue de Lyon, Marseille:

Գին՝ 15 ֆրանք. Արտասահման՝ 20 ֆրանք կանխիկ:

Փարիզի Գրական Ակումբ

այս իրիկուն, ժամը 8.30ին, 131 rue Cambronne, métro Vaugirard. *Զեկոյց Պ. Ա. Խոնդկարեանէ՝ «Հինի եւ նորի հարցը արտասահմանեան հայ գրականութեան մէջ».*

Մուտքը ազատ է

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R, Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մեթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ ժններ. հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12, 2—8, կիրակի 9—12:

ՋԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԷԻ ՄԷՋ

Պուլօնեը սիւռ Մէր 25 Նոյ. 932

Հակառակ գէշ օդին, Պուլօնեը սիւռ Մէր կը գոհացնէ բոլոր ապսպրանքները: Կերէք Պուլօնեի ձուկը:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Միզանցքային, արեան եւ մորթի հիւանդութիւններ: Տարրալուծում: **93 Rue d'Angoulème, Métro: Couronne,** խորհրդ. 5-8 եւ կիր. առաւօտ: **123 Bld. Sébastopol,** մէթրօ **Réaumur,** խորհ. 9-12 եւ 2-8, եւ կիրակի առաւօտ:

Կարի յատուկ մօթէօրներ

1/15 ձիու ուժ մօթէօր եւ բէօսթաթ 300 ֆրանք

1/8 » » » 350 ֆրանք

Աժան եւ հաստատուն, երկու տարուան երաշխաւորութեան վկայական, պահանջեցէք մեր ներկայացուցիչ էր վ.ճարման դիւրութիւններ:

կարի մեքենայի յատուկ լամբ 30 ֆր.

HOVHANESSIAN ingénieur

15 rue de Vienne, Paris (8)

կ'ընդունինքՇաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 3.5:

Հայերու ժամադրավայրը

ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton 52- 73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

Անթրասիթ - Anthracites

Անգլ. գերմ. պելժ. ռուսական եւն., ամէն տեսակ ածուխ եւ փայտ

H. SOUDJIAN

63 rue Lepic, Paris (18) **Tél. Provence 69-79**

Միակ ներկայացուցիչ ամենագլխաւոր մթերանոցներու որոնք շնորհիւ իրենց երկաթուղային եւ ծովային ուղղակի ճիւղաւորումներու՝ կրնան մրցիլ հրապարակի ածխավաճառներու հետ:

Մասնաւոր պայմաններ կեդրոնական Ջեռուցիչի (Chauffage Central) *տէրերու, ինչպէս նաեւ ազգ. հաստատութեանց:*

Հրաւէր բոլոր փափկաճաշակներուն

Ճաշարան ԳԱՌԼՕ

34 Rue St. Lazare, Paris (9)

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ եւ խնամուած կերակուրներ

Գիները շատ դիւրամատչելի, արագ եւ անխերի սպասարկութիւն

Մի մոռնաք իր անուանի մածունը

ԲՈՒՐԴԵՐ

կը ծախենք ամէն տեսակ բուրդեր՝ Թրիքօ շինողներու համար:

Միշտ պատրաստ ունինք 50000 քիլօ ամէն տեսակի գոյներով բուրդեր՝ Թիւ 2/28, 3/28, 2/32, 2/36, 2/40 եւ հաստ մանած բուրդ (*grosse laine*): Ամէն տեղէ աժան գին:

դիմել՝ **Doerflinger,**

31 Rue de Maubeuge, Paris (9) Métro Cadet

ՎԱՐՁՈՒ ԵՆ Square de Neuilly-St. James *Նէօյիի կամուրջին եւ Պուա տը Պուլօնի մօտ, գեղ. յարկաժ. ամէն յարմ., 3 եւ 4 փ. 10—15,000 ֆր., 5 փ. 13—20,000 համան. մեծութ.մեծ խոհ., ծառաներու՝ խոհ. տաքց. սեն. վերելակ, կառատուն: Այցելել՝ 7, 9 եւ 9bis rue Casimir-Pinel եւ 11 Bld. de la Seine. մանր. ճարտ. Verdonnetի 68 rue Boursault Փարիզ(17), Հեռ. Marc. 77—16, փափաք. կը ղրկուի պատկեր. գրքոյկ.*

ԿԱՐԵՒՈՐ

Հայրենակից. քու շահդ իսկ կը պահանջէ որ, կարի մեքենաներ գնելէ առաջ դիմես, Մարսէյլի Սինկէր ընկերութեան միակ ներկայացուցիչ՝

ՆՈՐԱՅՐ ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆԻ

ուր պիտի գտնէք մեծ դիւրութիւններ:

Հեռաձայն. *C. 15 - 02:*

Հեռ. անձնական. *C. 76 - 39:*

ժամադ. առաւօտեան *8 - 9: Rue Bel - Air, No. 9: Marseille*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (20)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— Դուրս ելլելու ուրիշ ճամբայ մը կայ. այդ խոտերուն տակ անկիւն մը գաղտնի բացուածք մը պէտք է գտնուի, ըսի:

— Ծխախոտիդ ուշադրութիւն ըրէ, Ուիլեըմ, պոռաց Թիմինս սարսափած: Բայց շատ ուշ էր:

Ուիլեըմին ծխամորճը որ բերնէն վար ինկած էր եւ մէջի կրակ կտրած ծխախոտը խոտին վրայ թափած՝ սկըսաւ բռնկիլ:

Սարսափահար ճիչ մը արձակեցի. զգացի որ վերջերնիս եկած էր այլ եւս: Ուիլեըմ եւ Թիմինս գնդակները արհամարհելով սենեակին անկիւնները խուժեցին եւ սկսան այրող խոտին վրայ կոխկռտել: Սենեակին կեդրոնը հնոցի էր վերածուած. ծուխը մեզ կը խեղդէր. ջերմութիւնը դժոխային էր:

— Գաղտնի բացուածքը գտայ, պոռաց Թիմինս անկիւնէն:

— Քոյր, շուտ կափարիչը վերցուցէք եւ վար իջէք: Ուիլեըմ, օգնէ ինծի եւ սա խոտերը անդին հրենք:

Երկու զինուորները վեհանձնօրէն բոցավառ խոտերուն վրայ յարձակեցան: Թակարդին օղակէն քաշելով կափարիչը դիւրութեամբ վերցուցի:

Տակը սեւ կարճ ձող մը եւ օղակ մը կար, ուրկէ չուան մը կախուած էր: Սրունքներս ծակէն ներս մացուցի եւ չուանէն բռնած մթութեան մէջ, կէպի յատակը սկսայ սահիլ: Ծանր շնչառութեան ձայներ կուգային եւ ոտքեր գլխուս կը զարնուէին: Անգլիացի զինուորներն էին որ եռեւէս վար կը սահէին:

Ցեռոյ վերի լոյսը բոլորովին անհետացաւ եւ Թակարդին կափարիչը գոցուեցաւ: Քանի մը րոպէ վերջը ոտքերս կարծր գետնին դպան: Երեքս ալ մութ մառանին մէջ կեցանք:

— Այս տեղերը երկաթ վանդակ մը կայ, բայց կարելի եղածին չափ շուտ պէտք է գտնել, որովհետեւ շատ չանցած բոցերը շրջանի պահակներուն եւ կառքով անցնող զինուորներուն ուշադրութիւնը պիտի գրաւեն, ըսի եւ լուսավառ ջահը դէպ ի ձեղունը պտտցնելով՝ պատերէն մէկուն վրայ քառակուսի բացուածք մը նշմարեցի: Դէպի այդ բացուածքը վազեցինք ուր կար երկաթ վանդակ մը, անոր տակը երկու տախտակէ սնտուկներ իրարու վըրայ դրուած՝ վանդակին կարենալ հասնելու համար:

— Առաջին անգամ ես երթամ տեսնեմ վանդակին եզերքը մաքո՞ւր է, ըսաւ Թիմինս, եւ սնտուկներուն վրայ ցատկելով ուսովը վերցուց վանդակը եւ գայն մէկ կողմ քաշելով, գլուխը բացուածքէն զգուշութեամբ դուրս հանեց:

Ցեռոյ Ուիլեըմին օգնեցի, որովհետեւ անոր վիրաւոր ուսը վեր մագլցելուն նեղութիւն ու ցաւ կը պատճառէր: Երբ ծակէն դուրս ելաւ, մտահոգութեամբ վար նայեցաւ եւ,

— Քոյր, աղէ՞կ էք, ըսաւ:

— Այո, մի՛ կենաք, փախէք...

Ամէնէն վերջը ինքզինքս դուրս նետեցի ծակէն:

Հովն ու ձիւնը գիս կենդանացուցին:

Աջ կողմի տանիքին տակն էի: Տանին ամէն կողմը եւ ձիւնածածկ պարտէզը լոյսով ողողուած էր: Վարի սենեակներուն փայտաշէն մասը եւ մասնաւորաբար ծայրի մասը, գաղտնի սենեակին մօտ, անըրեւութացած էր լափող բոցերէն:

Մթութեան մէջ անցնելով Ուիլեըմի եւ Թիմինսին միացայ:

Առանց որոշելու մեր ուղղութիւնը, միասին վազեցինք, մինչեւ որ այրող տունէն հասանք:

— Մինչեւ կէս գիշեր պէտք է Լօֆէմ հասնինք. որովհետեւ անկէց վերջ ձեզ ուրիշ գործակալ մը պիտի յանձնեմ: Ցաջողինք պիտի, սակայն պէտք է բաւական քալել: Վէրքերդ շատ կը ցաւի՞ն:

— Հոգ չէ քոյր, ըսաւ Ուիլեըմ:

Շատ յոգնած էինք, այնպէս որ առանց զգուշութիւն ընելու ճամբան կը շարունակէինք:

Լոյս մը չէր երեւեր. բայց զգացի որ Լօֆէմի մօտեցած էինք:

Իրականութեան մէջ օթեւանին վայրը բոլորովին կորսնցուցած պիտի ըլլայինք, եթէ մթութեան մէջէն մէկը եկլելով մեզ չխօսէր: Գերման պիչերապա՞հ մըն էր արդեօք... վայրկեան մը սարսափեցայ: Մարդը մեզի մօտենալով եւ կամաց ձայնով մը ըսաւ.

Թարգմ. *Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ*

(Շարունակելի)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
27 Novembre 1932

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2046 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԱՍԸ ՏԱՐՈՒԱՆ ԵՐԿՈՒՆՔՆ ՈՒ ՎԱՍՏԱԿԸ

Այս ամսու իր տասնամեակը բոլորեց «Հայրենիք» ամսագիրը: Աննախընթաց դէպք մը՝ մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ:

Հիմնուած՝ 1922 նոյեմբերին, 64 էջով, ամսագիրը շատ չանցած վերածուեցաւ 176 էջի: Եւ այդպէս ալ կը շարունակուի մինչեւ այսօր:

Ուրեմն, 120 հատոր գիրք՝ տասը տարուան մէջ: Ուրիշ խօսքով մօտ 21,120 էջ գրականութիւն եւ ուսումնասիրութիւն: Բոլորն ալ՝ հայկական կեանքէ եւ հայկական գրիչով:

Ամսագիրը օտար հեղինակութեանց տեղ տուած է այնքան որքան կապ ունին հայկական իրականութեան հետ: Իբրեւ սկզբունք՝ եղած է այլամերժ, օտար ստեղծագործութեանց հանդէպ:

Կը նշանակէ թէ ամսագիրը եղած է զուտ հայկական դաշտ մը, ուր տասը տարի անընդհատ ժամադիր եղած, վարած ու ցանած են գաղթաշխարհի հին ու նոր գրիչները, բանաստեղծներն ու գրագէտները, գիտնականներն ու բանասէրները, թատերագիրներն ու վիպագիրները:

Կարելի է անկախ տեսակէտներ ունենալ ամսագրի բովանդակութեան մասին: (Ինչպէս ունինք մենք): Կարելի է քննադատել անոր ուղղութիւնը եւ անոր հիմնական թերին՝ շարժումի պակասը:

Բայց, նեղմտութիւն պիտի ըլլար ժխտել կատարուած աշխատանքին խորութիւնն ու լայնութիւնը: Այլ եւ յարատեւութիւնը:

Երբ աւելի հաստատուն վիճակ ունէինք, Թուրքիոյ եւ Կովկասի մէջ, եւ երկու անգամ աւելի ժողովուրդ, «ի յառաջագունէ» դատապարտուած էին այս կարգի հրատարակութիւնները:

Ամիսներով կը հաշուէինք անոնց տարիքը: Եւ լաւագոյն պարագային, քանի մը տարիով: Այն ալ անկանոն: Միշտ ենթակայ փոփոխութեանց:

«Հայրենիք» ամսագիրը տասը տարի անընդհատ պահեց իր կերպարանքն ու կանոնաւորութիւնը: Եւ այսօր, տասը տարի յետոյ, արդէն դարձած է մեր կեանքին անբաժան մասը:

Իր հրատարակութիւնը աննախընթաց է եղած, նաեւ, սպառման տեսակէտով:

Եթէ չենք սխալիր, երբեմն հասած է մինչեւ 3000ի: Աւելի մեծ թիւ մը, քան շատ մը օրաթերթերու սպառումը:

Ուրիշ առաւելութիւն մը, — ամսագիրը յաջողած է օրէնքի կարգ անցընել աշխատակիցներու վճարումը:

Մասնաւորապէս Թուրքիոյ մէջ, մեր այս կարգի հրատարակութիւնները ընդհանրապէս հիմնուած էին աշխատակիցներու բարեհաճութեան վրայ:

Մինչեւ այսօր ալ այդպէս է, իբրեւ ընդհանուր կանոն:

Կովկասը աւելի բախտաւոր եղած է, այս տեսակէտէն:

«Հայրենիք» ամսագիրը, ունենալով հանդերձ անվճար աշխատակիցներ, միշտ ալ ուզեց վճարել ու վճարեց: Աւելի կամ պակաս: Համաձայն իւրաքանչիւրի հմայքին կամ արժէքին:

Համատարած տագնապը, որ երկու տարիէ ի վեր կը տորէ Ամերիկան, անշուշտ ազդած է եկամուտներուն, հետեւաբար եւ սակին վրայ: Բայց, վճարման կանոնը կը մնայ անխախտ:

×

Ո՞ւր է գաղտնիքը այս անօրինակ յաջողութեան եւ յարատեւութեան:

Փնտռեցէք Դաշնակցութեան կամքին եւ կորովին մէջ:

Եթէ Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի կազմակերպութիւնը լայնօրէն տրամադրած չըլլար իր բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւնը, եթէ հայ աշխատաւորը զլանար իր դուրդուրանքը, — մենք դժուա՛ր թէ կարենայինք ողջունել, այսօր, «Հայրենիք» ամսագրի տասնամեակը:

Այսպէ՛ս է Դաշնակցութիւնը:

Ո՛րքան ալ անխոնջ եւ յարատեւ ոգի ունենայ անհատը, դեր կրնայ կատարել մինչեւ որոշ աստիճան մը: Մնացածը՝ կազմակերպութիւնն է որ կը լրացնէ:

«Հայրենիք»ի խմբագիրը ունէր անհրաժեշտ հաւատքն ու կամքը, եւ ունեցաւ մնացեալը, — դաշնակցական եւ համակիր բազմութեան անվերապահ աջակցութիւնը:

Դաշնակցութիւնը է եւ կը մնայ ամուր պատուանդանը «Հայրենիք»ին: Բայց ան չունեցաւ այլամերժ ոգի:

Ամսագիրը բաց մնաց բոլոր տաղանդներուն առջեւ, առանց հոսանքի կամ տարիքի խտրութեան: Նոյն իսկ տեղ տուաւ հակառակորդներու Յուշերուն:

×

Եւ քանի որ այս բոլորը տեղի կ'ունենան Սփիւռքին մէջ, առանց հայրենիքի եւ առանց հաստատուն յենարանի, անընդհատ շարունակելով հարթիչ գլանին, — արդա՛ր է անգամ մը եւս արձանագրել ու փառաբանել մեր տասնամեայ երկունքն ու վաստակը: Վերելք մը աննախընթաց եւ ստեղծագործ: Ոչ միայն «Հայրենիք» ամսագրով, այլ եւ ուրիշ բազմազան արտայայտութիւններով: Պարբերական, գիրք, թերթ:

Պատմագրին եւ գրական քննադատին կ'իյնայ ուսումնասիրել եւ երեւան հանել այդ հոյակապ ճիգը: Ու մանաւանդ երիտասարդական թռիչքը:

Շատ մը տեսակէտներով, կարելի է ասպարէզ կարդալ անոնց որ «Երկիր Նայիրի»ի շնորհները կը վայելեն, ահա տասը տարիէ ի վեր: Շնորհ՝ բարոյական, շնորհ՝ նիւթական:

Նորէն, գրական քննադատին եւ բանասէրին կ'իյնայ կազմել զուգակշիռը՝ կարմիր գիծէն դուրս եւ ներս կատարուած վաստակին: Զմոռնալով յատկապէս ուսումնասիրել՝ պայմանները:

Թող այս լուսաւոր իրականութիւնը արեւ ցանէ մեր հոգիներուն մէջ, այնքան դառնութիւններու վերեւ: Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

... ԵՒ ԴԻՄԱՑԸ ԳՏԱՒ «ԴԱՇՆԱԿ»ՆԵՐ

Անբա՞խտ մարդ է Դ. Շահվերդեանը:

Հակառակ իր այնքան իմաստութեան եւ զգուշութեան, միշտ ալ փորձանքի կը հանդիպի, ճամբուն վրայ:

Անցեալ տարի, երբ Յունաստան հասաւ, խառնակիչներ աջ – ձախ լուր տարածեցին թէ «Դաշնակ»ները ... մահափորձ սարքած են իրեն դէմ:

— «Ես արիւնից չեմ վախենում», պատասխանեց Շահվերդեան:

Իր երեսէն արիւնը թափեցաւ Ֆիֆի կայանին մէջ: Բանուորներու գըլուխէն:

Եւ Շահվերդեան անշուշտ չվախցաւ, որովհետեւ դիրք բռնած էր ոչ թէ գաղթակայանին մէջ, այլ ... «Մեծն Բրիտանիա» հիւրանոցը, Աթէնքի պորտին վրայ:

Բայց լսեցէք իր նոր դժբախտութիւնը:

Շահվերդեան Յունաստանէն ճամբայ կ'ելլէ դէպ ի Պուլկարիա: Ճամբորդութիւնը կը կատարուի ոստիկանական հսկողութեամբ:

Երբ սահմանագլուխ կը հասնին, Քըրճալըի կառավարիչը կը հրամայէ Թաղ. խորհուրդին, որ երթան դիմաւորեն:

Շահվերդեանի չար բախտէն՝ Քըրճալըի Թաղ. խորհուրդը կը բաղկանայ ... Դաշնակցականներէ:

Եւ երկու «Դաշնակ»ներ, որոնց մէկը Սոփիայի «Ազատ խօսք»ին թղթակիցը, ինքնաշարժ մը վարձելով, կ'երթան կը դիմաւորեն Շահվերդեանն ու ընկերը, Գարտաշեան:

Թղթակիցը, որ այս լուրը կու տայ, չըսեր թէ Շահվերդեան եւ ընկերը ինչպիսի տեղեկագիր պատրաստեցին, այս անակնկալ ընդունելութեան առթիւ:

«Տուեալներ» չկա՞ն ենթադրելու թէ՝ Քըրճալըի պուլկար կառավարիչը, իբրեւ հակայեղափոխական, գաղտնի ժողով գումարելով «Դաշնակ»ներուն հետ, այդ խաղը խաղացած է Շահվերդեանի գլխուն ... դող տալու համար:

Բարեբախտաբար, ներգաղթի լիազօրը սահմանագլուխէն Սոփիա ճամբան կտրեց ընդ հսկողութեամբ:

Այլապէս, ի՜նչ պատմութիւններ, ի՜նչ պատմութիւններ ...

ՎԱՐԱԶ

ՍՏԵՐԼԻՆԸ Կ'ԻՋՆԱՅ

Քանի մը օրէ ի վեր անգլ. ոսկին անսովոր անկումներ կ'ունենայ, իբրեւ հետեւանք ամերիկեան կառավարութեան ժխտական պատասխանին (պարտքերու յետաձգման մասին):

Ուրբաթ օր, Նիւ Եորքի սակարանին մէջ ստերլինը կը բռնէր 3 տոլար 21: Այսպիսի անկում չէր տեսնուած 1920էն ի վեր, երբ 3.17ի իջած էր:

Նոյն օրը Փարիզի մէջ ստերլինը բացուեցաւ 82.95ի, իջաւ մինչեւ 82.25ի, եւ կանգ առաւ 82.30ի վրայ:

Տոլարը, անշուշտ, կը բարձրանայ:

ՁԱԽԱԿՆԵՐԸ ՄԱՏՆԵՑԻՆ ԾՆՈՂՔԸ ԱԶԳԱԿԱՆՆԵՐԸ ՄՈՐԹԵՑԻՆ ՏՂԱՔԸ

Այս միջոցին արտակարգ դատավարութիւն մը տեղի կ'ունենայ Սվերդլովսքի մէջ (Ուրալ):

Գիւղի մը մէջ, ուր համայնավարները տկար են, կ'որոշեն ոչ տուրք վճարել, ոչ հացահատիկ յանձնել, ոչ ալ «կոլխոզ» կազմել: Գիւղական խորհուրդին նախագահը — անշուշտ համայնավար — այս ուխտը գիւղացիներուն ազդեցութեան տակ իյնալով, կեղծ թուղթեր կու տար, պետութիւնը խաբելու համար: Միեւնոյն ատեն գաղտնի յարաբերութիւններ կը պահէր աքսորականներուն հետ:

Իր երկու զաւակները, մէկը 9, միւսը 14 տարեկան, եւ անդամ պատանեկան միութեան (Պիոնէր), կ'երթան կը մատնեն կառավարութեան: Հայրը կը ձերբակալուի: Դատավարութեան ատեն, զաւակները իբրեւ վկայ ներկայանալով, ծանր պատիժ կը պահանջեն իրենց հօրը դէմ: Հօրեղբայրները կը կատղին եւ երկու տղաքը անտառ մը տանելով կը մորթեն ...

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Հայ համայնավար մը ձերբակալուած Ժընեւի մէջ

Ժընեւէն կը հեռագրեն նոյ. 25 թուականով.— *Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց եւ բանտարկեց ռուսահայ քիմիագէտ մը, Արտեմ Մելիք Եըլչեան, 44 տարեկան, որ ոստիկանութեան ցանկին մէջ նշանակուած է իբրեւ համայնավար: Մասնաւորապէս կը գործէ ուսանողներու մէջ եւ գլխաւոր կազմակերպիչն է այն խորհրդային ցուցահանդէսին որ տեղի ունեցաւ ռուս Կարմիր Խաչին հովանաւորութեամբ: Ամբաստանուած է թէ նոյ. 9ին գացած է Փլէնփալէի համայնավարական սրահը եւ մասնակցած՝ ազգային Միութեան ցոյցին: Ոստիկանութիւնը բազմաթիւ տեղեկագիրներ ունէր հայ քիմիագէտին գործունէութեան մասին: Բայց, տակաւին առիթ չէր ունեցած բռնելու այն փաստաթուղթերը որ բացարձակապէս կը հաստատեն թէ Եըլչեան համայնավար գործակալ մըն է: Ուզելով հաստատել թէ ի՛նչ եղած է հայ քիմիագէտին դերը վերջին խռովութեանց մէջ, ոստիկանական սպայ մը որոշեց կոչնագիր ղրկել: Այն ոստիկանը որ քիմիագէտին բնակարանը գացած էր, գտաւ չորս փաստաթուղթեր որոնք վճռապէս կը հաստատեն թէ Եըլչեան զանազան պաշտօններ ստացած էր Գ. Միջազգայինի կեդրոնէն: Այս յայտնութեան վրայ, խիստ խուզարկութիւն մը կատարուեցաւ քիմիագէտին բնակարանին մէջ եւ բռնուեցան բազմաթիւ թուղթեր եւ շատ կարեւոր փաստաթուղթեր: Թղթակցութեանց մէջ գտնուեցաւ նամակ մը՝ Երեւան. ժողովի նամակագլուխով, եւ ստորագրուած՝ համայնավար երեսփոխանի մը կողմէ որ հանրածանօթ է Ազգերու Դաշնակցութեան լրագրական շրջանակներուն մէջ:*

Երկար հարցաքննութեան մը ենթարկուելով, Եըլչեան խոստովանեցաւ թէ զանազան ճամբորդութիւններ կատարած է Ֆրանսայի մէջ, թէեւ թուղթերը կանոնաւոր չեն: Գացած է մասնաւորապէս Փարիզ:

Եըլչեան կը գտնուի Զուիցերիոյ ընդհ. դատախազին տրամադրութեան տակ եւ հաւանական է որ արտաքսուի:

Սպառազինութեանց հաւասարութեան խնդիրը

Օրերով խորհրդակցելէ յետոյ, անգլիական եւ ամերիկեան պատուիրակները յաջողեցան համոզել Գերմանիոյ ներկայացուցիչը՝ հինգ պետութեանց միջեւ խորհրդակցութիւն մը կատարելու Ժընեւի մէջ, քննելու համար սպառազինութեանց հաւասարութեան խնդիրը:

Խորհրդակցութիւնը տեղի պիտի ունենայ դեկտ. 2ին: Այս առթիւ ամէն միջոց պիտի փորձուի, որպէս զի Գերմանիան գոհացում ստանալով, մասնակցի զինաթափութեան խորհրդաժողովին: Ֆրանսական շրջանակներու մէջ յոռետես են ելքի մասին, որովհետեւ Անգլիա եւ Ամերիկա կ'ուզեն զիջումներ ընել Գերմանիոյ, իրաւահաւասարութեան հարցին մէջ:

Պարտքերու յետաձգման թնճուկը

Անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները տակաւին պատրաստած չեն իրենց պատասխանը՝ ամերիկեան վերջին ծանուցագրին: Անգլիական դահլիճին 19 անդամները մէկ մէկ օրինակ ստացած են ամերիկեան պատասխանէն, անձնապէս ուսումնասիրելու համար: Ամերիկեան պատասխանը տարբեր առարկութիւններ կ'ընէ Անգլիոյ, եւ տարբեր՝ Ֆրանսայի համար. այնպէս որ, երկու պետութիւնները գլխաւոր կէտերու մասին համաձայն ըլլալով հանդերձ, առանձին պատասխաններ պիտի տան:

Անգլիա իր պատասխանին մէջ պիտի պնդէ թէ լուրջ պատճառներ ունի իր վճարումները յետաձգելու: Բացարձակապէս չպիտի մերժէ կատարել դեկտ. 15ի վճարումը, բայց պիտի բացատրէ թէ անգործնական է: Յետոյ, պիտի ապացուցանէ թէ անկարելի է վերահաստատել համաշխարհային բարգաւաճումը, առանց վերջնապէս կարգադրելու պատերազմական պարտքերու եւ հատուցումներու խնդիրը: Պիտի առաջարկէ, նաեւ, որ Ամերիկան ապրանք ընդունի պարտքերու փոխարէն, քանի որ պատերազմին ատեն ոսկի չղրկեց, այլ ապրանք տուաւ:

Լուրի մը համաձայն, նախագահ Հուվըր տրամադիր է միջին ճամբայ մը գտնելու: Մերժելով հանդերձ վճարումներու յետաձգումը, դիւրութիւններ պիտի տայ վճարումը մաս – մաս կատարելու, եւ պայման չպիտի դնէ որ երեք ամիս առաջ լուր տրուի յետաձգման մասին:

Գերմանական տագնապը

Գերապայծառ Քաաս եւս չյաջողեցաւ կազմել Գերմանիոյ դահլիճը, իրեն դէմ գտնելով հիթլէրականները եւ ազգայնականները: Ուրեմն, չկայ թեկնածու մը որ կարենայ մեծամասնութիւն ապահովել խորհրդարանին մէջ: Հինտէնպուրկ կը խորհի կազմել տալ նախագահական դահլիճ մը, եւ ի հարկին ցրուել խորհրդարանը, առանց նոր ընտրութիւն կատարելու:

Հաշիւ եղած է թէ՝ 1932ի ընթացքին կատարուած ընտրութիւնները արժած են 70 միլիոն մարք, այսինքն 420 միլիոն ֆրանք:

Իտալիոյ թագաւորը Եգիպտոս կ'երթայ

Իտալիոյ Թագաւորը Եգիպտոս պիտի երթայ յառաջիկայ փետրուարին, փոխադարձ այցելութիւն տալու համար Ֆուատ Թագաւորին:

Իտալական թերթերը կը շեշտեն թէ այս այցելութիւնը միայն քաղաքավարական իմաստ չունի, այլ պիտի ծառայէ ամրապնդելու երկու երկիրներուն քաղաքական եւ տնտեսական յարաբերութիւնները:

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՇՏ Կ'ԱՒԵԼՆԱՅ

Նոյ. 19ի պաշտօնական տեղեկագրին համաձայն, նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն եղած է 254,895, որոնց 189,574ը այր, 63,321ը կին: Անցեալ շաբթուան գումարն էր 254,329: Ուրեմն, այս շաբթու գործազուրկներու թիւը աւելցած է 566 հոգի: Անցեալ տարի միեւնոյն ժամանակամիջոցին գործազուրկներու թիւն էր 81,553: Ուրեմն, մէկ տարիէն միւսը՝ 173,342ի յաւելում:

ՋՈ՞ՒՐ Է ԹԷ ԱՐԻՒՆ ...

Անընդհատ կը շարունակուի մակեդոնական եղբայրասպանութիւնը:

Նոյ. 25ին, Սոֆիայի մէջ, մակեդոնացի երեսփոխան Սթոյան Ֆիլիփով յարձակում կրեց հակառակորդ խմբակի ահաբեկիչներէն: Կրակ կը տեղար աջ ու ձախ: Ֆիլիփով ծանրապէս վիրաւորուեցաւ, իսկ իր պահակը սպաննուեցաւ: Յարձակողներէն մէկը ոստիկաններուն կողմէ հալածուելով, ռումբ մը պայթեցուց, խուճապ ստեղծելու համար. բայց ծուղակը ինկաւ: Իր ընկերը յաջողեցաւ փախչիլ:

ԿԱՐՄԻՐ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

ԵՐԵՔ ՀԱՅԵՐ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

Պէյրութի Պատժական խառն Դատարանին առջեւ տեղի ունեցաւ դատավարութիւնը 7 նոյ.ին ձերբակալուած համայնավարներու, որոնց մէջ կը գտնուին, դժբախտաբար շատ մը Հայեր:

Դատարանի սրահը լեցուած էր հայ եւ արաբ համայնավարներով: Ոստիկաններ, գաղտնի եւ տարազով, զրուած էին ներկաներու մէջ եւ խիստ միջոցներ ձեռք առած:

Դատավարութիւնը սկսաւ Արթին Տէմիրճեան անուն հայ համայնավարի մը հարցաքննութեամբ: Այս Հայը Պիքֆէյայի մէջ փուռի մը մէջ կ'աշխատէր եւ ամբաստանուած էր թռուցիկներ գրուած ու փակցուցած ըլլալու յանցանքով: Ան ուրացաւ թէեւ, սակայն վկաներ եկան եւ հաստատեցին որ Արթին թռուցիկներ գրուած է եւ քաղաքի պատերուն վրայ փակցուցած: Դատարանը չորս ամիս բանտարկութեան դատապարտեց զայն:

Երկրորդ անգամ հարցաքննուեցաւ Յակոբ Պետրոսեան անուն հայ համայնավար մը, բնիկ Անթէպցի, սակայն Պէյրութ հաստատուած: Ան ֆրանսական բանակին մէջ զինուորագրուած էր: 1931ին ձերբակալուած էր Մատոեանի եւ Տատուրեանի հետ եւ Զինուորական Ատեանի կողմէ երկու տարուան բանտարկութեան դատապարտուած, գործադրելի՝ յանցանքի կրկնութեան պարագային: Պետրոսեան կ'ամբաստանուէր Ֆօշ փողոցի մէջ հանրակառքի թելին վրայ կարմիր դրօշակ մը պարզած ըլլալու յանցանքով: Այդ դրօշակին վրայ գրուած էր. «Անկցի՛ հոգատարութիւնը, կեցցէ՛ սուրիական Միութիւնը»: Ձերբակալուած միջոցին անոր վրայէն գտնուած են երկու կարեւոր թուղթեր, որոնցմէ կը հասկցուէր որ յարաբերութեան մէջ էր «Մոսկուայի աչք»ին հետ: Յակոբ ուրացաւ դրօշակ պարզած ըլլալը, սակայն յայտնեց որ ինք համայնավար է եւ այդ դրօշակի վրայ գրուածները կը հաստատէ: «Ես բոլոր ուժովս կ'աշխատիմ ու կը փափաքիմ որկործանինհոգատարութիւնն ու բուրժուազին», շեշտեց Պետրոսեան:

Ընդհ. դատախազը նուազագոյն մէկ տարուան բանտարկութիւն պահանջեց, քանի որ նախապէս Զին. Ատեանին կողմէ ալ երկու տարուան դատապարտուած է: Փաստաբանը պաշտպանողական մը կարդաց եւ պահանջեց իր պաշտպանեալին անպարտութիւնը: Պետրոսեան կարգ մը բացատրութիւններով խռովեց սրահը, սակայն ժամանակը անցած ըլլալով վճիռը յետաձգուեցաւ յաջորդ օրուան:

Նոյ. 18ին շարունակուեցաւ դատավարութիւնը եւ դատարանի նախագահը հաղորդեց յետաձգուած վճիռը: Պետրոսեան վեց ամսուան բանտարկութեան եւ 25 ոսկի տուգանքի կը դատապարտուէր:

Յետոյ սկսաւ դատավարութիւնը համայնավարական երկու լիտրներու՝ Արթին Մատոեանի եւ Խալիլ Պէքթաշի: Ասոնք ձերբակալուած էին նամականատան մօտ, սենեակի մը մէջ ուրկէ գտնուած էին նաեւ մեծ թիւով թռուցիկներ եւ գաղտնի նամակներ:

Յետ երկարատեւ հարցաքննութեանց եւ վկայութեանց, դատարանը տուաւ իր վճիռը մէկ տարի բանտարկութեան եւ 50 ոսկի տուգանքի դատապարտելով Արթին Մատոեանը, իսկ անպարտ արձակեց Խալիլ Պէքթաշը:

** Ոստիկանապետութիւնը մասնաւոր նուէրներ յատկացուցած է համայնավարներու ձերբակալման գործին մէջ կորով ցոյց տուող պաշտօնեաներուն:

ՖՐԱՆՔՕ-ՌՈՒՍ ԱՌԵՒՏՈՒՐԸ

Բանակցութիւններ սկսան Փարիզի եւ Մոսկուայի միջեւ, առեւտրական դաշնագիր մը կնքելու համար: Այս բանակցութիւններուն կը մասնակցին Ֆրանսայի ելմտական, առեւտրական, երկրագործական եւ արտաքին նախարարութեանց ներկայացուցիչները:

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՆՕԹԵՐ

Ինչպէս կեանքիս մէջ գրեթէ միշտ, այս անգամ ալ դարձեալ ուշ ճամբայ կ'ելլէի, երթալ խանդավառութեան պարտքս տալու Հերոս Անդրանիկին։

Կ'աճապարէի եւ ամբողջ ճամբան կը խորհէի Միւթիւալիթէի հանդէսէն դուրս մնացած եւ փողոցը խճողած բազմութիւնը ճեղքելու կերպիս եւ հրաշքով մը ներս առնուելու համար ընելիքիս մասին։ Անյոյս էի, բայց եւ այնպէս, ինչպէս գրեթէ միշտ կեանքիս մէջ, կ'երթայի...

Երբ հասայ սրահին առջեւ, եւ տատամսեցայ չէնքը ճանչնալու, այնքան որ լուռ, լիքն իր մէջ ամփոփուած, ճերմակ եւ բարձր կ'երեւար փողոցին գորշին վրայ։

Դուռին առջեւ երկու հոգի էինք. — ոստիկան մը, եւ ես։ Իրարու նայեցանք։ Ես անցայ սառուերի մը դիւրութեամբ։

Տոմսակներու տուփին մէջ նշմարեցի գաւաթներէն քանիր մը փնտռելու դիւրքին մէջ կոր կոնուկով մէկը, որուն գլուխը չտեսայ... Միւսաքին մէջ, մազերնուն վրայ կարմիր թապաւէններով ouvreuseներ աչալուրջ կը հսկէին պահարանը կախուած քանի մը տխուր վերարկուներու վրայ...

Ծանր լռութիւն մը չորսդին, որ կրնար միայն յառաջ գալ խոր կեանքէ մը, կամ մեծ պարապէ մը...

Մտայ կալըրին, ժողովուրդին գրկին մէջ։ Ամէնէն առաջ տեսայ չգրաւուած շարքերը աթոռներու, ժողովուրդի այդ գրկին մէջ։

Բեմին վրայ, վերջին բանախօսը իր կուրծքը կը ծեծէր Անդրանիկի համար։ Բայց իր խօսքերը, սկսող միջնարարին թռհուռհին հետ խառնուեցան...

Լոյսերը վառուեցան։ Շուրջս համօզկեր խօսքերով հայերէն թերթ կը ծախէին։ Կոնտիկ գլուխներով հայ մամիկներ կը ջանային նստած փայտէ աթոռին բազմոցի վերածել, եւ գետինը տապլտկող պզտիկնել ու ձեռքերէն կը քաշէին փրցնելու չափ ուժով, եւ վեր հանելով կը թօթուէին լուսին օդին մէջ։

Քանի մը տեղ հարսնիքի, նշանտուքի խօսքեր, խառնուած հիւանդութեան եւ անգործութեան հեծքիւններու։

Մաշած աչքերով հայ աղջիկներ։ Սիկառէթը նոր ճախրանքով մը վառող տղաք։ Ու թմրած եւ աշխարհէն հրաժարած տղաք, մազերը ծոծրակէն շատ վար բուսած, անվերջանալի աչքերով...

Առաջին շարքին վրայ հայ կաթոլիկ վարդապետ մը որ մէկ մը ձեռքի թերթին կը նայէր, մէկ մը ժողովուրդին, յետոյ թարթիչներու արագ շարժումով մը ինքն իր մէջ կ'իջնէր, եւ յետոյ դարձեալ կը բարձրանար երեսը այս պատահական Հայոց աշխարհին։

Բայց ես այնտեղ չհանդիպեցայ հերոս Անդրանիկին։

Մէջնարարէն յետոյ ես վարն էի։ Պարապ աթոռներ առջեւը, քովերը, քիչ մը ամէն տեղ։ Հոս մէկ քանի մուշտակ, եւ face à mainի խաւէն նայող տիկիններ։ Աչքիս տերեւաթափէն բռնուած անտառի մը մէջ լսուածին շատ նման շշուկ մը, փսփսուք մը... Սակայն քանի մը գոռոզ մարդեր հոս հոն։

Ընդհանուր մշուշ մը այս բոլորին վրայ։

— «Ինչպէս։ Այո՛։ Անդրանիկը... Անշո՛ւշտ։ Կոռուեցաւ...»։

Ե՞րբ էր։ Ո՞ւր էր։ Ի՞նչպէս եղաւ։ Նոյն իսկ ինչո՞ւ համար...

Ծնշող մշուշ մը...

Մօտիկ, շատ մօտիկ։ Սրտերուն հեւքին անդիմակից մէկ մասը անշուշտ։ Բայց եւ արդէն ա՛յնքան հեռաւոր...

Մեքենաներուն եւ մէթրօներուն աղմուկը արդէն մտած է այս բոլորին մէջտեղը վերի ժողովուրդին համար։

Իսկ վարի face à mainով տիկինները արդէն կը շփոթեն հիմա Maurice Chevalierն եւ Անդրանիկը։ Եւ կը նախընտրեն անշուշտ Maurice Chevalierն...

Այս ընդհանուր մշուշին, հեւքերու շփոթութեան եւ սրտի սեղմումին մէջ կը դառնայ ֆիլմը։

Հոն կը շփոթուին Քիւրտը եւ Հայը միեւնոյն թշուառութեան եւ վայրագութեան մէջ։ Դժուար կը դառնայ համակրելի տարրը զանազանել։ Հոն չկայ ոչ նենգ Թուրքը եւ ոչ պայծառ ճակատով իսկական Հայը։

Թնդանօթներուն ձայները, Հայ կամ Քիւրտ, իրենց անմիջական հակադրեցութիւնը կը գտնեն ժողովուրդին ծափերուն մէջ։

Եւ ֆիլմը կը վերջանայ ընդհանուր հոգեբեկութեան մէջ, երբ Անդրանիկ կ'երեւայ նստած ամերիկեան գրասեղանի մը առջեւ։ Այլ եւս նոյն իսկ անօգուտ կը դառնայ անոր տեսած ապագայ Հայաստանը, իր գրասեղանին յարակից ամերիկեան պատուհանէն...

Եթէ ultra - futuriste նկարիչ մը նկարէր այդ օրուան սրահը, անոր պիտի տար շարժումը իրարու վրայ ինկող հ. գիներու, որոնք յետոյ կ'անջատուէին, կը հեռանային, կը կորսուէին, յետոյ դարձեալ կը դառնային, ու կուգային դարձեալ իրարու վրայ իյնալու, իրարու վրայ հակելու, ձուլուելու, ցաւագին ու յեղյեղուկ կոյտ մը չինելու։

Եւ եթէ ձայնագրուէր այդ օրուան սրահին մրմունջը, հոն պիտի իր դըրոշմը դնէր նախ անօրինակ հառաչ մը, յետոյ անանուն քրքիջ մը։ Եւ յետոյ դուրսը, Փարիզի մայթին վրայ, անլուր հեծքիւն մը, բայց որ կը շփոթուի ու կը դառնայ քաղաքին մեծ քրքիջը...

ՄԱՆՆԻԿ ԳԸՐԳԸՐԵԱՆ

ՋՐՈՅՑ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻՍ ՀԵՏ

ՓՐՈՓԱԿԱ՛ՆՏ... ՓՐՈՓԱԿԱ՛ՆՏ...

Սիրելի Միրզա. — Կը տեսնե՞ս, Մուսաս շատ նման է Մաշտի Րըզաի Ջորիին։ Դժուարը անգամ մը ճամբայ հանելն է, ատկէ անդին կը քալէ, նոյն իսկ երբ ուզես որ կենայ եւ չունչ քաշէ։

Մեր խմբագիրը, ինչպէս գիտես, վերջերս մեր «գահլէ»ն տարաւ անդադար մեր գլխուն մխելով ազգային փրոփականտի պէտքը։ Մինակ չէ ինք։ մինչեւ իսկ եգիպտական Բուրդերը իրենց դարաւոր քունէն արթնցան, արձագանգ տալու լեզապատառ կոչին, — փրոփակա՛նտ... փրոփականտ...։

Բայց, ի՞նչ է փրոփականտը։

Կը յիշե՞ս, պատերազմի տարիներուն, կռուող երկու կողմերը ի՛նչպէս իրար գերազանցեցին սովեցնելու համար Պարսկաստանի բոլիկ եւ ամփահար ժողովուրդին՝ իրենց դատին արդարութիւնը, իրենց հրեշտակային անմեղութիւնը, ոսոխին դժոխային սատանութիւնը եւ նման բոլոր պարզ կամ բարդ հարցերը, հրատարակութիւններով, պատերու փակցուած հեռագրալուրերով, թղթադրամ թիւմէններով, արծաթ ղրաններով, դեղին ոսկի - Գէորգներով, կարմիր անսուրբ թրքականով եւ վերջապէս ներելի կամ աններելի ժխորովը բոլոր տրամադրելի փողերուն եւ թմբուկներուն։

Ինչո՞ւ համար հինգ տարի տեւող այդ ղալմաղալը։ Որպէս զի Ջորեպան Կոլամ Ալին եւ մեր երէցփոխ Միրզա Թաղոսը իրենց թանկագին համակրութեան ծանրութիւնը դնեն նժարին այս կամ այն կողմը։ Ոչ աւելի, ոչ պակաս։

Պատերազմը վերջացաւ։ Պարսկաստանէն հեռացան մեր սեւ աչքերուն մեռնող բարեկամները։ Բայց «սովորութիւնը երկրորդ բնութիւն է», կ'ըսէր ձեր գիւղին «քաջալ» վարժապետը։ Պատերազմող կողմերը մոռցան շատ բան, նոյն իսկ իրենց պատիւը արժող ստորագրութիւններ, բայց ո՛չ փրոփականտի սովորութիւնը։ Եւ այն օրերէն ի վեր փրոփականտը երկուստեք դեռ սաստկութեամբ կը մղուի այս կողմերը, ամէն առիթով։

Օրինակ՝ վերջերս ամերիկեան ընտրութիւնները տեղի ունեցան։ Այդ լուրը տալու համար չէ որ կը գրեմ։ Արդէն տեղեկացած ըլլալու էք օրը օրին ոսկեպատ ցցուած չնատամներով ամերիկացի միսիոնարուհիներէն։ Բայց անոնք ձեզի չեն ըսած անշուշտ, թէ այստեղէն այդ ընտրութեան մասնակցեցան Գերմանները եւ իրենց հին թշնամիները, եւ թէ՝ հին նախադահին կողմը բռնեցին առաջինները, նորին՝ երկրորդները։ Եւ կողմ բռնեցին ոչ թէ ձեր ոսկրոտ «միս»երուն նման Տիրոջը աղօթելով, այլ փրոփականտով, տենդագին եւ... հնչուն։

Պատճա՞ռը։

Մէկուն կամ միւսին նախագահ ընտրուիլը կապ ունէր եւրոպական այս երկու երկիրներու շահերուն հետ։ Հետեւաբար փրոփականտ։

Տասը տարի է որ այստեղ ենք։ Օրը տասն անգամ ֆրանսական թերթերը կ'ողբան թէ օտար — մանաւանդ ամերիկեան — հանրային կարծիքին մէջ պէտք եղած ուժգնութեամբ չի մղուիր փրոփականտը, ճանչցնելու ֆրանսական ժողովուրդը եւ անոր... Դատը։ Թէ ընդհակառակն Գերմանները հսկայաքայլ յառաջդիմած եւ հող գրաւած են այդ գետնին վրայ, իրենց կողմը շահած են Հըրոդի թերթերը, եւն., եւն.։

Կարդացէք անգլիական թերթերը, գերմանականները, եւ նոյն փրոփականտը ի նպաստ... փրոփականտի։

Բոլոր այս «մեծ»երը — «քէլլէ քըլօֆթ»ները, — ինչպէս պիտի ըսէր Մուխսի Գառնիկ Ֆնտգլեան, եթէ պարսկերէնին քովէն անցած ըլլար — այո՛, բոլոր մեծ ազգերը իրարու հետ կը կռուին աշխարհի հանրային կարծիքին մէջ թիզ մը հող աւելի գրաւելու համար։ Կ'ընեն հսկայ զոհողութիւններ շահուած համակրութիւններէն «մախալ» մը վրայ չտալու համար։ Կը գիջանին մինչեւ Կոլամ Ալիին եւ Միրզա Թաղոսին բարեացակամ ժպիտին։ «Ախր մէկ ժպիտն ալ իր արժէքը ունի ազգերու համակրութեան մէջ, եւ օր կ'ըլլայ պէտք կ'ըլլայ», կը մըտածէ բրիտանիական առիւծը, իր պոչը փարտելով եւ գլխին վրայի ճանճերը քշելով։

Իսկ մե՞նք։

Մենք կ'արհամարհենք փրոփականտը։

Բայց կար ժամանակ երբ մենք ալ կը հաւատայինք մեր Դատին եւ անոր փրոփականտին։ Մեզի ի նպաստ հանրային կարծիք ստեղծեցինք բոլոր ցամաքամասերուն վրայ։ Եւրոպայի մէջ շարժեցինք պետական մարդիկը, մինչեւ բեմերու վրայէն «կարմիր» պիտակը նետել տուինք «անբարեացակամ» — գիտը իմս չէ — Սուլթանի մը արիւնոտ կզակին։

Մեր փրոփականտը այդ օրերուն (հոգ չէ թէ ռոմանթիզմ կամ ֆիւթիւրիզմ յորջորջուի ան մեր այսօրուան գրողներէն, մէջը ըլլալով մեր խմբագիրը) քանի անգամ կասեցուց «անբարեացակամ»ին արիւնոտ եաթաղանը, եւ երբ ներկայացան նպաստաւոր վայրկեաններ — աւա՛ղ, երկվայրկեաններ — այդ հին փրոփականտով շահուած հանրային կարծիքը հակեցաւ ի նպաստ մեր Դատին եւ մեր անկախութեանը։

Պատճա՞ռ։

Ճանչցուցած էինք մենք մեզ։ Հանրային կարծիքին առջեւ ներկայ էինք։ Մինակ քրիստոնեայ ուրարակիր եւ Լարուսի «չալմար»ակիրը չէինք, այլ կռուող, զոհաբերող ազգ. պատմութիւն, քաղաքակրթութիւն եւ անցեալ ունեցող հպարտ ազգ։

Հիմա՞։

Հիմա մենք կ'արհամարհենք Եւրոպայի եւ Ամերիկայի հանրային կարծիքին արժէքը։ Վազեր ենք մէկ ծայրայեղութենէն միւսը։ Առաջ Թայմզի աննշան մէկ տողին վրայ երազներու լեռներ կը բարձրանար։ Հիմա անտարբերութեամբ կը դիտենք բոլոր տեսակի Թայմզներու մէջ Թուրքին տեղաւորուիլը։

Մեզմէ ոչ մէկին միտքէն կ'անցնի հակադրել։ Եւ, երբ, դիպուածաբար, առիթը կ'ունենանք ցաւ յայտնելու օտարին, այս վերջինը զարմացած կը հարցնէ.

— Բայց դուք Հայերդ այս քանի տարիէ ի վեր այստե՞ղ էիք թէ լուսինին մէջ։ Կը կարծէինք թէ այլ եւս ոչ Դատ ունիք, ոչ գանգատ։

Միրզա ջա՛ն, հիմա հարցուր, ինչէ՞ն այս ոստումը մէկ ծայրայեղութենէն միւսը։

«Արդ ըլլի որ» մեր իմաստունները տասը տարի է կը ճառեն «Եւրոպայի պոռնիկ քաղաքականութենէն, բոլո՛րը, բոլորը ռոմանթիզմ»։

Հետեւաբար կ'արհամարհենք զէնք մը եւ կռուելու միջոց մը, որուն փշրանքներն անգամ յարգի են մեզմէ շա՛տ, շա՛տ մեծերուն։

Նման չե՞նք, Միրզա, այն բոլիկ աղքատին, որուն արհամարհանքով մերժած ոտնամանները իրարու ձեռքէ կը խլեն փոքր կուշտ դրացիները։

Եթէ ուրիշները ստիպուած են, մենք ոչ նուազ ստիպուած ենք տոկալ, շարունակել եւ մեր ներկայութիւնը ըզգացնել շարունակ։ Քանի որ ա՛դ կը պահանջէ քաղաքականութիւնը եւ քաղաքակրթութիւնը, ըլլայ ան «պոռնիկ» թէ օրացոյցի սուրբ։

Միրզա ջան, սրտաբաց խօսի՞մ։ Փրոփականտի հանդէպ մեր հիմակուան վերաբերումը արդիւնք է մեր այն գիտակցութեան թէ անկարող ենք եւ անճրկած։ «Մահանա»՝ բոլոր տեսակի «իզմ»երը։

Փրոփականտի արժէքը, բաղդատելով հին օրերու հետ, այսօր անհամեմատ մեծցեր է։ Բայց մենք է որ ջլատուեր և փոքրացեր ենք, և արդարացում կը փնտռենք... ռոմանթիզմի մէջ։

Այնչափ փոքրացած, որ թանկագին կապ մը ամրապնդելու կամ դաղուծի հազար ցաւին մէկ դարման ճարելու համար, ոչ երես ունինք մէկուն դիմելու, ոչ ալ հայկական սեղան մը, «մէկ»ը հրաւիրելու։ Իրաւ է որ վերջերս «մէկ»ը հրաւիրուած էր, բայց բանից դուրս եկաւ որ այդ «մէկ»ը դիցուհի մըն էր եւ... Թուրք։

Երբ վտանգը ցցեց գլուխը, նոր «գլխի ինկան» եւ սկսան ճչալ՝ փրոփակա՛նտ...։ Անցնի վտանգը, «շարթ ըլլի» որ գլուխ պիտի վերցնէ ռոմանթիզմը, ֆիւթիւրիզմը եւ... տէրվիշիզմը։

Վերջացնեմ քանի մեր երեսին չեն պոռացեր անիմաստ յանկերգը՝

— Ի՞նչ օգուտ տեսանք...։

Բայց քիչ մը հաւատք փրոփականտի ուժին վրայ, գոնէ այնքան որքան ունին մեզմէ աղէկները։ Քիչ մը... ռոմանթիզմ, ախպէրջան։

Մեր Դատին փրոփականտը տարբեր բան է գեղահատերու ծանուցումէն եւ քաղաքակիրթ կամ հանրային կարծիք բառերը միշտ չակերտներու մէջ չեն գրուիր։

Մի մոռնաք, ո՛վ ֆիւթիւրիզմի հաւատացողներ, թէ մօտիկ անցեալին մէջ մեր արդար Դատին փրոփականտը միլիոններու հոգին ցնցեց եւ եղաւ ահաւոր զէնք մը թշնամիին դէմ։ Կամ անոր տնտեսական ձեռնարկներուն մէջքը կոտրեց Ամերիկայի մէջ։ Թուրքին սարսափը, հաւատացէք, աւելի մեծ է մեր Դատին փրոփականտէն, քան մեր հաւատքը այդ զէնքին վրայ։

Իսկ եթէ մեր ֆիւթիւրիստները ասով ալ չհամոզուին, կը խնդրեմ, Միրզաջան, դրի տանես եւ զրկես իրենց Կոլամ Ալիի եւ Մուխսի Թաղոսի վկայութիւնը պատերազմի օրերուն փրոփականտի մասին։

Թերեւս համոզուին։

ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԸՆԿԵՐ Ս. ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

— :-: —

Սօֆիայի «Ազատ Խօսք»էն ցաւով կ'իմանանք մահը ծերունի ընկերոջ մը, Սուքիաս Սուքիասեանի։

Հանգուցեալ ընկերը, տարիներէ ի վեր կը տառապէր շաքարախտէ եւ պնդերակութենէ, բայց կը շարունակէր մաքառիլ այդ անողոք հիւանդութիւններուն դէմ։ Զոյգ մը հիւանդութիւններուն այս անգամ միացաւ թոքատապը, որուն այլ եւս չկրցաւ յաղթահարել։

Թաղումը կատարուեցաւ մեծ շուքով Նոյեմբեր 20ին, Կիրակի, Սոֆիայի Հայոց եկեղեցիին ներսն ու շրջափակը լեցուն էին խուռն եւ ամէն դասի ու հոսանքի պատկանող հասարակութեամբ։

Դագաղը տունէն եկեղեցի փոխադրուեցաւ դաշնակցական ընկերներու եւ մօտիկ ազգականներու ուղեկցութեամբ։ Հ. Յ. Դ. Պալքանի Կ. Կոմիտէն յատուկ մահազդով մը կը հաղորդէր ընկերոջ մահը, Սոֆիայի Դաշնակցական Կոմիտէն բերած էր գեղեցիկ ծաղկեպսակ մը։ Կային նաեւ ուրիշ տասնեակ մը ծաղկեպսակներ։ Ներկայ էին նոյնպէս բազմաթիւ օտար, պուլկար եւ մակեդոնացի գործիչներ։

Եկեղեցական արարողութեան աւարտումէն վերջ, դամբանականներ խօսեցան Ստեփաննոս քհնյ. Կարապետեան եւ Պ. Գէորգ Մեսրոպ։

Գերեզմանատունը, ուր ներկայ էր նոյնպէս հոծ բազմութիւն մը, դամբանական մը խօսեցաւ ընկեր Հայկ Ասատրեան, ըզգծելով հանգուցեալ ընկերոջ բարեմասնութիւնները եւ հանրային դերը։

Հանգուցեալը անդրհայրն էր ընկ. Գ. Նժդեհի։ Մեր ցաւակցութիւնները՝ այս առթիւ։

ԳՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

"ԱՆԱՀԻՏ„ ԵՒ "ՄԵՆՔ„

— :-: —

Հեռուէն հեռու, տարուած՝ լոկ գրասէրի իմ քմայքներէս, ու զերծ՝ ի պաշտօնէ դատելու կամ գրելու հարկադրանքէն, կը հետեւիմ փարիզահայ գրական երեւոյթներու։ Մանրամասնութիւնները կը խուսափին ինծմէ։ Ինչ որ կը կոչենք սակայն հայ գրական շարժում, տպաւորութիւնը կը թողու իմ վրաս մառաղչ տունկի մը մը որ օտար անտառին ցանցին մէջ մոլորած, կը յամառի այսուհանդերձ կառչիլ, հող գտնել, շնչել, ճիւղերու բաւիղին մէջէն ճամբայ մը գտնել դէպի լոյս, դէպի ինքնայայտնութիւն։

«Եւ սակայն կը շարժի...

Եւ սակայն չի յոգնիր գրելու տենչը մեր մէջ։ Տաճարներու, մեհեաններու ստորոտը կը յամառինք բարձրացնել մեր գաղթականի վրանը։ Արմատաներու ծովարշաւին խաւէն, տապաստ կը պարզենք մեր նաւակին վրայ, մըտային արկածախնդրութիւններու կարօտով...

Գեղարուեստական այդ անխէ յամառութեան ապացո՞յցը, ահաւասիկ Զօպանեանի «Անահիտ»ը, ահաւասիկ «Մենք»ը։ Երկու բեւեռներու նման, անոնց շուրջը կուգան կը բիւրեղանան մեր գրական արտայայտութիւնները։

***

«Անահիտ»ը բոլորած է արդէն իր չորրորդ տարին։ Ծաւալուն գործ մը ինքնին, ուր որակը եւ քանակը միշտ համընթաց եղած չեն։ Կարելի չէ մանաւանդ համակարծիք ըլլալ Զօպանեանի գրական դատումներուն ու կարծիքներուն, որոնք հպանցիկ, փաղաքուշ, յաճախ պայմանադրական ըլլալով հանդերձ, աններելի անպատեհութիւնը ունին երկարաբանութեան. Զօպանեան, հաւանաբար բազմազբաղ, շատ աւելի լայն ժամանակ չունի, աւելի ամփոփ գրելու համար։ Ժամանակը սակայն թշնամի է ընթերցումի. կը սահմանափակէ կարդալու տրամադրելի պահերը։ Կեանքի հապճեպ, հեւասպառ ընթացքին պահանջն է ե՛ւ սեղմ մտածում, ե՛ւ ալ աւելի սեղմ բանաձեւ։

Այսուհանդերձ անկարելի է ուրանալ, Զօպանեան գրեթէ միակն է որ յարատեւօրէն կը հետեւի հայ մտային գրական կեանքին։ Միանգամայն կաշկանդուած չէ իր ճաշակով, ըմբռնումներով։ Ան կը հասկնայ, աւելի ճիշդ կը փորձէ հասկնալ նորերը։ Ահա թէ ինչո՞ւ «Անահիտ»ը չէ եղած այլամերժ ու ինքնարաւ դաւանանքի մը օրկանը։ Ան հիւրընկալած է խայտաբղէտ բազմութիւն մը, ուր հիներու կարգին նորերը, անծանօթները փնտռուած, արժեցուած են։

Որքան ալ գրական սերունդի եւ տարիքի նախապաշարումներով չեմ ուզեր տարուիլ, այսուհանդերձ «Անահիտ»ի քառամեայ շրջանը, իր անհաւասար բովանդակութեամբ, կը թուի, կը մատնէ նաեւ այն ճեղքը, որ բացուեցաւ այնքան եղերականօրէն հայ մտաւորականութեան վրայ։ Զափազանց նորերու եւին զգալի է պակասը օդակի մը, եթէ կ'ուզէք գրական խաւի մը, որ խոյնքան տիրականօրէն պիտի հնչեցնէր իր ձայնը, եթէ գոյութիւն ունենար։ Մեր աւանդականութեան, մտայնութեան մէջ խախուտ, վիրաւոր կէտ մը կը կրենք կարծէք, որ մեզ թոյլ չիտար կոթնելու վստահաբար մեր անցեալին։

Զպիտի փորձեմ աւելի վերլուծել «Անահիտ»ի քառամեայ գործը, ուր այնքա՛ն մնայուն, աշխատուած էջերու կարելի է հանդիպիլ։ Զօպանեանի գրական – գրասիրական անցեալը կը բաւէ արդէն խօսելու համար իր մասին. ոչինչ կարելի է աւելցնել մեր կողմէն, որ լրացնէ կամ պակսեցնէ իր դիմագիծը։

***

«Անահիտ»էն դէպի «Մենք» արդէն կը փոխուի կլիման։ Կը զգանք նոր մթնոլորտի մը բարկ բոյրը, բարեխառնութեան նոր սատիճանը։ «Մենք»ը սակայն «Պէքթաշի»ներու «թէքքէ» մըն է, ուր գեղագիտական խանդավառ ծէսերու initiéներուն միայն տրուած է մուտ գործել։

Ժամանակին «Յուսաբեր»ի մէջ փորձեցի գրել խորհրդածութիւններ «Մենք»ի առաջադրութիւններու մասին։ Սեղանիս վրայ ունիմ յաջորդական թիւերը։ Իբրեւ գրական բերք, ինքնին ղոյզն է ու աննշան, այսքանը, բայց իբրեւ յայտարար նշանը մեր երիտասարդ գրականութեան, որ արդէն փաստ է, ինքնին բնորոշ է եւ յատկանշական։ Այս հանգամանքով է ահաւասիկ որ «Մենք»ի իւրաքանչիւր թիւը շահեկանութիւն մը կ'արթնցնէ իր շուրջը, կը մղէ մեզ մտային հակազդեցութիւններու, ինչ որ ապացոյց մըն է իր ինքնատպութեան։

Տպաւորութիւններս սեղմելու, եզրակացութեան տանելու անխոհեմութիւնը չպիտի փորձեմ։ Ինչ որ երիտասարդ է, կենսունակ, ի լինելութեան, անհնար է դատել։ Անիկա յորդահոսան հեղեղատն է, որ տակաւին իր ափը, իր անկողինը չէ գտած. տարերային ուժ մըն է ամէն երիտասարդ հոսանք, որ նախ քան շինելը, նոյն իսկ շինելու համար, ստիպուած է քանդել, աւրշտկել թումբերն ու կաղապարները։

«Մենք»ի աշխատակիցները չեն ներկայանար անշուշտ նոյն արտայայտութով, reliefով, նոյն ուժգնութեամբ։ Իւրաքանչիւրը անոնցմէ կը բերէ իւրայատուկ գիծ մը, զարտուղութիւն մը, վերջապէս զգալու եւ արտայայտելու ձեւ մը, աւելի կամ պակաս չեշտուած ի հարկէ, որոնք փնտռել կուտան իրենց գրականութիւնը, կամ ներելի կը դարձնեն ոմանց անտաշ կամ հնատաշ խորքը...

Եթէ չեն տար, կը խոստանան։ Անոնց ամբողջութիւնը կուգայ տալու այն տպաւորութիւնը թէ բան մը փոխուած է մեր գրական բարքերուն, մեր ճաշակին մէջ։

***

Անտարակոյս, մերօրեայ այս երիտասարդները հայ գրականութեան բերած են աւիշ մը, զոր գերագնահատելու, կամ թերագնահատելու սխալը գործելու չենք։

Եթէ տաղաչափութիւնը, ոտանաւորը ոչինչ չահեցաւ իրենցմէ, մեր արձակը իրենց գրչին տակ երիտասարդացաւ։ Անոնցմէ ոմանք հայ արձակին – պատմուածքի, փորձի ձեւին տակ — տուին այն ջիղը, ջղային, ոստոստուն ու կտրուկ ձեւը, զոր «Յառաջ»ի խմբագրապետը մեզ հրապարակախօսութենէն ներս։ Հետանք մըն է կարդալ «Մենք»ը յատկանշող նոր լեզուն։ Նախադասութիւնները թեթեւ են, մտածումները չեն նմանիր ճարպոտ, հաստափոր, ծանրաշարժ մարդերուն։ Վերջակէտը ի պատուի է։ Բառը կը փոխարինէ նախադասութիւնը։ Ոճի ուժը նետած է այլեւս ածականներու արդուզարդը։ Ոճ մը որ կը հեւայ, կը կառչի չեշտերու, կը ցատքէ անակնկալ լարերու վրայ, աճպարարի մը նման, որ կը մտնէ հոգեկան թափ, ջիղերու պրկում, այնպէս ինչպէս արդի կեանքի եղեւէջը։ Ժամանակն է որ կը պարտադրէ այս ոճը. ու մեր տղաքը — նորատի դարերուն առջինեկ զաւակներ— զուրկ չեն այդ շնորհէն։

Այսուհանդերձ, ինչպէս ակնարկած եմ երբեմն, կը տարուիմ կարծելու թէ մեր նորերուն — իբրեւ ամբողջութիւն — կը պակսի էականը, կը պակսի խորքը։ Գեղապաշտներ են առհասարակ, նոյնիսկ նրբացած գեղադէտներ, բայց կը թուի թէ կ'ապրին զանգուածի կեանքէն դուրս։ Դժուար է, արդարեւ, որոշել թէ ի՞նչ գաղափարականութիւն կը միացնէ զիրենք. ի՞նչ տեսակէտներ ունին հայ կեանքի, կամ առհասարակ կեանքի մնայուն հարցերու մասին։ Իրենց գրականութիւնը արտայայտութիւնն է աւելի ենթակայական վիճակներու, գեղագիտական քըմայքներու, քան թէ հոգեկան վճռականութեան մը...

Խորապէս կը մտնեն ներկայ ապրող սերունդին անտարբերութիւնը, հիասթափութիւնը, յոգնութիւնը։ Sauve qui peut! Փախուստ՝ կեանքէն, փախուստ՝ դէպի արուեստի անպատասխանատու չէզոք սահմանը...

Իտէալ... Այդ կը նշանակէ բերել ընդվզում, հակազդեցութիւն վայրկեանի ջլախտին դէմ։ Փակել եսի դռները տուին ու դուրս գալ կեանք, դէպի ապրող մարդոց, բախտակից էակներու մտերմութիւնը։ Ոգի,—ատիկա կը նշանակէ արուեստին տալ ոչ թէ մարմարի, սառոյցի ցոլցլումը, այլ կրակի տենչը, ձգտումը, հաղորդականութիւնը...

Մեր երիտասարդ գրականութիւնը դեռ չէ ճշդած իր դիրքը մեզ չահագրգռող հարցերու հանդէպ։ Դասալքութիւնը կեցուածք մը չէ երբեք։

Ու գեղապաշտութիւնը տաքցնել ցեղային, հանրային կամ մարդկային գաղափարապաշտութեամբ մը, ատիկա միթէ՞ կը նշանակէ արուեստը ի սպաս դնել քարոզչութեան։ Ո՛չ. թող ինծ չվերագրուի այդ խորթ մտածումը։

Նոր խանդավառութիւն։ Ապագային հաւատալու նոր դրդապատճառներ։ Սթափում, խորում, կիրք։ Ահա ինչ որ կը յուսանք տակաւին երիտասարդ մեր գրականութենէն։

Վ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Կէրհարթ Հաուփթման

— :-: —

Անցեալ շաբթու Գերմանիա տօնեց Կէրհարթ Հաուփթմանի եօթանասունամեակը: Տարիներէ ի վեր թատրոնները միայն Հաուփթման կը խաղային: Եղան հանդէսներ, լոյս տեսան գնահատական ուսումնասիրական գիրքեր, եւ այս առթիւ գերման վիպագիր – թատերագիրը ստացաւ 8,000 շնորհաւորական հեռագիր:

Կէրհարթ Հաուփթման ծնած է Սալցպրուն, 1862ին:

1885—1889 տուաւ քանդակագործական եւ արձակ էջեր: 1889ին Պերլինի մէջ ներկայացուեցաւ իր մէկ թատերախաղը, Արեւածագէն առաջ, որ ընկերվարական հակում ցոյց կուտար: Ներկայացումը բաւական աղմուկ հանեց: 1892ին ներկայացուեցաւ Ոստայնանկները, որ պատմութիւնն է գործադուլի մը: 1896ին հրատարակեց Ջրասոյզ զանգը, որ իր միսթիք եւ խորհրդապաշտ նկարագրով ցոյց կուտար նոր հանգրուան մը: Այնուհետեւ տուաւ նոր գործեր ալ, որոնք վինք տարին դէպ ի կրօնական խորհրդապաշտութիւնը: Իր լաւագոյն գործերը կը մնան ինչ որ գրեց երիտասարդութեանը:

Իրմէ հայերէնի թարգմանուած են Ոստայնանկները եւ Ջրասոյզ Զանգը:

Հաուփթման, իբրեւ արուեստագէտ, նախ գերմանացի է, նոյն իսկ աւելի քան Թոմաս Մանը: Ահա թէ ինչու, կը գրէ ֆրանսացի գրող մը, Հաուփթման անծանօթ կը մնայ ֆրանսացիներուն: Իր գրական դպրոցով, բնապաշտ մըն է ան, որ կը տատանի իրապաշտութեան եւ ռոմանթիզմին միջեւ: Պահ մը արտայայտապաշտութիւնը (expressionnisme) հարուածեց համբաւն իր վէպերուն: Բայց իր համբաւը նահանջեց մասնաւորապար ձախ հոսանքներու քննադատութեան առջեւէն: Արդարեւ, Հաուփթման, որ իր երիտասարդութեանը պահ մը թուեցաւ ընկերային պայքարի առաջեալ, աղեղ մը գծելով հակեցաւ դէպ ի պահպանողականութիւն: Պատաւ Հայու մը պէս՝ յաճախ կ'ըսէր թէ աւելորդ են բոլոր կուսակցութիւնները: Եւ սխալ կը համարէր, որ գրագէտները կը զբաղին քաղաքականութեամբ: Մի՞թէ ես Հիթլէրէն կը պահանջեմ թատրոն գրել, կ'ըսէր առանց մտածելու թէ Լամարթին ու Պառէս զբաղած են քաղաքականութեամբ: Այսուհանդերձ դէմ էր իրապաշտ քաղաքականութեան, «կարելիութեան քաղաքականութիւնը» կոչուած դպրոցին, զոր կը քննադատէր խստօրէն. — «Ոչ ոք գիտէ թէ ի՛նչը կարելի է եւ ի՛նչը անկարելի: Եւ ամէն մեծ դէպք անկարելի պիտի համարուէր, երբ դեռ պատահած չէր»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԷՆ

«Խորհ. Հայաստան»ի մէջ (4 Հոկտ.) երկու աշխատակիցներ շատ տխուր գոյներով կը ներկայացնեն կացութիւնը դպրոցական ճակատի վրայ: Միասին կարդանք.—

Պարտադիր ուսման հրահանգները կատարելու համար կը պահանջուի դպրոցական շէնք: Արդարեւ շատ պակաս է թիւը դպրոցներուն: Ծրագրուած շինութեանց մասին ալ, տեղական իշխանութիւնները երբեք հետաքրքրուած չունին, ոմանք նոյն իսկ խափանած են:

Թալինի շրջանը զրկուած է երեք վակոն ատաղձ, որպէս զի դպրոց շինեն, բայց մարդիկը երկու վակոնը կը յատկացնեն ուրիշ նպատակի: Երեւան քաղաքի դպրոցներուն կիսաւարտ շէնքերէն ոչ մէկը պատրաստ է այս տարի: Վէդի Բասարի շրջանին 13 կիսաւարտ շէնքերէն միայն երկուքն են պատրաստ: Նոյն վիճակը Վաղարշապատի, Լէնինականի, Ղուրդուղուլուի, Աղբաբայի մէջ:

Դարձեալ, ոչ մէկ ճիգ կը թափուի պարպելու պատրաստ դպրոցները, որոնց մէջ տեղաւորուած են ընտանիքներ կամ պետական կազմակերպութիւններ:

Ուշադրութիւն դարձնող չկայ արհեստանոցներուն վրայ: Կան արհեստանոցներ, որոնք ունին միայն մէկ սղոց, մէկ ուրագ, 3—4 կտոր տախտակ:

Եւ վերջապէս պակասը ուսուցչական կազմին մէջ: Գիւղեր կան, որ ուսուցիչ չունին: Եթէ պակաս են ուսուցիչները, պատճառն այն է, որ ուսուցիչներուն համար ստեղծուած չեն նըպաստաւոր պայմաններ: Փաստեր կան, որ նշանակուած ուսուցիչները գիւղերուն մէջ մնացեր են շաբաթներով առանց բնակարանի եւ սնունդի, եւ ստիպուեր են ի վերջոյ հեռանալ գիւղէն: Բազմաթիւ փաստեր կան, որ շրջանային մարմինները ամիսներով ձգձգեր են ուսուցիչներու աշխատավարձին վճարումը:

Ուսուցիչ պատրաստելու նպատակով ամառը բացուած դասախօսութիւնները շօշափելի արդիւնք չտուին, նախ անոր համար, որ կարճ էր ժամանակը եւ ծրագիրը՝ խճողուած, յետոյ անոր համար որ դասախօսները պատահական մարդիկ էին, յաճախ... ուսանողներ: Այստեղ պէտք է խոստովանիլ, որ ուսուցչութեան թեկնածուները ապահովուած չէին բնակարանի եւ սնունդի իրենց պահանջներով:

Խոշոր բաց մը եւս, դասագիրքերու եւ գրենական պիտոյքներու պակասը: Եօթնամեայ վարժարաններու մէկ – երկու դասարաններ դասագիրք չունին:

ԹԱՏՐՈՆ

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐ

■■■

Կիրակի երեկոյ Փարիզի Հայ Ժողովրդական Թատրոնը ներկայացուց Յ. Պարոնեանի մէկ գործը, Պաղտասար Աղբարը:

Ա. Զմբէքեան (Պաղտասար) չափազանց յաջող էր իր դիմախաղերով, շարժուձեւով եւ դերասանութեամբ: Անկեղծ ու բնական խաղ մը ունէր:

Տիկ. Անահիտ (Անոյշ) անքննադատելի էր, ի՛նչ լաւ կ'արտայայտէր կնոջ մը խորամանկութիւնը:

Տիկ. Լաթիֆեան (Սողոմէ) իրական աղախինն էր, մեղսակիցը իր տիրուհիին, նոյնքան գեղեցիկ արտայայտութեամբ մը իր խորամանկութեանը մէջ:

Ա. Կոթիկեան (Օգսէն) լաւ ուսումնասիրած էր կթան եւ խաբեբայ փաստաբանները, մանաւանդ թեթեւութիւնը, որով կը փաթթէր իր տիպարը:

Տէրվիշեան յատկանշական խաղարկութիւն մը չունէր եւ տկար էր նաեւ Դատաստանական Խորհուրդը:

×

Այս խումբին յաջորդ ներկայացումը պիտի ըլլայ 17 տարեկանները, շատ գեղեցիկ թատերախաղ մը:

Խումբին կողմէ Ա. Կոթիկեան յայտարարեց թէ դերասան Շահխաթունի, միշտ համակիր իրենց շարժման, երբեմն պիտի երեւի Ժողովրդական Թատրոնի իրենց բեմին վրայ, նոյն տեղն շարունակելով իր մասնակի ներկայացումները: Այս յայտարարութեամբ, ուրեմն, կուզան որբագրելու իրենց նախկին յայտարարութիւնը:

Լաւ է, սակայն: Այս երիտասարդ խումբը կը շարունակէ իր գործը, ժողովրդական ներկայացումներ տալով գաղութին, որոշ ուղղութեան մը վրայ, իսկ Շահխաթունի կուտայ galaներ:

Ինչպէս տեսնուեցաւ, ժողովուրդը հետզհետէ աւելի ստուար թիւով կը ներկայանայ թատրոն: Լաւ երեւոյթ մըն ալ այս:

Պարոնեան մեր այն չհնցող արուեստագէտներէն է, որոնց գործերը կը մնան կենդանի, հակառակ ժամանակին նստած փոշիին: Ու մանաւանդ իր այս գործին մէջ, Պարոնեան իր satireով, երբ իրական ծաղրանկարի կը վերածէ մեր ազգային տգեղ բարքերը, սպաննելու աստիճան կը նուաստացնէ ու կը քանդէ նաեւ դարուն անհատականութիւնները,— արդիական եւրոպական ամէնէն ուժեղ satiristeներէն շատ առաջ:

Շ. Ն.

ՏՕՔԹ. ԽՆԴԻՐԵԱՆ ՄԵՌԱՒ

Պոլսոյ հայ բժշկական դասու երիցագոյն անդամներէն Տօքթ. Խընդիրեան մեռաւ 22 նոյեմբերին, Բերա, իր բնակարանին մէջ:

78 տարեկան էր՝ ծնած Սկիւտար: Իր հայրը Սիմօն աղա, ճանիկ Ամիրայի սեղանաւորական գործերուն մէջ կը գտնուէր: Նախակրթութիւնը առած էր Ճեմարան վարժարանի մէջ: Դպրոցական շրջանը աւարտելէ յետոյ տեւն մը ժամանակ դասեր առաւ եւ յետոյ սկսաւ յաճախել Կալաթա Սէրայի վարժարանը:

Մասնաւոր հակում ունէր բժշկութեան, բայց հայրը մեռած ըլլալով, նիւթական միջոցները չէին բաւեր Եւրոպա երթալու: Մեծ մայրը նիւթապէս օգնելով Տօքթ. Խընդիրեան յաջողութեամբ աւարտեց իր բժշկական ուսումը Փարիզի մէջ եւ տեւն մը հոս մնալէ յետոյ 1888ին, վերադարձաւ Պոլիս: Իր առաջին քայլերը տկար էին, բայց քիչ ժամանակ յետոյ համբաւ շահեցաւ, որովհետեւ հիւանդներու հետ երկարօրէն զբաղեցաւ, անոնց վիճակը ուշադրութեամբ քննելու մեթոտ մը ունէր, որուն հետեւեցաւ իր ալեւոր ծերութեան մէջ, առանց դանդաղելու, պահելով իր յիշողութեան կատարելութիւնը:

Տօքթ. Խնդիրեան իր բժշկական ճարտարութեան եւ փորձառութեան միացուցած էր այլասէր ոգի մը: Ինչպէս դարմանելու նոյնպէս ապրելու ինքնայատուկ ձեւ մը ունէր:

Տօքթ. Խնդիրեան երբեմն ժամ մը կը հարցափորձէր իր հիւանդը, ու երբեմն ինքնահնար տառերով, երկարօրէն կ'արձանագրէր հիւանդութեան տեսակը ու վիճակը՝ դեղագրին ետեւը, ու վերը ասոնք եղած ատեն՝ վարը 30 հոգի կը սպասէին:

Քաշուած Մեծ կղզիին գագաթը իր կիսաւարտ շէնքին մէջ, Բերա կ'իջնէր ամէն օր իր հիւանդները դարմանելու ու երեկոյին կը վերադառնար, տարիներէ ի վեր կրկնելով այս երթեւեկը: Վերջին տարին միայն անցուց իր Բերայի բնակարանը տկարութեան պատճառաւ:

Ամուրի ըլլալով, վերջին տարիներու մէջ զգացած էր որ իր կեանքը կը դիմէր իր վախճանին ու փափաքած էր իր նիւթական հարստութիւնը,— որ կը բաղկանար հնչուն դրամէ մը, Փանկալթիի կողմը ափարթըմանէ մը եւ Մեծ կղզիի կիսաւարտ տունէն եւ ամայի կղզիէ մը,— ազգին կտակէ:

Անոր այս նպատակը իրագործելու համար Քաղ. Ժողովոյ ատենապետը եւ Պ. Ատրունի խորհրդակցեցան իրեն հետ, բայց ինք փափաքեցաւ որ իր Մեծ կղզիի բնակարանին եւ անմարդաբնակ կղզիին մէջ հիւծախտաւորներու յատուկ դարմանատուն մը շինուի, Փանկալթիի ափարթըմանին վրայ ազգին կողմէ 40—50,000 ոսկի ծախսուելով նոր շէնքի մը վերածուելէ յետոյ:

Այս վերջին պայմանը անմիջապէս գործադրել դժուար էր, որովհետեւ 40—50,000 ոսկի հայթայթելու բացարձակ դժուարութիւն կար եւ այդ գումարը որ պիտի աւելնար Տօքթ. Խնդիրեանի ազգին թողած գումարին վրայ, չէր կրնար բերել արդիւնք մը թէ այդ դարմանատունները շինելու, թէ մանաւանդ զանոնք մատակարարելու:

Իր խորթ եղբայրն էր ողբացեալ Յար. Մրմբեան, որ մեռաւ թշուառութեան մէջ...

ԾԻԾԱՂ

Պոլիս, Գատըգիւղէն օրիորդ մը, Զինադադարի օրերուն, կը փափաքէր Տրամաթիքին մէջ մտնել. օր մը, եկաւ ներկայացաւ Յ. Մ.ին:

— Կը շնորհաւորեմ ձեզ, օրիորդ, ըսաւ Ա. Մ., բեմին հանդէպ ձեր անուցած սիրոյն համար. բայց, մի մոռնաք, որ այս ասպարէզին մէջ յաջողիլը շատ դժուար է...: Լա՛ւ մտածեցէք: Կը վստահի՞ք դուք ձեզի:

— Ինչո՞ւ չվստահիմ Պ. Մ. վրդովուեցաւ օրիորդը, ես ալ Տիկ. Էլիզ Գովանին նման գեղեցիկ ու շիք հագուստներ ունիմ:

×

Օրիորդ Բէրլա, իր նշանածին՝ Միլօնին.

— Միլօնաչի՛, ըսաւ, երէկ գիշեր երազ մը տեսայ:

— Ի՛նչ տեսար:

— Դուն զիս ուզեր ես հօրմէս, հայրս ալ զիս քեզի ղրկեր է...

— Յետո՞յ:

= Յետոյ, դուն դրժեր ես ու ինծի՝ «կորսուէ՛, ըսեր, ես քեզի հետ չեմ կարգուիր»:

Միլօն, զարմանքով շարժելով գլուխը՝

— Զարմանալի՛ բան, ըսաւ, մարդ արարածը երբեմն երազին մէջ աւելի խելացի գործեր կը տեսնէ, քան արթուն եղած ատեն...

×

ԶԱՐՄԱՆՔ

Անգամ մը, մեր մտաւորականներէն մին, ճար ճարակ կ'ընէ, շունչը Փարիզ կ'առնէ: Ցանկարծ, Լաֆայէթի վրայ կը հանդիպի հայ դերասանի մը:

— Վա՛յ, ինչպէ՞ս ես, լա՞ւ ես, կը հարցնէ մտաւորականը՝ դերասանին քովը երթալով:

— Կը ներէք, կը յարէ դերասանը, չճանչցայ ձեզ:

— Իրա՞ւ. ես Ա...ն չե՞մ:

— Օ՛, այո՛, կը ներես, սիրելի Ա., տասը տարուան մէջ այնքան... չես փոխուեր որ, երբեք հաւանական չգտայ թէ դուն ես...:

×

Զախաւեր նկարիչ մը էշու մը պատկերը գծած էր, վրան ալ մէկը նստած.

Դիտողը.

— Քեզի ճանչցայ, բայց վրան նստողը չկրցայ հասկնալ թէ ո՛վ է:

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Կ'ՈՒԶԵՍ ԶԻՍ», ՓԻՐԱՆՏԷԼԼՈՅԻ.— Café - Tabac, ՏԸՆԻԶ ԱՄԻԷԼԻ.— "ՋՐԱՀԱՊԱՏ ՇՈԳԵԿԱՌՔԸ", Վ. ԻՎԱՆՈՎԻ

■■■■■■■■

Լուիճի Փիրանտէլլօ յիսուն տարեկանէն վերջ յանկարծ անուանի դարձաւ իր թատերգութիւններով միայն, թէեւ պատերազմէն առաջ շատ մը վէպեր եւ վիպակներ տուած է:

1917էն սկսեալ երեսունի չափ թատերգութիւններ բեմ հանած է որոնց մէջ երգիծանքը խոշոր տեղ կը բռնէ, այն երգիծանքը որ գրողին տեսողութենէն կը ժայթքէ, ըլլալով միեւնոյն ատեն նիւթին անհրաժեշտ մասը: Սակայն իտալացի այս թատերագրին իւմուրը հակասական զգացումները չի շահագործեր, ոչ ալ ողբերգական երեւոյթի մը հեգնանքը երեւան բերելու ճիգը ունի: Իր կարեւոր գործերուն մէջ, օրինակ «Ամէն ոք իր ճշմարտութիւնը», «Հենրիկոս Դ.», «Վեց անձեր ի խնդիր հեղինակի» եւ տակաւին շատ մը թատերգութիւններու մէջ հեգնանքը մարմնաւորուած է իբրեւ նիւթին երգիծական տեսիլքը եւ որոնց մէջ Փիրանտէլլօ կը ներկայանայ վարպետ դիտող մը, արուեստագէտի յանկարծագրաւ նկարիչ մը:

Փիրանտէլլօ խիստ դատաւորի վերլուծումը չունի: Ունկնդիրը կը մասնակցի յաճախ անոր կրքոտ մտածումներուն:

Փիրանտէլլոյի արուեստը ինքնայատուկ է, ոչ մէկ դպրոցի կամ դասաւորումի չի պատկանիր: Մարդկային հոգեբուխ եւ տենչահար ցանկութիւններու եւ կիրքերու խարկանքը կը գտնենք անոր յանկարծածին երանգներուն մէջ, ներքին խուովքներ պարզաբանելու տենչը ունի իր գործերուն կազմը:

Փիրանտէլլոյի ողբերգութիւնը սարսուռ չի տար, բայց այլամերժ եւ տենդագին ցանկերով կը կապէ իրեն եւ մտածել կուտայ երգիծանքի կշռոյթով:

Փիրանտէլլոյի վերջին գործը, «Ինչպէս որ կ'ուզես զիս», միւս թատերգութիւններուն երգիծական հեգնանքը չունի սակայն, ոչ ալ անոնց կենդանի յատկանիշները, թէեւ կրքոտ պատկերաւորում մը տուած է մանաւանդ առաջին տեսարանին: Տրամաթիք ուժգնութեամբ դրդուելով մեր երեւակայութիւնը, անմիջապէս կը գտնենք անոր ինքնատպութիւնը:

Գերմանացի գրագէտ մը, Սալթըր յափշտակուած է երիտասարդ պարուհի Էլմայով — որուն անցեալը խորհրդաւոր է — եւ զայն ըրած իր հոմանուհին: Էլմա զայն կ'ատէ, որովհետեւ զեղխ եւ շուայտ կեանքի մը գինովութեամբը կը տիրապետէ անոր վրայ: Սալթըրի աղջիկը մօրը կողմէ կուզայ պարուհիին քով հայրը ազատելու համար, եւ իր կարգին՝ կը սիրահարուի Էլմայի կախարդիչ հմայքէն եւ անօրինակ, ախտաւոր կիրքով մը կը կապուի անոր: Էլմա միշտ կ'արբենայ, գոհացում տալու համար այս հօր եւ աղջկան այլանդակ ցանկութիւններուն: Էլմա կը զզուի այս անարդ կեանքէն եւ կը տառապի:

Օր մը փողոցին մէջ իտալացի արուեստագէտ մը կը ճանչնայ զայն, տասը տարի առաջ կորսուած Էրսիլիային կը նմանցնէ, կը դիմէ պարուհիին որ կ'անգիտանայ բայց չուրանար:

Փիրանտէլլօ, ունկնդիրը կը դնէ խոշոր հարցականի մը առջեւ:

Էրսիլիա Փիէրի Պրունոյի կինն է: Աւստրիացիները տասը տարի առաջ չարչարելով Վիեննա տարին եւ այրեցին այն դղեակը ուր Էրսիլիա մնացած էր մինակը:

Պրունօ Պերլին կը հասնի, Էլմա գինով է, բայց արուեստագէտին պնդումներուն տեղի կուտայ, հետեւելու համար Պրունոյին, ինչո՞ւ..., արդեօք իսկապէս փնտռուած Էրսիլիա՞ն է, թէ կ'ուզէ ազատագրուիլ այս ախտաւոր մթնոլորտէն: Խորհո՛ւրդ: Փիրանտէլլօ կը սիրէ մեզ ձգել երկընտրանքի մէջ:

Սալթըր կը զգայ որ իր պաշտելի հոմանուհին կը հեռանայ վերջնապէս. տարճանակի հարուած մը եւ կը վիրաւորուի:

Երկրորդ տեսարանին ընտանեկան անհատնում խնդիրներ: Էլմա կամ Էրսիլիա արդէն տեղաւորուած է Փիէրի ընտանիքին մէջ իբրեւ Պրունոյի վերադտնուած կինը, սակայն անըմբռնելի քմայքով մը տարակոյսի մէջ կը պահէ իր շրջապատը:

Երբեմն իրաւ, երբեմն սուտ կը շըփոթեցնէ: Ճիշդ է որ սրահին ճակատը տիրականօրէն կախուած նկարին կը նմանի, բայց տասը տարի այնքան տառապանքներէ վերջ կրնայ փոխուած ըլլալ...:

Պահ մը կը սիրէ Պրունօն եւ կ'ուզէ ըլլալ անոր Էրսիլիան (Սիլեան): Սակայն երբ կ'իմանայ որ Պրունօ շահադիտական նկատումներով զինք փնտռած է ու ձեռք անցուցած որպէս զի տիրանայ դղեակին, արդէն կը տարակուսի թէ ինք Էրսիլիան է: Փիրանտէլլօ որ եւ է ճիգ չըներ մեզի պարզելու այս հանելուկը եւ մինչեւ վերջ կը զգանք անոր հերոսուհիին տարտամ եւ անստոյգ զգայականութիւնը: Էլմա կամ Էրսիլիա երազային էակ մըն է, ինչ փոյթ անունը, կը բաւէ որ մթնոլորտը կայ իր ցաւատանջ դէպքերով եւ ապրումներով:

Վերջին տեսարանին Սալթըր կը ներկայանայ խենդի մը հետ որ իսկական Էրսիլիա Փիէրին կը կարծուի, եւ որ տասը տարիէ ի վեր յիմարանոցի մը անկիւնը կը մնայ, բայց որքան փոխուած: Բնաւ չի նմանիր նկարին: Եւ սակայն բոլորին ալ համոզումները կը խախտին եւ ընդհանուր կասկածներու մէջ վարագոյրը կ'իջնէ: Ու մենք կը մեկնինք առանց որոշ փաստերու թէ ո՞վ է այս խորհրդաւոր կինը որուն երազային ձայնը մեր հոգիին խորը կ'արձագանգէ — «Ինչպէս որ կ'ուզես զիս»...

Երրորդ տեսարանը շատ յաջող էր: Նորագոյն ոգիով եւ ժուժկալ խօսակցութեամբ լսեցինք ամբողջ ընտանիքի մը երերուն եւ ալեծուփ վերիվայրումները եւ հոգերը:

Կասթոն Պաթի որ ֆրանսական բեմի յառաջապահ ամէնէն վարպետ եւ ինքնատիպ բեմադրիչն է, յաջող բեմայարդարութեամբ եւ մտածուած պատկերաւորումով մը արժեցուցած էր այս զարմանալի եւ ինքնուրոյն թատերգութիւնը: Խումբը լաւ մարզուած է, իսկ բացառապէս կ'արժէ յիշել Տիկին Մարկրիթ Ժամուան, որուն խաղարկութիւնը, երազային եւ քնարական ձայնը, քմայքոտ եւ կրքախառն շարժուձեւերը լաւ կը պատշաճին Փիրանտէլլոյի հերոսուհիին:

×

Միեւնոյն բեմին վրայ խաղացին նաեւ Տընիզ Ամիէլի մէկ տեսարանով Café - Tabacը որ իր տեսակին մէջ պզտիկ գլուխ – գործոց մը կարելի է նըկատել, այնքան որ հեղինակը յաջող կերպով լուսանկարած է քսան վայրկեանի մէջ պատահածները փարիզեան սրճարանի մը մէջ: Տընիզ Ամիէլ երիտասարդ եւ յայտնի թատերագիր մըն է որ վերջերս բեմ հանեց Քոմէտի-Ֆրանսէզի մէջ իր «Երկաթէ դարը», որուն մասին արդէն գրուած է: Եւ սակայն Café - Tabacն տասն անգամ աւելի յաջող է իբրեւ թատերական արուեստ քան իր վերջին գործը: «Գաղափարի թատրոնը» շատ դժուար է արուեստին ոգիով կերտել. եւ քիչեր միայն վարպետօրէն յաջողած են, մինչդեռ բարքերու թատրոնը աւելի կը պատշաճի բեմական արուեստին: Café - Tabacի մէջ կան հակիրճ պատկերներ որոնք ճշմարիտ ցուցադրումն են նաեւ մեր ամենօրեայ ողբերգութեանց եւ կատակերգութեանց:

Տընիզ Ամիէլ երկար ատեն եղած է հռչակաւոր թատերագիր Հանրի Պաթայի քարտուղարը եւ ազդուած անոր թատրոնէն: Յայտնի են Ամիէլի «Ժպտուն Տիկ. Պէօտէ»ն եւ «La Carcasse»ը: Այս վերջինը մեծ աղմուկ հանեց: Հազիւ քանի մը անգամ խաղացին Քոմէտի – Ֆրանսէզի մէջ եւ հեղինակը ետ առաւ, տեղի տալով պահպանողական տարրերու, որովհետեւ հերոսը՝ հրամանատար մըն է, որուն ընտանեկան կեանքը խոտոր կը համեմատի ազգային բարոյական ոգիին: Ծանօթ են նաեւ Ամիէլի «Տէր եւ Տիկին Այսինչը», «Զոյգը» թատերգութիւնները:

Café - Tabacի մէջ համեստ դեր մը ունի նաեւ մեր հայրենակիցը, Լեւոն Յարութ:

×

Խորհրդային Ռուսիոյ մէջ յայտնի վիպագիր Վզեվոլոտ Իվանով աշակերտն է Կորքիի: Շատ յաջող պատմուածքներ ունի ռուս յեղափոխական կեանքէ: Իր «Զրահապատ շոգեկառքը» վէպը թատրոնի վերածած է Իվանով եւ կը խաղան այս միջոցին Փարիզի Théâtre d'Action Internationalի մէջ:

Նիւթը՝ զինուորական, յեղափոխական պայքարի շրջանէն առնուած է. Սիպերիոյ սահմանին վրայ, Քոլչաքի օրերէն: Եղբայրասպան կռուի եղերական արձագանգը՝ հին եւ տխուր ողբերգութեան մը արիւնոտ եւ սարսռազդեցիկ մանրամասնութիւններով: Ճերմակները զրահապատ շոգեկառք մը ճամբայ կը հանեն եւ կարմիրները կը գրաւեն հերոսական կռիւներէ վերջ:

Մեծ արուեստով չէ գրուած Իվանովի այս գործը: Պատկերները անգոյն եւ տիպարները թոյլ են, գաղափարական թատերգութեան մը համար:

Աւելի յարմար է շարժանկարի քան թէ բեմի, որովհետեւ բեմադրական եւ արհեստագիտական մեծ յարմարութիւններ կը պահանջէ, մինչդեռ Փարիզի բոլշեւիկեան այս նոր թատրոնը տակաւին անբաւական է գոհացում տալու, թէեւ կարելին ըրած էին տանելի դարձնելու համար «Զրահապատ շոգեկառքին» խաղարկութիւնը:

Ինքնատիպ ոչ մէկ բան կար բեմական որ մեզ յիշեցնէր Թաիրովի, Մէյերխոլտի եւ ուրիշներու ռուսական բեմական արուեստի ստեղծագործութիւնը:

Ռուսերը թատերական նոր եւ ըմբռնելի գործեր ունին: Զարմանալի է որ այս թատրոնը աւելի յաջող ընտրութիւն մը չէ ըրած:

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Ց. Փարիզ եւ շրջակաները

Դ. ՊԼԵՒՈՆԻ «Մասիս» խումբի ժողովը վաղը, Երկուշաբթի երեկոյ, ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Անդամներու ներկայութիւնը ՊԱՐՏԱԴԻՐ է:

Գաւառ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի Մարմինը ստիպողաբար ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի Քրիստափոր, Զաւարեան, Ռոստոմ խումբերու բոլոր ընկերները այսօր կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, ծանօթ հաւաքավայրը: Ներկայանալ անդամատետրով: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Ներկայ կ'ըլլայ Կ. Կ.Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Աղբիւր-Սերոբ եւ Իշխան ենթակոմիտէներու հաւաքական ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԼԱ ՍԻՕԹԱ.— Խաժակ խումբի ընկերական ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր, կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 2.30ին: Կը դասախօսէ՝ ընկեր Ա. Մարտիրոսեան, զեկոյց 10րդ Շրջ. ժողովի:

■■■■■■■■

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը, երկուշաբթի, երեկոյեան ժամը 8.30ին մեր նոր Գրադարան-ընթերցարանի մէջ, 49 բիւ Նասիոնալ: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրներով:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր կիրակի իրիկուն ժամը 7.30ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայ կ'ըլլայ Կ. Կ.Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ:

ՏԷՍԻՆԻ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան անդամական ընդհ. ժողովը, վաղը, երկուշաբթի, երեկոյեան ժամը ճիշտ 8ին, Հ. Յ. Դ. ժողովրդային տան ներքնայարկը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Կարեւոր օրակարգ: Կը հրաւիրուի նաեւ Տէսինի կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Տէսինի Կոմիտէն եւ իր շրջանի բոլոր ընկերները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք նիւթապէս եւ բարոյապէս օժանդակեցին Հ. Յ. Դ. Տան շինութեան, ինչպէս նաեւ անոնց որոնք շէնքի շինութեան մէջ աշխատեցան ձրի:

Շնորհակալութիւն նաեւ բոլոր ընկերներու եւ հայրենակիցներու, որոնք մօտաւոր եւ հեռաւոր վայրերէ փութացած էին ներկայ ըլլալու Հ. Յ. Դ. Տան բացման հանդէսին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Սիրանուշ Արծրունեան, Օր. Վարդանուշ Արծրունեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին ՄԻՆԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԵԱՆԻ զառնաղէտ մահուան առթիւ:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)

Le Gérant : H. STEPHAN

Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՐԵՔՇԱԲԹԻ 29 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1932
29 Novembre 1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2047 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՈՅՆ ԿԸ ՀՈՍԻ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄԷ

Երբեք այսքան թանձրացած չէր քաղաքական մթնոլորտը։

Թոյն կը հոսի ամէն կողմէ։ Պարտեալները յաղթականներուն դէմ։ Հարեւան հարեւանի դէմ։ Մեծերը՝ իրարու դէմ։

Դժգոհութիւն ոչ միայն երկիրէ երկիր, այլ եւ դասակարգէ դասակարգ։ Վարիչներուն եւ բազմութիւններուն միջեւ։ Անբախտէն դէպ ի բախտաւորը։

Եւ ի՜նչքան բարդ, մանուածապատ, «տուկախ» վիճակ։

Չկայ հիմնական խնդիր մը, որու մասին հաստատուն, միօրինակ տեսակէտ ունենան երէկուան դաշնակիցները։ Ո՛չ ալ համաձայնութիւն մը, որ երկար տեւէ։ Գոնէ վստահութիւն ներշնչէ։

Ահաւասիկ պատերազմական պարտքերու թնճուկը, որ կը սպառնայ նոր եւ աւելի ծանր տագնապ մը յառաջ բերել։

Եւրոպան Մ. Նահանգներուն պարտական է 22,188,000,000 տոլար, հաշուելով դրամագլուխն ու տոկոսը։

Մինչեւ հիմա վճարուած է՝ մէկ միլիառ 868 միլիոն տոլար։ Եւ այս երկանաքարը Եւրոպայի վզին կախուած պիտի մնայ առնուազն վաթսուն տարի...

Արդ, ամէնէն հարուստ պետութիւններէն երկուքը, Անգլիա եւ Ֆրանսա, որոնք պայմանագիրներ կնքած են վճարման համար, ահա երկարաձգում կը պահանջեն խոնարհաբար։ Յառաջիկայ դեկտեմբեր 15ին, Անգլիան պիտի վճարէ 95,550,000 տոլար, որուն 65,550,000ը իբրեւ տոկոս։ Իսկ Ֆրանսան՝ 19,261,430 տոլար (ամբողջովին տոկոս)։

Ամերիկա մերժեց յետաձգումը, եւ Լոնտոն ու Փարիզ շարժման մէջ դրած են իրենց մասնագէտները, նոր պատասխան մը խմբագրելու եւ յետաձգումը արժեցնելու համար։

Յոյս չկայ որ Ամերիկան տեղի տայ։ Թերեւս կարգ մը դիւրութիւններ ընծայէ։

Այդ պարագային, Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի հարկադրուին վճարել. բայց հաւանական չէ որ այնուհետեւ ալ համակերպին։ Նոյն իսկ այս հարկադրեալ վճարումը վեր ի վայր պիտի շրջէ Փարիզի եւ մանաւանդ Լոնտոնի հրապարակը։ Իսկ անոր քաղաքական հետեւանքը, դառնութիւնը կրնայ շատ հեռուները տանիլ։

Ուրեմն երեք հսկաներ, դրամատիրական երեք Մողոքներ պիտի բռնուին մենամարտի մը, որուն հետեւանքները ապահովաբար իրենք ալ չեն կրնար նախատեսել։

Միւս մեծ պարտականը, Իտալիան, փոքր գումար մը ունի այս անգամ, 1,245,437 տոլար, եւ պիտի վճարէ։ Բայց յաջորդ մասնավճարներուն համար՝ հիմակուընէ կը յիշեցնէ... գերմանական հատուցումները։ Իսկ Պերլին արդէն փակուած կը համարէ հատուցումներու պատմութիւնը։

Մ. Նահանգներուն համար բոլորովին անջատ խնդիրներ են գերմանական հատուցումները եւ իր փոխատուութիւնները։

Այս գետնին վրայ տարբերութիւն չկայ Հուվըրի եւ Րուզվէլթի միջեւ։ Շատ – շատ՝ աւելի կամ պակաս բարեացակամութիւն։

Իսկ նորընտիր Խորհրդարանը տրամադիր չերեւար ո՛ր եւ է նոր զիջումի։ Անոր իրաւասու բերանները եւ դեղին մամուլը մէկ բան կ'ըսեն, անսիրտ սեղանաւորներու վճռականութեամբ, — Պէտք է վճարել։ Նոյն իսկ վիրաւորական խօսքեր կ'ուղղուին մասնաւորապէս Ֆրանսայի դէմ։

Թեւ առած են ամբոխավարութիւնն ու կոյր եսասիրութիւնը։

— Ինչո՞ւ մեր ժողովուրդը տուժէ ձեր մեղքերուն համար։ Մենք ձեզի օգնեցինք ձեր նեղ օրերուն. յարգեցէք ձեր ստորագրութիւնը։

Այս բոլորին մէջ շահողը, անշուշտ, Գերմանիան է։

Ան՝ թանգարան նետելով հատուցումներու խնդիրը, յամառօրէն կը հետապնդէ նոր դատ մը, սպառազինութեանց հաւասարութիւնը։

Ահա քանի շաբաթէ ի վեր արիւն – քրտինք մտած են Անգլիոյ, Մ. Նահանգներու եւ Ֆրանսայի լիազօրները, միջին ճամբայ մը գտնելու եւ Գերմանիան զինաթափութեան խորհրդաժողովին տանելու համար։

Գերմանիան տակաւին չկրցաւ կազմել իր նոր դահլիճը, սակայն Հինտէնպուրկի մէկ ներկայացուցիչը ամուր կեցած է Ժընեւի մէջ, եւ հաւասարութիւն կը պահանջէ։

Անշուշտ վաղուան դահլիճը աւելի ամուր պիտի կռուի այդ գետնին վրայ, քանի որ դէպ ի դիկտատուրա կ'ընթանայ։ Նոր վարչապետը Ֆոն Փափէնն ըլլայ թէ Շլայխէրը, բացորոշ է ուղեգիծը, գոնէ այս ճակատին վրայ։

Իսկ թոյնը միայն պարտքերու խնդրին առթիւ չէ որ կը հոսի։

Ամբողջ պատերազմին հաշուեյարդարն է որ կը ճօճի օդին մէջ։

Եթէ մեծերը, յաղթականները պատերազմական պարտքերու եւ հատուցումներու խնդիր ունին, փոքրերը կամ պարտեալները դատ կը պահանջեն հողի եւ ազատութեան համար։

Առանց պատճառի չէ որ անընդհատ ցոյցեր կը կատարուին պատերազմի դաշնագիրներուն դէմ, — Վերսայլ, Նէօյի, Թրիանոն, Սէն – Ժէրմէն։

Տարիներէ ի վեր կը տեւեն այս բողոքներն ու ցոյցերը։

Բայց, տարուէ տարի աւելի համատարած եւ բուռն համեմատութիւններ կ'առնէ դառնութեան ալիքը։ Շրջանէ շրջան կը սաստկանայ անհամբերութիւնը։

Եւ, հետզհետէ, մթնոլորտը կը նպաստէ խորտակելու շղթաները, առաջին պատեհ առթիւ։

Միայն Գերմանիան չէ տրտնջացողը, այլ եւ Իտալիան։ Եւ միայն բուն Եւրոպան չէ որ կ'եռայ, այլ եւ պալքանեան թերակղզին։

Ի՞նչ խօսք որ, այս բոլորը պիտի յանգին մէկ ելքի, — վերաքննութեան։ Այլապէս, անխուսափելի է փոթորիկը։ Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԱ՜Յ ՁԵԶ, ԵԹԷ ...

«Ոմն Հայ» կը գրէ.

— «Այս օտար երկիրներուն տակ ապաստան գտած նոր սերունդի պահպանման համար մտահոգ էք։ Չէ՞ք կարծեր որ ասոր եթէ ոչ արմատական, գէթ մասնակի դարման մը կարելի է տանիլ ամուսնական ազդեր հրատարակելով չորրորդ էջին մէջ, ինչպէս կ'ընեն շատ մը ֆրանսերէն թերթեր։ Մեր մէջ միակ օրաթերթը եւ շատ կարդացուած լրագիրը «Յառաջ»ն ըլլալով, չի՞ կրնար լրացնել այդ պակասը։

Կա՞յ բաւուոր պատճառ մը մերժելու այս նորութիւնը։

Անշուշտ պիտի հաճիք ձեր կարծիքը յայտնել ձեր պատուական թերթին մէջ, այս կարեւոր հարցի մասին։ Եթէ նպաստաւոր ըլլայ, առաջին ազդը ես պիտի տամ, վճարելով վարձքը»։

Չեմ գիտեր ինչ կը խորհի «Յառաջ»ի վարչութիւնը։

Կը յիշեմ, միայն, որ ուրիշ ատեն ալ այսպիսի դիմումներ եղած են։

Բայց քանի որ նամակը ինծի յանձնուեցաւ, կը փութամ յայտնել իմ կարծիքս։

«Ոմն Հայ»ը չեմ ճանչնար, բայց կը կարծեմ թէ մէկն է որ կտրուած է հայկական կեանքէ։

Այլապէս, այսքան չպիտի անճրկէր, աղջիկ մը գտնելու համար։

Եւրոպական օրաթերթերն անգամ ... պահպանողական են այս մասին։

Կան առանձին թերթեր, յատկապէս ամուսնական գործերու համար։ Բայց, միւսները խոյս կուտան։

Արդ, հայկական միջավայրը այնքան սահմանափակ է եւ այնքան մատչելի, որ երբեք անհրաժեշտ չէ ծանուցում տալ, հարսնցու փնտռելու համար։

Իսկ ամէնէն կարեւորը, վա՜յ անոր որ իր կեանքի ընկերը պիտի գտնէ... չորրորդ էջի ծանուցումներով։

Այդ քիչ մը շատ պիտի նմանէր... լուսանկարով ամուսնութեանց, որոնց պատկերազարդ պատմութիւնը շատ լաւ գիտեն «ամերիկահայ փեսացու» փնտռողները։

ՎԱՐԱԶ

ԹԱ՞Ց ԹԷ ՉՈՐ

Մ. Նահանգներու հանրապետական եւ ռամկավար խմբակցութեանց վարիչները ծրագիր մը կը պատրաստեն, զինեհատութեան օրէնքին ջնջումը պահանջելու համար։ Համաձայնութիւն գոյացած է սկզբունքով։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

Ամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ գործազրկութիւնը պիտի սաստկանայ Խորհրդային Միութեան մէջ, ձմրան ընթացքին, որովհետեւ կառավարութիւնը որոշած է կրճատել բանուորներու թիւը ճարտարագործական շրջաններու մեծ մասին մէջ։ Կը յիշուի թէ պաշտօնեաներու կրճատման մասին ալ վճռական որոշումներ տրուած են։

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ՝ ՕԴԱՆԱՒՈՎ

Երիտասարդ վիեննացի մը, որ Վիեննայէն օդանաւ նստած էր կիրակի օր, անձնասպան եղաւ մեկնումէն անմիջապէս յետոյ վար նետելով ինքզինքը։ Դիակը գտնուեցաւ քիչ յետոյ, դաշտի մը մէջ, ջարդուփշուր եղած։

Ճամբորդը միանակութենէն օգտուելով, դուռը բացած եւ վար նետուած էր։ Մեքենավարը իր տեղը հասնելէն յետոյ իմացաւ դէպքը։ Անձնասպանը նամակ մը ձգած է որուն մէջ կը բացատրէ անձնասպանութեան պատճառը։

ՏԱԿԱՒԻՆ ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ ...

Պելկրատի ամերիկեան հիւպատոսը նամակ մը ուղղելով սերպիական կառավարութեան, անոր աջակցութիւնը խնդրեց, փնտռելու համար Լինտպէրկի երախային սպանիչները։ Միեւնոյն ատեն զանազան լեզուներով շրջաբերականներ հանուած են որոնց մէջ նշանակուած են աւազակներուն վճարուած փրկանքի դրամատոմսերուն թիւերը։ 25,000 տոլար պարգեւ խոստացուած է այն մարդուն որ պիտի կրնայ ճշգրիտ լուրեր տալ, աւազակները ձերբակալելու համար։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ֆրանսա եւ Խ. Միութիւնը ստորագրեցին ոչ-յարձակման դաշինքը

Ամբողջ երկու տարի քաշքշելէ յետոյ, երէկ, 28 նոյեմբեր, Փարիզի մէջ ստորագրուեցաւ ոչ – յարձակման դաշինքը՝ Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան միջեւ։ Այս ստորագրութենէն անմիջապէս առաջ, Լեհաստան ալ վաւերացուց իր ստորագրած դաշինքը՝ Մոսկուայի հետ։ Նոյնպէս այս վերջինը՝ փոխադարձաբար։ Լեհաստան մինչեւ հիմա յետաձգած էր, սպասելով ֆրանքեւռուս բանակցութեանց։ Ռումանիան ալ կը սպասէր, աւելի ճիշդ՝ Ֆրանսա կը սպասէր որ անոր կատարած բանակցութիւններն ալ ելքի մը յանգին։ Բայց Պուքրէշ եւ Մոսկուա խզուեցան, Պեսարապիոյ հարցին առթիւ։ Միայն Ֆրանսա հաւաստիք ստացած է թէ Մոսկուա բռնի միջոցի չպիտի դիմէ, այդ հարցին կարգադրութեան համար։

Դաշնագիրը յար եւ նման է միւս ոչ – յարձակման դաշինքներուն։ Առաջին յօդուածով, երկու կողմերը փոխադարձաբար յանձն կ'առնեն երբեք, ոչ առանձին ոչ ալ ուրիշներու հետ միանալով, պատերազմի կամ յարձակման չդիմել, եւ յարգել անձեռնմխելիութիւնը այն երկիրներուն որ կը գտնուին իրենց վեհապետութեան տակ կամ ենթարկուած են իրենց պատասխանատուութեան։ (Կ'ակնարկէ գաղթավայրերուն)։

Երկրորդ յօդուածը լրացումն է առաջինին, որ կը տրամադրէ թէ՝ եթէ կողմերէն մէկը յարձակման ենթարկուի ուրիշ պետութեան մը կամ պետութեանց կողմէ, միւս կողմը յանձն կ'առնէ ոչ ուղղակի ոչ ալ անուղղակի չօգնել յարձակողին։ Միւս կողմէ, յատկապէս նախատեսուած է որ, եթէ կողմերէն մէկը յարձակման դիմէ երրորդ պետութեան մը դէմ, միւս կողմը կրնայ անմիջապէս չեղեալ համարել դաշինքը։

Երրորդ յօդուածը կը վերապահէ Ֆրանսայի իրաւունքները՝ իբրեւ անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան։

Չորրորդ յօդուածը կը ջնջէ Ֆրանսայի հետ առեւտուր կատարելու արգելքը, զոր դրած էր Մոսկուա, 1930 հոկտեմբեր 20ին, եւ կը նախատեսէ բանակցութիւններ՝ առեւտրական դաշնագրի մը համար։

Հինգերորդ յօդուածը կը վերաբերի քաղաքական քարոզութեան։ Խորհրդային իշխանութիւնը յանձն կ'առնէ ետ կենալ «որ եւ է գործունէութենէ որ կը ձգտի շարժում ստեղծել, հրահրել միւս կողմին հողային ամբողջութեան դէմ կամ բռնի փոխել անոր քաղաքական կամ ընկերային վարչաձեւը հողերու ամբողջութեան կամ մէկ մասին մէջ»։ Միեւնոյն առաջադրութեամբ, ռուս կառավարութիւնը ինքն իրեն կ'արգիլէ «պաշտպանել, կազմակերպել, նպաստաւորել կամ իր հողին վրայ ընդունիլ այնպիսի կազմակերպութիւններ որ կը յաւակնին ներկայացնել Ֆրանսական կառավարութիւնը, կամ իր հողերը կամ անոնց մէկ մասը, մէջն ըլլալով գաղթավայրերը եւ հոգատարութեան ենթակայ երկիրները»։

Ուրեմն, սկզբունքով արգիլուած է խորհրդային իշխանութեանց կողմէ ո՛ր եւ է ուղղակի կամ անուղղակի աջակցութիւն՝ Աննամցիներու, Թունուզցիներու, Սուրիացիներու կամ Մարոքցիներու մէջ կատարուած քարոզութեանց։

Այս տրամադրութիւնը չի նշանակեր թէ Ֆրանսա հաստատուած նախկին ռուս գաղթականներն ալ, փոխադարձաբար, չպիտի կրնան վայելել քաղաքական ապաստանականներու յատուկ պաշտպանութիւնը, իբրեւ մտաւորական կամ փոխադարձ օգնութեան խմբակցութիւններ։ Փոխադարձաբար պայման դրուած է իրենց հողերուն վրայ չընդունիլ զինուորական խմբակցութիւններ որոնց նպատակն է զինեալ կռիւ միւս կողմին դէմ»։ Այս տրամադրութիւնը կ'արգիլէ միայն այն կազմակերպութիւնները որոնք զինուորական մարզանքներ կը կատարեն, պատերազմի յատուկ զէնքերով, բայց ազատ կը ձգէ ո՛ր եւ է ընկերութիւն որ կազմուած է Ֆրանսայի մէջ, նախկին զօրականներու միջեւ, փոխադարձ օգնութեան, իրենց հասարակաց հայրենիքի եւ անցեալի յիշատակներուն պահպանման համար։ Այսպիսի բազմաթիւ ընկերակցութիւններ կան Գերմանիոյ մէջ։

Անօթութեան արշաւը դէպի Ուաշինկթըն

Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ անօթիներու նոր բանակ մը քալելով ճամբայ ելած է դէպի Ուաշինկթըն, ներկայանալու համար խորհրդարանին որ կը բացուի դեկտ. 5ին։ Ամէն կողմէ 100 — 300 հոգինոց կարաւաններ կը դիմեն դէպի մայրաքաղաք, միշտ քալելով։ Ասոնք պիտի պահանջեն որ անմիջական օգնութիւն բաշխուի գործազուրկներուն։ Շատ մը քաղաքապետութիւններ միջոցներ ձեռք առած են, որպէսզի կարաւանները կանգ չառնեն իրենց հողին վրայ։ Տեղ – տեղ եռապատկուած, քառապատկուած է ոստիկանութեան թիւը։ Նիւ Եորքի քաղաքապետը իր պաշտօնատան մէջ ընդունեց 300 քալողներ։ Բարեկարգութեան կը հսկէին ... 300 ոստիկաններ։

Ուտելիքի պակաս Ռուսիոյ մէջ

Լեհական թերթերը կը գրեն թէ սովը կը սպառնայ Խ. Միութեան, եւ թէ նախանշանները աւելի ծանր են քան 1921ին։ Ուտեստի գիները կ'աւելնան մէկ օրէն միւսը, անհաւատալի համեմատութիւններու հասնելով։ Մէկ լիպրա կարագը կը ծախուի 20 ռուբլիի (168 Ֆր.), օճառը՝ 10 ռուբլիի, քառորդ լիտր կաթը՝ 4ի եւն.։ Օտար ճարտարագէտներն ալ կը նեղուին, որովհետեւ գաւառներու մէջ կարելի չէ բան գտնել, նոյն իսկ օտար դրամով։ Այս կացութիւնը գլխաւորաբար հետեւանք է գիւղացիներու ընդդիմութեան։ Երեսի վրայ ձգուած են դաշտերը։ «Փրավդա»ն իսկ կը խոստովանի թէ Հիւսիսային Կովկասի դաշտերուն մէջ վայրի խոտերը մարդահասակ բարձրութեան կը հասնին։

Ցոյցեր պատերազմի դաշնագիրներուն դէմ

Կիրակի օր Քէօլնի մէջ 22 ընկերակցութիւններ ցոյց մը կատարեցին Վերսայլի դաշնագրին դէմ, պահանջելով Գերմանիոյ վերադարձնել խլուած հողերը։ Այս իմաստով բանաձեւ մըն ալ քուէարկեցին եւ ղրկեցին նախագահ Հինտէնպուրկի։ Պետական խորհրդական Հոֆման այս առթիւ ճառ մը խօսելով, շեշտեց թէ Գերմանիոյ արեւելեան կողմը հաստատուած գոյավիճակը չի կրնար երկար տեւել։ «Մեզի ուրիշ բան չի մնար եթէ ոչ ամէն գնով պայքար մղել Վերսայլի դաշնագրին դէմ։ Անհրաժեշտ չէ նոր հանրաքուէ մը, Գերմանիոյ վերադարձնելու համար այդ հողերը։ Անջատումը կատարուած ըլլալով վայրագօրէն, առանց ժողովրդական խորհրդակցութեան, մենք իրաւունք ու-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՍԻՊԻԼ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Գրած էինք թէ Սիպիլ (Տիկին Զապէլ Ասատուր), որուն յոբելեանը պիտի կատարուէր, յանկարծ տկարանալով, դադրեցուցած է ամէն աշխատանք։ Վիճակը ծանր չէ, բայց երկար դարմանի կը կարօտի։ Պոլսոյ թերթերէն կ'իմանանք թէ վաստակաւոր բանաստեղծուհին փոխադրուած է Բերայի Ս. Յակոբի հիւանդանոցը, ուր ձրի սենեակ տրամադրած են, բայց Տիկինը մերժած է։ Ազգ. Հիւանդանոցն ալ ամէն դիւրութիւն ընծայած է, բայց Սիպիլի ազգականները նախընտրած են Ս. Յակոբը, այցելութեանց դիւրութեան համար։

Հիւանդին ընդհանուր վիճակը լաւ է, սակայն աջ ձեռքը չի գործեր։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՆՈՐ ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՏՈՒՐՔԵՐՈՒ ԳԱՆՁՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, Ֆրանսայի տուրքերու եկամուտը մեծապէս նուազած է հոկտեմբեր ամսուն։ Հաւաքուած գումարը 754,500,000 ֆրանք պակաս է նախատեսուած եկամուտէն, իսկ ներկայ տարեշրջանի առաջին եօթը ամիսներուն բացը եղած է 2,737,000,000 ֆրանք։ Ընդհանուր եկամուտը 4 միլիառ 626,000,000 ֆրանք պակաս է, բաղդատելով 1931ի հետ։ Հասոյթներու նուազումը մասնաւորապէս աչքի կը զարնէ եկամուտի տուրքին, մաքսատուրքերու, սեղանաւորական եւ առեւտրական ձեռնարկներու տուրքերուն մէջ։

Ելմտական նախարարը հաստատելով այս իրողութիւնները, աւելցուց թէ 1933ի ընթացքին պետութիւնը, նահանգապետութիւնները, գաղթավայրերը եւն. պիտի ստիպուին 29 միլիառ ֆրանքի փոխառութիւն մը կնքել, բայց հրապարակը ձեռնտու չէ։ Նախարարը յիշեց նաեւ տուրքերէ խուսափելու հիւանդութիւնը, եւ յայտնեց թէ խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին։ Բաց ի այն 1018 անձերէն որոնք յաջողած են առանց տուրքի զանձել իրենց շահաբաժինները, աջակցութեամբ զուիցերիական դրամատան մը, ուրիշ 400 հոգի ալ ամբաստանուած են։ Անցեալ օր թերթերը սկսան մաս – մաս հրատարակել ամբաստանեալներուն ցանկը, բայց կառավարութիւնը արգիլեց։ Քննութիւնները կը շարունակուին։ Մեղսակից դրամատուներէն մէկը (զուիցերիական) հաղորդեց թէ իրենց երկրին օրէնքով արգիլուած է երեւան հանել յաճախորդներուն գաղտնիքները. հետեւաբար ֆրանսական ոստիկանութիւնը իրաւունք չունի քննելու տետրակները։

1933ի ելմտացոյցին հետ, կառավարութիւնը խիստ միջոցներ կ'առաջարկէ, ապահովելու համար բոլոր տուրքերու անկորուստ գանձումը։ Այսուհետեւ ընկերութիւնները պարտաւոր պիտի ըլլան ճշդել ներկայացողին ինքնութիւնը, ո՛ր եւ է վճարում ընելէ առաջ։ Միեւնոյն ատեն, իւրաքանչիւր ամսու վճարումներու ցանկ մը պիտի ներկայացնեն Տուրքերու վարչութեան, յայտնելով ստացողներուն անունն ու հասցէն։ Եթէ վճարումը եղած է երրորդի մը միջոցաւ, ստացողը պէտք է յայտնէ շահաբաժինին տիրոջ անունը։ Տուրքի պաշտօնեաները լայն իրաւասութիւններ պիտի ունենան քննութիւն կատարելու դրամատուներու մէջ, իսկ այս վերջինները պարտաւոր են իմացնել արժեթուղթերու յանձնումը, ընթացիկ հաշիւները եւ դրամարկղներու պարունակութիւնը։ Իւրաքանչիւր յանցանքի համար մինչեւ 10,000 ֆրանք տուգանք պիտի գանձուի։ Միեւնոյն խստութիւններով պիտի հետապնդուի սովորական տուրքերու գանձումը։

— · —

«ՐՈԹԷ ՖԱՆԷ», Պերլինի համայնավար պաշտօնաթերթը, երեք շաբաթ դադարման դատապարտուեցաւ ոստիկանութեան կողմէ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ՄՈՒՍԹԱՖԱ ՔԷՄԱԼ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

Ժ Դ.

ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐԸ ՊԱՏՐԱՍՏ՝ ԴԱՏԷՆ ԱՌԱՋ. — ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ԴԻՄՈՒՄԸ՝ ՃԱՎԻՏԸ ՓՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ. — «Ո՛Չ, ԲՈԼՈՐԸ ՊԻՏԻ ԿԱԽՈՒԻՆ ԵՒ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ». — ԿԱԽԱՂԱՆ ԵՒ... ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ ՄԻԵՒՆՈՅՆ ԺԱՄՈՒՆ. — «ՀԱՅՏԷ, ՔԷՅՖ ԸՐԷՔ». — Մ. ՔԷՄԱԼ «ՖՈՔՍԹՐՈԹ» ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԽԵԼԱԿՈՐՈՅՍ, ՄԻՆՉ 13 ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐ ԿԸ ՃՕՃԻՆ ԿԱԽԱՂԱՆԻՆ ՎՐԱՅ...

Դատավարութեան երկրորդ մասը տեղի կ'ունենայ Էնկիւրիի մէջ՝ Քէմալի աչքին առջեւ։ Ամբաստանեալներուն շարքին մէջ են բոլոր երեւելի ընդդիմադիրները բացի քանի մը հոգիներէ, ինչպէս Րէուֆ, Րահմի եւ ուրիշներ որոնք փախած էին բայց յետոյ մահուան պիտի դատապարտուէին ի բացակայութեան։

Դատարանին նախագահն էր Քէլ Ալին՝ Շէյխ Սայիտը կախաղան բարձրացնող դատաւորը։ Արտաքինով «շնորհքով մարդու» մը տպաւորութիւնը կը թողուր ան, բայց իրականին մէջ «զզուելի եւ արիւնարբու մարդասպան մըն էր»։ Հպարտութեամբ կը պարծենար որ Սուլթան Մահմուտ Բ.էն ի վեր — որ եօթը հազար եէնիչէրիներ, սպաննած էր խըժդժօրէն— ոչ մէկը իրմէ աւելի Թուրք կախած էր։

Ինք, ընդհանուր դատախազը եւ օրուան դահիճը՝ —ուրիշ Ալի մը—, կը կազմէին երրորդութիւն մը, Մուսթաֆա Քէմալի անմիջական հրամանին տակ։

Դատավարութիւն չէր կատարուածը, այլ զաւեշտ մը, ողբերգութիւն մը, եթէ կ'ուզէք։

Ամբաստանեալները զրկուած էին պաշտպան փաստաբաններ ունենալու իրաւունքէն։ Քէլ Ալի իր ուզածին պէս պիտի վարէր դատը — որուն դրեթէ պէտք չկար — որովհետեւ այդպէս հրահանգուած էր իրեն։ Ինք գոց գիտէր տրուելիք վճիռը եւ օրեր առաջ յայտարարած էր լրագրողներուն թէ «ամբաստանեալները յանցաւոր էին եւ կախաղանները պատրաստ»։

Ամբաստանագիրը պատմութիւնն էր Թուրքիոյ վերջին քսանամեակին։ Էնվէրներու, Թալաթներու եւ Ճավիտներու վարչական ու քաղաքական սըխալները, գերման զինակցութիւնը որուն հետեւանքը եղաւ Թուրքիոյ մասնակցութիւնը պատերազմին եւ երկրին ընդհանուր քայքայման պատճառները մանրամասնօրէն յիշատակուած էին անոր մէջ։ Ամէնէն գլխաւոր ամբաստանեալը, հո՛ն, դատարանին մէջ Ճավիտն էր։ Փախած էին միւսները զինադադարէն անմիջապէս ետքը, լըքած էին հայրենիքը այն պահուն երբ թշնամին կը սպառնար անոր. մինչդեռ Կազին մնացած էր պատնէշին վըրայ, յաղթական թշնամիներուն հետ ճակատ ճակատի։ Ու այս մարդիկը՝ ամբաստանեալները ընդդիմութիւն ցոյց կուտային օրուան մեծ հերոսին։

Դատարանին նախագահը կը բաղդատէր Մ. Քէմալի «Աստուածակերպ հեռատեսութիւնը, սքանչելի հայրենասիրութիւնը, բարձր հանճարը, իր ազնիւ գործերն ու քաջութիւնը, ամբաստանեալներու անպատիւ ու չարաբաստիկ նկարագիրներուն հետ»։ Դատաւորը հիանալի կերպով կը կատարէ իր դերը։

Անսպառ գովասանքներ կը շռայլէ Քէմալին, «երկինք կը բարձրացնէ զայն». իսկ ամբաստանեալները «վատոգի դաւաճաններ են», կ'ըսէ։

Մահուան կը դատապարտուին բոլորն ալ, բացի չորս զինուորական փաշաներէն որոնք բացարձակ ներման կամ Կազիի շնորհին կ'արժանանան, թէեւ ջարդուփշուր կ'ընէ Քէմալ անոնց անունն ու համբաւը դատարանին մէջ ու դատարանէն դուրս։ Մեռած են անոնք այլեւս թէ բանակին եւ թէ հանրային կեանքին մէջ, կ'ըսէ Կազին, ու «իր նկարագրին մեծութիւնը ցոյց տալու համար», կ'արձակէ զանոնք։

Դատավարութեան ընթացքին բազմաթիւ դիմումներ կատարուած էին ամբաստանեալները ազատելու համար։ Հրեայ ընկերութիւններ Նիւ Եորքէն, Փարիզէն ու Պերլինէն, զանազան ձեւերով աշխատած էին ներում ձեռք բերելու համար։ Շատ մը օտար եւ հրեայ դրամատիրական հիմնարկութիւններ դիմած էին անգլիական ու ֆրանսական կառավարութեանց ինչպէս նաեւ գլխաւոր թերթերուն, շեշտելով միջամտութեան մը անհրաժեշտութիւնը, փրկելու համար մանաւանդ Ճավիտը։ Սարօ՝ ֆրանսացի պետական մարդը, անձամբ եկած էր Էնկիւրի, բարեխօսելու Ճավիտին համար։ Ծանօթ Ազատ – Որմնադիր մըն էր Սարօ եւ վստահ էր որ իր «եղբայրակիցը» Մ. Քէմալ պիտի տեղի տար իր խնդրանքին։

Այս դիմումները ո՛չ միայն չօգնեցին այլ, ընդհակառակն, զօրաւոր հակազդեցութիւն մը յառաջ բերին Մ. Քէմալի մէջ։ Ան զգաց թէ այն բոլոր օտար ուժերը որոնցմէ կը վախնար ինք, բարեկամ էին ընդդիմադիրներուն։ Կասկած չունէր, այլ եւս որ իր թշնամիները գաղտնի կապեր ունէին արտասահմանի դրամատիրական ու ազատ որմնադրական շրջանակներուն հետ։

Ո՛չ, բոլորը պիտի կախուին եւ անմիջապէս։

Անայլայլ կը ստորագրէ ան մահավճիռները զորս անձամբ իրեն բերած էր դատարանին նախագահը եւ կը հրամայէ որ կախաղանները պատրաստուին նոյն այդ գիշերը։ Եւ որովհետեւ Մ. Քէմալ չի սիրեր կիսկատար գործը, կը պատրաստուի... ճօնախմբութեան։

***

Այո՛, Մուսթաֆա Քէմալ պիտի պարէ այդ գիշերը, ամէն գիշերներէ աւելի։

Դիւային խնճոյք մը, պարահանդէս մը կը սարքէ ան ողջունելու համար մահը իր թշնամիներուն։ Այնտեղ են բոլոր երեւելիները հանրապետական Թուրքիոյ մայրաքաղաքին — նախարար, դեսպան, օտար ներկայացուցիչներ, Թուրք պաշտօնատարներ, գեղեցիկ թրքուհիներ։ Քէմալ հրաւիրած է բոլո՛րը, բոլո՛րը։ Ամէ՛ն մարդ թող գայ, ամէն մարդ թող պարէ՛, յաղթանակներուն յաղթանակն է այս։

Դղեակին լուսանցնցող դահլիճներուն մէջ հիւրերը կը սպասէին Քէմալին որ քաշուած անկիւն մը, կը խօսի օտար դիւանագէտի մը հետ։ Ինչո՞ւ չեն պարեր։ Կը վախնան, որովհետեւ տակաւին չեն գիտեր թէ ինչ տրամադրութեան մէջ է ան։ Ո՞վ կը համարձակի ուրախ–զուարթ երեւալ, եր բանիկա տխուր է։ «Վայրենի մըն է Քէմալ, զգուշութեամբ պէտք է վարուիլ հետը»։

Բայց արտասովոր կերպով ուրախ է ան։ Պաշտօնական ընդունելութիւն չէ սարքուածը. ուրախութեան, խրախճանքի, սանձարձակ վայելքի տօնն է։

— Հայտէ՛, ֆէյֆ ըրէք, խնդացէք, խաղացէք, կը գոչէ ան ու փօքսթրօթ կը դառնայ խելակորոյս, ինքնիրմէն ելած։ Կը պարեն բոլորը, իրարու փաթթուած։ Ո՛րքան անվարժ են պարելու մէջ։ Կը դառնան, կը դառնա՛ն պտուտակի պէս ու խափշիկ երաժշտութիւնը չափ կուտայ իրենց քայլերուն։ Եւրոպական իրիկնազգեստը կը թափթփի իրենց վրայէն, բայց ի՛նչ փոյթ, պիտի պարեն, ստիպուած են պարել, քանի որ այդպէս հրամայած է Քէմալ։

Օղին, գարեջուրը, շամփանեան տաքցուցեր են գլուխները այդ գարշահոտ մթնոլորտին մէջ։ Եւ ինչպէ՛ս աղտոտ է այդ մթնոլորտը այլապէս։

Ահաւասիկ Քէմալ ու Ըսմէթ բարձրաձայն կը «քաշքշեն» գիրուկ թրքուհի մը դահլիճին մէջտեղը։ Նուագախումբը լուռ է ու բոլորը կը լսեն անոնց ալաթուրքա կատակը։ Ի՛նչ զըզուելի ակնարկներ թրքուհիին ամէնէն ցայտուն մասերուն մասին եւ ի՛նչ լայն – լայն խնդուք սրահին մէջ։

Ահաւասիկ նախարար մը՝ Թէվֆիք Րիւշտի որ կէս – գինով կը փորձէ համբուրել... երիտասարդ պէյ մը։

— Պարեցէ՛ք, կը պոռայ Կազին, բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդները կը պարեն։

Երջանիկ է Քէմալ. կը պարէ անընդհատ, կը խմէ, կը խնդայ, կը սիրաբանէ կիներուն հետ։ Հարսնիք կայ Ջանգայայի մէջ։ Պայրամ...

***

Դղեակէն չորս մղոն հեռու, Էնկիւրիի գլխաւոր հրապարակը լուսաւորուած է։ Տասնըմէկ եռոտանիներ կը բարձրանան այնտեղ՝ բանտին պատերուն տակ։ Իւրաքանչիւրին տակ կանգնած է սպիտակ շրջազգեստի մէջ փաթթուած մարդ մը, ձեռքերը կապուած ետին։ Զարզուչակ օղակը կը բոլորէ անոնց վիզը։ Ահագին բազմութիւն մը եկած է քաղաք դիտելու համար տեսարանը — Մուսթաֆա Քէմալի թշնամիները պիտի կախուին։

Տաք է օդոստոսի այդ գիշերը եւ թեթեւ զեփիւռ մը կը լեցնէ մթնոլորտը Անատոլուի դաշտերուն բարկ բուրմունքովը։ Պիտի ծագի արեւը քանի մը ժամէն։ Մահասարսուռ լռութիւն մը կը ճնշէ բազմութեան վրայ։

Իրենց վերջին խօսքը կ'արտասանեն դատապարտեալները։ Բանաստեղծութիւն մը, աղօթք մը, բողոք մը իւրաքանչիւրէն։ «Թուրքիոյ հարազատ զաւակն եմ», կը գոչէ մէկը։ Ճավիտ «որ կը սիրէր կեանքը, ժպիտը, կիներն ու իշխանութիւնը կեցած է անվախ. կնճիռ մը միայն կը նշմարուի իր դէմքին վրայ (*)։

— Ներեցէք եղբայրներ, կ'ըսէ ան. կը տեսնէք որ անվարժ եմ այս օղակին. չէ՞ որ առաջին անգամն է որ կը գըտնուիմ այս դիրքին մէջ։

Մօտեցող արշալոյսին մահաբոյր անդորրութեան մէջէն մէկիկ մէկիկ կախաղան կը բարձրանան Մուսթաֆա Քէմալի քաղաքական հակառակորդները։

***

Ցանցառ է հիմա բազմութիւնը Ջանգայայի մէջ։ Հիւրերը կը մեկնին հետզհետէ։ Գարշահոտ դահլիճին մէջ քանի մը կիներ կը պարեն միայն։ Հոս, հոն, մարդիկ կը խօսակցին, կը համբուրուին լրձունքներով, մէկուն թեւը միւսին ուսին։

Թէվֆիք Րիւշտի որ մեկնած էր կանուխ, գինով վիճակի մէջ, կէս ճամբան մնացած էր ու կը քնանար իր կառքին մէջ, փոսի մը եզերքը։ Ռուսական դեսպանը իր ճամբուն վրայ տեսած էր Թուրք նախարարը եւ հրամայած էր իր մեքենավարին «մարդու բան չըսել»։ «Քնացող կամ սատկած շունը պէտք չէ խանգարել», կը մտածէր ինքնիրեն։

Մահապատիժներուն գործադրութեան լուրը կը բերեն Քէմալին. Մըռայլ է անոր դէմքը, աչքերը առանց արտայայտութեան։ Կը դիտէ պատուհանէն դուրս։ Արշալոյսը կը կարմրի։

Հեգնոտ նայուածք մը կը նետէ այդ կիներուն, այդ մարդոց վրայ — «շուներ ու գործիքներ իր ձեռքին մէջ»։

Վերջապէ՛ս։ Կատարեալ է իր յաղթանակը հիմա։ Մահցած են իր թշնամիները։

— «Խմելիք բերէ՛ք, Թուղթ բերէք» կը հրամայէ ու շրջապատուած իր մըտերիմներէն՝ կը շարունակէ իր դիւային խնճոյքը մինչեւ արեւածագ։

***

Ի՜նչ անդիմադրելի է սպաննելու հեշտանքը Թուրքին համար...

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(*) ԽՄԲ. — Այստեղ ալ Արմսթրօնկ շփոթութեան մէջ է։ Ճավիտ եւ ուրիշներ կախուեցան Իզմիրի մէջ։

ԾԻԾԱՂ

— Ղազարոս, քանի որ հոս գործդ լմնցաւ, գնա պարտէզը լաւ մը ջրէ։

Ղազարոս վերադառնալով.

— Էֆէնտի, անձրեւ կուգայ, ես ալ պիտի թրջիմ ջրելով։

— Ծօ, յիմար անձրեւ եկած ժամանակ ի՞նչ պէտք կայ ջրելու։

— Էֆէնտի, ես պարտիզպան չեմ որ գիտնամ, խոհարար եմ։

×

— Ինչպէ՞ս, Տիկին, բժշկուհիէդ գո՞հ ես։

Շատ գոհ եմ, ամէն անգամ հասցէներ կուտայ գնումներուս համար։ Այսօր ալ գլխարկավաճառի մը խանութին թիւը տուաւ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՎՏԱՆԳԸ

Էմիլ Լուտվիկ, միջազգային համբաւի ու ընթերցման հասած քաղաքական գրող մըն է։ Հրեայ մըն է, բուն անունով Էմիլ Լուտվիկ Քոհէն, սակայն իր անունէն «Քոհէն»ը վերցուցած է, որովհետեւ ճիշդ այս անունը կեդր. Եւրոպայի մէջ շատ կը գործածուի Հրեաները ծաղր ու ծանակի նիւթ ընող սրամտութեանց մէջ։ Կը գրէ գերմաներէն, աշխարհն ալ զայն իբր գերման կը ճանչնայ։ Իր գործերը կը շօշափեն քաղաքական դէմքերու ու դէպքերու հոգեբանական կողմերու վերլուծումն ու բացատրութիւնը, ու կը կազմեն շարք մը քաղաքական ու ընկերային կենսագրութիւններու, սկսած Ցիսուէն մինչեւ Նափոլէոն, Պիսմարք ու մեր օրերու դէմքերն ու դէպքերը։

Լուտվիկ շատ ճամբորդած է ու մօտիկէն յարաբերած մեր օրերու աշխարհը վարող պետերու, քաղաքագէտներու ու գիտնականներու հետ։

×

Նոյեմբեր 4ի իրիկունն իր Փրակայի մէջ ըրած բանախօսութիւնը նիւթ ունէր աշխարհի այժմու քաղաքական վիճակին խորքը, ու ձեւով մը եզրակացութիւնը իր փորձառութեանց ու տպաւորութիւններուն, առանց իբր թէ կողմ բռնելու՝ կամ նաեւ առանց վարդապետական յաւակնութիւններու։

Ըստ Լուտվիկի՝ աշխարհը կ'ապրի նոր ու շատ մօտ պատերազմի մը կարելիութիւնը՝ որուն պատճառները նախ պատմական կը գտնէ ու ապա հոգեբանական։ Պատմական ու քաղաքական պատճառներուն մէջ գլխաւորն են այն անարդարութիւնները զորս իր ետին թողուց Մեծ պատերազմին հաշտուեյարդարը։ Խաղաղութեան դաշնագիրները կը պարունակեն անիրաւութիւններ։ Կան շատ մը դժգոհ եւ ուղղակի անիրաւուած ժողովուրդներ։ Պատերազմին իբր հետեւանք՝ ամէն մէկ ազգ այլ եւս հաւատք չունի միջազգային կարգադրութիւններու վըրայ, ու ուժին պաշտամունքը, ուժին ապաւինումը դարձած է միակ հաւատամքը։ Ասով նաեւ ծայրայեղ ազգայնամոլութիւն, օտարատեցութիւն։

Լուտվիկ խօսք չըներ Ազգերու Դաշնակցութեան մասին։ Բայց իր ամբողջ բանախօսութեան ոգիէն ու տպաւորութենէն մարդ կը յանգի այն եզրակացութեան թէ իրապէս ան խրտուիլակ մը կամ զանցառելի քանակութիւն մըն է։

Պատերազմի կարելիութեան հոգեբանական պատճառներէն կարեւոր կը նկատէ հետեւեալ երկուքը. —

1) Ինչպէս ամէն ընկերային մեծ յեղափոխութեան եւ յեղաշրջումի վաղորդայնին՝ մեր օրերուն ալ թէ անհատները եւ թէ ազգերը բռնուած են ընչաքաղցութեան անչափ ու անյագ մոլուցքէ մը։ Ոչ ոք կ'ուզէ գոհանալ քիչով, ու ոչ մէկը կ'ուզէ ընել ամենափոքր զիջում։ Եւ որովհետեւ տնտեսական կեանքն ու անոր շահերը բանալին են ամէն քաղաքական քայլի, անբացատրելի չէ արդի աշխարհի վիճակը։

2) Հոգեբանական երկրորդ ու շատ մեծ ազդակն է արդի երիտասարդութեան ապրումներուն ուղղութիւնը, աշխարհի բոլոր երկիրներուն մէջ։ Հասնող սերունդները սնած են պատերազմի դաշտի հերոսութիւններու փառաբանումին ու անոնց ընծայուած խանդավառ գինովութեան։ Դժբախտաբար տակաւին բանակներ կան ուսուցիչներու որոնք վրէժի կամ ազգային, ցեղային կոչումի ցնորքներով, սերունդներուն պատերազմի դաշտը իբր միակ փառքի ճանապարհ ցոյց կուտան։ Արդ ներկայիս, այս երիտասարդութեան մէջէն եթէ մաս մը կը գոհանայ «տանսինկ»ներու, «պառ»երու, զինարբուքի ու զեղխութեան ապրումներով, միւս մեծ մասը իր ներքին ուժին արտաբերումին համար կը փնտռէ հին սովորութիւններու ճամբաները, կռուի, պատերազմի դաշտի դափնիներ։ Երիտասարդութեան հոգեբանական այս կողմը աւելի կարեւոր ու ծանրակշիռ է՝ ըստ Լուտվիկի, քան կը կարծեն՝ աշխարհի խաղաղասէրները։

Լուտվիկ կը խորհի որ բոլոր ժողովուրդներու այն տարրերը՝ որոնք առաջ կը քալէին Բ. Միջազգայինի նշանախօսքերովը, պէտք է որ ներուժ ճիգով մը դարձեալ գործակցին, մանաւանդ փոխելու համար դպրոցներու արդի ոգին, ու եթէ իրապէս կարենան միանալ՝ թերեւս յաջողին առաջքն առնել գալիք պատերազմին։

Ինչ կը վերաբերի մեր ապրած շրջանի խորքին ու փիլիսոփայութեան, Լուտվիկ կը յատկանշէ զայն իբր շրջանը ժողովրդապետութեան (démocratie) ու ինքնատիրութեան կամ անհատավարութեան (autocratie) պայքարին։

Միապետութեան ու հանրապետութեան պայքարի շրջանն անցած է այլ եւս։ Պատերազմը եղաւ քանդիչը միապետութիւններու։ Գոնէ ձեւապէս հանրապետութիւնը մեր ժամանակի տիրական կառավարական ձեւը պիտի մնայ։ Բայց հանրապետութիւնը կարելի կ'ընծայէ իրական ժողովրդապետութեան համահաւասար անհատի տիրապետութիւնը կամ անհատավարութիւնը։ Իտէալը անշուշտ պիտի ըլլար լիովին ժողովրդավար հանրապետութիւնը։ Բայց այսօրուան ամէնէն ընկերվարական կամ այդպէս դաւանող հանրապետութեան մը մէջ կը տիրէ անհատավարութիւնը (ռուսական սովետներու դաշնակցութիւնն ու Ստալին)։ Անհատավարութիւնը ի վերջոյ դիկտատորութիւն մըն է, որ կապ չունի կառավարական ձեւին հետ։ Մեր շրջանը յատկանշական է անով որ լիուլի ռամկավար երկիրներու քովն ի վեր կան արմատապէս անհատավար երկիրներ. օրինակ այժմու ժողովրդապետութեան դասական օրինակին Չեխոսլովաքիոյ դէմ Թուրքիա կամ Իտալիա, Մասարիքի դէմ Մուսոլինի կամ Քէմալ փաշա։

Ն Ա Մ Ա Կ Ն Ե Ր Ք Ո Յ Ր Ե Ր Ո Ւ Ս

Գ.

Սիրելի՛ Արաքս,

Վերջին անգամ մեծ քոյրս գրած էր որ Գոհարը, դուն եւ Անին կը վըրդովուիք յաճախ կրկնուած այն կարծիքէն թէ ընդհանրապէս Հայերը ընթերցասէր չեն եւ թէ գոհ պիտի ըլլայիք, եթէ ըսէին գոնէ թէ «քիչ ընթերցասէր» են։

Բացատրութիւնները յարգելով՝ դըժբախտաբար սխալ չէ այդ կարծիքը եւ միայն վերջին երկու տասնեակներուն է որ ընթերցանութեան շարժում մը ցնցել սկսած է մեզ, քիչ թէ շատ, կամ մեր միջավայրէն ազդուած։

Թողլով որ ժամանակը խթանէ ու պարտադրէ, եւ ամէն մարդ սրբագրէ ինքզինքը և այս պախարակելի անփութութիւնը՝ կը փափաքիմ քանի մը թելադրանքներ ընել, որպէս զի ձեզմէ քիչիկ մը աւելի ծանօթ մեր արդի պահանջներուն, ձեզմէ աւելի թափառելուս փորձառութենէն։

Կ'ըսէք թէ կը կարդաք մեր եւ օտար հեղինակներու գործերը, նախընտրելով գլուխ գործոցները եւ այժմէութիւն ունեցող հրատարակութիւնները, մանաւանդ կը հետաքրքրուիք մեր գրողներով։ Այդ ուղղութիւնը միանգամայն կրթիչ ու դաստիարակիչ է, եւ վստահաբար նոյնը կը յանձնարարէք անշուշտ ձեր ընկերուհիներուն։

Գիրքերու մասին ձեզ գրել ուրիշ առիթի վերապահելով՝ խօսինք այժմ մեր թերթերու մասին։

Գիտեմ թէ ի՛նչ թերթ կը կարդաք օրը օրին։ Հարցն այն չէ թէ վարժուած ըլլանք թերթի մը եւ անոր հետեւած ուղղութեանը։ Ուշադրութիւն ըրա՞ծ էք թէ որ եւ է թերթ կը մնայ իր բարձրութեանը վրայ, երբ որոշ դաւանանք մը ունի եւ իր գոյութեան օրէն մինչեւ վերջ այդ դաւանանքին համար կը գրէ, կը վիճի, կը փոթորկի, կը դատէ կամ կը պարսաւէ, հըպարտօրէն կատարելով նաեւ իր ինքնաքննադատութեա՛ն բաժինը եւ ակնդէտ հետեւելով քաղաքական դասերէն։ Այլապէս ի՛նչ օգուտ օրացոյցի պէս օրերն ու դէպքերն արձանագրել եւ պարզապէս լուրերու գիր դառնալ, եւ կամ անօգուտ ու դըտումնաւոր վէճեր յարուցանել, յաճախ այնքա՛ն վարպետօրէն ծածկուած ճշմարտութեան քօղովը։

Որքա՛ն տանելի պիտի ըլլար կեանքը, եթէ անմիջական կարողութիւնն ունենայինք կեղծ ու չար մտքերն իրենց հարազատ դէմքերովը տեսնելու եւ մինչեւ մեր փորձառութեան յաղթանակը՝ իրենց աւերը չգործէին անոնք։ Բայց վերջապէս առողջ եւ կիրթ մտքով եւ հոգիով ալ անկեղծ անհատներու որոշ տարիքը, եւ կամ կանուխէն իսկ լաւ գիտող ու վերլուծող միտք մը՝ կրնայ նոյն իսկ բոլոր մըշուշներուն մէջէն գտնել ուղիղ ճամբան եւ կը գտնէ,— այն է գրուածքներու խորքին մէջ որոնել միշտ եւ գեղեցիկ նպատակ մը խորհրդանշող մեծ գաղափարը եւ ամէն բան այդ գաղափարին համար։

Դուք շատոնց անցուցեր էք մանկութեան եւ պատանեկութեան տարիքը, լուրջ հասակն է որ դէպի ձեզ կուգայ եւ արդէն կը տեսնէք որ, իր կոչման արժանի թերթ մը, իր բոլոր համախոհ եւ կուսակից թերթերով միասին՝ միշտ հետեւողական քայլերով կ'ընթանայ իր ընդգծած այդ ճամբէն, առաջնորդի դեր կը կատարէ եւ ճշմարիտ դաստիարակի պէս ինքն է որ կը վարէ հանրութիւնը, որովհետեւ բոլոր առօրեայ լուրերէն անջատ՝ մէկ խօսք ունի,— հայրենիքը եւ ամէն բան անոր պահպանման եւ բարգաւաճման համար։

Դուք կը կարդաք արդէն ամէն օր,— պահպանել մեր ժողովուրդին գոյութիւնը օտարութեան մահացու ճանկերէն, ամէն տեղ վառ պահել անոր կենսական ուժերը, միացնել ու մէկ ճակատ կազմել, ոչ միայն դիմադրելու եւ տոկալու համար օտարութեան մահացու հոսանքին մէջ, այլ իբրեւ կազմակերպուած ույժ եւ արժէք ներկայանալու՝ երբ բացուին դռներն մեր հայրենիքին։

Եւ դո՛ւք, այս ուղղութիւնը չէ՞ որ կը գտնէք ճշմարիտ հայ հոգի թերթերուն մէջ, եւ այս չէ՞ որ միշտ պիտի փնտռէք ամէն գրչի եւ ամէն խօսքի մէջ, ինչպէս որ ըսի՝ ըլլան անոնք բիւրեղի պէս յստակ, կամ ընդհակառակն ճշմարտանմանի եւ գեղեցիկ երեւոյթներով քօղարկուած։

Զարթումի այս աշխատանքը մեր սերունդին պարտքն է գրեցի առաջին նամակիս մէջ եւ կը կրկնեմ նոյնը։ Պէտք է ապրեցնել նոր սերունդը, փնտռել, գտնել արժէքները եւ կրթել ու խորացնել զանոնք։ Անոնք են որ յաւերժացնողը պիտի ըլլան հայրենիքին եւ անոր գաղափարին։

Սիրելի՛ Արաքս, միայն այս չէ՞ ձեր կարդացած թերթերու ուղղութիւնը։

Կարդացի՞ք ինչ որ խօսուեցաւ այստեղ Դաշնակցութեան օրուան առթիւ։ Պէտք էր անձամբ լսած ըլլայիք, շատ համառօտ գրած էին այդ մասին։ Ամէնէն անզօյն Հայն իսկ խանդարհէր արտասանուած խօսքերուն արտայայտած հաւատքին առջեւ։ Անոնք ոչ միայն մեծ էին իբրեւ կուռ եւ գեղեցիկ ճառեր, այլ մեր ժողովուրդին պահպանման եւ փրկութեան համար խոր համոզումի հրահանգներ, այնքա՛ն վճռականօրէն ըսուած, արժէքներու իրական գնահատումներովը եւ մեր միակ ընելիքը հայրենիքին համար՝ օտար հողի վրայ։

Միայն հայ սիրտը եւ հայ միտքն էր որ խօսեցան, ինչպէս ամէն տեղ նոյն օրուան առթիւ, եւ մէկ դաւանանքով։

Հայուն եւ հայութեան համար։

×

Ահա՛ թէ ինչ ուղղութեամբ պէտք է կարդան հայ աղջիկները, եւ ոչ թէ պարզ հետաքրքրութեան եւ ժամանցի համար։

Մէ՛կ նպատակ. — Հայը ամէն բանէ վեր եւ յանո՛ւն անոր ազատութեան եւ բարգաւաճման տարրական իրաւունքին։

Սակայն միայն ձեր մէջ մի՛ սահմանափակէք այդ ճամբով երթալու առաջադրութիւնը, այլ տակաւ ձեր շուրջ համախմբեցէք բոլոր հայ աղջիկները, որպէս զի ոչ միայն ի զուր չկորսուին անոնք՝ այլ եւ այս նկարագրի դաստիարակութեան ուժով երեւան գան բոլոր թաքնուած արժէքները։ Հայ աղջիկը թերեւս քիչ մը աւելի բարձր պիտի ըլլայ իր Եւրոպայի քոյրերէն, մանաւանդ եթէ անոնց վայելած ազատութիւնն ու հանգիստը խլուած չըլլայ իրմէ եւ իր տանը մէջ գտայ ինքզինքը։

Հայ աղջիկը Հայ մնալով միայն արժէք ունի եւ անփոխարինելի գանձի մը նուիրական զգացումը կ'ունենայ հոգւոյն մէջ։ Պարտականութիւն սահմանելու գիտակցութիւնն է այդ, իր մեծագոյն գիտակցութիւնը։

Այո՛, չոր նիւթեր են ասոնք, բայց դժբախտաբար մեր ճակատագրի խարիսխը այս է, մեր գոյութեան առանցքը։

Ինչպէս որ մեր մայրերէն եւ մեծերէն սորված աղօթք մը առտու իրիկուն կը մրմնջէինք մեր մանկութեան օրերուն, անգիտակից այլ խելօք վերացումով մը՝ հայ աղջկան այս պարտականութիւնն ալ աղօթք մը համարեցէք ամէն օր, գիտակից աղօթք մը որուն իրականացումը ձեր կամքին մէջն է, ձեր իսկ ձեռքն է եւ որուն ամենօրեայ վերյիշումը ոչինչ կը խլէ ձեր սեփական մեծ ու փոքր երջանկութիւններէն, զբաղումներէն, եւ ոչ ալ կը ծանրացնէ մտահոգութիւնները, այլ ձեր մէջ կը վսեմացնէ ամէն բան, տարիքի աշխոյժովը եւ արեւովը լուսաւորուած։

ԱՆԱՀԻՏ

Վաշխառու Բարսեղ էֆէնտին.

— Տեսէք լուսանկարս իւղաներկ շինել տուի, ի՛նչպէս կը գտնէք նմանութիւնը։

— Երբեք չէք նմանիր, քանի որ ձեր ձեռքը գրպանը դրած էք, փոխանակ ուրիշին գրպանը դնելու...

Իրական ժողովրդապետութեան առաջնորդներ են՝ միշտ ըստ Լուտվիկի, Անգլիոյ մէջ Լիւքըն, նորէն Պրիան ու նաեւ Մասարիք։ Անհատական ժողովրդապետութիւնն իր պայքարն ընդդէմ ռամկավարութեան կը տանի յանձին Մուսոլինիի, Մ. Քէմալի ու Ստալինի։

Ինչ որ կը միացնէ բռնի ժողովրդապետները անհատականութեան վար պետերուն հետ, զոր ձեւով մը կարելի պիտի ըլլար նկատել յաղթանակը ժողովրդապետութեան, այն է որ բոլորն ժողովրդապետութեան ալ՝ ըլլայ Մասարիք թէ Քէմալ, ժողովրդի զաւակներ են, եկած ժողովուրդի վարելու։ Բոլորն ալ ունին փորձերը վարելու։ Բոլորն ալ ունին տոկունութիւն, բանտի, մահուան դատապարտութիւններու անցեալ մը։ Ցեղապետութիւններու անցեալ մը։ Ցեղապետ, անոնցմէ ոչ մէկը, երբ եւ իցէ, պիտի գործէ Նափոլէոնի մեղքը՝ բոլորն ալ պիտի պահեն արտաքնապէս ժողովրդականութեան, ռամկավարութեան երեւոյթները։ Չէ՞ որ Քէմալ զինքն մերժեց Խալիֆա ըլլալ։ Ասպահով եղէք որ Մուսոլինի երբեք պիտի չգիծէ Վիքթոր Էմմանուէլներու ծիրանիին։

Լուտվիկ ժողովրդապետութեան յաղթանակ մը կը նկատէ նաեւ այն պարագան որ բոլոր վարիչները իրենց անհատական կեանքին մէջ ալ կը պահեն պարզութիւն մը որ զիրենք կը մօտեցնէ ժողովուրդին։ Ցաճախ այդ պարզութիւնը սրտագրաւ է՝ երբ կը գործադրուի իրապէս ժողովրդավար պետերու կողմէ։ Ու կը բերէ իբր օրինակ Մասարիքի անհատական կեանքը։

Լուտվիկ համոզուած է որ աշխարհի արդի պետերը դէմ են, բոլորն ալ, նոր պատերազմի մը, ու Քէմալ մը աւելի շատ դէմ քան մէկ ուրիշը։ Որովհետեւ Քէմալն ըլլայ թէ Ստալինը, Մուսոլինի թէ մէկ ուրիշը, վստահ են որ պատերազմը պիտի նշանակէր ոչ միայն վտանգումը ամբողջ իրենց գործին, այլ եւ իրենց անձին։

Հոս կ՚արժէ միջանկեալ դիտել տալ որ B. R. Knickerbocker, «Նիւ Եորք Իվընինկ Փոսթ» թերթի թղթակիցն ալ այդպիսի համոզումի մը արտայայտիչը եղաւ մէկ տարի առաջ, երբ կը դառնար Ռուսիայէն, Ստալինի հետ տեսնուելէ ետք։

Բայց ըստ Լուտվիկի, ժողովրդապետութեան համար մղուած պայքարի այս շրջանը կ՚արժեւորի Պրիանի, Լինքըլնի ու մանաւանդ Մասարիքի գոյութեամբը։ Ան կը բաղդատէ Մասարիքը՝ իբր պետութեան գլուխ՝ Մարկոս Աւրելիոսի հետ։ (Հռոմի ստոյիկեան փիլիսոփայ կայսրը, որ իր ամէն մէկ գործը բարոյական չափանիշներու քննադատութենէն կ՚անցընէր)։ Այս խումբը կը ճգնի ժողովրդապետութեան եւ իրական խաղաղութեան, հաւատքով, պատմութեան ճանաչումով։ Մանաւանդ Մասարիք որ միակ պետական մարդն է՝ մարդերու դժբախտութիւնը իրապէս չուզող, որովհետեւ մտքի, տրամաբանութեան իր գիտութիւններով ան յանգած է այն ճշմարտութեան թէ պատերազմի ու անոր զաւակներուն տեսիլքը խարէութիւն է, ցնորք։ Քանինե՞րը վերջին պատերազմի զոհերուն՝ հերոսութեան դամբարին մէջ ինկան։ Չէ՞ որ միլիոններով զոհուածներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը խրամի մէջ կամ այլուր՝ անծանօթ անկիւնէ մը ինկած գնդակներէ ու ռումբերէ մեռան։ Վաղը պիտի մեռնին օդին մէջ տարածուած կազերէ։

Լուտվիկ կը գտնէ որ եթէ իրականանար Պրիանի «Եւրոպայի միացեալ պետութիւններու» ծրագիրը, Մասարիքը, մեր օրերու Մարկոս Աւրելիոսը, միակ ընտրեալն էր այդ միութեան գլուխն անցնելու։ Ապա կը գտնէ որ անհրաժեշտ է երիտասարդները արթնցնել, հասկցնել թէ ինքնախաբէութիւն է եւ պատուոյ դաշտը եւ անոր դափնին։

Հետաքրքրական է որ Լուտվիկ ոչ մէկ յիշատակութիւն ըրաւ Ուիլսընի մասին։

ԳԵՂԱՄ ՇՈՂԱԿԱԹ

ԵՐԿՈՒ ՄԻԼԻՈՆ ՄՈՒԿ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Պէյրութի քաղաքապետութիւնը ամէն շաբաթ չորեքշաբթի օրերը կանոնաւոր ժողովներ կը գումարէ։ Այս շաբթուան իր ժողովը յատկացուցած էր մուկերու եւ առնէտներու փճացման ծրագրին եւ միջոցներուն։ Սոյն ժողովին ներկայ գտնուած են հոլանտական ընկերութեան մը ներկայացուցիչները, որոնք պիտի ստանձնէին քաղաքի մէջ գտնուող բոլոր մուկերու եւ առնէտներու փճացումը 18,000 ոսկի վարձքի մը փոխան։

Քաղաքապետական կարգ մը բժիշկներ հակառակ գտնուեցան ընկերութեան, յայտնելով որ գործածուելիք թոյնը փորձուած է ժամանակին Գերմանիոյ մէջ եւ հասկցուած որ այդ թոյնէն ուտող մուկերը իսկոյն կը մեռնին, սակայն եթէ երկու ժամ բաց օդին մնայ, ոչ թէ իբրեւ թոյն կը ծառայէ, այլ իբրեւ պատուաստ, որմէ ուտող մուկերը ոչ մէկ հիւանդութենէ կը մեռնին։

Երկար վիճաբանութիւններէ վերջ մերժուեցաւ ընկերութեան առաջարկը եւ որոշուեցաւ որ քաղաքապետութիւնը իր միջոցներով փճացնէ քաղաքին մէջ գտնուող մուկերն ու առնէտները։ Հասկցուած է որ միայն Պէյրութի մէջ երկու միլիոն մուկեր եւ առնէտներ կան։

Քաղաքապետութիւնը 15,000 ոսկի յատկացուցած է առնէտներու դէմ մղուելիք պատերազմին համար։

Որոշուած է նաեւ նուէրներ տալ ամէն անոնց որոնք 10 կամ աւելի ողջ առնէտներ կը բռնեն եւ կը ներկայացնեն։

ԺԱՆՏԱԽՏԸ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Պէյրութի առողջապահական տնօրէնը յայտնած է թէ ամառուընէ ի վեր 26 ժանտախտի դէպքեր պատահած են Պէյրութի մէջ, մինչ անցած տարի 28 դէպքեր պատահած են եւ աւելի առաջ ալ 30։ Տնօրէնը աւելցուցած է որ վախնալիք բան չկայ եւ քաղաքապետութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած է։

«Էլ Ահրար»ի խմբագիրը ասոր վրայ հարցուցած է տնօրէնին․

— Ուրեմն ինչո՞ւ այս խստութիւնները կ՚ընէք։

— Որովհետեւ վերջին երկու շաբթուան ընթացքին քանի մը դէպքեր պատահեցան․ յարմար տեսանք խիստ միջոցներու դիմել։ Մինչեւ հիմա քաղաքապետութեան կողմէ պատուաստուողներու թիւը եղաւ 14,000 հոգի։

— Տղաս, եթէ շարունակես անառակութիւններդ, քեզ գիշերօթիկ վարժարան մը պիտի ղրկեմ, որ կանոնաւոր կեանք վարել սորվիս։

— Հայրիկ, ըսել է մեր տունը շատ անկանոն է, որ զիս գիշերօթիկ ղրկելու կը ստիպուիս։

Ձ. Ռ. Մ.

Ի ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Ձ. Ռ. Միութեան Լիոնի մեր մասնաճիւղը հրաւիրած ըլլալով Պ. Ա. Շահխաթունին գեղարուեստական հանդէս մը տալու Լիոնի մէջ, 3 Դեկտեմբերին։ Վիէնի եւ Վալանսի մեր մասնաճիւղերն ալ ուզեցին օգտուիլ առիթէն եւ պատրաստուեցան հանդէսներ տալու 4 Դեկտեմբերին, յաջորդ օրը։ Ցանկարծ, քանի մը օր վերջ կը յայտարարուի թէ Վիէնի Ռամկավար Ակումբն ալ կը պատրաստուի հանդէս տալու Վիէնի մէջ, ճիշդ մեր որոշած ժամուն, ինչպէս դիտել տուին ինծի Վիէնի մեր ընկերները։

Այստեղ Փարիզի մէջ խօսեցայ Պ. Հրաչ Երուանդի հետ, եւ ըսի.— «Դուք գալով կ՚երթաք, խօսելու Լիոնի մէջ 27 Նոյեմբերին եւ Վիէնի մէջ 4 Դեկտեմբերին։ Երբեք դժուար չէ փոխել կարգը, ու խօսիլ Վիէնի մէջ 27 Նոյեմբերին եւ Լիոնի մէջ 4 Դեկտեմբերին։ Բայց եւ այնպէս մենք պատրաստ ենք յետաձգել 4 Դեկտեմբերի կէսօրուան մեր հանդէսը եւ կատարել նոյն օրը երեկոյեան, պայմանով որ իրիկունը մեզի տաք ձեր սրահը։ Եթէ կարենայինք, կը յետաձգէինք ամբողջ շաբաթ մը։ Բայց գիտէք, որ մենք կ՚ուզենք օգտուիլ Շահխաթունիին այցելութենէն։ Եթէ մէկ շաբաթ յետաձգենք Վիէնի հանդէսը, պէտք է մէկ շաբաթ յետաձգել նաեւ Վալանսի եւ Լիոնի մեր հանդէսները»։

Պ. Հրաչ Երուանդ պատասխանեց ինծի.— «Երբեք անպատեհութիւն չկայ, մենք կէսօրին կը կատարենք մեր հանդէսը, դուք ալ երեկոյեան։ Նոյն իսկ ես ալ կուգամ ձեր հանդէսին»։

Այսպէս ալ որոշուեցաւ եւ գրեցի Վիէնի մեր մասնաճիւղին։ Ռամկավար Ակումբը չի յօժարիր ոչ փոփոխութիւն կատարել հանդէսի մասին, ոչ ալ սրահ տալ։ Առաջին անգամ չէ, որ Վիէնի ռամկավարները մեր առջեւ կ՚ելլեն, կը խաչաձեւեն մեր գործը գիտումով։ Իրենց հակառակութեան փորձը տեսած եմ արդէն, անգամ մը, Վիէնի մէջ։ Ու հիմա կարգը մերն է։

Կ՚որոշենք եւ այսպէս ալ հրահանգ կուտանք Վիէնի մեր մասնաճիւղին.

— Մեր հանդէսը պիտի կատարուի 4 Դեկտեմբեր կէսօրին, ճիշդ այն ժամուն երբ հանդէս ունին ռամկավարները։ Այդ հանդէսը պատրաստուած պիտի ըլլայ այնպիսի ձեւով մը, որ ոչ միայն անմոռանալի մնայ Վիէնի մէջ, այլ ժողովուրդին մեզի ցոյց տուած համակրանքը փառաւոր դաս մը ըլլայ Վիէնի չփացածներուն։

Ցետոյ, Ձ. Ռ. Միութեան Վիէնի մասնաճիւղին հրահանգ կը տրուի դարձեալ հանդէս սարքել Վիէնի մէջ եւ խաչաձեւել ամէն անգամ, որ բան մը սարքեն Ռամկավարները։ Եւ այս՝ ի գին ամէն զոհողութեան, նիւթական եւ բարոյական։ (Այս հրահանգը միայն Վիէնի համար է)։

Ի հարկին, ես անձամբ պիտի կատարեմ այս հրահանգները Վիէնի մէջ։

Հակառակութեան այս դասը մեզ չի նեղացներ, ընդհակառակն։ Ուրուեմն երկար ատենէ ի վեր շատ հանգիստ նստած էինք, հանդուրժելով ամէն բանի, եւ ատիկա ժանգոտեր էր մեզ։ Մեր Միութիւնը ստեղծուած է պայքարի համար։

Բայց որպէսզի ոչ ոք մեղադրէ մեզ, հրապարակաւ կուտանք այս հրահանգները մեր մասնաճիւղերուն։

Որպէսզի յայտնի ըլլայ ինչպէս ժողովուրդին, նոյնպէս… Ռամկավարներուն։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ
Քարտուղար
Ձ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

Ճրագ մը եւս

— :-: —

ՓՈՐԹ Տ՚ԻԹԱԼԻ.— «Ցառաջ»ը օրը օրին հաղորդեց մեր շրջանի մանկապարտէզին բացման պարագաները։

Կը փութանք կարգ մը նոր տեղեկութիւններ գրի առնել, յուսալով որ պիտի գտնուին բարի մարդիկ, մեր ձեռնարկին օժանդակելու համար։

Փորթ տ՚Իթալիի շրջանէն խումբ մը հայրենակիցներ միանալով հիմը դրինք մանկապարտէզին։

Շէնքը վարձեցինք, դպրոցական պիտոյքները կարելի եղածին չափ ճարեցինք եւ հոկտ. 5ին սկսան դասաւանդութիւնները։

Կ՚արժէ հոս յիշել Դպրոցասէրի յանձն առած զոհողութիւնը։ Բոլորովին ձրի տրամադրած է մեզի իր նոր շրջանաւարտներէն երկու ուսուցչուհիներ։ Այս առթիւ պարտք սեպեցինք հրապարակաւ յայտնել մեր շնորհակալութիւնը։ Դպրոցասէրի այս յանձնառութիւնը քաջալերեց մեզ եւ համարձակութիւնը ունեցանք յծուելու այս ծանր բայց խիստ կարեւոր գործին։

Նոյնպէս մեր շնորհակալութիւնները թաղիս այն համեստ հայրենակիցներուն, որոնք օժանդակեցին դպրոցի բացման համար թէ նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս։ Այս առթիւ փոխատուութիւն տուին դպրոցին գործը փութացնելու համար.— Պ. Պ. Գրիգոր Սահակեան 1600 ֆր., Ցովհ. Տէր Ցովհաննէսեան 250, Թովմ. Խաչերեան 250, Տիգ. Գահվէճեան 200, Մկր. Տէր Ցակոբեան, 100, Պետ. Վարդանեան 100, Տաճ. Մինասեան 100, Պ. Թորոսեան 100։

Նոյնպէս Պ. Գրիգոր Սահակեանը դպրոցին նուիրած է 40 քերական, 60 տետրակ եւ նոյնքան մատիտ։ Նմանապէս մեր շնորհակալութիւնները թաղիս հանգանակիչ յանձնախումբին եւ հանգանակութեան մասնակցողներուն, որոնց անուանացանկը պիտի հրապարակենք մօտ ատենէն։ Հանգանակութենէն ընդհ. հասոյթ եղած է 1482 ֆրանք։

Դպրոցի բացումին, արդէն ունէինք 80 աշակերտ արձանագրուած․ չէնքը փոքր ըլլալուն համար, դադրեցուցած էինք արձանագրութիւնները։ Այժմ կրնանք ընդունիլ մինչեւ 150 աշակերտ, որովհետեւ արդէն դպրոցի յարմար շէնք մը վարձած ենք երկու յարկի վրայ, բոլոր յարմարութիւններով։

Կը խնդրուի Փորթ տ՚Իթալիի, Պիսէթրի, Ժանթիյիի, Փորթ Շուազի եւ շրջանի հայրենակիցներէն, իրենց զաւակները ղրկել արձանագրուելու համար։ Հասցէ՝ 19, Rue de Paris, Gentilly։

Վարչութիւն

ՄԱՄՈՒԼ

«Մշակոյթի օրը»

— :-: —

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա»ն կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (29 հոկտ.)․

— «Գործտպայէն յետոյ, այս կիրակի, Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Պուէնոս Այրէսն ալ պիտի տօնէ Հայ «Մշակոյթի Օր»ը։

Եւ ամէն տարի, հոկտեմբերին, բովանդակ գաղութահայութիւնը, աշխարհի որ անկիւնն ալ ծուարած ըլլայ, օր մը կը հաւաքուի տօնելու իր ստեղծագործութեան, կարողութեան եւ մտքի խոյանքի տօնը, որ արդէն դարձած է համազգային, նուաճելով մեր խմբակցական, կուսակցական եւ յարանուանական կիրքերը։

Այն ժամանակ, երբ մեր հարեւաններն ու նախնիքները կապապաշտ էին եւ աղօտ պատկերացում ունէին Գոյի (Աստուած) մասին, մեր միտքը կրցաւ հակիլ քրիստոնէութեան, իբր նոր կրօնի մը։ Մշակուած միտքը միայն կրնար ըմբռնել թէ՝ չունն ու կատուն, եզն ու կովը չեն կրնար աստուածներ ըլլալ, երբ անոնք ցած ու ակար են երկրպագողներէն։

Ասիկա մեր մշակութային առաջին մեծ նուաճումն էր, որ կուգար հայկական արքունիքներէն կամ այն ժամանակուայ հայ մտաւորականներէն։

Մեր երկրորդ յաղթանակը գրերու գիւտն է, առանձին ոճով եւ միայն Հային ու հայկական հնչաբանութեան եւ լեզուին յատուկ։

Ու բնաւորէն մենք կ՚անցնինք դըրաւոր հաղորդակցութեան, փոխանցելով մեր խօսքն ու խորհուրդը ոչ միայն ժամանակակիցներուն, այլ եւ դարերու խորերէն՝ ամբողջ սերունդներուն։

Մեր երգն ու երաժշտութիւնը, մեր պարն ու կաքաւումները մեր դրոշմն ունին, ու անճանաչելիօրէն տարբեր են, քան ուրիշ որ եւ է ազգի կամ ժողովուրդի։

Մեր ճարտարարուեստը, որ կաթողիկէներու վրայ առաւելապէս դրոշմած է իր ոճը, դեռ կը մնայ որպէս ինքնածին, հայկական, եւ որու ազդեցութենէն չէ խուսափած Արեւմուտքը, որքան ալ ան նկրտի դուրս գալ հայ ճարտարարուեստի ազդեցութենէն։

Եւ եթէ օր մը համամարդկային ցուցահանդէս մը սարքուի՝ ազգերու հոգեկան, ստեղծագործ ժառանգութեան, հայութիւնը փոքրիկ բայց ինքնատիպ տաղաւար մը ունի արդէն։

Ժողովուրդի մը մշակոյթը որքան ալ ինքնապատկան ըլլայ, այնուամենայնիւ ան հարազատ մասը կը կազմէ համամարդկայնութեան, որովհետեւ մենք մարդ ըլլալով՝ մեր արտադրութիւնն ու ստեղծագործութիւնն ալ համամարդկային է։

Այս տօնը թող բարոյական պարտադրութիւն մը ըլլայ, միասնաբար գըլուխ խոնարհեցնելու հայ ժողովուրդի ստեղծագործ հանճարի առաջ»։

ՍԷՎՐԱՆԻ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

— :-: —

ՍԷՎՐԱՆ.— Հայ Կրթական Միութեան Թատերապարահանդէսը տեղի ունեցաւ նոյ. 19ին, Salle Trianonի մէջ, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան։

Հանդէսը բացաւ Պ. Թորգոմ Նալպանտեան, յայտնելով թէ Հայ Կրթական Միութիւնը իր կազմութենէն մինչեւ այսօր՝ երկու տարուան մէջ, ունեցած է իբր ընդհ. մուտք՝ 18680 ֆր. 90 սնթ., ելք՝ 16249 ֆր. 05 սնթ., որով պատրաստ գումար կ՚ունենայ 2431 ֆր. 85ս.։ Ցետոյ Հ. Մ. Ը. Մ.ի գայլիկները՝ իրենց պետին, Պ. Քէրէսթէճեանի առաջնորդութեամբ երգեցին «Ցառաջ Նահատակ»ը։ Փոքրիկն Հ. Քէօսէեան արտասանեց՝ «Զինուո՞ր ես»։

Օրուան բանախօս Պ. Արամ Վատարանդի՝ պանծացուց հայ ոգին եւ հայ գիտակցութիւնը։ Բաղդատականը ըրաւ արեւելքի եւ արեւմուտքի քաղաքակրթութեանց։ Ցիշեց թէ բոլոր կրօններու հիմնադիրները Արեւելքն է որ տուած է մարդկութեան։ Եթէ Արեւելքը, ըսաւ, սիրտն է մարդկութեան, Արեւմուտքն ալ միտքն է, զուտ հաշիւ։

Անմիջապէս յետոյ ներկայացուեցաւ Պարոնեանի «Մեծապատիւ Մուրացկանները», շատ յաջողութեամբ, անվերջ քրքիջ պատճառելով։ Պ. Պ. Նալպանտեան եւ Մաքսուտ Ճիլպիրեան յաջողութեամբ կատարեցին վարիչի եւ յուշարարի դերը։ Դերակատարներ՝ Պ. Պ. Հայկ Մանուկեան, Միհրան Խաչատուրեան, Աւետիս Քէպապճեան, Տիկին Գարամանուկեան, Վ. եւ Նշ. Քէօսէեան եղբայրներ, Արտաշէս Պատէմեան, Գ. եւ Ց. Պազրճեան եղբայրներ, Պարոյր Տիքիճեան եւ Հ. Աշըգեան, շա՛տ կարճ ժամանակի մէջ յաջողած էին պատրաստուիլ, եւ ի պատիւ իրենց պէտք է ըսել որ յուսացուածէն աւելի գեղեցիկ ներկայացուցին։

Օր. Զուարթ Ժամկոչեան (Դպրոցասէրէն) Սէվրանի Հայ Բարեգործականի ուսուցչուհին՝ բեմին վրայ իր աշակերտուհիներուն ներկայացնել տըւաւ հայկական տարազով սիրուն գեղջկական հարսանիք մը։

Պ. Խ. Եղեկիէլեան յանուն Կրթական Միութեան շնորհակալութիւն յայտնեց բանախօսին եւ հանդէսի կազմակերպող յանձնախումբին, ինչպէս նաեւ հասարակութեան որ իր ներկայութեամբ քաջալերեց։

Կէս գիշերէն վերջ, պարահանդէսի միջոցին, Պ. Զարեհ Շահինեանի ազնիւ ջանքերով, «Մէրիտոռնալ»ի կողմէ Միութեանս նուիրուած նպարեղէններով եւ պտուղներով զարդարուած սիրուն կողով մը աճուրդի դրուելով՝ Տիկին Վերժին Գափամաճեանի շնորհիւ (Blanc-Mesnilէն) իբր արդիւնք տուաւ 194 ֆր.։ Հաւի վիճակահանութենէն՝ 133.50։ Բօքարտէն՝ 136.70։

Պ. Ա. Վատարանդի պահ մը ընկերային ջերմ մթնոլորտէն տպաւորուած՝ Օմար Խայեամէն քանի մը գեղեցիկ քառեակներ երգեց։ Պ. Հայկ Մանուկեան յաջող կերպով արտասանեց «Օգսէնի Նամակը»։ Հանդիսականները, առաւօտուն բաժնուեցան գոհ եւ ուրախ տրամադրութեամբ։

X

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Մարսէյլ.— Յ. Աւագեան։ Տեղ չունինք անհատական խնդիրներու համար։

ՑԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ՁԱՆՁԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

— Ձանչա՛ն… Ի՞նչ ըսել է, այս տեսակ անուն դեռ չեմ լսած։ Վարժապետը մէկ ակնթարթի մէջ քրքրեց Հայոց Պատմութիւնը էջերը, Պրպտեց հին, փոշեթաթախ գրքերը, ու երեւակայութիւնը պտըտցուց հայկական բոլոր հին ու նոր մատենագարանները, բայց իր հետախուզական քննութեանց մէջ չհանդիպեցաւ այդպիսի անունի մը։ Քունէն սթափողի մը պէս աչքերը լայն բացաւ եւ կրկին հարցուց։ — Ի՞նչ է ըսիր անունդ։

— Ձանչան է, վարժապետ, Ձանչան ըսի։

Բոլոր աշակերտները սկսան քրքիջներ արձակել։ Դասարանը օդը կ՚ելլէր։ Բաւմոց, զրատախտակ օդին մէջ պար կը դառնային։

— Լռութի՛ւն, տղա՛ք, պոռաց ուսուցիչը, քանակը սեղանին զարնելով, այսպէս… լաւ, — Մականունդ ի՞նչ է։

— Մականունդ չե՞ս գիտեր։

Կրկին խնդուքը փրթաւ աշակերտներուն մէջ։

— Մականունս չեմ ըսեր, քո՛ւ մականունդ, հասկցա՞ր…

— Հա՛, սանկ ըսէ. մականունս (քիչ մը մտածելէ յետոյ), ըսի՛ ալ, վարժապետ, Ձանչա՛ն է։

— Ատիկա անունդ էր, հապա մականունդ, այսինքն ինչ Եան կը կոչուիս։

— Ես Արշալոյսենց «Եան» կը կոչուիմ։

Այս անգամ աւելի բարձր աղմուկ ու քրքիջ բարձրացաւ դասարանին մէջ։ — Որքան թանձր գլուխ ունի այս տղան, խօսեցաւ ուսուցիչը ինքնիրեն։ — Ատ չեմ ըսեր, ծօ՛, դդում գլուխ, մականունդ կը հարցընեմ, մի՛ս անունդ, «լաղապդ», չես հասկնա՞ր։

Ծիծաղն ու հարահրոցները կրկին խանգարեցին դասարանին լռութիւնը։ Ուսուցիչ Գեղամ ճարահատ կոկորդին մարած ձայնովը պոռաց.

— Տղաք, յանուն Աստուծոյ, պահ մը լռեցէք, ինչ կ՚ըլլայ ձեզի, պոռալ կանչելէն ձայնս մարեցաւ, հաւատացէք կիսատ կը ձգեմ, կ՚երթամ, ինչ խայտառակութիւն է այս։

Դպրոցին խաղաղութիւնը վերահաստատուեցաւ, բայց սրահի յետին անկիւններէն դեռ փսփսուքներ կը լսուէին։

— Խօսէ՛ նայիմ, մականունդ ի՞նչ է։

— Հա՛, կեցիր որ ըսեմ վարժապետ, կեցիր…

— Շուտ ըսէ՛։

— Հիմա, վարժապետ, հիմա։

Աջ ձեռքով երեսը լաւ մը քսած, ետ առաջ կ՚երթեւեկէր, իսկ վարժապետը բերանաբաց ու անհամբեր կը նայէր Ձանչանին։ — «Հա պիտի ըսեմ, վարժապետ, հա՛ պիտի ըսեմ»ով կ՚երթար կուգար։ Կեցաւ ուսուցիչին առջեւ, ինչպէս զինուորական մը հրամանատարին քով։

Գլուխը բարձր բռնած, պոռաց՝ — Ձանչան, նոյն պահուն բերնէն լորցունքի խոշոր կաթիլ մը թռաւ Գեղամին երեսին։ Այս խեղկատակ տեսարանին առջեւ, բոլոր աշակերտները իրար անցան։ Կը խնդային մարելու աստիճան։ Ուսուցիչ Գեղամ ի զուր կ՚աշխատէր երեսին թուքը սրբել։ Թերեւս այդ առաւօտ երեսը լուացած չէր։ Ձանչան Արութ, տեսնելով այս արտառոց եղելութիւնը՝ մուտքի դռնէն կծիկը դրաւ։ Դասաւանդութիւնը չսկսած՝ աշակերտները արձակուեցան։

Ուսուցիչ Գեղամին պատահած այս անհամ կատակը կայծակի արագութեամբ տարածուեցաւ գիւղին մէջ։

— Կա՛մ այդ տղան դպրոց չպիտի գայ, կամ թէ ես ուսուցչութիւն չեմ ըներ,— կը խօսէր Գեղամ, քալելով։ Ինչ խայտառակութիւն է այս։

— Ի՞նչ կայ, ինչ է պատահեր, ձայն տուաւ Թաղական Գիզօն։

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, Գիզօ, պատասխանեց վարժապետը կտրուկ շեշտով, անանկ տղայ մը դպրոց ղրկեր էք որ, երկու ժամ անդադար ըսել տալով՝ տակաւին չկրցայ իր մականունը գիտնալ։ Ես մականունը կը հարցնեմ, ան «Ձանչան է», կը պատասխանէ շարունակաբար, որքան կարծր, պինդ-գլուխ տղայ է ատիկա…։

— Էհ, ճանըմ ատոր համար ինչո՞ւ կը նեղանաս՝ Գեղամ։ Չի գիտեր նէ, էտ պէս կ՚ըսէ։

Ե.

Տնտես Գաբիկի կոչնակին ձայնով աշակերտները նորէն դպրոց հաւաքուեցան։ Թաղական Գիզօն, իր քմծիծաղ դէմքով դպրոցին մէկ անկիւնը նստած, կը կատակէր քանի մը չափահաս աշակերտներու հետ։

Վարժապետ Գեղամ Ձանչանը սեղանի մօտ կանչելով, նորէն շարունակեց իր հարցումները։

— Ըսէ՛ նայիմ, մականունդ ի՞նչ է։ Ձանչան Արութ նորէն ինկաւ անորոշ կացութիւններու մէջ։ Չկրցաւ հարցումին պատասխանել, ու կմկմաց մնաց։ Մինչդեռ անդին, բազկաթոռի մը մէջ ինկած, կը խնդար Թաղական Գիզօն ի տես այս դատական ատեանի հարցաքննութեան։

— Վարժապե՛տ, էտ տղան իր լաղապը չի գիտեր, մոռցեր է, ճիշդ անունն ալ չի գիտեր իր խաղընկերներէն լսեր է Ձանչան անունը։ Էտոր անունը Ցարութիւն է օղորմած հոգի Թօթօ Մուսեղին տըղան է։ Լաւ մարդ էր, ղէնկինին, ֆուխարէին հալէն հասկցող, պզտիկին հետ պզտիկ էր, մեծին հետ մեծ։ Խուզիի պէս մարդ… Գեղացիք շատ գոհ էին իրմէն։ «Կարգացնիմ տղաս, մարդ ընիմ» կ՚ըսէր լուսահոգին, մուրազին չհասած մեռաւ…

— Հէյ վա՛խ, ափսո՛ս, գոչեց Գեղամ։

— Տանիքէն վար իջած պահուն, մէրտիվաններէն վար կը գլորուի ու տեղն ու տեղը կը մեռնի… շարունակեց Թաղական Գիզօ։ Հա՛ գրէ՛ վարժապետ, Թօթօյենց Մուսեղին տղան՝ Ցարութիւն։

Ամէն բան կարգադրեց ու դուրս ելաւ Թաղական Գիզօն։ Այլ եւս դպրոցը խաղաղ ու կանոնաւոր կը շարունակուէր։ Ձանչան Արութը մոռցած էր այլ եւս Կուրժէն, անոր հետ անցուցած զուարճալի օրերը։ Ջերմագին կերպով կը հետեւէր իր դասերուն։ Քանի մը ամիսներ անցեր էին Ձանչանի դպրոց յաճախելէն ի վեր։ Հետզհետէ սկսած էր յառաջդիմութեան նշաններ ցոյց տալ։ Նոյն իսկ ատենախօսութիւններու կը հետեւէր եւ ուսուցիչին թելադրութեամբը սկսած էր արձակ բանաստեղծութիւններ գրել… Կովերու, եզներու, նոյն իսկ էշերու վրայ բանաստեղծութիւններ կ՚ընէր։

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՕՒՆԻ

(Շար.)

նենք պահանջելու որ այդ հողերը վերադարձուին առանց պայմանի» ։ Գործարանատէր մըն ալ ճառ խօսելով, պահանջեց առանց այլ եւ այլի վերադարձնել Սարի հովիտը ։

⁂ Նէօյեի դաշնագրին 13րդ տարեդարձին առթիւ, պուլկարական մամուլը բուռն յօդուածներ հրատարակեց, շեշտելով Պուլկարիոյ դէմ գործուած անիրաւութիւնը եւ յոյս յայտնելով թէ օր մը պիտի դարմանուի ։ Կիրակի օրն ալ միթինկ մը գումարուեցաւ Սօֆիայի արքայական թատրոնին մէջ ։ Բազմաթիւ ճառախօսներ խօսք առնելով, ուժգնօրէն բողոքեցին ։ Կառավարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած էր բարեկարգութեան համար, մասնաւորապէս պաշտպանելով Եուկոսլավիոյ դեսպանատունը ։ Գաւառներէն ալ ոստիկաններ բերուած էին, որոնք անընդհատ շրջեցան գլխաւոր պողոտաներուն վրայ ։ Այս առթիւ ընդհարումներ պատահեցան ուսանողներու հետ եւ քանի մը ցուցարարներ վիրաւորուեցան ։

Նախկին պատերազմիկները կը դիմադրեն

Կիրակի օր Փարիզի մէջ տեղի ունեցաւ նախկին պատերազմիկներու ազգային դաշնակցութեան ընդհ. ժողովի փակման նիստը ։ Ընկերակցութիւնը ունի 3,400,000 անդամ, որոնց պատուիրակները կարեւոր որոշումներ տուին ։ Օրակարգի խնդիրներէն մէկն էր պատերազմական պարտքերու հարցը ։ Այս առթիւ քուէարկուած բանաձեւը կը տրամադրէ վճռական պայքար մղել բոլոր երկիրներուն մէջ, «պարտքի մը դէմ որուն վճարումը աւերեալ երկիրներու ուսերուն վրայ պիտի ձգէ պատերազմին ամբողջ տնտեսական բեռը» ։

Երկրորդ բանաձեւը նոյնքան վճռական պայքար կը թելադրէ, եւմտացոյցին մէջ նախատեսուած կրճատումներուն դէմ ։

ԼԷՆԻՆԿՐԱՏԻ ԹԱՏՐՈՆԸ ՄՈԽԻՐ ԴԱՐՁԱՒ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ ելեկտրական հոսանքի խանգարման հետեւանքով, հրդեհ ծագեցաւ Լէնինկրատի ժողովրդական թատրոնին մէջ, ներկայացման պահուն ։ Հրդեհը բեմին վրայ ծագելով, անմիջապէս տարածուեցաւ դէպ ի ներս ։ Երեք աշխատաւորներ կորսուեցան բոցերուն մէջ ։

Այրի Տիկին Մկրտիչ Եազըճեան եւ Զաւակունք, Այրի Տիկին Մարիամ Զաքարեան եւ Զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկին Եպրուսիկ Տէյիրմէնճեան եւ Զաւակը (Պոլիս), Այրի Տիկին Եպրուսիկ Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկ. Յարութիւն Պօղոսեան, Այրի Տիկին Մարիամ Զաքարեան եւ Զաւակունք, Գ. Յակոբ Տնտեսեան (Երեւան) եւ Պ. Յովհաննէս Տնտեսեան կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօր եւ ազգականուհիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ

ՀԱՄԱՍՓԻՒՌ ԹՈՒՄԱՅԵԱՆԻ

դառնագին մահը, 50 տարեկան հասակին մէջ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Երեքշաբթի առաւօտ ժամը 10.30ին իր բնակարանին մէջ, 12, Ave. de la République, Joinville-le-Pont։ Հանգուցեալին մարմինը պիտի ամփոփուի տեղւոյն գերեզմանատունը։

Հանրակառք առնել Փորթ Վէնսէնէն 110 A., 110 B. եւ 109 ու իջնել՝ Մարշէ տը ժուանվիլ։

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Մարսէյլ, Մ. Ա.—80ֆր.: Ղրկեցինք: Լէ Միլ, Սար.— 35։ Էքս ան Փրովանս, Ա.— 35։ Մարսէյլ, Տոքթ. Ռ.— 43։ Պանեէօ, Ն. Պ.— 100։ Թաւրիզ, Գործ.— Ստացանք։ Պէնտէր Ապաս, Խ. Լ.— 200։ Ատիս Ապապա, Ա. Ս.— 430։ Ռըթէլ, Յ. Զ.— 105։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ A. A. Arménienne «Արարատ»ի ֆութպոլի առաջին խումբին ժողովը տեղի կ'ունենայ ամէն Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 6, rue de Rome, սրճարանին մէջ: Այն ֆութպոլիստները որոնք կ'ուզեն խաղալ, դիմեն վերի հասցէին։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (21)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— Սահմանը անցնող բարեկամնե՞ր էք ։

Հանդարտ չունչ մը քաշեցի ։

— Այո, երկու բարեկամներ ։ Ամէն բան լա՞ւ է ։

Մարդը աւելի մօտենալով Անգլիացիները դիտեց ։

— Լաւ, ժամանակ չկորսնցնենք, ըսաւ ։

— Հետս թող Թաքսոցը գան, ուր մինչեւ վաղը գիշեր կրնան քնանալ ։ Իգլուի մէջ թիւ 16ին կը յանձնեմ ։

Տասնապետին դառնալով ձեռքին մէջ տրցակ մը թղթադրամ դրի ։ Ձեռքըս թօթուեց ։

— Շատ ազնիւ էք, քոյր, չափազանց ազնիւ ։

Ուիլեմ միւս ձեռքէս բռնած.

— Օրիորդ, հիանալի էք դուք ։ Ձեզմէ բաժնուիլս կարծես յանցանք մըն է ։ Կը մաղթեմ որ ապահով տուն վերադառնաք ։

— Անհոգ եղէք, ըսի խնդալով ։ Հիմա շուտով այդ մարդուն ետեւէն գացէք. բախտաւոր կեանք կը մաղթեմ ձեզի ։

Ու դէպ ի օթեւանը յառաջանալով, գիշերին մէջ աներեւութացայ ։ Ցեխոյ յոգնած քայլերով Լօֆէմ, մօրաքրոջս տունը գացի ։

Ժամ մը յետոյ երբ տաքցած եւ կազդուրուած էի, մօրաքոյրս գլխս ետեւի դրան առջեւ կանչեց, ուր «Գանթին Մա»ն կեցած էր եւ հագուստի խուզոր կապոցի մը կը նմանէր ։ Դուրսը իր փոքրիկ աւանակը փոքր կառքին լծուած մեզ կը սպասէր ։

«Գանթին Մա»ն ձեռքս սեղմեց ջերմագին. առանց բան մը ըսելու մտայ կառքին ծածկոցին տակ եւ անօթներուն վրայ երկնցած խոր քուն մը քընացայ ։

Ոտքերս կրակի պէս կ'այրէին եւ աչքերս ստուերամած էին ։ Եւ սակայն, յաջորդ առտու սովորական ժամուն հիւանդանոցը պաշտօնիս գլուխն էի դարձեալ ։

—·—

«ԱՄԲՈՂՋ ԼՈՆՏՈՆԸ ՊԻՏԻ ՍՐԲԵՆՔ»

—·—

ԱՄԵՆԱՄԵԾ ՑԵՓԼԻՆԸ ՈՐ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ ՊԻՏԻ ԱՒԵՐԷՐ՝ ԿԸ ՄԱՏՆՈՒԻ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՍՆԱՓԱՌՈՒԹԵԱՆ ՇՆՈՐՀԻՒ

—·—

Ամիսները կ'անցնէին ու ես հիւանդանոցի սովորական գործերովս եւ լրտեսութեամբս կը զբաղէի ։

Շաբաթական տեղեկագիրերս կանոնաւորաբար փոքրիկ դեղարանէն սահմանին միւս կողմը, Համաձայնականներուն կը հասնէին ինծի անծանօթ միջոցներով ։

Մայիսի մէջ, շաբաթ օր մը Ռուլըրսի մեր սրճարանին հիւրանոցին մէջ տեսայ հարիւրապետ Ֆաշիւկէլը. — գնդացիրի վաշտի մը հրամանատարը եւ հին բարեկամ մը — որ իր տեղակալներէն մէկուն հետ խօսակցութեան էր բռնուած ։

— Վաղը ժամը քանիի՞ն տեղի պիտի ունենայ եկեղեցական այդ զօրահանդէսը, կը հարցնէր Ֆաշիւկէլ ջերմագնացած ։

— Ժամը 10ին. բայց մենք աւելի կանուխ պէտք է հոն գտնուինք ։ Վաղը մեզի համար կիրակնօրեայ քուն չկայ ։ Ուէսթրուզպէք երթալու համար առնուազն երկու ժամ պիտի քալենք ։ Ամենաուշը մինչեւ ժամը 7.30 պէտք է թափօր կազմենք ։

Անոնցմէ մէկը ուշադրութիւն դարձուց. ես ալ այնպէս ձեւացուցի որ իբր թէ ձեռագործի տուփիս մէջը բան մը կը փնտռեմ ։

Ֆաշիւկէլ սիկարի ծուխի գուլայ մը բարձրացնելով.

— Երանի՜ թէ դժոխքին կրակը հոս վրանիս թափէր, փոխանակ այդպիսի Աստուծմէ լքուած վայր մը ամբողջ զօրաբանակով զայն դիմաւորելու... ։

Ուրեմն կիրակի առտու ժամը տասնին ամբողջ զօրաբանակ մը Ուէսթրուզպէք պիտի հաւաքուէ՜ր...

— Շատ լաւ. զօրաբաժնի հրամանատարութիւնը լաւ կերպով պիտի վարձատրուի եթէ «Եօթը քոյրեր»ը մեր վերեւ թռչելով ամէնքս միասին երկնային թագաւորութիւն ղրկեն, ըսաւ Ֆաշիւկէլ, ակնարկելով անգլիական օդային տորմիղին՝ որ Ռուլըրսի եւ շրջականներուն մէջ մեծ աւերներ էր սփռած ։

— Այդ կերպով եկեղեցական մեծ զօրահանդէսի մը ի՞նչ հարկ կայ ։ Ինծի համար չափազանց վտանգաւոր կը թուի, ըսի ։

— Օ՛հ, մեծ մլուկ մը — եպիսկոպոս մը — մեզաւոր զինուորներուն հոգիներու փրկութեանը մասին պիտի խօսի եղեր ։

Այլ եւս խօսակցութեան չմասնակցեցայ ։

Վաղն առտու ժամը 10ին Ուէսթրուզպէքի մէջ ամբողջ զօրաբաժին մը պիտի գտնուէր ։ Ռմբակոծուած ծննդավայրիս մէջ տեղի ունենալիք զանգուածային այս թափօրը օդին մէջէն հրաշալի կերպով պիտի կարենային կոտորել ։

Քանի մը ժամ յետոյ ծերունի դեղագործին յանձնեցի տեղեկագիր մը, աւելցնելով որ արտակարգ կերպով տեփոզական է ։ Գիտէի թէ տեղեկագիրս կիրակի առտու, արեւածագէն առաջ սահմանը անցած պիտի ըլլար, անկէց ալ ծածկագիր հեռագրով մը «Եօթը քոյրեր»ուն պիտի իմացնէին որ Ուէսթրուզպէք այցելութեան մը երթան ։

Կը փափաքէի որպէս զի Ֆաշիւկէլին եւ կարգ մը ուրիշ սպաներուն եւ զինուորներու, որոնց հետ անձնական յարաբերութիւններ ունէի, դժբախտութիւն մը չպատահէր. բայց ասիկա պատերազմ էր, եւ հետեւաբար պէտք էր կարծրասիրտ ըլլալ ։

Կիրակի առաւօտ սովորական ժամուն հիւանդանոցն էի, սպասելով որ եկեղեցական զօրահանդէսը սկսէր. արդիւնքը իմանալու անձկալից, բայց վախցած ։

Ժամերը չարժելու վրայ էին ։ Հեռաւոր խիստ ձայներ կը լսէի. զինուորական քայլեր հեռուէն ու մօտէն կ'արձագանգէին ։ Նուագախումբը սկըսաւ եւ համաչափ դոփիւնը քալող ոտքերու. յետոյ կխսաւեր Ռուլըրսի մէջ լռութիւն տիրեց ։

Անակնկալ հարուած մը ստացայ ։

— Օրիորդ, ըսաւ, հիւանդանոցին հրամանատարը, եպիսկոպոսը որ այս զօրահանդէսը կազմակերպած է, ինծմէ խնդրեց որ հիւանդանոցին մէջ եթէ բաւական ապաքինած վիրաւոր զինուորներ կան՝ որոնք կրնան թափօրին մասնակցիլ՝ անոնք ալ ղրկենք ։ Կ'ուզեմ որ այդ տեսակ զինուորներէն 12 հատ ինքնաշարժի մը մէջ դնելով դուք ալ միասին երթաք ։ Դիտողութիւն մը չունիք, չէ՞ ։

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)

LE SEUL QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH
(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.396

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone: Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	8 տոլար	5 տոլար	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
30
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
1932

30 Novembre
1932

Ը. ՏԱՐԻ ԹԻՒ 2048

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 30 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆԱԽ ԴՈ՛Ւ, ՀԱՅ ԿԻՆ

Մեր ենթադրածէն աւելի ծանր տագնապի մը մատնուած է Դպրոցասէրը:

Թերթերուն հաղորդուած կոչը, որ հրատարակուեցաւ չորեքշաբթի օր, ամբողջական գաղափար չի տար այդ մասին: Խմբագրուած է շատ ժուժկալ ոճով մը:

Այդ օրուան «Երկու Խօսք»էն յետոյ, կը տեղեկանանք թէ տագնապը այնքան ծանր է որ, Դպրոցասէրին վարիչներն ու բարեկամները լուրջ մտահոգութեան մատնուած են:

Մեզի կը հաղորդեն թէ հաստատութեան ամսական ծախքը, 50,000 ֆրանք, զեղչուած է 35,000ի, կրճատելով թոշակներէն, սնունդէն եւն.:

Բայց, այս գումարն ալ չի ճարուիր: Վարժարանը չունի հաստատուն եկամուտ, իսկ «ազգասիրական զգացումները» կոչկռկապած են:

Ամերիկան ալ, որ եկամուտի հոսուն աղբիւր մըն էր, այս տարի կէս ճամբան մնացած է:

Հաստատութիւնը քսան հազար վիճակահանութեան տոմս հանած է հրապարակ — իւրաքանչիւրը 5 ֆրանքի — հարիւր հազար ֆրանք ճարելու առաջադրութեամբ:

Պիտի յաջողի՞ այս ձեռնարկը: Պիտի յաջողի՞, նաեւ, միւսը, — ամսական բաժանորդագրութիւն:

Այս հարցումին պատասխանը պէ՛տք է որ տայ «արգոյ հասարակութիւնը»:

Դպրոցասէրի վարչութիւնը կոչ մը հրատարակեց, եւ ապաւինած է մամուլին աջակցութեան:

Բայց շուտ կը մոռցուին կոչերն ու լրագրական յորդորները, եթէ Դպրոցասէրի բարեկամները իրենք ասպարէզ չիջնեն, կոչերուն ընթացք տալու համար:

Զմոռնանք որ, հարցը երկու հարիւր աղջիկներու փրկութեան մասին է: Աղջիկներ՝ հինգէն մինչեւ 15 տարեկան եւ աւելի:

Կրնա՞ք երեւակայել այս թշուառներուն վիճակը, եթէ առտու մը փակուին հաստատութեան դուռները...

Դպրոցասէրին եկող – գացող վարիչները յուսահատութիւն ճանչցած չեն մինչեւ այսօր: Բայց Փարիզը այնպիսի հրէշ մըն է որ, ամէնէն ամուր կամքերն ալ կը հալեցնէ, եթէ անճրկիս պաշտպանութեան ճակատին վրայ:

Այդ սեւ օրը պէտք չէ որ տեսնենք:

Այս բազմահայ գաղութին սեւագոյն արատը պիտի ըլլար այդ:

×

Ինչ ընել, ուրեմն:

Ըսինք անցեալ անգամ: — Գնել, տարածել վիճակահանութեան տոմսերը: Բաժանորդագրուիլ ամսական 5—10 ֆրանքով:

Իսկ այս կը պահանջէ կազմակերպուած աշխատանք:

Ծով մըն է Փարիզը: Ինչպէս ամբողջ Ֆրանսան: Ինչպէս հեռաւոր Ամերիկան:

Անհրաժեշտ է շարժման մէջ դնել բոլոր սրտցաւ մարդիկը: Եւ ամէնէն առաջ՝ կիներն ու աղջիկները:

Այո՛, մայրեր կամ քոյրեր: Ամէնէն առաջ՝ ձե՛ր ճիտին պարտքն է այս գործը:

Ամէնէն առաջ դո՛ւք ասպարէզ պիտի նետուիք, փրկելու համար հաստատութիւն մը որ պարծանքն է ձեր սեռին:

Ուրիշներ, ձեզի պէսներ դիմացան յիսուն եւ աւելի տարիներ:

Շա՞տ բան է, եթէ հրապարակաւ պահանջենք որ դուք ալ ձեր աշխատանքի բաժինը բերէք:

Կազմեցէք մասնաճիւղեր — «Դպրոցասէրի բարեկամներ» — ձեր թաղին մէջ, վիճակահանութեան տոմս ծախելու, այլ մանաւանդ տեւական բաժանորդներ ապահովելու համար:

Կազմակերպեցէ՛ք, եւ գործի մղեցէք ձեր հայրերը, ամուսինները կամ զաւակները: Օգնեցէք ինչպէս որ կրնաք:

Այս պարտականութիւնը չի խանգարեր ոչ ձեր առօրեայ զբաղումները, ոչ ձեր հաճոյքը, ոչ ալ շատերուն... արդուզարդը:

Կիրակիներ կան որ կը թափին խոտի պէս: Հառաչելով, յօրանջելով կամ ... թուղթ խաղալով:

Ո՛ր եւ է կիրակի, գոնէ ճաշի ատեն, յիշեցէք թէ երկու հարիւր աղջիկներ կան որ վաղը կրնան զրկուիլ ոչ միայն ուսումէ, պատսպարանէ, այլ եւ պատառ մը հացէ:

Եւ եթէ կ՚ուզէք, հրապարակային ժողով մըն ալ կազմակերպեցէք, նորէն դո՛ւք: Ստանձնելով նախաձեռնութիւնը, եւ աջակցութեան հրաւիրելով բոլոր մեծ ու պզտիկ երեւելիները: Բոլոր անոնք որ կրնան դեր մը կատարել իրենց հեղինակութեամբ, առատաձեռնութեամբ կամ ձեռներէցութեամբ:

Մէկ խօսքով, ըրէք ինչ որ կրնաք՝ փրկելու համար յիսնամեայ հաստատութիւն մը:

Թող չըսեն թէ՝ Թուրքիոյ մէջ՝ Ազգանուէրի եւ Դպրոցասէրի հաստատման օրերուն, հայ կինը աւելի սիրտ ու եռանդ ունէր քան այս պողոտաներուն վրայ:

Թող ամէն բան ըսեն, բայց ոչ այս մեղադրանքը:

Ճիշդ է. բազմազան են հոգերը եւ դժուարին՝ պայմանները: Կը գալարուինք համատարած տագնապի մը ճիրաններուն մէջ:

Բայց, չպիտի վհատինք: Չպիտի անճրկինք:

Աւելի սեւ, աւելի դաժան օրեր տեսաւ այս ժողովուրդը, եւ միշտ ալ ոտքի կանգնեցաւ, շնորհիւ իրերօգնութեան եւ կազմակերպուած աշխատանքի:

Աւելի դժնդակ է կացութիւնը Յունաստանի եւ Սուրիոյ գաղթակայաններուն մէջ: Բայց, ահա հրաշքներ կը գործուին տասը տարիէ ի վեր:

Անցիր պարտականութեանդ գլուխը, հայ կին:

Ամէնէն առաջ՝ դո՛ն, բոլորը միասին ասպարէզ քաշելու համար:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԵՐԵՐԸ ՓՈԽՈՒԱԾ ԵՆ

Ամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ Տիկին Էլմըն Շաֆարեան ամուսնալուծման դատ բացած է իր ամուսնին դէմ, որ գիշեր մը, իր քնացած պահուն, համարձակած էր կտրել իր երկար եւ գեղեցիկ մազերը:

Դատարանը իրաւունք տուած է Տիկին Շաֆարեանի:

Ուրեմն, դերերը փոխուած են:

Մինչեւ հիմա, կիներն էին որ, պաղատագին ակնարկներ կ՚ուղղէին իրենց ամուսիններուն, որպէս զի արտօնեն կտրելու իրենց մազերը:

Ո եւ է կին կրնա՞յ դիմադրել օրուան նորոյթին: Մանաւանդ քաղաքակի՛րթ պողոտաներու վրայ:

Կը թուի թէ Տիկին Շաֆարեան կա՛մ շատ ամօթխած է, եւ կամ թեկնածու՝ երկար եւ գեղեցիկ մազերու մրցումի մը:

Ամէն պարագայի մէջ, երջանիկ բացառութիւն մըն է, որ ահա իր մազերով կը խեղդէ դաւադիր ամուսինը:

Հարց մը, — Պ. Շաֆարեան խսկապէս նորաւէ՞ր մըն էր, թէ կը կասկածէր որ իր կնոջ երկար եւ գեղեցիկ մազերը կրնան փորձանք բերել իր գլխուն:

Այսպէս կամ այնպէս, պատմակա՛ն է Տիկին Շաֆարեանի վրէժը:

— Քանի որ մազերէս անգամ կը կասկածիս, գնա՛ կարճ մազերով կնիկ մը գտիր:

Անշուշտ Տիկին Շաֆարեան իր երկար եւ գեղեցիկ մազերուն գինն ալ պահանջած է, իբրեւ ամերիկեան քաղաքացի:

ՎԱՐԱԶ

ՌՈՒՍԵՐԸ ԵՒ ԹԱԹԱՐՆԵՐՆ ԱԼ

Թաւրիզէն կը գրեն մեզի, նոյ. 19 թուականով.—

Երկու օր առաջ բազմաթիւ Ռուսեր եւ Թաթարներ անցան պարսկական հողը, իրենց ընտանիքներով եւ անասուններով:

Որբերու փախուստը դադրած է առ այժմ:

Վերջին եկողները դիմած են Բաքւ-գործականի ներկայացուցիչին, որ փոխանակ օգնութիւն հասցնելու, գաղտնի աշխատանքներ կը կատարէ, ռամկավար խումբ մը կազմելու համար:

ՍՏԵՐԼԻՆԸ Կ՚ԻՅՆԱՅ

Շաբաթ օր քիչ մը ամրանալէ յետոյ, ստերլինը նորէն ինկաւ եւ երկուշաբթի օր բացուեցաւ 82 փրանքի: Յետոյ իջաւ մինչեւ 81.53ի, ինչ որ չէր տեսնուած մինչեւ հիմա: Այս անկումը հետեւանք է Անգլիոյ կատարած գնումներուն, ի նախատեսութիւն դեկտ. 15ի պայմանաժամի վճարման:

ԴԵՍՊԱՆ՝ ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄՕՏ

Անգլ. թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը կը խորհի դեսպան մը նշանակել Ազգերու Դաշնակցութեան մօտ, նկատի առնելով որ արտաքին նախարարը յաճախ ստիպուած է ժընեւ երթալ: Եթէ իր ներկայութիւնը անհրաժեշտ ըլլայ ժընեւի մէջ, նոյնքան անհրաժեշտ կը դառնայ Լոնտոնի մէջ: Ուրեմն, միակ ելքն է միայնուն դեսպան մը նշանակել:

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՐՍԻԿՆԵՐԸ ԿԸ ՀԵՌԱՆԱՆ

Ինչպէս յայտնի է, յառաջիկայ յունիսէն սկսեալ պարսիկ ծխավաճառ չպիտի գտնուի Պոլսոյ մէջ, քանի որ օրէնքը թրքահպատակներու կը յատկացնէ նաեւ ծխավաճառութիւնը:

Պոլսոյ մէջ գործող Պարսիկներու երեք չորրորդը իր գործը փոխանցած է ուրիշներու եւ մասամբ երկիր վերադարձած է: Հիմա Պոլսոյ մէջ բնդ ամէնը 200 Պարսիկ ծխավաճառ կայ:

⁂ Մենաշնորհներու վարչութիւնը սկսած է հաշուեյարդարի ենթարկել մենաշնորհի ապրանք ծախող օտարականներուն գործառնութիւնները: Վարչութիւնը այս տարի նոր արտօնագիր ուզող օտարականներուն արտօնագիր չի տար:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Պարտքերու խնդիրը միշտ առկախ

Անգլիա եւ Ֆրանսա այսօր կը լրացնեն իրենց պատասխանները՝ ամերիկեան վերջին ծանուցագրին:

Անգլիական պատասխանը մանրամասնօրէն կը թուէ դեկտ. 15ի վճարման աղետալի հետեւանքները: Բայց վճռապէս չի մերժեր վճարումը, այլ պարզապէս յետաձգում կը խնդրէ: Եթէ Ամերիկա նորէն մերժէ, այն ատեն վճարումը պիտի կատարուի, որպէսզի չխանգարուին յարաբերութիւնները: Միւս կողմէ, Անգլիա աւելի քան երեք միլիառ ստերլինի առնելիք մը ունենալով զանազան պետութիւններէ, չուզեր դէշ օրինակ հանդիսանալ:

Իր պատասխանին մէջ, անգլիական կառավարութիւնը կը բացատրէ թէ՝ եթէ ստիպուի վճարել 30 միլիոն ստերլինի մասնավճարը, այլեւս չպիտի կրնայ Մ. Նահանգներուն մէջ գնումներ կատարել ներկայ սակով, եւ պիտի հարկադրուի սահմանափակել իր ներածումները: Վերջին ինը ամիսներու ընթացքին Անգլիա 59 միլիոն ստերլինի ապրանք գնած է Ամերիկայէն, իսկ այս վերջինը միայն 11 միլիոնի՝ Անգլիայէն:

Այս առթիւ, Լոնտոնի մէջ հաշիւ կ՚ընեն թէ Անգլիա վերջ ի վերջոյ չպիտի կրնայ վճարել իր պարտքերը: 1931ին կրցաւ մեծ վարկեր գտնել Մ. Նահանգներուն մէջ, պաշտպանելու համար ստերլինը, բայց գտած տոլարները ամբողջովին յատկացուց պարտքերու վճարման: Ճիշդ է որ տրամադրելի ունի 150 միլիոն ստերլինի գումար մը, փոխանակութեան սակի պահպանման համար, բայց չի կրնար ուրիշ նպատակի յատկացնել այդ գումարը, առանց վտանգելու իր ազգային դրամը: Յետոյ եթէ այս անգամ վճարելու միջոց մը գտնուի, ի՞նչ պիտի ընէ յառաջիկայ յունիսին: Դժուար պիտի ըլլայ տոլար գնել ստերլինով, որ աչքէ ինկած է: Իսկ եթէ ուզեն ոսկիով վճարել, գրեթէ անկարելի է: Անգլիոյ պարտքը աւելի քան երկու միլիառ ոսկի է, դրամագլուխով եւ տոկոսով: Իսկ Անգլիոյ դրամատան ոսկիի պահեստը՝ միայն 140 միլիոն ստերլին: Ուրկէ՞ գտնել երկու միլիառը, որ կը կազմէ աշխարհի ոսկիի պահեստին գրեթէ ամբողջ գումարը...

⁂ Իտալիոյ բաժնետիրական ընկերութեանց ընդհ. ժողովին մէջ, ուր ներկայ էր նաեւ Պ. Մուսոլինի, նախագահը ճառ մը խօսելով, շօշափեց պատերազմական պարտքերու խնդիրը: Դիտել տուաւ թէ Մ. Նահանգներու ժխտական դիրքը վնասակար է նոյն իսկ իրենց շահերուն: Ամերիկա տարին իբր մէկ քառորդ միլիառ տոլար պիտի գանձէ պարտքերէն, իսկ տնտեսական տագնապի հետեւանքով իր արտածման վնասները այդ գումարին տասն անգամը կը կազմեն: Յետոյ, Եւրոպան 5 — 6 միլիառ տոլար պարտք ունի Ամերիկայի, իսկ Ամերիկացիները իբր 70 միլիառ տոլար կորսնցուցած են սակարանի տագնապներու եւ 7 — 8 միլիառ՝ օտար թուղթերու անկման հետեւանքով:

⁂ Ֆրանսացի տնտեսագէտներ կը հաշուեն թէ Ամերիկա շատոնց գանձած է իր փոխ տուած գումարները: Այսպէս, Ամերիկա Ֆրանսայի փոխ տուած է 2,933,000,000 տոլար, իսկ 1917–21 Ֆրանսայի ծախած է 6,748,000,000 տոլարի ապրանք: Նկատի առնելով այն ատենուան հրապարակի գիները, Ամերիկայի շահը եղած է հարիւրին 50 կամ 3,374,000,000 տոլար: Միւս կողմէ, Ամերիկացիները հարիւրին 70 տուրք սահմանած էին յաւելուածական շահերու վրայ, ինչ որ արտադրած է 2,362,000,000 տոլարի գումար մը: Ուրեմն, Ամերիկեան գրեթէ ամբողջութեամբ ստացած է իր փոխ տուած դրամը...

«Խաղաղութեան դաշինք» Գերմանիոյ մէջ

Գերմանիոյ նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնուած է պատերազմական նախարար Զօր. Շլայխէրին: Նոր վարչապետին գլխաւոր պաշտօնը պիտի ըլլայ կազմել դահլիճ մը՝ ներքին խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար: Զօրավարը ազատական գաղափարներ ունի եւ պիտի ջանայ սիրաշահիլ ընկերվարականները: Հինտէնպուրկ ալ պատուիրած է ամէն գնով ապահովել ներքին զինադադարը:

Սպառազինութեանց նուազեցման խնդիրը

Վարչապետ Պ. Էրիօ անցեալ օր երկու ժամուան խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ զինաթափութեան ամերիկեան պատուիրակին հետ, զինաթափութեան հարցի մասին: Ամերիկեան պատուիրակին գլխաւոր նպատակն է ձեւ մը գտնել, սպառազինութեանց հաւասարութեան խնդիրը լուծելու համար: Իր կարծիքով, պէտք է ճանչնալ Գերմանիոյ պահանջած իրաւունքը, բայց անոր գործադրութիւնը յետաձգել ժամանակ մը, որպէսզի կարելի ըլլայ երաշխիքներ գտնել Ֆրանսայի պահանջած ապահովութեան համար: Եթէ Անգլիա, Ֆրանսա, Իտալիա եւ Ամերիկա համաձայնին հիմնական հարցերու մասին, Գերմանիան պիտի ստիպուի տեղի տալ: Կարելի է նաեւ ծովային համաձայնութիւն մը կնքել Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ:

Պատասխանելով օրագրողներու հարցումներուն, ամերիկեան պատուիրակը յայտարարեց թէ ինք ո՛ր եւ է իրաւասութիւն չունի պարտքերու մասին:

Անգլօ-պարսիկ ընկերութիւնը եւ Պարսկաստան

Պարսկական կառավարութիւնը խզեց իր պայմանագիրը, անգլօ-պարսիկ քարիւղի ընկերութեան հետ:

Երկար ատենէ ի վեր լարուած էին յարաբերութիւնները կառավարութեան եւ ընկերութեան միջեւ, այս վերջինին հասոյթը նուազած ըլլալով: Այս նուազման պատճառն էր գիներու անկումը եւ ռուսական քարիւղին մրցակցութիւնը: Անգլիական դահլիճը պիտի զբաղի այս հարցով, որովհետեւ Անգլօ-պարսիկ ընկերութեան հայթայթիչն է Լոնտոնի ծովային նախարարութեան եւ կառավարութիւնը՝ մեծագոյն բաժնետէրը:

Մանչուրիոյ խնդիրն ալ յետաձգուեցաւ

Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը երկար վիճաբանութիւններէ յետոյ, որոշեց արտակարգ ընդհ. ժողովին յղել Մանչուրիոյ խնդիրը, որուն առթիւ դէմ դիմաց ելած են Ճափոն եւ Չինաստան: Ճափոնի պատուիրակը բողոքեց այս որոշման դէմ, աւելցնելով թէ իր կառավարութիւնը ձեռնպահ պիտի մնայ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐՆԵՐԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Պէյրութի «Լ՚Օրիան» թերթը կը գրէ.—

Տասը պրոլետարներ, որոնց մէկ քանին՝ կալուածատէր, վաղը պիտի ելլեն Լիբանանեան Արդարութեան ատեանին, զարգացնելու համար, ըստ ամբաստանութեան, տիեզերական յեղափոխութեան վարդապետութիւնը:

Այդ նոյն աւանդութիւնը չփոխելու համար, դատաւորները հրնուանք պիտի կատարեն քաղքենի հալածանքներու բաշխումը, — երեք ամիս, վեց ամիս, տարի մը բանտարկութիւն: Անկէ յետոյ ամէն ինչ ըսուած պիտի ըլլայ: Միայն պրոլետարական արդարութիւնն է որ հրացանազարկ ընել գիտէ կասկածելիները ու գողերը:

Արդարեւ, մենք հող չենք հասնար տակաւին...

Այժմ Լիբանանի մէջ կան 300 հաւաքուած համայնավարներ, որոնք 300 պայքարողներ են եւ ամբողջական վարներ:

Որքան ատեն որ իրենց գործունէութիւնը կը սահմանափակուէր ընկերային բարեկարգումներու գործին վրայ, իշխանութիւնը կրնար չմտահոգուիլ: Մեծ բան չէր վնասեր: Բայց ահա ան կը յորդի քաղաքական գետնին վրայ ու կ՚ըլլայ նոյն իսկ աւելի ծանր ու լուրջ:

— «Անկցի՛ դաշնագիրը: Անկցի՛ աշխարհիկալութիւնը»:

Ոստիկանութեան կողմէ բռնուած բոլոր յայտարարութիւնները, թռուցիկները ու ազդագիրները լեցուն են նման մարտական աղաղակներով: Սուրիա – Լիբանանեան բանուորական եւ գիւղացիական պահանջները չեն որ կը մտահոգեն այսօր մեր Մոսկուայի կուսակիցները: Անոնց քարոզչութիւնը կը ձգտի բացարձակապէս գայթակղեցնել բոլոր ատելութիւնները ու օտարատեցութիւնը, որոնք կրնան զարգանալ ազգային եւ կրօնական հողին վրայ:

Ասիկա գործադրութիւնն է Լէնինի հռչակաւոր ծրագրին, այսինքն դաշնակցութիւն ասիական ազգայնականութեան հետ: Դաշնագրի բանակցութեան բացառաբար տագնապալի այս պահուն, անոր մէջ կայ իրական եւ անմիջական վտանգ մը որ աւելի եւս շեշտուելու պէտք չունի:

Դատական պատիժները որ եւ է արդիւնք չեն կրնար ունենալ: Վարչական եւ քաղաքական միջոցներ անհրաժեշտ են: Մենք արդէն առաջարկեցինք Եգիպտոսի օրինակը. — Պէտք է հպատակութենէ զրկել բոլոր համայնավարները եւ արտաքսել անմիջապէս եւ վերջնականօրէն: Եթէ որ եւ է գործնական դժուարութեան հանդիպի նման միջոցներու գործադրութիւնը, մէկ միջոց միայն կը մնայ, առանձնացնել այս քարոզիչները, զանոնք դնել վնասելու անկարելիութեան մէջ, *այսինքն զիրենք որոշ տեղ մը բնակեցնել:*

Ասիկա անպատճառ պիտի ըլլայ: Բայց լաւագոյն է որ ըլլայ *ատենին»:*

Պ. ԿԻՐՍԻ ՄԱՀԸ

Փարիզի մէջ մեռաւ Պ. տը Կիրս, Պոլսոյ ցարական դեսպանը: Վարած է դիւանագիտական զանազան պաշտօններ եւ յետոյ փոխադրուած Պոլիս, ուր պաշտօնի վրայ էր 1914ին: Իր գլխաւոր ջանքն եղաւ Թուրքիան բաժնել Գերմանիայէն, որպէս զի չմասնակցի պատերազմին: Յարական իշխանութեան անկումէն յետոյ փոխադրուեցաւ Փարիզ, ուր կը զբաղէր մասնաւորապէս տարագիրներու վիճակով:

75 տարեկան էր եւ սերած շուէտական ընտանիքէ մը: Դիւանագիտական ասպարէզը մտնելէ առաջ, մասնակցած է ռուսեւթուրք պատերազմին (1877), իբրեւ կամաւոր: Գործօն մասնակցութիւն ունեցած է նաեւ հայկական հարցին մէջ, մասնաւորապէս բարենորոգումներու ծրագրին բանակցութեանց ատեն, որ յանգեցան երկու մարզպաններու անուանման, յետոյ պատերազմի արհեստաբութեանց մէջ թաղուելու համար:

ԱՆՀԵՏԱՑՈՂ ԴԷՄՔԵՐ

ԼԵՕ

1.— ԿԵԱՆՔԸ

Հեռագիրը հաղորդեց Լէօի մահը։

Հայ հորիզոնից հեռացաւ մի յայտնի դէմք, որ կէս դարից աւելի ուշագրաւ դեր է կատարել իր գրչով։ Նրա կեանքի վերջին տարիները շատ փայլուն չէին, ամբողջ կեանքն էլ սայթաքումներից զերծ չէր, բայց — լաւին՝ լաւ, վատին՝ վատ — այդ պարագան արդելք չպիտի լինի անաչառ եւ առարկայական գնահատութեան ենթարկելու նրա գործը։

Ո՞վ էր Լէօն։

Իսկական անունը Առաքել Բաբախեան էր։ Ծնած պէտք է լինի 1859 կամ 60 թուականներին՝ Շուշում։ Ասել է՝ մեռաւ 72—73 տարեկան։ Նախնական կրթութիւնը ստացել էր իր ծննդավայրի քաղաքային դպրոցում։

Դեռ դպրոցական աշակերտ էր, երբ 1877ին սկսաւ հայ – թրքական պատերազմը, որ խռովեց ու հիմքից ցնցեց հայ կեանքը։ Ծխական յետամնացութեան փոշում թաւալող Շուշին էլ շարժուեց, վարակուեց մտաւոր – հանրային տենդով։ Հայկական հարցը, Տաճկահայաստանի ազատութեան գաղափարը գրաւել էր ամէնքի մտքերը։ Ընդհանուր եռուզեռից անմասն չմնաց եւ պատանի Առաքելը, որ 1870 թ. աւարտելով քաղաքային դպրոցը՝ ծառայութեան մտաւ Հայոց հոգեւոր տեսչութեան տպարանը։ Նա մասնակցում էր երիտասարդական խմբակներին, աշխատում իր ինքնազարգացման վրա, յատկապէս կարդում էր հայ մատենագիրները, հետեւում հայ մամուլին։ Միաժամանակ եռանդով թղթակցում էր «Մշակ» լրագրին՝ ջերմ քաջալերանքի արժանանալով Գր. Արծրունու կողմից։

Առաքելի, ինչպէս եւ ժամանակակից սերնդի վրա անվանելի տպաւորութիւն էին թողել Րաֆֆիի վէպերը, յատկապէս «Խենթ»ը, որի առանձին հրատարակութիւնը «Մշակ»ից կատարեց Շուշում։ Գիրքը սրբագրեց Առաքելը եւ, ինչպէս ինքն է վկայում, բազմաթիւ անգամներ կարդաց յափշտակութեամբ. «քանի – քանի անգամներ կարդացի, վեց թէ եօթն անգամ, եւ դարձեալ չէի կշտանում»...

1882ին, Առաքելը թողեց տպարանը եւ պաշտօն ստացաւ Շուշու հեռագրատան մէջ, ուր մնաց 11 տարի։ Ծառայութիւնը նրանից շատ ժամանակ չէր խլում, եւ նա շարունակում էր անյագ կարդալ ու սովորել։ «Մշակ»ի աշխատակցութիւնից զատ՝ նա զբաղւում էր մասնաւորապէս պատմական հարցերով, եւ 1886ին գրեց իր առաջին պատմա–քննադատական ուսումնասիրութիւնը —«Վէ՞պ թէ պատմութիւն»— որ 1887ին լոյս տեսաւ առանձին գրքով, Շուշում, Լէօ անունով։ Այդտեղ խօսւում էր Մակար վարդ. Բարխուդարեանի հրատարակած՝ Ապրէս Բէկնազարեանի «Գաղտնիք Ղարաբաղի» գրքի մասին։ Լէօի այդ գրուածքից երեւում է, թէ նա արդէն քաջ ծանօթ էր հայ պատմական գրականութեան ու մամուլին, ինչպէս նաեւ Ղարաբաղի անցեալին, որ կազմում էր Բէկնազարեանի գրքի նիւթը։

Այնուհետեւ, 90ական թուականների սկզբին, Լէօին մենք տեսնում ենք Հ. Յ. Դ. Շուշու կոմիտէի մէջ, իսկ 1892 թ. դեկտեմբերին՝ պատգամաւոր Գր. Արծրունու յուղարկաւորութեան՝ Շուշու Բարեգործական ընկերութեան կողմից։ Թիֆլիսում նա մօտից ծանօթանում է Հ. Յ. Դաշնակցութեան ղեկավարներին, որոնցից առանձնապէս հմայւում են նրան Քրիստափորն ու Զաւարեանը. «Առաջին իսկ վայրկեանին հմայուած էի նրանց անուշ վարուեցողութեամբ եւ մտերմական սրտաբացութեամբ», գրում է նա շատ տարիներ յետոյ։

Լէօի ասելով՝ Քրիստափորն ու Սիմոնը յանձնարարում են իրեն, վերադարձին, բարեկարգել Շուշու կոմիտէն, որ «ամենաթոյլերից մէկն էր»։ Այդպէս էլ անում է. վերակազմում է Հ. Յ. Դ. Շուշու կազմակերպութիւնը որ ընդգրկում էր «ինտելիգենցիայի մի շատ սահմանափակ շրջան, բաղկացած Հայոց դպրոցների ուսուցիչներից, բժիշկներից եւ փաստաբաններից»։

1893 թ. գարնան, Լէօն տեղափոխւում է Բագու, տպարանի կառավարչի պաշտօնով։ Այստեղ էլ, իր խօսքով, մտնում է Հ. Յ. Դ. կազմակերպութեան շարքերը։

Բագուի մթնոլորտը Լէօին չի գոհացնում։ 1895 թ. նոյեմբերին նա ընդունում է «Մշակ»ի խմբագրութեան հրաւէրը եւ փոխադրւում Թիֆլիս։ խմբագրական քարտուղարի եւ մշտական աշխատակցի պաշտօնով։ Թիֆլիսում, պատմում է ինքը, «ես մտայ այն ժամանակուայ գործող երիտասարդութեան շրջանները, ծանօթացայ քաղաքային եւ յեղափոխական տրամադրութիւններին»։ «Մշակ»ի խմբագրատան մէջ Լէօն մնաց մինչեւ 1906 թ. ամառը։ Իր կեանքի ամենաբեղուն, ամէնէն փայլուն շրջանն էր այս, յաջողութեան ու փառքի գագաթնակէտը։ Այս տարիների ընթացքում լոյս տեսան նրա գլխաւոր աշխատութիւնները — երկհատոր «Հայկական տպագրութիւնը», երեք հատոր «Գրիգոր Արծրունի»ն (1902 – 3ին), երկու հատոր «Ստեփաննոս Նազարեանց»ը (1902ին), «Յովսէփ կաթ. Արղութեան»ը (1902ին), «Պատմութիւն Ռուսահայոց գրականութեան»ը, «Մելիքի Աղջիկ»ը, եւայլն։

1906 թ. Լէօն հրաւիրեց Գէորգեան Ճեմարան՝ լսարանների Հայոց նոր պատմութեան ու նոր գրականութեան դասատուի պաշտօնով եւ մասնակցեց Էջմիածնի Ազգ. Կենտրոնական ժողովին։ Ճեմարանում դասատուութիւնից աւելի զբաղեց գրական – պատմական պրպտումներով եւ աչքի անցուց հաւաքեց կաթուղիկոսական դիւաններից եւ Էջմիածնի հարուստ մատենադարանից։

1907ին, ուժ ամիս Ճեմարանում պաշտօնավարելուց յետոյ, աշակերտների մէջ «ազատ գաղափարներ տարածելու ամբաստանութեամբ կառավարական հրամանով հեռացուեց Էջմիածնից ու դարձեալ հաստատուեց Թիֆլիսում, ուր նորից նուիրուեց լրագրութեան՝ այս անգամ գրելով գլխաւորապէս դաշնակցական թերթերում։

1908 թ. մայիսին, Դաշնակցական մտաւորականութեան նախաձեռնութեամբ տօնուեց Լէօի գրական գործունէութեան 25ամեայ յոբելեանը։ Հայ հասարակութիւնը ջերմապէս վարձատրեց նրան՝ նուիրելով արժէքաւոր մի տուն Թիֆլիսի լաւագոյն թաղերից մէկում եւ դրամական միջոցներ։ Ստացած դրամը հնարաւորութիւն ուեց նրան մեկնելու արտասահման՝ բժշկուելու համար ստամոքսի ծանր հիւանդութիւնից։

Օտարեան սահմանադրութեան մեղրամիսն էր. հայկական շրջաններում ամէն կողմ բարձր տրամադրութիւն էր տիրում։ Լէօն այցելեց Վիէննա, Վենետիկ, Փարիզ, Ժընեւ։ Ամէն տեղ նրան ընդունեցին գրկաբաց։ Յայտնի վիրաբոյժ Թուլի ձեռքով գործողութեան ենթարկելուց եւ մի աժամանակ արտասահմանում ապրելուց յետոյ, վերադարձաւ Կովկաս ուր սկսել էին հակադաշնակցական հալածանքները ռուս կառավարութեան կողմից։ Այլեւս դաշնակցական լինելը վտանգաւոր էր, եւ Լէօն, որ 1909ին կոչեց «Հորիզոն» թերթի խմբագրութեան, կամաց – կամաց սկսեց «անկախ» եւ «քննադատական» դիրք բռնել՝ աւելի եւ աւելի շեշտելով, թէ ինքը անկուսակցական մարդ է, նոյնիսկ երեւելով Դաշնակցութեան դէմ։

«Հորիզոն»ը Դաշնակցական թերթ էր, թէեւ անկուսակցական անուան տակ։ Բնականաբար նման դիրքով կարելի չէր մնալ խմբագրի պաշտօնում, եւ Լէօն ճամբու դրուեց։ Այնուհետեւ նա զբաղեց պատմական աշխատանքներով եւ Երեւանի Թեմական Դպրանոցի հոգաբարձութեան հրաւէրով գրեց Դպրանոցի պատմութիւնը, որ մամուլին յանձնուեց 1914ին։ Պատերազմի շրջանում մասնակցեց Ազգային Բիւրոյի աշխատանքներին, որի յանձնարարութեամբ եւ նիւթական միջոցներով 1915ին հրատարակեց «Հայկական Հարցի Վաւերագրերը» հատոր։ Նոյն ժամանակները կամ քիչ յետոյ, լոյս ընծայեցին «Հայոց Պատմութիւն» ընդարձակ աշխատութեան առաջին հատորը։ Գործակցեց նաեւ, 1918ին, Ազգային Խորհրդին, որի կողմից, իբրեւ խորհրդական, մասնակցեց Տրապիզոնի խաղաղութեան բանակցութիւններին՝ Անդրկովկասեան կառավարութեան եւ Թուրքիայի միջեւ։

Հայաստանի անկախութեան օրերին Լէօն մնաց Թիֆլիսում եւ շատ եռանդուն դեր կատարեց Ղարաբաղի Հայրենակցական Միութեան գործերում՝ պաշտպանելով իր դաւառակիցների շահերը եւ աշխատելով գլուխ բերել Ղարաբաղի կցումը Հայաստանին։ Այս ժամանակները գրեց նաեւ «Հայ – Վրացական Սահմանավէճը» գրքոյկը, որի մէջ պաշտպանում էր Հայաստանի իրաւունքը Լոռիի վրայ։ Մէկ – երկու անգամ, 1920ին, եկաւ Երեւանում, ուր դասախօսութիւն կարդաց եւ արժանացաւ Հայաստանի մտաւորականութեան մեծարանքին։

1920ին Լէօն պաշտօնապէս միացաւ Հայ Ժողովրդական կուսակցութեան եւ նշանակուեց այդ կուսակցութեան պաշտօնաթերթ «Մշակ»ի խմբագիր։ Ինքը հետեւեալ գունագեղ ձեւով է ներկայացնում այդ դէպքը.

— «1920 թ. սկզբում նիւթական դրութիւնս յուսահատեցնելու չափ վատացաւ... Տեսայ, որ առանց որ եւ է կուսակցութեան անդամ լինելու չի կարելի, ինչպէս ասում են, երթ ցոյց տալ որ եւ է տեղ։ Այդ միջոցին Հայ Ժողովրդական կուսակցութիւնը ձեռք էր բերել հինաւուրց «Մշակ» լրագիրը։ Ես դարձայ Ժողովրդական կուսակցութեան անդամ եւ դրա հետ միասին ստացայ «Մշակ» լրագրի խմբագրի պաշտօնը» (*)։

Այսքանով սակայն չվերջացաւ Լէօի գաղափարական բնաշրջումը։ 1921 թ. փետրուարին բոլշեւիկները գրաւեցին Թիֆլիսը, եւ ամբողջ Կովկասը անցաւ խորհրդային տիրապետութեան տակ։ Լէօն շտապեց թեքուել նրանց կողմը եւ 1924ին, Ալ. Մարտունու ապսպրանքով, շարադրեց իր նշանաւոր «Անցեալից»ը։ Իր այս վերջին գրուածքով նա ո՛չ միայն ծայրայեղօրէն աչառու, կողմնակալ եւ կրքոտ գնահատութիւնն էր տալիս Հայոց կեանքին վերջին յիսնամեակի պատմութեան, այլ եւ սեւ խաչ էր քաշում իր ամբողջ անցեալի վրայ։ Մի զարհուրելի մարդկային վաւերագիր, որի նմանը դժուար է ցոյց տալ մեր գրականութեան մէջ։

Մեռաւ Լէօն Թիֆլիսում, այս տարուայ նոյ. 14ին, երբ իր նոր պատրանքներից շատերն արդէն օդն էին ցնդել։ Ցամաքե՞ց մնալ իր մոլորութեան վրայ, թէ՞ վերջին շունչը փչելուց առաջ գիտակցեց գործած սխալի ահաւորութիւնը։ Զիջե՞ց արդեօք իր ձեռագիրների մէջ մի «Ներկայից»՝ խաչ քաշելու համար «Անցեալից»ի վրայ, թէ մի ուրիշ «Անցեալից»ով է՛լ աւելի աղաւաղեց իր անունը։

Ո՞վ կարող է ասել — մարդկային հոգին մութ է եւ անըմբռնելի։

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

(*) Այս, ինչպէս եւ վերի մէջբերումները առնուած են Լէօի «Անցեալից» հատորից, հրատ. «Խորհրդ. Կովկասի», Թիֆլիս, 1925։

ԹԱՏՐՈՆ

CHRISTINE

(COMÉDIE FRANÇAISE)

Մասնաւորապէս հետաքրքիր հրաւիրեալներու բազմութիւնը այս անգամ զգալի անհամբերութեամբ մը սպասեց վարագոյրին բացուելուն։

Կրկնակ պատճառներ կային այդ հետաքրքրութիւնը բացատրող։ Պ. Փօլ Ժէռալտիի մէկ նոր գործին արթնցուցած հետաքրքրութիւնը, եւ Comédieի բեմին վրայ առաջին խաղարկութիւնը՝ արդէն Պուլվառներուն վրայ համբաւանօթ արուեստագէտ Վ. Ֆրանսէնի, որ այլ եւս մաս կը կազմէ Փարիզի առաջին բեմին գլխաւոր եւ պատկառազդու աժերուն։

Ժէռալտիի ընտրած նիւթը նորութիւն մը չէր։ Մարդկութեան չափ հին է ան։ Սէրը՝ իր բոլոր հետեւանքներով։

Նիւթին մերձեցումին եւ հոգեբանական կառուցումին մէջն է որ հեղինակ մը կը ջանայ գտնել — որքան կարելի է — նոր բան, նոր կացութիւն։

Եւ երբեմն այդ ձգտումը անզգալաբար կը տանի անբաւականութեան, նկարագիրներու բռնազբօսիկ բարդութիւններու ստեղծագործումին...

Ժէռալտիի ստեղծած Jacquesը այդօրինակ տիպար մը կը ներկայանայ — գոնէ առաջին երկու արարուածին։

Ժաք յայտնի հեղինակ մըն է։ Իր միջերկրականեան ամառանոցին արեւոտ պատշգամին վրայ ան ընկճուած պահ մը կ՚ապրի իր մտերիմ մէկ բարեկամին հետ, յարաբերութիւններու խզումի կարճ տեսարանէ մը յետոյ։

Լքումի պահ մը. պարապութեան մը անձկութիւնը։

Եւ կը յայտնուի կինը — Քրիսթին։ Գեղեցիկ, նուրբ. հեղինակին անունէն հմայուած, ան ուզած է մօտէն ճանչնալ զայն։ Կանացի հետաքրքրութիւն, անծանօթ երազներու հետապնդումի անդիմադրելի մղում։ Եւ ահա դէմ դիմաց Ժաքի մը, որուն ալեկոծ հոգիին վրայ կը բանայ իր աչքերուն ջինջ ու հանդարտեցնող կապոյտը։

Ու Ժաք կը նետուի այդ փրկարար գօտիին վրայ։ Իր բանաստեղծի հոգին կը փրցնէ երփներանգ բառերու, նախադասութիւններու փունջեր, զանոնք նետելու համար Քրիսթինի ոտքերուն տակ, որ ընկրկումի եւ ցանկութեան մաքառումներէ յետոյ տեղի կուտայ...

Երկրորդ արարուածին անոնք միասին կ՚ապրին, բայց իրենց սիրոյ ուժգնութիւնն իսկ զիրենք կը տանի շարք մը թիւրիմացութիւններու, տառապանքներու յարաճուն տուայտանքին։

Կ՚որոշեն՝ պահ մը բաժնուիլ. կեանքը այդ ձեւով կարելի չէ։ Բայց ո՛չ. կը սիրեն իրար. պէտք է լուծում մը գտնել։ Կը կարծեն գտնել այդ լուծումը իրենց ապօրինի կենակցութիւնը օրինականացնելով։

Եւ երրորդ արարուածին Ժաք եւ Քրիսթին արդէն ամուսնացած են վեց տարիէ ի վեր։ Ըստ երեւոյթին երջանիկ են ընտանեկան յարկին տակ։ Գոնէ Ժաք, այդպէս կ՚երեւակայէ։ Բայց Քրիսթին՝ որ կը պատրաստուէր ժամադրութեան մը երթալու՝ յանկարծ խղճահար կը մնայ, ջղայնոտ, յուզուած։

Ժաք՝ հոգեբան, կը հարցափորձէ, հայրաբար, մտերմաբար, եւ հատիկ հատիկ կը խոստովանեցնէ վերջապէս իր կինը։

Քրիսթին սիրահար մը ունի. անարժան մէկը. մտերիմ մը սակայն։

Ժաք հիասթափուած է։ Իր շուրջը ամէն բան կը փլի յանկարծ։ Առանց քէնի եւ զայրոյթի կ՚առաջարկէ Քրիսթինին հեռանալ։ Եւ սակայն կինը չէ դադրած զինքը սիրելէ...

Ժաք — չորրորդ արարուածին — կ՚ապրի միայնակ եւ կ՚աշխատի նոր թափով։ Իր գրական գործերը նոր դափնիներ կը բերեն իրեն՝ որոնք սակայն զինքը անտարբեր կը թողուն։

Կեանքին մէջ պարապ մը կայ, եւ հոգին թափուր է։

Իր մէկ թատերախաղը յաղթանակած է երէկ։ Շնորհաւորական հեռագիրները կը տեղան։

Ոչ մէկ տող սակայն Քրիսթինէն։

Որքա՜ն պիտի ուզէր հանդիպիլ։

Վերջալոյս է։ Ցօղնաբեկ է եւ մթանկոտ։ Հատոր մը կ՚ընտրէ եւ կը թաղուի պատուհանին առջեւ գտնըւող թիկնաթոռի մը մէջ։ Սպասուհին կը մտնէ՝ առաջարկելով լուսաւորել. կը մերժէ։ Բաւական լոյս է դեռ։

Ու կը կարդայ...

... Ցանկարծ սրահին դուռը կը բացուի անշշուկ։ Քրիսթին կը յայտնուի սեմին վրայ. կը մօտենայ դանդաղօրէն...

Ժաք ոտքի է— ապշահար, սրտատրոփ, երջանի՜կ։

Ու Քրիսթին կը խօսի անցեալէն. կը վերյիշէ առաջին հանդիպումը, երջանկութեան տարիները, իր բաժանումին առթիւ կրած հոգեկան տառապանքները... Ան կ՚ըսէ այն բոլոր խօսքերը՝ զորս Ժաք կը սպասէր լսել ամէն օր՝ իրենց չորս տարուան բաժանումի ընթացքին։

Ժաք թեւերը կը բանայ լայնօրէն, կ՚ուզէ կուրծքին սեղմել իր մտածումներուն միշտ գեղեցիկ քրմուհին...

Գրասեղանին վրայէն բան մը կը տապալի աղմուկով...

Սպասուհին կը յայտնուի մութ սրահին խորը։ Կը լուսաւորէ...

Ժաք արթնցած, ապշած կը նայի չորս կողմը։

Երազած էր։

Ժէռալտիի ներկայ գործը ունի տկար եւ ուժեղ կողմեր՝ երկուքն ալ յատկանշական նկարագրով։

Ժաքի տիպարը — մինչեւ երկրորդ արարուածին վերջը — կը մնայ տկար, ուժեղ՝ կոպտութեան սահման, եւ քմածին։

Իր անթած հմայքին գիտակից, ան՝ առաջին արարին՝ հազիւ ծանօթացած երիտասարդ կնոջ՝ կը հրաւիրէ մօտենալ իրեն եւ զինքը համբուրել։ Եւ երբ ան կը վարանի, կը բացագանչէ տիրաբար.

— Arrive!

Թեւերը բացած։

Սրահը զարմանքի շշուկով մը ընդունեց այդ անսպասելի բացագանչութիւնը... Et il y avait de quoi:

Պիտի նկատեմ որ Ֆրանսէն մինչեւ այդ արարին վերջը մնաց անզօր՝ հաւասարակ իր ըրած ճիգերուն, եւ չկրցաւ ինքն իրեն տարաղի մը մէջ՝ որուն ձեւը ապաշաճ էր տրամաբանական դիրքերուն մէջ։

Երրորդին եւ չորրորդին ան գերազանցօրէն տպաւորիչ եւ տիրական էր, ո՛չ թէ նախադասութիւններու շնորհիւ այլ հոգեկան խորունկ ապրումներու վրդովեցնող արտայայտութիւններով։

Տիկին Մառի Մառէ սկիզբէն մինչեւ վերջը եղաւ գերազանցօրէն արուեստագէտ, խաղարկութեամբ մը, որուն խիտաքանչիւր երանգները նուրբ զգայնականութեան մը պրիսմակէն անցած ակնախտիղ կերպով գունաւորեցին Քրիսթինի բարդ անհատականութիւնը։

Կարելի է ըսել՝ որ Մառէ եւ Ֆրանսէն վերջին երկու արարուածներուն փրկեցին Ժէռալտիի գործը, որուն սկզբնաւորութիւնը հրաւիրեալներուն ոգեւորութիւնը բռնկցնելու ուժը չունեցաւ։

Հր. ԱԼԵԱՆԱՔ

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՊԱՀԱՆՋԸ ԵՒ ՄԵՐ ՎԵՐԱԲԵՐՈՒՄԸ

Մինչ կը շարունակուի ծրագրուած ներգաղթը դէպի Խորհրդային Հայաստան, մեր մամուլը արձագանգ կ՚ըլլայ առաջին կարաւանով ներգաղթողներու, փախստական խումբերու տխուր պատմութիւններուն։

Եւ վէճը այս վերջին կացութեան մասին կ՚ընդարձակուի սահմանաբար, ո՛չ միայն ուրիշ թերթերու, այլ եւ մեր կուսակցական մամուլին մէջ։

Ընդհանրապէս սկզբունքի ներդաշնակութիւն երեւան բերելով հանդերձ ներգաղթի հիմնական խնդրին շուրջ, կարծիքները կը տարբերին փախստականներու հանդէպ ցոյց տրուած վերաբերմունքին մէջ։

Ուրիշ խօսքով, բազմաթիւ Դաշնակցականներ կան, որոնք նպատակայարմար եւ օգտակար չեն գտներ արձագանգ ըլլալ այս բոլոր պատմութիւններուն եւ նոյնիսկ ընդվզեցուցիչ մանրամասնութիւններուն, որոնք մեր մամուլին կը հաղորդուին փախստականներու կամ փախստական խումբերու կողմէ։ Անոնք ընդունելով ներգաղթը իբրեւ քաղաքական գործ, ունին առանձին գնահատութիւն փախուստի դէպքերու մասին, որոնք մասնակի պարագաներ են միայն, բուն հիմնական խնդրին համեմատութեամբ։ Հետեւաբար ներգաղթի գործողութեան ընթացքին, ինչ որ ալ ըլլայ պէտք է անտեսել փախստականները՝ նոր խնդրի մը գոյութիւնը, չմոռնալու համար ընդհանուր գործին։

Ասոր հակառակը, կան նաեւ շատերը, որ կ՚ուզեն անշատել փախստականները պարագան, իբրեւ իրական կեանքի դառն ճշմարտութիւն, որու վրայ եւ՛ մեղք եւ՛ յանցանք կը նկատեն լուռ անցնիլ։

Անձնապէս առաջին ուղղութեան կողմնակից ըլլալով, աւելորդ եւ անպատեհ չեմ գտներ քիչ մը հանգամանօրէն մօտենալ այս իրապէս ցաւոտ եւ կենսական խնդրին։ Պարզելով նախ ներգաղթի մասին մեր ընդհանուր վերաբերումը եւ անոր հիմնական պատճառները։

ՆԵՐԳԱՂԹԸ ԻԲՐԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՋ

Հայաստանի բռնի խորհրդայնացումը Կարմիր բանակի կողմէ, քէմալական շարժման ռազմական ու քաղաքական յաջողութիւնները Իզմիրէն-Լօզան, արեւմտահայութեան զանգուածային գաղթն ու տեղահանութիւնը երկրէ երկիր, 1921-26 հինգամեակին շրջեցին հայ քաղաքական գործունէութեան ծրագիրը։

Մինչ այդ սեփական հայրենիքի մէջ տուն տեղ ըլլալու, հայրենիքը ընդարձակելու եւ զօրացնելու, ցիր ու ցան հայութիւնը ամփոփելու գեղեցիկ եւ արդար առաջադրութեանց տեղ, հայ քաղաքական կազմակերպութիւնները ստիպուած էին տեղի տալ քաղաքական աննպաստ դասաւորումներուն, եւ անկէ մեզի պարտադրուած պահանջներու առջեւ։

Ժամանակի մը համար Հայը ստիպուած էր սանձել Հայաստանի անկախութիւնով իր մէջ յառաջ եկած արդար ձգտումներն ու պահանջները, եւ ատոր փոխարէն լարուած ուժերով լծուիլ նոր փոթորիկներէն յառաջ եկած աւերները սահմանափակելու։

Հայաստանը խորհրդայնացած, ամփոփուած ինքն իր մէջ իր 1 միլիոն բնակչութեամբ — կտրեր էր իր կապը արեւմտեան քաղաքական աշխարհին, ինչպէս նաեւ Հայաստանէն դուրս գտնուող հայութեան հետ։ Գաղթահայութիւնը ցիրուցան եւ թափառական լքուած ու մոռցուած, պէտք ունէր աննախընթաց ճիգի, փրկելու համար իր գոյութիւնը։

Այդ ատեն ինչպէս եւ հիմա որոշ էր այն բացարձակ ճշմարտութիւնը թէ, Հայութեան սպառնացող վտանգը իր սաստկութեամբ պիտի իյնար գաղթահայութեան գլխին։ Անվիճելի էր եւ է նոյնպէս, որ ակնարկուած այս վտանգը չէր կրնար սահմանափակուիլ, ցորչափ Հայաստանը կը մնար անտարբեր գաղթահայութեան հանդէպ։

Ուրիշ խօսքով, աչէտի ծանօթ էր, Հայաստանէն դուրս ապրող գաղթահայութեան փրկութեան ամենագլխաւոր ազդակը կրնար ըլլալ միայն ու միայն Հայաստանը, անկախ իր նոր վարչաձեւէն։

Բայց ի՞նչպէս եւ ի՞նչ եղանակով, երբ ինչպէս ըսինք, Հայաստանը կը մնար հեռու գաղթահայութեան պահանջներէն, եւ առ հասարակ կամովին թէ հարկադրաբար կը դադրէր գործօն ըլլալէ հայկական դատի իր լայն կամ սահմանափակ շրջագծին մէջ։

×

Լօզանի աղէտաւոր համաձայնութիւնը միջազգային քաղաքական շրջանակէն դուրս էր նետած hայկական hարցը։ Այս դառն եւ անարդար կարգադրութեան մէջ, իր անխուսափելի դերը կատարեց Հայաստանի խորհրդայնացումը, եւ Խորհրդային Միութեան անդամակցութիւնը։ Բոլոր յուսադրիչ խոստումներէն, երազներէն, յոյսերէն՝ հայութեան կը մնար փոքրիկ երկիր մը ռուսական վերիարփ կայսրութեան մականին տակ, եւ գաղթականական հարց մը, Հայաստանէն դուրս — բոլոր գաղութներու մէջ։

Հայ քաղաքական եւ հանրային կազմակերպութիւնները իրենց բոլոր միտահոգութիւններու եւ ձեռնարկներու մէջ յատակօրէն յայտնաբերեցին երկու հիմնական ձգտում։

ա) Գտնել եւ ապահովել ժամանակաւոր կայաններ թափառական հայ զանգուածներու համար պահելով ու ապահովելով զանոնք իբրեւ քաղաքացիներ Հայաստանին։

բ) Օգնել եւ նպաստել Հայաստանի շինարարական ձեռնարկներուն, դիւրացնելու համար կեանքը հոն ամփոփուած մէկ միլիոն հայութեան հետ նաեւ գաղութները նետուած արեւմտահայութեան։

Ի՞նչ իրական աշխատանքներ և ձեռնարկներ կատարուած են այս երկու ուղղութիւններով — տարբեր խնդիրներ են։ Այսքանը սակայն պէտք է ընդգծել հոս, հաստատելու համար այն փաստը թէ հակառակ անցնող երկար տարիներուն, հայ մտածող միտքը տեւականօրէն մնաց հաւատարիմ վերոյիշեալ երկու հիմնական կարիքներուն։

Տարուէ տարի, գաղթահայութիւնը ազատագրեց ինքզինքը քաղաքական եբրայներէն։ Ան գործնապէս եւ իրապէս սկսաւ ճանչնալ քաղաքական մեքենայութիւններն ու անոնց դերակատարները, բարեբախտ շրջադարձով մը սկսաւ ստիճանաբար գնահատել իրականութիւնը։ Եւ իբրեւ իրական արտայայտութիւն այս յեղաշրջումին, գաղթահայութիւնը ընդունեց Հայաստանը իբրեւ իր հայրենիքը, անգամ իր արդի վարչաձեւին եւ սահմանափակ վիճակին մէջ։ Ան ըմբռնեց աւելի քան յստակօրէն, որ ինչ ալ ըլլայ, հոն է՝ Հայաստանի մէջ, որ Հայը կրնայ ամփոփել եւ դարձեալ հոն է որ լուծում պիտի ստանայ մոռցուած եւ կախակայուած հայկական հարցը։

Համայնավար իշխանութեան «արժանիքներն» ու յուռի շարժումները չէին որ դեր պիտի կատարէին այս տրամադրութիւններու վրայ։ Եւ ճիշդ ատոր համար ալ գաղթահայութիւնը կրցաւ հաշտուիլ Հայաստանի գաղափարին հետ, իր մեծամասնութեան մէջ գաղափարապէս խորթ ըլլալով հանդերձ Հայաստանի իշխող կուսակցութեան քաղաքական եւ ընկերային ծրագրերուն։

Ինչ ալ ներկայացնելու ըլլայ գաղթահայ իրականութիւնը քաղաքական տեսակէտէն, անցնող տարիներու ընթացքին, լուսաւոր գիծեր են մեր ակնարկած երկու հիմնական ձգտումները, որոնք երեւան կուգան ամէն մէկ առիթով։

Մենք այս ձգտումներու իրական ձեւակերպումը կը տեսնենք յստակօրէն մեր կուսակցութեան վերջի երկու ընդհանուր գերագոյն ժողովներու որոշումներու մէջ։

1925ին տասներորդ եւ 1929ին տասնմէկերորդ ընդհանուր ժողովներուն, Դաշնակցութիւնը քննելով քաղաքական բոլոր հնարաւորութիւններն ու պատեհութիւնները առանձին կարեւորութեամբ բանաձեւեց ներգաղթի եւ Հայաստանի օգնութեան խնդիրները։ Այս երկու որոշումները իրենց

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐՆԵՐՆ ՈՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

—)(•)(—

Վիէն, 26 նոյ. (Յառաջ). — «Յառաջ»ի «Ձայներ Գաւառէն» բաժինը կարելի է համարել ֆրանսահայ կեանքի հայելին, եր բոլոր կողմերով։ Անոր շնորհիւ կարելի է օրը օրին ծանօթանալ բոլոր քաղաքներու ու գիւղերու մէջ գտնուած ցանուցիր հայութեան կեանքին եւ գործերուն, ազգային եւ կուսակցական կեանքին, կրթական, առեւտրական կացութեան։ Հոգ չէ թէ մարդ երբեք բնակած կամ գտնուած չըլլայ այդ վայրերուն մէջ։

Վիէնի հայ գաղութը, որ սկսած է հաստատուիլ 1922ին, ստուարացած է մասնաւորապէս 1923—24էն վերջ։ Այսօր մեր գաղութին թիւը կը հասնի 1100—1200ի։ Ոմանք այս թիւը կը բարձրացնեն մինչեւ 1500ի, բայց, ըստ իս, չափազանցութիւն է, Շասը միասին հաշուելով, (Վիէնէն 9 քիլոմեդր) կարելի է հաշուել — մօտաւոր թիւ մը — 365 ընտանիք, 40ը Շասս, իսկ մնացածը Վիէն քաղաքին եւ եր-

ունին, որուն պէտք է գիտողութիւն ընել, այն է իրենց խանութները կոկիկ չեն կրնար պահել հակառակ որ 5—6 տարի է որ կը շարունակեն ոմանք։ Պէտք է Ֆրանսացիներուն պէս մենք ալ մեր խանութները կոկիկ եւ մաքուր պահենք։ Իսկ կան կարգ մը հայ յաճախորդներ, դիտողութիւն մըն ալ անոնց, այն է, որ նպարավաճառատունը արճարանի կը նմանցնենք, ժամերով այնտեղ նստելով։ Այս ալ գէշ սովորութիւն է, պէտք է վերջ տալ այս արեւելեան ախտին։

Ունինք 11 սափրիչներ, վեցը՝ իրենց սեփական գործերն ունին խանութներով, երկուքը Փոնթ Էվէքի մէջ, երկուքը Էսարէզէնի, եւ 2ը քաղաքին մէջ։ Իսկ մնացած 5ը Ֆրանսացի սափրիչներու քով վարձու աշխատաւորներ են, որոնք շաբաթական կը ստանան 180—200 Ֆր.։ Սեփական գործ ունեցողներն ալ գէշ չեն, իրենց ընտանիքին ապրուստը կրնան ճարել։

Ունինք նաեւ 2 սրճարան Փոնթ Էվէքի շրջանին մէջ, եւ 1 սրճարան – ճաշարան Էսարէզէնի շրջանին մէջ։ 1 մըսավաճառ եւ 1 ապուխտ պատրաստող նոյնպէս Փոնթ Էվէքի մէջ։ Մսավաճառը այս վերջերս Լիոնէն եկած եւ

բուն պարբերաբար տուած ներկայացումները կը յուսանք թէ մեծ դեր պիտի խաղան գաղութիս մէջ, թէեւ տեղւոյս երիտասարդութիւնը հոգիով փարած է դէպի հայ մշակոյթը, սակայն տնտեսական տագնապին տուած անյուսալի հարուածը գրեթէ շշմեցուցած է ամէնքը։ Բայց անոնք արհամարհելով բոլոր տեսակի դժուարութիւնները, ջանք չեն խնայեր բոլոր այն ձեռնարկներու յաջողութեան, իբրեւ սրբազան պարտականութիւն։ Այն ինչ որ կը կատարուի ներկայ դժնդակ պայմաններուն տակ կարելի չէ չգնահատել։

Հարգաւցի

ԼՈՆՏՈՆԻ ՀԱՅ ԿՌՓԱՄԱՐՏԻԿԻՆ ՆՈՐ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

■■■

ԼՈՆՏՈՆ, 26 նոյ. (Յառաջ). — Ղուկաս Միքայէլեան Nick Lucas պարսկահայ կռփամարտիկը յաղթող դուրս եկաւ դարձեալ իր վերջին մրցումին մէջ որ տեղի ունեցաւ անցեալ օր, Plymouthի մէջ, 6000 հոգինոց բազմութեան մը առջեւ։

ՄԱՄՈՒԼ

Ցումաստանի տագնապը

— :-: —

Սելանիկի «Հորիզոն»ը կը բացատրէ խմբագրականի մը մէջ (20 նոյ.)·

— «Այսօր, աւելի քան ուրիշ որ եւ է ժամանակ պարզ է որ, Ցումաստանի ելմտական – գանձային կացութիւնը յուսահատօրէն տագնապալի է։ Կառավարութիւնը, ծայր աստիճան ապերախտ ժառանգութիւն մը ստացաւ իր նախորդէն։ Պետութիւնը խեղդըւած է պարտքերու յորձանքին մէջ եւ դժուար կը շնչէ։ Իսկ չնչառութիւնը բոլորովին պիտի կասի, եթէ երբեք գանձին մէջ մնացած եւ ժողովուրդի հացին ու անունդին համար բացարձակօրէն անհրաժեշտ եղող քիչ մը շանժն ալ սպառի, պարտքերու վճարումներուն յատկացնելով։ Եւ սակայն, Ցումաստան չպիտի կրնայ գործել պարտքերու կանոնաւոր եւ նոյն իսկ մասնակի վճարման յիմարութիւնը։ Զպիտի կրնայ գործել, որովհետեւ չուզեր ինքնասպան ըլլալ։ Որովհետեւ չուզեր, վաղը միւս օր, մէկ առերլինի կամ նոյն իսկ մէկ տոլարի համար հա- [illegible]

Ծիլ ու Խաւիճ

[illegible]

Փարիզի

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ՏԱԳՆԱՊԸ

[illegible]

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մուշի մը աղբի

[illegible]

Կարդացէ՛ք եւ Տարածեցէ՛ք «ՑԱՌԱՋ»ը

ՍՒՍԱԴ

ՀԱՅԸ ԻՐ ՏՈՒՆ ԶԱՒԿԻՆ

[illegible]

Ս. ՔԱՐՈՒԹ

ՃԱՆՃԱՆ ԱՐՈՒԹ

— :-: —

[illegible]

ԼԵՒՈՆ ՖԵՆԵՐԵԱՆ

ՍՒՍԱԴ

[illegible]

Գամուած ճամբաներն ալ անօգուտ են

Հետզհետէ վրդովիչ համեմատութիւններ կ'առնեն ինքնաշարժի արկածները, Փարիզի մեծ պողոտաներուն վրայ:

Ուրբաթ օր, երգչուհի Մառիա Կուզնենով եւ ամուսինը, Մարընէ, երբ կ'անցնէին Մարսոյի պողոտայէն, հետեւելով գամուած ճամբուն, ինքնաշարժ մը զետին տապալեց երկուքը մէկ: Երգչուհին հիւանդանոց փոխադրուեցաւ, նախնական դարմանները առնալու համար: Ճակատին վրայ խոր վէրք մը բացուած ըլլալով, գործողութեան կը կարօտի:

Այս առթիւ թերթերը նորէն ուշադրութիւն կը հրաւիրեն, նոր խստութիւններ պահանջելով:

⁂ Լիլի մէջ, հանրակառք մը գետին տապալեց մանկական կառք մը ուր կը գտնուէին երկու երախաներ: Իսկ սանտուն քաշքշուեցաւ մինչեւ 10 մեդր անդին: Որովայնը պատռած էր: Երկու երախաներուն վիճակն ալ յուսահատական է:

Գողութիւն՝ պաշտօնաթերթի գրասենեակէն

Ցանդուգն գողութիւն մը կատարուեցաւ Ֆրանսայի պաշտօնաթերթին գրասենեակէն: Կիրակի օր պաշտօնեաները նկատեցին որ գզրոց մը բացուած եւ 38,000 ֆրանք գողցուած է: Այս դրամը առանձին տեղ մը դրուած էր, տպարանի բանուորներու շաբաթականները վճարելու համար: Ոստիկանութիւնը խիստ քննութիւն բացած է, գողերը երեւան հանելու համար:

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ ԱԼ ԽԵՆԴԵՐԸ ԿԸ ՇԱՏՆԱՆ

Պոլսոյ դատական բժշկական մարմինը ուշագրաւ վիճակագրութիւն մը հրատարակած է: Այս վիճակագրութեան համաձայն, 1916ի ընթացքին դատական բժշկական մարմնին ղրկուած մտագար հիւանդները հազիւ 32 էին, բայց այս քանակութիւնը 1918ին 148ի, 1920ին 340ի, 1921ին 559ի, իսկ 1922ին 644ի բարձրացած է:

1922 տարիէն սկսեալ յիմարներու թիւը երթալով կ'աւելնայ եւ 1931ին 680ի կը հասնի: Միւս կողմէ Պագրրքէօյի հիւանդանոցին մէջ 1400 հիւանդ կը դարմանուի: Ասոնց 300ը կին է: Յունաց հիւանդանոցին յիմարներու թիւը 254 է, Հայոց հիւանդանոցինը 132 է: Այս հաշիւին վրայ եթէ աւելցնենք բժշկական վարժարանի եւ ֆրանսական հիւանդանոցի մէջ գտնուած հիւանդները, Պոլսոյ մտագար հիւանդներու թիւը 1968ի կը հասնի:

ՏՈՔԹ. ԽՆԴԻՐԵԱՆԻ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

Տոքթ. Խնդիրեան ուղղակի ժառանգորդ չունենալով, իր կալուածները եւ տունին գոյքերը պիտի ծախուին եւ դատարանի միջոցաւ պիտի բաժնուին անոնց որ կը հաստատեն իրենց ժառանգական իրաւունքը:

Իր մօտաւոր ազգականները առ այժմ 500 ոսկի տրամադրած են Պոլսոյ Կեդրոնական վարժարանին աղքատ աշակերտներուն:

Ց. Գաւառ

Դ.

ՄԱՐՍԷՅԼի Ռոստոմ ենթակոմիտէի ընկերական ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, rue Nationale, Hôtel de Nimesի առաջին յարկի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց: վարչութեան ընտրութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՄԱՐՍԷՅԼի Քրիստափոր խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պատանեկան Միութեան սրահը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն, ներկայանալ անդամատետրով:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒՔ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Թրիէսթէ, Վ. Յ.— 200:
Լա Սիոթա, Զիկ. — 35:
Մարսէյլ, Ս. Փ.— 80:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկ. Սրբուհի Զէքէթեան, Տէր եւ Տիկ. Արշաւիր Մինասեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՔՐԻՍՏԻՆԷ ՄԻՆԱՍԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՁԿՆՈՐՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈՒԼՈՆԷԻ ՄԷՋ

Պուլօնեը սեւ Մէր 29 Նոյ. 932

Հակառակ գէշ օդին, Պուլոնեը սեւ Մէր կը գոհացնէ բոլոր ապսպրանքները: Կերէք Պուլօնեի ձուկը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓՈՐԹ ա'ԻԹԱԼԻԻՆԻ ՇՐՋԱՆԻ նորաբաց մանկապարտէզի առժամեայ մարմինը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր թաղեցիները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի շէնքին մէջ, 19 rue de Paris, Gentilly:

ՄԱՐՍԷՅԼի Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան Գրադարանը փոխադրուած է 63, Րիւ տը լա Րէփիւպլիքէն, 49, րիւ Նասիոնալ, Ա. յարկ, Օթէլ Նիմ: Գրադարանը բաց է ամէն երեկոյ 7—9, իսկ Կիրակի առաւօտները ժամը 9—12, կէս օրէ յետոյ 2—5:

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

96 R. Rivoli, մէթ. Շաթլէ: Արմատ. եւ նոր մէթոտ, դարմ. արանց եւ կանանց մորթի, արեան՝ ջիղերու, հիւանդութիւն եւ վարիսի: Ամէն օր 9—12. 2—8, Կիրակի 9—12:

6րդ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ, ԿԻՐԱԿԻ 4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1932

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Ղեկավարութեամբ՝ Ա. ԿՈԹԻԿԵԱՆի եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆի

STUDIO RUDOLF սրահին մէջ, 6bis, Rue Campagne Première, Métro Raspail

Այս Կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին   Կը ներկայացուի՝

17 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԸ Հեղինակ՝ Տրէյեր Ռէժիսէօր՝ Ն. Նիկողոսեան

Կը մասնակցին.— Պ. Պ. Պետրոսեան, Լաթիֆեան, Թորոսեան, Կոթիկեան եւ Նիկողոսեան:

Տոմսերու գիներ՝ 3 եւ 5 ֆրանք

(Տոմսերը կը ծախուին նաեւ ծանօթ վայրերը)

Հայ Ժողովրդական Թատրոնը

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 3ԻՆ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ, ԺԱՄԸ 8.30ին

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

կը ներկայացնէ՝ **ԶԱՑԻ ԶԱՄԱՐ**

(տրամ 3 արար՝ Ա. ԱՐԷԼԵԱՆի)

Կը մասնակցին.— Տիկ. Գայեանէ, Օրիորդ Տէր-Թովմասեան, Պ. Պ. Կոթիկեան, Թորոսեան, Նիկողոսեան, Տէրվիշեան, Գազանճեան եւյլն.:

Պզտիկներու համար աթոռ չտրամադրուիր:

Տոմսերու գիներն են՝ 3 եւ 5 ֆրանք:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

3 ԴԵԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ Գ. ԹԱՂԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 2.30ին

Կը նախագահէ՝ Պ. ՎԱՐԴԱՆ ՋՈՒԼԼԷՐԵԱՆ

Կը խօսին՝ Պ. ԱՇՕ ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Կ'երգէ՝ ՏԻԿ. Ե. ԲԱԴԱԼ

Տէսինի ԱՐԾԻՒ ֆանֆառը, ընկ. Աւետիս Մելքոնեան (Ջութակ):

Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար: Փնտռել մասնաւոր յայտագիրը:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

4 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 9ին

Ծախու է տիպողական մեկման պատճառաւ կեդրոն թաղամասի մէջ կօշկակարի խանութ մը՝ բոլոր կազմածներով (մեքենայ, գործիք եւյլն.) միասին: Բնակարան՝ 2 սենեակ, խոհանոց: Վարձք՝ 3000 ֆրանք, պայլ՝ 6 տարի: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ Տէր Յակոբեանի, 14, rue Médéah, Paris (14):

ԾԱԽՈՒ Է ճամբորդութեան պատճառաւ հայկական կեդրոնի մէջ նպարավաճառատուն մը նպաստաւոր պայմաններով: Մանրամասնութեանց համար դիմել ԵՐՈՒԱՆԴ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆի, 12 Rue Mme Curie, Bagneux, Seine.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կը Փնտռեմ մօրաքրոջս տղան, ընիկ Հաճընցի Աւետիս Աղազարեան Իզմիրի (Փարատիսօ) ամերիկեան գոլէճէն: 1923 Հոկտեմբերի սկիզբը տեսած եմ Մարսէյլ, որ Նիր Իսթ Ռըլիֆի միջոցաւ Յունաստանէն եկած էր: Կը խնդրուի լուր ունեցողներէն իմացնել հետեւեալ հասցէներուն.— Garabed Krimian (Tailleur), 109 rue Moncey, Lyon և կամ Vartan Krimian (Concierge), 34 rue des Frères Chappe, St. Etienne (Loire):

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme :-: PARIS (13e)
Le Gérant : H. STEPHAN

Կարի յատուկ մօթէօրներ

1/15 ձիու ուժ մօթէօր եւ բէօսթաթ 300 ֆրանք
1/8 » » » » 350 ֆրանք

Աժան եւ հաստատուն, երկու տարուան երաշխաւորութեան վկայական, պահանջեցէք մեր ներկայացուցիչ ը: վ. ճարման դիւրութիւններ:
կարի մեքենայի յատուկ լամբ 30 ֆր.

HOVHANESSIAN ingénieur
15 rue de Vienne, Paris (8)

Կ'ընդունինքշաբաթ կէսօրէ ետք ժամը 3_5:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ 1933 Մարսէյլի Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան «Գոյամարտ» պատկերազարդ պատի օրացոյցը, շաբաթական, թերթկրօնական ու ազգային բոլոր տօներով անխտիր, 40է աւելի ազգային գործիչներու և ֆէտայիներու նկարներով: Գին 5 ֆրանք, փոստի ծախքով 5.50, Այժմէն դիմել N. Gagossianի, 49rue Nationale, Marseille. Կը ծախուի նաեւ ցառաջի խմբագրատունը:

ՓԱՐԻԶԻ ԿԵԴՐՈՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ՀԱ. ՑԿԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ – ՍՐՃԱՐԱՆ – ՀԻՒՐԱՆՈՑ

"ԿԱԼԱԹԱ,,

12, Rue Bleue - PARIS (9e) Métro: Cadet.

(Ցիտուն քայլ «Petit Journal»էն)

MAXUD MIRIDJANIAN & HARILAOS VITALIS

Արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ, թարմ, մաքուր, աժան եւ կարգով պատրաստուած:

Ամէնյաճախորդարտօնուած էայցելելուխոհանոցը՝անձամբստուգելու:

Յունական հուչակաւոր «ճիպրօ» օղի տաք սղանդերներով:

Հաւաքոյթներու, հարսանիքներու եւ ժողովներու համար ունինք ընդարձակ, մաքուր սրահներ, տրամադրելի մինչեւ առաւօտ, մատչելի գիներով:

Արտասահմանէն եւ գաւառներէն եկող ճայրենակիցներու համար՝ մաքուր եւ օդասուն սենեակներ, աժան գիներով:

Հայերու ժամադրավայրը ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61 Rue Monsieur le Prince, PARIS (6e)

Մէթրօ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ   Հեռաձայն Danton 52-73

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ

Ի գիտութիւն

Սուրճի գնորդներու դիւրութեան համար մթերանոց մը բացած ենք rue de Trévise Քոնսթանթինօփլը նպարավաճառատան մէջ:

Ամէն անոնք, որ կ'ուզեն աժան եւ լաւ սուրճ ունենալ, կարող են օգտուիլ ՍՈՒԼԹԱՆ գործարանի մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ գիներէն: Կեդրոնատեղի՝

"CAFE SULTAN,,

Կեդրոնատեղի 92 Rue d'Angoulême
Մէթրօ Couronnes եւ Parmentier

Ծանօթ.— Ամէն գնումի համար կը տրուի նուէր-կտրօններ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ ՏՕՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ Կ. ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Նախկին բժշկապետ Մերսինի ֆրանս. հիւանդանոցներու
Պատուոյ մէտայլ ֆրանս, առողջապահ. նախարարութենէն
Հասցէ՝ 31 Rue de la Rochefoucauld (9)

Téléphone: TRINITÉ 59—54

Բաց է ամէն օր կէսօրէ վերջ ժամը 2.50էն 7.50, (կէսօրէ առաջ միմիայն ժամադրութեամբ) կիրակի եւ տօն օրերը 10—12:

Հոն կը կատարուին՝ ք. ճառագայթներով ամէն կերպ քննութիւն, շողանկարում (radiographie), գեր-մանիշակագոյն, յետ_կարմրագոյն եւ ալծնթկենեան դարմանում (radiothérapie profonde), նաեւ ՏԻԱԹԷՐՄԻԻ բոլոր կիրարկումները եւ ելեկտրաբուժական բոլոր ձեւերը, որ ներքին, արտաքին եւ մորթային բազմաթիւ հիւանդութիւններու դէմ գործուած գիտական ամենավերջին եւ զօրաւոր ազդակներն են:

Թոքախտաւորներու համար pneumothoraxի գործողութիւն: Հակաշիւծախտային կանխարգելիչ եւ բուժիչ պատուաստ եւ շիճուկ (կատարելապէս անվտանգ):

Ջղային եւ հոգեկան հիւանդութիւններու դէմ քնէածական թելադրական եւ ֆրէօտեան մէթոտներ:

Դարմանատունը ունի իր մասնագէտ բժիշկները աչքի, քթի, ականջի, ինչպէս սաեւ արանց եւ կանանց ծննդամիզային եւ վեներային հիւանդութիւններու համար:

Assurance Socialeի պատկանող հիւանդներու կը տրուի լուրջ խնամք:

Տօքթ. Մ. Քէշիշեան, որպէս մասնագէտ սերքին հիւանդութեանց, կ'այցելէ նաեւ դրսի հիւանդներուն.

Métro: Trinité, St. George et Pigale: Tramway 26, 28, 54:
Autobus AF, AJ, AM, B, BD, BI, G, Gbis, L, H, Hbis, R, Rbis

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (22)

ԵՍ ԼՐՏԵՍ ՄԸՆ ԷԻ

— Ո՛չ, պարոն հրամանատար, պատասխանեցի:

Բայց զգացի որ հրամանատարին այդ խօսքերուն մէջ քօղարկուած հեգնանք մը կար: Աշխատած էի ուրիշներու համար բացվառ դժոխքին տագնապալից մահը պատրաստել, ու ահա ես ինքս անոր մէջ պիտի ըլլայի. իմ պատրաստած աղէտիս մէջ ուրիշներուն հետ ի'մ ալ բախտըս պիտի փորձէի:

Առաջին առթիւ սոսկալի սարսափեցայ, եւ կը խոստովանիմ որ մինակ ի'մ մասիս մտածեցի:

Եկեղեցական պաշտամունքը աւարտելու վրայ էր. վերջին տաղը պիտի երգուէր: Վատ տրամադրութիւնս եւ սրտի ափափանք իրար էին խառնուած:

Երգչախումբը սկսաւ երգել որուն միացան բամբ ձայներ:

Ցանկարծ, ակնթարթի մը մէջ «Նօթր քոյրեր»ը մեծ աղմուկով ճիչդ վրանիս եկան:

Ամէն բան երեւակայածիս նման տեղի ունեցաւ. — ռումբերը խլացուցիչ աղմուկով պայթեցան, երկիրը ցնցուեցաւ. գնդակները անձրեւեցին, հեղձուցիչ ծուխ բարձրացաւ, խելագար ամբոխը ամէն կողմ ցրուեցաւ, թշնամի օդանաւերը ա՛յնքան ցածէն սլըսան թռչիլ որ անոնց անիւները կարծես պիտի գլխատէին երեսի վրայ սողացող զինուորները, որոնք փախան, յետոյ լռեցաւ անոնց պատուականներուն ահեղագոռ թաւալումը եւ գնդացիրներուն աղմուկը:

Զօրաբաժինը ցրուած էր: Բայց դէպքը պատահած վայրին վրայ գետինը լեցուած էր իրար խառնուած անճանաչելի դիակներով, ջարդուփըշուր եղած նուագարաններով եւ հոս ու հոն պայթած ռումբերու հրաբեկոններով:

Աղէտեալները սկսան կամաց կամաց Ռուլըրս փոխադրել: Ամբողջ այդ օրը եւ գիշերը հիւանդանոցին մէջ աշխատեցայ, անոնց հանգստութեան մասին կարգադրութիւններ ընելով:

Ինքզինքիս չթոյլատրեցի այդ մասին մտածել:

Ուժասպառ երբ մեր սրճարանը վերադարձայ, հոն տեսայ Ֆաշիւկէլի ձիապանը որ իր սենեակէն զինուորական մեծ տոպրակ մը դուրս նետեց. յետոյ հագուստի պայուսակը բռնած ինքը դուրս ելաւ:

— Պարոն հրամանատարը կը մեկնի՞, հարցուցի դողդոջուն ձայնով մը:

— Մեկնեցա՛ւ, օրիորդ, ըսաւ տխրօրէն:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

— Երէկ առտու հարիւրապետ Ֆաշիւկէլին տեղը գտանք միայն մոյկի մը կտորը սպանդակով (մահմուզ) միասին... Մեղք եղաւ, որովհետեւ եթէ այս նզովուած պատերազմը մինչեւ վերջին դատաստանը տեւէ, անոր նման վաշտի հրամանատար մը երբեք չպիտի ունենանք:

✕

Ամրան մէջ քանի մը անգամ ստահմանագլխէն հրահանգ ստացայ տեղեկութիւն տալ Ռիւմպէք օդանաւային կայանի մասին, որուն մարդիկը Համաձայնականներուն շատ նեղութիւն կը պատճառէին: Բայց միջոց չէի ունեցած մօտէն քննելու, որովհետեւ որ եւ է մէկը եթէ առանց արտօնութեան անոր շրջակայքը դեգերէր՝ անմիջապէս հրացանազարկ կ'ըլլար:

Զինուորական ճաշարանին մէջ Գերմանացիները բացէ ի բաց կը յոխորտային որ Մաթին — ցէփլինի հրամանատարը — պիտի ղեկավարէ մեծ արշաւանք մը, որ Անգլիացիները պիտի կոտորէ եւ ամբողջ երկրին մէջ սարսափ եւ աւեր պիտի սփռէ:

Այս արշաւանքի մասին ո՞րկից կրնայի ստոյգ եւ վճռական տեղեկութիւն մը առնել:

Ցոյսս գերման յիսնապետի մը վրայ էի դրած. այս մարդը բաւական ժամանակ ինձ հետ հիւանդանոցը ծառայած էր եւ այժմ օդանաւային կայանին մէջ կը պաշտօնավարէր:

Կոշտ ու կոպիտ մարդ մըն էր, նախկին բանակին կը պատկանէր եւ անոր բոլոր անտանելի յատկութիւնները իւրացուցած էր, սիրտով բաւական պարկեշտ սակայն: Զիս ամէն անգամ տեսնելուն՝ պեխերը կ'ոլորէր եւ տեղի ու անտեղի ինձ հանդէպ ունեցած իր սէրը կը յայտնէր, եւ պաղ վերաբերմունքիս երախայի մը նման կը վշտանար ու կը զարմանար:

Որոշեցի անոր այցելել. թէեւ պէտք էր վերջին ծայր զգոյշ ըլլալ օդանաւային կայանին մէջ տեղի ունենալիք խօսակցութիւններուն, ուր ամէն մարդ կրնար կասկածելի նկատուիլ: Վայրկեան մը ձեռբակալուելէ եւ անոր հետեւանքներէն սոսկալի կերպով վախցայ: Ժամանակ մը վերջ զգացի որ հետապնդման եւ կասկածի ենթարկուած էի, բայց եւ այնպէս տարօրինակ մղում մը զիս առաջ քշեց:

Ցիսնապետը, որ կայանի իր խցիկին մէջ կը քնանար, դուռը բախելուս վրայ արթնցաւ. — Վայ ես ձեր... ձեզի չհրամայեցի՞ որ զիս չխանգարէք... Ա՛հ, օրիորդ. գեղեցիկ դէմքդ տեսնելուս համար փառք տամ Աստուծոյ: Բժշկական պիտոյքնե՞րը բերեր էք: Շնորհակալութիւն:

Դուռը գոցելով սիկառէթ մը հրամցուց. կատարեալ չարագործ դաւադիրի մը երեւոյթն ունէր. կը հասկնայի... Վաղեմի ու մտերիմ բարեկամներու նման բաւական ատեն խօսեցանք: Ցանկարծ գոչեց.

— Այս զարհուրելի պատերազմը շուտով վերջ պիտի գտնէ: Զղջացայ այլեւս այս գործէն: Այդ Անգլիացիներուն խելքը պիտի անիծենք: Այո, Մաթին ղանոնք թռչած ատենը պիտի բռնէ, Աստուած վկայ:

— Այս Մաթին ո՞վ է, ո՞ւրկէց այդքան մեծ բաներ կ'ակնկալէք, հարցուցի անմեղօրէն:

— Մաթի՞ն. դուն չես գիտեր Մաթին. ան ցէփլինի մեր մեծ առաջնորդն է որ քաղաքը մնացած Անգլիացիներուն պիտի հասկցնէ թէ պատերազմը ի՛նչ բան է: Անոնց յաղթելու միակ միջոցը այս է, — տանիքէն յարձակիլ: Թող իմանան թէ ի՛նչ պիտի պատահի: Սիրելի օրիորդ, դուն Գերմանացիի մը չափ բարի ես եւ անոնցմէ շատերէն աւելի գեղեցիկ, ուստի քեզ հետ բացէն կրնամ խօսիլ. հէ՞:

«Լուրը զոր պիտի տամ՝ ուղղակի օդանաւային հրամանատարին ձիապանէն իմացայ: Երէկ իրիկուն սպաները խնջոյք մը սարքած էին, ուր կար տապկուած նապաստակ ու երշիկ, թէեւ չգիտեմ ո՞ր սատանայէն գտանք ատոնք: Ձիապանը ամբողջ գիշերը հոն մնացեր է. սպաները իրարու կենաց կը ճնկէին եւ յիմարներու նման կ'երգէին:

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

(Շարունակելի)